Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 230 (10827) | 1978 чылдың октябрь 4, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

УДУРТУР КАДРЛАР ДАРГАННААР ЧЕР

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый академиязын ажыдарынга холбаштыр октябрь 2-де Москвага байырлыг хурал болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң харысалгалыг ажылдакчылары, эртемденнер.

Экономиканы эргелеп башкарарының удуртур кадрларын белеткээр талазы-биле чурттуң кол төвү—ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый академиязын ажыдып турары-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даалганың ёзугаар В. И. Долгих чыылганнарга чүректиң ханызындан байыр чедирген болгаш ажыл-ишке база өөредилгеге улуг чедиишкиннерлиг болуңар деп СЭКП ТК-ның Чиргине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтен чаагай күзээшкиннерин дамчыткан.

Ажыл-агыйга удуртулганы сайзыраңгайжыдарынче партияның Төп Комитеди болгаш чазак үргүлчү кичээнгей салып турар деп, оратор чугаалаан. Бүдүрүлгениң, күш-ажылчы коллективтерниң, экономиктиг болгаш социал чорудулгаларны удуртуру база эргелеп башкарары — нарын эртем. Маңаа теоретиктиг хары билиглер, организаторлуг талант болгаш практиктиг чаңчылдар негеттинер.

Партия, совет болгаш ажыл-агыйжы удуртукчуларның белеткээриниң база билииниң бедидериниң чогуур калбак четкизи чуртта тургустунган. Дээди звенонуң удуртур кадрларын улам хандыр белеткээри-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар чаа хевирниң өөредилге черин — ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый академиязын тургускан. Академияны тургусканы-биле улус ажыл-агыйының удуртукчуларын белеткээриниң бүгү херээ чаа, улам бедик чадаже көдүрлүр. Академия болза удуртур кадрларны — социалистиг экономиканың капитаннарын белеткеп үндүрер ёзулуг дарганчаашкын чери болур ужурлуг.

Академияга өөредилге дыңнакчыларның байдалды ханы болгаш объективтиг анализтээр шинээн хайныктырган, бергелерни ажып эртеринче, четпестерни чайладырынче чүткүлдүг болур чорукка оларны кижизиткеп турары чугула. Эш Л. И. Брежневтиң «Катап тургузуушкун» деп кайгамчыктыг ному, Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүктүң районнарынга аян-чоруктарының үезинде оон чугаалаан сүмелери болгаш айтыышкыннары бо бүгү чүүлдер талазы-биле кадрларга үнелеп четтикпес дузаламчы болур.

Академияның ректоразының, партия организациязының, профессор-башкы составының эң чугула сорулгазы болза, удуртулганың ленинчи стилинге дыңнакчыларны кижизидери болур. Билир чоруун болгаш ажыл-ишчизин ханы партийжи чорук-биле, бүгү улустуң эрге-ажыктарының дугайында сагыш салыышкын-биле холбаштырып билир ажыл-херекчи кижилер бистиң социалистиг формациявыска херек, олар кончуг чугула деп, Л. И. Брежнев айтып келген.

Улус ажыл-агыйының академиязын тургусканы, оон чедиишкинниг ажыл-чорудулгазы дээди звенонуң удуртукчуларын белеткээрин улам ынай сайзыраңгайжыдарының, социалистиг экономиканы эргелеп башкарарының теориязын болгаш практиказын хөгжүдериниң чугула факторлары болу бээр дээрзинге В. И. Долгих бүзүрелин илергейлээн.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫНЫҢ БИР ЧЫЛ ОЮНГА—ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

СЭКП ОБКОМУНУН БЮРОЗУНДА, ТЫВА АССР-НИН МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛДЕ БОЛГАШ ВЛКСМ ОБКОМУНДА

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому сентябрьның үшкү он хонуунда мал чеми белеткээр талазы-биле районнарның социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көргеш, сентябрь 29-ка чедир сигенни 119 муң тоннаны белеткээн азы онаалданың 72,4 хуузун күүсеткен, сенажты—21,9 муң тоннаны (42,1 хуу), витаминниг сиген далганын 4,5 муң тоннаны (51,9 хуу), бүдүк-бүрү мал чемин 5,6 муң тоннаны (70,5 хуу) белеткээн, 140,7 муң тонна силосту салган.

Эрткен он хонук дургузунда ниитизи-биле мал чеми белеткээр талазы-биле онаалданы чемгерилге единицазы-биле алырга, Мөңгүн-Тайга районнуң совхозтары 108,8 хуу болгаш Тожу районнуң ажыл-агыйлары 101,3 хуу күүсеткеннер. Өвүр, Тес-Хем болгаш Бай-Тайга районнарның мал чеминиң белеткекчилери элээн бедик немей өзүлдени чедип алган, ол өзүлде тус-тузунда 9,7; 6,7 болгаш 3,7 хуу болган.

Ооң-биле кады Бии-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем болгаш Таңды районнарның ажыл-агыйлары мал чеми белеткээриниң планын чүгле 41,1—46,7 хуу күүсеткеннер, ынчангаш олар мал чемин мөөңнээр талазы-биле немелде хемчеглерни ап чорудар ужурлуг.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң **доктаадыры болза:**

1978 чылдың сентябрьның үшкү он хонуунда мал чеми белеткээр талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаарлар болза:

— төп зонадан — **Тожу район** (СЭКП райкомунуң секретары С. К. Орус-оол, райкүүском даргазы Д. О. Дарган, ВЛКСМ райкомунуң секретары Н. В. Тулеп);

— барыын зонадан — **Бай-Тайга район** (СЭКП райкомунуң секретары Д. С. Даазын-оол, райкүүском даргазы П. У. Успун, ВЛКСМ райкомунуң секретары С. Д. Демдек);

— мурнуу зонадан — **Өвүр район** (СЭКП райкомунуң секретары Ч. Х. Ооржак, райкүүском даргазы А. Б. Семис-оол, ВЛКСМ райкомунуң секретары С. М. Достай).

Тожу, Бай-Тайга болгаш Өвүр районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчилир Кызыл туктарын болгаш район бүрүзүнге 200—200 рубльдиң шаңналын тыпсыр.

Күскү көдээ ажыл-агый ажылдарын—ажаалданы доозарын, мал чемин белеткээрин база ону фермаларга болгаш кыштагларга чедирерин, чурттала бажыңнарын база мал кажааларын септээриниң, малдың кыштаглаашкынынче эртериниң организас-ажыл-агыйжы бүгү белеткелдиң темпилерин дүргедедир талазы-биле хемчеглерни ап чорударын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, ВЛКСМ райкомнарынга, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомнарынга, көдээ Советтерге, партияның болгаш комсомолдуң эге организацияларынга, ажылчын комитеттеринге, совхозтар директорларынга даасхан.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ҮШ ЧЫЛДЫЫН КҮҮСЕДИПКЕН

Ажылчы чоннарның бүгү-ле коллективтери-биле бир дөмей, «Тыва тудуг» трестиң тудугжулары, монтажчылары болгаш транспортчулары совет улустуң амыдыралында улуг болуушкун—ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн күш-ажылчы тиилелгелер-биле уткуражыр дээш социалистиг чарышты чыл эгезинден бээр калбартып келген. Ол байырлалга алдар кылдыр тудугжулар коллективтериниң хөй кезии бедик социалистиг хүлээлгени алган. Бо хүннерде, каржан улуг байырлалга чедир каш-ла хонук артканда, чамдык түңнелдерни үндүрүп болур апарган.

48-ки тудуг эргелелинде коммунист Е. С. Бизяеваның удурткан комсомолчу-аныяктарның штукатурщулар бригадазы чарышка эң эки көргүзүглерни чедип ап, мурнуку одуругда чоруп турар. Ол бригада беш чылдың эгезинден бээр ниитизи-биле 200 муң ажыг рубльдиң шеверлел ажылдарын кылган. Ооң дузазы-биле чаңгыс эвес тудугну хүлээп алыр комиссиязынга эки деп демдектиг дужаар аргалыг болган. Онгу беш чылдың үшкү чылының эгезинден бээр коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп хүндүлүг ат дээш демисежип турар ол бригада № 4 болгаш 17, кайызы-даа 129 квартиралыг бажыңнарның, 280 оруннуг уруглар садының, политехниктиг институттуң, 70 квартиралыг бажыңның штукатур-маляр ажылдарын эки шыпарлыг кылып доосхан. Амгы үеде Е. Бизяеваның бригадазы республика найысылалында «Турист» гостиницаның штукатур ажылдарын доозар деп турар. Дуржулгалыг тудугжу Екатерина Сергееваның удуртулгазы-биле найыралдыг коллектив тургустунган. Ооң 21 кежигүннери шуптузу хоорайның профтехучилищезин доосхан, аныяк специалистер. Коммунист З. Шывырап, З. Оюн, Р. Иконникова, З. Янчилина, А. Райкова, А. Монгуш, Л. Ооржак болгаш өскелер-даа ажылдап кирер аалчылар бажыңының тудуунда база-ла шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Оларның иштинден Агафья Райкова эрткен неделяда чарыштың бирги черин ээлээш, Москвада УАЧД-же баар халас путёвка-биле шаңнаткан.

«Кызыл тудуг» эргелелинде А. Д. Воронинниң удурткан комплекстиг бригадазы хүлээлгезин ийи ай мурнай күүседип, эргелелдиң бүгү бригадаларының социалистиг чарыжынга эрткен тос айлар түңнели-биле бирги черже үнген: тос айлар планын ёзугаар 250 муң рубльдиң тудуг ажылын кылыр турган, оңу 296 муң рубль кылдыр боттандырган. Ооң-биле чергелештир күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 25 хуу бедээн. Ындыг түңнелди бо коллектив хамыктың мурнунда хүлээлге күүседири дээш чарышты күштелдирип, бригада кежээзин ёзугаар ажылдаарынче шилчээниниң ачызында чедип алганын демдеглээр херек.

ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнга алдар кылдыр алган хүлээлгезин күүседип, онгу беш чылдың үшкү чылының программазын күүседипкен коллективтерни болгаш тус-тус кижилерни хөйнү көргүзүп болур. Оларга 48-ки тудуг эргелелинде коммунист Валентина Борбак-оолдуң болгаш Раиса Григоровичтиң, 81-ги эргелелде—Николай Куприовтуң болгаш Анатолий Антипинниң, «Кызыл үлегерлиг тудугда»— К. Күжүгеттиң бригадалары хамааржып турар. Н. Куприовтуң бригадазы бо чылын кижи бүрүзүнге онаашпыр 14 муң хире рубльдиң тудуг ажылдарын кылырын чедип алган. Ол база-ла социалистиг хүлээлгениң бир негелдезин тургускан. Бо бригадалар планныг даалганы болгаш социалистиг хүлээлгени бүдүн-чартык, ийи ай мурнай күүседипкен. А. Р. Григоровичтиң бригадазы бо чылдың ийиги кварталының түңнелдери-биле «Красноярск кол тудуг» черинге ийиги черни ап, акша-биле шаңнатхан.

«Тыва тудуг» трестиң тудугжу коллективтериниң эки ажылдап, социалистиг хүлээлгелерни херек кырында күүседиринге 14-кү тудуг эргелелиниң болгаш № 12 автобаазаның механизаторларының, чолаачыларының эки ажылы улуг идиглиг боон турарын айтыр херек. Чижээ, 14-кү тудуг эргелелиниң он кежигүннери онгу беш чылдың үш чылының планын ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнга уткуштур күүседирин аазаан турганнар. Бульдозер башкарыкчылары Николай Семёнов, Иван Фролов, экскаваторжулар Эльмояров, Медведев олар хүлээлгелерин күүседипкеш, ам беш чылдың дөрткү чылының үлүүнче эгелеп кирипкеннер.

12 дугаар автобаазаның он ажыг чолаачылары беш чылдың үш чылының даалгазын күүседипкенин рапорттаан. Оларның аразында Анатолий Иванович Возный 1979 чылдың май, Леонид Кондратович Никитин—ноябрь, а Сергей Игнатьевич Осипов биле Сергей Давыдович Вашковцев олар — онгу беш чылдың сөөлгү чылының үлүүнде ажылдап турарлар.

ҮЛЕГЕРИН КӨРГҮСКЕН

Таңды районда С. Тока аттыг совхозтуң хоочун чолаачыларының бирээзи Чадамба Чамыяң бо сезонунуң дургузунда совхозтуң ажаап турар картошказын сөөртүрүнге үлегерлиг чоруун көргүзүп турар. Ол хүнде 20 тонна картофельди шолден складче сөөртүр турган, планын ажыр күүседип, хүнде 30 тонналы чедирип, социалистиг чарыштың бирги одуруунда чоруп турар.

Чадамба Чамыяң ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнга уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседир дээш ам-даа шудургу ажылдап турар.

О. ОПЕЕН.

АЖЫГЛААН БОЛЗА...

Кызыл районда «Тиилелге» совхоз бо чылын агаар-бойдустуң таарымча чок болганы-биле элээн хөй га черлерниң дүжүдүн актылап үндүр бижиир ужурга таварышкан. Ынчалзажок ол үндүр бижиттинген дүжүттү мал чеминге херектээр кылдыр кезип ажаап албайн, малга чаза бастырып, төтчеглеп турары карактыг чаржынчыг-дыр.

Совхозтуң № 3 болгаш 6 хову бригадаларының тарылга шөлдеринде үндүр бижиттинген тарааның бедии барык дискек караа ажып турар, а аразында үнген янзы-бүрү ногаан үнүштерниң чаагайын канчаар! Чижээ, № 6 бригаданың шөлүнде «чеди түс» деп адап турары 700 га черниң дүжүдү шуут кагдынган боор турар.

Ол хиреде бо чылын совхоз мал чемин Өвүр районнуң девискээри ырак-узак Ак-Чыраадан барып белеткээр ужурга албадаттырган хирезинде-ле болунуң холу-биле өстүрүп алган «Годаныңда» тараазын «үндүр бижээнивис» ол» дээш, мал чеминге ажыглавайн, калганы ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнели боор-дур.

Ниитиниң байлаа мынчаар хумага чок кердүнүп турда, совхозтуң дирекциязы, Кур-Чер көдээ Совединиң күүскому болгаш улусчу контроль органнары чогуур хемчээн албайн турары таарышпас.

А. БОРБАК-ООЛ.

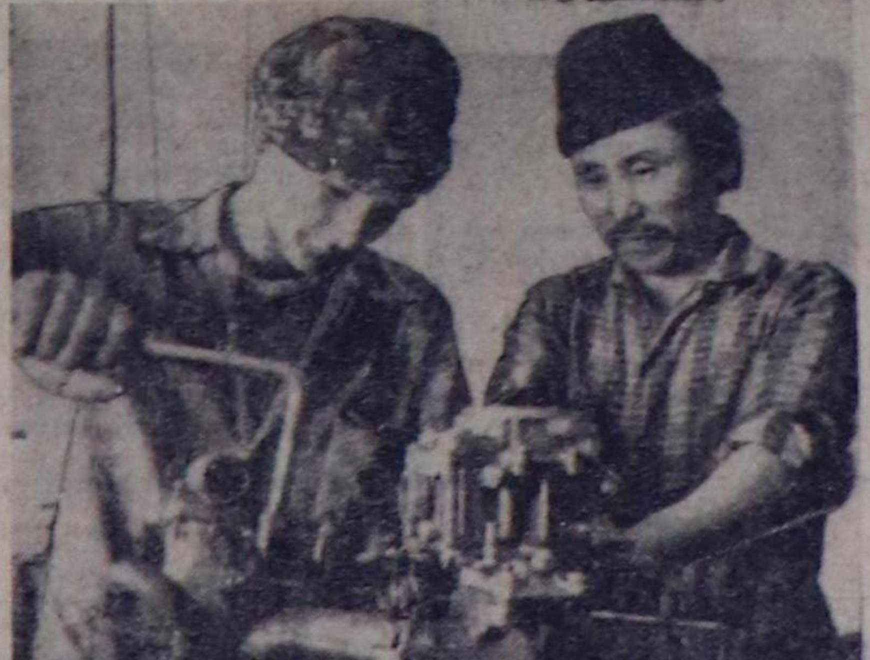

Автомобильдерниң техниктиг ажаалда станциязының септекчи-слесары Чадамба Кыргысович Биче-оол онгу беш чылдың үшкү чылының тос айлар даалгазын 120 хуу күүсеткен. Ол чүгле мурнакчы эвес, харын база аныяктарның дагдыныкчызы. Сөөлгү үеде ол бодунуң арга-мергежилинге 6 кижини өөреткен, олар ам тускайлаң ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: станцияның эң дээрс мастерлериниң бирээзи Ч. К. Биче-оол аныяк ажылчын Юрий Кащеевке дуржулгазын дамчыдып тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ӨҢНҮКТЕРГЕ ЫРНЫ БЕЛЕК КЫЛДЫР

ЕРЕВАН. (СЭТА-ның корр.). РСФСР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң Армениянда хүннери хөй болуушкуннар-биле байлак. Бүдүрүлгелерге, республиканың найысылалының дээди өөредилге черлеринге Россияның культуразының төлээлекчилери-биле ужуражылгылар болган. «Ераз» дээр автомобиль заводунуң цехтеринге авторларның күүселдези-биле орус шүлүкчүлерниң шүлүктерин номчаан. С. Шаумян аттыг алгы комбинадының ажылчыннарынга анаа оюн көргүскен композиторлар, эстрада болгаш камера оркестрлери ырларны белек кылдыр тудуп бараалгатканнар. Армконцерттиң концерт залынга мурнакчы коллективтер Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи шаңналдың лауреады, ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор Г. Свиридов-биле ужурашканнар.

— Орус музыка-биле ужуражылгылын кезээде байырлал болур. Ол музыка улустуң угаан-бодал талазы-биле байлаан эң-не дээрези-биле илередип көргүзер. Бүдүрүлгелерге болгаш тудуг шөлдеринге, эң дээре концерт залдарынга бир дөмей улуг көдүрлүүшкүн-биле ойнап турар бистиң аалчыларывыска өөрүп четтиргенивисти илередип тур бис—деп, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Ерпромтудуг» трестиң тудугжуларының бригадири Г. Манасян чугаалаан.

Бо хүннерде «Орус чуруулганың ховар чүүлдери», «РСФСР-ниң улустуң уран чуруулгазы», «Уруглар чуруктары», «Совет Россияның фотомастерлериниң чуруктары» деп делгелгелерге муң-муң ереванчылар болгаш аалчылар чораан.

РСФСР-ниң киностудияларынга тургускан фильмнерниң фестивалы «Россия» деп кинотеатрга «Ыңаныышкынның сылдызы» деп фильмниң баштайгы көргүзүү-биле эгелээн.

«САЛЮТ-6»—«СОЮЗ-31»: хайгаараалдар болгаш шенелделер

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитаның «Салют-6»—«Союз-31» эртемниг-шинчилел комплекизиниң иштинге планнаттынган ажылдарны күүседирин космонавтылар Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков олар уламчылаанннар.

Техниктиг шенелделерниң программазын ёзугаар экипаж станцияны хол-биле болгаш автоматтыг углаарын база доктаамал болдурарын башкарарының системазын хынап чорутхан.

Космонавтылар Чер кырын болгаш Делегей океанының кырын дорт хайгаарап, комплекстиг тренажерге база велоэргометрге күш-дамыр мергежилгелерин күүсеткеннер.

Хүннүң ийиги чартыында «Кристалл» деп агрегатка космос материаловедениезиниң талазы-биле технологтуг ээлчеглиг шенелдени чорударын планнаан.

Дүүн экипажтың илеткейлиг дыштаныр хүнү болган. Космонавтылар комплекстиң иштин аштаан, долгандыр турар бойдусту өөренир талазы-биле специалистер-биле чугаалажыышкыннарны чорутхап, дыштанганнар.

Экипажтың илеткелдери-биле болгаш телеметриктиг информацияның сан-түңнери-биле алырга, «Салют-6» станцияның болгаш «Союз-31» корабльдиң иштики системалары болур чогууру-биле ажылдап чоруур.

Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков оларның кадыкшыл байдалы эки.

НУРЕКТИҢ ЧЕДИГИ АГРЕГАДЫ

НУРЕК. (Таджик ССР. СЭТА-ның корр. Г. Кривоногов). Нурек ГЭС-тиң чедиги агрегадын үлетпүрге ток бээр кылдыр ажылдадып киирген, ГЭС-тиң күчүзү ам 2,1 миллион киловатт четкен. ССРЭ Конституциязының бир чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелер күүсеттинген.

Электри машиназын чыып эптээринге ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреаттары М. Демкоңуң, А. Шильников-туң удурткан монтажниктери болгаш тудугнуң хоочуну Е. Тишкин кончуг эки ажылдааннар. Бүгү ажылдар хуусааларындан оранчок эрте күүсеттингилээн. Ажылды шактап планнаары, бригадага бот-орулга-чарылганы ажыглааны, монтажниктерниң бедик мергежилдии — ол коллективтерниң чедиишкиннериниң үндезини бо.

Нурекке деригаерни доктааттынган хуусааларындан эрте бүдүрүп берген Свердловскиниң, Харьковтуң, Запорожьениң, машина кылыкчылары база гидротудугжулар-биле кады тиилелгени байырлап турарлар. Чедиги агрегатты хуусаа бетинде ажыглалга киирген чорук «ажылчын эстафета» деп комплекстиг социалистиг чарыштың ажок ажыктыын база катап бадыткаан.

Чедиги агрегатты тудуштурары-биле холбашкан байырлыг митинг кыска болган — Вахш хемде хайныышкынныг күш-ажылчы ээлчег уламчылап турар: декабрьда сески, а келир чылын сөөлгү—тоску электри машиназын ажыглалга киирерин гидротудугжулар хүлээнгеннер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

МАЛ ЧЕМНЕРИН КАМГАЛААР

Республиканың совхозтарында малдың кадыг чемнерин өрттен айыыл чок болурун болгаш камгалалын хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көргеш, чамдык совхозтарның удуртукчулары мал чемнерин өрттен айыыл чок болурун сагыыр болгаш оларны камгалаар талазы-биле чогуур хемчеглер албайн турарындан белеткеттинген мал чемнериниң элээн хөй кезии (сиген, саваң, витаминниг далган) чыл бүрүде өрттенип турар деп демдеглээн. Чүгле бо чылын безин Ленин аттыг совхозка 30 тонна сиген, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Тиилелге», «Октябрьның 30 чылы», «Сүт-Хөл» совхозтарга 8—10 тонна мал чемнери өрттенген.

Белеткеттинген мал чемнерин кадагалап турар черлерге өрт болуп турар таварылгалар болза, Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трест, Иштики херектер министерствозу болгаш ооң өрттен камгалал килдизи, райкүүскомнар мал чемнери кадагалаан объектилерге өрттен айыыл чок болурунуң доктааттынган нормаларын болгаш дүрүмнерин сагыырын хандырар талазы-биле чогуур негелделиг болбааның, мал чемнерин белеткеп, сөөртүп база кадагалап турар үеде өртке удур хемчеглерни сагыыр талазы-биле харысалга чок болган чамдык удуртукчуларны эптежикчи ёзу-биле көрүп келгенин херечилеп турар.

Бо чылын мал чемнериниң дыка хөйүн «Ак-Чыраа», «О. Шынаа» совхозтарның девискээринде мөөңнээн. Ындыг турбуже ол черлерде белеткеттинген мал чемнериниң кадагалалы өртке удур чурумнарга дүүшпес, пресстээн сигеннерниң болгаш хыыргыыштарның сараатпарын долгандыр андарбаан, таныылдар чок, өрт медээлери болгаш өрт өжүрер херекселдер база чок.

Кадыг мал чемнерин белеткеп, кадагалап база болбаазырадыр ажылдап кылып турар черлерге өрт болу бээрин болдурбас база болу берип болур өрттерни өжүрер хемчеглерни күштелдирер сорулга-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Көдээ ажыл-агый министерствозунга (эш Лавриненкога), «Скотопром» тресске (эш Юртаевке), райкүүскомнарга белеткеттинген кадыг мал чемнериниң камгалалын хандырарын даасхан.

Ол сорулга-биле: шөлдерде турар сиген, саваң, хыыргыыш сараатпарын өрттен айыыл чок болурунуң чурумнарынга дүүштүр долгандыр андарары;

чайгаар үнген сиген шөлдеринге, одарларга болгаш тарылга шөлдеринге тараа болгаш мал чеми культураларын ажаап алган соонда күскү өрттедиишкин чорударын хоруур;

дүн-хүнде үзүктел чок ажылдаар таңныылдарны тургузары;

мал чемнерин белеткеп база сөөртүп турар, а ол ышкаш оларны кадагалаары болгаш ажыглаары дээш харыысалгалыг кижилер-биле өртке айыыл чок болурунуң дүрүмнериниң талазы-биле сургаалдаларны чорудары;

суг, сүт сөөртүр машиналарны болгаш бодунда азы прицевинде суг кудар савалыг өске-даа көдээ ажыл-агый техникаларын өрт өжүрер кылдыр дериири болгаш кезээде белен байдалга тургузары көрдүнген.

Мал чемнери кадагалап турар черлерниң өртке удур байдалдарын хынаар талазы-биле рейдилерни организастаарын болгаш олардан илереттинген четпестерни чайладыр хемчеглерни дораан алырын Иштики херектер министерствозунга (эш Чакарга), Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» тресске болгаш райкүүскомнарга Министрлер Чөвүлели сүмелээн.

УЛУГ КИЧЭЭНГЕЙ НЕГЭЭР КОЛ АДЫР

Партияның ленинчи аграр политиказын амыдыралга ҳажык чокка боттандырганының, партияның болгаш чазактың доктаамал сагып салыышкынының ачызында бүгү чурттаазында ышкаш, бистиң Эрзин районнуң көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезинге үндезин чаартылгалар болгулаан. Ооң материалдыг баазазы быжыккан, кадрлар-биле хандырылгазы экижээн, эртемниң чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы шиңгээдип алырынга үндезилээш, бүдүрүлгениң технологиязы чаартынып турар.

Совхозтарның экономиказын быжыглаарынга күрүне хөй санныг акш-хөреңгини берип турар, ажыл-агыйларның кол фондузу 1965 чылга деңнээрге үштен ажыг катап өскен, машина-трактор паркызы дыка калбарган.

Районнуң экономиказының кол адыры — мал ажылын хөгжүдеринче угланган чамдык хемчеглер алдынган. Эрткен чеди чылдарның дургузунда ажыл-агыйларга хой, өшкүнүң саны 1342 башка, чылгы — 626 башка немей өскен. Ылаңгыя «Нарын» совхозтуң (директору М. К. Дүгер, парторганизация секретары Л. А. Саныгаа) нийти малы эрткен чеди чылдарда түзүн байы-биле өзүлделиг болган.

Ниитизи-биле район бо беш чылдың эрткен үш чылдарында күрүнеге 550 тонна дүк садар социалистиг хүлээлгезин 551 тонна кылдыр күүсеткен. Ажыл-агыйлар күрүнеге сүт садарының социалистиг хүлээлгелерин үш чылдарның күүседир чоокшулап келген.

«Мал ажылының чаа кедурлүүшкүнүн чедип алыры бүгү партияның, бүгү министерстволарның болгаш ведомстволарның, колхоз-совхозтар удуртукчуларының, көдээниң бүгү ажыл-ишчилеринин ол адырже кичээнгейин шыңгыы күштелдирерин негеп турар» деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев июль (1978) Пленумунга илеткелинде чугаалаан.

ТК-ның июль Пленумунуң негелделеринге дүүштүр алыр болза бистиң бо талазы-биле ажылывыста четпестер хөй. Ылаңгыя бо сорулгага тускайлаан капитал салыышкыннарын, материал-техниктиг болгаш бойдус курлавырларын ажыл-агыйлар долу хемчээл-биле ажыглавайн турар. Малдың баш санын өстүрер төлээде, хамыктың мурнунда маңаа хамаарышкан ажылды — малдың уксаазын үндезини-биле экижидер, нийти баш санга төрүүр малдарның бот-деңзигүүрүн көвүдедир, ооң кызыраар чоруун болдурбас дээш чогуур хемчеглерни алыр ужурлуг. Районнуң ажыл-агыйларында байдал ол негелделерге дүүшпейн турар. Төрүүр хойнуң баш саны планнаттынганынга бодаарга 86,4 хуу, а «Чаа орук» совхозта ол сан оон-даа эвээш. Мыйыстыг бода малда төрүүр инектер 91,6 хуу. чылгыда — белер чүгле 67 хуу болуп турар. Төрүүр чүс хойга онааштыр хураган 86 болган, Ленин аттыг совхозта көргүзүг 75. Нийти район төрүүр 100 инектен-не 55 бызаа алган, а «Чаа орук» совхозта чүгле 40 бызаа алдынган.

Чамдык ажыл-агыйларда малдың эдержилгезин багай чорудуп, ооң отчёт-учёдун эреңгей байдалда тургускан. Инектерниң кызыр-боозун хыпап, кадарчыларга акт ёзугаар хүлээдип бербейн турары эвээш бызаа алдынып турарының бир чылдагааны ында.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң база СЭКП Тыва обкомунуң VIII пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан СЭКП райкомунуң пленумунга база партияның эге организацияларының хуралдарынга мал ажылының хөгжүлдезиниң айтырыгларынга ханы анализти кылгаш, кол кичээнгейни чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгааргы сорулгаларже угландырган.

Малдың баш санын өстүрер ажылды үндезини-биле экижидери-биле тарып боозадылганы шын организастаар, ооң шынарын бедидер болгаш бо херекке ёзу барымдаалаар чорукту чок кылыр. Ол сорулга-биле малды тарып боозадыр пункттуларның санын көвүдедир, мыйыстыг бода малды, хойну тарып боозадыр көжүп чоруур ындыг пункттуларны тургузарын, кадрларны четчир санныг кылдыр белеткээрин, бүдүрүкчү малдарның сан-даңзызын болгаш байдалын тодарадып, оларның тускай эртемниглерниң, бригадирлерниң ажылын чиигедип, хойжуларның негелделерин чогуур өй-шаанда хандырар аргаларны чедип алырыбиле хойжу коданнарны улгаттырарын бо беш чылда дооскан турары планда көрдүнген. Олче угланган ажылдарны Ленин аттыг совхозтан өске ажыл-агыйларда боттандырып эгелей берген.

Янзы-бүрү мал аарыгларынга удур демиселди күштелдирип, ылаңгыя бруцеллёзту, туберкулёзту, баш дээскинер болгаш өске-даа аарыгларны бүрүн узуткаар, фермаларның, бригадаларның санитар-культуразын бедидер талазы-биле амыдыралга боттандырар хемчеглерни база көрүп турар.

Малдың быжыг чем-суурун ажаалдазын экижидерин бистиң ажыл-агыйларывыска чугула сорулга кылдыр салган.

Мыйыстыг бода малдың камгалал-хайгааралын экижидер сорулга-биле сагбас коданнарны чаңгыс черге мөөңнээрин ажыл-агый бүрүзүнге бо чылдан эгелеп боттандырарын чедип алыр ужурлуг бис.

Хой ажылының продукталуун бедидери-биле Ленин аттыг совхозтуң Тере-Хөлде № 1 хойжу бригадазынга, «Чаа оруктуң» Чөөгей, Бай-Хөл девискээринде бир болгаш ийи дугаар хойжу бригадаларынга, «Мөрениң» Үнегети, Божалыг девискээринде болгаш «Нарынның» Лагылды-Өвүрүнде № 1 хойжу бригадаларынга чартык чиңге дүктүг хойну өстүрери-биле бо сезонда-ла ажылды организастап эгелээн. Сакманныг арганы чеп ажыглап, мал чемнериниң чарыгдалының отчёт-учедун экижидип, ону төпчүдер сорулга-биле база тургузаары — бистиң районга онза чугула ужур-дузалыг айтырыг. Хову-шөлдерден мал чемнерин бүдүрерин көвүдедир, тус-тус ол культураларның дүжүткүрүн улгаттырып, оларның тарылга шөлдерин калбартырын кукуруза болгаш өске-даа силос культураларын тарып өстүрериниң агротехниказын экижидерин чугула деп санап турар. Үстүнде ажыл-херекти ажыл-агыйларда партия организацияларының, совхозтарның удуртукчуларының кичээнгейиниң төвүнге тургускан. Эрзин-Тестиң Белдири, Тарлашкын-Аксы, Мөрениң Тал дээш өске-даа сиген шөлдеринге аштаалга, суггарылга болгаш оон-даа өске культура-техниктиг ажылдарны боттандырып чорударын көрүп турар.

Бистиң районнуң кандаачал агаар-бойдузунуң байдалынга суггарылганың ужур-дузазы канчаар-даа зажок улуг. Ындыг турбуже суггаттыг черлерниң үнүш-дүжүткүрү ажыл-агыйларывыста куду болуп турарын шүгүм-чүлекчи ёзу-биле миннир апаар. Ленин аттыг совхозтуң Сарыг-Булунда суггаттыг шөлүн бо чыл-биле үш дугаар чыл чедир ажыглап чадап каап. Ол ышкаш «Мөрениң» Тал бугазы, «Чаа оруктуң» Тарлаашкын-Аксы, Кара-Дыт дээш өске-даа суггарып болур черлерниң ажыглалын экижидери бистерге улуг даалга болуп турар.

Малчыннарга чурттаалга бажыңнарын, мал кажаалары, кызыл-булуңнар, чунар-бажыңнар тударының темпизин дүргедеди, шынарын экижидери районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының мурнунда кол сорулга кылдыр салдынган.

Бо чылын районнуң девискээринге оът-сиген багай үнген, агаар-бойдустуң кандаашкынныг берге байдалдары көдээ ажыл-агыйның айтырыгларын шиитпирлээринге шаптыктаашкынны болдурун, партия, совет болгаш ажыл-агый органнарындан кашт даг-пыр күжениишкиннерни негеп турар. Ажыл-агый бүрүзү малдың бөдүүн чемнерин Ус-па-Хөл чоогундан белеткеп турар. Бо хүннерде ол талазы-биле план чүгле бежен хуу ажып турар. Ындыг болганда ол ажылды улам күштелдирип, кижи болгаш техника күжүн удур-ла немеп, ында ажылдап турар кижилерге таарымчалыг байдалдарны тургузуп турган, темпизин дүргедедири чугула сорулганың бирээзи.

Район девискээринде кыштаг одарлар бо чылын малды кыштаажырарынга чедишпес. Малды колдуунда чер одарладып кыштаажырары бистиң районнуң ажыл-агыйларынга ол дээрге дыка нарын айтырыг. Тургустунуп келген берге байдалды ажып эртери-биле СЭКП обкомунуң бюрозунуң сүмелээни ёзугаар шээр малдың кодан бүрүзүнге ийи дугаар кыштагларны кылыры-биле ажыл-агыйлардан тускай звеноларны үндүрүүлээн. «Чаа орук», Ленин аттыг совхозтардан 9000 баш чедир эр хураганнарны «Совет Тыва», «Көк-Тей», «Сукпак» совхозтарның девискээринде эки одарлыг черлерже кыштадыры-биле үзүп чорудулаан.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринде, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган сорулгаларга дүүштүр ажылдап кылдынган хемчеглерни күүседири чер-черге партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылдың деңнелинден, ажыл-ишчилер ортузунга социалистиг чарышты калбак, ноптеренгей кылдыр организастаанындан улуу-биле хамааржыр апаар. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге удуртулганы бүгү талалыг күштелдирер база партийжи ажылдың стилин болгаш аргаларын улам сайзыраңгайжыдар, айыттынган сорулгаларны боттандырарынче Советтерниң, профэвилел база комсомол органнарының күжениишкиннерин угландырар талазы-биле айтырыглар база-ла партия организацияларының кичээнгейиниң төвүнде тургустунуп турар.

Эрзинниң коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары партияның аграр политиказының талазы-биле айыттынган сорулгаларын амыдыралга боттандырып, районнуң көдээ ажыл-агыйын, ылаңгыя ооң кол адыры—мал ажылын бүгү талалыг көдүрүп, оңгу беш чылды ниитизи-биле болгаш ооң үшкү чылының даалгаларын бүрүн күүседир дээш улам күжениишкинниг ажылдаарлар.

А. МОНГУШ,
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин—амыдыралга!

ХООРАЙ ӨЗҮП ТУРАР

БАМ-ның бурят участогу. Северобайкальскиниң тудугжулары хөй каът беш бажыңны тудуп эгелей бергеннер. БАМ-да ол хоорайны Ленинградтың архитекторлары төлевилеп кылган. Ында ажылды «Ленбамтудуг» трестиң КМК-зының коллективи чорудуп турар. Амгы үеде Северобайкальскиде уругларның уран чүүл школазы, магазиннер, кафе ажылдап турар. Байкалда порт хоорай Курлы база калбарып өскен.

Бо чылын ленинград тудугжулар ийи бажыңның дүлгүүрлерин чурттакчыларга дужаап бээрин хүлээнгеннер. Ооң-биле кады үш чүс хире бичии северобайкалчылар амгы үениң уруглар комплекизиниң ээлери болу бээрлер.

ЧУРУКТА: Ленинградтан комсомолчу путёвка-биле Северобайкальскини тудар дээш чедип келген крановщик Надежда Сорокина.

В. МАТВИЕВСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГ

Тываның даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинадының арыглал фабриказынга дүъштеквиң 12 шак үезинде чеде бээр болзузусса, ол-бо цехтерже кирген, үнген ажылчыннарны хөйү-биле эскерип каар бис. Ол үеде цехтерге чамдык ажылчыннар ажылын доозуп, чедип келген ээлчегге ажылын хүлээдип турары ол.

Арыглал фабриказының бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цегиниң коллективи комбинатта социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, ай, квартал пландарын үргүлчү ажыр күүседип келген. Коллектив эрткен август айда 5409 тонна даг-дүгү арыглаар планын ажыр күүсеткен. А бараанныг продукцияны пландан ажыр 24 муң рубльге бүдүрген.

— Цехтиң дериг-херекселдери эргижирээн-даа болза ажылывыс эки, планны үргүлчү ажыр күүседип тур бис. Борта бир кол рольду бистиң хоочун ажылчыннарывыс, бүдүрүлгениң мурнакчылары ойнап турар—деп, цехтиң хоочуну, технолог Деспи Күжүгетович Дүктен-оол чугаалады.

Бо цехте ажылчыннарның хөй кезии хоочуннар, бүдүрүлгениң мурнакчылары. Мында ажылдап турар беш ээлчеглерниң аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунист Ондар Дагбаевич Даш-Мөгениң удуртканы № 1 ээлчег чоруп турар. Шалыпчы ээлчегниң ажыл-ижи-биле таныжып көөр дээш чеде бээримге олар чаа-ла ажылын доозуп, келген ээлчегге хүлээткен турлар.

Ажылын доскан ээлчег бүрүзү өөренген чаңчылы-биле ажылчын өрээлге чыылгаш, кылган ажылын чугаалажыр, а ооң соонда түңнээр.

Ондар Даш-Мөгениң ээлчээниң кежигүннери ажылын дооскаш, чыглып келди. Ээлчегниң удуртукчузу карманындан блокнодун уштуп эккелгеш, кымның канчаар ажылдааның чугаалап берди:

— 3 тонна ажыг даг-дүгүн бөгүн бүдүрген-дир бис. Бо дээрге мурнунда чедип ап турганывыстан эрай кулу болган-дыр—дээш, ол кымнар эки ажылдааның, кайда бичии хожудаашкыннар болганын база чугаалаан.

Ондар Дагбаевич Даш-Мөге Ак-Довурактың даг-дукчулериниң одуруунга киргенинден бээр ам чеди чыл ажып турар. Бо үениң дургузунда ол ажылчындан ээлчег начальниинге чедир депшээн. Ажыл-ишчи аныяк удуртукчунуң ээлчээ ам мурнакчыларның одуруунда чоруп турары ооң кызымак ажылындан хамааржып турары билдингир.

— Ээлчег удуртуп эгелээш, ам бир чыл чедип тур мен. Мээң ээлчээмде шупту 26 кижи бар. Оларның хөй кезии аныяктар, аңгы-аңгы националдың кижилери. Баштайгы үеде бергелер тургулаан, арга-дуржулгалыг эш-өөрүмнүң дузазы-биле ажылды чоорту өөренип, мергежий бердим — деп, ол чугаалай-дыр.

Коллектив ам быжыккан, ажыл-ишке шуптузунуң күзел-соруу чаңгыс болган. Эп-найырал, кызымак ажыл-иш, бедик мергежил оларны күш-ажылдың чедиишкиннеринге чедирген. Бо чылдың баштайгы айындан эгелеп оларның көргүзүглери өскен. Чылдың эрткен сес айларында бо коллектив 8642 тонна даг-дүгүн бүдүрер планныг турган, ону 9111 тонна кылдыр күүсеткен. Бараанныг продукцияның планда көрдүнгени 1317 муң рубль турган болза, херек кырында 1361 муң рубльге бүдүрген.

Ондар Дагбаевичиниң ээлчээнде бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш хоочуннары хөй. Үүрмектээр машинаның машинизи, бүдүрүлгениң хоочуну, коммунист Уйнукпаа Моңгуштуң дугайында чылыг сөстерни арыглал фабриказының ажылчыннары чугаалаарлар.

Ол ышкаш регулировщик Анай-оол Чамзырын, машинист Мария Шеметюк, савалакчылар Сергей Даваа, Кара-оол Сарыглар, Раиса Зрюкина дээн ышкаш мурнакчыларны эш-өөрү чоргаарал-биле адаар.

Найыралдыг, шалыпчы коллектив ам сентябрь айның планын күүседир дээш улам күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Х. МОНГУШ.

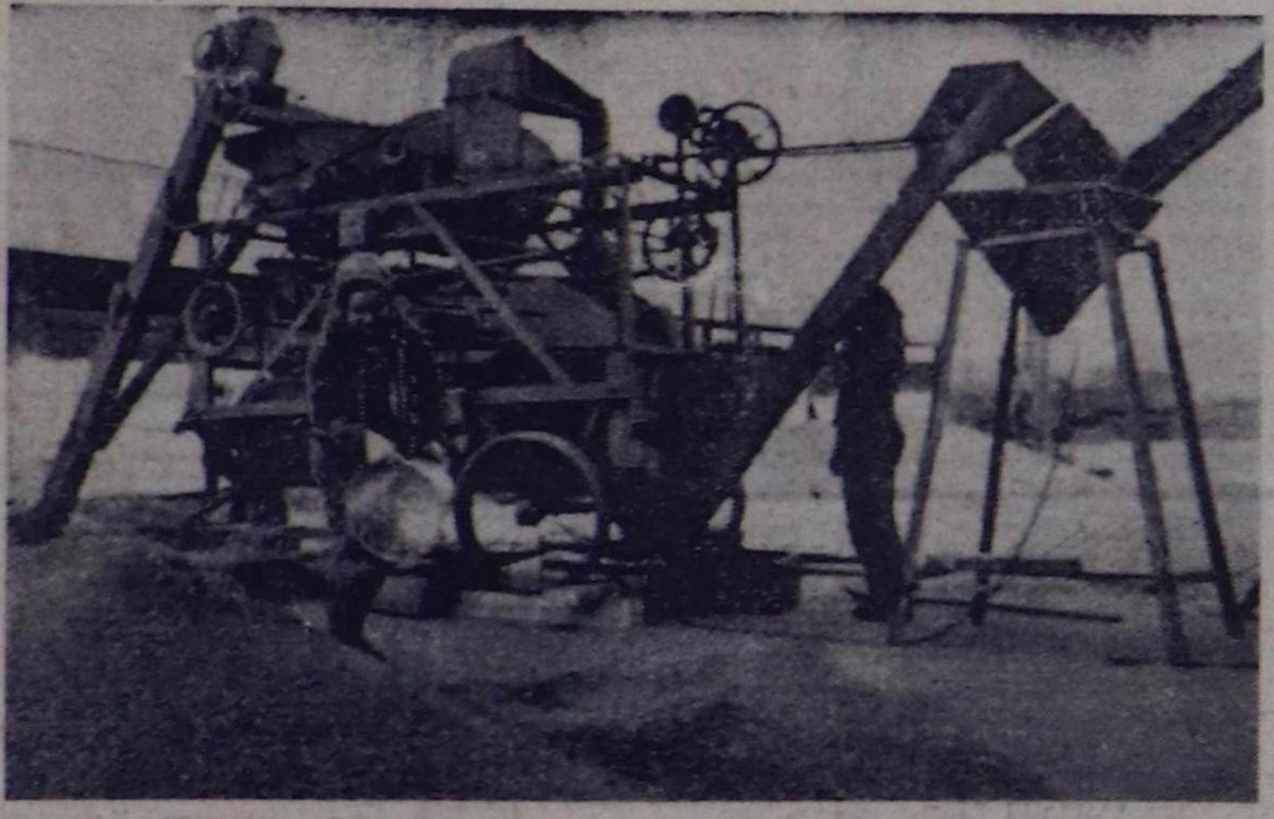

Таңды районда «Россия» совхозтуң төп шаңында бо хүннерде ажыл хайнып-кыннныг. Келир чылдың дүжүдүнүң алдын фондузу—үрезинни четчири-биле арыглап уруп алырынга ол ажыл-агыйның тараажылары улуг кичээнгейни салып турар.

Совхозтуң шөлдеринде тарааның дүжүдү шоолуг эвес болган. Ынчалзажок чер ажылдыглар үнген бүгү тарааны чидириг чок ажаап алыр дээш ам күжениишкинниг ажылдап турар. Ол-бо бригадалардан чоруткан тараа совхозтуң төп шаңынга келир. Шаңда урдунган тарааны саадаашкын чокка арыглап, кургадып эгелээн.

— Тараа арыглаашкынында ажылчыннар ийи ээлчег-биле ажылдап турар — деп, төп шаңның эргелекчизи Ф. Шарыпова чугаалады.—Ээлчег бүрүзүнде төс кижи. Оон аңгыда ийи эдикчи-мотористер тараа арыглаар бүгү машиналарны эдип, таарыштырып турар. Ээлчег бүрүзү доктааткан үениң дургузунда 20 тонна үрезинни арыглап турар. А тараа хөй келгенде 35 тонна чедирип турар.

Төп шаңда үрезин арыглаары-биле ОПВ-20 дээр 4 болгаш ОС-4,5 дээр ийи машинаны тургускан. Оларның ажылдаары үзүктелиишкин чок. Шаң ажылчыннарындан П. Горбунова, В. Иванова, Р. Конгаржык олар тус-тус машиналарга үрезин арыглаар нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

Ам 340 тонна кызыл-тас, 100 тонна сула үрезинни арыглааш, складта урган. Ажыл үргүлчүлевишаан.

К. АРАКЧАА.

ЧУРУКТА: «Россия» совхозтуң төп шаңында үрезин арыглаашкыны.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнуң байырлалын күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Кол кичээнгейни малга быжыг чем-суурну белеткеп алырынче угландырган. Салбырның баштаар чери болгаш ында партия организациязы бо ажылче күштүг мөөннеп, хөй-нийти организацияларынга даянып ажылдап турар. Сөөлгү түңнел-биле салбыр мал чеми белеткээр планын 80 хуу күүсеткен. Эдер-Куйнуң хойжу бригадазы (бригадири П. Доңгак) планын 160 хуу, ногаа бригадазының херээжен сигенчилери (бригадири С. Бавулаш) 140 хуу, Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коллективи (эргелекчизи М. Норбу) 120 хуу күүсеткен.

Суурнуң албан организация черлериниң коллективтери салбырга база улуг дузаны чедирип келген. Сөөлгү хонуктарда Тээли көдээ Совединиң ажылдакчылары 9 тонна, Найырал сес чыл школазы 13 тонна сигенни кылып берген. Дыштаныр хүннерде көк сула болгаш саваң белуп, сөөртүп сараалтаарынга шефтээшкиннерни агитквартиралар, коллективтер организастап турар.

Суггарылганы эки ажыглаанындан салбыр бо чылын чаагай меде сигенни өстүрген. Август айның эгезинде 101 гектар суггаттыг черниң медезин кескеш, 240 центнер мал чемин ажаап алган. Ол шөлдү катап суггарганындан меде эки үнген. Чоокку үеде оон ийиги дүжүттү ажаап алыр.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

Бай-Тайга район.

СИГЕНЧИ ЗВЕНО

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң Хүт салбырының сиген белеткээр механизастаттынган звенозу Хөн дээр хемчигешто турар. Ол тайга эдээ чер болгаш кажан-даа кандавас. Бо чылын оон оът-сигениниң үнгени хөлчок. Хөлчүкпен Байыр-оолга удуртукан ол звенонуң сигенчилери шалыпкын ажылдап турар.

Механизастаттынган звенога 350 тонна сиген белеткээр онаалданы берген. Бо хүнге чедир херек кырында 396 тонна сиген белеткеттинген. Звенонуң кежигүннери сиген белеткедип 450 тонна чедирер дээш, ажылын ам-даа үргүлчүлевишаан.

Бо звенонуң сигенчилери белеткеп алган бүгү сигенин сараалтааш, оларны малмаган, аң-мең тотчеглевезин дээш долгандыр кажаалап турар.

Мында ажылга шаптыктыг чүве база бар. Звенода дуңзаалаар херексел чок. Ынчангаш уреллишкин болган санында-ла 60 хире километр черде суурже чоруур ужурга таваржыр. Салбырның баштаар чери бо айтырыгны шиитпирлээр болза чогуур.

И. КАСТАГАН.

Бии-Хем район.

Совет демократия

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ЭРГЕЛЕРИНИҢ БОЛГАШ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Делегейниң кандыг-даа чуртунда профессионал эвилелдериниң кол сорулгаларының бирээзи болза, ажылчы чоннарның эргелерин болгаш эрге-ажыктарын камгалаары болур. Ынчалза-даа ук айтырыг оларны канчаар камгалаарында дээрзи билдингир.

Совет профэвилелдериниң камгалакчы сорулгаларының дугайын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев чурттуң профессионал эвилелдериниң XVI съездизинге чугаазынга тодаргай айыткан. «Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң, бүдүрүлгениң кедурлүүшкүнүнүң дугайында сагыш салыышкын болгаш ажылчы чоннарның эргелериниң база эрге-ажыктарының дугайында, оларның күш-ажылының болгаш амыдыралының дугайында сагыш салыышкын — профэвилелдерниң чугула сорулгалары болур. Чүге дээрге экономиканың өзүлдези болгаш шынар талазы-биле сайзыралы күш-ажыл кижизиниң, ооң ег-бүлезиниң, бүгү хамаатыларның амыдырал байдалдарын экижидериниң дорт болгаш шын оруу боор турар» деп, ол чугаалаан.

Революция мурнунда профэвилелдериниң кол сорулгазы болза, капиталга удур демисел боор турган, а хүннүң лозуңу ынчан буржуаз күрүнеге бүзүревес чорукту өөскүдери турган. Октябрьның социалистиг революциязы тиилээн соонда Россияга ажылчын аңгының идеологиязы холдап эгелээн болгаш профэвилелдери чурттуң бүгү ажыл-агый амыдыралын эде организастаарынга дорту-биле киржип эгелээн.

Ындыг болзажок эрге-чагырга ажылчы чоннарның холунче шилчээниниң соолунде профэвилелдериниң камгалакчы сорулгалары күш чок болу бербээн, харын улам өскен. Ол дугайын ССРЭ-ниң дуржулгазы тодаргай херечилеп турар.

Ынчаарга социализм байдалдарында күрүне органнарының болгаш профэвилелдериниң эрге-ажыктары бир демей, ынчангаш олар боттарының күжениишкиннерин чурттуң экономиктиг күчүзүн хөгжүдеринге мөөңнеп турар дээрзи билдингир. Ооң ужурунда күрүне органнарының социал-экономиктиг хөгжүлде талазы-биле ажылдап кылып турар планнарынга профэвилелдери ынап-ла киржип турар. Бүдүрүлге бүрүзүнүң ажылын ооң директору харылаар, а бүдүрүлгени башкарарынга профэвилел комитеди киржип турар. Ажылчы чоннарның өзүп турар социал негелделерин хандырарын профэвилелдери бүгү-ле деңнелдерге бодунуң кол сорулгазы деп санап турар. Ындыг политиканың түңнелдери хөй-ле билдингир. Совет система экономиктиг кризистер болгаш ажыл чок чорук деп чүве билбес. Бистиң чуртувуска каш он чылдар дургузунда хлеб болгаш эъттиң, сүт болгаш ногааларның, транспорт болгаш квартира хөлезиниң өртектери өзүп көрбээн. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевири чылдың-на план ёзугаар бедип турар: 1940 чылга деңнээрге ол төлевир бештен ажыг катап улгаткан.

Социалистиг ниитилелге профэвилелдериниң бедик ролюн Совет күрүнениң хоойлуларында быжыглаан. Ол талазы-биле кол принциптерниң бирээзи болза ажылчы чоннарның хөй-нийти организацияларынга каттыжар эргели боор турар (ол дугайын ССРЭ Конституциязының 51-ги чүүлүнде айыткан).

Совет хоойлулар хамыктың мурнунда ындыг организацияларның организас талазы-биле тускайлаан чоруун магадылап турар. Ажылчы чоннар боттарының күзел-чүткүлүн болгаш бүдүрүлге принциби ёзугаар профэвилелдерин тургузуп турар: бир бүдүрүлгениң ажылдакчылары бир профэвилелинге, а адырның азы элээн хөй адырларның ажылдакчылары — чурттуң хемчээли-биле база бир профэвилелинге каттыжып турар. Чүгле сөөлгү ийи чартык чылдың дургузунда ССРЭ-ге адырларның беш чаа профэвилелдери организастаттынган, 6 муң чаа эге организациялар тургустунган, профэвилелинге 7,5 миллион чаа кежигүн кирген.

Күрүне болгаш хөй-нийти херектерин эргелеп башкарарынга, политиктиг, ажыл-агый болгаш социал-культура айтырыгларын шиитпирлээринге киржир (ССРЭ Конституциязының 7-ги чүүлү), эргелелдиң янзы-бүрү деңнелдеринге ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга дүүштүр саналдарны идип үндүрер болгаш ол эрге-ажыктарны камгалаар арганы совет ниитилелдиң политиктиг системазы профэвилелдеринге берип турар. Ооң-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң амгы чыыжының составынга профэвилел кежигүннери—769 ажылчыннар, профэвилелдериниң республика чөвүлелдериниң 12 удуртукчулары, ВЦСПС-тиң 6 удуртукчу ажылдакчылары соңгуттурганын демдеглеп каайн. Чер-чер Советтериниң бүгү депутаттарының 68,4 хуузу профэвилел кежигүннери-ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар боор турар.

«СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш ВЦСПС-те» деп рубриканы бистиң солуннарывыстың арыннарындан бо-ла номчуп болур болгай. Ооң адаанда чурттуң бүгү организацияларының удурткулга болдурар ужурлуг нийти доктаалын парлаан болур. Улус ажыл-агыйының бүдүрүлге адырларында хаара туттунган ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевириниң бедидеринге хамаарышкан бир ындыг доктаалды чижек кылдыр ап көрейн. Чурттуң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш чазааның база Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң кады хүлээп алган ол шиитпирин ёзугаар ажылчыннарның тарифтерин болгаш шалың-

Ногаажының булуңу

Картофельдиң, ногаа аймааның ажык-дузазын тайылбырлап, ол үнелиг аъш-чем аймаа-биле чурттакчылар боттарын четчир кылдыр хандырарының чугулазын айтып, суурларда, хоорайларда өг-бүле бүрүзүн картофель, ногаа аймаан өстүреринче кыйгырып турар А. Даржайның «Көдээже чагаа» деп чүүлүн бо чылдың августуң 12-де үнген «Шынга» парлаан болгай. Бо аразында редакцияның адрезинге дыка хөй чагаалар номчукчулардан келгилээн. Ам оларны «Ногаажының булуңу» деп тускай эге-биле бөлүктеп парлап эгеледивис.

Ынчангаш хоорайларның, көдээ суурларның чурттакчылары бо талазы-биле санал-онал солчулгазынга идепкейлиг киржир, ногаа, картофель өстүреринге боттарының аргадуржулгазын, бо чугула херекке ажыктыг сүмезин солун дамчыштыр бээр дээрзинге «Шынның» редакциязы идегеп тур. Көдүртүнген чугула айтырыг талазы-биле силерниң чагааларыңарны манап тур бис, эргим номчукчулар, бижикчилер!

Чүүлдүг санал

Бо чылдың август 12-де үнген «Шын» солунга парлаттынган А. Даржайның «Көдээже чагаа» деп материалын номчааш, ында көдүрүп турар саналдарны долузу-биле деткивишаан, чамдык бодалдарны бижикседим.

Өг-бүле бүрүзү картофель, ногаа-биле четчир кылдыр хандыртынган турар дугайында айтырыгны көдүрүп, ылаңгыя бистиң республиканың көдээ черлеринге ол ажылды дүрген сайзырадырынче кичээнгейни автор угландырган. Ол черле чүүлдүг санал.

Бистиң Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг суурда картофельдиң, ногааның чемге хоолулуг ажыктыын билир, ону хөйбиле тарып өстүрүп турар кижилер эвээш эвес. Чижээ, пенсионерлер Ондар, Тана Ойдуптарның өг-бүлези картофель, ногаа өстүрер, бажың девискээрин ногаанчыдар талазы-биле эң үлегерлиглерниң бирээзи. Оларның бажың чанының участогунда чаагай үнген картофельден аңгыда, помидор, огурец, морковь, согуна, редиска база бар. Бажың дөрүнде бичии уруглар ойнаар дериг-херекселдерни таарыштыр кылган дөргүн садчыгаштыг. Ында хадың, терек, дая, дыт, пиви болгаш хөй чадаң үнүштерни корум-чурумнуу-биле олуртуп тараан. Оларның аразында кызыл-кат, инек-караа, ыткады сыптары, чодураа, чыжыргана, чечектер дээш чүнү чок дээр!

Чоокта чаа Кызыл-Дагга чораш, хоочуннарның бажыңынга кире дүштүм. Ондар Дамбаевич Ойдуп чаа келген солун-сеткүүл номчаап олур. Амыр-мендививс солушканывыс соонда, ол чугаалай-дыр:

— Кончуг-ла шын санал бижип каап-тыр. Чоннуң хуузу ногаа, картофель өстүрерин көвүдедири чугула. Бистиң районнуң девискээринде Кара-Хөлден аңгыда картофель, ногаа үнмес суурлар чок болдур ийин. Кызыл-Дагга «Тиилелге» колхоз турар кезек үеде бажың бүрүзү картофельди тарып, чамдык колхозчулар билир шаа-биле ногаа аймаан өстүрүп, оон багай эвес дүжүттү ап турдулар. Ол хамаан чок дагаа чок өг-бүлелер ховар турган. Чамдык өг-бүлелер каастар, индюктар безин азырап турган чүве. Бо суур хем кыдыы, оът-сигенниг, шыктыг чер болгаш, бажың девискээриниң ногаанчыдылгазын-даа кылырынга, дагаа-куш-даа өстүреринге таарымчалыг чер. Колхоз совхозче шилчээн үеден бээр чурттакчыларның хуузунда картофель, ногаа тарыыры, дагаа-куш азырааары кагдынган. Бажыңнар чанының кажаа-херими безин буступ, үрелип калган турду. Сөөлгү чылдарда картофельди бистиң суурда катап тарып эгелээн. Ынчалза-даа ногаа аймаа тарып турар кижилер ховар. Картофель, ногаа бээйтык, бажыңының чанында ыяш олуртпаан (үр үеде чурттап келзе-даа) кижилер бар. А куш-дагаа азырап турар чаңгыс-даа өг-бүле чок.

Ондар Дамбаевичиниң өг-бүле бүрүзү аъштыг-чемниг, чурттап орар бажыңының чаны ногаан шивик турзун дээш сагыжы аарып чугаалап олурары чөп. Колхоз турар үеде ол көдээ Совет даргалап турган, чурттакчыларның хууда бажың тарылга шөлүн долу ажыглаарынче, дагаа-куш азырааарынче болгаш суур чаагайжыдылгазынче доктаамал сагыш салып келген. Садыг, магазиннерде картофель, ногаа аймаан, аъш-чемни доктаамал садып турарын ажыглап алгаш, чурттакчыларның боттарынга немелде ажыл-агый кылып алырындан чайлаксаар чоруу Ондар Дамбаевичиниң сеткилин элээн хомудалышкак болду. Ынчангаш бо талазы-биле кандыг ажылдар чорутса экил дээрзиниң дугайын ол сүмелеп турар. Бирээде, картофельдиң болгаш ногаа аймааның кадыкшылга ажыктыг, ужур-дузазын эмчилер, тускай эртемниглер чон ортузунга тайылбырлаары чугула. Келир чылда ногаа өстүреринге белеткел ажылын амдыгааштан эгелеп чорудар. Бо талазы-биле чонга дуза-деткимчени «Тээли» совхозтуң дирекциязы чедирип болур арга бар. Тарылга шөлүнден тускай черни ногаа шөлү чок чурттакчыларга чүге берип болбас деп? Часкы үеде машина-техника-биле дуза чедирериниң айтырыын ажылчын комитет көдээ Совет-биле дугуржуп турган, баш бурунгаар шиитпирлээри чугула.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

Мээң бодалым

Картофельден болгаш ногаадан кылган янзы-бүрү чем столга хүн бүрү турар болза, кайы хире экил дээрзин кижи бүрүзү күзээр болгаш оларда кижиниң кадыкшылынга эргежок чугула янзы-бүрү витаминнерниң барын билир бис.

Бистиң «Тиилелге» совхоз колхоз турда болгаш совхоз болганының баштайгы чылдарында картофельди, ногаа аймаан тарып турду. Арбузтуң безин магалыг дүжүдүн ап турдувус. Оңгача унунга суггаттыг черге өстүрүп турганывыс ногаалар, картофель чоорту уттундуруп, оон туржук суурнуң чурттакчылары ногаа тарывастаан. Шөлдерге, кургаг ховуга картофель тараан аттыг болуп каар. Ооң бок сигенин аштавас, довураан бөлүп, чымчатпас. Чаа чечектелип келири билек, оорлап казып каап тар, а суурда бажыңнар чанында ногаалыг кижи чок.

Чоннуң оода картофель тарып албайн турарын суг чогунга сылдап турар, ийиле, садып чиптес бе ону дээр хөөннер бар.

Бистиң суурувуста 4—5 улуг хемчээлдиг кудуктар бар, оон хумуң-биле суг дажыглап, ногаа өстүрери өг-бүле бүрүзүнге болдунмас.

Сукпак суурда дег, суг дамчыдар хоолайлар ногаа бүрүзүн суг-биле хандырып турган болза, эки-ле-дир ийин. А бир эвес бо айтырыгны көдээ Совет, оон депутаттары, чурттакчы чон ыңчаар организастаар чүве болза байдал өскерлири чугаажок.

Республиканың чамдык совхозтарында, хоорайларында ышкаш, кат-чимистен кылган аъш-чемниң, чечектерниң, ногааларның делгелгезин, корулде конкурстарын доктаамал чорутса, бо уттундуруп бар чыдар ажыл чүге каван экиживес деп.

Бистиң 700 ажыг өөреникчилиг школавыска өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазын организастааш, дора дээрге интернатты ногаа-биле чүге хандырып болбазыл.

Ынчангаш бо онза чугула ажылды катап тургузуп, баштай активке сүмележип планнааш, оон бүгү чоннуң хуралынга көргеш, боттуг хемчеглерни алыр болза, өг-бүле бүрүзү, албан организацияларда эки эгелээшкинни деткиирн чугаажок деп бодаар мен.

Э. ТЕЖИТ.

Кызыл район.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Найыралдың ёзузунга

УЛАН-БАТОР. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң Күүсекчи комитединиң 87-ги хуралы моол найысылалда доозулган.

Болгарияның, Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, Вьетнамның, Кубаның, Моолдуң, Польшаның, Румынияның, ол ышкаш Югославияның төлээлекчилери хуралдың ажылынга киришкен. Социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандырары-биле, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң сессиязының үжен ийиги хуралының шиитпирлерин күүседири-биле холбаалыг чугула айтырыгларны, кайы-даа чурттуң сонуургалдыы өске-даа айтырыгларны олар чугаалашкан.

Хурал акы-дунма найыралдың болгаш билчиишкинниң байдалынга, акы-дунма партияларның болгаш күрүнелерниң удуртукчулары-биле Л. И. Брежневтиң Крымга ужуражыышкыннарының үезинде чедип алдынган дугуржуушкуннарның ёзузунга эрткен деп, хурал киржикчилеринге алдар болдурган хүлээп алыышкынга МАРП ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх медеглээн. Крымга ужуражыышкыннарның түңнелдери социалистиг дем каттыштырылга чурттарының чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын улам ыңай быжыглаарынга чугула базым болган деп, ол онзалап демдеглээн. Өндүр улуг Совет Эвилели болгаш акы-дуңма социалистиг өске-даа күрүнелер боттарының дугуржуушкуннуг тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазы-биле дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын хаңыладырынга, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок турар байдалын быжыглаарынга шиитпирлиг салыышкынын киирип турар.

Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг акы-дуңма өске-даа чурттар-биле бүгү талалыг база үре-түңнелдиг кады ажылдажылга, оларның үргүлчү өзүп орар интернационалчы дузаламчызы болгаш деткимчези Моолдуң социализмче оруктап бурунгаар хөгжүлдезиниң күчүлүг фактору болуп келген болгаш болур-даа деп, Ж. Батмунх демдеглээн.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң Күүсекчи комитединиң хуралының киржикчилери делегацияларның баштыңнарын МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал хүлээп алган.

(СЭТА).

Ленинчи угланыышкын-биле

ПРАГА. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Бакуга байырлыг хуралга чугаазының чугула чүүлдерин янзы-бүрү чурттарның чазактары кичээнгейлиг өөренип турар деп, «Руде право» солун «Тайбыңның ленинчи политиказы» деп мурнуку чүүлүнге бижээн. Тайбыңга ынакшылдыг ленинчи принциптиг политиканы моон соңгаар-даа чайгылыш чок уламчылаар деп ССРЭ-ниң шиитпирлиг чоруу бүгү делегейге аажок улуг сонуургалды хайныктырган. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг политиказы карактарын өйдүктүрүп турар өске ниитилел тургузуглуг күрүнелер болгаш массалыг информация черлери безин эш Л. И. Брежневтиң сөстериниң мерген угааннын, принциптиин болгаш чугулазын хүлээп көрүп турар.

Делегей амыдыралының эң чугула айтырыгларынга хамаарыштыр ССРЭ-ниң чайгылыш чок принциптиг туружу империализмниң эң реаксылыг күштеринге боттарының эжелекчи пландарын боттандырар арганы бербейн турар деп, Чехословакияның Компартиязының ТК-зының органы онзалап демдеглээн. Совет даштыкы политика амгы болгаш келир үениң салгакчыларынга тайбыңны камгалаарын идегелдиг магадылап турар.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырын, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок турар байдалын быжыглаарын ССРЭ бодунуң даштыкы политиказының кол сорулгазы кылдыр көрүп турар деп, чүүлде чугаалаан. Боо-чепсекти кызыгаарлаар талазы-биле совет тодаргай боттуг саналдар СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиказының ленинчи чаңчылдарынга дүүштүр комплекстиг, тодаргай болгаш перспективтиг бүдүштүг. Нейтроннуг чепсекти хоруур дугайында ССРЭ-ниң саналы онза чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Делегейде чугула чугаалажыышкыннар, хамыктың мурнунда—стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында чугаалажыышкыннар, Төп Европада чепсектиг күштерни болгаш чепсеглениишкиннерни кызырар дугайында Венада чугаалажыышкыннар эчизинге чедир чедиишкинниг доозулган турарын делегейниң улустары дүрүм ёзугаар негеп турар деп, «Руде право» солун демдеглээн.

Бүгү чехословак улус ССРЭ-ниң туружун деткип турар, социалистиг өске-даа чурттар-биле кады тайбыңның оруу-биле чайгылыш чокка баар ол долу шиитпирлиг. Тайбыңның күштери тиилеттирбес деп бистиң бүзүрелиивис Чехословак Социалистиг Республика—тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демисежип турар социалистиг дем каттыштырылгазының идегелдиг звенозу болуп турары-биле быжыглаттынган деп, ол солун айыткан.

(СЭТА).

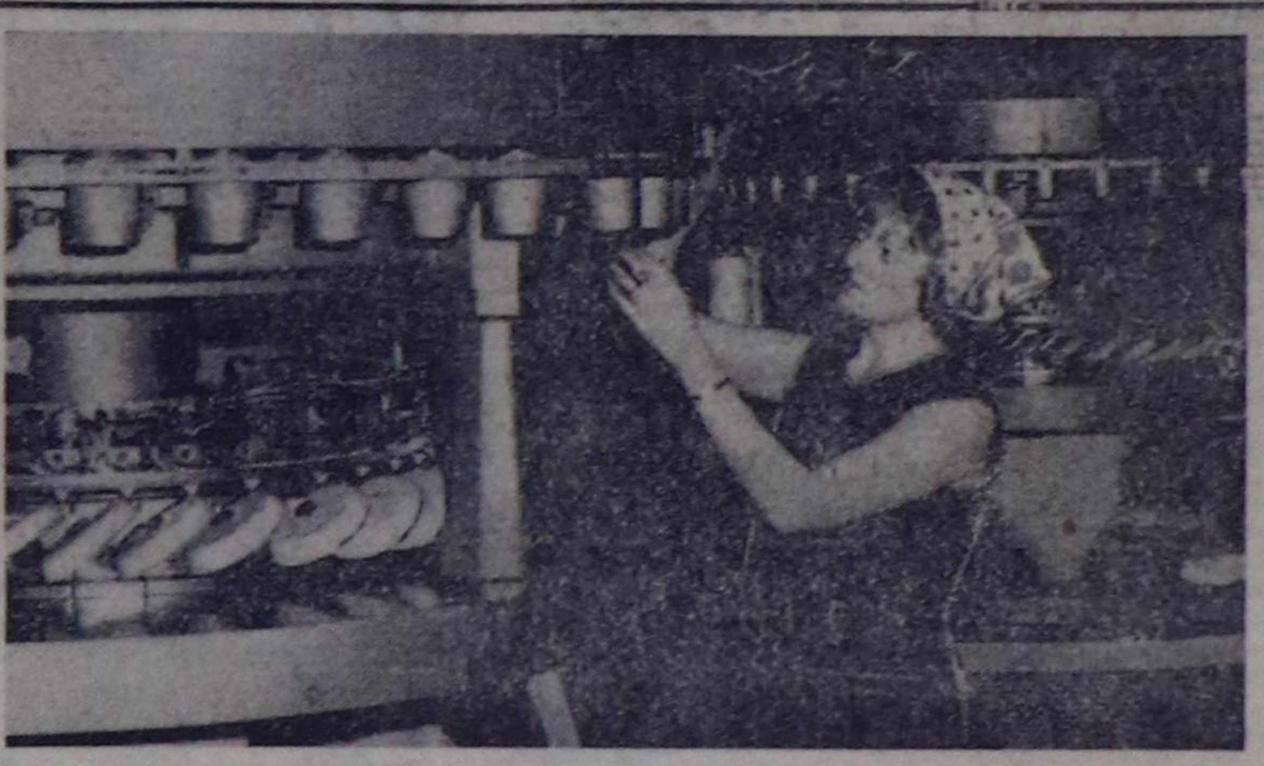

«Татрасвит» деп трикотаж фабриказының коллективи ССРЭ-же үндүр садар чүүлдериниң планын декабрь 12-де доозар деп хүлээнген. Ол фабрика Спишска-Нова-Вес хоорайда туруп турар. Бүдүрүлгениң эң улуг садып алыкчыларының бирээзи Совет Эвилелинче бо чылын эрткен чылга деңнээрге хөй бараанарны чорудуп бээр.

ЧУРУКТА: «Татрасвиттиң» эң дээре ажылдакчыларының бирээзи Альжбета Гованкова.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Улуг сонуургал

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Москвага СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелдиң удуртукчулары, америк сураглыг бай-аттар У. Веритини болгаш М. Форрестолду хүлээп алганының дугайында дыңнадыгны АКШ-тың политиктиг, хөреңгитен болгаш хөй-ниити бөлүктери улуг сонуургал-биле болгаш кичээнгей-биле уткаан.

Совет президентиниң америк хөреңгитен бөлүктерниң төлээлекчилери-биле Москвага болган ужуражыышкыны улуг сорук кииринчи чүүл болган деп, Чоон болгаш Барыын чүктер аразынга дугуржулга дээш америк комитеттиң директору К. Марей медеглээн. Ол ужуражыышкын бистиң чурттарывыстың аразынга кайызынга-даа ажыктыг садыгны дүрген калбартырынга бараан болур дээрзинге идегээри күштелчиг. АКШ биле ССРЭ-ниң аразында садыг бүгү талалыг хөгжүүр ужурлуг деп бистиң комитедивис санап турар. Ону кылырынга ийи күрүнелерниң чедиишкинниг кады ажылдажылганы чорудар болгаш садыглажып болур хөй санныг тодаргай талалары бар.

Садыг дугайында хоойлуга ылгай көрген чазалгаларны чок кылыр болгаш америк-совет садыгга ажык оруктү тургузаар дээш АКШ-тың администрациязы бодундан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылыр дээрзинге Чоон болгаш Барыын чүктер аразынга дугуржулга дээш америк комитеттиң ынаныр турарын К. Марей илереткен.

Америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелдиң удуртулгазын президент Л. И. Брежневтиң хүлээп алганы бистиң ийи күрүнелеривистиң аразында чугаалажыышкыннарны улам ыңай экижидеринге чугаа чокка бараан болур деп, сураглыг үлетпүр ээзи болгаш хөй-ниити ажылдакчызы Э. Лэмб чугаалаан. Инфляцияның бедик деңнелинден болгаш ажыл чок чоруктан бергедеп турар, даштыкы садыг талазы-биле үргүлчү каражалыг боор турар Каттышкан Штаттарга садыг талазы-биле кады ажылдажылга чүнүң-даа мурнунда ажыктыг.

Совет-америк садыг харылзааларын болур-чогуур-биле тургузарынга болгаш АКШ биле ССРЭ-ниң аразында харылзааларда ниити байдалды экижидеринге Вашингтонуң тургузуп турары кызымал моондактар, садыг-экономиктиг санкциялар бистиң чурту-руска кайы хире хоралыг болганы амгы үеде улам-на илдең көскү болу берген деп, Э. Лэмб айыткан. «Кадыг угланыышкын» деп адаар чүүлдүң талалакчыларының чыган турары ол угаан чок политика, ССРЭ-ге албадаашкын кылырынга «политиктиг барымдааларны» ажыглаар дээш оралдажыышкыннар америк экономикага чаа үр хуусаалыг нарыыдадыышкыннарны болдурар.

АКШ-тың хөреңгитен бөлүктериниң төлээлекчилериниң санап турары-биле алырга, чавырлыышкынны хаңыладырының болгаш быжыглаарының кол чүүлдериниң бирээзи болза ийи-чаңгыс политиканнарның чигзиигениг сорулгаларының аайы-биле политиктиг кажарлаашкыннардан ойталаары болгаш Совет Эвилели-биле кайызынга-даа ажыктыг харылзааларны калбартырынче шилчири болур деп, Э. Лэмб онзалап демдеглээн. Бот-боттарын ёзулуг билчирин болгаш найыралдыг харылзааларны чедип алыр арга болза политиктиг болгаш шериг талазы-биле коргудуушкун эвес, а калбак садыглажыышкын болгаш солчулга болур.

АКШ-тың хөреңгитен бөлүктери Совет Эвилелин ынаныштыг болгаш ажыктыг чурт кылдыр санап турар деп, Сан-Хосе хоорайда (Калифорния штат) садыг палатазының директору А. Бозанович медеглээн. АКШ-та чамдык кижилерниң оралдажып турары ышкаш ол чугула айтырыгны делегей харылзааларының өске айтырыгларынга хамаарыштырбайн, ону чогаадыкчы ёзу-биле көөрү чугула деп, ол чугаалаан.

Демисежип кирипкен

САН-ХОСЕ. Ында кээп турар медээлер ёзугаар алырга, Никарагуаның элээн каш районнарында тура-халыкчылар Сомосаның кижи көөр хөөн чок бөлүүнче удур дайынчы хөделиишкиннерин база катап эгелей бергеннер. Диктатураның өскүдүп үндүрген террору турбуже реаксылыг диктатураны дүжүрер дээш демиселге чурттакчы чоннуң чаа-чаа кезектери кирип берген. Чоокта чаа болган бүгү улустуң тура халыышкынының үезинде патриотчу күштер быжыккан болгаш калбак массаларның аразынга ат-алдарны чаалап алганнар деп, Сандино аттыг национал хостанга фронтузунуң (НХФ) төлээлекчилери медеглээннер. Ээзергек ёзу-чурумну шуут чок кылыр деп шиитпирлеп алган чүс-чүс ажылчыннар, студентилер, тараачыннар болгаш деңнилгелиг интеллигенцияның төлээлекчилери НХФ-ке сөөлгү үеде кирген.

Патриоттарның согуушкуну-биле Сомосаның диктатуразы буурап дүжүп турар деп, аңаа чедип келгеш, Никарагуаның социалистиг партиязының даргазы Доминго Варгас Моралес медеглээн. Никарагуа улустуң шаажылакчызы АКШ-тың янзы-бүрү дузаламчызының ачызында эрге-чагыргада артып турар деп, ол оон ыңай удамчылаан. Каттышкан Штаттардан чыып алган хөлезилекчилер хамааты чурттакчы чонга удур шаажылакчы операцияларда дорт киржип турар.

АКШ-тың Сомосага дузаламчызы Вашингтоннуң өскүдүп үндүргени «кижиниң эргелерин камгалаары» дээр пропагандистиг кампаниязының мегезин база ийи арынныын ваден-биле херечилеп көргүскен. Бодунуң талалакчызының байдалы кошкай бергеп ужурунда америк эрге-чагыргалар патриотчу күштерни чарар болгаш НХФ-ти хоптап нүгүлдээр сорулга-биле янзы-бүрү кажар аргаларны ам херeглей берген.

БОГОТА. Никарагуа улустуң чөптүг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкини хөй чурттарда калбарып чоруткан. Тайбың чурттакчы чонга удур Сомосаның диктатуразының араатанзыг үүлгедиишкиннерин сойгалап илереткен медеглелди Колумбияның Компартиязы парлап үндүрген.

ДЖОРДТАУН. Гайананың найысылалында АКШ-тың элчин чериниң бажыңының чанынга никарагуа улустуң демиселин деткээн массалыг чыскаал болган. Ооң киржикчилери «Диктатор Сомосаны болгаш ооң америк дузалакчыларын чок кылыр!» деп лозуңнарны көдүрүп чорааннар. Никарагуада хан төгүүшкүнүн чок кылырынче кыйгырыгга массалыг хөй-ниити организациялары ат салганнар.

(СЭТА).

Васили ПРОХОРОВ,

нарын 26—30 хуу, бедик мергежилдиг ажылчыннарның, инженерлерниң, техниктерниң болгаш мастерлерниң ажыл төлевирин 30 хуу чедир өстүрген. Ынчаарга капиталистиг чурттуң баштыңчызы биле ук чурттуң профэвилел организациязының удуртукчузунуң кады ат салган документин деп документини кажан-даа көрбээн мен.

Хөй-хөй социал-амыдырал айтырыгларын ВЦСПС эвилел министерстволары болгаш ведомстволары-биле кады көрүп турар. Чижээ, күш-ажыл болгаш социал айтырыгларының талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүне комитеди болгаш ВЦСПС хөй чыл иштинде улай ажылдаан кижилерге хары угда төлээр акша төлевириниң чурумун 1977 чылда ажылдап кылгаш, бадылаан. Ук төлевирни каңдыг-бир адырга үр ажылдап келген кижилер, кара болгаш өңнүг металлургияның чамдык ажылдакчылары, ол ышкаш пос-таавы үлетпүрүнүң бүдүрүлге каттыжыышкыннарының болгаш бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары алыр. Бирги тавырылгада ажыл төлевиринге немелдени 800 муң кижи, ийигизинде — 600 муң кижи алыр.

Ам бүдүрүлгелерде болгаш организацияларда профэвилелдериниң эргелериниң дугайында каш сөстен чугаалаайн. Ында оларның эргелерин ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның күш-ажыл дугайында хоойлуларының Үндезиннери база профэвилелдериниң фабрика, завод, черчер комитеттериниң дугайында Дүрүм тодарадып турар. Ынчаарга ол ийи документини Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели ССРЭ Конституциязының 113 дугаар чүүлүнде бижээн совет профэвилелдериниң хоойлу саналдаар эргезинге үндезилээш, ажылдап кылган болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединге киирген.

Бүдүрүлгелерде профэвилел комитеттери кандыг-кандыг эргелерлигил?

Оларның чүгле чамдыызын адап көрейн. Ол болза бодунуң бүдүрүлгезин эргелеп башкарарынга киржир, бүдүрүлге хөгжүлдезиниң планнарының төлевилелдерин чугаалажып көөр болгаш ук планнарга чогуур чазалгаларны киирер, коллективтиг керээлерни чарар, ук керээлерде көрдүнген ажыл-агый планнарын болгаш хүлээлгелерни күүседир талазы-биле администрацияның отчёттарын дыңнаар эргелер болур. Ол ышкаш күш-ажыл камгалалының болгаш техниканың айыыл чок болуруунуң дүрүмнерин болгаш нормаларын сагыыр талазы-биле күрүне контролюн боттандырар эргени профэвилелдери ам 45 чылдан ажыг үениң дургузунда эдилеп келген.

Профэвилелдериниң мурнунга бүдүрүлгелерниң администрациязының азы албан черлериниң хүлээлгелерин ССРЭ хоойлуларында тодаргай айыткан. Чижээ, материалдыг шаңнал-мактал фондуларын чарыгдаарын, ажылчыннарга разрядтар тыпсырын, ажыл нормазының чаа хемчээлдерин доктаадырын, ажыл төлевириниң чаа тарифтерин тургузарын, иштики корум-чурумнуң дүрүмнерин болгаш ээлчеглиг шөлээниң үезин доктаадырын администрация профэвилел комитеди-биле дугуржуп тургаш, азы ооң-биле кады чорудар ужурлуг. Профэвилел комитединиң чөпшээрели чокка администрация чаңгыс-даа ажылчынны азы албан-хаакчыны ажылдан үндүрер эрге чок.

Профэвилелдериниң идепкейлиг ажыл-чорудулгазынга эргежок чугула бүгү байдалдарны тургузарын хоойлу администрацияга хүлээдип турар. Фабрика, завод азы черчерниң профэвилел комитединге соңгутканнарны үстүнде турар профэвилел органының чөпшээрели чокка база ажылдан үндүрер эрге чок. Шүгүмчүлел дээш истеп сүрер чорукту административтиг шүгүм-биле азы ол хамаан чок, кеземче-даа шүгүму-биле шиидерин көрген.

Чуртта ажылчы чоннарның техниктиг чогаадылгазын бүгү хемчег-биле деткип турар. Бодунуң хүрээлеңинде 18 миллион кижини каттыштырып турар адырларның эртем-техниктиг ниитилелдери болгаш чогаадыкчыларның база чааартыкчыларның Бүгү-эвилел ниитилели профэвилелдериниң дорт удуртулгазы-биле ажылдап турар. Коммунистиг тургузуушкунуң кол методу болур социалистиг чарышты база-ла профэвилелдери баштап турар. Ук чарышта ам 100 миллион ажыг ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар киржип турар.

Совет профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазының эң чугула кезектериниң бирээзи болза, күш-ажылга таарымчалыг байдалдарны тургузаары дээш сагыш салыры болур. Ниити күрүнениң социал-экономика хөгжүлдезиниң беш чыл планнарын ажылдап кылырынга киришпишаан, профэвилел органнары хөй күш үндүрер аар ажылдарны механизастаар, хол-биле кылыр ажылдарны эвээжедир, бүдүрүлге байдалдарын кадыкшылдар талазы-биле чогуур хемчеглерни алган турарын ук планнарга көрзүн дээш бүгү чүүлдерни кылып турар. Бо беш чылда ол сорулгаларга чарыгдаары-биле 14.7 миллиард рубльди планнаан.

Чамдык бүдүрүлгелерге көрдүнген хемчеглерни херек кырында боттандырбас чоруктар тургулаар, ооң чылдагаанын илередиринге профэвилелдери шиитпирлиг рольду ойнап турар. Чижээ, 1977 чылда ажылчы чоннарның негелдезин тооп көрбээни дээш профэвилелдериниң саналын ёзугаар янзы-бүрү эрге-дужаалдыг 10 муң ажылдакчыларны ажылдан хостаан.

Күрүнениң социал хандырылга херээ база-ла совет профэвилелдериниң харылаар ужурлуг чүүлдери хамааржыр. 1978 чылда социал хандырылгага чарыгдаары-биле 31 миллиард 40 миллион рубльди планнаан. Ол чарыгдалдарны ёзугаар профэвилелдери пособиелерниң бүгү хевирлеринге — назылап кыраанда болгаш инвалид апарганда төлээр пенсияларга, түр када ажыл кылып шыдавас болу бергенде төлээр пособиелерге болгаш өске-даа хевирлерге чогуур акша-хөреңгини аңгылап берип турар. Ажылчы чоннарның санатор эмнелгезин болгаш дыштаныылгазын база-ла профэвилелдери удуртуп турар, оларның эргезинде 939 санаторийлер болгаш 2230 профилакторийлер бар. Оларга чыл иштинде 12 миллион ажыг кижи халас ийикле, азы чиигелделиг путёвкалар-биле дыштанып турар.

Фактылар ындыг-дыр. Социализм байдалдарының үезинде профэвилелдери боттарының камгалакчы сорулгаларын бичии-даа оскунмайн турар-дыр дээрзин ол фактылар көргүзүп турар-дыр. Ажылчы чоннарның эрге-ажыктарының болгаш эргелериниң дугайында сагыш салыышкыны социализм үезинде профэвилелдериниң принциптиг чаа деңнелге шиитпирлеп турар чугула сорулгазы болур.

Василий ПРОХОРОВ,

ВЦСПС-тиң даргазының оралакчызы.

Найыралдыг аян-чорук

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Чиигине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң даргазы Э. Хонеккерниң чалааны-биле албанның найыралдыг аян-чоруун кылып Араб социалистиг чаарттылга партиязының чиигине секретары, Сирияның президентизи Х. Асад ында чеде берген.

Ийи чурттуң удуртукчуларының аразынга делегейниң чугула айтырыгларының, ооң иштинде Чоокку Чөөн чүкте байдал дугайында, а ол ышкаш ГДР биле САР-ның аразында харылзааларның байдалының дугайында беседа болган. Сырый найыралдың, үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың болгаш антиимпериалистиг эп-сеткил каттыштырылгазының хөй чыл дургузунда харылзаалары ийи улустуң чаагай чоруунга быжыккан деп, олар тодаргайлааннар. Ооң түңнелинде тайбың, делегейниң айыыл чок чоруу болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер болгаш социал деңнилге дээш кады кылыр демиселге чаа аргалар ажыттынган.

Беседаның соонда ГДР-ниң болгаш САР-ның партия-күрүне делегацияларының аразында албанның чугаалажыышкыннары эгелээн. Ол делегацияларны Э. Хонеккер болгаш Х. Асад олар баштаан.

Каражаны чок кылыры-биле

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). Америк экспортту идепкейжидер талазы-биле хемчеглер дугайын президент Дж. Картер чарлаан. АКШ-тың даштыкы садыында улуг каражалыг чорук сөөлгү чылдарда долларның турушталын кошкаткан болгаш инфляцияны, а ол ышкаш делегей экономиказында доктаамал эвес чорукту күштелдирген деп президентиниң ол талазы-биле медеглелинде айыткан. Эрткен чылын 27 миллиард доллар болган, а бо чылын 30 миллиард доллар чедер каражалыг чоруктуң кол чылдагааннарының бирээзи болза АКШ-тың даштыкыдан хөй нефтини киир садып ап турары болур. Эрткен чылын АКШ нефтиин 45 миллиард долларга, бо чылдың баштайгы чеди айларында 24 миллиард долларга садып алган.

Даштыкы садыгда каражалыг чорукту болдуруп турар өске чугула фактор болза Барыын чүктүң өске чурттарынга деңнээрге америк экспорттуң оожум өзүлдези болур. Эрткен чылын үлетпүр барааннарын үндүр садарынга оларның үлүү 19,8 хуу чедир кудулаан, ол болза 1973 чылдың соонда эң-не куду деңнел болган.

Экспортту идепкейжидер сорулга-биле бүдүрүлге ээлеринге экспорт-импорт банкыларын дамчыштыр чээлилерни улгаттырарын, а ол ышкаш экспортка идиг бээр программаны ажылдап кылырын төлевилээн. Трестерге удур хоойлужудулганы концерннерге хамаарыштыр ажыглаарын база чиигедир.

Ол черниң хайгааракчыларының бодап турары-биле алырга, күрдепартаментиниң талазындан АКШ-тың садыглажып турар чурттарынга, чүнүң-даа мурнунда америк барааннарны киир сөөртүрүлге кызыгаарлаашкыннарны кошкадырын чедип алыр дээш Барыын Европаның чурттарынче болгаш Япониязе албадааншыннарны кылыр деп түңнелди президентиниң тугаазындан үндүрүп болур.

Е. ЕГОРОВ.

Кижизидилге ужур-дузалыг

Индияның улуг дээп хоорайларының бирээзи — Бомбейге Леонид Ильич Брежневтиң «Бичии чер» болгаш «Катап тургузуушкун» деп номнарынга тураскааткан семинар болуп эрткен.

Аңаа ук чурттуң көскү чогаалчылары, шүлүкчүлери, литература критиктери, Инди-совет культура ниитилелиниң база А. П. Чехов аттыг номчукчулар клувунуң кежигүннери киришкен.

—Л. И. Брежневтиң сактыышкыннары делегейни фашистиг кулданыышкындан хостаан маадырлыг совет улустуң төөгүде деңнээр чүүл чок эрес-дидим чоруунуң дугайын база катап бисте сагындырып турар-дыр — деп, сураглыг индий шүлүкчү Н. Сурв семинарны ажыдып тура чугаалаан.

Синдхи дылга бижиир билдингир чогаалчы С. Уттамчамданиниң чугаалааны болза: «Бичии черни» номчааш, дыка-ла сагыш-сеткилим хайныккан, ынчангаш үр эвес-ле хуусаа иштинде ук номну синдхи дылче очулдурдум, оон ону парлааны Индияда национал дылдарга бир-ле дугаарында болган».

Ам С. Уттамчамдани «Катап тургузуушкунну» парлаарынга белеткеп турар.

— Ол ийи чогаалдарның эң-не онзагай чүүлү болза, оларның кижилерге ынакшылды илереткени болур— деп, чогаалчы болгаш критик Нерулкар демдеглээн. —Оларда кижилерге хүндүткел, кижилер дугайында сагыш човаашкын сиңниккен болгаш, номчукчуга дыка-ла дээштиг. Чаа салгал дайын болгаш ооң халаптыг уржуктарының дугайында шынны билип алган турар ужурлуг. Бо номнар канчаар-даа аажок кижизидикчи ужур-дузалыг.

Совет культураның Бомбейде бажыңының чанында орус дыл курстарының аныяк дыңнакчызы К. Шах мынча дээн; «Мен кажан-даа ындыг кижизиг номнар номчуваан мен. Бедумнуң эштерим-биле кады мен «Бичии чер» болгаш «Катап тургузуушкунну» бижиттинген дылынга номчуур сорулга-биле, орус дылды тергиин эки өөренип алыр деп шиитпирлээн бис...»

Индияның он национал дылдарында 550 муң экземпляр санныг үнүп турар «Страна Советов» деп журналга чагаалар ам-даа кээп-ле турар. Совет номчукчуга олардан алган чамдык узуңдулерин сонуургадыйн:

«ССРЭ-де кижилерниң эргелеринге халдап турар» деп Барыын чүкте хөөреп турарлар харын «Бичии черни» номчуп алзыннар— деп, парламент кежигүнү Бомбей чурттуг К. Кришалини бижээн. — Харын-на Совет Эвилели кестүп көрбээн маадырлыг чоруу-биле, бодунуң оолдар болгаш кыстарын миллион-миллиону-биле ышкынып тургаш, делегейни демократияга камгалап бергенин олар уттупканнар боор».

Гуджаратта башкы Ш. Амин бодунуң чагаазынга чуртунуң экономиказын катап тургузуп алган совет кижилериниң маадырлыг чоруун онзалап демдеглээн. «Катап тургузуушкун» дээрге гитлерчи фашистерниң үреп-хоозуратканы Советтер чуртун катап тургузар дээш совет кижилериниң эңнежир чүүл чок күжениишкиннериниң дугайында магалыг чогаалдыр» деп, ол бижээн.

«Дайынны ылап билир болгаш ону шынап-ла көөр хеңнү чок чүгле ындыг кижи, кижилерни ылап билир болгаш оларга шынап-ла ынак чүгле ындыг кижи мындыг литературлуг чогаалды бижип болур». Делегейде сураглыг чогаалчы болгаш шии бижикчизи Х. А. Аббастың бо бодалын журналдың номчукчуларының хөй кезии деткип турар.

В. ВЕРБЕНКО,
ПМА-ның корр.

Бомбей.

Критика болгаш библиография

ДАЛАЙЖЕ УГЛААН „ДАМЫРАК"

Республиканың чогаадыкчы аныяктарының бирги чыынды дептери—«Дамырак» утказыгдаа, чараш-даа ат-биле үнген. Ук чыынды номчукчуларның холунга киргенден бээр элээн үе эрте берген.

Номнуң эге арыннарын ажа бээривиске, чаш төлүн туткан аныяк ие кижи бодунуң салгакчызынче бодамчалыг көрүп орар. Бо чурукту чыындының чогум-на дулгуурү деп болур. Чүге дээрге, амыдыралдың чаянакчызы—ие херээжен кижи, ооң куспактап алган (оол, кыс-даа болгай-ла) чаш төлү амыдырал дугайында чеже бодалдарны доюлдуруп келбезил!

Барык-ла дөртен шаа авторларның янзы-бүрү темаларны чырыткан чогаадылгаларын бирден бирээ чокка сайгарары бичии хемчээлдиг чүүлге болдунмас. Оларның нургулайы республика солуннарынга болгаш «Улуг-Хем» чечен чогаал альманагынга удаа-дараа парлаттынгылаан болгай. Ынчалзажок бо сайгарылгага аныяк авторларның амыдыралдан шилип алган темаларын кандыг янзылыг бижип турарын чугаалажып көөрү артык эвес боор деп санадывыс.

* * *

Ава... Амыдыралдың мөңге ырызы. Кайы-даа чурттуң кандыг-даа шүлүкчүзүнүң оюп эртпээни, чер кырынга амыдырал-биле кады тыптып келген тема бо. Бистиң аныяк шүлүкчүлеривис ону база-ла оюп эртпээн:

«Кышкы кежээ. Ынаар бел-
де чаңгыс өгнүң
Суугузунуң хоолайындан
оттар көстүр.
Сургуул чораап, чаның
орар хеймер оглун
Кырган ием шайын аартап,
манап орар».
(Б. Күжүгет).

«Он үш төлдү кижизидип
өстүрер дээш,
Оорга-мойну хөндүрүлбейн,
дүн-хүн чокка,
Кадыг ажыл чымыжынга
түреп чораан
Хайыралыг авам сени кээр-
гээр-дир мен».
(Л. Иргит).

«Күжүр авай, хайыраңны
Бодап-бодап келиримге,
Хүннүг чырык өртемчейни
Бодарадып каан дег сен».
(Б. Каң оол).

«Ыдык, чаагай чурттадгаже
Авам мени алгап-йөрээн.
Ырлыг сөстер бижиир кыл-
дыр
Авам мени чаяап төрээн»
(З. Доңгак).

«Амыр-шөлээн дыштан» —
дээрге,
Ажыл-иш чок ора албас,
Ажы-төлүм өстүржүп бээр
Амыралдыг ынак авам».
(Б. Сат).

Үстүнде шилип алган строфаларывыста ава кижиниң ажы-төлү дээш сагыш човаашкынын, ооң ажыл-иш чок олура албазын, амыдырал-биле ханы холбаазының аныяк авторлар чедимчелиг кылдыр бижээнин демдеглээри чугула. Мындыг аныяк кижиге сагыш човаашкын, ынакшыл-биле долдунган одуругларны номчаан номчукчунуң сеткили дойлуру чугаажок.

Бо чижектиг, чүгле бодунуң тыпкан одуруглары-биле бижээн одуругларны өске эгелеп чоруур авторлардан номчукчулар четтикпейн манап турар. Хүн бүрү номчукчуларның саны өзүп, оларның негелдези, идегели улам улгадып турары чогаал бижип чоруур кижи бүрүзү утпас ужурлуг.

Бистиң аныяк авторларывыс ынакшыл темазын боттарының чогаалдарынга өзек тема кылдыр бижип турары чептүг. Ынакшыл — амыдыралдың шимчедикчизи, кижилерни хей-аът киирер. Ол кижилерниң назы-харын ыл-гавайн, өөртүп, кударадып-даа келир...

«Төрээн чонум чүрээн дам-
чаан
Төнмес ыр дег чурттаксаар
мен.
Өлүм билбес ынакшылга
Өшпес от дег кывыксаар
мен».
(З. Доңгак).

Аныяк шүлүкчүнүң бо строфада киирген деңнелгелери ханы утказыг, маадыры эчис күзел-биле доңнаттынып турар. Ынчангаш ол онзагай.

Ынакшыл чүгле таалал эвес, а ол чүректерни «кемдедип» каап болур, чогум-на ындыг. «Дүш болган ынакшылдан» ойза эки дээрзин аныяк автор В. Доңгак «Өөндеп үнмейн орарың кай» деп шүлүүнде шыны-биле бижип турар:

«Чашкы шагның дөспес өйү,
Чалаң болуп, мени оюп эр-
тери кай.
Чалыы чүрээм бичии манап.
Шак ол өйде сеңээ душпаан
болурум кай».

Ынчалзажок өзүлүг арыг ынакшыл черниң ыраан ырак дивес, сугнуң терениң терең дивес, каяа-даа кижи-биле кады чоруур, харын-даа ийи кижиниң аразы ыраан тудум улам күштелип, быжыгар дээрзин аныяк автор В. Саарымбуу бадыткап бижип турар.

Ынчалзажок
Уруг эжим ыраан тудум
Ынакшылым
Улам деңдээр, чалгыңналыр...

Төрээн чер, ооң чараш-каас бойдузу, оон кижилериниң тайбың ажыл-ижи барык-ла автор бүрүзүнүң чогаалдарында кирип турар. Ындыг болбастың аргазы чок. «Кижи төрээн черлиг, куш өскен уялыг» болгай. Уран-чечен сөстүң күжү-биле оларны алгап-йөрээвейн чүнү ырлаар боор. Ынчалза-даа оон чаартыкчызы, хайгааракчызы, камгалакчызы — кижини кажан-даа уттуп болбас!

* * *

Чыындыга чүгле эгелеп чоруур аныяктар боттарының баштайгы чогаалдарын парладып турар эвес, номчукчуларга билдингир апарган авторларны оларның-биле чергелештир «аныяксып» турары — чогаадыкчы эш-өөрже доктаамал сагыш салыышкынның тодаргай херечизи болуп турар. Чаңгыс эвес, он-чээрби чылдар дургузунда демир-ужуктерни салып каап турар эштерге: «аъттарыңарны кымчылап көрүңер» деп сүмелээзе артык эвес боор.

Бо чүүлдүң түңнелинге эгелеп чоруур авторларның бир мөзүлели апарган (ол «аарыг» тыва шүлүк чогаалында үргүлчүлевишаан) ооң мурнунда үнүп каапкан чедимчелиг уран аргаларны өттүнер, харын-даа бир чогаалга «даяныш тургаш, «чаа» чогаал үндүрүп алыксаар хөөннерни буруу шавар ужурлуг бис. Бо чорук чамдык авторларның сагыш-сеткилин четче ажылап билбезинде боор турар. Кижи бүрүзүнүң өөрүшкүзү-даа, кударалы-даа аңгы-аңгы болгай. Өөрээнде — ыглап-тар, кудараанда — каттырып-тар-даа кижи тургай-ла.

* * *

Сайгарып турар чыындывыста хөйге билдингир:

«Ынакшылга дүлгүүр тывар
турган болза,
Дииттерин-даа дөгерезин эр-
гиир ийик мен». — деп,

одуруглардан аңгыда,

«Доңдурапкан
Долу меңээ
Чаш хураган
Сагындырар».

«Авам билээ алдын хүн
дег херелденген» — дээни (мөңгүн билзек дугайында) арай эпчок; туружунда эвес деңнелгелер кире бергени хомуданчыг. Чүл дээрге үр болбайн адышка безин эстиг каар соок долуну өзер назыдыг чаш хураганга канчап деңнээр боор? Мөңгүн билзекти ай херелинге деңнээн болза, улам тода болур ийик.

Херээжен кижини эң-не баштай черниң чечээнге деңнеп бижээн шүлүкчү катаптаттынмас боop артып калган. А ооң соонда деңнеп бижээн авторларның ындыг янзылыг деңнелгелери үлегерлээшкин азы өттүнүүшкүн боор чорууру чугаажок. Ынчангаш чүгле бодунуң тыпкан деңнелгелерин чогаалдарынга ажыглаары тоң чугула.

Далайже углаан «Дамырактың» авторларының болгаш бүгү-ле чогаал бижип чоруур аныяктарывыстың «чайын соолбас, кыжын доңмас» дамырак кара суг дег, арыг, өткүт аян ырларын номчукчулар манап турар бис.

М. ДОРЖУ.

ДЕЛЕГЕЙ ЧЕМПИОННАРЫ

РИМ. Октябрь 2. (СЭТА). ССРЭ-ниң шилиндек командазының волейболистери делегей чемпионадының түңнел оюнунга Италияның командазын 3:0 (15:10, 15:13, 15:1) санга уткаш, 1962 чылдың соонда бир-ле дугаарында алдын медальды чаалап алган. Маргылдаа дургузунда чаңгыс-даа аштырыышкын чок ойнаан команда—совет волейболистерниң командазы болган.

Хүлер шаңналды чаалап алган кубажылар база боттарының бедик мергежилдиин көргүскен. Үшкү чер дээш болган сөөлгү ужуражылгага ол Мурнуу Корейниң командазын 3:1 санга уткан.

Парктың шаңналы дээш

Эрткен суббота, воскресенье хүннеринде культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркынга дыштанган хөй санныг кызылчылар спортчу маргылдааларны сонуургааннар.

Эртенгиниң он бир шакта паркка найысылалдың он ийи шилиндек шыдыраачылары шак-биле дүрген ойнаарының маргылдаазын эрттирген.

Чидиг демисел үш шак дургузунда үргүлчүлээн. Шыдыраачының шын көъш шилип алырын секундалар шиитпирлээр. Ынчангаш бедик мергежилдиг ойнакчы удурланыкчызын удар.

Маргылдаа доозулган. Кызылдың авиабүдүрүлгезиниң төлээзи Леонид Мохов кымга-даа уттурбайн, 10,5 санныг болуп, бирги черни ээлээн. Ийигизин—аныяк шыдыраачы Владимир Бузыкаев («Тувинская правда» солун) чаалап алган.

* * *

Стол теннизинге маргылдаа база болган. Аңаа Кызылдың шыырак ойнакчылары хууда бирги чер дээш ужурашкан. Уруглардан 16, оолдардан 18 кижи күжүн шенешкен.

Херээжен теннисчилерден бирги черни Мира Ооржак (дүлей болгаш үзү чоктар ниитилели), оолдардан — Хеймер-оол Күжүгет (№ 4 ХПТУ) чаалап алган.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

Кызылчылар шылгараан

ГТО-нуң хөй хевирлеринге «Комсомольская правда» солуннуң шаңналы дээш бистиң республиканың бирги чери дээш маргылдаа эрткен дыштаныр хүннерде Кызылга болуп эрткен. Аңаа Улуг-Хем, Бии-Хем, Тес-Хем районнарының, Хову-Аксының, Кызылдың шилиндек командаларының спортчулары киришкен.

Маргылдааның программазында 100 метрниң чарыжы, боодалга, граната октаары болгаш чадалар аайы-биле аңгы-аңгы хемчээлдерге чарыш болган. Ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде Кызылдың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң шилиндек командазы бирги черни алгаш, эрткен чылгы чемпион адын база катап бадыткаан. Бии-Хем районнуң кодээ спортчулары ийиги, «Динамо» спорт ниитилелиниң командазы үшкү черлерни ээлээннер.

ГТО-нуң нормаларын дужаарының бирги чадазының маргылдаазынга Кызылдың № 14 школазының өөреникчилери Женя Неясов биле Света Швецкова эң эки түңнелдерни көргүзүп, шылгарааннар. 14—15 харлыг оолдар, уруглар ГТО-нуң ийиги чадазының нормаларын дужаарынга маргышканнар. Маңаа оолдардан Улуг-Хем районда Шагаан-Арыгның № 1 ортумак школазының өөреникчизи Владимир Молянов, уруглардан Кызылдың № 11 школазындан Надежда Ильиченко олар чемпионнааннар.

Эң шыырак—дөрткү чадага херээжен спортчулардан Кызылдың башкы училищезиниң дөрткү курузунуң сургуулу Людмила Бушманова бирги черни алган. Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи, хаакка маңнаарынга ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Сергей Бабкин дөрткү чадага эр улустуң аразынга тиилекчи болган.

ГТО-нуң хөй хевирлеринге болуп эрткен республика маргылдаазынга Каа-Хем, Таңды, Эрзин, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Тожу болгаш Кызыл районнарның спортчулары шуут киришпээн. Ынчангаш бо айтырыгны ол районнарның удуртукчулары, күш-культура комитеттери канчаар бодап турарыл?

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: Л. Бушманова (үстүнде); 3000 метрниң чарыжынга тиилекчи болган Улуг-Хем районндан келген Н. Чуруто (ортузунда); чадаг чарыш маргылдаазының үезинде.

Сонуургак тарга

ЭҢ УЗУН МОЮННУГЛАР

Аң баштыг, чылан шокарлыг, инек кудуруктуг, аът даванныг чүү деп амытаныл ол? Ол дээрге делегейде эң ховар, эң узун моюннуг, чараш амытан — жираф-тыр. 15 миллион чылдар мурнунда жирафтар Азияга, Европага нептерээн турганнар. Амгы үеде олар чүгле Африка диптиң чөөн болгаш мурнуу чүктеринде арткан. Оларның саны эвээжеп турар. Кенияда 150 муң, Найробиниң национал парыгында 86 муң, а Серенгети деп африкан заповедникте 6 муң.

Американ эртемденнерниң-биле алырга амгы үеде он хевирниң жирафтары бар. Олар чузунунуң, шокарының хевирлери-биле ылгалыр. Улуг жирафтарның бедии 6 метр, деңзизи 800 кг чедип турар. Олар шакта 50 км чедир дүрген маңнаар.

Жирафтың моюну узун хирезинде моюн сөөгүнүң саны өске улуг амытаннарныы ышкаш — чеди. Ол бедик ыяштарның бүрүлери-биле чемненир. Жирафтың узун моюну дыка ээлгир, ол дүне удуурда моюнун хокпалдайынга салып, азы черге думчуун үстүрүп алыр, а бирде бажын кедуруп-даа алгаш удуур.

Жираф бир чылда чаңгыс бызаа төрүүр. Ол чаш төлүн камгалап, хайгааравас. Ынчангаш доруксаан бичии жирафчыгаштар хүн-хүнү-биле чааскаанзыргай улчуп чораан, араатан аңнарның аксынче кире бээри кайы хөй. Оон уламындан жирафтың бызааларының хөй кезии бир хар четпейн чораан, хорамчага таваржыры хөй болуп турар.

Бо ховар, чараш амытаннарны хайгааралга алган. Оларны аңнаарын Кенияда хораан, а Угандада, Танзанияда, Замбияда элээн кызыгаарлаан боop турар.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Чаңгызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.
11.40—«Пуск». Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.
12.45—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы журналист О. К. Игнатьев чорудар.
13.45—16.00—Чапсар.
16.00—Документалдыг телефильмнер программазы: «Найыралдың чуруму», «Мээң Адыгеям», «Миссиянаже ээп келгени», «Пост».
17.00—«Төөгүнүң арыннары». ГОЭЛРО-нуң ленинчи планы.
17.40—«Поэзия». В. Лутовской.

КЫЗЫЛДАН

18.10—Телемедээлер.
18.20—«Соруу кириишкин». Мультфильм.
18.30—«Азия диптиң товүүле». Дамчыдылга.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Чурук бүрүзүнде хүн».
20.00—Волганың автомобиль заводунуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң оюну.
20.30—«Улуг чурттуң Үнделин Хоойлузу». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.
21.20—«Пуск». Хөй серийлыг уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Театр дугайында чугаалар», «Аныяктарның чогаадылгазы».
00.20—00.55—«Ялла» деп ырхөгжүм ансамбли ырлаар». Төңгевде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.10—«Челээштиг хүн». Фильм-концерт.
18.30—«Эртемниң амыдыралы».
19.00—«Харылаңар, горнистер!».

КЫЗЫЛДАН

19.30—20.50— «Валентиновтуң кулумчузу». Телешии.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Агаар

Бөгүн республикага кежүп турар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы 14—19, чамдык районнарга 9—14 градус чылыыр.

Кызылга база аяс хүн болур. Янзы-бүрү угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температуразы дүне 3—5 градус соор, хүндүс 15—17 градус чылыыр.

КИНО

ОКТЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Үениң угааны, ат-алдары болгаш нүүрү» 16.00, «Элдептиг херээжен» 10.00, 13.00, 17.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оожум океанның дээрбечилери» 9.20, 15.00 (уругларга), 12.10, 17.50, 20.40 (улуг улуска) шактарда.

«ВОСТОК»: «Салым-чолдуң кыжырыы азы чиик бус-биле» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Прокаженная» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Оюн-оол Доржуевич Монгуштуң 1978 чылдың февраль 24-те Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумун дооскаының дугайында Ю сериялыг 736935 дугаарлыг дипломну читкенин барымдалааш ону күш чок деп санаар.

ЭРГИМ КӨРҮКЧҮЛЕР!

ОКТЯБРЬНЫҢ 5-те 43-кү ТЕАТР СЕЗОНУ АЖЫТТЫНАР

Октябрь айның репертуары:

6 пятница кежээ	К. Тренев **ЛЮБОВЬ ЯРОВАЯ** (5 кезектиг драма)	15 воскресенье кежээ	М. Тикомацу **ЫНАКШААННАРНЫҢ АМЫ-ТЫНЫНГА ЧЕТТИНГЕНИ** (3 кезектиг япон трагедия)
7 суббота кежээ	Н. Мирошниченко **НЕПОКЛОНОВ** (2 кезектиг драма)	19 четверг	М. Керим **АЙ ТУТТУРГАН ДҮНЕ** (4 кезектиг трагедия)
8 воскресенье хүндүс	Н. Ольшанский **РОВЕСНИК МАМОНТА** (2 кезектиг драма)	21 суббота кежээ	У. Гаджибеков **АРШИН-МАЛ-АЛАН** (4 кезектиг музыкалыг комедия)
8 воскресенье кежээ	Э. Лабиш **ТЕРЕЗИН ШЛЯПКА** (француз 3 водевиль)	22 воскресенье	Т. Сметанин **ЛООКУУТ БИЛЕ НЮРГУХУН** (4 кезектиг драма)
11 среда кежээ	Ф. Шиллер **КАРА САГЫШ БОЛГАШ ХАНЫ ЫНАКШЫЛ**	27 пятница кежээ	К. Сапык-оол **ЫГЛААР ДУРУГ** (музыкалыг легенда)
13 пятница кежээ	Н. Мирошниченко **НЕПОКЛОНОВ** (2 кезектиг драма)	28 суббота кежээ	В. Шулбаева **СЫЫН МЫЙЫЗЫ** (2 кезектиг драма)
14 суббота кежээ	Т. Сметанин **ЛООКУУТ БИЛЕ НЮРГУХУН** (4 кезектиг драма)	29 воскресенье хүндүс	А. Афиногенов **МАШЕНЬКА**
15 воскресенье хүндүс	М. Стеглик **ДОМИК-ПРЯНИК** (2 кезектиг тоол)	29 воскресенье кежээ	Н. Мирошниченко **НЕПОКЛОНОВ** (2 кезектиг драма)

Билеттерни организацияларда болгаш театрның кассазында садып турар. Ниити чагыгларны хүлээп ап турар, телефону № 2-17-79.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарьяттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2693.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС-00917.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 231 (10828) | 1978 чылдың октябрь 5, четверг | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫНЫҢ БИР ЧЫЛ ОЮН СОВЕТ ТЫВА КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННЕР-БИЛЕ УТКУП ТУР

ШАЛЫПКЫН ДООЗАР

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң таа-гүлүг шиитпирлеринде салдынган сорулгаларны боттандырары-биле Чөөн-Хемчик районнуң ажыл ишчилери бедик кадырлыышкын-биле ажылдап турар.

Сөөлгү медээ-биле алырга, район сиген кезериниң 21000 тонна планын 16467 тонна кылдыр, азы 78,4 хуу күүсеткен. 17121 тонна силосту, 1368 тонна будук-бүрүнү болгаш 164 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн. 7092 тонна сигенни пресстеп, кыштагларже сөөртүп турар. Он хонукта «Сүт-Хөл» —335 тоннаны, «Алдан-Маадыр»—209 тоннаны, «Большевик»—176 тоннаны белеткээш, темпини бедиткен. «Сүт-Хөл» совхоз 3000 тонна сиген белеткээр планын 2628 тонна чедирип, 88 хуу күүседип, 5530 тонна силосту, 85 тонна витаминниг сиген

Кышка белеткел

далганын белеткээн. «Алдан-Маадыр» совхоз 3100 тонна планын 78 хуу чедирип, 2417 тонна сигенни, 315 тонна будук-бүрүнү белеткээн. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы сүт-бараан фермазы 240 тонна планын 296 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Малчыннар Моңгуш Делгер-оол, Ондар Сендажы, Моңгуш Шоома, Ондар Сенен-оол 20—25 тонна сигенни белеткээн болгаш ам-даа боттарының өг-бүлелери-биле сиген белеткээрин уламчылап турар.

Күш-ажылчы алдар тугун «Алдан-Маадыр» совхозка болгаш «Чыраа-Бажы» совхозтуң «Шык-Бажы» сүт-бараан фермазынга тураскаадып кадурген.

1978—1979 чылдарда мал кыштаглаашкынының чедиишкинниг организастаар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ажыл-херек кырынга боттандырар дээш, районнуң ажыл-агыйларында боттуг хемчеглерни ап турар. Чуртталга бажыңнарын, кызыл-булуңнарны, чунар-бажыңнарны болгаш кажааларны септээр, кылыр звеноларны тургускулаан. Амгы үеде 404 хой кажаазының 270-и, 80 инек кажаазының 45-и, 679 чурттала бажыңының 325-и болгаш 20 чунар-бажыңның 13-ү септеттинген. Ынчалза-даа чамдык малчыннар, бригадалар, фермалар кыштагларының септелгезин чорутпаан. Кыштагларже сиген сөөртүлгезин эки организаставайн турар.

Мал чеминиң белеткелинде, кыштаглар септелгезинде киржип турар ажыл-ишчилерниң ортузунга масса-политиктиг ажылды, социалистиг чарышты улам калбартып, темпини кудулатпайн тургаш, районнуң мал чеми белеткээр планын бар-ла аргаларны ажыглап тургаш, күүседири чугула сорулга болур.

И. БАЛДИР,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң инструктору.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕКТЕР

«Оңгу беш чылда электри энергиязы ажылдап үндүрериниң үш чылдарының планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга чедир күүседир».

(В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцех коллективиниң социалистиг хүлээлгелеринден).

Ол хүлээлгезин Ак-Довуракттың энергетиктери хуусаа бетинде күүсеткен. Ак-Довуракттың ТЭЦ коллективи үш чылдарының планын күүсеткеш, бо чылдың тос айларында 228000 киловатт-шак электри энергиязын камнап алган.

Бо чедиишкинге энергоцехтиң бүгү ажыл-ишчилери, ээлчеглери улуг үлүүн киирген. Ылаңгыя дежурный инженер Николай Ильич Куницын удурткан № 1 ээлчег онза шылгараан. Ол ээлчег пландан ажыр 582200 киловатт-шак электри энергиязын ажылдап үндүрген. Боттуң херегделинге электри энергиязы камнаар талазы-биле ооң көргүзүү база өскелерден бедик.

Күрүне планын күүседиринге үлүүн киирип, күш-ажылга үлегер-чижээн көргүзүп турар мурнакчылар хөй. Оларга КИП болгаш автоматика слесары Анатолий Бачурин, котёл машинизи Владимир Лемешев, каңнакчы Владимир Перцев, дежурный Екатерина Кукшалова хамааржыр. Олар хууда үш чыл планнарын байырлал бүдүүзүнде күүседипкеннер.

Энергоцех коллективи В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың цехтериниң социалистиг чарыжынга тиилекчи болган. Ынчангаш аңаа коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп хүндүлүг атты тывыскан.

Ак-Довурак АТБ-ниң 80 ажыг чолаачылары ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга уткуштур алган бедик хүлээлгелерин база чедиишкинниг күүсеткен. Ол дээш чарышка эң бедик түңнелдерни самосвалщиктер бригадазының бригадири А. П. Михайлов, бензовоз чолаачылары Х. Дук-Хап, В. Козлов, чолаачылар И. Андреев, Ф. Кураев болгаш өскелер-даа чедип алган. Чолаачы В. Григорьев беш чылдың эгезинден бээр 58548 тонна улус ажыл-агый чүъгүн сөөртүр планныг тургаш, 67200 тоннаны сөөрткеш, 1979 чылдың июньнуң күш-ажылчы үлүүн күүседип кирипкен.

Ак-Довурак.

М. ООРЖАК.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларында мал чеми белеткээри үргүлчүлевишаан. Оларның аразында калбарган социалистиг чарыштың сөөлгү он хонуктуң түңнели-биле алырга, район 8600 тонна бөдүүн чемни белеткээр планын 4745 тоннага азы 55,1 хуу күүсеткен.

Мурнуку одуругда «Тээли» совхоз чоруп, планын 66,6 хуу күүсеткеш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразынга шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле катай чаалап алган. Совхозтуң Ээр-Хавакта сүт-бараан фермазының кыштаанда 1509 тонна силосту салган.

Мал чеми белеткээринге болгаш дүжүт ажаап алырынга комбайнерлер Дилгижек Кеим-оол, Иргит Серижи, Иргит Даңзы, чолаачылар Саая Дадар-оол, Салчак Каң-оол олар мурнуку одуругну ээлеп, совхозта парткомнуң, ажылчын комитединиң болгаш дирекцияның шилчиир вымпелин чаалап алганнар. Ол ышкаш механизаторлар Хомушку Дыртык, Олег Чымба, Александр Ламажей, чолаачылар Сергей Иргит, Өлчей-оол Хомушку база-ла эки ажылдап турарлар. Тараа шөлүнде саваңны сөөртүп, сараттаар ажылды организастаан. Тээлижилер Кызыл тукту салбас дээш, улам кужениишкинниг ажылдап турарлар.

Б. БАРБА.

ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН

Бинитиниң малынга четчир санныг чемни белеткеп алыр дээш Тес-Хемде «Тес-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери кызымак ажылдаан түңнелинде 5060 тонна сиген белеткээр планын күүсеткен.

А. Тадар-оолдуң удурткан механизастаттынган бригада эки ажылдаан. 800 тонна сиген белеткээр тургаш, 940 тонна чедирген.

Совхозтуң Өртең сүт-бараан фермазының коллективи ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганының бир чыл оюнга чедир күрүнеге сүт садарының планын күүседирин хүлээнген. Сөглээн сөзүн ажыл-херек кырынга боттандырар дээш бо чылдың эрткен айларында бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Ынчангаш күрүнеге 141 тонна сүт садар планын ажыр күүсеткен.

Саанчылар Александра Баларчы, Мөнге Шожутмаа, Летчук Шырап оңгу беш чылдың баштайгы үш чылының сүт саап алыр планын күүсеткеннер.

М. ТҮЛҮШ.

Сиген далганын белеткээн

«Сүт-Хөл» совхозтуң суурларында агитквартиралар, өг-бүлелер мал чеми белеткелинге идепкейлиг киржип, улуг дузаны чедиргеннер. Кара-Чыраа суурда «Хемчик» агитквартираның чурттакчылары совхозка 7 тонна 500 кг витаминниг сиген далганын белеткеп берген. Моңу кылырынга тракторист Х. Көшкен-оолдуң, агитквартираның даргазы Э. Моңгуштуң киирген үлүү улуг болган.

Б. ОНДАР.

ЧАА БРИГАДА

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Лидия Терентьевна Мязина тудуг ажылында 12 чыл ажыг ажылдап келген. Лидия Терентьевнаның удурткан бригадазы № 48 эргеледиң мурнакчы бригадаларының бирээзинге санадып турар. Чедиишкиннер боду чедип келбээн. Ында бригадирниң билдилиг, кызымак ажылындан бүгү чүве хамааржыр дээрзи билдингир. Күш-ажылды чаа дециштелиг аргаларны ажыглап организастаары, бригада кежигүннериниң бот-боттарынга дузалажырынга белени болгаш эп-найыралдыы — бригаданың доктаамал чедиишкиннериниң чажыды бо. Дуржулгалыг бригадир Л. Мязина бо чылдарның дургузунда чеже аныяктарны кижизидип, тудугжунуң чымыштыг ажылынга хандыкшыдып, өөретпээн дээр.

Профтехучилищелерниң доозукчулары чылдың-на тудугжуларга немежип турар. Бо чылдың июльда профтехучилищениң доозукчуларындан тургустунган чаа бригаданы хүлээп алыр күзелин Лидия Терентьевна Мязина илереткен. Аныяктарның дагдыныкчызы, дуржулгалыг бригадирниң саналын «Тыва тудуг» трестиң парткому болгаш удуртулгазы деткээн.

Кызылдың № 4 профтехучилищениң доозукчуларындан 20 кижи составтыг аныяктар бригадазын Л. Мязина хүлээп алган. Аныяк тудугжулар дуржулгалыг бригадирниң сеткили таарышкан, сорук кирикшкинниг ажылдап турарлар. Бригаданың баштайгы чедиишкиннери көстүп келген. Августа Лидия Терентьевнаның бригадазы тудуг-монтаж ажылдарының планын 25 хуу ажыр күүсеткен, дөрткү микрорайонда № 12 чуртталга бажыңынга шеверлел ажылдарын эки демдектиг кылгаш, хүлээткен. Сентябрьда ол бригада Кызылда гостиница тудуунга эки ажылдаан.

— Бригада кежигүннери шупту-ла кызымак, эки ажылдап турарын демдеглексээрдир мен. Ылангыя бригадирниң оралакчызы Надя Яндараа ажылынга харысаалгалыг, эш-өөрүнге дузалаарынга идепкейлиг кижи. Ол ышкаш Лиза Айыжы-оол, Саша Оюн болгаш оон-даа өскелер хоочуннарның төлептиг салгакчылары болур дээрзинге чигзиниг чок — деп, бригадир чоргаарал-биле чугаалаан.

Лидия Терентьевнаның бригадазы чедиишкиннерин быжыглавышаан, планныг онаалдаларны ажыр күүседир сорулгалыг ажылдап турар.

С. КРАСНОПЕРОВ.

МАНЫ ДАШТАН СИИЛБЭЭН

Кызылда 265 олуттуг чаа гостиницаның тудуунда ажыл хайнывышкынныг. Ында ажылдап турар хөй-хөй бригадаларның кежигүннери шупту чаңгыс коллектив кылдыр каттышкан — ук гостиницаны дарый ажыглалга киирер сорулганы салганы илдеңи-биле көстүр. Ында каңдыг мергежилдиң кижилери чок дээр! Бызанчылар, шеверлекчилер, гранитчилер...

Гостиницаның бетин талазында, элээн бедик дөңгелчек черде дөрбелчин плиталар салган кижилер дораан-на эскертинер. Оларның ажылы солун: граниттен чада кылыр.

Ол нарын ажылды кылып турар звенонуң удуртукчузу Семен Федорович Пополов:

— Бо анаа эвес, хаш (гранит) даштан кылган плиталар-дыр. Мооң шынары ниити объектиниң шынарын илередир. Чүге дээрге, гостиницаже кирген кижи бир дугаарында бо чадага келир болгай. Дең-дески, бичии-даа үндүрүк-киирик чок кылдыр кылып каан шөлчүгеш аажок көрүштүг, аян киирер болдур ийин.

Хаш даштан шала кылган кижилер-биле таныжарывыска Ленин орденниг «Главмостстройнуң» төлээлери болду. Маңаа олар сентябрь 18-те келген. Бо чугула тудугну ажыглалга кииреринге үлүүн кадары-биле бистиң республикага аалдап келген эштер-биле душканывыс ол.

Семён Пополовтуң бо коллективи хүнде чүгле 2,5 дөрбелчин метр черге даш салыр планныг. Ону 3 дөрбелчин метрден кудулатпайн турар.

— Коллектив кежигүннери шупту дуржулгалыг эштер. Ынчангаш шак, минута бүрүзүн халас эрттирбейн ажылдап турар бис. Бо объектини чогуур хуусаазында ажыглалга киирер дээш кижи бүрүзү шудургу ажылдап турар, бистер база күш-ажылчы темпивис улам бедиттивис—деп, Семён Федорович чай аразында чугаалады.

«Турист» гостиницаның ишти-даштынга хаш даштан кылыр ажылдарны октябрь 20-ге чедир бүрүн доозар сорулганы С. Пополовтуң звенозу салган. Ооң кежигүннери Борис Кабанов, Юрий Бретчиков олар база бригадирниң сөзүнге каттыштылар.

Гостиницаның балконнарында явзы-бүрү өңнүг даштар салып турар бригада база бар. Олар № 48 тудуг эргелелиниң Николай Кирсанов удурткан маны (мрамор) даштан шала эптээр бригадазының кежигүннери ол. Бригадир дөрт дугаар каътта балконнарның бирээзинде ажылдап тур.

— Бо ажылга кайы хире апарган силер?— деп айтырдывыс.

— Дөрт чыл ажып тур мен. Чеди кижи составтыг бо бригаданы удуртукан Николай Кирсанов 23 харлыг аныяк оол болду. Алыс чурту—Красноярск край. Ол ховар дээн мергежилди база аңаа чедип алган. Олар № 12 чурттала бажыңын, уруглар садын, асфальт-бетон заводун ажыглалга кииреринге ээлеп эвес үлүг-хуузун киириштиргеннер.

— Бригада кежигүннери хүнде 4 дөрбелчин метр черге маны даш салыр планныг. Ону алды дөрбелчин метр чедирип тур бис. Оон-биле чергелештир ажылдың шынарынче кол кичээнгейни салыр херек. Оңгу беш чылдың негелдези — ажыктыг чорук болгаш шынар болгай— деп, Николай Васильевич чугаалады.

Гостиницаның балконнарында шалага маны даш салыр ажылды ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда доозар сорулганы бо бригаданың кежигүннери салган. Чадаларга кылыр ажылды октябрь 18-тен эрттирбес деп шиитпирлээннер.

1978 чылда ажыглалга кирер тудугларының бирээзи— гостиница тудуунда хаара туттунган хөй-хөй коллективтерниң чамдыызының ажылын көргүзерге мындыг.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТА: Николай Кирсановтуң бригадазының чамдык кежигүннери. Солагай талазында эң кыдыында бригадир.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

СЭКП ТК-га төп министерстволар болгаш ведомстволар удуртукчуларының, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң даргаларының чөвүлел хуралы болуп, дүжүт ажаап алышкынның доозарының, кодээ ажыл-агый продукциязын белеткээриниң талазы-биле планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдезиниң, ындыг продукцияның бүрүн кадагалалын хандырарының айтырыгларын чугаалажып керген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев ол чөвүлел хуралга чүве чугаалаан.

Чурттуң хөй-хөй районнарынга эки дүжүттү өстүргенин эш Брежнев демдеглээн. Кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазының өскениниң, колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының эрес-шудургу ажылдаанының, партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының организакчы ажылының, хоорайларның болгаш үлетпүр төптериниң ажылчы чоннарының дузазының ачызында чурттуң кол-кол районнарында тараа культураларын, картофельди, ногааларны ажаап алыры чедиишкинниг дооступ, кукурузаның, ристиң, чигир свеклазының, хөвеңниң, тарымал тооруктуң болгаш орай бышар өске-даа культураларның плантацияларында ажаап алышкын ажылдарының фронтузу улам калбарган.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлери-биле сорук кирген кодээ ажыл-ишчилер өстүрүп алдынган бүгү дүжүттү организастыг болгаш чиндириг чокка ажаап алыр, 1978 чылда күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле планнарны база алган хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседир, келир үеге идегелдиг үндезин белеткелди тургузар болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң тодаргайлаан сорулгаларын чугаажокка чедип алырын хандырар дээш хайнывышкынныг ажылдап турар.

Мооң-биле холбаштыр белеткел организацияларының, сайзырады ажылдаар бүдүрүлгелериниң, күрүне садыгның болгаш хереглел кооперациязының системазының ажылдакчыларының мурнунда улуг сорулгалар турарын Л. И. Брежнев онаалап демдеглээн. Ажаап алдынган продукцияны кадагалап камгалаар, ону хереглекчиге чогуур үезинде чедирер дугайында сагыш салыры эргежок чугула. Автомобиль, демир-орук болгаш транспорттуң өске-даа хевирлериниң тодаргай база үзүктел чок ажылдаап турары чугула ужур-дузалыг.

Оваалаан тарааларны эң дүрген сөөртүп алырынче болгаш ооң кырын шыварынче онза кичээнгей салдынган турар ужурлуг деп, Л. И. Брежнев чугаалаан. Элеваторларны, тараа складтарын тудар, картофель, ногаалар болгаш өске-даа продукцияны кадагалаар черлерни кылыр ажылдарны күштелдирер херек. Чер-черниң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, министерстволар болгаш ведомстволар ол объектилерни тударының планнарын чугаажокка күүседиринче угланган бүгү хемчеглерни алган турар ужурлуг, ынчангаш келир чылга белеткелди тургузар дугайында сагыш салып, кодээ ажыл-агый продукциязын кадагалаар база сайзыралы ажылдаар күчүлерни чер болганда улгаттырары кончуг чугула.

Тарааны элеваторларже болгаш складтарже сөөртүрүн дүргедедириниң оператывтыг хемчеглерин алырын эштер М. А. Лесечко, Г. С. Золотухин болгаш И. Г. Павловский оларга дааскан.

Чөвүлел хуралдың ажылынга эштер Ю. В. Андропов, А. Н. Косыгин, М. А. Суслов, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. А. Тихонов, Н. К. Байбаков, М. А. Лесечко, Н. В. Мартынов, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов, ССРЭ-ниң министрлери, СЭКП ТК-ның килдистериниң эргелекчилери, харыысалгалыг өске-даа ажылдакчылары киришкен.

КАЗАХСТАННЫҢ ТАРААЗЫ

Казахстанның чер ажылдакчылары күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар. Төрээн чурттуң шыгжамырынче миллиард пуд тарааны чүдүрүп чоруткан.

Чедип алган чедиишкиннер дээрге—бистиң партиявыстың аграр политиказын чайгылыш чок боттандырып турарының, чер ажылының культуразын бедиткениниң болгаш республиканың тараажыларының мергежилиниң бедээшкиниң түңнели-дир. Канчаар-даа аажок улуг белеткел ажылдары бедик дүжүттү хандырган. Кодээ ажыл-агый культураларын өстүрериниң мурнакчы технологиязын нептередир болгаш агротехниктиг ажылдың бүгү комплекизин эң кыска хуусаада күүседир талазы-биле хемчеглерни ажыл-агыйларга чоруткан. Эрткен чылдарга деңнээрге, оон хөй минералдыг чемиштидилгелерни хөрзүнче төккен. Часкы тарылганы колдуунда-ла күзүн-не белеткээн шөлдерге чоруткан.

Чер ажылының хөрзүнү камгалаар системазын ажыглаарынче кол кичээнгейни угландырып келген.

Үрезин ажылын экижидер талазы-биле хемчеглерни боттандырганының түңнелинде районнуткан сорттарының чажар шынарынга чедир арыглаан бедик шынарлыг үрезиннерин совхозтар болгаш колхозтар чашкан. Бо таварылгада кызыл-тастың эң эки шынарлыг, дүжүткүр сорттарын тараан.

Чер ажылының культуразын бедидеринче угланган өске бир чугула хемчег болза, тарылга ээлчештирилгезин нептереткени болур, ону тарылга шөлүнүң барык чартык кезиинге бүрүнү-биле шиңгээткен.

Кур болгаш курукан черге ажаалда көстүп көрбээн бедик темпилер-биле чоруттунган. Республиканың соңгу талазының областарының совхозтары болгаш колхозтары хову-шөлдерже 80 муң ажыг комбайнны, 50 муң жатканы, хөй-хөй муң тракторларны болгаш өске-даа техниканы чоруткан. Хүнде 800 муң ажыг гектар черден тараа культураларын кестирип турган.

Хову-шөлге ажаалда-транспорттуң 10 муң комплекстери, звенолары, отрядтары ажылдаан. Эрткен чыл-биле деңнээрге, ажаалда ажылдарының темпилери барык ийи чартык катап бедик болган.

Ажаалданың бир онзагай чүүлү болза, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары дээш, хонукта эң бедик түңнелдерни чедип алыры дээш массалыг шимчээшкин болган. Транспорттуң чолаачылары, белеткелчилер шудургу ажылдааннар.

Казахстанның кур болгаш курукан черинге ажаалдага республиканың чонунуң дыка хөй кезии киришкен. Тараажыларга улуг дузаны үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугнуң, өөредилге черлериниң коллективтери, а ол ышкаш РСФСР-ниң, Украинаның, Молдавияның болгаш өске-даа республикаларның механизаторлары улуг дузаны көргүскеннер. Казахстанның тараажылары беш чылдың шалыпчы чылының дүжүдүнүң ажаалдазынга киришкен бүгү-ле кижилерге өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Ам республиканың чер ажылдакчылары рис ажаалдазын доозуп турар. Рис өстүрүкчүлери бир гектардан 43 центнер ристи ажаап ап турар.

Күрүнеге тараа дужаалдазы уламчылавышаан.

(СЭТА-ның корр.).

КОНСТИТУЦИЯ ХҮНҮНГЕ

МОСКВА. Найысылалдың кинотеатрларында «Совет Улуг Хоойлуну алдаржыдып тур мен» деп лозуң-биле фильмнерниң тематиктиг көрүлдези эгелээн. Ону Конституцияның бир чыл оюнга болгаш бүгү улустуң байырлалы—ССРЭ Конституциязының хүнүнге тураскааткан. Неделя дургузунда Москваның экраннарынга Совет күрүнениң Үндезин Хоойлузунуң чүүлдерин, социалистиг демократияның болгаш амыдыралдың совет хевириниң алыс утказын, ССРЭ-ниң улустарының акы-дунмалышкы найыралын болгаш бузулбас чаңгыс эвин, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын тайылбырлап турар документалдыг болгаш уран-чечен фильмнерни көргүзер.

(СЭТА).

Ужудуушкунда — «Прогресс - 4»

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Орбитаның «Салют-6—«Союз» эртем-шинчилел комплекизиниң үр үеде ажылдаарын хандырарының программазын ёзугаар 1978 чылдың октябрь 4-те Москваның-биле 2 шак 9 минута турда Совет Эвилелинге автоматтыг «Прогресс-4» деп чүък сөөрткен транспорт кораблин салып үндүрген.

«Прогресс-4» корабльди салып үндүргениниң сорулгазы болза:

— «Салют-6» станцияга шимчедикчи агрегаттарга одаар чүүлдү болгаш янзы-бүрү чүъктерни чедирери;

— автоматтыг чүък корабльдиң иштики системаларының болгаш дериг-херекселдериниң конструкциязының тургустунган кезектерин улам ынай шенеп көөрү болур.

Телеметриктиг информацияның сан-түңү-биле алырга, «Прогресс-4» корабльдиң бүгү системалары болур-чогуур-биле ажылдап чоруур.

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ УРАН ЧҮҮЛДҮҢ МАРШРУТТАРЫ

ЕРЕВАН, (СЭТА-ның корр.). Арменияда улуг чедиишкин-биле эртип турар РСФСР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннери — найыралдың байырлалының маршруттары бүгү республиканы хаара тудкан.

Ак-көк Севанның эриктеринге Чайковскийниң, амгы үениң орус композиторларының музыказы чаңгыланып үнген. Бедик даглыг черде Мартуни суурнуң колхозчуларынга Москва филармониязының Күрүнениң симфония оркестриниң коллективи аалдап чораан. Арарат шынаазының төвүнге оожум Донның ырлары дыңналып турган. Аңаа ажык дээр адаанга ырның болгаш танцының «Дон казактары» деп Күрүне ансамблиниң концерти болган.

ССР Эвилелиниң Улуг театрының, Ленинградтың Киров аттыг опера болгаш балет театрының, Омскиниң орус улустуң нииити ырызының ыраажылары-биле, делегей конкурстарының лауреаттары-биле, Россия Федерациязының өске-даа коллективтери-биле, эстраданың мастерлери-биле ужуражышкыннарже болгаш оларның концерттеринче чалаан чарлалдар Ленинаканда, Кироваканда, Кафанда, Эчмиадзинде, Абовянда, өске хоорайларда болгаш районнарда бар.

Концерт программаларында чаа чогаалдар база кирген. Оларның бирээзи болза Егише Чаренцаның «Дөспес мооң кижилер» деп шүлүглелинге композитор В. Белянның тургускан «Поэториязы» хамааржыр. Ону Күрүнениң А. Орлов аттыг орус ырның үлегерлиг капелазының программазында киирген.

БАШТАЙГЫ БАЗЫМНАР, УЛУГ СОРУЛГАЛАР

Россияның колхоз-тудуг каттыжыышкынының, оон хөй санныг салбырларын тургусканындан бээр он чыл чаа-ла ажып турар. Ол каттыжыышкынны СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң кодээ ажыл-агыйны үндезини-биле хөгжүдер талазы-биле улуг сорулгаларын амыдыралга чедиишкиннинг күүседириниң быжыг баазазы кылдыр тургусканы билдингир. Эрткен үениң дургузунда каттыжышкын чурттуң кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдеринге улуг салыышкынны киирип, бо талазы-биле чугула рольду ойнап келген. Оон мурнунда амгы үеде улам улуг сорулгалар салдынган. Ылангыя СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде болгаш ук Пленумга СЭКП ТК-ның Чиңгиме секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» илеткелинде кодээге капитал тудугнуң херээжекижилер талазы-биле тодаргай сорулгалар салдынганын каттыжыышкынның ажылчылары эки билип, ону күүседир дээш бүгү арга-хургалдарын ажыглап турар.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның тургусканындан бээр ийи чыл чедип турар. Бо үениң иштинде ол 14069 муң рубльдиң капитал салыышкынын ажыглалга киирип, 8078 муң рубльдиң кол фондуларын шиңгээдип алган. Хөй санныг мал кажааларын, чурталга бажыңнарын, культура-амыдыралдың тудугларын, бүдүрүлге объектилерин кодээ черлерде тудуп, ажыглалда киирген. 1978 чылдың сес айларында керээлиг ажылдар планын 103,8, бодунуң күжү-биле кылыр тудуг ажылдарының планын—104,7 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы 106,6 хуу күүсеттинген. Тудуг организациялары тудугнуң шынарын бедидеринче улуг кичээңгей салып турар. Шынарны углап-башкарарының комплекстиг системазын ажыглаарының ажылын база боттандырып чорудуп турар. Бо бүгү хемчеглерни боттандырганының түңнелинде бо чылдың баштайгы чартыында дужааган 44 тудугларның 36-зын, аазы 82 хуузун чүгле «эки» деп демдек-биле дужааган боop турар.

Каттыжыышкынның тургустунуп эгелээнинден бээр чамдык тудуг организациялары болгаш бригадалар-даа улам быжыгып, доктаамал коллективтер апаргылаан. Ооң түңнелинде олар ажылга шуудап, эки түңнелдерни чедип ап турар апарганын демдеглээр херек. Чижээ, 1978 чылдың баштайгы чартыының түңнелдери-биле, а ол ышкаш үшкү квартал-даа эки ажылдыг коллективтерниң саны мурнуку чылдарнындан көвүдээн. Көжүп чорууp механизастаттынган 5-ки колонна, ооң инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш ажылчыннары ажылдың ажыктыг болгаш шынарлыг болуру дээш социалистиг чарыышка моон-биле үш чыл улаштыр бирги черни ээлеп келген. 5-ки КМК-ның (начальниги Ч. Депкиш-оол, партия организациязының секретары А. Доңгак, профэвилел комитединиң даргазы Х. Ондар) коллективи тудуг-монтаж ажылдарының планын 158,6 хуу күүседип, 350 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр тургаш, 555 муң рубль чедирген. Ол колоннадан 2-ги болгаш 4-кү БМК-лар чыдып калбайн, чартык чыл планнарын тус-тузунда 129,5 болгаш 108,2 хуу күүсеткилээн. Каттыжыышкынның механизация эргелели бо чылын чедиишкиннииг ажылдап турарын айтыр херек.

5-ки БМК-ның дугайын тускай чугаалап болур. СЭКП ТК-ның Чиңгиме секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чорааның үезинде кылган түңнелдери, сүмелери болгаш күзелдери ол тудуг организациязының коллективиниң бүгү кежигүннериниң күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүнүн болдурган. Олар СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдары-биле таныжып, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгени алганнар: КМК-ның коллективи тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда күүседирин хүлээнгеннер. Бистиң тудуг организацияларывыстың өске-даа бригадалары боттарының социалистиг хүлээлгелерин база чедиишкинниг боттандырып турарын демдеглээр херек. Оларга № 5 КМК-ның Н. К. Ижиге удурткан бызанчылар бригадазы, 2-ги КМК-да Г. А. Березниковка удурткан бригада болгаш өске-даа коллективтер хамааржыр.

Чедиишкиннер-биле чергелештир бистиң каттыжыышкынның ажылында чедир кылдбаан чүүлдер болгаш четпестер ам-даа бар дээрзин айтыр ужурлуг. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң доктаалында болгаш аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгиме секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде-даа кодээге капитал тудуг талазы-биле айыткан четпестер бистиң коллективке база бүрүнү-биле хамааржып турар. Керээлиг ажылдарның даалгаларын, тудуг материалдарын бээриниң, бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирериниң планнарын ээлээп хөй тудуг организациялары күүседирин чедип ап шыдавайн турар. Ындыг коллективтерге, 4, 6 болгаш 7 дугаар КМК-лар хамааржыр. Бо колонналар ниитизи-биле чүгле чыл чартыында безин 255 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбаан.

Кодээ черлерге тудуг ажылдарын экижидериниң бир чугула курлавыры тудуг ажылдарын үлетпүрге үндезилеп чорударының деннелин улам бедидери болурун июль Пленумунга онзалап айыткан болгай. Бо талазы-биле сорулганы күүседир төлээде, кодээге улуг күштүг тудуг комбинаттарын тургузуп, оларга кылган белен кезектер-биле кодээ ажыл-агыйның бүдүрүлгелериниң болгаш чурталганың-даа бажыңнарын чагыкчыга шалыйкын кылып бээрин чедип алыры чугула боop турар.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгиме секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң илеткелинде кодээге капитал тудуг талазы-биле салган сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга тудуг организацияларының материал-техниктиг баазазын быжыктаары, тудугнуң техниктиг деннелин улам бедидери улуг рольдуг. Ол сорулга-биле кодээ тудуг комбинадын тургузарының техник-экономиктиг төлевилелин ажылдап кылган. Ооң составынга кедизинде баштайгы чылда-ла 35 муң дөрбелчин метр эптээр демир-бетон кылыр завод, карболит болгаш чылыткы-шывыг кылыр, ыяш чазап, болбаазырадыр цехтер, монтаж кезектерин болгаш шеверлел ажылдарын кылырынга дузалал бүдүрүлгези, бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин болгаш механизастаашкын эргелелдериниң баазалары, 150 автомашинага бааза кирер ужурлуг.

Ол тудугларны ажыглалга киирери амгы болгаш он бирги-даа беш чылдарда кодээ тудуг ажылдарын улам калбартып, ажыктыын болгаш шынарын бедидер арганы бээр. Чогум-на ону СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлери негеп турар.

М. ШИРИН,
«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның кол инженери.

СЭКП ТК-НЫҢ ИЮЛЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА!

НОГААЛАР КАДАГАЛАЛЫНЫҢ ХУУСААЗЫ—БИР ЧЫЛ

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр. Н. Крупеник): Соодулга херекселдериниң үлетпүрүнүң технология институдунуң эртемденнери хоорай чоогунда шөлдерден картофельди, согуганы, чеснокту эрткен чылын күзүн алган болза-даа, олар чап-чаа туруп эккелген дег кылдыр көстүр. «Олар амданын-даа, чыдын-даа салбааннар-дыр» деп, амдан шинчилекчилери безин бир үн-биле бадыткааннар. Күстүң белектерин эң үр кадагалаарының үлетпүр-дуржулга шенелдези шак ындаар чедиишкинниг эрткени ол.

— Ногаалар кадагалаарының хуусаазы дөрт-беш айдан эртпес боор чүве, оон үр болурга оларның шынары баксыраар—деп, шенелдениң түңнелдерин чугаалап тура, оон эртем удуртукчузу профессор Н. Головкинниң чугаалааны: —Дазыл-чемиштер хөрзүнден адырылза-даа тынарын, чемиштиг чүүлдерни чарыгдаарын уламчылавышаан турар. Кадагалаашкын үезинде биохимиктиг чорудулгаларны доктаадып, ферментилериниң идепкейин чавырылдырары чугула. Ол сорулгага кылымал соодулганы ажыглаар деп шиитпирлээн. Клеткаларның чуулуун доңуруптар точкага чоок криоскопиктиг температура дээр температуралар ногааларның амыдыралчы ажыл-чорудулгазын аажок оожумнаткаш, оларның үрелир чоруун болдурбайн барган.

АЖЫЛ-КЕЖИИМ ЧАЯАЛГАЗЫ

Аллын хоойлум — совет Конституциямның ачызында «кыстар, оолдар кирер чери мунчок, кырганнар каяа-даа хүндүлүг» үеде чурттап чорууримга аажок өөрүүр мен. Харым ам алдан беш. Он бир уругларны божааш, кызыкые, оолун эр кылдыр кижизиттим. Маадыр-иениң алдын Сыдлызын улуг чоргаарал-биле эдилеп, амгы үеде пенсия ап, хостуг дыштанып чор мен. Ажы-төлүм шупту күрүнениң долу хандырылгазынга халас өөренип чораш, эртем-билиглиг кижилер апарган чер-черде ажылдап, чурттап чорлар. Эң хеймер оглум Павел эрткен чылын шериг албанындан халажып келген. Улуг оглум Доңур-оол Тес-Хем районда чурттап чоруур. Ооң кадайы Клава хакас кижи. Оолдарымның ортуну Март Бай-Тайгада, найысылал Кызылда кыстарым бар. Уругларым аразында: инженер, чолаачы, бухгалтер, дээди эртемниг башкы, райпо болгаш эмнелге ажылдакчылары, малчын, ажылчын кижилер бар.

Шаандагы шаг болза, мынча хамык ажы-төлдү өөредип аар хамаан чок, өстүрүп, доруктурары безин берге болгай. Ниитизи-биле он беш божаан мен.

Чоокка чедир-ле аймак, суму аразынга аргыжары берге чорду. Ам магалыг-дыр, машина-техника көвүдээн, ужар-хемелер узук-соксаал чок ужуп турар. Тываның аңгы-аңгы районнарында уругларымны чаңгыс-ла хүн эргип кааптып болур мен. Совет чазаам, алдын хоойлу—Конституциям ачызында ол хире чоргаар кырган мен.

Дукур КЫРЛЫГ-КАРА.
Улуг-Хем районнуң Эйлиг-Хем суур.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ

Таңды районда «Коммунизмниң херели» совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи Антон Сангыевич Оюн совхоз бүдүрүлгезинге 32 чыл ажылдап келген. Ол үениң дургузунда совхозтуң тудуг ажылынга ажылдап, ниитиниң чурталга бажыңнарын болгаш албан организация черлериниң тудуундан эгелээш хөй-хөй тудугларга төлептиг үлүүн киирип келген.

Ол 1961 чылдан эгелээш хөй ажылынга кирген. Оон бээр бо хүннерге чедир ниитиниң малын чай, кыш чок кадарып, совхозтуң мурнакчы хойжуларының санынга кирген. Ол совхозтуң № 1 хойжу бригадазының Берт-Даг салбырының улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнү. Оон коданында 600 баш төрүүр хөй бар, төрээн хураганнарын барык бүрүн камгалап алган. Оон көргүзүү—100 төрүүр хойлан бо чылын 99 хураган болган.

Совхозтуң хойжузу Моңгуш Алдай-оолду социалистиг чарышка кыйгырган, бүгү көргүзүг талазы-биле Антон Сангыевич ол малчынны тиилеп үнген. Бо чылын бир хойдан 2,6 килограмм дүктү кырган. Антон Оюн келир кышка уткуштур 10 тонна сиген бодунуң күжү-биле кезип белеткеп алган. Ам ол кыштааның септелгезин кылып турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы малчын Антон Оюн.

Сөзү О. ӨПЕЕНИҢ.

Фотозу В. КАРА-САЛДЫЫ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

КҮҮСКОМГА ДААСКАН

«Күш-ажылдың хоочуну» медаль болгаш «Иениң алдары» орденнер база «Иениң медалы» медальдар-биле шаңнадырларны киирер талазы-биле ажылдың Эрзин районда байдалының дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга чоокта чаа чугаалажып көрген, хөй уругларлыг иелерни шаңналдарга киирер талазы-биле районнуң улус депутаттар Советтери чамдык ажылдарны кылып турарын, а «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнадыр кижилерни илередип киирер талазы-биле барык ажыл чорудтунмайн турарын демдеглээн.

Улус депутаттарының район болгаш кодээ Советтери, совхозтарның, бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң удуртукчулары «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңналдар авыяктарны кижизидеринге болгаш ажыл-агый сорулгаларын шиитпирлээринге аажок улуг мобилизакчы ужур-дузалыын эмга чедир четче үнелеп көөрбейн турар. Район болгаш кодээ Советтериниң күүскомнары «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаарынга кижилерни киирип турарының байдалының дугайында айтырыгны боттарының хуралдарынга чаңгыс-даа чугаалажып көрбээн.

«Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаарынга киирериниң чурумунуң дугайында Саавыр кодээ Советтериниң күүскомнарында, совхозтарда чок, бо айтырыгны кылып белеткээр ужурлуг кижилер. Саавырда көрдүнген чүүлдерни билбес боop турар. Моон ужурунда медальды тургускан үе 1974 чылдың январь 18-тен бээр пенсияже үнген 129 кижиден чүгле чаңгыс кижини ол медаль-биле шаңнаарынга киирген. Ооң аңгыда медаль тургустунарының мурнунда пенсиялаан 200 ажыг кижи бар. Оларның аразында медаль-биле шаңнадырынга төлептиглер ээвээш эвес.

Мындыг байдалдың тургустунуп келгениниң чылдагааны болза, райкүүском хоочуннарны медаль-биле шаңнаарынга киирер ажылды организастаарының чугула ужур-дузалыын чедир үнелевээн, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1974 чылдың январь 18-тегн Чарлыын болгаш «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаарының практиказының дугайында» доктаалын бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш албан черлериниң күүседип турарынга контроль тургуспааны болуп турар.

Иениң орденнери болгаш медальдары-биле хөй уруглардыг иелерни шаңнаарынга киирип турарында улуг четпестер база бар. Ылангыя кодээ Советтер күүскомнары Тыва АССР-ниң кодээ, суур Советтериниң дугайында Хоойлузунуң хөй уругларлыг иелерни иениң орден, медальдары-биле шаңнаарынга киирер талазы-биле оларга тыңмыскан эргелерин күүсетпейн турар. Шаңнатканнарның документилерин тургусканында частырыглар база ээвээш эвес.

Үстүнде четпестерни барымдаалааш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнадырларны киирериниң талазы-биле Эрзин районнуң район болгаш кодээ Советтериниң күүскомнарының ажылын багай деп санааш, илереттинген четпестерни эң кыска хуусаада чайладырын, үстүнде адаап орденнер болгаш медальдар-биле шаңнадырларны белеткеп киирерин экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап чорударын Эрзин райкүүскомга дааскан.

КҮШТҮГ БОЛУП, БОТТАНЫП ТУРАР

Бир чыл мурнунда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүнүң байдалында совет улустуң тура-соруун илереттипшаан, нийти улустуң делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнезиниң Үндезин Хоойлузун хүлээп алган.

ССРЭ Конституциязы — бистиң үевистиң политиктиг эң чугула документизи—бистиң чуртувуска социалистиг сайзыраңгай ниитилелдиң тургустунганын бадыткаап, ол ниитилелди бүгү аңгыларның болгаш социал кезектерниң чоокшулажыышкынынга, бүгү нацияларның болгаш улустарның юридиктиг база боттуг деңн эргезинге үндезилээш, кижилерниң төөгүлүг чаа ниитилешкээ—совет улус тургустунган.

Юридиктиг дээди күштүг документ болганда Конституция ССРЭ-ниң ниитилел тургузуунуң болгаш политиказының үндезиннерин, бистиң чуртувуста тургустунган политиктиг системаны, нийти улустуң социалистиг күрүнезиниң организастаныы тургустунганының болгаш ажыл-чорудулгазының принциптерин быжыглаан.

Социалистиг ниитилелге совет политиктиг системаның өзээ болур СЭКП-ниң кол ролюн хоойлужудуп бижээн.

Чаа Үндезин Хоойлу амыдыралдың бүгү талаларынга хамаатыларның деңн эргезин, оларның хөй янзы эргелерин болгаш хосталгаларын байырлалдыы-биле чарлаан база ыңанныштыг магадылаап, оларны ниитилел мурнунга хүлээлгелер болгаш харыысалга-биле холбаштырарынга үндезилеп боттандырып турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының ээлчег чок чедиги сессиязынга түңнел чугаазынга Л. И. Брежнев мынча дээн: **«Конституцияны каасталга кылыр дээш тургуспаан бис. Ол күүсеттинер болгаш ооң бүгү кезектери күүсеттинер ужурлуг. Ол социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдериниң база хамыладырының күчүлүг чепсээ болур болгаш болур-даа ужурлуг».**

ССР Эвилелиниң Конституциязы ону хүлээп алган хүнүнден эгелээш, күштүг болуп, боттанып эгелээн, аңаа үндезилээш база ооң түңнелдерин сайзыраңгайжыдар дээш хоойлу-дүрүм талазы-биле улуг ажыл чорудтунуп турар.

1977 чылдың декабрьда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму «ССР Эвилелиниң хоойлуларын ССРЭ-ниң Конституциязынга дүүштүр чорударының талазы-биле ажылды организастаарының дугайында» доктаал хүлээп алган. Ында ССРЭ Конституциязында шуут айыттынган ийикпе, азы ооң түңнелдеринге дүүшкек чаа хоойлу-дүрүмнерни белеткээриниң эргежок чугулазын айыткан. СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң хоойлуларының чыындызын белеткээри болгаш парлап үндүрери-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көрген. Ол чыындыны 1981—1985 чылдарда парлап үндүрер. ССР Эвилелиниң хоойлуларының чыындызы совет хоойлу чогаадылгазын улам ыңай сайзыраңгайжыдарынга, ниитилелдиң эрге-ажыктарының, совет хамаатыларның эргелериниң болгаш хосталгаларының камгалалын күштелдирерынге, күрүне болгаш ниитилел амыдыралының хоойлу-дүрүм үндезинин быжыглаарынга дузалаар ужурлуг.

1978 чылдың апрель-майда эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтери ССРЭ Конституциязының 76 чүүлүнүң негелделерин күүседип, эвилелдешкен республикаларның чаа Конституцияларын бадылаан, ол Конституциялар эвилел Конституциязынга дүгжүп база республика бүрүзүнүң онзагай чүүлдерин барымдаалап турар.

Чүве чугаалап тургаш, Конституциялар төлевилелдерин чугаалажып турда кичээңгейге алыр ужурлуг ээвээш эвес саналдар кирген дээрзин эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. **«Маңаа чүнү-даа хилис эрттирбейн, ажылчы чоннарның күзелдерин практиктиг ажылга улам долузу-биле барымдаалаары, бүгү ажыктыг болгаш үнелиг чүүлдерни чаңгыстап чыыры кончуг чугула. Бо дээрге чүгле республика болгаш чер-чер органнарының эвес, харын бистиң топ органнарывыстың база сорулгазы-дыр».**

ССРЭ-ниң чаа Конституциязы улус депутаттарының Советтериниң ажылын, күрүне органнарының ажыл-чорудулгазын сайзыраңгайжыдарынга, бистиң бүгү ажыл-агый механизмивистиң ажылдаарынга күчүлүг идиг берген.

ССРЭ-ниң политиктиг үндезини болур улус депутаттарының Советтериниң ролю

Конституция болгаш амыдырал

1978 чылдың июльда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязы хоойлу чогаадыр ажылдарның планынга дүүштүр ССРЭ-ниң Дээди Совединге сонгулдалар дугайында, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында болгаш ССРЭ-ниң делегей керээлерин чарарының, күүседириниң база күш чок болдурарының чурумунуң дугайында хоойлуларны хүлээп алган.

ССРЭ Конституциязын хүлээп алган үеден бээр эрткен чыл дургузунда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң дыка хөй актылары хүлээп алдынган, олар чоннуң чаагай чоруун көдүрериниче, хамаатыларның эргелерин болгаш эрге-ажыктарын хандырарынче, ажыл-агый организацияларының ажылын сайзыраңгайжыдарынче, ажылчы чоннарның амыдырал байдалдарын экижидеринче угланган. Нормативтиг актыларның дыка хөйү ССРЭ Конституциязының төлевилелин база эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Конституцияларының төлевилелдерин бүгү улустуң чугаалажып көрүп турарының үезинде хамаатыларның киирген саналдарының болгаш шүгүмчүлелдериниң түңнели болуп турар. Ынчангаш улус ССРЭ-ниң Үндезин Хоойлузунуң чүгле тургузукчузу эвес, харын бүгү улустуң чугаалажып көрүп турганының үезинде хамаатыларның киирген санал-оналын барымдаалап үндүрген нормативтиг дыка хөй актыларның «чогаадыкчыларының бирээзи» болу берген.

1978 чылдың май 16-да ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга

өскеп. Өске бүгү күрүне органнарының Советтерге контрольдадырының болгаш отчёттуг болурунуң дугайында Конституция чүүлдеринге үндезилээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ажылы ажыктыг болгаш эчис сорулгалыг кылдыр чорудтунуп турар.

Улус депутаттарының Советтери бистиң амыдыралывыстың бүгү талаларынга салдар чедирип, ССРЭ Конституциязының 92 чүүлүнде чугаалааны ышкаш, **«күрүнениң ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң бүгү адырларын удуртуп, шиитпирлерни хүлээп, оларның күүселдезин хандырып, шиитпирлерни амыдыралга боттандырары дээш хыналданы кылып турар».**

Ажыл-агый чорудулгазының амгы байдалдары, экономиканың улам өзүп турар хемчээлдери болгаш ооң тургузуунуң нарыыдааны партияның экономиктиг политиказын боттандырарының кол чепсээ болур күрүне эргевчагырганың болгаш күрүне планының органнарының айтырышкыннарының ролюн бедидерин негеп турар. Ооң-биле чергелештир чер-черниң онзагай байдалдарын барымдаалап көөрүнүң эргежок чугулазы, ажыл-агый манёврунуң болдунар аргазы, экономиктиг бырааларны болгаш деткимчелерни ажыглаары, ниитилел бүдүрүлгезин эргелеп башкарарынга күш-ажылчы коллективтерниң киржилгезин калбартыры улам тода апарган.

Күрүнениң экономиканы удуртурунуң ол үндезиннери Конституцияда быжыглаттынган, ынчангаш ол үндезиннер ам ажыл-агыйны удуртурунуң стратегиязы биле тактиказын тодарадып турар.

Кодээ ажыл-агый күш-ажылын кодээде амыдыралдың индустриалдыг болгаш шынар талазы-биле өскерлиишкининиң бир хевири кылдыр шилчилериниң социал программазы ССРЭ Конституциязында бижиттинген. Бо программаның боттаныышкыны СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» шиитпирлеринде илереттинген. Кодээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда турар кол сорулга—кодээ ажыл-агыйның бүгү адырларын бүгү талалыг, динамиктиг хөгжүдери болгаш ажыктыын дыка бедидери, чоннуң амыдыралының деннелин улам бедидерин хандырар дээш чурту аъш-чем болгаш кодээ ажыл-агый чиг-эди-биле мызылыштыг хандырары болур.

Конституцияның чарлаан бүгү чүүлдери, аңаа үндезилээш, боттанып турар бүгү чүүлдер кижи дээш, ооң чаагай чоруу дээш кылдынып турар. Ынчангаш кижиниң эргелерин болгаш кол хосталгаларын камгалаар деп шуугашпышаан, Совет Эвилелинге, ооң Конституциязынга база ону ажыглаарынга холбаштыр нүгүлдер болгаш холмегелер кампаниязын чорудуп турар чамдык буржуаз политиктерниң база идеологтарның ораалдажыышкыннары кандыг-даа үндезин чок болуп турар.

Советтер чуртунуң хамаатылары бүгү улуг эргелерин болгаш хосталгаларны херек кырында бүрүнү-биле ажыглап турар, ол эргелер болгаш хосталгалар социалистиг революцияның тиилээниниң болгаш кызымаккай тургузукчу күш-ажылдың түңнелинде чедип алдынган. Чогум-на социалистиг тургузуг кижиниң эргелерин болгаш хосталгаларын улгаттырарын, социал-экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң программаларының күүсеттингениниң хире чергези-биле хамаатыларның амыдыралының байдалдарын үзүктел чок экижидерин хандырып турар.

Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр сырый каттышкан совет улус социалистиг демократияның байдалдарында чурттап турар. Ниитилелдиң болгаш күрүнениң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны улам-на калбаа-биле киириштирерин, күрүне аппарадының ажылын сайзыраңгайжыдарын, хөй-нийти организацияларының идепкейин бедидерин, улусчу контрольду күштелдирерин, күрүне болгаш ниитилел амыдыралының хоойлу-дүрүм үндезинин быжыглаарын, хөй-ниитиниң санал-оналын доктаамал барымдаалаарын ССРЭ Конституциязы база хандырып турар.

В. А. МАСЛЕННИКОВ,
ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Күрүне болгаш эрге институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, юридиктиг эртемнерниң кандидады.

Солуннарны болгаш журналдарны өреге бүрүзүнге

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ БАЙДАЛЫ

Республиканың чер-черде партия организациялары эрткен чылын парлалга чагыдылгазын чорударынга парлалганың хөй-нийти тарадыкчыларының күжүнге улуг-биле даянган. Парлалга чагыдылгазын чорударынга Кызыл хоорайның «Союзпечать» агентилели (начальниги эш Е. В. Мурашко) эң көскү черни ээлээн. Ооң-биле кады Каа-Хем районнуң «Союзпечать» салбыры (начальниги эш Р. Чигарских) парлалга чагыдылгазының ажылын эки организастааш, республикага ниити черни ээлээн. Тожунуң болгаш Өвүрнүң «Союзпечать» салбырлары база эки ажылдаан.

Бо чылдың парлалга чагыдылгазы амгы үеде кидин тулук чоруп турар. Сентябрь айның 20-ге чедир бистиң хөй-нийти тарадыкчыларывыс он бир муң экземпляр топ солуннарны, бежен ийи муң ажыг экземпляр топ журналдарны, сес муң экземпляр «Тувинская правда» солунну, дөрт муң экземпляр чедип турар «Шын» солунну, ниитизи-биле чеден ийи муң ажыг янзы-бүрү чагыдылгаларны бижиириниче чонну организастаан. Бо дээрге чүгле ажылдың эгези. Парлалга чагыдылгазының талазы-биле ажыл ам-даа калбарар. Солуннарны болгаш журналдарны чагыдары бо чылын база Кызыл хоорайда багай эвес чоруп турар. Хоорайның парлалганың хөй-нийти тарадыкчылары ам безин барык үжен муң янзы-бүрү чагыдылгаларны организастааң.

Парлалга чагыдылгазын эрткен чылын эки организастап турган черлер бо чылын база мурнап чоруп турарын айтыр херек. Чижээлээрге, Каа-Хем районда ам безин беш муң кезек чедип турар солуннарны болгаш журналдарны чагыткаш, ук ажылды ам-даа организастап турар. Бии-Хемниң, Улуг-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң «Союзпечать» салбырлары база багай эвес ажылдап эгелеп турар.

Бо чылдың парлалга чагыдылгазы чер болганда бир деңн-дески чоруп турар деп чугаалап болбас. Четпестер ам безин көстүп эгелээн. Ылангыя республиканың кайы-даа черлеринде топ солуннарның, ылангыя «Правданың» «Известияның», «Трудтуң» чагыдылгазы куду болуп турар. Ооң-биле кады бистиң республика солуннарывыстың чагыдылгазы база оожум чоруп турар. «Тываның аныяктары», «Молодежь Тувы» солуннарның чагыдылгазы оон-даа куду.

Кызыл хоорайда парлалга чагыдылгазы багай эвес чоруп турар дээрзин үстүнде демдеглээн болгай бис. Ындыг болза-даа хоорайның бүгү тудуг организацияларында парлалга чагыдылгазы багай чоруп турарын онзалап демдеглээр херек.

Парлалга чагыдылгазының талазы-биле бистиң чорудар организакчы ажылывыстың кол угланыышкыны болза, солуннарны болгаш журналдарны өреге бүрүзүнге киирери болур.

С. ТАМБА.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Талганчик Сержиевна Ооржак — Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Октээ Анайевна Ооржак — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Серин Мөңге-Чаяновна Саая — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Чечекмаа Хаажитпаевна Иргит—Кызыл-Мажалык суурда чунар-бажың ажылчыны.

Дырлаа Сарыгларовна Лопсаң—Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Нина Кан-ооловна Намчал—«Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү арыглаар фабриказының ажылчыны.

Солуптаа Балчыровна Саая —«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Созармаа Кончуковна «Хомушку—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Борбаан Иргитовна Долума — Барлык ортумак школазының ажылчыны.

Ульяна Хомушкуевна Карыма—«Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Хеймерек Бадыевна Ооржак —«Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Думна Кодур-ооловна Сарыглар —«Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Доормаевна Ховалыг —«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Ольга Сюрюновна Чыргал — Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводунуң ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Окан Шожутовна Күжүгет — Кызыл-Мажалык суурда ажылчын.

Алдын-кыс Успуновна Монгуш — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Спадээн Кустук-ооловна Ооржак —«Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Мижит Санчы-Маадыровна Саая — Ак-Довурактың амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыны.

Ольга Дактомовна Саая — улус депутаттарының Эрги-Барлык кодээ Совединиң күүсекомунуң даргазы.

Елизавета Николаевна Шарапова — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцегиниң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Чечек Ивановна Сюрюнмаа —Кунгуртуг суурда уруглар ясли-садының эмчи сестразы.

Долчанмаа Ивановна Шимит — Кунгуртуг суурда уруглар ясли-садының ажылчыны.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

База-кыс Долаановна Дамба-Хуурак — № 2 КМК-ның ажылчыны.

Анна Ивановна Идам — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Салчаковна Иргит — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Маскыровна Монгуш —«Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Дарымаа Дүлүшевна Серен —«Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Степановна Баянова — Кунгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Зоя Делгеровна Болдук — —«Х Улуг хурал» совхозтуң уруглар ясли-садының ажылчыны.

Чечек Ондаровна Куулар— Кур-Чер школазында лаборант.

Байр Васильевна Магбын— Кунгуртугнуң Культура бажыңының ажылчыны.

Дүү-Дарый Сагдыевна Монгуш — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Надежда Ивановна Носкова—«Көк-Тей» совхозтуң ажылчыны.

Варвара Прокопьевна Шурышева — «Көк-Тей» совхозтуң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Чудукмаа Лапазаевна Хорлуу — «Кызыгаар» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Кара-кыс Бадакшановна Эренчин — «Кызыгаар» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Мария Кыргысовна Бумбажай — Самагалтай ортумак школазының башкызы.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Светлана Борбаковна Даваа — Шуурмакта уруглар садының ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай. 1978 чыл. Сентябрь 20.

„ШЫНГА“ ХАРЫЫ

ХУРАЛГА ЧУГААЛАШКАН

Бо чылдың сентябрь 21-де үнген № 220 «Шын» солунга «Плов-даа эвес, та чүү ышпаан» деп чүүл парлаттынган. Ында Туран хоорайда № 2 столоваяда чемни багай шынарлыг белеткеп турарын шүгүмчүлеп бижээн.

Бии-Хем райпозунуң даргазы А. А. Ахмадуллинниң редакцияга дыңнатканы болза: ук чүүлдү № 2 столоваяның коллективиниң хуралынга чугаалажып көрген. Ажылдакчыларның ажылын контроль чок тургусканы, столоваяның ишти арыг-шевер эвес болганы, чемни белеткээриниң технологиязын үрээни дээш ээлчегниң улуг повары Андрееваны райпо баштаар чери шыңгыызы-биле доңгуткан.

Аъш-чемниң ассортиментизин калбартыр, шынарын экижидер хемчеглерни райпо баштаар чери ажылдап кылган. Ниитиниң чемненилге чериниң ажылынга контрольду кошкатканы дээш, райпонуң бүдүрүлге эргелекчизинге шыңгыы хемчегни хүлээткен.

ӨРТТЕН КАРАЖА БОЛДУРБААЛЫҢАР

Тараа ажаалдазының болгаш мал чеминиң белеткелиниң үезинде кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының үндүрген аажок улуг күжениишкиннери болгаш оларның ажылының үре-түңнелдери өрт айыылы ышкаш ындыг каража-когаралдарга таварышпазын дээш бүгү хемчеглер амгы үеде алдынган турар ужурлуг. Тарааны ажаап болгаш арыглап, савалап тура база мал чемнерин ырактан сөөрткеш, чем кадагалаар черлерге, ол ышкаш кыштагларга, фермаларга чедирип турар үеде ол ажылдарны чорудуп турар черлерге—тараа, сиген шөлдеринге, шаңнарга, сиген мөөңнээр черлерге, кыштагларга болгаш фермаларга өртке удур хемчеглерни шыңгыы боттандырары онза чугула боор турар. Ол хемчеглер ындыг черлерге өрт айыылы болу бээрин шуут чайладырын хандырар сорулгалыг.

Тараа ажаап, арыглаар, мал чемнери сөөртүр үелерде өрт болу бээриниң эң нептерееңгей хевири от-биле оваарымча чок болур чоруктар боор турганын мурнуку чылдарда болган таварылгалар бадыткап турар. Бо таварылгаларда өрт колдуунда-ла шала өжүргеш октапкан таакпы азы сереңги одундан, бичии уругларның от-биле ойнап турганындан хып эгелээр. Ынчангаш тараа, сиген шөлдеринге, шаңнарга, мал чемнерин чыып мөөңнеп турар черлерге база оларны сөөртүп чоруур транспорт чанынга таакпылаар чоруктарны шыңгыы кызыгаарлаары, ындыг черлерже бичии уругларның келирин болдурбазы чугула.

Мал чемнериниң болгаш тараа продуктуларының өртке таваржы бээриниң база бир чылдагааны болза, тракторларның, комбайннарның болгаш автомашиналарның моторларындан чаштаан оттар ыш үнер хоолайжыгашты дамчааш, кургаг чүүлдерни чий бээри, дамдылап чоруур кывар-чаар чүүлдерниң отка, электри тогунга таваржы бээри, ажаалда болгаш транспорт херекселдериниң дескинип чоруур өзектеринге, белдирлеринге ораашкан кургаг массаларның изиири, кывар чүүл кудуп турда техниканың даштыкы кезектеринге төгүлген чүүлдерге от дамчыыры боор турар. Ол ышкаш үрелик электри четкилери бо ажылдарны кылып турган үелерде база каш-даа өрттү болдурган.

Моон ужурунда тарааны арыглап база складтап турар черлерге, мал чемнери мөөңнелдей дүжүрүп турар черлерге ажылдаар техникаларның ыш үндүрер хоолайжыгаштары чалбыыш өжүрүкчүлери-биле дериттинген, кывар чүүлдерниң савалары ыяк хынаттынган турары чугула. Ажаалдада болгаш сөөртүлгеде ажыглаттынып турар бүгү техникаларның өзектеринде болгаш белдирлеринде ораашкан кургаг материалдарны үргүлчү аштаар херек. Техникага кывар чүүлдерни кударда оларның дашкаар каржып төктүрүн болдурбазы-биле шлангаларбиле кылыры, бир эвес кывар чүүл техниканың даштынче төктү-даа берген болза, ону кургадыр чодары ыяап-ла албан болур. Шаңнарда, складтарда, сиген, саваң дүжүрүп турар черлерде электри четкилери хынаттынган болгаш эки септеп кылдынган турары, ол черлерде ток күжү-биле ажылдаар дерилгелерниң дамчыдыкчылары болгаш белдирлери кдегелдиг коштунган болгаш кылдынган турары чугула.

Тарааны арыглап турар үеде, ол ышкаш витаминниг сиген далганы кылып турар үеде өрт болу бээр таварылгалар бар. Оон кол чылдагааны болза, кургадыкчыда тарааның болгаш агрегатта сиген массазының эрттир изиинден, тараа чолуму болгаш хоюглаттынган сиген кыва бээри болур. Моон ужурунда машинистер болгаш операторлар тараа кургадып, сиген далганы кылып турар үеде өрттен айыыл чок болурунуң чурумнарын ылап билген турар болгаш оларны хажык чок сагыыр хүлээлгелиг. Тараа ийикпе сиген массазы эртир изип, кыва берген таварылгада агрегаттарны дораан доктаадып, кывыышкынны өжүрериниң бүгү хемчеглерин алыр.

Мал чемнери мөөңнеп турар болгаш тараа арыглап, шыгжап турар черлер, ол ышкаш ол продуктуларны ажаап, сайгарып база сөөртүп турар машина-техникалар өртке удур болгаш өрт өжүрер эргежок чугула херекселдер-биле четче дериттинген турарын чедип алыр херек.

Н. ВОРОНЦОВ,
өрттен камгалалдың инженери.

Социалистиг демократияның принциптериниң тиилелгези

ВАРШАВА. (СЭТА). Совет Эвилелинде коммунистиг тургузуушкунда болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске чурттарында сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарынга чедип алдынган чедиишкиннер социалистиг тургузугнуң артык күштериниң дугайын, социалистиг демократияның бүгү талалыг хөгжүлдезиниң дугайын бүзүреддии-биле херечилеп турар деп, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ТК-ның секретары Е. Лукашевич медеглээн. Социалистиг ниитилелде демократияның хөгжүлдезиниң болгаш кижиниң эргелериниң магадылалының айтырыгларынга тураскааткан польша найысылалда боор турар теоретиктиг конференцияга ол чүве чугаалаан.

Марксизм-ленинизмниң үндезилекчилериниң айтыышкыннары, Совет Эвилелинде Лениниң партиязының чогаадыкчы боттандырып чоруткан социалистиг демократияның принциптери 1977 чылдың октябрьда хүлээп алдынган ССРЭ-ниң Конституциязында бүгү талага болгаш долузу-биле боттанган.

Социалистиг чурттарда «кижиниң эргелерин үреп турары» деп адаар чүүл-биле холбаштыр Барыын чүктүң тодаргай бөлүктериниң өскүдүп үндүрген ийи арыныт кампаниязын болгаш бистиң чурттарывыстың иштики херектеринге холгаарлап киржириниң оралдажыышкыннарын чөнгээлиг чорук кылдыр социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнелериниң ажылчы чоннары шиитпирлиг-биле ойтур шапкан болгаш ол оралдажыышкыннар бүрүнү-биле буурап дүшкен.

ФКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНУҢ ДООЗУЛГАНЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз Коммунистиг партияның ТК-ның пленуму бодунуң ажылын доосказ.

Оон киржикчилери чуртта социал болгаш экономиктиг байдал дугайында, ажыл чок чоруктуң болгаш социал деңэрге чок чоруктуң политиказынга удур, барыын-европейжи интеграцияга база Европаның экономиктиг ниитилежилгезин калбартырынга удур коммунистерниң демиселиниң дугайында ФКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ТК-ның секретары Ш. Фитерманның илеткелин чугаалажып көрген болгаш чүүлдүгзүнгеннер.

Пленумга түннел сөстү ФКП-ниң чиңгине секретары Ж. Марше чугаалаан. Ол болгаш амгы үе-чадада партияның стратегиязының айтырыгларынга доктааган, ФКП-ниң стратегиязының кол сорулгазы болза француз ниитилелди ханызы-биле чаартып тургузары, Францияны кризистен үндүрер болгаш социализмни тургузарынга таарымчалыг байдалды тургузар арганы бээр демократтыг реформаларны чорудары болур деп, ол онзалап демдеглээн. Бүгү капиталистиг чурттар-биле кады Францияның чурттап эртип турары кризис болза ханы, үр хуусаалыг болгаш бүгүнү хаара туткан кризис болур. Оон чылдагааны болза улуг капиталдың тергиидээшкини болур, ынчангаш кризистен үнери капиталистиг ниитилелдиң үндезиннеринге дээп турар, улуг буржуазияның тергиидели чок кылыр реформаларны негеп турар. Ажыл чок чоруктуң өзеринге, социал деңэвес чорукту ханыладып турар «быжыг экономия» дээр чазактың политиказын ол шүгүмчүлээн.

Социал чаартылгалар дээш демисел чорударынга улусчу күштерниң калбак, быжыг эвилелин катап тургузарын ФКП-ниң чиңгине секретары саналдаан.

Ол чурттарга эрге-чагыргага коммунистерниң туруп алырынга шаптыктаар сорулга-биле Барыын Европаның элээн каш чурттарының иштики херектеринге империалистиг күрүнелерниң, чүнүң-даа мурнунда АКШ-тың холгаарлап киржиишкинин Ж. Марше бодунуң чугаазының түңнелинде буруу шапкан.

Пленумнуң тенгениниң соонда болган парлалга конференциязынга ФКП-ниң чиңгине секретары «нииити рыноктуң» калбарарынга француз коммунистер удурланып турар деп медеглээн. Европаның экономиктиг ниитилежилгези болза монополияларның чепсээ, барыын-европейжи улустарны болгаш чурттарны мөлчүүрүнүң чепсээ деп, ол чугаалаан. Биске албадап турар Европа болза АКШ-тың болгаш ГФР-ниң тергиидээр Европазы болур.

ХАРЫЛЗААЛАР КАЛБАРЫП ТУРАР

МАДРИД. Ийи чурттуң аразында 1972 чылдың сентябрь 15-теги садыг дугуржулгазының күүселдезин хынаарының совет-испан холушкак комиссиязының 4-кү хуралы Мадридке болган. Совет делегацияны даштыкы садыг министриниң оралакчызы А. Н. Манжуло, испан делегацияны — даштыкы садыг министриниң оралакчызы Карлос Бустело баштаан.

1977 чылда болгаш 1978 чылдың эрткен үезинде совет-испан садыглажыышкынның түңнелдерин комиссия үндүрген болгаш ийи чурттуң аразында бараан саарылгазының өзүлдезин сеткил ханыышкын-биле демдеглээн.

Ажыл-херекчи харылзааларны калбартырынга делгелгелерниң таарымчалыг рольдуун хуралдың киржикчилери демдеглээн. Бо чылдың ноябрьда Москвага болур баштайгы испан үлетпүр делгелгезин, ол ышкаш 1979 чылда Барселонга болур делегей ярмаркозынга чамдык совет даштыкы садыг каттыжыышкыннарының киржирин бо талазы-биле улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Совет делегация экономикага болгаш үлетпүрге кады ажылдажылга дугайында дугуржулга төлевилелин испан талага өөрениир көөрү-биле дамчыдып берген.

(СЭТА).

Совет Эвилелиниң өңнүктериниң конференциязы

ЛОНДОН. СЭТА-ның корреспондентизи В. Мостовецтиң дамчытканы болза: англи-совет найырал ниитилелиниң конференциязы мында бодунуң ажылын доосказ. Великобританияның ол хөй-нити организациязының 30 салбырларының делегаттары аңаа киришкен. КНО-га чугаалажып көөрү-биле киирген Совет Эвилелиниң чепсегленишкиниң дүжүрер талазы-биле эгелекчи саналын деткиириниче англи чазакты конференцияның киржикчилери кыйгырганнар. Ол боттуг саналдар ССРЭ-ниң чазаазын, бүгү совет улустуң тайбынче чүткүлүнүң дугайын тодаргай херечилеп турар деп, хүлээп алган резолюцияда демдеглээн. Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсекти кайызының-даа кызырарының дугайында Венада чугаалажыышкыннарга Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң чогаадыкчы саналдарынга Англияның болгаш Барыын чүктүң өске-даа чурттарының эки хамаарылгазы чепсегленишкинни дүжүрериниң болгаш Европага чаварлыышкынның хереэнге боттуг салыышкын болур ужурлуг деп, ол резолюцияда база онзалап демдеглээн.

Массалыг узуткаашкынның чаа араатаназыг чепсээ болур нейтроннуг бомбага удур кампанияны Великобританияга улам калбартып чорударының эргежок чугулазын делегаттар тускай резолюцияга онзалап демдеглээннер. Великобританияның девискээринге нейтроннуг бомбаны тургузарын-даа ойталаарының дугайын чарлаарынче англи чазакты олар кыйгырганнар.

Массалыг информацияның органнарының чорудуп турар антисовет кампаниязын делегаттар чаңгыс үн-биле буруу шапканнар.

Англи-совет найырал ниитилелиниң президентизинге Великобританияның коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң сураглыг ажылдакчызы Э. Ротштейнни база катап соңгаан, а ниитилелдиң даргазынга англи парламентиниң кежигүнү, тайбың болгаш чепсегленишкинни дүжүрер дээш илеркейлиг демиселчи У. Вильсонну соңгаан.

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ЛУСАКА. (СЭТА). Смиттиң хоойлуга удур ёзу-чурумунга удур хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш боо-чепсектиг демиселди чорудуп турар Зимбабвениң патриотчу фронтузунуң дайынчылары сөөлгү үеде чаа дайынчы чедиишкиннерни чедип алганнар.

Ол организацияның парлалга органы болур «Зимбабве пиплз войс» солуннуң дыңнадып турары-биле алырга, сентябрьның баштайгы чартыында хосталга дээш демиселчилер элээн каш чедиишкинниг операцияларны чоруткан. Оон түңнелинде дайзынның дириг күштеринге болгаш техниказынга улуг чидириглерни таварыштырган. Синолило чоогунга патриоттар шериг самолётту дүжүр аткан. Оон иштинге солдаттар болгаш шериг херекселдери бар болган. Казунгуланың чоогунга хосталга армиязының дайынчылары расисчилерниң шериг баазазынче халдааннар.

Патриоттар-биле демиселге улуг чидириглерге таварышкаш, расисчилер тайбың чурттакчы чонга удур иштеп сүрүүшкүннү калбартып чорудааннар деп, солун демдеглээн. Чүгле сентябрьның 9-тан 15-ке чедир шаажылакчыларның холундан 200 ажыг африканнар өлген. Родезия дайынзырактарының мораль талазы-биле багай байдалын болгаш ак кештиг чурттакчы чоннуң дашкаар дезип унуп турарының дүрген өзе бергенин солун айыткан.

ЛИВАН: БАЙДАЛДЫҢ УЛАМ ЧИДИГЛЕНГЕНИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливан найысылалда байдал база катап чидиглени берген. «Ливан черден сөөлгү сирий солдат үнүп чорутпаажеге чедир» боо-чепсектиг демиселди консервативтиг «ливан фронтузунуң» шериглери үргүлчүлээр деп, национал-либерал партияның баштыңы К. Шамунуң чөнгээлиг медеглели ол чорукту болдурган. Ливанда тайбыңны деткиир талазы-биле арабтар аразының күштериниң кол кезиин сирий шериг албанныглар тургузуп турары билдингир болгай. Барыын үзелдиглерниң баштыңының медеглелиниң соонда доп-дораан консерваторларның отрядтары арабтар аразының күштериниң Бейруттуң чөөн районнарында туруштарынче боолап эгелээн. Найысылалдың барыын кезээнде чамдык кварталдарны олар база боолаан.

Консервативтиг күштер Ашрафияда боттарының туруштарын быжыглап алырып база оралдашканнар. Оон түңнелинде боо-чепсектиң бүгү хевирлерин ажыглаан дайылдажыышкын Айн ар — Румманның, Фурнаш-Шуббактың, Халастың болгаш өске-даа черлерниң девискээринче нептерээн. Хоорайда хөй санныг өрттер болгулаан, хөй бажыңнар үрелген, хөй кижилер өлүрткен болгаш балыгланган. Хамааты дайынның эң багай үелеринге безин деңнээрге демисел эң-не каржы-дошкун болган деп, мында демдеглеп турар.

Ливанның мурнуу чүгүнде дүшкүүрлүг чорук өскен. Израиль артиллериязы деткиткен барыын үзелдиг христиан күштер Набатияны болгаш оон чоогунда черлерни күштүү-биле боолаан.

Барыын үзелдиг күштерниң боо-чепсектиг бүгү чөңгээлээшкиннерин шиитпирлиг-биле ойтур шавар деп, арабтар аразының күштериниң командылалы бодунуң медеглелинге онзалап демдеглээн.

ВСР-НИҢ ДХМ-НИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. Пномпеньниң удуртукчулары кыдат эрге-чагыргаларга деткидип алгаш, Вьетнамга өжээнниг политиканы чорудуп, кызыгаар дайынын калбартып, Вьетнамның бот-эргезин болгаш бүрүн-бүдүн девискээрлиг турар чоруун үреп, вьетнам улуска удур хөй санныг кемниг үүлгедиглерни кылып, чугаалажыышкыннардан ойталап, ийи чурттуң аразында харылзааларны чогумчудар талазы-биле Вьетнамның угаан-сарыылдыг болгаш боттуг саналдарын хүлээвейн турар деп, Вьетнам Социалистиг Республиканың Даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде чугаалаан.

Вьетнамның туруш-бодалы мырыңай билдингир. Вьетнам улус болгаш Вьетнам Социалистиг Республиканың чазаа Вьетнамның болгаш Кампучияның аразында харылзааларга хамаарышкан бүгү айтырыгларны тайбың арга-биле шиитпирлээриниче кезээде чүткүл салып келген. Вьетнамның саналдары—боттуг, угаан-сарыылдыг болгаш тодаргай саналдар. Бир эвес Пномпеньниң чагырыкчы бөлүктери Вьетнамга удур дайын чорудулгаларын уламчылап, Пекинниң эжелекчи, гегемонисчи болгаш улуг күрүнезирек бодалдарынга бараан болуп туруп бээр болза, оларның аштырыышкыны улам-на аар-берге болур деп медеглелдиң түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

СИРИЯНЫҢ ТУРУЖУ

ДАМАСК. Ливанның айтырыын чугаалажыры-биле делегей конференциязын эрттирер дугайында АКШ-тың саналын Сирия хүлээвээн. Ливанда байдалды чугаалажыры-биле делегей конференциязын чыылдырарын дугайты чамдык чурттар-биле, оларның аразында Сирия-биле америк администрация эрткен ийи неделяда каш-даа удаа харылзашкан болгаш ындыг конференцияны чыылдырарының идеязы-биле Сирия чөпшээрешкен дээр ааңныг дыңнадыглар АКШ-тың күрүне департаментизинден сөөлгү үеде көстүп келгилээн деп Дамаскыда албан хуузу-биле парлап чарлаан медеглелде чугаалаан. Ындыг ниитилиг бадыткалдарга чүгле алдасыннер апаар, чүге дээрге ындыг идеяны Сирия чугаалашпаан болгаш ындыг конференцияны чыылдырарының идеязы-биле ол кажан-даа чөпшээрешпес.

Ливанда чөрүлдээниң киржикчилери боттары чыылдырган ындыг конференция ажыктыг болган туруп болур. Өске кандыг-даа конференцияда ажык чок, чүге дээрге ындыг конференция Ливанның иштики херектеринге холгаарлаашкынның болгаш өске улустарга боттарының тура-соруун дөгээриниң оралдажыышкыны-дыр.

(СЭТА).

ГАЙАНАНЫҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИНИҢ ШУУЛГАНЫ

ДЖОРДЖТАУН. (СЭТА). Гайананың херээженнериниң деңшилгелиг организациязының (ХДО-нуң) VII съездизи Гайананың найысылалынга «Херээженнер тайбың, деңэрге, демократия болгаш социализм дээш демиселге каттыжыңар!» деп лозуң-биле эрткен. Съезд ол организацияны тургусканының 25 чыл оюбиле деңге болган. Съезд империализмге, колониализмге, неоколониализмге, боо-чепсекти эндере бүдүреринге удур, бүгү-нити чавырлыышкын болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш демиселге ХДО-нуң хүрээлениниң сырый каттышканын көргүскен.

Улуг Октябрьның тиилээниниң соонда социализм улустарның капитализмге болгаш империализмге удур демиселинге кол шивээ болу берген деп, отчет илеткелинге ХДО-нуң чиңгине секретары Арап Таптони онзалап демдеглээн. Социализмниң тиилелге бүрүзү монополияларның ужурдүрүм чок чоруу-биле, национал хосталга дээш, тайбың болгаш демократия дээш демиселге ажылчы чоннарга чаа күштү берип турар деп, ол айыткан. Херээженнерге эр кижи-биле деңэрге чүгле социализм магадылап турар. Совет Эвилелиниң чедиишкиннери, янзы-бүрү талаларга күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң амыдыралынга совет херээженнерниң калбак киржилгези боттарының эргелери дээш демиселге бүгү делегейниң херээженнерин сорук киирип турар.

Пекин удуртулганың политиказын Гайананың херээженнериниң удуртукчузу шыңгыызы-биле шүгүмчүлээн. Мурнуу-Чөөн Азияга Кыдат АКШ-тың планнары-биле шуут дүүштүр хөделип турар деп, ол айыткан.

Съездиниң хүлээп алган резолюциязында бүгү чурттарның херээженнериниң деңшилгелиг организациялары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын онзалап демдеглээн. Съезд Палестинаның улузунуң болгаш Африканың мурнуу чүгүнүң улузунуң хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселин деткээн. Латин Американың реаксылыг ёзу-чурумнарын, Никарагуада Сомосаның диктатуразының араатаназыг үүлгедиглерин буруу шапкан.

Гайананың херээженнери антиимпериалистиг быжыг турушту ээлээрниче, империализмге, фашизмге, апартеидке болгаш расизмге удур демисежип турар улустарга бүгү тала-биле деткимчени көргүзеринче чазакты кыйгырганнар.

НИАГАРА-ФОЛСТУҢ ХАЛАВЫ

АКШ. Ниагара-Фолстуң чурттакчылары сөөлгү ийи чыл дургузунда коргунчуг болуушкуннуң херечилери болу бергеннер: сураглыг Ниагара хорлаажының чанында чамдык черлерде 30 чыл бурунгаар хөөп каан химиктиг торланчылар дедир үнүп турар апарган. 1942 чылда «Хукер кемиклз энд пластикс корпорейшн» деп компания хоралыг торланчыларлыг контейнерлерни сыгай берген каналче киир октап эгелээн. 1976 чылда хөй чаашкыннарның соонда контейнерлерниң ханалары үрели берген болгаш ол хоралыг торланчылар чер кырынче сыстып үнүп эгелээн.

Ол девискээрге улуг шинчилелдерни чорутканының соонда хоралыг чүүлдерниң 80 хире хевирлерин тыпкан. Оларның чамдыызы дириг амытаннарга рактап аарыырын, а чүгле чаңгыс бензол кижилерниң лейкемиядап аарыырын болдуруп болур.

Ол черниң чурттакчыларынга оон көжүп чоруурун саналдаан. Ынчалза-даа оларның хөй кезиинге ол халап боол болур. Чедирген когарал дээш кандыг-даа харыысалганы «Хукер кемиклз энд пластикс корпорейшн» компания хүлээвес деп, оон төлээлекчизи медеглээн.

ЧУРУКТАРДА: Ниагара-Фолстуң ийи кудумчузунуң аразында (ортузунда) химиктиг бүдүмелдер-биле долдуптан канал көстүп тур; уруглар чүнүң-даа мурнунда аарыгга таваржып болур ужурундан эмчиниң бичии уругнуң ханын анализ кылыры-биле ап турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Культура албан черлериниң кышка белеткели

ШЫНАРЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

СЭКП Өвүр райкому, райкүүском культура албан черлериниң ажылының дугайында сагыш салып, аңаа хамаарышкан айтырыгларны бюро хуралдарынга болгаш сессияларга чугаалажып турар. «Көдээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын улам экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга хамаарыштыр айтырыгны СЭКП райкомунуң бюрозу-биле райкүүскомнуң каттышкан хуралынга чугаалашкан. Улус депутаттарының район Совединиң сессиязынга ук айтырыгны эрткен чайын чугаалашкан. Чамдык культура одагларының материалдыг баазазының кошкаан, ол ышкаш ажылдың шынары чогуур негелдеге дүүшпейн турарын сессиядан айыткан. Культура албан черлериниң кышка белеткелин сентябрьга чедир доосканы турарын база доктааткан, олаар чүүлдү бүрүнү-биле сөөртүп эккеп алыр ужурлуг турган.

Ам сентябрь доозулгап, октябрь ай эгелээн. Районнуң культура албан черлериниң кышка белеткели кандыг болганыл? Агар септелгени шуптузу культура одагларынга чоруткан. Белеткээн одаар ыяштың барык шуптузун сөөртүп алган, хөмүр-даштың хөй кезиин сөөртүнмээн, ону дүрген сөөртүп алыры чугула. Ак-Чыраада клуб болгаш библиотеканың септелгезин кылбаан, Бора-Шай болгаш Сарыг-Хөл кодээ библиотекаларының септелгези чоруттунмаан. Септелгени чорутканының шынары чамдык черлерде багай боорун турарын ыыттавайн барып болбас. Сөлчүр кодээ Культура бажыңында септелге чүгле чугайлап, будуушкун-биле дооступ калган. Культура бажыңының даштын чугайлаар, штукатурлаар болза, кылыр ажыл эвээш эвес. Культура бажыңының девискээрин бичии-даа чаагайжытпаан.

Районнуң культура албан черлериниң чамдыктарының чанында ыяш, хөмүр-даш шыгжаар черлер чок, оон уламындан одаар чүүлдү кайы хамаан чок оорлап, дажыглап турар фактылар бар.

Шиитпирлер күүселдезиниң хыналдазын СЭКП райкому доктаамал контрольдап турарын айтып болур. «Торгалыг» совхозта партком секретары В. Б. Бюрбюнуң илеткелин СЭКП райкомунуң бюрозунга дыңнаан. Культура албан черлериниң ажылын удуртуп турарының дугайын ол чугаалаан. Хүлээп алган доктаалда чүгле четпестер эвес, харын кылза чогуур хемчеглер, ону күүседириниң хуусаазын база тодараткан.

Культура албан черлериниң материалдыг баазазын быжыглаары-биле хемчеглерни ап чорудуп турар. Дериг-херекселдер-биле хандырылга, хепсын аймаа, музыка херекселдери-биле четчелээшкин ышкаш айтырыгларны база ооп эртпейн турар. «Торгалыг» совхозтуң удуртулгазы СЭКП райкомунга болган, чугзадан түннел үндүрүп, Культура бажыңынга чугула инвентарь болгаш дериглелер садып эккеп алыры-биле тускай машинаны Кызылче доп-дораан чоруткан.

Бисте бар чамдык херегленмес чүүлдерни Өвүрнүң культура албан черлеринге берип, дузалаан бис. Хандагайтының уруглар библиотеказынга номчулга залынга херек столдарны, сандайларны чоруттувус. Оон-биле кады муң ажыг номну база берген бис. Районнуң уруглар библиотеказының моон соңгаарты ажыл-ижинге ол-даа болза дузалыг болур деп санап турар бис.

Чуковский аттыг библиотеканың база методкабинеттиң ажылдакчылары сентябрьда ук районга чорааш, боттуг дузаны көргүскеннер. Уруглар библиотеказының ном фондузун таарыштыр салып, бир ерээлдн хостааш, номчулга залы кылган. Ажыл-агый болгаш канцеляр бараанныры садып алырынга дузалаан. Ук библиотекада аныяк специалист Раиса Охемчик ажылдап барган, ол бистиң уруглар библиотеказынга неделя хуусаалыг стажировканы база эрткен.

Культура албан черлериниң кышка белеткелин хынаар рейд бригадазы районнуң культура албан черлериниң бөгү байдалын хынап көргеш, кылза чогуур чүүлдерни айтып, хуусаазын доктааткан. Ам чүгле ону амыдыралга боттандырары чугула. Септелгениң шынарынче сагыш салыр апаар. Культура одагларының материалдыг баазазын быжыглап, кадрлар-биле хандырбышаан, чон ортузунга чорудар культура-массалыг хемчеглерниң утка-шынарынче кол кичээнгей салыр ужурлуг. Культура албан черлериниң ажылынга хамаарыштыр СЭКП ТК-ның доктаалында бо талазы-биле улуг ажылдарны чорудары көрдүнген.

З. СТРЕЛКОВСКАЯ,
республиканың Чуковский аттыг уруглар библиотеказының директору.

МЕТЕХИ ШИВЭЭЗИНГЕ „ТБИЛИСИ КЕЖЭЭЛЕРИ"

ТБИЛИСИ. «Орэра» деп сураглыг ыры-хөгжүм ансамбльның бурунгу Метехи шивээниң чанында даг эдээнге оюн коргүзүү ол талантылыг коллективтиң сонуургакчыларының байырлалы болу берген. Тбилиси хоорайның үндезилекчизи Вахтанг Горгасалга тураскаалды туткан кадыр хая, Кура хемниң кырында халайгылай берген бурунгу балконнар «Тбилиси кежээлери» деп концерттиң боду бүткен каасталгазы болган.

Көрүкчүлер ансамбльдиң удуртукчузу Вахтанг Кикабидзеге, Н. Брегвадзеге, ансамбльдиң квартединге изиг-биле адыш часкааннар.

«Тбилиси кежээлерин» режиссер С. Мревлишвили, республиканың алдарлыг артизи З. Яшвили, чурукчу М. Чавчавадзе олар белеткээннер.

ЧУРУКТА: «Орэра» ансамбльдиң күүселдезинде грузин аялгалар бурунгу Метехи шивээниң ханаларының чанынга чаңгыланып үнген.

С. ЭДИШЕРАШВИЛИНИҢ болгаш М. ДАТИКАШВИЛИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЫРЫ-БИЛЕ ХОЛБАШКАН ТӨӨГҮ

1929 чылдың август 3-те «Комсомольская правда» солунга «Оттуг тракторист» деп чүүл үнген. Ында комсомолчу-тракторист Петр Дьяковтуң бодунуң тракторунуң чанынга хилинчектенип, өрттенип өлгениниң дугайында чугаалап турар.

Сибирьниң Усть-Ламенка суурга «Чаа орук» коммуназының эң-не идепкейлиг, ажыл-агыйжы, тургузукчу организакчыларының бирээзи ол турган. Байларның удур чоруунга-даа алдыртпайн, коммуна өзүп, быжыгып орган. Аныяк тракторист Дьяковка байларның хыы-ла ханмас! чүге дизе оларның өөрлааш, бусчааш черге чажырып каан тракторун ол тыпкаш, комсомолчу эштери-биле кады эде кылып каан.

Дьяков коммуна шөлүнге дүне база чер андарып турар үезинде өлүрүкчүлер олче халдааш, эттеп-эттеп холун, бурун хүлээш, кырынче керосин куткаш, диригге-ле өрттедипкеннер. «Комсомольская правдага» ооң дугайында чүүлдү номчааш шүлүкчү Иван Молчанов килеңнн-кылыының хайныкканындан ол-ла дүне шүлүглел бижээн.

«Петр Дьяков» деп шүлүглел «Тракторист» журналга парлаттынган, а оон соонда ук шүлүглелди Ивановонуң «Ажылчыннар чурту» солун база парлап үндүрген.

Ивановонуң «Агитациялыг эстрада» аттыг шии студиязының киржикчилери И. Молчановтуң ол шүлүглелин сценажыткан. Ооң аялгазын ук коллективтиң удуртукчузу Илья Горин бижээн. Аялгалыг апарган шүлүглелди ол черниң аныяктары дораан-на ырлап эгелээн. Шүлүглел узун болганындан ыр кылдыр оон чүгле чамдык кезиин ырлажып турганнар. (Петруша тракторист дугайында ыр ол-ла болгай).

Ыр баштай Ивановога, Иванов облазынга, оон соонда аныяк композиторнуң кожэ бергени Донда-Ростов хоорайга нептерээн. И. Горинниң удурткан артистер бөлүү Соңгу-Кавказтың шериг округунуң шериг кезектеринге концерттерин бараалгаткан. Артистер бөлүү кайы-даа черге баргаш концертти көргүзерге «Оттуг тракторист» деп ырны көрүкчүлер улуг сонуургал-биле хүлээп алыр турган.

Үжен чылдарның кижилериниң чугаазы-биле алырга, «Хөглүг оолдарның марыжы», «Катюша», «Петруша», «Душканының дугайында ырының» тыптып кээриниң мурнунда-ла «Оттуг тракторист» аныяктарның эң-не ынак, нептереңгей ырызы турган. Ыр элээн хөй чылдар эрткенде чырыкче үнүп парлаттынган. Ук ырны радио дамчыштыр-даа өөреткээн, парлалгага-даа үндүрбээн турган.

Чугааны мооң-биле төндүрүп каап болур, ынчалза-даа бо тавырылганың төөгүзү, уланчызы база бар — ырның маадыры Петр Дьяков тракторунуң чанынга өрттенип калбаан, дириг арткан!

Эмчилер ооң кадыкшылын катап эгидер дээш чартык чыл дургузунда оралдажып келгеннер. Өлүмге удур өлбес аас-кежиктиг боол, ол бергелерни шыдажып эрткен! Тракторист төрээн колхозунуң ажыл-ишчилериниң аразынга катап ажылдай берген. Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелей бээрге, ол кымны-даа мурнай эки турачы болуп дайылдажып чорупкан. Дайын шөлүнге эрес-маадырлыг чоруу дээш Петр Дьяков Ада-чурттуң дайыны болгаш Кызыл Сылдыс орденнер-биле шаңнаткан.

1929 чылдың июльда бир уттундурбас дүнезинде болган тавырылганы П. Дьяков чаңгыс чер чурттугларынга кажан-даа чугаалап бербээни солун... Дайын соонда оон дугайында радиога улуг дамчыдылга болган. Ону дыңнаан чаңгыс чер чурттугларының чемелээшкининге ол мынчаар харыылаан: «1956 чылда Кедээ ажыл-агый министерствозу өлүрүкчүлерниң мени диригге-ле өрттедипкен черинге менээ тураскаал кылыр дээрге мынча дээн мен: Молчановтуң шүлүглелинде болуушкуннуң даартазында өлүп калган болгай мен. А шынында мен дириг артым. Дириг кижиге тураскаалдың хереэ чүү боор».

Байларның ол хире дерзии өлүрүкчү чоруундан Петр Дьяковтуң өлбейн дириг артып калгаш, Төрээн чуртунуң ёзулуг дайынчы, күш-ажылчы оглу боол чурттап чорууру чүгле совет медицинаның ачызы эвес, а оон бодунуң тургузукчу ажыл-ишке ханы ынаанндан, күзел-соруунуң арыг-шынчы бединнден, ленинчи партияның кижизиткени комсомолдуң бүдүштүг чоруундан база хамааржыр.

Ырның маадыры ыракқы 1929 чылда-ла эгелеп каан кур черлерни дайын соонда ам-даа бүзүрелдиг-биле андазып чорууру. Петр Дьяков Төрээн чуртунуң бедик шаңналы — Ленин орден-биле база шаңнаткан.

Б. СУРИКОВ.

«КӨЖЕР МУЗЕЙ»

60 маадыр аттыг чурттакчылдар музейи экспонадының байлааның талазы-биле республикада сураглыг. ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чылының байырлалынга тураскаадып чоокта чаа оон «Көжер музей» Тес-Хем районче аъттанган. Музейниң эртем ажылдакчылары Светлана Баян-оол, Николай Бозыр болгаш фонд эргелекчизи Тамара Нурсат олар «Көжер музейни» башкарып чорууурлар.

«Чодураа» совхозтуң төвүнде Культура бажыңынга олар бир дугаарында «Көжер музейни» делгеп, чурттакчы чоңга бараалгаткан. Тываның революция мурнунда амыдырал байдалындан эгелээш, амгы үезинге чедир «Көжер музейден» көрүкчүлер хөйнү көрүп, билип алыр. Ылангыя бистиң республикада чурттап турар Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң чуруктарын, Ада-чурттуң дайынының үезинде Тываның чонунуң маадырлыг Кызыл шеригге дузаламчы кылдыр белек чорудуп турганын ында тодаргай көргүскен.

Дараазында «Көжер музей» «Кызыгаар» совхозтуң төвүнден эгелээш чурттакчылыг черлеринге барган. Районда арткан ажылагыйларга болгаш чурттакчылыг өске-даа черлерниң чонунга «Көжер музейни» бараалгадыр.

Бистиң корр.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ДООЗУЛГАН

ТАШКЕНТ. (СЭТА-ның корр. Т. Голубкина, Е. Ефимов). Хүннээректиг Ташкентиге чалыы назынның байырлалы — школачыларның Бүгү-эвилел XV спартакиадазы он беш хонук үргүлчүлээн. Оон эмблемазы — ажыдып каан ном кырында беш дээрбек, ВЛКСМ-ниң 60 чылынга тураскааткан маргылдааларның түңнелдеринге бараалгаткан байырлыг хуралдың эртип турганы Хамза аттыг академиктиг театрны каастап турган.

Спартакиаданың Бүгү-эвилел оргкомитединиң даргазы, ССРЭ-ниң чырыдыышкын министриниң оралакчызы Ф. Е. Штыкало бо маргылдааларның школачылар спортунуң хөгжүлдезинге чугула үе-чада болуп турарын демдеглээн. Спорттуң 21 хевирлериниң талазы-биле түңнел маргылдаалар школачыларның күш-дамыр белеткелиниң, оларның мергежилиниң өскенин көргүскен.

Спартакиаданың онзагай чүүлү болза, ооң киржикчилериниң түңнелдериниң бедик болганы. Коллектив бүрүзүнде спартакиаданың чемпионнары, ооң шаңналып алган кижилерниң бар болуп турары дүрүм ёзугаар болуушкун.

Бо массалыг маргылдааларны үлегерлиг белеткеп эрттиргени дээш спартакиаданың киржикчилери Узбекистанның партия, совет, комсомол, профэвилел болгаш спорт организацияларынга өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Маргылдаалар түңнелдериниң чамдык саннары бо. 740 киржикчилерден Россия Федерациязының школачылары хөй медальдарны чаалап алганнар: шупту 161, ооң иштинде 58 алдын, 45 мөңгүн, 58 хүлер. Украинаның аныяк спортчулары 152 медаль алганнар (66 алдын, 62 мөңгүн, 24 хүлер). Оон ыңай — Москваның — 73 (12, 36, 25), Белоруссияның — 62 (25, 11, 26), Узбекистанның — 49 (12, 18, 19), Ленинградтың — 44 (19, 13, 12).

Спорттуң аңгы-аңгы хевирлеринге тиилээннер: РСФСР-ниң чыынды командалары — сугже халыырынга, хостуг болгаш классиктиг хүрештерге, урап гимнастикага, байдарка болгаш каноэ эжериинге, волейболга, спортчу гимнастикага; Украинаның — эптиишкинге, акробатикага, чиик атлетикага, хол бөмбүүнге, суг бөмбүүнге, баскетболга, боодалгага, футболга; Москваның — фехтованиеге; Ленинградтың — үлегерлиг эжиишкинге; Белоруссияның — шыдыраага; Узбекистанның — бокска; Грузияның — дзюдо хүрешке; Латвияның — чадаг-терегге.

Эвилеллешкен республикаларның, Москваның, Ленинградтың бүгү шилиндек коллективтери 1979 чылда финалдары эртер ССРЭ-ниң VII чайгы спартакиадазының иштинде улуг салыышкыннарны киирген.

ТУДУГ БОЛГАШ СПОРТ МАСТЕРЛЕРИ

Ажыл шагы төнгенде газоэлектросварщик Нурлан Асымов, шеверлекчи Марат Агапов, бызанчы Алексей Пишкарев, тудугжу Виктор Мавджасов, электросварщик Сергей Еремеев болгаш өске-даа спорт мастерлери болгаш бирги разрядчылар штангистер клувунга чедип келгеннер. Спорт мастериниң шыңзыгаларын болгаш демдектерин алган эштери Юрий Фурс биле Михаил Самохинге байыр чедиргеннер.

Клубтуң организастаттынганындан бээр алды чылдарның дургузунда дөрт спорт мастерлери, он сес спорт мастерлеринге кандидаттар болгаш дыка хөй разрядчылар белеткеттинген. Ам бо клубта «Алмаатастрой» трестиң 35 ажылчыннары болгаш тускай эртемниглери аар атлетика талазы-биле кичээлдеп турарлар «Енбек» шиитилелдиң республика маргылдааларынга чаңгыс эвес удаа шаңналды ап келген хөй-ниитичи инструктор бетонщик Виктор Пятница оларны өөредип турар. «Енбектиң» республика чөвүлелиниң улуг тренери Юрий Лапин аңаа дузалажып турар.

Трестиң командазы — «Енбек» коллективтериниң аразынга республика чемпиону, а тудугжу Виктор Бейфус — чурттуң профэвилелдериниң чемпиону.

— Ам бистиң тресте 12 спорт секциялары ажылдап турар, — дээш, улуг инструктор-методист Анатолий Полянискийниң чугаалаазы: — Оларда барык-ла ийи муң ажылчыннар, инженерлер, техниктер кичээлдеп турар.

СЕЗОН ЭРТКЕН, А КЕЛИР ЧЫЛЫН?...

Бай-Тайга районнуң Шивилиг аржаанга сезоннуг үеде эмненип турар улус саны 2-3 муң чеде бээр. Бо аржаанга Тываның чоонундан аңгыда Красноярск край, Кемерово, Новосибирск болгаш өске-даа черлерден келген улус дыңналып, оон эки шынарлыг радон аржаанынга кадыкып эмнедип турарлар. Ол аржаанның дээштиг эм шынарларының составын амдызынга долузу-биле тодарадып, чогум кандыг-кандыг аарыгларны эмнээринге ажыглаарын доктаатпаан, ынчалза-даа ону шагдан тура чон билип турган болгаш кадыкшылын экижидеринге ажыглап келген, ынчангаш ооң ады-сураа алгып, чүгле бистиң республикада эвес, а харын оон даштаар черлерде сурагжый берген.

ССРЭ-ниң хамааты бүрүзү долгандыр турар бойдусту болгаш оон байлаан камгалаар хүлээлгелиг. Бо дугайын ССРЭ Конституциязының 67 чүүлүнде мынча деп бижээн:

«ССРЭ-ниң хамаатылары бойдусту болгаш оон байлаан камгалаар хүлээлгелиг...»

Ындыг турбуже Бай-Тайга районда радон суглуг Шивилиг аржаанның камгалалы, ооң арыг-шевер байдалы болгаш долгандыр турар аргаыяштың камгалалы чыл келген тудуш экиживейн, харын-даа доорайтап турар.

Аржаанның үнүп чыдар бажындан эгелээш, төнген ужунга чедир саазын, янзы-бүрү пөстер союндактары, идик-хептер орбаңдылары, консерва лаазалары дөңнелип чыткылаар.

Аржаанның үнер дээзиниң херээзин, үнүжүн үрей базып, чиик машиналар ногаан үнүштерни таптап, шоргаларын кижилер душкан-на черинден артап базып кылашталжып, идик-хевин туралаан черинге оваалап каан чыткылаар. Оон ыңай аржаанның бодунга шуут хеп чуур, аңаа оон саванын көвүктелдир булгаар чоруктар база бар. Оон уламындан аржаанның арыг суу бажындан ужунга чедир боктталган болгаш аржаанда чыдар даш бүрүзүн базарга саваң басканы-биле демей, чылбыргай, хоюг боол турар.

Оон уламындан аржаан бажынга ногаан үнүштүн үнериңге хора чедирип келген. Ынчангаш аржаанның бажында ногаан ыяштар, оът-сиген курттап, аржаанның суу эвээжеп турар.

Чамдык чиик машиналарлыг кижилер майгын кагар ыяжын белеткеп албаан-даа кээр. Бир майгынга-ла 4—5 өрген херек болгай, а аржаанга хүн бүрүде 50—60 кижи кээп турар, ооң уламындан аржаанның адаанда чиңге шетчигештерлиг ногаан эзим шуут шаарарып калган.

Ол аржаанның бажында чаа үнүп орар чаш тооруктарны, чимистерни хемчээл чок хөй дүжүрүп, оон сывын кам-хайыра чок сый тыртып турар. Оон аңгыда, аржаан бажындан 10—20 километр черде тайга тастарында үнген артышты дазылындан эндере үзе соп, шоодай-шоодайы-биле чүъктеп эккеп, аржаандан чоруурда чиик машиналарга чүдүрүп алгаш чоруп турар.

Бойдустуң үнелиг хайыразы Бай-Тайгада радоннуг Шивилиг аржаанның хайгааралга ап, ооң ажыглалын экижидер үе келген.

Аржаанның ажыглаа чуруму үреп турарын чуруктарда көргүскен.

А. МОНГУШ.

Авторнуң фотолары.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Харыылаңар, горнистер!».
11.25—«Оренбургский» совхоз-техникумнуң «Колосок» деп ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти.
11.45—«Пуск». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.
12.50—«Черде кижи». Документалдыг фильм.
13.35—16.00—Чапсар.
16.00—ССРЭ Конституциязының хүнүнге документалдыг фильмнер программазы: «Күрүне сүлдези», «Чурттуң улуг саны», «Совет эртем», «Профэвилелдер дугайында».
16.55—«Школачыларның XV Бүгү-эвилел спартакиадазы». Спортчу гимнастика. Ташкенттиден дамчыдылга.
17.40—«Электроизолит» бүдүрүлге каттыжыышкының». Күш-ажылчы коллектив дугайында очерк.

КЫЗЫЛДАН

18.10—Телемедээлер.
18.20—«Елдашевтиң чери». Телефильм.
18.35—«Конституцияны күш-ажыл-биле мактап тур бис!» Дамчыдылга.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Партийжи кадрларның школазы». СЭКП ТК-ның чанында Ниитилел эртемнериниң академиязының ажылының эгелээнинге тураскааткан байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Сусловтуң чугаазы.
20.15—«Молдав эскизтер». Фильм-концерт.
20.45—«СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».
21.00—«Бедик широталарже». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.
21.25—«Пуск». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү сериязы.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Документалдыг экран». Дамчыдылганы шүлүкчү Р. Рождественский чорудар.
00.25—00.55—И.-С. Бах — № 6 «Бранденбург концерти». Төнгенде — медээлер.

ИИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.10—«Оруг чугаа».
18.40—«Орленок» телестудияның концерт залы».

КЫЗЫЛДАН

19.30—Красноярскиниң телестудиязының кинопрограммазы.
20.20—21.00—«Горизонт». Киножурнал.

АГААР

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге чаъстаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11, ой-ойда 13—18 метр чедер. Агаарның температуразы 13—18, чамдык районнарга 7—12 градус чылыыр.

Кызылга аяс хүн болур. Хаттың дүргени секундада 6—11, дүъш соонда 12—15 метр чедер. Агаар хүндүс 14—16 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Үениң угаазы, ат-алдары болгаш шүүрү» 16.00, «Эллептиг херээжен» 10.00, 13.00, 17.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оожум океанның дээрбечилери» 9.20, 15.00, (уругларга), 12.10, 17.50, 20.40 (улуг улуска) шактарда.

«ВОСТОК»: «Чорба» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Прокаженная» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧУРТТАКЧЫ ЧОННУҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Колхоз рыногунуң девискээринде Кызылдың аъш-чем садызы чарык-бузук картофельди садып турар. 1 килограммның өртээ 2 көпеек.

Складтың ажылдаар шактары эртенгиниң 9 шактан кежээниниң 18 шакка чедир.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2694.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00920.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 232 (10829) | 1978 чылдың октябрь 6, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртэ 2 коп.

ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫНЫҢ БИР ЧЫЛ ОЮН СОВЕТ ТЫВА КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННЕР-БИЛЕ УТКУП ТУР

ХҮЛЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕТКЕН

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга чедир оңгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгелерни Барыын-Хемчик районнуң дыка хөй коллективтери, тус-тус мурнакчылар алгылаан. Ам оларның чамдыызы боттарының сөзүнге ээ болуп, хүлээлгелерин ажыр күүсеткенинин дугайын рапорттаан.

Ниитизи-биле районнуң ажыл-агыйларындан, үлетпүр бүдүрүлгелериндек 16 коллектив, бүдүрүлгениң 364 мурнакчылары үш чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Олардан Кызыл-Мажалыкта № 1469 орук-тудуг участогунуң коллективи (удуртукчузу С. Серин-оол, партия организациязының секретары Р. Седен) үш чылдың капитал септелге талазы-биле планын 111,3, агар септелгениң планын 115 хуу күүсеткен.

Кежүп чоруур № 741 мехколоннаның тудугжуларындан Ш. Күжүгеттиң бригадазы чуртталга тудугларын кылырының үш чыл планын август айда күүседипкен. Бригада кежигүннери ам келир чылдың январьның үлүүнде ажылдап турар. Оларның үлегери-биле бо тудугда чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш демисежип турар бригадалар саны өскен.

Чаа Конституцияның бир чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш социалистиг чарышты «Шекпээр» совхозтуң парткому, ажылчын комитеди эки организастаан. Бо талазы-биле тус-тус бригада, звено, малчыннар, механизаторлар ортузунга тускай план даалгаларын ажылдап кылгылаан, оларны чогуур үезинде түңнеп турган. Оон түңнелинде совхозта чамдык бригада, звено, ферма үш чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Олардан Суг-Кажаа сүт-бараан фермазы, Биче-Тейниң хойжу бригадазы, автопарк коллективи, Биче-Тейниң кукуруза звенозу болгаш совхозтуң 14 мурнакчылары оңгу беш чылдың үш чылының планын күүсеткен. Оларның хөй кезии коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, социалистиг чарыштың тиилекчилери.

Суг-Кажаа СБФ-зи (эргелекчизи К. Ооржак) үш чылда күрүнеге сүт садарының планын 103 хуу күүседип, күрүнеге пландан ажыр 29 тонна сүттү саткан. Коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыккан, мурнакчыларның саны өзүл, көргүзүглери бедээн. Мында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунист саанчылар С. Карат, А. Сарыглар, М. Куулар олар чоруп, саар бир инектен-не 2000 килограммдан хөй сүттү чылда саап, ап турар.

Ол-ла совхозтуң Биче-Тейде хойжу бригадазы (бригадири коммунист О. Кан-оол) малдан чаш төл алыр, оон продуктулуун бедидер талазы-биле бедик көргүзүглерлиг болуп келген. Бригадада шупту 12 кадарчы планныг онаалдаларын ажыр күүседип турар. Оон түңнелинде нийти бригадада үш чылдарда чаш хураган камгалап алырының планын 111,4 хуу күүседип, пландан ажыр 1413 хураганны ижикле, азы төрүүр чүс хойга онаалтыр 104 хураганны камгалап алган.

Бригаданың хойжуларындан О. Демир-Маадыр, О. Чалгын-оол, О. Мандак-Хөө, М. Шыдыраа олар үш чылда чүс хойга онаалтыр хураган камгалап алырының, дүк кыргыырының планын ажыр күүсеткен. Чижээ, хойжу О. Демир-Маадыр үш чылдарда 1142 хураган, 1996 кг дүк кыргыыр планныг турган 1301 хураганны ап, 2227 кг дүктү кырган.

Барыын-Хемчик районунуң ниик-хеп садыының садыгжылары М. Ооржак, А. Саая, Е. Моңгуш, Е. Емец олар боттарының планныг онаалдаларын ажыр күүседип, эки ажылдааннар. Ол ышкаш Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» каттыжыышкынында токарь С. Манышев, моторист О. Бири, С. Шойлан олар ам келир чылдың үлүүнде ажылдап кирген. «Барлык» совхозтуң төп салбырында А. Хомушкуга удурткан мал чеми белеткээр звено үш чыл иштинде 3470 тонна мал чеми белеткээр планын база ажыр күүсеткен. Мурнакчы коллективтерниң болгаш кижилерниң аттарын ам-даа хөйү-биле адап уламчылап болур. Оларның үлегери-биле хөй-хөй кижилер планныг онаалдаларын ажыр күүседир дээш күженишкининиг ажылдап турар.

Х. МОНГУШ.
«Шынның» корреспондентизи.

«Росводпром» каттыжыышкынының демир-бетон кылыглар заводу бо чылдың 9 айларында 1477 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген, азы планда көрдүнгенинден ажыр 67 муң рубльдиң продукциязы бердинген. Продукция сайгарарының планын коллектив база 5 муң рубльге ажыр күүсеткен.

Заводтуң коллективинден Николай Бояриновтуң бригадазы ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкининиг боттандырган болгаш оңгу беш чылдың үш чылының планныг онаалдаларын күүседипкен. Мурнакчы бригада ам бо хүннерде дөрткү чылдың үлүүнде ажылдап кирипкен.

ЧУРУКТА: Н. Бояриновтуң бригадазының кежигүннери (солагай таладан) В. Голин, Н. Бояринов, А. Андреева болгаш О. Никонов.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ӨРҮКЧҮЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Республика типографиязы — коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп хүндүлүг атты республикада бир-ле дугаарында чаалап алган бүдүрүлге. Бо коллектив республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң мурнакчызы кылдыр үргүлчү санадып келген. Оңгу беш чылдың үшкү чылын эгелеп тура, оон мурнакчы цехтери ССРЭ Конституциязының бир чыл оюн күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш социалистиг чарыштың эгелекчилери болганнар. Типографияның өрүүр цеги ындыг эгелекчилерниң бирээзи болган.

1978 чылдың эрткен тос айларында өрүүр цехтиң коллективи типографияның өске цехтерин бүгү көргүзүглер талазы-биле ажып, тиилелгени чедип алган. Бо цех сентябрь айның түңнелдери-биле база-ла мурнуку одуругже үнүп, планын 105 хуу күүсеткен. Өрүкчүлер чүгле сентябрьда он беш муң рубльдиң продукциязын бүдүрер турган, ону ажыр күүседип, 16 муң рубль чедирген.

Цехтиң тус-тус участоктарындан ном өрүүр бригада бирги черни алган. Ол бригада база-ла хүлээлгезин каш хонук бурунгаар күүседип, ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн чедиишкиннинг уткуп турар. Бригадада Е. Барабанова, А. Казанцева, В. Доржу, И. Заворотная болгаш өскелер-даа хуудаа планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседипкеннер.

О. ОПЕЕН.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Оңгу беш чылдың баштайгы үш чылының планныг онаалдазын ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганының бир чыл оюнга — октябрь 7-де күүседирин Кызылдың телеательезиниң телерадио аппаратуралары септээр бригадазының кежигүннери хүлээнген.

«Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Михаил Мокшинге удурткан септекчилер сөглээн сөзүн ажыл-херек кырынга боттандырар дээш шалыпчы ажылдааннар. Оон уламындан социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен. Үш чылда 82 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирер турганы, 86 муң рубль чедирген. Бо чылдың эрткен тос айларында ажылчы чоннуң 2500 ажыг чагыгларын күүсеткен.

Эң-не мергежилдиг, алдыгы разрядтың мастерлери Василий Селиванов, Николай Чистяков, Михаил Мокшин оларның септээн телерадио аппаратуралары эки шынарлыг болуп турар.

Бригада амгы үеде 1979 чылдың март айның үлүүн күүседип кирипкен.

О. ИРГИТ.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Өвүр районда «Кызыл-тук» совхозтуң Чараш-Дыт сүт-бараан фермазы чыл планын 9 ай иштинде күүседипкен. Ферма 54 тонна планныг турган, 60 тонна 238 кг сүттү саап алган. Ферманың саанчылары бир инектен-не 937 кг сүт саар социалистиг хүлээлгелиг. Аныяк коммунист Балдыжык Кара-оол бир инектен — 1009, Амашаа Кара-оол — 1123, Сейнек Ооржак — 1469, Шоюн Кара-Сал — 1105 кг сүттү саап, хүлээлгезин ажыр күүсеткен.

Ферманы аныяктарның кылдыр эде организастаан. Эргелекчизинде аныяк коммунист Полина Кара-Сал ажылдап турар. Саанчылар боттарының күжү-биле 45 тонна сигенни, 5 тонна көк суланы белеткээш, сөөртүп эккеп алган. 60 тонна өдекти оваалап белеткээн. Ам кыштаг септелгезинде ажылдап турарлар.

Н. КАРА-САЛ.

МОСКВАЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганының бир чыл оюнга алдар кылдыр найысылалдың 400 муң ажыг ажылчыннары, цехтериниң, участоктарның болгаш бригадаларның 12 муң ажыг коллективтери беш чылдың үш чылының болгаш оон-даа хөй үезиниң онаалдаларын ам безин күүседипкен. Чурттаа моон соңгаар-даа үлегер-чижек болуру, партияның пландарын боттандырар дээш демиселдиң мурнуку одуруунга болуру — москвачыларның чаңгыс эп-сеткилдиг чүткүлү-дүр. Найысылалдың мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының октябрь 4-те болган хуралынга ол дугайын чугаалаан. Конституция хүнүн төлептиг уткуур дээш чарыштың түңнелдерин база 1978 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планнарын, хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседир талазы-биле сорулгаларны ол хуралга чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорокомунуң бирги секретары В. В. Гришин илеткел кылган. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкен, москвачылар бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп, эң эвээш чарыгдалдарлыг оң бедик түңнелдерин чедип алыр дээш чүткүлдүг демисежип турарын ол онзалап демдеглээн.

Москваның мурнакчы коллективтери үнелиг эгелээшкиннин үндүргеннер — 1979 чылга уткуштур пландарны хүлээп алган. Москвачыларның бедик патриотизминиң, беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринге улуг үлүг-хуузун киирер деп оларның шиитпирлиг чоруунуң чаа илерели И. А. Лихачев аттыг автозаводтуң, ийиги шак, «Кадыыр болгаш Маска», «Хүреш» заводтарның, кадыг холуксаалар комбинадының, М. В. Фрунзе аттыг фабриканың мурнакчы ажылчыннарының эгелээшкини болган, олар беш чылдың онаалдаларын В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнга чедир күүседиптерин хүлээнгеннер.

Мурнакчыларның болгаш чаартыкчыларның үлегерин эдербишаан, заводтарның болгаш фабрикаларның, транспорт организацияларының, хандырылга бүдүрүлгелериниң бүгү ажылчыннары шалыпчы ёзу-биле ажылдаан турарын чедип алыры эргежок чугула деп, санал бергеннер демдеглээн. Ажылды улам эки организастаарынче, материалдыг болгаш чиг-эт курлавырларын чөп ажыглаарынче, камналгаже болгаш хумагалыг болурунче онза кичээнгей салза чогуур деп ол хуралга чугаалашкан. Найысылалдың бүдүрүлгелеринде хайныккан күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүң уламчылаары болгаш улгаттырары, ынчангаш беш чылдың арткан чылдарында чүткүлдүг ажылдаарынга быжыг үндезинни тургузары чугула деп онзалап демдеглээн.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган сорулгаларын боттандырар дээш демиселге боттарының үлүг-хуузун москвачылар улгаттырар дээрзин хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке бүзүреткеннер.

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

Чурттуң ажыл-агыйлары тараа ажаап алыышкынын доозуп турар. ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң сөөлгү сан-медээзин ёзугаар алырга, тарааны болгаш тараа-бобы культураларны (кукурузаны санаваска) оларны ажаап алза чогуур шөлүнүң 93 хуузун ажаап алган. Кестингени тарааның 97 хуузун бастырган.

Агаар-бойдустуң аакталыышкынын ажып эртиишаан, көдээ ажыл-ишчилер өстүрүп алган бүгү дүжүдүн организастыг болгаш чидириг чокка ажаап алыр, күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле пландарны болгаш алдынган хүлээлгелерни доолдур база ажыр күүседир дээш хайныышкынныг ажылдап турар.

Рис ажаап алыышкыны калбак фронт-биле чоруп турар. Ол культураның дүжүдүн ону тараан шөлдүң деңнелинден хойну ажаап алган.

Чигир свеклалыг, картофельдиг, ногаалыг шөлдерде шалыпчы ажыл-иш хайныккан. Шефчилер — үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларның коллективтери колхозтарга, совхозтарга улуг дузаны чедирип турар. Чигир свёкланың барык бүдүн чартык миллион гектардан, картофельди — 2,4 миллион гектардан, ногааларны — барык 730 муң гектардан ажаап алган.

Келир чылдың дүжүдүнге быжыг үндезинни тургузуп турар. Күзүн чажар культураларны 31,5 миллион гектарда тараан. Барык 57 миллион гектар аңгыс черлерни аңдарган. **(СЭТА).**

УКРАИНАНЫҢ МИЛЛИАРДЫ

Украинаның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседип турар. Төрээн чурттуң шыгжамырынче миллиард пуд ажыг тарааны урганнар.

Тараа ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни республикага боттандырып чоруткан. Планда көрдүнгенин ёзугаар бо чылын тарылга шөлүн 17,7 миллион гектар чедир улгаттырган. Тарылга шөлүнүң тургузуу экижиттинген, бедик дүжүт бээр сорттарны болгаш гибридтерни нептереткен. Бирги класстың үрезиннерин шөлдерге чашкан. Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни шөлдерге тэгерин кевүдеткен.

Тараа ажаалдазын колхозтар болгаш совхозтар чедиишкиннинг чоруткан. Ажаалдага 90 муң ажыг комбайннар, ажаалда-транспорттуң 15 муң отрядтары ажылдаан. Оларны ипатовчуларның аргазын ёзугаар организастаан турган.

Бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың үлегер-чижээн муң-муң механизаторлар көргүскен. Запорож областың «Запорожский» совхозтан келген, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Ворониниң ажаалда-транспорт звенозу беш комбайн-биле ажылдааш, 1741 гектар черниң тараазын чидириг чок ажааган. Ол ышкаш автомашиналар чолаачылары эрес-шудургу ажылдааннар.

Тарааны чогуур үезинде ажаап алырынга көдээниң ишчилеринге үлетпүр, транспорт, тудуг организацияларының ажылдакчылары, дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарның сурагуулдары, студентилер улуг дузаны көргүскеннер.

Кол культура болур кызыл тасты 775 миллион пудту белеткээн.

Эш Л. И. Брежневтиң октябрь 3-те СЭКП ТК-га хуралга чугаазы улуг көдүрлүүшкүнүү хайныктырган. Республиканың чер ажылдыглары, белеткекчилер, транспорттуң болгаш болбаазыралдыга үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң ажылчыннары-биле ады ажааттынган тарааны шыгжамырга дүрген болгаш организастыг сөөртүп чедирер, ону чидириг чок болбаазырадып кылгаш, херглекчиге чедирер дээш шудургу ажылдап турар.

«САЛЮТ-6» — «СОЮЗ-31»: ПРОГРАММА ЁЗУГААР УЖУДУУШКУН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Чер чоогунуң орбитазында Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков бир чүс он бир хонук дургузунда ажылдап келгеннер.

Орбитаның «Салют-6» — «Союз-31» эртем-шинчилел комплекизиниң иштинге бөгүн техниктиг документацияларбиле, станцияның иштинде турар дериг-херекселдерин бүрүткеп даңзылаары-биле холбашкан ажылдар, күш-дамыр мергежилделерин планнаттынган.

Хүннүң бирги чартыында комплекс бистиң чуртувустуң мурнуу районнарының кырынга ужуп чорда доңгаадыр турар бойдусту өөренип көөрүнүң программазын ёзугаар Чер кырының дөрт хайгааралдарын болгаш чурукка тырттырарын экипаж чоруткан. Телевидение сеанзызының үезинде космонавтылар ол шинчилелдер дугайын чугаалааннар.

«Кристалл» агрегатка технологтуг ээлчегиг шенелдени чоруткан. Космос материаловедениезиниң калбак программазын ёзугаар чартык дамчыдыкчы бүдүмелдиң — коргулчуң теллуридиниң база бир монокристаллын алган.

Дүүн космонавтылар медицинаның комплекстиг шинчилелин чоруткааннар. Экипажтың илеткелдери-биле болгаш медицина шинчилелдериниң түңнелдери-биле алырга, Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков оларның кадыкшылы байдалы эки. Командирниң судалы минутада 72, борт-инженерниң судалы минутада 70 катап согар. Дамыр иштиниң базыышкыны тус-тузунда мөңгүн суглуг чагының 120/75 болгаш 125/70 миллиметринге деп.

Орбитаның эртем-шинчилел комплекизиниң ужудуушкуну үргүлчүлевишаан.

ЛЕНИНЧИ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫНЫҢ КОМИТЕДИНДЕ

Москвага октябрь 4-те ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле Ленинчи болгаш ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының талазы-биле комитеттиң сессиязы ажыттынган. Ооң ажылында Москваның, Ленинградтың болгаш эвилелдешкен республикаларның культураның сураглыг ажылдакчылары киржип турар.

Сессияга 1978 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарын тывсырыы-биле конкурска шилип киирген чогаалдарны болгаш оларны хөй-ниитиниң чугаалажып көргениниң түңнелдерин сайгарып көөр.

(СЭТА).

Кыштаглаашкынга белеткел

ХАНДЫРЫЛГАЗЫН ЭКИЖИДЕР

Амгы үеде малчыннарда эң-не чымыштыг ажыл кышка хынамчалыг белеткенири: кажаа-хорааны, чурттаар бажыңнарны септеп чылыглаары, белеткээн чемнерин, быдуунген кургаг өдекти, оттулар чүүлдү кыштагларга баш удур сөөртүп чедирери болур. Бо чүгүла ажылды Бии-Хем районда «Хадын» совхозтуң Суглуг-Хемде хойжу бригадазында канчаар чорудуп турарыл? Бо айтырыгны тодарадып көрээлиңер.

Бо чылын Суглуг-Хемге 3000 баш хире хой кыштаар. Ында бригаданың ажылчыннары болгаш хойжулары ниитиниң малынга четчир чемни белеткеп алыр дээш кызып ажылдааннар. Ол девискээрден 200 тонна сиген кезип белеткээр онаалданы хойжу бригадага берген турган. Ону малчыннар бүрүнү-биле күүседип алган болгаш сараттаан сигенни мал тотчелевес кылдыр кажаалаан, чамдыызын бир черле бөлүп сөөрткен. Чем белеткээринге малчыннар шупту идепкейлиг киришкен болгаш хуузунда малынга бээр үш тонна чедир сигенни база чайлыг-хостуг үезинде магадылап алган. Оон аңгыда будун чартык тонна будук-бүрүнү бооэдалдап аскан.

Бригаданың бүгү хоюн тос кыштагга кыштадыр ужурлуг. Ында тос кажаа болгаш малчыннар чурттаар он бажың бар. Кажааларга болгаш бажыңнарга шуптузунга септелге негеттинип турар. Ылангыя чуртталга бажыңнарының чамдыктарының соңга шилдери буулган, рамалары, эжиктери чок, печкалары үрелгилээн, хой болгаш хураган кажааларында база-ла септеп кылыр чүүлдер хөй. Кыш даг артында эвес, а эжикте келген деп чугаалап болур. Тайга-сынаар баштарында ам безин хар хүнге мөңгүннелдир чайнап чыдар, дүне сооп, хөлчүк суглар кыры өремеленедир доңгалып турар. Шаг-үе манаар эвес. «Ам-даа чылыг-дыр, далашкаш чоор...» деп маажымнап олурар болза, өдек-кыштаг септелгезиниң эки, таарымчалыг үези эрте бээр.

Ындыг турбуже, Суглуг-Хемниң хойжу бригадазында бо чүгүла ажыл херек кырында чоруттунмайн турар. Хойжу бригаданың бригадири Николай Дагаажык мырыңай чоокта чаа ол ажылга кирген. Ынчангаш ажыл-херектиң байдалын ам-даа билбейн турар. Бригадир-биле база чамдык хойжулар-биле ужуражып чугаалаштывыс. Олар анаа-ла боттарының чалгаазы-биле өдек-кыштаг септелгезин кылбайн турар деп чугаалап болбас. Малчыннар сиген белеткелин доосканы дораан-на кыштаг септелгезинче кирер деп шиитпирлээн. Ынчалза-даа ол шиитпир амдыызында боттанмайн, ажыл узамдыгып туруп берген.

Мооң мурнунда чылдагааны совхозтуң дирекциязының (директор А. А. Тыхеев) чылыш чок, маажым чоруунда болуп турар. Кыштаглар септээринге херек бүгү-ле чүүлдерни амдаа бригада турлаанда эккеп бербээн. А херек чүүлдер дыка хөй. Чижээ, соңга шилдээр ийи хааржак шил, дөрт печка кылыр, үрелгеннерин селиир 2 муң кезек тууйбу, бажыңнар чугайлаар 500 кг ажыг чугай, кажаалар, бажыңнар септээринге херек 40 кубометр маңза, 20 ажыг соңга рамазы, шала болгаш соңга будуур будуктар негеттинип турар. Бо бүгүнү чорудуп бээр дугайында чагыгны совхоз директору А. А. Тыхеевке баш удур берген турган. Директор ону дораан чорудуп бээрин аазаан хирезинде, материалдар ам-даа сураг. Бригаданың малчыннары дээрге, сарыг хүннү бадыр өрге манаан сарыг ышкаш септелгеге ажыглаар материалдар манааш, ара безерекделип олурупкан.

Бо бригаданың совхоз төвү Хадын-биле аргыжары дыка берге дээрзин малчыннар чугаалап турду. Орук аразы ырак, 260 ажыг километр. Оон кадында ол орук аптаттынмаан, оңгул-чиңгыл, тар-кыдыы. А бригаданың хөлгези чаңгыс-ла чүък машиназы. Оон-биле херек бүгү чүүлдерни совхоз төвүнден барып сөөртүп алыр арга чок болбайн аан. Мооң ужурунда совхоз дирекциязы, ажылчын комитеди, мал ажылының тускай эртемниглери ырак-узак черде бо бригадаже онза кичээнгейни салыр ужурлуг турган. А херек кырында совхозтуң удуртукчулары маңаа ховар аалчылар болуп турар.

— Бригада төвү совхозтан ырак болгаш, кандыг-бир ажыл дугайында харылзажыры коңнуг берге-дир — деп, бригадир Николай Дагаажык биске чугаалады.— Ам бо көрүңер даан, септелге кылырынга херек материал чок, ооң кажан келири билдинмес. Анаа-ла манап олурар ужурга таваржыр. Чеже манаар боор, чаңгыс машинавысты Хадынче чоруттувус. Бо бригадада ооңда чадаарда телефон безин чок. Кандыг-бир таварылга болурга, болаа чоокта суурларже чоруткаш, ынаптла телеграмма чорудар апаар.

Малчыннарның амыдырал хандырылгазының дугайында хойжу Шавылдай Биче-оол мынча диди:

— Бистиң бо бригадавысты шынап-ла уттундурган деп хоорем чок чугаалап болур. Хой кадарып олурарга, дарга-ларывыс-да келбес боор чүве-дир. Малчыннар дугайында сагыш салып турар чүве ийик бе? Автолавка Кызылдаа айда бир, азы эки-де диле ийи келир, херек бараанпар-даа ховар боор чүве-дир. Хлеб тоңуп каарга, адаавыста, үстүвүсте 30 километр чыгам ырак турар суурларже чем садып алыр дээш чоруур ужурга таваржыр-дыр бис. Совхозтуң удуртукчулары, та чүге ону өөренип көрбес чүве ийик. Солун, сеткүүл, почта, кино, концерт дугайын бодаан-даа херээ чок. Келзе-ле келир...

Бо бригаданың малчыннарының негелдези черле чөптүг. Ырак-узак черде ажылдап турар малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидер, оларга күш-ажылдың таарымчалыг байдалдарын тургузар дугайында совхоз дирекциязы, партком, ажылчын комитеди хүн бүрү сагыш салыр хүлээлгелиг. Оларга онза кичээнгейни салыр херек. Чижээ, амыдыралга эргежок чугула бараалнарны малчыннарга садыглаар дерги садыын бригада төвүнге чүге тургузуп болбас деп? Солун, сеткүүл, почта, чедирилгезин, кино, концерт көргүзүглээзин экижидип, ээлчег ёзугаар совхозтуң удуртукчуларының аңаа келириин доктаамал болдуруп болурунуң аргазы черле бар. Ук айтырыгны шиитпирлээрин өйү келген.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

КИЧЭЭНГЕЙНИ—ШИИТПИРЛЕТТИНМЭЭН АЙТЫРЫГЛАРЖЕ

(УЛУС ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ СЕСКИ СЕССИЯЗЫНДАН)

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң сес-ки сессиязы бурунгу хүн болуп эрткен. «1978 чылдың тос айларында улус депутаттарының хоорай Совединиң күүседикчи комитединиң ажылының дугайында» хооркүүскомунуң даргазы Ш. Д. Кууларның илеткелин аңаа дыңнап чугаалашкан.

Илеткел талазы-биле Күрүне банкызының хоорай конторазының эргелекчизи депутат К. К. Снегирева, СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары депутат Б. П. Свинцов, хоорайның кол архитектору депутат Б. Д. Байыр-оол, божудулга бажыңының эмчизи депутат Д. С. Маңнай-оол, «Ремтыттехника» бүдүрүлгезиниң директору В. Ч. Куулар болгаш өскелер-даа санал бергеннер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Б. Добромыслов сессияның ажылынга киржип, делгереңгей чүве чугаалаан.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин база оңгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин доллдур база ажыр күүседир дээш найысылалдың ажылчы чоннары бедик көдүрлүүшкүнүг ажылдап турарын хоорkүүскомунуң даргазы Ш. Д. Куулар илеткелиниң эгезинде демдеглээн. Кызылдың дыка хөй коллективтери, ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганындан бээр бир чыл оюнга чедир оңгу беш чылдың баштайгы үш чылының болгаш 1978 чылдың планныг онаалдаларын күүседир хүлээлгелерин алган. Оон күүселдезин чедип алыр дээш хоорkүүском, оон килдистери, эргелелдери бо чылдың тос айларында элээн ажылдарны кылып чоруткан. Ол чамдык эки түңнелдерин берген. 8 коллектив, дыка хөй бригадалар, бүдүрүлгениң мурнакчылары боттарының алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткеннер.

Ийиги кварталда найысылалдың бүдүрүлгелери эки ажылдааш, планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеш, республиканың хоорайларының аразынга социалистиг чарышка бирги черни ээлээн. СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун хоорайга тывыскан.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли бо чылдың эрткен тос айларында эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 9,1 хуу улгаткан. Ниити ажыглалдың транспортунуң чүък сөөртүлгезиниң хемчээли өскен. Тудугга капитал салынышкынын шиңгээдип алыры болгаш кол фондуларны ажыглалга киирери эрткен чылга деңнээрге, элээн көвүдээн. Бо чылдың эгезинден бээр 29 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирген.

Хоорайның чуртталга фондузунуң камгалалын болгаш ажыглалын экижидер, кудумчуларны, оруктарны, бажыңнар девискээрин чаагайжыдар, чаа чуртталга болгаш коммунал-хандырылга тудугларын хөгжүдер, ажылчы чоннуң хандырылгазының деңнелин бедидер талазы-биле ажылдарны чорудуп турарын илеткелчи сессияга демдеглээн. Ылаңгыя найысылалды чаагайжыдарынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Чаагайжыдылгага бир миллион чеди чүс муң ажыг рубльди чарыгдаан. Хоорайда 17 муң дөс ыяшты, чадаң үнүштерни олурткан.

Садып алыкчыларның культурлуг хандырылгазын экижидер, садыглаарының чаа хевирлерин нептередир талазы-биле Кызылдың үлетпүр, аъш-чем садыглары, столовайлар болгаш ресторааннар тресизи чамдык ажылдарны кылганнар. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын хоорайның садыг черлери ниитизи-биле 101,7 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 1 миллион 200 муң рубльдиң бараазын саткан.

Организас-массалыг ажылды экижидериче хоорkүүском кичээнгейни салып келген. Эрткен айларда 4 сессия, хоорkүүскомнуң 15 хуралы болган. Доктаамал комиссиялар ажылдап, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга хамааржышкан айтырыгларны чугаалажып келген. Соңгукчуларның 62 чагыгларының 41-и күүсеттинген, өскелерин күүседириниң хемчеглерин ап турар.

Кылдынган чүүлдер-биле чергелештир хоорkүүскомнуң, оон килдистериниң, эргелелдериниң ажылында четпестер ам-даа барын илеткелчи болгаш санал бергеннер шүгүмчүлеп, кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже угландырган.

Чамдык үлетпүр бүдүрүлгелери планныг онаалдаларын күүсетпейн турар. Оларга «Тудуг кезектери» комбинат, балык, хлеб, пиво, Элегес-Аксының хана материалдар заводтары хамааржыр. Бо бүдүрүлгелер чүге багай ажылдап турарының чылдагаанын тывары-биле экономиктиг анализтерни кылбайн турар.

Тудуг организацияларының ажылында улуг четпестер бар. Тудуг-монтаж ажылдарының тос айлар планын чүгле 77,7 хуу, чуртталга тудуун ажыглалга киирерин 82,2 хуу күүсеткен. Аңаа турар болгаш ажыл шагы үзер чоруктар хөй. Тудуг организацияларының удуртукчулары ажыл-ишчилерниң ортузунга кижизидилге ажылын кошкак чорудуп, күш-ажылды багай организастап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин-биле дециналгелиг аргаларны ажыглавайн турар. Ол ышкаш тудуг материалдарын четчири-биле бүдүрбейн келген.

Садыг, хөй-ниитиниң чемненилге, транспорт, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелеринде, культура болгаш эмнелге албан черлериниң ажылында четпестерни база илереткен. Чоннуң хүн бүрү өзүп орар хереглелдеринге дүүштүр ажылдавайн турар, ынчангаш оларның ажылын амгы үениң негелделерин ёзугаар экижидерин чугулалап айыткан.

Хоорkүүском, оон килдистери, эргелелдери бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның бүдүрүлге ажыл-чорудулгазынга кошкак салдарны чедирип, улус ажыл-агыйының планныг онаалдаларын ыяап-ла күүседир шиңгыы негелдени ажыл-агый удуртукчуларынга тургуспайн келгенин шүгүмчүлээн. Үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерни чайлаткаш, оңгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседириниче найысылалдың ажылчы чонунуң күжүн мобилизастаары хоорkүүскомнуң чугула сорулгазы болур деп сессия саналаан.

Сессия чугаалашкан айтырыг талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

Т. ХЕРТЕК.

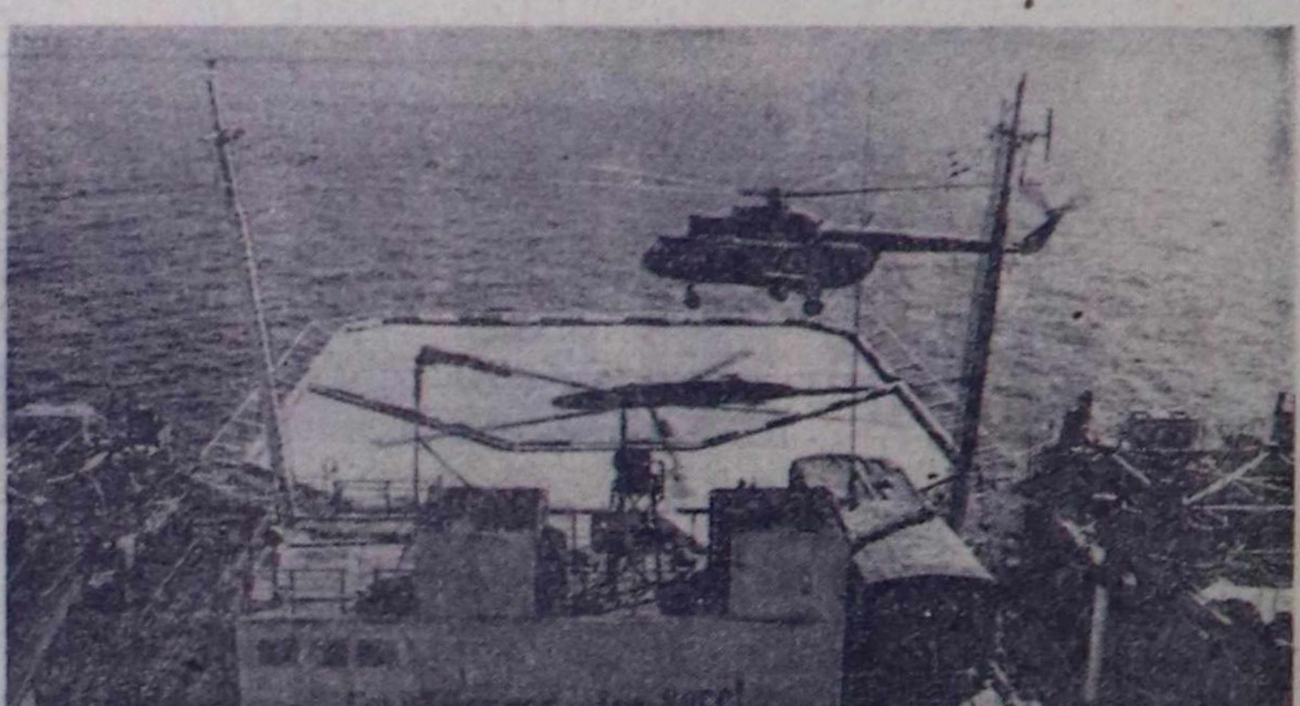

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Адагаштар кырында ховар хоорайның мурнуу чөөн чүгүнде туруп турар Нефтяные камни-2 дээр чаа шөлдүң хапы шинчилелин чоруда берген. Ажылдың графигин ийи чартык ай мурнап «Бакы» деп өрүмнээр агрегаттың экипажы черни үттеп турар. Төлевилеттингенхемчегге чедир—4 метр ханыга чедир өрүмнээшкинни далай дүвүнүң байлактарының шинчилекчилери Улуг Октябрьның 61 чыл оюнга чедир чорударын хүлээнгеннер.

«Бакы»—эң-не улуг өрүмнээр агрегат болур. Бодунуң техниктиг чепсегленгенниниң талазы-биле ол эштип чоруур бүдүрүлге черин сагындырар. Автоматиканың чепсектерин болгаш тускай херекселдерин ажыглаанының ачызында өрүмнээр хоолайларны куду бадырарының болгаш уштуруунуң үезин ийи катап эвээжеткен.

ЧУРУКТА: «Бакы» деп агрегат, Өрүмнекчилерни ажылдаар черинге вертолеттар эккеп турар.

В. ПАЩЕНКО болгаш Ф. НУРАЛИЕВ оларның фотозу.

СЭТА-ның фотохроиказы.

САЯН ДАЛАЙЫ

Саян-Шушенск ГЭС тудуунуң тудугжулары плотинаның дүвүнде үттерни дуглап эгелей берген болгаш удавас Сибирьге чаа далай тургустунар. Баштайгы агрегатты ажыглалга киирер график ёзугаар ол ажылды сентябрь төнчүзүнге чедир доозар ужурлуг. Ынчан Енисейде чаа гидроэлектростанцияның суг шыгжамырын долдуруп эгелээр.

Узуну бир муң беш чүс километр черге чаптылар Саян далайынга 30 ажыг миллиард кубометр суг мооңнелир. Барык 150 ажыг ужарлар база саарыглар суг адаавче кирип чиде бээр, ооң соонда Енисей Саянның электеривден Кызыл хоорайга чедир судиолар чоруур болу бээр. Ол чорук Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге чугула рольду ойнаар.

Чаа суг шыгжамыры Сибирьниң бүгү ындыг далайларындан чиик өртектиг, чүге дээрге суг адаанче кире бээр черниң шөлү маңаа дөрт катап эвээш болур.

Саян далайын тургузарынга чүгле гидротудугжулар эвес, харын ыяш белеткекчилери база киржип турар. Келир чылдың чайынынга чедир суг шыгжамырының чедер кызыгаарын олар белеткеп кылганнар. Амгы үеде ыяш кезиилдезин ооп бедик черлерде чорудуп турар. Далайның долуп кээриниң хуусаазы үш чыл.

Саян плотиназының адаанга Минусинск, Абакан, Шушенское чоогунга хемнеп сөөртүлге мурнунда ноябрь айга чедир чоруп турган. Бо чылын Енисей аңаа дыка сыгай бээр. Ынчангаш хемчилер баштайгы агрегатты ажыглалга киирериңге боттарының салыышкынын киирер дээш сөөртүлге планын хуусаа бетинде күүседипкен.

Сугга алзыптар зонада археологтуг ажылдарны кылып доосканының дугайында акт ГЭС-тиң дирекциязында кадагалаттынган. Енисейниң үстүкү агымнарында даш вектиң бурунгу кижизиниң чурттап турган сес турлагларын каскан, хаяларда хөй санныг чуруктарны тыпкан. Оларның хөй кезиин музейлерже көжүрген, өскелерин чурукка тырттырган болгаш хоолгазын дүжүрүп алган. Эртемденнер мындыг түңнелди үндүрген: «эртемге кандыг-даа когарал чокка ол девискээрни сугга алзып болур...»

Чаа далайны хөй санныг профессияның кижилери белеткеп турар. 6,4 миллион киловатт күчүлүг улуг станцияның тудуунуң киржикчилериниң сорулгазы чаңгыс: баштайгы агрегатты хууеаа бетинде — декабрь 22-де ажыглалга киирери болур. Ол үеге чедир плотинаның үстүнге далайның ханызы алдан метр чедер. Баштайгы гидротурбинаның ажылдап эгелээринге болгаш Саян дагларының кырынга чаа ГЭС-тиң оттары чырып келиринге ол четчир.

А. ЩИГЛЕНКО.
СЭТА-ның корр.

Саяногорск,
Красноярск край.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Балгазынның ыяш ажыл-агыйы сөөлгү каш чылдарның дургузунда орулгалыг ажылдап келген. Ол бүдүрүлге чери өске бүгү ыяш ажыл-агыйларының аразынга оңгу беш чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседири дээш социалистиг чарышка мурнуку олуругну ээлээнинин түңнелинде шилчиир Кызыл туктар, дипломнар, Хүндүлел бижиктер болгаш херечилелдер-биле чаңгыс эвес удаа шаңнадып келген.

Балгазынның Арга-ыяш ажылдакчыларынга 1978 чыл улуг көдүрлүүшкүннүң чылы болган: бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидериниң беш чылының үшкү чылында бо коллективке социалистиг чарышты кажангызындан-даа калбак, дээштиг кылдыр организастаан. Коллектив кежигүннери чыл эгезинде СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын таныжып, боттарының мурнунга сорулгаларны тодарадып, планныг даалгаларга немелде кылдыр бедик социалистиг хүлээлгелерни алган. Үлетпүр продукциязын бүдүрериниң болгаш сайгарарының чыл планын хуусаа бетинде—ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюу—октябрь 7-де күүселир деп коллективтиң ниити хуралынга хүлээнген. Ол сорулганы чедиишкинниг күүседириниче администрация, партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының удуртукчу болгаш мобилизачы ролюн угландырган.

Хамыктың мурнунда ыяш ажыл-агыйының специалистериниң дузазы-биле ажылды амгы үениң бедик негелдезинге дүүштүр эде организастап, ону чүгле мурнакчы дуржулганың болгаш эртемниң чедиишкиннеринге үндезилеп чорударынче кол кичээнгейни салган.

Бо чылдың эрткен сес айларының бүгү көргүзүглер талазы-биле түңнелдери эрткен чылдыындаа эки болганы — Балгазынның ыяш ажыл-агыйының чедиишкиниг ажылының херечизи боop турар: чыл эгезинден бээр ол 302 муң рубльдиг продукциязын сайгарган, планныг даалганы ажыр күүсеткен. **Ол санны тодаргайлаарга, 6439 кубометр ыяшты тайга-сындан үндүр сөөрткенин, бир муң кубометр ажыг шала маңназын дилдиргенин, 1787 кубометр бараанныг дилиг материалдарын белеткээни ол-дур.**

Ыяш ажыл-агыйының пехтериниң болгаш участоктарының база тус-тус ажылчыннарының-даа аразында социалистиг чарыш дээштиг организастаттынган. Мурнакчыларның саны бо чылын улам немежип турар. Чижээ, калбак херегледиң чүүлдерин кылып турар пехтиң коллективи (удуртукчузу С. А. Мирошников) чарыштың тиилекчизи боop турар. Цехтиң коллективи ыяш ажыл-агый чериниң планын күүседиринге улуг улуг-хуузун киирип турар. Ол дээрге мурнакчыларның база ачы-хавыяады боop турар. Данмаа Иаганоловна Өөнчүң удурткаңы станокчуналаанчыларын чижекке база ап болур. Олар хүннүң болгаш айның-даа норма-чижээн күүсетпейн барган тааварылга черле турбаан. Чогум-на ынчангаш олар боттарының хууда хүлээлгелерин эде көрүп, оңгу беш чылдың үш чылдарының планын хуусаадан эрте—ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга алдар кылдыр күүседири дээш чарыштың эгелекчилери болганнар.

Балгазынның ыяш ажыл-агыйында бир онзагай цех база бар. Ол болза белеткеттинген ыяштың будук-бүрүзүнден витаминниг далган кылыр участок-тур. Ол тургустунгандан бээр чоок-кавының ажыл-агыйларынга хөй санныг үнелиг мал чемин белеткеп берген. Цех коллективи ылангыя бо чылын онза күжениишкинниг ажылдап турар. Кандаашкынныг берге чылын будук-бүрүден мал чемнери белеткээри бирги чергениң сорулгазы деп чүвени олар эки билир. Цех бо хүннерге чедир он-он тонна витаминниг бүрү далганын пландан ажыр белеткээш, хереглекчилерге хүлээдип берген. Ында А. С. Максунова, будук-бүрү сөөртүп турар трактористер С. Ф. Бочкарев, Ф. Л. Бочкарев болгаш өскелер-даа арга-ыяш ажылдакчызының хүнүнге уткуштур эки ажыл-ижин демдегледип, шаңнадып мактатканнар. Мурнакчыларны оон-даа хөй ну алап болур.

Ыяш ажыл-агыйының ажылдакчылары ыяш куржагларын тургузуп, арга-ыяштың курлавырларын өстүреринге улуг күштү база үндүрүп турар. М. Х. Тапышпанга удурткан бригада бо талазы-биле үре-түңнелдиг ажылы дээш үргүлчү бирги черни ээлеп, дипломнар болгаш акша-биле чаңгыс удаа эвес шаңнадып келген. Бо чылдың даалгазын ёзугаар 300 гектарга чаа ыяш дестерин олуртуп, а «Тиилелге» совхозтуң тараа шөлдеринге—100 гектар черге хову камгалалының ыяш олуругларын тургускан. Ол ышкаш арга-ыяш девискээриниң санитарлыг экижидилгезиниң талазы-биле улуг ажыл кылдынган.

Балгазынның ыяш ажыл-агыйының ажылдакчылары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылының планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүседир дээш күжениишкинниг ажылдааш: кол көргүзүг — сайгарылга талазы-биле оңгу беш чылдың үш чылдарының планын августуң ортан үезинде күүсеткеш, бо хүннерде дөрткү чылдың үлүүнде ажылдап турар. Чыл төнчүзүнге чедир балгазынчылар ам-даа чүс муң рубльдиң продукциязын бээрин хүлээнген. Ол-даа хүлээлге чедиишкинниг күүсеттинеринге бызыы-биле бүзүреп болур.

Н. ВАНЬКОВ.

Балгазын суур.

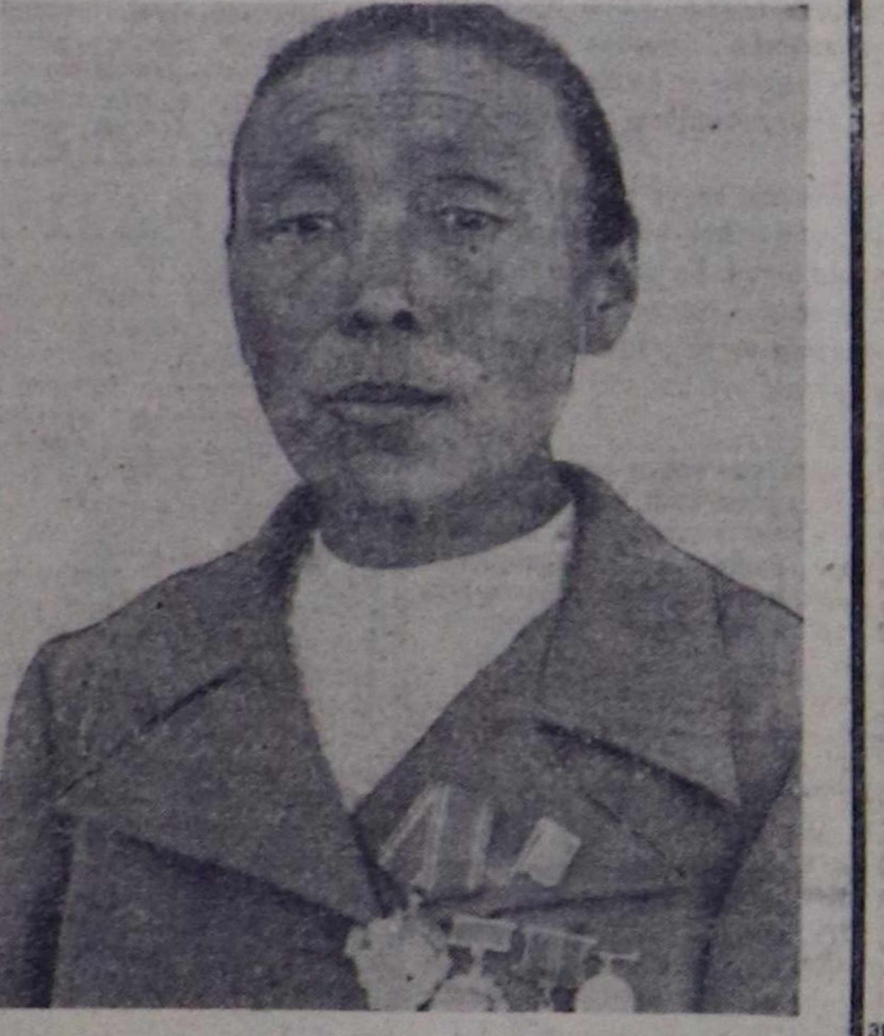

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозта Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы ССРЭ Конституциязының бир чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуп, бир саар инекке онаапттыр 2025 кг сүт сагган, бодунуң күжү-биле 56 тонна сиген белеткээн. Ферманың мурнакчы саанчызы коммунист Таап Дамбаалановна Кара-Сал эрткен чылын Үндезин Хоойлуну хүлээп ап турар үеде бир инекке онаапттыр 2755 кг сүт саг-ган турган болза, ол ам Конституцияның бир чыл оюнуң бүдүүзүнде бир инекке онаапттыр сүт саалдазын 2821 кг чедирген.

ЧУРУКТА: Ленин орденниң эдилекчизи, мурнакчы саанчы Т. Д. Кара-Сал.

М. МОНГУШТУҢ фотозу.

М А К Т А Л Д Ы Г

Бай-Тайгадан үнгеш, Мөңгүн-Тайганың самолет хонар шөлүнге дүжеривис билек, ээлдек-чазык кижи маннап келгеш, бистиң кандыг келгенивисти айтыра-дыр. Ужар чүүлдүн ажылдакчызының хевин кедип алган боорга, аэропорт ажылдакчызы деп билип каан мен.

Мөңгүн-Тайга аажок бораннаачал черр дээрзин чон билир. Бо удаада база каш хондур агаар баксыраан турган. Самолеттар ужары соксаан. Ындыг болза-даа аэропорт начальниги Салчак Дамба ажылдаар черинде эртенниин-не чеди шакта-ла чеде берген олурар. Самолет манаан хөй санныг кижилерниң айтырыглары аэропорт начальниинге чүдүрлүп-ле кээр. Ол оларны кичээнгейлиг дыңнап алгаш, кижи бүрүзүнүң сеткилинге кирер харыыны берип турар. Ээлдек кижиниң чугаазын дыңнаан пассажирлерниң арыннары безин чырып келгилээр.

Агаар баксыраш, Мөңгүн-Тайгага бээрык неделя чедир самолет манаан бис. Ол бүгү үениң иштинде начальник бистиң сеткил-сагыжывысты чазамыктап келген.

Дээр аяскан. Салчак Дамба пассажирлерге чугаалады:

— Эргим эштер! Бисче беш самолет чоруп орар-дыр. Дыка дүвүреденер. Ол чүгле баштайгы самолеттар-дыр. Шуптуңар чоруй баар силер. Бот-боттарыңарга шаптык катпайн, ээлчег ёзугаар билеттериңерни садып алыңар!

Начальник келген самолеттарны хүлээп ап, кижилерни таарыштыр олуртуп, коңгуг чай чок чорун тур.

Аэропорт начальниги эш Дамба чүгле бистерге ынчаар ээлдек кижи кылдыр көзүлген эвес, ону ук черниң чону-даа, ажылдап турар чериниң удуртукчуларыдаа мактаар болган.

Д.-Д. САЛЧАК.

Бай-Тайга район, Тээли суур.

Д У З А Л А Ш К А Н

Чаа Шагаан-Арыгда Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуунуң 150 ажыг комсомолчулары, аныяк ажылчыннары болгаш специалистери Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунга картофель казып берип, шеф дузазын көргүскен.

Аныяк тудугжулар картофель казарынга бир демниг ажылдаан. Шефчилерниң касқан картофелин беш самосвалга чүдүргеш, совхозтуң хүлээп алыр пунктузунче үзүктел чок чорудуп турган.

18-ки КМК-ның аныяктар коллективи бригадир М. Чертыгашевтиң удуртулгазы-биле эң-не идепкейлиг ажылдаан. Ол коллектив бердинген онаалданы эки шынарлыг кылдыр хамыкты мурнай күүсеткен.

Шалыпчы тудугнуң аныяк ажылчыннарындан болгаш специалистеринден Л. Марченко, Т. Пилюгина, Е. Сапаев, Т. Шихалеева, Ю. Потанов, В. Литвинов болгаш өскелер-даа шалыпчы ажылдаан.

Көргүскен дузазы дээш совхозтуң удуртукчулары шефчилерге өөрүп четтиргенин илергейлээн.

С. ГЛАДКОВ,
Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуунуң штавының начальниги.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: курлавырларны ажыглааш

Саратов областың Энгельс районда «Безымянский» совхозтуң тараажылары ажаалда эгелээнден бээр Төрээн чурттуң шыгжамырынче 25 муң тонна тарааны урганнар. Бүгү-ле тараа шөлдеринден бедик дүжүт алдынган — гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 28 центнер.

Бо чедиишкин таварылга эвес. Эрткен чылын механизаторлар күзүн чажар культураларга хөрзүннү, бок үнүштерни чер иштинге одура кестирбишаап андарып турганш, чогуур үезинде белеткээн. Шупту шөлдер хынамчалыг болбаазыраттынган, чемишчидилгелер-биле чемгерттинген.

Ажаалданың баштайгы хүннеринде-ле тараажылар бедик түңнелдиг бастырылга дээш, ажаалданы эң эки хуусаада эрттирери дээш чарышты калбартканнар. Район «Сельхозтехниказының» техниктиг дуза чедирер бөлүүнүң тускай эртемниглери бүгү механизмнериниң аңаа турбайн ажылдаарын хандырган.

Ажаалда доозулган болза-даа, совхозтуң ховуларында күжениишкинниг ажылдың судалы кошкаваан. Тараажылар келир чылдың дүжүдүнге магадылалдыг белеткелди кылып, малга четчир чемнерни белеткеп турарлар.

УКРАИНА: мурнакчылар-биле деңнешпишаан

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Тарасенконуң дарганнар бригадазының белеткээн кезектери чокка Харьковтуң трактор заводундан чаңгыс-даа машина бүдүртүнүп үнмес. ССРЭ Конституциязының бир чыл болганын таварыштыр чыл онаалдазын күүседирин ол мурнакчы коллектив шиитпирлээн.

Ажылдың темпизин дүргедедир сорулга-биле бригаданың кежигүн бүрүзү холушкак профессияларны чедип алганнар. Инженерлер-биле бир демниг ажылдап тургаш, үр ажыглаттынар хептерни чогаадып, шиңгээдип алганнар. Ооң ачызында хүн бүрүде бээр продукцияның хемчээлин үштүн бирн хире көвүдедир, металлдың чарыгдалын оранчок кызырар аргалыг болганнар. Дарганнар ам чаа технология-биле ажылдааш, ай санында-ла бир ээлчегни кампап алган материалы-биле ажылдап эрттирип турар апарганнар.

Мурнакчы бригаданың патриоттуг эгелээшкинин бүдүрүлгениң ишчилери калбаа-биле деткээннер. Чыл эгезинден бээр пландан ажыр үш чүс тракторну бүдүрүп үндүрген.

БЕЛОРУССИЯ: күскү арга-арыгның белектери

«Мөөгүлерни чүү дээр, кадыыр-биле-даа болза кезип кирипсе!» деп чоннуң бо үлегер чугаазын амгы Полесье бүрүнү-биле бадыткап турар. Суттур чаъстарның соонда чер болганда боровиктер, подосиновиктер, масляталар хөй үнген.

Хереглекчилер кооперациязы областа мөөгү хүлээп ап болбаазырадыр 230 пунктуларны тургускан, оларның кезии көжүп чоруур. Арга-арыгның беримчелиг болганындан Брестиниң кооператорлары казылган-кадының, кок-каттың болгаш өске-даа каттарның белеткел онаалдаларын оранчок ажыр күүсеткеннер.

УЗБЕКИСТАН: чедиишкин — күштерни каттыштырганында

Фергана шынаазында чимис, ногаа өстүрүп, болбаазырадыр талазы-биле девискээр аайының бүдүрүлге-аграр каттыжыышкыны тургустунган. Наманган областың он алды тускайлаң совхозтары база консерва болгаш арага кылыр заводтары ынчаар каттышкан. Ол каттыжыышкынга чыл бүрүде 75—80 муң тонна чимистерни, ногааларны алыры көрдүнүп турар. Ол болза бүгү область иштинге ол культураларның чылдазының чартыындан хөйү-дүр. Дүжүттүң кол кезээ болбаазыраттына бээр.

Шак ындыг агроүлетпүр комплекизи Каракалпак АССР-де, Джизак, Кашкадарья областарда тургустунгулаан. Оларның тус бүрүзү он-он муң гектар шөлдерлиг, күчүлүг делгем шыгжамырларлыг, ногаа өстүрер комбинаттарлыг, болбаазырадыр бүдүрүлгелерлиг. Беш чылдың төнчүзүнде ындыг каттыжыышкыннар Узбекистанның бүгү зоналарынга көзүлгүлеп келир.

КАЗАХСТАН: бедик сорулга чедип алдынган

Алма-Атаның ховен-саазын аргыглыг пөстер бүдүрер комбинады чыл эгезинден бээр хереглекчилерге бүдүн чартык миллион метр пөстерни пландан ажыр берген. Ол продукцияның үштүн ийи кезээ күрүнениң Шынар демдээ-биле демдеглеттинген. ССРЭ Конституциязының бир чыл болганынга бараалгаткан хүлээлгелериниң чугула чүүлүн коллектив хуусаадан эрте күүседипкен.

Бүдүрүлге курлавырларын бүгү хемчеглер-биле ажыглаарынче угланган социалистиг чарыш улам калбарган. Чүс-чүс ажылдакчылар онаалдаларын хуусаа бетинде күүседип шыдап турарлар. Цехтерниң техника талазы-биле эде дериишкини аажок ажыктыг болган. Кыска хуусаада бедик бүдүрүкчүлүг аргыыр, удазын ээрер болгаш өске-даа чүс ажыг машиналар тургустунгулаан.

АЗЕРБАЙДЖАН: мелиораторлар кооперациязы

Чаа мелиорастаан черлерден алдынган хөвеңниң баштайгы дүжүдүн XX партсъезд, А. Асланов аттыг колхозтар болгаш Азербайджанның өске-даа ажыл-агыйлары белеткел пунктуларынче чорутулаан. Ол черлерни оларга Сабирабадтың мелиорация талазы-биле ажыл-агыйлар аразының каттыжыышкыны чаа-жылга мурнуу чарыында дамчыдып берген.

Ол каттыжыышкын тургустунарының мурнунда ажыл-агыйлар черин боттарының күжү-биле экижидип ап турганнар. Ам бүгү-ле суг тудугларын 24 кооперация кежигүнү колхозтарда болгаш совхозтарда чаа каттыжыышкын кылып турар, аңаа күчүлүг мелиорация техниказы дамчыдып берген.

Бо чылын он-он муң рубльдиң орулгазын берген мелиорация талазы-биле республикада баштайгы ол каттыжыышкынның кылган ажылдарының даңзызында Муган ховузунда 80 километр бута болгаш чер иштин-биле суг агар шорга, суг дамчыдар оңгачалар, суг үндүр аксып бадырар черлер кирип турар.

Сабирабад каттыжыышкынының дуржулгазын Мильдин, Ширванның, Карабахтың мелиораторлары ажыглап турарлар. Ол черлерге ындыг каттыжыышкыннар тургузарының белеткел ажылдары чоруп турар.

ТУРКМЕНИЯ: Ленинградтың транспортчуларының үлегери-биле

Аажок ажыктыг транспорт конвейерин тургусканы Ашхабадта автотранспорттуң бүдүрүлге каттыжыышкынының улусчу, контролёрларының рейдизиниң кол түңнели ол болган. Демир-орук белдириниң дозорлары-биле кады олар чүък сөөртүлгезиниң бүгү кезектериниң ажылын сайгарып көргеннер. Хынаалданың түңнелдерин транспорт бүдүрүлгелериниң партия комитеттериниң каттышкан хуралынга чугаалажып көрген, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң хемчеглерин ажылдап кылган. СЭКП ТК-ның чүүлдүг деп бадылааны Ленинградтың транспорт белдириниң коллективтериниң дуржулгазы ол хемчеглерниң үндезини болган.

Чаңгыс аай технологтуг чорудулганың график-планын ажылдап кылгаш, чүъктер чедирериниң чогумчалыг маршруттарының карталарын тургускан. Автопосадилерниң ийи ээлчеглиг ажылы организастаттынган. Улуг-улуг бүдүрүлгелерде, садыг баазаларында чүък алыр оруктарны алгыдып, чүдүрер-дүжүрер шөлдерни чепсеглеп, дерип турар.

Бо бүгүнүң ачызында транспортчулар чыл эгезинден бээр улус ажыл-агыйының 50 муң тонна чүъгүн онаалдадан ажыр сөөрткеннер.

(СЭТА).

БАШТАЙГЫ КИЧЭЭЛ

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга кичээлдер, бүгү чуртта ышкаш, бистиң республикада октябрь 2-де эгелээн. Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези республика типографиязынга баштайгы кичээл октябрь 3-те организастыг эрткен.

Ажыл шагы доостуру билек, клубка ажылчыннар чыглып кээп, баштайгылары «Бистиң хоочуннарывыс» деп чараш, көрүштүг кылдыр кылып дерзэн чаа стендиниң баарынга чыглып, кымның каш чыл ажылдааның сактып, арызында чугаалажып, омак-хөглүг каттыржырлар-даа.

Кичээл эгелээн. Дыңнакчылар олуттарын ээлепкен. Чаа өөредилге чылының эгелээнинге холбаштыр дыңнакчыларга СЭКП Кызыл хоорякомунуң инструктору А. Т. Сагалаков байыр чедирбишаан, бо чылын өөренип эртсе чогуур кол-кол темаларны адап, баштайгы үш, дөрт кичээлге СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарын, Совет күрүнениң даштыкы политиказының чугула айтырыгларын, делегей аренازында идеологтуг демиселдиң байдалын өөренирин дыңнаткан. Ооң соонда ол чаа темага ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң дугайында беседаны бистиң республиканың болгаш эвилелдешкен республикаларның көдээ ажыл-агыйы-биле холбаштырып тодаргай сан, фактыларны адап, чижектерни киирип туруш, билдингир, солун кылдыр тайылбырлаан.

В. САТ.

ЧУРУКТА: типографияның ажылдакчылары кичээл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

АМГЫ ҮЕНИҢ КОЛ АЙТЫРЫЫ

НЬЮ-ЙОРК. Чепсегленишкинни дужүрериниң, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынының херээн быжыглаарының, делегей тайбыңын хандырарының айтырыглары КНО-нуң Кол Ассамблеязының үжен үшкү сессиязының кол кичээнгейинде турар. Боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту болдурбазының болгаш бүгү күрүнелерниң айыыл чок турар байдалын хандырарының тодаргай оруктарын телевилээн чаа совет эгелекчи саналдарны сессияның киржикчилери калбаа-биле деткип болгаш чүүлдүгзүнүп турар.

Ядролуг чепсээ чок күрүнелерниң айыыл чок чорууну магадылалдарын хандырарының дугайында телевилелин Совет Эвилели киирген делегей керээзин чарары ядролуг чепсектиң улам ыңайгы нептерээлин болдурбазынга дузалаар болгаш ядролуг чепсээ чок күрүнелерниң айыыл чок чоруунга эргежок чугула магадылалдарны хандырар деп, **Кувейтиниң премьер-министриниң оралакчызы, даштыкы херектер министри Сабах аль-Ахмед аль-Джабер ас-Сабах** медеглээн. Ол чаа совет инициативаны ол «кончуг боттуг базым» кылдыр үнелээн. Ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн хоруурун, ону бүдүрерин хоруурун болгаш ооң чыгдынган бүгү курлавырларын узуткаарын Кувейтиниң төлээлекчизи деткип чугаалаан.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры, чепсегленишкинни дужүрери амгы үениң делегей харылзааларының кол айтырыы-дыр деп, **Украин ССР-ниң даштыкы херектер министри Г. Г. Шевель** медеглээн. Боо-чепсекти эндере бүдүреринге чаржып маргыжар дээр чорукту хулээвейн, Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаар талазы-биле хемчеглерниң боттуг болгаш калбак программазын көдүрген. Ол программа ядролуг чепсегленишкинге-даа, анаа боо-чепсекке-даа хамааржыр. Ядролуг чепсээ чок күрүнелерниң айыыл чок чоруунуң магадылалдарын быжыглаар дугайында делегей керээзин чарар дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязының бо сессиязы көөр кылдыр киирген саналдың чугулазын болгаш ону дүрген боттандырар ужурлуун Украин ССР-ниң даштыкы херектер министри айыткан. Ол санал боттарының айыыл чок чоруунга хамаарыштыр ядролуг чепсээ чок күрүнелерниң күзелдерин барымдаалап кылдынган дээрзин ол онзалап демдеглээн. Ындыг керээ ооң-биле кады ядролуг чепсекти нептереппезиниң чурумун база быжыглаар деп, ол чугаалаан.

Чепсегленишкинни дужүрериниң айтырыын эң дүрген шиитпирлээрин **Испанияның даштыкы херектер министри М. Ореха** деткип чугаалаан. Боо-чепсектерни үзүк-соксаал чокка эндере бүдүрүп турар чорук бүгү чурттарның улустарынга экономиктиг болгаш социал аажок улуг каражаны чедирип турар деп ол медеглээн. Делегей харылзааларынга күштү ажыглавазының принциптерин ол министр деткээн. Ынчаарга ол принциптер делегей харылзааларынга күштү ажыглавазының дугайында Бүгү-делегей керээзин чарар дугайында Совет Эвилелиниң саналында эң тодаргай илергейлеттингенин билдингир болгай.

Израильдиң агрессчи, эжелекчи политиказын **Иорданияның даштыкы херектер талазы-биле күрүне министри Х. Ибрагим** шыңгыы шүгүмчүлээн. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюцияларын дерзии ёзу-биле үреп, делегейниң хөй-ниитизиниң негелделерин херексевейн, Израиль болза эжелеттирген араб девискээрлерге колония суурлар тургузарының политиказын күженишкинниг чорудуп турар деп ол айыткан. Кэмп-Дэвидке сепараттыг дуюкаа ужуражыышкын киржикчилериниң саналдааны рецептилер-биле Чоокку Чөөн чүк айтырыын чөптүг болгаш бүгү талалыг кылдыр шиитпирлеп хоржок дээрзин Иорданияның төлээлекчизи онзалап демдеглээн. Ындыг шиитпирлээшкин бодунуң национал бот-башкартынар эргезин киирип Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерин хандырганының, эжелеттирген бүгү араб девискээрлерден Израильдиң үнүп чорутканының байдалдарында харын болдунар аргалыг деп ол чугаалаан. Чоокку Чөөн чүк айтырыын таарыштыр шиитпирлээриниң аргаларын дилеп тыварынга сонуургалдыг бүгү талалар шупту киржир ужурлуг дээр турушту Иордания барымдаалап турарын Х. Ибрагим бадыткаан.

Африка диптиң Мурнуу чүгүнге боттарының колониалдыг тергиизелин хевээр арттырарын оралдажып турар ак кештиг эвээш нурууларның кеш-сөөк ылгаар ёзу-чурумнарын Африканың хамаарышпас күрүнелериниң төлээлекчилери боттарының чугааларынга килеңнээшкин-биле буруу шапкан. Барыын талакы чамдык күрүнелерниң калбак деткиичезин ажыглап алгаш, Мурнуу-Африка Республика биле Родезия Намбияның болгаш Зимбабвениң улустарының хамаарышпас база бот баш миниин чурттаар эргезин казыырын кызыдып турар деп, **Танзанияның даштыкы херектер министри Б. Мкапа** медеглээн.

И. МАКУРИН, В. РЕШЕТНИКОВ.

Ногаажынын булуну

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

Бистиң «Күш-ажылдың хостуу» совхоз 4 хире чыл бурунгаар Улуг-Шаң деп черге янзы-бүрү ногаа аймаан өстүрүп, ооң чаагай дүжүттү чылдың-на ап турду. Капустаның улуг-улуун республика делгелгезинче безин чорудуп турганын утпаан мен. Ооң соонда кандыг-даа чылдагаан чокка ол черни каггаш, ногааны Торгалыгга тарып эгеледи. Ооң ужурундан ногаа бригадазының 30—40 хире кежигүннери ажыл чок боол, хомудап-даа турдулар. Торгалыгга тараан ногааны Чодураа-га эккеп садып көрбээн, чүгле столоваяны, уруглар садын хандырып турар.

Моон алгаш көөрге, совхозтуң удуртукчулары ногаа өстүреринче кичээнгей салбайн турар-дыр.

Чодураа салбырның чурттакчыларында картофель тарывайн турар өг-бүле чок. Олар картофельдиң ажыктыын билирлер. А огурец, помидор, согуна дээн чижектиг ногааны бажың бүрүзүнге өстүрүп болур турбуже, ону чүгле суг чоогунда болгаш кудуктуг өг-бүлелер тарып турар.

Часкы тарылга үезинде чурттакчы чонну ногаа шөлү суггарып алыр суг-биле көдээ Совет болгаш совхозтуң директзиязы багай хандырып турар. Чижээ, бир кижи сугну буга дөзүнден чаъып алгаш, шөлүң чаа-ла суггарып эгелей бээрге, өске кижи ону үстүнден өскээр чайып аппаар, чок-ла болза совхоз шөлү суггарар дээш, бульдозер-биле дуй үстүргеш, сугну бербес. Мынчангаш бистиң суурнуң чурттакчылары ногаа, чечек тарывайн, чүгле картофель тарып турарының чылдагааны ол. Ынчалза-даа суурда картофельден аңгыда огурец, капуста, помидор, согуна, редиска, койнут, морковь тарып өстүрүп турар кызымактар база бар. Чижээ, Николай Чимкеке, Доо Сапчы, Кара-оол Доржу, Эртине Макал, Раиса Санчат-оол, Маня Намчаң болгаш өскелер-даа эш-өөрүнге үлегерин көргүзүп турарлар.

Суурнуң чурттакчылары хуралдарга бо талазы-биле эвээш эвес удаа айтырыгны тургузуп келген-даа болза, негелдени күүсетпейн, ону чугулага албайн турары совхоз директзиязының, көдээ Совет күүсекомунуң чөптес ажылы деп санаар херек.

Бо талазы-биле мээң бодалым мындыг: А. Даржайның «Көдээже чагаа» деп чүүлүн деткивишаан, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырының ногаа өстүрер участогун катап тургузаар болгаш суурнуң чурттакчыларын ногаа өстүреринче органызастап, оола 5—6 хоочук ажыглап болур суг мөөннээр оңгарларны ынырып суурда хөй-нитти организациялары, агиткартиралар, округ депутаттары чедип алыр болза, бо ажыл бүдер. Ооң улаштыр суурнуң чаагайжыдылгазы—ногаан ыяштар, соңга дужунга чечектер, бажың чанынга ногаа аймаа чайгаар-ла бар апаар.

Т. САЛЧАК-ООЛ.

Улуг-Хем район.

ДЕТКИИР-ДИР МЕН

Назы дөгээш, пенсияже үнаежок, ам-даа аныяктардан калышпас, адак-бышкаа чиик, хөглүг чаңныг кижи демир-хүүрээн тудуп алган, ногаа олуртур чалдар десилеп турса, часкаар ужурашкан мен. Ол болза Николай Баяндаевич Очур-оол-дур.

Чоокта чаа ооң-биле чугаалажып хөөрежир дээш, бажыңынга чордум. Бажыңының чанында тарып олурткан янзы-бүрү ыяштары сесерлик кылдыр өзүп келген, а хериминиң иштинде чазып кылып турган чалдарында ногаа аймааның үнүжүнүң чаагайын магададым.

— Бо күзүн ногааның арбын дүжүдүн алыр-дыр силер аа, Николай Баяндаевич?—деп, чугаа эгедим.

— Аъш-чемге картофель, ногааны ажыглап чаңчыккан болгаш, чылдың-на оларны тарып өстүрүп алыр-дыр бис. Кадыкка-даа ажыктыг, чурттап орар оран-турлаг девискээрин культурлуг аян-шинчи-даа киирер болдур ийин.

— Чоокта чаа «Шын» солунга А. Даржайның «Көдээже чагаа» деп эгелиг чүүлү үнген болгай. Ол талазы-биле бодалыңар кандыгыл?—деп улам сиңниктим.

— Ол дээрге хүннүң чугула айтырыы-дыр. А. Даржайның бижип турары дег, көдээ суурларда ногаа тарып өстүрер хамаан чок, бажыңын долгандыр кажаа-херими-даа чок «эдеңгур» бажыңнар безин бар болуру дыка-ла багай. Бистиң бо Суг-Аксы суурда ногаа туржук, ооңда картофель олуртуп, ону ажаап чий албас ийи-чаңгыс кижилер база бар. Бо талазы-биле совет органнар, херээженнер чөвүлели, агиткартиралар дарганары суртаал ажылын чорудары кончуг чугула.

Мен бодаарымга Николай Баяндаевич Очур-оолдуң чугаалап олурары чөп. Мээң кожаларым база-ла пенсионер угбалар Вера Саг, Аякай Ховалыг, Ханды-Сүрүң Доржу олар хериминиң иштинде хире-шаа-биле картофельди, капуста, помидор, огурец, редиска, морковь, согуна чижектиг ногааны өстүрүп алган, артыкшылдыын базаарга садып, кожаларынга сонуургадып берип-даа турарлар.

Суг-Аксы—район төвү турган улуг суур-ла болгай. Чамдык бажыңнарның ногааларының шөлү «кырып», картофельдиң эки дүжүдүн бербестей берген. Ынчангаш чамдык чурттакчылар Хемчик хемниң кыдыында картофель тарып турар. Мен база бо чылын аңаа картофель тараан мен.

Бистиң суурга чазын картофель олуртурда бир бергедээр чүве бар. Ногаа шөлүн суггарып алгаш, чардырар трактор тыппайн каш хүн ол-бо халып турда, чер кургап каар. Совхоз директзиязы часкы сезонче кичээнгей салгаш, чурттакчы чонга трактор тускайлап бээрин уттуп турар. Ылаш ажыл-агыйы участогунуң даргазы Ховалыг Алдандай-ла чайдыг-хостууң көрүп тургаш, чоннуң дилээн хандырып турар. Чер чардырар дээш чаңгыс ол тракторну былаашкан көвей кижилер шош-содаа үндүрер чыгай берген-даа турар чүве. Шаандакызы дег, чоннуң хууда аът-шарызы, андазынтергези чок чүве болганда, совхозтуң директзиязы, көдээ Совет бо айтырыже чугула, кичээнгейни угландырза эки.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

Картофель —ийиги хлеб дижиривис кончуг шын. Ооң-биле кандыг-даа чемни кылып болур. Сөөлгү чылдарда Шуй суурда картофель болгаш өске-даа ногаа, чечек, чимис өстүрер ажыл сулараан. Шаанда колхоз турар үеде янзы-бүрү ногааны өстүрүп, чонга, харын-даа Тээлиге, Ак-Довурак хоорайга аппарып садып турган. Колхозка орулгазы эвээш дээш, ногаа тарыырын сөөлзүреди соксаткан.

Бистиң суурда чамдык өг-бүлелер ногаа туржук картофель безин тарывайн турар, ногаа херимниң иштин чашпан, шагар-оът дуй үнүп турар.

Кижиниң кадыкшылынга ногаа улуг ужур-дузалыг турбуже, чамдык улус оон чем кылып билбес. Бо айтырыг талазы-биле көдээ интеллигенция, ылангыя биология башкылары, агрономнар улуг рольду ойнаар ужурлуг. Ногааның ажык-дузазының дугайында лекция, беседаны өөреникчилерге, чонга агиткартиралар аайы-биле эрттирип, ону канчаар тарып өстүрерин өөредип, тайылбыр ажылын чорутса эки. Магазинге ногаа үрезиннерин садарын организастаар болза, улам эки деп санаар мен.

Картофель, ногаа өстүреринче чонну организастап, ногаа шөлүн суггарарынга болгаш чарарынга дузалаары чугула.

М. САЛЧАК.

Бай-Тайга район.

КОММУНИСТЕРНИҢ ХУРАЛЫ

РИМ. (СЭТА). Италияның Компартиязының удуртулгазының хуралы аңаа болган. Ол хуралга чурттуң иштики политиктиг байдалын чугаалажып көрген. Хуралга илеткелди ИКП-ниң чиңгине секретары Э. Берлингуэр кылган.

Ооң соонда болган дискуссия үезинде консервативтиг күштерниң удурланыышкыны чурттуң чугула айтырыгларын шиитпирлээриниң берге сорулгаларын улам-на нарыдаткан деп демдеглээн. Национал чаңгыс эптиң болгаш демократтыг эп-сеткил каттыштырылгазының политиказын коммунистер чайгылыш чокка деткип турар деп, хуралдың төңгениниң соонда ИКП-ниң Секретариадының кежигүнү Л. Паволини медеглээн.

ИКП-ниң удуртулгазының хуралынга аныяктарның, херээженнерниң, ажыл чоктарның, мурнуу районнарның чурттакчы чонунуң байдалын экижидер дээш демиселдиң айтырыгларын база чугаалажып көрген.

ПАТРИОТТАРНЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧОРУУ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Национал хосталганың Сандино аттыг фронтузу чүгле аштырыышкынга таварышпаан эвес, харын бодунуң хүрээлезиниң улам быжыглап алган. Ол фронтунуң отрядтарынга чүс-чүс никарагуа ажылчыннар, тараачыннар, студентилер кирген. Сомосаның кижи көөр хөөн чок бөлүүнге удур патриоттарның демиселин чурттакчы чоннуң калбак кезектери деткип турар. Латин Американың дептшилгелиг журналистериниң бөлүүнге интервьюзунга ол дугайын фронтунуң удуртукчулары Даниэль Ортега, Виктор Тирадо болгаш Эден Пастора олар Латин Американың күрүнелериниң бирээзиниң девискээринге чугаалааннар.

Ол фронтунуң удуртулгазының төлээлекчилери Никарагуада хан төгүүшкүннүг үүлгедиглерни, бодунуң талалакчызынга АКШ-тың дузалап турарын шыңгыызы-биле буруу шапканнар. Бир эвес амгы үениң америк боо-чепсээ-биле чепсеглеттинмээн болгаш даштыкы хелезиленикчилер деткивейн турган болза, Сомосаның шериг-истекчи аппарады патриотчу күштерниң согуушкунунга удурланып шыдавас ийик деп, партизаннарның удуртукчулары онзалап демдеглээннер.

Диктаторнуң армиязында тайбың чурттакчыларга удур чорудул турар террорга удурланыышкын калбарып, шеригден дургунналп дезери көвүдээн. Чүгле сөөлгү үеде национал гвардияның 700 хире шериг албанныглары Никарагуадан даштыкыже дескен ийикпе, азы патриоттарның талазынче кирген.

Амгы үеде Национал хосталга фронтузу чоокку үеде дайынчы операцияларны катап эгелээри-биле тактиктиг эде мөөннээшкинни боттандырып чоруда берген.

ШИИТКЕЛДИ КҮШ ЧОК БОЛДУРАР

Янзы-бүрү өңнүг кештиг кижилерге дең эргени чедип алыр дээш демисешкени дээш Джон Харристи өлүрер деп шииткен америк эрге-чагыргаларның хөделишкиннери делегейниң дептшилгелиг хөй-ниитизиниң ханы килеңнээшкинин болдурган. Америкада «чөптүг шиидериниң» талалакчылары «кижиниң эргелериниң камгалаарының» дугайында хоозун чугааның кандыг үнелиг боол турарын херек кырынга көргүскеннер.

Америк негрлериниң хамаатылары эргелери дээш демиселчи Джон Харристи чок кылыр деп турарын чайладырын совет кижилер негээн.

— Каттышкан Штаттарның хоойлулары кара кештиг кижилерге хамаарышпайн турары илден. «Бүгү-ниити чечектелиишкинниң ол чуртунуң» негрлериниң, индейлеринден болгаш дарлаткан өске-даа национальдарындан муң-муң политхоругдаттырганнар кара-бажыннарда хилинчектенип турар. Оларның аразында ралалар ылгай көөрүнге удур маадырлыг негр демиселчи Дж. Харрис бар—деп, «Прэмстрой» трестиң монтажниктер бригадири, Молдав ССР-ниң Дээди Совединиң депутады Г. Бульгак чугаалаан. Ооң буруу чогунуң дугайында маргыш чок барымдаалар турбуже суд шииткелди күштүг болдуруп арттыргаш, ооң күүселдезин чүгле соңгаарлаткан. Ол болза хоойлуга шуут удур үүлгедиг-дир! Кижиге хайыралыг чорук болгаш хосталга дугайында чугаалап тура чөптүг база дең эргени чедип алыр дээш демисежип турарларны сугтап турарын көрбейн барып болур бе?

— Мен он уруглардыг мен, оларның салым-чолу дээш сагыш човавайн турар мен. Ооң магадылалы болза делегейде эң-не демократтыг Конституцияда быжыглаттынган бистиң хоойлуларывыс болур. Олар амыдыралдың бүгү таларынга биске долу дең эргени берип турар. Бизнестиң болгаш эрге чок чоруктуң делегейинде дарлатканнарның чөптүг негелделерин камгалап турганы дээш америк эрге-чагыргаларга «айыылдыг кем-херек үүлгедикчизи» деп санаттырган Джон Харристиң салым-чолу мени ханызы-биле сагыш човаткан — деп, Туркмен ССР-ниң Каахка районда Совет Эвилелиниң Маадыры А. Тахиров аттыг колхозта Г. Атабаева чугаалаан.

— Джон Харристиң өңнүктериниң кара-бажынга тырттырган кинокадрларын Төп телевидение чоокта чаа көргүскен. Мөге-шыырак каргыс шагдаалар маадырлыг патриотту өлүртүп шииттиргеннерниң камеразынче аппар чытканнар. Кара кештиг кижилерге ёзулуг эргелер дээш демисежип турганы ооң кара чаңгыс буруузу боол турар негр аныяк оолдуң амы-тыны айыылга таварышкан. Расисчилерниң судунга өлүрүп шиидер кылдыр шииттирген ол кижи ону камгалап турар кижилерниң эп-сеткил каттыштырылгазынга бүзүрел турар болгаш ол бүзүрел ооң маадырлыг чоруун улгаттырып турар—деп, Горькийде чогаалчы В. Рыжаков чугаалаан.

Ак болгаш кара кештиг кижилерниң дең эргези дээш демиселчи Джон Харриске удур эрип, үлүргек мөге буруудадыышкыннар совет кижилерниң ханы килеңнээшкинин болдурган деп, латви скульптор В. Зейле демдеглээн.

— Ол сугтаашкынны мен америк расизмниң бодун бужартадып турар чүүл кылдыр алаар мен—деп, ол медеглээн.

(СЭТА).

ДЕТКИМЧЕ ЧОК УГЛАНЫЫШКЫН

БЛЭКПУЛ. (СЭТА-ның тускай корр.). Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның шалыңының өзүлдезин моон соңгаар-даа кызыгаарлаар англи чазак үрезүлчүлээр деп турар. Ында боол турар лейборист партияның чыл санында болур 77-ги конференциязынга Великобританияның премьер-министри Дж. Каллагенниң саналының утказы ындыг болган.

Элээн каш экономиктиг чугула көргүзүглер талазы-биле Англия Европаның кол чурттарындан мурнукузу ышкаш хожудап турар деп, премьер-министр чугаалаан. Чуртта ажыл чок чоруктуң болгаш инфляцияның бедик деңнели хевээр арткан деп, англи чазактың баштыңы онзалап демдеглээн. Ооң-биле кады чурттуң экономиктиг угланыышкынын үндезини-биле эде көрүп негээн, конференцияга хүлээп алдынган резолюцияны Дж. Каллаген шуут-ла тоол көрбээн.

Чуртта инфляцияның бедик деңнели дээш бурууну премьер-министр ажылчы чоннарга онаарып оралдашкан. Олар ажыл төлевирин улгаттырарының дугайында хемчээл чок улуг негелделерни үндүрүп турар деп бадыткаан.

Ливан: дайынчы хөделиишкиннерниң өөскээни

БЕЙРУТ: (СЭТА). Консервативтиг чепсектиг күштерниң чөңгээлиг хөделишкиннериниң түңнелинде ливан найысылалда дыка чидиглелиг берген байдал дүшкүүрлүг боол хевээр арткан. Аар артиллерияны, минометтарны, ракеталарны ажыглап тургаш чорудуп турар каржы-дошкун аткылажыышкыннар хоорайның чөөн районнарында үргүлчүлевишаан. Тайбыңны деткиир талазы-биле арабтар аразының күштериниң турушТарынче күштүг боолаашкынны чорудуп, барыын үзелдиг христиан снайперлер идепкейлии-биле хөделип турар.

Чөөн Бейруттуң чамдык кварталдары шуут бузулган, хоорайда өрттер өскээн, энергия болгаш суг хандырылгазының системазы үрелген. Сөөлгү хүннерде шериг хөделишкиннери найысылалдың өске кезектеринче база нептерей берген. Артиллерия боолаашкыннарындан чайлап, бейрутчулар далаш-биле боттарының бажыннарындан дезип чоруп турар. Хоорайның барыын районнарында үгер-боолары болгаш миналар үргүлчү частып турар апарган. Дүүн хоорайның чөөн болгаш соңгу кыдыгларынга тулчуушкуннар болган. Боо-чепсектиг демиселдиң түңнелинде хөй-куруузунда тайбың чурттакчылар өлүп турар. Баштайгы сан-түңнү ёзугаар алырга, сөөлгү хонуктарның дургузунда 32 кижи өлүрткен болгаш 200 хире кижи балыглаткан.

Ол черниң тайылбырлакчыларының демдеглеп турары-биле алырга, үргүлчүлеп турар хан төгүүшкүнү болза тайбыңны деткиир талазы-биле арабтар аразының күштериниң мандадын узатпас кылдыр төп эрге-чагыргаларны албадаарынче чүткүп турар Ливанның барыын үзелдиглериниң чөңгээлиг хөделишкиннериниң түңнели болур. Ливанда дүшкүүрлүг чоруктуң өзүлдези амгы үеде туруп көрбээн хемчээлдиг болу берген деп, радио дамчыштыр чүве чугаалааш, чурттуң президентизи И. Саркис медеглээн. Айыыл чок чорукту хандырарының чаа планын 10 хонук дургузунда амыдыралга боттандырып чорудар болгаш галбарып турар дайынчы хөделишкиннерни соксадыр дээш бүгү-ле болдунар чүүлдү чазак кылыр деп, ол дыңнаткан. Ол-ла үеде консервативтиг «ливан фронтунуң» даргазы К. Шамун И. Саркистиң халажырын негеп болгаш ливан кризисти «делегей шиитпирлээри» дээш саналдааш база катап чөңгээлиг медеглелди кылган. Ооң-биле барыын үзелдиглерниң баштыңы Ливан талазы-биле делегей конференциязын чыылдырарының дугайында америк саналды деткээнин илереткен. Ол саналды чурттуң национал-патриотчу күштери шыңгыы шүгүмчүлээн турган.

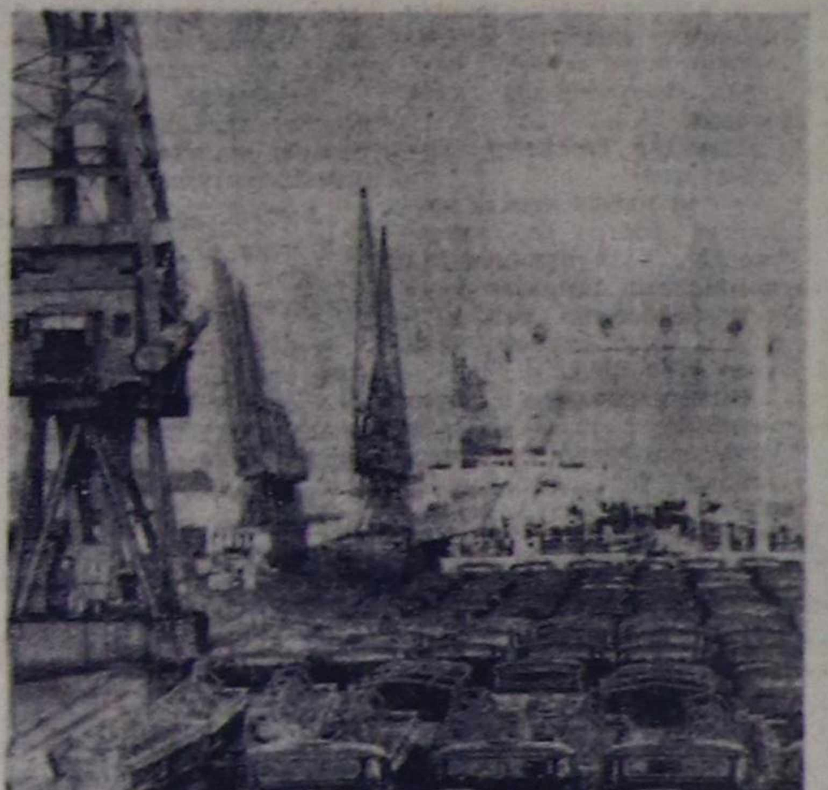

Мозамбик Улус Республика. Мапутунуң далай портун чурттуң «далай эжии» деп адап турар. Ону дамчыштыр дашкаар үндүр сөөртүр болгаш киир сөөртүр бараанарның улуг нуруузун чорудуп турар.

Суднолар доктаар 4 километр узун черниң чанынга он-он чурттарның, ооң иштинде Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның туктарын көдүрген корабльдар кээп турар.

ЧУРУКТА: Мапутунуң портунда.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Төрээн чуртка бараан болуушкун

ОФИЦЕРЛЕР

Чадаг шеригниң дайынчы машиназы эң дүргени-биле ховуунуң доңнерин, тейлерин, оңгарларын ажыладыр эстедип, корганаларже шымныгып кааш чораан. Батальон командири капитан В. Баштанников чугаалай-дыр:

— Лейтенант Студеникин машинаны ам база бодy башкарып чоруур-дур. Ол черле ындыг. Эртер чер берге болу бээрге, боду олуруптуп, эки башкарылганың мергежилин көргүзе бээр. Ооң ынак сөстери: «менгилештир кыл».

Элээн каш минуталар эрткенде дээрже кызыл ракета шыя кааптан. Өөредилге тулчуушкуну эгелээн. Бир дугаарында Александр Студеникинниң взводу кирген. Халдаашкынның уун лейтенантының шыйн шиилип алганындан ооң кезээ тей артыындан хенертен халдаан. Комбат база катап бажын согааш кылгаш, блокнодунга демдеглел кыла берген.

Өөредилге тулчуушкунун сайгарып турар өйде лейтенант Студеникинниң фамилиязы чаңгыс эвес удаа адаттынган.

Саша шериг албаныя чажындан билир. Ачазы-биле кады бир гарнизондан өске гарнизонче көжүп чораанпар. Авазы ажылдап турда, ачазы ону шериг кезээнче аппарып турган. Бичии оолакка солдаттар аажок ынак. Саша он харлаавда танкист өңнүктери таңк үгер боозундан боолаарын «полк оглунга» чөпшээрээннер. Ооң эдып үндүрген снарядны карага хөме деген. Ол хүн Сашага танкистиң бөргү-биле снаряд холазып белекке бергеннер. А кежээзинде, Саша бодунуң часпайн атканының дугайын тып тынмайн чугаалап турда, Игорь Николаевич бодунуң бичии чораан үезиниң бергезин сагыжы сарғып бодап олурган.

Бодунун ада-иезинден Игорь Ленинград чоогунга аскап. Өскүссүрээн оолду солдаттар ап алганнар. Ол полк оглу болу берген. Солдат шеверлер анаа шериг хепти даарап бергеннер, оон бээр-ле совет шеригниң хевин ол чоргаарал-биле кедип чоруур.

1943 чылда кезектиң командылалының дилээн ёзугаар Игорь Калининниң Суворов училищезинге кирген. Суворовчулар Москвага тиилелге парадынга киришкеннер. Игорь Николаевич Студеникин ол хүнүү амдыгаа чедир хөлзээшкин-биле сактып келир.

Ооң соонда Львовтуң шериг училищези, аңгы-аңгы округтарга шериг албаны. Оглу база өзүп орган. Ону гарнизоннарже дагжыглаары бергедей берген, оол школага өөренип ужурлуг. Ынчаарда болду кижизидери-биле кырган-ачазы, кадржаан офицер чораан курлавырда полковник Александр Петрович Чеканов ап алган.

Кым болурул? Бо айтырыг Сашаны хилинчектевээн. Чүгле офицер болур ужурлуг.

Ол Москвада ада-иезинге чедип келген. Наймыз-лалдың Ленин районунуң харылзаа белдиринге септекчилеп тура, кежээниңне өөредилге ному туткаш олуруптар. Ооң алыс күзели боттанган — ооң эгиннеринде РСФСР-ниң Дээди Соведи аттыг ниити шеригниң Москвада дээди командылал училищезиниң курсантызының погоннары. Училищениң доозулгазы юбилейлиг болган—чүс дугаар доозулга.

Адазының сагыжынга тиилелгениң бирги парадының кезээде артканы ышкаш, Сашага ол хүн база тураскаалдыг болуп арткан. Курсантыларга офицер погоннарын Москваның Кызыл шөлүнге тывыскан.

Александр бодунуң дугайында мынча дээр:

— Чеже хире ужарының дугайын айтырарга, Валерий Чкалов чүү дээн ийик сактып келиңер даап. Ол мынчаар харыылаан: «Карактарым черни көрүп чорда, холдарым штурвалды тудуп чорда». Мээң хоойлум база ол. Мен армияга «ынчага» «мынчага» чедир деп эвес, а анаа мен херектиг, ажыктыг болганымда, мээң турар черим ол. Армия дээрге мээң амыдыралым ол-дур. Мээң ыдыктыг күзелим бар—академия. Анаа кирип болур билиглерни чүгле шериг кезектеринге чедип ап болур.

Мени кижизидип тура, ачам биле кырган-ачам мынча деп өөредер чүве: «Чүгле чагырып турар кижилериңге шыңгырапайн, бодуңга база шыңгыы бол. Солдаттарыңга ынак бол, баштайгы үеде сээң солдадың сенден бичии-ле аныяк болур болбажок, ооң дугайында оглунга ышкаш сагып човап чор. Солдатка чүгле командири эвес, а төрээн адазы болурунну билип ал». Бо чагыгны мен ыдыктыы-биле сагып чоруур мен.

Л. ФАДЕЕВ,
СЭТА-ның корр.
Забайкальениң Ленин орденниг шериг округу.

«КЫЗЫГААРГА АРТТЫРАРЫН ДИЛЕДИМ»

Ис кезер дилиндекке оларның чоокшулап кээрин шуурган манап турган дег болган. Сержант И. Сулейманов биле анаа дайынчы А. Суровцев хайгыылга турган эштеринэ солуп алыры билек, дошкун шуурган элезинни дүргектелдир шаап эгелээн, камгалал кестүктер-даа дуза болбаан.

Искандер багайтыр хүлумзүрээн:

— Сен мында чоокта чаа келген болгаш бо шуургандан чүнүң-биле-даа камгаланып шыдавас дээрзин билбес-тир сен. Шыдамык чорук-биле-ле канчаар чүве ийик.

Кызыгаарҗылар хатка өжештир дилиндек-биле уннаштыр чоруп органнар. Ындыг үеде ийи дакпыр кичээнгейлиг болур херек. Фонарьның күштүг чырыы черге арай боорда чедип, кызыгаар хайгыылчылары довураан үүредип каан дилиндектиң сантиметр бүрүзүн кичээнгейлиг көрүп чораан. Бир-ле көөрге, истер... Хатка чаштырган элезин адаандан Искандерниң оларны канчап эскере тыртып казынн Суровцев билбээн-даа.

А Сулейманов оожум чугаалаттынган:

— Застава-биле дүрген харылзажыр.

Каш-ла минута эрткенде олар застава начальнигиниң дужаалын дыңнааннар:

— Сержант Сулейманов эжи-биле кады исти уламчылап истээр. Кожазында нарядтар оларны кызыгаарның бо участогунга камгалаар. Болуушкун болган черже дүвүрээзин болуу үнер...

Өкпеже довурак-доозун тырлып кирип турар, буттар элезинче хандыр кадалып чоруур, секундада-даа доктаашкын чок ол дүрген бурунгаарлаашкынны Суровцев кажан-даа утпас боор. Ооң кадында исти база кичээнгейлиг хайгаараар, ону чидирип болбас.

...Өөредилге дүвүрээзини болган. Анаа дайынчы Суровцев чөгенген элдепсиниишкинин чажырбаан:

— Хупурай, шупту-ла хей чүве болганы ол ышкажыл... А Искандер чөпшээрешпээн.

— Кызыгаарга каңдыг-даа артык, хей чүве турбас. Ындыг шенелде-белеткелдер чугула-дыр дээрзин удавас биле бээр сен.

Искандер Сулеймановтуң кызыгаарга ийиги кызу эртип турар. Удавас халажып чанар. Ооң өөрү төрээн черлеринге баргаш чүнү канчаар дугайында боттарының күзелдерин дыңналдыр илергейлеп турар: база катап трактор мунар, институтка кирип алгаш өөренир, комсомолчу шалыпчы тудугларга барып ажылдаар дээш оон-даа ыңай. А Искандер шагда-ла быжыы-биле шиитпирлеп алган: кызыгаарга артып калыр. Ооң өске черге доктаай бээр боор мен деп бодавайн-даа турар. Ынчангаш ол прапорщиктер школазынче чорударын дилеп рапорт кирген.

В. ГЛАДИЛОВ.
СЭТА-ның корр.

Ортааҡы Азияда Кызыл туктуг кызыгаар округу.

ДӨРТЕН ҮШКҮ СЕЗОН

Республиканың культура амыдыралынга хөгжүм-шии театрының ролю улуг. Театрның кол режиссеру, РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Л. Сиин-оол-биле бистиң корреспондентивис беседалажып, бөгүн ажыттынар 43 дугаар театр сезонунуң дугайында чугаалап бээрин диләән.

— Бистиң театрның 43 дугаар сезону бөгүн ажыттынар. ССРЭ Конституциязының бир чыл болур юбилейиниң бүдүүзүнде сезовнуң ажыттынып турары солун. Бир онзагай чүүл—чаа доосҡан аныяк артистер-биле театр сезонун ажыдып турары. Олар Э. Лабиштиң «Терезин шляпа», Ф. Шиллерниң «Кара сагыш болгаш ханы ынакшыл», М. Каримниң «Ай туттурган дүне», М. Тикомацунуң «Ынакшааннарның амы-тынынга четтигингени» деп шиилер-биле көрүкчүлерге бараан боорлар. Ук шиилер аныяк артистерниң диплом ажылдары болур.

Театр артистериниң тыва болүү белен шиилерден аңгыда А. Аграновскийниң «Малаховту доктаадыңар», Д. Фонвизинниң «Безерекпей», У. Шекспирниң «Чылдагаан чок хей шуугаазын» болгаш орус бөлүк Л. Толстойнуң «Караңгының чагыргазы», А. Соколовтуң «Фарятьевтиң фантазиязы», В. Голдфельдиң «Иван болгаш Марья» деп шиилерин белеткеп турарлар.

Шиилерни дуржулгалыг режиссёрлар С. Каадыр-оол, В. Шкляр, Л. Кузина олар тургускулааннар. Рольдарны арыглап, чедингир кылдыр ойнаар талазы-биле улуг-даа, аныяк-даа артистер-биле ажылды чорудуп келген бис. Көрүкчүлер ук шиилерни сонуургал-биле хүлээп алыр дээрзинге бүзүрелливис улуг. Режиссёрлар-даа, артистер-даа белеткел үезинде чүткүлдүг ажылдаан.

Үстүнде шиилерниң аразында чүгле чаңгыс тыва шии бар. Ол болза театрның артизи, аныяк драматург Куулар Сапык-оолдуң «Ыглаар-Туруг» деп музыкалыг легендазы болур. Бистиң чогаалчыларывыстың болгаш авторларывыстың чаа шиилер биживейн турары черле таарымча чок. Шиилер чок болганы-биле очулга чогаалдары-биле репертуарны тургузар аргалыг болдувус. Чаа тыва шиилер хөйү-биле чогааттынары күзенчиг. Ынчангаш чоокку үеде чогаалчылар, композиторлар эвилелдери-биле театрга чогаадыкчы аныяктарның клувун ажыдып, чаа чогаалдарның сайгарылгаларын доктаамал чорудуп турарын чедип алыр деп бодап турар бис.

Тыва сценаның хоочун шиилери «Хайыран-бот», «Төңгүр-оол», «Боттанган күзел» деп шиилерни көргүзерин база планнап турар бис. Театрның артистериниң мергежилин бедидер сорулга-биле пландан дашкаар шиилерни база өөренип, белеткеп турар. Кыргыс драматург Мар Байджиевтиң «Мөөрей» деп шиизин тургускан, Юрий Милютинниң «Чараш кыс Чанита» болгаш өске-даа шиилерни ол сорулгага дүүштүр белеткеп турар.

Чаа театрывыс бисти өөртүп турар. Ону туткан тудугжуларга өөрүп четтиргенивисти база катап илергейлеп, чаа ханы утка-шынарлыг шиилерни чоңга ам-даа хөйү-биле бараалгадырын дагдынган бис.

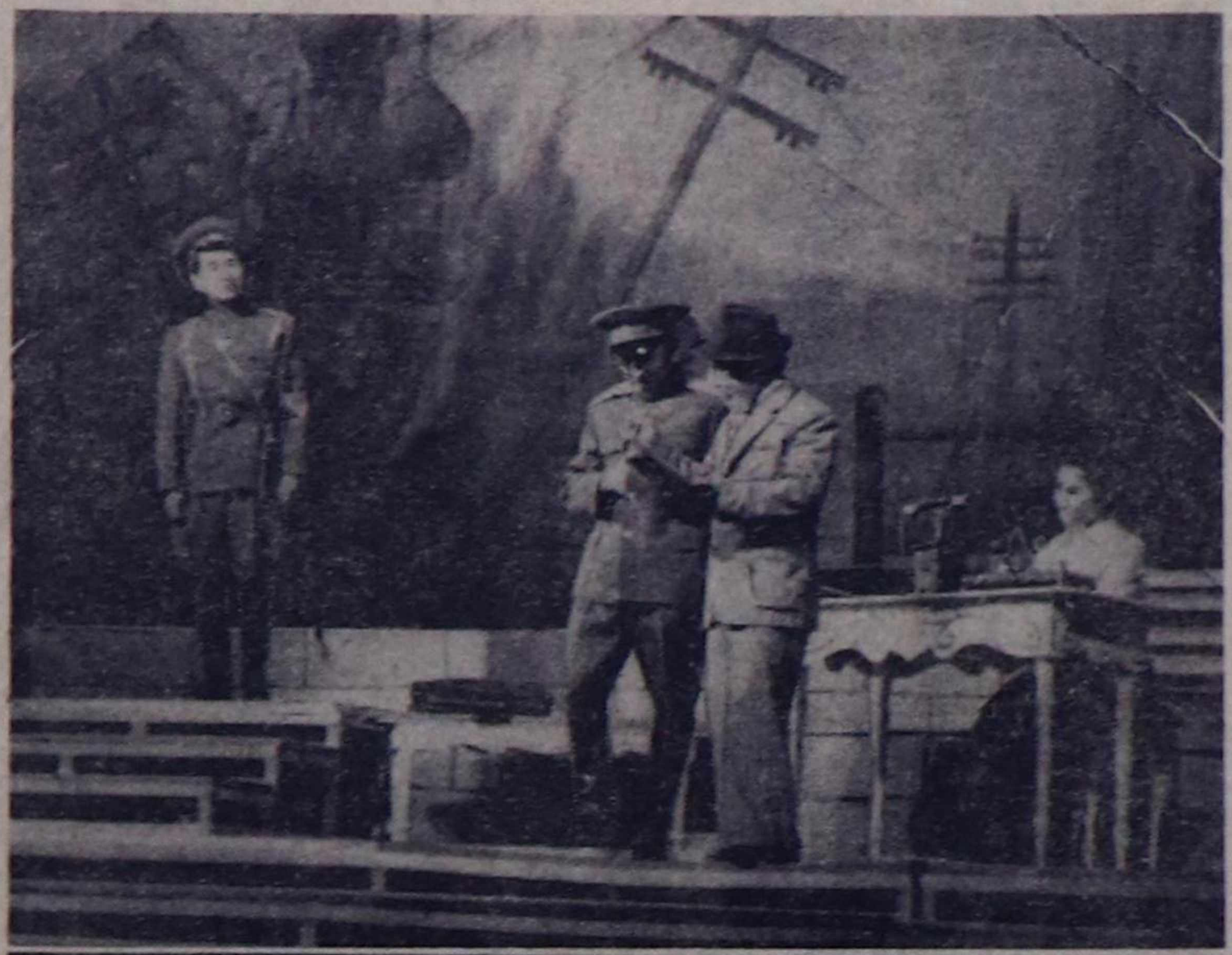

К. Треневтуң «Любовь Яровая» деп шиизинден көргүзүглер.
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Артистерге сөс

БОТТАНГАН КҮЗЕЛ

Театрга артистеп ажылдаала чээрби беш чыл чедип тур мен. Орус, тыва болгаш даштыкы-даа драматургтарның шиилериниң рольдарынга ойнап келдим. Ленинградка театр институдунга өөренип тургаш-ла, шии бижиир күзел меңээ төрүттүнген турган, ынчалза-даа демир-ужукту холга тутпайн чордум. Амыдыралда деске чүве кайда турар боор. Берге үелер-даа тургулаан. Эрги Тываның аас чогаалынга үндезилээн чаа шиини бижиир деп шиитпирлээн, демир-ужукту ам-на холга туткан мен.

Ук шиини бижиирде хоочуннар-биле ужуражып, эрги Тывага чоннуң, ылангыя аныяктарның ырлажып чораан ырларын, оларның сөстерин чыып ап чордум.

1976 чылда Чөөн Сибирь зоназының эгелеп чоруур драматургтарының Якутскиге болуп эрткен семинарынга «Ыглаар-Туругну» Москвадан келген критик, драматург Юрий Соломонович Бернгард ёзулуг-ла музыкалыг легенда-дыр деп үнелээниниң соонда, ол сценаже үнер аас-кежиктиг болган чүве. Ол аразында шии катап эдилгелерин, сайгарылгаларны каш-даа удаа эрткилээн.

Эрткен юбилейлиг чылда «Ыглаар-Туруг» театрның репертуарынга кирген. Ооң баштайгы көргүзүүү бо чазын болган. Режиссёрлар артистер ансамблин билдилиг мөңнээш, шиини тургусканнар. «Ыглаар-Туруг» республиканың районнарын база эргээш келген.

Шииниң музыказын чоннуң аас чогаалы-биле ханы таныш композитор Алексей Чыргал-оол чедиишкинниг бижээн. Ооң каасталгазын чоокта чаа мөчээн чурукчу Г. Торлук кылган. «Ыглаар-Туругну» чон сонуургал-биле хүлээп ап турар. Чээрби чылдар бурунгаар төрүттүнген күзелимниң боттанганының херечизи — бөгүнгү көрүкчүлерниң адыш часкаашкынны, оларның чугаалап турары чылыг сөстери болгаш күзээшкиннери.

Күзелимниң боттанганы дээш театрның администрациязынга, уран чогаадылга чөвүлелинге болгаш бүгү-ле артистерге өөрүп четтиргенимни илередип чоруур мен. Чаа ажыттынар 43-кү театр сезонунуң репертуарында «Ыглаар-Туруг» база кирген. Шиниде дүжүметтиң ролюн ойнап турар мен. Чоокку чылдарда көрүкчүлерниң кичээнгейинге база бир шиини бараалгадыр күзелдиг мен.

К. САПЫК-ООЛ.

БАРААЛГААР БИС

Күзел күштүг дижир, ынчалза-даа херек кырынга ону боттандырары ындыг-ла амыр эвес. Артист боор дээн күзелимни чедип аарда меңээ сес чыл негеттинген: Кызылдың уран чүүл училищезинге үш чыл, Москваның Щукин аттыг училищезинге беш чыл өөрендим. Артист кижиге чон мурнунга бараан боору дег өөрүшкү чок. Көрүкчүлер-биле бо сезонда баштайгы ужуражылгавыстың келгени ол.

Делегей классиги Ф. Шиллерниң «Кара сагыш болгаш ханы ынакшыл» деп шиизинде президент Фон Вальтерниң, Мустай Каримниң «Ай туттурган дүнеде» Рыскулбейниң, япон драматург М. Тикомацунуң «Ынакшааннарның амы-тынынга четтингени» деп шиизинде Магоэмоннуң, Э. Лабиштиң «Терезин шляпа» деп шиизинде Бепертюинниң рольдарын ойнап бараалгаар мен.

Ол-ла шиилерде доосҡан өөрүм — аныяк артистер шупту ойнап турарлар. Рольдарны чедингир кылдыр тургузарынга театрның режиссёрлары, арга-дуржулгалыг артистер бисте дузалап келгеннер. Ол ындыг болур ужурлуг-даа. Театр дээрге-ле коллективтиг чогаадылга болгаш коллективтиг ажылдажылга чери болгай.

Чаа сезон ажыттынганы-биле көрүкчүлерге бистиң бараалгадыывыс база эгелээн.

А. САЛЧАК.

Көрүкчүлеривиске

Хөгжүм-шии театрының 43-кү сезону бөгүн эгелээр. Ол республиканың культура амыдыралында онзагай болуушкун. Артист бүрүзү анаа шыңгыы белеткенип, бодун шылгаттынар, көрүкчүлер-биле ужуражылганы манаар болгай. Чаа театрның сценазынга бир-ле дугаар ойнаарым ол.

Кызылдың уран чүүл училищезин доосҡан соонда хөгжүм-шии театрынга артистеп киргеш, К. Кудажының «Далай дүвүнде даңгына» деп шиизинде школачы урутнуң ролюн ойнааныымдан бээр ам дөрт чыл болуп турар. Ооң бээр хоочун артистер Е. Кенденбиль, Х. Конгар, М. Рамзанова оларның арга-сүмезин дыңнап, өөренип, «Аршин-мал-алан», «Аңчы-Кара биле Аңгыр-Чечек», «Ивчеек» деп шиилерге ойнап турган мен.

Чаа театр сезонунда «Лоокуут биле Нюргухун» деп шиинде өскүс уруг Нуннуурнуң ролюн ойнаарын меңээ дааскан.

А. КУУЛАР.

СЭТА-ның спорт медээлери

ААР АТЛЕТИКА. Штанга көдүрерингө делегейниң бирги чери дээш маргылдаа Американың Пенсильвания штаттың Геттисберг хоорайында эгелээн. Шак ол делегей маргылдаазында 49 чурттардан 250 спортчулар киржип турар.

Ол черниң 4200 кижи олурар колледжизинде болуп турар маргылдааның бүгү билеттери көдүүнда шупту саттынган. Штанга көдүрерингө делегейниң бирги чери дээш боол турар маргылдаа бо хоорайның чурттакчыларынга база бир улуг байырлал дээрзи чугаажок. Ынчангаш Геттисбергтиң кудумчулары бо хүннерде кончуг хөлзээзинниг. Ында маргылдааның киржикчилери, аңгы-аңгы чурттардан келген журналистер, тренерлер чедип келген.

Совет Эвилелиниң шилиндек командазы ол улуг маргылдаада база эки белеткелдиг киржип турар. Команданың составында делегейниң, Олимпий оюннарының чемпионнары Василий Алексеев, Давид Ригерт, Юрий Вартанян, Николай Колесников болгаш оон-даа өскелер бар. Үстүнде адаан спортчуларывыс болуп турар маргылдаага эң бедик шанналдыг чер дээш туржурлар.

ШАЙБАЛЫГ ХОККЕЙ. «Дукла» командазының хоккейжилери Чехословакияның бирги чери дээш эгелээн чемпионатта чедиишкинниг киржип, ийи команданы улаштыр уткаш, дөрт санныг турнир таблицазын баштай берген. ЧССР-ниң сөөлгү чылдарда чемпиону — «Польди» командазы ам дээрезинде оңгу черде чоруп турар.

ШЫДЫРАА. Херээжен шыдыраачылар аразынга делегейниң бирги чери дээш маргылдааның он бешки салыы октябрьның дөртте болган. Ол салыг 45 дугаар кошта соңгаарлаттынган. Делегей чемпиону Нона Гаприндашвили каразы-биле ойнаан. Соңгаарлаткан салыгда делегей чемпиону бир артык ооллуг. Маргылдааның ниити саны 8:6 болуп, Майя Чибурданидзе мурнап турар.

ВАТЕРПОЛ. ЦСК-ның шериг-далай флодунуң ватерполистери чурттуң бирги чери дээш маргылдаага чедиишкинниг ойнап, чемпион адын маргылдаа төнмээнде-ле катап эгидип алган. Ол команда ниитизи-биле 33 санны алгаш, чемпион апарган. Мөңгүн болгаш хүлер медальдар дээш Москваның «Динамо» командазы биле Москва университединиң студентилери ойнаарлар.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Орленок» телестудияның концерт залы.
11.45—«Пуск». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм, 3-кү сериязы.
12.50—«Аныяктарның адрестери».
13.35—16.00—Чапсар.
16.00—«Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте». Документалдыг фильмнер программазы: «Өңнүктер кожа турда», «Карагайдан келген Поповтар», «Ырак маякта».
16.55—«Шыдыраа школазы». «Ак терге».
17.25—«Совет күрүнениң болгаш эргениң үндезиннери».

КЫЗЫЛДАН

17.55—«Цемент». Телефильм.
18.10—«Тыва неделя». Информастыг программа.
18.30—«СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга!». Дамчыдылгага Тыва АССР-ниң кежээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненко киржир.
18.50—«Бистиң амыдыралывыстың өндүр хоойлузу». Дамчыдылга.
19.50—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—ГДР-ни чарлап тургусканының 29 чыл болган оюнга тураскааткан Герман Демократтыг Республиканың телевидение программазы.
21.15—Концерт.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.35—«Бистиң адрезивис — Совет Эвилели».

Төңгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

17.55—В. Захаровтуң ырлары. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырлыг үлегерлиг ниити ырызы күүседир. РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Кутузов удуртур.
18.30—«Москва болгаш москвачылар».
19.00—«Чаш чораанының дугайында шүлүглер».

КЫЗЫЛДАН

19.30—Чарлалдар.
19.35—«Хоорай. Күс. Ритм». Фильм-концерт.
20.10—20.30—«Меңээ сүмележири херек...» Уран-чечен фильм.

Аңнып-тывыш ажылагыйының эргелели, аңчыларның болгаш балыкчыларның республика ниитилели 1978 чылдың октябрь 8-те эртенгиниң 11 шакта «Хүреш» стадионга бүгү уксаалардың аңчы ыттарының республика делгелгезин чорудар. Аңчыларны болгаш ыт эстүрерингe сонуургалдыгларны делгелгеге киржиринче чалап тур.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга бүргеп, аязыр, чамдык черлерге чаъс холумактыг быскан хар чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 11—16, чамдык черлерге 1—6, Кызылга 11—13 градус чылыг болур.

Эргим номчукчулар!
«Ш Ы Н»
солунну чагыдып алыңар.
Чылда чагыдылганың өртээ 6 рубль.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дайзыннар» 10.00, 11.40, 13.20, 16.00, 20.30, «Мээң милициям» 15.00, «Эдептиг херээжен» 17.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оожум океанның дээрбечилери» 9.30, 15.00 (уругларга), 12.10, 17.50, 20.40 (улуг улуска) шактарда.

«ВОСТОК»: «Прокаженная» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Муң чедимче чок чорук болгаш чаңгыс чедимче» 10.00, 15.00, «Аъттыг бажы чок кижи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьиаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кезээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2696.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00926.

ӨНДҮР УЛУГ ХООЙЛУВУС ДЕЛГЕРЕЗИН!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 233 (10830) | 1978 чылдың октябрь 7 суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязы 1977 чылдың октябрь 7-де Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязын (Үндезин Хоойлузун) хүлээп алгаш, бо хүнну бүгү улустуң байырлалы кылдыр чарлаан. Чаа Конституцияның бир чыл оюн бүгү совет улус, ооң иштинде Тываның ажылчы чоннары, совет социалистиг демократияның, 61-ги чылынче чоокшулап орар социалистиг тургузугнуң чаа үе-чадазының байырлалы кылдыр, СЭКП-ниң XXV съездизиниң, ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин, ССРЭ Конституциязының чүүлдерин болгаш негелделерин амыдыралга боттандырар дээш, онгу беш чылдың шалыпчы чылының планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседир дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүң байдалында байырлап турар.

Чаа Конституция, мурнундагы совет конституцияларның салгалдыын сагывышаан, Совет күрүнениң алдан чылдарда хөгжүлдезиниң түңнели болуп, коммунизмче бистиң бурунгаарлаашкынывыска чаа сорулгаларны быжыглап турар. Ынчангаш ССРЭ Конституциязы четчип бышкан сайзыраңгай социализмниң хоойлузу болур, ооң политиктиг, экономиктиг системазын, социал болгаш национал структуразын, культура болгаш угаан-бодал хөгжүлдезин, ооң даштыкы политиказының үндезин чүүлдерин тодарадып турар.

Сайзыраңгай социализмниң амгы Конституциязы социалистиг демократияның өндүр улуг чаалап алыышкыннарын, чаагай үндезилелдиин бадыткавышаан, хамаатыларның калбак эргелерин болгаш хостанылгаларын магадылап турар болгаш ооң-биле кады хамаатыларның эргелерин, хостанылгаларын ажыглаары оларның хамааты хүлээлгелерин хажык чок күүседири-биле тудуш харылзаалыын хоойлужудуп турар. Моон ужурунда совет алдын хоойлунуң херелинде чурттап чоруур совет кижи өске кайы-даа чурттуң хамаатызындан чоргаар болгаш аас-кежиктиг.

Совет Эвилелиниң ниитилел, күрүне болгаш национал-күрүне тургузуу, эргечагырга болгаш эргелеп башкарылга органнарының системазы, оларның ажылчорудулгазынга хамаатыларның киржириниң арга-хевирлери болгаш күрүнениң өске-даа принциптери чаа Конституцияда эртемге үндезилеп тодараттынган. Конституция социалистиг ниитилелге аңгыларның, партияның, ажылчы чоннарның ниитилелдериниң, эвилелдериниң, организацияларының болгаш коллективтериниң, ниитилел болгаш бүдүрүлге харылзааларының туружун база ролюн ылаптыг тодараткаш, оларның ужур-утказын, инициативчи, чогаадыкчы чоруун улам бедиткен.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязы болза, совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү, ооң политиктиг системазының, күрүне болгаш хөй-нииити организацияларының өзээ Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, СЭКП чон дээш туруп турар, чонга бараан боop турар деп айыткаш, ленинчи партияны бүгү улус бодунуң авангарды, ажыл-херээниң болгаш бүгү тиилелгелериниң организакчызы болгаш сорук кииринкчизи кылдыр ханы хүндүткел, быжыг бүзүрел-биле хүлээп көрүп турарын база катап бадыткаан.

«...Чогум-на харын бүгү совет улус бодунуң күрүнезиниң Үндезин Хоойлузунуң ёзулуг тургузукчузу болган деп бүзүрел болгаш чоргаарал-биле чугаалап болур бис»—деп, Л. И. Брежнев ээлчег чок чедиги сессияга чугаалаан. Шынап-ла сайзыраңгай социализмниң Үндезин Хоойлузу бүгү партияның, ооң ленинчи Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Конституция комиссиязының Даргазы эш Л. И. Брежневтиң идепкейлиг ажыл-чорудулгазы болгаш удуртулгазы-биле, совет улустуң калбак киржилгези-биле ажылдап кылдынган. Төлевилелди чугаалажып көөрүнге 140 миллион кижиниң киришкени, ажылчы чоннарның 1,5 миллион хуралдарынга, бүгү партия, совет, хөй-нииити организацияларының хуралдарынга чугаалашканы, дөрт чүс муң хире санал-оналдар киргени ону бадыткаан. Ынчангаш чаа Конституция бүгү улустуң, бүгү партияның коллективтиг угаан-бодалының үре-түңнели болган.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязы күштүг болуп, боттанып турар. Чурттуң амыдыралынга ооң политиктиг болгаш сорук кииринчи салдары кайгамчык улуг. Конституцияны хүлээп алган соон дарый, «Үш чыл планын Конституцияның бир чыл оюнда!» деп чарыш Москваның Лихачев аттыг автозаводунга эгелээш, бүгү чуртка калбарган. Зилчилерден 2000 ажыг кижи, хөй бригадалар берген сөзүн сентябрь төнмээнде-ле күүсеткен. Оларның үлегерин эдергеннер хүлээлгезин күүсеткен дугайында муң-муң рапорттарны, медээлерни байырлал бүдүүзүнде берген. Ооң түңнелинде хөй миллион рубльдиң продукциязы пландан ажыр бүдүртүнген. Хөй-нииитиниң, тус-тус кижилерниң амыдыралынга чаа Конституцияның чаагай салдарын санап, хемчээри берге.

Тываның ажыл-ишчилери, москвачыларның болгаш чурттуң өске-даа мурнакчыларының эгелээшкиннерин деткивишаан, Конституцияның бир чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарышты калбарткан. Ол чарыштың эгелекчилери «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың механиктиг цеги, «Водоканал» эргелел, «Росводпромнуң» демир-бетон кылыглар заводу, Шагаан-Арыг АТБ-зи, «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазы, «Нарын», «Шамбалыг» совхозтарның хойжу бригадалары, Кызыл үлетпүр садыгның № 10 магазини болгаш хөй санныг ажылчыннар, малчыннар болган. Оларның хөй нуруузу социалистиг хүлээлгелерни күүсеткенин рапорттап, дыңнатканнар. Бо чарыштың ачызында 9 айларның планныг даалгаларын күүседиринге хөй санныг үлетпүр болгаш медээ ажыл-агый продуктулары немей бүдүртүнген.

Конституция хүнүн байырлап тура, партия, совет органнарга, хөй-нииити организацияларынга, бүгү хамаатыларга ооң даандырып турар хүлээлгелерин хажык чок ... [illegible] дыңнаар ...

Г. РАМАЗАНОВ, башкир шүлүкчү.

ҮЕВИСТИҢ ЧЫРЫТКЫЗЫ

Меңгеде өшпес чырыткы дег,
Бөмбүрзектиң сылдыстарын
Кремльдиң часпас шагы
Кичээнгейлиг көрүп туру.

Шактың чаңгыс минутазы
Шагның маңын хемчээнгензиг,
Чүс-чүс чылга деңнежип тур.
Чүтле шынны чарлап туру.

Авыралдыг улуг чуртум,
Ажыл-ишчи улус чонум
Чалбыышталган чаңгыс туктуг,
Чарлып болбас чаңгыс эптиг.

Хоойлувуста дүрүмчүткен
Хостуг чонум аас-кежиин
Өлгүжемге ырлап каар мен,
Өртемчейге изим артар.

Оттуг чылдар кыдан турда,
Октуг-боолуг шериг болдум...
Чонум дээштиң төккен ханым—
Чоргааралым демдээ болган.

«Хостуг бис»— дээн «чыланнарның»
Хоозун сөзү—ыйба, хүлдүр...
Арыг, шынныг Хосталга дээш
Амы-тынным өргүп боор мен.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАР

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринден, тудуг, транспорт организацияларындан, ажыл-агыйларындан күш-ажылчы 17 коллективтер, 167 бригадалар, цехтер, фермалар, 2210 мурнакчылар онгу беш чылдың үш чылдарының планныг онаалдаларын октябрь 7-ге чедир күүсеткен.

Ылаңгыя, социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен бүдүрүлгелерге «Водоканал» эргелели, «Сукпак» совхоз, Садыг министерствозунуң автобүдүрүлгези, кооперацияның Каа-Хемде ак азыраар ажыл-агыйы, «Тыва сүт тудуг» трестиң № 2 мехколоннназы, «Тыва көдээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу, Тожуда, Балгазында, Кызыл районда ыяш ажыл-агыйлары, транспорт эргелелиниң чолаачыларының 20 бригадалары, «Росводпромпаттыныышкынның демир-бетон кылыглар заводунуң 2 бригадазы, одаар чүүл үлетпүрүнүң ыяш белеткээр комплекстиг 3 бригадазы, көдээ ажыл-агыйның 62 бригадалары, фермалары, Ак-Довурак хоорайның бүдүрүлгелериниң 22 цехтери, бригадалары, заалчетлери болгаш республиканың оон-даа өске бүдүрүлгелери хамааржыр.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл болур оюнга уткуштур алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен бүдүрүлгелерниң, ажыл-агыйларның, тудуг, транспорт организацияларының ажыл-ишчилеринге алдар болгаш мактал!

ХУУСАА БЕТИНДЕ

«Тыва көдээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу онгу беш чылдың үш чылдарында 4 млн. 795 муң рубльдиң барааның продукциязын бүдүрер тургаш, ону 4 млн. 936 муң рубльге чедирип, планын октябрь 1-де 102,9 хуу күүсеткен. А барааның продукцияны сайгарар планын база ол-ла хуусаада 53 муң рубльге ажыр сайгарган, азы 101,1 хуу.

Планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээн коллективтиң хүлээлгезин күүседиринге хептээр цехтиң мастери, коммунист В. А. Прохоров, бүдүрүлге-техниктиг килдистиң начальниги В. С. Колдыга, полигоннуң мастери Г. Д. Богатов болгаш оон-даа өске мурнакчыларның киирген үлүг-хуузу улуг.

Н. ХАНДОВ,
заводтуң директору.

ЧЕДИИШКИННИГ

«Хемчик» совхоз күрүнеге эът, дүк садарының чыл планын күүсеткен. Төрүүр хой кадарган 18 хойжуларның 12-зи 90-дан 115 чедир хураганны камгалап алган.

Эрткен чылын бода малды чаңгыс сүт-барзан фермазынга мөөңнеп каттыштырган. Ол фермага кыштаан 680 баш бода мал 99,6 хуу камгалаттынган. Хомушку Оолак кадарып турган шарыжыктарын экп семирткен, күрүнеге дужаарга, 80 хуузу тергиин күштүг болган.

Совхоз сиген планын 80 ажыг хуу күүседип, эрткен чылдан 120 тонна сигенни хөйнү белеткээн, Ол ышкаш силос, сенажты база хөйнү белеткеп алган. Мал чеми белеткээринге Кара-Сал Чүңнейниң бригадазы экл ажылдап, 500 тонна сиген белеткээр планын 610 тоннага чедирген. Совхозта ийи хойжу бригаданың хойжулары 300 тонна сигенни кезип белеткеп алган, Ам совхозта 32 кадарчыларның 27-зи сигенни кыштагларында чедирген, Эң ылангыя бирги хойжу бригада (бригадири Х. Сарыглар) кыштаглаашкынга белеткелди эки чоруткан. Ол бригаданың хойжулары Саая Сериң, Ооржак Өрге, Саая Шеңгар-оол 15—18 тонна сигенни кескеш, кыштагларында чедирип алган.

Х. МОНГУШ.

Найыралдың болгаш билчиишкинниң байдалынга

Араб Социалистиг чаартылга партиязының Чиңгине секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асад СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалааның ёзугаар албан найыралчы аян-чоруун кылып, октябрь 5-те Москвада келген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновтуң Араб Социалистиг чаартылга партиязының Чиңгине секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асад-биле чугаалажышкыннары октябрь 5-те Кремльге эгелээн.

Чугаалажышкыннар найыралдың болгаш билчиишкинниң байдалында эртип турар. Чоокку Чөөн чүкте байдалче кол кичээнгейни салган. АКШ-тың идепкейлиг киржилгези-биле Египеттиң болгаш Израильдиң удуртукчуларының аразынга Кэмп-Дэвидке чардынган сепараттыг дуюкаа дутуржулганың түңнелинде бо девискээрде байдал улам чидигленгенин талалар демдеглээн. Араб улустардан дуюкаа кылдынган болгаш оларга удур, оларның эрге-ажыктарынга чөрүшкек ол сүлээ Чоокку Чөөн чүк айтырыын чөптүг болгаш бүгү талалыг шиитпирлээрин боттуу-биле бергедедип, Чоокку Чөөн чүкке ёзулуг тайбыңны чедип алырын ырадып турар деп чаңгыс эп-сеткилдиг санал-оналын олар илергейлээн.

1967 чылда Израильге эжелеттирген бүгү араб черлерин чугаажок хостаарынга база Палестинаның араб улузунуң бот-башкартынар болгаш бодунуң хамаарышпас күрүнезин тургузуп алыр эргезин кииришттир оон чарлып болбас национал эргелерин боттандырарынга үндезилээш, Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыңны тургузаар дээш демиседир үргүлчүлээр деп Совет Эвилелиниң болгаш Сирияның шиитпирлиг чоруу чугаалажышкыннар үезинде бадыткаттынган.

Янзы-бүрү талаларга совет-сирия кады ажылдажылганы улам калбартып хөгжүдериниң айтырыгларын дугайты санал-оналдар солчуушкуну база болган. Ооң-биле кады ол кады ажылдажылга чедиишкинниг хөгжүп турар деп бүзүрел илергейлеттинген. ССРЭ-ниң болгаш Сирия Араб Республиканың аразынга найыралды база кады ажылдажылганы быжыглаары ийи чурттуң улустарының үндезин эрге-ажыктарынга тааржып турар деп чаңгыс эп-сеткилдиг санал-оналын Совет Эвилелиниң болгаш Сирияның удуртукчулары илергейлээн.

Чугаалажышкыннар үргүлчүлээр.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле А. Х. Хараевти шаңнаар дугайында ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республикага тудугну төлевилээр талазы-биле хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш «Красноярскгражданпроект» институттуң Тыва салбырының кол инженери Анатолий Харламович Хараевти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.
Кызыл хоорай,
1978 чылдың октябрь 6.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ «ТӨРЭЭН ТЫВАВЫСТА» деп фотомонтажы.

ЭРГЕ-ШӨЛЭЭ БҮРГЕЛ, ЧАПТЫП ТУРАР

ХҮЛЭЭЛГЕВИС

«ССРЭ хамаатылары күрүне болгаш хөй-нитти херектерин эргелеп башкарарынга киржир эргелиг».

(ССРЭ Конституциязының 48-ки чүүлүнден).

Сайзыраңгай социализмниң чаа Конституциязын хүлээп ап, күштүг кылдыр бадылаарынга киришкеним меңээ улуг аас-кежии болган. «ССРЭ хамаатылары күрүне болгаш хөй-нитти херектерин эргелеп башкарарынга киржир эргелиг»—деп чаа Конституцияда айыткан. Ону амыдыралга боттандырарынга үлүүм киирип чор мен.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Конституция комиссиязының Даргазы эш Л. И. Брежневтиң сессияга илеткелин депутат эш-өөр-биле кады сеткил-чүрээвистиң ханызындан, улуг сонуургал-биле дыңнаан бис. Советтер чуртунуң хөй санныг национальдарының болгаш биче улустарының төлээлекчилери-биле кады бистер, тыва улустуң төлээлекчилери, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алырынга ынчаар киришкен бис.

ССРЭ Конституциязында кижилерниң чаа ниитилежилгези—совет улустуң чаңгыс эвии чайынналчаа-биле бадыткап хоойлужуткан. Чогум-на ындыг чаңгыс эптиг чоруктуң ачызында бүгү совет республикалар социал-экономика, культура талазы-биле бедик деңнелге чедир хөгжээн. Октябрьның социалистиг революциязының мурнунда Азия диптиң төвүнде турар биче улус—тываларның дугайын кым-даа билбес турган деп чугаалап болур. Амгы үеде ийи дакпыр орденниг Совет Тываның дугайын бүгү чурт билир апарган. Чүге дээрге совет эрге-чагырганың чылдарында Тыва АССР-ниң экономика болгаш культура тургузуушкунунга бүгү совет улустуң, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң ачызында бурунгаар улуг базым кылдынган. Ол дээрге ССРЭ-ниң чаа Конституциязында айытканын ёзугаар, бүгү-ле областарның, республикаларның деңг-дески хөгжүлдезин боттандырып турарының ачызы-дыр.

Бистиң республикада амгы үениң сайзыраңгай дериг-херекселдери-биле чепсегленген үлетпүр бүдүрүлге черлери болгаш чаа-чаа хоорай, суурлар тургустунган. Тываның өңнүг металлургиязының баштайгызы—«Тыва кобальт» болгаш аар үлетпүрүнүң төвү—В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттары ооң чайыннанчак чижээ болур. Оңгу беш чылда Элегес-Аксының чылда 52 миллион туүйбу кылыр хана материалдарының заводу, Кызыл-Мажалыктың эът комбинады болгаш өске-даа улуг-улуг бүдүрүлге черлери кылдынып, ажыглалга кирер ужурлуг.

Бистиң чурттуң эрге-чагыргазының дээди органы—ССРЭ-ниң Дээди Совединге мээң депутат кылдыр соңгуттурганым Кызыл-Мажалыктың 650-ги соңгулда округунуң девискээринде «Тыва даг-дүгү» комбинатының үүрмектеп сорттаар комплекизинде регулировщиктеп ажылдап турар мен. Бистиң хөй муң кижилиг коллективтиң ажылдааръынга таарымчалыг бүгү чүүлдерни Конституцияда айытканын ёзугаар хандырып турар. Оңгу беш чылдың үшкү чылында хөй квартиралардыг чуртталга бажыңнары, 140 орунньг уруглар сады, чаа столовая, амыдырал-хандырылга корпузу дээш, өске-даа эргежок чугула туругла ажыглалга кирген. Бистиң аныяк Ак-Довурак хоорайывыс улам өзүп, чаагайжып турар. А комбинаттың бүдүрүлге коллективтеринден оңгу беш чылдың үш чылдарының планныг даалгаларын ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнга уткуштур күүседипкен черлер хөй. Оларга комбинаттың энергия цеги, үлетпүр бүдүрүлге комбинадының эптеп кылыр демир-бетон цеги болгаш өскелер-даа хамааржыр. Ол ышкаш бөдүүн руда арыглаар цех, рудник коллективи, транспорт цеги болгаш хлеб заводу база-ла социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннииг күүседип турар.

Бистиң комбинаттың коллективиниң мурнунда оон ыңай ээлчээниң төлевилээн күчүзүнге ону чедирериниң улуг сорулгазы салдынган. Чогум-на ооң уржуундан бисте аныяк специалистерни белеткеп, өөредиринче улуг кичээнгейни салып турар. Бо чылын чүс ажыг аныяк специалистер бисте кээп ажылдай бергеннер. Олар чурттуң янзы-бүрү хоорайларының тускай өөредилге черлерин доозуп, боттарының күзел-соруу-биле Ак-Довуракта келгеннер. Ол база-ла ССРЭ Конституциязында хоойлужуткан бузулбас эп-найыралдың херек кырында боттанышкыны-дыр.

Бистиң комбинатта планныг даалгалар күүседдени үстүр, продукцияның шынары куду болур таварылгалар боор турар. Ол бүгүнү бистер нитти күш-биле чайладып, күрүне планнарының ынап-ла күүсеттинерин чедип алыры—бистиң хүлээлгевис болур.

Бо хүннерде, бүгү совет улус-биле бир демей, бистиң В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилери партия Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, шынчы ленинчи, шылгараңгай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы эш Леонид Ильич Брежневке совет кижилерниң аас-кежиктиг, чаагай амыдырал-чуртталгазы дээш, бүгү делегейге быжыг тайбың дээш доктаамал сагыш салып турарынга кызыгаар чок өөрүп четтиришкинин илередип турар.

А. СЕДИП,
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады.

«ССРЭ-де херээжен болгаш эр кижилер деӊ эргелиг».

(ССРЭ Конституциязының 35-ки чүүлүнден).

«ССРЭ хамаатылары өөренир эргелиг».

(ССРЭ Конституциязының 45-ки чүүлүнден).

«Красноярск кол тудугнуң» «Тыва тудуг» трезиниң 48 дугаар тудуг эргелелинде Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Е. С. Бизяева болгаш ооң удурткан бригадазының кыстары хөй муң кежигүннүг ол коллективте эр кижилер-биле бир деңге ажылдап, хүндүткелди чаалап алган. Шеверлекчилер бригадазы ССРЭ Конституциязының бир чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгезин сентябрь 30-де күүседип, ниитизи-биле 215 муң рубльдиң ажылын кылган. Е. С. Бизяеваның бригадазы чүгле Тывада эвес, харын база Красноярск крайда сурагжаан. Чоокта ол бригаданың мурнакчы дуржулгазын өөрениpи-биле крайның хөй-хөй хоорайларындан штукатур-малярлар кээп чораан.

ЧУРУКТА: Е. С. Бизяева (оң талазындан үш дугаарында) Кызылдың «Турист» гостиницазының тудуунда бодунуң бригадазының кежигүннери-биле тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АМЫДЫРАЛЫВЫС

Амыдыралывыстың алдын хоойлузу — ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганындан бээр бир чыл эрти. Чаа Конституция — ол дээрге Совет күрүнениң бүгү алдан чыл хөгжүлдезиниң мөөңнеттинген түңнели-дир деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Конституция комиссиязының Даргазы эш Леонид Ильич Брежнев Дээди Советтиң сессиязынга бодунуң илеткелинге чугаалааның билир болгай бис.

Бо Үндезин Хоойлу Октябрьның идеяларының, Ленинниң чагыгларының амыдыралда боттанып турарын тодаргай херечилеп турар. Бистиң Конституциявыс бистиң чиилелгелеривисти, бистиң идегелдеривисти ылаптыг көргүзүп, совет кижилерниң эргелерин болгаш хүлээлгелерин чөптүг-биле тодараткан. Чедип алган чүүлдерни быжыглавышаан, коммунистиг тургузуушкунну улам ыңай калбартырының сорулгаларын ол база айыткан.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели болза ажылчын аңгының, тараачыннарның болгаш интеллигенциянын, чурттуң бүгү национальдарының болгаш биче улустарының ажылчы чоннарының күзелин болгаш эрге-ажыктарын илергейлээн бүгү улустуң социалистиг күрүнези болур деп, Конституцияның бирги чүүлүнде чугаалап турар.

Чаа Конституцияның ачызында совет демократия көстүп көрбээн бедик деңнелче көдүрүлген. Ооң тодаргай чижээ болза, Үндезин Хоойлуну чугаалажып көөрүнге бүгү совет улустуң идепкейлиг киришкени болур. Орта чүс дөрт миллион ажыг кижи санал-оналын берген. Ол болза чурттакчы чоннуң улуг назылыг кижилериниң бештиң дөрт кезии болуп турар. Ынчангаш эш Л. И. Брежневтиң: **«ылап-ла бүгү совет улус бодунуң күрүнезиниң Үндезин хоойлузунуң ёзулуг чаяакчызы болган»** деп чугаалаан сөстеринге чөргаарланып турар бис.

Социализмниң кайгамчык чаалап алышкыннарының бирээзи болза чаа кижини кижизиткени, совет улус деп адаар кижилерниң төөгү талазы-биле чаа ниитилешкек чоруун үндезилээни болур. Коммунистиг тургузуушкун чорып турар үеде бистиң чуртувуста национальдарның болгаш биче улустарның аразында чоокшулажышкыны улам ханылаар, оларның найыралы улам быжыгар.

Маңаа чижек кылдыр революция мурнунда караңгы-бүдүүлүк, үжүк-бижик чок чораан тыва улустуң төөгүзүн ап болур. Улуг Октябрьның, улуг Ленинниң ачызында тывалар феодалдыг ниитилелден капитализмниң кара тамызын оюп эрткеш сайзыраңгай социалистиг ниитилелче кайгамчык шураашкынны кылган. Олар ам бүгү совет улус-биле кады коммунизмни тургусчуп турар.

Шаанда сан талазы-биле хөй эвес чораан тыва улус Совет эрге-чагырганың чылдарында политика, экономика, культура талазы-биле сайзыраан социалистиг нация болу берген. Совет Тыва ам чүмү-биле ажылчын аңгының чурту апарган. Бистиң аныяк республикавыстың сураглыг оолдар болгаш кыстары — Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оолдуң, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Ооржак Лопсаңчаптың, Салчак Токаның, Моңгуш Чоланың, Ооржак Дажы-Намчалдың, Уин-оол Бавуун-оолдуң, Сарыглар Дамдын-оолдуң, РСФСР-ниң улустуң артизи Максим болгаш Кара-кыс Мунзуктарның, Владимир Оскал-оолдуң, РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу Сергей Лаңзының болгаш өскелерниң-даа аттарын бүгү чон билир. Оларның ат-сураа чүгле бистиң чуртувуста эвес, харын бүгү делегейге тарап турар апарган.

Тывада баштайгы дээди эртемниг ээредилге черлериниң бирээзи Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң студентилери практиктиг кичээл үезинде.

ЧОРГААРАЛЫМ

ССРЭ Конституциязында ССРЭ хамаатыларының өөренир эргези өөредилгениң бүгү хевирлериниң халас болуру-биле, аныяктарның бүгү-нитти ыяап-ла ортумак өөредилгезин боттандырары-биле, сургуулдарга болгаш студентилерге күрүне стипендияларын база чиигелделерин тыпсып турары-биле, таарымчалыг байдалды тургузары-биле хандыртынар дээрзин бижип каан.

Авам—ажылчын, ачам—башкы. Оларның кайызынга-даа чоргаарланыр мен. Ачамның чагыын болгаш ажыл-ижин бичимден-не онза сонуургап келген мен. Бойдус кижиниң чарылбас өннүү дээрзин база-ла бичимден-не эскерип, бо талазы-биле билиглерни сонуургааш, Кызылдың педагогика институдунуң биохимия факультединге өөренип киргеш, ам доозарының бешки курзунда педпрактика эрттирип тур мен. Каш айлар болгаш башкы боор дээш күзелим, өске-даа эш-өөрлерим-биле бир демей, боттаныр. Ындыг эргени, аас-кежикти чедип алырын ССРЭ Конституциязында магадылааның үстүнде бижээн мен.

Институтка өөренип тургаш, стипендияны, ылаңгыя бедиткен стипендияны алырга база өөрүнчүг-ле боор-дур. Мээң эки өөредилгемниң ынчаар үнелеп турары дээрге партия, чазактың улуг ада сагыш салыышкыны деп санаар мен. Үндезин Хоойлунуң кайы-даа чүүлдерин өөренип, таныжып көөрге, совет кижи бүрүзүнүң амыдырал-чурттаалгазын экижидер, эртем-билиин, культуразын бедидеринче угланган, ол-ла бүгүнү ажыглаар эргелерни болгаш хамаатыларның хүлээлгелерин тодаргай айыткан боор-дур.

Бо чайын чаа Хосталга ортулуунга болуп эрткен бүгү делегейниң аныяктарының болгаш студентилерниң XI фестивалынга киржип чорааш келген бистиң чаңгыс курсчувус Надежда Анисимованың чугаазын дыңнааш, онза сонуургадывыс. Ол база-ла Конституцияда магадылаттынган хостуг эргевистиң амыдыралда боттанып турарын көргүзүп турар. Эртем-билиглерге өөренип, эш-өөр-биле найыралдыг болуп, өөредилгеге-даа, дыштанылгага-даа деӊ эргелиг боор чурттаары магалыг-ла-дыр.

Вера НЕКРАСОВА,
бешки курстуң студентизи.

МАГАЛЫГ-ДЫР

«ССРЭ хамаатызы социалистиг өнчүнү камнаар болгаш быжыглаар хүлээлгелиг».

ССРЭ Конституциязының 61-ги чүүлүнден).

Ада-өгбем шаг-шаандан бээр малчын чораан болгаш мал ажылынга дыка сонуургалдыг мен. Ынчангаш 1951 чылдан эгелээш, амгы үеге чедир ниитиниң малын өстүрер херекке шыдаар шаам-биле бодумнуң үлүүмнү киирип, хой малдап чор мен.

Чайның изиинде хойну одарладып семиртири, кыштың соогунда ону менди хүр кыш ажырары амыр эвес херек. Ынчалза-даа хүлээнгени күштүг дижир болгай, ынчангаш сонуургаан, күзээн ажылын кызымаккай, ак сеткил-биле кылыр апаар. Хой малдаан чылдарымда алган хүлээлгелеримни үргүлчү күүседип, элээн бедик көргүзүглерни чедип ап келдим. Бо чылын төрүүр 100 баш хой бүрүзүнден 91 хураган камгалап, бир хойга оңаштыр 1,7 кг дүк кыргып, бодум хуумда 22 тонна сиген белеткеп алыр хүлээлге алгаш, оларны түс-тузунда 93 хураган, 2 кг дүк, 33 тонна сиген кылдыр күүсеттим.

Бистиң «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында Сайырның № 1 хойжу бригадада парт-бөлүкту 5 чыл дургузунда удуртуп келдим. Ук бөлүктүң коммунистери, бистер, социалистиг өнчү болур ниитиниң малын менди ажаап өстүреринге малчыннарның харысалгазын бедидер, мурнакчы дуржулганы өөренир, ону чептередир дугайында болгаш оон-даа өске чугула айтырыгларны чугаалажып, ылаңгыя аныяктарны мал ажылынга хаара тудуп, оларны аңаа хандыкшыдар сорулганы салып турар бис. Бо чугула херекке бодум хуумда үлегер-чижек көргүзер сорулга-биле ажы-төлүмнү мал ажылынга өөредип, бодумнуң дуржулгамны уругларымга дамчыдып келгенимниң түңнелинде уруум Хирлиш Ондар биле күдээм Тенек-оол Ондар баштай хойжуга дузалакчылап тургаш, ооң соонда боттары тускай кодан хойну хүлээп алган, ам хойжу болуп эки ажылдап турарлар.

Коммунистиг партияның, Совет чазактың ачызында амгы үеде ССРЭ Конституциязында быжыглаттынган эргелерни ажыглап, ында айыттынган хүлээлгелерни күүседип, ажылдап, чурттаары магалыг-дыр.

М. НАТПИТ,
хойжу, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи.

Чөөн-Хемчик район.

КАДЫКШЫЛ— БАЙЛАКШЫЛ

ССРЭ-де кадык камгалалы—социалистиг тургузугнуң кайгамчык улуг чедиишкиннериниң бирээзи. Бүгү чоннуң кадыкшылын камгалаар болгаш ону улам экижидери дээш доктаамал сагыш салыышкынны бодунга бүрүнү-биле ап турар күрүне бистиң социалистиг күрүневис болуп турар. Улусчу медицинаның социалистиг принциптерин ССРЭ-ниң чаа Конституциязында бүрүн долузу-биле илереттинген. Бо талазы-биле дараазында айтырыгларны адап болур: медицинаның күрүне характерлиг болгаш планныг чоруу, ооң профилактиктиг угланыышкыны, халас болгаш кижи бүрүзүнге чаңгыс аай боор турары, ол ышкаш кадык камгалалы биле медицина эртемниниң кады ажылдажылгазы, кадык камгалалынга хөй-ниитиниң киржилгези.

Аарыгларны болдурбас болгаш оларны эге чадазында-на илередип тывары дээш дараазында хемчеглерни бисте ап чорудуп турар болгай. Ажылдаарынга эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузуп, кижилерниң кадыын камгалаары, массалыг эмчи шинчилгелерин эрттирип турары, участок аайы-биле чонга бараан болуру болгаш чыттырып эмнээри бистиң чуртувуста профилактика болгаш эмнээшкин ажылдарының чаңгыс аай чоруун көргүзүп турар.

Хову-Аксы суурнуң соңгу-барыын талазында бойдус-чурумалдыг чараш булунчугашта, чурттаалга массивинден 400 метр хире черде, ийи каът бажың бар. «Тыва кобальт» деп профилакторий-санаторий ында турар. Тываның өңнүг металлургиязының баштайгызының ажылдакчылары маңаа дыштанып, эмненип, кадыын быжыглап турарлар. Профилакторий 1972 чылда ажыттынган. Долу эвес чеди чыл дургузунда маңаа 3,5 муң ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар дыштанган.

Бо бүгүнү чедип алырынга профилакторий улуг ужур-дузалыг боор турары чугаажок. Даг болгаш гидрометаллургия цехтериниң ажылчыннарының талазындан, ында, өске цехтерге бодаарга, ажылдаарының байдалы берге-даа болза, аарыыр чорук эвээш боор турар.

Профилакторийниң бодунда янзы-бүрү дериг-херекселдер элбек. Оларның дузазы-биле аңгы-аңгы эмнелге хемчеглерин чорудуп болур. Процедураның, физиопроцедураның ийи, парафин болгаш малгаш-биле эмнээр кабинеттер, ол ышкаш суг эмнелгелиг зал бар, бо чылдан эгелээш электросон ажылдап, массажты база кылып эгелээн.

Профилакторийде удуур өрээлдер чырык, делгем, коллуунда-ла чаңгыс азы ийи кижи чылдар кылган. Дыштанылга өрээлдерин улуска таарымчалыг кылдыр тургускан. Ында телевизор, пианино, стол кырының оюннары, ном-дептер, солун аймаа бар. Дыштаныкчыларның ортузунга санитар-гигиена билиглеринге хамаарышкан база чогумчалыг чемненилге дугайында тайылбыр ажылын чорудуп, лекция, беседаларны кылып турар.

Бистиң коллектив бо чылын эки ажылдаан. Оң сезон эрттирдивис, 500 хире кижиниң кадыын экижиткен. Процедура кабинединиң эмчи сестразы Т. П. Позднякова, физиокабинеттиң эмчи сестразы Л. Супрунова, повар Г. Н. Баранова, санитарка М. Оюн дээш өскелерниң-даа ак сеткилдиг ажыл-ижин мактавас арга чок. Кижиниң оран-бажыңы-биле демей дыштанырынга таарымчалыг байдал профилакторийде тургустунган дээрзин дыштаныкчылар чугаалап турарлар.

М. НАГАЙЦЕВ,
«Тыва кобальт» профилакторийниң улуг эмчизи.

«ССРЭ ХАМААТЫЛАРЫ КАДЫЫН КАМГАЛААР ЭРГЕЛИГ

Ол эрге кадык камгалалының күрүне албан черлериниң көргүзер мергежилдиг халас медицина дузаламчызы-биле; хамаатыларның кадыын эмнээр болгаш быжыглаар албан черлериниң четкизин калбартыры-биле; калбак профилактика хемчеглерин чорудары-биле... хандыртынар».

(ССРЭ Конституциязының 42-ги чүүлүнден).

ЧУРУКТА: Москвада чаа эмнелге бажыңы.

саннар, фактылар

ТЫВА АССР 1945 ЧЫЛДАН 1978 ЧЫЛГА ЧЕДИР

☆ Үлетпүр продукциязын бүдүрери 57 катап улгаткан. Электри энергиязын бүдүрери 0,9 миллион киловатт-шактан 118,4 миллион киловатт-шак, хөмүрдаңгы 6,5 муң тоннадан 817 муң тонна, дииг материалдары 4 муң кубометрден 195,1 муң кубометр, саржагны 3 тоннадан 497 тонна, далганны 1 муң тоннадан 20,9 муң тонна, кондитер кылыгларын бүдүрери 35 тоннадан 934 тонна чедир өскен.

☆ Республиканың улус ажыл-агыйынга ол чылдарның дургузунда 1402 миллион рубльдиң капитал салыышкыннарын шиңгээдип алган. Бир эвес капитал салыышкыннар 1945 чылда 1,7 миллион рубль турган болза, а 1977 чылда 114 миллион рубль болган.

☆ Кодээ ажыл-агыйга коллективизацияның доозулганындан, кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алганындан колхозтарның, совхозтарның тарылга шөлүнүң хемчээли 1945 чылдан 1977 чылга чедир 16 ажыг катап көвүдээн. А мал чеми культураларының тарылга шөлү ол-ла үениң дургузунда 90 катап өскен.

☆ Кодээ ажыл-агыйда тракторларның саны 28 катап, комбайннарның — 55 катап, чүък автомобильдериниң — 78 катап көвүдээн.

☆ Республиканың чонунуң материалдыг байдалы чылдан чылче экижип турар. Ажаалга кассазында чоннуң салыышкыннарының түңү 250 муң рубльден 42,2 миллион рубль четкен.

☆ Бараанннарны үүрмектеп садары 5,6 миллион рубль турганындан 202,2 миллион рубль апарган.

☆ Нитти өөредилге школаларында 1944—1945 өөредилге чылында 9,2 муң уруглар өөренип турган болза, 1977—1978 өөредилге чылында 60.129 муң өөреникчи хаара туттунган. Ол үениң дургузунда башкыларның саны 464 кижиден 3,6 муң кижи четкен.

☆ Эмчилерниң саны 26 кижи турганындан 793 четкен. 1945 чылда 26 санныг эмчиниң 18-зи Кызылга турган. Бай-Тайга, Өвүр, Таңды, Тес-Хем, Тожу, Эрзин районнарга дээди эртемниг чаңгыс-даа эмчи чок турган. Амгы үеде Бай-Тайгада — 16, Өвүрде —12, Таңдыда—37, Тес-Хемде — 14, Тожуда — 8, Эрзинде — 12 дээди эртемниг эмчилер ажылдап турар.

ӨСКЕ ЫНДЫГ ЧУРТТУ БИЛБЕС МЕН

МАГАДЫЛАКЧЫЗЫ

Совет эрге-чагырганың чылдарында литературлуг тыва дыл үндезилеттинген болгаш тыва чечен чогаал калбак хөгжүлдени алган. Ам бистиң республиканың номчукчулары боттарының чогаалчыларының романнарын, тоожуларын, шүлүглелдерин, шиилерин төрээн дылының кырынга номчуп, көрүп турарлар. Оон туржук С. Токаның, О. Саган-оолдуң, С. Пюрбюнуң билдингир номнарындан аңгыда, сөөлгү чылдарда С. Сарыг-оолдуң, С. Сүрүң-оолдуң, М. Кенин-Лопсаңның, С. Козлованың, А. Емельяновтуң номнары бүгү-эвилел номчукчуларынга четкилээн.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга чедир хаанныг Россияның он-он бире-буурай улустары боттарының үжүк-бижии чок чораан. Ам ленинчи национал политиканың ачызында Советтер чуртунуң литературазы болгаш уран чүүлү бүгү делегейде культура хөгжүлдезиниң мурнуку одуруунда чорул турар.

«Совет литератураның болгаш уран чүүлдүң чогаалдары болза бистиң сагыш-сеткиливистиң үнелеп четпес байлаа, бистиң социалистиг ниити национал чоргааралывыс болуп турар» — деп, эш Л. И. Брежнев айыткан. Бо дээрге чүгле бедик үнелел эвес, харын совет кижилерниң ажыл-херектерин болгаш утаан-болалдаларын, оларның тургузукчу улуг үүлелерин көргүзүп турар бедик идейлиг чаа-чаа чечен чогаалдарны бижиириниче кыйгырыг болур.

Совет күрүнениң чаа Конституциязын хүлээп эгени бүгү делегейге ужур-дузалыг болуушкун болган. Бистиң Үндезин Хоойлувус социализмниң улуг аргаларын, бистиң ниитилеливистиң хамаатыларының калбак эргелерин бадыткаан болгаш Совет Эвилелиниң бүгү улустарының хосталгазының, демократия эргезиниң үндезиннериниң херек кырында канчаар боттанып турарын чырык чер кырында кижилерге көргүскен.

Моон ужурундан өндүр улуг хоойлу — ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл болган оюн совет улус улуг чаагай байырлал кылдыр ажыл-агыйга, культурага чайынначак чедиишкиннер-биле уткуп турар. Маңаа «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективин, Кызылдың № 1 АТБ-зинде Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Эизинге удурткан чолаачылар бригадазын, Тес-Хемниң «Чодураа» совхозта Ч. Баткарга удурткан Хараал-Тей сүт-бараан фермазын болгаш өске-даа хөй коллективтерни адап болур, олар оңгу беш чылдың үшкү чылының планныг оваалдаларын ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнга уткуштур күүседир дээн бедиткен хүлээлгелерин алдарлыбиле күүсеткеннер. Мындыг чижектерни хөйү-биле киирип болур.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязында хоойлужудуп каан совет хамаатыларының ажылдаар, өөренир, дыштаныр, эмчи дузаламчызын болгаш чурттаар оран-сууржу алыр бүрүн эргелерни капиталистиг чаңгыс-даа чурт кижилерге берип шыдавас. Бистиң Төрээн чуртувуска өжээнниг дээргилер буржуаз делегейге каш-даа турбаан болгаш турбас-даа хостуг эргелерниң дугайын дыңнап кааш, «кижиниң эргелериниң дугайында» хоозун шуугаазынны көдүрүп үндүргеннер. Ам бир чыл эртип тур. Совет Конституцияның амыдыралчызын, шынныын чүгле бөдүүн кижилер билип турар эвес, ол шуугаазынны тыпкан буржуаз пропаганданың чалчалары безин миннир ужурга таваржып турарлар.

Совет Конституция — хоойлуларның хоойлузу, бистиң амыдыралывыстың үндезини. Сайзырангай социализмниң ол өндүр улуг хоойлузун сагып чораш, коммунистиг ниитилелдиң бедиинге чеде бээр бис.

К. КУДАЖЫ,
чогаалчы.

> *«ССРЭ хамаатылары чуртталга бажыңнары алыр эргелиг».*
>
> (ССРЭ Конституциязының 44 чүүлүнден).

ЧУРТТААРЫ ЭКИ-ДИР

Найысылал Кызылда чаагайжыды туттунган чуртталга бажыңнары хүнден хүнче улам көвүдеп орар. Олче көжүп киргеннерниң саны база немежип, бүгү тала-биле чаагайжыды туттунган бажыңга олуруп, ол дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрүп четтиргенин илередип турар.

Тыва арат кижиниң уруу мен. Ада-ием-даа, бодум-даа өгге өстүвүс. Чайын чаъстыгда түрепчиг, кыжын соокта берге чүве болгай. Ону бистиң өгбелеривис бүгү назынында көрүп келди.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызында көшкүн тывалар сууржуң байдалче шилчээн. Эрги өглерниң орнунга чаа бажыңнар туттунган. Өгге бодаарга, бажың чылыг, чайын серин-даа апарган.

Хоорайның хлеб заводунда ажылчын кижи мен. Мээң ажылымны эш-өөрүм бедик-биле үнелеп, чоннуң төлээзи кылдыр Кызыл хоорай Совединиң депутадынга соңгуду. Найысылалдың ажыл-ижин, амыдыралын хоорай Совединиң сессияларынга чугаалажып, аңаа үнүмнүг кадып турарымга чоргаарланыр мен.

Найысылалдың № 4 микрорайонунда хөй каът бажыңнарның бирээзинде бис. Изиг, соок суглуг, чунар черлиг, электри-биле аъш-чем кылыр бажыңда бис. Ажыл шагының соонда телевизорну ажылдаткаш, бистиң Тывада, Төрээн чуртта чүү болуп турарын билип алыр бис. Мындыг амыдыралды бистиң өгбелеривис чүгле дүжүнге көрүп чораан чүве-ле болгай.

Шаанда өгге чурттап орган хөй ажы-төлдүг араттарны база көрген мен. Олурар, турар чер-даа тывылбас, эттеп салыр арга чок боор чүве-ле болгай. Шаанда чаңгыс дениин долгандыр үвүрелейчип орган болзувусса, ам өрээл бүрүзүнде Ильичиниң лампочкалары хып турар.

Бо бүгү Коммунистиг партияның, Совет чазактың ачызы-дыр.

Өшкү-Саар БАЛДАҢ,
Кызыл хоорай Совединиң депутады, хлеб заводунуң ажылчыны.

ЧААРТЫЛГА

> **«НИИТИЛЕЛ БАЙЛААНЫҢ, ЧОННУҢ БОЛГАШ СОВЕТ КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ЧААГАЙ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ ӨЗҮЛДЕЗИНИҢ ҮНЕР ДӨЗҮ—СОВЕТ КИЖИЛЕРНИҢ МӨЛЧҮГДЕЛДЕН ХОСТУГ КҮШ-АЖЫЛЫ БОЛУР».**
>
> (ССРЭ Конституциязының 14-кү чүүлүнден).

Бистиң амыдыралывыстың Үндезин Хоойлузун—ССРЭ Конституциязын хүлээп алгандан бээр бөгүн бир чыл боолуп турар. Бистиң чуртувуска сайзырангай, чедишкен социалистиг ниитилелди тургусканын, совет кижилерниң улуг эргелерин болгаш хүлээлгелерин ол хоойлуда дүрүмчүдүп быжыглаан. Ылаңгыя бистиң эртип келген үевисче бо өндүр улуг хоойлунуң бир чыл оюн байырлап турар хүнде хая көрнүп, чүнү чедип алганывысты түңнеп көөрү күзенчиг.

Бистиң совхозувустуң төөгүзүнүң баштайгы чылдарын энти-ле сактып кээр мен. 1947 чыл. Ада-чурттуң Улуг дайынының доозулганының соонда ийи-ле чыл эрткен. Берге үе. Ынчан Ильинкага чурттап турган орус тараачыннар колхоз организастап тургускан. Аңаа каш өреге кирген. Колхозту «Тиилелге» деп адааш, даргазынга Василий Болдыревти соңгаан. Ильинканың бичии-ле үстүнге чурттап турган тыва араттар орус өңнүктериниң үлегери-биле база колхоз организастааш, ону «Искра» деп адаан. Үш чыл эрткенде—1950 чылда шыдал-бырааы шоолуг эвес ийи бичии колхоз каттышкаш, чаңгыс ажыл-агый апарган. Ленинчи кооператив планын ёзугаар, аас-кежиктиг чаа, колхозчу амыдыралче баштайгы базымны ильинкачылар ынчаар кылган.

Колхозтуң тургустунганының баштайгы чылдарында техника бар эвес. Кол-ла тырттар күжү— аът. Чээрби шаа өреге ажыл аъттарын, андазын, илиирин ортузунга хөреңги кылдыр салган. Тарааны кесиишаап моожалай баглаар бир аът машиназы, база-ла аът-биле тырттырар чаңгыс бастырар машина—колхозтуң байгы техниказы ол. Бүгү тарылгазының шөлү 150 гектар. «Универсал» дээр баштайгы трактор 1951 чылда көстүп келген. Ону тараачыннар көргеш: «кедергей-ле хувулгаазын эт-тир» дижип кайгап, магадап турганнар. Ынчан турлаг-суур деп чүве бар эвес. Өрген чок куруг чер деп хөөрем чок чугаалап болур. Кижи ам ону сагынгаш, мырыңай бүзүрээр арга чок-тур.

Ильинканың чери эрткен үжен ажыг чыл дургузунда шуут-ла таныттынмас кылдыр чаартынган. Бис төрээн черивисти ынчангаш чаартынган чер деп чугаалажып турар бис. Чоннуң тура-соруу-биле, Коммунистиг партияның мерген угаанныг удуртулгазы-биле, Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында ильинкачылар бодунуң черин карак кызыл күш-ажылы-биле эгээртинмес элбек беримчелиг кылдыр хуулдурган.

Совхозка онза улуг чаартылгалар ылаңгыя СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң соонда бодгулаан. Ону бадыткаары-биле мындыг саннарны деңнештирип көөр бодай-дыр мен. Бир эвес 1965 чылдың эгезинде ажыл-агыйның кол бүдүрүлге фондузунуң өртээ 930 муң рубль турган болза, ам 2.636 муң рубль апарган. Азы март Пленумунуң соонда эрткен 13 чыл дургузунда кол фонд барык-ла үш катап өскен-дир. Совхозтуң кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге күрүнениң капитал салыышкыны 1.706 муң рубльге көвүдээн. Ам ажыл-агыйның машина парыгында 41 автомобиль, 35 комбайн, 47 трактор санаттынып турар. А кедээ ажыл-агыйның өске машиналарын 383 муң рубльге садып алган. Тарылга шөлү барык-ла 9 муң гектар чедир калбарган.

СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз бодунуң тургустунганындан бээр 30 чыл болган оюн эрткен чылын демдеглеп эрттирген. Ол ам хөй адырлыг, орулгалыг улуг кедээ ажыл-агый бүдүрүлгези апарган. Ооң экономиказының кол угланыышкыны эъткир-сүткүр малды өстүрери болгаш тараа бүдүрери. Күрүнеге тараа садары сеске беш чылда 2585 тонна, тоску беш чылда—2839 тонна, а оңгу беш чылдың баштайгы ийи чылында—3836 тонна болган. Бо чылды санаваска, гектардан тарааның дүжүдү ортумаа-биле 12 центнер болуп турар. Чер ажылы чыл бүрү совхозка орулганы бериш келген. Оңгу беш чылдың эрткен ийи чылында оон 305 муң рубльдиң орулгазы алдынган. Мал ажылы мурнуку чылдарда карылгалыг турзажок, оңгу беш чылдың эрткен ийи чылында 105 муң рубльдиң орулгазын берген.

Амгы үеде бистиң совхозтуң баазазынга уксаалыг аныяк хойлар өстүрер ажыл-агыйлар аразының каттыжыышкынын тургускан. Ам ында 9 муң баш аныяк хойну өстүрүп турар. Келир үеде 6 муң хой турар тускай комплексти тудар апаар. Бо каттыжыышкын уксаалыг хойну азырап өстүрериинге улуг ужур-дузалыг болур. Ол адырны орулгалыг болдурар, хойну азырап ажаарынга үнер чарыгдалды эвээжедир.

Чаартынган черниң ажыл-ишчилери өндүр улуг хоойлу—Конституцияның бир чыл болган оюнун байырлалын чедиишкиннер-биле уткуп турар. Бо чылдың тос айларында күрүнеге 611 тонна сүт садар планын 615 тонна, 217 тонна эътти—290 тонна, 32,9 тонна дүктү—34 тонна кылдыр ажыр күүсеткилээн. Дүжүт шоолуг эвес-даа болза, үнген бүгү тарааны совхозтуң механизаторлары чогуур үезинде чидириг чокка ажаагаш, келир чылдың үрезинңинге четчир тарааны бүрүнү-биле арыглааш, уруп алган. Ниитиниң малынга 1800 тонна сигенни, 1700 тонна силосту, 130 тонна витаминниг сиген далганын, 17 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Мал чеминиң белеткели ам-даа үргүлчүлеп турар. 2300 тонна хире саваңны шөлдерден бөлүп алган. Ам совхозтуң малчыннары кышка белеткелди хынамчалыг чорудуп турар.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң кедээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында доктаалын амыдыралга боттандырары-биле совхозтуң дирекциязы, партком тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Ажыл-ишчилер Пленумнуң шиитпирлерин күүседир дээш соруг кирииш-кинниг ажылдап турар.

В. РЫЖОВ,
СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң директору. Каа-Хем район.

> **«ССРЭ ХАМААТЫЛАРЫ ДЫШТАНЫР ЭРГЕЛИГ»**
>
> (ССРЭ Конституциязының 41-ги чүүлүнден).

Республика найысылалы Кызылдың ажылчы чоннары культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының ногаан театрынга, спортчу болгаш аттракцион-оюн шелдеринге өг-бүлелери, ажы-төлү-биле кады хостуг шактарында, дыштаныр хүннерде барып, ажыктыг дыштанылганга ыңактар.

ЧУРУКТА: дыштанылга парыгында селгүүстээннер.

ЫДЫКТЫГ

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чаа Конституциязының бир чыл оюн демдеглеп тура, Үндезин Хоойлунуң 63 дугаар чүүлүнде: «ССРЭ-НИҢ ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРИНИҢ ХҮРЭЭЛЕҢИНГЕ ШЕРИГ АЛБАНЫН ЭРТТИРЕРИ—СОВЕТ ХАМААТЫЛАРНЫҢ ХҮНДҮЛҮГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ» деп бижээнин чоргаарал-биле сактып, алдын хоойлуга хей-аът кирип, ооң бир чыл оюн дайынчы болгаш политиктиг белеткелге улуг чедиишкиннерлиг уткуп турар бис.

Шериг баар мурнунда өскен, төрээн хоорайым Кызылга өөренип, чурттап турдум. Ам бо хүннерде ынак Тывамдан талыгыр ыракта, ГДР-де ыдыктыг хүлээлгем эрттирип тур мен.

Бөлүүвүстүң хөй национал дайынчы коллективинде бистиң чуртувустуң улустарының оолдары Төрээн чуртун камгалаар чаагай херекте киржип турар.

Бистер шупту комсомолчулар бис. Ынчангаш бисте ийи дайынчының бирээзи-ле дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиини. Ол дээрге-ле ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга төлептиг белээвис болур.

Б. КОНДАУРОВ,
Н кезектиң дайынчызы.

ААС-КЕЖИК

Назы-харым улгаткаш, хоойлу ёзугаар пенсиялаанымдан бээр тос чыл болдум. Коммунистиг партияның, Совет чазактың кижилер дээш ада сагыш салыышкынының ачызында кадым-даа чүгээр, эки чурттап чор мен.

Пенсиялыг-ла дээш канчап аңаа олурар, назы дээгеедаа, кадык чүгээрде кижиниң ажылдаксаазы келир-дир. Эрткен кыжын бистиң «Чодураа» совхозтуң мал семиртир черинге аныяк шарыжыктар азырап турдум. Эшоор-биле кызымак ажылдаанывыстың түңнелинде ниитизи-биле бир башты-ла 280 кг деңзилиг болдурар тургаш, 309 чедирип, эки түңнелдиг болган бис. Ам совхозумнуң хойжугу Белек-оол Минчейде дузалакчылап турар мен.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн демдеглеп турар амгы үеде, бистиң эрткен үевисче хая көрнүп, чамдык чүүлдерни кижи сактып келир-дир.

1949 чылда бүгү Тывага дег, бистиң Тес-Хем районга колхозтар тургустунуп эгелээн. Ынчангы Белдир-Арыг,

> *«ССРЭ хамаатылары назылап кырааңда материалдыг хандырылга алыр эргелиг».*
>
> (ССРЭ Конституциязының 43 чүүлүнден).

Ак-Эрик, Теректиг болгаш О. Шыназага МЧАЭ-лерниң бичии борбак-борбак аңмаарлары тургулаан. Эрткен кыска үениң дургузунда үстүнде адааныыс черлерге сайгылгааныг, саң дорт кудумчуларлыг, школа, эмнелге, уруглар албан черлерлиг, клубтарлыг, Культура бажыңнарлыг, делгем соңгаларлыг чаңгыс аай хевирниң чуртталга бажыңнарлыг, ногааннын тып, чаагайжыттынган чараш суурлар чаптыла бергилээн. Бо бүгү сайзыралды көрүп, холум-биле тутчуп, кылчып келдим. Төрээн черимниң мынчаар сайзырап чечектелгенинге киришкеними, ам-даа төрээн совхозумнуң ажыл-ижинге киржип чоруурумну улуг аас-кежик деп санаар мен.

М. ЕНЗАК,
персоналдыг пенсионер.

ЧУРУКТА: Туран чоогунда ретрансляция суургазы.

КЕЛИР ҮЕЗИ АЖЫК

> *«ССРЭ хамаатылары уруглар кижизидилгезиниң дугайында сагыш салыр, оларны ниитилелге ажыктыг күш-ажылга белеткээр, социалистиг ниитилелдиң төлептиг кежигүннери кылдыр белеткээп хүлээлгелиг».*
>
> (ССРЭ Конституциязының 66 чүүлүнден).

Арат Иргит Шойдак деп кижиниң өг-бүлезинге үжен чылдарның эгезинде төрүттүнген мен. Улусчу эрге-чагырга Тывага тургустунга-ла он ажыг чыл эрткен-даа болза, ол үеде амыдырал ыраккы Тере-Хөлге ындыг-ла эки эвес турган. Ынчалзажок мээң адам-ием: «Бис ышкаш хөй ажы-төлдүг улуска эки амыдырал тургустунуп турар-дыр, чурттаары эки-дир оо!» дижип хөөрежип турган чүве.

Өй-өйде олар боттарының чаш чораан үезин сактып чугаалажы бээр. Амыдыраар аргазын хереглеп, улуг уруглар тарай-тарай хөлечиктер чоруй баарлар, а элээдилери хемден балыктаар, ай, бөс чыыр, чаштары безин маңаа күш ышкаш, оларны маңаа оргулаар. Ол дугайында чогаалчы С. А. Сарыг-оолдуң:

Чайын муң-не өлбес чүве,
Шаңда чулуу эриг турар.
Айын, безин казып чиптер,
Агым суун-даа ижиплеттер—
дээн одуруглары илдеңи-биле бадыткап турар.

Бо чылын 47 харны харладым. Он бир уруглуг мен. Оларның келир үези чырыткылыг.

Бодум Кунгуртугнуң уруглар садында ажаакчылап турар мен. Улуг уруум Светлана мээң-биле кады мында ажылдап турар. Маргарита бо чылын Москваже өөренип чоруткан. Пөс-таавы талазы-биле тускай мергежилди чедип алыр. Галина база тускай ажылдыг. Өскелери шупту школада өөренип турар.

Ие кижи дээш чазактың сагыш салыышкыны аажок улуг. Хөй-ле чиигелделерни хөй уруглуг дээш четтирип чор мен. Оон аңгыда 1974 чылда «Маадыр-ие» деп хүндүлүг атты база тывысты. Ол меңээ улуг шаңнал болду.

Бөгүн бир чыл оюн демдеглеп турарывыс чаа Конституцияда уруглар кижизидилгезинге хамаарышкан чүгула чүүлдү база киирген-дир. Бис, 11 уругнуң ада-иези, ону ыдыктыы-биле сагып, ажы-төлүвүс күрүнеге дузалыг кижилер болзун дээш ажылдап чоруур бис.

Нина ХЕРТЕК,
Маадыр-ие, Кунгуртугнуң уруглар садында уруглар ажаакчызы.

Соруг кииригчи күш

Чыл мурнунда, 1977 чылдың октябрь 7-ниң төөгүлүг хүнүнде, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп ап турганының үезинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежнев мындыг кайгамчыктыг сөстерни чугаалаан:

«Чылдар, он-он чылдар эрте бээр, ынчалза-даа октябрьның бо хүнү улусчу эрге-чагырганың ленинчи принциптериниң ёзулуг тиилелгезиниң чырыткылаңчак херечизи кылдыр чоннуң сагыш-сеткилинге кезээ шагда артып калыр. Коммунизмче оруктап бистиң ниитилеливис улам бурунгаарлаан тудум-на, социалистиг демократияның — чоннуң эрге-чагыргазының, чоннуң эрге-ажыктары дээш эрге-чагырганың чаа Конституцияда көргүстүнген кайгамчык улуг чогаадыкчы аргалары улам долу илергейлеттинер».

Ол сөстерни амыдырал бадыткап турар. Амыдыралдың бүгү талаларынга, коммунистиг тургузуушкунга тургузукчу, чогаадыкчы ажыл-ишче совет кижилерни улам идепкейжидип турар ССРЭ-ниң чаа Конституциязында мобилизакчы болгаш соруг кииригчи кайы-хире өндүр улуг күш киргенин эрткен чыл көргүскен болгаш бүзүреткен.

Мооң мурнунда туруп көрбээн фактыны—ССРЭ-ниң чаа Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин бүгү улустун чугаалажып көргенин совет болгаш делегейниң хөй-ниитизи онзалап демдеглеп турган. Ол дээрге политиктиг амыдыралдың эң массалыг школазы болгаш политиктиг бодалдың эң массалыг илерели болган.

Бо чыл база бир чугула болуушкун-биле демдеглеттинген — тус-тус совет республикаларның конституцияларын хүлээп алган, оларны чугаалажырынга база ажылчы чоннарның калбак массалары киришкен. Ол үндезин хоойлуларда республикаларның амыдыралының, чаңчылдарының, национал күрүне тургузуунуң онзагай чүүлдери илергейлеттинген. Мынчангаш ССРЭ-де сайзырангай социализмниң системазы конституция-биле быжыглаттынган.

Конституцияны амыдыралда боттандырып турары ССРЭ-ден дашкаар ырак-даа черлерге үр үелиг ханы салдарын чедирип турар болгаш чедирер-даа апаар, шак ол маргыш чок фактыны чаа Совет Конституцияның чыл оюнда демдеглезе чогуур. Советтер чуртунга хүлээп алдынган бүгү конституция актылары бүгү делегейге ужур-дузалыг болуушкуннар болуп келгенин амыдырал көргүскен. Тайбың дугайында ленинчи декрет империалистиг дайыннарга болгаш агрессияга удур демиселче планетаның ажылчы чоннарын соруг киирген. Чер дугайында декрет «Черни ында ажылдап турар кижилерге» деп лозуң-биле каттышкан миллион-миллион тараачыннарның тугу апарган. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның холунче эрге-чагырганың шилчээниниң фактызын делегейге бир-ле дугаарында быжыглаан 1918 чылдың Совет Конституциязы-биле-даа, Совет Эвилелинде социализм үндезиннериниң тургустунганын демдеглээн ССРЭ-ниң 1936 чылдагы Конституциязы-биле база ындыг болган.

Чаа Совет Конституция чүгле совет кижилерге эвес, харын бүгү делегейниң миллион-миллион ажылчы чоннарынга база соруг кииригчи чүүл болуп турарын эрткен чыл көргүскен. Тайбыңның болгаш күрүнелер аразынга харылзааларның Конституцияда быжыглаттынган ленинчи принциптериниң ачызында Советтер чуртунуң чаа Үндезин Хоойлузу планетаның кижилеринге эң күштүг салдарын чедирип турары маргыш чок. «ССРЭ-ниң даштыкы политиказы болза, ССРЭ-ге коммунизмни тургузарынга таарымчалыг делегей байдалдарын хандырарынче, Совет Эвилелиниң күрүне эрге-ажыктарын камгалаарынче, делегей социализмниң туруштарын быжыглаарынче, улустарның национал хосталгазы болгаш социал дептиилгези дээш демиселин деткииринче, агрессивчи дайыннарны болдурбазынче, чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин чедип алырынче, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ доктаашкынның принцивин чайгылыш чок боттандырарынче угланган». Ол чоргаар болгаш харысаалгалыг сөстер өндүр улуг совет улустуң күжүн болгаш тура-соруун көргүзүп турар.

Советтер чуртунуң аңы-дуңма чонунуң чедиишкиннеринге болгар ажылчы чоннар өөрүп турар. Совет Эвилелиниң чедиишкиннери бүгү социалистиг демкаттыштырылгазынга чаа күштерни бериш, бүгү делегейде тайбыңны болгаш дептиилгени быжыглап турар. ССРЭ-ниң чаа Конституциязы делегей социализмниң ёзулуг кодекизи болур деп, БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы эш Тодор Живков кончут-ла шын чугаалаан.

Димитр ДИМИТРОВ.
БУР-нуң эртемниң алдарлыг ажылдакчызы, «Земеделско знаме» солуннуң кол редактору.
(София—пресс—ПМА).

Дээди шынның Хоойлузун мактал ырлаан Делегейде менден чоргаар хамааты чок

В. БОНЧ-БРУЕВИЧ

СҮЛДЕ

Бистиң чуртувуска бөгү-ле чүүлдерни катап тургузуп турган. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейге баштайгы күрүнезиниң сүлдези — улустарның төөгүзүнге кажан-даа туруп көрбээн ындыг чаа күрүне сүлдезин база кылыр апарган.

1918 чылдың эгезинде сүлдениң төлевилел чуруун меңээ эккелген, ынчаарга мен ону ол-ла дораан Владимир Ильичиге чедире бердим.

Владимир Ильич ол үеде бодунуң кабинединге Яков Михайлович Свердлов, Феликс Эдмундович Дзержинский болгаш өске-даа бөлүк эштер-биле беседалажып олурган чүве. Ол чурукту мен Ленинниң мурнунда стол кырынга салып кагдым.

— Чүл бо, сүлде бе?.. көөрге солун-дур оо!— дээш, ол столунче ээккеш, чурукту көре берди.

Анаа олурган кижилер Владимир Ильичини долганы берген болгаш ооң-биле кады сүлдениң төлевилелин көре бергеннер.

Кызыл өңде үнүп олурар хүн херели хаяаланган, кызыл-тас моожалары хаажыланган, ортузунда кадыр-биле масканы шавыштыр салган, а моожаларны ораагаш шарыгдан хүн херелдеринче өрү углуг кылдыр хылышты чураан турган.

— Солун дур оо!—деп чугаалааш, Владимир Ильич: — Идеязы бар-дыр, ынчаарга бо хылыштың херээ чүл—дээш, ол бистерниң шуптувусче көргеш, — ак гвардейжилерни болгаш интервентилерни бистиң чуртувустан үндүр сывырбаап шаавыста база пролетариаттың диктатуразын быжыглаваан шаавыста дайылдажыр база тулчур, сылба шавар апаар бис. Ынчалза-даа күчүлээшкин биске кол чүүл эвес болур ужурлуг. Чаалап алыкчы политика биске таарышпас. Бис халдавайн турар бис, а дайзыннарны ойтур шаап, камгаланыкчы дайын чорудуп турар бис, ынчангаш хылыш дээрге бистиң эмблемавыс эвес-тир. Амдызында биске кыжанып, биске халдап турар чүве төлээде, бистиң пролетаржы күрүневисти камгалаар дээш ону холдарывыска быжыг тудар ужурлуг бис, ынчаарга ол дээрге кезээде ындыг турар дээш ол эвес-тир... Бүгү делегейге улустарның акы-дуңмалышкы чоруун чарлап база боттандырган соонда биске хылыштың херээ чок апаар... —дээш, Владимир Ильич бажын чидидир сүвүртүп каап карандаш-биле чурукта хылышты шыйып каапкан. — Сүлделе өске чүүлдер эки-дир. Төлевилелди бадылап алыылы, а ооң соонда база катап көөр болгаш улус комиссарнаттарының Чөвүлелинге бадылаар бис. Ону дүрген кылыр херек — дээн...

Ынчангаш чурукка ол бодунуң холунуң үжүүн салып каан.

Сүлдениң төлевилел чуруун В. И. Лениннең кабинединге олурган чурукчу Андреевке хүлээдип берген мен. Ол-ла үеде диванга ол ыыт-шимээн чок олура, Владимир Ильичиниң овур-хевирин чуруп олурган. Сүлдени Андреев катап чурааш, хевир шинчизин бүгү талазы-биле улам-на утка-шынарлыг кылдыр кылган болгаш хылышты ап каапкан.

Российаның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының сүлдезиниң ол төлевилелин Владимир Ильичиниң саналын ёзугаар эде кылгаш, ону 1918 чылдың июль 19-та бадылаан чүве.

Совет Эвилелиниң сүлдезинде база-ла кадыыр биле маска бар, үнүп олурар хүн хаязында чайыннап-ган алдын тараа сыптары бар. Тайбыңның болгаш күш-ажылдың аас-кежиктиг ол демдээниң адаа-биле совет улус чурттап, ажылдап, ооң-биле кады коммунизмче кел чоруур.

НОМЧУП ОР МЕН

Өвүр улуг Хоойлуну номчуп чор мен.
Өзер чаштың салым-чолун, чуртталгазын,
Өрү дээрде чырык хүннүң авыралын,
Өртемчейниң келир өйүн бодап чор мен.

Акы-дуңма төрел чонум чаңгыс эвилг
Алдын Хоойлу улам сырый холбаштырган.
Адар даңче уткуй ушпан күзел-соруук
Ажыл-ишче кыйгы болуп, чалгын хергеп.

Сарыг сыдым дергилепкен чылгычы эр
Саанчы кысче далаш челәип орган ышкаш
Бодалдарым ылгын ужуп, чуртум эргип,
Борбак чүрээм өөрүшкүден дывылап чор.

Хөгжүлдениң чаа үе-чадазында
Көккүр дээрже кылыйткылаан корабльдер
Амгы чаштың мунар ылгын хөлгези апаар.
Айга, хүнге аалдап чедер күзелдиг бис.

Тайбың чылдар мээн чуртум эргиве-даа,
Дары чыды бөмбүрзектен арлы бербээн.
Хилиичектиң одагары хөмүрлеммээн,
Хиросима, Нагосаки уттувдурбаан.

Өвүр улуг Хоойлуда бижиттинген
Өлчей-кежиим, хосталгамны бодап ора,
Ораннарны өттүр силгээн кызыл шуурган
Октябрьның оюп эртер аргам чок-тур.

Шуйуураңы ырлап чыдар Шушь хемге
Чула кыпсып, номнад бижээн баштыңчывыс
Каптагайның хамык човуун билиштирген
Каш сөзүм ону йөрээп барган болзун.

Делгем улуг Төрээн чуртум чырыткызы
Делегейниң өлүм билбес баштыңчызы
Ленинни түмен чүрек сактып чоруур,
Ленинни түмен чүрек ырлап чоруур.

Д. МОНГУШ.

ШАГ ШАА-БИЛЕ ТУРБАС...

«Ниитилелдиң хереглелдеринге дүүштүр эртемни план ёзугаар хөгжүдерин болгаш эртем кадрларын белеткээрин күрүне хандырып, эртем-шинчилелдериниң түңнелдерин улус ажыл-агыйынга болгаш амыдыралдың өске-даа талаларынга нептередирин организастап турар».

(ССРЭ Конституциязының 26-гы чүүлүнден).

Улуг Октябрьның ачызында Тывага улусчу революция тиилээн. Ылангыя совет эрге-чагырганың чылдарында Тываның хөгжүлдези улам шапкынчаан. Бөгүнгү Тыва таныттынмас кылдыр чаартынган. Тыва улус, Совет Эвилелиниң өске-даа аймак-сөөк улустары-биле бир дөмей, чырыткылыг келир үе— коммунизмни тургусчуп турар. Бисте эртем ажылынче сагыш салыышкын улуг. Эртем албан черлериниң саны өзүп олурар. Эртем кадрлары көвүдээн.

Мээң өскен төрээн черим, республиканың ырак-узак булуннарының бирээзи Өвүр районну ап көрээлиңер. Ол чоокка чедир-ле теп-биле аргыжар орук харылзаазы берге, хожудангай черлерниң бирээзи турган. Ам ында совет амыдырал хөгжүп сайзырап, байшырак совхозтар бар апарган. Чоннуң амыдырал деннели, эртем-билии, культуразы бедээн. Шагда аар-берге амыдыралды чурттап эрткен араттарның оолдары ат-сураглыг чогаалчылар-даа апаргылаан, оларның бир чамдыктары филология эртемнериниң кандидады Д. А. Монгуш, техниктиг эртемнерниң кандидады Д. Б. Бузур-оол, төөгү эртемнериниң кандидады М. Х. Маннай-оол дээн ышкаш эртемденнер-даа бар апаргылаан. Мээң ажылдап турарым эртем-шинчилел институтунда безин чаңгыс суурдан үш кижи кады ажылдап турар бис. Бо бүгү дээрге Коммунистиг партияның, Совет чазактың ачы-хавыязы, ленинчи национал политиканың амыдыралга боттанылгазы болур-дур.

Совет хамаатыларының эргелерин, хүлээлгелерин хоойлужудуп магадылаан ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл болган оюнуң хүнүнде бистер, эртем ажылдакчылары, эртемниң чедиишкиннерин амыдыралга дүрген боттандырар, эртем ажылдакчызы бедик мергежилдиг кадрларны өстүреринче улуг кичээнгейни салырын Конституцияның 26-гы чүүлүнде айтып кааныңга сеткил ханып өөрүп, улам эки ажылдаар сорулгазы салып турар бис. Тывага эртемниң хөгжүлдезиниң келир үези улам магалыг болуру чугаажок.

Я. ХЕРТЕК,

ТДЛТЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы, филология эртемнериниң кандидады.

С. ЭЛЛЯЙ,
якут шүлүкчү

ЭКИИ, ТЫВА ЧОНУМ!

Хамнаарактар ырлап келген,
Кадыргылар үүргенелээн
Солаңгылыг чырык өйде
Соңгу чүктен ужуп келдим...

Херелденген Тыва чурттуң
Кежии-чолу мөңге болзун.
Акын болгаш эңиүүң чонга
Аян тудуп ырла, хомус!

Аас-кежиин чалап берген
Идегелдиг баштыңчывыс —
Лениниң партиязын
Алдаржыдып ырлап чор бис.

Ээр куштар уя туткан
Ээим, дагга чурттап чоруур
Якут, Тыва найыралы
Ыяк быжыг чечектелзин!

А. ЕМЕЛЬЯНОВ

БЕДИК-ДАА БОЛ...

Саян сыннар бедик-даа бол,
Шагдан тура соруу күштүг
Тыва чоннуң күзелдери
Дыка бедик, эки чаагай.

Хая-дашты чире чүткээш
Хайым Улуг-Хем күштүг-даа бол.
Хостуг чоннуң күчү-күжү
Хоомай эвес— чүден артык.

Часкы хаяа дээп орда
Чаражы-даа кандыг ийик?!
Часкы хаяа, чечектен-даа
Чалгынналган чону чараш.

Хая-дашты халап үрээр,
Кадыр даглар эстип-хайлыр...
Аймак хөй чоң найыралы
Аажок быжыг, тендиш дивес!

ХАЯАЛАНЫП БАРААН БОЛУР

Сөзү С. МОЛДУРГАНЫ. Аялгазы Х. ЕНЗАТКЫ.

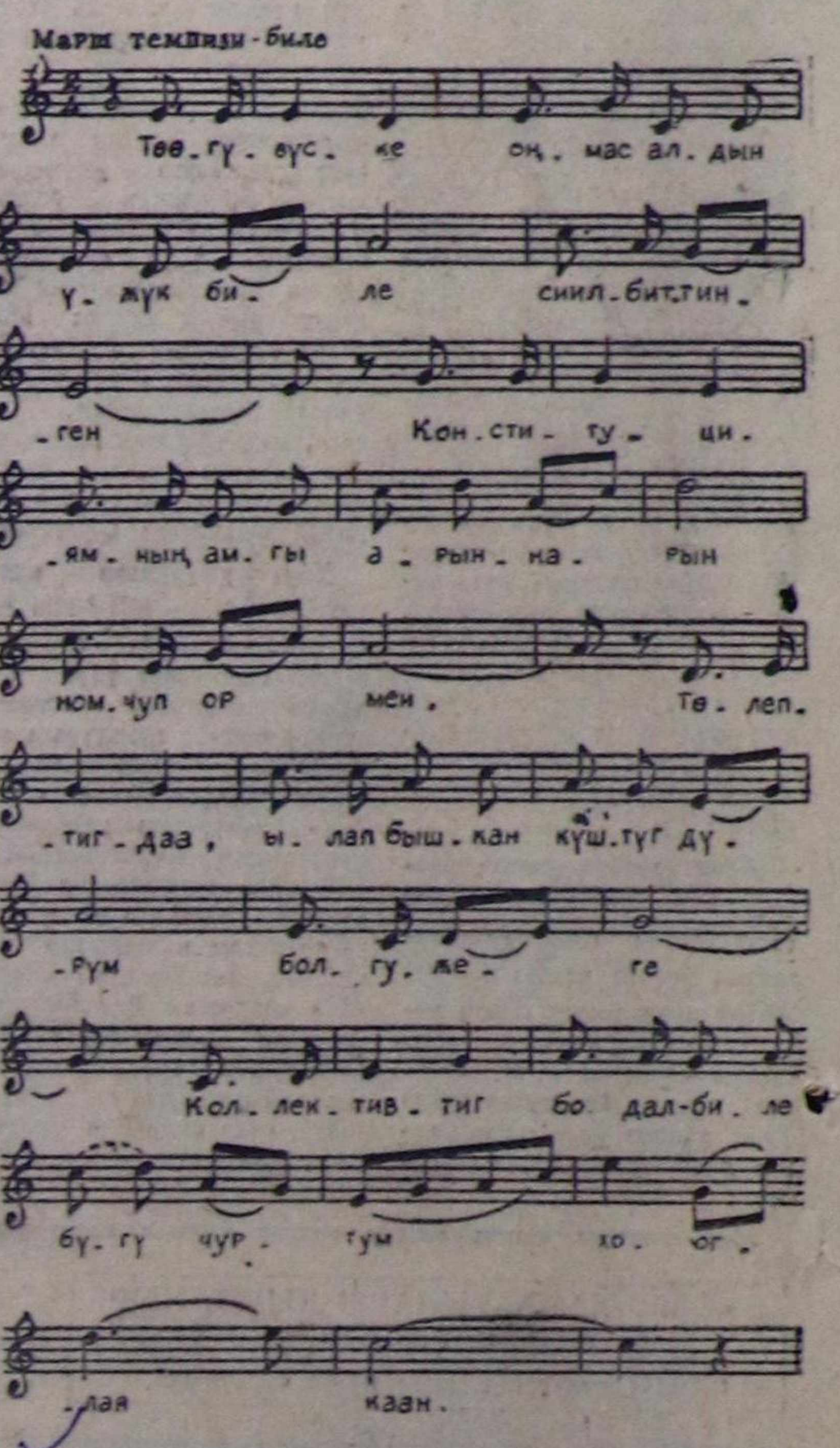

Төөгүвүсте оңмас алдын үжүк-биле сиилбиттинген
Конституциямның амгы арыннарын номчуп ор мен.
Телептиг-даа, ылап бышкан күштүг дүрүм болгужеге,
Коллективтиг бодал-биле бүгү чуртум хоюглап каан.
Чүтле чаңгыс эрге туржук, чүүлдерде сес, үжүк саны
Чуму-биле долу ханныг дамыр дег сеп, ижензиш дээш,
Чүлдү-чүрээм ханызындан чүүлдүгзүнүп, үнүм калып,
Шүүрен-керген кол редактор—Совет кижи бирээзи мен.
Эң-не чаагай кежиктерни хамаатыже көрүндүрген,
Эртем-биле хүлээлгемни карышкак чок деңзилеп каан.
Экилерниң дээжизин ап, келир өйже херел чашкан.
Эчизинге чедир чептиг чаа Хоойлум — чоргааралым.
СЭКП-ниң, чоннуң мерген угаанындан төрүттүнген
ССРЭ-ниң ленинчи, улусчу бо алдын ному
Үнелеш, алыс соруу—коммунизм боду болуп,
Үр-ле чурттаар, кижилерге хаяаланып бараан болур.

ААС-КЕЖИКТИГ ЧАШ НАЗЫН

Тыва АССР-ниң күрүне филармониязының «Саян» ансамблиниң танцы бөлүүнүң бүүседикчилери оюн үезинде.

СОЛДАДЫ МЕН

Улустарның эрге-чолун, сайзыралын
Уран ырга йөрээп ханмас, тоол дег кылдыр,
Лениниң Коммунистиг партиязы
Идегелдиг хоойлуну чонга шаңнаан.

Ылык чаагай күзелдерим бүдери-даа
Ынак ада партиям ачызы-дыр.
Коммунизм херээ дээштиң үлүүм калып,
Хоойлувусту алгап-йөрээн хамааты мен.

Халдап келир дайзыннардан чалданмайн,
«Кажанда-даа Төрээн чуртту камгалаар» дээн,
Хоойлумнуң хереленде бүргеттирген
Хостуг чонум бүзүреңдиг солдады мен.

Б. КЕНЕШ.

СЭТА-ның спортчу медээлери

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЧАА ЧЕМПИОНУ

ПИЦУНДА. (СЭТА). Тбилисиниң 17 харлыг шыдыраачызы Майя Чибурданидзе—делегейниң чаа чемпиону болган. Бодунуң чаңгыс чер чурттуу Нона Гаприндашвили-биле он беш дугаар салыын соңгаарлатканының соонда, ону октябрь 5-те уламчылап ойнааш, 94 дугаар кошкте хайымнашкан. Планнааның ёзугаар он алды ужуражыышкынны кылыр турган. Ынчаарга Чибурданидзе хуусаадан эрте-ле 8.5 санны чедип апкан. Гаприндашвилиниң саны 6.5 турган. Ооң-биле ук маргылдаа доозулган. Ону байырлалдыбиле хаары бөгүн болур.

СОВЕТ КОМАНДАНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

АНКАРА. (СЭТА). Анаа ССРЭ-ниң шилиндек командазының футболистери Турцияның командазы-биле эш-хуузунуң ужуражыышкынын кылган, ону 2:0 санга тиилээн.

Владимир Гуцаев оюн эгелээш 37 минута бооп турда, шөлдүң ээлериниң хаалгазынче бөмбүктү бажы-биле кийр узупкеш, санны ажыткан. Олег Блохин 41 минута бооп чорда, вратарьны мегелепкеш, куруг хаалгаже бөмбүктү кийр тепкен.

БАШТАЙГЫ ЧЕМПИОН — ССРЭ-ДЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Аар атлетика талазы-биле Геттисбергте эгелээн бирги чер дээш маргылдааның чемпионнар даңзызын Фрунзеден барган атлет, Европа чемпиону, совет штангист Каныбек Осмоналиев ажыткан. Ол 52 килограмм чедир деңзилиг спортсменнер-биле маргылдаага үш алдын шаңналдарны шуптузун тиилеп алган: ийи янзы маргылдаага каттышкаш, 240 килограмм шойпу көдүрген (алгаш олчаап көдүреринге 105 кг, херекке салгаш, көдүреринге 135 кг болган). Ийиги черни Тадеуш Голик (Польша), үшкүзүн—куба Франсиско Касамайор алганнар.

Совет Киргизияның напысылалында тээгү башкылап турар 25 харлыг Канабек Осмоналиевке бо чыл—эң-не аас-кежиктиг бооп турар. Ол бо сезонда спортчу тиилелгелерни улаштыр-улаштыр чедип ап келген. Тренировка-белеткелдер үезинде кызымаккай чоруу-биле өскелерге үлегер-чижектиг ол тоттуттомаанныг аныяк оол, чурттуң чемпионунуң алдын медалын Киевке баргаш, бир-ле дугаарында чедип алган. Эрткен чайын, база-ла бир дугаарында, Гаврюковка болган Европаның бирги чери дээш маргылдаага тиилээн, бо күс ооң кол «дүжүттүг» алырының үези болган: Осмоналиевтиң спортчу шаңналдарының санынга делегей чемпионунуң шаңналы база немешкен.

Осмоналиевтиң бо бүгү тиилелгелериниң түңнелдери, ооң хууда рекорду-даа, делегейниң эң бедик түңнелдеринге дүгжүп турарын айтыр херек. Фрунзе чурттуг оолду ССРЭ-ниң шилиндек командазының улуг тренери Игорь Кудюков 1980 чылдың олимпийжи оюннарынга эң шыңгыы кандидаттарның бирээзи деп үнелеп көрүп турар. Ооң океан ындында чуртка баргаш, чедип алган тиилелгези ол сөстерниң шынының бадыткалы-дыр.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ

Бөгүн парктың спорт шөлдеринге «Молодежь Тувы» солунунуң шаңналы дээш ВЛКСМ-ниң 60 чылынга тураскааткан чиик атлетика кроссу болур. Эгелээри 12 шакта.

Шыдыраага, баг кагарынга, стол теннизинге, шой көдүреринге парктың шаңналы дээш маргылдаалар октябрь 8-те 11 шакта эгелээр.

Эң эки танцы күүселдези дээш конкурс танцы шөлүнге даарта 20 шакта болур.

«Херел» спорт залынга самбога республиканың бирги чери дээш маргылдаа октябрь 7-де 10 шакта эгелээр.

«Совет Тываның 5 чылы» стадионга футбол ойнап чораан хоочун спортчулардан тургустунган Кызылдың болгаш Абаканның командаларының маргылдаазы октябрь 8-те ойнаар. Эгелээри 16 шакта.

«Геолог» Культура бажыңынга аныяктарның дыштаныышкынга кежээлери бөгүн, даарта 20 шакта болур.

Хөгжүм-шии театрынга К. Мирошниченконуң «Непоклонов» деп шиизи бөгүн 19 шакта болур. Даарта театрга И. Ольшанскийниң «Ровесник мамонта» деп шиизи 12 шакта, Э. Лябиштиң «Терезин шляпка» деп шиизи 19 шакта эгелээр.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Найыралдыг оолдар». Концерт.
11.25—«Силерге, ада-иелер».
11.55—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
12.25—«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». Москва Кремлиниң архитектуразы.
12.55—«Бөгүн — ССРЭ Конституциязының хүнү». Дамчыдылганы ССРЭ-ниң Дээди Чөвүлелиниң Президиумунуң кежигүну З. П. Пухова чорудар.
13.30—«ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары».
14.15—«Олимпиада-80».
15.00—Д. Шостакович. Оркестр-биле фортепианога 1-ги концерт.
16.20—«Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлалдыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар.
16.05—«Спортлото» тиражы.
16.30—«Кончуг чараш Василиса». Мультфильм.
16.50—«Дириг амытаннар дугайында». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар.
17.50—«Чазак кежигуну». Уран-чечен фильм.
19.30—Медээлер.
19.40—«Акробатика талазы-биле делегей чемпионады». Болгариядан дамчыдылга.
20.10—«Совет Эвилелиниң хамаатызы мен». Шүлүктүг композиция.
20.30—«Ыры-78».
21.00—«Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Салават Юлаев» (Уфа)—«Спартак» (Москва). Чапсарда — «Даштыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. 3-кү оюн.
23.35—01.55—«Аныяк назын ышкаш чараш чурт». Уран чүүл мастерлериниң байырлалдыг концерти. Төнгенде—медээлер.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге чаъс холумактыг быскан хар чаар. Соңгу-барыын чүк углаңыышкынныг хаттың дүргени секундада 9-14 метр чедер. Агаарның температуразы 2-7 градус чылыыр, чамдык черлерге 1-6 градус соор. Кызылга чагбас, хаттың дүргени секундада 9-14 метр чедер. Агаарның температуразы 4-6 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Дайзыннар» 10.00, 16.00, 20.30 «Мээң милициям» 15.00 «Ээлептиг херээжен» 12.00, 17.40, шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оожум океанның дээрбекчилери» 9.20, 15.00 (уругларга), 12.10, 17.50, 20.40 (улуг улуска) шактарда.

«ВОСТОК»: «Прокаженная» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хову» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

Кызыл-Мажалыктың чаа ажыттынар эът комбинадынга кол бухгалтер, бухгалтер, план килдизиниң начальниги, улуг экономист, экономистер, улуг кассир, транспорт килдизиниң начальниги, хандырылга болгаш садылга килдизиниң начальниги, материалдыг склад начальниги, лаборатория эргелекчизи, улуг мал эмчизи, мал эмчилери, веттехниктер, автоматика лабораториязының начальниги, сава кылыр мастерскаяга мастерлер, санитар болгаш амыдырал хандырылгазының мастерлери, тангыылдар начальниги, тангыылдар, септелге-механиктиг цехтиң начальниги, эът-саржаг болгаш колбаса цехиниң мастерлери, күш-ажыл болгаш акыл төлевириниң килдизиниң начальниги, лаборантылар, электриктер, дериг-херекселдер септээр слесарьлар, склад эргелекчилери, товароведтер, сантехниктер, соодукчулар машинистери, дуржулгалыг секретарь-машинакчы херек.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харысаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үдезиптур килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2697.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00331.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 234 (10831) | 1978 чылдың октябрь 8, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин—амыдыралга!

Бөгүн—Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРНИҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

Бөгүн бистиң чуртувус Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн демдеглеп эрттирип турар. Бо чылын бистиң республиканың көдээзиниң ажыл-ишчилери боттарының профессионал байырлалын СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн төлептиг белектер-биле демдеглээр дээш күжениишкинниг ажыл-биле уткуп турар.

Партияның аграр политиказын хажык чок боттандырганының ачызында СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң соонда республикага улуг чаартылгалар болгулаан. Сөөлгү үениң дургузунда көдээ ажыл-агыйга капитал салышкыннары 32,8 млн. рубльге өскен, көдээ ажыл-агыйга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,7 хуу бедээн, күрүнеге эът садары—35 хуу, дүк садары—38,7 хуу көвүдээн. Көдээ ажыл-агый машиналарының парыгы база-ла дыка өскен. Ам совхоз бүрүзүнгө 42 трактор, 17 тараа комбайны, 36 чүък автомобили онаажып турар.

Көдээниң аян-шинчизинге, совхозтар ажылчыннарының амыдыралының материалдыг болгаш социал байдалдарынга-даа улуг өскерилгелер болгулаан. Бо талазы-биле хөй чүүлдерни тараажылар, малчыннар, механизаторлар, көдээ ажыл-агыйның специалистери үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг организацияларының улуг дузаламчызы-биле кылган болгаш кылып турар.

Бистиң совхозтарывыстың шөлдериниң болгаш фермаларының ажылдакчылары бо чылын мал ажылының продукталарын бүдүрериниң баазы күрүнеге садарының талазы-биле тодаргай чогумчалыг түңнелдерни чедип алган. Эрткен тос айларның дургузунда күрүнеге 20.906 тонна сүттү, 21.293 тонна эътти саткан. Эрткен чылдың ол үезинде-биле деңнээрге, сүттү 534 тоннаны хөйнү саткан. Республика ниитизи-биле сүт садарының тос айлар планын 102 хуу, эъттиин 103,9 хуу күүсеткен.

Бии-Хем болгаш Өвүр районнарның ажыл-агыйлары беш чылдың үшкү чылының онаалдаларын өскелерден дээре күүседип, мал ажылының продуктуларын белеткээриниң бедик темпилерин хандырып турар. Тус-тус малчыннарның, фермаларның, бүгү совхозтар коллективтериниң карак кызыл күш-ажылының хөй-хөй чижектерин көргүзүп болур. Ынчалзажок бистиң бот нурлавырывыс ол дээрге, күш-ажылдың кижилери, бүдүрүлгениң мурнакчылары-дыр. Кадарчылар, хойжулар, саанчылар, бызаа ажаакчылары багай эвес түңнелдерни чедип ап турар. Бо чылын 140 ажыт хойжулар төрүүр 100 хойга онааштыр 109 болгаш оон-даа хөй хураганы доруктурган. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Д. А. Ооржак чүс хойдан-на 141 хураганы, «Сүт-Хөл» совхозта Ч. Н. Ооржак—135 хураганы, «Чыраа-Бажы» совхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Д. Чола 130 хураганы менди камгалап алган. «Кызыл тараачын» совхозта саанчы М. А. Сат бодунда быжыглаан инек бүрүзүнден тос ай дургузунда 1860 кг сүттү саарын хүлээнгеш, ону 2532 кг чедирген. «Хадын» совхозта саанчы Г. Ы. Кара-кыс тос айларда инек бүрүзүнден 1980 кг сүттү саар хүлээлгелиг турган, ону 2181 кг кылдыр күүсеткен. Болунуң ажылынга чыл бүрүде эки түңнелдерни чедип ап турар ындыг мурнакчылар хөй болуп турар.

1976—1980 чылдарда ажыл-агыйлар арзының кооперациязының баазазынга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарының болгаш концентрастаарының перспективтиг планын министерство ажылдап кылган. Ажыл-агыйларны адырлар аайы-биле специализастаарын ол планда баш удур көрген. Чижээ, сүткүр малды—34 совхоз, эъттиг малды—23, хойну 56 ажыл-агый өстүрер. Амгы үеде 62 сүт-бараан фермазы бар. 29 совхозта сүткүр инектерин 200-тен 800 чедир баш кылдыр улгаттырган фермаларда мөөннээн. 11 совхозтарда эъткир инектерин 200-тен 1000 баш чедир улгаттырган фермаларда мөөннээн. Республикада аныяк мыйыстыг бода малды чедир өстүрер болгаш семиртип азыраар 23,1 муң баш малдыг 30 семиртилге шөлү ажылдап турар. Ооп аңгыда 15 муң баш хой турар 5 семиртилге шөлү база бар. 30 семиртилге шөлүнге 1977 чылда 19,6 муң баш мыйыстыг бода малды семиртип азыраан, түс бүрүзүн 370 кг ортумак дириг деңзилиг кылдыр эътке дужааган. Семиртип азыраан дужааган 20,5 муң хойнуң бирээзиниң ортумак дириг деңзизи 45 кг болган.

1976—1977 чылдарда тургускулаан, мыйыстыг бода малды болгаш хойну семиртип азыраар талазы-биле ажыл-агыйлар арзының каттыжышкыннары база багай эвес түңнелдерни чедип ап турар. Чижээ, аныяк мыйыстыг бода малды чедир өстүрериниң болгаш семиртип азыраарының талазы-биле «Сукпак» совхозтуң баазазынга тургускан ажыл-агыйлар арзының каттыжышкыны бо чылын 600 тонна немелде деңзини алыр планныг турган, чылдың бирги чартыында безин 537 тонна немелде деңзини алган. Анаа хонукта ортумак немелде деңзи 900 грамм болган. Ынчаарга кооперастаттынмаан өске ажыл-агыйларда ындыг көргүзүг үш катап эвээш болуп турар.

Ажыл-агыйлар арзының каттыжышкыннарын органзастаары-биле чергелештир, ажыл-агыйның иштики специализациязын совхозтарда база-ла чорудуп турар. Чижээ, «Өок» болгаш «Тиилелге» совхозтарда кайызынга-даа 2500 баш хой турар ийи ферма ажылдап турар. 140 хойжу бригаданың 16-зы төрүүр хойларны өстүрер, 10-ун тоглулар өстүрер болгаш иттерни семиртип азыраар кылдыр специализастаан. 1977 чылда 201 кодаанны улгаттыр каттыштырган болгаш оларның түс бүрүзүнге хойнуң баш санын 600 болгаш оон-даа хөй кылдыр көвүдеткен.

42 совхозту сүт бүдүрер кылдыр специализастаар болгаш 10 совхозка сүт комплекстериниң төлевилел күчүлерин 1980 чылдың төнчүзүнге чедир шиңгээдип алырын планнап турар. Ындыг комплекстерни Тока, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыыжы», «Өок», «Енисей», «Улуг Октябрь», «Бүрен», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Тиилелге» совхозтарга болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязынга ажыглалга киирер. Ол комплекстерниң төлевилел күчүзү 7000 инек кылдыр көрдүнген, бир инектен чылда саап алыр сүт ортумаа-биле 2000 кг ажыг болур.

Хаван ажылы улуг курлавыр болур ужурлуг. Чылда 12 муң хаванны азырап өстүрер комплексти 1979 чылда ажыглалга киирер. Каа-Хем, Кызыл, Тандым, Бии-Хем райоңнарның совхозтарынга хаван фермаларын катап тургузар талазы-биле ажылды база чо-

(Төнчүзү 2-ги арында).

СӨЗҮВҮС ЭЭЛЕДИВИС

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн уткуурунга бистер шагда-ла белеткенип, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган бис. Сөзүвүстү ээлээр дээш бистиң механизастаттынган отрядтың чолаачылары, трактористери чаңгыс кижи дег демниг ажылдап келген. Ажыл-херээнис түңнели чедиишкинниг болган. **Аас-кежикти, бүрүн эргелерни ажылчын кижилерге магадылап турар алдын хоойлувустуң бир чыл оюнда өңгү беш чылдың үш чылының планныг онаалдаларын күүсеткенивисти дыңнадыры өөрүнчүг-дүр.** Үш чылдың планында 415 муң рубльдиң продукциязын сайгарары көрдүнген болза, а херек кырында бо чылдың октябрь 1-ге чедир 437,2 муң рубльдиң продукциязын сайгарган бис. Шөлдерже 97 тонна чемишчидилгени үндүр сөөртүр планывысты база бүрүн күүсеткен бис.

Ажылдың үре-түңнелдиг болуру коллектив кежигүннериниң кызымак ажылдаарындан хамааржыр. Бистиң механизастаттынган отрядта кижи бүрүзү эки ажылдап турарын демдеглексээр-дир мен. Ылаңгыя трактористер Семис-оол Ооржак, Николай Салчак олар хуузунда үш чыл планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн таварыштыр күүсеткеннер. Ындыг мурнакчыларга бүгү коллектив чөргаарланыр.

«Сельхозтехниканың» Чадаанада каттыжышкынының салбырларының, а ол ышкаш бригадаларының арасында социалистиг чарыш калбарган. Эрткен 9 айларның түңнели-биле социалистиг чарышка бистиң коллектив мурнакчыларының бирээзи болган.

Өңгү беш чылдың үш чылының планын хуусаа бетинде күүсеткенивис ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнга бистиң белээвис. Амгы үеде дөрткү чылдың үлүүнде ажылдап кириптивис. Чылдың төнчүзүнге чедир арткан үеде ам-даа хөй ажылдарны кылырын шиитпирлээн бис.

С. МОНГУШ.

«Сельхозтехниканың» Чадаанада районнар арзында каттыжышкынында мехотряд начальниги.

ОНААЛГАЗЫН АЖЫРГАН

Чөөн-Хемчикте «Сүт-Хөл» совхозтуң Куулар Мөңгеге удурткан он дөрт кижи Алтай крайның Павловск районнуң девискээринге саван прессеп, белеткеп чораан чанып келгеннер. Ажылчынчылар кыска хуусаада 506 тонна саванны прессээш, демир-оруук станциязында сөөртүп чедирген. Берлинген даалгадан алды тонна ажып турар.

Чолаачылар Ондар Каадыр-оол, Владимир Монгуш, тракторист Ондар Чаш-оол, ажылчыннар Владимир Бүрбү, Владимир Ховалыг болгаш өскелер-даа эки ажылдааннар.

О. БОРАШ.

СОРУК КИРГЕЕШ

Сентябрьның үшкү он хонуунда мал чеминиң белеткелинге бедик темпилерни чедип алганы дээш Бай-Тайга районнарының зона районнарының чарыжынга бирги черни алгаш, СЭКП обкомунуң Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол тукту СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, республиканың улусчу контроль комитединиң даргазы М. К. ШЫЫРАП районнуң партия, совет активтериниң көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары-биле каттышкан хуралынга октябрь 5-те тывыскан.

«Бай-Тал» совхозтуң директору М. ООРЖАК хуралга чүве чугаалааш, совхоз мал чемнериниң белеткелин 96 хуу чедиргенин, ам-даа бар курлавырларны, Мешкен-Хөлдүң хыргыыжын ажыглап турган, планны ажырарын чугаалаан. Районнуң амыдырал хандырылга комбинадының директору Д. АПМАА санал бергеш, ол коллектив «Тээли» совхозка 7 тонна сиген белеткээр даалгазын 31 тонна кылдыр күүсеткенин, ам совхозтуң Даштыы-Арыг фермазынга 25 тонна өдекти бөлүп бербишаан, кышка белеткелинге киржирин дыңнаткан. Тээли көдээ Совет күүскомунуң даргазы О. ЧЕДЕР-ООЛ суурнуң бүгү коллективтери сиген белеткээр даалгаларын ажыр күүсеткенин, ам школачыларны бүрү чыырынче кирипштирерин чугаалаан.

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Д. ДАНЗЫН-ООЛ хуралга чүве чугаалааш, бедик шаңнал дээш өөрүп четтиришкинин районнуң ажылчы чоннарының өмүнээзинден илергейлевишаан, Кызыл тукту салбас дээш мал чемниң белеткелин, кыштаглаашкынга белеткелди бедик темпилер-биле шыңарлыг чорударын чугулалап демдеглээн.

А. АДЫГБАЙ.

Совет-сирия чугаалажыышкыннар доозулган

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновтуң Араб Социалистиг чаартылга партиязының Чиңгине секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асад-биле чугаалажыышкыннары октябрь 6-да Кремльге доозулган.

Найыралчы байдалга эрткен чугаалажыышкыннар үезинде Чоокку Чөөн чүкте байдалды чугаалажырын уламчылаан. Араб улустарның дүрүм ёзугаар эргежиктарынга каражалыг кылдыр сепаратты арга-биле таарыштыр шиитпирлээр дээр оралдажыышкыннарны ССРЭ биле Сирия буруу шапкан болгаш Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш бүгү талалыг таарыштыр шиитпирлээшкинниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн, ындыг таарыштыр шиитпирлээшкин Палестинаның хостаарының организациязын киириштирбишаан, сонуургалдыг бүгү талаларның киржилгези-биле харын чедип алдынган туруп болур деп көрген.

Туруштуг чорукттуң болгаш удурланыышкынның Национал фронтузунуң бо чылдың сентябрь 20—23 хүннеринде болган чөвүлел хуралының болгаш анаа хүлээп алдынган шиитпирлерниң дугайын Президент Х. Асад дыңнаткан. Чөвүлел хуралдың киржикчилери — демократтыг араб күрүнелерниң болгаш Палестинаны хостаарының организациязының баштыңнары — Кэмп-Дэвидке белеткеттинген документилерни шуут хүлээвээн болгаш амгы египет удурттулганың дужун беринчи угланыышкынын буруу шапкан.

Империализмниң чимзениишкиннеринге болгаш антиарабчы сепаратты дугуржулгаларга удур демиселге демократтыг араб күрүнелерниң болгаш Палестинаны хостаарының организациязының сырый каттыжыышкынын база хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаарынга Дамаскыга болган чөвүлел хуралдың таарымчалыг рольдуун совет тала демдеглээн. Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыңны доктаадып тургузары дээш демисежип турар Сирияга болгаш өске-даа араб чурттарга деткимчени ССРЭ моон соңгаар-даа көргүзер апаарын база дагын бадыткаан.

Совет-сирия найыралчы харылзааларны калбартып хөгжүдериниң ноо угланыышкыннарын талалар көрген. Совет Эвилелиниң болгаш Сирия Араб Республиканың арзында кады ажылдажылга янзы-бүрү талаларда чедиишкиннинг хөгжүп турарын сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн. Совет болгаш сирия улустарны холбаштырып турар найыралчы харылзааларны чайгылыш чокка бурунгаарладыр, калбартыр болгаш хапыладыр деп боттарының быжыг чүткүлдүүн ССРЭ биле Сирия Араб Республика онзалап демдеглээн.

Кады кылган дыңнадыгның текизин талалар дугуржуп алган, ону парлалгага чарлаар.

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

Араб Социалистиг чаартылга партиязының Чиңгине секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асад октябрь 6-да Москвадан чорупкан. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалалдыи ёзугаар Совет Эвилелинге албанның найыралчы аян-чоруун ол кылып чораан.

Сирияның болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга Хафез Асадты СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов, албанның өске-даа кижилери үдээннер.

Чепсектиг Күштерниң үш хевирлеринден — чадаг шериглерден, ужудукчулардан болгаш далайжылардан хүндүлел таңныылын ужудуушкун шөлүнге чысказган. Л. И. Брежнев биле Хафез Асад совет дайынчыларның чыскаалының баары-биле эрткен. Сирия Араб Республиканың болгаш ССРЭ-ниң Күрүне гимннерин ырладып күүсеткен.

(СЭТА).

«ПРОГРЕСС-4» ЧҮЪК КОРАБЛИ ОРБИТАНЫҢ «САЛЮТ-6»—«СОЮЗ-31» КОМПЛЕКИЗИ-БИЛЕ ТУТЧУ БЕРГЕН

СЭТА-ның дыңнадыы

1978 чылдың октябрь 6-да Москваның-биле 4 шакта «Прогресс-4» деп чүък сөөртүр автоматтыг транспорт корабльның орбитаның «Салют-6»—«Союз-31» башкартыныц чоруур комплекизи-биле тудуштурулгазын боттандырып чорупкан.

Чүък сөөрткен корабль «Салют-6» станцияның каттышкан, шимчедикчи агрегаттарынга одаар чүүлдү, дериг-херекселдерни, аппаратураны, экипажтың амыдырал-чурттал-газын хандырар материалдарны, а ол ышкаш почтаны башкартыныц чоруур комплекске чедире берген.

Космос аппараттарының бот-боттарын дилеп тыпчырын, чоокшулажырын, кожаланчырын болгаш туттунчуруун транспорт корабльниң болгаш станцияның иштинде радиотехниктиг чепсек-херекселдерниң, саналга-шиитпирлээр системаларның, шимчедикчи агрегаттарның дузазы-биле автоматтыг боттандырып чоруткан. Тудуштурушкунну «Салют-6» станцияның агрегаттыг кезээнде тудуштурулга беддиринге чоруткан. Орбитага ол маневрларны күүседип турар үеде башкартыныц чоруур комплекстиң экипажы эштер Коваленок болгаш Иванченков олар кожаланыышкынның болгаш туттунуушкунның чорудулгазын хайгаарап база хынап турганнар.

Космос аппараттарының чоокшулажыышкынының болгаш туттунуушкунунуң бүгү үе-чадазында орбита комплекизиниң экипажы-биле харылзааны, а ол ышкаш «Прогресс-4» корабльдан база «Салют-6» станциядан телеметриктиг информацияны хүлээп алырын Совет Эвилелиниң девискээринде туруп турар хемчээкчи пункттарны болгаш Делегей океанында эжиндирип чоруур «Боровичи», «Космонавт Павел Беляев», «Космонавт Владимир Комаров», «Чумикан» дээр ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эртем-шинчилел судноларын каттыштырган Чер кырының командылал-хемчээкчи комплекизиниң чепсек-херекселдери хандырган.

Телеметриктиг информацияның сан-түңү-биле болгаш экипажтың илеткелдери-биле алырга, «Салют-6» станцияның, «Союз-31» корабльдиң болгаш «Прогресс-4» транспорт корабльниң иштики системалары болур-чогууру-биле ажылдап чоруур.

Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков оларның кадыкшылы эки.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1978 чылдың октябрь 6-да 46 харлыында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты

Наталья Салчаковна ИРГИТТИҢ мөчээнин хайы кажыдал-биле дыңнадып тур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму.

Бөгүн — Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРНИҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

(Эгеэн 1-ги арында).

рудуп турар. Хаван ажылын хөгжүдери 1977 чылда турган 300 тоннаның орнунга 650 тонна чедир хаван эъдин күрүнеге садарының болдунар аргазын бээр.

Чылгы мал ажылы база-ла улам ыңай хөгжүүр. Ол сорулга-биле чылгы малды өстүрер болгаш ооң эъдин бүдүрер кылдыр «Май 1» совхозту специализастаан.

Куш ажылын амдызында «Көк-Тей» совхоз чорудуп турар. Перспективазында 270 муң баш төрүүр дагаалыг куш фабриказын база бройлер өстүрер фабриканы Кызыл хоорайга тудуп тургузарын көрүп турар.

«Техниканы ажыглаарынга, химизацияга болгаш мелиорацияга ажыл-агыйлар аразының кооперациязы чок болза, көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарының бедик деңнелин чедип алдынмас» деп, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга илетгелинге Л. И. Брежнев айыткан. Ону барымдаалааш, республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу 1985 чылга чедир республиканың көдээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң таарыштыр тургузарының, специализастаарының болгаш ажыл-агыйлар аразынга коопераастаашкынның схемазын ажылдап кылып турар. Ажыл-агыйлар аразының каттыжышкыннарынга черлерни чөп ажыглаарының база зона айының специализациязын ханыладырының талазы-биле экономиктиг харылзааларны сайзырангайжыдарының саналдарын ажылдап кылып турар. Суггаттыг черлерни эки ажыглаарын организастаарының айтырыын министерствонуң агрономия албаны чоокку үеде өөренип, суггарылга системаларын ажыглаар талазы-биле каттыжышкынны дуржулга кылдыр тургузарының аргазын чугаалажып көөр.

Тараа бүдүрери ажылдың шалыпчы участогу болур деп июль Пленумунга айыткан болгай. Ону барымдаалааш, тараа культураларының дүжүттүүн улгаттырар талазы-биле чоокку чылдарда чорудар хемчеглерни министерство ажылдап кылган. Тараа культураларының шөлүн доктаамал болдурар, зона колдуунда мал чеминге херээлээр тарааны база кызыл-тасты тараш, ол шөлден 250 муң тоннадан эвээш эвес тарааны алырын доктаамал болдурар. Ынчангаш агротехниканы үндезини-биле экижидери, минералдыг чемишчидилгелерни калы чаштырбышаан, сорттуг, райончуткан үрезиннерни тарылырынче бүрүнү-биле шилчирип негеттинип турар. Оп чеди ажыл-агый тараа садар планныг болур. Бараанныг тараның колдуг хөй нуруузун специализастаттынган «Тиилелге» совхоз-биле чергелештир «Кызыл тараачын», «Ленинчи орук», «Бүрен», «Шамбалыг» совхозтар бүдүрер апаар.

Үрезин ажылын специализастаар талазы-биле хемчеглерни база ап турар. Тараа культураларының болгаш хөй чылдыг сигеннерниң үрезинин бүдүрерин Көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязынга баштаткан үрезин ажылының каттыжышкыны боттандырар. Ол каттыжышкын дээди класстың үрезиннерин бүдүрер болгаш бараанныг тараа бүдүрер ажыл-агыйларны ооң-биле хандырар. Картофельди база ногааларны тарып өстүрер специализастаттынган совхозтарны тургузуп турар. Амгы үеде картофельди 9 совхоз, ногааларны 6 совхоз өстүрүп турар. Специализастаап чорук 1977 чылга деңнээрге, бо чылын ногааларны 800 тонна хөйнү садарының аргазын бээр. Ол ышкаш бо чылын картофель үрезинин келир чылга бүрүнү-биле уруп ап база чурттакчы чонга картофельди дыка хөйнү садып болур апарган.

Чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа 4594 тонна сүттү, 8707 тонна эътти, 466 тонна дүктү күрүнеге садар ужурлуг. Ол сорулга биске улуг харысалганы онаап турар. Арткан үеде белеткел пунктуларынга малды садарын организастыг чорудары, малды чурттакчы чондан садып алырын күштелдирери эргежок чугула. Күрүне планын совхоз бүрүзүнүң күүсеткен турары дээш ажыл-агыйларның удуртукчуларының харысалгазын бедидер херек. Сүт бүдүрерин көвүдедир сорулга-биле сүт-кур малды ажаарынга, чемгерериңге эң шыңгыы контрольду тургузар, малды тараа хоорзунунга кадарар, концентраттыг чем болгаш силос-биле чемгерер болза чогуур. Дүк чыылдазын болгаш ону күрүнеге садарын доозар талазы-биле улуг ажылды чорудар, чурттакчы чондан дүк садып алырын күштелдирер ужурлуг бис.

Мал ажылының продукталарын бүдүрериниң база садарының талазы-биле сорулгаларны улам ыңай шиитпирлээри мал кыштаглаашкынынга совхозтарның кайы хире организастыг белеткенип алырындан шиитпирлиг чергезиле хамааржыр апаар. Ынчалзажок хыналдадан илерээни-биле алырга, кышка белеткелди июль 1-ге чедир дооскан турзун деп СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айыткан турбуже, мал кажааларын, малчыннарның чуртталга бажыңнарын, кызыл-булуңнарны, чупар-бажыңнарны септеп белеткээри ам-даа оожум чорун турар. Бо хүнге чедир септезе чогуур инектиң 590 кажаазының 373-ун, хойнуң 2642 кажаазының 1770-ин септээн, бажыңнарның, кызыл-булуңнарның, чупар-бажыңнарның септелгези ам-даа доозулбаан. Ынчангаш районнуң көдээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары, совхозтар директорлары кышка белеткелди дүргедедиринин дээштиг хемчеглерин алыры, аңаа эң-не шыңгыы контрольду тургузары эргежок чугула. Байдал берге, мал чеми чедишпес болган ужурунда, республиканың ажыл-агыйларынга кыштаглаашкын онза берге болурун барымдаалап көөр херек. Кыштаглаашкынны эки эрттирер дээш, бүгү курлавырларны, болдунар аргаларны мобилизастаар, чем курлавырларын үргүлчүлээр, шөлдерден бүгү саванны болуп алыр, онгарлар бар черлерге ону ажыткылап тургаш силостап алыр ужурлуг. Тес-Хем, Өвүр районнарга хырыгылып белеткээрип, шөлдерде үндүр бижиттинген тараа, мал чеми культураларны ажаап алырын үргүлчүлээр. Ыяш бүрүзүн чыып белеткээри, ол ажылга школачыларны, пенсионерлерни, көдээниң өске-даа чурттакчыларын хаара тудары эргежок чугула.

Ол бүгү хемчеглерни боттандырары СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң телевилзээн көдээ ажыл-агый талазы-биле ол улуг программаны амыдыралга боттандырарынга эки чидезин болур.

Н. ЛАВРИНЕНКО,
республиканың көдээ ажыл-агый министри.

«Сукпак» совхозтуң баазазынга тургускан ажыл-агыйлар аразының мал семиртир каттыжышкыны чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Ылаңгыя бо чылын семиртилге шөлүнүң ажылчыннары ССРЭ Конституциязының бир чыл оюн, Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, эки түңнелдерни чедип алган. Олар чылда 615 тонна немелде деңзи алыр планныг тургаш, тос айлар дургузунда ону 806 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Николай Дворецкийниң бригадазында семирти азыралдың мастерлери Владимир Сарыглар, Иван Букатов олар хонукта баш бүрүзүнден 900 грамм немелде деңзини чедип ап турар.

ЧУРУКТА: солагай талазындан — бригадир Н. Г. Дворецкий, мал чемгерикчилери В. Д. Сарыглар болгаш И. Н. Букатов; семирти азырал шөлүнде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

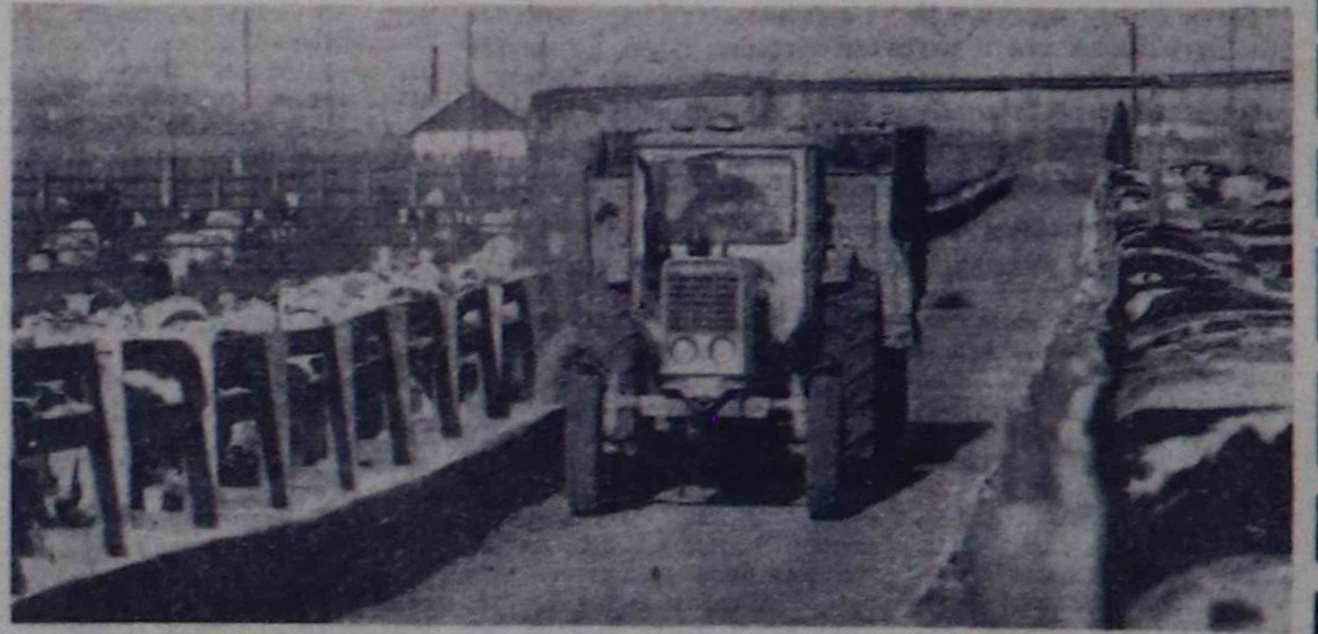

КЕЛИР ЧЫЛДЫЫНДА

Тес-Хем районда «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи онгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы хүннеринден эгелээш-ле, шалыпчы ёзу-биле ажылдап келген. Бо чылын совхозтуң саанчылары бурунгаар шиитпирлиг базымны кылган. Чылда сүт бүдүрериниң планы 234 тонна, а сес айлар дургузунда 213,7 тоннаны бүдүрген, азы эрткен чылдың ол үезинде турганындан барык-ла 30 тонна көвүдээн. Немелде өзүлде 16 хуу болган. Саар бир инекке онаагтыр чылда 1810 кг сүттү саап алырын планнаан. Херек кырында сес ай дургузунда бир инектен-не 1961 кг сүттү саап алган. Ол болза эрткен чылдың ол үезинде турганындан 565 кг хөй, азы немелде өзүлде 40,5 хуу болуп турар.

Хараал-тейжилер чылда 165 тонна сүт садар планын сентябрьда-ла 185 тонна кылдыр ажыр күүседипкен. Фермаының мурнакчы саанчылары боттарының беш чылдың үшкү шалыпчы чылында алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин сентябрьда ажыр күүсеткилээн. Чижээ, Оюмаа Баткар чылда бир инекке онаагтыр 2200 кг сүттү саап алырын хүлээнгеш, ону сентябрьда 2212 кг кылдыр күүсеткен. Санаймаа Эртине инектен-не 1400 кг сүт саар хүлээлгезин 1430 кг кылдыр ажырган. Ук фермаиың бо болгаш өске-даа саанчылары ам 1979 чылдың үлүүнге кирииштир сүттү саап турар.

— Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа он ажыг тонна сүттү пландан артыкка күрүнеге дужаарын бистиң Хараал-Тей фермазының саанчылары хүлээнген — деп, сүт-бараан фермазының бригадири коммунист Ч. Н. Баткар чугаалады. — Ол болза СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге оларның күш-ажылчы салыышкыны болур.

Ам ол фермаиың сес саанчызы шуптузу боттарында быжыглаан инек бүрүзүнден хүннүн-не 7—10 килограмм сүттү саап ап турар.

Чаңгыс чай дургузунда саар инек бүрүзүнге онаагтыр хараал-тейжилер дег ол хире хөй сүттү саап алган болгаш сүт бүдүрерин ынчаар шиитпирлиг көвүдеткен чаңгыс-даа ферма республиканың совхозтарында чок болуп турар. Хараал-Тей фермазы сүттү бүдүреринге белгаш садарынга шынап-ла пураашкын кылган деп чугаалаза хөөрем болбас. Оларның чедиишкинниң чажыды чүдел? Чүнүң ачызы-биле ону чедип алганыл? Бирээде, фермага бүрүн механизацияны шиңгээткен. Бо чылдың эгезинде Хараал-Тей фермазынга 200 баш инек турар бүрүн механизастаан чаа кажааны ажыглалга киирген. Мурнунда чылдарда инекти хол-биле саап турган болза, ам механиктиг саалданы ажыглай берген. Ынчалгаш саанчыларның күш-ажылы бедик бүдүрүкчүлүг апарган. Ийиде, инектерниң ажаалда-тежээлдезин экижиткен, чем рационун эртемге үндезилеп тургусиан, чайгы үеде одарладылгазын билдилиг чоруткан. Үште, саанчыларның күш-ажылын организастаарын экижиткен, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан, социалистиг чарышты калбарткан, материалдыг болгаш моральдыг идиг бээрин мергежилдиг ажыглаан. Бо бүгүнүң түңнелинде сүт бүдүрүлгезн дыка көвүдээн. Хараал-тейжилер бүдүрүлгениң ажыктыгл болгаш ажылдың шыырлыын ындыг ийзы чедип ап турар.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн — боттарының байырлалын Хараал-Тей фермазының ажыл-ишчилери төлептиг белек-биле уткуп турар.

ЧУРУКТА: фермаиың мурнакчы саанчылары Оюмаа Баткар (солагай талазында) биле Санаймаа Эртине.

И. РАСЕНИКТИН фотозу.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ БҮРҮН АЖЫГЛААР

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленуму көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле канчаар-даа аажок улуг сорулгаларны кодээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга салган. «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң ажыл-ишчилери ТК-ның Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлеринин ажыл-херектиң дайынчы программазы кылдыр чүгүлдүзүнүп хүлээп алгаш, ону амыдыралга боттандырары-биле бедик кёдурлүүшкүннүг, тура-соруктуг ажылдап турар. Совхозтуң дирекциязы, партком Пленумнуң доктаалын күүседири-биле моон соңгаар боттандырып чорудар тодаргай хемчеглерин ажылдап кылган.

Онгу беш чылдың бирги чартыында совхозтуң малчыннары, чер ажылдыглары кандыг көргүзүглерни чедип алганын Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнде түңнеп көрбүшаан, моон соңгаар курлавырларны улам-на долузу-биле ажыглаары эргежок чугула.

Беш чылдың эрткен ийи чылында болгаш бо чылдың тос айларында совхоз шиитпизи-биле 2513 тонна сүттү бүдүрер турган, херек кырында ооң 30 тоннызы ажырган. Ол-ла үеде сүттү күрүнеге садары 1920 тонна турган болза, ооң 241 тоннаны база хөйнү дужааган. Сүттү бүдүреринге болгаш садарынга элээн өзүлде чедип алдынган. Беш чылдың баштайгы чылында саар чаңгыс инекке онаагтыр чылда 1750 кг сүттү саап алырын планнап турган болза, а үшкү шалыпчы чылда бистиң саанчыларывыс 2000 кг сүттү саап алыр сорулганы салгаш ажылдап турар. Ону чедип алырының болдунар аргазы бисте бар. 1976 чылда төрүүр 100 инекке онаагтыр 57 бызаа менди алдынган болза, ам ол көргүзүг 64 болган.

Совхоз нарын дүктүг хойну өстүрүп, ооң эвээш эвес орулганы ап турар. Онгу беш чылдың үшкү чылдарында совхозтуң хойжулары багай эвес ажылдаан. Оларның эрес-шудургу күш-ажылының ачызында күрүнениң үш чыл планындан 8,4 тонна дүктү ажыр саткан. Бо чылын 100 хойга онаагтыр 89 хураганны менди доруктурган.

Мал ажылының талазы-биле бисте четпес чүве болза эътти бүдүрери база күрүнеге садары планнаттынганындан куду болуп турары. Чижээ, эрткен ийи чылда ажыл-агый 969 тонна эътти бүдүрер планынга 331 тоннаны чедирбейн барган. Ол-ла чылдарда күрүнеге 890 тонна эът садар ужурлуг турган, 100 тонна өрелиг арткан. Бо талазы-биле совхозтуң специалистери чогуур анализти кылып, херек кырында байдалды өөренип көрген. Эът бүдүрерин көвүделиринде ажыглаттынмайн турар курлавырларны илереткен. Ол кандыг курлавырлар-дыр? Моон мурнуна чылдарда совхозка мал семиртир азыраар тускай шөл чок турган. Садар малды колдуунда-ла семирти азырал чокка, арган деңгилгелигде дужаап келген. Ооң уламындан эът бүдүрери көвүдевейн, планныг онаалдалар күүсеттинмейн турган. Хойну семирти азыраар шөлду бо чылын ажылгага киирген. Ам ол шөлде 1900 баш хойну семирти азырап турар. Оларның 1200-үн күрүнеге садар. Бир эвес семирти азырал чокта күрүнеге садар бир хойнуң ортумак дириг деңзизи 1976 чылда 42 кг, 1977 чылда 46,5 кг турган болза, ам 54 кг чедип турар. Чижээ, Павел Дмитриевич Шведовтуң семирти азыралга ажаап турган муң баш хойнуң тус бүрүзүнүң дужаалда деңзизи 54 кг болган. Семирти азырал шөлү эът бүдүрүлгезиниң көвүдедириниң улуг курлавыры дээрзи ооң тодаргай-дыр.

Совхозта мыйыстыг бода мал семирти азыраар шөл амдызында туттунмаан. Ооң уламындан күрүнеге дужаадыр малдың ортумак дириг деңзизи 366 кг-дан ашпайн турар. Куду деңзилиг малдың ажык чогун барымдаалааш, бо чылын шарыжыктарны семирти азырады-биле районнар аразының «Сукпак» совхозта семиртилге шөлүнче чоруткан бис. Совхоз 270 баш шарыжыкты кайызын-даа 150 кг дириг деңзилиг кылдыр бодунга өстүргеш, «Сукпак» совхозка дужааган. Оларны ында баш бүрүзүн 400 кг-дан өрү дириг деңзилиг кылдыр семирти азыраааш, „күрүнеге дужаар. Бис «Сукпакка» чүгле мал чеми бээр бис. Ол чорук биске ажыктыг. Дужаар малдың деңзизи аар болганда, эът планын күүседиринге дөгүмнүг, мал бажынга хорамча улуг эвес болур. Ам-даа 200 баш шарыжыктарны «Сукпакка» хүлээдип бээрибиле белеткеп алган бис. Бо база-ла эът бүдүрерин көвүдедириниң курлавыры-дыр.

Эът бүдүрериниң үстүнде айыткан курлавырларын ажыглалга киирген түңнелинде, байдал өскерилген. Чижээ, бо чылдың тос айларында 348 тонна эътти күрүнеге дужаар турган, сентябрьның бирге чедир 308 тоннаны дужааган. Чыл төнчүзүнге чедир планны ажыр күүседип болурунуң болдунар аргазы бар апарган.

Онгу беш чылдың баштайгы чылында совхозка мал ажылы 126 муң рубль карылгалыг болган, а 1977 чылда 81 муң рубль карылганы планнаан турда-ла, 82 муң рубльдиң арыг орулгазын берген. Ону база-ла мал ажылында ажыглаттынмайн турар курлавырларны илередип, оларны ажыглаанының ачызы-биле чедип алган.

Чер ажылын ап көөр болза онгу беш чылдың баштайгы ийи чылында 24 муң тонна ажыг тарааны бүдүрер турган, аңаа 2400 тоннаны чедирбейн барган. Эрткен ийи чылда күрүнеге 7600 тонна тарааны садар планын совхоз 10.392 тонна кылдыр боттандырган. Бо чылын каңдаашкын болган ужурунда тарааның дүжүдү чер алдаан. Үнген бүгү тарааны чогуур үезинде чыдирыг чок ажаап алган болгаш ажыл-агый үрезин-биле бүрүн хандыртынган. Чер ажылы 1976 чылда 642 муң рубль, а эрткен чылын — 246 муң рубль орулга берген. Ынчалза-даа ажыглаттынмайн турар курлавырлар бар. Ол дээрге чер ажылының культуразын бедидери, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни чөп ажыглаары, бок үнүштер-биле база хоралакчылар-биле демиселди күштелдирери, суггатты чогумчалыг чорудары, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары болгаш өске-даа чүүлдер-дир.

Совхозтуң ишчилери Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн чедиишкиниг уткуп турар. Чай каңдаашкыннығ болзадаа, ниитиниң малынга чем баазазын тургузарынче малчыннар, механизаторлар улуг кичээнгейни салып, кужениишкинниг ажылдаан. Экишынарлыг чемнер болур витаминниг сиген далганын бүдүрерин, саванны силостаарын организастыг чоруткан. Чемниң ол хевирлериниң арбын курлавырын тургускан. Амгы үеде кышка белеткелди хыйнамчалыг чорудуп турар.

Көдээ ишчилериниң профессионал байырлалының хүнүнде мурнакчыларны адаар ужурлуг бис. Бызаа ажаакчылары Нина Грудинина, Татьяна Педмашкина олар баш бүрүзүнден хонукта 650-700 грамм немелде деңзини чедип ап турар. Хойжулар Түлүш Маадыр-оол, Николай Виноградов, Иван Сафонов бир хойга онаагтыр 4,2—4,4 кг дүктү алган. Сес айлар дургузунда саанчы Оюн Алдын-кыс бодунга быжыглаан 41 баш саар инектен ниитизи-биле 59 тонна ажыг сүттү саап, хүлээлгезин күүсеткен. Татьяна Саяя 42 инектен 48 тонна, Оюн Татуя 41 инектен — 48 тонна сүттү саггаан. Бисте ындыг мурнакчылар хөй.

О. ЧУЕВА,
«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң директору, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады.

ҮҮЛЕ БҮТКЕН

Бистиң чыл бүрүде демдеглеп турар байырлалывыс — Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнү бо чылын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл болганы-биле дакпырлажып, онзагай болуп эртип турар. Кандыг-даа байырлалды бистер күш-ажылчы белектерлиг уткуур чаңчылдыг бис.

Мен Бижиктиг-Хаяның №2 сүт-бараан фермазынга саанчылап ажылдааш, ам 10 чылдың нүүрүн демдегледим. Бо үениң иштинде ажыл-ижимге мактадып, багай эвес диртип келдим. Мээң күш-ажылымны эш-өөрүм, коллективим улуг-биле үнелеп, мени Коммунистиг партияның хүрээлеңинге киирип, Барыын-Хемчик район Совединиң депутадынга база соңгаан. Оларның бо улуг идегелин шыдаар шаам-биле шынзыдып чорууp мен.

Бо чылгы байырлалдарны мен күш-ажылчы белектерлиг уткуп тур мен. Быжыглаан инек бүрүзүнден 2000 литр сүттү саарын хүлээнгеш, 9 айлар иштинде бир инектенне 1650 литр сүттү саадым. Бистиң ферма эрткен айларда күрүнеге сүт садар планын база күүсеткен. Бирги чартык чылда фермавыс районнуң фермаларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болгаш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чедип алган.

Мээң-биле кады ажылдап турар саанчыларны, кадарчыларны, бызаа ажаакчыларын бо байырлал таварыштыр демдеглээри өөрүнчүг. Саанчылар Сарыглар Касыгбай, Куулар Долгар, Зинаида Хертек, бызаа ажаакчызы Сарыглар Күзен, инек кадарчызы Хвостов Сарыглар оларны чоргаарал-биле адап болур.

Ам фермавыс кыштаглаашкынга белеткелди чорудуп турар. Бо чылын бистиң салбыр мал чеми белеткээр планын ажыр күүсеткен. Мен хууда 8 тонна сигенни кезип белеткедим.

Бо чылгы байырлалды мен республиканың мурнакчы ажыл-ишчилери-биле кады Төрээн чуртувустуң маадырлыг улуг хоорайларын көөрү-биле найырал поездизинге эртирер мен. Көрүп, билип алганым солун чүүлдерни чанып келгеш, коллективимге чугаалап бээр мен.

С. КУЖУГЕТ,
«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының саанчызы.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ҮЛҮҮ

1978 чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартырының база бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш демиселди күштелдирериниң дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазы-биле таныжып көргеш, «Коммунизмниң херели» совхозтуң малчыннары онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында шиитпирлери совхозтуң ажыл-ишчилерин улам-на сорук киирген. Бо хүннерде ниитиниң малынга чем белеткээриниң планын күүседир, кыштаглаашкынга ыяк белеткенир дээш олар улуг кужениишкин-биле ажылдап турар.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганындан бээр бир чыл болган оюн база Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн бистиң совхозтуң малчыннары багай эвес көргүзүглер-биле уткуп турар. Ону бадыткаары-биле чамдык сан-түңнерни маңаа киирип көрейн. Бо чылдың тос айларының дургузунда совхоз 1750 центнер эътти күрүнеге садар турган, херек кырында 1898 центнерни дужаап, план-онаалданы 108,5 хуу күүсеткен. Тос айларда 2920 центнер сүттү күрүнеге садар план-онаалданы 3624 центнер кылдыр, 124,1 хуу күүсеткен. Онгу беш чылдың үшкү чылында 780 центнер дүктү күрүнеге садар турган, 892 центнер кылдыр, 114,4 хуу боттандырган. Дүк талазы-биле планны совхоз онгу беш чылдың эгезинден бээр доктаамал ажыр күүседип келгени демдеглээри чугула. Бистиң совхозувус колдуунда-ла хой ажылдыг. Экономиканың кол адыры хой ажылы болуп, орулганы чүгле ол берип турар. Ынчангаш хойнуң баш санын өстүреринге, продуктулуун бедидеринге, үнезин экижидеринге улуг кичээнгейни салып турар бис. Бо кол адырны хөгжүдериниң талазы-биле совхозтуң көргүзүглери ам 1980 чылдың деңнелинде четкен. Хойнуң баш саны 21 муң турганындан 36 муң чедир өскен. Бир хойдан кыргып алыр дүк онгу беш чылдың эгезинден бээр 600 граммга немей өскен ам хой бүрүзүнден 2,6 кг дүктү кыргып ап турар. Хойнуң дужаалда деңзизи 36,3 кг турганындан 49,8 кг чедир улгаткан. Чем баазазын экижиткениниң, малды семирти азыраарының үлетчүр аргазын шиңгээткениниң ачызы-биле ону чедип алган. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле малдың баш санын өстүрериниң, ооң продуктулуун бедидериниң тодаргай хемчеглерин совхозтуң ажыл-ишчилери төлевилээн.

Мурнакчы хойжулар Оюн Бады төрүүр 100 хойга онаагтыр 99 хураганны, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү, Куулар Даржаа 98 хураганны, 3,38 кг дүктү, Түлүш Баранов 90 хураганны ап, чарышка мурнап турар. Саанчылардан Моңгуш Кара-кыс бо чылдың сес айларында бир инекке онаагтыр 1552 кг, Оюн Суваk 1538 кг сүттү саап алганнар. Бистиң ишчилеривис боттарының байырлалын демдеглевишаан, моон соңгаар улам-на кужениишкинниг ажылдаар, көдээниң ажыл-ишчилериниң дугайында партияның болгаш чазактың ада сагыш салыышкынынга төлептиг ажыл-иши-биле харылаар дээш сорук кириишкинниг ажылдап турарлар. Малчыннар ам күстүң чымыштыг ижинде хаара туттунган. Кыштаглаашкынга ыяк белеткенири-биле одек-кыштагларны септеп, мал чемин ам-даа курлавырлап, ону турлагхонаштарже дамыгылап чедирип турар.

В. МОНГУШ,
«Коммунизмниң херели» совхозтуң кол зоотехниги.

БОЛДУНАР БҮГҮ ЧҮҮЛДЕРНИ КЫЛЫР

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП Төп Комитетиниң июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш сорук кириишкиниг ажылдап турар.

Мал чеми белеткелиниң чугула кампаниязы бедик темпилиг, организастыг чоруттунган. Совхоз 1723 тонна сигенни белеткеп, планын 100,1 хуу күүсеткен. Ооң иштинде 830 тонна сигенни пресстээн. Кыштагларже 1220 ажыг тоннаны сөөртүп чедирген. 64 тонна саванны белгееш, кыштагларда сарааттаан. Бо чылын совхоз 447 гектарга силос культураларын тараан, ооң 1030 тонна силос массазы алдынган.

Бодувустуң иштики курлавырларывысты ажыглап турарывыстан аңгыда, Ак-Чыраа шынаазындан сиген, хырыгылып белеткээр болгаш Алтай крайдан саваң бөлүп пресстээр механизастаан звеноларны тургускан. Ак-Чыраада Чылбак-оол Моңгушка удурткан звено эң кызымак ажылдап турар. Ол звено 300 тонна мал чеми белеткээрин хүлээнгеш, бо хүннерге чедир 650 ажыг тоннаны белеткеп, ажылып ам-даа уламчылап турар. Алтайда саваң бөлүп пресстеп турар Шагдыр-оол Ооржактың удурткан звенозу 500 ажыг тонна саваңны пресстээн.

Будук-бүрү белеткелиниң планын совхоз 126 хуу күүседип, кыштагларда 126 тоннаны чедирген.

Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының байырлалын багай эвес көргүзүглерлиг уткуп турар.

А. ХОВАЛЫГ.

СОВЕТТЕР — МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНГЕ

Өвүр район сентябрьның үшкү он хонуунда мал чемнерниң белеткелинге 9,7 хуу немелде өзүлдени чедип алгаш, мурнуу зона районнарының социалистиг чарыжының бирги черин алгаш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу болгаш 200 рубль-биле шаңнаткан. Бо чүүлдү аңаа хамаарыштыр парладывыс.

СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленуму мал ажылын улам шалыпкын хөгжүдериниң талазы-биле улуг сорулгаларны салган. Советтер, оон күүсекчи комитеттери, оларның тургузуп турары тускайжыттынган эргелел органнары малдың баш санын көвүдедип, оон продуктулуг чоруун бүгү талазы-биле бедидип, аңаа үндезилээш, ол адырны бүдүрүлге үндезиннеринге чоокшуладып, оон ажыктыг бедидеринче кол кичээнгейни угландырып ажылдаар ужурлуг.

Мал ажылының продуктуузун бедидери дээрге-ле аңаа быжыг чем баазазын тургузарын хандырары болур. Өвүр район бо чылын нийтиниң малынга 10 муң тонна бөлүүн мал чеми—сигенни белеткээр болгаш 450 тонна сенажты салыр планныг. 1978 чылдың октябрь 2-ге чедир нийтиниң малынга 10498 тонна сигенни белеткеп ап, планын 105 хуу, 510 тонна сенажты салгаш, планын 113 хуу күүсеткен. Ам бо хүннерде мал чеминиң белеткелин уламчылап турар.

Районнуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинче организастыг кирген. Бо чылын ажыл-агыйларның боттарының девискээрлеринде үнген сигенниң дүжүдү эвээш болганы-биле районнуң Ак-Чыраа болгаш Сарыг-Хөл девискээринден сиген кезерин колдадып эгелээн. Бо ажылдарга районнуң 4 ажыл-агыйларындан 5 механизастаттынган бригадалар 12 звеноларга чарлып алгаш ажылдап, малга четчир санныг, бедик шынарлыг чемни чогуур үезинде белеткеп алыр дээш аразында социалистиг чарыштарны калбартып, карак кызыл ажылдааннар. Оон түңнелинде ол бригадалар Ак-Чыраа, Сарыг-Хөл девискээринге 8360 тонна сигенни белеткээн, оон иштинден 7720 тонна сигенни пресетеп шараан.

Мал чеми белеткээринге агаар-бойдустуң берге байдалы тура-даа, ону ажып эртер, районнуң мурнунда тургустунган сорулгаларны күүседир, ол ажылче чоннуң күжүн мобилизастаар дээш районнуң чер-чер Советтери партия организацияларының удуртулгазы-биле тодаргай ажылдарны чорутканнар. Бо ажылдарже район болгаш кожуун Советтерниң депутаттарының, активтерниң күжүн мөөңнээн. Район болгаш кожуун Советтерниң күүсекчи комитеттери мал чеминиң белеткелиниң үезинде ол ажылдың хүн айтырыгларынга үргүлчү кирип, ажылдың темпизинче, шынарынче болгаш мал чеминиң белеткелинде ажылдап турарларның амыдырал-чуртталгазынче болгаш культурлуг негелделеринче хүн бүрү кичээнгей салып келген.

Сигенчилер ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаар, ажылдың бүдүрүкчүлүүн, шынарын бедидер дээш оон түңнелдерин айның 10 хонук бүрүзүнде-ле үндүрүп келген. Эң мурнакчы ажылдап турар звеноларга шилчиир вымпелдерни ажыл-агыйлар аайы-биле тургузуп, мурнакчы ажылчыннарга материалдыг шаңналдарны тывыскан келген. Ажыл-агыйлар аайы-биле социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, ай санында 10 хонуктап түңнелдерни үндүрүп, СЭКП райкомунуң болгаш улус депутаттарының район Советиниң күүскомунуң шилчиир Кызыл тугун-50 рубль шаңналы-биле кады тывыскан турар.

Массалыг мал чеми белеткээшкининиң үезинде СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш район Советиниң күүсекчи комитединиң кежигүннери болгаш килдистериниң эргелекчилери сигенчилерге тускай график ёзугаар барып ажылдап турарларның ортузунга партияның болгаш чазактың мал ажылдакчыларының мурнунга салган сорулгаларының талазы-биле таныдылга ажылын чорудуп келген. Ылаңгыя СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарын сигенчилер ортузунга таныштырып турганының үезинде ол Пленумнуң материалдарынга харыы кылдыр механизаторлар немелде хүлээлгелерни ап, кызымак ажылдап келген.

Районнуң «Торгалыг» совхозунуң девискээринде ажылдап турар Торгалыг болгаш Чаа-Суур кожуун Советтериниң күүскомнары (даргалары А. Балыргы, С. Седен) ажылды багай эвес организастап, кызымак ажылдаганының түңнелинде ол совхоз октябрь 2-ге чедир 3532 тонна сигенни белеткеп, планын 171,2 хуу, 510 тонна сенаж салып, планын 133 хуу, 125 тонна будук-бүрүнү белеткээш, планын 125 хуу күүсеткен. Бо ажылга саглыжылар база-ла багай эвес түңнелдерни чедип ап, 2120 тонна сигенни белеткээш, планын 282 хуу күүсеткеннер.

Районнуң Советтери мал чеминиң белеткелин күштелдирери-биле чүгле механизастаттынган бригадалар ортузунга ажылдарны чорудуп турган эвес, ол ажылды бүгү малчыннар ортузунга, ол ышкаш район болгаш кожуун суурлар төптеринде ажылдап турар ажылчын, албан-хаакчылар ортузунга организастап келген. Малчыннарның күжү-биле 800 тонна сиген белеткээр даалганы берген турда, ону 1317 тоннага күүседирин кожуун Советтер организастаан. Суурларда чурттап турарларның күжү-биле шефтээшкиннерни ажыл-агыйларга организастааны-биле 442 тонна сиген белеткеттинген. Бо ажылга, ылаңгыя Хандагайты кожуун Совет багай эвес киржип, ажылчын, албан-хаакчыларны бо ажылче эки организастаан.

Звеноларда болгаш бригадаларда мал чеми белеткеп турарларның ортузунга, район болгаш кожуун Советтер депутаттар бөлүктерин, постуларын организастап, ол-ла черлерге комсомолчу прожекторлар, улусчу контроль постулары ажылдап келген.

Чамдык кылдынып турар ажылдар-биле чергелештир чедир кылдынмаан чүүлдер, организас чок чоруктарны болдура бээр таварылгалар бар. Ылаңгыя сигенчилер ортузунга кино, концерттерни тургустунган графиктер ёзугаар көргүспейн баар таварылгалар турда, ону кожуун Советтерниң талазындан контрольга албайн турган, а ол болза Советтерниң боттарының кол ажылы болур.

Мал чеминиң белеткелинге «Ак-Чыраа» совхоз кошкак белеткелдиг болгаш организас чок кирген турда Чаа-Суур кожуун Совет чогуур үезинде хемчеглер албааны-биле ол совхоз октябрь 2-ге чедир 2670 тонна сигенни белеткээш, берген планын 54,8 хуу күүседип турар.

Районнуң кожуун ажыл-агый ажылдакчыларының мурнунда ам-даа улуг сорулгалар туруп турар. Сиген белеткелин ам-даа уламчылаар болгаш ону 11 муң тоннадан эвээш эвес кылдыр белеткээш, нийтиниң малынга кыжыкы үеде хыргыжыш белеткелин база уламчылап ажылдаар. Кожуун болгаш район Советтериниң ам кол сорулгазы болза, кыжыкы үеде мал чеми белеткеп ажылдаар механизаторларның чурттаарынга болгаш ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны хандырары болур. Амгы үениң соңгаарлаттынмайн турар бир чугула сорулгазы болза, Ак-Чыраа болгаш Сарыг-Хөл девискээрлеринде белеткеттинген 6,5 муң тонна хире сигенни ам-даа ажыл-агыйларга чедирери болур. Ол сигенниң чүгле 16-ла хире хуузу ажыл-агыйларже сөөртүнген. Белеткеттинген мал чемин чогуур үезинде кыштагларга чедирери, оларның ажаалда-кадагалалын, чарыгдаарын контрольдаары Советтерниң дорт хүлээлгези. Бо хемчеглер база 1978—1979 чылдарда мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирериниң бир чугула магадылалы болур.

А. СЕМИС-ООЛ.
Өвүр район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ӨӨРҮШКҮЛҮГ БАЙЫРЛАЛ

Берлинниң күскү өңү—кызыл.

ГДР-ниң найысылалының скверлерин, садтарын болгаш парктарын каастаан он-он муң хризантемнер чечектелип берген, бодунуң улуг байырлалын немец улустуң уткуп турар лозуңнары болгаш плакаттары база «чечектели» берген. Оларның чанында чурттуң амыдыралынга чоокта чаа болган шылгараңгай болуушкуннуң дугайын чугаалап турар чараш чуруктар болгаш лозуңнар база бар. Ол чурт ам-даа ону сонуургавышаан—республиканың 29 чыл оюнуң бүдүүзүнде ГДР-ниң баштайгы космонавтызы коммунист Зигмунд Йен совет космос корабльынга каттышкан экипажтың ужудуушкунунга киржикен. Ол ужудуушкун ССРЭ болгаш ГДР-ниң улустарының бот-боттарының харылзааларының алдарлыг чыл бижидилгезинге чаа демдек болу берген. Оон ужур-дузазын үнелеп көрүп тура СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев болгаш ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Эрих Хонеккер мынча деп онзалап демдеглээннер: «...экономиктиг, угаан-бодал болгаш политиктиг амыдыралдың бүгү талаларынга, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын шиитпирлээринге сырый база үре-түңнелдиг кады ажылдажылганы чорудуп турар Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың улустарының аразында найыралдың улуг күжүн ол ужудуушкун чайынналчак-биле көргүскен».

Бөгүүн болгаш чиик эвес, ынчалза-даа алдарлыг болгаш чайынналчак орукту эрткеш, ГДР-ниң ажылчы чоннары бодунуң социалистиг Төрээн чурту дээш дүрүм ёзугаар чоргаарал-биле байырлалды уткуп турар. Бо чылын ол байырлал ам болур 30 чыл юбилейге бүгү-улустуң белеткели ышкаш эрткен. Амгы үеде ГДР делегейниң индустриалдыг он улуг күрүнелериниң санында кирип турар. Социалистиг тургузуушкуннуң үезинде чурттуң национал орулгазы 6,9 катап өскен, оон 60 хуузун үлетпүр берип турар. 1936 чылда бүгү эрги Германияга бүдүрүп турган үлетпүр продукциязындан ийи катап хөйнү 1976 чылда-ла республикага бүдүре берген. А ГДР-ниң чурттакчы чону дөрт катап эвээш болгай.

Үлетпүрден кожуун ажыл-агый база хожудавайн турар, оон ажыктыы чайгылыш чокка өзүп турар. Бир эвес 1950 чылда кожуун ажыл-агыйга ажылдап турган чаңгыс кижи 5—6 кижини аъш-чем-биле хандырып турган болза, ам ол алды катап улгаткан. Чүнүң күзели-биле ону чедип алганыл? Механизацияның, химизацияның болгаш мурнакчы агротехниканың ачызында (чижээ, тараа культураларын ажаарын долузу-биле, картофельдиң 96 хуузун комбайннар-биле ажаап турар) ол чедип алдынган.

Чурттуң экономиказының чедиишкинниг хөгжүлдези, национал орулганың өзүлдезиниң бедик темпилери ГСЧП-ниң VIII съездизинге төлевилеттинген болгаш партияның IX съездизинге бадыткаан кол сорулганы—улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидерин чайгылыш чокка боттандырып чорударынга арганы берип турар. Үүрмектеп садар өртектерниң өскерилбес деңнелдери туруп турда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылчы орулгалары 1949 чылдан бээр үш ажыг катап өскенин чугаалаарга-ла четчир.

«Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның социалистиг экономиктиг интеграциязы болза Герман Демократтыг Республиканың доктаамал экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң шиитпирлиг негелделериниң бирээзи болур» деп, ГСЧП-ниң Программазында айыткан. 1950 чылда ЭДЧ-ге киргени ГДР-ниң социалистиг экономиказының тургустунуп келириниң чугула факторларының бирээзи болган. Амгы үеде республиканың даштыкы садыының үштүң ийи кезии ЭДЧ кежигүннери чурттарның үлүүнге хамааржыр. ССРЭ-ниң садыглажып турар эң кол чурту ГДР боор турары ышкаш, ГДР-ниң даштыкы садыында Совет Эвилели бирги черни ээлеп турар.

Партияларның, күрүнелерниң болгаш бистиң ийи чурттарывыстың улустарының аразында акы-дуңмалыышкы харылзаалар 1975 чылдың октябрь 7-де ат салган ССРЭ биле ГДР-ниң аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында чаа Керээде илереттинген. Ол харылзааларны ханыладырынга болгаш калбартырынга эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Эрих Хонеккерниң доктаамал ужуражылгалары кончуг чугула ужур-дузалыг. Чижээ, бо чылын Крымга болган сөөлгү ужуражылганың үезинде олар 1990 чылга чедир үениң иштинде ССРЭ биле ГДР-ниң аразында бүдүрүлгени специализастаарын болгаш кооперастаарын хөгжүдериниң Программазын ажылдап кылырын дүргедедириниң дугайын дугуржуп алганнар. Амгы үеде улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларын хаара туткан ийи таланың бир чүс ажыг дугуржулгалары бар.

ГСЧП ТК-ның VIII (1978 чыл) пленумунга эш Э. Хонеккер мынча деп чугаалаан: «Бис хөй чүүлдү чедип алган бис, ынчалза-даа бис ам-даа хөйнү кылыр ужурлуг бис... Сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузары улус ажыл-агыйының доктаамал, дүрген өзүлдезин негеп турар болгаш ону кылырынга перспективалыг байдалдарны хандырган турар ужурлуг». ГДР-ниң улуу бодунуң мурнунда туруп турар сорулгаларның улуун болгаш чугулазын билип, коммунизмче орукту тургузуп, улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

А. СИДОРОВ, (ПМА).

Перу коммунистерниң юбилейи

ЛИМА. (СЭТА-ның корр.). Бодунуң дайынчы авангарды болур Перунуң Коммунистиг партиязының (ПКП-ның) 50 чыл юбилейин Перунуң ажылчы чоннары чурттуң эң улуг хоорайларынга массалыг митингилер болгаш байырлыг хуралдар-биле демдеглеп эртирип турар. Маркс-Энгельс-Ленинниң, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының идеяларынга кижизиттирген Хосе Карлос Мариатеги 1928 чылдың октябрь 7-де бодунуң чуртун бүрүн хостаары дээш, социализм дээш демиселчилерниң коммунистиг отрядын үндезилеп тургускан. Ол үеден бээр марксизм-ленинизмни Перунуң боттуг байдалдарынга таарыштыр коммунистер ажыглап келгеннер деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседага ПКП ТК-ның Чиңгине секретары Хорхе дель Прадо чугаалаан.

Бо чыл Компартияга онза политиктиг ужур-дузалыг болган деп, Х. дель Прадо уламчылаан. Бодунуң 50 чылдыг төөгүзүнүң дургузунда Перунуң коммунистерин Тургузукчу ассамблеяның соңгулдаларынга албан ёзу-биле эң-не баштай киириштирген. Ол Ассамблеяга республиканың конституциязын ажылдап кылырын болгаш хүлээп алырын даазкан.

Ол чорук улустуң калбак массаларында ПКП-ның аттарының өскенин херечилеп турар. Реакцылыг бөлүктерниң калчаалыг, өжээнниг ажыл-чорудулгазы турбуже, соңгулдаларга Компартия чедиишкинниг болган. Ам оон алды депутаттары деңнелдиг өске төлээлекчилер-биле кады Тургузукчу ассамблеяда чөптүг, ёзулуг демократтыг конституция дээш демисежип турар. Күрүне херектерин шиитпирлээринге профэвилел болгаш хөй-нийти организацияларының киржири, ажылдаар эргени магадылаары, аграр реформа үезинде тараачыннарга дамчыдып берген черни оларга быжыглаары, антиимпериалистиг болгаш антиолигархиялыг чаартылгаларны хоойлужудары болгаш оларны ханыладырын хандырары республиканың үндезин хоойлузунга көрдүнген турары дээш олар демисежип турар.

Бодунуң юбилейин Перунуң коммунистери чаңгыс эптиг ёзузу-биле уткуп, деңнелдиг чаартылгаларны идепкейлиг-биле деткиириниче улустуң калбак массаларын мөөңнээринче чүткүп турар деп, ПКП ТК-ның Чиңгине секретары онзалап демдеглээн.

В. ШУИН.

Францияның хөй районнарында ажылдаар эргени камгалаан ажылчы чоннарның күчүлүг хөделиишкиннери болгулаан.

Лотарингияда «Сассилор-Соллак» концернниң массалыг ажылдан үндүртүрү кыжанып турар чээрби беш муң металлургтары удурланыышкынның чыскаалын чоруткан. Ажылчын аңгыга хамаарыштыр ужур-дүрүм чок чорукту соксадырын олар негээн.

ЧУРУКТА: металлургтарның чыскаалының үезинде.

Франс-Пресс—СЭТА-ның телефотозу.

ГДР-ниң номнарының делгелгези

Герман Демократтыг Республиканың тургустунганындан бээр 29 чыл оюн холбаштыр са акы-дуңма чурттуң номнарының чанчылчаан декадазы эгелээн. Ол декада Москвадан аңгыда, Россия Федерациязының чамдык хоорайларынга, эвилелдешкен чамдык республикаларның найысылалдарынга эртер.

Декаданың байырлалдыг ажыдыышкыны октябрь 5-те даштыкы литератураның Бүгү-эвилел күрүне библиотеказынга болган. «ГДР-ниң полиграфиязының уран аргазы» деп каасталгалыг ном делгиирин ында кылган. Делгелгеде—Лейпцигке чыл бүрү болур конкурстуң шаңналдарын алган дөрт чүс үндүрүлгелер.

ГДР-ниң авторларының номнары бистиң чуртувуста калбак сурагжаан. Чүгле сөөлгү 15 чылда бээин оларның номнарын ССРЭ-ге нийти тиражы бежен миллион экземпляр ажыг кылдыр дыка хөй дылдарга парлап үндүрген. Оларның аразында ниитилел-политиктиг, социал-экономиктиг, уран-чечен чогаал литературазы, эртемниң болгаш техниканың, кожуун ажыл-агыйының болгаш кадык камгалалының янзы-бүрү адырларының талазы-биле номнар калбак делгеттинген.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢНЫҢ БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

ХЕЛЬСИНКИ. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели медеглел парлап үндүрген. Ядролуг чепсектиң чаа хевирлерин, оон аразында нейтроннуг бомбаны тургузар сорулга-биле эртемшилчилел болгаш дуржулга-конструктор ажылдарының программаларын акшаландырарынга 3 миллиард долларны дөзевилеп бээр дугайын АКШ-тың сенадының чоокта чаагы шиитпирин ол медеглелде шыңгыы буруу шапкан.

Ол шиитпир болза араатан зыг чаа чепсекти тургузарынга чер болганда калбарып турар удурланыышкыннарны херексевээни, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр болгаш массалыг узуткаашкынның боо-чепсээниң бүгү хевирлерин хоруур дугайында «Стокгольмнуң чаа кыйгырыында» өске чүүлдер-биле кады көдүрүлген болгаш 700 миллион ажыг кижиниң деткээни негелдени херексевээни ол-дур.

Ол шиитпир болза дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынының таарымчалыг түңнелдерин чүү-даа эвес болдурар болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам калбартырының оруу-биле баар дээр АКШ-тың шериг-үлетпүр комплекизиниң бодалын илередип турар-дыр деп медеглелде онзалап демдеглээн.

Каттышкан Штаттарның ол үүлгедиглерин буруу шаварынче болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр, чепсегленииишкинни дүжүрер дээш кампанияны үргүлчүлээринче тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерни Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели кыйгырган.

(СЭТА).

Фоторепортаж

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Ырааккы Тере-Хөл сельпозунуң балыкчылар бригадазы чылдың эгезинде чаа бедиткен социалистиг хүлээлгени ап, онгу беш чылдың үшкү чылының планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда күүседир деп планнаан турган. Балыкчылар сөглээн сөзүнге ээ болуп, чылда 20 тонна балык тудар хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседип, октябрьның 5-те 21 тонна балыкты күрүнеге дужааган.

Сельпонуң балыкчылар бригадазында чеди-ле кижи ажылдап турар. Оларның хөй кезии бедик арга-дуржулгалыг хоочун ажылдакчылар. Ындыгларның бирээзинге Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи Сергей Дамдын (ортузунда чурукта) хамааржыр. Ол бо коллективке ам он сес чыл ажыг ажылдап келген. Бедик дуржулгалыг балыкчы 1978 чылда 4 тонна балык тудар деп алган социалистиг хүлээлгезин сентябрьның 25-те күүсеткен. Чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа бир тонна ажыг балыкты тударын ол хүлээнген.

Балыкчылар бригадазының бригадири коммунист Седип Шимит (үстүнде чурукта) бо коллективте 1965 чылдан бээр ажылдап турар.

Ол бодунуң хуузунда алган социалистиг хүлээлгезин бир-ле дугаарында күүсеткеш, немелде социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар.

«Тере-Хөл» колхоз (ам совхоз) тургустунганындан эгелээш ажылдап турар Сергей Мунзук (адаанда чурукта) бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи. Ол 1952 чылдан бээр балыкчылар бригадазынга ажылдап келген. Ынчангаш ол үр чылдарда чедип алган бедик арга-дуржулгазын аныяк балыкчыларга күзелдии-биле дамчыдып берип турар.

Тере-Хөл сельпозунуң балыкчылары онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүсеткеш, амгы үеде пландан ажыр балык тударын үргүлчүлеп, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюнга чедир ам-даа 4 тонна балыкты немей тударын хүлээнгеннер.

В. ЧАДАМБА.

Авторнуң фотолары.

Чилиниң эрге-ажыктарынга удур

МЕХИКО. Чилиде фашист хунта чурттуң национал байлаан империалистерге садып турар. Элээн каш үлетпүр бүдүрүлгелерин болгаш компанияларын сатканының сөөлүнде национал нефть компаниязын (ЭНАП) саткан, ол компания, ылаңгыя Улустуң чаңгыс эвилелиниң чазаа эргелээргеге турар үеде Чилиниң экономиказын быжыглаарынга чугула рольду ойнаан. Ону америк «Эксон» деп нефть концерни, Англи-голланд «Шелл» болгаш тус чериниң магнаттары аразында үлежип алган.

Газ үлетпүрүн ээлеринге дедир эгидип берген. Хунтаның экономика, хөгжүлде болгаш эде дериглге министри Пабло Бараона Чилиниң мурнуу чүгүнде газ тывыштыг черлерни шинчилээр эргени америк «Атлантик Ричфилд» болгаш «Апси» компанияларга берген деп медеглээн. Ол компаниялар дыгый газтарны Каттышкан Штаттарже сөөртүп аппаарлар.

(СЭТА).

АЖЫЛ-ИШЧИ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫ КАЛБАРТЫР ДЭЭШ

ОРЛАНДО. (Флорида штат). Делегейниң садыг палатазының ында эртип турар 26-гы конгрезиниң киржикчилериниң кичээнгейин делегей садыының, Чөөн болгаш Барыын чүктер аразынга деңэргелиг экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң айтырыглары хаара туткан.

Янзы-бүрү ниитилел-политиктиг тургузуглуг чурттарның кайызынга-даа ажыктыг ажыл-ишчи кады ажылдажылгазын калбартырының чугулазының өзүп турарын ол калбак шуулганның ажылчын бөлүктериниң хуралдарынга онзалап демдеглээн. Чүгле ол факт боду бөгүн делегей садыынга социализм чурттарының өзүп турар ролюн улам-на барымдаалап көөрүнче. Барыын чүктүң херээгитен бөлүктерин албадап турарының дугайын чугаалап турар деп, СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга делегейниң садыг палатазының социалистиг чурттар-биле харылзаалар талазы-биле комиссиязының даргаларының бирээзи О. Каллош демдеглээн.

Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразынга чүгле садыгны хөгжүдериниң болгаш оон оруунда туруп турар моондактарны чайладырының эвес, харын энергетика, долгандыр турар бойдусту камгалаары, транспорт ышкаш ындыг талаларга ажыл-ишчи кады ажылдажылганы улам ынай калбартырының онза чугулаазын делегейниң садыг палатазының чиңгине секретары К. Винквист демдеглээн. Барыын чүктүң херээгитен бөлүктери Чөөн чүк-биле бүгү талалыг садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге сонуургалдыг деп, ол онзалап демдеглээн.

Голландияның херээгитен бөлүктериниң төлээлекчизи Э. Ван Эйхен Совет Эвилели-биле садыг-экономиктиг харылзааларны калбартыры дээш саналдаан. Совет Эвилели болза бойдустуң улуг курлавырлары бар, бедик хөгжүлделиг индустриалдыг улуг күрүне болур деп, ол чугаалаан. ССРЭ биле Барыын чүк-биле деңэргелиг садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринче чүткүп турар садыглажыр ынаныштыг чурт болур.

Конгресстиң делегаттарының аразында тараткан совет делегациязының «Чөөн болгаш Барыын чүктер аразынга келир үениң кады ажылдажылгазы» деп эгелиг илеткели улуг сонуургалды болдурган.

Чижээлээрге, делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынының байдалдарында 70 чылдарда Барыын чүк чурттары-биле Совет Эвилелиниң ажыл-ишчи кады ажылдажылгазынга болган шынар талазы-биле чугула өскерлиишкиннерни илеткелде демдеглээн. Чөөн болгаш Барыын чүктер аразында кады ажылдажылга күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ доктуушкынының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар болгаш ону бүгү черлерде хүлээп көрген база деткип турар.

Оон-биле кады социалистиг чурттар-биле садыг харылзааларынга Барыын талакы күрүнелерниң тургузуп турар ылгай көрген кызыгаарлаашкыннарының барын болгаш оларның делегей садыының бүгү киржикчилеринге когарал чедирип турарын демдеглээн. Чижээлээрге, илеткелде АКШ-тың конгрезиниң ССРЭ-биле садыгга эң таарымчалыг байдалды тургузарын болдурбазының дугайында шиитпирин айыткан. Ол шиитпир совет-америк садыгның хөгжүлдезинге шаптыктаан.

В. ЖЕРЕБИЛОВ, В. МАТЯШ, СЭТА-ның тускай корр.

АН-28: ажыглалга кирер

МОСКВА. (СЭТА-ның тускай корр. М. Горбачева). ССРЭ-ниң Күрэвиарегистринге АН-28 самолетту ужударынга ажыглап болурунуң дугайында түр шынзылгага ат салган. Ужудуушкуннуң айыыл чогунуң болгаш ынаныштыының эң бедик нормаларынга дүгжүп турарының дугайын херечилеп турар ол документ ажылдың улуг үе-чадазының түңнелдерин үндүрген: машинаның заводка шенелделери доозулган болгаш ам ол күрүне шылгалдаларынга белен.

АН-28 Аэрофлоттуң черчерде шугумнарының хоочуну болур «Аннушканы» солуур. Чаа самолет 15 пассажирлерни сөөртүр. Ооң иштинде таарымчалыг сандайлар база кижи бүрүзүнге вентиляция бар. Пассажирлер олуртур самолетту чүък сөөртүр кылдыр эде кылырынга хөй үе чарыгдавазы онзагай: каш минутаның иштинде сандайларны самолеттуң ийинге азыптар болгаш ооң иштинге чүъктү чүдүрүп болур. Самолет ужуп үнер шөлге улуг негелделер кылбас. АН-2-ниң хонуптар улуг эвес шөлдеринге ол хонуп болур. Амгы үениң ужудуушкун дериг-херекселдери АН-28-ке хонуктуң кандыг-даа үезинде болгаш агаар багайдаа турда ужар арганы берип турар.

Бистиң чуртувустуң янзы-бүрү районнарынга АН-28 ам бир муң беш чүс ажыг ужудуушкунну кылган. Заполярьеге-даа, Мурнуу чүкке-даа машина бодунуң бедик ынаныштыын көргүскен. Бир эвес бүгү шимчедикчилери ажылдавайн-даа барза бо самолет чедиишкиннии-биле хонуп ап болурун шылгалда үезинде чоруткан нарын шенелделер көргүскен.

— Бистиң чаа самоледувус бүгү чүүлдерни кылып болур, элээн каш «профессияларлыг». Арга-арыгны өрттен камгалаар талазы-биле доскуул ажылын, аэрофото-чурук тырттырарын, геологтуг шинчилелдерни ол чорудуп болур. Санитар авиациязынга ооң тускай хевирин ажылдап кылган. АН-28 улус ажыл-агыйынга үр болгаш шынчызы-биле бараан болурунга ынанып турар бис — деп, кол конструктор О. К. Антонов чугаалаан.

Ужударынга ажыглап болурунуң дугайында шынзылга болза самолетту ажыглалга кииреринин путёвказы болур. Удавас күрүне шылгалдаларының доозулганының соонда АН-28-ти массалыы-биле бүдүрүп үндүрүп эгелээр.

Черлик өдүректер фермазы

Кочубеевскоениң дурзулга-көргүзүг ажыл-агыйының ажылының баштайгы чылының түңнели болза крайның аңныыр черлеринче сезон эгелээриниң мурнунда салып үндүрген бүдүн чартык ажыг муң өдүректер болган. Москва чоогунда инкубаторларның бирээзинден аңаа өдүрек оолдарын чедирип келген.

Куштарның хөй кезии ырадыр ужарын күзевээн. Олар ферманың чоогунда хөй санныг хөөлбектерде болгаш хөлдерде турумчуй бергеннер. Олар бодунуң өскен черин утпааннар — эртен болгаш кежээ олар чем чиири-биле ужуп кээп турарлар.

Ферманың кыс өдүректериниң баш санын аңныыр ажылының тускай эртемниглери хевүдеткен. Ам ында 500 ажыг кыс өдүректер бар. Келир чылын олардан 15—20 муңдан эвээш эвес чуурганы алыр. Оон өстүрүп алган өдүрек оолдары крайның черлик өдүректериниң баш санын хевүдедир.

(СЭТА-ның корр.).

Кочубеевское, Ставрополь край.

„ЧАЛАР ОТ БООП ХУУЛА БЭЭР МЕН“

Аныяк шүлүкчү Куулар Черлик-оолдуң шүлүктериниң ийиги чыындызы — «Үе» деп номчугашты номчааш, бистиң ынак шүлүкчүвүс Степан Агбаанович Сарыг-оолдуң мындыг одуруглярын сактып келдим:

«Үе-шагның эргилдээн
Үрү-биле турар эвес,
Үнүш-бойдус үвүп, кадып,
Үргүлчү-ле солчур болгай».

Шынап-ла: часкы, чайгы, күскү, кышкы шагның бо дөрт үези бот-боттарындан чарылбайн, кезээде сүржүп келген болгаш бурунгаарлап орар. Үениң шимчээшкинин доктар билбес. Эң ылаңгыя бистиң чурттап турарывыс бо үе — эртем-техниканың эң-не сайзыраан, амыдырал-чурттаалганың баян үези болур. Үе-биле деңге базып, үргүлчү-ле экини кылып чоруур бистиң ажыл-ишчилеривис хөй. Оларның үлел-соруун, кылып турар чымыштыг ижин чырыдып көргүскен чогаалдар хүн бүрү көстүп кээп турар. Оларның тодаргай чижээнге Куулар Черлик-оолдуң «Үе» деп шүлүктериниң чыындызында чамдык чогаалдар база хамааржыр.

Чыындыда кирген шүлүктерни үш бөлүкке чарып болур: Бистиң кайгамчыктыг үевистиң дугайында болдалдар, ниитилелге кижилерниң күш-ажылчы ачы-хавыязы, амыдыралдың агымының аайы-биле кижилер аразынга тургустунуп келир айтырыглар болгаш төөгүже хая көрүүшкүн.

Кандыг-даа авторнуң баштайгы ному номчукчуларның аразынче авторнуң кирер «дүлгүүрү» болур. А ийиги ном дээрге, номчукчуларга четкеш, тускай «шылгалданы» тудар ужурлуг. Ажыы-биле чугаалаарга, авторнуң чогаадыкчы ажылының өзүп азы кошкап турарын номчукчулар дораан-на эскерип, ол дугайын чугаалажы бээрлер.

Үстүнде чугаалаанывыс сөстерге даянгаш, шүлүкчүнүң чыындызын номчуп көрээлиңер.

«Кыштаг черге адар даңның хаяазында
Кырда улар чылгы ышкаш киштегилээр.
Куш дүнде эжим-биле отту чаптаап,
Хураганнаан хойлар ажаап турар-дыр бие».
(«Кыштагда чымыш»).

Хүлээнген ажылынга харысалгалыг кижилер дугайында бо одуруглар чиге сөглеп турар. Маңаа артык тайылбырның хереэ чок. «Куш дүнден» тургаш, хураганнаан хойлар ажаар эжишкилер — мурнакчы, ажылынга карак кызыл дээрзи чугаажок.

«Халырадыр кадыыр чайып.
Карбап турда таан эки.
Хүнге додаан шыңган эът-
тер
Хүлер ышкаш чайнаа турар»
(«Сиген шөлү аяннарга»).

Кышка белеткел — сиген кескен кижилерниң «Хүлер ышкаш» хүрең шырайлары бир мөөрлеш болуп, карактарга көстүп келир.

Ажыл-иш кышкы үеде кыштагда, чайгы үеде сиген кезер аяннарда хайнып турда, «Пактаар малчын» чүнү кылып олурарыл? Алган хадайынга болгаш ажы-төлүнге «чудун» көргүзүп, сөңнүг келген «аалчыга-ла» арттарын тудуп берип тургаш, адак соонда, боду төрел «чыттыг» улузунче «аалдап» эгелээр. Бо чижектиг ийи-чаңгыс, «кылаң-кара» көрүп каанда, «байы бажын ажа бээр» малчыннар бар-ла болгай. Чогумна ындыгларны өттүр сөглээн, дээштиг шүлүктү авторнуң бижээнинге өөрүүр, ону мактаар апаар бис.

Кижилерниң аразынга тургустунуп келир нарын айтырыглар кайы хөй. Ук айтырыглар колдуунда-ла ийи аныяк кижиниң аразында найырал, ынакшылы-биле холбажып турарын билир бис.

«Ынакшылдың хереелдери дыынмаан», «Согур дүне боол доңнашкаш» таарышпайн, чарылган ийи кижиниң чагы кылдыр үе-чергезинге мындыг одуругларны автор бижээн:

«Кежик-чолду чиик бодаар чергевиске
Кеземче-даа болур магат, дыңнаайлар-ла.
Даңгыракты ынакшылга камнаваанда.
Далаш чорук атты ээгар кичээзиннер.
(«Мининишкин»).

Бо одуругларда кижизидикчи хөөн илереттинген. Номчукчуларны бодандырыштар утка сиңниккен.

Чыындыда дөрттээн, сестээн одуруглар хөйү-биле кирген. Амыдыралдың янзы-бүрү болуушкуннарындан чугула темаларны автор шилип ап, оларны номчукчуларга чуруп көргүзер дээн шүлүкчүнүң изиг күзелин деткиир бис.

«Өлүм биле карангыга
Өжээннежип акташкак мен.
Чанып орта кедеп келзе,
Чалар от боол хуула бээр мен».
(Дөрттээн одуруг).

Чыындының идейлиг утказы бо дөрт одуругда сиңниккени илдең.

Чаагай дужуттуң аразынга чок чашпаннарның үнүп келири дег, чыындыда кирген чогаалдарның чамдык одуругларында сеткилге кагыла бээр сөстер кире бергилээни хомудачыг.

«Ашаандан-на чарлы берген херээжен дээш,
Ажыы-биле меңээ чүге туралаар сен».

Мында ашаа өлбээн, а оон ааа чарлы берген херээжен көстүп турар. Шүлүктүң тен чү одуругларын номчуптарывыска, —

«Дагын бүле тудар дээнде далашкан чоор,
Шуудун харап, дулгуяк-даа кезек чораай» —

деп, сөстер тыптып келген.

Дулгуяк деп сөстү өг-бүлезиниң иштинден өлүмнүң уржуундан чарылган кижиге хамаарыштыр чугаалажыр болгай бис.

«А мен катап ынакшаштың Албыс-биле дөмей чор мен.
Ай, хүн безин мени шоотту
Арын-нүүрүм оскундурду».

Одуругларны баштай номчуурувуска, аар, кандайы кончуг, а улам ханылай бээривиске, бир шүлүкчүде база мындыг янзылыг шүлүк барын сактып кээр бис. Ол шүлүктү сөс сүрүп очулдуруп каанзыг апаар-дыр. Автор шүлүүн эде көөр боор дээрзинге идегеп каалы.

«Үе» деп чыындыда кирген шүлүктерниң кол утказы, шынарының болгаш тематиказының талазы-биле какы таныжарывыска мындыг-дыр.

Кончуг эки демдекке четпес-даа болза, шүлүкчүнүң номчукчулар — бистерге сөңнээн чыындызы — үениң шапкын маңы-биле деңге көстүп келгени авторнуң кызымак ажылының түңнели болур.

Д. БАЯН-ООЛ.

ААЖЫ-ЧАҢГА ХАМААРЫШТЫР

Чоокта чаа «Чодураа» совхозтуң Культура бажыңынга «Аажы-чаң кижизидилгези» деп темалыг конференция болган. Совхозта партком секретары Б. Баткар допчу чүве чугаалап, конференцияны ажыткаш, СЭКП Тес-Хем райкомунуң секретары С. С. Кууларга сөс берген.

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXV съездинге Отчёттуг илеткелинде партияның идей-кижизидикчилиг ажылынче онза кичээнгей салганын ол демдеглээн. Ылаңгыя кижизидилгениң бүгү херээн комплекстиг көөр, тодаргайлаарга ажылчы чоннарның янзы-бүрү бөлүктериниң онзагай байдалдарын барымдаалап, идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш аажы-чаң кижизидилгезиниң тудушкак, чаңгыс аай болурун хандыраарын съездиге айыткан. Чогум-на моон дугайында илеткелчи тодаргай чижектерни киирип чугаалаан.

Дараазында «Уруглярны культурлуг аажы-чаңга кижизидери» деп темага илеткелди РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы А. Б. Маскыр кылган. Бо теманың айтырыгларының хамыктың мурнунда ада-иелерге хамааржып ол тодаргай чижектерни көргүзүп чугаалаан. Ылаңгыя Белдир-Арыг суурда чамдык ада-иелер кыс уругларын чараш кедирер, каастаар дээш школа назыны четпейн турда-ла оларның кулактарын үттеп, сыргалар суп турар. Оон эрткеш, ол сууруң чамдык оолдары безин бир талакы кулаан үттээш, дээрбектер суп, аян, хевир чок кылдыр аажылап турар.

Дараазында А. Х. Серээ «Аныяктарны күш-ажылга кижизидериниң дугайында», Д. Э. Эртине «Уругнуң кижизиг мөзү-шынарының дугайында» тус-тус илеткелдер кылган.

Конференцияга Тес-Хем районнуң прокурору Б. М. Иргит ниитилелге кижиниң туружунга хамаарыштыр тодаргай чижектерлиг илеткелди база кылган.

С. ТАС-ООЛ.

ТУРАСКААЛДАРНЫ КАМГАЛААР

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле чурттуң экономиказын, культуразын бедидер, эртемниң дешшилгелиг сайзыралын чедип алыр херекке совет эртемденнерниң, оларның иштинден археологтарның күжениишкиннинг ажылын айтыры чугула.

Төөгү материализминиң аргаларынга даянып, эрткен үениң, дарлаттырган аңгының революстуг демиселиниң дугайында барымдаалыг ажыдыышкыннарны совет археологтар кылып турар. Дарлалды болгаш дарлакчыларны көөр хөөн чок чорукка чонну кижизидип, ниитилелдиң экономиктиг, политиктиг сайзыралынга масса чоннуң шиитпирлиг ролюн ол көргүзүп турар.

Москваның «Наука» деп ном үндүрер черинге бо чылын парлаан «1977 чылдың археологтуг ажыдыышкыннары» деп чаа номда бистиң чуртувустуң девискээринде болгаш чамдык даштыкы чурттарда чорудуп турар кол шинчилелдер дугайын бижээн.

Ооң чижээнге В. Т. Моңгуштуң «Тывага даш век үезиниң шинчилелдери» деп чүүлүнде Тывада дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунда тускай бир отрядтың ажылының дугайын бижээн. Таңды районда Балгазының суггарылга системазының зоназындан неолит үезинде баштайгы амыдырал кижизиниң турлаа тывылган. Оортан даштан кылган хер-херекселдиң коллекциязын: хыргы, согун бажы, даш савалар бузундулары болгаш өске-даа солун чүүлдерни тыкан. Кызыл — Ак-Довурак оруунуң оң талазында турар Даштыг-Хавак деп черден база дөрт эрги турлаг тывылган. Оон сөөктен кылган чидиг бистиг болгаш сувүр баштыг херекселдер болгаш эрте-бурунгу түрктерниң түрек хевирлиг кылдыр хүлерден кылган каастангазы тывылган.

Төөгү эртемнериниң кандидады М. Х. Маннай-оолдуң «Төп Тывада шинчилелдер» деп чүүлүнде ТДЛТЭШИ-де экспедиция болуунун ажылын бижип турары кончуг солун. Ук чүүлде Улуг-Хем районнуң Сенек деп черде базырыктардан хүлер көрүнчүк, хүлерден, алдындан, мыйыстап кылган каасталгалар тывылган.

Бо-ла бүгү ажылдар ССРЭ-ниң чаа Конституциязының 68-ки чүүлүнде: **«Төөгүнүң тураскаалдарын болгаш культураның өске-даа үнелиг чүүлдерин камгалаар дугайында сагып салыры — ССРЭ хамаатыларының хереэ болгаш хүлээлгези»** деп айытканын боттандырып турары болур.

А. ЛЕГКИЙ.

Москва хоорай.

МӨҢГҮН-ТАЙГАНЫҢ БОТ-ТЫВЫНГЫР АРТИСТЕРИ

ЧУРУКТАРДА: Мөңгүн-Тайга районда бот-тывынгыр уран чүүлдүң идепкейлиг киржикчизи Светлана Намчыл хомуста тыва аялгаларны ойнап тур (үстүнде). Республика фестивальдарының киржикчизи хөөмей, сыгыт конкурстарының тиилекчизи, «Сесегениң ыраажызы» агитбригаданың бот-тывынгыр артизи Борис Монгуш сыгыт күүселдезинде.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотолары.

СПОРТ · СПОРТ

СӨӨЛГҮ ОЮННАР АРТКАНДА

ССРЭ-ниң футбол чемпионады ийи неделя иштинде чарсарлай берген. Ында киржип турар он алды команданың чамдык оюннарының түңнелдери «шокар» болбажок, оларның туруштарында кижи кайгаар чүве чок. Шаңналдыг черлер дээш туржуп турар алды командадан хеперткен «ушта халып» келгени чок, сөөлгү чер албас дээш, бүгүле күжүн салып турар үш команданың кайызы-даа ындыгла багай эвес.

Өске кандыг-даа чемпионаттарга болгулаар, улустуң кичээнгейин хаара туда бээр болуушкуннар маңаа база көзүлген, ынчалза-даа олар нинти чемпионатка шоолуг-ла салдар чок болган. Чижээлээрге, мурнап турар үш команданың бирээзи турган ЦСКА-ның сөөлгү чеди турларда деңгүп-ле чаңгыс сан үнгени, ийиги долгандырыгда чаңгыс-даа тиилелге чедип албаан кара чаңгыс команда — «Локомотивтиң» турасоруунуң кошкак болганы ындыг болуушкуннарга хамааржыр. А өске талазында — солун кылдыр шаап халдап тургаш, дээди лигаже ээн келген «Спартак» биле «Пахтакорнуң» дидим бурунгаарлаашкыны база бир ындыг болуушкун-дур.

Бистиң футболувустуң хоочураан четпези — футбол техниказынга шыырак ойнакчыларның дыка эвээжи. Чер-черде тускай футбол школаларын тургусканы бо чугула айтырыгны чоорту шиитпирлептер бис деп идегелди берип турар. Ынчалза-даа чаңгыс ындыг маназашкындан эки чүве үнмес.

Тбилисиниң «Динамозун» удуртуп турар тренер Н. Ахалкацинниң кескү чедиишкинин эскербес арга чок. Команданың бүгү сезон дургузунда мурнап турары чугаажок-ла чедиишкин болбайн. Ынчалзажок шөлге ойнап турда, бурунгаарлаар стильдиг команданы көөрге солуну, көрүкчүлерни өөртүп турары база тергиин чедиишкин-дир.

Бүгү шугумнарга дески ойнаар, тактика талазы-биле билдилиг, сеткил-хөөнү бедик ойнап чаңчыккан команданы тренер А. Зубрицкий тургузуп алган. «Черноморец» каш-даа дугаар черни ээлезе, ам ынча деп чугаалап болур. Бо сезонда ол команда бурунгаар базымны кылган.

«Спартак» он ийиги тур соонда сөөлүнге чорул турган хирезинде, чемпионат үезинде ону херекке албайн барып болбас командаларның бирээзи апарган. Тренер К. Бесков онзагай тактиканы тып алган. Ол тактикага кол рольдарны көңгүс аныяк Хидиятуллин, ийиги лигадан келген Шавло биле Ярцев, Москва «Динамозунга» херек чок апарганы-биле шилчиттирип келген Гаврилов олар ойнап турар. Команда бодунуң үзүк-сонсаал чок шаак халдаашкыннары-биле көрүкчүлерни өөртүп турар. Ынчалза-даа бөмбүкту хаалгаже киирип ап болур таварылгаларны команда эки-ле ажыглап шыдавайн турар, ынчангаш ооң оюнунуң дээди чергезиниң дугайын чугаалаары элек.

ЦСКА командазының сөөлгү үеде кошкак ойнап турарын ук команданың удуртулгазының чазыглары-биле тайылбырлап болур, бо чугааны «Локомотивке» база хамаарыштырар апаар. Ол команда тиилелге дээш демисешпестээн, оюнунга чаа чүүлдер немевейн, чаңгыс черде таптап турушкан. Ийи командада дээди лигадан келген элээн каш ойнакчылар бар-даа болза, углап баштаар ажыл кошкакта оларның дузазы эвээш болуп турары илдең.

«Зениттте» Редюус, Клементьев, Тимофеев, Швецов дээн ышкаш эки халдакчылар бар, ынчалза-даа олар команданың нинти оюнундан арай-ла башкаланчак болуп турар. Камгалал шугуму база-ла шоолут эвес. Москваның «Динамозу»-биле сөөлгү оюнда «Зениттиң» уттурарынга камгалакчы Петрушин бодунуң улуг үлүүн киирген болгай.

Европаның клуб командаларының баштайгы долгандырыы доозулган. «Торпедонуң» болгаш Киевтиң «Динамозунуң» удурланыкчылары — норвегтер биле финнерниң кошкак болганы-биле оларга шоолуг-ла шылгалда болбаан. Италияның «Наполизи»-биле ужуражыышкыннарны Тбилисиниң «Динамозу» эки эрттиргеш, бүгү талазы-биле шыыраан көргүскеннер. А «Шахтер» Испанияның «Барселоназынга» чүгле оюннар түңнелдери-биле эвес, харын элээн хөй чүүлдер талазы-биле кызыдыр-ла четпээн. Чурттуң чемпионадында ийиги черде чорул турар ол команда туруштуг, кызымак, өскелерге дөмейлешпес оюннуг деп санадып турар. Ындыг болзажок баулуг-ла делегей хемчээлдиг шыырак командалар ышкаш футбол техниказынга өөренип алганы, оюнну нарын болгаш янзы-бүрү кылдыр организастаары база бодунуң күжүнге бүзүрелдиң четпейн турары илерээн. Ук турнирниң ийиги долгандырыында оон-даа шыырак удурланыкчылар-биле ужуражыр, шылгалда ынчангаш улам-на шыңгыы болур апаар.

Сезон доостур чыгаан, ынчалза-даа эң-не солун чүүлдер ам болур эвеспе.

Л. ФИЛАТОВ,
СЭТА-ның футбол талазы-биле тайылбырлакчызы.

КОЛХОЗТА СТАДИОН

Таджикистанда Ленин аттыг колхоз — Вахш шынаазында хөвең өстүрер эң улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Аңында чаа стадион ажыттынган. Стадион үш муң көрүкчүлер олурар черлерлиг, маңнаар оруктарлыг, спортчу оюннар эрттирер тускай шөлдерлиг. Тергиин эки дериттинген спорт залы кышкы-даа үеде тренировкалар чорударынга таарымчалыг.

Бо миллионер колхозтуң хөвең өстүрүкчүлери күш-культурага болгаш спортка ынак. Чүгле эрткен чылын безин он секцияга чүс хире разрядчы-спортчуларны белеткээн. Хову ажылдакчыларының ийизиниң бирээзи-ле ГТО комплекизиниң нормативтерин дужаарынга киржип турар. Футбол болгаш «гуштингири» деп национал хүреш талазы-биле колхозтуң шилиндек командалары район болгаш область маргылдааларынга үргүлчү шаңналдыг черлерни ээлеп келген.

(СЭТА-ның корр.).

Кумсангир,
Таджик ССР.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—«Зарядкага тыскаалыңар!».
11.00—«Будильник».
11.30—«Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!».
12.30—«Тоол аалдан келген». «Узун чаштыг чараш Варвара». Уран-чечен фильм.
13.40—«Бөгүн — Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү». ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри В. К. Месяцтың чугаазы.
14.00—«Көдээге дамчыдылга».
15.00—«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар.
15.30—«Театр шиизи». М. Горький — «Егор Булычев болгаш өскелер». ССР Эвилелиниң Москваның урал-чечен үлегерлиг театрының шиизи.
18.05—«Делегей байдалы».
18.30—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
19.30—Медээлер.
19.45—«Хөглүг карусель». Мультфильм.
20.00—«Тургузуушкунуң энергиязы». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Чурттуң күш-ажылчы коллективтеринге тураскааткан бөлүктер.
20.35—Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге. «Останкинода концерт студиязынга кежээ».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Рябина-биле чемгерер мен». Фильм-концерт.
00.05—00.45—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң үлегерлиг оркестриниң концерти. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Некрасов удуртур. Төнгенде — медээлер.

ОКТЯБРЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Кончуг чараш Василиса». Мультфильм.
11.15—Уругларга фильм. «Хүн адаанда чер». Уран-чечен фильм.
12.10—«Дириг амытаннар дугайында». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар.
13.10—15.40—Чапсар.
15.40—«Сээң күш-ажылың — сээң бедииң». Кинопрограмма: «Академияның лауреаттары», «Оон бүгү амыдыралы», «Актёр».
16.30—«Аваның школазы». Дамчыдылганы медицина эртемнериниң доктору профессор Н. А. Тюрин чорудар.

КЫЗЫЛДАН

17.00—«Консервалар лаазазы». Уран-чечен телефильм.
17.40—«Металл водород». Документалдыг фильм.
17.50—Телемедээлер.
18.05—«Спорт» Дамчыдылга.
18.35—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—«Үшкү чыл — шалыпчы чыл». Дамчыдылгага СЭКП-ниң Воронеж обкомунуң бирги секретары В. Н. Игнатов киржир.
19.30—Медээлер.
19.45—«Хатчыгаш». Мультфильм.
20.05—В. Черных—«Бобровтуң хереэ». Воронежтиң А. Кольцов аттыг шии театрының шиизи.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—Аар атлетика талазы-биле делегей чемпионады. АКШ-тан дамчыдылга.
23.30—00.40—Акробатика талазы-биле делегей чемпионады. Болгариядан дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.00—«Аныяктарга музыкалыг кежээ». Программада М. Глинканың, А. Бородинниң, П. Чайковскийниң, Д. Шостаковичиниң, А. Петровтуң чогаалдары. Күүседикчилери: Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония оркестри. Дирижеру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи М. Шостакович. Ыраажызы — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VI конкурузунуң лауреады А. Рудин. Беседаны музыковед Ж. Дозорцева чорудар. Останкиноның концерт студиязындан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.45—Чарлаалдар.
18.50—«Сылдысчыгаш». Киноальманах.
19.50—20.15 — «Уляецихеден келген ады чок кижи». Уран-чечен телефильм.

КИНО

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дайзыннар» 10.00, 20.00, «Элдептиг херээжен» 11.40, 14.20, 17.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оожум океанның дээрбечилери» 9.10, 12.00, 14.50 (уругларга), 17.40, 20.30 (улуг улуска) шактарда.

«ВОСТОК»: «Аъттыг бажы чок кижи» 11.00, 13.00, «Прокаженная» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Муң чедимче чок чорук болгаш чаңгыс чедимче» 10.00, 12.00, «Петр хааның арапты канчаар кадайландырганының дугайында тоол» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ОКТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Юлия Вревская» 9.30, 12.20, 15.10, 18.00, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чалбыыштыг чалыы назын» 9.10, 10.40, 15.00, 16.30, «Элдептиг херээжен» 12.10, 18.00, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оожум океанның дээрбечилери» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хову» 13.30, 16.30, 19.30 шактарда.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы
Наталья Салчаковна
ИРГИТТИҢ
бо чылдың октябрь 6-да 46 харлап бар чораш, үргүлчүлелдиг аар аараан сөөлүнде мөчээнин СЭКП Бии-Хем райкому, улус депутаттарының Бии-Хем район Совединиң күүскому, «Кызыл тараачын» совхозтуң паркому болгаш дирекциязы ханы кажыдал-биле дыңнатпышаан, ооң өг-бүлезинге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2698.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, [illegible] (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00031.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 235 (10832) | 1978 чылдың октябрь 10, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ИШЧИЛЕРИНГЕ

Эргим өңнүктер!

Силер тарылга ажылын доозуп турунарда космос ээлчээнге кирген болгай бис. Тараа шөлдери бис көрүп турувуста-ла ногаан болу берген, а оон соонда алдынналчак апарган. Оларның күш-ажылы көдээ ажыл-агыйга, тараа шөлдеринге дорт харылзаалыг болганынга космонавтылар чоргаарланып турарлар.

Тараа ажаалдазын бис кичээнгейлиг хайгаарап турар бис. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген көдээ ажыл-ишчилер, үлетпүрнүң, транспорттуң ажылдакчылары агаар-бойдус багай турза-даа дүжүт дээш ёзулуг тулчуушкунну чорутканнар.

Бистиң космос комплекизивистиң иштинге Украинаның, Казахстанның, Оренбуржьениң кызыл-тазын чедирип эккелген.

Шылгараңгай күш-ажылчы тиилелгелер-биле силерге чүректиң ханызындан байыр чедирип тур бис, эргим тараажылар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчыларынга космонавтыларның тыпсыры Юрий Гагаринниң сылдыстыг вымпели дээш чарыш калбарганын билир бис.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының байырлалы-биле чүректиң ханызындан силерге байыр чедирип тур бис. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин, Леонид Ильич Брежневтиң салган сорулгаларын моон соңгаар-даа кызымаккай күүседиринерге бүзүреп тур бис.

Космонавтылар В. КОВАЛЕНОК, А. ИВАНЧЕНКОВ.

«Салют-6» — «Союз-31» — «Прогресс-4» космос комплекизиниң иштИ.

АҢГЫС АҢДАРЫЛГАЗЫ — ЧААГАЙ ДҮЖҮТТҮҢ ҮНДЕЗИНИ

Күскү хүннерде чер ажылдыгларның шиитпирлээр ужурлуг соңгаарлаттынмас сорулгалары-ла хөй.

Аңгысты эрте аңдарары болгаш хөрзүннү хат алырынга удур херекселдер-биле болбаазырадыры чугула ужур-дузалыг. Чогуур үезинде бедик шынарлыг кылдыр чоруткан аңгыс аңдарылгазы чазын удур чарарынга бодаарга, гектар черден тарааларның дүжүдүн 2—3 центнер бедидер дээрзин чер ажылының специалистери билир болгай. Аңгысты ширинн аңдара кагдырбайн чардырар чорук биске часкы хову ажылдарын чорудар үеде таваржып турар хөрзүннү хат алырын болдурбазының аргазын берип турар.

Бо чылын республиканың совхозтары 136 муң ажыг гектар аңгысты аңдарар планныг. Ол чиик эвес ажыл. Ону шөл бүрүзүнүң, тарылга ээлчештирилге бүрүзүнүң онзагай чүүлдерин барымдаалап тургаш, эң дээре агротехниктиг хуусааларда доозары эргежок чугула. Хөрзүнүнүң механиктиг составы чиик, сарыг довурактыг черлер колдап турар бистиң республиканың байдалдарынга аңгыс аңдарылгазының шынарынче эң-не шыңгыы кичээнгейни салган турар ужурлуг.

Хөрзүннүң кырында каъдының кургаарын болдурбас төлээде, бүгү-ле совхозтар аңгысты ширчин аңдара кагдырбас херекселдер-биле чардырары эргежок чугула. Аңгысты ынчаар болбаазырадырга черниң кырынга тараа сывы болгаш өске-даа үнүш аймаа хевээр артып калыр, ындыг черниң довураан хат ап шыдавас.

Аңгыс аңдарылгазының планын соок дүжер бетинде күүседир херек. А ону боттандырары техниканың кайы хире бүдүрүкчүлүг ажылдаарындан хамааржыр. Тургускан план-график ёзугаар алырга, аңгыс аңдарылгазынга чеди чүс ажыг трактор, оон иштинде К-700 болгаш К-701 деп 110 трактор ажылдаар ужурлуг. Хонук дургузунда 6440 га аңгысты аңдарары төлевилеттинген. Ындыг күжениишкинниг планны күүседир төлээде, совхоз бүрүзүнге ипатовчу арганы ёзугаар комплекстиг отрядтарны тургузары эргежок чугула. Аңгыс аңдарылгазынга комплекстиг отрядтарны ажыглаар чорук аңдарылга агрегаттарының бүдүрүкчүлүүн 1,5—2 катап улгаттырып турар. Ынчалзажок комплекстиг отрядтар аңгыс аңдарылгазынга бүдүрүкчүлүг ажылдаан турар төлээде, оларны техниктиг ажаалданың звенолары-биле хандырары, көжүп чоруур септелге мастерскаяларын, электриниг дуңзаалакчыны, бензин сөөртүкчүлерин оларга быжыглаары, аъш-чем кылыр болгаш хонар-дүжер черлерни белеткеп бээри эргежок чугула.

Бо хүннерге чедир республиканың совхозтарында 57422 гектар аңгысты аңдарган, азы планның 42 хуузу болуп турар. Бо чугула ажылды Эрзин (83,1 хуу), Бии-Хем (48,7 хуу) районнарның ажыл-агыйлары шалыпкын темпилиг чорудуп турар. «Мөрен», «Чаа орук», «Сукпак» совхозтарның механизаторлары күскү аңгыс аңдарылгазының планын күүседипкен. Ол ышкаш «Совет Тыва», «Алдан-Маадыр», «Тыва», «Шамбалыг», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар күскү аңдарылганың планын күүседир чоокшулаан.

Ынчалзажок келир чылдың чаагай дүжүдүн алырының үндезини болур аңгыс аңдарылгазын Тожу, Таңды, Тес-Хем, Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары кончуг оожум чорудуп турар. Бо ажылче чогуур кичээнгей салбас болза, аңгыс аңдарылгазының чогумчалыг үези эртер, хар чаап, чер доңар.

Аңгыс аңдарылгазының темпизин дүргедедири-биле чергелештир, ооң шынарынче кичээнгей салыры эргежок чугула. Хүн бүрүде кылып турар ажылды шыңгыы контрольга алыр, план-графиктиң күүселдезин беш хонуктап түңнеп, мурнакчыларны илередип, шаңнап-мактаар, оларның ажылының дуржулгазын нептередир херек.

Аңгыс аңдарылгазының планын күүседирин чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, кол агрономнары чугулага көрбейн турарын демдеглээр херек. Чижээ, Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнарның совхозтары ону чыл бүрүде күүсетпейн турар. Ынчангаш ол районнарның ажыл-агыйлары чылдың-на тарааларның база мал чеми культураларының куду дүжүдүн ап турары таарылга эвес-тир. Ынчаарга «Саян», «Кызыл тараачын», «Көк-Тей», «ҮТКА 25 чылы», СЭКП-ниң XXV съездизи болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар күскү аңгыс аңдарылгазынга улуг кичээнгей салып, ооң планын чыл бүрүде күүседип турар болгаш, багай эвес дүжүттү ап турар.

Амгы үеде аңдарар аңгыс черге минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгени төгери эргежок чугула. Ол агрохемчег хөрзүннүң үнүш дүжүткүрүн бедидер болгаш чаагай дүжүт алырының магадылалын тургузар.

Чер ажылдыгларга күскү хүннүң шак бүрүзү үнелиг. Аңгыс аңдарылгазын чогуур үезинде шынарлыг чорудары, үрезинни арыглап, чажар шынарынга чедир белеткээри, органиктиг чемишчидилгени шөлдерже сөөртүп-төгери—беш чылдың дөрткү чылында чаагай дүжүттү алырының быжыг үндезини. Күскү чымыштыг ажылдарже совхозтарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары, кол агрономнары кошкаш дивес кичээнгейни салыр ужурлуг.

СЭКП ТК-НЫҢ ИЮЛЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА!

УЛУГ НЕМЕЛДЕ

«Костромской» совхозтуң малчыннары социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткеннер: продукция бүдүрер талазы-биле беш чылдың үш чылының онаалдаларын олар күүседипкеннер. Күрүне совхозтан 7,6 муң тонна сүттү болгаш бир муң беш чүс тонна эътти алган.

«Костромской» совхоз областа эң улуг совхозтарның бирээзи болур. Ол черниң малчыннары сүт бүдүрерин интенсификастаарынга хөй санныг патриотчу эгелээшкиннерниң инициаторлары болур. Чижээлээрге, машина-биле саалданың операторлары Г. Амрахова болгаш З. Сироткина түс бүрүзүнде чүс баш инектерни областа эң баштай саап эгелээннер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дүрген өстүрүп, бодунуң комплекизинге совхозтуң малчыннары ийи циклдиг саалданың технологиязын кымны-даа мурнай ажыглааннар.

Ам совхоз фермаларының ажыл-ишчилери чаа эгелекчи саналды үндүргеннер: эрткен чылдың олла үезинге деңнээрге, тургузу азыраар үеде инек бүрүзүнден бир килограмм сүттү хүн бүрү ажыр саап алырын шиитпирлээннер. Ажыл-агыйларга күзүн болгаш кыжын сүт саалдазы кудулай бээр. «Костромскойда» инектер кыжын безин бодунуң продуктулуун чидирбес. Минералдыг немелделерлиг бедик шынарлыг мал чеми, фермаларның санитарлыг үлегерлиг байдалы ону чедип алыр арганы берип турар.

Чыл төнчүзүнге чедир «Костромской» планга немей 600 тонна сүттү болгаш 150 тонна эътти алырын шиитпирлээн.

В. ПАШИН,

СЭТА-ның корр.

КОСТРОМА.

«Росводпромнуң» демир-бетон кылыглар заводунуң коллективи ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнга алдар болдурган социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткеш, бо хүннерде шалыпчы темпини кошкатпайн турар. Чыл эгезинден бээр ол завод планныг даалгадан ажыр 83 муң рубльдиң кылыгларын бүдүрүп үндүрген. Н. Боярииновтуң болгаш Н. Крупнованың бетонщиктер бригадалары бо беш чылдың үш чылдарының даалгазын күүседипкеш, ам 1979 чылдың планын күүседип кирипкен.

ЧУРУКТА: (оң талазындан солагай талазынче) бетонщиктер Н. Мазина, А. Егошин, бригадир Н. Крупнова болгаш И. Скрипников олар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЭЭР-ХАВАКТЫҢ ЭЭЗИ

Өлчей-оол Аракчаа ол дүне хойнуу бодап хонган. «Мөген-Бүрен» колхозтуң (ам совхоз) даргазы С. К. Шыдырааның саналы сагыштан ыраваан. «Мал ажылынга он чыл ажа берген, элээн арга-дуржулгалыг апарган кижи-дир сен дуңмам, чылгычылап көрем» деп, колхоз даргазы аңаа саналдап чүве-дир. Хевертеп болган саналга Өлчей-оол аймаарап, «ийе»-даа дивээн, «чок»-даа дивээн.

Дүүн, кежээки чем соонда, кадайынга ол саналдың дугайында чугаалаан. «Малдың кандызын-даа кадарарга дөмей ыйнаан, өгнүң эр ээзи бодуң-на шиитпирлеп көр, мен чүү дээр мен» дээш, оозу орта харыы бербээн.

Өлчей-оол Аракчаа он ийи чыл хойжулаан. Малдан продукт алырының планныг онаалдазын чедиишкинниг күүседип келген. Чемеледип көрбээн. Колхозтуң удуртукчузу хөй черге аңаа санал кииpбээн. Оон арга-дуржулгазынга дадыпып, чылгычылаар деп белен эвес үүлеже кирип, бараан болурунга идегээни ол. «Өөренген ажылым-дыр, хойдан үнмес мен» деп чылдагаан-биле ойталап болбайнаан. Ынчалза-даа күш-ажылдың хоочуну, кырган коммунистиң дилээнден канчап мулдурлаар боор. Аныяк коммунист кижиниң нүүрүнге эпчок-ла болгай. Партия кежигүнүнге кирип турда, ону деткип, төлептиг коммунист болурунга бүзүрээр мен деп саналын кирип турганнарының бирээзи Саая Кара-оолович Шыдыраа-ла болгай.

Даартазында хойну кадарарын дузалакчызынга даскаш, Аракчаа аъдын эзертей берген. Кайнаар баарын кадайы айтырарга, «Чыраа, сайк аът кадарар мен деп чөпшээрел бээрим ол» деп, баштактанып чаңгыс домак чугаалап каан.

— Чылгы кадарар болза ажырбас мен, дарга, сөзүм чаңгыс—деп, Өлчей-оол Шыдыраага чугаалаан. Кезээде эвилең-ээлдек Саая Кара-оолович катап-катап ыдавылаан:

— Эки бодандың бе? Кениве уруг чөпшээрешти бе?

— Боданганымны айтырбаңар, а аалым иштин «Бодуң бил» дээн болгай.

— Ынчаарга ол-ла-дыр че.

Шынап-ла «ол-ла» болган. Бар кодан чылгыны ол дораан хүлээп алган. Ооң аразында төрүүр белер-даа бар, дөнен аъттар-даа бар... Ынчап 1972 чыл турган.

Өлчей-оол Аракчаа оон бээр доктаамал чылгычылап келген. Чайлаар черин ол боду шилип алган. Чүге дээрге бойдузу ширин бол, Мөңгүн-Тайганың девискээри делгем. Кала малды семиртип аң болурун малчынның арга-дуржулгазы, мергежили тодарадыр. Кызымак эштер черниң экизин, таарымчалыын көрүп чораaш, малын семиртип, күш киирип алыр, а чалгаалар «өдек долгандыр» көшкеш, чер албас.

Өлчей-оол Аракчаа Ээр-Хавакты аңаа-ла душ бооп шилип албаан. Суу чоок. сыгтыг чер ол. Суурдан элээн ырак ажыр ол хамаан ийикпе, мал-ла эки күш киирип алыр болза, ол-ла. Чамдык малчыннар суур чоогунга чайлаксаар, доктаамал суур кирип-сээр, оон уламындан кадарган малының деңгелдеш херелиг болур. Ону Өлчей-оол буруу шаъэр, болган хуралдарга ындыг малчыннарның ат-сывын адап, шүгүмчүлеп-даа турган. Коммунист эштиң сөзүн деткип, чамдык эштер чогуур түңнелди үндүргүлээн-даа.

Ээр-Хавак. Шынап-ла чылгы малга таарыжыр сериин, оъттуг тайга бо. Чылгыны одарладып чоруурга бойдустуң каас-чаражы кедергей. Ырак дээрден хамнаарактың үнү үңүп, боду дүндүүштелип бадып келир, талыгырда хөлде эткен аңгырларның үнү кулакка тааланчыг дыңналыр.

Өлчей-оол тавaар оъттаан чылгызының аразынга чыдып алыр. Өөренген ээзинден мал хойбас. Кулакты черге үстүрүп алгаш чыдарга, аъттарның оътту кизирт-кизирт кылдыр чуда тыртканы иле дыңналыр. Ызыгуур салгаан малчын кижиге ол бир янзы аялга кылдыр дыңналыр.

Эх, чылгы төрүп эгелээрге база-ла бачым. Хой-биле барык дөмей. Хураганга бодаарга дурт-сыны улуг-даа болза, алыс чаш амытан — кулунчактың ажаалдазы дөмей-ле болгай. Чылыглаар, аштарарчемгерер, чыдынып аштаар... Оон-биле хөлзеп турда, хүн-даа эрткени билдинмес. Алган төл менди болурга-ла ол өөрүүр.

Өлчей-оол Аракчаа шак ынчаар алды чыл дургузунда чылгычылап келген. Чыл бүрүде-ле багай эвес түңнелдерлиг болуп келген. Бо чылын төрүүр чүс беге онаaштыр 75 кулун алыр планныг тургаш, сезенни ол алган.

— СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң материалдарын солуннардан номчуп таныштым. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле партия болгаш чазак тодаргай ажылдарны чорудуп, улуг сагыышты салып турар-дыр. Аңаа харыы кылдыр бистиң чуртувустуң, республиканың көдээ ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгаш, шудургу ажылдап турар-дыр. Мен база бодумнуң арга-курлавырымны санап көргеш, келир чылын чүс баш төрүүр беге онаaштыр 85 кулунну алырымны хүлээндим — деп, Өлчей-оол Аракчаaевич чугаалады.

Бо хүннерде ооң кодаанында совхозтуң беш чүс ажыг чылгызы бар. Оларның 140 хирези төрүүр. Өлчей-оол «Малчын» совхозтуң чылгычызы М. Сортай-оол-биле социалистиг чарыштыг ажылдап турар.

Өлчей-оол Аракчаaевич Аракчаа чүгле дуржулгалыг малчын эвес, ол идепкейлиг хөй-ниитичи. Совхозтуң партия организациязы аңаа малчыннар ортузунга агитаторлаар даалга берген. Ону ак сеткилдиг-биле ол күүседип турар. Ылангыя СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарын пропагандалаарынга эвээш эвес үлүүн киирген.

Бистиң республиканың эң ырак булуңнарының бирээзи «Мөген-Бүрен» совхозтуң төвүнден элээн каш километр—Ээр-Хавак деп черде кодан чылгы оъттап чоруур. Ону кадарган аныяк эр ындыннал дыр ырлагылаар. Кызымак күш-ажылы-биле чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алган Өлчей-оол Аракчаа ол.

Д. ЧЫДЫМ,

«Шынның» корреспондентизи.

Мөңгүн-Тайга район.

МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ КӨДЭЭ ЦЕГИ

Дузалал ажыл-агыйы металлургтарга хүннүң-не бир тонна эътти берип турар. Ону Новолипецкиниң металлургия заводунда тургускан. Ону көдээ цех деп бүдүрүлгеде адап турар. Бо ажыл-агыйга завод бүдүрүлгезиниң өске алдан цехтеринге ышкаш кичээнгейни салып турар.

Кыска хуусааның дургузунда аңаа долузу-биле механизастаттынган хаван өстүрер ийи черни, хой азыраар кажааны тудуп алган. Ары өстүрер улуг чер чыл бүрүзүнде чүс центнер чедир ары чигирин берип турар. Механиктиг мастерскаялар, тараа складтары, үрезиннер болгаш чемишчидилгелер складтары бар.

Мал ажылының ындышттыг чем баазазын ол ажыл-агыйның холунда турар барык бир муң гектар тараа шөлү хандырган. Ында кукурузаны тарымал тоорук-биле холуй, суланы, чочак тараазы, картофельди тарып турар. Черниң улуг кезинге арбай тарaан. Ол черден арбайның бир гектардан-на 40 центнер чедир дүжүдүн ажаап ап турар.

Дузалал ажыл-агыйларның чугула ролюн СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга онаалап демдеглээн. Ооң шиитпирлерин күүседиишкин Новолипецкиниң металлургия комбинады болунуң дузалал ажыл-агыйының чаартылгазының планын төлевилеп алган болгаш калбаа-биле боттандыра берген. Ооң кучүзүн үш ажыг катап улгаттырарын шиитпирлээн. Көдээ цех чыл бүрүзүнде бир тонна эътти берип эгелээр. Беш чылдың төнчүзүнге чедир дузалал ажыл-агыйынга соодукчулары улуг эвес эът комбинадын тудуп алырын төлевилээн.

Дузалал ажыл-агыйының турар турары Тюшевка суурга металлургия комбинады ийиги амыдыралды тургузуп берген. Ынаар 13 километр узун асфальттаттынган орукту тудуп. Ол орукту ол чоок кавының бүгү суурларының чурттакчылары ажыглап турар.

— Ажыл-агыйга кадрлар бүрүнү-биле четчир. Ынаар улус күзелдиг-биле барып турар. Ол болза колдуунда-ла аныяктар. Тюшевка боду хоорай чевирлиг суур болу берген. Чоокта чаа ол черниң чурттакчылары дөрт-доот квартираларыг алды бажыңнарже көжүп кирген, үш каът ийи чуртталга бажыңның ажыглалга киирерин белеткеп турар. Ында квартираларны бүгү-ле таарымчалыг чүүлдер-биле дерзип болгаш олар хоорай бажыңнарындан дудавас — деп, завод директорунуң хөй-нииити чемгерилгезиниң талазы-биле оралакчызы В. Зорников чоргаарал-биле чугаалап турар.

СЭТА-ның корр.

ЛИПЕЦК.

БИИ-ХЕМ: КЕЛИР КЫШКА УТКУШТУР

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдары-биле база аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткели-биле таныжкаш, көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдер дээш партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглеринге сорук киргеш, Бии-Хем районунуң көдээ ишчилери бо чылгы планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш улам күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Районнуң ишчилериниң бо хүннерде кол сорулгазы —келир кышка белеткел. Ажыл-агыйларның кодааннарынга ниитизи-биле тозан дөрт муң ажыг баш мал кыштаар. Шээр мал турар 150, мыйыстыг боданың 58 кажаалары бүрүн септеттинген. Арткан он дөрт кажаа чоокку хүннерде белен болур.

Бии-Хемниң ишчилери келир кышка уткуштур ниитизиниң малынга он үш муң тонна ажыг мал чеми белеткээр хүлээлгелиг турган. Бо хүннерге чедир ооң сес муң ажыг тоннaзы белеткеттинген. Ол ажылды ам-даа уламчылап турар.

Келир кыжын малчыннарны суг-биле хандырар он тос суг сөөртүр машина районда бар. Оларның шуптузу амдыгааштан белеткеттинген.

Кышка хынамчалыг белеткенир талазы-биле районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарыш калбарган. «Өөк» совхоз аңаа тиилекчи болуп үнген. Бо ажыл-агыйның ажылчыннары кажааларын, бажыңнарын бүрүнү-биле септээн болгаш мал чемин четчир санныг кылдыр белеткээн.

КЫШТАГЛААШКЫН—шалыпчы ажыл-иш

Районнуң «Кызыл тараачын» совхозу өске ажыл-агыйлардан хожудап турар. Септеттинмээн кажаалар, бажыңнар бо совхозта ам-даа хөй. Чамдык малчыннар кышка белеткелче ам-даа кирбээн. Бо четпестерни дарый чайладып, арткан үени чөп ажыглаары ук совхозтуң удуртукчуларындан негеттинип келген.

БЕЛЕТКЕЛИВИС МЫНДЫГ

Салбырның малчыннарынга шыңгыы шылгалда чоокшулап орар. Аңаа белеткелди баш удур чорудувус. Бо чылын бистиң кодааннарывыска ниитизи-биле 16.500 баш хой кыштаар. Оларның беш муң хирези төрүүр. Ниитизи-биле шээр мал үжен ажыг кодаанга кыштаар.

Келир кышка уткуштур он беш кыштагга септелге чорудар турган бис. Олче сентябрь эгезинде кирдивис. Макар Монгуш удурткан тос кижи составтыг бригада ол ажылче хаара туттунган. Бо эштер кажааларда болгаш малчыннар бажыңнарында үрелген эжиктерни, соңгаларны болгаш өске-даа септээ чогуур чүүлдерни кылып турарлар. Оларның ажылы колдуунда дооступ турар.

Салбырның хойжуларының кыштагларында бажыңнарының чамдыызында печкалар багай. Олче база кичээнгейни салган бис. Ийи печникти аъткардывыс. Олар кыштаг бүрүзүн эргип, бажыңнарның печкалары бирзин-даа үрелик болза, ону септеп турарлар.

Бо чылын салбырның малчыннары ниитизиниң малынга 600 тонна сиген белеткээр планныг турган. Херек кырында бо хүннерге чедир тос чүс тоннаны белеткеп, планын ажыр күүсеткеннер. Оон үш чүс тонназын пресстээш, кыштагларда сөөртүп чедирдивис.

И. ДЫРТЫН,

«Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырының зоотехниги.

СЕПТЕП АЛДЫМ

Эрткен кыш биске шыңгыы шылгалда болган. Хар улуг, соок дыңзыг. Белеткелин кылдыра малчыннар ынчан элээн бергедээн. Мал-маганы чудап, ооң чаш төлү хорамчага-даа чедип турган.

Эрткен кышка уткуштур мээң белеткелим багай эвес турган чүве. Четчир санныг сигенниң кезип, кыштаамны чылыглап, кургаг одекти белдүп алган мен. Кышты мындыг янзылыг утказымдан коргузуум багай эвес—төрүүр чүс баш хойга онаaштыр 96 хураган алган мен.

Бо чылын база Эрги-Кажаа деп черге кыштаар мен. Кыштаг септелгезин хынамчалыг чоруттум. Үүрмек септелге дээрден башка улуг кылыр чүве чок кажаа-ла болгай. Чылдың-на септелгени чорудуп турарга эки, кыштаг улуг үрелбес.

Кыжын чурттаар бажыңымны чугайлап доостум. Соңгаларының шилдери бузу берген чораан, ону шададым. Чогум чылыы ажырбас, кыштың кандыг-даа соогун тоовас бис.

Келир кыжын малды эки чыл ажырып, ооң чаш төлүн менди камгалап алыр арга бисте бар. Бедиткен хүлээлгени алган бис, ону чедиишкинниг күүседир дээш шудургу ажылдаарывыс арткан.

О. КЕЧИЛ-ООЛ,

«Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу.

КИЧЭЭНГЕЙНИ — КОЛ АЙТЫРЫГЛАРЖЕ

Бодунуң отчёт-соңгуулдалыг хуралынга «Коммунизмниң херели» совхозтуң коммунистериниң хөй нуруузу шуут-ла хойжу бригадалардан, сүт-бараан фермазындан болгаш бүдүрүлгениң өске-даа шиитпирлиг участоктарындан келгеннер. СЭКП-ның XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле парткомнуң чорудуп келген ажылынга олар чогуур үнелелди бербишаан, ажыл-херекке бедик негелдеге дүүштүр, бот-шүгүмчүлелчи ёзу-биле ооруп, ниити херекке кожа бүрүүң улуун киирер күзел-чүткүлүн илергейлеп турганнар. Аңаа отчёт илеткел кылган партком секретары **О. Кара-оол** болгаш санал берген коммунистер чогум-на ол дугайынче улуг кичээнгейни салганнар.

Илеткелге тоску беш чылдың баштайгы ийи чартык чылдарында турганы-биле онгу беш чылдың ол-ла үезинде совхоз бүдүрүлгезиниң аңгы-аңгы адырларында байдалды анализтеп, деңнелгелерни кылган. Партияның болгаш чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында материал-техниктиг баазаа бызыккан. Кол фонд ийи миллион рубль чедип турар. Ол-ла үеде мал ажылының талазы-биле чамдык эки көргүзүглер чедип алдынган. Хойнуң баш саны ам 35 муң ажып турар, бир хойдан алыр дүк деңнелге кылган үеде 1 кг 800 грамм турганындан 2 кг 500 грамм чедир өскен, совхоз орулгазының 90 хире хуузун хойдан ап турар, а мурнунда чылдарда күрүнеге саткан бир хойнуң ортумак деңзизи 36 кг деңгүп ажып турган болза, ам 49 кг чеде берген.

Ниитизи-биле мал ажылының продуктуларын садарының беш чыл планын чылдар аайы-биле күүседип кел чорууру. Бо чылын күрүнеге дүк садарының планын 110 хуу күүсеткен, эъттиин — 92, дүктүүн—90 хуу чедирген, оларны күүседир чоокшулап келген.

Бүдүрүлгеде улуг күжениишкин негээр черлерге коммунистер ажылдаар, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир талазы-биле олар өскелерге үлегер-чижээн көргүскен турар ужурлуг болгай. Парткомнуң отчёдунга болгаш хуралдың киржикчилериниң саналдарынга ол айтырыглар улуг черни ээлээн. Амгы үеде совхозтуң парторганизациязының учёдунда 62 коммунистиң 42-зи бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарында хойжулап, саанчылап, кадарчылап, чолаачылап, механизаторлап, тудугжулап ажылдап турар. Бүдүрүлге участоктарында партияның беш эге организациялары болгаш үш партбөлүктер күш-ажылчы коллективтерге бүгү ажыл-херекти удуртуп башкарар, ажылчы чоннарның күжүн планныг даалгаларны күүседиринче мобилизастаар, даандырган ажыл-херекке коммунистерниң авангардыы ролюн, харысалгазын бедидер талазы-биле ажылын күштелдирген.

Ажыл-херекке үлегер-чижээн көргүзүп турар коммунистер эвээш эвес. Ылангыя хойжу коммунистер К. Торжаптың, М. Алдай-оолдуң, А. Оюннуң, чолаачылар К. Седип-оолдуң, К. Мамай-оол, механизаторлар В. Оюннуң, Н. Оюннуң, бригадирлер О. Шаравиниң, О. Биче-оолдуң, О. Шур-оолдуң, К. Дугурнуң, О. Комбу-каштың болгаш өскелерниң-даа аттарын хуралга чоргаарал-биле адаан.

Кылдынган ажылдарның түңнелдерин тодаргай анализтевишаан, коммунистер чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, ажыглаттынмаан курлавырларны тып, ажыглаарынче улуг кичээнгейни угландырган. Маңаа холбаштыр Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, № 1 хойжу бригаданың бригадири **О. Шаравии** мынча дээн:

— Тараа дүжүдүнүң чавызын чүгле кандааштынче шаппап болбас, ооң бир чылдааганы чер ажылының культуразының чавызында. Бистиң-биле кожа турар ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз чыл бүрү эки дүжүттү ап турар болгай, а бисте ындыг эвес. Төрүүр чүс хойга онаалтыр 70 ажыг хураган ап турар. Мал ажылынче аныяктарны чорудар, база малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидер, оларны эки бажыңнар-биле хандырар дугайында совхозтуң дирекциязы-даа, партком-даа шиитпирлиг хемчег албайн турар.

Ниитизи-биле алырга малдың баш санын өстүрер, ооң продуктуузун бедидер, быжыг чем-суурну тургузар талазы-биле ажыл-агыйда чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй. Нити малда төрүүр малдарның бот-деңзээтүүрү кончуг эвээш. Хойда 42 хуу, инекте — 36 хуу боон турар. Эрткен чылын төрүүр чүс инекке онаалтыр чүгле 46 бызааны алган, а бо чылын ол сан 70 ажып турар. Бо чылдың 9 айларында саар бир инекке онаалтыр 1100 ажыг литр сүт саап алган. Ол ажыл-агый-биле кожа ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң фермазының саанчылары ол-ла үеде саар бир инекке онаалтыр 1995 литр сүттү саггаан. Бо ийи санны деңнеп көөрге ылгал аажок улуг-дур. Ооң кол чылдагааны малдың уксаазын экижидпейн, тарып боозадылганы учёт-отчёт чок чорудуп, инектерни багай чемгерип турарында.

— Ферманың одар-белчиири чедишпес. Чамдыкта чүгле чаңгыс аай сула-биле чемгереш туруп бээрге, сүт эвээш боол турбайн канчаар —деп, инек кадарчызы **О. Лаапай** шүгүмчүлээн.

Үстүнде айтырыгларга холбаштыр партком болгаш партияның эге организациялары ферма эргелекчизиниң, специалистерниң ролюн болгаш харысалгазын бедидер талазы-биле чогуур хемчеглерни албайн турар. Сүт-бараан фермазын бо хүннерге чедир кыштаглаашкынче болур-чогуур-биле белеткевээн.

Мал ажылынга кадрларны шын шилип ап, өлче аныяктарны чорудар, малчыннарның амыдырал хандырылгазын экижидер, оларның ажылга харысалгазын бедидериниң айтырыглары отчет илеткелгеде, коммунистер **М. Алдай-оол, А. Оюн, О. Сарыг-оол** болгаш өскелерниң-даа саналынга улуг черни ээлээн. Хойжуларның 60 хире хуузу оглерде чурттавышаан. Кыштагларда электри чырыы кирттинмээн.

Мал ажылында өре-шире, самчыгдал, ону оорладыр, кайы хамаан чок чарыгдаар чорук ам-даа үргүлчүдевишаан. Малчыннарда 62 муң ажыг өре санаттынып турар. Бо чылдың тос айларында 1100 хире хойну оор алган. Бо бүгү чамдык малчыннарның ажылга харысалга чогундан боop турар, оларның аразында коммунистер безин бар.

Мал ажылын хөгжүдери чер ажылы-биле тудуш холбаалыг. Ынчалдаажок сөөлгү чылдарда чер ажылының культуразын бедидер, суггаттыг черлерни чөп ажыглаар, агрономия албаның күштелдирер талазы-биле кичээнгейниң кошкааның хуралга санал бергеннер демдеглээн. Отчёт-соңгуулдалыг хуралдың доктаалының төлевилелинге чер ажылының үнүш-дүжүткүрүн бедидер дугайында чаңгыс домак безин кирбээн болган.

— Ниитизи-биле совхозтуң дирекциязының база парткомнуң чер ажылынче кичээнгейи кошкак—деп, механизатор **В. Сат** шүгүмчүлээн.— Ылаңгыя картофельди, погааны чүгле чазын олуртуп каар, а ону чайгы үеде кым-даа ажаап, тежээвес боор-дур. Оон аңгыда трактор-биле кестинмес черлерниң сигенин хол кадыыры-биле кеспес, ынчангаш олар хевээр артып каар—деп, ол уламчылап чугаалаан. Мал чемин белеткээринге харысалга чок чорумтар база бар. Чогуур өйүнде ажаап, сайгарбаанындан 300—400 тонна саван ховуга ирип үрелген, ол дээш кымга-даа харысалга хүлээтпээн.

Республикада тооглуг, сураглыг суурларның бирээзи— Кочетовога тулуг-суурну улам калбартып, ооң онур-хевирин кол төлевилел план ёзугаар чаартып, чаагайжыдарын болгаш социал-культура айтырыгларын СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң негелделеринге дүүштүр шиитпирлээриниң чугулазын коммунистер саналдарынга айыткан.

Бүдүрүлгениң кайы-даа адырының дугайын чугаалааш, коммунистер парткомнуң ажылының стилиниң болгаш арга-методунга база доктаап турган. Отчёттуг үеде парторганизацияның сан талазы өскен, организас талазы-биле быжыккан болгаш партияга хүлээп алыышкынны экижиткен, даандырган ажыл-херек дээш контрольду күштелдиргени болбайн аан. Ынчалза-даа партком шиитпирлер күүселдезин кошкак организастап, администрация ажылын контрольдаар комиссияларның ажылын болгаш хөй-нити организацияларынга удуртулганы үениң бедик негелдезинге чедир тургуспаан.

Хуралга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** киржип, чүве чугаалаан. Парторганизацияларда бо хүннерде эртип турар отчёт-соңгуулдалыг хуралдарга СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумчарының шиитпирлерин күүседир талазы-биле ажылдың түңнелдерин үндүрүп турар, маңаа холбаштыр совхозта партком, коммунистер чамдык ажылды чоруткан дээрзин ол эгезинде демдеглээн. Хой ажылында эки чүүлдер бар, ажыл-агыйның материалдыг баазазы быжыккан, техника хандырылгазы экижээн, чоннуң амыдырал деңнели бедээн.

Ынчалзажок ажыл-херекте четпестер хөй дээрзин Г. Ч. Ширшин демдеглээн. Кыштаглаашкынга белеткел багай, суур чанында сүт-бараан фермазының кажаазын безин кышка шуут белеткевээн. Малдың өлүп хораар чоруу база ону оорлаары дыка хөй, нити малда төрүүр малдарның хуузун сөөлгү чылдарның дараалаштыр алырга инекте чүгле 36—40 хуу, а хойда 40—50 хире хуу, төрүүр чүс малдан ап турар чаш төл кончуг эвээш, ажыл-агыйда малдың тарып боозадылгазын багай тургускан, ында кандыг-даа учёт-отчёт чок. Ол айтырыгларже совхозтуң дирекциязы база партком онза кичээнгейни салза чогуур дээрзин Г. Ч. Ширшин айыткан.

Оон соонда ол иштики курлавырларны чөп ажыглаарының, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң болгаш шынарын экижидериниң, бир рубльге онаалтыр фонд эгиидезин көвүдедириниң, кампалга чурумун күштелдирериниң, күрүнениң берген машина-техниказын камныг эдилээриниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни угландырган. Г. Ч. Ширшин нити ажыл-херектерге специалистерниң болгаш бригадирлерниң ролюн, харысалгазын бедидериниң, кижилер-биле ажылды экижидериниң, амыдырал-хандырылганы улам экижидериниң, тудуг-суурну калбартып, чаагайжыдарының, хөй-нити организацияларынга удуртулганы күштелдирериниң база партийжи ажылдың стилин база аргазын сайзырангайжыдарының, чоннуң амыдыралының культуразын бедидериниң айтырыгларынга онзалап доктааган. СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр совхозтуң ажыл-херээн ооң коммунистери болгаш ажыл-ишчилери нити күш-биле көдүрүп шыдаар дээрзинге бүзүрелдиг ол түңнелинге илергейлээн.

Коммунистерниң отчёт-соңгуулдалыг хуралы моон соңгаарты сорулгаларны тодараткан болгаш оларны боттандырар талазы-биле хемчеглерни айыткан доктаалды хүлээп алган.

С. ШОЙГУ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ КҮЗЕЛИ-БИЛЕ

СЛАНЦЫ. (Ленинград область). Оесише суурда байырлыг байдалда ажыткан чаа Культура бажыңы Лажголоеск кедээ Советтиң улус депутаттарының бир ниы отчёду болган. Бистиң чурттуң Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин чугаалажып турар үеде саналдаан күзелдерниң база бирээзиниң күүсеттингениниң дугайын олар соңгукчуларга ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнуң бүдүүзүнде илеткээннер.

Кедээниң активчилери ол черниң чурттакчыларының бүгү саналдарын болгаш оларны боттандырганының дугайын бижиир тускай журналды кылып алганнар. Чижээлээрге, ажыглаттынмайн турар оруктарны болгаш ферма чоогунуң шөлдерин улус депутаттарының негелдезинбиле аңдарып каапкан. Ол чорук тараа шөлүн бежен гектарга улгаттырар арганы ажыл-агыйга берген.

ССРЭ Конституциязының төлевилелин чугаалажып турар үеде Ленинград областың ажылчы чоннары ийи муң хире саналды кииргеннер. Чер ажыглаарын экижидер, бойдусту камгалаар, кедээ суурларга спорт комплекстерин тургузар болгаш өске-даа хөй чугула айтырыгларны тургускан. Чер-чер, хоорай болгаш область Советтериниң депутаттары чаңгыс-даа саналды кичээнгей чокка арттырбаан. Оларның саналы-биле чыл дургузунда муң ажыг километр орукту кылгаш болгаш септээн, амыдырал-хандырылганың он-он төптерин, үүргулар комбинаттарын тудуп, мал фермаларында болгаш куш фабрикаларында элээн каш орылгаар агрегаттарны кылган.

(СЭТА).

ЭЛЕКТРИЖИДЕРИН ДООСКАН

АРКАЛЫК. (СЭТА-ның корр. А. Гурский). Областың ырак ажыл-агыйы болур «Родник» совхозтуң бүдүрүлге участоктарын күрүнениң энергосистемазынга кошкан. Электри дамчыдылгазының ажыглалда кирген 115 километр узун шугумун дамчыштыр энергия ында чедип келген. Ону ажыглалга кииргени-биле «Целинэнергосетьстрой» трест Тургай хоорайының кедээ суурларын болгаш аалдарын электрижидерин дооскан.

Кур черниң аныяк областың тургуп келген сес чылының дургузунда ооң энергия-биле четчеглеңгени ийи катап өскен. Электроэнергия чурттакчылыг 680 суурларга, муң-муң хову турлагларынга, фермаларга болгаш одар участокторынга чеде берген. Үүрмек электростанцияларның беш муң ажыг механиктери совхоз механизаторларының болгаш техника септээр мастерлерниң отрядтарынга катышкан.

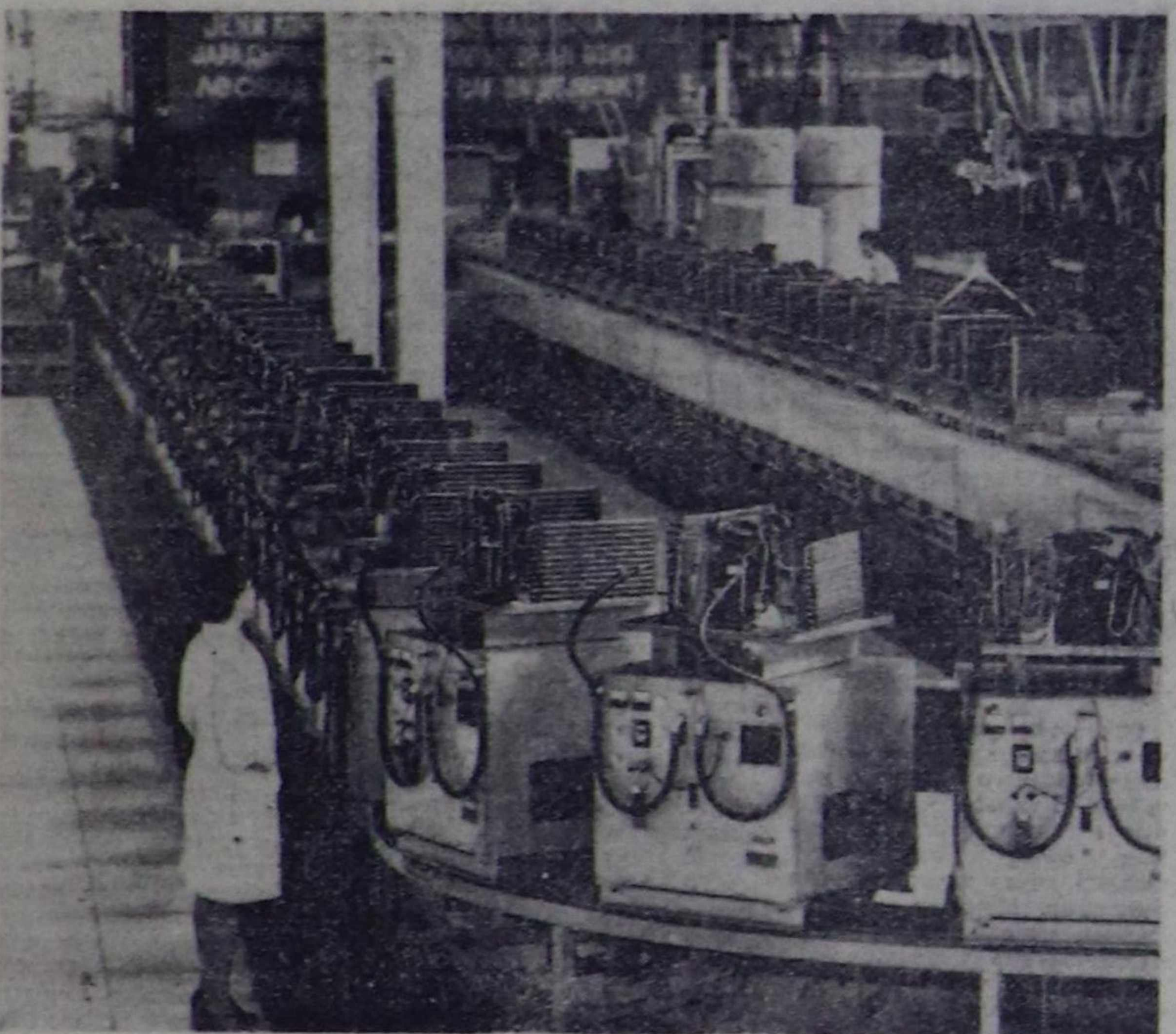

ЧҮГЛЕ ТЕРГИИН ЭКИ ШЫНАРЛЫГ

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Чуртта амыдыралга херек электротехниканың эң улуг бүдүрүлгези болур Бакунуң амыдырал кондиционерлер заводунга конвейерни ажыглаалга кииргениниң соонда (1975 чылдың төнчүзүнде) кылымал климаттың дөрт чүс муң ажыг аппараттарын бүдүрүп үндүрген. Ам заводтуң коллективи бодунуң бүгү продукциязын күрүнениң Шынар демдээ-биле үндүрүп турар апарган. Ооң-биле социалистиг хүлээлгелерниң кол пункттарының бирээзин хуусаа бетинде күүсеткен.

Бакунуң кондиционерлери улам сураглажаан, оларны даштыкыда күзелдиг-биле садып ап турар.

Чоокта чаа аңаа чораан, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежнев Хүндүлүг аалчылар номунга: «Бакунуң амыдырал кондиционерлериниң заводу бедик культуралыг бүдүрүлгениң, күш-ажыл кижизинге, ооң херегледеринге болгаш негелделеринге ёзулуг кичээнгей салып турар бүдүрүлгениң үлегери боор болур» деп бижээн.

Коллективи ажыктыг чорук болгаш шынар дээш демиселге идепкейлиг-биле киржи берген бүдүрүлгеде күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алырынга херек бүгү аргаларны ажыглап турар. Заводтуң үш ажылдакчызының бирээзи-ле коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

ЧУРУКТА: кол конвейерниң участоктарының бирээзи. Мында кондиционерлерниң серииндедир системаларын эликтирип турар.

О. ЛИТВИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Көскү агитация

УЖУРУ ЧҮДЕЛ?

Өвүр районда «Кызыл тук» совхозтуң конторазының чанында көскү агитация кылдыр [illegible] плакаттар, хүндүлел, коргузуг самбыралары эргижирээн, ону чаартып, солуп, септээр ажыл уттундурган, совхозтуң удуртукчуларында ол ажылче сагыш салыр кижи чок болганы кайгамчык. А совхозта мурнунда эки ажылдыг диртип турган херээженнер чөвүлели, комсомол организациязы, «Херээженнерниң үнү», «Искра» деп хана солуннарны, санбюллетеньнерни, «Комсомолчу прожекторну»-даа үндүрбестээн.

Хана парлалгазы ажылчы чоннуң коммунистиг ёзуга кижизидеринге улуг рольдуг болгай. Совхозта ак сеткилдиг ажылдап турар ажыл-ишчилер кайы хөй. Мурнакчыларның ажыл-ижин өй-өйде хана парлалгазынга чырыдары чер-черде партия, комсомол организацияларының чугула айтырыгларының бирээзи. Ол ышкаш арагалаар, кем-херек үүлгедир, оорлаар, хөй-ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, маңгысталчак амыдырал сүрер ийи-чаңгыс төлеп чок кижилерни хана солунга чүге бижип болбас деп.

Совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитет, партия, комсомол организациялары, профэвилел, улус депутаттарының күүсекому бир демниг ажылдап тургаш, уттундурган бо чугула ажылды «оттурары» негеттинип турар.

Д. ООРЖАК.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозта Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының найыралдыг коллективи ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганындан бээр бир чыл болган оюнуң байырлалын чедиишкинниг демдеглеп, күш-ажылчы белектерлиг уткаан, саар бир инекке онаалтыр сүт саалдазын 2025 килограмм чедирген.

Ферманың мурнакчы саанчылары коммунистер Анай Бүрбүевна Иргит биле Чылбак Намажыковна Куулар олар Совет Эвилелиниң Үндезин Хоойлузунуң бирги оюнуң бүдүүзүнде саар бир инекке онаалтыр тус-тузунда 2606 килограмм болгаш 2423 килограмм сүттү саггаш, мурнакчыларның одуруунда туружун база катап бадыткааннар.

ЧУРУКТА: мурнакчы саанчылар Анай Иргит (солагай талазында) биле Чылбак Куулар.

М. МОНГУШТУҢ фотозу.

Пропагандистиң индири

ДУРЖУЛГАДАН КАШ СӨС

Пропагандистерниң ажылы нарын болгаш харысалгалыг. Ол политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге чылының дургузунда дыңнакчыларга быжыг билигни бээр, оларның угаан-медерелин улам сайзырадыр, ажыл-ишчилерниң күш-ажылчы идепкейин көдүрер дээш кужениишкинниг ажылдаан, чаа солун чүүлдерни дилеп тывкан турар ужурлуг. Сорулга чаңгыс —кижилерниң бот-идепкейин көдүрери, ажыл-ишке оларның харысалгазын бедидери, Төрээн чуртунуң мурнунга хамааты хүлээлгезин ыяк билиринге кижизидери болур.

Сес чыл дургузунда Ак-Довуракта төп электри станциязында политшколага пропагандистедим. В. И. Ленин аттыг «Тыва дағ-дүгү» комбинатта «Инженерниң күш-ажылы» деп семинарны дыңнакчыладым. Амгы үеде ол-ла комбинатта политшколада ийи чыл улаштыр пропагандистеп турар мен.

Политшколалар, дыңнакчыларның составы, өөредилгениң тематиказы болгаш кичээлдерни эрттирер чуруму аңгы-аңгы болур болгай. Ынчалза-даа кол-ла чүве кичээл бүрүзүн бедик деңнелге шынарлыг эрттирип тургаш, дыңнакчы бүрүзүнге быжыг билигни бээри болур.

Кичээлдерни мынчаар эрттирип турар мен: кичээл эгезинде 2—3 минутада дыңнакчыларның кичээнгейин оларның бир ажылының хүнүнче хаара тудуп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, продукцияның шынары деп чүл дээрзинге кыска каш айтырыглар салып, бир эвес дыңнакчылар арай бергедекээй бээр хире болза, бодум нити тайылбырны кылып турар мен.

В. И. Ленинниң ажылдарын өөренип тура, хоорай библиотеказындан ук ажылдарның үш, дөрт экземплярын ап алгаш, дыңнакчыларга бөлүк аайы-биле үлеп бергеш, тускай айтырыгларга план тургустуруп, ажылды конспектилээрин сүмелеп турар мен.

Дараазында кичээлге нити күш-биле ону сайгарар бис. Ындыг план-биле бир өөредилге чылында В. И. Ленинниң 3—4 улуг хемчээлдиг ажылдарын өөренип доозуптар турдувус, а баштыңчының намдарын болгаш Коммунистиг партияның төөгүзүн өөренип тура, диафильмнер, плакаттардан аңгыда чечен чогаалды ажыглап, төөгүлүг болуушкуннарлыг черлеринге ыткыр номчулганы эрттирип турарывыс чаңчыл апарган.

Эрткен өөредилге чылында эрттирген кичээлдеривистиң бирээзиниң темазы «СЭКП-ниң аграр политиказы». Ону өөредирде «Билиг» ниитилелиниң үндүрүп турары «СЭКП-ниң төөгүзү болгаш политиказы» деп бир түү брошюраларны ажыглаанывыс ук теманы ханы шиңгээдип алырынга дузалаан.

Эрткен өөредилге чылында партияның болгаш чазактың хүн бүрү үндүрүп турар доктаал, шиитпирлерин, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын, СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң материалдарын болгаш Л. И. Брежневтиң Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн чукке чорупь турганының түңнелин өөренип тура, ол бүгүнү коллективтиң ажыл-ижи, сорулгалары-биле холбаштырган бис. Аңаа төп солуннарны, политиктиг журналдарны ажыгладым.

Пропагандистиң ажылынга тускай дериттинген кабинетке кичээлдээри улуг ужур-дузалыг-дыр дээрзинге бүзүредим. Ол ышкаш пропагандистерниң семинарларын удаа-дараа эрттирип турары ажыктыг-дыр.

Г. СВАВИЛЬНАЯ,
пропагандист.
Барыын-Хемчик район.

Кадарчының чымыжы

Барлыктың делгем ховузу. Шагның дөрт эргилдезинде мында ажыл-иш хайнып турар. Ам далай дег чалгаап тарааны комбайннар ажаап, а куруккан черлерни тракторлар чарып, дүн, хүн чок динмиттиг хөгжүм боон улажып турар. Тараазын ажаап алгаш барган хоорзунда хөй инектерни бир аъттыг кижи бөлүп, ыңай-бээр сүрүп, орайга чедир кадарып чоруур.

Ол — «Барлык» совхозтуң Адыр-Мажалык сүт-бараан фермазында инек кадарчызы Девилдей Очурович Куулар. Ол ам 13 чыл улаштыр ол ферманың инээн онча-менди кадарып келген. Ооң мурнунда ол Улуг-Хем районга 5 чыл хойжулап, 6 чыл чылгычылап келген хоочун малчын. Кызымак күш-ажылы дээш ол чоокта Күш-ажылчы алдар орденниң III чергези-биле шаңнаткан. Мурнакчы кадарчының ажыл-ижи-биле аңаа орденни тыпсып турган черге баргаш, таныжып көрдүм.

—Чылгы, инек, хой, өшкү дээр дөрт чүзүн малывыстың шуптузун кадарып келдим— деп, ол баштактаны зарак хөөреп эгеледи. —«Инек кадарары белен, ховуже эртен сүрүп үндүрүпкеш, кежээ бөлүп алыр» деп чамдык улустуң чугаазы бар, ол шын эвес. Инекти база хойгулаштыр таарыштыр кадарбас болза хоржок. Чамдык кожа хелбээ фермаларның-даа, сагбас-даа инектиң кадарчыларын көөрге мындыг боор-дур. Эртен кодан инээн сүрүп үндүрүпкеш, кежээликтей аът-хөлүн тургузуп оларны бөлүп халдып кээр. Чамдыктарын чидирип-даа алгылаап боор. Мынчаар кадарарга инек семирбес, сүдүп-даа эвээш бээр дээрзин дуржулгамдан көрүп билдим.

Девилдей Очуровичиниң ферманың коллективи мактап, ооң адынга хөйнү чугаалап турар:

— Кадарчы-биле ам 11 чыл кады ажылдап, ферма эргелекчилеп келдим. Бо үениң иштинде ол чаңгыс-даа баш инек чидирип көрбээн. Инектерни оъттуг черге таарыштыр кадаргаш, саар шагында эккээр, а чамдык немелде чем бээр инектерни чемгерер. Ёзулуг ажыл-ишчи кижи— деп, ферма эргелекчизи Хөвеңмаа Дарымаевна Хертек чугаалап турар.

Ферма бо чайын Эдегей кыдыы шыкка чайлааш, ам кыштаанда көжүп чедип келген. Демги чайлагга Бижиктиг-Хаяның № 1 фермазы база кожа турган. Одары чаңгыс кожа ийи ферманың инектериниң семиртилгезин деңнеп көөрге, Адыр-Мажалык фермазының ажыг болган. Борта, кол рольду инек кадарчызы Девилдей Очурович ойнаан дээрзи билдингир.

— «Инектиң сүдү дылында» дижири шын. Бистиң кадарчывыстың ээлчээнде инектерниң сүдү көвүдей бээр — деп, мурнакчы саанчы Боралдай Доспанмаа чугаалайдыр.

Хөй сүттү алырынга кол рольду инек кадарчызы база ойнаар. Ол инектерни эки оъттуг черге кадарарындан аңгыда, немелде чемнерни бээр, ой-шаанда суггарар, ажыл улашпышаан-на турар.

Адыр-Мажалык фермазы совхозта фермалар аразынга калбарган социалистиг чарышка үргүлчү бирги черни ап келген. Эң ылангыя мында сүттүң шынары дээш демисел калбарган. Ферма мурнуку чылдарда бирги сорттуң сүдүн сагбайн турган болза, ам бо чылын саан сүдүнүң 22—24 хуузу бирги сорттуң болуп турар. ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн бо ферма коллективи, ооң иштинде инек кадарчызы Девилдей Очурович күш-ажылчы белектерлиг ужурашкан. Ферма үшкү кварталда планныг онаалдаларын күүсеткен.

Девилдей Очуровичиниң уруглары авазы Галина Окпан-ооловна Куулар фермада хоочун, мурнакчы коммунист саанчы. Ол — Барыын-Хемчик район Совединиң депутаты, Маадыр ие. Күш-ажылчы кижилерниң уруглары база ада-иезин дөзээн ажыл-ишчилер боор турарлар. Оларның улуг уруглары совхозта янзы-бүрү ажылдарда. Олардан үш оол чолаачы, бир кызы авазы-биле кады саанчы, а бирээзи мал эмчизи, беш кижи өөреникчилер. Уругларының кижизидилгези дээш ада-иези хүн бүрү сагыш салып, школа-биле быжыг харылзааны тудуп турар.

Ферманың коллективи ам кыштаглаашкынга белеткелди улам күштелдирген. Девилдей Очурович инек кажаазын чылыглаан, үүрмек септелгени кылган чай чок-ла турар.

— Меңээ чазактың шаңналын тывысканынга улуг өөрүп, моон-даа артык ажылдаарын кызар мен. Мени шаңнааны коллективтиң ажыл-ижиниң ээн түңнелидир—деп, ол орден ап тура чугаалаан.

Чаъстыг, хат-шуурганныг кандыг-даа хүн Девилдей Очурович кодан инээн сүрүп алгаш, кадарып чоруптар. Күш-ажылчы кижиниң хүн-бүрү күүседир хүлээлгези ындыг.

Х. МОНГУШ.
«Шынның» корр.

Ногаажының булуну

КҮЗЕЛ БИЛЕ КҮШ-ЛЕ ТУРЗА...

«Шын» солунга парлаттынган А. Даржайның «Кедээже чагаа» деп чүүлүн номчааш, мында көдүргөн айтырыгга хамаарыштыр бодалым илередип көрейн. Республикада чамдык суурларның чурттакчылары сууржулганың баштайгы чылдарында бажыңын долгапдыр кажаа-херим кылып, бута казып, янзы-бүрү ногааны, картофельди тарып турган, ам ону херекке албастай бергенин автор көскү чижекке айтып, харааланбижип турар. Бо талазы-биле авторнуң дүвүрээзиниң шын деп санаар мен. Кижиниң холу-биле тургусканы бүгү-ле эки чүүлдү уламчылап, салгалдап салгалче адаа немей хууда салыышкынывысты киирип турар бис. Ол бистиң ажылывыстың хоойлузу апарган.

Чамдык чурттакчылар төлевилел бүдүтээр туткан, ногаа кажаалыг бажыңга чурттап олура-ла, хууда херглелинге ногаа, картофель тарыыр туржук, безин ыяш олуртпаан, чечек тарызаан сут болгулаар. Хөрзүнү болгаш суггат-биле хандырылгазы, агаар-бойдузу дээш черлерниң байдалы маңаа хамаарылгалыг болбайн аан. Ынчанмыже ногаа тарылгазынга таарымчалыг байдалдар бар черлерде оът-чашпан дүй үнген ногаа шөлдери, бугазумуннар дээрге-ле ээлериниң ногаа херексевези азы чалгаазы дээрден башка чүнү чугаалаар боор.

Бистиң Үндезин Хоойлувус чоннуң хууда дузалал ажыл-агыйын хоруваан, харын аңаа эргежок чугула байдалдарны тургузуп, херек апараа, чээлини-даа бээрин чопшээреп турар. А хамаатыларның талазындан артыкшылдыг аъш-чем аймаан күрүне, кооперация садыгларынга, базаарларга-даа садары хостуг болгаш ол бүгү, ылап-ла хоорей чонунуң аъш-чемге хөй янзы херегледерин долу хандырарынга көскү идигиг боош турар. Мында чугаа ногаа-биле өг-бүлениң хууда хандыртылгазының дугайында чоруп турар. Ногаа аймаан чемге ажыглап билир болганда, ону бажың ээлери боттары чүге тарып өстүрүп болбазыл? Ол чүгле өг-бүле бюджеди-биле холбашкан айтырыг эвес, харын ногаа өстүрүп, оон шөлүнге ажылдаары хамаатыларның хостуг шагын бодунга ажыктыг кылдыр хуваарынга, уруг-дарыын бичиизинден күш-ажылга чаңчыктырып, кижизидеринге безин ажыктыг, а түңнелинде алган дүжүттен кадыкшылга эргежок чугула витаминнерлиг аъш-чемни кылыры болур.

Картофель — чылда чиир чемниң чартыы дижир болгай. Мону ховуга тарыырындан бажың чанының чемишчиткен шөлүнге тарыыры ажыктыг.

Бисте бажың чанының шөлүн чөп ажыглап турар чурттакчылыг суурлар хөй болгаш ук черниң үндезин чурттакчылары ногаа, картофель, кат-чимис аймаан тарып, бедик дүжүттү ап, аъш-чемге үргүлчү хереглеп турар. Ындыг суурларга кайгамчык бойдус чурумалдыг Көк-Чаанылыг сындан шурап баткан Тасны хемниң унунда Черби, Кара-Хаак суурлар база хамааржыр. Шаандан бээр тыва болгаш орус чон кады демниг чурттап, чер ажылы кылыш, баштайгы колхозтарны организастаан черниң бирээзи болгай. Бо суурлар база-ла сайзыралдың дески базымы-биле чаартылып, эң үлегерлиг суур дээш чарышка киржип, көргүүгдерниң база бир чугула дээни —бажың чанының ногаа аймаан тарып, ажыглаарының талазы-биле элээн онзаланып турар. Чижек кылдыр Черби суурну ап көрээли. Мында ногаа тарываан бажың чок. Ногаа аймаан сонуургаан аайы-биле бодунга четчир кылдыр тарып, ажаап, дузап, үүжелеп ап турарлар хөй. Картофель, ногааны бүгү чыл дургузунда бодунга четчири-биле доктаамал тарып ап турар хоочуннар Чыдып Маады, Десчий-оол Сендаа, Купчүнмей Чооду, аныяк өг-бүлелерден Март-оол Кунаунмай, Ким Сандый оларның ногаа шөлү өскелерге үлегерлиг.

Бистиң суурнуң чурттакчылары частың чылыг хүннерин халас эрттирбезин бодаарлар. Көдээ Совет, кудумчу комитеттери бо талазы-биле ажылды организастап турар. Чазың хемниң дожу эрирн билек, хамыктың мурнунда буга өөжүн сентеп, унун аштаары-биле бүгү чоннуң воскресниги чыыр, херим кажааларын септээр, өдек тарадыр, шөл суггарар, чарар. Огурец чалынга ирин төгер, ажыл-ла хөй. «Дер-биле суггарбаан черден чүү-даа үнмес» дижир болгай. Чүгле хүүрек-биле кылыр ажылды сапаваска, тарып алган соонда чымыш-ла көвүдээр: соокка доңмазын дээш шуглаар, бок үнүжүн аштаар, хөрзүнүн чымчадыр... Чербижилер суггарылга насостарын калбаа-биле ажыглап турар. Черби де чүгле ногаа эвес, чимистиг ыяштар: яблоня, вишня, ранетка, чыжыргана болгаш кат аймаандан: виктория, инек-караа, кызыл-кат, малинаны элээн хөй өг-бүлелер өстүрүп, оон бедик дүжүттү ап турар. Күзел биле күш турда, кудук суу-биле-даа четчир ногааны өстүрүп ап болур.

Бо ажылга сонуургал болгаш чоорту чаңчыгыышкын, арга-дуржулга, адак сөөлүнде ажылдың түңнели дүжүт — бо бүгү ылап-ла турар ужурлуг.

К. ЧАМЫЯН.

Кызыл район.

БОДУВУСТАН ХАМААРЖЫР

Тожуга картофель болгаш ногаа өстүрерге кончуг тааржыр. Чүге дээрге оон кара хөрзүнү, үргүлчү шык чыдар чери ногааның чаагай үнеринге дузалыг. Ооң-биле кады ногаа шөлүнүң ээзи кижи база немелде чемишчидилгени кылыр болгай.

Тоора-Хем суурда ийи чүс хире өг-бүле картофель болгаш ногааны чыл бүрү доктаамал тарып турар. Оларның ногаа шөлүнде тараан чүүл-бүрү ногаазы хөй: капуста, морковь, редиска, согуна, чок-тараа, койнут, тарымал тоорук бар. Сөөлгү чылдарда огурец болгаш помидор тарып, оон багай эвес дүжүттү ап турар апарган чурттакчылар район төвүнде көвүдээн. Бо суурда картофель тарыыр шөлдүг алгыдары-биле арга-арыг иштинде оймактарда, мээсчигештерде барып тарып турар апарган. Чоннуң ногаага сонуургалы ол хире улгадып турар. Бажыңнарынга баарга, картофель-биле аъш-чем кылып, дузаан капустазын, огурезин салып хүндүлээрлер кайы хөй. Ынчангаш район төвү Тоора-Хем суур районнуң өске суурларының чурттакчыларынга үлегер-чижек болуп турар.

Бажың-балгат чанының таарылга шөлүн чөп ажыглаарын экижидер дугайында айтырыгны Тоора-Хем кодээ Советиниң сессияларынга, күүском хуралдарынга каш удаа чугаалажып, хөй-нитиниң активтиң сапал-оналын дыңнап турары бо ажылды организастап чорударынга ажыктыг болуп турар. Тоора-Хем, Салдам болгаш өске-даа суурларда кодапынга ыяштар, ногаа тарывайн турар өг-бүлелер-биле кодээ Советтиң активи чугаалашкан соонда, олар ногаазының шөлүн ээнзиретпес, ыяштар, чечектер тарып өстүреринче кичээнгей салып турар апарган.

Картофель болгаш ногаа тарыыры, ооң ажаалдазын экижидери чурттакчы чоннуң-даа, албан организацияларның-даа катай сонуургалы болур ужурлуг.

«Кедээже чагааның» автору А. Даржайның бо чугула айтырыгже хөй-ниитиниң талазындан кошкак кичээнгей салып, тоомчага албайн турар деп айытканы шын. Мен бодаарымга четпес чүүл—тыва чурттакчыларның аразындан ногаа тарып билбес кижилерге ону тарыырының, ажаап, кадагалаарының аргаларын өөретпейн, дузалавайн турарында. Маңаа чер-черде херээженнер чөвүлелдери, агитквартиралар кол рольдуг болуру негеттинип турар-дыр.

Республика төвүнден ырак, сөөртүлгеге оруу берге Тожу район бар аргаларны ажыглап турган, боду картофель, ногаа-биле хандыртынган турары эргежок чугула.

А. НУГУУРАК.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ВАРШАВА. Шынарлыг каңнарның «Варшава» дээр заводунуң металлургтары кайгамчыктыг хүнну демдеглээн: баштайгы каңны шуткуп үндүргенинден бээр-ле чээрби чыл болган. Металл алыры оон бээр-ле соксаал чокка көвүдеп келген. Эң-не янзы-бүрү адырларга эргежок чугула улам-на чаа-чаа каңнарны улус ажыл-агыйынга завод берип келген. Варшаваның металлургтарының санында бөгүн 8,3 миллион тонна металл кирген. Подшипниктерге болгаш өске-даа кылыгларга каңнарның кол берикчилери олар болуп турар.

* * *

ПРАГА. Чиг-этти, материалдарны, одаар чүүлдү болгаш энергияны камнаарының ниитиге күрүне ужур-дузалыг тематиктиг конкурстарының баштайгы түңнелдерин бо чылын социалистиг Чехословакияга үндүрген. Республиканың улус ажыл-агыйының барык бүгү адырларында ажылдап турар хөй санныг бүдүрүлгечи чаартыкчылар бүдүрүлгеге тыптып келген айтырыгларны шиитпирлээрин чогаадыкчы ёзу-биле көрүп турарын ол түңнелдер херечилээн. Металлды ажыктыг кылдыр чарыгдаарынче угланган чаартыкчы саналдарны болгаш чогаадылгаларны нептеректенинден безин экономиктиг ажык 260 миллион крон акша ашканын чугаалаарга-ла четчир. Ол чүл дээрге, барык 100 муң тонна өңнүг болгаш кара металлдар база өске-даа материалдар камнап алдынган дээни ол-дур.

* * *

ГАВАНА. Куба көдээниң ажыл-ишчилери Көдээ ажыл-агый ажылдакчызының хүнүн төлептиг уткаан. Кубада бир-ле дугаарында демдеглеп турар ол байырлалда хууда чер ээлерин пационализастаар дугайында хоойлуну хүлээп алганының он беш чыл оюнга каксырлаштырган. Аңаа 1963 чылдың октябрь бешке ат салган болгаш чаа Кубаның аграр политиказының кол угланыышкыннарын тодарадып, куба тараачыннарының амыдыралында революстуг чаартылгаларны быжыглаан.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Национал профэвилелиниң чиңгине секретары Рене Вальдес Пеньяльвер Гаванага болган парлалга конференциязынга чүве чугаалап тура, адырның ажыл-ишчилери оларның мурнунга партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлеп турарын демдеглээн. Чижээ, адырга ниитизи-биле бо чылдың баштайгы алды айларында план ажыр күүсеттинген, а көдээ ажыл-агыйга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге 5 хуу немей өскен деп, ол чугаалаан.

* * *

УЛАН-БАТОР. Моол девискээрни кежир магистральды хөмүр-даш тывыжының талазы-биле Багануурда тудуп турар улуг комплекс-биле тудуштурган чаа демир-оруктуң шугумунда шимчээшкин ажыттынган.

Совет дуза-биле шөйдүнген чаа демир-орук чугула транспорт оруу апарган. Багануур комплекизи—Моол Арат Республиканың эң улуг дээн тудугларының бирээзи. Тудуг бүрүн доозулганының соонда Багануурнуң хөмүр-даш разрезинге хөмүр-даш тывыжы чылда 6 миллион тонна чеде бээр. **(СЭТА).**

«ШИО» КУРАЖЫЛ-АГЫЙДА

Венгр Улус Республика. Шиофок хоорайның чоогунда аграр-үлетпүр комплекизиниң коллективи көдээ ажыл-агыйның продуктулуун бедидеринге улуг чедиишкиннерни чедип алган. 700 гектар черде кат-чимистерни болгаш ногааларны өстүрүп турар. Ында көдээ ажыл-агый продукциязын болбаазырадыр завод чоокта чаа ажылдап эгелээн. Витаминчиттинген соктар бүдүрер автоматтыг шугумну тургускан. Ооң составында яблоктар, персиктер, сускун чаңдырар чүүлдер кирген. Чыл бүрүзүнде ону 15 миллион боодал кылдыр үндүрүп турар. Ажыл-агый социалистиг чурттарже болгаш Барыын чүктүң чурттарынче 800 вагон ногааларны болгаш кат-чимистерни база үндүр садып турар. Күш-ажылды болур-чогуур-биле организастап тургусканы продукцияны бүдүрүп турда чидириглер болдурбас арганы берген. «Шио» куражыл-агый «Олимпиада-80-ге» соктар садар эргени чедип алыр деп чүткүп турар.

ЧУРУКТА: сок бүдүрериниң автоматчыткан шугуму.

Б. КЛИППИНИЦЕРНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы.)

НЕПАЛДЫҢ НАЙЫСЫЛАЛЫНДА

Гималайларның даг системазының төп кезиинде турар улуг эвес күрүне болур Непалды булут ындының бедиктериниң чурту деп адап турар.

Бойдус болгаш кижилер ында кайгамчыктыг черни тургузуп алган. Ында мөңгe харлар тропиктиг ногаан үнүштер-биле, а бурунгу эрткен үе амгы үе-биле кожаланчып алгаш турар.

Непалдың хоорайлары национал архитектураның ёзулуг музейлери болур. Чурттуң найысылалы Катманду делегейниң туристиг төптериниң бирээзи кылдыр санадып турар. Индуистиг ховар сууржалгаларны, бурунгу дуганнарны сонуургап көөр, бедик дагларның ол солун чурттуң улузунуң амыдыралы болгаш чаңчылдары-биле таныжып алыр дээш делегейниң янзы-бүрү черлеринден муң-муң туристер ында кээп турар.

ЧУРУКТА: найысылалдың Дарбар деп төп шөлү. Ында хөй чүс чылдар дургузунда туруп келген хөй санныг сууржалгалар болгаш бурунгу дуганнар бар.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

СЪЕЗД МУРНУНДА

БОНН. Германның коммунистиг партияның Мангеймге октябрь 20—22 хүннеринде болур съездизи бистиң чуртувуска болгаш бистиң улузувуска онза ужур-дузалыг, чүл дизе ол съездиге партияның программазын хүлээп алыр деп, Боннга болган парлалга конференциязынга Германның компартияның даргазының оралакчызы Г. Готье медеглээн. Ук программаның төлевилели К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң өөредиинге үндезилеттинген болгаш делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң ниити дуржулгазын-даа, национал онзагай чүүлдерни-даа барымдаалап турар дээрзин ол онзалап демдеглээн.

Ажылчы чоннарның политиктиг социал негелделерин боттандырар дээш демисели ол документиде чуртка үндезин ниитилел чаартылгаларын дээш демисел-биле холбаалыг деп, Г. Готье дыңнаткан. Германияның Федеративтиг Республиказынга социализм партияның эчис улуг сорулгазы болур.

Германның компартияның партия организацияларынга, профэвилел, аныяктар, херээженнер база демократтыг өске-даа организацияларның төлээлекчилери-биле коммунистерниң ужуражыышкыннарынга программаның төлевилелин 10 айлар дургузунда чугаалашкан, аңаа 1 муң 300 ажыг саналдарны болгаш эдиглерни киирген.

Олар болза, тайбың болгаш чепсегленииишкинни дүжүрер дээш шимчээшкинге, демдилгениң болгаш реакцияның аразында бүгү делегейде чидигленип турар демиселге, барыын-герман ажылчы чоннарның чорудуп турар аңгы талазы-биле тулчуушкуннарга хамаарыштыр партияның мурнунда турар сорулгаларны тодарадып турар.

«Демократтыг болгаш социал дешпилгеже эргилде дээш, Тайбың—хосталга — социализм» деп, Германның компартияның баштаар чериниң илеткелин съездиге Германның компартияның даргазы Г. Мис кылыр. Партияның удуртур органнарын соңгуур.

(СЭТА).

ЕГИПЕТ ЧАЗАКТА ЧААРТЫЛГАЛАР

КАИР. (СЭТА). Араб социалистиг эвилелдиң ТК-зының Чиңгине секретары чораан Мустафа Халилдиң тургусканы Египеттиң чаа чазааның составын чарлаан. Ол болза эрткен чылдан бээр египет чазакка үшкү улуг чаартылга болган.

Мурнунда турган чазактың 32 министрлериниң чүгле 12-зи чаа чазактың составында кирген. Кэмп-Дэвидке дугуржулганы чарары-биле чөпшээрешпээнин илереткеш, халажып чоруткан М. И. Камельдиң соонда даштыкы политика талазы-биле албан чериниң баштыңының оруу ээн арткан.

Премьер-министрниң оралакчызының, шериг министриниң болгаш шериг үлетпүрүнүң министриниң албан-дужаалындан Аль-Гамаси уштунган. Египет чепсектиг күштерниң штавының начальниниң албан-дужаалындан чоокта чаа халашкан Фахми-биле бир дөмей ону шериг айтырыгларының талазы-биле президентиниң сүмелекчизиниң ёзу барымдаалаан албан-дужаалынга томуйлаан. Египет разведканың удуртукчузу Камаль Хасан Али камгалал министри болу берген.

Бир шагда иштики херектер министриниң албан-дужаалынга баа турган, мурнунда премьер чораан Салемниң салым-чолунуң дугайында чүнү-даа дыңнатпаан. «Ажык эжиктерниң» чаңгыс черге таптап турган политиказын идепкейжидер, хөй партиялыг хевирге «демократтыг шенелдени» нептередир болгаш «социал тайбынны» хевирар талазы-биле аңаа оналаган сорулгаларны ол күүседип шыдаваан боор чадавас. Харын сыр дедир, ооң үезинде ажылчы чоннар массаларының аар-берге байдалы улам ханылаан, ол чорук 1977 чылдың январьда улустуң массалыг хөделиишкиннерин болдурган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чепсектиг күштерниң кол командылакчызының албан-дужаалындан Аль-Гамасиниң болгаш Фахминиң шеригниң дээди дужаалдарындан дүжүргени «Кэмп-Дэвидке чедип алдынган египет-израиль дуржулгаларга шериг бөлүктерниң аразында таарышпас чорук-туң барының дугайында бодалды үндүрүп турар» деп, египет чазакты чаартканының дугайын тайылбырлап тура, «Нью-Йорк таймс» солунуң корреспондентизи бижээн.

ЧОННУҢ ААС-КЕЖИИ ДЭЭШ ДЕМИСЕЖИП, ЧУРТТАП ЧОРААН

Чоннуң аас-кежии дээш чалыш-сынышчок демиселчи, уругвай коммунист Карлос Шассале мөчүп калган. Ол кара-бажыңнарга хилинчектеттирген өске-даа чүс-чүс уругвай патриоттар ышкаш аар-берге орукту эрткен. Уругвайның Коммунистиг партиязының кежигүнү дээш ону реакцылыг эрге-чагырга үр чыл иштинде кара-бажыңга тудуп, электри тогу-биле хилинчектеп, кам-хайыра чок эттеп-соп келген. Ынчалзадаа эрес-дидим коммунист каргыс ёзу-чурумга удур демисежип турар эш-өөрүнүң аттарын адап бербээн.

Ногаандык дайзыннар оон чүну-даа чедип ап чадааш, кара-бажыңдан хостап үндүрер ужурга таварышканнар. Олар кам-хайыра чок хилинчектээшкинниң, эрээ-шаажының соонда кадыын шуут ооскунган Карлос Шассалени чонга удур ёзу-чурумну дүжүр октаар дээш туржуп турар идепкейлиг демиселчилерниң дажызындан балап каантар бодааннар. Ынчалза-даа оларның ол кара сагыштыг бодалы бүтпээн.

1976 чылдың сентябрьда Шассале Кубага чедип келген. Аңаа ону ында чурттап турар эмигрант өңнүктери, эмчилер чылыы-биле уткуп алганнар. Ол дораан эмнелгеге чыдар ужурга таварышсадаа, Карлос революсчу ажылын үргүлчүлевишаан турган болгаш төрээн чурту— Уругвайда реакцияның кара сагыштыг үүлгедиглерин сойгалап илереткен номчу бижээн. Ооң шүлүктери болгаш чечен чугаалары уругвай патриоттарның хей-аъдын көдүрүп турган. Чоокта чаа Кубага болган аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалынга уругвай студентилер Карлос Шассалениң бижээн текизин ёзутаар хөгжүм каасталгалыг тускай номерни көргүскеннер.

Аныяктарның Гаванага болган делегей чыыжының үезинде Карлос «Аныяктар империализмни буруудадып тур» деп аттыг делегей трибуналының хуралынга херечи боош чүве чугаалаан.

«Эрии, хилинчекке таваржып турганш, чүнү кылза, чүнү канчалза экил, чүү чүве кижиниң сөс-домаан үндүрбейн барып болурул дээрзин билбес турган болзумзажок,

Коммунистер дугайында чугаа

эң-не коргунчуг, эң-не аарышкылыг, эң-не халаптыг үелерде эргим чоок кижилеримни, партиямны, эш-өөрлеримни, күжүр авамны сактып, бодап кээримге, ол бүгү хилинчек, эрии-шаажы, коргунчуг аарышкы намдай хона берген ышкаш болур турган. Бир эвес кандыг-бир чылдагаан-биле сөс оскунуп, эрии-шаажыга шыдашпайн, эш-өөрүмнүң аттарын адап берип кээн турган болзумза, чырык чер кырынга чурттаар булуң тыппас мен» деп, Карлос чугаалаар турган.

Карлос Шассале 1945 чылда Монтевидеонуң пролетар районунга төрүттүнген. Оон адазы Тито Шассале транспорт ажылчыннарының профэвилелиниң активчилериниң бирээзи турган. Кижини кижи дарлаар чорукка үндезилеттинген ниитилелге бөдүүн ажылчын кижиниң улуг-хуузунга таваржыр бүгү аар-бергелерни Карлос бичиизинден тура көрген. Ооң-биле чергелештир ол чөптүг эрге дээш демисел деп чүл, эш-өөрнүң эш-сеткил каттыштырылгазы деп чүл дээрзин база аныяндан тура көрүп, билип алган. Ооң адазын ажылдан үндүргеш, «кара даңзыже» киирген соонда Шассалелерниң өг-бүлези аштап эгелээрге, оларның амытынын алгач эштериниң дузаламчызын Карлос кезээде утпас кылдыр сактып бодап алган.

Бежен чылдарда Уругвайга профессионал эвилелдери элээн өзүп, быжыгып келген Марксчы идеология калбаа-биле нептерээн. Аңы демиселинге чоннуң ортумак кезектери болгаш интеллигенция база киржип эгелээн. 1958 чылда Карлос Шассале, ортумак школаның өөреникчизи турганш, Коммунистиг аныяктар эвилелиниң кежигүнүнге кирген. Оон эгелээш-ле ол бүгү амыдыралын коммунистиг идеалдар дээш демиселге берген.

1973 чылдың июньда Уругвайга шериг эргилдези болган. Чуртка реакцияның кара дүжү турупкан. Конституцияда көрдүнген хосталгаларны күш чок деп чарлаан, профэвилел организацияларын тараткан, коммунистиг, социалистиг партияларны болгаш өске-даа депшилгелиг организацияларны хораан. Карлос Шассале эш-өөрү-биле кады чажыт ажылче шилчиир ужурга таварышкан. Уругвай улуска аш-түреңги чоруктан өске чүнү-даа бербээн, бүгү чуртту эрээ-хилинчек болгаш кара-бажыңнар чери кылдыр хуулдурган каргыс ёзу-чурумну дүжүр октаар сорулганы олар салган турган.

Чоокта чаа Гаванага боттарының бүгү-делегей фестивалынга чыылган бөмбүрзектиң бүгү аныяк кижилериниң төлээлекчилериниң мурнунга чүве чугаалап тура, Карлос Шассале: «Фашизм чок, эрээ-хилинчек чок, улустуң чөптүг, хостуг чоруу, аас-кежик чечектелип сайзырап турар чаа Уругвайны көөрү — мээн эң-не улуг күзелим ол»—дээн.

Уругвай патриоттар оон ол сөстерин угаанында сиирип, бодап алган. Олар чаа Уругвай дээш аар-берге демиселин үргүлчүлеп турар.

Хулиан СУАРЕС,
уругвай журналист.
(ПМА).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛДЫҢ УЛУГ ОРУУ

ХЕМНЕР КЕЖИР

Е. Ставинкийниң бригадазы Амгунь хемни кежир чартык километр дурттуг көвүрүгнүң эптээшкин ажылдарының хуусаазын барык-ла ийи катап кызырган. ССРЭ Конституциязының бир чыл болганынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин коллектив эрте-ле күүседипкен. Күш-ажылчы рекорд тургустунган: эптээшкин ажылының шак ындыг темпизин БАМ-ның көвүрүг тудугжуларының чаңгыс-даа бригадазы мынчага чедип ап көрбээн.

Ол оолдарны тудугда ээрдейжилер деп адап турар. БАМ-да эң улуг көвүрүг — Амурнуң кежир көвүрүгнү тудуп турда, ол коллектив дыккан. Бо бригада магистральга бир дугаарында Зыбинниң аргазы-биле ажылдап эгелээн. Дөрт чыл дургузунда коллектив доктаамал составтыг ажылдап, үнелиг дуржулганы чедип алган. Амгуньда база найыралдыг, тудугжур ажылдап турар. Көвүрүгнүң секция бүрүзүн эптээринге 24 шактың орнунга 12 шак чарыгдап турган.

БАМ-ның уунда үш көвүрүгнү олар чоргаарал-биле боттарының кылдыр адап турар.

В. ВАСИЛЬЕВ,
СЭТА-ның корр.

АМГУНЬ,
БАМ-ның Чөөн участогу.

БАЙКАЛДЫҢ КОРАБЛЬДЕРИ

Судно бүдүрери — Бурят АССР-ниң дүрген хөгжүп турар чаа үлетпүр адырларының бирээзи. БАМ-ның тудуу Байкалга чүък дажыыр улуг флот тургузарын негей берген.

Улан-Удэниң судно кылыр заводу улуг хемчээлдиг чүъктер дажыглаарынга таарыштыр кылган баржаны суг кырынче салып бадырган. «БАМ-ның чагыым хүүсаа бетинде!» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап тургаш, Бурятияның судно тудугжулары хөлче бир бөлүк күчүлүг тыртыг корабльдерин эжиндирип киирген. Ындыг судноларны ында бир-ле дугаар кылып бүдүргени ол. Олар улуг чүъктүг баржаларны сөөртүрлер.

С. ДУГАРОВ,
СЭТА-ның корр.
УЛАН-УДЭ.

ЗАВОД ТУРГУСТУНАР

Геологтар БАМ станциязының чоогунда эрбиш дойлуг черни ажыткан. Аңаа автоматтыг туйбу заводун тударын көрдүнген, ооң продукциязы-биле Байкал-Амур магистралының зоназында тудугларны хандырар. Өлче чер адаазының оруктарын кыла берген, тудугжулар суурунда бажыңнарның таваа салдынып турар.

Магистральдың уунда хоорайлар, он-он суурлар, станциялар, муң-муң объектилер туттунуп турар. Оларга хөй туйбу херек. Чаа заводту ажыглалга киирген соонда магистраль уунче ол материалды чурттуң ырак районнарындан сөөртпес апаар.

К. АЛЕКСЕЕВ,
СЭТА-ның корр.
БЛАГОВЕЩЕНСК.

ТУДУГЖУ СТУДЕНТИЛЕР

БАМ тудугжуларының суурларында Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң элээн хөй дээди өөредилге черлериниң өөредилге-консультация пунктулары ажылдап эгелээн. Чүгле бо чылын безин магистральдың чедип чүс хире ишчилери өөредилге черлериниң бот-өөредилгелиг студентилери болу берген.

Молдавияның төлээлекчилери ажылдап турар Алонка суурда алдыгы ажылчын бүрүзү институтта өөренип турар. Кирериниң экзаменнерин дужаар дээш аныяктар тудугну каар ужурга таварышпааннар. Свердловскиниң политехниктиг институдунуң экзамен комиссиязының кежигүннери ол суурга боттары чеде бергеннер. Ында студент болу бергеннериниң хөйү боттарының холу-биле тудуп, кылып алган оруунга ажылдаарлар.

В. ВОЛОДИН,
СЭТА-ның корр.

ХАБАРОВСК.

ЭПТЕКЧИНИҢ КИНОДЕМДЕГЛЕЛИ

БАМ тудугжуларының амыдыралының чугула болуушкуну — Байкал даан үттеп эрткениниң баштайгы километрин тырттырган лента оннуг дугаар тоннель отрядының слесарь-эптекчизи Дмитрий Гавранның «киноархивинге» немешкен.

Харьковтуң метро тудугжуларының төлээлекчизи Д. Гавран дөрт чыл бурунгаар ажылчыннарның болгаш тускай эртемниглерниң баштайгы отрядтары-биле келген. «Кварц» деп кинокамеразын ол кана-даа кагбас. Тудугжулар амыдыралының эң чугула болуушкуннарын лентаже тырттырып ап келген. Ажылчынның кино-фильмнерин ооң өөрү дажок сонуургаар.

Д. САНЖИЕВ,
СЭТА-ның корр.

ГОУДЖИКИТ,
БУРЯТ АССР.

БАМ-НЫҢ ОГОРОДУ

Үстүү Бурея районда «Аланап» совхоз Байкал-Амур магистралының тудугжуларынга баштай алдынган картофельди чүдүрүп чорудупкан. Ол ажыл-агыйны «БАМ-ның огороду» дижирлер.

Тудугжуларны ногаалар-биле хандырарынче улуг кичээнгейни салып турар. Олар амдыызында крайның мурнуу районнарының ажыл-агыйларындан кээп турар. Ындыг-даа болза «Аланаптың» ногаажылары келир чылын ам тудуу дооступ турар теплицаларга капустаның, согуганың, помидорларның дүжүдүн алырлар.

В. ИЛЬИН,
СЭТА-ның корр.

ТЫРМА,
ХАБАРОВСК КРАЙ.

ФЕСТИВАЛЬ ТЕЙИ

Амдыызында бо тейниң ады справочниктерде-даа, география карталарында-даа чок. Ындыг-даа болза БАМ-ның тудугжулары ону эки билир — фестиваль тейи. Бо чараш тей аныяк тудугжуларның дыштанып келир ынак чери апарган. Магистральга нептерээн дыка хөй ырлар эң баштай мынаа гитара үделгези-биле чаңгыланып турган.

Чоокта чаа аңаа магистральдың Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга бараалгаткан ушкү фестивалы болуп эрткен. БАМ-ның бүгү участоктарының ырыга ынактары, чурттуң алдан хоорайларының күүседикчилери аңаа кирижкеннер.

А. КРИВЧЕНКО,
СЭТА-ның корр.

ТЫНДА,
АМУР ОБЛАСТЬ.

БАЙЫРЛАЛ КЕЖЭЭЗИ

Октябрь 5-те республиканың хөгжүм-шии театрының 43-кү сезонунуң ажыдыышкыны болган. Аңаа Күрүнениң Щукин аттыг театр училищезиниң доозукчулары — аныяк артистерни театрның хүрээлениинге байырлалдыы-биле хүлээп алган. Хоочун-даа, аныяк-даа артистер чаа сезонда үндүрер шиилеринден үзүндүлерни көрүкчүлерге ойнап бараалгатканнар.

Ажыдыышкынга РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң улустуң артистери Максим болгаш Кара-кыс Мунзуктар, театрның кол режиссёру, РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Сиин-оол, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Х. Ковгар, РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи И. Забродин, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи М. Рамазанова, Тываның улустуң чогаалчызы С. Сарыг-оол болгаш өскелер-даа киржип, аныяк артистерге чагыг-сөзүн берип, сөс алганнар.

Б. КЕНЕШ.

ЧУРУКТАРДА: РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи М. Мунзук, РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи И. Забродин болгаш аныяк артистер байырлалдыг ажыдыышкын үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

МАВЗОЛЕЙНИ ЧААРТЫП ТУРАР

Сельджуктарның ортааки вектерде күрүнезиниң чагырыкчыларының бирээзи Санджар султанның мавзолейин — XII вектиң ховар дээн чараш тураскаалын чаарты кылыр ажылдарны Туркменияда чорудуп турар. Мавзолей Байрам-Али хоорайның кыдыында туруп турар.

Ындыг тураскаалды чаарты кылыры кончуг нарын ажыл. Ол ажылды эгелээр мурнунда эртемденнер хөй чылдар иштинде бурунгу шагның дашчы мастерлериниң чажыттарын өөренип келген. Мавзолейниң дендии кылын 5,2 метр ханазы 6 метр кылын дөжекте салдынган болган. Ынчалзажок элээн каш километр черден-не көстү бээр ол кайгамчык улуг бажың аар кылдыр сагындырбас: шын пропорцияның хуулгаазыны ол. Төгерик болгаш шиштелчек дээвиириниң диаметри 25 метр, ында үт бар. Аңаа султанның кадайының алдыы дыргаан чажырып 1 каан турган, ону сөөлүнде дээрбечилер оорлап алган деп тоолчургу чугаа бар.

Өкпең-сарыг туйбуларны ук черниң бодунда бар материалдардан кылып турганын эртемденнер шинчилеп тыпкан. Туйбу быжыг болзун дээш, бар-ханнар элезинни база хыргыыш хүлүн холуп турган. Ам ол тураскаалдан ырак эвесте Курбан-Кала деп демир-орук станциязында мавзолейге хереглээр туйбу кылыр цехти тудуп турар.

Чаартылга ажылдары-биле кады бурун хоорайны казып эгелээн. Солун чүүлдер тывтып турар: хүн шагы, шыдыраа аъды, чес сыргалар. Чоокта чаа тудугжулар тураскаалдың дөжээниң байдалын хынап көөр сорулгалыг ажылдар чорудуп тургаш, элээн каш метр ханы черден мавзолей-биле дорт тудушкан чаа комплекстерни тып алган.

Байрам-Алиде чаартылга ажылдарын Туркменияның Культура министерствозунуң эртем-бүдүрүлге мастерскаялары болгаш ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң Төп эртем-шинчилел лабораториязы чорудуп турар.

Павел ИОНОВ,
ПМА-ның корр.

ӨПЕЙ ЫРЫН ЫРЛАП БЕРЕМ

Сөзү М. КӨЖЕЛДЕЙНИҢ

Аялгазы Д. ХҮРЕШ-ООЛДУҢ.

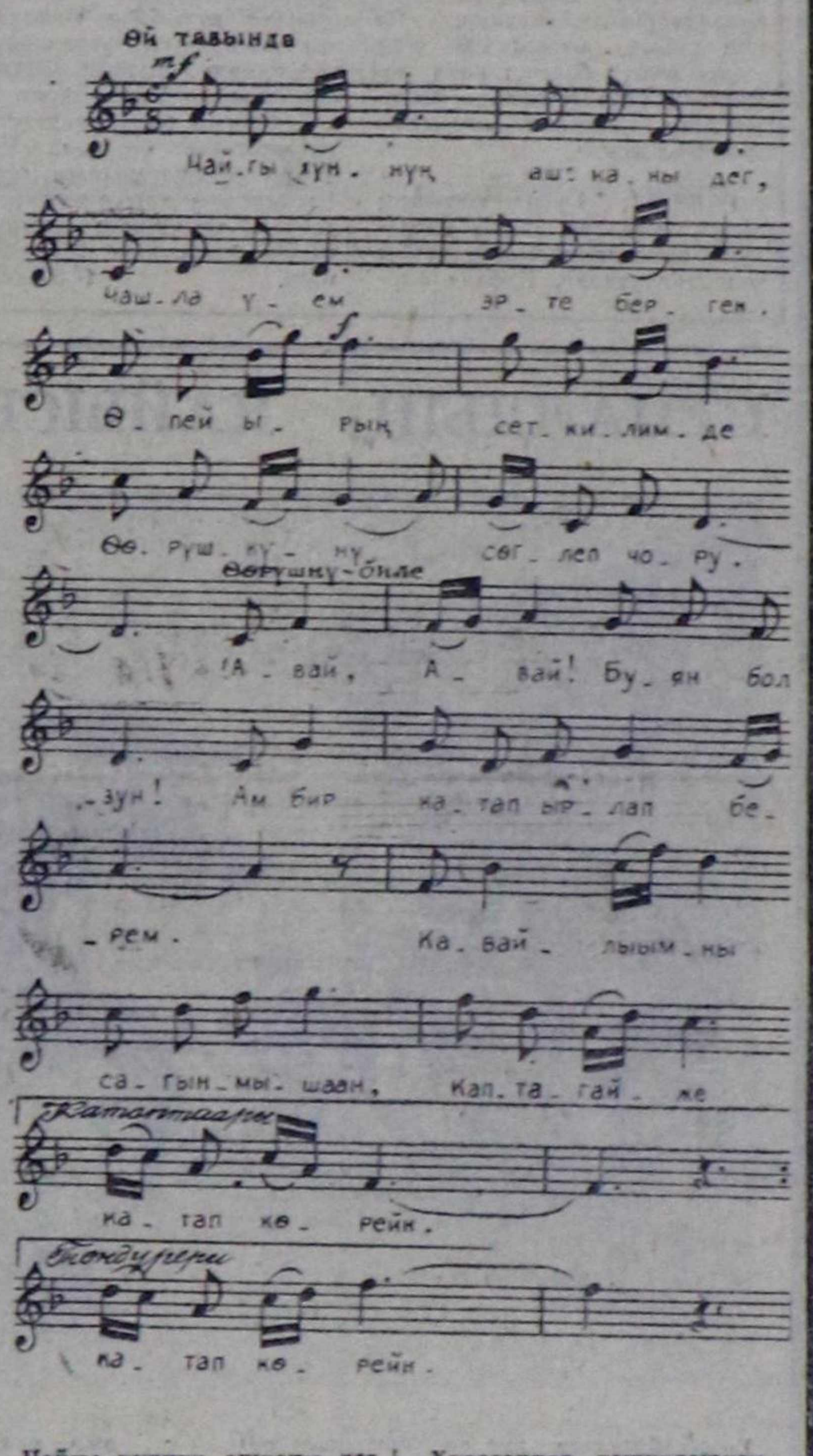

Чайгы хүнүн ашкапы дег,
Чашла үем эрте берген.
Өпей ырың сеткилимде
Өөрүшкүнү сөглеп чору.

Авай, авай! Буян болзун!
Ам бир катап ырлап берем.
Кавайлыымны сагыммышаан,
Каптагайже катап көрейн.

Күжүр авай, өпей ырың
Хүлээлгеме дөгүм болзун.
Чашкы шаамны сактып алгаш,
Сагыжымны оожургадыйн.

Хураганнар дешкилешкен
Куржаангыны көрүп алыйн.
Авай кежи чучаам кеткеш,
Авам сенден куспактаныйн.

Чүүден эргим өпей ырын
Чүрээм орта артын кээзын!
Чашкы үем ыраза-даа,
Чалыы хевээр чурттап чоруийн!

Авай, авай! Буян болзун!
Ам бир катап ырлап берем.
Кавайлыымны сагыммышаан,
Каптагайже катап көрейн.

СОНУУРГАКТАРГА

ДЕЛЕГЕЙДЕ ИЙИСТЕР ЧЕЖЕЛ

Болгарияның ийис ийи эмчи алышкылары Георги биле Димитр Икономовтар 1882 чылдан 1972 чылга чедир — тозан чыл дургузунда Болгарияга чеже ийистер төрүттүнгенил дээрзиниң дугайында материалды чыггаш, ону эртем талазы-биле өөренип көрген.

Үстүнде айыттынган үениң иштинде ийистеп төрүттүнген уругларның саны үжен муң кижи ажып турар болган. Үштеп төрүттүнген уругларның саны 4 муң ажыг, а 92 катап дөрт уругну божаан таварылга турган.

«Отечество» дээр болгар журналдың бижип турары-биле алырга, бистиң өртемчейивисте 70 миллион ажыг ийистер чурттап турар. Ийистээр чорук сонгу чүк улустарында — Данияда, Швецияда, Норвегияда, а ол ышкаш Польшада хөй таваржып турар. Мурнуу Африкада ийистээр чорук ховар.

АЙЫЛДЫГ ТЫВЫШ

— Николай Иванович! Бистин бо чүвевисти көрүңердаан! — дижип, оолдар алгырышкан.

Москва чоогунда Троицкое хоорайның № 3 ортумак школазының шериг башкызы Н. И. Богачев оолдарның ап чоруурун чүүлдү көргеш, арны хуула берген.

Дайын каржыкчызы кижи болгаш, ол оолдар чуну экелгенин биле дыртып каан. Оолдарның холунда чазылбайн барган бомба көстүп турган.

Шериг башкызы милицияже долгашкан. Айыылдыг чүүлдү чымчак сыртык кырынга салгаш, шериг полигонунче алгаш барган. Тускай эртемниглерниң шинчилээш, доктааткаңы-биле алырга, ол дээрге эрткен дайында октаттынган чазылбайн барган немец бомба болган. Ол канчап бичии оолдарның холунга кире бергенил?

Ол ындыг чүве бооп-тур: Андрюша Степанов чайгы дыштанылга үезинде ачазы-биле кады Крымның чартык ортулуунга туристи аян-чорук кылып чораан. Ынчан ол бомбаны тып алган. Оол ону рюкзакка суп чажырыпкан, а оон соонда өлүүге бажыңның балкон кырынга кадагалап турган.

(«ТРУД» солундан).

17 ХАРЛЫГ ЧЕМПИОНГА ЧЕЧЕК

ПИЦУНДА. (СЭТА-ның тускай корр.). «Делегейниң шыдыраа федерациязының өмүнээнден 1978 чылда шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону кылдыр Майя Чибурданидзени чарлаары меңээ улуг өөрүшкү-дүр!» Чибурданидзе биле Нона Гаприндашвилиниң аразынга делегейниң бирги чери дээш шыдыраага хереэженнерниң маргылдаазын байырлалдыы-биле эрткен суббота хаап турда, ФИДЕ-ниң чиигине секретары дээрги Инеке Баккерниң бо сөстери түңнел чүүл болган. Залдың диимиттиг адыш часкаашкынының үезинде 17 харлыг Майяга улуг лаер чечекти тывыскан.

ССРЭ-ниң спорткомитединиң даргазының оралакчызы В. Сыч делегейниң чаа чемпиону Майя Чибурданидзеге ССРЭ-ниң гроссмейстери атты тывысканының дугайын дыңнаткан. Баштай ындыг атты Гаприндашвили чедип алган.

Хаарының ёзулалынга Майя ооң чедиишкиниг болурунга бүзүреп турганнарга, бодунуң чедиишкиннеринге дузалап турганнарга өөрүп четтиргенин илереткен. Чүнүң-даа мурнунда мен бодумнуң чедиишкинимдээш Нона Гаприндашвилиге өөрүп четтирдим. Ол чокка Грузияга херээженнер ортузунга шыдыраа аягызы ышкаш ындыг бедик хөгжүлдени чедип албас болгаш меңээ өөрүнчүг ындыг хүн база турбас турган ийик деп, ол демдеглээн.

Чемпион кижи оңза харысалгалыг болур. Бодумнуң бүгү күжүм-биле ойнаарымны азап, шыдырааның хөй саныг сонуургалдыгларының бүзүрелин бүзүредирин оралдажыр мен деп, Майя демдеглээн.

МАССАЛЫГ ЧОРУП ТУРАР

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң бүгү девискээринде солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы массалыы-биле, калбарып эгелээн. Бо хүннерге чедир номчукчулар 354 экземпляр журналдарны чагыткан. Төп болгаш республика солуннарын ийи чүс ажыг кезекти чагыткан.

Парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары Кара-кыс Очурбай, Зоя Тумат, Шугдур-оол Довгак олар эң идепкейлиг ажылдап турарлар. Бо чылдың парлалга чагыдылгазында оң-за демдеглээр чүве болза, чагыдыкчыларның солуннарны болгаш журналдарны улуг түңге бижидип турары болур. Чижээлээрге, малчыннар Довгак Балды-Суур, Куулар Санчат-оол, Дагбэ Доржу олар 40-40 рубльдиң солуннарын болгаш журналдарын чагыткан. Совхозта ажылдап турар кода интеллигентилер солуннарны болгаш журналдарны 40—60 рубль чедир түңге чагыдып турарлар.

Н. ДАМДЫН.

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИМ

Кызылдың даг экспедициязында аът ажаакчылап турар мен. Эрзин районнуң девискээринде Арыглыг-Ажык деп черге ажылдап тургаш, ковчуг аар дегдирип аардым. Дегдиришкин берге болган, ынчангаш баштайгы беш хонукта угаан ышкынып-даа турган болдум.

Бергедеп эгелээримге өөрүм мени Эрзин эмнелгезинге экелген. Ында ниити аарыглар эмчизи Б. Н. Очур-оол мени шинчип, хүлээп алгаш, эмнеп эгелээн. Хар-назыным дөгүп, 60 чоокшулаан болгаш аар дегдиргенимден баштайгы хүннерде эмнээрге, ындыгла чогумчалыг эвес турганы илдең болду. Ынчалза-даа Борис Николаевич эмчиниң кызымак, билдилиг эмнээшкинден сегип, кадыым экижиди.

Кадык тургаш-ла хиреххире өорган ээлбестээр чыргалыг чораан мен. Б. Н. Очур-оол эмчи ол аарыымны база катай эмнеп каапкан. Ам шуут кадыкшаан катап ажылдаар дээп тур мен.

Эргим редакция, «Шынның» дамчыштыр Борис Николаевич Очур-оол эмчиге мээң өөрүп четтиргенимни илередирин чөпшээреп көрүңер. Аныяк-даа болза, опаашкан ажылынга арга-дуржулгалыг эргим эмчимниң ажылынынга, амыдырал-чуртталгазынга улуг-улуг чедиишкиннерни күзээр-дир мен.

К. КӨКЕП.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 10—15, чамдык черлерге 5—10 градус чылыыр.

Кызылга база аяс хүн болур. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаар хүндүс 12—14 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Тываның делгемнеринде.

А. МОНГУШТУҢ фотоэтюду.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55— В. Черных — «Бобровтуң хереэ». Воронежтиң А. Кольцов аттыг шии театрының шиизи.
13.20—16.00—Чапсар.
16.00—«Райком секретары». Документалдыг телефильм.
16.55—«Композитор Людвиг-Ван-Бетховен».
17.25—«Сээң Ленинчи библиотекаң», В. И. Ленин — «Аныяктар эвилелдериниң сорулгалары».

КЫЗЫЛДАН

18.10—Телемедээлер.
18.25—«Директор Сергеев 8-тен 18 шакка чедир...» Телефильм.
18.45—«Хөй-ниити амыдыралының экраны». Дамчыдылга.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылганы профессор А. А. Безуглов чорудар.
20.15—«Часкы аялгалар». Урал-чечен телефильм.
21.20—«Василий Шукшин. Прозаның арыннары-биле».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—01.10—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА— «Крылья Советов» ЦСКА-ның Спорт ордузундан дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.10—«Школачыларның XV Бүгү-эвилел спартакиадазы». Дзюдо. Ташкенттен дамчыдылга.
18.40—Узбек ССР-ниң Джизак областа Октябрь районнуң «Кур чержи» ансамблиниң концерти.
19.00—«БАМ-ны тудуп турар бис».

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Коңга какпас кичээл». Телефильм.
19.50—20.20—«Таңцы урал чүүлү». Дамчыдылга.

КӨРҮҢЕР!

«Мосфильм» биле «За играли фильми» (Болгария) студиялары режиссёр Никола Корабовтуң тургусканы «ЮЛИЯ ВРЕВСКАЯ» деп кинону үндүрген. Ук кино найысылалдың кинотеатрларында дүүн үнүп эгелээн.

КИНО

ОКТЯБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Юлия Вревская» 9.30, 12.20, 15.10, 18.00, 20.40 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Чалбыыштыг чалыы назын» 9.10, 10.40, 15.00, 16.30, «Элдептиг херээжен» 12.10, 18.00, 20.40 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Оожум океанның дээрбечилери» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Фанфан Тюльпан» 13.00, 16.30, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарияттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2699.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01092

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 236 (10833) | 1978 чылдың октябрь 11, среда | 1925 чылдан үндүрттинген | Өртээ 2 коп.

СЭКП Тыва обкомунуң IX пленуму

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Дүүн Кызылга Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга СЭКП Тыва обкомунуң IX пленуму болуп эрткен. Пленумнуң ажылынга партия, совет ажылдакчылар, республиканың министерстволарының болгаш ведомстволарының удуртукчулары киришкен.

Пленумну СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** ажыткан.

Партия обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинниң илеткелиниң талазы-биле партияның ээлчеглиг XVII область конференциязын чыылдырар дугайында доктаалды пленум хүлээп алган.

«СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1978 чылдың май 25-тен хүлээп алган доктаалының база «1978 чылда дүжүт ажаап алышкынын, кодээ ажыл-агый продуктуларының болгаш мал чеминиң белеткелдерин хандырар талазы-биле немелде хемчеглерниң база 1978—1979 чылдың мал кыштаглаашкынының чедиишкинниг эрттирер дугайында» партия обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалының күүселдезиниң чоруп турарының дугайында» СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары **В. М. Евтешинниң**, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары **Д. С. Данзын-оолдуң** информацияларын пленумга дыңнаан.

Пленумга чүве чугаалаан СЭКП обкомунуң ийиги секретары **В. Е. Серяков** беш чылдың үшкү чылының планнарын болгаш хүлээлгелерин күүседир, күскү хову ажылдарын, келир кышка белеткелди чогуур үезинде доозар болгаш мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер талазы-биле республиканың партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының мурнунда туруп турар сорулгаларга тодаргай доктааган.

Бо айтырыгның талазы-биле пленум чогуур доктаалды хүлээп алган.

Партияның XVII область конференциязын чыылдырар дугайында СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң
ДОКТААЛЫ

I. Партияның XVII область конференциязын 1979 чылдың январь 8-те чыылдырар.

II. Партияның XVII область конференциязының дараазында хүн чурумун бадылаар:

1) СЭКП обкомунуң ажылының дугайында отчёт;

2) партияның область организациязының ревизия комиссиязының отчёду;

3) СЭКП обкомун соңгуур;

4) партияның область организациязының ревизия комиссиязын соңгуур.

III. Партияның XVII область конференциязының делегаттарын Кызыл хоорайның болгаш районнарның партия конференцияларынга соңгуур.

Партияның XVII область конференциязынга төлээлежилгениң нормазын тургусканы: СЭКП-ниң 18 кежигүнүнден бир делегат.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ—ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ

СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары В. Е. СЕРЯКОВТУҢ пленумга чугаазы

Амгы үеде кодээниң коммунистериниң, бүгү ажыл-ишчилериниң кужениишкини, Кызыл хоорайның болгаш районнар төптериниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының доктаамал шеф дузаламчызы-биле кады, партия ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринче, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң көвүдедиринче, чепсек-херекселдерни, чемишчидилгелерни база машина-техниканы ажыктыг ажыглаарынче угланган.

Тос айларда күрүнеге сүт садарының планы 102 хуу, эъттиң —105,9 хуу күүсеттинген. Өлүк болгаш алгы-кеш белеткээриниң планы ажыр күүсеттинген.

Эрткен үш кварталдарда күрүнеге мал продуктулары садар планын бүгү көргүзүглер аайы-биле күүсеткилээн. «Шекпээр», «Хемчик», «Революцияның чалбыыжы», «Коммунизмниң херели», «Саян», «Мөрен», «Нарын», «Бүрен», «Улуг Октябрь» болгаш СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар күрүнеге дүк садарының чыл планын күүсеткен. Республиканың 120 ажыг хойжузу чүс хойга онаштыр чүстен хөй хураганы алган болгаш доруктурган.

Беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын болгаш бедиткен хүлээлгелерин ыяап-ла күүседир дээш чер-черле партия, совет, ажыл-агый органнары, профэвилел, комсомол организациялары социалистиг чарышты улам калбартыр ужурлуг деп оратор оон ыңай чугаалаан. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1978 чылдың май 25-те хүлээп алган доктаалынга үндезилээш, СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели «1978 чылда дүжүт ажаап алышкынын, кодээ ажыл-агый продуктуларының болгаш мал чеминиң белеткелин хандырар болгаш 1978—1979 чылдың кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ук доктаалда айыттынган чүүлдерни боттандырар талазы-биле партия, совет, ажыл-агый органнары элээн хөй чүүлдерни кылган. Ындыг болзажок агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге улуг бергедээшкиннерни таварыштырган.

Хүлээлгевис ёзугаар 280 муң тонна тарааны алыр турган бис, а херек кырында 40 муң тонна болган. 18,7 муң тонна картофель белеткээр хүлээлге чүгле 6,1 муң тонна кылдыр күүсеттинген. Ногаа болгаш мал чеми культуралар талазы-биле планнар база-ла күүсеттинмейн турар.

Күрүне курлавырындан үндүрүп берген 85 муң тонна концентраттыг чемнерни, белеткеттинер 26 муң тонна хыырылышты, Алтай крайдан алыр 30 муң тонна саванны болгаш күскү үеде белеткеттинер 10 муң тонна хире бөдүүн чемнерни катай алыр болза малдың чем-биле хандыртынганы 67 хуу болур. Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Мөңгүн-Тайга болгаш Улуг-Хем районнар мал чеминиң талазы-биле улуг бергедээшкинге таваржып турар.

Бо берге байдалдан чогуур түңнелди кылыр ужурлуг бис. СЭКП райкомнары, райкүүскомнар үндүр бижиттинген тараа шөлдериниң үнүжүн, орук, чоога кыдыгларының сигенин кезеринче, бүгү саванны ажаап алырынче, бүрү аймаан болгаш картофель сывыы чыырынче кодээниң бүгү ажыл-ишчилерин мобилизастаар ужурлуг. Алтай крайда 17,5 муң тонна саван прессеттинген, ону сөөртүрүн дүргедедир херек. Убса-Нур, Тере-Хөл, Мешкен-Хөл, Каът-Хөл болгаш Тес унунуң хыырылыжын ноябрь 10-дан эгелеп белеткеп эгелезе эки.

Бар мал чеминиң камгалал-хайгааралын күштелдирбишаан, оон үрелип баксыраарын болдурбас херек. Ону ам-даа немей чыырының, белеткээриниң база кыштагларга чедирериниң талазы-биле ажыл-агыйның төвүнге болгаш ийи-үш кезек черлерге тускай пункттарны тургузары чугула. Кыштагларны, бригадаларны мал чемгерер шагжалар болгаш өске-даа чүүлдер-биле долу хандыргаш, куру болгаш шык мал чеми белеткээр агрегаттарны ажыглаштан белеткээр болза эки. Малга чем каап бээр херекселдерни белеткээрин арга-ыяш ажыл-агый эргелелинге дааскан, ааа чагыгларны ажыл-агыйлар киирер хүлээлгелиг.

Мал продуктулары садар талазы-биле бо чылдың планын күүседир төлээде ам-даа 4,6 муң тонна сүттү, 8,7 муң тонна эъттү, 466 тонна дүктү болгаш 6,2 млн. кезек дагаа чуургазын бүдүрер ужурлуг бис.

Эрткен үш кварталдарның планын чамдык районнар болгаш ажыл-агыйлар күүсетпээн. Сүт планын 10 совхоз болгаш Таңды район ниитизи-биле күүсетпээн, эът планын 13 совхоз. Мөңгүн-Тайга база Бай-Тайга районнар үскен. Дагаа чуургазы бүдүрериниң планын «Көк-Тей» совхоз күүсетпээн. Дүк планын чүгле 11 совхоз күүсеткен, өске 45 совхоз болгаш бүгү районнар ону күүсетпээн. Чыл төнчүзүнге чедир плаңдан ажыр күрүнеге 500—600 тонна сүттү садар болгаш эът планын күүседиптер арга бисте бар.

Күскү болгаш кышкы үеде сүт саалдазын кудулатпас дээш саар инектерни амдыгаалтан эгелеп тургузу азыраарынче киирер херек, дүне оларны силос-биле чемгерерин организастаары чугула. Ажыл-агыйның иштики херекселдерин кызырып тургаш, ооң бараанныг чоруун 87—90 хуу чедирер херек.

Кышкы үеде сүт саалдазын көвүдедир база ооң шынарын экижидер дээш сүт-бараан фермаларының саанчыларының, кадарчыларының болгаш өске-даа ажылдакчыларының аразынга социалистиг чарышты калбартып, организастаар херек.

Эът садар планны күүседир дээш дараазында чүүлдерни кылза чогуур: совхозтарның эът планынга киирээр чогуур малының баш саны октябрь 10-га чедир тодарадыр болгаш совхозтарның болгаш каттыжышкыннарның семиртилге шөлдеринге оларның семиртилгезин организастаар, октябрьның, ноябрьның дургузунда чоңдан малды массалыг садып алырын организастаар болгаш ооң күзели-биле 4—4,5 тонна эътти белеткеп садар.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында кышка белеткелдиң хуусаазын айыткаш, чурттаар бажыңнарының, чунар-бажыңнарының, кызыл-булуңнарының болгаш кажааларының септелгезин бо чылдың октябрь 1-ге чедир доозар деп айыткан.

Ындыг турбуже ол ажыл ам-даа бүрүн доозулбааның айтыр апаар деп, В. Е. Серяков уламчылап чугаалаан. Бөгүн малчыннарга чурттаар бажыңнарының 30 хуузу, кызыл-булуңнарның 40 хуузу, чунар-бажыңнарның 43 хуузу септеттинмээн, бызаа болгаш инек кажааларының 20 хуузу, хой база хураган кажааларының 20 хуузу белеткеттинмээн. Өрүмнеп үттээн кудуктар, суг сөөртүр машиналар, кормоцехтер, чем каап бээр херекселдер болгаш өске-даа эргежок дериглелер чедир септеттинмээн. Совхоз болгаш район бүрүзүнге белеткелди хынаар комиссияларның киржилгези-биле ол бүгү ажылдарны бо чылдың ноябрь 1-ге чедир организастап чорудары партия комитеттерниң, кодээ ажыл-агый органнарының хүлээлгези болур.

1978—1979 чылдарның кыштаглаашкынынга белеткелди шалыпкын доозар болгаш ону эки эрттирер сорулга биле СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, кодээ ажыл-агый эргелелдери комплекстиг, организастыг эргежок чугула хемчеглерни чорудар ужурлуг. Маңаа хамыктың мурнунда малчыннарга амыдырал-чуртталганың таарымчалыг байдалын тургузар, оларны чурттаар бажыңнары, өглер, чунар-бажыңнар, кызыл-булуңнар-биле хандырар херек.

Оон аңгыда малчын кадрларны четчелээр, мал ажылынче кышкы үеде коммунистерни, комсомолчуларны немей чорутса чогуур. Фермаларга, бригадаларга партия, партийжи-комсомол болгаш профэвилелдиң бөлүктерин тургузар. Малдың баш санын камгалап алыр, мал чеминиң кадагалалын болгаш ажыглалын хараагалзаар сорулга-биле депутаттар постуларын болгаш улусчу контрольдуң постуларын тургузар.

Кышкы үеде малды камгалап алыр база продукция бүдүрерин көвүдедир дээш социалистиг чарышты дыштыг кылдыр организастаар херек.

Одарларны чөп ажыглаары-биле кыштагларны немей организастаары чугула. Коданнарны, бригадаларны болгаш фермаларны үзүп тургузарын организастыг доозуп, малдың арган, семизин ылгаар болгаш ветеринария талазы-биле эргежок чугула ажылдарны чорудары чугула. Совхозтарның бир азы ийи фермаларынга саар инектерни мөөңнээри чугула. Мыйыстыг бода мал фермаларын база чогуур санныг кылдыр тургусса чогуур. Эът планынга киирер бүгү шарыжыктарны «Тыва», «Сукпак» база «Совет Тыва» совхозтар каттыжышкынының семиртилге шөлдеринге тургузар. Кужу арган ашак хойларны тускай коданнарга мөөңнээш, оларның чемгерилгезин болгаш суггарылгазын доктаамал чорудары чугула. Аарыг малдарны эмнээри-биле совхоз бүрүзү ветеринария-санитария пунктуларлыг болур болза чогуур. Суг сөөртүр бүгү автомашиналарны болгаш кудуктарны ноябрь 1-ге чедир белеткээр, суг чылыдар черлерни тургузар, хөй суггарар оңгачаларны кылыр херек.

Совхоз бүрүзүнге бодунуң автотранспорттунуң күзели-биле мал чеми сөөртүр автоколоннаны октябрь 20-ге чедир организастаар болгаш совхозтарда ажылдап турар автомашиналарның 60-тан эвээш эвес хуузу мал чеми сөөртүрүнге ажыглаттынган турар ужурлуг.

Мал бажы өстүрериниң айтырыгларын кичээнгейниң төвүнге тургузар ужурлуг дээрзин В. Е. Серяков чугаалаан. Ол ажылдарны Чөөн-Хемчик, Таңды, Тес-Хем районнарының совхозтарында амдыгаа чедир четпес организастаан.

Ол бүгү айтырыгларны шиитпирлээринге республиканың министерстволарының, организацияларының болгаш ведомстволарының кылза чогуур хемчеглеринге оратор тодаргай доктааган. Ылангыя республиканың тараа продуктулар эргелели комбикормнар бүдүрерин хүн бүрү 200 тоннага чедирериниң айтырыын шиитпирлээн турар ужурлуг. Республиканың Курпланы совхозтарга септелгеге хереклеер 300 муң санныг туйбуну тускайлап кээр ужурлуг.

Кодээ ажыл-агыйның бүдүрүлге-техниктиг хандырылгазының талазы-биле Күрүне комитеди мал фермаларынга, мал чеминиң херимнеринге база кормоцехтерге монтаж ажылдарын доозарын хандырар хүлээлгелиг. Котельнаяларны мал чемнерин хээндектээр дериглелерни, кедистин, шилди болгаш өске-даа тудуг материалдарын бээр талазы-биле ажылдарны чорудар апаар.

Респотребсоюз өглер кылырынга херегээр брезентини болгаш фонарьларны сөөртүп, садарын хандырар, малчыннарның садыг хандырылгазын экижидер хүлээлгелиг.

«Тыва суг тудуг» трест кудуктарның септелгезин ноябрь бирге чедир доозарын, «Тыва кодээ тудуг» трест болгаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкыны инек, бызаа кажааларының база семиртилге шөлдериниң тудугларын ноябрь 1-ге чедир доозарын «Тыва тудуг» трест хавал семиртир комплекстиң чамдызын ажыглалга киирип, кышкы үеде ажыглаары-биле ооң тудуун күштелдирерин көрүп турар.

Малды соккаш, сайгарып эгелээр төлээде Кызыл-Мажалыктың эът комбинадын ажыглалга киирерин «Шагонартяжстрой» трест дүргедедир ужурлуг. Энергетиктер дыка хөй хемчээлдиг ажылдарны күүседир апаар.

«Скотопром» трестиң совхозтарынга малдың эмин эрттир мөөңнелип, чыглы бээрин болдурбас дээш мал согар, ону сайгарар талазы-биле эът комбинадының ажылын партия Кызыл хоорсому болгаш хоорсүүском экижидери эргежок чугула. СЭКП райкомнары база район Советтериниң күүскомнары маңаа шеф ажылын күштелдирер хүлээлгелиг.

Ол бүгү айтырыгларны чогуур өйүнде шиитпирлээри беш чылдың үшкү чылын чедиишкинниг доозарынга, мал кыштаглаашкынын организастыг чорударынга, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге, пландарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге таарымчалыг салдарны чедирер дээрзин, В. Е. Серяков түңнелинде чугаалаан.

Эш Л. И. Брежневтиң Э. Берлингуэр-биле ужуражышкыны

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев Италияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Энрико Берлингуэр-биле октябрь 9-та Кремльге ужурашкан. Оларның сеткилгү ужуражылгазының соонда эрткен чыл дургузунда болган болуушкуннарның дугайында санал-оналдарып олар солушкан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары эш Б. Н. Пономарев ужуражылгага киришкен.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниң канчаар боттанып турарының дугайын, өңгү беш чыл планының боттанып келген баштайгы ийи чартык чылының дургузунда ооң күүселдезиниң түңнелдериниң дугайын, ССРЭ-ниң чаа Конституциязының чүүлдериниң амыдыралда канчаар боттанып турарының дугайын, коммунистиг тургузуушкунну чорудулгазында тыптып кээп турар айтырыгларның канчаар шиитпирлеттинип турарының дугайын Л. И. Брежнев чугаалап берген. СЭКП-ниң делегей аренаазында ажыл-чорудулгазының дугайын, делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлышкынын быжыглаар дээш, бөө-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадыр дээш Совет Эвилелиниң демиселиниң дугайын ол дыңнаткан.

Италияның Коммунистиг партиязының ам Италияның мурнунда турар айтырыгларны шиитпирлээринче угланган ажыл-чорудулгазының дугайын, ажылчы массаларның амыдыралчы эргелериниң болгаш эрге-ажыктарын хандырар дээш, чурттуң демократтыг хөгжүлдези дээш итали коммунистерниң демиселиниң дугайын Э. Берлингуэр бодунуң талазындан чугаалап берген. Тайбыңның быжыглаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр итали коммунистерниң салып турар күженишкиннериниң дугайын ол дыңнаткан.

Делегей байдалының парлылап бар чыдарынга холбаштыр эштер Л. И. Брежнев, Э. Берлингуэр олар сагыш-сыралын илергейлеп, улустарның бүгү-ниити тайбыңының болгаш айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктары делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлышкынын быжыглаар дээш, ону бүгү делегейге нептередир дээш демиселди идепкейжидерин чүткүлдүг негеп турар дээрзинге боттарының бүзүрелин онзалап демдеглээннер.

СЭКП-ниң болгаш Италияның Компартиязының аразында эш-ёзунуң харылзааларының чедиишкинниг хөгжүлдезин сеткил ханышкын-биле демдеглээш болгаш ол харылзааларны улам ыңай ханыладырынга идиг бээр бодал илергейлеттинген.

Найыралчы, эш-ёзузунуң байдалынга эрткен беседага СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы эш А. М. Александров, Италияның Компартиязының ТК-зының кежигүннери — Италияның Компартиязының ТК-зының Делегей килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы эш А. Руббн болгаш Италияның Компартиязының Парлалга бюрозунуң эргелекчизи эш А. Тато база киришкен.

КЕЗЭЭДЕ КАДЫ

ЕРЕВАН Орус-армян найыралдың тураскаал комплекизиниң төжээн салырының ёзулалы октябрь 9-та Армян ССР-ниң найысылалынга болган. Хостакчы орус дайынчыларның болгаш армян эки турачылар отрядтарының Эриван шивээзин барып штурмнап турганы тейниң кырынга ол тураскаалды тургузарын шиитпирлээн. Тураскаал салырының ёзулалынга Армянияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары К. С. Демирчян, Армян ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы В. Е. Саркисов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ф. Т. Саркисян олар киришкен.

Орус-армян найыралдың өңдүр чаагай бедик тураскаалы бо хүннерде хөгжүп орар үлетпүрлүг аныяк хоорай Абовянда ажыттынган. Даглыг Зангезурнуң төвү — Кафанда армян улустуң национал-хосталгалыг демиселиниң маадыры, Россия-биле эвилел дээш чүткүлдүг демисежип чораан Давид Бекке тураскаалды тургускан.

(СЭТА-ның корр).

«САЛЮТ-6» — «СОЮЗ-31» — «ПРОГРЕСС-4»: ЧҮЪК ДҮЖҮРҮЛГЕЗИ

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Чер соогунуң космос делгеминге Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков 116 хонук дургузунда ажылдап келгеннер.

Октябрь 9-та орбита комплекизинге ажыл хүнү Москваның-биле эртенгиниң 8 шакта эгелээн болгаш 23 шакка чедир уламчылаан.

Эртенги чемниң болгаш комплекстиң иштинде системаларын хынап көргениниң соонда экипаж «Прогресс-4» транспорт корабльден чүък дүжүрер ажылды чоруда берген.

Чүък дүжүрери-биле кады «Салют-6» станциясының одаар чүүл кудар саваларын немей долдурарынга белеткелди чорудуп турар. Ол сорулга-биле каттышкан шимчедикчи агрегаттарның бактарындан газты үндүр сордуруп турар.

Экипажтың илеткелдери болгаш телеметриктиг информацияның саң-түңү-биле алырга, орбитаның «Салют-6» — «Союз-31» — «Прогресс-4» комплекстиң иштинде системалар болур-чогуур-биле ажылдап чоруур. Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков оларның кадыкшыл байдалы эки.

Комплекстиң иштинде ажылды телевизилеттингеш программа ёзугаар боттандырып турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитединде

Октябрь 9-та академик А. П. Александровтуң даргалааны-биле комитеттиң пленуму болган. Ооң ажылынга чурттуң сураглыг эртемденнери болгаш улус ажыл-агыйының специалистери киришкен.

1978 чылда ССРЭ-ниң күрүне шаңналдарының конкурстарынга киирген ажылдарны болгаш оларны хөй-ниитиниң чугаалашканының түңнелдерин пленумга сайгарган.

ШАҢНАЛ — ПУТЕВКА

«Тыва тудуг» трестиң партия комитеди, профэвилелдериниң каттышкан комитеди болгаш комсомол организациязы бо хүннерде бүгү-ле күштү болгаш курлавырларны оңгу беш чылдың үшкү чылында ажыглалга киирер тудугларынче угландырган.

Октябрьның баштайгы он хонуу эртип турар. А бо айда ажыглалга кирер тудугларның аразында Кызылда «Турист» гостиницаның корпузу база бар. Ында байдал ам канчаныл?

Гостиницаның 265 номерлери шуптузу аңгылаттынган, бажыңның даштыкы хааларын болгаш коридорларны, янзы-бүрү өрээлдерни, номерлерни шеверлеп, чугайлаан. Бажыңның даштыкы балкоңнарының экраннарын эптеп доозуп турар. Ооң кол эжииниң талазында мрамор болгаш гранит плиткалардан чадалар, шөлчүгештер салырын специалистер доозуп турар. 3-кү тудуг эргелелиниң ажылчыннары гостиница чоогунуң шөлүн дескилеп, асфальтылап эгелээшкен. Шеверлекчилерден аңгыда монтажчылар лифтилерни тургузуп, «Востоксантехмонтажтың» сантехниктери санфаянстарны эптеп кылып турар.

Тудугжуларның, шеверлекчилерниң болгаш монтаж ажылдарын кылып турар бригадаларның база звеноларның аразында чарыштың түңнелдерин хөй-ниити штавы неделязап үндүрүп турар. Тиилекчилерге алдар кылдыр күш-ажылчы алдар эгүн көдүрер.

Чарыштың тиилекчилерин шаңнап-мактаарынга янзы-бүрү аргаларны ажыглап турар. Тудугжулар ортузунда эң-не нептереңгей болгаш күзенчиг шаңналдарның бирээзи — УАЧД-ге баар болгаш дыштанылга бажыңнарынга халас дыштаныр путёвкалар боор турар. Октябрь айның эгезинде Николай Кирсановтуң плиточниктер, Екатерина Бызяеваның — штукатурлар, Валентина Борбак-оолдуң — малярлар болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Николай Велигодскийниң тудугжулар бригадалары чарышка тиилекчи боор, чаңгыс эвес удаа шаңнадып келген. Ол бригадаларның эң эки түңнелди чедип алган кежигүннери УАЧД-ге болгаш Төрээн чурттуң найысылалы Москвага барып чорааннар. Михаил Горбачевскийниң, Март-оол Аракчааның удурткан бригадаларының бызаңчылары, Нина Оюннуң, Раиса Григоровичиниң малярлары — дыштанылга бажыңнарынга баар путёвкаларны алганнар.

Социалистиг чарышты ыңчаар калбартып, шаңнал-мактаалдың ындыг хевирлерин ажыглаары — «Турист» гостиницаның тудуун улам шапкынчыдарынга идиглиг боор турар.

С. КРАСНОПЕРОВ.

ЧУРУКТА: «Кызыл тудуг» эргелелиниң А. Ворошилин бригадазының демир шаңнакчызы Б. Эртине. Ол «Турист» гостиницаның тудуунда эки ажылдап турар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КҮЖҮВҮС - НАЙЫРАЛДА

КОЛЛЕКТИВИВИС ХӨЙ НАЦИОНАЛДЫГ

Чөөн-Хемчик * районга хөмүр-даш бүдүрүлгезин ажытканда бээр элээн үр апарган. Бүдүрүлге чери ажылдап эгелээн чылындан эгелээш багай эвес кергүзүглерлиг ажылдап, тоску беш чылда чурттуң хөмүр-даш үлетпүрүнүн бүдүрүлгелериниң аразында чарышка шанналдыг черлерни ап келген. Бо беш чылдың планның онзалдалары чылдар аайы-биле база-ла эки күүсеттинип орар. Эрткен тос айларда хөмүр-даштың кырында калының дөвүраан арыглап сөөртүр ажылдарның планы 5,5 хуу ажыр күүсеттинген болгаш кышкы үеде дең-дески ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. А хөмүр-даштың хүлденчээн эвгаждир талазы-биле план 0,2 хуу ажыр күүсеттинген, ынчангаш бүдүрүп турар продукцияның шынары экижээн.

Бо болгаш өске-даа чедиишкиннер бистиң хөй националдыг, найыралдыг коллектививистиң кызымаккай күш-ажылының ачызында чедип алдынып турар. Бисте орустар, тывалар, хакастар, украиннер, армяннар дээш оон-даа өске национал кижилери ажылдап турар. Ынчалзажок хамык ужур коллективте чеже национал кижилериниң ажылдап турарында эвес-ле болгай. Бистиң чуртувустуң кайы-даа булуңнарында ажылдап турар коллективтерде янзы-бүрү нацияларның болгаш биче улустарның төлээлекчилери ажылдап турарын билир болгай бис.

Ынчангаш ол кижилерниң бот-боттарының аразында кайы хире найыралдыг база бот-боттарынга арга-дуржулгазын дамчыдып берип, бир дем-ниг ажылдап турарының дугайын бодумнуң коллективимниң ажыл-амыдыралындан чамдык чижектерни көргүзүп тургаш, чугаалаксадым.

Мен манаа бо участоктуң ажыттынганының бары башгайгы чылдарындан эгелеп ажылдап келдим. Бо аразында коллективтиң кол ажылчын ээзениң тургустунуп келгенин болгаш кижилерниң, ылангыя аныяктарның улуг салгалдың кижилериниң ажыл-херээн уламчылап, оларның арга-дуржулгазынга канчаар өөренип келгенин эки билир мен.

Мурнакчы экскаваторщиктеривис Е. Фроленко, А. Галкин манаа Хакасиядан болгаш Алтайдан чалаттырып келдилер, чаа ажыттынган бүдүрүлгеге дуржулгалыг болгаш өндүр мергежилдиг кижилер негеттинип турган үеде олар манаа келгеннер. Келген дораан-на элээн каш аныяктарны боттарының дузалакчыларынга шилип алгаш, өөредип эгелээннер. Дузалакчылап турганнарының аразынга тыва оолдар база эвээш эвес турган. Оларның бирээзи Х. Ооржак ам улуг машинист апарган болгаш бодунуң мергежилинге өскелерни өөредип эгелээн. С. Көмбужап, А. Молюгин болгаш оон-даа өскелер нарын техникага база-ла чинчаар өөренип алдылар.

А. Тулуштуң дугайын онзалап чугаалаар болдым. Ол үш чыл бурунгаар Ак-Довурактан биске келди. Янзы-бүрү маркалыг тракторларны башкарып билир, сонуургаачал оолду администрация чери күзелдии-биле ажылга хүлээп алган. Ийи чыл хире үеде эл слесарьлап, каннакчылап, чаа экскаваторлар эптежип, септежип хөй-ле ажылдарны кылчып келген кижи. Ол ам чер уттээр станоктарның слесары деп ховар мергежилдиг ажылчыннарның бирээзи апарган. Оон ажылдап турары-даа эки, кандыг-даа ажылды ак сеткилдии-биле күүседир кижи.

Бисте эки кижилер-ле хөй. Токарьлап турар татар Ю. Сафиулиннин, хөмүр-даш болгаш дус тывыжында ажылдап турар хакас Канзычаков алышкыларның дугайында хөй эки чүүлдерни бижип болур. Олар бүдүрүлгениң мурнакчыларынга санадып турарлар. Участокта тускай тудуг бригадазы бар. Ону А. Биджаан удуртуп турар. Бо бригаданың кежигүннери улуг самосвалдар септээр мастерскаяның 12 метр бедик, делгем хаймузун хуусаа бетинде тудуп кылдылар, ам анаа септелге дериг-херекселдерин эптеп тургузары арткан.

База бир чүүлдүң дугайын чугаалап көрейн. Найырал, бот-боттарынга дузалажыры дээрге чүгле кижилер аразының айтырыы эвес болгай. Бистиң коллективтиң кодээниң ажылчылери-биле харылзаазы база-ла быжыг. Районнуң ажыл-агыйларынга чеф дузаламчызын шыдаар шаавыс-биле көргүзүп турар бис. К. Маркс аттыг совхозка мал чеми белеткээр цехти тургузуп, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозка 12 тонна будук-бүрүнү белеткеп берген бис. Часкы, күскү хову ажылдарының үезинде машина, тракторларның урелген кезектерин септежип бээривис чанчыл апарган.

Кодээ-биле харылзаавыс моон соңгаар-даа улам быжыгар. Тываның ажылчы чоннарының Совет Эвилелиниң акы-дуңма улустарының өг-бүлезинге эки тура-биле каттышканының хүнүн таварыштыр бо бүгүнү чугаалаары меңээ өөрүшкү-дур.

В. НОРЧМА,
участокта партия организациязының секретары.

Республиканың мурнакчы тудуг организацияларының бирээзи—№ 48 тудуг эргелелинде хөй национ оолдар, кыстары найыралдыг болгаш бир демниг ажылдап турар. Бистиң фотокорреспондентивис А. Зайцев Кызылда удавас ажыглалга кирер «Туристс» гостиницага чораан, оларның чамдызы-биле ужурашкан.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талазындан) бо тудугга ажылдап турар штукатурлар болгаш малярлар—татар Галина Миичева, орус Галина Клименкова, хакас Александра Арбочакова, башкир Фания Ахметьянова, тыва Наталья Хорлуг-оол, мордва Анна Мартышкина, татар Лидия Янчина. (Үстүнде) ажыл үезинде.

Кожаларывыста

ДУРЖУЛГАЛЫГ МЕХАНИЗАТОР

Коммунист П. Ф. Сергеев 1951 чылдан эгелеп чаржып турарывыс Хакас Автономнуг областың «Таштыпский» совхозта трактористеп, комбайнерлеп, ажыл-амыдыралын кодээ ажыл-агыйы-биле холбаштырып келген. Ынчангаш ооң бердинген, мергежили амыдыралының быжыг чөлең гижи апарган.

Петр Фёдорович совхозтуң механизаторларының аразында калбарган социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болуп келген. Бо күскү дүжүт ажаалдазынга алган социалистиг хүлээлгезин хуусаадан эрте күүсеткен—8000 ажыг центнер тарааны бастыргаш дужааган, хүнде-ле 619 центнерни бастырып турган.

Коммунистиг партия, Совет чазак ооң күш-ажылчы чедиишкиннерин бедии-биле үнелеп, 1962 чылда Октябрь Революциязы ордени-биле шаңнаан.

Петр Федорович кодээ Совет депутадынга үш удаа соңгуттуруп, депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, чазактың бедик шаңналынга улам соруктуг кирип, хол дыңзыг ажылдаарын ол хүлээлгем деп санап чоруур.

АМ-ДАА 1600 ЦЕНТНЕРНИ

Оңгу беш чылдың баштайгы ийи чылында Бурят АССР-ниң Улан-Удэ районда «Советская Россия» колхоз күрүнеге 13,7 муң центнер сүттү дужааган. Бо чылдың эгезинде үшкү чылдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседир сорулганы салгаш, ону сентябрь 25-те күүседиппен. Чедиишкинге хей-аът кирип чалгыннналган ишчилер чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 1600 центнерден эвээш эвес сүттү күрүнеге дужаарын хүлээнгеннер. Колхозта дуржулгалыг саанчылар хөй. Чижээлээрге, Н. Н. Густова, А. Н. Васильева, М. В. Катровская болгаш оларның дагдыныкчызы, хоочун саанчы Х. В. Трифонова дээш өскелерни-даа адап болур.

КЕЛИР ЧЫЛГА

Алтай крайның Баевский районда «Паевинский» совхозтуң механизаторлары күскү чер аңдарылгазында изиг түлүк ажылдап турар. Бо хүннерде 10.000 ажыг гектар шөл келир чылдың дүжүдүнге белеткеттинген. Мурнуну олурургда дуржулгалыг тракторист Г. М. Архипов чоруп орар. Ол 700 гектар шөлдү чарган. Ю. Завгороднев биле В. Лоев ийиги черде, олар 650 гектарны аңдарган.

Күскү чер аңдарылгазының талазы-биле бо чер мурнап турар.

ОРУС ЧЕРИМ, ТЫВА ЧЕРИМ

Хары черге чорауннза-даа,
Каткым чидип харлыкса-даа,
Идегелим даянгыыжы,
Ийи шынчы бүзүрелим —

Оруум болган, тыным
болган
Орус черим, тыва черим,
Тыным болган, оруум болган
Тыва черим, орус черим.

Дзашкылар ынаа ышкаш,
Аразындан суг-даа акпас.
Ниже, дышка чөлеңгиижим,
Ийи шынчы бүзүрелим —

Оруум болган, тыным
болган
Орус черим, тыва черим.
Тыным болган, оруум
болган
Тыва черим, орус черим.

Ак-көк хемим шыгы барып,
Орус черде сиңе берген
Арат чонум шыны барып,
Орус чонда тутчу берген —

Оруум болган, тыным
болган
Орус черим, тыва черим,
Тыным болган, оруум
болган
Тыва черим, орус черим.

К. КУДАЖЫ.

НАЙЫРАЛ ДУГАЙЫНДА

Демнигде күштүг,
Тепкиштигде быжыг.

Эжишнилер найыралы
Эртине дагны тургузар.

Халышкылар ынаа
Хая-даштан артык.

Малга манаг херек,
Кижээ эш херек.

Эштигде хөглүг,
Эптигде күштүг.

Кижи эизи найыралда,
Аът эизи мунушта.

МӨҢГЕ БАЙЫРЛАЛ

Херечизи мен. Тываның арат чонунуң Совет Эвилелинге каттышканы болза бистерниң болгаш моон соңгаар чүс-чүс чылдарда чурттаар бистерниң ажы-төлүвүстүң эң-не чырык, эң-не чаагай, эң-не мөңге байырлалы болур.

1944 чылдың октябрь он бир чаазының эртени Кызыл хоорайга кайгамчык аяс болгаш чылыг болган. Кызылдың № 2 школазының өөреникчилери даңгаар эртен турган, сесерликтиң кызымче маңнажып баргаш, соок сугга чунуп ап турган бис. Кара-кара кадыргылар сутну өрү сымарлаштыр шуужуп тургулаан. Эрик кыдыында турган кырган терек сарыг-сарыг бүрүлерин сут кырындыва ышкына каантарга, шокар чалгыныг кадыргылар эргилдир хоя бээрге, сут чалгыы эриктиве үндүр шураш, идектеривис уллуңнарын ыштыда каантар турган. Тааннар дээрге чиңгир көк дээрниң дүвүнде дескинип-ле турар, өөр-өөр одуректер транспорт эргелелиниң чиң-чиге дужунда сенте чыглып, бир-ле чер баарынче далажыксап тургулаан. Шаарны кудайдан дуруналарның үнү база дыңналып кээр турган. Магалыг эртенниң арыг чаагайын кайгаан мен ийин. Ол магалыг эртен мен бир онза болуушкунунуң херечизи болган мен. Бистиң Тыва улуг Совет Эвилелинге эки тура-биле каттыжып кирген.

Хөй националдыг улуг Совет чуртка тыва улус каттыжып кирген деп чүвени дыңнап билип алдым. Тываның суракдыг оолдары Салчак Калбакхорекович Тока, Александр Маныгыевич Чымба, Лопсанчап Чывааҗыкович Ооржак олар ужелээ Москвага, Кремльге барып тыва чоннуң салым-чолунуң дугайында онза дилегни кылып турганын сөөлзүредир эки билип алган мен...

Кырган-аваның өөнге мөгө Чывааҗык чылдын-на аалдап келир чүве. Төрелдежир улус чораан. Бир чайын Шивилиг аксынга кады чайлааның база билир мен. «Чывааҗыктың оглу Моспаа чоруткан» дежип, кырганнар сымыражыр чүве. Ооржак Лопсанчап Тываның төлээзи болуп, ССРЭ-ге каттыжар дугайында дилегни Москвага чедирип чорааны ол боол-тур.

Шүлүкчүзү мен. Ол эртен сески класска баштайгы кичээлди башкывыс Александр Сюктерек эрттирип келген. Тыва чоннуң аразындан эң баштай орус дыл болгаш орус литература башкылаар дээди эртемни ол чедип алган. Башкывыс хилин кара костюмнуг, хөйлеңиниң ак моюндуруу чап-чаа харая келген чартык ай сагындырар. Карактарында өөрүшкү чайнаан. Дайын шөлүнде тиилелге дугайында база бир солун чүве чугаалаары ол деп бодаан бис.

— Бертен радио дыңнадылар бе? Интернатта радио чок-ла болгай, ынчангаш силер ону кайын дыңнаар силер. Кедергей солун дамчыдылга дыңнадым. Тыва Арат Республиканы ССРЭ-ниң хурээлдинге кирип алган-дыр. Бистер ам бо хүндең эгелээш Ленин башкының тургускан күрүнезиниң дең эргелиг хамаатылары болган-дыр бис. Бо кичээлди Тываның арат чонунуң Совет Эвилелинге каттышканынга тураскаадыр болададым...

Бистер бурт-сарт тура халышкаш, чиртиледир адып часкап турган бис. Олурарын безин уттупкан бис. Мен ол хүн дүъштеки чем безин чиэзэн мен. Класс азынга чаштынып олуруп алгаш, «Тываның өөрүшкүзү» деп шүлүк шорбарлап алган мен. Чаасказн номчуурумга сеткилимге хөлчок таарҗыр болган. Үш класстан тура кады өөренип келген эжим Григорий Дарыма чанымга чедип келди. Номчуп бердим. База катап кыйгырдым. Эжим мээң ол шүлүүмнү ап алгаш, солун черинге аппарып берген. Мээң ол шүлүүм удавайн аныяктар солунунуң бир дугаар арнынга парлаттынган чүве. Совет Эвилелинге Тываның каттышканын көргүзүп, школачы өөрүшкүм илередип, шүлүктү ынчаар бижээн мен. Шүлүктен чамдык одуруглар бо:

Октябрьның улуг чалгыы,
Кызыл Шериг
Оранымны очаландан чарып
алган.
Часкы чечек частып үнүп
келгени дег,
Чаагай кежик оранымга
ынчаар келген.
Эртем-билиг, девшилгениң
эртинезин
Эриг баарлыг орус акым
биске берген.
Өртемчейге чаңгыландыр
тарап турар
Өөрүшкүвүс чоргаар ады—
Совет Тыва!
Куурарган ховуларга тараа
чалгыыр
Кудумчулуг кодээ суурлар
сылдысталыр.
Совет чуртум хамаатызы
болган хүнүм
Соруум кирип, өөрүп-хөглеп
чарлап тур мен!

Соңгукчузу мен. 1945 чылдың февраль айда соңгулдага белеткел ажылы хайнып үнген. Бистиң класстың улгады берген оолдарын болгаш кыстарын Татьяна Степановна Спирина башкы даңзылап турарын билир мен. Ам бодап чорууурумга, соңгулдага бир-ле дугаар депутадым шилип алыр эргени ап, шуут киржип эгелээним ол ийин. Тываның № 665 соңгулда округу деп чугаа кулаамга ам-даа дыңналып чоруур. Кижи бичиизинде дыңнаан чүвезин утпас чүве-дир он.

1945 чылдың апрель 29. Улуг хүн. Соңгулдаже тускай чалалганы бир-ле дугаар холга алгаш, бадылаап хүнүм ол. Салчак Токаны РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгудувус.

Бистиң бир дугаар совет депутадывыс Салчак Тока оңгу классты доозуп турганывыста кежээге чораан. Бистерни Ленинградче өөредип чорударда база ол үдээн. Революцияның кавайы — Ленинниң хоорайынга аас-кежиктиг болган бис. Эртем-билиг чедип алдывыс. Культурага өөренип чаңчыктывыс. Амаа өөрүвейн кижи чүге өөрүүр. Човуурска барзан болуп, ажылдап, чурттап чор бис.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

ДЕҢ ЭРГЕ БОЛГАШ ХОСТАЛГА

Тыва чон Совет Эвилелиниң акы-дуңма өг-бүлезинге эки тура-биле бактаап киргенден бээр бөгүн үжен дөрт чыл болган. Ол аас-кежиктиг хүнну, тываларның амыдыралында төөгүлүг эргиндениң ужур-дузазын кижи үнелеп, сактып четпес. Аас-кежиктиг амгы шагже, а алызында оон чырыкзыг келир үеже ханылаан тудум, эрткен оруувусту эргий көрүп, төөгүлүг шилилдени болгаш базымны ылап шын кылганывыска чоргаарланыр бис. Аас-кежикче шиитпирлиг базым чогум-на ынчан эгелээн.

Каш хонук бурунгаар чаа Совет Конституцияның бир чыл оюн демдеглеедивис. А ол Үндезин Хоойлу чүгле совет кижилерге эвес, а бүгү делегейниң күш-ажылчы чонунга улуг ужур-дузалыг. Американың Каттышкан Штаттарының Бриджпорт университединиң профессору Канвин мынча дээн-дир: «ССРЭ Конституциязы совет кижилерге америк ажылчы чоннуң күзеп-даа шыдавазы эргелерни тывыскан-дыр». Оон дугайында бижээн херээ чүү боор деп, чамдык кижилер кайгай бээр-даа чадавас. Херектиң ужуру мында эвес. Конституция дээрге чүгле теоретиктиг документ эвес, а бистиң хүн бүрүдеги амыдыралывыс ышкажыл. Бирээде мындыг-дыр. А ийиде, АКШ-тың президентизи Дж. Картер эрге-дужаалын ээлеп ал сал-ла, социалистиг чурттарда, ооң иштинде Совет Эвилелинде кижиниң эрге-шөлээзин кызыгаарлап турар дугайында нүгүлдүг шуугаазынның эгелээн.

1. НҮГҮЛ. ООҢ СОРУЛГАЗЫ

Шуугаазынга кижи бүзүрээр кандыг-даа барымдаа чок. Чүге дээрге ол америк пропаганданың ээлчеглиг нүгүлдээшкини-дир.

Мааңаа эргелерге, ылангыя биче улустарның салым-чолунга хамаарыштыр чүгле чамдык чижектерден кирип көрээлинер. Баштай айтырыг.

Америк политиктер, идеологтар социалистиг чурттарда, ылангыя Совет Эвилелинде кижиниң эргезиниң дугайында шуугап-ла турар-дыр. А херек кырында мында (АКШ-та) байдал кандыгыл ынчаш?

Кижиниң хөй сайның эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң аразында ажылдаар эрге кол черни ээлеп турар. Бисте ажылдаар эрге херек кырында амыдыралда бот-тангап. Совет кижилер 45 чыл ажыг үеде (ону дораан уттукаары берге болган) ажыл чок деп чүвени шуут утткан. А амгы үеде 7 миллион америк ажылчын кызыр ажыл чок. Ылангыя ак кештиг эвес улустарның аразында ажыл чок кижилерниң саны кончут хөй. Соңгулда кампаниязының үезинде Дж. Картер күзелдиг кижи бүрүзүнге ажыл бээрин аазаан турган. Ол президентиниң эрге-дужаалын ээлеп алгаш, ажыл чоктарның санын 5 хуу кызырарын хүлээнгеш, 1977 чылдың август 5-те 200 муң аныяк ажылчыннарны ажыл-биле хандырар миллиард долларны тускайлаан. Бо дээрге далайга дамды-биле дөмей чүве ышкажыл!

Бо бүгү-биле чергелештир аныяк кижилерниң бага эр, херээжен ажылчыннарның деңге кылган ажылының төлевири аажок ылгалдыг. Өскээр чугаалаарга аныяктарга, херээженнерге эвээш шалың төлеп турар.

1976 чылдың февраль эгезинде Соңгу Каролина штатка шажынчы Бен Чейвис баштаан кара кештиг чурттакчыларның хамааты эргелери дээш эрес-маадырлыг демиселчилерин дөгерезин кара-бажыңнап каан. Кара кештиг тос ашакты болгаш ак кештиг херээженни виитизи-биле 282 чылга шииткен! Олар чүү дээш «буруудааныл?» Чүге дээрге олар кара кештиг кижилерге дең эрге тывыссын дээш шимчээшкинге киришкен. Ынчээ-ле ол.

Американың үндезин чурттакчылары —индейлер кедергей багай байдалда чурттап турар. Чижээ, Соңгу Дакота штатта Пайн-Ридж дээр черде он бир муң индейлер ажык дээр адаанда майгыннарда, аажок ядыы-түреңги, кандыг-даа эмчи дузаламчызы чокка чурттап келген.

Шак мындыг чижектерни төнчү чогу-биле уламчылап болур. Болар чүнү херечилеп турарыл? АКШ-тың пропагандазы социалистиг чурттарда кижилерниң эрге-шөлээлериниң дугайында дүн, хүн чок шуутап турза-даа, ол чурттуң бодунда кижилерниң эргелеринге хамаарыштыр байдал аажок дүвүреңниг ышкажыл. Нүгүлдүң сорулгазы — кижилерниң караан чаап, мегелээри.

2. ШЫН. ООҢ АЧЫЗЫ

Кижиге өзүлүг дең эргени, хосталганы болгаш аас-кежикти чүгле шынчы өзүүге үндезилеттинген социалистиг ниитилел хандырган. Тыва чон феодалдарның болгаш даштыкы эжелекчилериниң каш дакпыр дарлалының адаанда чурттап чорду. Бистиң өгбелеривис чаагай амыдыралче изиг чүткүлүн аас чогаалында арттырып каан. Тыва даглар, хемнер, ховулар хетлүг болгаш муңгарал ырларны чүс-чүс чылдарда дыңнап келген. Октябрь, орус ажылчын ангы Тыва чонну көшкүн араттарны суурҗун амыдыралче шилчидеринге, оларны коллективтиг ажылга чаңчыктырарынга, кысказы-биле чугаалаарга экономиканың болгаш культураның таваан садып, ол бүгүнү сайзырадырынга дуза херек. Үлетпүрнуң, транспорттуң, харылзааның база кадык камгалалының үндезиннерин тургузуп, ол бүгүнү бурунгаар хогжүдеринге база дуза херек. Тыва чонга акы-дуңманың дузазын совет улус бүгү тала-биле көргүскен. А дайынның кадыг-берге чылдарында араттар Совет Эвилелинге база дузалаан.

Ынчангаш дайынның чалбыраажы хып турда-ла, тыва чон хөй национал дыг совет улустуң найыралдыг өг-бүлезинге эки туразы-биле каттыжып, салым-чолун кезээ мөңгеде каткан. Социализмниң оруу — аас-кежиктиң оруу дээрзин тыва кижи бүрүзү угаан-медерели-биле болгаш сагыш-сеткили-биле хандыр билген.

Кыска үениң иштинде тыва чер тоолда дег чаартынган, тыва чон дагның чоргаар эзири дег чалгыннналган. Үлетпүрнуң, кодээ ажыл-агыйның, культураның, улус өөредилгезиниң болгаш кадык камгалалының чүс-чүс чаа оргээлери туттунган. Өргээ турбаан тайгалар, даглар электериңде кода-хоорайлар туттунган, бүгү-эвилел ужур-дузалыг комбинаттар үнелиг продукцияны Төрээн чуртка өргүп турар. Хову-шөлдерде күчүлүг тракторлар, комбайннар шуушкан, чер ажылының мал чемиң белеткелинде кызыл хол-биле кылыр ажыл ченгүс эвээжээн.

Дээди, ортумак өөредилге черлеринде, школаларда алдап ажыг муң оолдар, кыстар, бичии чаштар өөренип, янзы-бүрү эртемнерниң үндезиннерин шиңгээдип ап турар. Чүс-чүс аныктар чурттуң дээди өөредилге черлерин доозуп ап келген.

Бо бүгү дээрге социализм үезинде кижилер боттарының эргелерин канчаар боттандырып турарының тодаргай херечизи ышкажыл. Тыва капиталистиг оруктуң хажыызы-биле эрткеш, сайзыраңгай социализмни тургузуп алган. А ол дээш демиселге кижи бүрүзү арга-мергежилин бүгү тала-биле сайзыраткан. Көшкүн араттарның ажы-төлү ам дээди эртемниг инженерлер, башкылар, эмчилер, эртемденнер, кодээ ажыл-агыйның специалистери апаргылаан.

Бисте күш-ажылдың кижизи эң-не хүндүткелдиг. Оларның аразында алдарлыг кижилер, күш-ажылдың маадырлары, ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары эңмежок. Кижи бүрүзү ажылдаар, өөренир, дыштаныр, кадыын камгаладыр болгаш өске-даа эргежок чугула эргелерлиг. Ол бүгү эргелерни күрүне магадылап турар. Кым-даа даартагы хүн кандыг болур ирги деп сагыш човавас.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика — совет улустарның бузулбас найыралдыг өг-бүлезиниң долу эргелиг кежигүнү. Ол бодунуң эргезинге хамааржыр айтырыгларны боду шиитпирлээр, ооң чөпшээрели чокка республиканың девискээрин кым-даа өскертир эргежок.

Хааныг Россияның кыдыг-кызыгаар булуңу турган Тыва Совет эрге-чагырганың, Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының ачызында сайзыраңгай аграр-индустриалдыг республика апарган. Оон экономиказы болгаш культуразы шыңгыы хөгжээн. Мында хөй националдыг совет кижилерниң найыралдыг оолдар, кыстары ажылдап, өөренип, чурттап турар.

Делегейниң шыны дээрге социализм тургузуушкуну-дур. Октябрь күш-ажылдың кижизинге чырык чер кырында бир дугаар эң-не шынчы ниитилел — социализмни тургузарының оруун ажыткан. Ол ниитилел бүгү кижилерге, улуг, биче чон бүрүзүнге өзүлүг дең эргени болгаш хосталганы хандырган. Социализмниң — шынның оруунуң ачызы мындыг-дыр. Буржуаз пропаганда чежемейнин-даа шуугап турза, кайда шын, а кайда нүгүл деп чүвени социалистиг амыдырал сойгалап, бодунуң изи-биле делегейниң сая-сая күш-ажылчы кижилерин эдертип орар. Оларның-биле кады бурунгу болгаш кезээде аныяк тыва черниң аас-кежиктиг кижилери деңге базып чорлар.

М. БАПЫР-ООЛ,
философия эртемнериниң кандидады.

Ш Ы Н

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

ЧЕТПЕСТЕРНИ КАТАПТАВАС

Партияның XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ооң соондагы Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр совхозтуң партия организациязы чамдык ажылдарны кылып чорутказ. Планныг онаалдаларны күүседир, ажылчы чоннарның амыдырал байдалын улам ындай экижидер дээш кылган чүүлдер эвээш эвес. Ылангыя СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле хемчеглерни ап, бүгү күштү мал чеминиң белеткелинче, кыштаглаашкынга белеткелче мөөңнээн.

Эрткен тос айларда совхоз күрүнеге эът садарының планын 101 хуу, сүттү 104 хуу күүсеткен. Төрүүр бода малдың санын эрткен чылга бодаарга 101 хуу өскен.

Совхоз мал чеми белеткээр талазы-биле районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышка ийи удаа тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады чаалап алган. Амгы үеде бөдүүн мал чеми белеткээриниң планы 97 хуу күүсеттинген. Көп-Соок шыгындан сиген кезерин, мал чеми белеткээр ажылды уламчылап турар. Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коллективи (эргелекчизи М. К. Норбу, партия организациязының секретары Р. Х. Билчей) кужениишкиннии ажылдап келген. Ында партия организациязы профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нити организацияларының күжүнге деңнеп ажылдап турар. Коллективте корум-чурум эки. Ферманың ажыл-ишчилери, кыштаглаашкынга белеткелдерни боттарының күжү-биле чорудуп турар. Мал чеми белеткээр планын 110 хуу күүсеткен. 200 тонна оъдекти бөлүп алыр планың ажыр боттандырган. Саанчылардан коммунистер К. Сагды, Б. Куулар, Р. Билчей олар оңгу беш чылдың үш чылдарының планын хуусаа бетинде күүседипкен.

Совхозтуң дирекциязы уруглар албан черлериниң тудугларын калбартып, 120 олуттуг интернатты тудуп. Кызыл-Даг салбырында 25 олуттуг, Мажалыкта 20 олуттуг уруглар садтарын ажыткан.

Мал, чер ажылында мурнакчылар хөй. Өшкү кадарчызы С. Сандуу 105 анайны, хойжулар С. Хертек 106, К. Сериң 90 хураганны чүс баштан онаалда камгалап ап, бир хойдан-на 1,3—2,5 кг чедир дүктү кыргаан.

Ынчалза-даа парткомнуң организакчы ажылында ам-даа улуг четпестерниң барын чоокта чаа «Тээли» совхозта парткомнуң отчёт соңгулдалыг хуралынга демдеглээн. Аңаа отчет илеткелди партком кежигүнү Д. Х. Хирбаа кылган.

Ылангыя партия хуралдарынга хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин хынаар, коммунистерге дыңнадыр талазы-биле ажылын бригадада парторганизациялар, партком чедир кылбайн келген. Салбырларның парторганизацияларының хуралдарынга профэвилел болгаш комсомол организацияларының ажылының дугайын чугаалажып турза-даа аңаа хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин кошкак тургускан. Негелдениң кошкаандан ол организацияларның ажылы суда. Ажыл-ишчилерниң, ылангыя аныяктарның ортузунга чарышты эреңгей организастаан. Ортумак школа дооскаш доктаамал ажыл кылбайн турар аныяктар ортузунга ажылды совхозта комсомол комитеди кошкаткан. Ооң түңнелинде аныяктарның корум-чурум үрээр чоруу Кызыл-Даг, Найырал салбырларында эвээжевейн келген. Комсомолчу-аныяктарның ортузунга политиктиг база экономиктиг өөредилгени эреңгей чорудуп келген.

Бо чылдың февральда бүгү коммунистерниң хуралынга хууда малды совхозтуң малындан аңгылаар дээн шиитпир күүсеттинмээн. Шиитпирни күүсетпээн дээш харысаалгалыг кижилерге партком кандыг-даа партийжи хемчег онаавааан. Совхозтуң бүгү комсомолчуларының хуралындан Кызыл-Даг салбырынга комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазын тургузар талазы-биле шиитпирни хүлээп алза-даа ол күүсеттинмээн. А дирекция чери комсомолчуларның ындыг эгелээшкинин деткиир, боттуг дуза чедирер талазы-биле ажылды четпес чоруткан. Парткомнуң кодээ Совет, улусчу контроль бөлүү ышкаш организацияларга удуртулгазы база кошкак.

Ол ышкаш специалистер болгаш культура албан черлериниң ажылдакчылары-биле ажылда улуг четпестер барың эрткен чылын-на отчёттуг хуралга санал бергеннер чидии-биле шүгүмчүлээн. Ындыг турбуже ол четпестер катаптавышаан. Специалистер хууда планнарынга дүүштүр канчаар ажылдап турарыл? Бөже угланган негелде парткомнуң-даа, дирекцияның-даа талазындан кошкак тургустунган. Ооң түңнелинде мыңчага чедир совхозтуң девискээринге кандыг уксаның хойларын өстүрериниң дугайында ажыл бөзин шиитпирлеттинмээн. Чылгы малды өстүрериниче кичээңгей кошкаан. Малды ажаап-тежээринде четпестер хөй. Ниитизи-биле совхозта малдың баш саны кудулап турар. 1975 чылдың төнчүзүнде турганы-биле деңнээрге хой бажы 6218, өшкү 1670, бода 154, чылгы 141 башка кызырылган.

Специалистерниң талазындан малчыннарның харысаалгазын бедидер дээш ажылды четпес организастааны ындан янзы-бүрү чылдагааннар-биле мал бажы дудадып, өре-самчыгдал кылыр чорук ам-даа бар. Ону парторганизацияның хуралдарынга каш удаа чугаалажып келген. Бо чылдың эгезинден бээр 212 баш шээр мал, 23 чылгы, 8 бода өре-самчыгдалдың уржуундан хораан. Кадарчылар К. Кангыыр, Х. Чорбаа, М. Имит, Б. Шожал олар 28—47 баш чедир өре-самчыгдал кылган.

Чер ажылының культуразы агротехниктиг негелделерге четпес тургустунган. Суггатыш черлерден безин ап турар дүжүт чылдан чылче кудулап келген. Чер ажылының специалистериниң ыракта чедир ажылдавайн турарын парткомнуң отчёт-соңгулдалыг хуралынга демдеглээн. Механизаторлар, суггатчылар ортузунда ажыл кошкак. Кадрларны шилиир, таарыштыр тургузар, кижизидер талазы-биле ажылдың четпезинден совхозта специалистерниң, бригадирлерниң үнер-кирери, солчуру хөй.

Коммунистерниң партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының талазы-биле ажылды чогуур деңнелге чорутпаанындан ажылынга, уруг-дарыының өөредилге-кижизидилгезинге харысаалга чок чамдык коммунистер бар. Парткомнуң болгаш партия организациязының ажылынга коммунистерниң киржилгези, идепкейи чавыс. Отчёттуг үеде партияның хүрээлең өзүлдези эвээш болуп, чүгле 6 кижини хүлээп алган. Кызыл-Даг салбырында парторганизацияның хүрээлеңи шуут өспээн. Партияга комсомолду дамчыштыр хүлээп алырынче кичээңгейни күштелдирери чугула болуп турар.

Эрткен өөредилге чылында совхозтуң девискээринге партийжи өөредилгениң 13, экономиктиг өөредилгениң 5 школалары болгаш бөлгүмнери тургустунган. 35 агитквартиралга өөредилгени база организастаан. Ээр-Хавакка, Кызыл-Даг салбырынга партийжи болгаш экономиктиг өөредилгени организастыг чорутказ. Ынчалза-даа малчыннарның өөредилгезинче кичээңгей ам-даа кошкак. Найырал салбырының чамдык хойжу бригадаларында кичээлдер эрттирер кызыл-булуңнар безин чок. А кызыл-булуңнар тудар дугайын салбырларда парторганизацияларның хуралдарынга чугаалажып турза-даа хүлээп алган шиитпирлер саазын кырында арткан.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр парткомнуң организастыг болгаш политмассалыг ажылын улам күштелдирериниң сорулгаларын айыткан доктаалды «Тээли» совхозтуң коммунистери отчет-соңгулдалыг хуралга хүлээп алган. Партком секретарынга Д. Х. Хирбааны соңгаан.

Б. БАРБА,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

АЖЫКТЫГ СЕМИНАР

Чоокку хүннерде Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агыйы министерствозунга районнарда кодээ ажыл-агыйының бүдүрүлге эргелелдериниң болгаш совхозтарның кол бухгалтерлериниң семинары эрткен.

Семинарга СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр кодээ ажыл-агыйының моон соңгаар хөгжүдеринде эң чугула айтырыгларның бирээзи эге болгаш бухгалтер учедун шын, чогуур үезинде чорударының, саң-хөө болгаш чээли херээниң республиканың үстүкү удуртур органнарынга ажыл-агыйларның база районнарның бүдүрүлге эргелелдериниң отчёттары, экономиктиг информацияларны оларның кылып турар ажыл-херээ-биле ылап дүгжүп турар кылдыр бедик деңнелди чедип алырының айтырыгларын чугаалашкан. Кылдынган илеткелдерде болгаш лекцияларда социалистиг өнчүнү камгалаарының айтырыглары кол черни ээлеп турар.

Совхозтар биле тудуг организацияларының аразынга ажыл-агый керээлерин чарарының чуруму болгаш оларның күүселдезин дээш материалдыг харысаалга дугайында база хамааты хоойлужудулгазының элээн нарын, маргылдаалыг айтырыгларын министерствонуң хоойлу-дүрүм болгаш керээ ажылының талазы-биле килдизиниң начальниги В. Северновский дыңнакчыларга билдингир кылдыр тайылбырлаан.

Совхозтарның ажылчыннарын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын болгаш албан-хаакчыларын шаңнап-мактаарының фондузун ажыглап турарында частырыгларның база четпестерниң тыптып кээп турарының чылдагааннарын, оларны моон соңгаар болдурбазын чедип алырын тодаргайлаан.

Учёт талазы-биле республиканың дээре совхозтарының бухгалтерлери боттарының арга-дуржулгазын солушканнар.

Семинарның соолгу хүнүнде Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозче үнүүшкүн кылып, ында учёт-отчётту канчаар организастап тургусканы-биле таныжып, коскү дуржулга солчулгазын кылган. Совхозтуң кол бухгалтери А. П. Шишова бухгалтер учёдунуң дөмшилгелиг хевири — курнал-ордерлерге учёту чорударга бухгалтер учёдунуң өске хевирлеринге бодаарга ооң ажыктыын тодаргай чугаалаан.

Чогуур үезинде организастап чоруткан бо семинар-хуралдан ажыл-агыйларның болгаш кодээ ажыл-агыйының бүдүрүлге эргелелдериниң бухгалтерлери дыка хөй ажыктыг чүүлдерни билип алганнар.

Д. КАРА-САЛ,
Кодээ ажыл-агый министерствозунуң контроль-ревизия килдизиниң начальниги.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Допчу медээлер

ВСР-НИҢ ЧАЗААНЫҢ ХУРАЛЫ

ХАНОЙ. Вьетнам улус бойдустуң аңаа таварышкан халаптарының улуг уржуктарын ажып эртеринге эргежок чугула чүүлдерлиг деп, Вьетнам Социалистиг Республиканың чазааның премьер-министр Вам Ван Донгтуң даргалаашкыны-биле болган хуралынга онзалап демдеглээн.

Вьетнам улус бойдустуң халаптарын ажып эртер, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өзүлдезин хандырарынга бүгү кужениишкиннерин салыр, төрээн чуртунуң тургузуушкунунга болгаш камгалалынга чаа-чаа тиилелгелерни чедип алырынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээрзинге чазак чөвүлели бүзүрелин илергейлээн.

ОЛАР БАЙЫРЛААН

ЛИМА. Перунуң ажылчын аңгызының дайынчы организациязы — Перунуң Коммунистиг партиязының үндезилеттингенинден бээр 50 чылынга холбаштыр ук партияның Төп Комитединиң байырлыг хуралы Лимага болган. Перунуң Компартиязының удуртукчулары болгаш активчилери, өске чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының ол юбилейни байырлаарынга барган төлээлекчилери, оларның аразында СЭКП-ниң делегациязы, ол хуралга олурушкан.

Перунуң Компартиязының Төп Комитединге СЭКП Төп Комитединиң байырлыг чагаазын хуралдың киржикчилери аажок улуг сорук кириишкин-биле уткаан.

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙ

НИКОЗИЯ. Кипрниң Күш-ажылчы улузунуң дөмшилгелиг партиязының Чиңгине секретары Эзекиас Папаиоаннунуң чеден харлаанын Кипрниң дөмшилгелиг хөй-нитизи байырлалдыы-биле демдеглээн.

Кипр улустуң шынчы оглу Э. Папаиоаннунуң хөй чылдардагы үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазының дугайында дыңнадыгны Никозияга болган массалыг хуралга Кипрниң Күш-ажылчы улузунуң дөмшилгелиг партиязының Чиңгине секретарының оралакчызы А. Фантис кылган. Э. Папаиоаннунуң харыы сөс алгаш, бодунуң чонунуң шынныг херээ дээш демиселге күжүн болгаш энергиязын харам чокка бээрин партиязынга, Кипрниң бүгү күш-ажылчы чонунга бүзүредип чугаалаан.

Совет бедик шаңнал — Октябрь Революциязы орден-биле, ол ышкаш Болгарияның, Герман Демократтыг Республиканың, Польшаның болгаш Чехословакияның орденнери база медальдары-биле Э. Папаиоаннунуң шаңнааның дугайында дыңнадыгларны хуралдың киржикчилери диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

(СЭТА).

Делегейге кады ажылдажылганың чугула фактору

Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразынга садыг-экономиктиг харылзааларны улам калбартырының чугула айтырыглары Делегейниң садыг палатазының Орландога (АКШ-та) доозулган 26-гы конгрезиниң кол кичээңгейинге турган.

Социалистиг күрүнелерниң болгаш барыын талакы чурттарның аразында экономиктиг харылзааларның соксаал чок өзүлдези «душкуурлуг чоруктуң чавырлыышкынынга, ниитизи-биле Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразында харылзааларны быжыглаарынга идиг берип турар» деп барыын-герман үлетпүр-садыг каттыжыышкынының президентизи Отто Вольф Вон Амеронген демдеглээн. Экономиктиг дузалажылга чөвүлелиниң чурттары Барыын чүк-биле ажыктыг экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге шынчы сонуургалдыг идегелдиг садыглажыкчылар болуп турар деп ол демдеглээн. 1977 чылда Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразынга садыглажыышкынның нииити хемчээли 58,9 миллиард доллар болганын ол айыткан.

Экономиканың болгаш үлетпүрнүң талазынга ССРЭ-ниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының үр хуусаалыг кады ажылдажылгазын хөгжүдериниң база ханыладырының дугайында бо чылдың майда ат салдынган дугуржулганы президент бедии-биле үнелээн.

Америк-совет садыг — экономиктиг чөвүлелдиң америк таладан баштаар чериниң даргазы У. Веритиниң чугаазын конгресс киржикчилери улуг сонуургал-биле уткаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле чоокта чаа Москвага ужурашканының дугайын ол чугаалаан. Совет Эвилели-биле ажыктыг садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдерин АКШ-тың садыг-үлетпүр бөлүктери аажок сонуургап турар деп, ол медеглээн. Л. И. Брежнев-биле ажыл-херекчи, боттуг ужуражыышкын ооң-биле холбаштыр бистерге, АКШ-тың садыг-үлетпүр бөлүктеринге, аажок улуг сонуургалды хайнынтырган. Совет Эвилели АКШ-биле кайы-даа талага ажыктыг чагай харылзааларны калбартыр дээш, садыглажыышкынның талазында бар моондактарны чайладыр дээш чайгылыш чокка туржуп турарын Л. И. Брежнев база катап онзалап демдеглээн деп У. Верити дыңнаткан.

Ийи чурттуң аразынга садыг-экономиктиг харылзааларны чогумчударынче Л. И. Брежневтиң кыйгырыын америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлел деткип турар болгаш ол талазынга кужениишкиннерин салып уламчылаар деп, У. Верити медеглээн. Садыглажыышкынга ылгай көөр чорук кайы-кайызынга ажыктыг болурунуң эрге-ажыктарынга таарышпас болгаш совет-америк харылзааларның бүгү кавызынга бак салдарын ам безин чедирипкен деп ол демдеглээн.

В. МАТЯШ,
В. ЖЕРЕБИЛОВ.

Чили патриоттарның туруштуг чоруу

ГАВАНА. Чилиниң Коммунистиг партиязы Пиночеттиң фашистиг хунтазының немниг үүлгедиглерин, ооң чили патриоттарны узуткап турарын шиитпирлиг буруу шапкан.

Фашистиг хунтаның «өлгеннер» азы «ис чок читкеннер» кылдыр дыңналып турары, политика талазы-биле хоругдаттырган хөй кижилер херек кырында дириг болгаш хилинчектедиишкинде турар деп, Чилиниң Компартиязының Гаванада парлап чарлаан медегледе айыткан.

Ынчангаш «чиде берген» патриоттарның амы-тынын камгалап алыр дээш бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылыры эргежок чугула. Боттарының оолдарын, ашактарын болгаш улуг-биче акы-дуңмаларын хостазын дээш демиселди чорудуп турар чили херээженнерниң — политика талазы-биле хоругдаттырган нелерниң, херээженнерниң болгаш угба-дуңмалышкы кыстарның эрес-маадырлыын база туруштуун ол медегледе онзалап демдеглээн.

Политиктиг чылдак-биле кара-бажыңнарда болгаш албадал лагерьлеринде хилинчектеттиргеннерни хостазын дээш чили улус моон соңгаар-даа шудургу демисежир дээрзинге бүзүрел документиде илергейлеттинген.

(СЭТА).

ФОТОКАЛЕЙДОСКОП

ГДР. XVIII чүс чылда-ла кылган ындыг хүн шактары Таубенхайм суурда (Дрезден округ) хөй бажыңнарның хаваларын каастап турар. Чурукчунуң чаартып кылган ол шактары ам-даа бодунуң ажылын мурнукузу ышкаш күүседип турар болгаш ооң-биле кады түс чериң онзагай солун чүүлдери болур.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Майнда-Франкфуртта ГФР-ниң кол акша биржазында америк долларның үнези дүргени-биле кудулап турар. Бир доллар 1,9336 маркага деңнежир. Барыын Германияда акша операцияларының бүгү төөгүзүнде америк долларның үнези бодунуң эң кудуку деңнелинге чоокшулажы берген.

Швейцар франкының үнези ооң-биле кады көдүрүлген деп демдеглээн. Барык-ла хүн бүрүзүнде ооң үнези улуу-биле бедип турар.

ЮПИ агентилелиниң нептереткен бо фотомонтажы америк долларның үнезиниң ээлгеглиг кудулааның соонда бир доллар-биле чүгле 100 грамм швейцар быштакты садып ап болурунуң дугайын херечилеп турар.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕРИ — САРЫЫЛДЫГ ШИЛИИШКИН

ВАШИНГТОН. Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын быжыглаарын, боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазының онза чугулазың америк хөй-ниитиниң калбак кезектери улам хөйү-биле медереп билип турар. Тайбыңны эргим үнелеп турар политиктиг ажылдакчылар, хөй-нити организациялары, бүгү-ле америкалар стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарны дүрген-не доозарын, боо-чепсектерни айыылдыг ёзу-биле эндере бүдүрүп турар чорукту соксадырын АКШ-тың чазаандан негеп турар.

АКШ-тың политиктиг көскү ажылдакчызы, даштыкы херектер талазы-биле сенат комиссиязының кежигүнү Ф. Черч стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чаа дугуржулганы бодунуң быжыы-биле деткип турарының дугайын медеглээн. Ол айтырыг дугайты Женевада совет-америк чугаалажыышкыннарның чоруп турары-биле тодаргай таныжылга ук дугуржулгага ат салыры «АКШ-тың национал айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга шуут тааржыр» деп чүвени бүзүрелдиг көргүскен деп, парлаан медегледе ол онзалап демдеглээн. Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаары ийи чурттуң амыдыралчы эрге-ажыктарынга бир дөмей тааржыр деп ол айыткан.

Боо-чепсекти болгаш шериг чарыгдалдарын үргүлчү немей өстүрер чорукту соксадырын америк эртемденнер — Массачусеттиң технологтуг институдунуң профессору Ф. Моррисон биле Гарвард университединиң ажылдакчызы П. Уолкер АКШ-тың чазаандан негээн. Корей болгаш вьетнам дайынга аажок улуг чарыгдалдарны санаваска безин, 1945 чылдан эгелээш АКШ чепсеглениишкинге аажок хөй түңнү — 2 триллион долларны чарыгдаан деп, «Сайентифик Американ» журналга парлаан чүүлүнге олар демдеглээн. Амгы саң-хөө чылында Пентагонга ниитизи-биле 130 миллиард чыгам долларны берген — федералдыг бюджеттиң чарыгдалдыг кезээниң барык 40 хуузу ол-дур. Сөөлгү үжен чылдарда шериг машиналарын кандыг-даа угаан-сарыылдыг хемчээлден үргүлчү ажыр бүдүрүп келген болгаш ол чорук Каттышкан Штаттарны Вьетнамга дайын ышкаш ындыг чаа шериг авантюразынче, азы алызында барып халаптыг адролуг дайынче киир тырттыптар айыылдыг уржуктарлыг кылдыр сапаар бис деп, ол эртемденнер онзалап демдеглээн.

Боо-чепсекти эндериилдир бүдүрериниң эгелекчизи болу берген АКШ боо-чепсекти соксаал чокка эндере бүдүрериниң «ээрилиин кошкадыр» болгаш боо-чепсекти кызыраарынче кирер ужурлуг деп, америк эртемденнер демдеглээн. АКШ бодунуң айыыл чок турар байдалынга кандыг-даа каража чокка бодунуң стратегтиг, шериг-далай, шериг-агаар болгаш курлаг чер күштерин боттуу-биле кызырып болур ийик дээрзин олар тодаргай анализтеп көргүскеннер. Ындыг чорук аажок хөй акша камналгазын берип, иштики айтырыгларны шиитпирлээринге немелде хөреңгилерни берип, делегейни кижилерниң амыдыралынга айыыл чок кылып болур ийик деп ол эртемденнер айыткан.

Ю. ЛЕВЧЕНКО.

ЛИВАНДА БАЙДААЛ

БЕЙРУТТАН медээлер ёзугаар алырга, «Ливан фронт» дижир чүведе бактаап турар ливан консерваторларның чепсектиг кезектериниң болгаш тайбыңны деткиирниң араб күштериниң аразынга сес хонук тулчуушкуннарның соонда ливан найысылалда байдал элээн оожурган.

Аткылажыышкынны соксадыр, кылыктанмайн, топтуг бөлүр болгаш барыын үзелдиг күштерниң чөңгээлеринге харылавас деп, арабтар аразының күштериниң командылал чери боттарының кезектеринге дужаал бергенин ооң соонда чепсектиг медээжиишкиннер соксаап. Чуртка айыыл чок болгаш оожургалдыг чорукту хандырар дээш арабтар аразының күштери ындыг хемчегни алганын командылал чериниң дыңнадыында чугаалаан. Барыын үзелдиглерниң чепсектиг кезектери база сөөлзүреди аткылажыышкынны соксадыр ужурга таварышкан. Ынчалзажок Бейруттуң чөөн талазында артиллерия боолаашкыннары ам-даа чаңгыланып турар. Барыын үзелдиг христиан кезектер отрядтарындан снайперлер база боолаашкынын соксатпаан.

Израиль-биле кады ажылдажып турар барыын-христиан консервативтиг күштерге дуза чедирер дээш Ливанның эриктеринче чоруткан израиль шериг корабльдериниң араатанныг боолаашкыннарының түңнелинде Барыын Бейруттуң сырый чурттакчыларлыг кварталдары аажок үрелген, каражадаан. Дескен палестиннер чурттаан рэйоннарда чурттаалга бажыңнарын далайдан артиллерия-биле боолап турган, узуткап чок кылган. Бейруттуң чөөн талакы районнарынга база улуг каража чедирген. Бомбалааашкыннар түңнелинде ында мун-муң чурттаалга бажыңнары болгаш квартиралар үрелген, чүс-чүс тайбың чурттакчылар өлген. Хоорайның дыка хөй кварталдарында суг болгаш электри хандырылгазы үрелген. Чурттакчылар бажыңдарат болгаш аъш-чем чок арткан.

Ынчаарга ливан кызыгаарының чоогунда израиль шериглерин мөөңнеп турарының дугайында дыңнадыглар Ливанның мурнуу районнарындан кээп турар. Кэмп-Дэвидке чоокта чаагы сүлчээге сорук кирген израиль дайынзырактар Ливанда байдалды улам чидыгладырып кызыдып турар. Ливанда барыын-христиан күштерни деткиир дээш Израиль «бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылыр» деп, израиль премьер ажыы-биле медеглээнин Израильдиң «Маарив» солуну бижээн.

Сирияның кызыгаарларынче Израиль немелде шериглерин чорудуп турарының дугайында дыңнадыглар база кээп турар. Кэмп-Дэвидке дугуржуушкуннарның мурнуу чарыында болгаш ооң соонда-даа Садаттың дүжүп берикчи политиказының түңнелдериниң бирээзи Сирияга удур шериг халдаашкынының кыжаныы болган деп парлалга херечилеп турар.

* * *

Сирияның президентизи Х. Асадтың болгаш Ливанның президентизи И. Саркистиң аразында чугаалажыышкыннар Дамаскыда үргүлчүлеп, Ливанда байдал дугайын чугаалажып турарын парлалга дыңнаткан.

(СЭТА).

БЕЛЕК

БАКУ. (СЭТА-ның корр. В. Морозов). Азербайджанның найысылалында Нариманов районнуң ажылчы чоннары ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнда кончуг эки белекти алганнар. Футбол шолузундан, маңнаар оруктардан болгаш секторлардан, ойнаар шолдердеп тургустунган спорт-кадыкшылганың ховар дээн комплекизи ажыттынган. Кадыкшылга ордузунуң каасталган чүүлү болза беш бассейннерни каттыштырып турар суг төвү болур.

Республикада ол комплексти районнуң 80 ажыг бүдүрүлгелериниң акша-хөреңгизин кооперастааның үндезинче туткан. Партия райкомунуң чанында тургускан тускай штабтың контрольдап турганы тудугга ажылдап хостуг үеде 80 муң ажыг ажылчыннар болгаш албан-хаакчылары киришкен. Хөй санныг эптуваасчы тудугжулар баштайгы маргылдааларының киржикчилери болган. Ооң тиилекчилеринге ССРЭ Конституциязының бир чыл оюн аттыг шаңналдарны тывыскан.

Районда ам 73 муң ажыг кижи үргүлчү күш-культура болгаш спорт кылып турар, 20 муң ажыг ажылчылар разрядтарны ап алган база ыңай кижи ГТО демдектерин чедип алган. Спорт-кадыкшылга комплекизи ажылчын спорттуң чаа эптувастарын кыйгырар деп, СЭТА-ның корреспондентизинге партияның Наримановск райкомунуң бирги секретары Н. Х. Ахмедов дыңнаткан.

Кандыг чурттап чор сен, малчын?

ЧААРТЫЛГАЛАР ХӨЙ БОЛГАН

«Хемчик» совхозтуң малчыннары боттарының амыдыралының культуразын бедидери-биле бо чылын чурттап турар өглерин дерип, чаартыр талазы-биле элээн ажылдарны кылган. Совхозта 32 малчын өг-бүлелерниң 22-ниң өглерниң даштын агартып, иштики дериг-херекселдерни чаарткан. Совхозта херээженнер чөвүлели, суурда агитквартиралар бо ажылды чорударынга малчыннарга улуг дузаны чедирип турар. Агитквартираларның кежигүннери малчыннарга 40 удаа шефтээшкиннерни организастаан. Мында түс-түс коданнарны суурда агитквартира бүрүзүнге быжыглаан. Олар быжыглаттынган малчыннарынга баргаш, кажаа-хоралын септеп, оон кыржекин коптаржып дуза чедирериниден аңгыда, ол малчынның нииити культурлуг амыдыралын; солун-сеткүүл чагыдып алганын, чурттаар оран-савазының иштики-даштыкы байдалын, уругларының өөредилгезин база сонуургап турарлар.

Херээженнер чөвүлели малчыннарже үнүүшкүн кылып чоруурда садыгжыларны, кижи эмчилерин, амыдырал хандырылга комбинадының совхозта салбырының ажылдакчыларын база кады ап турарлар.

Чамдык өглерниң даштыкы дээвирлерин болгаш иштики ширтектерин даaражырынга агитквартираларның кежигүннери киришкен. Совхозта бир дугаарында малчын Ховалыг Демир-оолдуң өөн агарты дерип кылган. Оон соонда бо ажыл уламчылап шуудаан. Малчыннар ортузунга «Эң эки культурлуг өг-бүле» деп социалистиг чарышты организастап, ооң тиилекчилеринге шаңнал-макталды доктаатткан. Совхоз чамдык малчыннарның чагыын ёзугаар өг иштинге тааржыр стол, сандайларны кылдырып берген. А херээженнер чөвүлели (даргазы Урана Монгуш) малчыннарның боттарының акшазы-биле өг шывар ак материалдарны, херекслер болгаш өске-даа чүүлдерни садыглар азы автолавка чолаачылары садыгжылар дамчыштыр чагыдып, садып берип, ону амыдырал хандырылга комбинадынга даарадып берип турганнар.

База бир мактанчыг чүве — бо совхозтуң малчыннарының хлебти боттары быжырып алыр кылдыр өөренип алганы болур. Бо бүгү ажыл-херектерниң түңнели эки болуп, малчыннарның культурлуг чурттаалгазы бедээн. Малчыннар шупту бажыңнарда чурттап турар.

Чоокта чаа совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди, херээженнер чөвүлели малчыннар ортузунга «Культурлуг өг-бүле» деп чарыштың түңнелин үндүрген. Чарыштың түңнээрде тускай комиссияны тургускан. Комиссия кежигүннери бүгү малчыннарның аал-оранынга кирип, беседалажып көргеш, түңнелди малчыннарның нииити хуралынга чугаалажып түңнээн. «Культурлуг өг-бүле» деп социалистиг чарышка бирги черни малчын Саая Көк-оолдуң өг-бүлези алгаш, тускай шаңналга четкен. Ол эрткен чайын өөнүң ыяжын бодунуң чазаа кылган, иштики кожегелерин болгаш даштын чааарткан, ширтектерин база чаарты тускай пөс материал-биле шыпкан. Ийиги черни комсомолчу кадарчы Саая Нөмдүк-оолдуң өг-бүлези алган. Дараазында шаңналдыг черлерни кадарчылар Саая Серин, Саая Даваа, Борис Хомушку, Ховалыг Демир-оол, Доңгак Очур оларның өг-бүлелери чедип алганнар. Тиилекчилерге түс-түс өртектиг белектерни тывыскан.

Социалистиг чарышты кышкы үеде уламчылаары-биле чарыштың чаа негелделерин ажылдап кылган. Малчыннар ам боттарының бажыңнарының септелгезин кылып, ооң иштин-даштын агарты чугайлап эгелээннер.

Хемчикчилерде өг-бүлени үениң негелдези-биле культуржудуп, чаартыр ажыл мынчаар эгелээн. Районнуң өске ажыл-агыйларының малчыннары оларның үлегерин эдерери черле күзенчиг.

Х. МОНГУШ.

Арыг-Үзүү ортумак школазының орус дыл башкызы Галина Петровна Лобачева чээрби чыл дургузунда школага ажылдап келген. Бо аразында ол чеже өөреникчини доозукчу класстарга чедир өөретпээн дээр.

Галина Петровнаның он чыл дургузунда өөредип келген өөреникчизи, Кызылдың педагогика институдунуң бешки курсчузу Светлана Ховалыг башкызының холунда бо чылын практика эрттирип барган. Хоочун башкы төрээн школазынга өөреникчизиниң практика эрттирип келгенинге өөрүп турар.

Галина Петровна аныяк башкыларның дагдыныкчызы боордан аңгыда, школада профэвилел комитединиң база даргазы. Хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш ол районнуң улус өөредилге килдизиниң, Чырдыышкын министерствозунуң хүндүлел бижиктери-биле хөй удаа шаңнаткылаан.

В. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: хоочун башкы Г. П. Лобачева өөреникчизи студент-практикант С. Ховалыг-биле кады тур.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

СОНУУРГАКТАРГА

ШҮЛҮКЧҮНҮҢ ӨҢНҮКТЕРИ — НОМНАР

А. С. Пушкинниң музейинде чаа экспонат көстүп келген. Ол дээрге чээрби чыл иштинде дилеп келгениниң соонда тывылган библиотека-дыр. Ук номнар чылдагазы улуг шүлүкчүнүң чоок өңнүктери Осипов-Вульфтарның өнчүзү турган. Бүдүн чартык чүс чыл бурунгаар А. С. Пушкин Михайловскоеден Тригорскиде кожаларынга чедип келгеш, шак-шагы-биле библиотекага олуруп, ушта бижидгелерни кылып ап турган.

Ол чылдарда поэзияның болгаш прозаның, төөгү литературазының болгаш словарьларның үш муң хире томнары бар. Эртем-билиг бедик ол өг-бүле ээлери Россияга болгаш даштыкыга ындан үнүп турган бүгү-ле солун-сеткүүлдерни чагыдып ап турганнар. Александр Сергеевич боду база Петербургтан Тригорскиже номнарны, журналдарны чорудуп турган.

Сураглыг литературовед Б. Л. Модзалевский бо чүс чылдың эгезинде ук библиотеканың номнарының даңзызын тургускан, ол ам-даа бар. Ол даңзы амгы үениң специалистеринге демги библиотеканың номнарын четчелээринге дузалаан. Чурттуң библиотекаларындан, музейлеринден, улустуң хууда чыындаларындан шаандагы үениң чүс-чүс номнары, журналдары алдынган. Псковтуң мебель кылыр мастерлери Тригорск библиотеказынга турган шкафтарның хевирин ол олчаан өттүндүр кылган, ам номнар боттарының турар черлерин ээлепкен.

— Пушкинниң угаан-бодал амыдыралын номнар чокка билип алыры берге — деп, музейниң директору С. Гейченко чугаалады. — Ол өлүр мурнунда оларга, дириг амытаннарга ышкаш, «Байырлыг, мээң өңнүктерим...» деп чугаалааны анаа эвес-ле болгай. Шүлүкчүнүң номчуп чораан номнарын мынчаар кызып дилеп турарывыстың ужуру-даа ында болдур ийин. Солун чүүлдер тыптып турар. Чоокта чаа Петровское суурда Ганнибалдың библиотеказының ховар дээн номнарын тып алган. Оларның бирээзинде Пушкинниң ол өгбезиниң хууда таңмазын базып каан болган.

М. АМАЕВ,
СЭТА-ның корр.

Псков область.

«ПОСЕЙДОН» ШИНЧИЛЕП ТУРАР

Ыраккы Чөөн чүктүң далай кыдыы зоназында чылыгга ынак далай органкамнериниң турар черинин кызыгаары мурнунда санап турганындан ам-даа соңгаар болган. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының зоология институдунуң болгаш Оожум океанның балык ажыл-агыйының болгаш океанография институдунуң экспедициязының киржикчилери ындыг түңнелге келген.

«Посейдон» деп дилечи судноға эртемденнер Сахалинниң далай чоогунуң соңгу-барыын девискээрин, Шантар ортулуктарының, болгаш Иона ортулуктуң девискээрлерин шинчилеп көрген, ол ынчаар Япон далайының чылыг суглары-биле Охотск далайның соок сугларының кызыгаары эртип турар. Шинчилекчилер улуг девискээрде унуш болгаш дириг организмнерниң солун ниитилежилгелерин тыпкан. Мидияларның чүс-чүс хевирлери Сахалин-Шантар девискээринде кончуг хөй. Мидия дээрге молюскулар аразында белок талазы-биле эң-не элбек амытаннар болур.

Ол кезек черге суг адааның культурлуг ажыл-агыйларын тургузарынга четчир курлавырлар бар деп эртемденнер санап турар.

Ю. ШАШКОВ,
СЭТА-ның корр.

Южно-Сахалинск.

ПАРК ЧАЛЫТКАЙ БЕРГЕН

Сураглыг орус шүлүкчү Ф. И. Тютчевтиң төрээн чурту — Брянщинада Овстуг суурда эрги шагның парызын чаарты кылып эгелээн. Ооң төлевилели — Брянскиниң технология институдунуң студентизи Е. Курованың диплом ажылы-дыр. Дуржулгалыг дендрологтар-биле кады ажылдап турган аныяк специалист бойдустуң ол чараш чурумалдыг черин катап тургузарын саналдаан. Парктың ооң эрги планын дургаар катап тургузар, кадып калган ыяштарны туруп каавтар. Оларның орнунга хадыңнарны, клённарны, рябиналарны, липаларны катап олуртур. Хөөлбек чанынга салбаргай иваар база көстүп кээр.

Орус шүлүкчүнүң силгал дамчаан бажыңы турган черге дыка хөй ажылдар кылдынган. Шаанда Ф. И. Тютчевтиң уруу-биле кады туттурганы, ооң соонда катап септээн школада мемориал музейни ажыткан. Поэзияның муң-муң хандыкшылдыгларының чылдың-на Овстугка чыглып келири тютчевчи байырлалдар сураглыг кижиниң сактып ёзулаарының бир кол хевири апарган.

Д. КУЗНЕЦОВ,
СЭТА-ның корр.

Брянск область.

ТЕЛЕВИЗОР БОЛГАШ КАДЫКШЫЛ

ЭМЧИНИҢ СҮМЕЗИ

Телевизорга дамчыдылга көөрү дыштаныылганың бир делгеренгей хевири апарган. Улуг-даа, бичии-даа кижилер телевизорнуң ак-көк экранының баарынга шак-шагы-биле олурар болгай. Телевизорнуң ооңуг хереглээниишкини кижиниң кадыкшылынга хоралыг бе деп чамдык кижилерниң айтырып турары чоп. Шынында ында кижиниң кадыкшылынга хоралыг чүве чок. Телевизор экранының херелдериниң чаңгыс-ла хуу ооңну үндүрүп турар. Ол дээрге чүс-чүс чылдарда чурттап келген үезинде кижилерниң организминиң дээчыгып калганы хемчээл-дир. Ынчалза-даа бичии болгаш школа назылыг уругларының 2—3 шак уламчыр дамчыдылга көөрү, оон нерви системазының ажылдынга шаптыктаар, түннелинде туруп, шагзырай бээр. Ооң орнунга арыг агаарга ойнап, маңнап, дыштанаа угаан ажылынга-даа, организмниң өзүп, быжыгарынга ажыктыг.

Телевизорну үр көргеп тудум, уругларның туруп, шагзырааары дам баар деп эмчилерниң болгаш башкыларның санап турары шын. А туруп шагзыраан уруг оон турар туржук, шагзыраазын чидирип алыр дээн бодал-биле харын-даа экран баарындан турбастай бээр.

Тускай хыналдадан илерээни — уруглар анаа хүннерде телевизор көөрүнге 2—2,5 шак, а суббота болгаш воскресенье хүннеринде 3—5 шак үени чарыгдап турар.

Уругларның телевизор көөрүн хоруп шыдавас бис. Ынчалза-даа дараазында дүрүмнерни сагыыры чугула: школа назыны четпээн уругларга хүнде 30 минута, эге класстың өөреникчилеринге бир шак, а үстүкү класстың өөреникчилеринге 1,5 шак үени чөпшээрээр.

Уругларның назы-харын, нииити байдалын, школага берген онзалгазын барымдаалап, оларга таарышкан дамчыдылгаларны көөрүн чөпшээреп болур. Бичии уруглар хамаанчок, улуг улус безин ийи шак уламчыр телевизор көрүптерге, карактары, оорга, мойну шылай бээр болгай.

Глаукома деп аарыгдан, нерви системазының чамдык аарыгларындан аарып турардар болгаш чүрек-дамыр аарыындан аараан, чоокта сегээн кижилер эмчи сүмезин ап, телевизорга дамчыдылга көөр үе, шагын билип алза чогуур.

Өрээлге телевизорнуң экранының холуп эрттир бедик азы чавыс черге тургуспас, ол көрүкчүлерниң караанның дужунга турза эки, а телевизор-биле көрүкчүлерниң аразының хемчээлин 2 метрден чоок тургуспас. Телевизор чырыы-биле чергелештир кошкак күштүг чырыкты өрээлге ажыглаар, чүге дизе, телевизорнуң чырыы болгаш өрээл иштиниң долгандыр караңгызы караңга багай.

В. ДОСКИН,
медицина эртемнериниң кандидады.

СПОРТ ✱ СПОРТ ✱ СПОРТ

«МОЛОДЕЖЬ ТУВЫ» СОЛУННУҢ ШАҢНАЛЫ ДЭЭШ

Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга тураскаатткан күскү кросс маргылдаазын «Молодежь Тувы» солуннуң редакциязы организастап эрттирген. Кросс маргылдаазының киржикчилерин дөрт бөлүкке үскен. Бирги бөлүкке республика найысылалының школачылары, ийигизинге — хоорайның ортумак өөредилге черлери, үшкүзүнге — дээди өөредилге черлери болгаш күш-культура коллективтери маргышканнар.

Болуп эрткен маргылдаага № 14 ортумак школаның, автоорук техникумунуң, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының болгаш Кызыл хоорайның башкыларының шилиндек командалары эң идепкейлиг киришкеннер.

1000 метрниң чарыжынга хууда бирги чер дээш болган маргылдаага «Тудуг кезектери» комбинаттың инженери, чиик атлетикага бирги разрядчы Петр Лукша айыткан хемчээлди 2 минута 42 секундада эрткеш, эң эки үени көргүскен. Херээжен спортчулардан уругларның спорт школазының тренери Надежда Максимовна Кузьминаның үези эң эки болган.

Түс-түс хемчээлдерге бирги черлерни алган спортчуларга «Молодежь Тувы» солуннуң шаңналдарын тывыскан.

ЧУРУКТАРДА: Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи Даттыг-оол Монгуш 1000 метрни 2 минута 51 секундада эрткеш ийиги черни ээлээн; маргылдаа үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

ШЫДЫРАА. Филиппинниң найысылалы Манилада боор турар делегейниң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазынга чээрби тоску оюнну чедир ойнап турда 79-ку коште кордакчы тиилеп алган.

Маргылдаада делегей чемпиону Анатолий Карпов 5:4 санныг боор мурнавышаан.

Николаев деп украин хоорайда уламчылап турар херээженнер аразында чурттуң бирги чери дээш маргылдаада москвачы Наталья Фаталибекова дөрт салыгдан дөрт санны алгаш мурнап турар.

ФУТБОЛ. «Спартак» (Москва) биле Болгарияның найысылалының «Славия» командаларының аразында эш хуунуң оюну хайым болуп төнген. Сан 2:2 болган.

Бомбуктуң «Спартактан» Гладилин болгаш Гаврилов, аалчылардан Величков (ийиш) киир тепкилээн.

филиппинниң найысылалында

БАСКЕТБОЛ. Амгы үеде Филиппинниң найысылалында эртип турар делегей чемпионадынга совет баскетболистер үшкү тиилелгени чедип алганнар. Олар Канаданың шилиндек командазын 107:65 санга утканнар.

Олимпий чемпионнары — АКШ-тың спортсменнери Югославияның командазынга 93:100 санга уттургаш, ийиги аштырышкынга таварышканнар. Италиннар Австралияның командазын 87:69 санга удуп алганнар.

(СЭТА).

РИГЕРТ — БЕШ ДАКПЫР ЧЕМПИОН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Геттисбергге боор турар аар атлетика талазы-биле делегейниң бирги чери дээш маргылдаага Шахты хоорайдан келген олимпий чемпиону Давид Ригерт беш катап алдын шаңналды чаалап алган. Ол бодунга чаа, 100 кг деңзи категориязынга—ийи катап көдүргеш, түңнүнге 390 килограммны көдүрген. Краснодарда маргылдааларга эң баштай киржип келген Сергей Араселовтуң түңнели база ындыг болган. Ынчалза-даа ол ийиги черни ээлээн, чүге дээрге ооң бодунуң деңзизи аар болган. Хүлер медальды ГДР-ден келген Манфред Функе чаалап алган.

Ригерттиң үргүлчү киржип чораан 90 кг чедир деңзиге барыын-герман мөге Рольф Мильзер 377,5 килограммны көдүргеш, тиилээн. Мөңгүн шаңналды Ростовтан келген Геннадий Бессонов, хүлер медальды венгр Ференц Анталович чаалап алганнар.

Маргылдааларның түңнел хүнүнүң мурнунда совет штанга көдүрүкчүлери нииити команда зачедунде мурнап турар. Олар өске мергежилделерни күүсеткени дээш шаңналдарны санаваска, дөрт алдын болгаш үш мөңгүн медальдарны чаалап алганнар.

Солуннуң дараазындагы номери октябрь 13-те үнер.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Чаш чорааның дугайында шүлүглел». Совет шүлүкчүлерниң шүлүктеринден композиция.
11.25—«Часкы аялга». Уран-чечен телефильм.
12.30—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы журналист О. К. Игнатьев чорудар.
13.30—16.00—Чапсар.
16.00—«Камчатканың меридианы». Документалдыг телефильм.
17.00—«Төрээн бойдус».
17.20—«Ынапы шкының нар стартты» деп школачыларның Бүгү-эвилел чарыжы». Симферопольдан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.15—«Мустай Карим». Документалдыг фильм.
18.25—«Бистиң почтавыс». Дамчыдылга.
18.40—«Менээ хамаарышпас дүрүмнер». Реклама.
18.45—«Элээди уруглар болгаш хоойлу». Дамчыдылга.
19.15—Телемедээлер.
19.25—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Эртемниң амыдыралы».
20.15—Москваның күрүнениң консерваториязының камералыг оркестри ойнаар. Дирижеру — армян ССР-ниң улустуң артизи М. Тэриан. Программада А. Вивальдиниң, Д. Бортнянскийниң чогаалдары.
20.35—«1978 чылдың дүжүү дээш».
21.05—«Лика» деп телешииниң баштайгы көргүзүү. Автору А. Зурабов.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—Лирика ырларының концерти.
23.25—«Хүннүг чаашкын». Документалдыг телефильм.
23.45—Футбол талазы-биле Европа чемпионадының шилип алыр оюну. Венгрияның шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. Будапешттен дамчыдылга. Чапсарда — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.00—Новолипецк хоорайның металлургтарының Культура ордузунуң орус улустуң нииити ырызының концерти.
18.30—«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». Күрүнениң Орус музейи. Чаа чуруктар. 2-ги дамчыдылга.
19.00—«Харылаңар, горнистер!»

КЫЗЫЛДАН

19.30—20.55—«Ак дүннерни үдээш». Уран-чечен телефильм.

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Харылаңар, горнистер!»
11.25—А. Зурабов. — «Лика». Телешии.
12.50—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң улустуң орус хөгжүмүнүң үлегерлиг оркестриниң концерти. Удуртукчузу РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Некрасов. Ыраажылары З. Кириллова, Л. Харитонов, Б. Феоктистов.
13.20—16.00—Чапсар.
16.00—«Кодээниң ажыл хүннери». Кинопрограмма: «Николай Кулешов. Мээн дарга амыдыралым», «Адаларның копназы-биле», «Чурттуң мурнуу чүгүнде соя».
17.00—«Сээң амыдыралыңда ном».

КЫЗЫЛДАН

17.45—«Кымныы-даа эвес». Уран-чечен телефильм.
18.10—Телемедээлер.
18.25—«Делегей байдалының допчулалы». Дамчыдылга.
18.35 — «Семенов-Тян-Шанский». Документалдыг фильм.
18.45—«Чоннуң уран чүүлү», Дамчыдылга.
19.15—Телемедээлер.
19.25—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—Миллионнарның ленинчи университеди». «Социалистиг амыдырал».
20.15—«Делегей улустарының чогаадылгазы».
20.45—«СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».
21.00—«Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга». Уран-чечен фильм.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Алкоголизм». Эмчиниң беседазы. Дамчыдылганы медицина эртемнериниң кандидады Э. С. Дроздов чорудар.
23.30—00.40—«Пежданова кудумчузунда». ССРЭ-ниң улустуң артизи К. Эрделиниң төрүттүнгенден бээр 100 чыл болганынга. Дамчыдылганы музыка тайылбырлакчызы О. Доброхотова чорудар. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.45—«1978 чылда музыка уран чүүлүнүң талазы-биле ССРЭ-ниң күрүне шаңналдарын тывысрынга». Симфония музыказының концерти. Дирижеру — Эстон ССР-ниң улустуң артизи Н. Ярви.
18.40—«Ёзулуг оолдар». Дамчыдылгага РСФСР-ниң эрга-арыг ажыл-агыйының министри А. И. Зверев киржир.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Кино аян-чоруктар альманагы». Киножурнал.
19.50—20.45—«Угланыышкын — интенсификация». Документалдыг фильм.

Агаар

Бөгүн республиканга кожуп турар булуттаар, чамдык черлерге хар холумактыг чаъс чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10, ой-ойде 15—20 метр чедер. Агаарның температуразы 8—13, чамдык районнарга 2—7 градус чылыыр.

Кызылга дүъш соонда бораннаар. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер, хүнүнүң ийиги чартыында дыңааныр. Агаар 10—12 градус чылыг болур.

КИНО

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Хуу истекчи» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда. Чагыг 2700.

«ПИОНЕР»: «Кинотывызы» 11.00, 15.20, Киноклуб «Келир үениң дайынчызы» 17.00, «Элдептиг херээжен» 12.30, 19.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чорба» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оожум океанның дээрбечилери» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Хуу истекчи» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кинотывызы» 9.40, 11.00, «Разведчиктиң эрес-маадырлыг чоруу» 15.10, 16.40, «Элдептиг херээжен» 12.20, 18.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ыглава, уруг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оожум океанның дээрбечилери» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2700.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01095.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 237 (10834) | 1978 чылдың октябрь 13, пятница | 1925 чылда үндүрүлүп эгелээн | Өртээ 2 коп.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЧЕДИИШКИН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының коллективи Улуг Октябрьның 61 чылын чедиишкиннинг уткуп турар. Ол каттыжыышкындан Чооду Чалчыкович Декпиш-оолдуң удурткан № 5 КМК-ның коллективи 1978 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде, сентябрьның төнчүзүнде күүсеткен. Ол ышкаш шалыпчы күш-ажылдың чылының планныг онаалдаларын аңгы-аңгы КМК-ларның 9 бригадалары октябрьның 1-ге чедир күүседипкен.

Кержээлиг арга-биле-даа, бодунуң күжү-биле-даа кылыр тудуг-монтаж ажылдарының тос айлар планын каттыжыышкын ажыр күүсеткен. Бо эрткен айларның дургузунда каттыжыышкынның тудугжулары 7900 баш шээр мал кирер кажааларны, 1500 тонна картофель, ногаа шыгжаар складты, 1200 баш бода мал кажаазын, 4557 дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын, 600 олуттуг үш клубту болгаш оон-даа өске объектилерни ажыглалга киирген.

Планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседири дээш каттыжыышкынның КМК-ларының аразында калбарган социалистиг чарышты ийи чыл улаштыр Чооду Чалчыкович Декпиш-оолдуң удурткан № 5 КМК-ның коллективи баштап турар. Октябрьның 1-ге чедир олар 764 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылганнар. Ол дээрге 1978 чылдың планын 105,4 хуу күүсеткени-дир.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының механизация эргелелиниң тудуг-монтаж участогу база чедиишкинниг ажылдап, бо чылдың 9 айлар планын күүсеткен.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга уткуштур 9 бригадалар социалистиг хүлээлгелерин — 1978 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткеш, байырлалды төлептиг уткааннар. № 5 КМК-дан Нанин Ижевниң бызанчылар бригадазы 82,8 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Олар Эрзинниң «Мөрен» совхозта ийи-ийи квартиралыг үш бажыңнарны, 300 баш шээр мал кирер кажааны тудуп дооскаш, совхозка хүлээткен. Аван-оол Топур-оолдуң бызанчылар бригадазы шээр малга 2 саныг кажааны, бир чуртталга бажыңын ажыглалга киирген болгаш чыл планында көрдүнген 82,9 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын шиңгээдип алган. Кавва Бадыныц бригадазы олардан дудак чок ажылдаан болгаш «Нарын» совхозта 3 чуртталга бажыңын, 500 хой кирер кажааны тудуп доосканнар.

Мөңгүн-оол Саттың ыяш белеткекчилериниң, Дажы Хуругааның пилорамщиктер бригадалары чыл планын база чедиишкиннинг доосканнар. Ол ийи мурнакчы бригадаларның ажыл-ижи тудуш холбаалыг, бот-боттарынга дузалажып турарлар. Ыяш белеткекчилериниң кескен чудуктерындан кылган дилиг материалдарын пилорамщиктер тудугжу бригадаларже чорудуп турарлар.

№ 5 КМК-ның бо мурнакчы бригадаларының кежигүннери онаашкан ажылынга бедик харыысалгалыг, чаңгыс кижи дег, бир демниг ажылдап турарлар.

№ 3 КМК-дан Константин Түлүштуң, № 4 КМК-дан Григорий Леонтьевтиң, № 1 КМК-дан Николай Балицкийниң, 2 дугаар КМК-дан Георгий Березиковтуң бызанчы бригадалары бо чылдың планында көрдүнген тудуг-монтаж ажылдарын бүрүнү-биле доосканнар. Чолаачылар С. Буньков, Г. Пастухов, А. Михальченко, В. Локтев олар бо чылда алган хуусаазында социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүсеткеннер.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының мурнакчы коллективтери амгы үеде 1979 чылдың январьның үлүүнде ажылдап турар.

В. БАКАНОВА,
«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкын чөвүлелиниң секретары.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

СЭКП обкомунда, Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде, ВЛКСМ обкомунда

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ ТОДАРАТКАН

Бо чылдың октябрь айның баштайгы он хонуунда мал чемнери белеткээриниң талазы-биле районнарның социалистиг чарыжының түңнелин көргеш, СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдериниң область чөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому бо чылдың октябрь 10-га чедир республикада сиген белеткээриниң даалгазы 74,4 хуу күүсеттинген, тодаргайлаарга, 122,9 муң тонна белеткеттинген болгаш сенаж планы 42,9 хуу күүсеттинген азы 22,3 муң тонна, витаминниг сиген далганы—52,5 хуу күүсеттинген азы 4,6 муң тонна белеткеттинген деп демдеглээн. Мал чемнериниң единица санынга даалга-планны Мөңгүн-Тайганың мал чеми белеткекчилери 108,8 хуу, Тожунуң—105,5 хуу күүсеткилээнин чарыш түңнелдериниң дугайында доктаалда демдеглээн.

Тожу, Эрзин, Тес-Хем, Улуг-Хем болгаш Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары эрткен он хонукта мал чемнери белеткеп, мөөннээринге эң эки түңнелдерни чедип ап, немелде өзүлдени 1,6-дан 4,2 хуу чедирген.

Оон-биле кады чамдык районнарның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары, профэвилел, комсомол организациялары мал чемнери белеткээриниче кичээнгейни кошкадып, боттарының аргаларын болгаш курлавырларын долуу-биле ажыглавайн турар. Ооң түңнелинде Таңды, Каа-Хем, Бай-Тайга, Бии-Хем районнарда эрткен он хонукта немелде өзүлде чүгле 0,1-ден 0,8 хуу боор турар.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдериниң область чөвүлелинин болгаш ВЛКСМ обкомунуң доктаалында 1978 чылдың октябрьның баштайгы он хонуунда мал чемнерин белеткээр талазы-биле районнарның чарыжының тиилекчилери деп санаан районнар болза:

Төп зонадан—Тожу район (СЭКП райкомунуң секретары С. К. Орус-оол, райкүүском даргазы Д. О. Дарган, ВЛКСМ райкомунуң секретары И. В. Тулин);

барыын зонадан—Барыын-Хемчик район (СЭКП райкомунуң секретары Ш. П. Куулар, райкүүском даргазы С. Т. Амырбит, ВЛКСМ райкомунуң секретары Д. О. Саая);

мурнуу зонадан—Тес-Хем район (СЭКП райкомунуң секретары П. Т. Дамба-Хуурак, райкүүском даргазы Н. В. Чындыгыр, профэвилел райкомунуң даргазы М. У. Шывык, ВЛКСМ райкомунуң секретары Ч. А. Саая).

Тожу, Барыын-Хемчик болгаш Тес-Хем районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдериниң облчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш 200-200 рубль шаңналды тывсыр.

Үндүр бижээн тараа шөлдерин, чайгаар үнген сигенннерни кестирип, бүрүнү, бүгү тараа саваңын ажаап ап, республикада хыыргылышты, Алтай крайның девискээринден саваңны чыып тургаш, бөдүүн мал чемнерин мөөңнеп белеткээриниң немелде хемчеглерин алырын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, көдээ ажыл-агый эргелелдеринге, партия эге организацияларынга, көдээ Советтерге, ажыл-агыйларның ажылчын комитеттеринге болгаш удуртукчуларынга даасткан. Ол ышкаш СЭКП обкомунуң IX пленумунуң шиитпирин ёзугаар мал чемнерин камгалап кадагалаарының болгаш чөп ажыглаарының, а ол ышкаш мал чемнерин болбаазырадыр, хоолулуг кылдыр холумактаар база ажыл-агыйның иштинге оларны шын ажыглап чарыгдаары-биле мал чемнериниң кажааларын дериш, тургузары чугула деп доктаалда онзалап айыткан.

МУРНАКЧЫ ХОЙЖУ

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлери-биле ханы таныжкаш, көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер сорулганы амыдыралга чедиишкиннинг боттандырар дээш Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының мурнакчы хойжузу Борис Куулар шудургу ажылдап турар. Ниитиниң малын хүр кыш ажырып, ооң чаш төлүн менди камгалап алырда кыштагны ыяк белеткээри, чайгы үеде малды эки семиртири болгаш кышка удур хөй мал чемнерин белеткеп алыры болур деп чүвени малчын эки билир. Бо эрткен чайын ол Чыргакы хемниң Чыраалыг-Адыр деп черге хоюн семиртип алгаш, амгы үеде Хорум-Даг шыгында күзегледип турар. Ол бодунуң кыштаавың септелгезин доосааш, мал чеми белеткээрин уламчылап турар.

Малчын Борис Куулар бо чылын 20 тонна сиген, 5 тонна көк-сула белеткеп алыр деп хүлээнгеш, ону кезиң алгаш, кыштаанда сөөртүп чедирген. Ооң беш чылдың шалыпчы үшкү чылында төрүүр чүс баш хойдан чүс хураганны, хой бүрүзүнден 2,2 килограмм дүк кыргып алыр дээн хүлээлгезинге удур төрүүр 100 хойдан 101 хураган, бир хойдан 2,3 килограмм дүктү ап, алган социалистиг хүлээлгезин күүсеткен.

Борис Куулар чүгле онаашкан ажылынга кызымаккай эвес, а харын хөй-нииити ажылынга идепкейлиг киржип, малчыннар ортузунда агитатор хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: одарда; хойжу Борис КУУЛАР.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

ИДЁПКЕЙЛИГ

Республика типографиязының хоочуннарының бирээзи Геннадий Петрович Горбунов фото-чуруктар парлаар черге ажылдап-ла 18 чыл чедип турар. «Тувинская правда», «Шын», «Тываның аныяктары», «Молодежь Тувы» солуннарга болгаш Тываның ном үндүрер чериниң үндүрген номнарынга парлаттынган янзы-бүрү чуруктар Геннадий Петровичиниң холун дамчып эртип турар.

Г. П. Горбуновтуң кылган ажылы эки шынарлыы-биле өскелерден ылгалып турар. Ол кирген чагыгны бичии-даа саадатпайн, чогуур хуусаазында күүседип келген. Ажыл-ишчи чоруу дээш бүдүрүлгениң ажылчыннарының, удуртукчуларының хүндүткелин ол чаалап алган.

Геннадий Петрович — чүгле мурнакчы ажылчын эвес, ол идепкейлиг хөй-ниитичи. Типографияда профэвилел местькомунуң кежигүнү болгаш улусчу контроль бөлүүнүң составында база кирип турар. Бо хөй-ниитичи даалгазын база ак сеткилдиг күүседип, негелделиг чоруун ол көргүзүп турар.

О. ӨПЕЕН.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ СЕМИНАРЫ

ДОНДА-РОСТОВ. (СЭТА-ның корр.). Үлетпүрнүң бүгү бүдүрүлгелериниң күрүне планнарын күүседирин хандырар талазы-биле Ростов областың партия организациязының организакчы болгаш политиктиг ажылын эш Л. И. Брежнев бедик-биле үнелеп көрген. Ростовчуларның дуржулгазы чурттуң өске областарынга, крайларынга болгаш республикаларынга калбак деткимчени алыр дээрзинге бүзүрелди ол илереткен.

Октябрь 10-да эгелээн Бүгү-эвилел семинарын ол дуржулганы өөренип көөрүнге таарыштыр кааткан. Ооң ажылында эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының, партия крайкомнарының, хооркомнарының секретарьлары, килдис эргелекчилери, бүдүрүлге каттыжыышкыннарының болгаш бүдүрүлгелериниң директорлары болгаш партком секретарьлары, элээн каш министерстволарның база ведомстволарның удуртукчулары киржип турар.

СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов семинарны эге сөс-биле ажыткан. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, беш чылдың онаалдаларын күүседири дээш демисел шиитпирлиг үе-чадага кирген деп, ол чугаалаан. Бүгү чүве бо чылды канчаар доозарывыстан, дараазында ийи чыл дургузунда канчаар ажылдаарывыстан хамааржыр. Ниитилел бүдүрүлгезиниң бүгү звеноларынга планныг онаалдаларны күүседири болза бедик ажыктыг ажылдың эргежок чугула негелдези болур. Планны чугаа чокка күүседириниң дугайында негелде партия организациязының, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң амыдыралында болгаш ажыл-чорудулгазында кол углакчы чүүл болур ужурлуг.

План болгаш керээ чурумун сагыырывын айтырыгларынга И. В. Капитонов делгереңгей-биле доктаады. Эш Л. И. Брежневтиң айтып турары ышкаш бүдүрүлгеге ажыл-херектериниң дең-деңги боттанырын чедип алыры, шынар көргүзүглеринге болгаш ажылдың эчис түңнелдеринге улуг кичээнгейни салыры, контрольдуң күрүне чурумунуң үрекчилери-биле шыңгыы эптеш чок болурун чедип алыры эргежок чугула. Ол чорукка партия организацияларының ролю улуг.

Беш чылдың сөөлгү чылдарында бүдүрүлгениң өзүлдезиниң улам бедик темпилерин көрдүнген. Ону чедип алырынче угланган организастыг, политиктиг болгаш ажыл-агыйжы эргежок чугула хемчеглерни бүгү черлерге бодап кылыр болгаш боттандырып чорудар херек. Беш чылдың онаалдаларын долдур күүседирип болгаш ажыр күүседирин хандырып турар уткуштур планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни ажылдап кылырынга база хүлээп алырынга онза кичээнгейни салыр ужурлуг. Ол чугула сорулгаларны шиитпирлээринче коммунистерни, бүгү ажылчы чоннарны мобилизастаарынга амгы үеде партияда эртип турар отчёт-соңгулдалыг кампания арганы бээр ужурлуг.

«Эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын ёзугаар үлетпүрнүң бүгү бүдүрүлгелериниң күрүне планнарын күүседирин хандырар талазы-биле Ростов областың партия организациязының организакчы болгаш политиктиг ажылы» деп илеткелди СЭКП-ниң Ростов область комитединиң бирги секретары И. А. Бондаренко кылган.

Донның партия болгаш ажыл-агый ажылдакчылары, үлетпүр бүдүрүлгелериниң мурнакчылары улус ажыл-агыйының планнарын күүседирин хандырар, эргелеп башкарылганы, бүдүрүлгени сайзырацгайжыдар талазы-биле ажылдың дуржулгазын солушканнар.

Семинарның ажылынга СЭКП ТК-ның килдис эргелекчилери Б. И. Гостев, В. С. Фролов, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизиниң оралакчызы Е. З. Разумов олар киришкен.

* * *

ДОНДА-РОСТОВ. (СЭТА-ның корр.). Үлетпүрнүң бүгү бүдүрүлгелериниң планнарын күүседирин хандырар талазы-биле Ростов областың партия организациязының ажылының хевирлерин болгаш аргаларын өөренир талазы-биле Бүгү-эвилел семинары аңаа ийи хүн дургузунда уламчылаан. Оон киржикчилери дуржулга солушкан болгаш Донның элээн каш мурнакчы заводтарынга, фабрикаларынга, шахталарынга барып, «Хожудап турарлар чокка ажылдаар!» деп лозуң-биле чарышты организастааны-биле таныжканнар.

Семинарга СЭКП-ниң Ростов хооркомунуң бирги секретары Б. И. Головец, СЭКП-ниң Москва хооркомунуң секретары Л. А. Борисов, Ростовтуң күрүнениң подшипник заводунуң улуг мастери А. А. Шапко, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазының оралакчызы Н. Н. Лебединский, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң секретары А. П. Думачев, ССРЭ-ниң Күрхандырылгазының даргазының бирги оралакчызы В. Н. Ксинтарис, Узбекистанның Компартиязының ТК-ның секретары И. Г. Анисимкин, Кемеровонуң «Азот» деп бүдүрүлге каттыжыышкынының партком секретары В. Б. Ханыков болгаш өскелер-даа чүве чугаалааннар.

Семинарга СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов түңнел сөс чугаалаан.

Партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиннинг боттандырып чорударынга боттарының бүгү күштерин болгаш билиглерин үндүреринге, бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бүгү хемчеглер-биле бедидерин кызымаа-биле чедип алырын СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежневке семинарның киржикчилери бүзүреткеннер.

* * *

Обласка чоруп турганының үезинде И. В. Капитонов СЭКП-ниң Ростов обкомунуң бирги секретары И. А. Бондаренко, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчилери Б. И. Гостев, В. С. Фролов олар-биле кады «Ростсельмаш», Новочеркасскиниң электровоз кылыр, Ростовтуң вертолет кылыр заводтарынга чораан. Аңаа бүдүрүлгени чаартып болгаш хөгжүдүп турары-биле, улус ажыл-агыйынга херек чаа техниканы ажылдап кылып турары-биле болгаш шиңгээдип ап турары-биле, бүдүрүлге планнарының база социалистиг хүлээлгелериниң күүселдези-биле, ажылчы чоннарның амыдыралын болгаш дыштаныылгазын организастап турары-биле ол таныжкан.

Партияның область комитединге обкомнуң бюро кежигүннери-биле, партия активи-биле ниитилел бүдүрүлгениң ажыктыын улам ыңай бедидер, бо чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планын күүседир, экономиканы удуртурунга партийжи удуртулганың стилин база аргаларын экижидер, партия организацияларынга отчёттарны база соңгулдаларны эрттирер талазы-биле холбашкан айтырыглар талазы-биле И. В. Капитоновтуң беседазы болган.

ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадыы

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, **Саратов, Волгоград** болгаш **Куйбышев** областарның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери 1978 чылда күрүнеге тараа садар талазы-биле планнарын чедиишкиннинг күүсеткеннер.

Саратов областың ажыл-агыйлары бедиткен социалистиг хүлээлгелерин дыка ажыр күүсеткен болгаш планны 1640 муң тоннага ажыр күүседип, күрүнеге 5009 муң тонна тарааны саткан. Крупа культураларын пландан ажыр саткан.

Төрээн чурттуң шыгжамырларынга планда көрдүнгенинден 1432 тоннаны ажыр ургаш, **Волгоград** областың колхозтары болгаш совхозтары боттарының социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседип, күрүнеге 4616 муң тонна тарааны саткан.

Куйбышев областың колхозтарындан болгаш совхозтарындан тараа хүлээп алыр пункутуларга 1921 муң тонна тараа кирген. Ол болза садып алырының доктааткан хемчээлинден 563 муң тонна хөй болган.

Ол областарның колхозтары болгаш совхозтары келир чылдың дүжүдүнге үрезиннер-биле долу хандыртынган.

Волгоград болгаш Куйбышев областарның ажыл-агыйлары тараа садарының күрүне планнарын ажыр күүсетсе-даа, кырлыг-кара болгаш чиңге-тарааны күрүнеге садар талазы-биле онаалдаларны күүсетпээннер. Саратов областың ажыл-агыйлары бобы культураларны садарының планнарын база күүсетпээн.

«САЛЮТ-6» — «СОЮЗ-31» — «ПРОГРЕСС-4»: ЧҮЪК ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫНЫ

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА) Орбитаның «Салют-6»— «Союз-31» — «Прогресс-4» эртем-шинчилел комплекизиниң иштинге космонавтылар Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков оларның ужудуушкуну уламчылавышаан.

Экипаж «Прогресс-4» транспорт корабльның чүъгүн дүжүрер талазы-биле ажылдын улуг кезиин күүседипкен. Станцияның иштинче регенераторларны, хоралыг холуксаалар узуткакчыларын, аъш-чемниг болгаш суглуг контейнерни, фотоматериалдарны, хуу гигиенаның херекселдерин дажыглап киирген болгаш оларны чогуур черлеринге тургускан.

Одаар чүүлдүң кезектерибиле станцияның саваларын немээринге белеткел доозулган.

Экипажтың бөгүнгү программазында чүък корабльның чедирип келгени чаа чүүлдер-биле станцияның иштики системаларының чамдык кезектерин солуур талазы-биле профилактиктиг ажылдарны чорудары, фотоаппаратураларга чаа пленкалар сугары, күш-дамыр мергежилгелерин кылыры, телерепортаж чорудары көрдүнген.

Телеметриктиг информацияның сан-түңү-биле болгаш экипажтың илеткелдерин ёзугаар алырга, «Салют-6» станцияның, «Союз-31» космос корабльның болгаш «Прогресс-4» чүък корабльның иштинде системалар бот-чогуур-биле ажылдап чоруур. Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков оларның кадыкшылы эки.

Дүвүренчиг медээ

ШАМНАЖЫРЫНЫҢ АЖЫЫ ЧОК...

Бүгү-ле чүүлдер баш удур көрүп, планнап кааны ышкаш чоруп турган: Кызылдың уран чүүл училищезиниң бажыңының капитал септелгезиниң документациязын хоорайның капитал тудуг бөлүү ажылдап кылган; ол бүгү ажылды кылыры-биле «Тыва септелге тудуг» трестиң (эргелекчизи М. Емельянцев) хоорайда септелге-тудуг эргелелинге (эш Жигалов) дааскан; училище (директору А. Панов) коллективи шагда-ла кылыр ужурлуг септелгениң эгелээринге өөрээш, 1978 чылдың январь айында-ла бажыңның ийиги каъдын, оң талакы чартыын хостааш, септекчилерге хүлээдип берген; капитал септелгеге ниитизи-биле 60 муң рубльди тускайлаан. Ол бүгү акша-хөреңгини эргелелдиң № 3 участогу (начальниги Н. Барков) шиңгээдип алыр ужурлуг турган.

База-ла дүгуржулга ёзугаар септекчилер келгеш, бажыңның шалаларын тура тыртып, батареяларны адырып, соңга рамаларын солууру-биле шилдерин бузуп эгелээн. А училищениң сургуулдары арткан өрээлдерге «сыкмарлажып» тургаш, өөредилгезин доозуп, чайгы дыштаныылгазын эгелей бергеннер. Бодаарга, тудугжуларның ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган ышкаш. Ынчалза-даа ажыл шуудап, шапкынчыыр туржук, чылбастаан туруп берген. Соолзүредир, чай апаарга септелге шуут соксаан. Ол бүгүнүң чылдагаанын айтырарга, септелге-тудуг эргелелиниң удуртукчулары чагыкчыже удур негелде салып, чогуур документтелевилелди чедир кылбааныынга шамнап тургулаан.

— Бажыңның чүгле шалазын, батареяларын эвес, харын база дээвиирин солуп, септээри негеттинип турар-дыр. Ол бүгүнү төлээр болзуңарза, септелгени дүрген доозар бис—деп, олар харыылааннар. А херек кырында эргелелде чамдык монтаж материалдары, малза ыяштар безин чедишпес турган. Ол бүгүнү училищениң дирекциязы тыпчып, чамдык материалдарны бээр ужурга таварышкан. Ажыл дүрген болзун дээш училищениң бөлүк сургуулдары эки тура-биле ажылдап-даа турганнар. Оларга тудугжу специалистер дузалаваан, сүме-даа катпаан, ынчангаш тарап чангылай бергеннер.

Сентябрь эгезинде септелге-тудуг эргелелиниң ажылдакчылары училищеже ийи-үш хире шеверлекчилер бригадаларын, а ол ышкаш В. Ильинге удурткан бызанчыларны чорудуп, тудугну октябрь эгезинде ыяап дужаарын аазааннар. Ол дээрге, херек кырында ийиги аазаашкын, ийиги хуусаа болган. Ол-даа аазаашкын куруг боop, хуусаа-даа база катап үзүлген. Септелгениң шынары база багай: шалалар өл ыяштардан салдынган, соңга рамаларын солуваан, эрги, ирик хевээр; эжиктер чарык-бузук, хажыйбен тургулаар, батареяларны түдүштүр ээрген, каңнаан черлеринден суг токтуп турар; электри удазыннарын шөйген черлерде бузук-чазык үттер хөй; шаланы чаңгыс-ла катап шынзар чок будук-биле будаан.

Училищениң эң чугула черлерин—үстүнде болгаш адакы каъттарда залдарны ам-даа чедир кылбаан—дээвиирлерин чаала дранка ыяш-биле хап турар. Чижээ, адакы залга цирк бөлүү өөренир ужурлуг. Ол залдың шалазын ам-даа кудуладып, өөренириинге таарыштыр кылыр, чунар, хеп кеттинер черлерни немей өрээлдээр турган. Бо хүннерге чедир цирк бөлүүнүң сургуулдары караңгы подвалда идик-хевин солуп, кеттинип ап турар. Училищениң чамдык класстары хоорайның ужу-бажында хөлезилеп алган, таарымча чок өрээлдерде өөренип турар. Ындыг болурга, өөредилгениң шынарының дугайында кандыг чугаа турарыл?

Бо чылдың октябрь 3-те училищениң башкылары, сургуулдары «белен» дээн класстарже хамык музыка херекселдерин кииргилээн. Ол дээрге январьдан эгелээш септээн, үстүнде айыткан өрээлдер-дир. Фортепианоларны киирип кааш, даартазында көөрге, шала кырында суг долган, өл-шык, өөредилге чорудар аргажок болган таварылгалар база бар. Септелге үезинде чамдык музыка херекселдериниң иштн-дашты үрелип, чогуур негелделерден хажып турар апарган.

Уран чүүл училищезиниң бажыңының септелгези ам-даа үргүлчүлевишаан. Черле болганда ыяш-даш, хир-чам, кижи базар чер тывылбас деп чугаалап болур. Бо училище—республиканың эң чугула өөредилге черлериниң бирээзи болгай. Ол дээрге онзагай негелде ёзугаар ажылдаар, эң үлегерлиг өөредилге чери болур ужурлуг. Ооң септелгезиниң озалдааны, аңаа өөредилге чылының озалдап эгелээни бо талазы-биле буруулуг кижилерге харыысалга хүлээдириниң чайлаар арга чок факт-барымдаалары боор турар. Ындыг турбуже, бо дүвүрээзиннинг байдал аңаа хамааржыр черлерниң удуртукчуларының сагыжын дүвүретпейн турары элдептиг.

Т. МОНГУШ.

ШҮГҮМЧҮЛЕЛ АЖЫЛГА ДУЗАЛААР

Бодунуң чуртунуң ёзулуг ээзи совет кижи социализмниң сайзырангай ниитилелиниң өндүр улуг чедиишкиннеринге чоргаарланыр эргелиг. Ооң-биле кады совет кижи кажан-даа, участок бүрүзүнге ажыл-херек улам эки чоруп турзун дээш сеткил-сагыжындан сонуургалдыг, чедиишкиннерин улам көвүдедирин, четпестерни чайладырын ол чогаадыкчы байдал-биле доктаамал оралдажып чоруур. Шиитпирлеп турар сорулгаларының хемчээлдериниң өзүлдези болгаш нарыны бүгү-ле ажыл-херекти шүгүмчүлекчи ёзу-биле көөрүнүң онза ужур-дузалыын СЭКП-ниң XXV съездизинге демдеглээн.

Нийти эрге-ажыктар дугайында идепкейлиг сагыш салыры, бодунга болгаш өскелерге бедик негелделиг болуру — бистиң ажылывыска чедиишкиннерниң бир эң чугула үндезини болур. Баку хоорайга Ленин ордени тывысканының байырлыг хуралынга чүве чугаалап тургаш, эш Л. И. Брежнев мынчаар чугаалаан: «Бистиң бүрүнгаар шимчээшкинивиске шаптыктап турар ындыг болуушкуннарга, улусту болгаш күрүнени мегелээриниң бүгү хевирлеринге совет кижилер эптеш чок. Ындыг фактыларны олар шыңгыы буруу шаап турар, ол эки-дир. Ажылчы чоннарның шүгүмчүлелдиг медээлерин эң шыңгыы ужур-дузалыг кылдыр көөрү эргежок чугула».

Күрүне, хөй-нити, ажыл-агый органнарының, күш-ажылчы коллективтерниң ажылының янзы-бүрү айтырыгларының талазы-биле хамаатылар санал-оналын илередир калбак аргалар бисте бар боop турар. ССРЭ-ниң чаа Конституциязын чугаалажырынга чүс дөртен миллион ажыг кижи киришкенин, азы чурттуң чогуур назылыг чонунуң бештиң дөрттен хөй кезии киришкенин билир болгай бис. Бистиң күрүневистиң Үндезин Хоойлузунуң текстизин дуюлунга чедир ажылдап кылырда, оларның саналдарын болгаш сүмелерин ылаптыг барымдаалап көргенинден ангыда, анаа хүн бүрүнүң күш-ажылының тодаргай участоктарында байдалды экижидеринге холбашкан хөй-хөй хемчеглерниң талазы-биле саналдар чугаалаттынган. Партия, профэвилел, комсомол хуралдарынга база пленумнарынга, улус депутаттарының Советтериниң сессияларынга шүгүмчүлелдер четпестерни чайладыр, үреттинип турар корум-чурумну эдип алыр дугайында сагыш салыышкын-биле чоруттунуп турар. Удуртур органнарның болгаш солуннар редакцияларының ап турар чагааларында шүгүмчүлелдер база киргилээн болур. Олар шуптузу дээштиг харыыны негеп турар.

Шүгүмчүлелди калбартырының, ооң дээштииниң дугайында айтырыгны партия доктаамал кичээнгейниң төвүнге тургузуп турар. Шүгүмчүлел кандыг-бир организацияның, кайы-бир ажылдакчының ажыл-чорудулгазынга боттуг үнелелди бээр, а четпестерни чайладыр сорулга-биле анализтээр, ынчангаш анаа улам-на таарымчалыг байдалды тургузарын оралдажыр. «Партияның Тамбов область организациязында шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң байдалының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының улуг ужур-дузалыын демдеглээр апаар. Ол документиге үндезилээш, бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидери дээш, ниитилел харылзааларын сайзырангайжыдар дээш демиселге шүгүмчүлелдиң ролюн күштелдирер талазы-биле эвээш эвес чүүлдерни кылган. Ынчалзажок коммунистиг тургузуушкуннуң эрге-ажыктарынга шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң аргазын улам долу ажыглаар дээш ам-даа хөй чүүлдерни кылыр апаар.

Маңаа холбаштыр хамыктың мурнунда чүү эргежок чугула? Чөптүг шүгүмчүлел бүрүзүн, ажыктыг санал бүрүзүн идепкейлиг деткиир, оларны ажыл-херекчи ёзу-биле сайгарып көөр херек. Иштики курлавырлар чер болганда бар. Олар бүдүрүлгени шын организастаары база эртем-техниктиг дешпилгени дүргедедири, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын нептередири база продукцияның шынарын экижидери-биле холбашкан. Планныг сорулгаларны күүсетпезинге чедирип турар боттарының чазыгларын чамдык ажылдакчылар кандыг-бир чылдагаанга сылдагдаарын оралдажыр чоруктар ам-даа узуткаттынмаан. Кижилерни киживидеринге улуг хораны чедирер эрге-дужаалын соора ажыглаар, ажыл-агыйжы эвес чоруктар, хоозун нечей бижиктелер кылыр, хээли алыр болгаш өске-даа ындыг четпестерниң таварылгалары ам-даа бар. Тодаргай таварылга бүрүзүнде байдалды эгкен турар, буруулуг кижилерге хемчегни хүлээдир апаар дээрзинге кижи шыдажыр аргажок фактыларга удур шүгүмчүлел кылып турар хамаатылар быжыг бүзүрелдиг болур ужурлуг.

Ынчалза-даа чамдыкта ындыг эвес болгулаар. Четпестерни чаап-чажырарын оралдажыр, чөптүг шүгүмчүлелден былдаар, азы өвү ыыт чокка эрттирер чорук ам-даа элээн бар боop турар. Ооң чылдагааны янзы-бүрү. Чижээ, түс чериниң эрге-ажыын, ведомствонуң хевир-шинчизин барымдаалааш, бодунга эңниг байдалды тургузарын оралдажыр күзелди ап көрээл. Азы бодунуң ат-алдарын кедүрер дээш оралдажырлар база тургулаар. Чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның ажылдакчылары, республика база область органнарының удуртукчулары шүгүмчүлелди, ооң иштинде парлалгага үнген шүгүмчүлелдерни харылаарын чугулалап көрбес болгаш ёзу барымдаалап харылап турарлар. Шүгүмчүлээн кижилерни кызып-кыяр чорукту безин болдуруп турарлар. Партияның болгаш күрүнениң эрге-ажыктарынга сөп хоралыг чүве турбас!

Бистиң Конституциявыста шуут-ла мынчаар бижээн: «Шүгүмчүлел дээш истеп сүрери хоруглуг. Шүгүмчүлел дээш истеп сүрген кижилерге харыысалга хүлээдир». Ынчангаш ол болза чүгле коммунистиг моральдың норма-чижээн үрээни ол эвес, харын ССРЭ-ниң Үндезин Хоойлузун база үрээни ол-дур.

Бистиң бүгү күрүневистиң болгаш хөй-нити амыдыралынга Конституцияның ол чүүлүн хажык чокка сагыырын хандырары — партия комитеттериниң хүлээлгези болур. Шүгүмчүлел кылганы дээш истеп сүрериниң кандыг-даа оралдажыышкыннарын шиитпирлиг буруу шаап, хемчег алыр херек. Партия организациялары боттарының практиказынга ону шуут болдурбас ужурлуг. Шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди улам калбартыры — бистиң ленинчи партиявыстың амыдыралының хажыдып болбас хоойлузу болгай, ону үрээр эргени кымга-даа бербээн.

Киев областың Трипольскийниң автоколоннзызындан келген чагааны чоокта чаа «Правдага» парлаан. Партияның отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер бодунуң транспорт бүдүрүлге каттыжыышкынының удуртукчуларының адрезинге шүгүмчүлелдерни кылган. Директор Л. Головко ол эштерни каржы-доңгуну-биле аажылап, оларга кыжанып, а ооң соонда шүгүмчүлел дээш шуут-ла истеп сүрүп эгелээн. Удуртукчунуң ындыг аажы-чаңын коммунистер шыңгыы буруу шапкан. Солунга үнген шүгүмчүлелдиң соонда шүгүмчүлел истеп сүрген ол кижини Украинаның КП-ниң Киев обкому партиядан үндүрген.

Бо дег ындыг таварылгаларны эптеш чок, шыңгыы көөрү — партия организация бүрүзүнге бедик принципиалдыг база бот-боттарынга негелделиг байдалды тургузарынга дузалаар. Ол бүгү болза, келир үеде чорудар ажылдың угланыышкынын болгаш утка-шынарын улам хөйү-биле тодарадып турар амгы үеде эртип турар отчёт-соңгулдалыг кампания үезинде онза чугула боop турар.

Массаның идепкейин деткивишаан, боттуг, ажыл-херекчи шүгүмчүлелди деткивишаан, партия организациялары беш чылдың ниитизи-биле болгаш ооң бо чылдагы планнарын чедиишкинниг боттандырарын хандырып турар.

(«ПРАВДАНЫҢ МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

ТОДАРГАЙ УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партком кадрларны шилиир, таарыштыр тургузар болгаш кижизидер, харыысалгазын бедидер талазы-биле айтырыгже доктаамал кичээнгей салып келген. Бо талазы-биле ажыл бисте тодаргай угланыышкынныг боop турар. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде, комбинатта парткомнар, партия эге организациялары кайы-бир ажылдакчыны дешпидерде ооң кандидатуразын партия активи, бюро кежигүннери-биле сүмележип, ооң ажыл-ишчи шынарын болгаш политиктиг белеткелин өөренип көрүп турар.

Удуртур ажылдакчылар ажылдың ленинчи стилин шиңгээдип алган, күүседикчи сагылга-чурумну күштелдирген турарынче партком кичээнгейни күштелдирген.

Бистиң ажыл-агыйжы кадрларывыстың хөй кезии шыырак эртем-билиглиг, кандыг-даа чугула айтырыгны шиитпирлеп шыдаар специалистер. Бисте удуртур ажылдакчылар, кол инженерлер, цехтериниң, тудуг участоктарының начальниктери дипломнуг инженерлер болгаш техниктер. Бүдүрүлгелерниң, цехтериниң болгаш өске-даа салбырларының 32 удуртукчуларының 24-ү коммунистер, чүгле 8 кижи партия кежигүнү эвес.

Кадрларның иштинде ажылга инициативалыг, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турарлар хөй. Ылангыя С. Казанцевтиң удуртканы коммунистиг күш-ажылдың коллективи — энергоцех социалистиг хүлээлгелерин доктаамал ажыр күүседип келген. Ол ышкаш участок начальниги В. Музыченко, төп септелге мастерскаязының начальниги Б. Устинов, ажылчын хандырылга килдизиниң начальнииниң оралакчызы Р. Абрамова, комбинаттың кол энергетиги Л. Чернов, даг-дүгү арыглаар фабриканың улуг мастери О. Даш-Моңге, ээлчег начальниги М. Агбаан, технологтар Д. Дүктен-оол, В. Борунова, фабриканың кол инженериниң оралакчызы аныяк коммунист В. Милосердов олар база ак сеткилдиг ажылдап турар.

Кадрларны дешпидеринче доктаамал кичээнгей салган. Чүгле сөөлгү ийи чылда безин даг-дүгү арыглаар фабриканың директорунга Д. Савильный, партком секретарынга Э. Ооржак, төп септелге мастерскаязының начальнигинге Б. Устинов, трест эргелекчизиниң оралакчызынга Я. Бабин, комбинаттың начальнигинге В. Романюк, комбинаттың каттышкан профэвилел комитединиң даргазынга Х. Чигир-оол, кол инженерлерге Руппе, Г. Суворов, № 42 тудуг эргелелиниң начальнигинге П. Дмитриченко, ВЛКСМ комитединиң секретарынга А. Ондар, 11 дугаар автобаазаның кол инженеринге Н. Альбрант оларны дешпиткен.

Партком кадрларны дешпидерде эге организацияларның, партия, ажыл-агый активиниң санал-оналын барымдаалап турар. Оларның төлептиг ажыл-ишчи болгаш политиктиг шынарын принципиалдыы-биле үнелеп көөрүнге бо чорук улуг ужур-дузалыг. Удуртур ажылче дешпээннерниң хөй нуруузу оларга көргүскен идегелге төлептиин көргүскен.

Партком кежигүннери, секретары болгаш ооң оралакчылары бүдүрүлгелерниң удуртукчулары-биле доктаамал ужуражып, беседалажып, ажыл-херээн сонуургап турар. Коллектив бүрүзүн удуртуп турар кижилер партийжи ёзу-биле ажылдап, ону ажыл-херекти эки билири, күүседикчи сагылга-чурумнуу, кижилерге сагыш човангыр чорук-биле тудуш холбаштырган турарын чедип алырын оралдажып турар бис.

Бо чылдың августа «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң начальниги Э. Папук, үлетпүр бүдүрүлге комбинадының директору В. Харченко, хлеб заводунуң директору Р. Хафизова олар болгаш өске-даа эштер-биле ындыг беседаларны кылган.

Даандырган ажыл-херек дээш кадрларның харыысалгазын бедидер, күүседикчи сагылга-чурумун күштелдирер сорулга-биле партия хуралдарынга, партбюрога база парткомга оларның отчёттарын, дыңнадыгларын доктаамал ап келген. Бо чылдың эрткен айларында безин удуртукчу 38 ажылдакчыларның, цехтер, участоктар начальниктериниң отчёттарын дыңнаан. «Арыглал фабриказында күш-ажылдың сагылга-чурумунуң байдалы болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның кижизидилге ажылынга киржилгези», «АТБ-ниң удуртукчуларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, кижизидилге ажылын экижидер талазы-биле ажылының дугайында» деп айтырыгларлыг отчёттарны үстүнде эштерниң чамдыктары кылган.

Партияның болгаш чазактың директиваларының күүселдезин контрольдаары бот-бодунга негелделиг чорукту тургузарының чугула чүүлү болур. Ынчангаш күүселдениң хыналдазын дээштиг организастаарынче, удуртукчу бүрүзү ону холга ап, ажыл-херекке боттуг салдарны чедирген турарынче партком, партия организациялары кичээнгейни угландырган.

Күүселдениң хыналдазынче партия, ажыл-агый активин, администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле комиссияны, улусчу контроль бөлүктерин болгаш постуларын хаара тудуп турар.

Бо бүгү хемчеглер нийти ажыл-херекке, планныг онаалдаларның күүселдезинге боттуг салдарны чедирип турар. Эрткен 2 чылда болгаш бо чылдың сес айларында үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 42 хуу өскен, барык 50 миллион рубльдиң кол фондуларын, 16 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, 150 автомашина кирер гаражты, 100 олуттуг столованы, 140 уруглар турар садты, амыдырал хандырылга корпузун ажыглалга кирген. Үлетпүр бүдүрүлге комбинады, энергоцех, рудник, транспорт цеги, хлеб заводу, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың септелге-механика мастерскаязының коллективи, үлетпүр бүдүрүлге комбинадының чыып эптээр демир-бетон кылыглар цеги беш чылдың үш чылдарының планын күүсеткен.

Ынчалза-даа бисте шиитпирлези чогуур айтырыглар хөй. Төлевилел ёзугаар күчүлерни шиңгээдири оожум темпилиг чоруп турар. Ооң чылдагааны янзы-бүрү. Капитал салыышкыннарны шиңгээдип алырының планы күүсеттинмейн турар. Ылангыя тудуг салбырларында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка чавыс. Кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу хөй. Курлавырлар долу ажыглаттынмайн турар. Үлетпүр бүдүрүлге комбинадында, хлеб заводунда, септелге-тудуг эргелелинде, салыг черлеринде техниктиг дешпилге айтырыын кошкак шиитпирлеп турар.

Ол четпестерни чайладыр дээш хөй чүүлдү кылыры негеттинип турар. Ылангыя комбинаттың ийиги ээлчээниң төлевилел ёзугаар күчүзүн шиңгээдип алыры, капитал тудугда болгаш өске-даа адырларда ажылды үндезини-биле экижидери негеттинип турар.

Бир чугула сорулга болза комбинаттың бүгү цехтериниң болгаш салбырларының инженер-техниктиг ажылдакчылары-биле четчелээри, технологтуг чорудулганы сайзырангайжыдары, мергежилдиг кадрларны белеткээри болур. Бо талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. «Тыва даг-дүгү» комбинатта 100 хире аныяк специалистер келген, оларның 26-зы инженерлер. Технологияны шиңгээдип алырынга оларга дузалаары, бүдүрүлгеге, хөй-нити ажылынга идепкейлиг киржиринге дузалаары чугула. А тускай мергежилдиг ажылчын кадрларны өөредилге курстарының комбинадын дамчыштыр белеткеп турар.

Удуртукчу бүрүзү бодунуң мергежилин бедидип, боттарының коллективтеринде кижилерге кичээнгейлиг болуп, чогуур корум-чурумну тургускан турарын чедирип алырынче партком кичээнгейни күштелдирген.

Амгы үеде бисте 40 ажыг кижи техникумнарда, дээди өөредилге черлеринде бот-өөредилге-биле өөренип турар. 120 ажыг кижи теоретиктиг семинарларда болгаш өөредилгениң өске-даа хевирлеринде хаара туттунган.

Тудуг эргелелинде болгаш комбинатта парткомнар коммунистерниң партийжи сагылга-чурумун быжыглаарынче шыңгыы кичээнгейни салып, партия Уставының негелделерин хажыдар чорукту шыңгыы көрүп урар. Чижээ, партийжи сагылга-чурумну хажытканы дээш Колосов, Томанченко оларны партия кежигүнүнден үндүрген. А. И. Сомовту комбинаттың септелге-тудуг эргелелиниң начальниги хүлээлгезинден хостаан болгаш шыңгыы хемчег хүлээткен. Г. Мананков, В. Давыдов оларга база-ла шыңгыы хемчег хүлээткен.

Ажыл-агыйжы эвес чорукту бөлдүрүп, планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүсетпейн турар коллективтерниң удуртукчуларындан негелдени чамдыкта арторганизациялар копкатканын чугаалаар апаар. Үлетпүр бүдүрүлге комбинадында, АТБ-де парторганизациялары ажыл-агыйжы эвес чорукту бөлдүрүп, четпестер-биле эптежип турарындан планнарын күүсетпээн.

Бүдүрүлгениң, цехтериниң, участоктарның удуртукчуларының адрезинге болгулаан шүгүмчүлелдиг саналдарны парторганизациялар кичээнгейлиг сайгарган турарын партком кичээнгейлиг хайгаарап, ажылдың стилин сайзырангайжыдар хемчеглерни ап турар. Чижээ, цех начальниги А. Крылов доңгуп чоруу, технология сайзырангайжыдар хемчеглерни албайн турары дээш хөй удаа шүгүмчүлеткен. Партбюро, партком ооң отчёдун партия хуралынга дыңнааш, шыңгыы чугаалажып, ажылып экиидери-биле чогуур хуусааны берген. Өске-даа коммунистер-биле ындыг шыңгыы чугааларны кылган.

Партком, хоорайда партия организациялары ажыл-херек дээш кадрларның харыысалгазын бедидип, күүседикчи сагылга-чурумну быжыглаар, бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидер, камналгалыг болгаш хумагалыг чорук дээш удуртукчу бүрүзүнүң харыысалгазын бедидер дээш бүгү-ле хемчеглерни ап турар.

В. БАКУЛИН,
«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партком секретары.

Партийжи амыдырал: үе болгаш ажылдың стили

БИЧИИ АВТОМОБИЛЬДИҢ УЛУГ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Автомобиль бүрүзү боду салым-чолдуг. Бо бичии машинаның салым-чолу чедиишкинниг болган. «Запорожец» амгы үеде эң-не делгеренгей машина болу берген диве хөөрем болбас.

«АвтоЗАЗ» бүдүрүлге каттыжыышкынының Запорожьеде «Коммунар» деп заводунуң төөгүзү өске хөй совет бүдүрүлгелерниң-биле дөмей. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мурнунда ол бөдүүн кодээ ажыл-агый техниказын кылып турган хожудангай завод чораан. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында «Коммунар» кодээге хөй санныг машиналарны бүдүре берген.

Бежен чылдарның төнчүзүнде бүдүрүлгениң коллективинге камналгалыг, чиик өртектиг, массалыг садып алыкчыга таарыштыр кылган автомобильди бүдүрүп үндүреринге ол заводту таарыштыр кылырының сорулгазын салган. 1960 чылда ындыг машинаны конвейерден үндүрүпкен. Бөдүүн, чиик, башкарары эптиг ол машина садып алыкчыларга таарышкан.

Заводту техника талазы-биле чаартып чепеглээн. «Запорожец» улам-на сайзырангай болу берген. Баштайгы хевириниң машиназын чаа, улам-на таарымчалыг кылдыр кылган, күчүлүг машина солаан. Сөөлгү чылдарда ооң тургузуун экижидер талазы-биле хөй чүүлдерни кылган. Ооң шимчедикчизиниң күчүзү улгаткан.

1976 чылдың эгезинде садып алыкчыларга бир миллион автомобильди бүдүрүп үндүрген. Ол болуушкун-биле база 9-ку беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткени-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев «Коммунарның» коллективинге байыр чедирген.

Бүдүрүлгениң тугун чазактың база бир бедик шаңналы — Октябрь Революциязы орден каастаан.

Оңгу беш чылдың үшкү чылында Запорожьениң автомобиль кылыкчылары тергиин эки ажылдап, садыг четкилеринче пландан ажыр бүдүрген чүс-чүс машиналарны чүдүрүп чоруткан.

ЧУРУКТА: «Запорожецтерниң» шылгалда эртип турары.

А. КРАСОВСКИЙНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроиказы).

ХОЖУДАКЧЫЛАР ЧОККА

Ростов областың үлетпүрүнге «Хожудап турарлар чокка ажылдаар» деп патриотчу шимчээшкин садыгда болгаш ниитиниң чемненилгезинде салгакчыларлыг болу берген. Донда ону эң баштай облпорткультторг болгаш Каменскийде столоваялар трези деткээн. Шимчээшкинниң эгелекчилериниң тургускан принциптерин амгы үеде Ростов областың барык бүгү бүдүрүлгелери удуртулга болдурган. РСФСР-ниң Садыг министерствозунуң болгаш Курсадыгның база херегленикчилер кооперациязының, профэвилелиниң ТК-зының төлээлекчилериниң чоруткан шинчилелдери ону бадыткаан.

Алыс түңнелинде барып чурттакчы чонну хандырарын экижидеринче угланган шимчээшкинниң ажыктыын тодарадып турар илеткелди министерствонуң болгаш адырның профэвилелиниң төлээлекчилери тургускан. Эрткен чылын Ростов областа бараан саарылгазының планын бүдүрүлгелерниң 13,2 хуузу күүсеткен. Хожудап турарларның саны ам сес хуу чедир кызырылган. Ниитиниң чемненилгезинде улам улуг өскерилгелер болган. Демир-орук садыында, облпорткультторга, Ростовтуң бирги болгаш Каменскийниң столоваялар трестеринде болгаш өске-даа черлерде планныг онаалдаларны күүседип турар апарган.

Хүлээлгелерни долузу-биле болгаш дээре күүседир деп чүткээш, садыг организациялары бараалар курлавырларын идепкейлии-биле дилеп тып турар апарган. Ооң ачызында областың магазиннеринге бирги чартык чылда 68,4 миллион рубльдиң бараанналы немей киирген. Ниитиниң чемненилгези 13 миллион рубльге аъш-чем садып алган. Ол чорук аъш-чемни үндүрерин улгаттырар болгаш ооң ассортиментизин калбартыр арганы берген.

«Хожудап турарлар чокка ажылдаар» деп шимчээшкин социалистиг чарыштың чаңчыл болган хевирлеринге болгаш методтарынга идепкейлиг идиг бериишкинни болуп турар. Областа баштайгы чартык чылда магазиннерниң садыглаар залдарының шөлдери 4,9 муң дөрбелчин метрге, а склатдарның ниити шөлү 2,4 муң дөрбелчин метрге немелдеген. Ол болза планнаттынганындан хөй.

В. БЕЛЯЕВ.
(СЭТА).

ӨӨК ШӨЛДЕРИНИҢ ДИҢМИДИ

— Келир чылын 850 гектар черге тараа культураларын, ооң иштинде кызыл-тасты 6750 гектарга тарыыр бис. Алды чүс гектар черге кукурузаны, беш чүс гектарга хөп чылдыг сигеннерни, 5785 га черге мал чеми кылыр тарааларны чаштырар бис. А ниитизи-биле совхозта тарылгага ажыглалдыг шөлдерниң хемчээли 15 муң га чедип турар. Ында тарылга ээлчештирилгезиниң 7 дараалашкаан ажыглап кииргенден бээр ол шуут хажык чок күүсеттинип турар апарган — деп, «Саян» совхозтуң кол агроному Федор Филиппович Бабичев, келир чылдың дүжүдүн өстүрериниң белеткел ажылдарының чоруп турарының дугайын тайылбырлап тура, чугаалады.

Тарылга ээлчештирилгезиниң, совхозтуң ажыглалдыг шөлдериниң карталарын аскан ооң кабинединге ол үеде каш кижи киржикчилиг чөвүлежилгеге төп салбырның эргелекчизи П. Г. Новоселов, совхозтуң ажаалда-транспорт отрядының начальниги В. Г. Новоселов олар киржип, дүжүт ажаалдазын доозарының айтырыгларын шиитпирлеп, черни келир часка белеткээриниң графигин ылавылап олурдулар.

— Тарааның дүжүдү эвээш-даа болза, ажаап алгы дег шөлдерниң, ооң иштинде үнүш үнмээн дээш актылаан-даа черлерниң дүжүдүн мал чеминге ажыглаары-биле ажаап алдывыс. Чеди муң ажыг гектар шөлден үш муң тонна хире тараа алдывган, ону колдуунда үрезин фондузунга болгаш мал чеми кылдыр урар. Тараа саваның камныы-биле болуп, сараттагылаан, фермаларже, кыштагларже сөөртүп турар бис — деп, ажаалда-транспорт отрядының начальниги Василий Григорьевич Новоселов чугаалады. — Комбайннар ажылын доозупту. Андазынныг, идиирлерлиг трактор агрегаттары күскү чер андарылгазын ам-даа уламчылавышаан. Комбайннарның соон дарый тракторларны сүрүштүр чорудары арай-ла боттапмайн барды. Ооң чылдагааны — Тураның кывар-чаар материалдар бээр станциязының совхозту дизель үзү-биле өй-шаанда чедир хандырып шыдавайн барганында. Ынчалза-даа ыып хуваалданы тургускаш, тракторларның үзүк чок ажылдаарын хандырдывыс — деп, ол уламчылады.

Шынап-ла, «Саян» совхозтуң шөлдерин эргий каяптар болза, тараа сывының дөзү арткан ак-сарыг шөлдерни чаа андарган, үстүг дег кара хөрзүннүг дилиндектерниң эжелеп, чава ап бар чыдаарын доравн эскерер бис.

Өөк суурнуң адаа талазында чаптылган муң гектар хире шөлге келгеш, күчүлүг «Кировчуларның», «Казахстаннарның», ДТ-75-тернің ховуну шыва алган даажын дыңнап, чемгерикчи черни келир чылга белеткеп турарын көрдүвүс. Орук чоогундан эгелээш, даг эдээнче талыйтыр шөйлүп чоруткан улуг дилиндекте үш К-700 чаржып, кара девис изиг эндерө тарып каап чоруп турлар. К-700-терни совхозтуң хоочун механизаторлары Сергей Погудин, Алексей Павлов, Михаил Филимонов олар башкарып чоруурлар. Кайызы-даа ээлчегде 12 гектарның орнунга 20 га чедир черни андарып, сорук кирген ажылдап турар.

Хемчигеш унунда черлелештир баткан дилиндектерде Кайгал-оол Ооржактың, Юрий Глухенконуң, Көк-оол Маадының, Василий Отевтиң башкарган кан «аъттарының» даашы-шимээни «Кировчуларның» дудак чок хөрлүг диңмиттелген. Олар база ээлчег нормазын 150 хуудан кудулатпайн, холу тудуңгур, ажылы бүдүңгүр, салдык чок ажылдап турарлар.

Өөк унун хүрээлээн дагларның барын талазы имиртиңнеп, чөөн талазының кырынга алдын-сарыг хаяа имистелип чорда, тракторларның карактары чырыткыланып, ховуну эргий ак оттар боoп чүгүрүшпүшаан артып калды...

Ажыл-ижинге шудургу, хүлээлгезинге бердинген трактористер бүгү совет улустуң байырлалын — ССРЭ Конституциязының хүнүн, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн база мынчаар уткаан.

«Саян» совхозта бо чылгы дүжүт ажаалдазы доозулган, келир чылдың дүжүдүнге магадылалды тургузарының ажылдары шапкынчаан. Бөгүнге чедир 2400 га пардүң күскү андарылгазын чоруткан. Шөлдерге кышкы хар ызырындырары, чемишчидилгелер төгери, үрезин арыглаары, техниканы белеткээри дээш өске-даа ажылдарны быжырымчалыг чорудкаш, бедик дүжүттү алырынга магадылалды тургузары — тараажының собсаш дивес чымыжы ол деп чүвени агроном Бабичев, отряд начальниги Новоселов, трактористер Ооржак, Глухенко, Отев, Маады болгаш өске-даа ажыл-ишчилер эки билирлер.

М. СААЯ,
«Шынның» корр.

ЧУРУКТА: трактористер Ооржак, Ю. Глухенко, К. Маады, А. Павлов (солагай талада);

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Бүгү-эвилел чизезинге уткуштур

ЧУГУЛА ХЕМЧЕГ

1979 чылдың январь 17-ден 24-ке чедир болур Бүгү-эвилел чизезинге чедир үш ай үе арткан. Аңаа белеткелдерниң ээлчеглиг чугула хемчээ — чизечи кадрларны шилип алыры болгаш өөредиришин үези келген. Чизечилерни шилип алыры болгаш оларны бадылаары бо чылдың ноябрь 1-ге чедир доозулган турар ужурлуг.

Ажылдап кылдынган организастыг план ёзугаар бистиң республикага 21 чизе килдистери, 140 инструктор, 778 санакчылар участоктарын тургустуңары көрдүнгей. Чизе кылып ажылдаарынга курлавырлар-биле кады 1300 хире кижини бадылаар болгаш өөредир, оларның иштинден 1200 ажыг кижи курлавыр-биле кады чизечилер болгаш инструктор-контролёрлар болур. Амгы үеде барык бүгү районнарда, Кызыл хоорайда чизени удуртур ажылдакчыларын — күрстат инспекторларының чизе талазы-биле оралакчыларын, чизе килдистериниң эргелекчилерин болгаш оларның дузалакчыларын райхооркүүскомнар бадылаан. Амгы үеде инструктор-контролёрларны болгаш чизечилерни шилип алыры эгелээн.

Чизе кылыр кадрларны шилип алырынга күрстат органнарынга партия, совет, профэвилел, комсомол организацияляры, чер-чер Советтериниң күүскомнарының чанында чонну чизелээринге дуза чедирер комиссиялар улуг дузаны чедирер ужурлуг. Чурттакчы чонну чизелээри аажок улуг статиктиг ажыл. Чизени кылыр кижилерге ыңчангаш негелде улуг. Чизе чорупп турар үеде бүгү чонга оран-бажыңнарда чурттап турарларның даңзызы болгаш чизе майыктары долдуртунган турар, а доктаамал чурттап турар күш-ажыл кылып шыдаар, бажың ажылында азы дузалал көдээ ажыл-агыйында ажылдап турар кижилерге оон ангыда айтырыглыг бүрүткелди база долдурар.

Амгы чизелээшкинге чизениң мырыңай чаа хевирин эң баштай ажыглаар, оларга чизечилер айтырыгларның харыызын колдуунда график-биле долдурар. Тодаргайлаарга, кайы-бир чүүлдү кара карандаш-биле дөрбелчинней шыйып чуруур. Ындаар долдурган майык электрон-санаалга машиналарынга киирер баштайгы информацияның техниктиг кезээ болур.

Ол бүгү документилерни шын долдурар төлээде, чизелээшкинниң программазын болгаш организастаарын эки өөренир, чизе документилериниң айтырыг бүрүзүнүң утказын хапы билир, чизе чоруун дугайында саавырны, оран-бажыңнарда турарларның даңзызын болгаш чизе майыктарын долдурарын ыяк билип алыры чугула. Чизечилер, инструктор-контролёрлар болгаш чизе кылыр өске-даа кижилер янзы-бүрү паядылыг, ажылдыг, билиглиг кижилер-биле чугаалажып апаарын барымдаалаар херек.

Чизечилер болгаш инструктор-контролёрлар олда чурттакчылыг черниң, районнуң, хоорайның, олда көдээ Советтиң девискээриниң чурттакчыларындан, тус черниң байдалын эки билир болгаш аңаа быжыглаан участокка эки башкартынын билир кижилерден четчелеттинген турары чугула. Чизе кылыр кижилерни боттары чок черге, олар-биле баш удур чугаалашпайн шилип ап, бадылап болбас. Ол ышкаш чизе кылырындан ойталаан кижилерни албадал-биле аңаа киириштирип болбас.

Чазактың шиитпирин ёзугаар чизечилеп, инструктор-контролёрлар, чизе килдизин эргелекчилеп база оларның дузалакчылары болуп, күрстат инспекторунуң чурттакчы чонның чизезиниң талазы-биле оралакчызынга ажылдаарынга албан организацияларның, бүдүрүлгелерниң ажылдакчыларын, школалар башкыларын, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң башкыларын, студентилерни, үстүкү курстарның сургуулдарын киириштирери көрдүнген. Чизе чоруп турар үеде ол кижилер кол ажылындан — чизечилер хоорай черлерге 18, көдээ черлерге 20 ажыл хүнүнде, инструктор-контролёрлар 30, чизе килдистериниң эргелекчилери болгаш оларның дузалакчылары 58 ажыл хүнүнде, күрстатистиканың инспекторларының оралакчылары 3,5 айда хостаттырган турар. Эмнелгелерге, санаторийлерге, божуга бажыңнарынга, иелер болгаш уруглар бажыңнарынга, школа-интернаттарга, школалар чанында интернаттарга, кырганнар бажыңнарынга, гостиницаларга болгаш өске-даа ол янзылыг черлерге чизечилерге болгаш инструктор-контролёрларга ол черлерниң ажылдакчылары ажылдаар.

Чизе эгелээже чедир чизелээшкинни кылыр бүгү ажылдакчылар-биле, курлавырны киириштир, сургаалдаларны кылдыр болгаш оларның билиин хынап көөр. Мооң-биле кады чизе кылырынга киириштирери-биле тускайлаан кижилерни оларны бадылаан соонда элекке кыйгыртып алырын азы солуурун болдурбас дээрзин чазактың доктаалында айтып турарын албан организациялар, бүдүрүлгелер удуртукчулары билири чугула. Бо чүүл ол кадрларны белеткеп турда база хамаарыштыр. Чизе кылыр кадрларны оларны өөреткен соонда хуваай тургузар: чизе килдистериниң эргелекчилерин болгаш оларның дузалакчыларын ноябрьда, инструктор-контролёрларны болгаш чизечилерни декабрьда. Чизе килдизиниң эргелекчилери, оларның дузалакчылары, инструктор-контролёрлар декабрьда хыналда ажылдаарынга кирипкири-биле холбаштыр ол үеде олар кайы участокка ажылдаарын билген, чизе килдизиниң инструктор болгаш чизелээшкин участоктарының кызыгаарларын доктааткан турар ужурлуг.

М. ОНДАР,

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң начальнигиниң чизе талазы-биле оралакчызы.

Моол-совет найыралдың айынга

АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРНЫҢ АРАЗЫНДА

МООЛДУҢ бурунгу черинге аажок улуг чаа үүле бүдер. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң (ЭДЧ-ниң) Күүсекчи комитединиң ээлчеглиг 87-ги хуралы ооң найысылалынга болган. МАР-ның экономиказын көдүрериниче болгаш ооң ажыктыг болур чоруун улам бедидеринче угланган тодаргай хемчеглерни ооң киржикчилери айтып тевилээн.

Ол хуралды Улан-Баторга эрттиргени база ханы ужурлуг: Октябрьның тугуунуң адаа-биле, Совет Эвилели-биле, акы-дуңмалышкы өске-даа чурттар-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың тугунуң адаа-биле Моол Арат Республиканың чедип алган социал-экономиктиг бүгү чедиишкиннери — социалистиг интернационализм принциптериниң тодаргай боттанышкыны-дыр.

Ындыг-ла үр эвесте эрткен үени сактып көрээли: бежен бичии ажыг чылдар мурнунда Моол политика талазы-биле аңгылаттынган күрүне, чону калбаа-биле үжүк-бижик билбес, шаанда көшкүн мал ажылдыг чурт, национал үлетпүрү, саң-хөө системазы чок күрүне турган.

А ам Моолдуң МОНЦАМЭ дээр телеграф агентилелиниң дыңнадыгларын көөрүмге, амгы Моолдуң делгем базымнары каракка шуут-ла көрүнүктелип келир болду: «Республиканың мал одарларында бүгү-ле чылдарнындан тергиин хөй — 9,3 миллион баш чаш мал одарлап чоруур; «Азияда эң улуг дээп чес-молибден комбинадының бирги ээлчээн ажыглалга киирерипге белеткээн», «Обсерваторияның эртемдени Хурэл Тогот хүн кырынга ииг газтарның чаза теп үнүп келириниң дугайында чаа сан-медээлерни алыр аргалыг болган»... дээш оон-даа ыңай солун медээлер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ чедип алган чедиишкиннерин статистика улам тода көргүзүп турар. Ам МАР — хөй адырлардыг экономикалыг күрүне. Ниитизи-биле ниитилел продуктузунуң бүдүрүлдезинге үлетпүрүнүң үлүг-хуузу 40 хуу четкен. Улусчу революцияның демократтыг үе-чадазы колдуунда доозулган турган 1940 чылдынга деңнээрге, республиканың кол фондулары он ажыг катап, национал орулгазы — чеди ажыг катап немей өскен.

Бөгүнгү Моол — чечектелген культураның чурту. Ында дөрт кижи бүрүзүнүң бирээзи-ле өөренип турар. Ол чурттуң делегейде ат-алдары улгадып, 80 ажыг күрүнелер-биле дипломаттыг харылзаалардыг, культура-техниктиг харылзааларны барык 40, садыг харылзааларын 30 чурт-биле тудуп турар апарган.

МАР-ның Совет Эвилели-биле харылзаазын «Уиэн» солун чоокта чаа моол черде бүгү чаартылгаларының шиитпирлиг фактору деп адааш, чүгле сөөлгү он чылда безин ССРЭ-ниң техника-экономиктиг дузаламчызы-биле ында улус ажыл-агыйының чугула 480 объектилерин туткан ол фактыны онзалап демдеглээн. Ынчангаш Совет Эвилелиниң деткимчези-биле туттунган болгаш национал экономиканың үндезинин апарган үлетпүр бүдүрүлгелеринде республиканың ниити продукциязының 40 ажыг хуузун, а ооң иштинде электроэнергиязының 90 хуузун ажылдап үндүрүп, хөмүр-даштың 80 ажыг хуузун казып турар. Амгы беш чылда ССРЭ-ниң Моолга акы-дуңма дузаламчызы ийи катап немей өзер, үлетпүрнүң, көдээ ажыл-агыйның болгаш культура-чыдынышкынның 240 ажыг объектилерин тудуп бээр.

«Бистиң марксистиг-ленинчи партияларывыстың — МАРН-ның болгаш СЭКП-ниң аразында акы-дуңма эвилел база сырый кады ажылдажылга, моол болгаш совет улустарның ленинчи найыралы бистиң хостуг, хамааржышпас хөгжүлдевистиң магадылалы, моол черге социалистиг ниитилелди тургузарының хереэнге амгы болгаш келир үеде чедиишкиннерниң база тиилелгелерниң үндезини болуп турар» — деп, Ю. Цеденбал чугаалаан.

ЭКОНОМИКТИГ Дузалажылга Чөвүлелиниң есседаа кежигүннери чурттар-биле Моолдуң кады ажылдажылгазы база байлак түңнелдерлиг. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинге ооң кежигүн болганы социалистиг экономиктиг интеграцияның улуг кежиин ажыглаар арганы аңаа берип турар.

Чижек кылдыр алырга, Дархан хоорай ол интеграцияның түңнели болу берген. Республиканың ийиги үлетпүр төвүнүң бүгү бүдүрүлгелерин болгаш чурттаалга бажыңнарлыг микрорайоннарын ССРЭ-ниң, ЧССР-ниң, ВУР-нуң, БУР-нуң, ПУР-нуң дузаламчызы-биле туткан.

«Өгнүң быжыг чоруу — баганада, а амыдыралдың быжыы — найыралда» деп моол улустуң үлегер домаа чүгле Дарханга хамаарыштыр ханы утказыг болуп бар чыдар эвес-ле болгай. Акы-дуңма ёзуузунуң демдээ чурттуң чер болганында, чижээ Төп Азияда эң улуг дээп эът-консерва комбинадын ГДР-ниң деткимчези-биле туткан. Дарханның алгы-кештен тон кылыр фабриказын, Чойбалсанның эът комбинадын Болгарияның дузазы-биле, Улан-Баторнуң даараныылга фабриказын, биокомбинадын болгаш эът комбинадын Венгрияның дузазы-биле, ыяш сайзырады ажылдаар комбинатты, улуг бетон болгаш силикаттыг тууйбу заводтарын Польшаның дузазы-биле туткан, Чехословакия — цемент заводун, идик фабриказын болгаш клиника эмнелгезин, Гумыния — Моолдуң күрүнениң цирк бажыңын тудуп тургускан.

А кады ажылдажылганың перспективалары кандыгыл? Моол Арат Республиканың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга бүгү талалыг дузаламчыны моон соңгаар-даа көргүзеринге ЭДЧ кежигүннери чурттарның белен чоруу Күүскомнуң хуралынга илергейлеттинген. Акы-дуңма кады ажылдажылга шынар талазы-биле чаа чадаже көдүрлүп, улустар аразынга күш-ажылдың социалистиг хуваалдазының улуг күштүүн бүгү хемчег-биле ажыглаарынга үндезилээш, МАР-ның улус ажыл-агый комплекизин делегейниң социалистиг ажыл-агыйынга улам ыңай идепкейлиг киириштирери-биле тодаргайлаттынар. МАР-ның эң чугула экономиктиг айтырыгларын комплекстиг шиитпирлээринге, экономиказын хөгжүдерин дүргедедиринге идиг бээр хүлээлгелиг кады ажылдажылганың үр хуусаалыг улуг программаларынга үндезилээш, материалдыг бүдүрүлгениң эң чугула адырларын (электроэнергетиканы, одалга, чиг-эт үлетпүрүн, көдээ ажыл-агыйны) чайгылыш чокка хөгжүдерин кады чорудар ажыл-чорудулгага онза чүүлдер кылдыр көрүп турар.

МАР-ның-даа, ЭДЧ кежигүннери сонуургалдыг чурттарның-даа херегледерин хандырар сорулгалыг үлетпүр комплекизин кедизинде барып дөм каткан күженишкин-биле тургузар төлээде, Таван-Толгойнуң хөмүр-даш байлактыг черлерин болгаш Мурнуу Гобинин чес-молибден курлавырларын улам ыңай шинчилеп тыварда Моолга деткимче көргүзериниң дугайында айтырыгны тодаргай көрген.

ХУБСУГУЛ хелдүң чоогунда эң хөй фосфорит байлактарлыг черлерни шиңгээдип алырда ЭДЧ кежигүннери чурттарның кады ажылдажыр аргалыын база төлевилээн. Гобиниң соңгу талазынга болгаш маадырлыг Халхин-Гол хемниң районунга акы-дуңма чурттарның күжү-биле мал чемнери белеткээр ажыл-агыйларны кады тургузарын база планнап турар.

МАР-ның экономиказын хөгжүдеринге деткимче көргүзериниң талазы-биле ЭДЧ-ниң ажылдап кылган программалары Моолдуң үлетпүрүн, көдээ ажыл-агыйын, садыын, транспорт, харылзаа хөгжүлдезин, республиканың улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын хаара туткан дээрзин Күүскомнуң хуралының түңнелдерин тайылбырлавышаан, ЭДЧ-ниң секретары Н. В. Фадеев онзалап демдеглээн.

Моолду даштыкыда түс чылдың чартыын ажыр халый берген чурт кылдыр шынны-биле адап турар. Социализм чурттарының акы-дуңма кады ажылдажылгазы болур чаа, социал-политиктиг күчүлүг күштүң чырыткыланчак илерели харын ол төөгүлүг шураашкындан көстүп турар-дыр.

А. ШАПОВАЛОВ,

СЭТА-ның корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң кыйгырыглары

ВАРШАВА. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң бюрозунуң хуралы Вроцлавка болган. Кыдат Улус Республика биле Кампучия сүлчээлиг хөделбишаан база өжээнзирек бодалдарны удуртулга болдурганш, тургустунган байдалды таарыштыр шиитпирлээр дугайында саналдарны хүлээвейн турар деп, тускай резолюцияда онзалап демдеглээн. КУР-нуң болгаш Кампучияның удуртукчулары Вьетнамга шуут кыжаныг болуп турар болгаш Азияның ол девискээринге улуг айыылды тургузуп турар.

Чөрүлдээниң кол айтырыын — ажылеттирген бүгү-ле араб девискээрлерден Израильдиң чугаажок үнүп чораан турарын болгаш араб палестин улустун бодунуң күрүнезин тургузуп алыр маргыш чок эргезин херексевези — дүшкүүрлүг чорукту чаа дайынга чедирип болур кылдыр күштелдирериңге чедирер деп, Кэмп-Дэвидке кылдынган дугуржулгаларга хамаарыштыр база бир өске резолюцияда демдеглээн.

Араб политиктиг күштерниң социалистиг чурттар-биле, ылангыя Совет Эвилели-биле кады ажылдажылгазын быжыглаар чөруктуң империалистиг планнарны үзе шаварынга улуг ужур-дузалыын Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң бюрозу онзалап демдеглээн.

Никарагуаның улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей конференциязын чыылдырар дугайында саналды хуралдың киржикчилери деткээн болгаш Никарагуа-биле дипломаттыг харылзааларын үзеринче база ында дерзии ёзу-чурумга кандыг-даа дузаламчыны көргүспезинче бүгү-ле күрүнелерни болгаш демократтыг чазактарны кыйгырган.

Чепсегленишкинни дужүрер дээш хөделиишкиннерниң неделязын октябрь 24-тен 31-ге чедир эрттирериниң идеязын деткиирин че тайбың дээш бүгү демиселчилерни Президиум бюрозунуң хуралы кыйгырган. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле тускай сессиязының Түңнел документизиниң чүүлдерин амыдыралга боттандырарының мырыңай эргежок чугулазын кыйгырыгда онзалап демдеглээн. Чепсегленишкинге акша-хөреңгини НАТО чурттарының үргүлчү улгатып турарының тайбың херээнге айыылдыынче кичээнгейни угландырган. Кыдат удуртукчулар чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле тодаргай боттуг саналдарны шуут хүлээвейн турарын болгаш ол айтырыг дугайты кандыг-бир чугаалажышкыннарга киржиринден ойталап турарын ол кыйгырыгда онзалап демдеглээн.

Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын эң дүрген чыылдырарының эргежок чугулазын Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң бюрозу айыткан. Стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында чугаалажышкыннарны, Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкиннерни чайыдаа таланың кызырарының дугайында Венада чугаалажышкыннарны, ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн болгаш бүгү-ниити хоруур дугайында керээни ажылдап кылыр сорулга-биле ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Великобританияның аразында чугаалажышкыннарны эң дүрген доозарынче ол кыйгырган.

Делегейниң хоорайларында болгаш найысылалдарында

БУДАПЕШТ. Венгрияның үлетпүрүнүң улуг төвү болур Дьер хоорайда чаа чурттаалга микрорайонун тудуп эгелээн. Ону Венгрияның революстуг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы Бела Куннуң ады-биле адаан. 10 чыл эрткен соонда аңаа он муң өг-бүле чурттай бээр. Чурттаалга кварталдарын тудары-биле кады уруглар албан черлерин, школаларны, хөй-ниити хандырылгазының бүдүрүлгелерин тударын планнаан. Баштайгы 115 өг-бүле бо чылдың төнчүзүнде чаа квартиралардан дүлгүүрлерин алырлар.

ПАРИЖ. Өртээ үргүлчү өзүп турар чурттаалга болгаш коммунал ачы-дузазын төлеп шыдавас болганы-биле Парижтиң ажылчы чоннарының 1786 өг-бүлелерин оларның квартираларындан үндүрген. Парлалганың сан-түңү-биле алырга, ниитизи-биле бажың ээлеринге өрелери дээш бажыңнарындан үндүрер ужурлуг 4118 өг-бүлелерге полиция тускай хэректерни тургузуп алган.

Парижтиң муниципал чөвүлелинге болган парлаалга конференциязынга коммунистерниң бөлүү ол черниң эрге-чагыргаларындан ажылчы чоннарның өг-бүлелерин бажыңнарындан үндүрерин соксадырын база чурттаалга тудуунга демократтыг реформаларны чорударын негээн.

(СЭТА).

НЬЮ-ЙОРК. Нейтроннуг бомба ышкаш ындыг айыылдыг чепсекти бүдүрериниң планнарын үзерин негээн Катышкан Нациялар Организациязында улам ыткыр чаңгыланып турар. Тайбыңга ынакшылдыг хөй-хөй күрүнелерниң бүрүн эргелиг төлээлекчилери ССРЭ-ниң турушбодалын бүрүн деткип турарын КНО-нуң Кол Ассамблеязының үжен үшкү сессиязынга ниити чугаалажылга үезинде боттарының чугааларынга илергейлеп турар.

Америк болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң удурланыышкыннарынга чөрүштүр нейтроннуг бомбаны тургузарынга акша-хөреңги дөзевилелдерин АКШ-тың сенадының чүүлдүгзүнүп көргенин КНО-да бүруу шаап турар. Ол шиитпирни КНО-нуң бөлүктеринде ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүреринче угланган чаа базым кылдыр көрүп турар.

УЛУСТАРНЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

Нейтроннуг бомба кижилерниң амы-тынынга онза айыылдыг кыжаныышкын болуп турар деп, ГДР-ниң даштыкы херектер министри О. Фишер онзалап демдеглээн. Боо-чепсектиң ол шаап халдакчы хевирин бүдүрерин болгаш өскелерниң девискээрлеринге сайгара тургузарын чугаажок хоруур дээш Герман Демократтыг Республика туржуп турарын ол демдеглээн.

НАТО чурттарының оон-биле чепсегленип алыры боо-чепсекти улам эндере бүдүреринге чедирер деп, ол чугаалаан.

НАТО дээр блок киржикчилериниң ядролут нейтроннут чепсекти бүдүрерин болгаш ону Барыын Европа күрүнелериниң девискээрлеринге тургузарын чедип алыр дээр оралдажышкыннарынга Моол Арат Республика тайбыңга ынакшылдыг бүгү-ле күрүнелер-биле кады шиитпирлиг удурланып турар деп, МАР-ның даштыкы херектер министри М. Дугэрсурэн медеглээн. Хамыктың мурнунда кижилерни болгаш Чер кырында бүгү-ле дириг амытанны массалыг кырарынче угланган боо-чепсектиң ол чаа хевирин бүдүреринден кайыдаа таланың ойталаарының дугайында Совет Эвилелиниң саналдарын хүлээп алырын АКШ-тан делегейниң хөй-ниитизи негеп турар деп, ол чугаалаан.

Никарагуаның диктатору Сомоса каржы-дошкун истеп сүрүүшкүннер-биле чуртунуң улузун коргударын, даштыкы болгаш иштики кулданыкчылардан төрээн чуртун хостаары дээш чонның демиселин базарын оралдажып турар. Даштыкы хөлезиленикчилерниң киржилгези-биле национал гвардия чурттакчы чонга удур шаажылакчы хемчеглерни чоруда берген. Буузээлэшкиннерни, тудуп хоругдааашкыннарны, боолап өлүрерин чер бүрүзүнде чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Хинотепе хоорайның кудумчуларында Сомосаның шаажылакчы шериглери.

Пренса Латина — СЭТА-ның фотозу.

Чаа чүүлдер, болуушкуннар, фактылар

Челябинскиниң тракторлары Индияда

Челябинскиниң трактор заводунуң тракторлары делегейниң дыка хөй чурттарында билдингир. Ол бүдүрүлгениң продукциязын амгы үеде 50 ажыг чурттар садып ап турар. Индия эң баштайгы чагыгны 1954 чылда-ла кылган. Оон бээр Челябинскиниң трактор заводу 1200 ажыг машинаны ол чуртка кылып берген.

ЧТЗ маркалыг аар, ылчирбелиг дутуйлут тракторлар дыка хөй ажылдарны кылып билир. Азып алыр азы кожар тускай дерит-херекселдер-биле олар бульдозер, скрепер, чүдүрүкчү хоолайлар салып эптээр кран, көдүрер кран, буга кывыкчызы-даа болуп ажылдап шыдаар. Челябинскиниң күчүлүг кан техниказын улуг-улуг гидроэлектростанциялар болгаш бүдүрүлге черлериниң тудугларынга, нефть тывыш черлеринге болгаш хөмүр-даш разрезтеринге, оруктар тудугларынга, малгаш кургадып база ыяш белеткеп турар черлерге көрүп болур. Трактор Арктиканың соогундан-даа, тропиктерниң изиинден-даа кортпас, бүгү байдалдарда идегелдиг.

ЧТЗ маркалыг тракторлар Индияда плотиналар, суггарылга каналдарының тудугларында ажылдап, көдээ ажыл-агыйда хову-шөлдерни болбаазырадырынга ажыглаттынып турар. Уралда заводтуң специалистерин, национал кадрлар белеткээриниң талазы-биле техника экспертерин индийлер эки билир.

— Индияга мен чурттаалгамда бир-ле дугаар башкы апарган ийик мен — деп, заводтуң конструктор бюрозунуң начальниги Геннадий Александров чугаалаар. — Бистиң курстарывыска өөренип турган сес чүс индий трактористер ам ЧТЗ-ниң тракторларын кайгамчык эки башкарып турарлар.

Индий специалистер Челябинскиниң трактор заводунга болгаш бистиң чуртувустуң өске-даа машина тудуушкунунуң бүдүрүлгелеринге база-ла аалдап чедип турарлар.

Ам Челябинскиниң трактор заводунуң конвейериндеп Т-130 деп чаа машиналар үнүп турар. Оларның шимчедикчилери 140—160 аът күштүг. Мурнунда үндүрүп турган тракторларны бодаарга, олар дыка хөй эки талаларлыг: кабина иштинге даш-шимээнни эвээжеткен, вентиляцияны экижидип, башкарар механизми улам сайзыраңгайжыттынган.

Оларны үлетпүр болгаш орук тудуунга, даг-руда болгаш нефть бүдүрүлгелеринге, кур болгаш куруккан черлерге ажыглаар.

Людмила БУТОРИНА,

ПМА-ның корр.

СОВЕТ ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

ЦЕХТЕР «АДРЕЗИН» ӨСКЕРТИП ТУР

Зеяның гидроэлектростанциязының үлетпүр баазазының кожер цехтерин Ыраккы Чөөн чүктүң чаа улуг тудуунче — Бурейаның гидроэлектростанциязының тудуунче көжүрүп эгелээн. Аажок улуг бүдүрүлге корпустарының эптээшкинин адырганш, 500 ажыг километр черге сөөртүп чедирер. Соодуп-компрессттээр тургузугнуң бажыңының кезектери Буреяда чеде берген.

Гидротудугжуларының Зеяга тудуп тургускан күчүлүг индустрия баазазы Буреяга энергия күчүтеңин тудуп, дериириңге дузалап турар. Зея ГЭС-тиң кол тудуг ажылдары доостурга хосталган цехтер ам дараазындагы тудугга конструкцияларны, кезектерни белеткеп берип турар.

А. КРИВЧЕНКО.

БЛАГОВЕЩЕНСК.

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ РИЗИ

Бо чылытта ыңак культурага таарышпас деп санаттынып турган «Красноречинский» совхозтуң шөлдеринден ристиң баштайгы дүжүдү алдынган. Ристи Приморьениң соңгу талазынче чылдырар дээш эртемденнер практиктер-биле кады эвээш эвес ажылдааннар. Чылдың ортумак температуразының чөвпезин ээлээн сайзыраңгай агротехника-биле дуглаар деп олар шиитпирлээннер. «Ак» деп адаттырган суггарылга системазының баштайгы ээлчээн тудуп, дерээн. Үрезинни беш сантиметр чедир хапыладып олурткан. Рисчилерниң саналгазы бадыткаттынган. Гектар бүрүзүнден 32, а чамдык участоктардан 50 центнер ристи бастырып ап турар.

Н. ПАЛАТОВ.

ЛЕСОЗАВОДСК.

СОЛНЕЧНЫЙНЫҢ КВАРТАЛДАРЫ

Солнечный чээрби чыл бурунгаар македи музей делгээ болу берген ыяш бажыңдан эгелээн. Ак-коргулчуннут черни ажыткан геологтар ындыг бажыңнар тудуп, чурттап турганнар. Ам ында тос каът чурттаалга бажыңнары бедигилээн, асфальтылаттынган магистралдар шөйүлгүлээн.

Муң-муң кижилер Солнечныйның ак бажыңнарында чурттап турарлар. Делгем, чырык квартираларда байдал аажок чогумчалыг. Суурда — 600 олуттуг культура бажыңы, магазиннер, амыдырал хандырылга комбинады.

Дагжыларның келир үелеги хоорайның планын Ленинградтың архитекторлары ажылдап кылган. Аңаа сес микрорайоннар туттунар. Белдик гостиница, музыка школазы база турар. Ам дөрткү микрорайоннуң тудуу эгелээн. Ооң баштайгы бажыңнарынга 70 өг-бүлелер чаа квартирага киргениниң байырлалын эрттиргеннер.

Л. КУШНАРЕНКО.

СОЛНЕЧНЫЙ.

АТОМ МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ ДУЗАЛАКЧЫЗЫ

Хрустальненскиниң руда байыдар комбинадынга ак-коргулчуннут рудада чеже хире металл барын каш-ла минута иштинде — мурнуларындан оранчок дүрген тодарадып турар апарган. Өңнүг металлургия системазында баштайгы «контрольдуң атом албаны» ында ажылдап эгелей берген.

Ол бүдүрүлгениң тускай эртемниглери Ленинград университединиң эртемденнери-биле кады контрольдуң ядрофизиктиг аргазын ажылдап кылгаш, бүдүрүлгеге шиңгээткеннер. Оларның кылган тургузуу ол технологтуг чорудулганы аажок бөдүүнчүткен. Ам чүдүртүнгеп вагонеткага өйдүктүрүкчүнү дээртирге-ле операторнуң мурнунда таблога руданың шынарының дугайында информация көстүп келир. Чаа арганы шиңгээткениниң чарыгдалдары чартык чыл иштинде дедир эгиттинип келген. Ооң экономнуг ажыы — чылда чартык миллион ажыг рубль.

Ю. СТЕПАНОВ.

КАВАЛЕРОВО.

ХООРАЙНЫҢ ДАШ ЧУРУМАЛЫ

Геологтар янзы-бүрү өңнерлиг гранит тиг черни Магадан чоогунда ажыткавиар. Бо каасталга дажын болбаазырадыры-биле тускай бүдүрүлге тургустунуп турар, ооң дериин эптеп эгелээн. Бо тудуг материалын хоорайның тос, он ийи, он дөрт каът чурттаалга бажыңнарын шеверлээринге калбаа-биле ажыглаар.

Г. КРАСНОГОР.

МАГАДАН.

ТЕАТРНЫҢ ЧАҢЧЫЛЫ

Ийи муң километр — Камчатканың шии театрының гастрольдаар маршруду ындыг. Чартык ортулуктуң хоорайларын, суурларын дамчыыр. Балыкчылар, тараажылар, ыяш белеткекчилери, ивижилер «Диагональ-биле алдан чеди», «Бомба болгаш капитан», «Пеппи — узун ук» болгаш өске-даа шиилерни көргеннер.

Россияның ырак кыдыынга төрүттүнгеп бо театр ам удавас бежен харлаар. Бодун ажылчын аныяктарның театры кылдыр илереткен коллективтиң баштайгы көргүзүглери шуут-ла бүдүрүлгелерге болгулап турган. Театр бодунуң ол эки чаңчылын ам-даа өскертпейн турар.

М. ЖИЛИН,

СЭТА-ның корр.

КАМЧАТКАДА-ПЕТРОПАВЛОВСК.

1979 ЧЫЛГА ЧАГЫДЫЛГА: айтырыглар, бодалдар

Чагыдылга кампаниязы ам нийиги ай уламчылап турар. Ол кампания совет кижилерниң бедик идепкейлиг байдалында эртип турар. Ынчалза-даа кандыг-даа херекке ышкаш, солун болгаш журналдар чагыдылгазының үезинде хөй миллион кижилерниң эрге-ажыктарынга хамаарышкан хөй айтырыглар тургустунуп келир. Ол айтырыгларга харылап бээрин ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунуң парлалга нептередир «Союзпечать» талазы-биле Кол эргелел начальниги Л. Д. Барашенковтан СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

— Чамдык номчукчулар мынча деп айтырып турар: чамдык солуннарны чагыдары ам-даа чүге бергел?

— Шынап-ла хүн бүрү үнүп турар солун, журналдарның аразында оларның тиражы хөй миллион боор турза-даа, оларны чагыдарынга херегледи хандырып шыдаттынмас ындыг солун, журналдар ам-даа бар. Саазынның кызыгаарлаттынган курлавырларының ужурундан оларның тиражын өске парлап турар чүүлдерге когарал чедирбейн улгаттырып шыдавас. Ындыг болганда айтырыгны шиитпирлээриниң өске аргалары эргежок чугула.

Мээң бодалым-биле алырга, оларның бирээзи болза, чагыдылганың коллективтиг хевирлерин калбаа-биле нептередири болур. Элээн каш хоорайларда, чижээ, Пермьде чатыкчылар бодунуң чурттап турар черлериниң азы ажылдап турар черлериниң зайыбиле элээн каш солун, сеткүүлдерни кады чагыдып ап турар. Оларның бирээзи кандыг-бир солунну номчуп турда, өскези өске журнал-биле таныжып турар, ооң соонда олар ээлчег ёзугаар солчуп турарлар. Ол болза кожа-хелбээ чурттаарының чаңчыл болган хевирлери-дир. Кады ажылдап турарларның аразында чагыдылганың коллективтиг хевирлерин улам калбаа-биле ажыглап турар апарган. Элээн каш школаларның башкылары, чамдык бүдүрүлгелерниң база албан черлериниң ажылдакчылары ынчаар кылып турар.

Ооң ачызында чаңгыс солун, сеткүүл-биле элээн каш номчукчуларның херегдээлин хандырып болур. Библиотекаларда номнарны бис шак ынчаар ажыглап турар болгай бис. Солун, сеткүүлдерге ону база чүге нептеретпес деп?

Мээң бодап турарым-биле алырга, айтырыгның өске талазы чүл дээрге, ам-даа хөй кижилер боттарының номчуп шыдаптарындан хөй санныг солун, сеткүүлдү чагыдып турарында болур. Ону чамдыкта «чаңчыл» болгапы-биле кылып турар. Амгы үеде информацияның улуг хемчээлиниң үезинде он болгаш оон хөй солуннарны болгаш журналдарны шуптузун номчуп шыдавас. Ынчангаш кижи бүрүзү бодунга эргежок чугула солун-сеткүүлдү чагыдып алгаш, өскелери-биле библиотекаларга, клубтарга, кызыл-булуңнарга база хөй-ниитиниң өске-даа номчулга черлеринге таныжары шын болгаш чогумчалыг болур.

— Чамдык солун, сеткүүлдерни, ылангыя телевидение болгаш радио дамчыдылгазының программаларын нептередирин «Союзпечатьтың» киоскилериниң четкизинче шилчиткени тодаргай-ла эпчок байдалды тургускан деп номчукчулар саналдап турар.

— 1979 чылда киоскилер дамчыштыр нептередир солун, сеткүүлдерниң саны амдаа 7 санга өзер. Оларның аразында тус-тус черлерниң телевидение болгаш радио дамчыдылгазының программалары база кирген. Киоскилер дамчыштыр солун, сеткүүл саддары моон соңгаар-даа хөгжүүр.

Ол чорук хөй солун, сеткүүлдерниң тиражының улуг өзүлдези-биле чүнүң-даа мурнунда тайылбырлаттынар. Оларны бажыңга чедирери улуг айтырыг болу берген. Почтачыларның сумкалары улам-на улуг болгаш аар апарган. Ындыг болганда солун, сеткүүлдү чедирерин база оожум боттандырып турар апарган.

Амгы үеде чуртта 35 муң ажа берген «Союзпечать» киоскилериниң болгаш магазиннериниң солунну азы программаны бажыңның почта хааржактарынга оларны ээлерииндең мурнай садып ап болур дээрзинге хөй кижилер ам бүзүреп турар апарган. Ындыг болганда солун, сеткүүлдү нептередириниң ындыг хевирлерин чүге деткивес ужурлуг деп? Ооң-биле кады телевидение болгаш радио программаларын солуннарда үргүлчү парлап турар болгай.

Бистиң чуртувуста хөй санныг кижилер суртакчылап база шөлээлеп оруктта чоруп турар болгай. А ол үениң дургузунда оларның почта хааржактарында солуннар өлүг материал боор чыдар болгаш ону кижи бүрүзү ынчаан турган черинден садып алырын күзеп турар болгай.

Амгы чагыдылга кампаниязының үезинде үзүктелиишкиниг чагыдылганы эң баштай боттандырып чорудар. Ол чорук суртакчылаар болгаш шөлээлээр үезин баш удур айтыр арганы берип турар. Чагыдылганың ындыг хевири үр үеде шөлээлээр башкыларга, ажылчы чоннарның өске кезектеринге, дыштанылга үезинде тудуглар же чорүп баар студентилерге онза таарымчалыг.

Хөй солун-сеткүүлдерниң тиражы улуг-даа болза оларның чедирери күрүнеге улуг чарыгдалдыг боор турар. Чижээлээрге, Москвадан журналды өске хоорайга чедирери ортумаа-биле 20—30 көпеек боор турар. Чамдыкта ону чедирери журналдың бодунуң өртээнден аар. Ол сан-түңнерни чагыдыкчылар база билген турар ужурлуг.

— Бо чагыдылга кампаниязында кандыг четпестер, нарын чүүлдер барыл?

— Чамдык черлерде чагыдылгазы кызыгаарлаттынмаан солун, сеткүүлдерге парлалганың хөй-нитти нептередикчилеринге хуваалда бээриниң шын эвес практиказы үргүлчүлевишаан. Ындыг фактылар-биле эптежип болбас.

Чамдык организациялар болгаш бүдүрүлгелер күрүнениң күзели-биле азы хөй-нитти организацияларының күзели-биле хөй санныг солун, сеткүүлдү чагыдып алырынче чүткүп турар, а ооң соонда ол солун-сеткүүлдерни хууда ажыглап турар. Албан черлериниң чагыдылгазының хемчээлин кызырар ужурлуг деп онзалап демдеглээн болгай.

Бодунуң чиигелделиг байдалын ажыглап алгаш, таныштарынга, кады ажылдап турарларынга, кожаларынга болгаш өскелерге-даа солун, сеткүүлдерин чагыдып берип турарлар угаангыр эвес кылып турар. Чагыдылга кампаниязын организастыг, тодаргай эрттирери чүнүң-даа мурнунда номчукчуларның боттарының эрге-ажыктарынга дүүшкен.

Чагыдып алыкчыларның аразында оларның күш-ажылының түңнелдеринден саазын бүдүрүп үндүрери, ооң ишчиларын экпиждери, болбаазырадып кылыры, чедирери, азыс түңнелинде барып хөй солун, сеткүүлдерниң тиражын улгаттырары дорт хамааржып турар кижилер эвээш эвес. Чаңгыс сан-түңнен кирип көрейн: немей бүдүрүп үндүрген азы камнаттынган бир тонна саазын бүрүзү чүс ажыг кижиге чылда солун чагыдып алыр арганы берип турар. Ол курлавырның дугайын уттпас болгаш ону улам-на долузу-биле ажыглаары эргежок чугула.

ХҮНДҮТКЕЛДЕ

Совет чурттуң хөгжүлдезинге төлептиг үлүүн киирип чораан кижилер, амгы үениң чедиишкиннеринге өөрүп, сеткил-сагыжы ханган чурттап чоруурлар. Олар дээрге мурнундагы үеде партияның, күрүнениң ажылынга, күш-ажылдың болгаш дайынның фронтуларынга киржип чораан хоочуннар болгай. Олар боттарының аныяк чалыы үезинде социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезин дээш күжүн, билиин, арга-дуржулгазын, харын-даа кадыын болгаш амы-тынын-даа харам чокка берип чораан.

Пенсионер-хоочуннарның ажылдап чораан үезинде оларның үлүг-хуузунга чиик эвес үүле-херектер онаажып чораан. Олар Октябрь революциязын өөскүдүп, хамааты дайынга тиилеп, ажыл-агыйны катап тургускаш, хөгжүдүп, коллективизацияны баштап чораан. Ада-чурттуң Улуг дайынының эң кадыг-дошкун үези база оларның үлүүнге таварышкан. Дайын соолунде катап тургузуушкун болгаш соолгү беш чылдар оларның холун дамчып эрткен. Хоочуннарның соолгүлери Улуг Октябрь-биле кады 60 харлааш, пенсияже-даа үнгүлээн.

Хоочун кадрларның ындыг ачы-хавыяазын Коммунистиг партия, Совет күрүне, бүгү совет улус бедик-биле үнелеп, оларны анаа-ла, пенсионерлер кылдыр көрбейн, мурнундаазы ышкаш үнелиг, алдараттыг кижилер деп санап турар. Ынчангаш оларга күрүнениң пенсия дузаламчызын тывыспышаан, ажылдаар, хөй-нитти амыдыралынга идепкейлиг киржир арганы берип турар. Ооң тодаргай бадыткалы болза ССРЭ-ниң чаа Конституциязының 42 чүүлүнде ССРЭ хамаатыларының пенсия, пособие алыр эргелиин, 43 чүүлүнде чуртталга бажыңнары алыр эргелиин айыткаы болур.

Пенсионерлерниң, ооң иштинде персоналдыг пенсионерлерниң дугайында партияның болгаш чазактың доктаамал сагыш салыышкыны хүн бүрү илереп турар. Ооң бир тодаргай чижээ болза, персоналдыг пенсионерлерниң алыр пенсиязын өстүрериин болгаш пенсионерлерниң амыдырал байдалын улам экижидерин көрүп турар ССРЭ-ниң чазааның сагыш салыышкыны болур. Бүгү-эвилелдиң персоналдыг пенсиязының үстүкү хемчээлин 250 рубль, республиканыыныы — 150 рубль, тус черниниң 110 рубль кылдыр, а персоналдыг пенсионерлерниң айда ажылдап алырының үстүкү хемчээлин 350 рубль чедирер көрдүнген.

Чөптүг дыштанылгазынче үнген, күрүнениң пенсия, пособиезин ап чоруур хоочун ажылдакчылар Тес-Хем районда база эвээш эвес. Оларның барык шуптузу районнуң хөй-нитти амыдыралынга, ылангыя аныяктар болгаш уруглар кижизидилгезинге идепкейлиг киржип чоруур. Пенсионерлерниң дыка хөйү бүдүрүлгелерде, албан организацияларда ажылдап, амгы үениң чугула айтырыгларын боттандырарынга чогуур үлүг-хуузун киирип чоруур. Оларга «Чодураа» совхозта хойжу, район Совединиң депутады М. Д. Суванлиинни, Самагалдай суурда чурттап чоруур И. Биче-оолду, В. Сарбааны, Г. Төгүс-оолду, Б. Ширнеини, «Тес-Хем» совхозта С. Шырапты, «Чодураа» совхозта С. Адыяны, Ч. Биче-оолду, Самагалдай көдээ Совет күүскомунуң даргазы С. Байыр-оолду болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Күрүнениң пенсиязын ап азы ооң долу хандырылгазынга азырадып чоруур деп чүве бистиң Төрээн чуртувустуң Үндезин Хоойлузунуң назылап кыраанңарга тыпсып берген магалыг чаагай эргези-дир. Ол дээш хоочуннар, кырганнар партиязынга, чазаанга кызыгаар чок өөрүп четтиргенин илергейлеп чоруурлар. Моон-биле кады пенсионерлерни ажылче хаара тудар, оларның амыдырал байдалын хайгаараар талазы-биле чер-черде ажыл-агый, эрге-чагырга органнарының ажылында четпестер база бар боор-дур. Пенсионерлер боттары бедүүн, биче сеткилдиг болгаш бодунга херек чүве дээш шургуп чорбас улус. Үстүнде чамдык чүүлдерниң үнүп келир чылдагааннарының бирээзи ол боор чадавас. Бир-тээ ындыг болганда оларга улам-на кичээнгейлиг болза эки.

Пенсионерлер кандыг-бир ажылга кирер дээрге азы амгы үеде кылып турган ажылын уламчылап артып калыр дээрге, чамдык удуртукчу ажылдакчыларның талазындан хээн чок чорууну илередип, «пенсиялыг кижи ышкажыл», «кырган» кижилерни канчаар боор, харып оларны ажылдан хостаар херек» дээр чорүктар таварышкылаар-дыр. Манаа холбаштыр бодап көөрге, пенсионерлерни болгаш инвалидтерни ажылга киирер, оларның арга-курлавырларын ажыглаар дугайында доктаалдарны күүседип, харын оларга таарыжыр ажылды тып алырынга дузалашса чогуур болгу дег.

Пенсия дугайында хоойлуларны болур-чогууру-биле күүседиринче кичээнгей кошкак чоруктар база бар. Оларның пенсия, пособиезин үндүрүп бээрин саададыр, амыдырап, чурттап турарының байдалын эки хайгааравас, олар-биле харылзаа кошкак боор-дур. Чижек кылдыр көргүзерге, «Тес-Хем» совхозта пенсионер С. Шырап, Самагалдайда М. Хүргүл-оол болгаш чамдык өске-даа пенсионерлерниң чурттап орар оран-бажыңы хирелиг. Оон ыңай пенсия ап болур хоочун ажылдакчыларның документ тургустуруп алырынга дузалавазындан, харын-даа чамдык бүдүрүлге, албан черлериниң оларның дилеглерин күүседиринден шүүтеүнер чоруундан чамдык кижилер пенсия чок артар таварылгалар бар. Шагда милиция органнарынга хөй чылдарда ажылдап чораан, орден-хавыллыг коммунист И. Кавайлык, Ү. Шынаага чурттап чораан, шаандагы революционерижи, 1930 чылдагы Хемчик самыынын базарынга киржип чораан коммунист Ч. Куяк олар пенсия албайн чораан мөчүүлээн.

Тес-Хем районда пенсионерлерни чөвүлели бээзин чок. Бо болза назылааш күш-ажылдың-даа персоналдыг-даа пенсияже үнгеннерже кичээнгей салбас, олар-биле харылзаа кошкак боон турарын херечилеп турар. Хоочуннарны оларның төлептиг болганы медаль-биле шаңнаарынга киирериниде четпестер чок деп база болбас. Мынчангаш күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннарын хүндүлеп көөр, олар-биле харылзааны калбартыр дугайын уттуп болбас ужурлуг бис. Бисте кырганнар хүндүткелдиг болгай.

Д. МИЖИТ.

БАМ-НЫҢ ДЕМИР-ОРУКЧУ ШЕРИГЛЕРИНДЕ

Байкал-Амур магистралының тудуунда кол оруктуң үштүң бир кезээ салдынган. Ол километрлерниң хөй кезии демир-оорукчу шериглерниң үлүүнге хамааржыр. Оларның шилиндектериниң дугайында СЭТА-ның корреспондентилери чугаалап турлар.

Шалыпчы ээлчег

Даглыг черниң Междуречьеге рельстер салыры хуусаазындан ийи ай бурунгаар доозулган. Шак бо малгаш-тулаалыг, дамыраатар, кара-суглар кооргалдап каапкан чер БАМ уунда эң берге черлериниң бирээзи деп санаттынып турган. Мнаа орук чадынга миллион ажыг кубометр довурак төгер, он-он көвүрүглер болгаш суг сарыктырар хоолайлар салыр турган дээрге-ле, ол чогум кандыг черил дээрзин билдипе бээр.

Ындында-ла шыңгыы хуусааларны тудугжулар ам-даа кызырар деп шиитпирлээннер: Междуречье участогунга баштайгы ажылчын поездини Конституция хүнүк таварыштыр салып киирген.

Чолаачылар онаа шыдгараан. Кезектиң комсомол организациязының секретары анаа дайынчы М. Михеев ВЛКСМ-ниң 60 чылынга база демир-орук шерииниң 60 чылынга алдар болдурган шалыпчы ээлчегже, хүн бүрүнүң онаалдазын 110 хуудап эвээш эвеске күүседиринче бодунук өөрүн кыйгырган. Анаа дайынчы Е. Захаренков эң эки көргүзүглүг болган: ээлчегде 15 рейс кылыр турган, 25 рейсти кылып турган. «БАМ-ның чөөн участогунуң эң эки чолаачызы» деп атты анаа тывыскан.

А. Ефимовтуң командылаан кезээниң орук салыкчылары база адын сыкпааннар. Соолгү беш километрниң оруур олар каш-ла ховук иштинде салып шыдапкааннар.

В. ВАСИЛЬЕВ.

Эстафетаны кымнар хүлээп алганыл...

«Шуургандан төрүттүнгеннерниң, кан дег катканнарның эстафетазын бөгүн бистер, магистральды тутпушаан, уламчылап турар бис». Бо сөстер болза Күш-ажылчы алдарның дептери-биле кады Тындадан Амгунь көвүрүүнге четкен Кызыл тукта бижиттинген. Келир чылын, көрдүнген хуусаазындан оранчок эрте, Хабаровск—Известковая — Ургал — Амурда-Комсомольск деп Ыракчы Чөөн чүктүң демир-орук дээрбээн маңаа тудуштурары көрдүнген.

ВЛКСМ-ниң 60 чылынга база демир-орук шерииниң 60 чылынга бараадгаткан комсомолчу-аныяктарның күш-ажылчы эстафетазын лейтенант Ю. Астаховтуң албан эрттирип турары шериг кезээниң дайынчылары хүлээп алган. Оларның тергиинңерниң аттары Күш-ажылчы алдарның дептеринде кирр бижиттинген. Оларның аразында — көвүрүгжүлер биче сержантылар В. Быков биле П. Крымский, крановщик В. Томилин, чолаачы ефрейтор Е. Юманкулов.

Кезекте дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның неделиязы эгелээн. Мергежил талазы-биле эң эки ат дээш конкурстарда дуржулгалыгдаа, аныяк-даа солдаттар киржип турар. Тудугнуң элээн каш объектилери шалыпчы объектилер кылдыр чарлаттынгылаан. Бүгү-ле кызыл-булуңнарда комсомолдуң болгаш демир-орук шерииниң төөгүзүн көргүскен стендилер кылдынган.

В. КУРГАНОВ.

Магистраль ырда чаңгыланып тур

Шериг кезээниң «Магистраль» аттыг бот-тывынгыр ансамблин көргүскен «БАМ-ның ырлары» деп документалдыг кинофильмни Ыракчы Чөөн чүктүң киножурналдар студиязы экранче үндүрген.

Ол улуг эвес эстрада коллективи тыптып келгенден бээр чыл бичии ажыг үе эрткен болзажок. бот-тывынгыр уран чүүлдүң хөй-хөй, көрүлделериниң лауреады болу берген. Ансамбльдиң организакчызы болгаш удуртукчузу офицер Леонид Нечипорук. Ол — хөй ырларның автору болгаш күүседикчизи. «БАМ-ның пионерлери», «Күзелдиң оруу», «Алёнка» деп ында пептерээн ырлар ол бот-тывынгыр коллективке төрүттүнгеннер.

«Магистральдың» ооллары чүгле сценага чедиишкиннери дээш кезекте хүндүткелдиг эвес. Гитара ойнаар анаа дайынчы А. Хохлов — эң дуржулгалыг орук салыкчыларының бирээзи, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдерниң тергиини. Анаа дайынчы пианист С. Тушинский бо чылын ийи катап эң эки бызанчы болуп шылгараан.

«Магистраль» ам ВЛКСМ-ниң 60 чылынга база демир-орук шерииниң 60 чылынга чаа концерт программазын белеткеп турар.

В. БЕРЕЗОВСКИЙ.

ХООЧУННАРНЫҢ ОЮНУ

Бистиң кожавыс Хакас Автономнуг Областың найысылалы Абакан хоорайның болгаш Кызылдың хоочун футболистериниң эш хуузунуң ужуражылгазы Кызылдың Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга болуп эрткен. Хоочун спортчуларның бо солун маргылдаазын кызылчылар болгаш ооң аалчылары улуг сонуургал-биле көргеннер.

Кайы-даа команданың составынга шагда спортчу алдары-биле билдингир чораан, а амгы үеде хөй-ниитичи тренерлер боол ажылдап чоруур футболистер ойнаан. Болуп эрткен маргылдаага бистиң чаңгыс чер чурттугларывыстан Кызылдың № 15 ортумак школазының директору А. Безъязыков, «Динамо» спорт ниитилелиниң хоочуну А. Шетогубов олар эки ойнап, чараш оюнну көргүскеннер. А Кызылда уругларның спорт школазының директору Вячеслав Хопров аалчыларның хаалгазынче бир санны киир тепкен. Ол сан оюнннуң төнчүзүнге чедир ынчаар артып каап, нити сан 1:0 болуп, Кызылдың хоочун футболистериниң тиилелгезн-биле эш-хуузунуң ужуражылгазы төнген.

БАЗА БИР МАСТЕР

Хостуг хүрешке башкир улустуң национал маадыры Салават Юлаев аттыг шаңнал дээш Бүгү-эвилелдиң маргылдаазы Чоокта чаа болуп эрткен. Ол улуг маргылдаага бистиң республиканың мөгелери база киришкеш келген. Анаа Кызылдың педагогика институдунуң студентизи, мастерге кандидат Александр Донгак кончуг эки хүрежип, 57 килограмм деңзилиг мөгелерниң хүрежиинге ийиги шаңналдыг черни ээлээш, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын күүседкен. Ынчангаш бистиң республиканың мөгелериниң санында база бир спорт мастери немешкени өөрүнчүг. Хостуг хүрешке спорт мастери Александр Шойдук 52 килограммга үшкү шаңналдыг черни алган.

(БИСТИҢ КОРР.)

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

КУБОК «СПАРТАКА»

Самбо хүреш сөөлгү чылдарда бистиң республикада элээн сайзырап, аныяктар ортузунга массалыг апар чыдар. Хүрештиң бо хевиринге секцияларны Кызылдың аңгы-аңгы өөредилге черлеринде, чамдык бүдүрүлге коллективтеринде бедик мергежилдиг тренерлер чорудуп турар. Чамдык районнарда самбо хүрештиң секциялары база ажыттынгылаан. Ол бөгүнү эрткен дыштаныр хүннерде болган республика маргылдаазы бадыткаан.

Бир эвес 1975 чылдың республика маргылдаазынга чүгле Кызылдың мөгелери колдап, ниитизи-биле 20 ажыг кижи киришкен турган болза, бо удаада Ак-Довурак, Кызыл хоорайлардан, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Каа-Хем, Кызыл районнардан ниитизи-биле 70 ажыг спортчулар киришкен. Оларның аразында дөрт кижи самбо хүрешке Совет Эвилелиниң спорт мастерлери, 8 анаа кандидаттар, 15 бирги разрядтың мөгелери бар болган. Ынчангаш хевис кырынга ужуражылгалар солун, көрүштүг болган. Чамдык мөгелер техника-даа, тактика-даа талазы-биле бедик мергежилдиин көргүскен. Самбо хүрештиң база бир онзагай, өскээр чугаалаарга, чүгле ол хүрешке хамааржыр тускай аргаларны эки шиңгээдип алган спортчулар база эвээш эвес болду. Ынчалза-даа районнардан келген мөгелерниң хөй кезии маргылдаа үезинде чүгле тыва хүрештиң аргалары-биле кызыгаарлаттынып, хүрештиң дүрүмнерин ам-даа билбес мөгелер бар дээрзин көргүскен.

Кызылдың Херел аттыг спорт залынга ийи хүн үргүлчүлээн маргылдааның түңнелинде найысылалдың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң мөгелери команда талазы-биле бирги черни ээлээш, республиканың Күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир кубогун чаалап алган. Эрткен чылгы чемпион—«Динамо» спорт ниитилелиниң командазы—ийиги, «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң мөгелери—үшкү черлерде.

Деңзи бүрүзүнге хууда бирги чер дээш болган маргылдаага дараазында мөгелер 1978 чылда Тыва АССР-ниң чемпионнары болганнар: С. Оюн, К. Ховалыг (ийилээ «Спартак»), А. Моңгуш, И. Хураган (ийилээ «Динамо»), А. Моңгуш (Кызыл район), О. Ооржак («Спартак»), Е. Маргиев (Ак-Довурак), Н. Ставер («Динамо»).

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: самбо хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Иван Хураган шаңналды ап турары: команда талазы-биле бирги черни ээлээн «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң мөгелери.

Авторнуң фотолары.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Сээң амыдыралыңда ном».
11.40—«Бедик». Уран-чечен фильм.
13.10—«Улустуң аалгалары».
13.15—16.00—Чапсар.
16.00—«Серемчилелдиг бол, от!» Кинопрограмма.
16.40—«Шииде музыка».
17.30—«Шыдыраа школазы». Разрядтыглар клазы. Оюннуң ортузу. Дамчыдылганы делегей гроссмейстери А. А. Котов чорудар.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.15—«Челээш». Дамчыдылга.
18.45—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга». Дамчыдылга.
19.10—«Тыва неделя». Информастыг программа.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Чурук бүрүзүнде — хүн».
20.00—«Маадырлыг чорук».
20.30—«Телетеатр аалчылар хүлээп алган». Гвадалахара хоорайның университединиң фольклор ансамблиниң концерти.
21.30—«Ажыт-чажыт чок чугаа». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Кыс дуңмам». Музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги сериязы.
00.05—00.55 — «Кинокорукчузуңуң спутниги». Дамчыдылганы РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Сошальский чорудар. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.00—«Москва болгаш москвичилер».
18.30—«Бистиң-биле кады кыл, бис ышкаш кыл, бистен дээре кыл». ГДР-ден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—Чарлалдар.
19.35—20.35 — «Луначарский Нарком». Документалдыг фильм.

Агаар

Бөгүн республикага кежугу турар булуттаар, чамдык черлерге биче хар чаар. Соңгу чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 4—9, чамдык районнарга 3 градус сооктан 2 градус чедир чылыыр.

Кызылга аяс хүн болур. Соңгу-чөөн чүк угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаар дүне 5—7 градус соор, хүндүс 6—8 градус чылыыр.

Республиканың автооруктарынга бораннаар. Ынчалза-даа оруктуң кестуру эки болур.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хуу истекчи» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыынды» 9.40, 11.00, «Разведчиктиң эрес-маадырлыг чоруу» 15.00, 16.30, «Юлия Вревская» 12.20, 18.00, 20.50, шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Орленок» 15.00, «Элдептиг херээжен» 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тиилекчи» 15.00, «Доктор Франсуаза Гайан» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАРЛАЛ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кинофикация эргелели II категорияның киномеханиктериниң 6 ай хуусаалыг курстарынга өөреникчилер чыып алырын чарлап тур.

Өөредилге 1978 чылдың октябрь 23-те эгелээр.

Айтырыгларны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кинофикация эргелелинче азы киночеткилериниң районнарда директорларынче чорудар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьиаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2700.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01099.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 238 (10835) | 1978 чылдың октябрь 14, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ, КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ БУРУНГААР, КОММУНИЗМ ТУРГУЗУУШКУНУНГА ЧАА-ЧАА ТИИЛЕЛГЕЛЕРЖЕ!

ЕРЕВАНГА БАЙЫРЛАЛЧЕ

ЕРЕВАН, (СЭТА). Россияның составынга Арменияның киргенинниң 150 чыл болганын республиканың ажылчы чоннары Советтер чуртунуң улустарының чаңгыс эптиг найыралдыг өг-бүлезинде байырлалдыы-биле уткуп турар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов Ереванда октябрь 12-де чеде берген. Арменияның Компартиязының ТК-зының болгаш Армян ССР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралынга ол киржир.

Аэродромга Д. Ф. Устиновту Арменияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары К. С. Демирчян, Армян ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Е. Саркисов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ф. Т. Саркисян, Арменияның Компартиязының ТК-зының бюро кежигүннери уткуп алганнар.

ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 61 ЧЫЛ ОЮНГА

СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюу делгерезин!

2. XX чүс чылдың кол болуушкуну, кижи төрелгетенниң капитализмден социализмче бүгү делегейге төөгүлүг эргилдезиниң эгези — Октябрьның социалистиг Улуг революциязы делгерезин!

3. Империализмге удур, социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге бүгү чурттарның ажылчы чоннарының күчүлүг идейлиг чепсээ — марксизм-ленинизм делгерезин!

4. Октябрьның тиилелгелиг революциязының сорук кииреричизи болгаш организакчызы, совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш углакчы күжү — Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!

Партияның болгаш чоннуң бузулбас өндүр улуг чаңгыс эви делгерезин!

5. Октябрь революциязының баштыңчызы, Коммунистиг партияның болгаш делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң тургузукчузу база удуртукчузу — Владимир Ильич Ленинниң ады болгаш ажыл-херээ чүс-чүс чылдарда чурттап турзун!

6. Коммунизмниң тургузукчузу, бүгү делегейге тайбың дээш чайгылыш чок демиселчи — совет улуска алдар болгаш хүндү!

7. Коммунизм тургузуушкунунда кол күш — Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын аңгызы делгерезин!

8. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары — алдарлыг колхозчу тараачыннар делгерезин!

9. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу — совет улусчу интеллигенция делгерезин!

10. Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның бузулбас эвилели делгерезин! Совет ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви быжыгып турзун!

11. Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң бүгү национарының болгаш биче улустарының акы-дуңма найыралы, чайгылыш чок чаңгыс эви делгерезин!

12. Делегейде бүгү-улусчу баштайгы социалистиг күрүнениң Үндезин Хоойлузу — Совет Конституция делгерезин!

13. Улус депутаттарының Советтери делгерезин! Күрүнениң болгаш ниитилелдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга ажылчыннарның, тараачыннарның, интеллигенцияның киржилгези калбарып турзун!

14. Ёзулуг улусчу эрге-чагырганы болгаш социал чептиг чорукту хандырып турар социалистиг демократия делгерезин!

15. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисежиңер, сайзыраңгай социализмниң аргаларын долу ажыглаар дээш чүткүңер!

16. Коммунистер! СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш бүгү улустуң демиселиниң авангардынга болуңар!

17. Совет профэвилелдери! Социалистиг чарышты болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинни калбаа-биле нептередиңер!

Эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйжы чоруктуң школазы, коммунизмниң школазы — совет профэвилелдери делгерезин!

18. Оолдар болгаш кыстар! Билиглерни шудургу шиңгээдип алыңар, боттарыңарны бедик идейлиг кылдыр кижизидиңер! Ленинчи ёзу-биле, коммунистиг ёзу-биле чурттап, ажылдап база демисежип өөрениңер!

19. Коммунистиг партияның идегелдиг дузалакчызы болгаш дайынчы кур күжү, коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

20. Чалбыыштыг патриоттар, коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары — совет херээженнер делгерезин! Социалистиг Төрээн чурттуң төлептиг хамаатылары — уругларны кижизидеринге боттарының чүректериниң чылыын берип чоруур ие-херээженнерге алдар болгаш хүндү!

21. Совет дайынчылар! Боттарыңарның дайынчы болгаш политиктиг белеткелиңерни могаг чокка сайзыраңгайжыдыңар. Төрээн чуртту, социализмниң өндүр улуг чаалап алыышкыннарын камгалаарынга кезээде белен болуңар!

Совет улустуң тайбың ажыл-ижиниң идегелдиг камгалакчызы, бүгү-нити тайбыңның чөлеңгиижи — ССРЭ-ниң эрес-маадырлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

22. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! 1978 чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш демисежиңер! Күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын чүткүлдүг чедип алыңар!

23. Онгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш социалистиг чарыштың тук тудукчуларынга — бүдүрүлгениң мурнакчыларынга болгаш чаартыкчыларынга алдар!

24. Үлетпүрнүң ажылдакчылары! Бистиң Төрээн чуртувустуң индустриалдыг күчүзүн улам ыңай хөгжүдер болгаш быжыглаар дээш демисежиңер! Бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга дүрген киирип, оларны эки ажыглаңар!

Чаа техникага, дээшилгелиг технологияга болгаш мурнакчы дуржулгага делгем орукту бержэл!

25. Үлетпүр ажылдакчылары! Улустуң хереглел барааннарының шынарын болгаш ассортиментизин экижидиңер! Совет кижилерниң улам өзүп орар хереглелдерин улам долу хандырыңар!

26. Тудуг ажылдакчылары! Бүдүрүлге күчүлерин болгаш объектилерин ажыглалга ёй-шаанда киирерин чүткүлдүг чедип алыңар! Шынарлыг, камгалалыг кылдыр, амгы үениң техниктиг үндезининге таарыштыр тудуңар!

27. Транспорт болгаш харылзаа ажылдакчылары! Улус ажыл-агыйын хандырарын бүгү хемчег-биле экижидиңер, транспортту чөп ажыглаңар, совет кижилерниң хереглелдерин улам долу хандырыңар!

28. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, кодээ ажыл-агыйның бүгү талалыг болгаш шапкын хөгжүлдези дээш демисежиңер! Ону механизастаарының болгаш химижидериниң, черни мелиорастаарының темпилерин дүргедедиңер, бүдүрүлгени специализастаарын болгаш концентрастаарын хөгжүдүңер!

29. Кодээ ажыл-агыйның ажылдакчылары! Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидиңер! Черни, техниканы, чемишчидилгелерни, бүгү-ле материалдыг курлавырларны эки ажыглаңар, салыышкыннарның рубль бүрүзүнден эң хөй ажыкты алырын чедип алыңар!

Мал кыштагладыышкынын чедиишкинниг чорудар дээш демисежиңер, келир чылдың бедик дүжүдүнүң быжыг үндезинин тургузуңар!

30. Тарааны, эътти болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр чедиишкинниг күүседирин эрес-шудургу ажыл-ижи-биле хандырып турар кодээниң ажыл-ишчилеринге алдар болгаш хүндү!

31. Кодээ ажыл-агый, белеткелдер, транспорт, сайзыралды ажылдаашкын, садыг бүдүрүлгелериниң база организацияларының ажылдакчылары! Хову-шөлдер болгаш фермалар продукциязының килограмм бүрүзү чоннуң чаагай чорруу дээш кадагалаттынган болгаш ажыглаттынган турарын чүткүлдүг чедип алыңар!

32. Садыгның, ниитиниң чемненилге черлериниң, амыдырал болгаш чуртталга-коммунал албан черлериниң ажылдакчылары! Совет кижилерни хандырарының бедик культуразы дээш демисежиңер!

33. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Ажылдың участок бүрүзүнге организастыг чорукту бедидер, корум-чурумну болгаш сагылга-чурумну быжыглаар дээш улам идепкейлиг демисежиңер! Чиг-эътти, одаар чүүлдү, электроэнергияны, металлды болгаш өске-даа материалдарны камнаарын чедип алыңар!

34. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Социалистиг өнчүнү ыдыктыы-биле камгалап база көвүдедиңер! Бистиң Төрээн чуртувустуң бойдус байлактарын чөп ажыглаңар!

35. Улус ажыл-агыйының ажылдакчылары! Боттарыңарның профессионал мергежилиңерни чүткүлдүг бедидиңер, экономиктиг билиглерни, ажыл-агыйжы чоруктуң болгаш эргелеп башкарарының амгы үедеги аргаларын шиңгээдип алыңар!

36. Улус ажыл-агыйының специалистери! Чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар! Бүдүрүлге курлавырларын эң долу ажыглаар дээш, эртем-техниктиг дээшилгени дүргедедир дээш улам идепкейлиг демисежиңер!

37. Совет эртемденнер! Эртем шинчилелдериниң ажыктыын бедидиңер, эртемниң бүдүрүлге-биле харылзаазын быжыглаңар!

Совет эртемге алдар!

38. Литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, культураның ажылдакчылары! Совет уран чүүлдүң партийжи болгаш улусчу чоруунуң тугун бедик тудуңар, бистиң өндүр улуг Төрээн чуртувуска төлептиг чогаалдарны тургузуңар!

39. Улус өөредилгезиниң ажылдакчылары! Өөредириниң ажыктыын болгаш шынарын бедидиңер! Өзүп орар салгакчыларны коммунизмниң, совет патриотизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң, өөредилгени болгаш күш-ажылды медерелдиг көрүнүң ёзузунга кижизидиңер!

40. Кадык камгалалының ажылдакчылары! Чоннуң медицина хандырылгазының шынарын болгаш культуразын бүгү хемчег-биле бедидиңер! Медицина эртеминиң эң чаа чедиишкиннерин практикага улам идепкейлиг нептередиңер!

41. Күш-культура болгаш спорт ажылдакчылары, эр, херээжен спортчулар! Күш-дамыр культуразын совет кижилерниң хүн бүрү амыдыралынга улам идепкейлиг нептередиңер, Москваның Олимпиада-80-инге белеткелди улам калбартыңар!

42. Революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары! Аныяктарның дагдыныкчылары! Аныяк салгалды совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга кижизидеринге идепкейлиг киржиңер!

43. Пионерлер болгаш школачылар! Совет Төрээн чуртуңарга изиг ынакшылдыг болуңар, билиглерни болгаш күш-ажылчы чаңчылдарны шудургу шиңгээдип алыңар! Ленинниң херээ дээш, коммунизм дээш идепкейлиг демиселчилер болурунга белеткениңер!

44. Империализмге удур, тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш туруштуг демиселчилер — коммунистиг болгаш ажылчын партияларга акы-дуңманың байыры!

Марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң сыныш дивес үндезининге бүгү делегей коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны быжыгып турзун!

45. Делегейниң ажылчын аңгызының шылгаттынган болгаш күчүлүг чепсээ — пролетаржы интернационализм делгерезин!

46. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

47. Социалистиг чурттарның улустарынга акы-дуңманың байыры! Антиимпериалистиг демиселдиң шиитпирлиг күжү, тайбыңның, демократияның болгаш социал дээшилгениң чөлеңгиижи — социализмниң делегей системазы хөгжүп, быжыгып турзун!

48. Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының коммунистиг партияларының болгаш улустарының чаңгыс эви база сырый каттыжыышкыны делгерезин!

49. Бодунуң национал бот-эргезин, девискээриниң бүрүн-бүдүн турарын, хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун быжыы-биле камгалап турар маадырлыг вьетнам улуска акы-дуңманың байыры!

Мурнуу-Чөөн Азияда тайбың болгаш социализм күштериниң чугула шивээзи — Вьетнам Социалистиг Республика быжыгып, чечектелип турзун!

50. Эрес-дидим лаос улуска акы-дуңманың байыры! Социалистиг ниитилел тургузуушкунунуң оруунда туруп алган Лаос Улус-Демократтыг Республика быжыгып, чечектелип турзун!

51. Монополияларның мөлчүүшкүнүнге, күчүлээшкининге удур, ажылчы чоннарның эргелери дээш, тайбың, демократия болгаш социализм дээш эрес-шудургу демиселчи — капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызынга акы-дуңманың байыры!

52. Колониалдыг кинчи-бентен хосталыышкынны чедип алган болгаш национал хамаарышпас чоруун быжыглаар база социал дээшилге дээш маадырлыг демиселди чорудуп турар улустарга акы-дуңманың байыры!

53. Империализмге, расизмге болгаш неоколониализмге удур, хосталга, национал хамаарышпас чорук болгаш социал дээшилге дээш демисежип турар Африканың улустарынга изиг байыр!

Делегейниң улустары! Расисчи ёзу-чурумнарны бүрүн узуткаар дээш Зимбабвениң, Намибияның, Мурнуу Африканың улустарының демиселинге деткимчени күштелдириңер!

54. Империалистиг монополияларның дарлалынга удур, реакцияга болгаш фашизмге удур, боттарының чурттарының хостуг, хамаарышпас, демократтыг хөгжүлдези дээш маадырлыг демиселди чорудуп турар Латин Американың улустарынга изиг байыр!

55. Амгы үениң үш кол революсчу күштериниң — делегей социализминиң, делегей пролетариадының болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң тиилеттирбес күчүлүг эвилели делгерезин!

56. Улустарның хосталгазы, демократия болгаш социализм дээш кара-бажыңнарда, фашистиг кинданнарда хилинчектеттирген эрес-маадыр демиселчилерге акы-дуңманың байыры!

Империализмге болгаш реакцияга хоругдаттырганнарны хостазын!

57. Фашистиг реакцияга удур маадырлыг демиселди чорудуп турар Чилиниң ажылчын аңгызынга, бүгү ажылчы чоннарынга болгаш демократтарынга акы-дуңманың байыры!

Делегейниң улустары! Чилиниң патриоттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаңар!

Фашистиг хунтага хоругдаттырганнарны хостазын!

58. Делегейниң улустары! Израиль агрессияның уржуктарын бүрүн узуткаар дээш, Чоокку Чөөн чүктүң бүгү күрүнелеринге болгаш улустарынга чөптүг база быжыг тайбыңны тургузуп бээр дээш, араб чурттарның иштики херектеринге империалистиг холгаарлаашкынга удур демиселге күжениишкиннериңерни улгаттырыңар!

Совет Эвилелиниң болгаш араб чурттарның улустарының аразында найырал база кады ажылдажылга быжыгып, калбарып турзун!

59. Европа чурттарының улустары! Ниити-европа чөөлел хуралының Түңнел актызын амыдыралга бүрүн боттандырарын, Европаны тайбыңның, айыыл чок чоруктуң, кады ажылдажылганың болгаш социал дээшилгениң диви болдурарын чедип алырын чүткүлдүг оралдажыңар!

60. Азия чурттарының улустары! Тайбыңны быжыглаар, кады ажылдажылга болгаш чаагай кожа-хелбээ харылзаалар дээш, Азияга айыыл чок чорукту хандырар дээш демисежиңер!

61. Делегейниң улустары! Делегейниң чаа дайынының кыжаныын чайладыр дээш, делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынын ханыладыр дээш демиселди күштелдириңер! Улустарның тайбыңының болгаш айыыл чок чоруунуң дайзыннары — реакция болгаш агрессия, милитаризм болгаш реваншизм күштериниң чимзениишкиннерин сойгаладыңар!

62. Делегейниң улустары! Күшту ажыглавазы делегей харылзааларынга хоойлу болган турарын, а ядролуг чепсекти кезээ мөңгеде хораан турарын чедип алыңар! Боо-чепсекти тайбыңга айыылдыг кылдыр эндере бүдүрүп турарын соксадыр дээш, чепсеглениишкинни дужурериңче шилчиир дээш улам идепкейлиг демисежиңер!

63. Делегейниң улустары! Массалыг узуткаашкынның боо-чепсээниң чаа хевирлерин база системаларын ажылдап кылырын болгаш бүдүрерин хоруурун негеңер! Нейтроннуг бомбаны бүдүрериниң планнарынга удур шиитпирлиг демисежиңер!

64. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиказы делгерезин!

Тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улам ыңайгы демисел талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажылдап кылган Программазы амыдыралга бүрүн боттанзын!

65. Бистиң өндүр улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

66. Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — бурунгаар, коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа тиилелгелерже!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

«Тыва суг тудуг» трестиң кожуун чоруур 2-ги мехколонназының тудугчулары ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнда 1979 чылдың бирги кварталының планныг даалгазын күүседип кирипкенин рапорттап, күш-ажылчы чедиишкиннинг болганнар. Колоннаның коллективи күш-ажылчы бедик темпини кошкатпайн, Улуг Октябрьның 61 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты үргүлчүлээр деп шиитпирлээн. Октябрьның баштайгы он хонуунда чарыштың мурнуку одуруун экскаватор машинизи А. Елизаров, бульдозеристер В. Бекасов болгаш А. Дубников олар ээлээннер.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талазынче) колоннаның хоочуннары А. С. Дубников, Г. А. Елизаров болгаш В. А. Бекасов.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

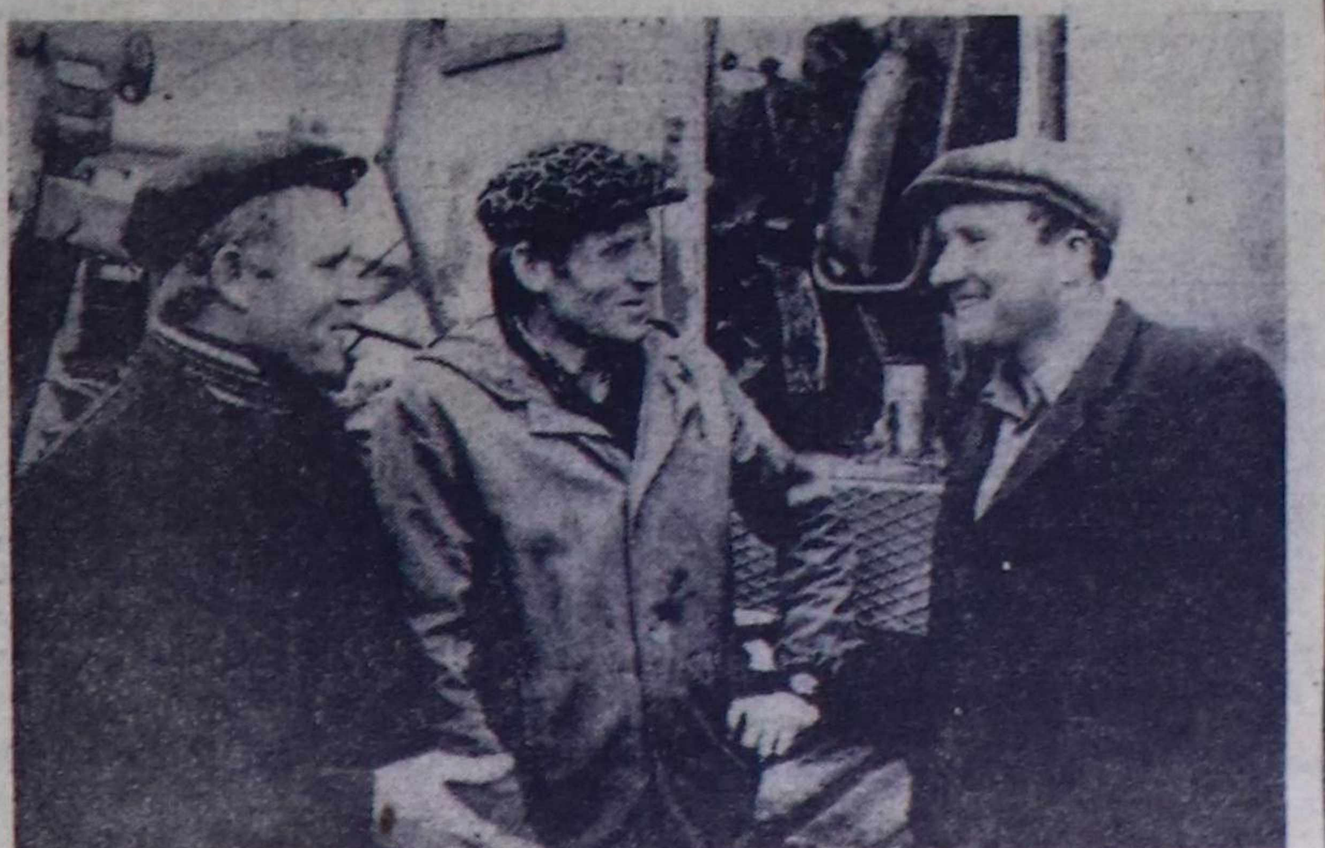

ТУКТУ САЛБАС ДЭЭШ

Тес-Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт, амыдырал хандырылга болгаш кодээ ажыл-агыйының ишчилери ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылының планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүседири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкишаан, ону Улуг Октябрьның 61 чыл оюн чедиишкиннинг уткууру-биле улам калбартканнар. ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чылынга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин болгаш онгу беш чылдың үш чылдарының планныг даалгаларын чедиишкиннинг күүсеткен коллективтер эвээш эвес. Ындыг черлерге Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу, Самагалдайның тудуг-септелге участогу, 1070 дугаарлыг кожуун чоруур механизастаттынган колонна, коммунал ажыл-агыйы, районнуң хереглекчилер ниитилели болгаш өске-даа коллективтер хамааржыр.

Бо чылдың үшкү кварталының түңнели-биле Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу, районнуң кино четкизи болгаш септелге-тудуг участогу социалистиг чарыштың бирги, ийиги болгаш үшкү черлерин ээлеп, шилчиир Кызыл тук, дипломнар-биле шаңнаткан. Бо коллективтер мурнуку одуругну салбас дээш улам күжениишкиннинг ажылдап турар.

С. ЧАЖЫН-ООЛ.

УДАВАС ДООЗАР

Тожуда «Тоора-Хем» совхозтуң тоң хову-трактор бригадазының турлаа — Сайлыг-Хөлде. Ында хайныккан иштиң темпизи ам-даа бедик.

Бо чылгы кандаашкынның уржуундан тарымал сигенниң дүжүдү хирелиг болган. Ынчалза-даа бригаданың силос салыр звенозу 5100 тонна силос салыр планын күүседир чоокшулай берген. Бо чоокку хүннерде планныг онаалдазын ук коллектив бүрүн күүседиптеринге чигзениг чок. Комбайнер Кол Шолбаныр, чолаачы Михаил Бараан, тракторист Юрий Милдип олар хүн үлүүн 120—140 хуу күүседип, мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип турарлар.

Тоора-хемчилер суланы база шалыпкын белеткеп турарлар. Бо ажылда хаара туттунган механизаторлар Салчак Кап-оол, Анатолий Дагбажык болгаш өскелерниң-даа төлептиг күш-ажылының ачызында 2290 тонна сула белеткээр план 2566 тонна кылдыр күүсеттинген. А пландан ажыр 800 тонналы белеткээрин олар хүлээнип турарлар.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

АЖЫЛ ХАЙНЫККАН

«Малчын» совхозтуң хойжулары, сарлык кадарчылары бо чылын ниитиниң малын оңча-менди чыл ажырары дээш кыштаглаашкынга белеткел ажылын хайныышкынныг чорудуп турар.

Совхоз бо чылын 1000 тонна сиген белеткеп алыр планныг турган, 1049 тонна сигенни кезип, чыл планын 108,7 хуу күүседип, сөөлгү он хонуктарның түңнелдерин ёзугаар СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун база акша шаңналын чаалап алган.

Тес-Хемниң Ак-Чыраада механизастаттынган сигенчилер бригадазы (бригадири коммунист Саал Коңгар-оол) 470 тонна сиген белеткээр планын 614 тонна кылдыр, 130 хуу күүсеткен. Ол бригадада коммунист трактористер Чыдым Тадар-оол, Михаил Бичелдей ажылдың чижек нормазын доктаамал 125—130 хуу күүседип, социалистиг чарыштың тиилекчилери бооп келгеннер.

«Малчын» совхозтуң бода болгаш шээр малы бо чылын 92 коданга кыштаглаар. Амгы үеде 71 кыштаг белен. Кыштагларда 769 ыяш, демир оңгачалар, шаржалар болгаш 200 литрниң 35 доскаарлары белен. Хойжуларның 35 чуртталга бажыңнарында капитал болгаш үүрмек септелге кылдынган.

А. БЕГЗИ.

СЭКП-НИҢ ТОЖУ РАЙОН КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Дүүн Тожу районнуң IX партия конференциязы болуп эрткен. Аңаа СЭКП райкомунуң ажылының дугайында райкомнуң бирги секретары С. К. Орус-оолдуң отчёт илеткелин, районнуң партия организациязының ревизия комиссиязының отчёдун дыңнап чугаалашкан.

Конференция СЭКП райкомунуң составын, районнуң партия организациязының ревизия комиссиязын болгаш партияның XVII областы конференциязынга делегаттарны соңгаан.

Конференцияның ажылынга СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак киришкен.

Конференция соонда СЭКП райкомунуң организастыг пленуму болган. Аңаа СЭКП райкомунуң бирги секретарынга С. К. Орус-оолду, ийиги секретарынга Ч. А. Удумбараны, секретарынга А. Ш. Ширапты соңгаан.

СОВЕТТЕРНИҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Чаа Конституцияларда бистиң чурттуң политиктиг үндезини болур улус депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазын улам сайзырангайжыдарынче улуг кичээнгейни угландырган болгаш боттарының девискээринге ажыл-агый база социал-культураның бүгү-ле айтырыгларын олар шиитпирлээр болгаш Советтерниң үндүрүп турар шиитпирлерин ында турар бүгү-ле күрүне болгаш хөй-ниити организациялары, эрге-дужаалдыг кижилер болгаш хамаатылар күүседири албан болур дээрзин дүрүмчүдүп бижээн.

ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Конституцияларының район, хоорай болгаш кодээ Советтер дугайында чүүлдерин удуртулга болдурбушаан, Бии-Хем районнуң улус депутаттарының Советтери, оларның күүсекчи комитеттери боттарының ажыл-чорудулгазын улам идепкейжидип, депутаттарның болгаш доктаамал комиссияларның ролюн бедидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылгылаан. Күрүнениң планның даалгаларын болгаш коллективтерниң социалистиг хүлээлгелерин күүседирин хандырар талазы-биле районнуң Советтери кичээнгейин күштелдирип турар апарган.

Сөөлгү чылдарда «Хадын», «Саян» совхозтарда хаван фермаларын, «Кызыл тараачын» совхозта куш болгаш хаван фермаларын катап тургузар талазы-биле ажылдар чорудтунган. Бо талазы-биле район Совединиң бо чылын болган сессиязынга районда мал ажылының байдалының болгаш ону улам ыңай хөгжүдер талазы-биле сорулгалар дугайында айтырыгны хандыр сайгарып чугаалашкан, аңаа СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң салган сорулгаларынга хамаарыштыр бистиң сорулгаларывысче улуг кичээнгейни салган бис. Февраль айда район Совединиң күүсекчи комитеди совхозтарда хой оолдаашкынының чоруп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Мал ажылының дугайында айтырыгларны чер-чер Советтериниң (ылангыя Севи болгаш Ээрбек кодээ Советтерниң) сессияларынга болгаш күүсекчи комитеттер хуралдарынга удаа-дараа чугаалажып, ук ажылче кодээ ажыл-ишчилерниң күжениишкинин мобилизастап турарлар. Ук ажылдарга кодээ ажыл-агый болгаш бойдус камгалалының талазы-биле район Совединиң доктаамал комиссиязы (даргазы Евсеев), Ээрбек кодээ Советтиң доктаамал комиссиязы (даргазы Бай-Кара), Севи кодээ Советтиң доктаамал комиссиязы (даргазы Аңчы), Өөк кодээ Советтиң доктаамал комиссиязы (даргазы Стрелов) улуг дузаны чедирип турар.

Сентябрь 1-ге чедир районнуң совхозтары мыйыстыг бода малдың баш санын өстүрериниң чыл планын 100,5 хуу, хойларның—110,7 хуу, чылгы малдың—140 хуу, хаваннарны—251 хуу күүсеткен. Хойларның болгаш чылгы малдың саны эрткен чылда турганындан 4—6 хуу көвүдээн. Сүттүң нииити бүдүрүлгези эрткен чылдыындан 6,7 хуу өскен, а инек бүрүзүнден сүт саалдазы 7,4 хуу көвүдээн.

Күрүнеге сүт садарының 9 айлар планын 103,5 хуу күүсеткен, азы эрткен чылда ол-ла үеде турганындан 7,9 хуу көвүдээн. «Өөк» совхозтуң коллективи 9 айлар планын 117,2 хуу, «Хадын» совхоз 132,1 хуу кылдыр күүсеткеннер. Бо ажыл «Саян» совхозта 103 хуу чеде берген. Район Совединиң депутаттары Н. О. Потапенко, А. И. Лопсанов оларның удурганы «Өөк» совхозтуң Чанзааш, «Саян» совхозтуң Өөк фермаларының база Хадынның фермазының ажылы эки. Ук фермаларның мурнакчыларының аразында район, кодээ, хоорай Советтериниң депутаттары хөй. Оларга немей район Совединиң күүском кежигүнү, Туран фермазында З. А. Седипейин, хоорай Совединиң депутады Г. И. Бавуундукту болгаш өскелерни-даа адап болур. 8 айларда дужааган сүттүң 57,4 хуузу бирги сорттуу болган, а бо көргүзүг «Кызыл тараачын» совхозта 64,7 хуу, «Саян», «Өөк» совхозтарда 56 хуу четкени өөрүнчүг, а эрткен чылын район сүттүң чүгле 41 хуузун бирги сортка саткан турган.

Малдың семирти эзыралынче болгаш чайгы семиртилгезинче улуг кичээнгейни салып турар. Күрүнеге дужаап турар бода малдың ортумак деңзизи 390 кг ажып турар, а чамдык совхозтарда 400 кг ажып турар. Октябрь 1-ге чедир 9 айларда эът дужаар план 108,4 хуу күүсеттинген. 9 айларда эът дужаалдазы эрткен чылдыындан 22,9 хуу өскен.

Районда тус черниң бүдүрүлгелери нииити продукция бүдүрериниң 9 айлар планын 102,6 хуу күүсеткен, азы эрткен чылдыындан 6,1 хуу көвүдээн. Чоннуң амыдырал хандырылгазының планы 102,4 хуу, бараан саарылгазының планы 102,5 хуу күүсеттинген. Продукция сайгарарының планын ыяш белеткээр чер 104,5 хуу, ыяш ажыл-агыйы 102,7 хуу, амыдырал хандырылга комбинады 101,9 хуу күүседип, чарышка мурнап турарлар. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын райпо 102,8 хуу күүсеткен.

Ынчалза-даа чамдык бүдүрүлгелерде болгаш совхозтарда план болза партияның экономиктиг политиказын боттандырарының кол чепсээ болур дээрзиниң дугайында СЭКП-ниң XXV съездизиниң, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын ам-даа чедир үнелевейн, бо талазы-биле боттуг хемчеглерни чер-чер Советтери албайн турарының фактылары бар.

Малдың чаш төлүн камгалап алырының планын күүсетпээниңден төрүүр 100 баш малдан 50 бызаа, 75 хураганны алган, малдың өлүп, чидер чоруунуң ам-даа хөйүнден (4000 ажыг баш мал) күрүнеге дүк садарының чыл планынга чедир ам-даа 46 тонна четпес, а хойдан ортумак кыргылда чүгле 3 кг 210 грамм болган. Бо талазы-биле «Кызыл тараачын» совхоз 32 тонна, «Өөк», «Хадын» совхозтар кайызы-даа 7-7 тонна ажыг дүктү планга чедир дужаавааннар.

Районнуң бүдүрүлге коллективтеринден Туранның райүлетпүр комбинады (директору А. Писарев), хлеб заводу (мурнунда турган директору П. Воловик) продукция сайгарарының планын бо чылдың эгезинден бээр үргүлчү күүсетпейн келгеннер. Ооң кол чылдагааны күш-ажылды кошкак организастап турарында. Ылангыя Туранның хлеб заводунда күш-ажылдың сагылга-чуруму кончуг куду деңнелде. Ында ажыл шагы үзер чоруктар көвей, бүдүрүп турар продукцияның шынары куду болур таварылгалар удаа-дараа болгулап турар. Ооң түңнелинде бо ийи бүдүрүлгелер 8 айларда продукция сайгарарының планын 37 муң рубльге чедир күүсетпээннер. Ындыг байдалды билип тура-ла, районнуң-даа, хоорайның-даа Советтериниң күүсекчи комитеттери шиитпирлиг хемчеглер албайн, ажылга бот-идепкей чок, коллективтиң ажылын башкарып шыдавас, оон башкаланчак кижини сөөлгү үеге чедир завод директорунуң албан-дужаалынга арттырып келгени ындыг байдалга чедирген. Ортумак звенонуң удуртур ажылдакчыларын шилип алыр болгаш таарыштыр тургузар талазы-биле шак ындыг байдал эрткен чылдың эгезинден бээр сөөлгү айларга чедир «Кызыл тараачын» совхозтуң Ээрбекте хой ажылдыг улуг салбырынга база туруп келген. Ооң түңнелинде ында малдың өлүп хоралары болгаш хойжуларның харысалга чогундан чидер чоруу эрткен чылдың бо үезинде турганындан дыка көвүдээн. Ол чорук ында кодээ Советтиң (күүском даргазы С. О. Кунгаа) ажыл-агыйны удуртуп башкарар талазы-биле четпес ажылын база херечилеп турар. Чамдык айларда планнарны күүсетпейн баар, дең-дески эвес ажылдаар чоруктар тудуг организацияларында база бар болуп турар.

Күрүне планы—хоойлу болур, ынчангаш ону күүседири шупту организацияларга албан дээрзин медереп билип, ажыл-агыйлар болгаш бүдүрүлгелер удуртукчуларындан бо талазы-биле негелдени күштелдирери районнуң чер-чер Советтериниң, оларның күүскомнарының эң чугула сорулгазы болур. Планнар болгаш хүлээлгелер күүселдезиниң талазы-биле республика органнарының доктаалдарын болгаш боттарывыстың шиитпирлеривисти күүседир талазы-биле организакчы ажылды болгаш контрольду ам-даа күштелдирери районнуң чер-чер Советтеринден негеттинип турар.

М. ДАМЧАЙ,
Бии-Хем райкүүском даргазы.

АЭС туттунуп, ажылдап турар

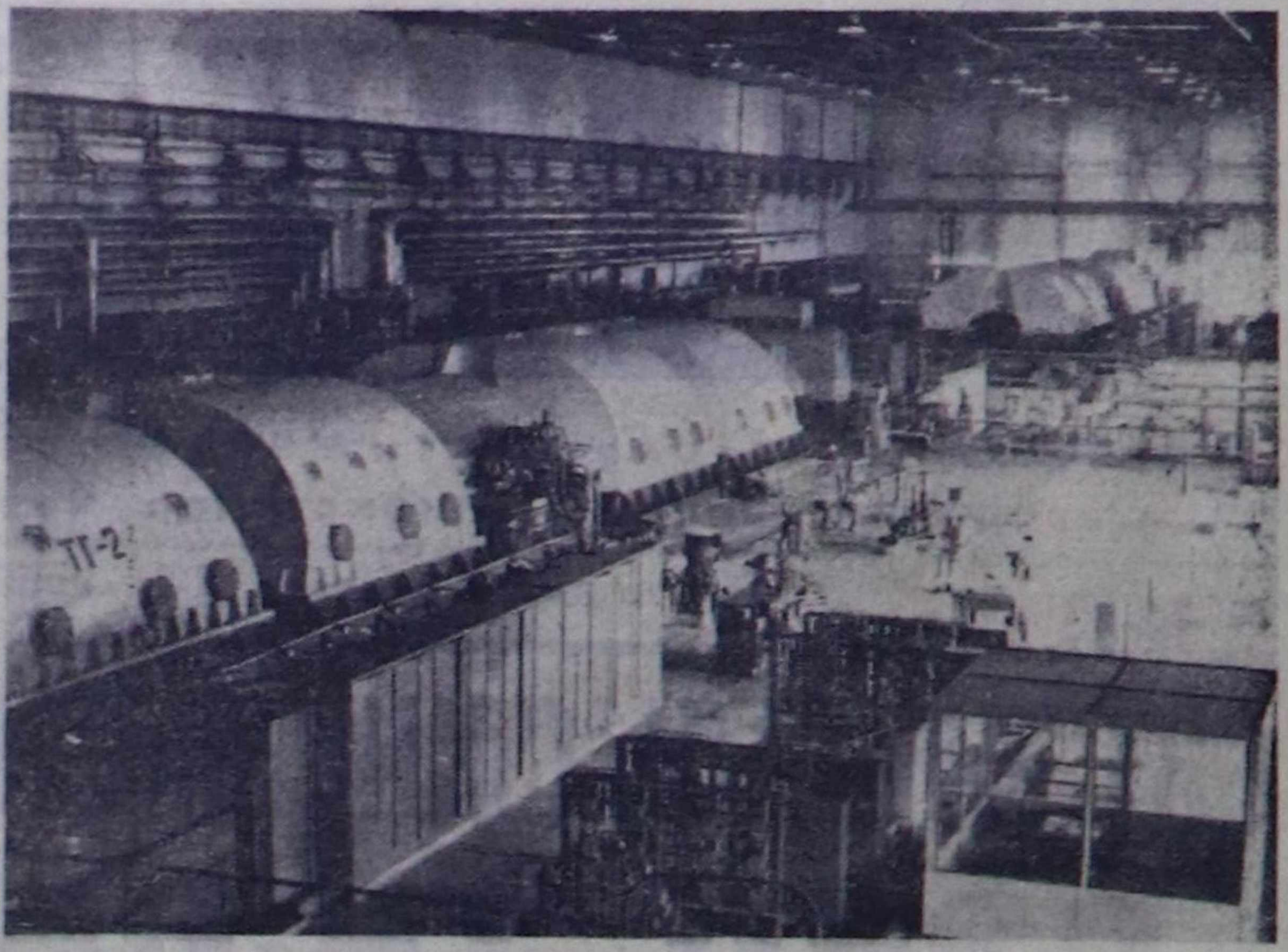

КИЕВ ОБЛАСТЬ. Украинаның атомнуг энергетиказының баштайгызы болур Чернобыльск АЭС бодунуң күчүзүн улгаттырган. Ону тудары «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының кол угланыышкыннарында» көрдүнген. Бир миллион күчүлүг баштайгы блокту ажыглалга кииргенинден бээр 3,4 миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрген. Бо чылын бүдүрүлге чериниң коллективи 5,5 миллиард киловатт-шак электроэнергияны бээрин хүлээнген.

Чернобыльск АЭС-тиң тудугжулары бо чылдың төнчүзүнге чедир ийиги блокту ажыглалга киирер болгаш станцияның баштайгы ээлчээ төлевилеттинген күчүзүнге чедер.

ЧУРУКТА: АЭС-тиң машина залында.
В. САМОХОЦКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БАШ САНЫН ӨСТҮРЕР

Өшкүнү өстүрери эътти болгаш дүктү бүдүрериниге база өске малдарның нииити баш санын өстүреринге улуг ужур-дузалыг. А бистиң Өвүр районда чылдан чылче өшкүнүң продуктулуу чавыс бооп артышаан.

Районнуң ажыл-агыйлары, кодээ ажыл-агый эргелели өшкүнүң баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер талазы-биле тодаргай анализтерни кылбайн келген. Ооң түңнелинде «Кызыл тук» совхоз төрүүр 100 өшкүден чүгле 14 анайны, «Коммунизмче орук» совхоз 33 анайны камгалап алганнар, а 1978 чылда ол-ла ажыл-агыйлар тус-туста 19 болгаш 44 анайны камгалап ап турарлар. Бо чылын нииитизи-биле районда төрүүр ужурлуг 4001 өшкүден чүгле 1587 анай алган, а 2414 өшкү чаш төл бербээн. Моон кол-ла чылдагааны өшкүнүң эдержилгезинге кичээнгейни салбайн келгенинде болгаш бүдүрүкчү хуналарның чедишпейн турарында. «Коммунизмче орук» совхоз 700 баш өшкүлүг, а хуна саны чүгле 6. Байдал мындыг турда, төрүүр өшкүлер кызырап турбайн канчаар. Шак-ла ындыг байдал «Кызыл тук» совхозта бар.

Өшкүнү хойжу бригадаларда хой-биле кады тургузуп турар чорук кайы-даа совхозтарда бар. Хой дүгү-биле өшкү дүгү холужуп турары ажыл-агыйга улуг каражаны чедирип турар. Хой аразынга туруп турар өшкүлер чылдан чылче алза чогуур апайларны бербейн турар.

Ажыл-агыйларда өшкүнү назы-хар, эр-кызының аайы-биле үзер ажыл четпес чорттунуп келген. Өшкүден кыргып ап турар дүк чыл бүрүде өспейн чангыс чиженте туруп, 500 граммдан өспейн турар.

Бо четпестерни эдерин, өшкү малды өстүрериниң талазы-биле ажыл-агый бүрүзүнге бүдүрүкчүлерни четчелээрин, тускай эртемниглерниң бо талазы-биле харысалгазын бедидерин үе негеп келген.

К. ООРЖАК.

Тыва АССР-ниң

Министрлер

Чөвүлелинде

ӨРТКЕ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУКТУҢ АЙЫ

Өрттү болдурбазының херээнге калбак хөй-ниитини киириштирер болгаш кышкы үеде ажылдаарда объектилерни өртке айыыл чок болурун улам шынарлыг белеткээр сорулга-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1978 чылдың октябрь 5-тен ноябрь 5-ке чедир өртке айыыл чок болурунуң айын республикага чарлаар дугайында доктаал хүлээп алган.

Айны эрттирер талазы-биле ажылдарны удуртуру-биле республика штавын тургускан болгаш айны эрттирериниң планын бадылаан. Ындыг штабтарны бүгү районнарга болгаш Кызыл хоорайга база тургузары көрдүнген.

Улус ажыл-агыйының бүгү объектилериниң болгаш кышкы үеде хөй кижи ажылдаар оран-бажыңнарның өртке удур белеткеттингенин хоорküүском, райкүүскомнар, министерстволар болгаш ведомстволар шыңгыы хынаар болгаш өртке айыылдыг байдалдарны дарый чайладыр база кижилерни өрт айыылынга таварыштырбазын хандырар хемчеглерни алыр ужурлуг. Бо хыналдаларга кол кичээнгейни электри четкилериниң, одалга системаларының бүрүн бүдүнүнче, объектилерниң харылзаа болгаш өрт өжүрер херекселдер-биле хандыртынганынче, оран-бажыңнарда эвакуация оруктарының байдалынче, оларда өртке удур дүрүмнерни шыңгыы сагып турарынче, өртке удур эки тура дружиналарының белеткелинче, өрт өжүрер техникаларның болгаш өрт өжүрер сугларның белениинче болгаш хайгааралынче угландырары чугула.

Объектилерге өрттен айыыл чок чорукту хандырары болгаш ажылчын, албан-хаакчыларның бүгү категорияларын өрттен айыыл чок болурунуң дүрүмнеринге өөредири дээш бүдүрүлгелерниң, организацияларның, албан черлериниң болгаш ажыл-агыйларның бүгү удуртукчуларының харысалгазын бедидер. Күрүнде айының чоруп турарының дугайында материалдарны районнарның болгаш Кызыл хоорайның штабтары республика штавынга ноябрь 15-те, а республика штавы айны эрттиргениниң материалдарын түңнээш, Министрлер Чөвүлелинге декабрь 25-те киирген турарын доктаалда айыткан.

ЧААГАЙ АЖЫЛ-ИШТИҢ МЕДЭЭЧИЛЕРИ

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, республиканың кодээ ажыл-ишчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле сорук кириишкинниг ажылдап турар. Нииитиниң малынга быжыг чем баазазын тургузар, дүжүттү чидириг чок ажаап алыр дээш хайнышкынныг ажыл үзүктелиишкин чок чоруп келген. Бистиң кодээ корреспондентилеривис совхозтарда хайныккан ажыл-херектиң дугайын редакцияже бижиирин үргүлчүлевишаан турар. Бо доңчулаалга оларның чагааларын киирдивис.

Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхозта № 1 хову бригадазының партбөлүк организакчызы С. Кенден редакцияже чорудкан чагаазынга ол ажыл-агыйның тараажыларывының багай эвес дүжүттү өстүргенин, үнген бүгү тарааны чаңгыс мажак-даа черге кагбайн бүрүн ажаап алыр дээш механизаторларның үйгу-чыдын чок эрес-шудургу ажылдааш, ол чугула кампанияны кыска хуусаада организастыг доосканының, ам күскү аңгыс аңдарылгазын, келир чылын чажар үрезин арыглаашкынын шалыпкын чорудуп турарының дугайын бижээн.

Өвүр районда «Кызыл тук» совхозтуң девискээринде Кезек-Дыт бугазы дээр эрги буга бар. Шаанда ол буганы чаа үндүргенде, Дүжерлик ховузундан багай эвес дүжүттү ап турган. Сөөлгү үеде ол буга хагдынган болгаш үнүшкүн дүжүткүр чер бөрүмче чок апарган. Ол эрги буганы катап тургузуп, Саглының шөлдеринден беримзени алыр дугайында чугула айтырыгны «Шынның» бижикчизи О. Далбый бодунуң чагаазында көдүрген. «Кызыл тук» совхозтуң удуртукчулары ол суггаттыг черлерни катап ажыглаарынче кичээнгей салыры чугула.

Тожу районда бистиң бижикчивис Д. Аир-Санаа редакцияже чорудкан чагааларынга «Май 1» совхозтуң ажыл-ишчилериниң нииитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш чорудуп турар хемчеглериниң дугайын тодаргайы-биле бижээн.

«Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырының малчыннары кыштаглаашкынга кызымак белеткенип турарын С. Удумбора редакцияже бижип чорудкан. «Салбыр бо чылын 685 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнгеш, ону 760 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Белеткээн сигенни тырып боодалдааш, малчыннарның кыштагларында чедирип турар» деп автор айыткан. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтан Т. Очур-оолдуң чорудкан чагаазында база-ла мал чеминиң белеткелиниң дугайында бижиттинген.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында малчын Монгуш Натпит-оолдуң кызымак ажыл-ижиниң дугайын Б. Багыт-оол редакцияже бижээн. Монгуш Натпит-оол бодунуң өг-бүлези-биле нииитиниң малын кадаргандан бээр ам 25 чыл ажып турар. Кежээ, кызымак малчын бо аразында хөй санныг малды төрээн совхозунга өстүрүп берген. Мурнакчы малчын бо чылын бодунуң күжү-биле 21 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнгеш, ону 33 тонна чедиргеш, ам ооң кезиин кыштаанда чедирип алган деп, автор бижээн.

Таңды районнуң Хову-Аксы суурдан О. Короданың чорудкан чагаазында мал чеми кылдыр кезип ап болур сигенниг черлерни чедир кезип албайн, каап турарының дугайын дыңнадып турар. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозта Ч. Семис-оолдуң, Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозта Н. Дамдының, Д. Дамбажык, Бии-Хем районнуң «Хадын» совхозта С. Дангаа болгаш «Саян» совхозта У. Сарыг-оол, Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозта Ч. Товариштай, Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана хоорайда А. Монгуш оларның чорудкан чагааларында мал чеминиң белеткелин үргүлчүлеп, өдек кыштаг септелгезин кылып турарының дугайын дыңнаткылаан.

Ам кодээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда база чугула сорулгалар туруп турар. Нииитиниң малын кыштап хүр-менди ажырар дээш, аңаа ыяк белеткенир, келир чылын чаагай дүжүттү алыры-биле аңгыс аңдарылгазын чогуур үезинде шынарлыг доозар, үрезин тарааны арыглап урар, күскү ыяк сиирер суггатты чорудар дээш ажылдар-ла хөй. Бо бүгү ажыл-херектерниң дугайын бистиң кодээ корреспондентилеривис боттарының чагааларынга редакцияже бижип чорударын манап тур бис.

ПЛАН ЁЗУГААР АЖЫЛДААР

Аттестация — продукцияның шынарын башкарарының база бир бырааы. Ол болза чүгле продукцияның шынарының техниктиг деңнелин тодарадыр эвес, харын-даа продукцияны бүдүрүп үндүрериниң, планнаарының баазазы болур.

Кызылдың хлеб заводунга чоокку хүннерде продукцияны аттестастаары эрткен. Завод аттестастаашкынга пряниктерниң 4 хевирин («Банан», «Львовский», «Лимонный», «Подсолнечный») киирген. Ол кылыгларга хоорайның-даа, районнарның-даа чурттакчыларының кереглели улуг.

Кызылдың аъш-чем садыының, хоорайның санэпидстанциязының, күрүне садыг инспекциязының эргелелиниң, стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле күрхайгаарал лабораториязының болгаш заводтуң төлээлекчилери киришкен комиссия Кызылдың хлеб заводунуң продукциязының шынарының дугайында санал-оналын солушканнар. Аттестастаашкынга кирген продукция даштыкы хевириниң-даа, амданының талазы-биле эки үнелелди алган болгаш комиссия ук кылыгларга шынарның бирги категориязын тывыскан. Ынчалза-даа бо заводтуң продукциязының шынары коллдуунда-

Шынар көрүлдези

ла куду деңнелде болуп турар болгаш садыгларже кирген пряниктерниң даштыкы хевири, амданы шоолуг эвес болур таварылгалар барын комиссия кежигүннери демдеглээннер.

Хлеб заводунуң белен продукция шыгжаар складының байдалы чогуур негелдеге таарышпас, бирде изиг, бирде соок болурундан продукцияның шынарынга багай салдарны чедирип турар. Ол ыяшкаш бүдүрүлге лабораториязы цехтерден ыракта турары кылган продукцияның шынарын хынаарынга шаптыктыг.

Заводтуң кондитер кылыгларын бүдүрер цехиниң суг-биле хандырылгазы багай. Ынчангаш санэпидстанцияның ажылдакчылары ол цехти хоорайның суг дамчыдылгазының четкизинге кожарының чугулазын каш-даа удаа сагындырган.

Продукцияның шынарын экижидер талазы-биле чамдык ажылдар кылдынып турза-даа, бо ажыл ам-даа чогуур деңнелде тургустунмааның демдеглээри чугула. Заводтуң инженер-техниктиг ажылдакчыларының, улусчу контролёрларының талазындан продукцияның шынарын бедидер талазы-биле планнаттынган хемчеглерни боттандырарын чедип алыр дээш шудургу ажылдаары негеттинер.

Т. КУДАШЕВА,
Күрхайгаарал лабораториязының стандартизация килдизиниң инженери.

МУРНАКЧЫЛАР ОДУРУУНДА

Ак-Лама Тараачынны «Ак-Туруг» совхозта танывас кижи чок. Ол мал ажылында 21 чылдың иүүрүнде ажылдап турар. Сөөлгү үеде малчынның ажыл-ишчи көргүзүү улам өзүп бар чыдар. 1977 чылда ол 100 хойга онзаштыр 84 хураганны, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү алган болза, бо чылын 94 хураганны камгалап, бир хойдан 2,5 кг дүктү кыргып алган. Ол көргүзүг талазы-биле социалистиг чарыштыг эжи Доржу Кызыл-оолду мурнап турар.

Амгы үеде аңаа быжыглаан 373 хойну эки оъттуг черлерге таарыштыр одарладып семирткеш, кышка белеткелди чорудуп турар. Бодунуң күжү-биле 12 тонна сигенни, 6 тонна ногаан суланы, 2,5 тонна будук-бүрүнү белеткээн. 15 тонна өдекти бөлүп алган.

Нииитиниң малындан чаш төл камгалап алыр ажылга малчынның кадайы Анайның киирген үлүг-хуузу улуг. Ол он уругнуң иези. Оларның улуг уруу Клара ада-иезиниң ажылын салгап, кады малчыннап турар.

Ч. ТОВАРИШТАЙ.
Улуг-Хем район.

Фото-чуруктар буруудадып тур

КУДУРГУНЧЕ КӨРҮНЗЕ

Кыш эргин артында келген. Аңаа белеткелди хөй-хөй ажыл-агыйлар хынамчалыг чорудуп турар. Ылангыя Бии-Хемниң «Өөк», «Саян» болгаш өске-даа совхозтарының хөй-хөй хойжуларының мал кажаалары, чурттаар бажыңнары белен.

Ындыг болза-даа, «Кызыл тараачын» совхозтуң чамдык коданнарында кышка белеткел хоомай. Чайны, хүстү өттүр хол дегбээн бажыңнар, кажаалар бар. Оларны бо фото-чуруктарда көргүскен.

Кышка белеткеттинмээн кажаа биле бажың ук совхозтуң девискээри Кудургун деп черде. Беш чыл дургузунда дузалакчы кадарчы болуп ажылдап, арга-дуржулганы мөөңнеп алган хойжу Мячик Оржуннуң кыштаа база ында. Ооң коданында төрүүр 390 хой бар. Малчынның кажаазын кышка белен эвес деп чугаалап болур. Чаш хураган тургузар хана-карактар ам-даа кылдынмаан, чылыглаттынмаан, кырында довурак төктүнмээн. А чурттаар бажыңы?...

Совхоз дирекциязы аңаа бо фото-чурукта көргүскен бажыңны айтып берген. Эжиктери, соңгалары чок, кышка шуут белен эвес бажың. Мячик Оржуң ону кажан септээрин манап, өске бажыңда олурар.

Ол-ла кыштагда база бир кодан бар. Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозка кадарчылап турган Борис Монгуш «Кызыл тараачынга» ажылдаары-биле августа келген. Совхоз дирекциязы аңаа 404 баш төрүүр хойну хүлээткен. Кыштаар чери база-ла Кудургун. А чурттаар кылдыр база-ла бо чурукта бажыңны айтып берген. Ону манаан чаа малчын өг-бүлези-биле теплякта чурттап орар.

Черле ынчаш Кудургунда малчыннарга таарымча чок чүүлдер-ле хөй. Элээн каш чыл дургузунда маңаа хойжулар кыштап келген-даа болза, электри ам-даа кииртинмээн, арыг суг база чок. Бо чылын кудук кастынган-даа болза, мотор чок дээш ажыглаттынмайн туруп алган. Хой-даа, кижи-даа сугну чоогунда хөлчүктен ап турар. Ооң суу дустуг, ижер арга чок.

Кудургуннуң малчыннары радио база дыңнавайн турар. Автолавка сөөлгү үеде келбестээн. Хүннүң чугула барааннарын малчыннар Туранче кирип, садып ап турарлар. Ол аразы он ажыг километр. Чадаг кылаштаарга ырак. Аът база чок. Бо дугайында Кудургунда база бир коданның ээзи Нина Бай-Кара чугаалап орду.

Совхоз төвүнден шоолуг ырак эвес, төрүүр хой коданнарының кыштаар чери — Кудургун-дур. Олче «Кызыл тараачынның» удуртукчулары көрнүп, дарый дуза чедирер үе келбээн бе? **Д. ЧЫДЫМ.**

ЭРТЕМ АЖЫЛЫН САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

«Дээди өөредилге черлеринде эртем-шинчилел ажылдарының ажыктыын бедидериниң дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле Россия Федерациязының дээди өөредилге черлериниң сорулгаларын дээди өөредилге черлериниң ажылдакчыларының Москвага октябрь 11-де дооскулган бүгү-россия чөвүлел хуралынга чугаалашкан.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери чугула эртем-техниктиг болгаш социал-экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге, аныяк специалистерни белеткээриниң шынарын бедидеринге дээди өөредилге черлериниң калбак арга-куравырларын эң ажыктыг кылдыр бараан болдурарының дугайын сүмелешкен.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик А. П. Александров академиктиг эртем албан черлериниң дээди өөредилге черлери-биле шагдан бээр ханы харылзаазын демдеглээш, партияның болгаш чазактың доктаалының көдүрүп үндүрген сорулгаларынга дүүштүр ол харылзааларны улам калбартып, үре-түңнелдиг болдурарының чугулазын айыткан. Эртемнер академиязының, дээди өөредилге черлериниң болгаш адырлар аайы-биле институттарның эртемденнериниң калбак кады ажылдажылгазы комплекстиг улуг программаларны ажылдап кылырынга, боттандырарынга улуг салдарлыг болур. Шак ындыг кады ажылдажылга космос техниказы, атомнуг суднолар тудуу ышкаш адырларга эки түңнелдерни берген деп, оратор чугаалаан.

ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилгениң министри В. Елютин, Москваның Бауман аттыг дээди техниктиг училищезиниң ректору Г. Николаев, Иркутск университединиң ректору Ю. Козлов болгаш өскелер-даа боттарының саналдарынга эртем-техниктиг дешшилгени шапкынчыдарынга дээди өөредилге черлериниң үндезин болгаш дузалал эртем шинчилелдерин удуртурун база пландаарын сайзырангайжыдарынче улуг кичээнгей салган.

Секциялар хуралдарының киржикчилери тускай сорулгалыг комплекстиг программаларны тургузарының, өөредилгени эртем шинчилелдери-биле холбаштырарының дуржулгазын солчуп, студент аныяктарны чогаадыкчы дилээшкиннерже хаара тударының аргаларын сайгарган.

Түңнел пленарлыг хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев чуве чугаалаан.

Бистиң чуртувустуң экономиктиг күчүзүн хандырарынга, совет улустуң эртем-билиин, культуразын сайзырадырынга, социалистиг Ада-чурттуң камгаланыр күчүзүн быжыглаарынга, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң делегейге ат-алдарының өзеринге улуг салыышкынны совет эртемденнер киирип турар деп, ол чугаалаан.

СЭКП Төп Комитеди эртемниң доктаамал хөгжүлдези дээш ленинчи сагыш салыышкынны көргүзүп турар. Ол сагыш салыышкынның чаа херечизи болза СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Дээди өөредилге черлеринде эртем-шинчилел ажылдарының ажыктыын бедидериниң дугайында» доктаалы болур. Ону республиканың дээди өөредилге база эртем албан черлериниң эртем-педагогиктиг коллективтери шуптузу изиг-биле деткип, хүлээп алган.

Партия Төп Комитединиң, оон Политбюрозунуң, эш Л. И. Брежневтиң бодунуң деткиишкининге даянып алгаш, бис дээди өөредилге черлеринге эртем шинчилелдериниң хөгжүлдезинге чаа улуг идиг бээр, партияның Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың айтыышкыннарын долу бүрүнү-биле күүседир хүлээлгелиг бис.

Россия Федерациязының дээди школазы—ол дээрге бедик мергежилдиг кадрларны белеткевишаан, эртем-техниктиг база социал-экономиктиг чугула айтырыгларны шиитпирлеп шыдаар аажок улуг өөредилге-эртем комплекси-дир. Дээди өөредилге черлеринде түс-түс эртем албан черлери, адырлар лабораториялары, дуржулга-конструктор бюролары ажылдап турар. 1977 чылда эртем шинчилелдериниң хемчээли акшага көргүзерге 454 миллион рубль болган.

Доктаалда айыткаңы дег, дээди школаның калбак аргаларын бир-ле дугаарында үлетпүрнуң, кодээ ажыл-агыйның, амыдырал хандырылгазының бүгү адырларының эртем-техниктиг дешшилгезин бүгү талалыг дүргедедиринче, бедик бүдүрүкчүлүг техниканы, амгы үениң материалдарын, дешшилгелиг технологтуг чорудулгаларны ажылдап кылып, шиңгээдиринче углап дыырар апаар. Республиканың дээди школазы ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң, продукцияның шынарын экижидериниң айтырыгларын шиитпирлээринге улам идепкейлиг киржир ужурлуг.

Орта хамаарыштыр оратор эртем-техниктиг дешшилгени дүргедедириниң талазы-биле эртемденнерниң кичээнгейинге турар ужурлуг чамдык чугула айтырыгларга доктааган. Оларның аразында одаар чүүл, энергетика, чиг-эт курлавырларын чөп ажыглаары, күш-ажылды механизастаарының деңнелин улам көдүрериниң, таарымча чок, аар ажылдарны чидирериниң айтырыглары болгаш өскелер-даа бар.

Партия ТК-ның июль Пленумунуң кодээ ажыл-агыйның болгаш экономиканың оон-биле холбашкан адырларының мурнунда тургускан улуг сорулгаларны күүседиринге эртемденнер хөйнү кылыр хүлээлгелиг. Дээди өөредилге черлериниң ниитилел хөгжүлдезиниң эртемденнериниң күжү Коммунистиг партияның удуртукчу ролюнуң өзериниң, социалистиг ниитилелдиң, амыдыралдың социалистиг хевириниң улам хөгжүлдезиниң, сайзырангай боттуг социализмниң хоойлуларының база категорияларының, оларның амыдыралда боттанып турарының ылаңгыг шынныы ышкаш чугула айтырыгларны ажылдап кылырынга мөөңнеттинген турар ужурлуг.

Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң курлавырларын шиңгээдириниң, ылаңгыя БАМ-ны тудуп тургузарының, РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназының хөгжүлдезиниң программаларын башкарарының, пландаарын сайзырангайжыдарының талазы-биле харысалгалыг сорулгаларны амыдырал эртемденнерниң мурнунга тургускан.

Социалистиг тургузуушкунуң бүгү дургузунда дээди өөредилге черлериниң эртемденнери чурттуң экономиктиг болгаш социал чаартылгазының ниити херээнге боттарының эвээш эвес үлүүн киирип келген. Хөй-хөй эртемденнерниң, профессорларның, башкыларның күш-ажылы чазактың бедик шаңналдары-биле демдеглеттинген. Партия Төп Комитединиң болгаш Россия Федерациязының чазаның мурнундан М. С. Соломенцев дээди школаның ажылдакчыларынга бистиң аныяктарывыстың коммунистиг кижизидилгезинге, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга бедик мергежилдиг специалистерни белеткээринге, эртемни хөгжүдеринге, бистиң Төрээн чуртувустуң улам ыңай чечектелиишкининге улуг салыышкыны дээш өөрүп четтиришкинин илереткен.

Дээди школага эртем шинчилелдерни хөгжүдеринге СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың доктаалы чаа үе-чада болур. Амгы үениң байдалдарында эртемни хөгжүдериниң интенсивтиг оруунче шилчиир арга бар. Ол чорук эртем талазы-биле шинчилелдерин организастаарын экижидерин, машиналарының, дериглелериниң, приборларының, материалдарының, технологтуг чорудулгаларның чаа-чаа хевирлерин принциптиг ёзу-биле ажылдап кылырын, улус ажыл-агыйының чугула айтырыгларын комплекстиг шиитпирлээрин баш удур көрүп турар.

Бо таварылгада дээди школаның аргаларын эң долузу-биле ажыглаары, дээди өөредилге албан черлериниң болгаш дээди өөредилге черлериниң материал-техниктиг дериглелерин, эртем ажыл-чорудулгазын курлавырлар талазы-биле хандырары, эртемденнерниң чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары экижидери эргежок чугула. Маңаа дүүштүр эртем шинчилелдериниң ажыктыын бедидери, ону пландаарының болгаш эргелеп башкарарының системазын сайзырангайжыдары чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Эртем шинчилелдерин чорудуп турарында четпестерни чайладыры, бүгү-ле дээди өөредилге черлерин олче хаара тудары негеттинип турар. Бо ажыл бүгү дээди өөредилге черлеринде ам-даа чедир чоруттунмайн турар, эртем-педагогиктиг мергежилдиг кадрларны бо ажылче болур-чогуур-биле хаара тутпайн турар.

Улус ажыл-агыйының комплекстиг улуг айтырыгларын ажылдап кылырынче шинчилелге дугайында чугаа чидиг-биле тургустунуп турар, чүге дизе ол айтырыглар бүдүрүлгени сайзырангайжыдарынга, бистиң ниитилелдиң социал үндезин айтырыгларын шиитпирлээринге тодарадыкчы салдарны чедирип турар. Улуг-улуг айтырыгларны шинчилеп турда, улус ажыл-агыйының эң ажыктыг чоруу чедип алдынып, эртемден болгаш специалист кадрлар дүрген өзүп, мергежилдиг дээрзин дээди өөредилге черлериниң эки ажылдыг коллективтериниң дуржулгазы көргүзүп турар. Дээди өөредилге черлериниң янзы-бүрү мергежилдиг хөй санныг эртемденнерин болгаш чугула эртем-техниктиг база социал айтырыгларны комплекстиг шиитпирлээринге материалдыг курлавырларны мөөңнээр арганы бээр пландаашкынының программадыг тускай сорулгалыг методтарын калбаа-биле нептередири чугула. Ол нургулайында-ла адырлар аразының болгаш девискээр аайының айтырыглары болур ужурлуг.

Амгы үениң байдалдарында дээди өөредилге черлериниң коллективтериниң ажылын девискээр аайы-биле таарыштыр тургузарының экижидериниң дугайында айтырыг чаа-зы-биле тургустунуп турар. Ындыг янзылыг ажылдың чамдык дуржулгазы бисте ам бар. Оон чижээнге Соңгу-Кавказтың дээди школазының эртем төвүн киирип болур. Ажылдап эгелээниниң тос чылдарында дээди өөредилге черлер аразының ол каттыжыышкыны эртем шинчилелдерин организастаарын сайзырангайжыдарынга болгаш кадрлар белеткээринге улуг базымны кылган.

Янзы-бүрү дээди өөредилге черлериниң күжениишкиннерин таарыштыр углап башкарары чүгле кайы-бир районнуң эвес, а чамдыкта — бүгү республиканың девискээринге негеттинер.

Амгы үеде Россия Федерациязынга болгаш бүгү чуртка азы элээн каш улуг районнарны каттыштырып турар бүдүн улуг зоналарга хамааржыр айтырыглар эвээш эвес. Ону шиитпирлээри янзы-бүрү адырларның эртем коллективтериниң, экономиктиг районнарның болгаш харын-даа эвилелдешкен республикаларның бир демниг күжениишкиннери-биле чедип алдынып болур.

Ол ажылды удуртуру-биле, а ол ышкаш шенелде хевирлиг эртем шинчилелдерин организастаар дээш дээди школаның дуржулгазын ниитилештирери-биле Россия Федерациязының Дээди өөредилге черлер министерствозунуң системазынга бот-орулга-чарылгалыг эртем каттыжыышкынын тургузуп турар. Каттыжыышкынның кол сорулгазы — дээди өөредилге черлериниң болгаш эртем албан черлериниң ажыл-чорудулгазын таарыштыр углап башкарары, эртем болгаш техника чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынга шапкыны-биле нептередири.

Дээди школага эртем ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ажылындан хоорук хөгжүп-даа болбас база хөгжүвес-даа ужурлуг, чүге дизе ук академия бүгү ада-чурт эртеминиң удуртукчу төвү болуп турар болгай.

Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министерствозу, өске-даа министерстволар боттарынга хамаарышкан дээди өөредилге черлеринде эртем ажылын организастаарының хевирлерин кичээнгейлиг өөренип көөр болгаш сайзырангайжыдар ужурлуг.

Чурттуң болгаш Россия Федерациязының дээди өөредилге черлеринде эртем-шинчилел кезектери тургустунуп турар. Эртем-шинчилел институттарында дег, пландаашкынның, акшаландырыышкынның, материал-техниктиг хандырылганың болгаш ажылдарның күүселдезин организастаарының ындыг хевирлиг чурумун ында тургускан.

Дээди өөредилге черлеринге эртем шинчилелдериниң ажыктыын бедидериниң бир негелдези болза, эргежок чугула материал-техниктиг базаны тургузуп бээри. Россия Федерациязының дээди өөредилге черлериниң четкизи калбарып турар. 1971 чылдан 1977 чылга чедир 23 чаа өөредилге черлери ажыттынган, оларның иштинден тозу— Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте. Ынчалзажок оон хөгжүлдезиниң темпилери студентилерниң саның өзүп турарындан болгаш эртем шинчилел ажылдарынга салып турар негелделерден ам-даа хожудап турар.

Федерацияның Күрүлээны, Главснабсбыт, адырлар министерстволары болгаш ведомстволар дээди өөредилге черлерни амгы үениң дериглелери, приборлары, материалдары-биле хандырарынче улуг кичээнгейни салыр ужурлуг.

Бүдүрүлге хөгжүлдезиниң амгы үеде деннели, ниитилел дешшилгези болза марксчи-ленинчи үзел-бодалды шиңгээдип, теоретиктиг ханы билиглер-биле чепсегленген, профессионал чаңчылдарлыг, практиктиг тодаргай сорулгаларны шиитпирлеп шыдаар, кижилер-биле ажылдап билир, калбак мергежилдиг, бүгү талазы-биле сайзырангай специализи негеп турар.

Профессор-башкы составының мергежилиниң өзүп турар бедик деннели, чогаадыкчы кыптыгыышкын, дээди өөредилге чер бүрүзүнге болгаш эртем коллективиниң бүрүзүнге мораль талазы-биле таарымчалыг байдал — дээди школага эртем шинчилелдериниң хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын чедиишкиниг күүседиринге эргежок чугула негелделер-ол-дур деп, М. С. Соломенцев демдеглеп чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

(СЭТА-ның корр).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

БОТ-ШҮГҮМЧҮЛЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

Ажыл-агыйлар аразының «Сукпак» каттыжыышкыны мал семиртир талазы-биле республикада бир кол черни ээлеп турар. Ында партия организациязы бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидер дээш партияның идип үндүрген угланыышкынын боттандырарынче кичээнгейни мөөңнеп келген. Ында 22 коммунист, партия кежигүнүнүң ийи кандидады бар. Ол эвээш эвес күш. Оларның коллективти сырый каттыштырып, оон күжениишкинин мөөңнеп билиринден ажылдың чедиишкиниг болуру хамааржыр. Бо дугайын ында партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралга илеткелчи—партбюро секретары П. А. Котосов болгаш санал бергеннер демдеглээн.

Каттыжыышкынның баштайгы базымнарында тургустунуп келген айтырыгларны шиитпирлээринге коммунистер биче эвес салыышкынны киирген. Малга бөдүүн чемнерни белеткээри, ону сөөртүрү, быззаларны кышкы байдалга тургузары, кажааларны аштаары чергелиг ажылдар колдуунда шиитпирлеттинген. Келир чылдың дүжүдүнүң дугайында сагыш салбышаан, ховунуң ажылчыннары чайгы, күскү чер аңдарылгазын, органиктиг чемишчидилгелер сөөртүлгезин чедиишкиниг доскан.

Ынчалза-даа шиитпирлеэр чогуур айтырыглар хөй. Чижээ, каттыжыышкын тургустунуп турда-ла херегленттинзе чогуур чугула техника, ылаңгыя бульдозер, дизельдиг дериишкин чергелиг механизмнер амга чедир алдынмаан. Ажылга чамдык бергелерни ол таварыштырып турар. Каттыжыышкынга хамаарышкан ажыл-агыйлар бөдүүн мал чемин чедирип бээрин үзүктелдирип келген. Бо чорук немелде деңзини доктаамал чедип алырынга дүвүреничиг байдалды тургузуп, аарып-аржый бээрге малды согар ужурга таваарыштырып турар. Ынчалза-даа семиртилге комплекизиниң ажылдакчылары ону ажып эртип, хонукта немелде деңзи алырын багай эвес боттандырып келген.

Бо чылдың тос айларында 895 тонна ниити немелде деңзини ап, планын чедиишкинниг күүсетьен. Хонукта алган немелде деңзи 831 грамм, бир инектиң дужаар ортумак деңзизи 405 кг болуп турар. Тос айларда 980 муң рубльдиң арыг орулгазын алыр турган, 1 миллион 165 муң рубль чедирген.

Комплексте ажылды чогуур деңнелге организастааны оон ажылдакчыларының мурнунда курлавырларны илередир, ниити немелде деңзини улгаттырар, малдың деңгелин экижидип, семирти дужаарының ортумак деңзизин улгаттырар дугайында айтырыгны тургузар арганы берген. Ынчангаш бо хүннерде деңзизи 400 кг чедир ап семис деңзилиг малды дужаап турар.

Коллективтиң мурнунда сорулга улуг. Чаа семиртилге шөлүн тудуп, ону ажыглалга киирери бода мал эъдиниң бүдүрерин көвүдедир арганы бээр. Ол ышкаш мал чемин белеткээриниң технологиязы, тарылга шөлүнүң структуразы сайзырангайжыыр, малдың шинчилгезин чорудар кажааларны тудар, эът бүдүрериниң көвүдедириниң өске-даа хемчеглерин ап турар.

Партия организациязы, дирекция ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң өске-даа айтырыгларын шиитпирлеп, боже күштүг мобилизастап келген.

Партбюро ай санында ажыл планын тургузуп, ниити ажылды чылдың перспективтиг планынга үндезилеп чорудуп келген. Партия хуралдарынга, партбюроларга партийжи даалгалар күүселдезин, ажыл-агый айтырыгларын, хөй-ниити организацияларының ажылын, политмассалыг ажыл дугайын чугаалажып турар. Коммунист ажылчыннар, бригадирлер-биле түс-түста беседалажып, бүдүрүлге-биле холбашкан айтырыгларга хамаарыштыр участок начальниктериниң, бүдүрүлге мастерлериниң отчёттарын дыңнап турган. Ол айтырыглар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылып, шиитпирлерни хүлээп ап, четпестерни чайладып келген. Партия хуралдарының дээштии бедээн.

Ынчалза-даа партия организациязы, оон бюрозу ажылдың чамдык участоктарынга ам-даа боттуг салдар чедирбейн, четпестерни чайладырынга негелделиин болгаш туруштуун көргүспейн турарын отчет-соңгулдалыг хуралга коммунистер чөптүү-биле шүгүмчүлээн.

Партбюро отчеттуг үеде бүдүрүлге-биле холбашкан айтырыгларны, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, экономиканың айтырыгларын эвээш чугаалашкан. Ылаңгыя специалистерден негелде кошкак. Ол бүгү четпестерни отчёт-соңгулдалыг хуралга коммунистер дорту-биле чугаалап, коммунист бүрүзүнүң организакчы, кижизидикчи ролюн болгаш идепкейин бедидери негеттинип турарын демдеглээн.

Коллективте чамдык ажылчыннарның, оон иштинде чамдык коммунистерниң талазындан күш-ажылга, хөй-ниитиниң херээнге ак сеткилдиг эвес, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, арага-заар чоруктар бар. Партия хуралдарын шынар чок белеткээр, аңаа бөдүүн коммунистерни киириштирбейн, чүгле партбюро кежигүннеринге даглып турар. Бүдүрүлгеге, хөй-ниитиниң ажылынга коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер, планныг онаалдаларны күүседир, кижизидилге ажылының шынары дээш коммунистерниң хууда харысалгазын, идепкейин бедидеринче угланган шынныы чугаалар отчёттуг хуралга болган.

Каттыжыышкынның кол адыры—мал ажылы турбуже ол чугула участокта чаңгыс-даа коммунист чок. А тудуг цегинде чүгле чаңгыс, автогаражта 3 коммунист бар. Оон чылдагааны? Отчёттуг үеде партбюро хуралдаң өзүлдезинче кошкак кичээнгей салып, чүгле 2 кижини хүлээп алган. Партияга хүлээп алыышкынны чорударда чаңгыстап шилип алыр ажылды чорутпайн, ылаңгыя мурнакчы аныяктарны партияга белеткээрин, комсомолду дамчыштыр хүлээп алырын кошкак боттандырган.

Чамдык коммунистерниң талазындан Уставтың негелделерин хажыдып, хуралдарга чылдагаан чокка келбейн баргылаар, оон уржуундан чамдык партия хуралдары үстүп тургулаан.

— Бистиң суурга янзы-бүрү кежээлер организастаарга аңаа удуртукчу ажылдакчылар, коммунистер, специалистер боттары безин келбейн баргылаар-дыр—деп, көдээ Советтиң күүсекомунуң даргазы Ш. С. Өвдар саналынга чугаалааш, чугула хемчеглерге коммунистер бирги ээлчегде киржип, өскелерге үлегер болур хүлээлгелиг дээрзин демдеглээн. Суурга хөй-ниитиниң шынныы сагылга-чурумун тудары негеттинип турар.

Түс-түс чолаачылар ортузунда чарышты организаставайн, ай санында кижи бүрүзүнге чедир планныг даалганы бербейн турарын, оон уламындан чамдык кижилер боттарының планныг онаалдазын безин билбейн турарын чолаачы А. Власов чөптүү-биле шүгүмчүлээн. Аныяктарны даглынып, оларны арга-мергежилге өөредир талазы-биле ажыл кошкак тургустунган.

Коммунистер партия организациязының, оон бюрозунуң ажылын шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтевишаан, коллективтиң мурнунда моон соңгааргы кол сорулгалар дугайында чугааны кылган. Планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш партия организациязының, коммунист бүрүзүнүң харысалгалыын аңаа чугулалап демдеглээн.

Коллективте партийжи организакчы болгаш кижизидикчи ажылды улам ыңай экижидериниң талазы-биле хемчеглерни хуралдың хүлээп алган доктаалында айыткан. Ону амыдыралга боттандырары беш чылдың болгаш оон үшкү чылының онаалдаларын чедиишкиниг күүседиринге идиглиг бээр.

Коммунистер партбюронуң чаа составын болгаш районнуң партия конференциязынга баар делегаттарны соңгаан.

В. МААДЫР,
«Шынның» тускай корр.

УЛУГ АМЫДЫРАЛЧЕ, ЧААРТЫНАР КРАЙЖЕ

Ленинчи комсомолдуң 60 чылының байырлалының бүдүүзүнде база бир улуг болуушкун болган. РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназының кодээ болгаш мелиорация тудугларын күш-ажылдың аныяк гвардейжилериниң чаа отрядын—ВЛКСМ-ниң 60 чыл оюу аттыг Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы отрядын уткуп ап турар.

Чаартынып турар крайга барып ажылдаары-биле аъттанып турар эки турачыларга тураскааткан кежээ октябрь 12-де Москвада «Россияның» Концерт залынга болуп эрткен. Аңаа 3 муң ажыг аныяктар олурушкан.

Байырлыг кежээни ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов ажыткан.

Энтузиастарның марыжы чаңгыланып турган. Салгалдарның тудуш харылзаазын көргүскен ёзулалдар эгелээн: алды дакпыр ордениг комсомолдуң тугун болгаш маадырлыг комсомолчу тудугларның туктарын залче киирип эккелген. Адаларның революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы оруун бо хүннерде төлептиг салгал уламчылап турар.

Б. Н. Пастухов СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ВЛКСМ-ниң 60 чыл оюу аттыг Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы отрядынга чоруткан байыр чедириишкинин номчаан. Хуралдың киржикчилери ону улуг сорук киириш-кин-биле уткуп хүлээп алган.

Байырлыг хуралга күш-ажылдың хоочуннары, кара эвес хөрзүннүг зонада ажылдап турар болгаш ынаар чоруур деп турар аныяктарның төлээлекчилери чуве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев байырлыг хуралга олурушкан болгаш аңаа чуве чугаалаан.

(СЭТА).

КЕЛИР ҮЕЖЕ ЧҮТКҮЛДҮГЛЕР

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинниң 20 чылынга

СЭТА-ның корреспондентизи ВЦСПС-ке баарга, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш демиселде барык 62 миллион кижи киржип турар деп дыңнаткан. Ол шимчээшкин социалистиг экономиканың соксаал чок хөгжүп, сайзырангайжыырының, бүдүрүлгениң коммунистиг харылзааларының хевирлеттинип тургустунарының болгаш чаа кижини кижизидериниң күчүлүг чепсээ болу берген. Ол амгы үеде амыдыралдык совет хевириниң чарылбас кезээ апарган. Ол шимчээшкинниң улам-на калбартыр дээш партия, профэвилел, комсомол, ажыл-агый органнары хөй чүүлдерни кылып турар.

Москва-Сортировочная депозунуң тепловоз септээр цегиниң комсомолчу-аныяктар коллективи коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алыр дээш чарышты калбартып чорударының патриотчу эгелээшкинин кылган. Ол-ла депога 1919 чылдың чазынында эң баштайгы коммунистиг субботник болган.

Ындыг эгелекчи саналды чурттуң бүдүрүлгелери ээзибиле деткээн. «Социалистиг чарышты, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинни моон-даа соңгаар бүгү хемчег-биле калбартыры—бистиң ниити дайынчы кыйгырыывыс ол болур» —деп, партияның XXV съездизинге эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейиниң төвүнде

СОВЕТ УЛУСТУҢ ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ

«Бичии чер» болгаш «Катап тургузуушкун» деп номнар даштыкыда улуг алдар сурагшыг. Чоокта чаа Калькутта хоорайның «Бенгал паблишез» деп ном үндүрер чери ук ажылдарны бенгал дылга тускай ном кылдыр парлап үндүрген. Аңаа мурнуку чүүлдү ССРЭ-ге Индияның элчини турган, ам Индий-совет культура харылзаалар ниитилелиниң президентизи К. П. Ш. Менон бижээн. Ол мурнуку чүүлдү допчулап парлаардыр бис.

Мен делегейниң ийиги дайынының дугайында хөй-ле улуг-улуг номнарны номчаан мен. Ынчалза-даа оларның чаңгызында-даа улуг дайынга тиилээн чоннуң мөзү-шынарын Леонид Ильич Брежневтиң «Бичии чер» деп дайынчы сактыышкынында ышкаш шак ынчаар тодаргай көргүспээн боор-дур. «Катап тургузуушкун» деп ном база-ла онза солун. Ында Л. И. Брежнев катап тургузуушкунуң кайгамчык шапкын темпилерин база кымдан-даа артык тодаргай көргүскен.

Эрткен дайын үезинде совет шериглерниң эрес-маадырлыг чоруун чүгле чамдык сан-түңнерни катап-катап хандыр бодап, сактып турганш, шын үнелеп болур. ССРЭ-те удур гитлержи аг-шериглерниң дөрттүң үжү хуузу дайылдажып турган. Он миллион фашист солдаттар болгаш офицерлер Россияның хову-шөлдеринге бажын салган. 1942 чылдың май 16-да АКШ-тың президентизи Ф. Рузвельтиниң генерал Макартурга чагаазынга бижээни болза: «..Орус шериглерниң узуткап чок кылган дайзыннарының саны болгаш чепсээ эвилелдешкен чээрби беш күрүнелерниң кады узуткаан дайзыннарының болгаш чепсээниң санындан оранчок хөй боор турар». Германияның шериг күжүнге өлүмнүг согуушкунну чогум-на харын орус шериглер таварыштырган деп У. Черчилль чугаалаан.

Ол бүгү медеглелдер болгаш чугаалар кончуг чөп болгаш тодаргай боор турар. Ынчалза-даа ынчаарда боор турган болуушкуннарның дугайын оон дорт киржикчизи кижиниң аскындан, дайынга эң эгезинден тура-ла сөөлгү хүнүнге чедир тулчуп келген Л. И. Брежневтиң аскындан дыңнаары солун. Оон «Бичии чер» деп номунда улуг дайынның маадырлыг болуушкуннарының бир кезээн көргүскен.

Кара далай эриинде дайзындан хунаап алган улуг эвес черни совет солдаттар ынчан «Бичии чер» деп адап алганнар. Ынчаарда совет чурттуң девискээриниң элээн кезээн дайзын эжелеп алган турган. Чээрби бир чыл бурунгаар Крым санаторийинге дыштанып турумда, меңээ хөй-ле кас демдек сиилбип каан сава-саңга болгаш бижек аймаа көргүскен чүве, ону дайын үезинде гитлерчилер ынчап сиилбип турган чүведир, ынаан олар Крымга ол хевээр артып каар боор бис деп бодап турганнар.

Арга-ыяш чок, далай эрие, сай, даш шыпкан Бичии черни совет солдаттар чер иштинде ок-чемзек складтарлыг, госпитальдарлыг, электростанциялыг шивээ кылдыр хуулдуруп алгаш, дайылдажып турганнар. Дайзын ол черни дүн-хүн чок адып бомбалап турган. Дайылдажып турган солдаттарның байдалы кончуг берге турган. Чүге дээрге олар улуг черден көңгүс үзүк, хлеб, дузу-даа чедишпес, соок, ныык чер иштинге хоргастаныр ужурга таваржып турганнар. Ынчалза-даа аңаа хурал-суглаа эртип, солун үнүп, оюн-баштак, каткы-хөглүг чугааларны улус чугаалажып, шыдыраа маргылдаазы безин эртип тургулаан.

Л. И. Брежневтиң бичии чержилерге бижээн кыйгырыг чагаазында совет дайынчыларның маадырлыг тура-соруу онза тодаргай илерээн. «Новороссийск чоогунда дайзындан хунаап алган бо чоогенчиг черивисти бис «Бичии чер» деп адап алган болгай бис. Бо чер бичии-даа болза, бистиң совет черивис, мында бистиң дер-бузувус, хавывыс төктүп турар. Ынчангаш бо черивисти бис кажан-даа кандыг-даа дайзынга бербес бис...» деп ук чагаада чугаалаан боор турар.

Үрелип бузулган хоорай, суурларны катап тургузуп турда, орус чоннуң база-ла шак ындыг чаныш-сыныш чок эрес-маадырлыг чорук хөй-ээт киирип турган. Л. И. Брежнев үрелип бузулганушкунның коргунчуг улуг хемчээлин мынча деп бижип турар: «Оюрук-мыйырык демир-дес, осхорум апарган ыяш-даш аразында өрт-сиген костүр, черлиикширеэп ыттар ыыламында ээрер, долгандыр хамык чуве үрелип бузулган, бажың-балгат чаңчарадаан өртең кара ыяштар бүдүктарында каарганнар уя тудуп алган олургулаар коргунчуг үе турган».

«Катап тургузуушкун» деп ном ынчаар эгелээр, ында Запорож болгаш Днепропетровск областарынга дайын сөөлүнде катап тургузуушкунуң канчаар чоруп турганының дугайын бижип турар, ынчан ол черлерже Л. И. Брежневти чоруткан турган. Запорожье ынчан хөлчок үрелген турган. Днепрогэс биле Запорожьениң каң бүдүрер заводу колдуунда шуут чуурулган турган. Ол бүдүрүлгелер орус улуска индийлерге Бхилаи биле Бхакра-Нангалдың электростанциязы ышкаш шак ындыг улуг ужур-дузалыг турган.

Днепр чоогунга фашист шериглерниң командылакчызы турган, дайынга чылча шаптырган немец генерал Штюльпнагель Днепр чоогунга үрелип бузулган бүгү чүүлдерни катап тургузар дээр болза, 25 чыл херек апаар деп Гитлерниң хөннүн чазаарын оралдашкан. А Россия ол бүгү чүүлдерни 25 чыл эвес, 25 айдан-даа эвээш үе дургузунда катап тургузуп ап шыдаан!

Леонид Брежнев оон бодунга дааскан сорулганы кончуг эрес, шалып күүседип турган. Тайбың үеде дайында-даа үезинден дудак чок улуг тиилелгелерни чедип ап болур деп чон чугаалажыр болгай. Ол дугайын Запорожьени болгаш Днепропетровскини катап тургусканы тодаргай бадыткап турар. Совет кижилерниң кайгамчык чедиишкиннериниң чажыды чүдел дээрге, тайбың-даа үеде олар чүү дээш ажылдап, демисежип турарын эки билиринде боор турар.

Ынчаарда партия обкомунуң бирги секретары турган Л. И. Брежневтиң бир чугула сорулгазы болза, партияның, Совет чазактың пландарын болгаш бодалдарын хандыр медереп билиринге кижилерни кижизидеринде боор турган. Ол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары апаргаш безин ам-даа ук сорулганы бүгү чурттуң хемчээлинге күүсетпишаан турар.

Л. И. Брежнев делегей хемчээлинге база-ла улуг сорулганы боттандырып турар. «...Дайынга эң эгезинден тура төнчүзүнге чедир киржип келгеш, оон кандыг кол түңнел үндүрүп алдың деп менден бөгүн айтырар болза, мен аңаа моон соңгаар дайын деп чүве турбас ужурлуг, дайын деп чүве кажан-даа турбас ужурлуг деп харылаар апаар мен»—деп ол бижип турар. Ол болза чавырлыышкынның улуг чалакчызының чедип алыр дээн чугула сорулгазы боор турар.

Л. И. Брежневтиң номнары ханы сонуургалды хайныктырган, чүге дээрге ында кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң дүвүрээзиниг, эң-не уттундурбас арыннарының бирээзин чырыткан. Оон-биле чергелештир ук номнардан бистиң үениң төөгүзүнге төп рольду ойнап келген болгаш ам-даа ойнап турар кижиниң мерген угааның болгаш чылыг чаагай сеткилиниң база билип ап болур.

(ПМА).

МЕДЭЭЛЕР

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

Албан организацияларда комсомол организацияларының ВЛКСМ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези Эрзиң суурда үргүлчүлеп турар. Бо удаада районну суугусу комнуң актики херектер килдизиниң, прокуратура, улус судунуң, шериг комиссариадының каттышкан концертин номга бараалгаткан. Коллективтерниң белеткеп алган концертиниң программазы байлак болган. Композитор А. Чыргал-оолдуң «Совет чон бис», оолдар ансамблиниң «Ийи кышты эрттир» деп ырларны ниити ыры бөлүүнүң күүсеткилээни бедик үнелелди алган. Шагдаа ажылдакчылары А. Кызыл-оол, А. Хайдып, прокурор Б. Күржепей олар боттарының онаашкан номерлерин эки күүсеттилер.

Концерттиң эки болганы чүдел дизе, хүн бүрүде амыдыралдың бөлүүшкүннерындан алдынган чамдык четпестерни илередип турар үзүндүлерни көргүскенинде. Ол дээрге арагалаашкынга, оорланыр чорукка удур, хөй-ниитиниң херенгизин камгалавас чоруктарны сойгалаан номерлер болур.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

ӨӨРТҮП ТУРАР

Баян-Кол ортумак школазының башкылары бот-тывынгыр уран чүүлдүң идепкейлиг киржикчилери. Олар чоокта чаа суурнуң чурттакчыларынга боттарының белеткеп алганы солун программалыг концертин бараалгатканнар.

«Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп ырны ниити ыр бөлүү, «Чурттансаар мен» деп ырны Клара Напыкпан, «Бонсёр кымыл?» деп интермедияны башкылар Н. Мерген-оол, С. Дадар-оол, М. Тас-оол олар эки күүсеткеннер.

Концерт хылдыг хөгжүм оркестриниң күүселдези-биле доозулган. Мындыг солун концерттерни көргүзүп турары суурнуң чурттанчыларын өөртүп турар.

Б. МАНДЫП-ООЛ.

КАМЧАТКАДА ЭТНОГРАФИЯ МУЗЕЙИ

Камчатканың барык төвүнде, эрте-бурунгу улуг суур Мильковода этнография музейи ажыттынган.

Мильковода ол музейниң бо онзагай талазы — бистиң чуртувустуң чеер чүкте музейлериниң эң ынды ол болуп турар. Ол музейниң Сибирь дыды-биле туткан бажыңы, оон тейин хээлеп турган кылганы база көрүштүг. Ону топтап көөрге Кижиде ыяш дуганнар-даа, орус ажылчыннарның Уралдан Оожум океан чедир туткан баштайгы тудугларының-даа сагышка кирер. Мильковога ол кайгамчык бажын канчап тыптып келгенил?

Магадан чурттуг тээгүчү болгаш чурукчу Михаил Угрин хөй чыл дургузунда эрги орус ыяш тудугларны сонуургап келген. Оон-биле черге лештир ол Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң үндезин чурттакчылары: юкагирлер, коряктар, ительменнер болгаш өске-даа улустарның материалдыг болгаш угаан-бодал культуразын өөренип турган. Камчаткада суурже гаштай ол музейни төлевилеп тура Угрин эрте-бурунгу ыяш тудугну чаа, чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаар солун арга тыпкан.

Музейниң экспонаттары эвээш-даа болза, солун. Камчатка хемден тывылган чаан сөөктери, даш вектиң чепсек-херекселдери, коряктарның илик-хевиниң хевирлери, аза-четкер дүрзүлери, бо берге черге эң баштай келген орус кижилерниң эт-херекселдери дээш чүнү чок дээр!

Калерия ТУСЕБА, (ПМА).

Тываның комсомол шаңналының лауреадынга кандидат

СЕТКИЛГЕ ЧООК ЫРЛАР

Дамба Хүреш-оол бичиизинден-не ыры, шүлүкке хандыкшылдыг чораан. Школачы чылдарында уран чүүлдүң идепкейлиг киржикчизи боор келген. Ынчангы бичии оолдуң ырыга хандыкшып, алызы барып композитор апаарын кым билир боор. Ынчалза-даа бичии Хүреш-оол чангыс чер чуртуу, композитор, оон башкызы болган Алексей Боктаевич Чыргал-оолдуң ырларын дыңнааш, сеткил-түрээ хайныгып кээр турган.

Үе чаңгыс черге турар эвес. Хүреш-оол чедиги классты дооскан. Уран чүүлге ооң хандыкшылы улам ханылап, хөрлээлээн от дег хып турган. Ол кандыг-даа өске бодал чокка композитор боорун күзеп, күзелинге чалгынналып, Кызылдың уран чүүл училищезиниң теоретик-композитор салбырынга өөренип киргеш, ук училищени чедиишкинниг дооскан. Ооң соонда Новосибирск консерваториязынга өөренип кирген. Анаа ол доцент Георгий Николаевич Ивановтуң клазынга өөренип турган. Диңмиттиг студент чеди чылдарны Новосибирск консерваториязынга эрттирип, алыс күзелин чедип ап, композитор болу берген.

Училищеге, консерваторияга болгаш оон соонда-даа чылдарда Хүреш-оол чогаал ажылын кылып келген. Ол комсомолдуң 60 чылынга тураскаадып конкурстуң киржикчизи. Ол конкурска комсомолчу аныяктар. Төрээн чурт, партия дугайында ырларны бараалгаткылаан. Оларның аразында лириктиг ырлар база бар.

Композитор конкурска кирери-биле Кустүгүр Саттың «Комсомол». Зоя Намзырайның база «Комсомол» деп шүлүктериниң сөстеринге музыканы бижээн. Ол ышкаш конкурс жюризиниң үнелээшкининге Куулар Сүттүг-оолдуң сөзүнге «Ынакшыл чокта», Куулар Черлиг-оолдуң сөзүнге «Өпей ыры» деп ырларны бараалгаткан.

Ийи, чаңгыстың болгаш хөйнүң ырларындан аңгыда композитор конкурска симфония оркестринге сюита, флейтаның симфония оркестри-биле концертин күзелдии-биле бараалгаткан. Хүреш-оолдуң мында ады кирген чогаалдары чонуң аас чогаалынга үндезилеттингени-биле онзагай. Чогаалдарда альтерация демдектерин херек апарган черлерге ажыглааны, оларның музыкалыг чурумун шыны-биле тургузуп, чогаал бүрүзүн бот-боттарындан ылгалдыг болдуруп, чаа утканы, чаа интонацияларны тывынгыры-биле чогаадып бижээни солун. Бо чорук болза аныяк композиторнуң талантызының өзүп орарын көргүзүп, оон тывынгыр чоруун херечилеп турар деп балыткап болур.

Бо бүгүнү өөренип көргеш, ону Тываның комсомол шаңналының лауреадынга кандидат кылдыр киргени таварылга эвес. Дамба Хүреш-оолдуң чогаалдары дыңнакчының сеткил-сагыжын доюлдуруп кээр ханы утказыг болгаш тема талазы-биле байлак, чаа хевирлиг, угланыышкынныг. Ындыг чогаалдар ында элбек. Ол ындыг болур ужурлуг-даа. Кандыг-даа мергежилдиң кижизи бодунуң ажылынга бердинген, кызымак, чаа дилеп тывыышкынныг болур болза, ооң ол ажылы кажан-даа түңнелдиг болур. Ооң өөредилгеге кызымаккайын, чаа чүүлге хандыкшылдыын кады өөренип чораан чылдарымда-ла көрүп чордум. Консерваторияны эки доозуп, композитор атты чедип алгаш, чоп мурнунга бараан болуп, оон ажыл-ижин, амыдыралын, ынакшылын, сайзыралын илбилиг музыкага илередип ажылдап чоруур дег аас-кежик кайда деп?!

Б. КЕНЕШ.

Дайынчы аргазын күштелдирер

Тес-Хем болгаш Эрзин районнарының агитбригадаларының көрүлде-конкурузу чоокта чаа болуп эрткен. Самагалдайның Культура бажыңының ыштин-даштын каастап дерээн. Суурнуң төп кудумчузунга кызыл туктуугаштарны даа аскылаан. Ол-ла хүн Эрзинден «Хүлүмаүрүг», Бай-Даглан «Тарлашкын» агитбригадалары автобузун дерипкен, ыр-шоорлуг калдып келгеннер. «Агитбригада—78» девизтиг зона аайы-биле бо көрүлде-конкурска дөрт коллектив киришкен.

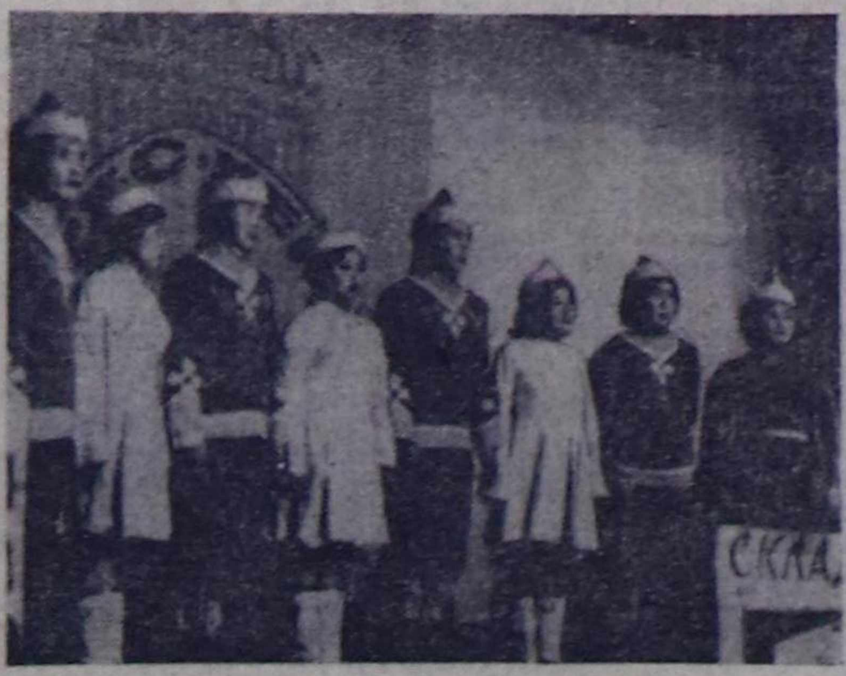

«Тарлашкын» агитбригадазының В. Күнчүн биле Р. Динчаттиң тургусканы «Бай-Даг суурну билир силер бе?» деп сценарийинде ук суурнуң тургустунганындан эгелээш амга чедир хөгжүлдезин көргүскен. «Репка» деп сценажыткан чүүлдү ойнааның, танцы бөлүүнүң тыва танцыны тепкенин, Хөлүм Ынаалайның «Төрээн Тывам», «Тере-Хөлүм» деп ырларны күүсеткенин жюри онзалап демдеглээн. Ынчалза-даа делгем утказыг сценарийни күүсеткени кошкак, чедир ажылдаттынмаан.

«Хүлүмаүрүг» агитбригадазының киржикчилери «Ленинчи комсомол» деп сценарийи-биле «Бистиң Тыва» деп ырның аялгазын ойнап турда, сценажө марштап үнүп келгеннер. Сценарийни К. Янда тургускан. Комсомолдуң 60 чылынга тураскааткан ыры, шүлүк, сценажыткан көргүзүглер улусту сонуургадып турган. Бо коллективтен моол улустуң «Баядтар танцызын» уругларның ээлгир чараш күүсеткенин, бот-тывынгыр уран чүүлдүн хоочун киржикчилери Нина Сакты-Сюрюн биле Виктор Маадыр-оолдуң ырлааның сонуургавас арга жок. «Хүлүмзүрүгтүң» соонда «Теректиг» агитбригадазы сцена ээлээн. Сергей Дамчайның тургусканы «Күш ажылга мактал» деп сценарийиниң утказынга дүүштүр агитбригаданың киржикчилери саанчы кижи ак хападын, тракторист кижи комбинезонун кеттинипкен турганнар. Олар мурнакчыларның рольдарын ойнааннар.

Теректигжилерден Марита Оюнның «Ферма эргелекчизи» деп интермедияны профессионал артистерден дудак чок күүсеткенин, Тас Өшкү-Саарның «Малдың угбамга» деп ырны онзагай күүсеткени мактанчыг.

Жюриниң столунда салып каан, Чодураа Байыр-оолдуң тургусканы «Чүгле ажылга кижи күчүлүг болгаш чараш» деп эгелиг сценарийни номчуп ор бис. Ол аразында сценаның мурнунга районнуң күрүнеге дужаар планныг онаалдаларын күүсеткенинин дугайында көргүзүглери турупту. Сцена ажыттынарга районнуң Культура бажыңының «Калдак-Хамар» агитбригадазының киржикчилери «Күш-ажылга мактал» деп ырны ырлавышаан, чиртиледи базып үнүп келди. Оларның хевиниң таарыштыр дааратынганы черле эки. Үстүнде коллективтер ышкаш олар база районнуң ажыл-ишчи кижилерин, мурнакчыларын адап, көргүзүглерин санап, оларга тураскааткан ыр-шүлүктерни, танцы-самны бараалгадып, ажылда четпестерни сойгалап тур, Ыланғыя районнуң „ складынга келген чугула херегселдиң чамдык бараанныарын магазинче кипрбейн, таныш-көрүштерни склад эргелекчизинден садып ап турарын көргүзүптерге, залда олурган чон «шын чүве» дижип, адыш часкап деткип олурдулар.

Калдак-хамаржылар сценага үнүп келген олчаан төнчүзүнге чедир дизип каан чинчи дег улашкак утка-шынарлыг номерлерни көргүзүп, агитбригаданың пропагандичи негелдезин эки күүсеткен. Олардан милиция ажылдакчызы Сенди-Сюрюнүң демир-хомуска ойнааның, каргыраалааның, Кииризп Монгуштуң сыгыт-хөөмейин, Раиса Караоол, Валентина Оюн, Александр Төгүс-оол оларның танцылааның болгаш өске-даа номерлерни үнелевес аргажок.

Ниитизи-биле бо зона көрүлдезинге келген коллективтер багай эвес белеткенгенин жюри кежигүннери демдеглээн. Самагалдайның «Калдак-Хамар» агитбригадазы тиилекчи болуп, бирги черГениң дипломү-биле шаңнаткан. Эрзинниң «Хүлүмзүрүг» агитбригадазы хеви, күүселде, сценарий талазы-биле эки болза-даа, сценадан үнер, кирери көвүдеп, сцена культуразын сагываан, эки тургускан сценарийниң агеан-биле төнчүзүн эки күүсетке[...] тузун уразни дээш олар бирги черже үнмейн барган.

Агитбригада дайынчы жанрының коллективи чүве болганда анаа-ла концерт программазы-биле кызыгаарлаттынмайн, пропаганданың дайынчы арга-хевирлерин холдадыр болза эки.

С. БЮРБЕ, жюри комиссиязының даргазы.

ЧУРУКТА: «Калдак-Хамар» агитбригада күүселде үезинде.

Д. КУНААНЫҢ фотозу.

БИБЛИОТЕКАДА

Шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылының үшкү чылында Тес-Хемниң район библиотеказы эвээш эвес ажылдарны кылып келген. Библиотека 29.875 ном фондулуг, 511 номчукчу 13017 номнучугле эрткен тос айларда номчаанар. Библиотека чүгле ном тарадыры-биле кызыгаарлаттынмайн, аңаа диспуттарны, номчулга конференцияларын, номнар делгелгелерин организастап эрттирип турар. Ол хемчеглерге номчукчулар, дыңнакчылар хөйүбиле келгилээн.

Чогаалчы, очулдурукчу С. Козлова болгаш бот-тывынгыр композитор Д. Шактар-биле ужуражылганы чоокта чаа организастап эрттиргени солун. Библиотеканың улуг библиотекары Людмила Чайбар ажылынга кызымак болуп, номчукчуларның хүндүткелин чаалап алган. «Эки кылган ажыл эчен читпес алдар» деп үлегер сөс бар. Аңаа төлептиглерниң бирээзи Людмила Чайбар.

Ө. ЧИЦМИТ.

ЮНЕСКО-НУҢ ШАҢНАЛЫН — «ЭЛЕКТРОСИЛАГА»

ЮНЕСКО-нуң кежигүнү болур сайзыралдың, дузалажылганың болгаш сурагжыдылганың делегей институду «Үлетпүр талазы-биле хөгжүлде дээш» деп шаңналды Ленинградтың электромашина тудуунуң «Электросила» бүдүрүлге каттыжылышкынынга тывыскан. Ындыг шаңналды каш чыл бурунгаар ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы база алган.

Институттуң президентизи агый Жизель Рутман шаңналды тывыскан тура, «Электросиланың» аңгы-аңгы чурттарда кижилерниң чаагай чоруу дээш бараан боор турары, ооң доктаамал хөгжүлде чаңчылчаан бүдүрүлгелерниң санында киргени дээш шаңнатканын медеглээн.

«Электросила»—делегейде электриздиг машиналар кылыр эң улуг бүдүрүлгелерниң бирээзи. Мында амгы үеде бир миллион киловатт болгаш оон-даа улуг күчүлүг генераторларны шууштурулга аргазы-биле кылып үндүрүп турар. Сибирьниң эң күчүлүг гидроэлектростанцияларынга, атомнуг электростанцияларга болгаш ледоколдарга дериглерни, термоядролуг энергетиканы хөй чурттарның физиктериниң өөренип көөрүнге калбаа-биле ажыглаттынып турар «Токамак» хевирниң тургузугларын болгаш электрофизиктиг өске-даа аңзы-бүрү нарын херекселдерни ол бүдүрүп үндүрүп турар. «Электросила» бодунуң продукциязының 20 хуузун 76 даштыкы чурттарже үндүрүп турар.

Неонила ЯМПОЛЬСКАЯ, ПМА-ның корр.

Номчукчулар саналдап, шүгүмчүлеп тур

АВТОКЛУБ БЕ, АГИТБРИГАДА БЕ?

«Автоклуб-78» деп аттыг чарлаттынган республика көрүлдези канчаар чоруп турарының дугайында Культура министерствозунга дөрт районнуң автоклуб эргелекчилериниң медээлерин дыңнаан.

Бир дугаарында Таңды районнуң автоклуб эргелекчизи В. Кудрин:

— Бо чылын 15 үнүүшкүннерни кылып, 380 хире кижиге концерт көргүскен бис. Балгазын чижектиг ырак черлерге, ылангыя чамдык фермаларга четпейн турар бис. Чүге дизе, автоклувувус үрелген, чүък машиназынга ырады чоруп шыдавас-тыр бис— деп дыңнаткан.

Чаданадан келген автоклуб эргелекчизи А. Балчырак 48 үнүүшкүннерни кылып, ырак фермаларга чедип, бригадаларга, малчыннарга лекция-беседаларны кылып, көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары-биле ужуражылгаларны организастап, харын-даа Ак-Чыраага, Өвүрге, Улуг-Хемге безин чедип турганын чугаалаан.

Үнүүшкүн санында ол боттывынгыр артистер, магнитофонну болгаш фотоаппаратты ажыглап, солун киноларны үндүрүп чораан. Ниитизи-биле бо автоклубтуң ажылын багай эвес деп республиканың оргкомитет кежигүннери демдеглээн.

Бо автоклубтуң көргүзүглери болгаш документациязы көрүлдениң негелдезинге дүгжүп турар.

Бии-Хем районнуң Туранда автоклуб эргелекчизи М. Ивановтуң илеткелинден айгаш көөрге, сан-түңнер тодаргай эвес болган. Эргелекчи боду безин бүзүревейн барган. Бии-хемчилер ырак черлерде фермаларга четпейн, чүгле чоок черлерге агитбригада-биле колдады ажылдап турары илерээн. Таңдының Бай-Хаакта автоклубта байдал база оон дээрезевес.

Автоклубтар эргелекчилери боттарының ажылын эки билбес, отчёдунга агитбригаданың ажылын чугаалаан, автоклуб-биле агитбриганың ылгалын билбес болганнар.

Автоклуб эргелекчилери агитбригаданың ажылын холгаарлап отчёттаар, чогум автоклубтуң ажылын эки билбес болганын барымдаалааш, автоклубтарже тайылбыр чагаа бижиирин Культура министерствозу оргкомитетке дааскан.

Б. ШОЖУТ.

ШУПТУ-ЛА АЖЫЛДАВАС

Мөңгүн-Тайга районнуң эң ындыкы бөлүгү — Кызыл-Хая суурдан бижип олур бис. Бирээде, магазин ажылдавас ийин. Бара чангыс садыг ол болганда хүннүң чугула херегледи бараан-нар садып алыр чер чок. Оон эргелекчизи Хертек Хөлүгүнүн боду суурда көстүп турар, а кажан магазин ажыттынарын айтырарга — харылавас.

Пекарняның ажылынга база хомудалывыс улуг. Хлебти эвээшти быжырып турар. Норма ёзугаар берип турдала, сөөлгү улуска чедишпейн баар-дыр.

Кино деп чүве көрбээнивистен бээр дыка үр болду. Чок болза киномеханик район төвү киргеш, чиде бээр, чок болза чырык кыппайн баар. Бо талазы-биле «Мөген-Бүрен» совхозтуң дирекциязы та чүнү бодап турар чүве.

Ынчангаш, бо четпестерни дарый чайладып, кыдыг-кызыгаар черде биске дузалажыр талазы-биле чогуур черлер хемчег алыр боор деп идегедивис.

Я. ТОРГУ. Суурнуң чурттакчыларының мурнундан.

Кызылдын уран чүүл училищезиниң сургуулу Семен Саттың «КУСКУ АЯННАР» деп этюдтары.

ААЛЧЫЛАР

КРАСНОЯРСКАЯ ГОСФИЛАРМОНИЯ

Киев филармониязының Красноярск филармониязында керээ ёзугаар ажылдап турар артистер бөлүү бистиң республикада бодунуң оюнун көргүзүп турар. Ук бөлүк найысылал Кызылдың албан организациялар, өөредилге черлеринге болгаш Каа-Хем, Эрзин, Тес-Хем районнарынга оюнун көргүскен.

Бөлүктүң артистериниң көргүзүглерин ол районнарның ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле көргеннер. Бөлүктүң удуртукчузу Борис Леонардович Асеев сцена уран чүүлүнүң онзагай жанрында 40 чылдар дургузунда ажылдап келген. Хандыкшылдыг мергежили-биле хоочун артист бистиң республиканың ажыл-ишчилеринге ам-даа бараан болуп, бодунуң онзагай уран чүүлүн бараалгадыр. Республикага Борис Леонардовичиниң эстрада бөлүү бо кыска үе дургузунда ниитизи-биле 64 концерттерни көргүскен. Оларның чартыы көдээниң ажыл-ишчилеринге бараалгаттынган. Артистер бөлүүнүң программазында бистиң чогаалчыларывыс Степан Сарыг-оолдуң, Светлана Козлованың чогаалдарындан үзүндүлер база кирип турар.

ЧУРУКТА: хоочун артист Б. Л. АСЕЕВ.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«АБВГД-ейлээр».
11.25—«Силерге ада-иелер».
11.55—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
12.25—«Чурукчулар дугайында чечен чугаалар». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Е. Ф. Белашов.
12.55—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфония оркестриниң концерти. Дирижеру — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьев.
13.25—«Номчуур чүүлдер». Дамчыдылганы филология эртемнериниң доктору, профессор Н. М. Сикорский чорудар.
14.15—«Спортлото» тиражы.
14.30—«Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлаадыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар.
15.15—Уругларга фильм. «Капитан Грантының уруглары». Уран-чечен фильм.
16.40—«Музыка абонементизи». Аныяк күүседикчилер. РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Буруев ырлаар. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң улустуң артизи И. И. Петров чорудар.
17.05—«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал.
17.35—«Аргонавтылар». Мультфильм.
17.55—«Билдингир-даа бол элдептиг». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң ЭА-ның этнография институдунуң директору академик Ю. В. Бромлей киржир. Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар.
18.55—«Ыр-78».
19.30—Медээлер.
19.40—Армениянын КП-ның ТК-зының бирги секретары К. С. Демирчянның чугаазы.
19.55—«Аъш-дуңма чорук». Кинопрограмма.
20.30—Армениянын уран чүүл мастерлериниң киржилгези-биле концерт.
20.55—«Ревком даргазы». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Кые дуңмам». Музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.
00.05—00.40— «Адышта хүн». Документалдыг телефильм. Төнгеде — медээлер.

КИНО

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хуу эстекчи» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мультчыынды» 9.00, «Айыылдыг оюннар» 10.20, 14.40, 16.30, «Юлия Вревская» 12.00, 18.00, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Элдептиг хераажен» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дүнеки мотоциклист» 15.00, «Сиявуш дугайында чугаа» 17.00, 20.00 шактарда.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге хар холуматтыг чаъс чаар. Хат секундада 6—11 метр чедер. Агаар 5—10, чамдык районнарга 0—5, Кызылга 8—10 градус чылыыр.

Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели Кемерово хоорайның № 49 училищезинге өөредири-биле 10 класс дооскаңнарны хүлээп алыр. Училище хлеб быжырыкчыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы 1 чыл. Айда 60 рубль стипендия төлээр. Өөреникчилерге ниитиниң чурталга бажыңын бээр.

Училищеге кирери-биле дараазында документилерни киирер:

1. Школа дооскаңының дугайында аттестат.
2. Школадан, сөөлгү ажылдап турган чериңден характеристика.
3. № 286 майык ёзугаар шынзылга.
4. 3х4 см хемчээлдиг 6 фоточурук.

Паспортту боду эккеп көргүзер.

Октябрь 16-га чедир айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, 2, тел 2-11-91.

Хоорайның № 4 ортумак профтехучилищези октябрь 14-те эртенгиниң 10 шакта ада-ие хуралын чорударын чарлап тур. Хуралга дараазында айтырыгларны чугаалажыр:

1. Боттарының уругларын кижизидери дээш ада-иелерниң харыысалгазы. Лектор Р. Д. Нугис.
2. Эрткен өөредилге чылында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың түңнелдери болгаш чаа өөредилге чылында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың байдалы.

Бүгү ада-иелерниң олуржуру албан.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарнаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2701.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01100.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 239 (10836) | 1978 чылдың октябрь 15, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының акы-дуңма найыралы, чайгылыш чок чаңгыс эви делгерезин!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Арменияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединге
Армян Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң Президиумунга
Армян ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Байгамчыктыг хүн-биле—Россияның составынга Арменияның киргенинден бээр 150 чыл болганынга база Республиканы Ленин ордени-биле шаңнаанынга холбаштыр Армян ССР-ниң ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитети, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүректиң халызындан байыр чедирип тур. Армян улус-биле кады бо улуг байырлалды бистиң өндүр улуг социалистиг Төрээн чуртувустуң бүгү акы-дуңма улустары демдеглеп турар.

Чөөн Арменияның Россия-биле каттышканы дыка улуг депшилгелиг ужур-дузалыг төөгүлүг акт болган. Өске чер-чурттуг эжелекчилерниң хыдышкыныңың кыжанындан армян улусту ол каттыжыышкын камгалап алган, оон социал болгаш национал чаарты төрүттүнүүшкүнүнге объективтиг байдалдарны тургускан, мурнакчы орус культураже, ниити-демократтыг болгаш марксчи идеяларже, ленинчи партияның өндүр улуг херээнче хандыкшыр арганы ажылчы армяннарга берген. Россияның революсчу күштеринден Арменияның улус массалары боттарының кезээ шагдагы күзел-чүткүлдериниң болгаш идегелдериниң күчүлүг болгаш шынчы камгалакчызын тыпкан. Бистиң чуртувустуң орус болгаш өске-даа улустары-биле кады Арменияның ажылчы чоннары хааның эрге-чагыргага, капиталистерниң болгаш помещиктерниң эрге-чагыргазынга удур, социалистиг идеалдарның тиилелгези дээш Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле алдарлыг оруккy эрткен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга шапкын депшилгениң делгем оруун армян улуска ажыдып берген, анаа ёзулуг хостуг эрге-шөлээни болгаш хамаарышпас чорукту хандырып берген, социал-экономиктиг болгаш национал дарладыышкындан ону кезээ шагда адырып алган.

Төөгүнүң дараазындагы бүгү үе-чадаларында—Совет эрге-чагырганы доктаадып тургузар болгаш быжыглаар дээш демиселге, иштики болгаш делегей реакциязының күштери-биле кадыг-дошкун тулчуушкуннарга, социалистиг экономиканы болгаш культураны тургузарынга база хөгжүдеринге—армян улус совет патриотизминиң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге шынчы чоруун ыдыктыы-биле кадагалавышаан, улуг орус улус-биле сырый чаңгыс эштиг чорып келген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Арменияның оолдары болгаш кыстары бүгү совет кижилер-биле бир демей, Төрээн чурттуң хосталгазы, алдары болгаш хамаарышпас чоруу дээш эрес-маадыр тулчуп, фашистиг кулдандырыгдан делегейни камгалап алган бистиң улузувустуң маадырлыг чыл демдеглелинге чырыткыланчак эвээш эвес арынннарны киир бижиткен.

Совет Армения бөгүн—чечектелчек, шапкын хөгжүлделиг республика-дыр. Социалистиг нацияларның акы-дуңмалыышкы өг-бүлезинге оларның ак сеткилдиг дузалачызы-биле Армения чаа амыдыралдың тургузуушкунунга дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган. Сайзыраңгай социализм ниитилелинге тураа чогуур демдектер ам Совет Арменияның бүгү-ле материалдыг болгаш угаан-бодал амыдыралын тодарадып турар.

Чурттуң чаңгыс аай улус ажыл-агый комплекизиниң чарылбас кезээ—республиканың экономиказы бедик деңнелди чедип алган. Ында энергетика, металлургия, автоматизация чепсек-херекселдерин бүдүрери, прибор тудуушкуну, химия, электротехника, радиотехника болгаш электрон үлетпүрү калбак хөгжээн. Армян кодээниң хевир-шинчизи таныттынмас кылдыр өскерилген. Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдеринде он-он муң тракторлар, автомобильдер, кодээ ажыл-агыйының янзы-бүрү машиналары ажылдап турар. Ирригация болгаш мелиорация, чаа черлерни шиңгээдип алыры кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай күштелдиреринге, оон экономиктиг ажыктыын бедидеринге улам улуг рольду ойнап турар.

Армян улустуң культуразы кайгамчык чечектелген. Армян совет литератураның болгаш уран чүүлдүң эң дээре чогаалдары бистиң бүгү-улусчу күрүневистиң угаан-бодал эртинезинде кирген. Национал хевирлиг болгаш интернационалчы утка-бодалдыг ол чогаалдар социалистиг ханы утказыг. Республиканың эртемденнери совет эртемге улуг салыышкынын киирип турар.

Ол бүгү чүүлдер ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруун болгаш культуразын чайгылыш чок бедидеринге, күш-ажыл кижилериниң бүгү талалыг сайзыралынга эң калбак аргаларны ажыдып турар.

Армян ССР-ниң чедиишкиннери бүгү совет кижилерни ханы болгаш шынчы сеткил-биле өөртүп турар. Ол чедиишкиннер социалистиг ниитилел болгаш күрүне тургузуунуң амыдыралчы өндүр улуг күштүгүнүң, ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң, ССРЭ-ниң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының бүгү талалыг хөгжүлдезиниң дугайында партияның база чазактың үргүлчү сагыш салыышкынының бүзүрелдиг херечизи болуп турар.

Россияның составынга Арменияның киргениниң 150 чылын Арменияның ажылчын ангызы, колхозчу тараачыннары болгаш улусчу интеллигенциязы күш-ажылчы болгаш политиктиг кодурлуушкунун байдалында демдеглеп турар, ындыг кодурлуушкунну партияның XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның оон дараазында болган Пленумнарының шиитпирлери, ССРЭ-ниң чаа Конституциязы, Армян Совет Социалистиг Республиканың Конституциязын хүлээп алганы болдурган. 1978 чылдың улус ажыл-агый планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин, ниитизи-биле онгу беш чылдың онаалдаларын чедиишкиннг күүседир дээш боттарының шудургу демисели-биле олар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, улустарның найыралынга, социалистиг Төрээн чуртка чайгылыш чок шынчызын көргүзүп турарлар.

Республиканың ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын, оон дайынчы отряды—Арменияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле экономиканы, эртемни болгаш культураны улам ыңай кодүрер дээш моон соңгаар-даа идепкейлиг демисежир, Төрээн чурттуң күчүзүн, ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма найыралын болгаш чаңгыс эвин мөгаг чокка быжыглап, боттарының бүгү күжүн, билиин болгаш дуржулгазын коммунизм тургузуушкунунуң өндүр улуг херээнге, ленинчи идеяларның тиилелгезинге бээр дээрзинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

Армян Совет Социалистиг Республика болгаш оон күш-ажылга ынакшылдыг талантылыг улузу делгерезин!

Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

Октябрьның, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының өндүр улуг чаалап алыышкыны—ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма найыралы болгаш чайгылыш чок чаңгыс эви делгерезин!

Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле—бурунгаар, коммунизмниң тиилелгезинче!

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

АРМЕНИЯДА БАЙЫРЛАЛДАР

ЕРЕВАН. (СЭТА). Совет Арменияның хоорайлары болгаш суурлары байырлалдыы-биле каастанып шиметтинген. Республиканың ажылчы чоннары кайгамчыктыг хүнну—Россияның составынга Арменияның кирген хүнүнден бээр 150 чыл болганын уткуп турар. Найыралдың болгаш акы-дуңмалышкы чоруктуң байырлалында хөй саның аалчылар—эвилелдешкен республикаларның, Россия Федерациязының делегациялары, даштыкыда депшилгелиг армян организацияларның төлээлекчилери четкилеп келген.

Октябрь 13-те СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев, эвилелдешкен республикаларның, Россия Федерациязының делегацияларының удуртукчулары В. И. Ленинге тураскаалга болгаш Тиилелге парыгында Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечектер салганнар. Чечектерни Арменияның Компартиязының ТК-зының, Армян ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден база салган.

Хоорайның Абовян деп чаа үлетпүр төвүнде орус-армян найыралга алдар болдуруп тургускан өндүр улуг тураскаалды аалчылар көрген.

Д. Ф. Устинов Ереван гарнизонунуң шериг кезектериниң бирээзинге чораан. Армян ССР-ниң УАЧД-ге болгаш Матенадаранда бурунгу хол-биле бижээн тураскаалдарның М. Маштоц аттыг эртем-шинчилел институдунга база чораан.

Д. Ф. Устиновту Арменияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары К. С. Демирчян, Армян ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Е. Саркисов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ф. Т. Саркисян олар үдеп чорааннар.

«САЛЮТ-6»—«СОЮЗ-31»—«ПРОГРЕСС-4»:

Шинчилелдер уламчылавышаан

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков оларның орбитага он чеди неделя дургузунда ужудуушкуну доозулган.

Экипаж «Прогресс-4» корабльдиң чүъгүн дүжүрер талазы-биле сөөлгү операцияларны күүсеткеннер. Станциядан адырган дериг-херекселдерни космонавтылар корабльдиң чүък сөөртүр черинче аппарып, оларның чогуур турар черлеринге тургускан. Станцияның каттышкан шимчедикчи агрегаттарының бактарын одаар чүүл-биле немей кударын дооскан.

Хүннүң программазында Чер кырын болгаш Делегей океаның кырын дөрт хайгаараары база чурукка тырттырары, күш-дамыр мергежилгелерин кылыры көрдүнген.

Октябрь 12-де бйн космонавтының комплекстиг медицина шинчилгезин, оон иштинде велоэргометрге хемчээлдиг күженишкинниг шинчилелдерни чоруткан. Шинчилелдерниң түңнелдери-биле алырга, Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков оларның кадыкшыл байдалы эки. Командирниң судалы минутада 75 катап, бортинженерниң судалы минутада 63 катап согар, дамыр базыышкынының хемчээли тус-тузунда мөңгүн суглуг чагының 130/70 болгаш 130/65 миллиметрге дең.

Орбитаның «Салют-6»—«Союз-31»—«Прогресс-4» эртем-шинчилел комплекизиниң иштики системалары болур чогуур-биле ажылдап чоруур.

Чер чоогунуң орбитазында шинчилелдер уламчылавышаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

1978 чылдың ноябрь 4-түң дыштаныр суббота хүнүн ноябрь 6-ның понедельник хүнүнче шилчидерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктааткан.

ФРАНЦУЗ-СОВЕТ НАЙЫРАЛ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛЧИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Сураглыг француз журналист, Францияның дипломаттыг парлалгазының ассоциациязының хүндүлүг даргазы Женевьева Табуиге Улустарның найыралы ордени тывыскан. Ол шаңналды найыралдыг француз-совет харылзааларны хөгжүдеринге, Францияның болгаш Совет Эвилелиниң хөй-ниитизиниң аразында харылзааларны быжыглаарынга улуг салыышкыны дээш аңаа тывыскан.

Француз дипломаттыг парлалганың төлээлекчилериниң бирээзи болуп Ж. Табуи премьер-министр Э. Эрриону үдеп, Совет Эвилелинге 20 чылдарда чораан. Оон бээрле ол тайбыңның болгаш наңды ажылдажылганың эргежыктарынга Франция биле Совет Эвилелиниң аразында найыралдыг харылзааларны улам ыңай хөгжүдериниң база быжыглаарының чайгылыш чок демиселчизи боор келген.

Оон ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелеп көргени дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Л. И. Брежневтиң бодунга Ж. Табуи изиг-биле өөрүп четтиргенин илереткен. Улустарның Найыралы деп кайгамчык аттыг бедик шаңнал мээң бүгү амыдыралымның кол сорулгаларының бирээзин: Совет Эвилелиниң болгаш Францияның улустарының аразында найыралды болгаш акы-дуңмалышкы чорукту сагындырып турар деп, ол медеглээн. Бистиң чурттарывыстың аразында найырал тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң доктаамал фактору боор келгени дээрзин төөгү херечилеп турар. Француз-орус эвилел болза төөгүнүң эргилде бүрүзүнге илереттинип келир эргежок чугула чүүл болур дең, 1942 чылда генерал де Голльдуң медеглээни таварылга эвес дээрзин Ж. Табуи демдеглээн. Герман фашизмни тиилээниниң соонда эрткен үе дургузунда Франция болгаш ССРЭ боттарының харылзааларын экижидер болгаш кады ажылдажылганы хапыладыр сорулга-биле күженишкиннерин кажан-даа соксатпайн келгеннер. ССРЭ тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң политиказынга кончуг улуг рольду ойнап турар улуг үлетпүр күрүнези болу берген. Бистиң чурттарывыстың болгаш улустарывыстың кады ажылдажылгазы чавырлыышкынны база тайбыңның ханызарынга улуг салыышкынны киирип турар. Ол чорук болза бистиң найыралывыстың эң эки түңнелдери болур.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА!

МИИТ-тиң СТУДЕНТИЛЕРИ БАМ-га

МОСКВА. Москваның демир-орук транспортунуң институдунуң коллективин Байкал-Амур магистралының тудугжулары-биле үр үениң найыралы холбап турар. Оон баштайгы студентилериниң тудугжу отряды ол крайларга 1972 чылда-ла ажылдап турган, оон бээр чыл бүрүзүнде 1000 студентилер БАМ-че чоруп турар. Бо чылын МИИТ-тиң аныяктары барык-ла 4 миллион рубль капитал салыышкынын шиңгээдип алыр ужурлуг.

Институттуң дээди курсчулары болгаш аспирантылары янзы-бүрү бүдүрүлге коллективтери-биле кады БАМ-га эртем ажылдарын кылып турарлар. «Жданов-тяжмаш» үлетпүр каттыжыышкынының коллективи-биле кады москвачылар сес вагонтуг аар чүък сөөртүр цистерананы кылып алганнар. Чаа орукка ону ажыглаары чүък сөөртүрүн улгаттырар арганы бээр.

«Тудуг конструкцияларының» кафедрада Байкал-Амур оруунда тудуп турар үлетпүр тудугларынга херегл ээр полимерцементиниң хевирлерин шенеп турар, үр-хуусаалыг көвүрүглерни ажылдап кылып турар.

ЧУРУКТА: институттуң комсомол комитединге МИИТ-78 студентилерниң тудуг отрядтарының маршруттарын ылавылап турары.

Солагай талазындан оң талазынче: Александр Дмитриев, Владимир Трушин болгаш Николай Борисов.

В. БУДАННЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Бо чылдың октябрь айының баштайгы он хонуунда мал чемнери белеткээриниң талазы-биле барыын зонаның районнарындан социалистиг чарышка Барыын-Хемчик район бирги черни ээлээн. Аңаа СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле акша шаңналын тыпсырын шиитпирлээн.

Ук шаңналды тыпсырынга тураскааткан районнуң партия-ажыл-агый активиниң хуралы СЭКП райкомунуң хуралдаар залынга болуп эрткен. Шилчиир Кызыл тукту профоблчөвүлелдиң секретары С. Д. Киров байырлалдыг байдалга тывыскан.

СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. П. Куулар сөс алгаш, ниитиниң малынга четчир санныг мал чемин белеткээр дээш районнуң ажыл-ишчилери ам-даа эки ажылдаар дээрзин бүзүреткен.

Тиилекчилерге

СЭКП Тес-Хем райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском районнуң кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының аразында социалистиг чарыжының үшкү кварталда түңнелдерин чугаалажып көргеш, чарыштың тиилекчилерин илереткен.

Ажыл-агыйлардан «Кызыл-гаар» совхоз күрүнеге эът, дүк садарының планныг онаалдаларын күүсеткеш, бирги черни ээлээн. Совхозка партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ТОС АЙНЫЫ-БИЛЕ

Мал ажылдыг Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдары база аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткели-биле таныжкаш, орта соруктуг кирип, онгу беш чылдың үшкү чылында мал бажын өстүрер, оон продуктулуг чоруун бедидериниң планын күүседир дээш бо чылдың эрткен айларында күженишкинниг ажылдааннар.

1978 чылдың тос айларында мал бажын өстүрериниң планныг онаалдазын мөңгүн-тайгажылар чедиишкинниг күүсеткеннер. Мыйыстыг бода малды өстүрер планы 100,3 хуу, хойнуу—108,8 хуу, өшкүнүү—100,3 хуу чылгызы—101,2 хуу болган. Төрүүр чүс баш малга онаалтыр өзүлде эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 13 бызаа, 55 хураган, 15 анай, 19 кулун хөйну алган.

Чоокта чаа СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң бюрозу, улус депутаттарының район Совединиң күүскому ажыл-агыйларның болгаш тус-тус малчыннарның аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп, хүлээлгелериниң күүселдезин хынаан. Мал бажын өстүрер болгаш оон продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле «Малчын» совхоз (директору С. Очур, партком секретары К. Чындыг-оол) чарышка тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП райкомунуң райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Тус-тус хойжуларның аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде, малчыннның көргүзүглерин барымдаалавышаан, келир кышка белеткелин база көрген. Бо чылын төрүүр чүс баш хойга онаалтыр 106 хураганны алган, дүк планын ажыр күүсеткен болгаш 10 тонна сигенни белеткээр социалистиг хүлээлгезин 18 тонна чедирген, хоочун хойжу Доңгак Делгерович Успун («Малчын» совхоз) бирги черни ээлээн. Доңгак Делгеровичиниң чурттаар бажыңын, хоюнуң кажаазын үлегерлиг белеткээн, оон аңгыда сигенни кыштаанга сөөртүп болген.

Бо чедиишкиннер-биле чергелештир чамдык четпестер барын СЭКП райкомунуң бюрозу, райкүүском айытан. 1978 чылдың эрткен тос айларында янзы-бүрү чылдагааннардан элээн хөй баш мал хораан. Ажыл-агыйларның тускай эртемниглери негелдеге чедир ажылдавайн, малдың учёт-дацзызын чогуур ой-шаанда тургуспайн, харысалга чок малчыннардан негелдени күштелдирбейн турарын ол херечилеп турар.

Мөңгүн-Тайганың кайы-даа совхозтарының ишчилери келир кышка багай эвес белеткенип турар. Малчыннарның кыштаглары колдуу септеттинген, чамдыктарында сиген дужурттунген.

Район бо чылын мал чеми белеткээр планын 108,7 хуу күүсеткен. Ынчалза-даа бо көргүзүгге мөңгүн-тайгажылар доктаавааннар. Мал чеми белеткээр шалыпчы 20 хонукту чарлаан. Ам-даа 100 тонна сигенни белеткээри-биле Ак-Чыраажe ажылчыннар аъттанышкан.

Ынчангаш келир чылын малдың бажын моон-даа ыңай өстүрер, оон продуктуларын күрүнеге садарын улам көвүдедир арга-курлавырлар районнуң ишчилеринде бар.

Э. СААЯ,
улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол бухгалтери.

XXV **ШЫНАРНЫҢ, АЖЫКТЫГ ЧОРУКТУН БЕШ ЧЫЛЫ** XXV

Мурнакчылар ыраалап тур

ЧАРЫШПЫШААН

Бистиң бригадавыс 1978 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турар. Районнар, хоорайлар аразында маршруттарда бис. Бригада кежигүннери шупту-ла кызымак ажылдап турарлар. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты бистиң бригадавыстың эдилеп турары таварылга эвес. Ону шынзыдып ажылдаары бистен негеттинип турар.

Хову-Аксының АТБ-зинден С. Янковтуң бригадазы-биле чаржып турар бис. Оларның бригадазы база-ла бедик көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчы бригада чүве. Чарыштыг эштеривис боттарының харылап турар маршрудунга «Пассажирлерни культурлуг хандырар талазы-биле үлегерлиг маршрут» деп атты чедип алганнар. Олар чамдык көргүзүглер талазы-биле бисти харын ажып-даа турарлар. Чарыжывыстың түңнелин үргүлчү үндүрүп-даа турар бис.

Ю. ДЕРЕВЯГИН,
Кызылдың пассажир АТБ-зинде бригадир.

Күүсеттивис

Кызыл хоорайның электробарааннары садар № 10 магазинде ам 3 чыл чедир ажылдап турар мен. Үр эвес-даа ажылдаан болзумза, өске эш-өөрүм-биле бир демей, ай, квартал планын күүседип келдим. 1977 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, херек демдээн алдым.

Бо магазин — коммунистиг күш-ажылдың коллективи. Магазинни арыг-силиг тургузар, көрүштүг кылдыр каастаар, хандырылганың культуразын бедидер, чоннуң бараанга негелдезин хандырар, өресамчыгдал чок ажылдаар, хөй-нийти амыдыралынга идепкейлиг киржир деп хүлээнген бис. Хүлээлге багай эвес күүсеттинип турар. Чылда 623 муң рубльдиң бараанын чонга садар тургаш, чаа Конституцияның бир чыл оюнуң бүдүүзүнде 625 муң ажыг рубльдиң бараанын саткан бис.

Ажылдап келген үем дургузунда садып алыкчыларның талазындан хомудал-даа турбады. Ынчалзадаа бисте бараннар ассортиментизи дыка кызыы. Садып алыкчылар кандыг-бир чок бараанны айтырарга, «Чок» деп харыы бээри черле эпчок болур чүве. Бир эвес бараннар элбек турган болза, моон-даа бедик көргүзүглүг болур ийик бис.

Г. СПРЫГИНА.

Социалистиг чарыш экраны

ЧАРЫШ-ЧОННУҢ ЧОГААДЫЛГАЗЫ

1978 ОКТЯБРЬ № 10

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! 1978 чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш демисежиңер! Күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын чүткүлдүг чедип алыңар!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Хүлээлге күүселдези

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ЧӨП АЖЫГЛАВЫШААН

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының Чадаанада районнар аразында каттыжыышкынының коллективи онгу беш чылдың үшкү чылында планныг онаалдаларны хуусаа бетинде күүседир дээш күженишкинниг ажылдап турар. Каттыжыышкынның начальниги Федор Григорьевич Баранов-биле бистиң корреспондентивис ужурашкаш, бо чылын алдынган социалистиг хүлээлгелерин коллектив канчаар күүседип турар дугайын сонуургаан. Ооң чугаазы бо.

— Ниитизи-биле каттыжыышкын 1978 чылдың планныг онаалдаларын чогуур хуусаадан 5 хонук эрте күүседир хүлээлгени алган. Ол хүлээлгевисти айыткан үезинден эрте күүседиптер аргалар бисте бар. Чүге дээрге эрткен кварталдарның планы чедиишкинниг күүсеттинген. 679,7 муң рубльдиң продукциязын сайгарар тургаш, ону 686,2 муң рубльге күүсеттивис. А салбырлар аайы-биле алыр болза, байдал база эки. Механизастаттынган отрядтың коллективи 9 айларның планын 138,3 хуу күүсеткен. Машина-трактор септээр мастерская, шугум-монтаж участогу, материал-техниктиг хандырылга килдизи, техниктиг ажаалда станциязы планнарын шупту ажыр күүсеткеннер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнгенинден база-ла 12,7 хуу ажыр күүсеттинген. Азы социалистиг хүлээлгеде көрдүнгенин харын-даа ажыр күүсеттинген-дир.

Салбырлар аайы-биле алгаш, машина-трактор септээр мастерскаяны ап көрээлиңер. Оларның 1978 чылда алган социалистиг хүлээлгелеринде бижиттингени: пландан ажыр 4 муң рубльдиң продукциязын, 1 тракторну, 1 автомобильди, 1 комбайнны пландан ажыр септээр, 2 чаартыкчы саналды бүдүрүлгеге шиңгээдир, хууда таңманы салыр эргени 5 ажылчыннар чедип алыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынганындан ажыр 0,5 хуу өстүрер. А херек кырында мастерскаяның коллективи пландан ажыр 25 муң рубльдиң продукциязын сайгарган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2,8 хуу бедиткен болгаш чаартыкчы 2 саналды бүдүрүлгеде ажыглаан. Септээн кылыгларга хууда таңма салыр эргелиг 5 ажылчыннар мастерскаяда ажылдап турар. Алдынган хүлээлгениң пунктулары колдуунда мынчаар чедиишкинниг күүсеттинген. А чүгле артык кезектер чедишпезинден тракторлар септээр планывыс чедир күүсеттинмейн барган.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнуң байырлалынга бүдүрүлгениң бедик көргүзүглерлиг ужурашкан мурнакчыларны демдеглексээр-дир мен. Сүт-дер-оол Монгуштуң удурткан механизастаттынган колоннаның коллективи үш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Ол коллектив чылдан чылче чедиишкинниг ажылдап турар. Оон аңгыда бистиң коллективтен 5 кижи хууда беш чыл планын база күүседипкен. Оларга механизастаттынган отрядтан Семис-оол Ооржак, Николай Салчак, машина-трактор септээр мастерскаядан Иван Зайцев, Доржулдай Сат, шугум-монтаж участогундан Олег Базыр-оол хамааржыр. Чарышка үргүлчү тиилекчилер болуп үнүп турар инженер-дефектовщик Сергей Монгуштуң, хууда таңма салыр эргени чедип алганнар Калдар-оол Кара-Монгуштуң, Дыргык-оол Ховалыгның, Юрий Крайнюктуң болгаш оон-даа өске мурнакчыларның ажыл-ижи мактаалдыг. Ажыл-иштиң чедиишкинниг болурунга социалистиг чарыш дузалап турар. Салбырлар, бригадалар аразында база тус-тус кижилер аразында социалистиг чарышты ай, квартал санында түңнеп, тиилекчилерни тодарадып, шаңнап, мактап турар бис.

Чедиишкиннер-биле чергелештир ажылывыста четпестер барын демдеглээри чугула. Коллективте политкижизидилге ажылы чогуур деңнелге чедир тургустунмаанын миннип чугаалаар апаар. Чамдык ажылчыннарның талазындан чылдагаан чок ажыл шагы үзер, арага-дарыга хандыкшыыр чоруктар бар. Бир эвес прогулдарны шуут болдурбас болзувусса кижи бүрүзү хууда онаашкан планныг онаалдаларын бүрүн күүседирин чедип ап болуруну аргазын ол бээр ийик.

Кылдынган ажылдың шынарынче кичээнгейни күштелдирери база бистен негеттинип турар. Септеттинген машина-техниканың шынары куду болур таварылгалар база бар. Продукцияның шынарын бедидер, септелгени ыңаныштыг кылдыр чорудар дээш тускай хемчеглерни ажылдап кылгаш, оларны бүдүрүлгеге боттандырарын хандырар ужурлуг бис.

Моон алгаш көөрге, бүдүрүлгеде чедир ажыглаттынмайн турар курлавырлар бардыр. Ынчангаш бо арга-курлавырларны ажыглавышаан, каттыжыышкынның ажылын улам экижидери бистиң сорулгавыс.

КҮШТҮГ МОБИЛИЗАСТААР БИС

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ооң соондагы Пленумнарының шиитпирлерин удуртулга болдургаш, Сукпакта мал семиртир комплекстиң базазынга ажыл-агыйлар аразының мал семиртир каттыжыышкынын тургускандан бээр бир чыл ажып турар.

Амгы үеде каттыжыышкында Кызыл, Таңды, Улуг-Хем районнарының 21 совхозтары болгаш Кызыл хоорай хамааржып турар. Ниитизи-биле 4000 ажыг аныяк шарылар комплексте семиртилгеде, а 20 муң ажыг хой кодааннарда туруп турар. Оларны ажаап кадарарында чүс ажыг малчыннар ажылдап турар.

1978 чылда социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазынга харыы кылдыр коллективтиң ажыл-ишчилери бо чылын бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Партия организациязы, профэвилел комитеди чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, ону коллективтерге чугаалажып көрген. Оон түңнелдерин кварталдап түңнээр тускай комиссия ажылдап турар.

Ниитизи-биле онгу беш чылдың үшкү чылының онаалдаларын күүседир дээш социалистиг чарышта 286 кижи хаара туттунган. Бүдүрүлгениң 14 мурнакчыларынга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары атты тывыскан, 65 ажылчын ол бедик ат дээш демисежип турар. Социалистиг чарышта бүдүрүлгениң кол-кол участоктары хаара туттунган. Чарыштың дээштиин чедип алыр дээш ажылды элээн идепкейжиткен. Бригадаларга дайынчы кудуустарны, «Чаңныктарны», «Крокодилди» үндүрүп, көскү агитация-биле оларны шимээн. Коллективтиң мурнунда сорулгаларны болгаш бүдүрүлге көргүзүглерин тускай стендилерге көргүзүп турар. Бо чылын мал семиртир комплекске кызыл-булуңну ажыткан. Аңаа социалистиг чарышты түңнеп, лекция, беседаларны эртирип турар.

Бо чылдың үшкү кварталының түңнели-биле цехтер аразында чарышка бирги черни мал ажылдакчыларының цеги (кол зоотехник А. Грудинин, цех начальниги Л. Солдатова) ээлеп, шилчиир Кызыл туктү болгаш вымпелди чаалап алган. Малчыннар аразында чарышка эки көргүзүглерлиг болган 4 бригадаларга база вымпелдерни, акша шаңналын тывыскан. Бисте тус-тус кижилер аразында социалистиг чарышты база организастаан. Оларга вымпелдерни болгаш акша шаңналдарын тывыскан турар. Бо чылын турисчи путёвка-биле 1 кижи, Москвада улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче 2 кижини чоруткан. Дыштанылга бажыннарынче 6 кижиге путёвкаларны берген.

Социалистиг чарышты доктаамал түңнеп, мурнакчыларга шаңнал-мактаалды көргүзүп, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннериниң өске-даа хевирлерин ажыглап турары коллективтиң нийти ажыл-херээнге эки салдарны чедирип турар. Бо чылдың тос айларының түңнели-биле алырга, күрүнеге дужааган бода малдың 99 хуузу эң семис күштүг болган. Ынчангаш ортумактан куду күштүг малды күрүнеге дужаавас сорулга салдынган.

Ажыл-ишчилерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга бир чугула чүүл—оларның дыштанылгазын чөп организастаары. Профэвилел комитеди болгаш профэвилел организациялары бо ажылды чогуур деңнелге чорутпайн турарын чугаалаар апаар. Чижээ, Дус-Хөлге пансионат тудар дугайында айтырыгны чугаалажып көрбейн келген; бо дээрге өйү келген айтырыг болуп турар. Ол ышкаш Шушенское болгаш өске-даа тураскаалдыг черлерже аян-чорук кылыр, кат, мөөгү чыыр талазы-биле коллективтиг үнүүшкүннерни организаставайн турар.

Ажыл-ишчилерни күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидер, социалистиг өнчүнү камгалаар, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чуруумун быжыглаар талазы-биле ам-даа улуг ажылдарны кылып, беш чылдың үшкү чылын чедиишкинниг доозарынче бүгү күштү мобилизастаар ужурлуг бис.

В. ТУМЕТЕЙ,
ажыл-агыйлар аразының мал семиртир «Сукпак» каттыжыышкынында профэвилел комитединиң даргазы.

Чарыш хрониказы

ХҮНДҮЛЕЛ САМБЫРАЗЫНДА

Кызылдың № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи чоокта чаа бүдүрүлге хуралын эрттирген. Аңаа онгу беш чылдың үшкү чылының эрткен тос айларында бригадалар болгаш тус-тус чолаачылар аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген.

№ 2 АТБ-ниң хоочун чолаачызы Владимир Михайлович Прибытконуң көргүзүү эң бедик болуп, өскелерге үлегерлиг чоруун көргүскен. Ол шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң бо беш чылының негелдезин ёзугаар ажылдап, кывар-чаар материалдарның болгаш дугуйнуң камналгазын чедип албышаан, ай планын 130 хуудан кудулатпайн келген. Ооң түңнелинде 1978 чылдың планныг онаалдазын ол бүрүн күүседипкен. Ам В. М. Прибытко 1979 чылдың үлүүнде ажылдап кирипкен.

Мурнакчы чолаачының чуруун бүдүрүлгениң хүндүлел самбыразынга азарын үн хуралга коллектив кежигүннери шиитпирлээннер.

МУРНАКЧЫЛАРГА

Келир кышка уткуштур ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарышка Артис-оол Хомушкунуң бригадазы тиилекчи болуп үнген.

Бо коллектив чоокку хүннерге чедир 3,5 муң тонна сигенни белеткээш, кыштагларга чедирген.

Бригаданың сигенчилериниң аразында калбарган чарышка элээн хөй механизаторлар тиилекчи болуп үнгеннер. Трактористер Р. Сарыг-оол, К. Хептеҡ, Н. Хомушку олар планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүсеткеш, мурнуку одуругже үнүп, өскелерге үлегерлиг чоруун көргүскеннер.

Сигенчилерниң социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген хуралга бо эштерге акша шаңналын совхоз дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитеди тывыскан.

АЛДАР ТУГУН КӨДҮРГЕН

«Кызыл тудуг» эргелелиниң дашчызы, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Николай Велигодскийниң удурткан комплекстиг бригадазы бо хүннерде «Турист» гостиницазының тудуунда ажылдап турар. Ында хаара туттунган хөй санныг бригадаларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Ооң түңнелин доктаамал үндүрүп турар.

Чоокку түңнел ёзугаар бирги черни Н. Велигодскийниң удурткан коллективи чаалап алган. Бо бригаданың кылган ажылы шынар талазы-биле онзаланып, үени чөп ажыглап турарындан планныг онаалда чедиишкинниг күүсеттинип турар. Октябрьның баштайгы хонуктарының онаалдазын ол 113 хуу күүсеткен.

Бригаданың бо чедиишкининге тураскаадып күш-ажылчы алдар тугун көдүрген.

ТЫВА—ХАКАСИЯ

1978 чылдың 9 айларында Тыва АССР биле Хакас автономнуг областың аразында социалистиг чарыштың түңнелдери

	Тыва АССР: планны күүсеткени хуу	Тыва АССР: 1978 ч. 1977 ч. деңнээрге хуу	Хакас автономнуг область: планны күүсеткени хуу	Хакас автономнуг область: 1977 ч. 1978 ч. деңнээрге хуу
ҮЛЕТПҮР				
Продукция сайгарылгазы	98	108	101	113
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	98	106	102	113
ТУДУГ				
Бүгү хевирниң капсалыы	77	110	96	135
Көрээлиг ажылдар хемчээли	82	104	105	118
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	99	102	98	104
Ажыглалга кирген чуртталга шөлү	81	173	85	142
ТРАНСПОРТ				
Нийти ажыглалдың автотранспорту-биле сөөртүлге — ТН—КМ	96	102	99	112
АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРЕРИ				
Чонга ачы-дуза чедирери	99,0	110	104	109
Оон иштинде көдээге	96	112	104	110
САДЫГ				
Үүрмектеп садар бараан саарылгазы	102	105	100,2	105
КҮРҮНЕГЕ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН САТКАНЫ (пландан ажыр даалганы ёзугаар)				
Мал болгаш куш	104	98	102	102
Сүт	102	103	101	103
Чуурга	75	96	112	102
Дүк	85	97	104	101
МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛУУ				
Бир инектен-не ортумак саалда — кг.	1317	95	1837	101
Бир дагаадан чуурга	116	100	172	97
Кыргаан дүк—кг.	2	113	4	95

Тываның Садыг министерствозунуң автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылары орулга кирип алырының үш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Бо чылдың эрткен тос айларында чолаачылар 674 муң рубль орулганы кииргеҥ. Пландан ажыр 39 муң рубль хөй болган.

Аразында социалистиг чарыштыг коллективтер — Николай Нефедов удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы биле Анатолий Пастуховтуң самосвал чолаачылары ук бүдүрүлгеде мурнакчылар болуп турарлар. Онгу беш чылды күш-ажылчы базымнар-биле олар эгелээн. Н. Нефедовтуң бригадазы эң эки көргүзүгнү бо хүннерде чедип алган. Ооң чолаачылары бо чылын 13467 шакты ажылдаар планныг тургаш, эрткен тос айларда-ла чыл планындан ажыр 3687 шакты ажылдаан. 1700 литр кывар-чаар материалдарны камнап алган.

Бо коллективтиң найыралы быжыг. Бригадир — бүдүрүлгеде комсомол организациязының секретары. Бодунга болгаш эш-өөрүнге шыңгыы негелделиг. Социалистиг чарышты ол дээштиг организастап, бижилиг удуртуп турар.

Самосвал чолаачыларының бригадазында күш-ажылдың сагылга-чуруму эки.

Бүдүрүлгеде социалистиг чарышты дээштиг организастаар талазы-биле ында партия организациязы, профэвилел местькому эзээш эвес ажылдарны кылып келген. Чарыштыг коллективтерниң, тус-тус кижилерниң көргүзүглерин тускай стендиде чырыткан. Тиилекчилерге вымпелдерни, хүндүлел бижиктерин тывыссып турар.

Автомашиналарның бүдүрүкчүлүг ажылдаарының талазы-биле бистиң республикада коэффициентизи бедик бүдүрүлгелерниң бирээзи ол.

А. ЗАЙЦЕВ.

ЧУРУКТАРДА: ажыл хүнү эгелээн (үстүнде); Н. Нефедовтуң бригадазының онаалданы ап турары (Адаанда, солагай талазында). Бригадир А. Пастухов өөрү-биле чугаалажып турары (оң талазында).

АВТОРНУҢ фотолары.

ЧАРЫШТЫГ БРИГАДАЛАРДА

Бөгүн — Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү

УЛАМ ЭКИ АЖЫЛДААР

Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары боттарының байырлалын төөгүлүг үеде демдеглеп турар: чоокта чаа бүгү чурт ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн демдеглээн.

Республиканың аъш-чем, эът-сүт үлетпүрүнүң ажылдакчылары СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин болгаш 1978 чылдың планныг даалгаларын база социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш чарышты оңгу беш чылдың эгезинден тура улам калбартканнар. Ооң түңнелинде олар чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Республиканың аъш-чем үлетпүрү ниитизи-биле бо чылдың тос айларының планын продукция сайгарар талазы-биле 100,8 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге, өзүлде темпизи 4 хуу бедээн. Пландан ажыр 37 тонна мал саржаан, 16 тонна колбаса, 42 тонна кондитер кылыгларын бүдүрүп үндүрген. Пландан ажыр кылып үндүрген продукцияның 80 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң түңнелинде чедип алганын демдеглээр херек. Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринден чедиишкинниг ажылдап турарларга Ак-Довурактың болгаш Хову-Аксының хлеб заводтары, Кызылдың эът комбинады, сүт комбинады болгаш өске-даа черлер хамааржыр. Чижээ, Кызылдың эът комбинады сайгарылга талазы-биле тос айлар планын 102,6 хуу, сүт комбинады—103,7 хуу күүсеткен.

Сөөлгү чылдарда аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлеринге техниктиг чаартылгаларны кылып, бүдүрүлгениң технологиязын сайзыраңгайжыткан. Ол ышкаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын калбартып, эргижирээн объектилерни болгаш дериг-херекселдерни солуп чаарткан. Кызылдың сүт заводунда болгаш эът комбинадында хөй күш негеттинер ажылдарны механизастаан. Чижээ, сүт заводунда эргижирээн дериг-херекселдерни, сүт продуктуларын савалаарының автоматтыг шугумун шуут чаартып, чаа чүүлдер-биле солаан. Кызылдың пиво заводунда чаа компрессор станциязын кылган, янзы-бүрү чаа дериг-херекселдерни тургускан. Ол ышкаш Кызылдың эът комбинадында ээлчег санында-ла 2300—2500 баш шээр мал согар шууштурулга-конвейерлиг шугумну кылган. Мурнунда ол-ла шугумга 1300—1400 баш шээр малды эрттирип турган болгай. Ол болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң техниктиг хандырылгазын чаартып экижиткениниң түңнелинде оларның кылып турар продукциязының шынары экижээн болгаш ассортиментизи-даа көвүдээн. Ооң тодаргай чижээ Кызылдың сүт заводунуң болгаш эът комбинадының кылып турар продукциязының шынарының экижээни болур. Комбинат хаптап каан ветчина кылыгларын бүдүрүп эгелээн. Бо чылын ийи хевирниң колбаса кылыгларынга Шынарның күрүне демдээн тыпсыры-биле планнаан. Ында шынар хыналдазының хүннерин үргүлчү организастап, эрттирип турар. Бо болгаш өске-даа мурнакчы бүдүрүлгелерде социалистиг чарышты эки организастаан, ооң түңнелдерин үргүлчү үндүрүп, тиилекчи бригадаларны, цехтерни болгаш тус-тус кижилерни илередип, оларны шаңнап, мактап база шилчиир вымпелдерни, кызыл туктарны тыпсып турар.

Адырның бүдүрүлгелериниң эң-не харысалгалыг черлеринде коммунистер болгаш комсомолчулар, бүдүрүлге мурнакчылары, чаартыкчылар ажылдап турар. Олар бүдүрүлгеге болгаш хөй-нииити ажылынга, хууда амыдыралынга-даа өскелерге үлегер-чижек боор турар. Бөгүн, аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүнде мурнакчыларны адап, оларга байыр чедирери өөрүнчүг. Оларга Кызылдың эът комбинадының ажылчыны, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг К. О. Мөңделе, колбаса цехиниң бригадири, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг А. И. Луканина, Кызылдың хлеб заводунуң кондитерлери Б. А. Аракчаа, В. М. Масленникова, Н. Е. Насырова, Кызылдың сүт заводунуң аппаратчиги О. З. Блохина болгаш өскелер-даа хамааржыр. Бо болгаш өске-даа дыка хөй мурнакчылар боттарының хууда беш чыл планының үш чылдар даалгазын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга алдар кылдыр хуусаадан эрте күүсеткеннер. Тус-тус ажылчыннардан аңгыда бүдүн-бүдүн коллективтер планныг даалгаларны чедиишкинниг күүседип, социалистиг чарышка чедиишкиннерни чедип ап турар. Кызылдың сүт болгаш эът комбинаттары бо чылдың бирги болгаш ийиги кварталдарында үлетпүр бүдүрүлгелер аразында социалистиг чарышка мурнуку одуругну ээлээш, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаткан.

Республиканың аъш-чем, эът-сүт үлетпүрүнүң материал техниктиг баазазы моон-даа соңгаар улам быжыгар. Хонукта 30 тонна эът, 3 тонна колбаса кылыглары бүдүрер Кызыл-Мажалыктың эът комбинады удавас ажыглалга кирер. Ол ышкаш Кызылда хонукта 45 тонна хлеб-булка кылыглары бүдүрер чаа хлеб заводун тудуп турар. Бо беш чылда Кызыл-Мажалыкка болгаш Шагаан-Арыгга сүт заводтарын, тускай автотранспорттуң 80 автомашина турар баазазын ажыглалга кирер. Кызылдың эът комбинадын хонукта-ла 60 тонна эът, 5 тонна колбаса кылыглары бүдүрер кылдыр чаартыр. Аңаа хары угда 3000 тонна эът кирер соодукчуну кылыр Ак-Довуракка, Шагаан-Арыгга пиво заводтарының тудуун база эгелээр.

Үстүнде айыттынган улуг чаартылгалар болгаш планнар-даа Коммунистиг партияның, Совет чазактың бистиң республиканың бүдүрүкчү күштерин улам ынай хөгжүдер дугайында, совет кижилерниң чаагай чоруунуң дугайында хүн бүрү сагыш салыышкынының херечизи-дир. Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары аңаа харыы кылдыр моон-даа соңгаар эки ажылдаар, оңгу беш чылдың үшкү чылының планның даалгаларын хуусаадан эрте күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартыр.

М. ДОРЖУКАЙ.
СЭКП обкомунуң инструктору.

Кызылдың хлеб заводунуң кондитер кылыглары бүдүрер цехиниң коллективи бо чылдың эрткен айларында 180 тонна пряниктерни бүдүргеннер. Пряниктерниң «Банан», «Лимонный с маком», «Львовский», «Подсолнечный» дээн ышкаш хевирлери шынарның бирги категориязы-биле үнелеттинген болгаш садып алыкчылар оларны хөйү-биле херглеп турар. Цехтен А. С. Красовскаяның удурткан бригадазы 9 айларның планын 150 хуу күүсеткен болгаш заводта социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

ЧУРУКТА: пряник быжырарының бедик мергежилдиг мастерлери (солагай таладан) Н. Артемова, К. Насырова, Т. Баглаева.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БРИГАДАВЫС — ЧОРГААРАЛЫМ

Бистиң бригадавыс хлеб заводунда эң-не дуржулгалыг, хоочун бригада. Бистиңде ажылчыннар 15—20 чыл ажыг бо заводта ажылдап келген кижилер. Ынчангаш кижилерниң ажылынга мергежээни-даа кончуг, бодунуң мергежилиниң ёзулуг мастерлери апарган. Бригадиривис, кондитер кылыгларының цехиниң хоочуну Анна Савельевна Красовская маңаа үр чылдарда ажылдап келген кижи. Кады ажылдап турар эштерим Клавдия Насырова, Тамара Баглаева, Надежда Артемова /олар база-ла эки ажылы дээш үргүлчү мактадып, шаңнадып турарлар. Хөй чылдарда кады ажылдап келгеш, аравыста быжыг найыралдыг, бот-боттарывыска дузалажыр, херек апарганда солуурунга белен бис.

Амыдырал улам-на экижип, ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунуп турар-дыр. Мурнунда чылдарда шупту чүвени хол-биле кылып турдувус, ам хөй кезиин машина-биле кылыр болганы ажылывысты чиигеткен.

Кылган продукциявыс сан-хемчээлиниң-даа талазы-биле четчир, шынарын эки кылыр дээш кызып ажылдап турар бис. ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга тавараштыр бистиң бригада үш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседипкенин чугаалаары биске улуг өөрүшкү. Ынчангаш бистер боттарывыстың байырлалывысты күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткудувус.

Ынчалза-даа чарыштың түңнелин үндүргеш, ону көскү черлерге аспайн турары четпес. Кым канчаар ажылдааны, кайы бригада шаңналмакталга четкенин билбейн, дыңнавайн турар-дыр бис. Моон соңгаар ону эдери күзенчиг.

Эки шынарлыг, амданныг продукцияны бүдүрер дээш улам-на кызып ажылдаар бис.

Н. ИРГИТ.
Кызылдың хлеб заводунда кондитер, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: Горькийниң «Университеттериниң» изи-биле

Соңгаларын шаарап демир-биле быжыглаан, демир-биле шап каан эжиинде аажок улуг шоочалыг бедик эвес туушбу бажың — Красновидово деп волга суурнуң төвүнде турар бо ёзулуг-ла чиг далган, тараа садыглаарынга таарыштырган лаңгызы катап тургустунган. Тозан чылдар мурнунда аныяк Горький маңаа, шөлүлгеден чаа чедип келген революсчу өңнүү М. А. Ромасьтыңга чурттап турган.

Ынчаарда Казань университединге кирер дээш ойталаттырып каапкан Горький биле университеттиг хоорайларга чурттаарын хоругдаттырган Ромась Красновидово суурга барып, улуг эвес аъш-чем садызы ажыдып алган, тараачыннар, балыкчылар, матростар ортузунга чырыдыкчы суртаал ажылы чорудуп турганнар. Чуртталгазының ол үезиниң дугайын чогаалчы «Мээң университеттерим» деп тоожузунга болгаш ол үедеги рассказтарынга бижээн.

М. Ромась биле М. Горькийге оларның ол ажыл-чорудулгазы дээш өжээргээн көдээ байлар оларның садыын өрттедипкеннер. Шак-ла ынчан келир үениң чогаалчызы Россияны эргий бодунуң баштайгы аян-чоруун эгелээн.

Ам ол бажың ынчаардагы шинчи кире берген. Эрги салыышкынны арттырып, база архитектуразын үревейн тургаш, реставраторлар бажыңның ханазын катап салгаш, соңгаларын, эжиин катап тургусканнар. Шалазында шала адаанче кирер чажыт ойбак бар—шала адаанга хоругдалдыг литература шыгжап турганнар. Бажыңның хажызында бичии кош тудуг бар, ооң сарапчазының адаанга М. Горький дөрт ай ажыг чурттаан. Ол бажыңның чанында ам экспозиция залы тудупкан: аңаа М. Горькийниң музейин ажыдары көрдүнген ол бооза чогаалчының Поволжье көдээзинде баштайгы музейи. Ону боттачыларлы-биле А. М. Горькийниң Казаньда бажың-музейиниң ажылдакчылары болгаш активчилери ажылдап турарлар.

УКРАИНА: конвейерде чүгле чаа чүүлдер

Чем кылыр өрээлдер дериин кылып турар «Бровармебель» каттыжыышкынының ажылчыннары бо чылын багай кылдынган мебель дугайында чаңгыс-даа хомудал албааннар. Чуртталга бажыңнарының архитекторлары, телевилекчилери-биле сүмележип тургаш кылган кухня дериинин түүзү республикада туттунуп эгелеп турар чуртталга бажыңнарының чем кылыр өрээлдеринге аажок таарыжыр.

Ук мебель таарымчалыг үзүктерлиг шкафтардан тургустунган. Сава аймаа, аъш-чем, чимистер, ногаалар оларның иштинге аңгы-аңгы шыгжаттынар. Кылыглар конвейерден «чаа чүүл» деп демдек-биле үнүп турар.

БЕЛОРУССИЯ: ногаан концентраттар

Борисовтуң дуржулга-көргүзүглүг ыяш ажыл-агыйы республиканың комбикорм бүдүрүлгелеринче чыл эгезинден бээр беш чүс тонна хире мал болгаш куш чеминиң рационун байыдар ногаан концентраттарны чорудуп берген.

Мурнунда өрттеттинип турган теп-бүрүлерни ам ыяш ажыл-агыйлары, ыяш белеткеп тура, чүс-чүс муң кубометрин болбаазырадып турар апарган. Ооң уламы-биле витаминниг далганның бот-үнези чиигеп турар. Чиг-эттиг бээриинден белен продукцияны чорударынга чедир ажылдың бүгү чорудулгазы механизастаттынган.

Ыяш ажыл-агыйының ажылдакчылары бо сезонда комбикормнун бо эң үнелиг шаалдазын 32 муң тоннаны белеткээр деп шиитпирлээннер.

УЗБЕКИСТАН: от — мелиораторнуң дузалакчызы

Чер ишти-биле суг агар шорга (дренаж) кылырының чаа аргазын Голодная ховуда Уазаков аттыг совхозтуң мелиораторлары ажыглаан. Ында кужурлуг сугларны хоолайлар дамчыштыр эвес, а чер иштинде черниң бодунда бүткен шорга дамчыштыр аксып ырадып турар. Ол ажылдың бүгү комплекизин— чер ишти-биле шорга шуудуп, черни шоргаландыр кадыраарын гидротехниканың болгаш мелиорацияның Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң конструкторларының белеткээн машиназы-биле «Главсредисовхозстрой» заводтуң ажылчыннары күүсеткен.

Машинаның ажылдаары онзагай: ооң ужурунда оттуг ажылчын херексел черже кадалып кирбишаан, чер ишти-биле боду оруук үндүрер. Ол үеде ооң эртип турар чери 1000 градус чедир изиир болгаш хайлып катканындан малгаш-шорга болу бээр.

Ындыг шоргаларның бызыны хоолай шоргалардан дора эвес болгаш сугну саат чок бадырып турар. Эң кол көргүзүү болза—дүжүт, бир гектардан-на 3—5 центнер немелде дүжүттү берип турар.

Ындыг арга-биле чер кырын быжыглаар чорук, тускай эртемниглерниң санап турары-биле алырга, мелиорация тудуунга күзенчиг буруңгаарлаашкынны берги дег. Ону херээн адаандан суггарар суггарылга системазы кылырынга, бугалар чайыктары быжыглаарынга болгаш суг тудугларының таваанга ажыглап болур. Аажок хөй керамиктиг болгаш пластмасс хоолайларны, өске-даа материалдарны камнап алыр арганы ол бээр, чарыгдалдарны эвээжедир.

КАЗАХСТАН: буруңгу хемнерниң «ийис эштери»

Кызылкумда гидрогеологтарның ажылы алдын тывыштыг болган. Хөй-хөй вектерде курган калган Жанадарья болгаш Куваңдарья хемнериниң уннарының чер иштинче хаазында арыг сугнуң курлавырын олар тыпкан. Шааңда Арал далайже кирер агып чыткан ам чок хемнериң чер иштинде «ийис эштери» 300—500 метр ханыда чугай турнугуушкуну дээр каътта турар.

Ол тывыш практиктиг сонуургалды болдурган. Херектиң ужуру мындыг: ол девискээрде шээр малга таарыжыр хөй одар шөлдери бар даа болза, мал суггарар арыг суг ында чок болганы-биле четче ажыглаттынмайн турар. Республиканың Эртемнер академиязының гидрогеология болгаш гидрофизика институдунуң тускай эртемниглериниң тодаратканы-биле алырга, буруңгу хемнерниң шынзалары арыг сугнуң чайгаар бүткен курлавыры боор болур. Олар чашкын сугларын болгаш эрээн сугларны мөңнеп, сиңирип ап турар. Ген Казахстанның ээнзиргей ховуларынга чорутулган шинчилелдер ону тодараткан. Сарысу, Атасу болгаш өске-даа шынааларда черниң хаазында мөңнелген суглар бар. Ол байланты улус ажыл-агыйынга ажыглап болуру чугаажок.

ЛИТВА: тараажыларның күзелин ёзугаар

Паневежис районнуң амыдырал хандырылга комбинадының «Теса» колхозта ажыттынган салбыры ол ажыл-агыйның профэвилел комитединиң шудургу хөделиишкининиң ачызында организастаттынган.

Профэвилелиниң эрткен отчет-соңгуулдалыг хуралынга ооң чуртталга-амыдырал комиссиязының ажылы шүгүмчүлеттинген. Тараажыларны хөй чүүл бажың чымыжындан хостаары-биле боттарының амыдырал хандырылга бажыңын тургузар дугайы ынчаарда саналдаттынган. Ол херекти саанчы В. Ляудинскене удурткан профкомнуң чаа соңгуткан комиссиязы холга алган.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелиниң республика комитединден, ооң соонда Литов ССР-ниң Амыдырал хандырылга министерствозундан колхозтуң активчилери дуза көргүзерин диленнер. Оларны деткээн. Удавааңда район төвүнден мастерлер колхозка чедип келгеш, аныяк колхозчуларны чаа мергежилдерге өөреди бергеннер. Колхоз баштаар чери ательеге акша-хөреңгини болгаш тускай бажыңны аңгылап берген. Колхозчулар мындыг ачы-дузаларны ала берген: бажың болгаш өске-даа дуазлал тудуглар септээри, хеп чуури, идик септээри. Хүлээп алыр пункт ажылдап эгелээн. Паневежиске септеттинген амыдыралдың электроприборларын, телевизорларны, дааратттынган хептерни чагыкчыларның бажыңнарынга чедирип берип турар.

Профэвилел комитеди база бир чаагай херек дугайында сагыш салган: бригадаларга кээп турар автолавка чугула херегленин бараанннарындан аңгыда бажың ээлериниң чалыы ёзугаар аъш-чемниң полуфабрикаттарын база чедирип турар.

МОЛДАВИЯ: кезектерниң «чуртталгазы» узаттынган

Тираспольдуң шуткумал машиналар заводунда чаа установкаларга кылдынган алюминий кезектер чогуур хуусаазынга немей ооң үштүг бир кезээ хире үр адилеттинер. Кезектиң быжыг чоруу ону кударынның чаа аргазының ачызында чедип алдынган. Эскдирген металлды мурнундагызы ышкаш хенче кутпас, а базымышкынның дузазы-биле адаандан ерү шуткудуптар. Кутттунган кезек бодунуң структуразының талазы-биле элээн тырың болур.

Ындыг установкаларның дузазы-биле янзы-бүрү хевирлиг, чүс граммдан элээн каш килограмм чедир деңзилиг кезектерни шуткуп ап болур.

(СЭТА).

ЭРТЕМДЕННЕР БОЛГАШ АЪШ-ЧЕМ ҮЛЕТПҮРҮ

МОСКВА. ССРЭ-ниң Медицина академиязының аъш-чем институдунуң коллективи диеттиг болгаш уругларга аъш-чемнерни, ылаңгыя оларны спортсменнерге таарыштыр белеткеп, кылырының талазы-биле шинчилел ажылдарын чорудуп турар. Олар адырлар аайының эртем-шинчилел институттары, а ол ышкаш эът-сүт, балык болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары-биле демнежип тургаш, чаа-чаа хевирниң аъш-чемнерин кылырының аргаларын тып, бүдүрүлгеге дамчыдып берип турар. Оларның аразында белек чок хлеб-булка, макарон болгаш кондитер кылыглары, ногаалардан, эъттен, балыктан болгаш «далайның белээ» чүүлдерден янзы-бүрү консервалар база бар. Чамдык сүт-консерва комбинаттары бичии чаштарга таарыштыр «Малютка», «Малыш» дээр кургаг чемнерни кылып эгелээн.

ЧУРУКТА: Москваның аъш-чем институдунуң «Аъш-чем продуктуларының технологиязы болгаш химиязы» деп салбырының ажылдакчыларының аъш-чемниң чаа продуктуларын бүдүрүп үндүрериниң айтырыгларын чугаалажып турлар.

Л. ПАХОМОВАНЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

НГУЕН КО ТХАТЬТЫҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кыдат националдыг кижилерни чуртунче чандырары-биле холбашкан айтырыглар болза Кыдат-биле улам калбак болгаш нарын чөрүлдээниң чүгле бир кезии болур деп, «Нью-Йорк таймс» солунга интервьюзунга ВСР-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Нгуен Ко Тхать медеглээн. Вьетнамның чурттакчылары боор турар кыдат националдыг кижилерни көөр хөңнү чок деп бисти буруудадып турар деп, ол чугаалаан. Чүге бис оларга көөр хөөн чок болур ужурлуг бис? Мурнунда бистиң дайзыннарывыс чораан японнарга, французтарга азы американнарга көөр хөөн чок чорук бисте чок. Чүге бис кыдаттарны көөр хөөн чок болур ужурлуг бис?

Кыдат-биле ёзулуг дайындан Вьетнам сестип турар бе деп айтырыгга харыылап тура, Нгуен Ко Тхать мынча дээн: бис тайбыңга ынанып турар бис. Ынчалза-даа бир эвес бис хоозун бодалдарга алзыптар болзувусса, херек чугаа чокка дайын-биле төнер ийик. Ынчангаш бис эң багай чүүлге белен турар ужурлуг бис.

Кыдат-биле харылзааларның нарыыдаашкыны шагда-ла эгелээн болгаш ол нарыыдаашкыннар Вьетнам ССРЭ-ниң эвилелчизи деп факт-биле кандыг-даа ниити чүвези чок деп, министрниң оралакчызы сагындырган. Чижээлээрге, силерниң чуртуңарга удур бистиң албадаткаш чоруткан дайынывысты ап көрүңер деп, ол уламчылаан. Совет Эвилелинден бисче чорудуп турган чамдык бараанннарны Кыдат контрольдап турган. Ооң-биле кады кыдаттар дайың болдунар-ла шаа-биле мөңгези-биле болзун деп күзээш, ол бараанннарны янзы-бүрү аргалар-биле саададып турганнар. Кандыг сорулга-биле? Бистиң демиселивисти совет-америк харылзааларга чавырлыышкынга шаптыктаарынга арганы берип турар политиктиг чепсек кылдыр ажыглаар дээш ынчаар кылган. А кол чүүл болза Совет Эвилели-биле бистиң харылзааларывысты үрээр дээш олар бараанннарны кажарлап саададып турганнар.

Дайын үезинде «кыдаттар сөөлгү вьетнам өлгүжеге чедир тулчурунга беленнер» деп баштактаныышкын Барыын чүктүң журналистерниң аразында нептерээн турган деп, Нгуен Ко Тхать уламчылаан. Ынчаар баштактанып турган америк журналистер алыс шынга кайы-хире чоок турганын безин билбейн турганнар.

Парижке 1972 чылда Вьетнам талазы-биле чугаалажыышкыннар үезинде америк солдаттар Вьетнамдан чоруй баар, ынчалза-даа эрге-чагырга (мурнуу чүкте) Нгуен Ван Тхиеу хевээр артар ужурлуг тайбыңның ындыг идеязынга сөпшээрежирин биске кыдаттар кызымаа-биле сүмелеп турганнар. Ол чорук Вьетнамның чарлыышкынын хевээр арттырып каар турган, ынчангаш ону бис канчап-даа хүлээп ап шыдавас турган бис.

Мурнунда Кыдаттың Европага кара чаңгыс эвилелчизи чораан Албания адактың сөөлүнде Пекин-биле бакташкынын демдеглээш, Нгуен Ко Тхать мынча деп медеглээн: Кыдаттың силерниң-биле харылзаалары силерниң орустар-биле харылзааларыңар-биле эвес, а боттарының стратегтиг эрге-ажыктарынга хамаарыштыр ол харылзаалардан кандыг ажыктыг чүүлдү үндүрүп ап болуру-биле тодараттынып турарын силер көрүп тур силер.

Кижиниң иштики ак хевин солуп турары ышкаш, Кыдат бодунуң эвилелчилерин ынчаар дүрген солуп турар деп, Нгуен Ко Тхать немеп каан.

Кампучия-биле Вьетнам аразында кызыгаар чөрүлдээлери Пекинниң кажар аргаларының түңнели-биле үнүп келген деп, министрниң оралакчызы уламчылаан. Пномпеньниң амгы удуртукчулары эрге-чагырга вьетнам дайынының ачызында келгеннер. Америка Камбоджадан болгаш Вьетнамдан чаңгыс үеде үнүп чоруткан болганда, олар тиилеп алганнар. Ынчалза-даа оларның кандыг-даа салдары чок, бодунуң чуртунуң чурттакчы чону оларга бүзүревейн турар. Ындыг болганының ужурунда олар улусту хоорайлардан көдээже көжүрүп, школаларны хаап, бодунуң байдалын быжыглап алыр дээш боттарының долуу-биле хамаарылгалыг боор турары кыдаттардан дуза дилээннер. Бир эвес кыдаттар шаптыктаваан болза, оларның-биле кызыгаар чөрүлдээлерин бис чиик-биле шиитпирлеп ап болур ийик бис. Ынчалза-даа бистиң бүгү саналдарывыска камбоджийлер боолаашкын-биле харыылап турарлар.

Өске чурттарның дипломаттыг эгелекчи саналдарының дузазы-биле кыдат-вьетнам чөрүлдээлерин шиитпирлээринге дузалап болбас бе деп айтырыгга харыылап тура, ВСР-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы мынча деп медеглээн: «тайбың шиитпирлээшкинин чедип алырынга дузалаар болза-ла, бис кандыг-даа базымга байыр чедирер бис».

Дүжүп берикчи угланыышкынны буруу шапканы

КАИР. (СЭТА). АКШ-тың киржилгези-биле Египеттиң болгаш Израильдиң Кэмп-Дэвидке чарган дугуржулгаларын бодунуң национал болгаш ниити араб хүлээлгелеринден ойталааны болгаш Израильдиң база АКШ-тың мурнунга дүжүп бергени кылдыр үнелеп көргеш, ЕАР-ның улус хуралының (парламентиниң) янзы-бүрү политиктиг болгаш шажын кезектерин төлээлеп турар депутаттар шынгыызы-биле шүгүмчүлээннер.

Египет биле Израильдиң аразында чаңгыс талалыг дугуржулгага ат салганы болза Тель-Авивтиң эң-не улуг күзел чораан күзелдерин амыдыралга боттандырганы болур. Ол күзелдер болза араб делегейниң чарары болгаш ооң чөөн кезиин барыын кезиинден аңгылаары болур деп, саналберикчиниң үезинде чүве чугаалааш, хамаарышпас депутат Махмуд аль-Кади онзалап демдеглээн. Синай чартык ортулуун демилитаризастаары болгаш аңаа КНО-нуң онза күштерин, тодаргай хуусаа чокка тургузары болза Израильге удур, эжелеттирген араб черлерни хостаары дээш, Палестинаның араб улузунуң хоойлу ёзугаар национал эргелерин катап тургузар дээш демиселдиң чаңгыс аай фронтузун чок кылыры болур болгаш Чоокку Чөөн чүкке ёзулуг чептиг болгаш быжыг тайбыңны тургузарын үр үеде соңгаарладыр деп, ол айыткан.

Кэмп-Дэвидке ат салган документилерни өске араб делегейден Египетти аңгылаарынче аппар чыдар чаңгыс талалыг дугуржулга деп адавас аргажок деп, М. аль-Кади уламчылаан. Ол дугуржулгалар араб делегейде байдалдың ёзулуг алыс утказын илеретпейн турар. Боттарының эргелерин катап тургузары дээш демиселге араб делегейниң күчүзүг шериг, экономиктиг болгаш политиктиг аргаларын тооп көрбейн турар болганда, ол дугуржулгаларга мен удурланып тур мен, чаңгыс талалыг чугаалажыышкыннарны уламчылаарынга удурланып тур мен. Ол дугуржулгаларны чарарынче Египет АКШ-тың илдең-не албадаашкыны-биле чораан болгаш бодувустуң национал тускай догуннаан чоруувуска база арабтарның эргелеринге хамаарыштыр ындыг дүжүп бериишкиннерни канчап шыдапканывысты илередип көөрүнче кыйгырдым.

Кэмп-Дэвидке чарган дугуржулгаларга хамаарыштыр улус хуралының тускай комиссиязының бодунуң белеткээн илеткелинде хөй саннын принципиалдыг шынарлыг шүгүмчүлелдиг саналдар турбуже, ол дугуржулгаларның чүүлдүгзүнүп көөр дээн ооң шиитпиринде логика чок чоруку М. аль-Кади айыткан.

Египет болза араб делегейниң чарылбас кезээ, а египет улус болза араб нацияның кезээ болгаш ооң чаңгыс эш дээш демиселчи болур дээн египет Конституцияның чүүлдери-биле Кэмп-Дэвидке ат салган египет-израиль документилер шуут-ла удурланыышкак дээрзинче улус хуралының өске хамаарышпас депутады Мумтаз Насcар улус хуралының кежигүннериниң кичээнгейин угландырган.

Араб болгаш мусульман делегейден Египетти аңгылап турар болгаш ооң ат-алдарынга богарал чедирип турар чаңгыс талалыг дугуржулганы Израиль-биле чарарынче угланган чазактың хөделиишкиннерин мусульман шажынчыларның өмүнээзинден депутат Салах абу Исмаил шыңгыызы-биле буруу шапкан.

БЕРЛИНГЕ УЖУРАЖЫЛГА

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары Э. Хонеккер октябрь 13-те аңаа Барыын Берлинниң Социалистиг Чаңгыс аай партиязының (СЧП) даргазы Х. Шмитт-биле болгаш ол партияның өске-даа удуртукчулары-биле ужурашкан. Найыралдыг беседа үезинде Х. Шмитт Барыын Берлинде байдалдың болгаш барыын-берлин коммунистерниң ажыл-чорудулгазының дугайында дыңнаткан.

Барыын Берлин талазы-биле дөрт талалыг дугуржулгага а ол ышкаш ГДР-биле керээлерге болгаш дугуржулгаларга удур Барыын чүктүң хоозун чулчуруушкуннарынга шиитпирлиг удур бис деп, ол чугаалаан. Бодунуң социалистиг кожа-хелбээзи-биле эки харылзаалыг болуру Барыын Берлинге амыдыралчы чугула чүүл дээрзин ол база демдеглээн. Барыын Берлинниң СЧП-зи дөрт талалыг дугуржулганы шыңгыы сагыыры болгаш бүрүнү-биле боттандырып чорудары дээш туржуп турар.

Ажылчы чоннарның социал болгаш политиктиг эрге-ажыктары дээш Барыын Берлинниң СЧП-зиниң демиселин, ооң интернационалчы туружун Э. Хонеккер бедик-биле үнелээн.

ГДР-ниң бодап турары-биле алырга, Барыын Берлин-биле ийи талалыг харылзааларны чогумчалыг болдурары күзенчиг болгаш болдунар-даа чүүл-дүр. Ону чедип алыр дизе, дөрт талалыг дугуржулганы болгаш өске-даа чурттар аразының керээлерин шыңгыы сагыыры база бүрүнү-биле боттандырып чорудары, а ол ышкаш чаагай тура-соруктуг болурунуң эргежок чугулазын Э. Хонеккер демдеглээн.

ГСЧП-ниң болгаш Барыын Берлинниң СЧП-зиниң үзел-бодалдарының долузу-биле дугжуушкуунун көргүскен беседаның үезинде тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселге делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң улам-на бедип турар харысалгазын онзалап айыткан. Э. Хонеккер биле Х. Шмитт нейтронниг чепсекти кылып үндүреринге болгаш Барыын Европага ону тургузарынга шиитпирлиг удурун илереткеннер. Олар ГСЧП-ниң болгаш Барыын Берлинниң СЧП-зиниң пролетарскы интернационализмниң принциптеринге шынчызын бадыткап, ийи партияның аразынга акы-дуңма ёзузунуң нады ажылдажылгазын моон-даа соңгаар калбартырының оруктарын тодаратканнар.

КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

ССРЭ хамаатылары дыштаныр болгаш кадыын камгалаар эргелиг дээрзин ССРЭ Конституциязының 41-ги болгаш 42-ги чүүлдеринде чугаалап турар. Мында ханы утка сиңниккен. Бистиң чуртувустуң ажылчын аңгызының революсчу чаалап алыышкыннарының бирээзи ол болур. Совет эрге-чагырганың эрткен алдан чылдарында ол калбак хөгжүлдени алган. Бо бүгүде Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың кижи дээш ханы сагыш салыышкынны илереттинген.

Ажылчы чоннарның дыштанылгазының дугайында сагыш салыышкын — совет профэвилелдериниң кол сорулгазы. Кижилерниң чаагай чоруунга бүгү-ле чүүлдерни бараан болдурган. Ылаңгыя бистиң республиканың чижээнден алыр болза солун чүүлдерни көрүп болур. Бистиң республикада ийи курорт — «Үш-Белдир» биле «Чедер» ажылдап турар, аңаа чыл бүрү 1310 кижи дыштанып турар. Олардан аңгыда 510 кижи дыштаныр үш санаторий-профилакторий база бар. Эрткен чылын ажылчыннарга 195 путёвканы халас тывыскан, ук сорулгаларга 108,7 муң рубльди чарыгдаан.

Ылаңгыя «Тыва кобальт» комбинаттың профилакторийи кескү черни ээлеп турар. Ажыттынгандан бээр алды чыл болган. Ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның кадыын быжыглап, дыштанырынга ол ужур-дузалыг бооп турар. Ында бүгү-ле байдал таарымчалыг. Эмнелгени чорударынга баазаны чогумчалыг кылдыр тургускан. Аңаа барган кижилер сеткил ханып, мага хандыр дыштанып, эмненип, кадыын быжыглап ап турар.

Аъш-чем-биле хандырылганы кончуг эки кылдыр тургускан. Бүдүн чыл дургузунда ногаалар-биле хандырып турар. Дыштаныр кижилерге стол кырының оюннары дээш өске-даа чүүлдерни организастаан. Профилакторийниң ажылдакчылары кичээнгейлиг, сагыш човангыр чоруу-биле ажылчыннарның макталын чаалап алган.

Шак ындыг профилакторий Ак-Довуракта база бар, чайгы үеде Дус-Хөлге база хөй-хөй кижилер кадыын экижидип ап турар.

Санаторий-профилакторийлерге эмнелге болгаш дыштанылга ажылчы чоннарның кадыын быжыглаарынга эң-не таарымчалыг хевир. Бүдүрүлгеге ажылдавышаан тургаш, кадыын экижидери кымга-даа күзенчиг болбайн аан. Ажылчыннарның ортузунга аарыыр чорук кызырылган. Ындыг-даа болза бистиң республикада транспорт, тудуг болгаш кедээ ажылдагый черлери шак ындыг кадыкшылга баазаларын тудуп албайн турары таарымча чок.

А. ВАЛОВА,
профоблчөвүлелде эмчи.

Тываның комсомолунуң шаңналының лауреадынга кандидат

УЛУГ ОРУКЧЕ

Иркутскиниң чурулга училищезин. Ооң сөөлгү курузу чоокшулаан тудум Тыва чурттуг Сарыг-оол Саазының сеткил-сагыжы улам дойлур апарган. Чүге? Аңаа коргунчуг чүү-даа болбаан, а диплом ажылынга кандыг-бир теманы шилип алгаш, ону чогумчалыг күүседири ооң сеткилин хөлзедип турган. Каяадаа чораан ол бодаарып-ла чоруур. Ырак-узак ынак Тывазы, ында төрээн булуңу мөңге меңги шыпкан бедиктерлиг, кадыг-шириин агаар-бойдустуг Мөңгүн-Тайгазы, ооң кыңгырадыр ырлап баткан хемчигештери, балык-байлаң мойтуладыр чемнээн, көрүнчүк дег кылаң суглуг хөлдери, эң-не кол чүве — ооң эрес-маадыр ажыл-ишчилери аныяк оолдуң бажынга бо-ла киргилээр. Төрээн чер... Төрээн кижилер... Ындыг сөстер сөөлүнде кээп, ооң кичээнгейиниң төвүнде апарган. Тема тывылган! Ону чурулгагаканчаар күүседирин бодап эгелээн. Дөзевилел-хевирлерни каш янзы кылдыр саазынга шыйып дүрзүлеп, хостуг шактарында диплом ажылынга белеткениц турган. Каш-каш катап эдип-чазап чурааныныц соонда калбак ак саазынга улуг, чараш ширтек сыраан тыва кадайларның хевир-дүрзүзү, шимчээшкиннери, кылып органажылынче суңдугуушкуну, оларның чырык чаагай буянныг сеткилдериниң илерээшкини арын-шырайларда тода көстүп кээп орган. Өглениир дээн уруглуң кыска буянныг нелерниң белекке бээр үнелиг белээ — шевергин чараш ширтек ол. Аныяк чурукчу ажылын улам-на быжырымчалыг кылып турган.

Эдип чазап, улам-на тода кыла-кыла кээрге, ооң сеткилинге таарышкан. Чурукту «Кудага белек» деп адап алган. Сарыг-оол Саазының национал аян сиңген, ол диплом ажылын училищениң ат-сураглыг, хоочун башкылары тергиин эки деп үнелээн. Ыраккы Тывадан келген аныяк оолдуң чурулга талазы-биле баштайгы чедиишкини, өөрүшкүзү ол болган. Аңаа улам хей-аъш кирип, училищени чедиишкиниг дооскан. Урал чурулга талазы-биле быжыг билиг берген бүгү башкыларынга, ылаңгыя ат-сураглыг, арга-дуржулгазы байлак эң ынак башкылары А. И. Алексеевке болгаш А. И. Вычугжанинге сеткилиниң ханызындан четтиргенин илередип турган. Күзел бүткен! «Ажылдаар-ла ажылдаар!» деп өөрүшкүлүг күзел-чүткүл-биле төрээн Тывазынче ээп чанып келген.

Эгезинде Кызылда аныяк көрүкчүлер театрынга каастакчы-чурукчу болуп ажылдап кирген. Ооң эгелээш-ле чогаадыкчы диләэшкиннерин кызырын оралдашкан. Аныяк чурукчу чаа күш-биле чуруп, бижип, ажылынче шымнып кирипкен. Ак-көк хемнерлиг төрээн Тывазын эргип кезип, ооң каас-чараш бойдузун хайгаарап, ажыл-ишчи эрес чоргаар кижилер-биле ужуражып чорааныныц соонда баштайгы шенелде чуруктар чуруттунган. Ол арга-дуржулгазы байлак хоочуннар: РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу болгаш Тыва АССР-ниң литературазының болгаш урал чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы С. К. Ланзының, Г. С. Суздальцевтың болгаш И. Ч. Салчактың боттуг дузазын, ажыктыг сүмелерин үргүлчү ап келген. Ооң кырынга ооң бодунуң кызымаккай, туруштуг кончуг дузалап чоруур. Талант талазы-биле чечектелип орар чурукчунуң, ылаңгыя пейзаж болгаш портрет чуруурунга сундулуун чурукчу эш-өөрү болгаш көрүкчүлер эскерип каан. Эки дээн чуруктарын ол чоорту республика делгелгелеринге кирииштирип турар апарган. ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү Сарыг-оол Саазының дөртен харлаанынга делгелгезин эрткен чылын организастаан. Аңаа аныяк чурукчу ниязы-бүрү 60 хире ажылдарын көрүкчүлерге бараалгаткан. Көрүкчүлер ук делгелгени аажок сонуургап көрген. Ол талазы-биле демдеглел дептеринде хөй үнелелдер бижиттинген. Ында бир башкы мынчаар бижээн: «Чурукчу боду чедиг, көскү өннерге ынак эвес ыйнаан. Ынчалза-даа чурук бүрүзүнге таарыжыр өңнерни тывар дээн чүткүлүн көрүкчү эскерип болур тур». «...Кижиниң эстетиктиг сонуургалын хайныктыра бээр чуруктар хөй-дүр. Ылаңгыя төрээн черинде — Мөңгүн-Тайганың пейзажын, ооң эрес ишчи кижилериниң портреттерин көөрү тааланчыг-дыр» деп бир журналист бижээн. Чүгле бо ийи үнелел безин аныяк чурукчунуң чедимчелиг ажылдап турарын көргүзүп турар.

Сураглыг совет чогаалчы К. Г. Паустовский «Чүрек чок чурттап шыдавазы ышкаш, кижи төрээн чери чок чурттап шыдавас» деп чугаалаан. Шынап-ла, кижиниң, ылаңгыя өскен төрээн булуңу кажан, каяа-даа эргим болгаш уттундурбас. Ынчангаш Сарыг-оол Саазының сиилбип чураан улуг-даа, биче-даа хемчээлдиг чуруктарында мөңгүн ышкаш чайынналып чыдар мөңге меңгилерлиг Мөңгүн-Тайганың онзагай чурумалдыг пейзажының, ооң эрес-маадыр күш-ажылчы кижилериниң овур-хевирлериниң хөй удаа көстүп кээп турар чылдагааны-даа ында. Төрээн булуңунга ол ханы, күштүг ынакшылдың чалгыы улуг, калбак делгем. Совет Ада-чуртун «куспактай» берген. Ооң бичии борбак чүрээнде улуг чаагай Ада-чурту кады «чурттап» чоруур. Ооң чараш чаагай бойдузун, ооң кайгамчык кижилерин шуптузун-даа бол, хуулгаазын бийири-биле ол чуруксаар күзелдиг.

Ол бедик чаагай күзелдиг бүзүрелдиг, шудургу чүткүп орар чурукчу.

...Кодээ черниң пейзажы. Тарылга шелү болгаш ооң ындыында бичии-бичии даглар ынаар-ла калбарып чоруй барган. Ында хову турлаа-ла боор, каш бажыңнарның бараан көстүр. Ынаар углай хөгжүм херекселдери туткан каш кижи кылаштап бар чоруур. Оларның шимчээшкининиң, иштики сагыш-сеткилиниң хайныгыышкынын, часкы хөөнну, урал чүүлге хандыкшылдыг чурукчу «Кодээ хөгжүмчүлер» деп улуг хемчээлдиг чуруунда тода болгаш бүзүренчиг кылдыр көргүскен.

Ону ол ийи чыл иштинде чураан. «Кодээ хөгжүмчүлер» аныяк чурукчуну шаңнал-макталга чедирип, ооң адын көдүрген. Ол чурук чүгле республиканың эвес, өске-даа улуг-улуг хоорайларга организастаттынган делгелгелерге киргилээн.

— Чорбаан чери чок чуруум болгай. Ам база катап Москвалап, ында Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга тураскааткан делгелгеде киржир-биле чоруткан — деп, чурукчу оюн-баштак-биле чугаалап орар.

Сарыг-оол Саазы ам дөзевилеп көөр болза, бодунуң эзеп алган кокпазы-биле улуг орукче ылдык чок диди бавып орар чурукчу деп бүзүрел-биле чугаалап болур. Ооң чурукчу арга-мергежили чылдан чылче улам-на өзүп орар. Бо үеге чедир ол чурттуң элээн каш хоорайларынга болгулаан зона-даа, Бүгү-эвилелдээ хемчээлдиг улуг-улуг делгелгелерге киришкилээш, хөй шаңнал-макталдарны алган. Ооң «Бижик билбес чорукту узуткаар», «Ак-көк тайгалар», «Малчыннар ныадымы», «Каргы бажында күс», «Чырыдыышкын комиссары», «Сакманщик кыстар», «Чайлагда» болгаш өске-даа чуруктары көрүкчүлерниң эстетиктиг таалалын хандырып, улуг үнелелди ап турар.

Хөй-ниити ажылын ак сеткилдиг-биле күүсетпишаан, ол ниязы-бүрү темаларга чуруурун үргүлчүлеп турар. «БАМны тудуп тур бис» деп темага болгаш аңы-дунма Моолдан база чаа, чалыы назың темазынга элээн каш ажылдарны кылырын планнааш, аныяк чурукчу оларның чамдыызын күүседип кирипкен.

Көрүкчүнүң сеткил-сагыжын хайныктырарда, чурукчунуң дылы — өң-баазын будук болгай. А ол хамык өңнерни чогаадылгага таарыштыр, билдилиг дилеп тывары чүгле чурукчунуң бодундан кол хамааржыр. Сарыг-оол Саая аңаа төлептиг, ону дилеп тып шыдаар идегелдиг чурукчу.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

УЖУРАЖЫЫШКЫН

Чоокта чаа Бии-Хем районда Аржаан суурнуң спорт залынга волейболга, хүрешке маргылдаалар болуп эрткен. Аңаа «Өөк» совхозтуң салбырларының командалары ужурашкан.

Хөй шак дургузунда үргүлчүлээн чидиг демиселдиң түңнелинде бирги черни Тарлаг салбырының ойнакчылары чаалап алганнар. Ийиги болгаш үшкү черлерни Аржаан биле Чкаловканың спортчулары үлешкеннер.

16 мөгениң хүрежи база болган. «Өөктүң» кадарчызы Яков Ховалыг шүүлген. Чкаловка салбырының төлээзи Шагдыр Окпак-оол ужурлешкен.

Тиилекчилерге тус-тус шаңналдарны тывыскан.

В. МААЖЫК.

БАЯН-КОЛГА БОЛГАН

Шыдыраага шак-биле дүрген ойнаарының маргылдаазы Кызыл районнуң Баян-Кол суурга болуп эрткен. Аңаа он шыдыраачы ужурашкан. М. Билен-оол удурланыкчы бүрүзүн уткаш, тиилекчи болуп үнген. Моңгуш Чойган-оол, Борис Куулар олар ийиги, үшкү черлерин ээлээннер.

«Х Улуг хурал» совхозка 16 мөгениң хүрежи болган. Чолаачы Кыргыс Дембирел шүүлген. Инек кадарчызы К. Биче-оолдуң чараш тевээзин судьялар демдеглеп, тускай шаңналды тывыскан.

Б. ТУЛУШ.

ШИЛИНДЕКТЕРНИ ИЛЕРЕТКЕН

Эрзинниң Бай-Даг суурга совхозтуң волейбол, баскетбол командаларының аразынга эш хуузунуң ужуражылгазы болуп эрткен.

Волейбол маргылдаазынга специалистерниң командазы бирги черни ээлээн. Чолаачылар ийиги черни алган.

Баскетбол ойнаарынга совхозтуң комсомолчуларының командазы тиилээн. Бай-Даг школазының өөреникчилер командазы ийиги черни ээлээн.

Стол теннизи, шыдыраа ойнаарының маргылдаазы болган. Тенниске Д. Серен, шыдыраага Т. Норзай совхозтуң чемпиону болганнар.

Маргылдааның тиилекчилеринге шаңналдарны тывыскан.

О. БОТТУГ-ООЛ.

Алексей Салчакович Норбу 1942 чылда Кызылдың эмчи училищезин доосказ, ыракты Тере-Хөлге ажылдаары-биле чеде берген. Ол үеден эгелээш, амга чедир ол ында ажылдавышаан хевээр. Алексей Салчакович ам Алдыы-Балыктыгда медпункт эргелекчилеп турар. Үр чылдарда ажылдап келген кызымаккай күш-ажылы дээш ол Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле болгаш «Кадык камгалалының тергиини» деп херек демдээ-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: эмчи А. С. Норбунуң аарыг кижиниң ханының базыышкынын хынап оразы.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Солуннарны, журналдарны өг-бүле бүрүзүнге

ЧАГЫДЫЛГАЖЕ ДАЛАШ

Партия организацияларының болгаш хөй-нити тарадыкчылары солуннарны болгаш журналдарны ерееге бүрүзү чагыдып алган турзун дээш улуг организакчы ажылды чорудуп турар. Ол улуг болгаш харыысалгалыг ажыл бо чылын база күүсеттинип эгелей бергенин билир бис.

Республиканың ажыл-ишчилери октябрь айның бирге чедир 120 муң ажыг солуннарны болгаш журналдарны чагыдып алган. Ол чурагайны доңчузу-биле тодаргайлаарга мындыг: номчукчулар он тос муң хире төп солуннарны, 73 муң төп журналдарны, он ийи муң «Тувинская правданы», чеди муң «Шын» солунну, дөрт муң ажыг «Тываның аныяктарын», бир муң ийи чүс ажыг «Молодежь Тувы» солунну чагыдып алган.

Чагыдылганың чорул турар темпизин алгаш көөрге, бо чылын база найысылалдың бижидикчилери мурнап чорул турар. Олар октябрь айның эгезинге чедир чеди муң төп солуннарны, үжен муң төп журналдарны, нииттизи-биле дөртен алды муң чагыдылгаларны кылган бооп турар.

Тывада хөй чурттакчылыг Чөөн-Хемчик район мурнуку чылдардан бээр парлалга чагыдылгазының талазы-биле кудуруктап, муң номчукчуга онааштыр эң-не эвээш чагыдып келген. Ол районда октябрь бирде байдал-биле алгаш көөрге, чүгле дөңгүп үш муң «Шын» солунну чагыткан бооп турар. Барыын-Хемчик, Өвүр болгаш чамдык өске-даа районнар оон база-ла дээре эвес. Тожу район чүгле 41 «Шын» солунну чагыдып алган болуп турар.

Мөңгүн-Тайганы республиканың ырак чери деп санап турар болгай. Ол районнуң чону парлалга чагыдылгазын эки калбарткан турары дыка күзенчиг. Ындыг болза-даа ол районда парлалга чагыдылгазы эң куду темп-биле чорул турар. Тодаргайлаарга, ол районда парлалганың хөй-нити тарадыкчылары бо чылдың октябрь бирге чедир чүгле ийи муң чедип турар чагыдылганы, ооң иштинде 357 «Тувинская правда», 329 «Шын», 79 «Тываның аныяктары» солуннун чагыдылгазын чоруткан ажылдың кошкаан көргүзүп турар-дыр.

Эргим номчукчулар!

«ШЫН»

солунну чагыдып алыңар!

Чагыдылганың өртээ: чылда 6 рубль.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА — МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—«Зарядкага чыскаалыңар!».
11.00—«Будильник».
11.30—«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!».
12.30—«Тоол аалдап келген». «Узун чаштыг чараш Варвара». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.
13.30—«Музыка киоскизи», Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар.
14.00—«Кодээге дамчыдылга». «СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».
15.00—«Театр шиизи». А. Сухово-Кобылин — «Кречинскийниң кудазы». ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Биче театрының фильм-шиизи.
17.35—Чурттуң күш-ажылчы коллективтеринге тураскааткан «Океан» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.
18.05—«Делегей байдалы».
18.45—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА—«Динамо» (Рига). ЦСКА-ның Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — медээлер.
20.30—«Бөгүн — Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри В. П. Лен киржир.
20.45—«Силерниң чагаалары-нар-биле». Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга музыкалыг программа.
21.30—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Силерге, кодээниң ажыл-ишчилери». Концерт.
23.30—00.40—Уран гимнастика талазы-биле ССРЭ-ниң кубогу. Ригадан дамчыдылга. Төнгенде—медээлер.

ОКТЯБРЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА — КЫЗЫЛДАН

18.00—Документалдыг фильмнер программазы: «Холуксаа», «Костаков суурдан келген бис».
18.35—Телемедээлер.
18.45—«Эзададирикчилер». Телефильм.
19.00—«Чечек». Дамчыдылга.
19.30—«База ийи кижи». Уран-чечен фильм.
19.45—Тыва АССР-ниң телевидение болгаш радио дамчыдылгазының талазы-биле Күрүне комитединиң симфония оркестриниң концерти.
20.15—«Испан көргүзүглер». Телефильм.
20.30—Телемедээлер.
20.35—Чарлалдар.
20.40—«Хоорай романызы» Уран-чечен фильм.
22.20—23.00 «Кызыл рута». Фильм-концерт.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Авай» 9.30, «Хуу истекчи» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мультчыынды» 10.30, 15.10, «Айыылдыг оюннар» 11.50, 13.30, 16.30, «Юлия Вревская» 18.10, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Орленок» 10.00, 12.00, «Эдде́нтиг херээжен» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночыынды» 9.30, «Эр кижилерниң чугаазы» 11.00, «Таныва́зым херээжен» 13.30, 16.30, 19.30 шактарда.

ОКТЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Сени мээң лимбиим кыйгырыптар» 10.00, 12.40, 15.20, 18.10, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киноклуб: «Тоол чурттап чораан» 10.40, 15.10, «Угаанныг херекселдер» 14.10, 17.00, «Хуу истекчи» 12.00, 18.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Юлия Вревская» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эдде́нтиг херээжен» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

ЭКИЖИТКЕН

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш кодээ клувунуң (эргелекчизи Кима Самбуу) ажылы экижип турар. Мооң мурнунда клуб эргелекчилери дарый солчуп турган болгаш аңаа орта ажыл чорутттунмайн келген. Клубтуң дашты, иштии көрүш чок, долгандыр кылган херим буступ калган турган.

Ам ында байдал өскерилген. Клуб эргелекчизи хамаарылгалыг организацияларга чедип тургаш, бузук, үрелик сандайларның орнунга чаа 84 сандайларны, клубтуң дериглезинге херегээр чүүлдерни саттырып алган. Клубтуң нийти каасталгазы көскүзү-биле экижээн. Дыштаныр хүннерде темалыг кежээлер, диспуттар, номчулга конференцияларын ам доктаамал болуп, суурнуң улуг, биче чурттакчыларының хостуг шагын эрттиреринге идиглиг болуп турар. Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» деп номнарынга номчулга конференцияларын организастап эрттиргени солун болган. Комсомолдуң 60 чыл юбилейинге тураскааткан ыры, шүлүк конкурузунга суурнуң аныяктары болгаш сес чыл школазының өөреникчилери идепкейлиг киржип, шаңнаткылаан. Кодээ клуб школа-биле быжыг харылзаалыг болгаш хөглүглерниң болгаш тывыңгырларның клувун доктаамал организастап, аңгы-аңгы мергежилдиг кижилер-биле ужуражылгаларны чорудуп турар. Ол чорук школачыларның мергежил шилип алырынга ужур-дузалыг.

Клуб херээженнер чөвүлели, комсомол комитеди болгаш агитквартиралар-биле база быжыг харылзаалыг, культура-массалыг ажылдарны чорударынга демниг. Ак-Даш кодээ клувунуң «Хамнаарак» агитбригадазының ажылы эки. Чоокта чаа ук агитбригада Шеминиң, Чыраа-Бажының, Хорум-Дагның, Алдан-Маадырның, Бора-Тайганың, Кызыл-Тайганың, Хөр-Тайганың, Кировтуң ажыл-ишчилеринге бодунуң солун программалыг концертин бараалгаткаш келген.

Мында кино көргүзүглери база эки. Клуб септелгезин август айда-ла кылып дооскан. Чаа ийи печканы эде салган, иштин, даштын малгаштааш, чугайлаан, сонга карактарын, шалазын будаан. Оттулар ыяжын база сөөртүп алган. Ажылдаарынга таарымчалыг. Ынчалза-даа клубтуң бот-тывынгыр артистериниң кедер идикхеви, хөгжүм херекселдери чедишпес.

С. МОНГУШ,
Ак-Даш сес чыл школазының өөредилге эргелекчизи.

ЧАРЛАЛ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кинофикация эргелели II категорияның киномеханиктериниң 6 ай хуусаалыг курстарынга өөреникчилер чыып алырын чарлап тур.

Өөредилге 1978 чылдың октябрь 23-те эгелээр.

Айтырыгларны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кинофикация эргелелинче азы киночеткилерниң районнарда дирекцияларынче чорудар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2702.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01105

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 240 (10837) | 1978 чылдың октябрь 17, вторник | 1925 чылда үндүрүлдеттинген | Өртээ 2 коп.

1978 ЧЫЛДЫҢ 9 АЙЛАРЫНЫҢ ДУРГУЗУНДА ТЫВА АССР-НИҢ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕНИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң статистика эргелелиниң дыңнадыы

Хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир дээш демисежип чоруп, үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары үлетпүр бүдүрүлгезин хөгжүдеринге тодаргай чедиишкиннерни чедип алган.

Үлетпүр продукциязының хевирлериниң хөй кезиин бүдүрер талазы-биле план күүсеттинген. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, үлетпүр продукциязының бүдүрүлгези улгаткан.

Кол адырлар талазы-биле үлетпүр бүдүрүлгезиниң продукциязының саарылгазының планының күүселделери болгаш оон өзүлдезиниң темпилери дараазында сан-түң-биле тодараттынар:

	Продукцияны саарарының планын күүсеткениниң хуузу	1978 чылдың январь—сентябрь айлары 1977 чылдың январь—сентябрь айларынга %-биле
Электроэнергетика	107	123
Оттаар чүүл үлетпүрү	103	99.5
Өңнүг металлургия	102	103
Металл болбаазырадып кылыры	107	110
Арга-ыяш болгаш ыяш болбаазырадып кылыр үлетпүр	101	109
Тудуг материалдарының үлетпүрү	90	117
Чиик үлетпүр	99.7	124
Аъш-чем үлетпүрү	100.8	107
Далган-крупа болгаш комбикорм үлетпүрү	103	124
Полиграфия үлетпүрү	100.6	104

Электроэнергетика, далган-крупа үлетпүрү, металл болбаазырадып кылыры элээн бедик темпилер-биле хөгжээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле тос айларның планы күүсеттинмээн.

Продукцияны саарарының, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң талазы-биле тос айларның планының күүселдези аңгы-аңгы эргелелдер болгаш бүдүрүлгелер талазы-биле мындыг болган:

хуу-биле			
	Продукция саарылгазының талазы-биле план күүселдези	1978 чылдың январь-сентябрь айлары 1977 чылдың январь-сентябрь айларынга %-биле: үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин-биле	1978 чылдың январь-сентябрь айлары 1977 чылдың январь-сентябрь айларынга %-биле: күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле
«Тыва даг-дүгү» комбинат	87	127	126
«Каа-Хем» разрези	103	99.5	97
Тыва электри четкилери	107	123	119
«Тыва кобальт» комбинат	102	103	103
«Тудуг кезектери» комбинат	83	85	88
Ак-Довурактың ҮБК	110	105	107
Эът комбинады	103	118	118
Сүт комбинады	104	103	104
Хлеб продуктулар эргелели	105	123	112
Үстүү Енисей балык заводу	59	64	63
Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели	97	97	100.0
Ном үндүрер черлер болгаш полиграфия херектериниң талазы-биле эргелел	100.6	104	99.0
Дааранылга фабриказы	102	122	84
Алгы заводу	100.2	117	92
КБРН-ниң өөредилге-бүдүрүлге бүдүрүлгези	105	104	108
«Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкыны	86	143	75
«Россугүлетпүрнүң» демир-бетон кылыглар заводу	105	118	108
«Тыва көлээ тудуг» трест	103	107	114
Ыяш ажыл-агыйының эргелели	102	107	107
Тудуг кезектер болгаш конструкциялар заводу	102	101	106
Улуг-Хемниң ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы	100.6	103	103
Чер-чер үлетпүрүнүң эргелели	99.0	113	111
Транспорт эргелели	103	108	108
«Сельхозтехниканың» Күрүне комитеди	109	111	105

1978 чылдың тос айларының дургузунда үлетпүр продукцияларының эң чугула хевирлериниң бүдүрүлгези натуралдыг хемчеглерге мындыг сан-түңнерге тодаргайлаттынар:

	Тос айлар дургузунда бүдүрген	1978 чылдың январь-сентябрь айлары 1977 чылдың январь-сентябрь айларынга %-биле
Хөмүр даш — муң тонна	537	99.0
Электроэнергия — млн. квт. шак	89	103
Шуткаан шой — тонна	363	83
Тудуг ыяжын болгаш токпак ыяшты сөөрткени—муң куб. м.	223	111
оон иштинде тудуг ыяжы — муң куб. метр.	194	109
Дилген материалдар — муң куб. м.	101	99.0
Мебель — муң рубль	880	106
Культура-амыдыралга болгаш ажыл-агыйга херек бараанар—муң рубль	1242	109
Тудуг чугайы— тонна	2170	101
Тудуг туйбузу — млн. кезек	21.3	130
Эптээр демир-бетон конструкциялар, кезектер — муң куб. м.	41.6	85
Сорттуг даг-дүгү—муң тонна	32.6	129
Хөм идиктер — муң ажеш	63	99.2
Кидис идиктер—муң ажеш	64	165
кылган норма өртээ-биле даараныр үлетпүрнүң продукциязы—муң рубль	1213	113
Балык тудары—тонна	80	75
Эът, I категорияның субпродуктулары-биле кады — тонна	5944	117
Колбаса кылыглары — тонна	356	100.4
Сүт продуктулары—тонна	12684	100.0
Саржаг — тонна	427	104
Далган — тонна	18849	128
Комбикормнар — тонна	25740	107
Хлеб болгаш хлеб-булка кылыглары — тонна	15699	102
Кондитер кылыглары — тонна	742	106
Пиво—муң дал	87	50
Суксунга ижер суглар — муң дал	78	81
Ижер дус — тонна	8536	112

Тос айлар дургузунда пландан ажыр 50 муң тонна хөмүр-дашты, 5 млн. квт. шак электроэнергияны, 13 муң куб. метр дилген материалдарны, 1,9 муң ажеш хөм идиктерни, 840 тонна комбикормну бүдүрген.

Бараан продукциязының бот-үнезиниң талазы-биле тос айларның планы күүсеттинмээн. Продукция саарылгазының талазы-биле планны 17 бүдүрүлге күүсетпээн, эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге үлетпүр продукциязының бүдүрүлгезин 11 бүдүрүлге кудулаткан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле тос айларның планын 17 бүдүрүлге күүсетпээн, эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпилерин 12 бүдүрүлге кудулаткан. Тудуг чугайын, эптээр демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер, даг-дүгү, кидис идик, мебель, хлеб болгаш хлеб-булка кылыглар, пиво, суксунга ижер суглар бүдүрер, балык тудар талазы-биле тос айларның планы күүсеттинмээн.

Тос айлар дургузунда эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин ажыглаарының күрүне планын 41 хемчеглерге тургускан турган болза, чүгле 28 хемчеглерни херек кырында күүсеткен.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ

ШИИТПИРНИ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозунуң ажыл-ишчилери кызымаккай ажылдап турар.

1978 чылда агаар-бойдустуң таарымча чок болган байдалын көргеш, 1979 чылда черден алыр дүжүттүң магадылалы болур күскү аңгыс андарылгазынга улуг кичээнгей салдынган. Аңгыс андарарынга трактористер Алексей Монгуш, Николай Күжүгет, Александр Кара-Сал олар кызымаккай ажылдааннар. Олар сентябрь айның иштинде К-701 тракторлар-биле 2050 га черни андарып, бир тракторга онааштыр 682 гаганы азы хүлээлгезин кийн катап ажыр күүсеткеннер. Совхозта партком, рабочком, комсомол комитеди болгаш дирекция үстүнде трактористерни 100-100 рубль-биле шаңнаан. Күскү чер андарылгазын ам-даа чорудуп турар.

Ол ышкаш нииттиниң малын онча-менди чыл ажылдары дээш, сиген белеткээрин үргүлчүлеп турар. Совхоз бо чылын 1300 тонна сиген белеткээр планындан 1080 тонна сигенни кезип алган. Мал чеми белеткээр талазы-биле Алдын Ландык, Олег Сат, Даш-оол Күжүгет олар эки ажылдап, ажыл нормазын 160 хуу күүседип келгеннер. Алтай крайдан 500 тонна саван белеткээр планныг чоруткан эл Өлүр-оол Ховалыгга баштаткан бригада планын ажыр кылгаш, чанып келгеннер.

К. ЧАВЫДАК.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң мал чеми белеткээр механизастаттынган комсомолчу-аныяктар бригадазы планын ажыр күүсеткен.

Бригада план ёзугаар 1920 тонна сиген белеткээр турган. 1980 тонна, сенажты 300 тоннадан 850 тонна, кукурузаның ногаан массазын 300 тоннадан 380 тонна кылдыр даалгазын ажырган, 200 тонна саванны прессташ, оон 70 хуузун кыштагларже чүдүрүп чоруткан. Социалистиг чарыштың түңнелинде Айдын-оол Серепке удурткан звено тиилекчи болган. Вячеслав Оюн, Сергей Ооржак олар хүн нормазын ажыр күүседип келгеннер.

Малга быжыг чем-суурну тургузар дээш, ук бригада ажылын уламчылап турар.

Э. ТЕЖИТ.

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУКТУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Арменияның Компартиязының ТК-зының болгаш Армян ССР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралы

Армян ССР-ниң экономиказының, культуразының болгаш эртемниң чедиишкиннериниң улуг көрүлдези болза төөгүлүг юбилейни — Россияның составынга Армения киргениниң 150 чылын байырлаашы болур. Россия-биле каттышканы Армения бурунгу улузунуң төөгүзүнде эргилделиг үе-чада болуп, оон хосталга болгаш хамаарышпас чорук дугайында чүс-чүс чылдарда күзелин боттандырып чорударынга кара чаңгыс орукту ажыткан.

Октябрь 14-те Ереванга Армения Компартиязының Төп Комитединиң болгаш Армян ССР-ниң Дээди Совединиң каттышкан байырлыг хуралы болган.

Залда Армения Компартиязының ТК-зының кежигүннери, республиканың Дээди Совединиң депутаттары, партия, совет болгаш төй-нийти организацияларының удуртукчулары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, үлетпүрнүң база кодээ ажыл-агыйының мурнакчылары, Совет Армияның дайынчылары бар болган. База-ла мында эвилелдешкен республикалардан, Россия Федерациязының хоорайларындан келген аалчылар. Венгр Улус Республиказында Армян ССР-ниң төрелдешкени Дьер-Шопрон областың делегациязы, даштыкыда армян демнилгелиг организацияларының төлээлекчилери бар болган.

Чыылганнар СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновту, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиевти адыш часкаашкыны-биле уткааннар. Президиумга Армян ССР-ниң удуртукчулары, Армения КП ТК-ның бюро кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар, эвилелдешкен республикаларның болгаш РСФСР-ниң хоорайларының делегацияларының удуртукчулары, СЭКП ТК-ның харыысалгалыг ажылдакчылары, шериг чагыргазы, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, үлетпүрнүң алдарлыг ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери олурушкан.

Залга ССРЭ-ниң болгаш Армян ССР-ниң күрүне гимннерин чаңгылавып үнген.

Байырлыг хуралдың киржикчилери сорук кириишкин-биле хүндүлүг президиумну эш Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП ТК-ның Политбюро составтыг кылдыр соңгуп алганнар.

Байырлалдыг маршттың аялгалары-биле залче Армян ССР-ниң тугун болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң тураскаал тугун кийирип келген.

Хуралга чыылганнарның чылы-биле утканы Д. Ф. Устинов чүве чугаалаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден база дааскаптын ёзугаар республиканың ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга төөгүлүг болуушкун — Россияның составынга Армения киргениниң 150 чыл болганы-биле изиг байырны ол чедирген.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң чүректиң ханызындан байырын болгаш эң-не чаагай күзээшкиннерин Д. Ф. Устинов дамчыдып берген.

Бо юбилейлиг хүннерде армян улустуң кадыг-берге шылгалдалар-биле доллунган хөй чүс чылдыг төөгүзү бистиң мурнувуска илдеңи-биле көстүп, оон салым-чолунга Россия-биле каттышканының, акы-дуңмалышкы орус улус-биле каттышканының улуг ужур-дузазы улам-на чайынналчаа-биле көстүр.

Чөөн Армениязын Россия-биле каттышканы армян улусту даштыкы халдаашкыннардан болгаш ону чок кылырының айыылындан хостаарының шиитпирлиг фактору болган, оон оон соондагы политиктиг, социал-экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезинге чугула рольду ойнаан.

Армян болгаш орус улустарның найыралы, мурнакчы орус болгаш армян культураларның хөй талалыг харылзаалары төөгүлүг ханы үндезинниг. Бодунуң болгаш даштыкының дарлакчыларынга удур демисежип тура, Армения ажылчы чоннары Россияның демократтыг болгаш революсчу күштерин бодунуң күчүлүг база шынчы эвилелчизи кылдыр көрүп чораан.

Россияның составынга Армения кирген армян улустуң политиктиг, ажыл-агый болгаш культура харылзааларын калбартырынга таарымчалыг байдалдарны тургускан, оон чоокку коңшулары — грузин болгаш азербайджан улустар-биле база чурттуң өске улустары-биле найыралын болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын улам ынай быжыглаарынга эки салдарны чедирген.

Россияның улустарының найыралы социал болгаш национал хосталга дээш оларның кады демиселинге таңналган болгаш быжыккан. «Россия пролетариадының хаан чазакка удур демиселиниң төөгүлүг дуржулгазы Армения ажылчы чоннарынга хосталгаже, социал дендизилгеже кара чаңгыс шын орукту — революстуг демиселдиң оруун, социалистиг чаартылгаларның оруун айтып берген» деп, Леонид Ильич Брежнев чугаалаан. Ол демиселге Армения күш-ажылчы улузунуң үндезин эргелижыктары Россияның ажылчын ангызының, бүгү ажылчы чоннарының эргелижыктары-биле чаңгыс аай кылдыр каттышкан.

Массаларның революстуг шимчээшкининиң күш-ажыл кижилериниң аас-кежии дээш, социалистиг идеалдарның тиилелгези дээш ёзулуг демиселчилерин марксизм-ленинизмниң болгаш пролетар интернационализминиң тугунуң адаанга каттыштырган улуг Ленинниң тургускан большевик партиязы баштаан.

Улуг Октябрьның тиилелгезиниң дугайында медээни Армения күш-ажылчы массалары улуг сорук кириишкин-биле уткааннар. Олар Совет эрге-чагырга дээш шиитпирлиг демиселче көдүрлүп үнгеннер.

Ленинчи партияның удуртулгазы-биле бистиң чуртувустуң улустары чаңгыс аай өг-бүлеге—Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинге сырый каттышканнар. Кодээ ажыл-агыйны коллективизастааны, культура революциязы чурттуң овур-хевирин чаарткан, хөй националдыг совет улустуң чогаадыкчы күчүзүн долузу-биле ажыдарынга арганы берген. ССРЭ-ниң улустарының интернационалдыг, акы-дуңмалышкы найыралы улуг күш дээрзин үе көргүскен. Ол чорук социалистиг тургузуушкуннуң үезинде, Ада-чурттуң Улуг дайынының оттуг чылдарында бүзүрелдиг-биле илереттинген.

Фашизмниң тиилээнинин соонда эрткен үжен ажыг чылдарның дургузунда Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары ленинчи партияның мерген удуртулгазы-биле Төрээн чуртту социал деништилгениң эң-не мурнакчы кызыгаарларынче үндүрген. Бистиң эрткен оруувустуң кол түңнели болза сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургусканы болур. Коммунизмче бистиң шимчээшкинивистиң ол төөгүлүг чадазы бистиң чуртувустуң калбаа-биле болгаш байырлалдыы-биле бир чыл оюн демдеглеп эрттирген ССРЭ Конституциязында быжыглаттынган. Бүгү эвилелдешкен республикаларда коңчуг улуг чаартылгаларны боттандырып чоруткан, ооң түңнелинде хаанныг Россияның мурнунда кыдыг черлериниң экономиктиг хожудаңгай чоруу шагда-ла эрткен үениң боор артып

(Төнчүзү 3-кү арынында).

АМДАН ЭГЕЛЭЭШ

Келир чылын чаагай дүжүттү өстүрүп алырынче Бай-Тайгада «Мурнакчы» совхозтуң чер ажылдыгглары ахдан эгелээш сагыш салып турар. Тараа, сиген шөлдерин массалыы-биле суггарып кирипкен. Эр-Хавак, Сарыг-Бел, Базырык-Үстүнүн шөлдеринде алды звенода үстүп алган 24 кижи чер суггарып ажылдап турар.

Ажыл-агый күскү суггат-биле 800 гектар тараа, 300 гектар сиген шөлүн суггарар планныг. Бо хүнге чедир 345 га тараа шөлү суггарттынган. Кара-Сал Алдын-оол, Ховалыг Бапын-оол, Серенот Арбай-оол, Куулар Белек, Салчак Нурзат оларның удурткан звенолары эки ажылдап, хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турар.

А. КАНЧЫЫР,
совхозтуң гидротехниги.

Тиилекчилерни илереткен

Ыраккы Мөңгүн-Тайга райпозунуң найыралдыг коллективи СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, оңгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш тура-соруктуг ажылдап турар. Коллективтиң ажыл-ишчилери үшкү кварталдың планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен.

Тодаргайлаарга, үүрмектеп садар бараан саарылгазын 118 хуу, хөй-нийти чемненилгезиниң планын 115 хуу күүсеткен. Райпонуң коллективтер аразында калбарган социалистиг чарыжынга раймагтың садыгжылары бирги черже үнген. Ооң эргелекчизи Дарый Чанзан, автомагазинниң эргелекчизи Балды Салчак, райпонуң ажылчыннары Ортаат Байлаң, Мандараа Салчак, Дыртык-Хара Салчак, Каң-оол Моңге, Кызыл-оол Доңгак болгаш оон-даа өскелер түс-түс кижилер аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар. Райпонуң хүндүлел самбыразынга Х. Аракчаа, М. Аракчаа, Ш. Чамбал болгаш Д.-Н. Салчак оларны киирген.

В. БЮРБЮ,
райпода ревизор-бухгалтер.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогунда эки ажылдап турар ажылчыннар хөй. Оларның бирээзинге токарь Ю. Сафиуллинни адап болур. Ол бо чылдың тос айларының планын 110 хуу күүсеткен. Бо коллективте он чыл ажыг үениң дургузунда ажылдап турар дуржулгалыг ажылчын даг техниказының үрелген янзы-бүрү кезектерин эки шыңарлыг кылдыр септеп турар.

Ол-ла участокта ажылдап турар С. Доңгак ийи чыл бурунгаар Томск хоорайга түскай өөредилге черин дооскан. Бедик мергежилдиг каанакчының кылган ажылын өөрү мактап чугаалажыр. Ол чыл эгезинден бээр ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келген.

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюнга» СЭКП ТК-ның Кыйгырыглары бо аныяк ажылчыннарны күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерже сорук кийирген.

ЧУРУКТАРДА: Ю. Сафиуллин (үстүнде); С. Доңгак.
Д. МОНГУШТУҢ фотолары.

Дүвүреңчиг медээ

ЫНЧААР АЖЫГЛАП БОЛБАС

Сөөлгү чылдарда бистиң республиканың ажыл-агыйларында аараан, бертик-бежел малдарны түскайлап үскеш, чаңгыс черге азырап-ажаап, эмнеп турары черле чоптуг. Кодагга аарыг мал үр турарга, малчын өске малдарынга чардыккаш, аңаа сагыш салбайн баар. Эмнелге-профилактика пунктузу аарыг малдарны хүн бүрүде хайгаараар ажаакчы-санитаркаңы быжыглап каан болганда, келген малдарны экиртир эмнээш, кадык кодааннарже чорудар ужурлуг. Ооң сорулгазы ындыг.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозта ындыг изолятор тургустунганындан бээр ийи чыл ажып турар. Ынчалза-даа ажыктыг ажылды ам-даа чедип ап шыдавайн турар. Кодааннарга зоотехниктер, бригадирлер болгаш мал эмчилери барганда, аарыг малдарны көргеш, малчынның аксын барымдаалааш, машинага чүдүргештиң изоляторже чорудуптар. Ол малдарны ай отчёдунда малчынның харыысалгазындан үндүр бижип каар.

Изоляторга экирип сетээш, ээп келген мал деп чүве таңгыс-даа малчынның отчёдундан көзүлбес. Ындыг чүве болганда изоляторга келген малдың баш саны чүс-чүзүбиле көвүдей берги дег. Херек кырында кээп турар малда хөй, а саны харын эвээжеп турар. Чүге ындыгыл? Хөй аарыг малды чаңгыс черге мөөңнээн болганда өлүп хорааары база турбайн канчаар. Ынчалза-даа изоляторда быжыглаан ажаакчы-санитаркадан эгелээш мал эмчизинге чедир эмнелге-профилактиканың чурумун ёзугаар чогуур хемчеглерни кызымаккай ап турар болза, кээп турар аараан малдың ооңда чадаарда чамдызы дириг артып калгы дег.

Өске бир чылдагаан база бар боор турар. Арыш чулзаа, барыктыг аарыг малдар шору сегип семирий бээр. Оларны совхозтуң чамдык ажылдакчылары-даа, район төвүнүң ийн-чаңгыс кижилери-даа «ценуроз алыр болдум, документизин складка дужааган кылдыр кылдырып бээр мен» дээш, дириг хойну кандыг-даа чоңшээрел чокка алгаш баар. Шынында ценурозтуг-даа эвес, аңаа кадыкшый берген семис хой болур. Ооң соонда изоляторнуң малчыны улустуң аппарган хойларының документизин сүржүп тур мен деп, совхоз конторазының чанында эртенниң-не ында турар. Ынчап тургаш кылдырын алган документизинде дириг хойнуң деңнизи 7—8 килограмм кылдыр бижээн болур. Дыка-ла «кажар херек»-тир.

Чамдык малчыннар хөй аарыг бээрге, сагыш човап ажаарының улуу опу каш хонукта кажаалап, беглап каан туруп-ла турар. Ол аарыг мал соонда барып изоляторга үзе-ле четкеш, азы орукка өлүп каар.

Изоляторга кээп турар малдарның хөй кезии малчыннарның хууда харыысалгазындан коңчут хамаарыкыр. 500—600 ажыг хойларны малдап турар Иван Давзурун, Максим Сувандии, Нурзат Доржу ышкаш мурнакчыларда изоляторга аарыг, арган хойлар келбейн турар. Кээп турар малдарның хөй кезии арагалаар болгаш ажылынга харыысалга чок малчыннардан болгулаары көскү.

Сегээн малдарны чамдык кижилер халас чыгы өлүрүп чип турарын соксаткаш, оларның келген кодааннарынче чорудары нийтиниң малын өстүрерингe немелде болур ужурлуг.

Ц. КОМБУ.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: *отчёттар болгаш соңгулдалар*

АВАНГАРДЧЫ РОЛЮН БЕДИДЕР

СЭКП-ның XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш коллективтиң отчёттуг үеде кылып чоруткан ажылының дугайында ажыл-херекчи чугаа «Тыва суг тудуг» трестиң партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга болган. Трестиң партия организациязының ажылынга коммунистер чогуур үнелелди бербишаан, ажылда бар чамдык четпестерни бот-шүгүмчүлекчи өзү-биле көрүп, ону дарый эдериниң аргаларын тодарадып чугаалаашкыннар. Анаа отчёт илеткелди партбюро секретары **А. Г. Тихонова** кылган болгаш «Тыва суг тудуг» трестиң коллективиниң оңгу беш чылдың үшкү чылында ажылынга коммунистерниң авангардчы ролюнуң дугайын чугаалап, коллективтиң мурнунда турар улуг сорулгаларга доктаан.

Шалыпчы күш-ажылдың чылының 9 айларының планныг онаалдаларын трест ниитизи-биле 97,1 хуу күүсеткен. Ооң адырларында мурнакчы ажылдыг бүдүрүлгелер эвээш эвес. Ылаңгыя 9 айларның планныг онаалдаларын тудуг-монтаж эргелели (начальниги Ф. Е. Путинцев) 105,9 хуу, № 2 мехколонна (начальниги В. П. Есипов) 113,7 хуу күүсеткен. № 2 мехколоннаның коллективи оңгу беш чылдың үш чылдарының планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чылында—октябрь 7-де күүседир дээн хүлээлгезин июль 1-де-ле азы 6 ай эрте күүседипкен болгаш ноябрь 7-ге чедир 740 муң рубльдиң ажылын кылыр. Ол ышкаш автобаза коллективиниң ажылы база мактадыг. Тудуг-монтаж эргелелиниң ажыл-ишчилери оңгу беш чылдың үш чылдарының планын ноябрь 7-де күүседири-биле кызымак ажылдап турар.

Шалыпчы күш-ажылдың чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш мурнакчы ажылдап турар коллективтер хөй. Ылаңгыя № 2 мехколоннада экскаватор машинизи коммунист В. Дубников чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылчыннар ортузунда калбарган чарышка доктаамал тиилекчи болуп, күш-ажылчы байлак дуржулгазын эш-өөрүнге дамчыдып, мурнакчыларның одуруун баштап турар.

— Суггарылга системаларын долузу-биле ажыглаар болгаш оон алыр дүжүттү өстүрери бирги чергениң айтырыгы болур ужурлуг. «Суггаттыг черлерниң дүжүдү суггат чок чер ажылының түңнелдеринден шоолуг ылгалбас чоруктар ховар эвес. Ону болдурбас херек... Суггаттыг болгаш кевирген черлерден алыр продукцияның бедик хемчээлдиг болурун хандырган турзун дээш көдээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агыйының ажылдакчыларындан негээр эргени ол бисте берип турар» деп, СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Ону амыдыралга боттандырар дээш трестиң ажылынга партия организациязының киирип турар үлүг-хуузу улуг—деп, «Тыва суг тудуг» трестиң эргелекчизи **В. П. Сургутанов** чугаалааш, партбюронуң ажылында бар чамдык четпестерге доктаан. Ылаңгыя көскү агитацияны ажыглаар талазы-биле ажылды партбюро холга албаан. Ол талазы-биле чүгле тудуг-монтаж эргелелинде ажылды чүгаар деп санап болур. Трестиң бодундан эгелээш мехколонналарга чедир көскү агитацияның дээштиг хевирин четпес ажыглап турар дээрзин илеткелчи-даа, отчёттуг хуралга санал берген коммунистер-даа дүвүрээзин-биле чугаалааннар.

— Республиканың районнарында 1500 ажыг кудуктарның 450 хирезин ажыл-агыйлар ажыглап турар. Ынчалза-даа, ол улуг өртектиг кудуктарны чүгле кышкы, часкы үелерде ажыглааш, малчыннар көжүп чоруптарга, оларны тоймаглап каантар чоруктар бар—деп, тудуг-монтаж эргелелиниң ажылчыны **Д. Д. Ооржак** чугаалааш, кылган ажылдың түңнелин тодарадып, ооң ажыглалын база хайгааралга ап турарын трестиң удуртукчуларындан-даа, партбюродан-даа негээн. Ажыл-агыйларда хөй-биле кылдынган ол кудуктарны хайгаарал чокка каап турарындан трестиң алганы чаа 126 насостарны чүгле үрелген кудуктарны септээри-биле чоруткан. Ындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктар бүдүрүлгелерниң ажылынга шаптыктап турар.

№ 5 КМК тургустунгандан бээр 2 чыл чоокшулаан. Ажыл-ишчи коллективти тургузарының талазы-биле эвээш эвес ажылдар кылдынза-даа, чедир кылдынмаан ажылдар ам-даа хөй, анаа партийжи удуртулганы күштелдирер херек дээрзин ол мехколоннаның начальниги **В. Г. Дикарев** чугаалаан. Ол коллектив эрткен 9 айларда 84 муң рубльдиң ажылын чедир кылбааны — ында ажылды чогуур негелдеге чедир тургуспааны, мехколоннаның удуртукчуларының, ында партия бөлүүнүң, трестте партбюронуң четпес ажылының түңнели-дир. Күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар, чылдагаан чокка ажыл шагы үзер чоруктар бо коллективте бар. Арагылааш, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээни дээш эрткен 9 айларда 27 кижи завриктер сергедир черге хонганы коллективте сагылга-чурумнуң кудуку деңнелде тургустунганын херечилеп турар дээрзин отчёт-соңгулдалыг хуралга санал берген коммунистер шүгүмчүлээн.

Трестиң түс-түс адырларында партийжи кижизидилге ажылында, партия организациязының хүрээлениң өстүрериңде четпестер ам-даа бар дээрзин техниканың айыыл чок чоруунуң талазы-биле инженер **Д. Г. Кошкин**, пенсионер **Л. Н. Осипов**, тудуг комитединиң хостаткан даргазы **Н. В. Смирнов** болгаш өске-даа коммунистер саналдарынга чугаалаан.

Трестиң партия организациязының бюрозу күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче чогуур кичээнгейни угландырбаан. Ылаңгыя 1, 3, 4, 5 дугаарлыг мехколонналарда, автобаазада күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, планныг онаалдаларының күүселдезин хандырбас чоруктар бар. Ооң уржуундан эрткен 9 айларда 109 муң рубльдиң ажылы чедир кылдынмаан. Ынчангаш ол ажылда бар четпестерни дарый чайладырынга партбюронуң ролюн бедидериниң чугулазын санал берген коммунистер чугаалааннар.

«Тыва суг тудуг» трестиң партия организациязында 38 коммунист бар. Оларның 26-зы — инженер-техниктиг ажылдакчылар, а ажылчыннар чүгле 5. Бо хире улуг коллективтиң ажылчыннарындан партия кежигүннериниң саны эвээш дээрзи билдингир-дир. Ол ажылды партбюро кошкак чоруткан дээрзин цех начальниги **В. С. Гордеев** болгаш оон-даа өске коммунистер саналынга демдеглээн.

Отчёттуг үеде болуп эрткен 9 хуралдарга коммунистерниң идепкейи чавыс болганы партбюронуң ажылының стилинде четпестер ам-даа бар дээрзин тодаргай көргүзүп турар. Ол хуралдарга чүгле мехколонналар удуртукчулары, партгрупоргтар болгаш өске-даа инженер-техниктиг ажылдакчылар санал-оналын берип турар, а ажылчыннардан санал бээр кижилер эвээш болган. Хуралдан ойталдаар, партия организациязының ниити хуралдарынга келбес чамдык коммунистер-биле тускай беседаны партбюро кежигүннери кылган.

Коммунистер-биле түс-түс беседалажырын партбюро ажылында практикалап турар. Коммунистер С. Голдырев, Ф. Путинцев, С. Каликулин, В. Кравцов оларның партийжи даалгаларны күүседип турарының дугайында беседалашкан болгаш А. Петрова, Д. Вилижанин, П. Мациевский оларның отчёттарын алган.

Тресте партия организациязының отчёттуг хуралынга партбюронуң ажылының стилинге болгаш арга-методунуң дугайын саналдарынга коммунистер база доктаап турган. Ынчалза-даа, партия организациязы хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин кошкак организастап, администрацияның ажылын контрольдаар эргезин чогуур негелдеге чедир тургуспаан.

Шалыпчы күш-ажылдың чылының төнчүзүнге чедир 2 ай ажыг үе арткан. А трестиң коллективиниң мурнунда сорулгалар улуг. Чыл планын 100 хуу күүседир дизе олар 2 миллион 398 муң рубльдиң ажылын кылыр. Анаа авангардчы ролюн партия организациязы көргүзер ужурлуг.

М. КАЛЧАН,
«Шынның» тускай корр.

Кыштаглаашкынга белеткел

ОРГАНИЗАСТЫГ ЧОРУП ТУРАР

Бии-Хем районнуң «Хадын» совхозунуң Суглуг-Хемде малчыннарының кышка белеткелди четпес чорудуп турарының дугайын мооң мурнунда «Шын» солунга бижээн болгай. Ол-ла районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң Ээрбек салбыры Суглуг-Хемден чаңгыс кырлаң ажылдыр турар. Бо ийи ажыл-агыйның кожа турар хойжу бригадаларында кышка белеткелдиң байдалы көңгүс сыр өске. Ажылды мергежилдиг организастаарының үлегер-чижээн кызыл-тараачынчылар көргүзүп турар.

«Кызыл тараачын» совхозтуң экономиказының кол адыры хой ажылы. А совхозтуң барык-ла бүгү хою Ээрбек салбырында мөөңнеттинген. Бо кыжын 27 муң ажыг хойну таарыштыр тургузуп кыштагаадыр. Салбырның малчыннары бо хүннерде кыштаглаашкынга белеткелди организастыг чорудуп турар.

— Ниитиниң малын келир кыштан хүр-менди ажырар дээш, салбырның малчыннары кандыг хемчеглерни ап турарыл?— деп, Ээрбек салбырының эргелекчизи Моңгуш Бүкүлдүрешович Алаш-оолдан айтырдывыс.

— Бо чылдың чайы кааң болган ужурунда, оът-сиген, тараа шоолуг үнмээн—деп, Моңгуш Бүкүлдүрешович чугаалады.— Ынчангаш кыш берге болуру билдингир. Кышка белеткелди бистиң малчыннарывыс мырыңай частан эгелээн. Хой кажааларының өдээн коптарып үндүрген. Үүрмек септелгени баш удур кылган. Ниитиниң малынга быжыг чем-суурун тургузарынче улуг кичээнгейни салдывыс. Салбырга 650 тонна сиген белеткээр планны берген турган. Сиген шоолуг үнмээн болганда, ону күүседири берге дээрзи билдингир. Сиген үнер чер бүрүзүнден ону кезип белеткеп алырының болдунар бүгү-ле аргаларын ажыглаан. Ооң түңнелинде 685 тонна сигенни белеткеп, планны ажыр күүсеткен. Ооң иштинден 180 тонна сигенни кыштагларда сөөртүп чедиргилээн. Ол ажыл ам-даа үргүлчүлеп турар.

Бо салбырга өдек-кыштаг септелгезинче сентябрьның эгезинде-ле кирген. Ону кылыр 14 кижилиг тускай бригаданы тургускаш, ийи машинаны, үш тракторну аңаа быжыглаан. Ук бригада септелге кылыр, печка салыр, бажыңнар чугайлаар түс-түс звеноларга хуваатынган. Оларны мергежилдиг кижилер удуртуп турган. Звеноларны эргежок чугула материалдар-биле үзүктел чок хандырып келген.

— Ол бүгүнүң түңнелинде ажыл шалыпкын болгаш шынарлыг чорутттунган—деп, Моңгуш Бүкүлдүрешович уламчылады.— Бо кыжын хойну 46 кыштагга сайгара тургузар. Бүгү кыштагларны ам бүрүнү-биле септеп дооскан. Малчыннар чурттаар 51 бажыңны, 27 чылыг хураган кажаазын, үш чунар-бажыңны, бир кызыл-булуңну база-ла белеткээн. Кыштагларда үш кудук бар, олар ажылдап турар. Кыжын кыштагларда суг кудар 46 ишкир савалар бар, ам оларны кажаалап, чылыглаары арткан.

«Кызыл тараачын» совхозтуң Ээрбек салбырының ажыл-ишчилери кыштаглаашкынга белеткелдиң кол ажылдарын Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге — октябрь 8-ке чедир кылып дооскан.

Өдек-кыштаг септелгезинге Петр Балчый-оолдуң удуртканы беш кижи составтыг звено эң-не үлегерлиг, шалыпкын ажылдаан. Ук звено бир кыштагны өске черже көжүрүп тударын кыска хуусаада дооскаш, кыштаг септекчилериниң чарыжынга тиилекчи болган. Ынчангаш көдээ ажыл-ишчилериниң байырлалының хүнүн таарыштыр ол мурнакчы звенону совхоз дирекция акша-биле шаңнаан.

Бавуужап Салчак-оолга удурткан штукатуржулар звенозу эрес-соруктуг, кызымак ажылдааш, база-ла акша шаңналын чедип алган. Кажаалар септээринге ажылдап турган Алексей Турчановтуң беш кижилиг звенозу чарыштың үшкү черин ээлээн.

— Өдек-кыштаг септелгезин доозулза-даа, бисти дүвүредип турар бир чүве бар—деп, Моңгуш Алаш-оол түңнелинде чугаалады.— Бо чылын салбырда чеди кыштагга электрини киирер ужурлуг. Электри дамчыдылгазының шугумун Элегес-Аксын дамчыштыр шагда-ла кылып эгелээн. Ол шугум кыштагларда чедип келген. Ынчалзажок ону ажыглалга киирери билдинмес. Чүге дээрге, ук шугумда чиңге сувуруңдак демир шөйдүнген, ол электри дамчыдарынга таарышпас дээш, комиссия хүлээп албаан боор турар. Ону кылып турар «Көдээ электри тудуг» тудуг-монтаж эргелели (начальниги А. В. Первухин) шугумну дүрген дооскаш, ажыглалга киирериниче кичээнгей салбас болза, кышкы үеде малчыннар сайгылгаан чок бергедээр апаар. Бо бисте эң-не чугула айтырыг болуп турар.

Ээрбектиң малчыннарының «Көдээ электри тудуг» эргелелге тургузуп турар негелдези черле чөптүг. Электри дамчыдылгазының шугумун дүрген доостурар хемчеглерни ол эргелел алыр хүлээлгелиг.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

ЧАА ШАГААН-АРЫГ: коллективти быжыглаар

Республиканың улуг тудугларының бирээзи—Чаа Шагаан-Арыг хүн келген тудумна аян-шинчи кирип, чаа-чаа объектилер немежип турар. «Шагонартяжтудут» трестиң ажылчын болгаш инженер бүрүзү ол чаа хоорайны тударынга боттарының төлептиг үлүүн киирер дээш кызымаккай, чогаадыкчы болгаш тывынгыр өзү-биле ажылдап турар.

Чаа хоорайның тудугжуларының мурнунда салдынган улуг сорулганы күүседир төлээде, ажылчыннарның быжыг коллективи, ол коллективке таарымчалыг байдалдар негеттинер деп чүве билдингир. Ол ышкаш кижилерниң амыдырал-чурттаарынга болгаш хыштанырынга эргежок чугула чүүлдерни тургузары база негеттинип турар. Чогум-на ону барымдаалааш, Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуувуң штабы чаа коллективти хевирлеп тургузарынче, кижи бүрүзүнүң эрге-ажыктарынга дүүшкен социал айтырыгларны шиитпирлээринче улуг кичээнгей салып турар.

Бистиң Чаа Шагаан-Арыгда бирги болгаш ийиги чергениң дээр, ылгалдыг айтырыглар чок. Бүдүрүлге ажылының болгаш кижилерниң амыдыралының-даа, кадрларны белеткээриниң болгаш ажылчыннарның амыдырал деңнелин бедидериниң-даа айтырыгларын бисте бир деңге көрүп турар. Кижи бүрүзүнге кичээнгей салыры, оларның негелдезин хандырары — тудугнуң ажыктыг, шалыпкын болгаш шынарлыг чоруун бедидериниң үндезини деп чүвени амыдырал бөдү-ла бадыткап турар.

Чаа Шагаан-Арыгның тудуу бистиң дыка хөй аныяктарывыска ажыл-амыдыралдың эң-не эгези болганын чугаалаар херек. Ынчангаш бүгү-ле ажылды кылып, чорударда олардан тургустунган чаа коллективтиң социал тургузуун илередири чугула апарган. Ол талазы-биле штабтың коллегиязы чамдык ажылдарны кылган. Ооң түңнелдерин өзүгаар алырга, хоорай тудуунда ажылдап турарларның ортумак назы-хары 28-тен ашпас, ортумак ажыл разряды 1,5—2, билииниң ниити деңнели—сес класс болган. Тудугжуларның хөй кезии өг-бүлелиг, уруг-дарыглыг кижилер. Бистиң коллективтиң кежигүннериниң хостуг үеде кылыр чүүлдери—теледамчыдылгалар көөрү, номчулга, бажың ажылы, уруглар кижизидилгези дээш, өске-даа амыдыралга эргежок чугула чүүлдер боор турар. Бо бүгү чүүлдер тудуг трезиниң план өзүгаар, үре-түңнелдиг ажылдаарынга эргежок чугула деп чүвени штаб билип турар.

Бистер кижилерниң культура-амыдырал деңнелин бедидеринче улуг кичээнгей салып эгелээн бис. Ол билдингир болгай: эки чурттаар чери, школа, уруглар садтары болгаш эмнелге, клуб дээрге, кадрларны чаңгыс черге быжыглаарының эргежок чугула чүүлдери-дир. Бо талазы-биле хемчеглерни алганының түңнелинде 200 ажыг аныяк тудугжулар изиг-соок суглуг, санбеллирлерлиг общежитиелерде, дыка хөй өг-бүлелер үш-үш өрээлдиг, чаа хевирниң таарымчалыг бажыңнарында чурттап турар. Чоокта чаа безин 25 өг-бүле ындыг бажыңнарже көжүп кирген. Трестиң бодунуң Культура ордузун тударының айтырыын шиитпирлеп турар. Өске-даа культура албан черлери ажылдап турар.

Аныяктар кандыг-даа бергелерге торулбас деп чүвени Чаа Шагаан-Арыг тудуундан көрүп болур. Бисте чайлаш чок таваржыр апаар-даа, чамдык байдалдардан тургустунар-даа бергелер бар болбайн баан. Ол бүгүнү олар эки билип турар. Комсомол организацияларының, а ол ышкаш аныяктарның дагдынычыларының кижизидилге ажылының бир кол сорулгазы — амыдырал байдалын экижидери, күш-ажылчы болгаш бүдүрүлге сагылга-чурумун быжыглаары боор турар. Бо талазы-биле боттуг ажылдарны кылып турар.

Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуунуң штабы, комсомол организациязы болгаш хөй-нити-даа тудугжуларның культурлуг дыштаныылгазын чөп организастаарын кичээнгейден салбайн турар. Бо талазы-биле организастыг ажылдарны улам күштелдирери чугула. Бот-тывынгыр урал чүүлдүң коллективин четчелээри, ону музыка херекселдери-биле хандырары хүннүң айтырыы боор турар. Бо талазы-биле активчилер, уран чүүлге киржип, ажылдаарын күзээрлер бисте эвээш эвес. Чижээ, штаб кежигүнү, комсомолчу Г. Николаева бот-тывынгыр уран чүүл коллективин удуртуп турар аныяк специалист. Ол кыска үениң иштинде улуг эвес коллективти тургузуп шыдаан. Ында Рая Балдан, Лариса Крысина, Руслана Ондар, Галя Кондратенко, Таня Акишина, Ира Мартан, Зоя Чүсүнмаа, Эдик Лешко дээш, өске-даа аныяктар күзелдии-биле киржип, идепкейлиг чоруун көргүзүп турарлар.

Чаа Шагаан-Арыг тудуунда бүгү-ле чүүлдерни ам-даа тайылбырлап, көргүзүп болур. Тудугжулар коллективи улам өзүп турар. Чүгле эрткен айда бисче чээрби ажыг оолдар, кыстар комсомолчу путёвка-биле кээп ажылдай берген. Чурттаалга тудуунуң темпизи улам шапкынчаан. Ынчалза-даа чурттаалга бажыңнары, амыдырал хандырылгазының талазы-биле четпестер ам-даа хөй дээрзин ажы-биле чугаалаар херек. Ындыг чүүлдер чаа хоорай бүрүзүнге турары кымга-даа билдингир. Комсомолчулар болгаш аныяктар Коммунистиг партияның, ленинчи комсомолдуң кыйгызын өзүгаар өрген-даа чок, курут черлерге Чаа Шагаан-Арыг ышкаш он-он, чүс-чүс хоорайларны тудуп, боттарының изиг чүректерин, быжыг холдарын чырыткылыг келир үе—коммунизм тургузуушкунунга бүрүнү-биле берип келген болгаш берип-даа турарлар. Чаа Шагаан-Арыг — ооң бир чайынналчак чижээ.

С. ГЛАДКОВ,
Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуунуң штабының начальниги.

Бирги класстың чолаачызы Валерий Кончук Ак-Довурак хоорайның автотранспорт бүдүрүлгезинде хөй чылдарның иштинде ак сеткилдиг ажылдап, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Валерий Салчакович коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик аттың эдилекчизи.

ЧУРУКТА: В. Кончук.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезинде алдыгы разрядтың аккумуляторщиги Хөвеңмей Сагбалтаевич Сат кызымак ажылы-биле эш-өөрүнүң аразында дуржулгалыг ажылчыннарның бирээзи деп санаттынып турар.

Аккумулятор цегинде ооң-биле кады Борис Михайлович Копчиков ажылдап турар. Бо ажылчын база-ла тергиидерниң одуруунда чоруп турар.

ЧУРУКТА: Б. Копчиков биле Х. Сат олар.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

КЫСКА ХУУСААДА ДООЗАР

Тайгалар, харын-даа чурттакчылыг черлерден чоок-чоок даглар баштарында хар чааш, кыш чоокшулаан. Республикада көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери дег «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи кыштаглаашкынга бүгү талалыг белеткенип турар.

Амгы үеде коллектив 8 бажыңны септеп, чугайлаан. Кышкы үеде коллектив кежигүннериниң ажыл шагындан хостуг үезинде турар чери—кызыл-булуң. Олар ооң септелгезин хамыктың мурнунда кылып, соңгаларын, шалазын дозулааннар.

Келир чылын фермага 80 хире саар инек немежир. Ынчангаш коллектив кежигүннери бызаа кажаазын хамыктың мурнунда септеп, чугайлааннар. Фермаларга сүт хүлээп алыр чер база бир онзагай булуңнарның бирээзи. Хараал-тейжилерниң сүт хүлээп алыр чери чырык, делгем. Ынчалза-даа ооң шалазы дозу чок турган. Чоокта чаа олар сүт хүлээп алыр черин дозулап, улам экижидир дерээннер.

Келир кышка утуштур ферма коллективи 182 тонна сигенни кылып алган. Ооң 82 тоннаазын кыштаанда чедирип, сарааттааш кажаалап алган. Ол ышкаш 300 тонна силостуң ажаалда кадагаладыы эки.

Бо хүннерде фермада кышка утуштур белеткел үргүлчүлеп турар. Хараал-Тей сүт-бараан фермазы чүгле Тес-Хем районда эвес, республикада сураглыг фермаларның бирээзи. Ынчангаш коллектив кежигүннери кышка удур кылза чогуур арткан ажылдарын соок дүжер бетинде доозуп, кыштаглаашкынны бедик деңнелге эрттирер сорулганы салган ажылдап турарлар.

С. ТАС-ООЛ.

ООҢ КОДАНЫНДА

Өвүр районнуң «Кызыл тук» совхозта коммунист Чамбылдай Ооржак хой малдаандан бээр 20 чыл боор турар.

Ооржактар өг-бүле туткашла хой малдан эгелээн болгаш ол ажылга сонуургалдыг боор мергежип келген. Ол чыл бүрүде кышка белеткелге улуг сагыш салып, кадарган малын овча-менди ажаап өстүрүп турар. Кыштаан чайын-на хамыкты мурнай септеп алыры чаңчыл болган.

Бо чылын ол Чыраа-Бажы деп черге бодунуң күжү-биле сиген кезер черни кажаалааш, ооң 10 тонна сигенни кескеш, кыштаанга эккеп алган. 5 тонна көк-суланы чедирип алган. Кыштаанда одаар ыяжын база белеткээн.

Ниитиниң малын өстүрер дээш, эрес-шудургу, ажылгыр малчынның коданында төрүүр 329 баш хойну быжыглаан.

К. КАРА-САЛ.

Хандырылгаңар кандыгыл?

КУРУГ КОЪШ

«Май 1» совхозтуң Бедийде иви фермазының ивижилери оңгу беш чылдың үшкү чылында күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алыр дээш, республиканың өске ажыл-ишчилери-биле бир дөмей, кызымак ажылдап, багай эвес көргүзүглерлиг болганнар. Ферма ниитизи-биле 100 мындыдан 97 иви анайларын камгалап алган. Иви малды өстүрер, ооң чаш төлүн чидериг чок камгалап алыр дээш кызымак ажылдап турар ивижилер бисте эвээш эвес. А. Кылатыы, А. Кылбыжа, А. Богодаң, К. Билей олар 100 мындыга онаашты 98 анайларны түс-түзүвда камгалап алганнар.

Ырак-узак тайгаларда ивижилер бо хире шудургу, кызымак ажылдап турда, оларның амыдырал хандырылгазынче сагыш салбазы харааданчыг. Чамдык кадарчыларда майгын, часка кедер тон, иви баглаар хендирлер чок боор турар. Боттары садып алыр дээрге, магазинде база чок боор. Черле ынчаш Тожу районзу ээп-чем айнав-биле база ивижилерни багай хандырып турар. Далган болгаш өске-даа херегледиң чугула бараанныры үзүктелз бээр-дир. Августуң 20-де далган садып алыр дээн ивижилер 3—4 коъштуг баргаш, 5 хонук манааш, куруг чанган.

Бедийниң иви фермазының почтачызы Ак Чочапчик мурнунда чылдарда эки ажылдап турган кижи. Ам сөөлгү үеде ажылынга харысаалгазын кошкаткан, ивижилерге почта ай-айы-биле келбестей берди. Салбыр эргелекчизи А. Коктеген фермаларга 3—4 ай келбес, ивижилер кандыг бир айтырыг ужурунда эргелекчини хереглээш, Чазыларга чеде бээрге тывылбас, арай боорда сүрүп, дилеп турганы чугаалажыр. Чамдыкта Кызыл кирген боор.

Ынчангаш чылдың кайы-даа үезинде тайгаларда чурттап, ажылдап чоруур ивижилерже, оларның амыдырал хандырылгазынче удуртур баштаар эштер кичээнгей салза деп ивижилер күзеп турар.

А. ДАЖИРГАН.
Тожу район.

ЭЭЛЕРИНГЕ ЧЕДИРЕР

Чонунуң чагыткан парлаалгазын чогуур үезинде ээлеринге чедирген турары белен эвес болгаш харысаалгалыг ажыл. Төп болгаш республика солуннарын база төп журналдарны чагыткан ээлеринге чедирер дээш харылзааның хөй санның ажылдакчылары ажылдап турарлар.

Кызыл хоорайның харылзаа бедирииниң начальниги Г. И. Насюрюн ажылдың хемчээлиниң улуун болгаш харысаалгалыын мынчаар чугаалап орар:

— Бисте республиканың улуг хемчээлдиг барык хүннүң үнүп турар солуннары «Шын» биле «Тувинская правда» оларны ужен муң ажыг номчукчулар чылдынга чагыдып алган номчуп турар. Бистер ол солуннар типографияга парлаттынып доостуру билек алгаш, ол-ла дораан бүгү черлерже тарадып чорудуп турар бис. Бистиң сорттакчыларывыс районнар үнер машиналар саадавазын дээш, эң-не шалыпкын ажылдаар. Төп солуннар болгаш журналдарны аэропорттан барып алгаш ону база ыңай-бээр тарадып чорудар бис.

Солуннарны болгаш журналдарны чагыткан ээлеринге чедирер талазы-биле эң эрестиг ажылдап турар чолаачыларны онзалап демдеглээри чугула. Оларга чолаачылар Мария Шестопалова, Надежда Ковалева, Леонид Иванов, Николай Наумов болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Найысылалдың харылзаа бедириинде хөй чылда ажылдаан бедик мергежилдиг сорттакчылар база бар. Лариса Куулар, Надежда Шелепова, Анна Страдумова оларның солуннарны болгаш журналдарны сорттап турары солун-даа, көрүштүг-даа. Мергежээн сорттакчылар чеже-даа дүрген ажылдап турза, частырыг черле кылбастар.

Харылзаа бедирииниң чедирилге килдизиниң начальниги Антонина Степановна Золотухина хөй чылда ак сеткилдиг ажылдап келген почтачыларны улуг чоргааралы-биле адап турар. Оларга Клара Дөртак, Сурниса Абубакирова, Вера Кочкина, Надежда Елисеева, Валентина Гарнухина болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Найысылалда сес черде харылзаа салбырлары бар. Салбырларның эргелекчилери-даа, солуннарны болгаш журналдарны чер болганда тускай тургузуп каан хааржактарга чедирип турар чолаачылар-даа почтачыларның күш-ажылын чиигедир дээш дыка оралдажып турар. Чоокка чедир-ле почтачылар хөй солуннарны болгаш журналдарны улуг барбазынга суп алган ууп чадап чорупт турган болза, олар ам чедирер солуннарны болгаш журналдарны тускай хааржактан өйлеп уштуп алгаш чоруп турарлар. Шыгжалда хааржактарын ам-даа көвүдедириниң чугулазын найысылалдың харылзаа бедирииниң удуртукчулары чугулага ап турар. Республиканың чамдык районнар болгаш бүдүрүлге төптеринге почтаның шыгжалда хааржаан тургузуп, почтачыларның ажылын чедир гедире бир чугула сорулга болур.

[illegible]

С. ТАМБА,
«Шынның» корр.

«Шынга» харыы

ЧЫРЫП ЭГЕЛЭЭН

«Шекпээр» совхозтуң төвүнге барык ийи чыл уламчыр электри чырыының орта кыппайн келгениниң дугайында Т. Саяның «Мергелдей булуңунга» бижээн чагаазы сентябрь 21-де солунга парлаттынган.

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң директору Ш. Д. Ооржактың редакцияга дыңнатканы:

Авторнуң бижип турар фактылары шын. Бистиң суурга электри чырыы ортала кыппайн турган. «Тыва коммунэнерго» бистиң черге электри четкизиниң капитал септелгезин чоокта чаа кылып дооскан, амгы үеде суурда электри чырып эгелээн.

ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ ДЕМДЭЭ

Дөртен чыл бурунгаар —1938 чылдың октябрь 17-де — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктары-биле «Эрес-маадырлыг чорук дээш» болгаш «Дайынчы ачы-хавыязы дээш» деп баштайгы совет дайынчы медальдарны тургускан.

Шериг хөделиишкиннериниң шөлүнге Совет Эвилелиниң дайзыннары-биле тулчуушкуннарга, күрүне кызыгаарының дээп болбас камгалалынга, диверсантылар, шпионнар болгаш Совет эрге-чагырганың эске-даа дайзыннары-биле хууда эрес-маадырлыг чоруу дээш шериг, командир болгаш удуртукчу составтың шериг албанныгларын негелделер ёзугаар үч медальдар-биле шаңнаар дээрзин Чарлыктарда айтып турар.

Ол ышкаш бистиң Төрээн чуртувустуң дайзыннары-биле демиселге амытынын хайыралавайн, боттарының күжениишкиннери-биле, идепкейлиг болгаш дидим хөделиишкиннер-биле тулчуушкунга чедиишкинни хандырарынга деткимче кергүскен хамааты кижилерни «Дайынчы ачы-хавыязы дээш» деп медаль-биле база демдеглээр.

1938 чылдың октябрь 19-та ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Төрээн чурттуң камгалал күчүзүн быжыглаар тапазы-биле бодунуң ыдыктыг хүлээлгезин үлегерлиг күүсеткен 230 дайынчыны «Эрес-маадырлыг чорук дээш» база «Дайынчы ачы-хавыязы дээш» деп медальдар-биле бир-ле дугаар шаңнаан.

Хасан хөлдүң девискээринге тулчуушкуннарның киржикчилери — 2400 ажыг дайынчылар болгаш командирлер, а ол ышкаш Халхин-Гол хем чанынга япон эжелекчилер-биле дайылдашкан хөй-хөй муң дайынчылар «Дайынчы ачы-хавыязы дээш» база «Эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медальдарга төлептиг болганнар.

Совет улус массалыг маадырлыг чоруун Ада-чурттуң Улуг дайынынга көргүскен. Эрес-дидим чоруу дээш 7 миллион 550 муң хире дайынчылар болгаш партизаннар «Дайынчы ачы-хавыязы дээш» база «Эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медальдар-биле шаңнаткан. Ол ышкаш бо бедик шаңналга фашизмге удур болгаш япон империалистерге удур совет-герман фронтуга дайылдажып турган муң-муң даштыкы хамаатылар — поляктар, гректер, румыннар, болгарлар, чехословактар, французтар, моолдар база төлептиг болган.

(СЭТА-ның корр.)

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУКТУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында),

калган, Совет республикаларының кайызы-даа бүгү делегейниң мурнунга өндүр чаагай ленинчи идеяларның сорук киирикчи чижээ кылдыр көстүп турар.

Бүгү чурттуң болгаш эвилелдешкен республика бүрүзүнүң эрге-ажыктарынга совет кижилерниң интернационалдыг чаңгыс эвин улам ыңай быжыглаар, ажылчы чоннарны ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңмалышкы найыралының ёзузунга, бүгү нацияларга болгаш улустарга ханы хүндүткелге, национализмниң болгаш шовинизмниң илерээшкиннеринге энтеш чок чорукка кижизидер дээш партия бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Совет кижилерниң бодунуң төрүттүнген черинге ынакшылы бистиң хөй националдыг улут Төрээн чуртувус—ССР Эвилелинге ынакшыл-биле тудуш холбашкан. Совет Арменияның ажылчы чоннары бодунуң республиказының-даа, бистиң бүгү социалистиг Ада-чуртувустуң-даа чалбыыштыг патриоттары болуп турар. Олар боттарының патриотизмин болгаш социалистиг интернационализмин хүн бүрүнүң ажыл-херектери-биле, коммунизм тургузуушкунунга идепкейлиг киржилгези-биле көргүзүп турар.

Армян ССР-ниң ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер ышкаш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын долгандыр сырый каттышкан, ооң иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс эн-сеткилдиг деткип турар дээрзин бис бөгүн улуг сеткил ханымышкын-биле демдеглеп тур бис.

Чоннуң чаагай чоруунуң болгаш аас-кежииниң дугайында, чер кырынга тайбыңны быжыглаар дугайында могаг-шылаг чок сагыш салымышкыны дээш, төрээн Коммунистиг партиязынга, амгы үениң шылгараңгай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан ооң ленинчи Төп Комитединге ханы ынакшылды база хүндүткелди совет кижилер илергейлеп турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда Арменияның овур-хевири тапыттынмас кылдыр өскерилген. Акы-дуңма республикаларның дузаламчызы-биле аңаа күчүлүг индустрияны барык-ла чаазы-биле тургускан, амгы үениң дериг-херекселдери-биле дериттинген 500 ажыг үлетпүр бүдүрүлгелерин тургускан. Амгы үеде Армян ССР-де электроэнергияны бүгү хаанныг Россиязындан беш катап хөйнү бүдүрүп үндүрүп турар. Арменияның чоокта чаа тургускан атомнуг электростанциязы республиканың техниктиг деңшилгезиниң шапкын хөгжүлдезиниң херечилели болуп турар. Шаанда кадаргап эгелээш, бүгү-ле үлетпүр кылыгларын өске черлерден киир сөөртүп турган черге, маңаа ам ылап-тыг приборларны болгаш станоктарны, сапалга машиналарын, электротехниктиг кылыгларны, чаа химиктиг материалдарны, өңнүг металлдарны болгаш бүдүрүлгениң бедик эртем-техниктиг деңнелин херечилеп турар өске-даа продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар апаргаанынга черле канчап чоргаараанмас боор!

Мурнакчы интеллигенция үзел-бодалдарының, бедик культураның болгаш профессионал билиглерниң эдилекчизи, эң-не делгем утка-биле алырга амыдыралдың ёзулуг ээзи болуп турар чаа ажылчын кижи республикада бар апарган. Совет ажылчын ангының дайынчы отрядтарының бирээзи — Арменияның алдарлыг ажылчын ангызында—бөгүн 800 муң кижи санаттынып турар. Ол болза күш-ажылга ынакшылдыг, талантылыг армян улустуң бүгү-ле эки чүүлдерин бодунда сиңирген республиканың кол тургузукчу күжү-дүр.

Мурнунда үнүш-дүжүт чок турган кужурлуг черлерни болгаш даштыг ховуларны чечектелип турар шөлдер, садтар болгаш виноградниктер кылдыр хуулдурган Арменияның чер ажылдыгларының чедиишкиннери ханы хүндүткелди база чоргааралды болдуруп турар.

Республиканың бүгү талалыг хөгжүлдезинге төлептиг салымышкынны Арменияның интеллигенциязы киирип турар. Ол болза ажылчын ангы-биле болгаш колхозчу тараачыннар-биле хан-дамырындан тудуш, эртем-техниктиг деңшилгени дүргедедиринге, культураның улам ыңайгы чечектелиишкининге, интитлел бүдүрүлгезиниң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидеринче партияның угланыышкынын херек кырынга боттандырарынга эң-не идепкейлиг-биле идиг берип турар кижилер-дир.

Армян улустуң бо байырлалы социалистиг Төрээн чуртувустуң бүгү ажылчы чоннарының интернационалчы байырлалы болур деп, Д. Ф. Устинов оон ыңай уламчылаан. Бо байырлалды бистер СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, онгу беш чылдың планын амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң калбарган чарыжының байдалдарында демдеглеп эртирип турар-дыр бис. Съезд соонда бистиң чуртувус бүгү угланыышкын талазы-биле бурунгаар улуг базымны кылган. Ооң экономиказы күчүзү коскузу-биле өскен, социал программа чедиишкинниг күүсеттинип, улустуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнели бедип орар.

Бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын экижидипшаан, индустрия бедик темп-биле шапкын хөгжүп турар. Көдээ ажыл-агыйда байдал база-ла эки. Тараа культураларының, хөвечниң, картофельдиң, ногааларның болгаш фруктуларның багай эвес дүжүдү бо чылын алдынган. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленуму көдээ ажыл-агыйны шапкын хөгжүдеринге улуг идиглиг берген.

Силерниң республикаңар бүгү чурт-биле кады бир демниг бедик темп-биле ажылдап, чурттап турарын демдеглээри өөрүнчүг-дүр.

Республиканың экономикага болгаш социал хөгжүлдеге чедип ап турар чедиишкиннерин СЭКП-ниң дайынчы болгаш шылгаттынган отряды — Арменияның Компартиязының организакчы болгаш идей-политиктиг ажылы хандырып турар. Массаларның идепкейин көдүрер дээш республиканың партия организациязы хөй чүүлдерни кылып, коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын күүседиринче оларны мобилизастап турар. Арменияның Компартиязының ТК-зының, республиканың бүгү партия организациязының ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК болур-чогуур-биле үнелеп, аңаа бүгү талалыг деткимчени көргүзүп турар.

СЭКП ТК-зы, эш Л. И. Брежнев боду республиканың ажыл-херээн доктаамал сонуургап көрүп турар. Шиитпирлезе чогуур айтырыглар кичээнгейлиг сайгартынып, чогуур үезинде шиитпирлеттинип турар. Арменияның бүдүрүкчү күштериң улам ыңай хөгжүдеринге, чонунуң чаагай чоруун болгаш культуразын бедидеринге хамаарышкан элээн хөй чугула доктаалдарны партия болгаш чазак сөөлгү үеде хүлээп алган. Метрополитенни удаваа ажыглалга кирери республиканың болгаш найысылалдың ажылчы чоннарынга эки белек болур. Каас-чараш бойдус чурумалдыг Севан хөлдү камгалаарының болгаш хумагалыг ажыглаарының дугайында шиитпир чоокта хүлээп алдынган.

Армян ССР-ниң мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Оларны шиитпирлээри бүгү партия, совет, ажыл-агый органнарының база профэвилел, комсомол организацияларының, күш-ажылчы коллективтерниң улуг күжениишкинин, ажылчы чоннарның бедик организастыг болгаш медерелдиг чоруун негээр. Идейлиг салдарның бүгү чепсектериниң ажыктыын бедидер, кижи бүрүзүн идей-аажы-чаң принциптеринге болгаш амыдыралдың шын туружунга кижизидер херек. Партия организацияларының удуртулгазы-биле республиканың ажылчын ангызы, колхозчу тараачыннары, интеллигенциязы коммунистиг тургузуушкунга көскү чедиишкиннерни чедип ап, партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга күүседир дээрзинге СЭКП ТК-зы чигзинмейн турар.

Совет күрүнениң делегей политиказының айтырыгларынга доктаавышаан, Д. Ф. Устинов тайбыңга ынакшыл болгаш агрессорга чогуур ойтур шавыышкынны бээринге белен чорук бистиң политиказында тудуш харылзаалыг деп демдеглээн. Чогумчалыг, боттуг болгаш аңгы талазы-биле көрдүнген бо политиканың ажыктыг, үре-түңнелдиг боор турарын делегей аренаазының болуушкуннарының хөгжүлдези бадыткап турар. Ук политика совет кижилерниң чугула эрге-ажыктарынга, тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Бо политиканы бистиң партиявыс моон соңгаар-даа амыдыралга чайгылыш чок боттандырар.

Делегей аренаазынга тайбыңның быжыг чөлээгизи, тук тудукчузу болбушаан, Совет Эвилели эчис сорулга— коммунизмче Октябрьның оруу-биле бүзүрелдиг бар чыдар. Ол сорулга чедип алдынар. Соң идегелдиг бадыткалы — бистиң тургузуувустуң эгээртинмес байлак аргакурлавырлары, совет кижилерниң кызымаккай күш-ажылы, Төрээн чуртувустуң улустарының бузулбас найыралы, хөй националдыг совет улустуң үндезин эрге-ажыктарын болгаш күзел-соруун каттыштырып турар Коммунистиг партияның мерген ленинчи политиказы болур.

Эш Д. Ф. Устинов чугаазының төнчүзүнде Армян ССР-ни Ленин орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчааш, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны боор турда, республиканың тугунга Ленин орденни кадап берген. Ленинчи улуг идеяларның тиилелгези дээш, бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш демиселге бо бедик шаңнал республиканың ажылчы чоннарын тургузукчу күш-ажылче, чаа-чаа чедиишкиннерже сорук киирер дээрзинге СЭКП Төп Комитеди бүзүреп турар деп, ол чугаалаан.

(Эш Д. Ф. Устиновтуң чугаазын байырлыг хуралдың киржикчилери улут кичээнгейлиг дыңнаан, адыш часкаашкыннары каш удаа үзе кирип турган).

Арменияның Россияның составынга каттышканындан бээр 150 чыл болганы оюнуң дугайында илеткелди Арменияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары К. С. Демирчян кылган.

Совет Арменияны Ленин орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң чорутказ байыр чедириишкинин республиканың ажылчы чоннары, бүгү армян улус улуг өөрүшкү-биле хүлээп ап турар.

Армян ССР-ни бистиң күрүнениң дээди шаңналы-биле шаңнааны база СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң чедирген байыры — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң армян улустуң дугайында улуг сагыш салыышкынының база бир илергейлээшкини, СЭКП-ниң ленинчи шылгараңгай национал политиказының чайгылыш чок боттаныш турарының тодаргай бадыткалы болган.

Бо байырлалдыг болгаш өөрүшкүлүг хүнде республиканың ажылчы чоннары, бүгү армян улус Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга ооң ленинчи Төп Комитединге, бистиң үениң шылгараңгай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы, шынчы ленинчи СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюрога чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

Социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга улуг чедиишкиннер, бурунгу армян черниң чечектелип чаартынганы, экономиказында болгаш культуразында улуг чедиишкиннер, аас-кежик болгаш тайбың күш-ажылдың өөрүшкүзү, даартагы хүнге бүзүрелдиг чорук — бистиң чуртувусту бүзүрелдиг орук-биле, ленинчи угланыышкын-биле тиилелгеден тиилелгеже аппар чыдар партияның, Улуг Төрээн чурттуң акы-дуңма улустарының бузулбас эвилелин каттыштырып турар совет улустуң шылгаттынган баштыңчызы — Коммунистиг партияның ачызында чедип алдынганын республиканың ажылчы чоннары, бүгү армян улус эки билир.

Республикага Ленин орденин тывысканы, республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының бердинген күш-ажылын база республиканың партия организациязының ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелээни дээш илеткелчи өөрүп четтиргенин илереткен.

Армян улус орус улус-биле кады ам бүдүн чартык вектиң дургузунда чаңгыс төөгүлүг орук-биле—демиселдиң, революцияның, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң оруу-биле кады чоруп орар деп, К. С. Демирчян чугаалаан. Ол орук армян улуска катап тургустунарының, аас-кежиктиң, хосталганың кара чаңгыс шын оруу болган дээрзин төөгү маргыш чок бадыткаан. Бодунуң чүс бежен чыл юбилейин бистиң улуувус угаан-бодал күштериниң долу чечектелиишкини, бистиң Төрээн чуртувустуң акы-дуңма улустарының найыралдыг өг-бүлезинге социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунуң чылдарында чедип алган улуг чедиишкиннери-биле ужуражып турар.

Республиканың ажылчы чоннары найыралчы болгаш акы-дуңмалышкы чорукту, акы-дуңма совет улустарның биске көргүзүп келгени болгаш көргүзүп турары доктаамал дузаламчызын болгаш деткимчезин бедик-биле үнелеп турар. Ынчангаш бөгүн Арменияның ажылчы чоннарының, бүгү армян улустуң өмүнээзинден бистиң бүгү акы-дуңмалышкы улустарывыска чүректиң ханызындан канчаар-даа аажок улуу-биле өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, онгу беш чылдың даалгаларын күүседир дээш демисешпишаан, республиканың ажылчы чоннары кайгамчык чедиишкиннерни чедип алган. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнели-биле Совет Армения 1976—1977 чылдарда тиилекчи болган болгаш ийи чыл улаштыр СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Алдарлыг юбилейин армян улус угаан-бодал күштериниң долу чечектелиишкининиң байдалында демдеглеп турар. Россияның составынга Арменияның каттышканының 150 чылын байырлааны социал-экономиктиг деңшилгениң чаа-чаа бедиктери дээш демиселге политиктиг болгаш күш-ажылчы аажок улуг көдүрлүүшкүнүн, чогаадыкчы чаа күштерниң хайныгыышкынын болдурган. Ооң илерели болза Арменияның ажыл-ишчилериниң бөгүнгү байырлалды уткуп турары күш-ажылчы кайгамчык тиилелгелери болган.

Республиканың ажылчы чоннарының канчаар-даа аажок улуг сорук кириишкинин Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң оларның кызымак күш-ажылын, коммунистиг тургузуушкунга киирген салымышкынын бедик-биле үнелээни болдурган деп, илеткелчи түңнелинде медеглээн. Арменияның Совет Социалистиг Республиказының тугунга аңдан эгелээш, Төрээн чурттуң беш бедик шаңналдары—үш Ленин орден, Октябрь Революциязы орден болгаш Улустарның Найыралы орден чайынпап чоруур. Бо орденнер, катап төрүттүнүүшкүнүн, аас-кежиктиң болгаш чечектелиишкининиң, Совет Арменияның бүгү тиилелгелериниң, коммунистиг тургузуушкунуң, бүгү улустуң херээнге ооң салымышкынының чайынналчак символу боор турар.

(Эш К. С. Демирчянның илеткелин адыш часкаашкыннары-биле уткаан).

* * *

Армян улустуң амыдыралында алдарлыг юбилей дээш база бедик шаңнал алганы-биле республиканың ажылчы чоннарынга эвилелдешкен республикаларның болгаш РСФСР-ниң хоорайларының юбилей байырлалынга келген делегацияларының удуртукчулары — РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. Я. Яснов, Украинаның КП ТК-ның секретары Я. П. Погребняк, Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселёв, Узбекистанның КП ТК-ның секретары А. У. Салимов, Казахстанның КП ТК-ның секретары С. Н. Имашев, Грузияның КП ТК-ның бирги секретары Э. А. Шеварднадзе, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат. Азербайджанның КП ТК-ның бирги секретары Г. А. Алиев, Литва ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. С. Баркаускас, Молдавияның КП ТК-ның секретары И. П. Калин, Латвия ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы П. Я. Страутманис, Кыргыз ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы С. И. Ибраимов, Таджик ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. Холов, Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. М. Клычев, Эстон ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. И. Клаусон, СЭКП Москва хооркомунуң секретары Р. Ф. Дементьева, СЭКП Ленинград хооркомунуң бирги секретары Ю. Ф. Соловьев, Ростов облкүүском даргазы С. Н. Собанеев, ВСАП-ниң Дьер-Шопрон область комитединиң секретары Я. Хорват чүректиң ханызындан байыр чедиргеннер.

Армян улустуң салым-чолунга социал-экономиктиг болгаш политиктиг ханы салдарны чедирген Россияга Арменияның каттышканының төөгүлүг ужур-дузазын ораторлар демдеглээн. Бо болза Арменияның ажылчы чоннарынга Россияның революсчу-демократтыг шимчээшкининге чоокшулажыр арганы берген. Совет Арменияның амыдыралдың бүгү талаларында улуг чедиишкиннери республиканың ажылчын ангызының, колхозчу тараачыннарының болгаш улусчу интеллигенциязының сорук кириишкиниг күш-ажылының түңнели, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң чайынналчак херечизи-дир.

К. С. Демирчян түңнел сөс чугаалааш, Арменияның КП ТК-ның, Армян ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, бүгү армян улустуң өмүнээзинден акы-дуңма эвилелдешкен республикаларның төлээлекчилеринге, байырлалга кирижкен бүгү аалчыларга Арменияның ажылчы чоннарының адресинге чугаалаан чылыг сөстери болгаш чаагай күзелдери дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илергейлээн.

Арменияның коммунистери, ажылчы чоннары, бүгү армян улус партияның улуг төлевилелдерин, коммунистиг тургузуушкунуң бүгү планнарын болгаш сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш бүгү күштерин мобилизастаар, бистиң улуг социалистиг Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын быжыглаары болгаш бүгү тала-биле чечектелиишкини дээш чүткүлдүг-биле ажылдаар дээрзин Коммунистиг партияга, ооң дайынчы штабы ленинчи Төп Комитетке, ТК-ның эш Л. И. Брежнев баштаан Политбюрозунга К. С. Демирчян бүзүреткен.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединге, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

ДЕҢНЕЛИН БЕДИДЕР

Соңгукчуларның чагыгларын, депутаттарның шүгүмчүлелдерин болгаш саналдарын Бии-Хем районнуң Советтериниң күүседип турарының дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму чугаалажып көргеш, районнуң Советтери соңгукчуларның чагыгларын болгаш депутаттарның сессияларга киирген шүгүмчүлелдерин, саналдарын күүседир талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп турарын демдеглээн.

Районнуң чер-чер Советтери соңгукчуларның 93 чагыгларын күүседири-биле хүлээп алган. 1978 чылдың сентябрь 1-ге чедир 48 чагыг, ооң иштинде район Совединге 9, хоорай Совединге 9, көдээ Советтерге 30 чагыг күүсеттинген. Соңгукчуларның чагыы-биле Өөктүң ортумак школазы, Аржаанның Культура бажыңы, Ленинкада магазин туттунган, чурталга бажыңнарын, көвүрүглерин, кудуктарны, суг колонкаларын туткан болгаш септээн. Элээн хөй ажылдар чурттакчы чоннуң киржилгези-биле кылдынган. ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутаттарынга бердинген 30 чагыгларның 20-зи күүсеттинген.

Моон-биле чергелештир Бии-Хем районнуң чер-чер Советтериниң соңгукчулар чагыгларын болгаш депутаттарның шүгүмчүлелдиг саналдарын күүседир талазы-биле ажылында шыңгыы четпестер бар деп Президиум демдеглээн. Советтерниң күүскомнары соңгуда мурнунуң хуралдарын эртиреринче, чагыгларны тургузарынче четпес кичээнгей салып турар. Чаңгыс черге 5 чедир депутаттар соңгукчулар-биле ужуражып турганындан, соңгукчуларның саналдары чугаалажып көрдүнмейн, протоколга чагыглар кылдыр аңаа киирттинген. Чагыгларны анализтеп болгаш түңнеп көөр комиссиялар көдээ Советтерде тургустунмаан, оларны күүседир талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылырынга депутаттар болгаш доктаамал комиссиялар кирипшээн, күүседириниң хуусаалары айыттынмаан. Туран хоорай, Эрбек, Севи көдээ Советтериниң сессиялары чагыгларны болгаш оларны күүседир талазы-биле хемчеглерни бадылаан шиитпирлер хүлээп албаан.

Район Совединиң күүсекчи комитеди Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «Соңгукчулар чагыглары-биле Дагестан АССР-ниң болгаш Пермь областың Советтериниң ажылының дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалын база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «Белорус ССР-ниң улус депутаттар Советтериниң соңгукчулар чагыглары-биле ажылының практиказының дугайында» доктаалын чугаалажып көрбээн болгаш оларны күүседир хемчеглер албаан.

Районнуң Советтериниң күүскомнары чагыглар күүселдезинге доктаамал комиссияларның, депутаттарның ролюн бедидериниң эки дуржулгазын ажыглавайн, организацияларның херекчилерин кооперастаарын, немелде херечилерни тыварын четпес организастаан. Советтерниң күүскомнары чагыглар күүселдези дээш кидистерден, организациялар болгаш бүдүрүлге удуртукчуларындан кошкак негелде салып, депутаттарның негелдезин четпес ажыглап келген. ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң депутаттарынга киирген чагыгларны көдээ Советтер кошкак контрольдап турар.

Туран хоорай болгаш көдээ Советтерниң күүскомнары депутаттарның сессияларга киирген шүгүмчүлелдиг саналдарын сайгарып, боттандырар талазы-биле шиитпирлер хүлээп албайн турар, ажыл-агыйларның, бүдүрүлгелерниң, организацияларның чамдык удуртукчулары депутаттарның санал-шүгүмчүлелдерин кичээнгейге албас чорук бар. Соңгукчуларның чагыгларының болгаш депутаттарның шүгүмчүлелдиг саналдарының күүселдезинге көдээ Советтер контроль тургуспаан.

Соңгукчуларның чагыгларын болгаш депутаттарның сессияларга киирген шүгүмчүлелдиг саналдарын сайгарып көөр болгаш күүседир талазы-биле районнуң Советтериниң ажылында шыңгыы четпестерниң барынче Бии-Хем райкүүскомунуң кичээнгейин угландырбышаан, Президиум бо айтырыгны районнуң бүгү Советтеринге чугаалажып көөрүн, бар четпестерни чайладыр талазы-биле боттуг хемчеглерни алырын райкүүскомга дагзып турар делгереңгей доктаалды хүлээп алган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КИЛЕҢНЭЭШКИННИГ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

Никарагуаның бүгү улузунуң демисежип турары диктатор Сомосага Каттышкан Штаттар деткимче көргүзерин уламчылавышаан. «Тайбың шиитпирлээшкин» деп адаар чүүлдүн дузазы-биле Вашингтон никарагуа патриоттарны эрге-чагыргада туруп турар ханныг шаажылакчы-биле дугуржулга кылып алырынче албадаарын оралдажып турар. Сос кырында «кижиниң эргелерин камгалап» турар, а херек кырында эң-не резкелыг ёзу-чурумнарны деткип турар Каттышкан Штаттарның ийи арынныг политиказын хөй чурттарның деңшилгелиг организациялары, күрүнениң болгаш хөй-нииттиниң ажылдакчылары килеңнеп, буруу шапкан.

ПАНАМА. Никарагуа улустуң чөптүг демиселин базарынга Никарагуаже хөлезиленикчилерни чорудуп, бүгү-ле болдунар аргалар-биле ханныг диктатор Сомосаны эрге-чагыргага арттырып турар Каттышкан Штаттарның чазаанга бис шиитпирлиг-биле удурланыышкынны илередип тур бис деп, Профэвилелдерниң Бүгү-делегей федерациязының, Латин Американың ажылчы чоннарының профэвилел чаңгыс эвиниң доктаамал конгрезиниң болгаш Панаманың ажылчы чоннарының национал профтөвүнүң ында нептереткен кады кылган медеглелинде айтып турар.

Никарагуада диктаторжу ёзу-чурумну долузу-биле аңгылаар дээш Латин Американың болгаш бүгү делегейниң улустары каттыжар ужурлуг деп документиде айыткан. АКШ-тың чүүлдүгзүнүүшкүнү-биле Сомосаның чорудуп турары уаутказашкын политиказын чок кылыры-биле КНО, Күш-ажылдың делегей организациязы, делегейниң бүгү демократтыг күштери дарый хемчеглерни ап чорудар ужурлуг.

КАРАКАС. Никарагуада патриоттарны массалыы-биле өлүрүп турары дээш харысаалгалыг Каттышкан Штаттарның политиказын Венесуэланың президентизи Карлос Андрес Перес буруу шапкан. Парламентиг конференциязынга чуве чугаалааш, Никарагуада турар халыкчыларның демисели-биле Венесуэланың долу эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын ол чугаалаан. Никарагуага демократия тиилеп үнер дээрзинге бүзүрээр бис деп, президент медеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. Каттышкан Штаттарның политиказының онзагай шынары ийи арыныг чорук болуп хевээр арткан. Ол дугайын Никарагуада болуушкуннарга АКШ-тың хамаарылгазы илези-биле көргүзүп турар деп, «Дейли уорлд» дээр америк солун бижээн.

Кижиниң эргезиниң дугайын чугаалап тура, сөөлгү үеде Сомосага чүгле дөрт шериг дузаламчызынга 3 миллион долларны Вашингтон үндүрген деп ол чүүлде айыткан.

«Шериг эвес дузаламчы» деп адаар чүүлдүң программазын ёзугаар диктатор 12,5 миллион долларны оон аңгыда алган. Тергиидекчи туруштуу билдингири-биле АКШ-тың эжелеп алганы хөгжүлдениң Америка аразының банкызы ол ёзу-чурумга шериг херекселдеринге база 32 миллион долларны үндүрүп берген. Истеп сүрүүшкүн политиказын үргүлчүлевишаан, улуска удур ол ёзу-чурум долларлыг ол деткимчеге, а ол ышкаш ТРЭ-ге болгаш америк хөлезиленикчилерге дааныш турар деп, «Дейли уорлд» бижээн.

Никарагуага «тайбың шиитпирлээшкинче» чүткүп турарының дугайында Вашингтоннуң медеглелдери мырыңай меге. Бодунуң «харылзаштырыгчы күжениишкиннеринге» эш кылдыр АКШ америк улуг бизнестиң болгаш Пентагоннуң аайы-биле чоруп турар барын үзелдиг ёзу-чурумнарлыг ындыг чурттарның шилип алганының фактызы ол дугайын болу-ла херечилеп турар деп, солун айыткан.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЧУРТТАРЫНДА

ИТАЛИЯ. Генуяда химия заводунга озал-ондак болдурбазының хемчеглерин үрээниниң түңнелинде газтың булуду тургустуна берген. Ооң түңнелинде ийи кижи өлген болгаш дөртен кижи аары-биле хораннанган.

Сөөлгү ийи чылдың дургузунда Италияның химия бүдүрүлгелеринде ындыг хевирлиг болуушкуннар үш катап боор турар.

ЧУРУКТА: озал-ондак болган үеде заводтуң девискээринде.

АНСА—СЭТА-ның телефотозу.

Янзы-бүрү медээлер

ФОТО-ДЕЛГЕЛГЕЛЕР

Тываның Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге чоокта чаа күш-ажылдың маадырларының фото-делгелгези болган. Онгу беш чылдың үшкү чылында шылгараан малчыннарның, механизаторларның болгаш өске-даа ажылдакчыларның чуруктарын аскаш, орус, тыва дылдарда тайылбырлап бижээни көрүштүг болган.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары У. Бавуу-оолдуң, Э. Таржаның, М. Чоланың, М. Астафьевтиң болгаш өскелерниң-даа чуруктарын тускай көзенектерде кылгылаан. Бии-Хем районда механизатор, Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи В. Изосимовтуң, «Барлык» совхозтуң малчыны, Ленин орденниң эдилекчизи, Маадыр-ие С. Уртактың, Тожуда ивижи И. Бараанның болгаш өскелерниң-даа чуруктарын, тус-тус аскылаан, оларның көргүзүглерин шевергини аажок кылдыр бижип, тайылбырлаан.

Фото-чуруктар делгелгезинге келгеннерге музейниң директору Н. Конгар допчу тайылбырны кылган. Кадаз ажыл-агый техникумунуң студентилери ол делгелге-биле бир дугаарында танышкан.

* * *

Ол-ла музейге башкылар хүнүнге тураскаатткан делгелге база болган. Тывага баштайгы үжүк-бижикти чогаадып тургускан эртемденнерниң болгаш хоочун башкыларның чуруктары делгелгениң көскү черин ээлээн. Профессор Александр Адольфович Пальмбахтың, тыва бижиктиң хоочуну Монгуш Допчунович Биче-оолдуң чуруктары, латин бижикти өөренип турар бөлүк өөреникчилерниң чуруун база ында киирген.

Тыва Арат Республиканың үезинден бээр улус өөредилгезинге эвээш эвес улуг-хуузун киирип келген хоочун башкылар тоогу эртемнериниң кандидады Оюн Араптанович Толгар-оол, Алексей Хүрең-оолович Алдын-Херел болгаш өскелерниң-даа чуруктарын ында делгээн.

Республиканың эң баштайгы дээди өөредилге чери — Кызылдың педагогика институдунуң бирги доозукчуларының болгаш оон хоочун башкыларының чуруктарын база музейден көрүп болур.

Р. ТОЛЗАТМАА.

«1000»

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң ХБАБ килдизиниң ажылдакчылары бо чылын төрүттүнген уругларның херечилелин ада-иелеринге тыпсып, буянныг үүлени кылып турарлар. Чоокта чаа оларның демдеглел дептеринге «1000» деп сан кестүп келген.

1978 чылда немежип турар бичии хамаатыларның муң дугаары найысылалдың № 2 АТБ-зиниң чолаачызы Анатолий Семенович биле Иштики херектер министерствозунуң бухгалтери Нина Ивановна Писарцовтарның Таня деп кызы болган.

Бир муң дугаар чаштың ада-иезинге изиг байырны чедирип, Таняның кадык-шыырак өзерин ХБАБ чериниң ажылдакчызы Валентина Степановна күзээн.

(БИСТИҢ КОРР.).

Көдээниң культура айтырыглары

АЖЫЛДЫҢ БЕДИК ДЕҢНЕЛИ ДЭЭШ

Республика төвүнден культура одагларының кышка белеткелин хынап чораан рейд бригадаларының дыңнадыгларындан алгаш көөрге, чамдык көдээ клубтар кышка белеткел талазы-биле дүвүренчиг байдалда туруп турар. Чөөн-Хемчикте Хорум-Даг сууржа 3 чыл бурунгаар чаа туттунган клубтуң соңгалары шил чок, сандай, дериг-херекселдер чедишпес, одаар чүүл-биле хандыртынмаан, көскү агитация, шимелде шуут куруг болган.

Барыын-Хемчикте Аянгаты сууржуң клувунуң печкаларын бузуп кааш, олчаан эра каапкан. Тес-Хемниң У. Шынаада Культура бажыңында кың дээр музыка херексели чок, чаңгыс допшулуур-даа тывылбаан. Чугайлаттынмаан хаапаларда ээремчик дугаактары астынгылаан, шала хос, кежүп-шимчеп турар. Суг-Аксында Культура бажыңының одалга системазын ажылдадыр моторун оорладыпкан. Мындыг ылап ээ-харылсалга чок чоруктар көдээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын сайзырадырынче угланган партия, чазактың удаа-дараа үндүргүлээн чугула доктаалдарын тус черлерниң удурткучуларының кулак дашты-биле эрттирип, культура ажылынче кичээнгей салбайн турарын херечилээр.

Культура одагларынга атеизм темазынга, чаа совет чаңчылдарга, ёзулалдарга хамаарышкан хемчеглерни чорудар болза эки.

Культура бажыңнарында чорутуп турар ажылдарның сагыш-сеткилге дээштиг, эстетиктиг талазы кошкак болганындан, чамдыкта хөй чон ынаар чылбайн турар. Ылаңгыя назы четпээннерниң сонуургалынга таарыжыр ажылдарны чорутпайн турарындан олар арагалап, хэрынга кем-херек үүлгедир чоруктарже суңдугуп турар.

Культура министерствозунда эртем-методиктиг кабинет база республиканың Улусчу чогаадылга бажыңының ажылдакчылары назы четпээннер-биле ажыл чорудар методиктиг сүмелерни, сценарийлерни белеткеп, көдээ клубтарже чорудуп, комплекстиг үнүүшкүннерни кылып боттут ажылдарны чорудар ужурлуг.

Культура бажыңнарының ай, квартал, чыл планнарын тус черде партком, комсомол комитеди, көдээ Совет, башкылар болгаш херээженнер чөвүлели кады сүмележип, деңге киржип турган ажыл чорудар кылдыр комплекстиг кылыры чугула.

Клуб чөвүлели — культура одааның кол чөленир даянгыжы. Клуб эргелекчизи азы методист урап чүүл талазы-биле тускай эртемниг болурундан аңгыда, бяздымыг организакчы, педагог, психолог болур ужурлуг.

Көдээ черлерде партком-нарның культура ажылдакчыларынга ажыл шагын шын сагыыр талазы-биле негелде тургуспайн турарындан олар хүндүс колдуунда бажыңынга олуруп тургулаар. Оон уламындан кежээлерде эртип турар ажылдарның шынары кудуу, ала-чайгаарлаашкынче шалчып турар. Чижээлээрге, «Дужут байырлалы» эрттирер дээн болза, сцена кырын азы фойени сноп тараа, чечен сөстүг лозуң, хана солун-биле шимээри, кежээниң сценарийн урап утка-шынарлыг тургузары дээш — ажыл-ла хөй.

СЭКП ТК-ның бо чылдың апрельде хүлээп алганы «Улустуң урап чогаадылгазын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалында улусчу чогаадылганың ийиги бүгү-эвилел фестивалын эрттирерин айыткан. Оон бетинде шынарлыг репертуар тургузар сорулга бистиң мурнувуста салдынган.

Бистиң республика хөөмейжилер болгаш даш-чонар уран-шеверлер-биле элээн сураглыг. Ол урап чүүлду моон соңгаар улам ыңай сайзырадырының оруктарын дилеп тывары чугула. Хөөмей, сыгытты аныяк-өскенге сурталдаар ажыл сула тургустунган. Чоокта чаа сураглыг мастерлерниң хүннүң чыгыы радиодан дыңнаар чорук хөлүн эрттир чаңгыс аайланчак, кулакка өлерчиг апар чыдар. Оон уламындан аныяктир билдингир үлегерлерни өттүнер дээш, чаа аян дилевейн турар.

30—40 чылдарның Соруктуу, Комбу дээн ышкаш хоочун мастерлерниң пластинкаларга бижиттинген чаа үениң мастерлери-биле чергелештир эфирге салып турар болза, аныяктарга өөрүнчүг болур ийик.

Шаандагы бижидилгелер Москвада пластинка үндүрер студияның фонотеказында бар болгай. Чүгле «Хөөмей» деп аттыг шилилдек күүселделерден тускай белек хевирлиг пластинканы чагыдып алырының аргазы бар. Сураглыг мастерлер радио дамчыштыр боттарының арга-дуржулгазын аныяк өскенге пропагандалаар болза эки.

Бот-тывынгыр чурукчуларның делгелгезинге честен, мөңгүнден шыдыраа, чустук, ээр, чүтен базырыктары шуткуур ус-дарганнарны, ширтек сырыыр, хөм хээлээр шеверлерни хаара тудары чугула.

Улусту театрларның документациязын чурумчудуп, актёр мергежилинге, чугаа техниказынга кичээлдерни доктаамал эрттирип, бедик утка-шынарлыг репертуарны тургузары режиссёрлардан негеттинип турар.

Республика төвүнде чогаадыкчы эвилелдерниң көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринге дуза көргүзер ажылы перспективтиг план ёзугаар эде тургустунмаан. Чадаана хоорайда районнуң Культура бажыңы ажылдалга киргенден бээр 2 чыл ашкан. 500 олуттуг делгем зал амдыгаа дээр шимелде чок туруп турар. Ону аянныг дерип, шимеп алыр болза, орду-биле дөмей турар ийик. Ол бажыңның шимээринге профессионал чурукчунуң киржилгези херек.

Амгы үениң аныяктарының электриженткен музыка херекселдеринге сонуургалы өскен. Чамдык культура бажыңнарында ол херекселдерни муң ажыг акша-биле садып алгаадаа, ону ажыглап билбезиниң хараазындан чаазы-биле октагылапкан болгулаар. Кызылдың урап чүүл училищезиниң баазазынга электриженткен инструментилерге ойнаарының мергежилин бедидер курсту ажыдарын үе негеп келген.

Көдээ культура черлеринге кадрлар быжыглаарының айтырынче хүлээп алдынган доктаалдарда онза кичээнгейни угландырган.

Тускай эртем доозкан, көдээ культура черинге ажылдап келген аныяк специалистиң тургустунуп алырынга күрүне банкызындан 5 чыл хуусаага 1000 рубльди чээрлерни СЭКП ТК-ның 1977 чылдың ноябрьда хүлээп алган доктаалында айыткан. Аныяк кадрлар райкүүскомдан чогуур документилерни кылдырткаш, ол акшаны бажың-балгат ышти азы инек, мал садып ажыглааш, 3 чыл эрткенде эвээштеп төлеп болур.

Республиканың хандырылга баазазынга 1979 чылда херек чүүлдерниң чагыдылгазын артежик кирбес болза, келир чылын база катап дамчочка чок, музыка херекселдери чедишпес деп чылдагаан дилээр ужурга таварыжыр. Культура одагларының материалдыг баазазын быжыглаарынче бир дугаарында ажыл-агыйларның удурткучулары боттары сагыш салыр ужурлуг.

Ч. КУУЛАР.
Улусчу чогаадылга бажыңының директору.

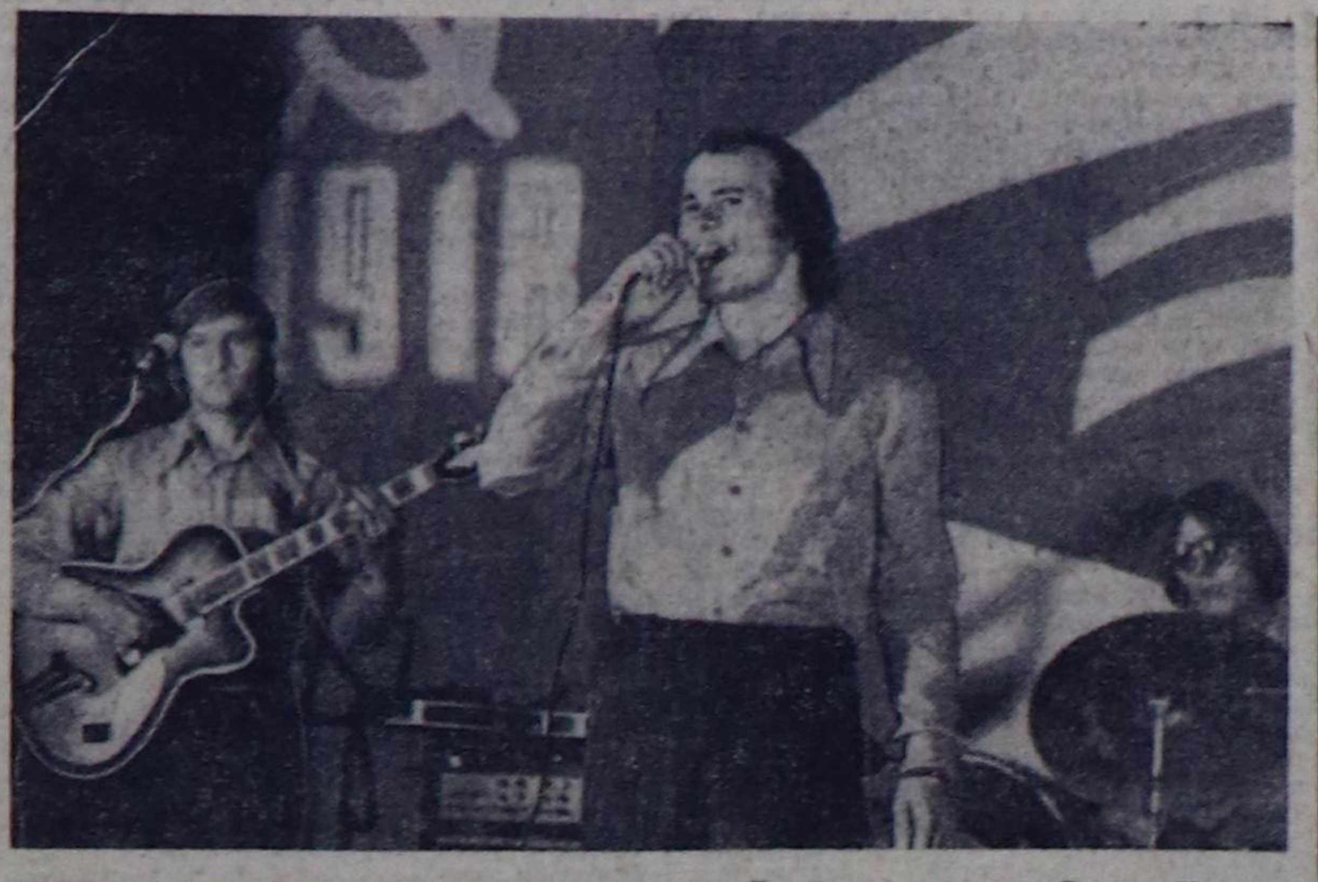

Дыштаныр хүннерде «Геолог» Культура бажыңынга найысылалдың албан организацияларында бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң комсомолдуң 60 чылынга тураскааткан комсомолчу ырлар фестивалы болуп эрткен. Аңаа он ажыг организациялар, өөредилге черлери болгаш школалар киришкен. Фестивальга ырының болгаш ыры-хөгжүмнүг ансамбльдерниң күүселделери бараалгаттынган.

Бирги черге дипломнары болгаш өртектиг бараннар-биле пассажирлер автобудурулгези, № 7 школа, уругларның «Пограничник» клувунуң ыры-хөгжүмнүг ансамбльдери шаңнатканнар. Ыры ансамбльдеринден ол-ла шаңналдарга педагогика институду, башкы училищези, пассажирлер автобудурулгези төлептиг болганнар.

ЧУРУКТАРДА: пассажирлер автобудурулгезиниң ыраажызы Владимир Дорохов, № 15 школаның 9-ку классчызы Ульяна Ойдан-оол; башкы училищезиниң сургуулдары күүселде үезинде.

А. ЗАЙЦЕВ.
Авторнуң фотолары.

ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ ОРУУ-БИЛЕ

1910 чылда Харьков хоорайның аът чарыштырар тускай шөлүнден Степан Васильевич Гризодубовтуң бодунуң кылган самолёду ужуп үнген. Моторун безин боду чогаадып кылган турган. Авазының хөлезиленип даарангаш, ажылдап алган акшазындан бээр ог-бүлениң хөреңгизи шуптузу ынаар чарыгдаттынган. Ынчалза-даа ачазының самолёдунга дээрже көдүрлүрү ышкаш аас-кежик уруглары-нга кайы турар! Валя Гризодубова ачазы-биле дээрже бирле дугаарында ийи харлыг тура ужуткан.

...1938 чылдың сентябрьның сооксумаар бир эртенинде Москва чоогунда Щелково аэродромунга хөй кижи чыылган. Оортан ол хүн агаар корабльның командири Валентина Гризодубова, ийиги ужудукчузу Полина Осипенко болгаш штурманы Марина Раскова — үш кыс башкарган Родина деп самолёт ужудул үнген. Москва—Ыраккы Чөөн чүк деп ужуушкун эгелээни ол. Бүгү чурт кыстарның ужуушкунун улуг сонуургал-биле хайгаарап турган. Оон төнгениниң соонда ону ыраанын, агаар байдалының, оруунуң нарынының талазы-биле эң берге ужуушкун деп хүлээп көрген. Ужар чүүл ол чылдарда ырак, дүрген, бедик ужудуушкунну чаа-ла чаалап ап турган. Совет авиаторларга делегей рекордтарының үштүң бир кезин онаажып турган.

— Бис француз херээжен ужудукчу Дюпейронуң ырак-шыл ужуушкун талазы-биле рекордун ажыр ужудар дээш кодурулген бис—деп, Совет Эвилелиниң Маадыры Валентина Гризодубова сактып орар.—Дюпейрон самолёдун черге хондурбайн дөрт муң үш чүс алдан километр дөрт чүс метрни ужудуп эрткен турган. «Родина» деп самолёт ынчангы самолёттарның эң-не сайзыраңгайы турган. Самолёт эки-даа болза, ол ужуушкунунуң нарынын эвээжетпес. Ужудуп үнген дораан дунуг булут аразынче кирген бис. Баштайгы үезинде черби-ле радио харылзаазы эки турган. Удаваанда самолёдувус даштындан доштап эгелээн. Ол мырыңай айыылдыг, самолёт аартаза-аартаза, башкартынмас апаар. Оон чайлаары-биле улам бедиген эгелээн бис. Чеди муң метр бедикке доштары соксаан, а кабинага соогун чүү дээр. Ол соокту боттарывыс шыдажып чорувуста, радио харылзаазының хүлээп алыр болгаш дамчыдар тургузуглары ажылдавайн барган. Ужуушкунну ара үспээн бис. Хондур ужуткаш, даң адарының бетинде радио тургузугларны чылыткаш, Москваже кайда ужудуп чорууруувусту дамчыттывыс. Оон соонда база шимээн барган...

Охотск далайда Шантар ортулуктар кестүп кээрге, Валентина самолёдун мурнуу чүкче, Амурда-Комсомольскиже ээпкен. Хоорайга 150—200 километр четпейн чорда кызыл сайгылгаан чырып келген: кывар чүүл төнгени ол. Аргазым аразында кадып калган хөлге хондурар деп шиитпирлеп алырлар. Ындыг черге хондурарга самолёт ок кадалыкп, андарлып болур. Ынчангаш, бажында орар штурман Раскованы олудундан ыраганын дужаагаш, хондурган. Валентинаның билдилиг башкарганындан самолёттуң чүзү-даа канчалбаан... 6450 километр орукту ынчаар эрткеннер. Француз ужудукчунуң рекордун ажып кааннары ол.

«Родинавын» экипажының командири ынчаң 28 харлыг турган. Янзы-бүрү хевирниң самолёттарын башкарып билир дуржулгалыг профессионал ужудукчу «Максим Горький» деп агитация эскадрильязынга ажылдап тура, самолёдун кандыг-даа черге хондуруп өөренген.

Ол алдарлыг ужуушкунунуң үезинден бээр ам дөртен чыл эрткен. Агаарга 18 муң шак ужуткан сураглыг ужудукчу-биле ужуражып, бажыңынга чедип келдим. Оон бажыңының ханаларында фото-чуруктар-ла хөй. Оларның аразындан Валентина Степановнаның оглу-биле кады тырттырган чуруун сонуургадым. Ында ол ужудукчунуң хевин кеткен шыңгыы херээжен эвес, а сагыш човаачыр, эвилең ие кылдыр көстүр. Гризодубова деп кымыл деп айтырыг-даа тыптыр. Ол орта хары дораан келир. Ол дээрге күштүг, тура соруктуг овурлуг, херээжен кижиниң чайгаар эвилеңи-биле, чымзаа-биле, сагышкыры-биле каттышканы-дыр. Оон холдары эр кижиниң дег күжениг-биле самолёттарны башкарар. Рахманиновтуң, Шопенниң, өске-даа композиторларның чогаалдарын ойнаарга салааларының эзгирин магадап көөр бис.

Сураглыг ужуушкунуңуң бергелериниң дугайын Валентина Степановна хөй сагынмас. А колдуунда-ла дайынчы эш-өөрүнүң дугайын чугаалаксаар. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ол ырак ужар бомбалакчы самолёттарның полугун командылап турган. Бодунуң кезээниң ужудукчулары-биле кады дайынчы даалгаларже удаа-дараа ужудуп үнүп, эрес-маадырлыг, коргуш чок чоруктуң үлегерин көргүзүп келген. Ужудукчулар ону аажок хүндүлээр, оон үлегер ап, демисежип чораннар. Ындыг таварылгаларының бирээзи бо.

...Гризодубованың самолёду бомбалаар чериниң шуут кедеэзинге чедип кээп, атакаже белеткенип берген. Дайзынның он ажыг прожекторуу ол өйде самолётту аспаандан салбас дээн дег, хенертен бүргей чырыда берген. Полк командириниң соондан эскадрилья командири майор Ефремов ужудуп орган. Ол бодамайн-даа бурунгаар ужудуп, дайзынның боолаашкынын бодунче чайгылдырган...

Гризодубова дайын соондада ужар чүүлге шынчы боостаар. Оон удуртуп турар коллективи планнарын чедиишкинниг күүседип келгени дээш Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаткан.

— 1938 чылда кылган ужуушкунувустуң төнген черинге чоокта чаа барып чордум. «Родина» самолёттуң хонупканы хөлдү вертолёттап көрдүм. Хөлдүң чоогунда тургустунган Полина Осипенко аттыг суурга база чордум — деп, Валентина Гризодубова чугаалады.

Ол суурда, ону тавараан шанкын хемчигештиң эриинде тураскаал бар: күш чалгынын база самолёт чалгынын хевирлээн даш багаңалар кожа турар. Тураскаал эрес-дидим үш кыс ужудукчуларның маадырлыг чоруун алдаржыдып турар... Оларның ийизи ам чок. Осипенко 1939 чылда Совет Эвилелиниң Маадыры А. Серов-биле кады ужуушкунга самолёду өргиништелгеш, өлген, а Раскова—1943 чылда...

Оларның эрес-маадырлыг чоруун Валентина Гризодубовадан, оон эш-өөрүнден дидим, коргуш чок болурунга өөренгеп кыстар уламчылап турар. 1977 чылдың сентябрьда ИЛ-62М самолётка Аэрофлоттуң херээжен экипажының ырак ужарынга тургускан рекорду 10388 километрге дең. Ол ийи ужудуушкунның хүннери безин дужа берген. Ынчалза-даа совет херээжен ужудукчуларга рекордтуг ындыг хүннер эвээш эвес.

Светлана ГУЗОВСКАЯ,
(ПМА).

БИР ДЕМНИГ ХӨДЕЛИР

Спортту хөгжүдер талазы-биле партияның болгаш чазактың шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш райкүүскомнуң спорт комитеди план ёзугаар ажылдап, чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Бирги ээлчегде материалдыг баазаны экижидеринче кичээнгейни салган. Эрзин суурда, совхозтар төптеринде бөдүүн спорт шөлдерин кылган. Районнуң шилиндек командалары республиканың бирги чери дээш маргылдааларга киржип келгеннер. Мөгелер Сергей Ыңаалай, Алексей Базыр-оол, Майдыр Кызыл-оол, волейболистер Дарья Хертек, Наталья Ламажап, Бүрбү Чыргал-оол, шыдыраачы Буду Дадар, хоккеистер Монгуш Шыдар, Виктор Оюн, Кара-оол Оңгай-оол, Валера Бүрбүжап, боксёрлар Эрес Яндаа, Алексей Седипков болгаш өске-даа спортчулар маргылдааларга идепкейлиг киржип, мергежилдиин көргүзүп турарлар.

«Мөрен» совхозта, район төвүнде, Нарын, Эрзин ортумак школаларында бөдүүн спорт шөлдери багай эвес дериттинген.

Спортту сайзырадыр дээш чорудуп турар ажылдар-биле чергелештир улуг четпестер бар. Хамыктың мурнунда материалдыг бааза кошкак, спорттуң массалыг чоруу чедип алдынмаан. Совхозтарда, бүдүрүлгелерде, тудуг организацияларында спорт дериг-херекселдери эвээш. Ол хамаан чок школаларда байдал дүвүренчиг. Нарын ортумак школазындан өскелеринде спорт дериг-херекселдери барык чок.

Совхозтарның ажыл-ишчилериниң оргузунга спорт-массалыг ажылды калбартып чорударынга бүдүрүлге гимнастиказының инструкторлары улуг рольду ойнаар. Ындыг турбуже аңаа ажылдап шыдаар кижилерни совхоз дирекциялары шилип албайн турар. Ол ышкаш киирип алган кижилеринге дузалашпайн, деңнеейн келген, чамдык ажыл-агыйларда олар спортка хамаарышпас даалгаларны күүседип турар таварылгалар бар.

Районнуң совхозтары юридиктиг дадывырын «Урожай» спорт ниитилелинге төлевейн турар, оон уламындан спорт дериг-херекселдери садар, маргылдаалар эрттирер херегни тывылбайн баар-дыр.

Н. АЛА,
Эрзин райкүүскомунуң спорт комитединиң даргазы.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Ынаныышкы ннар старты».
11.40—«Ревком даргазы». Уран-чечен телефильм.
13.15—«В. Захаровтуң ырлары». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилелдиң радиозунуң орус ырының үлегерлиг ниити ырызы күүседир. РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Кутузов удуртур.
13.50—16.00—Чапсар.
16.00—«Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте». Кинопрограмма: «Совет Приморье», «Көвүдедириниң өөрүшкүзү».
16.30—«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». Москва Кремлиниң архитектуразы.
17.20—«Спортчу класс».

КЫЗЫЛДАН

18.05—«Дөмейлешкээ». Телефильм.
18.25—Телемедээлер.
18.35—«Де факто». Мультфильм.
18.45—«Улусчу контроль». Дамчыдылга.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Аныяк ажылчын аңгы бис». И. Лихачев аттыг заводка ВЛКСМ-ниң 60 чылынга тураскааткан күш-ажылдың байырлалы.
20.35—«Кады — найыралдыг ог-бүле». Музыкалыг программа.
21.10—«СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».
21.25—Ленинчи комсомолдуң 60 чыл болганынга. «Каң капчап катканы». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы —«Төрүттүнгени».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—Андрей Вознесенский. Поэзия дугайында чугаалар.
00.40—01.25—А. Пушкинниң болгаш А. Блоктуң шүлүктеринге Г. Свиридовтуң романстары. ССРЭ-ниң улустуң артизи, Ленинчи шаңналдың лауреады Е. Образцова күүседир. ССРЭ-ниң улустуң артизи, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. Свиридов фортепианога үдээр.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.05—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VI конкурузунуң киржикчизи пианист А. Писториус (ГДР) ойнаар.
18.30—«Бистиң садывыс».
19.00—«Харылаңар, горнистер!».

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Караңгылаткан соңгалар». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.
20.20—20.50 «Георг Отс болгаш совет ыр». Фильм-концерт.

Агаар

Бөгүн республикага кежүп турар булуттаар, чагбас, Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргенн секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 6—11, чамдык районнарга 0—5 градус чылыыр.

Эргим номчукчулар!
«ШЫН»
солунну чагыдып алыңар!
Чагыдылганың өртээ: чылда 6 рубль.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мээң лимбим сени кыйгырыптар» 10.00, 12.40, 15.20, 18.10, 20.40 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Чапаев» 9.00, 16.30, Киноклуб: «Тоол чурттап чораан» 10.50, 15.00, «Хуу истекчи» 12.40, 18.30, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Юлия Вревская» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Элдептиг херээжен» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2703.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01292.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 241 (10838) | 1978 чылдың октябрь 18, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ! КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ БҮДҮРҮЛГЕЗИНИҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДИҢЕР! ЧЕРНИ, ТЕХНИКАНЫ, ЧЕМИШЧИДИЛГЕЛЕРНИ, БҮГҮЛЕ МАТЕРИАЛДЫГ КУРЛАВЫРЛАРНЫ ЭКИ АЖЫГЛАҢАР, САЛЫЫШКЫННАРНЫҢ РУБЛЬ БҮРҮЗҮНДЕН ЭҢ ХӨЙ АЖЫКТЫ АЛЫРЫН ЧЕДИП АЛЫҢАР!

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫН ЧЕДИИШКИННИГ ЧОРУДАР ДЭЭШ ДЕМИСЕЖИҢЕР, КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ БЕДИК ДҮЖҮДҮНҮҢ БЫЖЫГ ҮНДЕЗИНИН ТУРГУЗУҢАР!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭННЕР

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыл күүседир талазы-биле бүдүрүлгелер аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының коллективи январь — сентябрь айларның планын чедиишкинниг күүсеткен.

Автобаазаның чолаачылары, инженер-техниктиг ажылдакчылары 1978 чылдың күш-ажылчы ээлчээнче кирип тура боттарының арга-курлавырларын санап көргеш, пландан ажыр 10 муң тонна чүъкту сөөртүр, дөрт чүс ажыг муң тонна-километрни эртер деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Бо чылдың үшкү кварталының түннели үнген. Автобаазаның чолаачылары июль-сентябрь айларда 600 муң тонна чүъкту сөөртүр, 20 муң ажыг тонна-километрни эртер планныг турган. Херек кырында бо онаалда түс-түс 791 муң тонна болгаш 22 муң тонна-километр кылдыр күүсеттинген. Оон ангыда чолаачылар үш тонна ажыг кывар-чаар материалдарны эрткен айларда камнап алганнар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарышка Кара-оол Бады-оолдуң удурткан коллективи доктаамал тиилекчи болуп келген. Самосвалдар башкарыкчыларындан тургустунган бо бригада ай планын 120 хуудан кудулатпайн келген болгаш бо чылдың планныг онаалдазын күүседир чеде берген.

— Бригаданың чедиишкини — чолаачы бүрүзүнүң ак сеткилдиг күш-ажылында —деп, бригадир чугаалап турар.—Үрелиишкинден турар чорукту бүрүнү-биле узуткаар дээш демисежип келген бис. Оон түңнели көскү. Чолаачы бүрүзү башкарган техниказын баш удур хынап, бичии-ле чери «аскай» бээр болза, дораан эдип алыр. Ол чорук план күүселдезинге улуг рольдуг болуп турар.

Бистиң республиканың ажыл-агыйларында суггарылга системалары кылган, кудуктар каскан, будалар үндүрген ажылчыннар «Тыва суг тудуг» трестиң коллективиниң кежигүннери. Оларга эргежок чугула материалдарны болгаш өске-даа үнелиг чүүлдерни ук автобаазаның чолаачылары бичии-даа саадал чок чедирип турарлар. Ынчангаш оларның күш-ажылчы календарында 1978 чыл төнүп бар чыдар. К. Бады-оолдуң бригадазындан ангыда Виктор Котельниковтуң, Иван Кузнецовтуң коллективтери база шалыпчыларның одуруунда кирген.

Коллективте чолаачыларның аразында түс-түс чарыш база калбарган. Оон түңнелинде дыка хөй кижи 1979 чылдың үлүүнде ажылдап турарлар. Ындыг мурнакчыларга алышкылар Александр болгаш Леонид Афанасьевтер, Владимир Поливаев, хоочун чолаачы Николай Князев, Клим, Георгий Картанков алышкылар болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Д. ИРГИТ.

ТИИЛЕКЧИ БОЛГАН

Чамзырын Намчылович Ооржак «Сүт-Хөл» совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи. Ол Үстүү-Ишкинниң Ак-Хүүректиг деп черде анкор уксаалыг өшкүлерни кадарып турар.

Малчыннап ажылдаа-ла 28 чыл болуп, төрээн совхозунга хөй малдарны өстүрүп берген. Ооң хөрээн «Хүндүлелдиң Демдээ» орден каастап чоруур.

1976 чылда чүс башка онаалтыр 108 анайны, 1977 чылда 100 анайны, а 1978 чылда чүс башка онаалтыр 135 анайны камгалап алган. Амгы үеде ол 12,5 тонна сигенни кезип, 20 тонна өдекти белеп алган.

Ч. Ооржак сөөлгү чылдарда мал ажылынга чедиишкини дээш, бодунуң өг-бүлези-биле «Найырал» поездизиниң халас путевказын алгаш, бистиң чуртувустуң үлетпүр болгаш культура төптери улуг, чараш хоорайларны көргүлээш келген.

1978 чылда «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыннарының аразынга калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп, Чамзырын Намчылович ээр, чүтенниг аът-биле шаңнаткан.

Бо малчын өг-бүле 9 уругларны өстүрүп, кижизидип турар. Оларның 5-и өөренип турар, өөредилгези эки. Өскелери ажылдап, өөредилгезин уламчылап чоруур. Улуг оглу Сергей Ооржак Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң зоотехния салбырының 2-ги курузунда өөренип турар.

Анатолий Ооржак школаны дооскаш, совхозтуң 80 баш аныяк сарлыын хүлээп алгаш кадарчылап турар. Олар адамезиниң ажыл-херээн уламчылаар дээрзинге чигзиниг чок.

О. ЧАҢ-ООЛ.

«Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырының хоочун хойжузу Арион Күржепеевич Дендипке баштаткан үш хойжу —Маады Сандак, Салчак Билчей, Маадыр-оол Мөнге олар ук ажыл-агыйның бир муң беш чүс иртин Биче-Баян-Кол унунда Дэргүн деп черде кузегледип, семирти кадаргаш, күрүнеге дужаарынга белеткеп турар. Иртерниң күш-деңгели шыырак.

Арион Күржепеевич хөй кадарып чораш, эш-өөрүнге чаа солун, сеткүүлдерни номчуп берип, янзы-бүрү темаларга беседаларны кылып турар.

ЧУРУКТА: Арион Дендип хойжулар-биле беседа үезинде.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

Кыштаглаашкынга белеткел

ЧЕДИР КЫЛДЫНМААН ЧҮҮЛДЕР ХӨЙ

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында мал кыштаглаашкынынга белеткелдң канчаар чорудуп турарын «Шынның» корреспондентизи К. Аракчаа сонуургап, райкүүском даргазы Борис Бадановиич Чюдюктен ол талазы-биле интервьюну алган. Бо чылын районнуң девискээринге 11100 баш мыйыстыг бода малды, 133 муң ажыг хой, өшкүнү, үш муң хире чылгыны сайгара тургузуп кыштагладыр.

— Бо чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш районнуң көдээ ишчилери эрес-шудургу ажылдаан. Ону бадыткаары-биле чамдык сан-фактыларны кирип көрейн. Район ниитизи-биле тос айлар дургузунда күрүнеге сүт садарының планын 101 хуу, эъттиниң—100,2 хуу күүсеткен. Ажыл-агыйлардан «Искра», «Октябрь 30 чылы», «Чыраа-Бажы» совхозтар эът, сүт садарының планнарын ажыр күүсеткилээн. 48 хойжу төрүүр 100 хойга онаалтыр 100-тен 141 чедир хураганы менди доруктурган. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхозта Ооржак Доржу 100 хойдан 141 хураганы, «Чыраа-Бажы» совхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Монгуш Чола 130 хураганы, «Октябрь 30 чылы» совхозта Ондар Аяк-Хээ, «Искра» совхозта Раиса Ооржак болгаш Наталья Ондар олар 130—132 хураганы менди алгылаан. «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының саанчылары Кара-Сал Таан тос айлар дургузунда бодунда бижыглаан инек бүрүзүнден 2821 кг сүттү, Иргит Авай — 2606 кг, Куулар Чылбак—2423 кг, Кара-Сал Бакаан 2703 кг сүттү саап ап, районга социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Кыштаглаашкынга белеткелде эң-не чугула ажыл бол за ниитиниң малынга быжыг чем баазазын тургузары болур. Бо чылын кандаашкын ужурунда оът-сигенниң үнүжү шоолуг эвес болган. Ынчалзажок сиген бар чер бүрүзүндеп ону белеткеп алыр дээш районнуң ажыл-ишчилери болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Район 21000 тонна сигенни белеткээр турган, ону 17750 тонна кылдыр, азы 84,5 хуу күүсеткен. Ниитиниң малынга сиген белеткээриниң планын «Октябрь 30 чылы», Карл Маркс аттыг, «Сүт-Хөл» совхозтар ажыр күүсеткилээн. Ол ышкаш «Искра», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик» совхозтар сиген белеткээр планын күүседир чоокшулай берген. Белеткээн сигенниң 8330 тоннаазын тырып боодалдаан болгаш ооң 7500 ажыг тоннаазын кыштагларда сөөртүп чедирген. Районнуң дөрт ажыл-агыйы Тес-Хемниң Ак-Чыраадан 2590 тонна сигенни белеткээш, оон 1000 ажыг тоннаазын сөөртүп эккеп алган. Ак-Чыраадан сиген белеткээрин «Октябрь 30 чылы», Карл Маркс аттыг, «Большевик», «Хөндергей» совхозтарның механизастаттынган бригадалары үргүлчүлеп турар. Районнуң совхозтары 253 тонна витаминниг сиген далганын, 1368 тонна будуктарын, 1070 тонна сенажты, 17558 тонна силосту белеткээн. 3293 тонна саманы бөлгеш, оон 1654 тоннаазын тырып боодалдаан. Алды ажыл-агый Алтай крайдан 4 муң тонна ажыг саманы тырып боодалдаан болгаш ол ажыл ам-даа үргүлчүлеп турар.

Амгы үеде районнуң ажыл-агыйлары өдек-кыштагны, бажың-балгатты кышка удур септеп чылыглаарын кидин түлүк чорудуп турар. Сөөлгү медээ-биле алырга, 49 инек кажаазын, 322 хой кажаазын, малчыннар чурттаар 373 бажыңны, 11 кызыл-булуңну, 16 чунар-бажыңны бүрүнү-биле септеп белеткээн. Бо чылын үш инек кажаазын, 9 хой кажаазын, 24 бажыңны туткан, 13 бажыңны тудуп турар.

Өдек-кыштаг септелгезин «Алдан-Маадыр» совхозта организастыг чорудуп турар. Ында бүгү кажааларны, малчыннар чурттаар бажыңнарны, кызыл-булуңнарны, чунар-бажыңнарны колдуунда септеп дооскан. Ол ышкаш «Октябрь 30 чылы», «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтар кыштаглаашкынга белеткелди эки чорудуп турар. Сес совхозта мал чемин хаптындырын белеткээр цехтер бар. Оларны септеп белеткээн, чамдыктары ажылдап эгелей берген.

Ниитизи-биле районга өдек-кыштаг септелгезин октябрь 20-ге чедир доозар деп шиитпирлээн. Кышкы байдалче шилчиткенинин соонда, малдың продуктулуу кудулаавазын дээш баш удур хемчеглерни совхозтар ап, саар инектерге болгаш садары-биле семирти азырап турар малдарга саманы хөөндектээш, буска ылбыраткаш, янзы-бүрү микроэлементтер, концентраттыг чемнер-биле холуп берип турар.

Кыштаглаашкынга белеткелде четпестер чок деп болбас. Совхозтар өдек-кыштаг септелгезин, хонаштарже чем сөөртүлгезин ам-даа кошкак темпилиг чорудуп турар. Бо чугуда ажылды дүргедедир хемчеглерни совхозтар директиялары, парткомнар, ажылчын комитеттери, райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелели алыр апаар.

Чылдың дөрткү кварталында район 1249 тонна эътти, 430 тонна сүттү күрүнеге садар ужурлуг. Сүт садарының чыл планын күүседип болурунуң аргалары бар. Эът садарының планын күүседир талазы-биле байдал нарын болуп турар. Бар курлавырларны ажыглаар, садар бүгү малды семирти азыраалга тургузар ужурлуг бис. «Тыва» совхозтуң баазазынга районнар аразының мал семиртир азыраар шөлүн бо чылдың эгезинден бээр тургускан. Ол шөл 172 тонна немелде деңзи берген. Оон ангыда 346 тонна хире эътти чурттакчы чондан садып алыры планнаан.

ТАЙЫЛБЫР

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында кышка белеткелдиң байдалынга хамаарыштыр чамдык чүүлдерни тодарадыры чугула деп санадывыс. Ында кыштаглаашкынга белеткел амдызында чогуур деңнелде четпээн деп чугаалаар херек. Ону бадыткап турар чамдык фактылар мындыг. Районнуң ажыл-агыйларынга кышкы үеде мал чеминге 18,3 муң чемгерилге единицазы негеттинип турар. А херек кырында белеткеп алган чем чүгле 10.377 чемгерилге единицазы, азы 56 хуу. Моон ап көөрге, кыштаглаашкын берге болуру билдингир-дир. Ынчангаш чем белеткээри хүн айтырыындан дүшпес ужурлуг. Ындыг турбуже районнуң чамдык ажыл-агыйлары бар черлерден сиген кезип белеткээрин, бүрү чыырын соксадып турар.

Оон ангыда районда өдек-кыштаг септелгезиниң тодаргай план-графиги ам-даа кылдынмаан. Бо чугула ажылды контрольдап хынаар районнуң оперативтиг штавын ам чаа тургузар деп турар. Кыштаглаашкынга белеткелдиң масалыг хыналдазын чорутпаан. Моон ап көөрге, кыштаглаашкынга белеткел талазы-биле немелде хемчеглер дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын бо районда кошкак күүседип турар-дыр.

Октябрь 10-нуң медээзи-биле алырга, ам-даа инектиң 27, бызааның 10, хойнуң 85 кажаазы, малчыннарның 239 бажыңы, 7 кызыл-булуң, 9 чунар-бажың, 20 кудук, 10 автоводовоз септеттинмээн, белен эвес. Ынчангаш кышка белеткелди дүргедедириниң дээштиг хемчеглерин алыры СЭКП райкомундан, райкүүскомдан, райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелинден негеттинип турар. Эрткен чылын районнуң ажыл-агыйлары кыштаглаашкынга белен эвес кирген-ниң түңнелинде, кышкы үеде малга чем четпээнинден, кажаа-хораанының багайындан сээ муң ажыг баш мал елүп хораан. Бо чылын ындыг чорук катаптавас дээрзиниң магадылалы бар бе? Ол ам-даа тургустунмааның үстүнде четпестер чугаалап турар. Эрткен чылдың частырыын катаптавас төлээде, кышка хынамчалыг белеткенир херек.

Л. И. Брежневтиң болгаш А. Н. Косыгинниң Х. Бумедьен-биле ужуражыышкыны

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң Алжир Улус Демократтыг Республиканың Президентизи, Революстуг чөвүлелиниң Даргазы Х. Бумедьен-биле ужуражыышкыны октябрь 16-да Кремльге болган. Ол ССРЭ-де найыралдыг ажылчы аян-чоруун кылып келген.

Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин болгаш Х. Бумедьен олар кайы-даа таланың сонуурган турары айтырыглар дугайты сагнал-оналдарын солушкан. Чоокку Чөөн чүкте байдалче олар онза кичээнгейни салган. Араб чурттарның эрге-ажыктарынга чөрүштүр Египеттиң болгаш Израильдиң удуртукчуларының аразынга Кэмп-Давидке чардынган дуюкаа дугуржулганың түңнелдерин талалар шиитпирлиг бүрүү шапкан. Ол сулчээ Чоокку Чөөн чүкке таарыштыр шиитпирлээшкинни дыка бергедедип, Чоокку Чөөн чүкте байдалды чидиглендиреринче аппар чыдар дээрзинге бир демей бодалын олар чугаалаан.

Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыңны харын 1967 чылда эжелеттирген бүгү араб черлерден израиль шериглерни чугаажокка болгаш бүрүн үндүреринге, Каттышкан Нациялар Организациязының бар шиитпирлеринге дүүштүр Палестинаның араб улузунуң национал эргелерин боттандырарынга үндезилээш чедип алган туруп болур дээрзинге Совет Эвилелиниң болгаш Алжирниң удуртукчулары быжыг бүзүрелин илергейлээн.

Санал-оналдар солчуушкунунуң үезинде ийи талалыг харылзааларның айтырыгларын база көрген. Совет-алжир харылзааларны калбартыр болгаш быжыглаар деп ийи таланың күзели онзалап демдеглеттинген. Политиктиг, экономиктиг болгаш өске-даа талаларга кады ажылдажылганың чамдык тодаргай айтырыгларын олар көрген.

Брянск область картофелин ажаап алган

Брянск областың Россия Федерациязында эң улуг дээн картофель шөлүнде дүжүт ажаап алыышкыны доозулган. Ол культура ында барык 120 муң гектарны ээлээн. Ажыл-агыйларның хөй кургузу эки дүжүттү өстүрген. Чижээ, Климовск район 15 муң гектар картофелиниң гектар бүрүзүнден-не 200 центнерден хөй картофельди алган. «Ийиги хлебти» тарып өстүрериниң бедик агротехниказы, специализация болгаш концентрация, алырны үлетпүрлүг үндезинче шилчиткени чедиишкинге идиглиг болган.

Чаъс-бораныг болгаш соок күс эвээш эвес бергелерни болдурган. Чер ажылдыгларының эки организастыг чоруу бергелерни ажып үнген. Техниканы ажыглаарының ипатовчу аргазын чер болганга ажыглаан. Областың картофель шөлдеринге 400 ажыг ажаап алыышкын-транспорт комплекстери болгаш механизастаан улуг отрядтар ажылдап турган.

Новозыбковск районнуң «Маяк» колхозунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры звеночу Б. Кирейковуң эгелээшкинин ёзугаар сезон дургузунда бир комбайн-биле-ле муң тонналан эвээш эвес картофельди казар деп лозунгнуг чарыш механизаторларның ортузунга калбак нептерээн. Агрегаттар башкарыкчыларының хөй кезии салдынган сорулганы күүсеткен. Ол күш-ажылчы маргылдааның тиилекчизи Климовск районда Киров аттыг колхозта И. Приходьконуң экипажы болган. Ол ийи муң тонналан хөй картофельди каскан. Сезон дургузунда бир комбайнга онаалтыр ажылдаашкынның нормазын ол үш катап ажыргаш, барык 90 гектарның картофелин каскан.

Шефчилер — үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның коллективтери чер ажылдыгларга идепкейлиг дузалашкан. Олар кадээге ажылдаары-биле муң-муң автомашиналарны, тракторларны, өске-даа техниканы чорутан. Субботниктер болгаш воскресниктер хүннеринде колхозтарга болгаш совхозтарга чүс муң чедир ажылчыннар, албанхаакчылар, өөреникчи аныяктар барып ажылдап турганнар.

* * *

Брянск областың чер ажылдыглары күрүнеге 500.000 тонна картофельди саткан.

(СЭТА).

„САЛЮТ-6" — „СОЮЗ-31" — „ПРОГРЕСС-4"

программа ёзугаар

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Чер чоогунуң космос делгеминде Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков 123 хонук дургузунда ажылдап келгеннер. Октябрь 16-да орбитаның «Салют-6» — «Союз-31» — «Прогресс-4» эртем-шинчилел комплекизинге иштики системаларның контроль хыналдазын чорудары күш-дамыр мергежилгелерин күүседири, станцияның иштин кино-чурукка тырттырары болгаш Чер болгаш Делегей океанының кырын дөрт хайгаарары база чурукка тырттырары планнаттынган.

Күш-дамыр мергежилгелерин кылып тура космонавтылар «Чибис» дээр вакуумнуг костюмну ажыглаар. Ол костюм кижиниң мага-бодунуң бел кежиинге ханының чөөңнелирин болдурар.

Космос материаловедениезиниң программазын ёзугаар технологтуг ийи шенелденин база чорутан. «Кристалл» деп агрегатка кадмийниң сульфиди дээр чартык дамчыдыкчы бүдүмелдиң монокристаллын алган.

Орбита комплекизиниң иштики системалары белүр-чогууру-биле ажылдап чоруур. Станцияның иштинде микроклиматтың хемчээлдери мындыг: температура — Цельсийни-биле 20 градус, базыышкын — меңгүн суглуг чагының 775 миллиметринге деңнелде.

Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков оларның кадыкшылы эки.

ДҮЖҮТТҮ ЫНАНЫШТЫГ ШЫГЖААР

РСФСР-ниң Садыг министерствозунуң коллегиязы база курсадыг болгаш херегленкчилер кооперациязының профэвилелиниң ТК-ның президиуму «Кировплодовощ» каттыжыышкынының болгаш «Ленгорплодовощ» каттыжыышкынының Калинин конторазының эгелекчи саналын чүүлдүгзүнүп көрген. Чер ажылдакчыларындан он-он муң тонна картофельди, чимистерни болгаш ногааларны хүлээп алгаш, ол продукцияны эң дээре кадагалап шыгжаары база ооң-биле магазиннерни болгаш ниитиниң чемгерилгезиниң бүдүрүлгелерин соксаал чокка хандырары дээш чарышты калбартып чорударын олар саналдааннар.

Картофельди, чимистерни болгаш ногааларны шыгжаарының болгаш оларның дээре кадагалалы дээш чимис, ногаа конторалары, баазаларының, складтарының болгаш шыгжамырларының ажылдакчыларының чарыжын Россия Федерациязында хөй удаа чорудуп келген. Эрткен чылдың дүжүдүнден чер ажылының продуктуларын шыгжап кадагалаарының талазы-биле эң дээре түңнелдерни «Кировплодовощ» коллективи чедип алган.

Ол каттыжыышкынның ажыл-ишчи ажыл-чорудулгазының түңнелдери хөй талада солун болгаш өөредиглиг. Картофельди болгаш ногааларны үр хуусаада кадагалаары-биле планны күүсеткеш, оларны шыгжаарының бедик деңнелин Кировта чедип алган. Агаарның температуразын болгаш шыгыын хемчээлин шиңгызы-биле сагааның, контейнерни калбаа-биле ажыглааның ачызында картофельди, согунаны, капустаны шыгжаарының хуусаазы 9 ай, свёкланы 8 ай, морковьтуу 7 ай четкен.

Тараа шөлдериниң продукциязын Москвада Дзержинская болгаш Сокольниктиниң, Ленинградта Калинин болгаш Москваның чимис-ногаа конторалары, Кемеровода, Златоуста, Вологдада баазалар, Свердловскиде № 6 болгаш Донда-Ростовта № 1 баазалар, Кемерово областа Беловскиниң садыг баазазы, Горький областа Канавинскиниң № 5 баазазы болур-чогууру-биле шыгжап кадагалааннар. Ол бүдүрүлгелерниң коллективтеринге министерствонуң болгаш алырның профэвилелиниң ТК-зының шаңналдарын база хүндүлел бижиктерин тывыскан.

Агаар-бойдустуң берге байдалдарында өстүрген болгаш ажаап алган бо чылдың дүжүдүнден үр хуусаада шыгжаары-биле чүс-чүс тонна картофельди, ногааларны хүлээп алган. Оларның хөй кезиин хоорай чоогунуң зоналарындан садып алган болгаш оларны контейнерлерге шуут-ла шыгжамырларга сөөртүп келген. Продукцияларның чамдыызын соодуп турар шыгжамырларда суккан. Ол курлавырларны чазын болгаш чайын садар.

* * *

Чоокта чаа СЭКП ТК-га болган чөвүлел хуралга бодунуң чугаазынга эш Л. И. Брежнев дүжүт ажаалдазын доозар, белеткелдер талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын долузу-биле шыгжап кадагалаарының талазы-биле тодаргай билдингир болгаш соңгаарладып болбас сорулгаларны салган.

— Бистер, белеткелчилер, оларны ажыл-чорудулгага удуртулга кылдыр хүлээп алган бис. Тарааның сөөртүлгезиниң хемчээлиниң өзе берген үезинде бүдүрүлгениң ажылдакчылары чолаачыларны соксаал чок график-биле чорудуп турар. Ажыл-агыйны үндезини-биле чаарткан ол чорукка арганы берген, аар чүък деңзилерни болгаш автомобиль көдүрүкчүлерин, а ол ышкаш машина хааржактарындан тарааны анализтээри-биле алырын механизастаар херекселдерни тургускан. Ооң түңнелинде элеваторнуң коллективи хонук бүрүзүнде мурнуку үелдеги бүдүн чартык катап хөй тарааны хүлээп ап турар апарган,—деп, Ставрополь крайның Буденовск элеваторунуң директору Е. Степанов чугаалаан.

Тараа шөлдеринден чигир заводтарынче свекланы сөөртүрүнге күш-ажылдың чаа организациязын база хереглээн. Ажыктыг чорук база өскен: автотранспорттуң бүдүрүкчүлүү үштүң бириндеә хөй катап өскен.

(СЭТА-ның корр.).

Ставрополь.

ШҮГҮМЧҮЛЕКЧИ ЕЗУ-БИЛЕ ҮНЕЛЕВИШААН

(Партияның Тожу район конференциязындан)

Бөдүнүн бойдус курлавырларының талазы-биле Тожу Тываның эң байлак черлериниң бирээзи. Мында совхозтар, күрүнениң болгаш кооперацияның аңныыр-тывыыш ажыл-агыйлары, үлетпүр бүдүрүлгелер, тудуг-суур, орук-харылзаа чыл келген тудум улам өзүп, сайзыраң турар. Партияның болгаш чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында база бойдус курлавырларын чөп ажыглаашкынның түңнелинде оңгу беш чылда районнуң экономиказы улам быжыгып, чоннуң амыдыралының деңнели, культуразы улам бедип турар. Оңгу беш чылдың баштайгы чылдарында күш-ажылчы коллективтер кайгамчык ажылдаашкынның, ажыл-агыйы чорудулгазынга удуртулганың, партийжи организастыг болгаш идей-политиктиг ажылдың дугайында чоокта чаа эрткен партияның IX район конференциязынга ханы аналистиг, принципиалдыг чугаалар болган.

— СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң оон дараазында Пленумнарының шиитпирлерин боттандырбышаан, районнуң партия организациязы ооң экономиказын болгаш культуразын улам ыңай хөгжүдер, чоннуң коммунистиг кижизидилгезин экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан — деп, конференцияга илеткел кылган СЭКП райкомунуң бирги секретары **С. К. Оруc-оол** эгезинде чугаалаан. Ооң соонда ол отчёттуг үеде чоруттунган ажыл-херектерниң, оңгу беш чылдың баштайгы ийи чыл 9 айларында планнарның күүселдезиниң дугайында тодаргай доктааган.

Отчёт илеткелден болгаш делегаттарның саналдарындан алырга, партия райкому болгаш эге организациялары ажыл-агый чорудулгазынга удуртулганы элээн күштелдирген. Партия организациязы сан талазы-биле өскен, идей-политика, организация талазы-биле быжыккан. Организакчы болгаш политиктиг ажылдың деңнелин бедидер дээш чамдык хемчеглерни алганы илдең. Ооң түңнелинде ажыл-агыйны чамдык эки түңнелдер чедип алдынган. Көдээ ажыл-агый продукциязының ниити хемчээли эрткен чылын 1255 муң рубль болган ийикпе, азы 1976 чылдыынга деңнээрге, 29,2 хуу көвүдээн. Малдың баш саны чүзүн аайы-биле өзүп турар. Малга быжыг чем-суурну тургузарынче кичээнгейни күштелдирген. Бо чылын малга чем белеткээриниң планы ажыр күүсеттинген. Бо талазы-биле республикага социалистиг чарышка район беш удаа тиилекчи болган.

Районда кооперация аңныыр-тывыыш ажыл-агыйы, Ырбаның ыяш белеткээр пунктузу, амыдырал хандырылга комбинады, ыяш ажыл-агый черн ышкаш коллективтер планныг даалгаларны доктаамал күүседип турарын конференцияга сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн. Кооперация аңнаар-тывыыш ажыл-агыйы ийи чыл 9 айларда пландан ажыр 97,8 муң рубльдиң аң өлүүн белеткээш, оңгу беш чыл планын 96 хуу күүсеткен болгаш барык беш чылдың даалгазын күүседир чоокшулап келген.

— Партияның эрткен VIII район конференциязынга бистиң коллективтиң ажылында четпестерни шыңгыы шүгүмчүлээп турган чүве. Дирекция черн, мында партия организациязы ол шүгүмчүлелдер чогуур түңнелди үндүрген, хамыктың мурнунда аңгы-аңгы участоктарда кижилер-биле ажылды күштелдирген, социалистиг чарышты организастаарын экижиткен — деп, кооперация аңнаар-тывыыш ажыл-агыйының директору **А. Д. Колев** чугаалаан.—Ооң түңнели багай эвес болган. Коллектив беш чыл планын күүседир чоокшулап келген. Ам 28 муң хире рубльдиң аң өлүүн дужаары арткан. Коммунист Тундума Кумзуяк ышкаш, беш чыл планын күүсеткеш, ам 1981 чылдың түлүүнде ажылдап турар аңчылар бар. Ынчалзажок Респотребсоюзтуң белеткелдер эргелели планны каш удаа өскертип, будулчак чүүлдү болдуруп турары черле таарыштас—деп, ол шүгүмчүлээн.

Садыг, харылзаа организацияларының, улус өөредилгезиниң, культураның болгаш медицина албан черлериниң ажыл-чорудулгазының дугайынга илеткелчи болгаш саналдар бергеннер тодаргай доктааганнар.

Конференция отчёттуг үеде кылдынган ажыл-херектн болур-чогуур-биле үнелевишаан, байдалды бүгү тала-биле ханлыр анализтеп, ону шүгүмчүлекчи езу-биле көрген. Ылаңгыя мал болгаш чер ажылының хөгжүлдезин СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң бедик негелделеринге дүүшпес болгаш улуг четпестер ам-даа ургүлчүлевишаан. Малдың чамдык продуктуларын бүдүрери болгаш садары беш чыл планында көрдүнгениндеи хожудап турар. Ниити продукция бүдүрериниң планы баштайгы ийи чылда 67,1 хуу күүсеттинген. Малдың өлүр, хораар чоруу хөй. Беш чылдың эрткен чылдарында 7600 ажыг баш мал өлген, читкен. Төрүүр 100 малдан ап турар чаш төл: эрткен чылын чүгле 42 бызаа, 54 хураган болган.

Малдың продуктулуг чоруу, ылаңгыя сүт саалдазының деңнели кудулаан. Ниитизи-биле продукцияның бот-үнези улуг болуп артпышаан, бир центнер сүттүң бот-үнези 56 рубль ийикпе планда көрдүнгенинден 17 рубль хөй. Ол ышкаш инек, хөй эъдиниң бот-үнези улуг. Ооң кол чылдагааны совхозтарга уксаажыдылга ажылын чорутпайн келген, мал ажылында бедик механизация безин кылдынмаан. Маңаа холбаштыр айыттынган хемчеглерниң чамдыктарын боттандырбаан. Чижээ, Көк-Чарыың сүт-бараан фермазын механизаставаан болгаш электриниг саалданы организаставаан, Талымга, Куш-Тут-Кежигге, Толбулга, Шел-Бажынга малчыннарның ынкро төптерин тургуспаан. Бодаа база өске-даа хемчеглерни боттандырарын совхозтарның дирекцияларындан, оларда партия организацияларындан конференция шыңгыы негээн.

Көдээ ажыл-агый специалистерин шилип алырында, оларны таарыштыр тургузарында четпестерниң база олар-биле ажылдың кошкаазының дугайында эрткен VIII конференцияга шыңгыы чугаалар болган турган. Ынчалзажок ол байдал ам-даа үргүлчүлевишаан. «Тоора-Хем» совхозта партком секретары **А. Д. Кашкактың**, хойжу **П. Л-Ш. Кыргыстың** ол айтырыгларга база катап доктааганы таварылга эвес.

— Районда көдээ ажыл-агый специалистери чедишпес. Ынчаарга республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу ону биле-тура-ла бистиң районче кайы-бир черден ажылдап үндүрткен кижилерни чорудуп бээр, а олары багай ажылдааш азы сагылга-чурум урээш, бир чыл безин четпейн-не моон чоруп турар. Министерство бистиң районга ындыг шын эвес хамаарылгазын эде көөр болза чогуур деп, **А. Д. Кашкак** шүгүмчүлээн.

Чиик бот-үнелиг эътти, эки кешти, быжкакты бээр иви ажылынче районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының кичээнгейи кошкак. Отчёт илеткелде безин ол дугайында ниити ийи домакты киирген. Дөртен чылдарның ортаа үезинде Тожуга ивиниң баш саны 20 муң дыка ажып турган болза, ам чүгле 10 муң ажыг. Иви ажылынга кадрларны, ылаңгыя ортумак эртемниг аныяктарны шилип алыр, оку өстүреринге мурнакчы аргаларны нептередир, эдерлерни (бүдүрүкчү буталарны) солуур, ивижилерниң амыдырал-чуртталгазын экижидер талазы-биле хемчеглерни кошкак боттандырып турар. Ол айтырыгларга холбаштыр Бедий фермазындан келген ивижи **К. Д. Донгурбан**, районнуң кол эмчизи **Н. Н. Мурутев**, «Май бирт» совхозтуң директору **К. С. Ховалыг** болгаш өскелер-даа улуг кичээнгейни угландырган.

—Иви улуг ажыктыг мал. Ол дүк, хүп чок шыңгыы ажаалда, хайгаараалды негээр. Систо төрүүр чүс ивиге онааштыр 100 анай алган ивижилер бар. Совхоз төвүнден 30—40 километр ырак тайгаларда чурттап, ажылдап турар бистерниң ивижилериниң дугайында сагыш салыышкын кошкак — деп, **К. Д. Донгурбан** шүгүмчүлээш, тодаргай чижектерни киирген. Майгыннар, тускай изиг демирлер чедишпес, кино болгаш концерт ховар көөр. Ырак черде турар болгаш аъш-чем хандырылгазы база ниити. Адыг, бөрү, өзүр ышкаш араатан аңнар, ивиге бола халдаар, а ивижилерде боо чок. Бистиң «Май бир» совхоз тургустунганындан бээр бир чыл ажып турар. Бо аразында ажыл-агыйның кол специалистеринден биске чаңгыс-даа кижи келбээн. А шиитпирлеар чогуур айтырыглар хөй.

Тожунуң эгээртинмес бойдус байлаан камгалаар, ооң курлавырларын ажыктыг кылдыр ажыглаар дугайында айтырыглар конференцияга улуг черни ээлээн. Партия, совет органнар бо талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турар. Ынчалзажок илеткелден-даа база делегаттарның саналдарындан алырга бойдусту, ооң байлаан камгалаар хумагалаарының херзенде улуг четпестер бар.

Чүгле бо чылын безин район девискээринге болган 50 хире өрттүң халавындан чүс-чүс гектар ажыглаалдыг аргалыг ыяш өрттенген. Аңнарының, балыктаарының чурумун үрээр таварылгалар хөй, үнелиг аңнарны база балыктарны кайы хамаан чок төтчелеп, кырып хыдыр чорук ам-даа узуткаттынмаан. Кандыг-даа бижик, документ чок кижилер өске черлерден кээп аң, балык төтчеглээр, өрт кыпсыр таварылгалар база хөй. Делегаттар: Чазылар, көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы **В. Ч. Хүртүжек**, Тожунуң ыяш ажыл-агыйының директору **В. П. Новиков** маңаа хамаарышкан тодаргай чижектерни көргүскеш, ындыг шылажыр аргажок чоруктар-биле шиитпирлиг демиселди чорударының эргежок чугулазынче кичээнгейни угландырганнар.

СЭКП райкому болгаш райкүүском көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң база улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында чамдык коллективтерниң ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан доктаалдарны хүлээп ап турза-даа, оларның күүселдезин чедир организаставаан. Чижээ, «Тоора-Хем» совхозтуң ажылынга холбашкан янзы-бүрү айтырыгларны хөй удаа чугаалажып келген, ынчалзажок ында үнделин өскерилге чок. Удуртулганың болгаш негелдениң кошкаандан көдээге тудуг кылыр районда кол организация № 1 КМК багай ажылдап, кылза чогуур чуртталга бажыңнарының бүдүрүлге тудугларының дыка хөйүн кылбаан.

Партийжи ажылдың стилиниң болгаш арга-методунуң, шиитпирлер күүселдезиниң, идей-кижизидилге ажылының дугайында конференцияга чугаалар база болгулаан. Ынчалзажок шиитпирлер күүселдезиниң ажыктыы, дээштии ам-даа кошкак. Чижээ, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр районда партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны СЭКП райкомунуң пленумунга чугаалашкан, идеология ажылынга холбашкан янзы-бүрү 18 айтырыгны райком бюрозунга чугаалашкан. Ол хиреде идей-кижизидилге ажылының деңнели районда ам-даа чавыс.

Ооң ужурундан социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, арагалаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар чоруктар ам-даа бар дээрзин Тоора-Хем школазының башкызы **А. И. Загайнов**, райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң начальниги **У. Т. Дарый-оол** болгаш өске-даа делегаттар шүгүмчүлээн.

Ниитизи-биле конференция бедик негелделиг, принципиалдыг байдалга эрткен. Ынчалзажок чамдык делегаттарның саналдары боттарының отчёду хевирлиг болуп, партийжи удуртулганың, организакчы болгаш политиктиг ажылдың стилиниң дугайында эвээш чугаалаан.

Конференцияга СЭКП обкомунуң секретары **Д. К. Ооржак** киржип, чүве чугаалааш, СЭКП-ниң XXV съездизиниң база СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырары-биле холбаштыр районнуң партия организациязының мурнунда сорулгаларга тодаргай доктааган. Районда социал-экономиктиг хөгжүлдениң, тудуг-суурну калбартырының, чоннуң амыдырал-чуртталгазының культуразын бедидериниң күш-ажылчы коллективтерде кижизидилге ажылын күштелдирериниң, каяа-даа, кандыг-даа ажыл-херекке коммунистер үлегер-чижээн көргүзериниң чугулазынче ол улуг кичээнгейни угландырган.

Конференция моон соңгаар чорудар ажылдың сорулгаларын тодараткан делгереңгей доктаалды хүлээп алган.

С. ШОЙГУ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

КЫЗЫЛ ЧООГУ ШАТТАРДА

Бии-Хемде «Саян» совхозтуң хөй ажылдыг Сесерлиг салбырының эргелекчизи К. Дотпаа бистиң айтырыывыска мынчаар харыылады:

— Бо чылын салбырга ниитизи-биле 15 муң хөй кыштаар, ооң иштинде 11 муң хөй төрүүр. 632 тонна сиген белеткээр планныг турган, 990 тонна сигенни кезип белеткеп алдывыс. Малчыннарның чурттаар бажыңнарын, хөй, хураган кажааларын септээр 13 кижи составтыг бригаданы тургускан. Ону коммунист эш Макар Мөңге удуртуп турар. Бригадада комсомолчулар Маады Дамбаа, Салчак Долбан-оол, Монгуш Кертик-оол, Сергей Мэнзыр, Юрий Чимит-Доржу, Вадим Мөңге олар кызымаккай ажылдап турар. Ук бригадага бир бульдозер тракторну, тергелиг «Беларусь» деп тракторну быжыглаан.

Улуг-Хем ол чарыы, Кызыл чоогу шаттарда малчыннар күзеглеринге бо хүннерде чоруурга кышка белеткел ажылдары чоруп турар.

Салбырда дуржулгалыг хойжуларның бирээзи Каадыр-оол Ноңчаттың өг-бүлези Биче-Баян-Кол хемниң унунда Кара-Суг деп черде кыштаанда чурттаар бажыңының соңга раамаларын чаартып, чылыглааш, иштин дозулап алганнар.

Ол кыштаг шээр малга дыка таарымчалыг черде турар. Ооң ийи талазында кадар оъттуг даглар. Борбак-борбак талдарлыг хем шынаазы баарында чыдар. Кыштаг боду бедик дагның баары ыжык черде.

Хойжуларның бажыңында аңгыда мал одарладып көжерде чурттаар чылыг кидис өө база бар. Өөнүң иштн арыг-силиг, эт-севи шымырак. Кайнаар-даа көжерде сөөртүп алгаш чорууптар моторлуг. Ынчангаш телевизорну үргүлчү көрүп турарлар. Солун-сеткүүл чагыдазы база бар.

Өг-бүле ам кадарып турары 382 хоюндан төрүүр чүс хойга оннааштыр 86 хураганны камгалап алган, хойдан-на үш килограмм чартык дүктү кыргып, багай эвес көргүзүглерлиг болган. Келир кыжын ол кол көргүзүглерни бедидеринге бүзүрелдиг, чүге дээрге, ооң хойлары ам эң төлгүр—үш дугаар ооллар үезинде келген.

Малчын өг-бүлеге өскен дуңмазы Надя Айыы бо чазын Туран хоорайның ийи дугаар ортумак школазын чедиишкинниг доозуп, бышкан билигниң аттестады-биле кады хойжунуң шынзылгазын холга алгаш, дузалакчы кадарчы боор ажылдай берген.

Өгнүң херээжен ээзи Динзеңмаа Салчаковна чоргаарал-биле мынчаар чугаалаар:

— Надя мал ажылынга бичиизинден-не ынак, эрес-кежээ кыс-ла болгай. Школага өөренип тургаш-ла, дыштаныглалар үезинде биске чедип келгеш, дузалажыр кижи. Хой-даа кадарар, кыргыыр-даа, сакманчылап шаг болган.

Найыралдыг хойжу өг-бүле кодан хоюн бо келир кышты хүр ажырарынга бүзүрелдиг.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: солагай талазындан—хойжу өг-бүле К. болгаш Д. Ноңчаттар дуңмазы, дузалакчы кадарчы Надя Айыы-биле.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ТЮМЕНЬ ОБЛАСТЬ. Сургуттуң нефть шинчилээр экспедициязында өрүмнекчи мастер Владимир Соловьевтуң комсомолчу-аныяктар бригадазы күш-ажылчы улуг чедиишкинни чедип алган. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи чыл дургузунда 30 муң метр ханы шинчилел үттерни өрүмнээр дээш боттарының социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде доосказ. Ол болза Главтюменьгеологияда эң дээре түңнел болган.

Нефтиниң болгаш бойдус газын шинчилээрин В. Соловьевтуң өрүмнекчилери чедери берге соңгу районнарда чорудуп турар. Нефть-биле байлак оң-оң черлерни ажыдарынга бригада киришкен. Ол черлерни ам ажыглап турар.

ЧУРУКТА: күш-ажылчы тиилелге хүнүнде. Мурнунда—В. Соловьев, Солагай талазында—инженер Дмитрий Плотников.

Н. САПОЖКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАГАА ПАРЛАТТЫНМАЗА-ДАА

Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозта чолаачы Комбу Сенги ол районнуң райпо баштаар черн хууда машиналыг болгаш мотоциклдиг чонга сатсын дээш чорудуп берген 1,5 тонна А-93 маркалыг бензинниң 0,5 тоннназын боттарының машиналарынга ажыглааш, ооң орнунга А-72 маркалыг бензинни орнааштыр берип турганын хомудап бижээн чагаа редакцияга келген.

Районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы К. Чалзырайның редакцияга дыңнатканы болза, райпо баштаар черни чонга сатсын дээн ховар бараанны өскээр сайгарып турганы хыналда үезинде бадыткаттынган. Моон соңгаар ындыг чорукту болдурбазын райпо баштаар черинге комитет дааскан.

ИЕНИҢ БУЯНЫ

Ие дугайында хөй-ле чылыг сөстер сөглеттинген. Иелерни хөй-ле ырлар алгаан. Ол-даа чөп. Чаа-ла чугаазы үнүп орар чаш кижи бир дугаарында «Ава» деп сөстү адаар. Акшый берген кижи безин кырган иезинче «Авай» деп эргими-биле чугаалаар.

Иениң буяны ындыг. Иениң үнелели ол хире-дир. Ие, чаш дээш партия болгаш чазак улуг сагыш салып турар. Оңдап өрү уруглуг иелерге Маадыр-ие деп хүндүлүг атты тывысыр. Тывада чурттап турар хөй-хөй Маадыр-иелерниң бирээзи Нина Шойдаковна Хертектиң дугайында маңаа чугаалаксадым.

Тере-Хөлдүң ядыыларының бирээзиниң оглу Шойдак — Нинаның адазы ол. Бай, шыдалдыг кижилерге хөлечиктеп, амыдырап чораан хөй санныг ядыыларының бирээзи ол. Улустуң эрге-чагыргазы Тывага тургустунган соонда Шойдактың амыдыралынга улуг өскерилге болган. Мал-маганныг-даа апарган, ажы-төлү-даа көвүдеп орган.

Бежен чылдарның эгезинде Шойдактың Нинази база Тере-Хөл чурттуг Иван Хертек-биле өг-бүле тудуп, кудадой дүжүрген. «Артыкы эдээн анай-хураган үзе бассын, алыңгы эдээн ажы-төлү чаза бассын!» деп Куңгуртугнуң буурул баштыг кырганнарының бирээзи йөрээген. «Ындыг-ла болзунам!» деп Шойдак ашак сеткилиниң ханызындан деткээн.

Иван биле Нина Хертектер эки чурттап эгелээннер. Иван «Тере-Хөл» колхозка аът ажаап турган. 16 харлыындан эгелеп тайга-даскыл үнүп аңнап чораан болгаш тайгалар бажынга хар чааптанда боозун чүктээш чоруптар. Хол куруг келбес. Ынчап тургаш, колхозтуң аңчызы ажылдыг апарган.

Дун уруг. Ада, иеге дун уругдан үнелиг чүве кайда боор! Баштайгы уруг кестүп келирге, өг иштн дола берген ышкаш болур. Хертектерниң эң баштайгы уруу кыс болган. Ону Лида деп адааннар Оон улаштыр кыстар-даа эңдерилген. Светлана, Галина, Маргарита, Римма, Юлия, Катя, Клара... дээш он четкен. Оларга Мерген, Шолбан деп ийи оол немешкен.

1974 чылдың август 5-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле Нина Шойдаковна Хертекке Маадыр-ие деп атты тывыскан.

— Шаанда шагда хөй уруглуг тыва иени кым шенчиш чораан боор. «Арбын хөлечик өзүп орар аал-дыр» дижип байлар кочулап чораан. Амгы шагның магадын, ачызы бодур. Шаңнап, мактап, эгээртинмес чигелделерни көргүзүп турар—деп, Нина Шойдаковна чугаалады.

Нина Шойдаковна Куңгуртугнуң уруглар садында ажаакчылап ажылдап турар. Чаш төлге сеткилиниң ханызындан бердинген, оларга ынак кижилер ындыг-дыр. Он ийи кижини өстүрген-даа болза, бичии чаштарга ынаа ховээр, ол от кажан-даа өшпес, ол улам хөрлээлээр.

Нина Шойдаковнаның өөнүң ээзи Иван Санзаевич Хертек ам-даа аңнавышаан. Сезон келирге-ле аъттанып тар. Күрүнеге хөй өлүктү ол ам-даа дужаар.

Хертектерниң уругларындан ажылдаары ажылдап, өөренири өөренип, чонга төлептиг кадрлар боол өзүп турар.

Л. АРАКЧАА.

Улуг-Хемден медээлер

Ажылчы чоннуң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезинге чаа өөредилге чылы эгелээн. Бо чылын районга 24 эге, 29 ортумак политөөредилге школалары, 20 теоретиктиг семинар ажылдаар. Политиктиг өөредилгеге 1624 кижи, экономиктиг өөредилгеге 1978 кижи өөренир.

Партия, совет ажылдакчылар, күш-ажылчы коллективтерниң удуртукчулары, тускай эртемниглер пропагандистеп ажылдаар.

«Найырал», «УТБА 25 чылы» совхозтарда, № 586 мехколоннада, «Сельхозтехника» салбырында, районнуң кижи эмнелгезинде, АТБ-де болгаш өске-даа черлерде школалар өөредилге чылынга эки белеткенген болгаш баштайгы кичээлдер организастыг эрткен.

* * *

Чаа Чаа-Хөл суур өзүп орар. Ону Красноярскиниң архитекторларының ажылдап кылганы кол план ёзугаар келир үениң далайының кыдыында тудуп турар. Бүгү талазы-биле таарымчалыг кылдынган ийи болгаш үш өрээлдиг бажыңнарны ажыл-ишчилер ап турар. Чоокта чаа үжен өг-бүле Чаа-Хөлден чаа суурже көжүп келген.

Септелге мастерскаязын ажыглалга киирер, сес чүс инек кирер кажааны тудуп турар.

* * *

Чаа Чаа-Хөл «Найырал» совхозтуң төвү болур. Ооң тудуунда «Абакан энерготудуг» трестиниң № 2 мехколоннаның ажыл-ишчилери тудуг объектилерин чогуур хуусаазында ажыглалга киирер дээш кызымак ажылдап турарлар. Оңгу беш чылдың төнчүзүнге чедир чаа суурга үш муң хире көдээ ишчилер чурттай бээр. Суурну тударынга 60 миллион рубльди чарыгдаары көрдүнген.

Х. АЛАШ-ООЛ.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга

УРГАЛДАН АМУРДА-КОМСОМОЛЬСКИГЕ ЧЕДИР

«Байкал-Амур магистралының болгаш ооң белдирлериниң тудуун уламчылаар».
(«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарындан»).

КОММУНИСТЕР БАШТАП ТУРАР

Байкал-Амур магистралының украин тудугжуларының суурунуң төвүнде аажок улуг гранит дашта мынча деп ооп бижээн: «1974 чылдың ноябрь 7-де Ургал хоорайның тудуу эгелээн».

Арга эдээнде чаа чараш хоорай өзүп олурар. Ында хөй каът чуртталга бажыңнары, «Украина» деп культура бажыңы, школа, бичии уруглар бажыңы, амыдырал хандырылга комбинады ажылдап турар.

— Мен хөй-ле тудугларга ажылдап келген кижи мен, ынчаарга Ургалда ышкаш шак мындыг дүрген тудуг темпизин бир дугаар-ла көрүп турарым бо,— деп «Укртудуг» тудуг-монтаж бүдүрүлгелериниң начальниги эш Н. И. Лукьяненко чугаалаар.— Ооң ужуру-даа билдингир: бо тудугда эң эки кижилер келген, мында үшкү кижи бүрүзү—коммунист, ийиги — комсомолчу.

Ажыглалга кирер объектилерге ажылды мерген башкарары-биле тускай штабты партия комитеди тургускан. Ол штаб хүннүң-не чарыштың түңнелин үндүрүп, ажыглаттынмаан курлавырларны илередип, бергелерни ажып эртеринге коллективке дузалап турар. Ургалдың бүгү объектилери хуусаазындан эрте дужааттынгылаан. Үлетпүр баазазының кол-кол цехтери продукцияларын хуусаа бетинде берип эгелээннер. Ооң ачызында хоорайның бирги микрорайонунга беш бажыңны улуг панельдер-биле тудуп доосказ.

ШЕРИГ ХӨЙЛЕҢНЕРЛИГ ТУДУГЖУЛАР

Ургалдың дужунда демир-орук чалының кыдыында демир-оруктуң Чөөн чүк дээрбээниң ноль километриниң демдээ туруп турар. 1975 чылдың январьда командир Виктор Каждан болгаш ооң солдаттары 50 градус соокта БАМ-ның бо участогунга баштайгы рельстерниң звеноларын салганнар. Ам 180 километр рельстер салдынган.

— БАМ-ның эң эки орукчузу-дур,— дээш Виктор Каждан «Байкал-Амур магистралының тудуушкуну дээш» деп медальдыг солдатты таныштырды.— Кадарчының оглу, боду база кадарчы Юльчибай Холматов чартык чыл дургузунда бодунга бо чаа ажылга хамыкты ажып кааптан. Баазада ооң белеткээн звено бүрүзү эң бедик стандарттарның негелделерин харыылап турар.

Эстафета Сергей Лихачевче дамчаан. Ол—тепловоз машинизи, рельстерлиг платформаларны оларның салыр черлеринге чедирип турар. Ол чоокта чаа Совет Армияга албан эрттирер хуусаазын доосказ, улуг сержантының формазын ужулаа-даа, тудугдан чорый барбаан —магистральга артар деп шиитпирлээн.

Тайганы шыя кеспишаан, рельстер хүнге уткуштур улам ыңайлап бар-ла чыдар. 126 километрге олар доктаай бээр, оон ыңай чүгле чал. Чап-чаа шеригден халашкан солдат, орук салыкчызының машинизи Сергей Лимонов мында ажылды сорук киирип турар. Ургалдың доң черинге эң баштайгы рельстерни ол салган. Ургал—Березовый—Амурда-Комсомольск участогунга сөөлгү звенону салыр эргени амгы үеде калбарган чарышта ол тиилекчи болуп турар, шак ол сөөлгү звено демир-оруктуң Ыраккы Чөөн чүк дээрбээн тудуштурар.

Ол кажан болдунарыл? Хөй-ле чүве көвүрүг тудугжуларындан хамааржыр. БАМ дээрге рельстер-биле тудуштурган көвүрүглер дээрн анаа эвес. Ургал биле Амурда-Комсомольск аразында 512 көвүрүг бар — километр бүрүзүнде-ле көвүрүг. Демир-орук тудуунда киржип турар шериг кезектеринде социалистиг чарыштың эгелекчилери — В. Бондаревскийниң кезээниң көвүрүгжүлери ажыл-херек баксыратпастар, олар чыл программазын күүседир талазы-биле үш ай бурунгаарлай берген чоруп турарлар. Олар БАМ-ның символиктиг дугуйүрун чаалап апканнар, ол дугуйүр болза эң баштайгы поезд-биле Ыраккы Чөөн чүк дээрбээн бүрүн эртер эргени берип турар.

КЕЛИР ҮЕНИ ЧООКШУЛАДЫП ТУРАРЛАР

БАМ тудуунга киржири-биле келген алтай тудугжуларны хүндүткел ёзулалы-биле —хлеб, дустуг хүлээп алганнар, Ыраккы Чөөн чүкте Волгоград, Тамбов, Пенза, Новосибирск областарның тудугжулары база ажылдап эгелей бергеннер.

— Бистиң районувус тургустунгандан бээр чыл бичии-ле ажып турар. Ооң бүгү-ле келир үези БАМ тудуу-биле холбашкан,— деп Солнечный райкүүскомунуң даргазы Б. Аншуков чугаалаар.— Чижээ, Солнечныйның руда байыдар комбинадының продукциязын амдызында чүък машиналары-биле сөөртүп турар болганындан демир-оруктуң Ыраккы Чөөн чүк дээрбээниң хуусаа бетинде ажыглалга кирериңге кижи бүрүзү сонуургалдыг. Баджальскиниң ак-коргулчун рудазынче эң кыска орукту БАМ ажыдар.

Боттарының ажыл-херээ-биле тудугжулар келир үени бүзүрелдиг чоокшуладып турар. Шыңгыы графикти олар ийи ай мурнап чоруп орарлар. Чыл эгезинден бээр демир-орук чалынга чеди миллион ажыг кубометр довурак урдунган, рельс салдынган орук 80 километр узаап, 52 көвүрүг болгаш өске-даа дериглер кылдынган.

Ам 90 километр орук кылыры арткан. Демир-оруктуң Ыраккы Чөөн чүк дээрбээн келир чылдың ийиги кварталында азы планда көрдүнгенн хуусаазындан ийи бүдүн чыл эрте тудуштурар деп тудугжулар шиитпирлээннер.

В. ВАСИЛЬЕВ,
Ургал— Березовый— Амурда-Комсомольск.
СЭТА-ның корр.

Моол-совет найырал айы чоруп тур

СОЛУН КИЖИ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЛГА

Совет болгаш моол улустарның аразында кады ажылдажылга хүн келген тудум улам калбарып орар. Ооң бир тодаргай херечизи болза, Азия диптe өңнүг металлургияның эң улуг комбинады Моолдуң Эрдэнэт хоорайында көстүп келгени болур. Ол база-ла чоокта чаа куруг чыткан бүүрелчиниң ховуларга тыптып келген. Ол улуг бүдүрүлгени болгаш апыяк хоорайны моол, совет тудугжулар кылган. Эрдэнэтти тудуп турар «Чесмолибьтен тудуг» эргелелиниң начальниги совет инженер, РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу А. В. Чекашов-биле моол журналист У. Того ужуражып чугаалашкан.

Оларның аразынга болган беседаны номчуп көрүңер:

— Анатолий Васильевич, баштай бодуңарның дугайында допчузу-биле чугаалап берип көрүңерем?

— 1927 чылда Саратов областың Белашов суурунга төрүттүнген мен. Ачам демир-рүк ажылчыны кижи. Дайын чылдарында комсомолга кирген мен, 1945 чылда ортумак школаны дооскаш, Саратовтуң политехниктиг институдунга өөренип кирдим. Ону дооза-рымга, мени Чөөн Сибирьниң тудуттарынче чорудупкан. Анаа чээрби ажыг чыл ажылдадым.

— Сибирьниң кандыг-кандыг тудугларынга ажылдаан силер?

— Элээн хөй тудугларга ажылдаан мен. Аңкарскизиң химия заводу болгаш нефть ажылдап кылыр комбинады, ында «Ангара» гостиница — бо объектилер күш-ажылчы оруумнуң эгези болган. Иркутскиде кодээ ажыл-агый институду, даштыкы дыл институду, синтетикадан янзы-бүрү кылыглар кылыр фабрика дээш оон-даа өске черлерниң тудугларынга киришкен мен. Чита областың хөй тудугларынга база ажылдадым.

— Моолга кажан келдиңер база ооң мурнунда кандыг албан-хүлээлгени күүседип турган силер?

— МАР-га 1974 чылдың июль айда келген мен. Анаа инженерден ажылым эгелээн. 1961 чылда Иркутскиниң тудуг трезиниң кол инженеринге томуйлаттым, ооң соонда 1969 чылда мени Чөөн Сибирьниң кол тудуг эргелелиниң начальниинге чоруткан чүве.

— Эрдэнэтке келгеш, эң баштай бодуңарның мурнуңарга кандыг сорулганы салган силер?

— Чүнү-даа мурнунда быжыг коллективти тургузары — бирги ээлчегниң сорулгазы турган. Чүге дээрге бо тудугга ажылдаары-биле чүгле Совет Эвилелинден белин 56 национальностуң оолдар, кыстары келген болгай. Муң-муң моол оолдар, кыстар оларның-биле кады ажылдап эгелээн. Аажы-чаң болгаш чугаа-дыл талазы-биле олар ылгалып турган-даа болза, кыска үениң дургузунда найыралдыг коллектив апарган. Ынчангаш Эрдэнэт — чүгле улуг бүдүрүлге, социалистиг хевирниң чаа хоорайы эвес, а улустарның акы-дуңма найыралының тураскаалы болган.

— Анатолий Васильевич, Эрдэнэттиң келир үезин кандыг деп бодап турар силер?

— Бирээде, Эрдэнэт—Моол Арат Республиканың үлетпүрүнүң улуг төвү болур. Ийиде, ол—аныяктар хоорайы. Ооң чурттакчыларының назызын ап көөр болза, колдуунда-ла үжен хар иштинде кижилер. Ынчангаш маңаа ортумак, дээди өөредилге черлерин, ылангыя Улан-Баторнуң политехниктиг институдунуң филиалын келир үеде ажыдар боор деп бодаар мен. Ооң түңнелинде Эрдэнэт—Моолдуң чүгле ажылчын ангызын эвес, а тускай эртемниглерин белеткээр улуг төп апаар.

— Хостуг үеңерни канчаар эрттирип турар силер?

— Ном номчуурунга ынак мен. Моол чогаалчыларның орус дылда үнген чогаалдарын барык шуптузун номчуп четтиктим. Л. Дулзэтиң, С. Удвалдың, А. Чойжилсурэнниң, Д. Даржинниң болгаш оон-даа өскелерниң чогаалдары солун. Ылангыя Л. Лодойдамбаның «Арыг кылаң Тамир» деп чогаалы бистиң сураглыг чогаалчывыс М. Шолоховтуң «Оожум Дон» деп чогаалынга утка талазы-биле дөмейлешкек-тир. А аныяк чогаалчылардан С. Лочинни мактаар мен.

ЧАЙЫННАНЧАК БАДЫТКАЛ

Улуг Октябрьның байырлалдарының бүдүүзүнде моол-совет найыралдың айын эрттирери—МАР-ның ажылчы чоннарының чаагай чаңчылы апарган. Ниитизи-биле 27 дугаар эрттирип турар найырал айы октябрь 5-те эгелээн. Бо найырал айы улуг орус улус-биле болгаш Совет Эвилелиниң бүгү улустары-биле акы-дуңма найыралдың, кады ажылдажылгаңың база бир чайыннанчак бадыткалы болур.

Найырал айының хүннеринде коммунистиг тургузуушкунга совет улустуң чедиишкиннерин, ленинчи интернационалчы идеяларның өлүм чок чоруунуң, социалистиг тургузугнуң артык күштүүнүң дугайын пропагандалаар талазы-биле улуг ажыл чоруттунар. Ындыг ажылдар болгаш хемчеглер Моолдуң бүгү аймактарында эгелээн. Совет Эвилелиниң экономикага, культурага болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларынга чедип ап турар чедиишкиннерин, мурнакчы арга-дуржулгазын өөренип нептередиринче улуг кичээнгей салдынып турар.

Моол-совет найыралга тураскаатткан хуралдар, митингилер, ужуражыышкыннар чер болганда эртип, МАР-ның болгаш ССРЭ-ниң чедиишкиннерин көргүскен делгелгелер, көргүзүг материалдары хөйү-биле кылдынып турар.

Мен маңаа моол-совет найырал ниитилелиниң ажылының дугайын допчузу-биле чугаалансадым. Бо ниитилел бистиң чуртувуста эң массалыг организацияларның бирээзи апарган. Ниитилел 1947 чылдың май 22-де тургустунган. Амгы үеде ооң хуралдаңында 400 муң ажыг кижи, бир муң хире коллективтиг кежигүн санатты-ныл турар. Бүгү аймактарның төптеринде болгаш хоорайларда, бүдүрүлге, албан, организация болгаш өөредилге черлеринде ооң салбырлары бар. Кодээ ажыл-агый каттыжыышкыннарында коллективтиг кежигүннерниң саны хөй.

Ниитилелдиң ажылы хөй талалыг. Социализмниң бир дугаар чуртунуң ажыл-амыдыралын Моолдуң арат чонунга таныштырары база лекция, беседаларны, делгелгелерни организастаары-биле чергелештир найырал кежээлерин, кинофестивальдарны, янзы-бүрү конкурстарны эрттирери чаңчыл апарган. МАР-ның чону, ылаңгыя аныяк салгалдың кижилери орус дылды өөренириңге кончуг сундулуг. Ынчангаш хөй санныг орус дыл бөлгүмнерин организастаан бис, оларда муң-муң кижи өөренип турар. Орус дыл башкыларының арга-мергежилин бедидери-биле ниитилел 1970 чылда тускай Ассоциацияны организастаан.

Моолдуң Тайбың болгаш найырал организациязы, моол-совет найырал ниитилели Совет Эвилелиниң найырал болгаш культурлуг харылзаалар ниитилели-биле сырый харылзаалыг. Бистиң чонувуска улуг дузаны чедирип турары дээш бистер совет өңнүктеривиске өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис.

Р. ДЭЛГЭР,
Моол-совет найырал ниитилелиниң төп чөвүлелиниң харысалгалыг секретары.

Фоторепортаж

Ю. ЦЕДЕНБАЛДЫҢ ТӨРҮТТҮНГЕН ЧЕРИНДЕ

Акы-дуңма Моолдуң бистиң республикавыс-биле кызыгаарлажып турар Убса-Нур аймааның Давст сумузу...

МАРН-ның Төп Комитединиң Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал бо сумуга төрүттүнген болгаш элээди үезин маңаа эрттирген.

Давст сумунуң араттары боттарының эки тура эгелээшкини-биле суму төвүнде чурт-шинчилел музейин (алаанда чуруктуң солагай талазында) тургузуп алган. Ооң бир өрээлин Ю. Цеденбалдың ажыл-амыдыралынга тураскааткан (оң талазында чурук).

Сумунуң амыдыралынга сеолгү чылдарда улуг чаартылгалар болган. Бүгү малдың баш саны ийи катап өскен болгаш 80 муң бээш ажып турар. Араттарның кызымаккай күш-ажылының ачызында улуг чедиишкиннер чедип алдынып турар. Улустуң Улуг Хуралының депутады Цэрэн, МАРН-ның XVII съездизиниң депутады Баянзул (үстүнде чурукта) чыл санында рекордчу чедиишкиннерни чедип ап турар.

Давст сумунуң төвү чаагайжыды туттунуп турар. Ында национал аян-шинчи-биле кылган гостиница, сес чыл школазы, амыдырал хандырылга комбинады, эмнелге чери дээш оон-даа өске культура, албан черлери ажылдап турар.

Эрткен чайын анаа чорааш, бо бүгүнү көрдүвүс.

В. ЖУРАВЛЕВ,
Тыва телевидениениң ажылдакчызы.

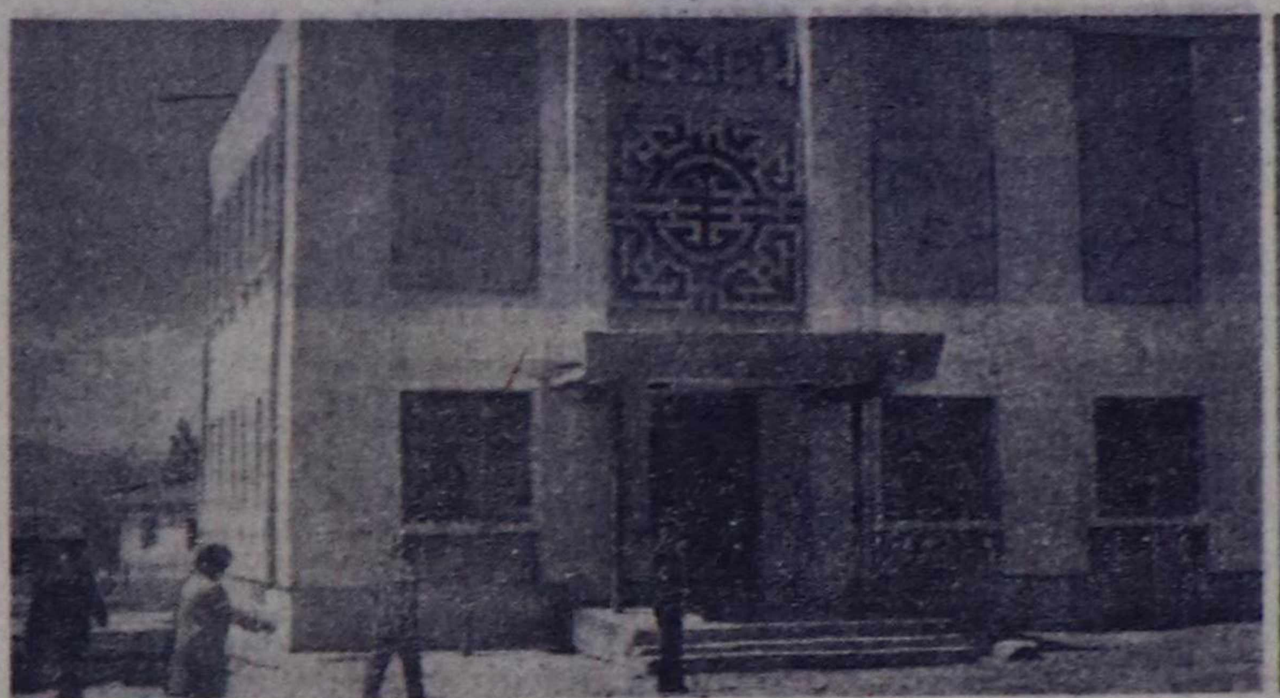

ТООРУК БЕЛЕТКЕКЧИЛЕРИ

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш ажыл-иш Тываның аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң бүдүрүлгелеринде калбарган. Аңныыр-тывышчылар шалыпчы күш-ажылдың чылында сайлаан 150 тонна тоорукту күрүнеге дужаар хүлээлгелиг. А девискээринде эң-не хөй тоорук үнген «Тес-Хем» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының коллективи бо чылын сайлаан 20 тонна тоорукту белеткеп, күрүнеге дужаар хүлээлгени алган.

«Тес-Хем» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының девискээринде тоорук тун дүжүдү бо чылын арбын болганындан тоорук сайы белеткээр талазы-биле ажылды ында организастааны эки. Бо коллектив чылда 240 муң рубльдиң продукциязын киирер үжурлуг. Ынчангаш ооң эвээш эвес кезиин тоорук сайып белеткээриндeн алыр.

Тоорук белеткекчилериниң ажылы хөй янзы, берге-даа. Кайы тайгада хөй нештүгүл, тоорукттуң ында дүжүдү кандыгыл дээрзин аңныыр-тывыш ажыл-агыйының чоруткан кижилери тодарадыр. Ол черлерниң эң дүжүткүрүнче тоорук белеткекчилериниң бригадаларын аъткарар.

«Тес-Хем» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының коллективи тоорук белеткээри-биле бо сезонда 12 бригаданы болгаш тускай керээ ёзугаар ажылдап келген 16 бригаданы аъткарган. Ниитизи-биле тоорук белеткелинде ол ажыл-агыйдан 24 кижи, а керээлиг ажылдап турар 50 ажыг кижи ында хаара туттунган.

Тоорук белеткекчилериниң тус-тус бригадалары планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш аразында чарыштыг ажылдап, бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Ылангыя Базыр Григорьевич Соколовтуң удурткан бригадазы мурнакчыларның одуруун баштап, белеткээн тоорууның талазы-биле бирги черни ээлеп турар. Ол найыралдыг, ажыл-ишчи коллектив кыска хуусаада 5 тонна ажыг тоорук сайын, 9 муң чыгыы борбак тоорукту белеткээн. Оюн Шайбенович Дарзааның удурткан аңныыр-тывышчылар болгаш Салчак Эртиненин удурткан бригадалары база-ла кызымак ажылы-биле мактадып турар. Ак-Сарат, Хайлык-Шивэ, Муюк бажы, Кара-Хөл, Берт-Өзен, Даштыг-Кара-суг, Чаңывылыг деп черлерниң нештүг ээзиннеринде тоорук белеткекчилериниң ажыл-ижи уламчылап турар.

Үнелиг продукция — тоорук сайын болгаш белек кылдыр ажыглаар борбак тоорукту белеткээр дээш кызымак ажылдап турар аңныыр-тывышчылар коллективте хөй. Ылангыя Довтак Көкер-оол, Сырат-оол Даржаап, Шамит Балчыр, Бумбалдай Кем, Чайзатмаа Дадар-оол, Виктор Оюн, Оюп Дииимей, Күжүгет Сарыг, Борис Доктуут болгаш оон-даа өскелерниң кызымак ажылы коллективте мактал-дыг.

— Бистиң аңныыр-тывыш ажыл-агыйының коллективи үшкү кварталда 68 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер планывысты күүсеткен бис. Ылангыя сеителге-тудуг, оруқ-бүдүрүлге участоктары, № 1070 мехколонна бистиң бүдүрген продукциявысты садып ап турар. Районнуң школаларынга ыяш белеткээр ажылды Базыр Соколовтуң удурткан бригадазы эки организастап, планын ажырган. Тоорук белеткээр ажылывыс база чедиишкиниг чорун тур — деп, «Тес-Хем» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының директору Николай Баирович Аракчаа чугаалады.

Тес-хемчилерниң сезоннуг ажылы уламчылдавышаан.

М. КАЛЧАН,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТАРДА: бригадир Б. Соколов, (солагай таладан) Чечек болгаш Дадар-оол Чайзатмаалар тоорукту сээлап тур. К. Серей-оол тоорук сайын арыглаарынга белеткеп тур.

Авторнуң фотолары.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДАШТЫКЫ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

Марксизм-ленинизмниң принциптеринге шынчы чорук

НЬЮ-ЙОРК. Марксистиг-ленинчи бүгү партияларның хүрээлелдерин улам ынап сырый каттыштырарынче, пролетаржы интернационализм харылзааларын, Совет Эвилели-биле, социалистиг күрүнелерниң бүгү-ле дем каттыштырылгазы-биле акы-дуңма ёзулуг быжыглаарынче АКШ-тың болгаш Индияның коммунистиг партиялары кыйгырган. АКШ-тың болгаш Индияның коммунистиг партияларының удуртулгалар төлээлекчилериниң Нью-Йоркка болган ужуражылгазының түңнелдериниң дугайында «Дейли уорлд» солуйда парлаттынган кады кылган медеглелде ындыг кыйгырыг кирген. Бо дээрге инди коммунистерниң АКШ-ка баштайгы чорууңкуну болган. АКШ-тың Компартиязының делегациязын ооң Национал даргазы Г. Уинстон, Индияның Компартиязының делегациязын ол партияның Төп Күүсекчи Комитединиң кежигүнү, Национал чөвүлелиниң секретары Б. Гупта баштаан.

Ийи чуртта иштики политиктиг байдалда боттуг ылгалдар турзажок, социал депшилге, демократия, тайбын болгаш социализм дээш демиселге оларның мурнунда турар кол сорулгаларның ниити болуп турарын ийи партия онзалап демдеглээн. Тайбың кожа-хелбээ доктаашкынының принциптерин бадыткаар, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының херээн калбартыр болгаш быжыглаар, чепсеглениишкинни эндере бүдүрерин сокседыр дээш демиселге бүгү хемчег-биле деткимче көргүзеринин эргежок чугулазын АКШ-тың болгаш Индияның компартиялары онзалап демдеглээн.

Пленумнуң шиитпири

РАБАТ. Марокконуң депшилге болгаш социализм партиязының Төп Комитединиң пленуму ол чурттуң Касабланка хоорайынга болган. Чуртта байдалды болгаш партияның мурнунда турар сорулгаларны пленумнуң киржикчилери чугаалашкан.

Депшилге болгаш социализм партиязының чиңгине секретары Али Ята пленумга илеткел кылган. Капитализмниң делегей системазының бүгүниити кризизи-биле холбаштыр экономиктиг хаңы буураашкында амгы үеде чурттуң таварчы бергенин ол демдеглээн. Марокконуң хамаарышпас экономиктиг политиказы болгаш экономикага хамаарышпас чорукту чедип алыры дээш демиселге каттыжарынче чурттуң бүгү национал патриотчу күштерин илеткелчи кыйгырган.

Партияның тургустунганының 35 чылын байырлалдыг демдеглээр деп шиитпирни пленум хүлээп алган. Ол сорулга-биле байырлалдыг хүнге холбаштыр тускай номну парлап үндүрерин, партияга чаа кежигүннер хандырыышкыннарының калбак кампаниязын эрттирерин төлевилээн.

Албанның найыралчы аян-чоруу-биле

КОТОНУ. Вьетнам Социалистиг Республиканың чазак делегациязы ол республиканың оралакчы президентизи Нгуен Хыу Тхо баштадыр албанның найыралчы аян-чоруун кылып, Бенин Улус Республикада барган.

Котону аэропортунга делегацияны Бенинниң президентизи М. Кереку, Бенинниң Улусчу революция партиязының ТК-зының кежигүннери, министрлер, бенин хөй-ниитиниң төлээлекчилери барып уткаан.

Журналистер мурнунга чүве чугаалап тура, ийи улустуң аразында шаган бээрги сырый харылзааларын Нгуен Хыу Тхо демдеглээн болгаш америк империализмге удур болуушкун хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселдиң чылдарында-даа, национал тургузуушкуннуң чорун турарының үезинде-даа акы-дуңма бенин улустуң Вьетнамга көргүскен деткимчезинге болгаш сеткил каттыштырылгазынга бедик үнелээшкинни берген.

Кайы-даа талага ажыктыг садыглажыышкын дээш

ВАШИНГТОН. АКШ-тың садыг-үлетпүр бөлүктери Совет Эвилели-биле садыг экономиктиг харылзааларны чогумчудары болгаш бүгү талазын хөгжүдери дээш тура-ып турар.

Электрон-санаалга техниказын бүдүрериниң «Контрол дейта» дээр улуг компаниязының бирги оралакчы президентизи Р. Шмидт дээрзин Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттар идеологтуг ылгалдары турзажок, кайызынга-даа ажыктыг садыглажыышкынны чорутса чогуурунда кандыг-даа чигзиниишкиннер чок деп, СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга, найыралчы харылзааларны калбартырынга чогум-на харын садыг-экономиктиг калбак харылзааларны таарыштыр тургузары идиг бээр. Ол талазы-биле алырга, садыглажыышкынны калбартыры стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаарының дугайында чугаалажыышкыннар ышкаш чугула.

ССРЭ-биле садыг харылзаалары чүгле совет талага ажыкты бээр дээр чамдык америк ажылдакчыларының бадыткалдарын Р. Шмидт буруу шапкан.

Израильдиң кинданнарында хоругдаттырганнарның амы-тынын алыр

ДАМАСК. Израильдиң карабажыңнарында хоругдаттырган муң-муң араб кижилерниң байдалын истеп-хынаар талазы-биле делегей комиссиязын Израильче чорударын КНО-нуң кижи эргелериниң талазы-биле комитединден болгаш делегейниң янзы-бүрү хөй-нийти организацияларындан араб ажылчыннарының делегей федерациязы негээн.

Израильдиң кинданнарында хоругдаттырган араб хамаатыларны эң-не араатаныг дерзии ёзу-биле аажылап турарын араб ажылчыннарының делегей федерациязының негелде-кыйгырыында демдеглээн. Хоругдаттырганнарның амы-тынын камгалаарын миллион-миллион араб ажылчы чоннарның мурнундан федерация негээн.

Тель-Авивке бодунуң дужуп бериишкиннери-биле херек кырында араб чурттакчы чонга хамаарыштыр израиль эрге-чагырга ларының өлүрер, дерзиилээр чоруунга идиг берип турар египет удуртукчуларның политиказын араб ажылчыннарының делегей федерациязы эң шыңгыы буруу шапкан.

Дуюкаа дугуржулганы буруу шаап турар

КАИР. Президент Садаттың Кэмп-Дэвидке ат салган дугуржулгаларының түңнелдериниң талазы-биле Египеттиң Улус хуралынга (парламентизинге) санал бериишкиннери доозулган. Вашингтоннуң идепкейлиг киржилгези-биле Египеттиң болгаш Израильдиң аразында чардынган ол дужуп берикчи дугуржулганы хамаарышпас болгаш оппозистиг хөй-хөй депутаттар шиитпирлиг буруу шапкан.

Ол дугуржулгалар Чоокку Чөөн чүкте чөрүлдээни таарыштыр чөптүг шиитпирлээрин солуурунче углаган деп, хамаарышпас депутат Ахмед Насер медеглээн. Ёзулуг таарыштыр шиитпирлээшкинге сонуургалдыг араб өске чурттардан бистиң чуртувусту ол дугуржулгалар башкаландырып, Египеттиң хамаарышпас бот-эргезин баксырадып турар. Кэмп-Дэвидке кылдынган дуюкаа дугуржулга Египет Араб Республиканың конституциязының чүүлдеринге чөрүшкек-тир, чүү дизе, Египет болза, араб нацияның кезээ болуп турар болгаш араб чаңгыс эптиг боттандырарынче чүткүп турар деп ол конституцияда бижээн болгай деп, Ахмед Насер чугаалаан.

Ливанда байдалды чугаалажып турар

БЕЙРУТ. Араб алды күрүнениң — Сирияның, Кувейттиң, Каттышкан араб эмираттарының, Сауд Аравияның, Катарның болгаш Суданның даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралы Ливан найысылалдан 30 километр черде—Бейди эд-Диндe ажыттынган. Ол чурттар Ливанга тайбыңны деткиирин арабтар аразының күштери-биле холбаалыг күрүнелер-дир. Ливан Республиканың президентизи И. Саркистиң инициативазын ёзугаар чыылдырган ук чөвүлел хуралдың сорулгазы ында демдеглеп турарын ёзугаар алырга, барыын үзелдиг христиан күштерниң соксаал чок чепсектиг өнчүк-чөңгээлериниң түңнелинде чуртта ам улам чидиглениц орар дүшкүүрлүг байдалды таарыштыр чогумчударының планын ажылдап кылыры болур.

Израиль-биле демнешпишаан, Чер ортузу далайда боттарының контрольдап турары Джуния портту таварты хөй санныг израиль боо-чепсекти болгаш шериг чемзээн ап турар барыын үзелдиглерниң херталчыларынга Ливан айтырыгны боттуг ёзу-биле таарыштыр шиитпирлээри канчап-даа таарышпайн турар.

Сирияның арабтар аразының күштеринде кирип турар шериглерин Ливандан бүрүн үндүре бээрин «Ливан фронт» дээр консервативтиг бөлүглежиишкинниң удуртукчузу К. Шамун чөвүлел хуралдың ажыттынарының бүдүүзүнде негеп турган. Барыын үзелдиглер чуртка дүшкүүрлүг чорукту улам чидиглендирип, янзы-бүрү чөңгээлерни кылып турар.

(СЭТА).

Янзы-бүрү медээлер

КОНФЕРЕНЦИЯ

Чоокта чаа Кызыл-Мажалыкка аажы-чаң кижизидилгезинге турачкааткан эртем-практиктиг конференция болган. Ону СЭКП райкомунуң ийиги секретары В. Стариков ажыткан. Аңаа ажыл-агыйларның удуртукчулары, партком секретарьлары, культураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, комсомол, профэвилел организацияларының төлээлери, пропагандистер, политинформаторлар болгаш өске-даа эштер киришкен.

Ук конференцияга «Ажылчы чоннарның аажы-чаң кижизидилгезиниң чугула айтырыглары» деп илеткелди СЭКП райкомунуң секретары Б. Шыырап кылган. Оон аңгыда «Сайзыраңгай социализмниң ниитилел хөгжүлдезиниң дугайында», «Ажылчы чоннарның аажы-чаң кижизидилгезинге партия организацияларның, удуртукчуларның ролю», «Аажы-чаң кижизидилгезинге школаның, өг-бүлениң болгаш хөй-ниитиниң кады ажылы», «Аажы-чаң кижизидилгезинге революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарның ролю» болгаш өске-даа айтырыгларны конференцияның киржикчилери чугаалашканнар. Ол талазы-биле илеткелдерни район прокурору Х. Чамзы, «Шекпээр» совхозтуң партком секретары М. Кара-Сал, Кызыл-Мажалык ортумак школазының класстан дашкаар ажыл организакчызы Т. Кара-Сал, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Д. Саая болгаш өскелер-даа кылганнар.

О. МОНГУШ,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

АРХЕОЛОГТАР ДЫҢНАТКАН

Тываның дылдың, литератураның болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң эртемденнериниң мурнунга Сээнектиң археология экспедициязының начальниги, төөгү эртемнериниң кандидады М. Маннай-оол отчёт берген.

Сээнек экспедициязы 1977 чылда тургустунган. Планнаттынган черни ийи сезонда шинчилээш, дыка хөй үнелиг тывышты тыпканнар.

Скиф, кун, кыргыс үелериниң херекселдери эртемденнерниң кичээнгейин хаара туткан. Алдын илчирбелер, согун баштары дээш чүү чок дээр! Оларның аразында кестиг демир согун бажы эртемге бир дугаарында чаа чүүл болур. Ындыг тывыш бо хүннерге чедир кайыын-даа тывылбаан.

Узуну үжен хире сантиметр хемчээлдиг, кадаг ышкаш берттүг херексел энза сонуургалды хайныктырган. Ону хүлерден кылган болган. Чогум чүге ону ажыглап турганы Тываның эртемденнеринге амдаа билдинмес болуп артпышаан.

Балгазынга шинчилел ажылдары кылып турган экспедицияның удуртукчузу В. Монгуш база отчёдун берген. Ол черниң куйларындан, базырыктарындан бо чылын кандыг-кандыг тывыштар тывылганын ол чугаалаан.

Отчёт берген эртем ажылдакчылары тывыштарның талазы-биле салдынган айтырыгларга харыылаанннар.

Бистиң корр.

Тываның комсомол шаңналының лауреадынга кандидат

ЧЫРТКЫЛЫГ ОДУРУГЛАР

Светлана Владимировна Козлова 1955 чылда Москваның күрүне университеттиниң журналистика факультедин доосташ, Тывага чедип келгеш, «Тываның аныяктары» болгаш «Тувинская правда» солуннарга ажылдап эгелээн. «Даш чонукчузу», «Орукка чораашы», «Кызыл оруктар», «Арга өттүр чырып келдин», «Дириг даажын дыңнап тур мен» деп номнарында Тыва дугайында сагыш-сеткилди чырыдып келир чогаалдарын бижиглээн. Светлана Владимировна хөй-ниитиниң ажылынга кончуг сундулуг: «Тувинская правда» солуннуң редакциязында орус дылга чаа-ла чогаал бижип чоруур аныяк чогаалчыларның «Суг бажы» деп аттыг бөлгүмүн удуртуп турар. Оларның бир чамдыктары баштайгы чогаалдарын солуннарга болгаш альманахтарга парлаттып эгелей берген.

Светлана Козлованың база бир чогаалдыкчы болгаш кижизиг чоруунга хамааржыр чүве болза тыва шүлүкчүлерниң чогаалдарын орус дылче чечен-чидии очулдуруп келгени болур. Оон бижиглээн болгаш очулдурган чогаалдарын орус номчукчулар номчааш, Совет Тываның эң эки кижилериниң дугайында чырткылыг одуругларны көрүп айтар аргалыг болганнар.

Бот-дугайты тыва шүлүк чогаалы улам ыңай байып хөгжүвүп дээш орус улустуң болгаш делегейниң шылгаранган шүлүкчүлериниң чогаалдарын база шыдаар шаам-биле бичии-бичиилеп очулдуруп келген мен. Оон ыңай Светлана Козлованың сагыжымга таарышкан чогаалдарын база очулдурган мен. Бистерниң ожаавайн эрте бээр бир чамдык чугула тема-ларывысты ол көрүп каапкар караа кескү кижи-дир. Чүвениң ук ужуру болза Светлана Козлованың тыва дылче очулдурган шүлүктериниң чыынды номун баштай үндүрген болза, кончуг таарымчалыг турган ийик.

Светлана Козлованың «Сыра» деп шүлүглелин очулдурган мен. Шаанда-шагда хамның бөдүүлүк кижилерни хамнап дуурайлаар чоруу кызыл хувискаалдың соонда буурап дүшкени болгаш оон маадырының чырык сөрүкче киргеш, чонунга эң хүндүлүг, эң салымныг болгаш эң алдарлыг кижи болганын элдептиг болуушкун кылдыр бо шүлүглелинде бижип турар.

Час кээрге, ногаан бүрүлер үнмес, күс кээрге, сарыг бүдүлери салдыравас апарган куу сыра мындыг-дыр:
Курган сыра салгын кээрге,
Кургаагзыдыр шыгырады.
Унун дургаар тиглер
бактап...
Уярааштың канчаар ону!
Кадып калган курган сыра
Кандыг кижээ херек чүвел?..
Хында шыгжаан бижек
ышкаш,
Кызыл тигде чочагай бар.

Шүлүглелдиң кол маадырының кударанчыг салым-чолу бо одуруглардан көстүп келир. Куу сыра кедизинде баргаш, дазылы ирээштиң тайганың шуурганынга сый шаптырыптар, оон тиинге согур душ боор арткан чочагайдан чаш шет үнүп келгеш, хөңү сынныг, саглагар будуктарлыг, быжыг дазылдарлыг дыт апаар...

Светлана Козлованың кижиниң чүрээн чым-сырт кылдыптар бир ханы уткалыг шүлүү бар. Оон адын «Даш аъттар» дээр. Чорук чораан шүлүкчүнүң черинде сирт кырынга аъттар ышкаш чадым даштар көрүп каан, дайылдажып чораан тыва эки турачыларны сактып келген. Ол эрес дайынчыларның чоорту ховартай бергенинге сеткил-хөөнү муңгарап, ол дайынчыларны кажан-кезээде сактып чоруурунче аныяктарны кыйгырып турар. Бир каш одуруглап номчуп көрээлиңер:
Абаканның шелүнде,
Эрзин ховузунда
Аъттар мунган шериглер
Эстелдирбес болду.
Чагган чаъс чуггаан аъттар
Сарыннап айтырар:
«Кайда чор сен, Багбуужап?
Кандыг чор сен, Оолак?»

Бо одуруглар болза кижиге кээргээчел чорукту илередип турар. Дайынга тулчуп чораан кижилер олурткен-даа болза, дириг-даа болза, оларны сактып чорунар, оларны хүндүлеп чорунар, оларны хайгаарап чорунар деп бурунның бодалды бо одуруглар кижиниң кулаанга сымыранып берип турар...

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Көдээниң культура одаглары

Ажылга харысалга

Эрги-Барлык көдээ Культура бажыңының (директору Базыр-оол Саая) ажылының дугайын чугаалажып көрээлиңер. Суурну аян киирип турар тудугларның бирээзи мында көдээ Культура бажыңы. Ол мындыг болур ужурлуг-даа, чүге дизе ол культураның төвү-ле болгай. Культура бажыңын даштындан көөрге көрүштүг, а иштинге кире бээрге арыг-силиг, оон таарыштыр кылдынгылаан каасталгаларын, шимелделерин кижи дораан-на эскерер.

Культура бажыңының септелгезин эртеде-ле бүрүнү-биле кылып доосткан. Ол аразында аңаа шөлээлеп чораан профессионал чурукчуну ажыглап, Культура бажыңының директору иштики каасталгазын негелде ёзугаар чаартыш кылдыртып алган. Культура бажыңының сцена мурнун, ханаларын тыва угулза каастап турар. Фойеде болгаш бөлгүмнер өрээлдеринде янзы-бүрү каасталга-деризгелер көрүштүг, чараш, өөредиглиг.

Бот-тывынгыр артистерниң кедер идик-хевин чурум чыскаалы-биле калбагалаттынып, хир, чамга-даа борашпайн, эптиг кылдыр шыгжаттынган. Ол ышкаш хөгжүм херекселдерин база культура одааның ээзиниң сагыш човангырында тускай хааржактарда, футлярларда камныы-биле шыгжаттынып турар. Оларны шыгжап, кадагалаан өрээлдер шупту хаалгыг. Бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилери, хөгжүмчүлер боттарының кедер идик-хевиниң болгаш хөгжүм херекселдериниң кайда чыдарын ынак билир. Ынчангаш концерт көргүзүглериниң үезинде кандыг-даа будулгаазын турбас, оозу эки.

Көдээ библиотека Культура бажыңы-биле чангыс черде кады турар. Оон септелгези база бүрүнү-биле доозулган. Библиотеканың иштти арыг-силиг, чылыг, чырык, номчукчуларга таарымчалыг. Долума Хунапаевна Сарыглар 18 чыл дургузунда библиотекарьлап ажылдап келген болгаш номдептерлерни сайгарып салып алганы черле көрүштүг.

Культура бажыңының болгаш библиотеканың септелгезинге совхоз 4500 рубльди бо чылын чарыгдаан. Черле ынчаш эрткен чылдарда болгаш бо чылын совхозтуң дирекциязы Культура бажыңының септелгезинче улуг кичээнгейни салып келген. Ынчангаш мында культура-массалыг ажылдың көскү чорупп, бөлгүмнерниң доктаамал ажылдап турарының чылдаганы-даа ол. Республиканың көдээ Культура бажыңнарының бо чылгы социалистиг хүлээлгелери-биле Культура бажыңынга уран чүүлдүң 9 бөлгүмү ажылдаан турар ужурлуг. Эрги-Барлыктың культура одаанда бо хүннерде бот-тывынгыр уран чүүлдүң 10 бөлгүмү доктаамал ажылдап турар. Ында шииниң безин ийи бөлгүмү бар.

Культура бажыңының бүгү-ле ажылынга хереэжеттер чөвүлели, суурда ажылчын, ВЛКСМ комители улуг дузалыг. Олар бот-тывынгыр артистерни бөлгүмнерге чыырынга, Культура бажыңынга культура-массалыг ажылдарны организастап эрттиржиринге эвээш эвес үлүг-хуузун киирип келген. Шии бөлгүмү Бии-Хем, Мөңгүн-Тайга, Каа-Хем районнарга «Хайыран-бот» деп шиизин көргүзүп чорбаан. Ол база демниг ажылдың түңнели дээрзин билдингир. Шии, концерт көргүзеринге совхоз машинаны доктаамал берип келген, ол бот-тывынгыр артистерни болгаш уран чүүл удуртукчузун өөртүп, улам сорук киирип турар.

Культура бажыңының директору Базыр-оол Саая Минусинскиге мергежил чедип алгаш, 16 чыл дургузунда культура шугумунда ажылдап, чоннуң болгаш коллективиниң хүндүткелин чаалап алган. Канчыг-даа ажылга удуртукчу кижиниң ролю улуг. А Культура бажыңында ажылдап турар бөлгүмнериниң, мында эртип турар культура-массалыг хемчеглерниң дээштии-даа Базыр-оол Даржаевичиниң кызымак, организакчы ажылында. Мындыг чижекти ап көрээлиңер. Электрогитаралар, колонкалар болгаш үн улгаттырар аппаратураларны садып, тып алыры берге айтырыгларның бирээзи. Шак мындыг херекселдерни ол Абакандан чорук аайы-биле тып әккелген. Ажыл-агыйжы культура ажылдакчызы деп атка ол шынап-ла төлептиг.

Культура бажыңы чылыг, чырык, мында ажыл-херектер солун, дээштиг, ынчангаш оон чоп ырак эвес, аңаа дыштанып, ойнап-хөглээринге сонуургалдыг. Кино көргүзер планын киномеханик Шеригбей Бүрбү эй, квартал, чыл санында ажыр күүседип келген. Культура бажыңының ажылдакчылары шупту ажылга харысалгалыг, демниг деп чүве моон тодаргай-дыр. Мындыг Культура бажыңынга ажыл чорупп турбайн канчаар. Удуртукчунуң инициативазындан хөй-ле чүүлдер хамааржыр.

Б. КЕНЕШ.

Делгелге ажыттынган

ВЛКСМ Тыва обкому, Тыва АССР-ниң журналистер эвилели Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга турачкаатка «Бистиң адывыс — комсомол» деп фотоделгелгени Кызылдың «Найырал» кинотеатрының фойезинде организастаан.

Делгелгениң байырлыг ажыдыышкыны бурунгу хүн болган. Аңаа хоочун журналистерниң болгаш аныяк фоточурук тырттырыкчыларының ожүүзинден С. Чигжит болгаш Г. Белогорский олар чүве чугаалаан нар. Делгелгениң кыдыын кожаазын ВЛКСМ ТК-ның кежигүнүнге кандидат, комсомол Тыва обкомунуң бирги секретары Г. С-М. Иргит үзе кескен.

Ук делгелгеде кирген чуруктарның темазы янзы-бүрү. Тываның аныяк малчыннары, дээрже бедээн тудугларда ажылчыннары, дыштанган аныяктары, өөренген чаштары дээш хөй талалыг амыдыралды көргүскени магаданчыг. Ылангыя В. Кудрявцевтиң, Ю. Косарьковтуң, В. Компасовтуң чуруктарында Ак-Довурактың даг-дүгү тывыкчылары, Хову-Аксының кобальтыкчылары, Кызылдың тудугжулары кол черни ээлээн.

Спортчу маргылдааларны көргүскен чуруктар база хөй. Ылангыя В. Грандуновтуң «Часкаан» деп чуруу көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара туткан. Улуг хемниң ужарын эрткеш, козургай хаилар аразында келген хемени билдилип-биле башкарып чоруур спортчуну мында көргүскен.

Журналист В. Чадамбаның «Шиитпирлиг секундалар», «Карак чивеш аразында» деп чуруктарының чамыга көрүкчүлер элээн саадаар. Хүрежип турар мөгелерни мында көргүскен. Оларның бирээзинде ийи мөгениң бирээзи улурланыкчызын чаң баштаан дүжүрүп чыдарын уран чечени-биле көргүзүп шыдаан. «Ындыг ейнү чурукка тырттырып алыры берге» дижип келгеннер чугаалажып турар.

А. Зайцевтиң «Чалым навын» деп чуруу хөй уткалыы-биле көрүштүг. Шапкын хемниң эриинде аныяк кысты мында көргүскен. Ол өөрүшкү-биле келир өйже уткуштур чүгүрүп олурар. Оон арнында хүлүмзүрүг чайнаап. Аныды уралдың каас-чаражын ол хүлүмзүрүг херечилеп турар.

Ленинчи комсомолдуң юбилейинге турачкаатаан бо делгелгеде чуруктарның каас-чаражын моон-даа хөйнү чугаалап болур. «Найырал» кинотеатрында ажыттынган ол делгелгеге келген кижилер бедик үнелелди бээринге чигзиниг чок.

Д. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: делгелге үезинде.

В. САВИНЫХТЫҢ фотозу.

АДАЗЫН ДӨЗЭЭН

«ССРЭ хамаатылары уругаар кижизидилгезиниң дугайында сагыш салыр, оларны ниитилелге ажыктыг күш-ажылга белеткээр, социалистиг ниитилелдиң төлептиг кежигүннери кылдыр өстүрер хүлээлгелиг». Бистиң чуртувустуң чыл бурунгаар хүлээп алганы чаа Конституциязында бо сөстерни номчааш, Өвүрде «Торгалыг» совхозта ажылдап, чурттап чоруур Санчат-оол биле Дүкүдей Кууларның өг-бүлезин бодап ордум. Олар Торгалыгның үндезин малчыннары, ам Чозада хойжу бригадада хой кадарып турарлар. Хөй чылдарда ажылдап келген болгаш оларның арга-дуржулгазы байлак, зоотехниктиң, ветеринарның бөдүүн билиглерин шиңгээдип алганнар. Чаа Конституцияның бир чыл оюн таварыштыр бо малчыннар төрүүр 100 хойдан 102 хураганны, бир хойдан-на 2,4 кг дүктү кыргып алганнар. Эрес-кежээ малчын Куулар Санчат-оолдуң хөрээн Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени каастап чоруур. Хоочун малчыннар кыштаглаашкынга база эки белеткенип алганнар. Бо чылын олар 351 баш төрүүр хой кадарып турарлар, оларның деңгилдези эки.

Төрээн чуртунга, чонунга төлептиг бараан болур кадрларны өстүрүп, кижизидип чоруур ада-иелер бисте хөй. Куулар оларның санынга кирип чоруур. А уруглары база-ла бичииинден-не ниитилел мурнунга хүлээлгезин билир кылдыр чаңчыккан. Олар ада-иезинге шыдаар шаа-биле дузалажып, оларны хүндүлээр, оларны хайгаарап чоруурлар.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр район.

СЕТКИЛГЕ ЭКИ БОЛГАЙ

Хоорай, суур чаагайжыдылгазы чугула айтырыгларның бирээзи. Оон арыг-шевер байдалы чүгле оон чурттакчыларының эвес, а өскээртен келген кижилерниң база сеткил-хөөнүнге хамаарылгалыг.

Найысылал Кызылывыста чыл бүрү чаа тудуглар немежип, сайзырап, чаагайжып турарын-даа көрүп, чоргаарланыр бис. Аңаа найысылалдың чурттакчылары улуг үлүг-хуузун киирип келген. Мен Кызылга база-ла үр үеде чурттап, оон өзүлде-сайзыралын караам-биле көрүп келдим. Ынчалза-даа сагышка ачыг, каракка эпчок көстүр чүвелер бар боор-дур. Ынчангаш ол дугайында чамдык бодалдарымны бижикседим. Чаа дөрткү микрорайон дугайын «Тувинская правда» солунга база бижээн чүве. Аңаа бурун каттыжар мен. Ында хорумналчак даштарны коптарып каан, ам-даа ол хевээр. Машина эртер черлерни чурумчуттаан. Довурак-доозун кижи тынар арга чок болу бээр. Хавак кырында Промышленная кудумчуну Министрлер Чөвүлелиниң автобаазазындан эгелээш, чаа универсамга чедир асфальттылап кылыр дугайында мында хөй каът бажыңнарның чурттакчыларының дилээн негелдезин тооп көөр удуртукчулар-даа, организациялар-даа тывылбас. Ол дээш чурттакчылар дыка хомудап турар.

Оон ыңай мурнундагы эрги хөөр ам мырынай хоорай ортузунда апарган болгаш эрткен-дүшкен кижилерге коскузу аажок. Ону арыг-шевердеп, ыяштардан долгандыр олуртуп, сегидип, аян киирер айтырыгны хамааржыкан черлер өөренип көөр үези келген боор деп бодаар мен.

Бир каракка таржынчыг чүве болза ол хоорден ырак эвесте элээн каш га черни демир-дес кескиндизи эзлеп, боктаадырып чыдары-дыр. Ол демир кескиндилерни хоорай кыдыынче, арай ырак черге чыыр болза таарымчалыг ышкаш. Ол демирлерниң чыткан черинге чараш, чаагай бажыңнар-даа тудуп болгай.

Хоорайның богун Бүүрелчин ховузунда кайы-хамаан чок төп турар. Чаа тудуглар немежип, хоорайывыс улам өзүп, сайзырап турарындан ол боктар ам хоорай чанында апарган. Ол бокта чүү чок дээр. Ында демир удазыннарны дүрүг дүрүү-биле октагылапкан. Ону демир-дес чыыр черге дужааган болза ажыктыг болгу дег.

Ажыл ужурунда өске хоорай, суурларга база чеде бээр кижи мен. Кызыл-Мажалык, Эрзин суурлар болгаш Туран хоорай арыг-шевер талазы-биле черле эки деп бодаар мен. Арыг-силиг, чаагайжыттынган кудумчуларга кылаштаарга, сагыш-сеткил безин сергек болгай. Бо черлерниң чурттакчылары боттарының ажылдап, чурттап турар сууру, хоорайы дээш сагыш салып, хамааты хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар дээрзи тодаргай-дыр.

Чадаана — республиканың бир улуг хоорайларының бирээзи. Ында албан организация, бүдүрүлге черлери-даа, чурттакчылар-даа арбын. Олар богун Бора-Хөл ховузунда, аэропорт үстүнде. Кызылче баар асфальттыг оруктуң дургаар төп турар. Ол эрткен-дүшкен кижилерниң, өскээртен келген аалчыларның-даа караанга чараш эвес көстүр болгай. Мындыг чижектер өске-даа черлерде бар. Бокту кайы-хамаан чок тевейн, тускайлаан, айыткан черге төгерин чурумчударны чугула деп бодаар мен.

Хоорай, суурлар бөгүнгү турган хевири-биле арыг-силиг, чаагайжыттынган, мында кылган херим, кажааларын, штакетниктерин, тараан ыяштарын үрегдеп, сыккылап каапкан, бүдүн-бүрүн, эмгесекселиг болдурарга, аяп-хевирлиг көстүр, кижилерниң сагыш-сеткилинге-даа өөрүнчүг болгай.

Г. САНЧАА.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Орлёнок» телестудияның концерт залы».
11.40—«Кан канчап каткан ыл». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы— «Төрүттүнгени».
12.45—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
13.45—16.00—Чапсар.
16.00—«Найыралдың арыннары». Документалдыг телефильм.
17.00—«Литературалыг номчулга». А. Грин— «Кызыл парустар».
17.45—«Эрге дугайында беседалар». Дамчыдылганы ССРЭ-ниң Юстиция министерствозунуң улуг консультантызы М. Казакова чорудар.

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер.
18.25—«Шынчы чорук». Телефильм.
18.40—«Азия диптиң төвүнде». Дамчыдылга.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.40—«Хөглүг ноталар».
19.55—«Айыыл чок шимчээшкин». Телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга ССРЭ-ниң ИХМ КАИ Эргелелиниң начальниги, милицияның генерал-лейтенантызы В. В. Лукьянов харыылаар.
20.25—Рязаньның Күрүнениң орус улустуң ниити ырызының концерти.
20.55—«Эртемниң амыдыралы».
21.25—«Кан канчап катканыл». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы — «Шылгалда».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
22.00—00.55—Футбол талазы-биле европейжи чемпионнарның кубогу. «Динамо» (Киев)— «Мальмё» (Швеция). Харыковтан дамчыдылга Тенгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15—«ССРЭ улустарының ырлары болгаш танцылары».
18.45—«Москва комсомолунуң ажыл-херектери».

КЫЗЫЛДАН

19.30—20.55 «Караңгылаткан сонгалар». Уран-чечен телефильм. 2-ги болгаш 3-кү сериялар.

Агаар

Бөгүн республикага кожуп турар булуттаар, чамдык черлерге хар холумактыг чаъс чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени сеткүндада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 5—10, чамдык районнарга 0—5 градус чылыыр.

Кызылга аяс хүн болур. Хат кошкак. Агаар дүне 3—5 градус соор, хүндүс 7—9 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мээн линим сени кыйгырыптар» 10.00, 12.40, 15.20, 18.10, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чапаев» 9.00, 10.50, 14.50, 16.40, «Хуу нетекчи» 12.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сарыг баштыг кижиниң ээп келгени» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Юлия Вревская» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

«Тыва совхоз тудуг» кеттыжышкынының автобаазазынга секретарь-машинакчы, автослесарь, девискээр аштакчызы, мотористер, вулканизаторщик, газэлектрикацакчызы, карбюраторщик болгаш агрегатчик херек. Ажылче албан автобузу-биле чоруур. Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Сукпак кудумчузу, 1, Көдээ ажыл-агыйы министерствозунуң автобаазазының мындында, № 2 болгаш № 12 автобустар-биле төнчүзүнге чедир чоруур.

Кызылдың № 2 школазынга хеп азар черге ажылдаарлар, аштакчылар, чазанынчы дарый негеттинип турар. Ажылдаарып күзээннер директорга кедир азы 2-42-07 телефондан айтырар.

Дирекция.

Эргим номчукчулар!
«ШЫН»
солунну чагыдып алыңар!
Чагыдылганың өртээ: чылда 6 рубль.

АЖААЛДА КАССАЛАРЫНДА ОЙНАП АЛЫЫШКЫННЫГ САЛЫЫШКЫННАР

Саратов хоорайга 1978 чылдың октябрь 1-де болган ойнап алыышкынның тиражтың

ШҮҮШТҮРЕР ТАБЛИЦАЗЫ

Саннар №№	Ортумак түңге хуу-биле ойнап алыышкынның хемчээли	Саннар №№	Ортумак түңге хуу-биле ойнап алыышкынның хемчээли
А 36	Чээрби беш	А557	Чээрби беш
А 64	Чээрби беш	А594	Чээрби беш
А 98	Чээрби беш	А622	Чүс
А131	Чээрби беш	А671	Чээрби беш
А176	Чээрби беш	А717	Чээрби беш
А239	Ийи чүс	А754	Чээрби беш
А246	Чээрби беш	А762	Бежен
А255	Чээрби беш	А802	Чээрби беш
А351	Бежен	А856	Чээрби беш
А392	Чээрби беш	А911	Чээрби беш
А424	Чээрби беш	А932	Чээрби беш
А442	Чээрби беш	А985	Чүс
А499	Чээрби беш		

Саннары 1000-дан ажыг саннарлыг ажаалда кассаларында дараазында бүгү муң дугаарларга баштайгы муңда дугаарлар ышкаш дугаарлар ойнап алган, өскээр чугаалаарга, А1036, А2036, А3036 болгаш А1557, Н2557, А3557 болгаш оон-даа өске.

Тираж чорудар талазы-биле комиссияның даргазы, облкүүскомнуң даргазының оралакчызы С. А. КОМАРОВ

Комиссияның харысалгалыг секретары

Г. Г. АНАНЬЕВА

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2704.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01296.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 242 (10839) 1978 чылдың октябрь 19, четверг. 1925 чылда үндезилеттинген. Өртээ 2 көп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! 1978 чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш демисежиңер! Күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын чүткүлдүг чедип алыңар!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ОНГУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫ ЧЫЛЫН ШАЛЫПЧЫ ДООЗАР!

СЭКП обкомунуң бюрозунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде

ЧҮЪК СӨӨРТҮЛГЕЗИН ДҮРГЕДЕДИР

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели демир-орук станцияларындан бистиң республикаже чүък сөөртүлгезин организастаарының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарындан болган кандаашкынның уржуунда республика бодунуң иштики куралдарының дузазы-биле тараа, үрезин, концентрастаан болгаш бедүүн мал чемнери-биле долу хандыртынып шыдавас дээрзин демдеглээн.

Улус ажыл-агыйының херээлелин хандырар дизе, республикаже көдээ ажыл-агыйының 183,3 муң тонна чүъгүн немей сөөртүрү негеттинер. Чыл төнчүзүнге чедир ооң иштинден 70 ажыг муң тонна тарааны, ногааларны, комбикормну болгаш хыргыышты, а 1979 чылдың бирги чартыында — 112,0 муң тоннаны республикаже кийир сөөртүр ужурлуг.

Ынчалза-даа чамдык автотранспорт бүдүрүлгелеринде чүък сөөртүр автомобильдерни ажыглап турарында четпестер бар. Автомобильдерниң техниктиг белеткелин, оларны ажылче үндүрүп турарының коэффициентизи чавыс, чүдүрер-дүжүрер ажылдарга оларның саадалгазы улуг, озал-ондак кылыр, чүък чокка маңнадыр чоруктар бар. Ооң түңнелинде Тываның транспорт эргелелиниң Абакандан сөөртүп турар чүъктериниң хемчээли эрткен 9 айларда 1977 чылдың бо үези-биле деңнээрге, 10 муң тоннага, а өске-даа министерстволарның, ведомстволарның болгаш организацияларның транспорту-биле дажып турар чүък 30 муң тоннага кызырылган.

Бо бүгү четпестерни тодараткаш, ол ажылды экижидери-биле СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели тускай доктаалды хүлээп ап, демир-орук станцияларындан республикаже чүък сөөртүлгезин организастаарын партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының кол сорулгаларының бирээзи кылдыр санаан.

Автомобиль транспортунуң чогумчалыг ажыглаарын, чүък сөөртүлгезиниң үезинде автотранспорттуң бүгү звеноларының аразынга таарымчалыг байдалды тургузарын, чолаачылар ортузунга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарын, машиналарның техниктиг белеткелин болгаш оларны чүък сөөртүлгезинче хөйү-биле кийрген турарын, чүдүрер-дүжүрер ажылдар үезинде саадалга чок чорукту чедип алырын болгаш чүък чок маңнадыр чорукту эвээжедирин чедип алырын республиканың Министрлер Чөвүлелинге, министерстволарга болгаш ведомстволарга дааскан. Ол ышкаш, 1978 чылдың октябрь-декабрь айларында болгаш 1979 чылдың бирги кварталында Абакан, Минусинск, Абаза хоорайларның чүък баазаларында улус ажыл-агыйының чүъктерин айыттынган график ёзугаар республикаже сөөртүрүн Тываның транспорт эргелелинге, «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга, Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозунга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Тыва тудуг», «Шагонартяжстрой», «Тыва көдээ тудуг», «Тыва суг тудуг» трестерге болгаш өске-даа эргелелдерге, комбинаттарга дааскан.

Чүъктү ап турар бүдүрүлгелер болгаш организациялар суббота болгаш воскресенье хүннерни кииштирбишаан, чүдүрер-дүжүрер ажылдарны озал чокка доктаамал боттандырып, ол ажылдарны ийи ээлчег-биле организастаарын хандырарын дааскан.

Демир-орук станцияларындан чүък сөөртүлгезинде киржип турар автобүдүрүлгелерниң, автоколонналарның болгаш чолаачыларның ортузунга социалистиг чарышты организастаар. Аңаа тиилекчи болган коллективтерге СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун тыпсыр.

— Ай түңнели-биле бирги черни ээлээн автобүдүрүлге коллективинге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 150 рубльди тыпсырын;

— Ийиги черни ээлээн автобүдүрүлге коллективинге шилчиир вымпелди болгаш 100 рубльди тыпсырын;

— Бирги черни ээлээн автоколоннага бирги чергениң дипломун 100 рубль-биле кады;

— Ийиги черни ээлээн автоколоннага ийиги чергениң диплому-биле кады 75 рубльди тыпсырын;

— 15 хонуктуң түңнели-биле бирги черни ээлээн чолаачыларны Хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг белектер-биле шаңнаарын;

— Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде УАЧД-те баар халас 5 путёвканы, дыштанылга бажыңнарынче баар болгаш турисчи 5 путёвкаларны тускайлаарын СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айыткан.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ТОДАРАТКАН

1978 чылдың тос айларының дургузунда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир дээш республиканың районнарының болгаш совхозтарының социалистиг чарыжының түңнелин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому чугаалажып көргеш, республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери оңгу беш чылдың өнаалдаларын чедиишкиниг күүседир, ССРЭ Конституциязының бир чыл оюн төлептиг уткуур дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг кириштиршаан, агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа, бүгү улустуң күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга чамдык чогумчалыг түңнелдерни чедип алган деп демдеглээн.

1978 чылдың 9 айларының дургузунда сүт садарының планын 102 хуу, эъттиин — 103,9 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, сүт садары 2,6 хуу көвүдээн, бүгү чүзүн малдарның баш саны элээн өзүлделиг болган, ооң өлүп хораар чоруу болгаш өске-даа чидириглери кызырылган.

Тос айларның түңнелдери-биле Эрзин болгаш Бии-Хем районнарның малчыннары дээре түңнелдерни чедип алган.

Ол районнарның ажыл-агыйлары ниити малдың баш санын өстүрбүшаан база бүгү чүзүн малдарны меңди камгалап алырын дыка бедитпишаан, сүт болгаш эът садарының тос айлар планын ажыр күүсеткилээн.

Социалистиг чарышка «Хемчик» совхозтуң малчыннары эки түңнелдерни чедип ап, тос айларда күрүнеге эът садар талазы-биле алган хүлээлгелерин 129 хуу, сүттүүн — 102,2 хуу база дүк садарының чыл планын 106,7 хуу күүсеткен. Бүгү чүзүн малдарны 97,7 хуу камгалап алган.

Ол ышкаш «Революцияның чалбыыжы», «Саян», «Коммунизмниң херели», «Мөрен», «Нарын», «Бүрен», «Улуг Октябрь», «Шекпээр», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар үш кварталдарда мал ажылының продукциязының бүгү хевирлерин садарының планын чедиишкиниг күүсеткен.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң хүлээп алган доктаалында оон ыңай демдеглээни болза, дүк садар талазы-биле чыл планын чаңгыс-даа район күүсетпээн, ону эрткен чылдыындан 97 тоннаны күрүнеге эвээшти саткан, а чыл планы чүгле 85,3 хуу күүсеттинген. Чуурга садарының тос айлар планы чүгле 75 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, эът садары 2,2 хуу азы 483 тонна, чуурга садары — 338 муң борбакка азы 4,1 хуу кудулаан.

Республикада чылгы малдың баш саны 4,2 хуу, тевениң — 0,4 хуу кудулаан; саар инектиң болгаш хаванның баш санын өстүрериниң планы күүсеттинмейн турар.

Бай-Тайга, Улуг-Хем, Таңды, Тожу болгаш Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларынга саар инектериниң продуктулуу кудулаан, ол чорук күрүнеге сүт садарының талазы-биле республиканың социалистиг хүлээлгелерин хууссаа бетинде күүседиринге багай салдарны чедирген. Эътти бүдүрериниң болгаш садарының талазы-биле чыл планын күүседири нарыыдап турар. Мөңгүн-Тайга болгаш Тожу районнар, «Кара-Хөл», «Малчын», «Мөген-Бүрен», «Тыва», «Күш-ажылдың хостуу», «Россия», «Май 1», «Бурунгаар», «Кызыл түк», «Ленинчи орук», Ленин аттыг, «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтар эът садарының тос айлар планын күүсетпээн. Күрүнеге дүк садар планныг 60 ажыл-агыйдан чүгле 11 совхоз чыл планын күүсеткен.

1978 чылдың тос айларының түңнели-биле дүк садарының планын чаңгыс-даа район күүсетпээнин барымдаалааш, районнарны шилчиир Кызыл түк-биле шаңнавас деп, СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому доктааткан.

1978 чылдың тос айларының түңнели-биле ажыл-агыйлардан соцчарыштың тиилекчизи **«Хемчик» совхоз** (директору О. Д. Сарыглар, партком секретары Д. Т. Сарыглар, көдээ Совет даргазы О. Д. Саая, ажылчын комитединиң даргазы К. К. Хомушку, ВЛКСМ комитединиң секретары А. С. Даваалан) деп санааш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун 300 рубль түңнүг акша шаңналы-биле кады ол совхозка тыпсыр деп шиитпирлээн.

Эътти, сүттү, дүктү бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының, малдың баш санын өстүрериниң талазы-биле 1978 чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседир, продукцияның шынарын экижидер дээш социалистиг чарышты улам-на калбартып чорударын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, ВЛКСМ райкомнарынга, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, көдээ Советтерге, «Скотопром» треске, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, совхозтарның удуртукчуларынга, специалистеринге хүлээдткен.

СЭКП обкомунуң IX пленумунуң шиитпирлери-биле холбаштыр, мал ажылының бүгү ажылдакчыларының күжениишкиннерин мал кыштагладыышкынын организастыг болгаш шынарлыг эрттиреринге, улуг малды база оон чаш төлүн бүрүн камгалап алырын хандырарынга, күскү-кышкы үеде малдың продуктулуун өстүреринге мөөңнээрин ук доктаалда айыткан. Мал чемнериниң эң шыңгыы учёдун тургузарын, чемнерниң чем цехтеринге хайындырып болбаазырадып, хоолулуг болдуруп тургаш, чөптүг ажыглаарын, кышкы одарларны ажыктыг кылдыр ажыглаарының хемчеглерин боттандырарын база айыткан.

МАГАДЫЛАЛ БАР

Кыштаглаашкынче эки белеткениш, ону организастыг эрттирген тудум-на, хойжуларның көргүзүү бедик болур деп чүвени дуржулга бадыткап турар. Бо чылын бистиң хойжу бригадавыс төрүүр чүс хойга онзаштыр 81 хураганны, бир баштан-на 2,5 кг дүктү алган. А коммунистер Д. Н. Кол-биле Д. Б. Мырлаа оларның көргүзүү 100-тен 97—101 хураган болган. Бригада кыштаглаашкынга белеткелди частан эгелээн. Совхозтуундан аңгыда хойжулар боттарының күжү-биле 87 тонна сигенни, 163 тонна ногаан суланы белеткээн.

Кыштагларның кол септелгези доозулган. Аар-саар септелгелер ам-даа бар. Коммунист В. Бичекей, аныяк хойжу С. Кол олар кыштаглаашкынга белеткелди боттары эки кылган.

Ниитизи-биле сиген эрткен чылдың деңнелинден эвээш, кол бергедеп турар чүве кудуктар септеттинмээн. Суг ырак, ынчангаш суггатка бергедээр байдал бар. Бир эвес кыштаглаашкынга белеткелде чедир кылдынмаан ажылдарны шалыпкын доозар болза, ону хүр чаагай эрттирериниң магадылалы бар.

О. КАРА-ООЛ,
«Май бир» совхозта хойжу бригаданың бригадири.

СЕМИРТИЛГЕ — ЧЕМДЕН ХАМААРЖЫР

Барыын талакы районнарның күрүнеге дужаар малдарын семиртип азыраар шөлдү «Тыва» совхозтуң оваазынга тургускан. Аңаа Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Өвүр болгаш Бай-Тайга районнарның совхозтары садар малын кээрэ ёзугаар дужаап турар. Районнар аразының мал семиртир ол каттыжыышкыны бо чылдың эгезинден бээр ажылдап келген. Чаа тургустунган каттыжыышкын баштайгы базымнарны кылган. Ооң ажылында шиитпирлеттинмээн айтырыглар, бергелер эвээш эвес.

Каттыжыышкынның кол зоотехниги Трофим Саханович Ли биске мынчаар чугаалады:

— Бо чылын семиртип азырал шөлүнге 1800 ажыг мыйыстыг бода малды хүлээп алыр ужурлуг турган. А херек кырында 1129 башты хүлээп алган. Ооң кол чылдагааны — мал семиртир комплекстиң тудуп турар Чадааның үшкү КМК-зының четпес ажылдааны. Ол бо чылын 2400 баш мал тургузар кажааларны ажыглалга кийрер ужурлуг. Ындыг түрбүжү 1200 мал азыраар ийи кажааны арай боорда тудуп доозкан. Ам-даа ол хире мал тургузар кажаалар тудуттунмайн туруп берген. КМК-ның тудугжуларының ажылдап турары салдынчак. Арткан кажааларны чыл төнчүзүнге чедир тудуп доозары билдинмес. Амгызы ышкаш мынчаар чылыш чок ажылдаар болза, ону бо чылын ажыглалга кийрери берге. Малды тургускаш азыраар кажаа чок болган ужурунда, ажыл-агыйлардан хөй мал хүлээп ап шыдавас-тыр бис. Бо чылын каттыжыышкында эът дужаар план чок. Ынчалзажок 243 баш малды семиртип азыраш, күрүнеге дужаадывыс. Бир баштың дириг деңзизи 366 кг болган.

Моон алгаш көөрге, Чадааның үшкү КМК-зы тудугну дүргедеткен болза, каттыжыышкын дыка хөй малды ажыл-агыйлардан хүлээп ап, күрүнеге эът дужаарынга улуг немелдени берип болур турган. Арткан кажааларның тудуун дүргедеткеш, дөрткү кварталда ажыглалга кийрер дугайында КМК-ның удуртукчулары сагыш салыры негеттинип турар.

Чаа тургустунган каттыжыышкында база бир берге чүве болза, азыраар малдарны бедүүн чемнер-биле хандырары болуп турар. Семиртип азырал шөлүнге малын дужаап турар ажыл-агыйлар ук малдың азыраарынга херек бедүүн чемнерни бээр ужурлуг. А херек кырында ынчаар бүтпейн турар. Ажыл-агыйларның төлээлери малдарын семиртилге шөлүнге эккеп дужаапкаш, карак ажыт арлы бээр, чем-биле хандырар дугайында сагыш салбас чоруктар үргүлчүлевишаан турар. Ону мындыг сан-фактылар-биле бадыткап болур. Семиртир мал дужааган совхозтар 3577 тонна бедүүн чемни бээр ужурлуг турган. Бо хүнге чедир чүгле 287 тоннаны берген. Хүлээп алган малдан аңгыда, «Тыва» совхозтуң бодунуң 1600 ажыг малын база семиртип азырап турар. Ам каттыжыышкында ниитизи-биле үш муң баш хире малды семиртип азыралда тургускан. Хүнде-ле 15 тонна бедүүн чем, 12 тонна комбикорм негеттинип турар. Бир эвес ажыл-агыйлар бедүүн чем-биле каттыжыышкынны кээрэ ёзугаар хандырбас болза, ынча малды семиртип азыраар чемни кайыын алыр боор?

Оон ыңай мындыг саннар база солун. «Искра» совхозтуң семиртип азыраткан 93 баш малын күрүнеге дужаагаш, 35 тонна эътти ол ажыл-агыйның планынга киирген. Дужааган малдың бирээзиниң ортумак дириг деңзизи 380 кг болган. «Искра» ол малдарын семиртип азырадырынга 174 тонна бедүүн чемнер бээр тургаш, чүгле 38 тоннаны берген. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз каттыжыышкынга 101 баш малын хүлээткен. Ооң иштинден 37 башты семиртип азыраш, күрүнеге саткан, бир баштың ортумак деңзизи 380 кг ашкан. 14 тонна немелде деңзи ол совхозтуң эът планынга кирген. Совхоз 210 тонна чем бээрин хүлээнгеш, дөңгүп-ле 22 тоннаны чоруткан. «Торгалыг» совхозтуң 49 баш малын семиртип азыраш, эътке дужаарга, баш бүрүзүнүң дириг деңзизи 400 кг четкен. Ол ажыл-агый 19 тонна немелде деңзини алган. Торгалыгжылар кээрэ ёзугаар каттыжыышкынга 335 тонна бедүүн чем эккеп бээр тургаш, чүгле 70 тоннаны берген.

Бо үстүнде чижектерден алырга, районнар аразының мал семиртип азыраар каттыжыышкыны чаа-ла баштайгы базымнарын кылып турар болзажок, чамдык чогумчалыг түңнелдерни чедип ап турары тодаргай-дыр. Күрүнеге дужааган малдың ортумак дириг деңзизи 380—400 кг болуп турар. Хүнде баш бүрүзүнден 500 грамм немелде деңзи алыр тургаш, ону 840 грамм чедирип турар. Ынчангаш бо ажыктыг херекти улам-на үре-түңнелдиг болдурар талазы-биле, мал дужааган ажыл-агыйларның удуртукчуларының азырадыкчы хөөннүг, семиртир малын чем-биле хандырарын бодавас чоруун буруу шаап, шиитпирлиг хемчеглерни алыр херек. Байдал амгы хевээр турар болза, ол каттыжыышкынның моон соңгаар ажылдаары берге апаар. Мында кол-ла чүве — чем-биле хандырары. А ынча малды семиртип азыраар чемни каттыжыышкын бодунуң күжү-биле белеткеп алыр арга чок.

Бо чаа каттыжыышкында бодунуң херээниң мастерлери база бар апарган. Ажыл-агыйлардан хүлээп алган малды алды кижилиг бир звено, а совхозтуң бодунуң малын 12 кижилиг ийи звено семиртип азырап турар. Борис Донгактың звенозу 622 баш малды семиртип азырап, хонукта баш бүрүзүнден 800 грамм немелде деңзини ап турар. Куулар Доржунуң звенозу 403 баш малды азырап турар. Ол бөлүкте хонукта немелде деңзи баш бүрүзүнден 600 грамм. Каттыжыышкын 9 айлар дургузунда 260 тонна немелде деңзи алыр тургаш, ону 191 тонна кылдыр күүсеткен.

ЧУРУКТА: солагай талазындан — мал семиртир шөлдүң мурнакчы ажылчыннары Донгак Эртине, Сат Бобуула, Донгак Чаан-оол, Куулар Кара-кыс олар ажылының түңнелин чугаалажып тур.

К. АРАКЧАА, В. КАРА-САЛ,
«Шынның» тускай корр.

Чөөн-Хемчик район.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

МОСКВА. 1978 чылдың тараа ажаалдазының үезинде клубтарга, кызыл-булуңнарга, хову турлагларынга болгаш шаңнарга оюн көргүзүп турган боттывыңгыр уран чүүлдүң ийи муң коллективтерин ВЦСПС-тиң дипломнары-биле шаңнаан. Оларның аразында — агитбригадалар, танцы ансамбльдери, ниитиниң ырлары бар. Оларның концерттеринге көдээниң хөй миллион ажыл-ишчилери чораан. Клубтарның, Культура бажыңнарының база ордуларының ажылын ВЦСПС-тиң дипломнары-биле база демдеглээн.

Дипломнар-биле шаңнаткан хөй санныг коллективтер ВЦСПС-тиң болгаш ССРЭ-ниң УАЧД-ниң чалааны-биле Москвага болгаш Москва обласка оюн көргүзерлер. Ындыг отчеттуг концерттерниң программазын Ижевскиниң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг металлургия заводунуң «Металлург» Культура ордузунуң «Андан» дээр танцы ансамбли ажыткан. Ол артистер боттарының уран чүүлүн Москва областың Красногорск районнуң ажыл-ишчилеринге таныштырганнар.

* * *

КИЕВ. Иван Франко областың район төвү Городенокка октябрь 16-да чаңчыл болган дужут байырлалы ажыттынган. Байырлалдың киржикчилери тараа ажаалдазының маадырлары-биле кады культпар-мейжилерге база байыр чедиргеннер. Амгы үеде районда библиотекаларны, музейлерни, Культура ордуларын каттыштырып турар төпчүттүнген 14 клуб комплекстери ажылдап турар. Ол комплекстерниң ачызында көдээде чырыдыышкын ажылы дыка экижээн, колхозчуларның хостуг үези солун эртип турар апарган. Амгы үеде республикада муң хире ындыг төпчүттүнген системаларны тургузуп турар. Беш чылдың төнчүзүнге чедир Украинаның көдээ клубтарының үштүң ийи кезии ажыл-ишчилерге бараан болурунуң ындыг депшилгелиг хевиринче шилчир.

* * *

ВЛАДИВОСТОК. Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга тураскааткан «Оожум океанның чалгыы» деп уран чүүл фестивалы октябрь 16-да ында ажыттынган. Ооң киржикчилериниң көргүзүп турар ыр репертуарында, музыказында, хореографтыг көргүзүглеринде Ленинчи комсомолдуң төөгүзүнде элбек дайынчы болгаш күш-ажылчы маадырлыг чорук илереттинген. Приморьеде уран чүүлдүң күскү байырлалынче Литваның камера оркестри, Полтаваның «Веселка» дээр хореографтыг фольклор ансамбли, Москвадан, Ленинградтан, Ярославльдан, Туладан, Тернопольдан болгаш Барнаулдан музыкантылар четкилеп келген.

* * *

ХОЛУЙ (Иваново область). РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу Б. И. Киселевтуң чогаалдарының делгелгези Палех уран чүүлүнүң музейиниң филиалында октябрь 16-да ажыттынган. Улусчу чурулганың кол мастерлериниң бирээзиниң үш чүс ажыг дузулаан бичии чуруктарын, этюдтарын болгаш эскизтерин ында делгеп көргүскен. Делгелгениң ажыттынарынга Москваның, Ивановонуң, Палехтиң, Мстераның болгаш Федоскинниң чурукчулары болгаш искусствоведтери четкилеп келген.

* * *

ТАШКЕНТ. «Моолдуң амгы үеде чурулга уран чүүлү» деп делгелгени ында ажыткан. Көрүлде чүүлдериниң аразында МАР-ның сураглыг мастерлериниң болгаш аныяк чурукчуларының күүсеткен чуруктары, скульптуралары, керамика бар.

* * *

АЛМА-АТА. «Карагандажилстрой» трестиң тудугжулары Караганданың университединиң өөренир кол корпузун дамчыдып бергеннер. Чаа бажыңның аудиторияларынга төөгү, филология, экономика болгаш юридиктиг факультеттерниң студентилериниң баштайгы кичээлдери эрткен. Кол корпусту соонда саналга тептүүр, культура-спорт комплекстиг, ниити чурттаалга бажыңнарлыг өөредилге болгаш лаборатория корпустарын ажыглалга кийрер ужурлуг.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: *отчёттар болгаш соңгулдалар*

КИЖИЛЕР-БИЛЕ АЖЫЛЧЕ

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң коммунистери СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле партқомнуң отчёттуг үениң дургузунда чорудуп келген ажылынга чогуур үнелелди бээр, ажыл-херекке шаптыктап турар четпестерни чайладыр хемчеглерни айтыр дээш отчёт-соңгулдалыг хуралга чыглып келген. Партия организациязының составында 6 партбөлүк болгаш 5 бригада парторганизациялары бар, оларның үеълунда 93 коммунистер болгаш СЭКП кежигүнүнге 13 кандидаттар бактаап турар, коммунистерниң 49-у—ажылчыннар.

Бо чылын ажыл-агый 6530 га шөлден 4624 тонна тарааны ажаап, гектар бүрүзүнден 6,8 центнер дүжүттү алган. Дүжүт ажаан алышкылыкының үезинде калбарган социалистиг чарышка комбайнерлерден Н. Тимашков, Б-К. Биче-оол, В. Горев тиилекчилер болган.

Совхоз мал чеминге 2499 тонна сиген, 2535 тонна силос, 2255 тонна саван болгаш 273,3 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн. Малга быжыг чем-суурну белеткеп турда анаяк коммунист И. Сторожев биле С. Кунаевтиң бригадалары шалыпчыларның одуруунче унуп, беш хонуктарның түңнелдеринде шилчип чоруур кызыл вымпелдер-биле болгаш акша шаңналдары-биле каш удаа шаңнатгылаан.

Бо чылдың төс айларында күрүнеге 600 тонна эът садар планын ажыл-агый 642 тонна кылдыр күүсеткен.

Саанчылар А. Балагашева, В. Муравлёва, М. Сат, З. Седипей, Г. Бавуңдук олар чыл төнчүзүнге чедир саар бир инекке онаапгтыр 3000 литр сүт саар дээш кызымак ажылдап турарлар. Хойжулардан М. Куулар, Т. Хомушку, А. Сарыглар, С.-Б. Ондар бедик көргүзүглерни чедип алган.

Партия организациязының удуртулгазы-биле отчёттуг үениң дургузунда ажыл-агыйның чамдык чедиишкиннери болгаш бурунгаарлаашкыннары-биле чергелештир чедир кылдынмаан чүүлдер, частырыглар болгаш четпестер ам-даа хөй дээрзин партком секретары Ю. Клиндиков отчёт илеткелинге база коммунистер боттарының саналдарынга чидии-биле шыңгыы шүгүмчүлээн.

Күрүнеге дүк садарының чыл планынга 32 тонна четпес, бо чылдың төс айларында сүт бүдүрериниң болгаш садарының планынга 179 тонна сүт чедир күүсеттинмээн. Совхозтуң дыка хөй хойлары шала кыргыттынган болган.

Малдың өлүп хораар чоруундан 62 муң рубльдиң, янзы-бүрү чидириглерден 26 муң рубльдиң каражазын совхозтуң экономиказынга чедиргениниң, отчёт-учёттуң будалчаан база оларны дужаарын аажок озалдадып турарын ажыл-агыйның кол бухгалтери коммунист И. Стажкова санаалынга чугаалаан.

Парткомнуң болгаш дирекцияның талазындан ниитиниң мал ажылынче кичээнгейни кошкаткан, ажыл-ишчилерниң ортузунга политкижизидилгелиг ажылды күштелдирерин, оларның санал-оналын чогуур үезинде кичээнгейге ап, боттандырарын, ылангыя күрүне планнарын күүседир дээш кандыг курлавырны канчаар ажыглап болурун эчизинге чедир чугаалажыр сорулгалыг ниити хуралдарны чедир үнелевээнин, кадрлар-биле ажылдың суларатканын, а ол ышкаш шалың фондузундан 42 муң рубльди ажыр чарыгдаан, мал ажылында кол-биле кылыр аар ажылдар механизастаттынмаан, малчыннарның амыдырал байдалы ам-даа шоолуг экижиттинмээн дээрзин санал берген коммунистер Ф. Лебедев, З. Докучиц, А. Моңгуш, Р. Лама олар шыңгыы шүгүмчүлээннер.

Туран сүт-бараан фермазында кадарчылар эвээш, ниитиниң малынга одар-белчиир чедишпезиниң хараазы-биле инектер-даа, хойлар-даа чангыс черде кады өъттап чоруур, ында бүдүрүп турар сүттүң бот-үнези улгаткан, телефон, харылзаа черлери четпес ажылдап турар; кескү агитация чогуур негелдезинге дүүштүр тургустунмаан.

Коммунистерниң бүдүрүлгеге авангардчы ролюн канчаар бедидип, администрацияның ажыл-чорудулгазын парторганизацияның контрольдаар эргезин канчаар боттандырып турганының, партия организациязының кедээ ажыл-ишчилерниң ортузунга организастыг болгаш комплекстиг кижизидилге ажылын канчаар чорудуп, хөй-нииити организацияларын удуртуп келгениниң, кадрларны шилиириниң, кижизидерниң база оларны ажылга канчаар таарыштыр тургузуп турганының болгаш оон-даа өске чамдык чугула айтырыгларның дугайында тодаргай чижектерлиг шүгүмчүлекчи ёзу-биле кылган анализ партком секретарының отчёт илеткелинде чок болганы хараадандыг.

Оон хараазы-биле совхозтуң бүгү коммунистериниң хуралдарынга, парткомнуң база бригада парторганизацияларының хуралдарынга чогум кандыг чугула айтырыгларны чугаалажып көргеш, хүлээп алган доктаалдарны, хемчеглерни канчаар күүсеткени илеткелден орта билдинмес болган.

Партия хуралы коммунистерни кижизидериниң школазы, оон үндүрген шиитпири парторганизацияда бактаал турар коммунистерге, СЭКП кежигүнүнге кандидаттарга ыяап-ла күүседир дүрүм болуру СЭКП Уставының чугула негелделериниң бирээзи дээрзин утпаза чогуур. Коммунистиң бедик адын бужартадып, даандырган ажыл-херекке харысалга чок чоруун көргүзүп, арагалап, ажыл шагы үзүп турган С. Чончун, М. Хеймер-оол оларга партия талазы-биле хемчег хүлээткен.

Партком болгаш бригада парторганизациялары хөй-нииити организацияларын кошкак удуртуп турганының түңнелинде чамдык черлерде кедээ Советтер, комсомол, профэвилел организациялары, херээжендер чөвүлелдери, улусчу контролёрлар, эш хуулунуң судтары ажылын сулараткан. Манаа чижек кылдыр Ээрбек суурда ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, арагачы кижилерни, ылангыя чамдык херээженнерни кижизитпейн, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээннерге кандыг-даа хемчеглер хүлээтпейн турарын, Билелиг, Хүт суурлар чаагайжыттынмаанын, ында чоннуң амыдырал хандырылгазынче чогуур кичээнгей салдынмайн келгенин коммунистер П. Губанов, Д. Куулар, К. Багыт-оол боттарының саналдарынга кончуг четпес деп демдеглээннер.

Партияга ажылчын аңгының төлээлекчилерин колдады хүлээп алыр дугайында СЭКП-ниң съездилериниң айтыышкынын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылды партком чогуур деңнелге тургуспаан, оон түңнелинде кол-кол мергежилдерниң ажылчыннарын партияның хүрээлейинге эвээшти хүлээп ап турар. Чижээ, сөөлгү ийи чыл дургузунда Туран сүт-бараан фермазының парторганизациязы, ында төлептиг ажылчыннар бар турда-ла, оларның-биле чогуур ажылдарны чорутпайн, чүгле 2 кижини партияга хүлээп алган. Ынчангаш ол организация сөөлгү чылдарда өспейн турар.

Санал берген коммунистер парткомнуң ажылының стилин болгаш арга-методтарын сайзырангайжыдарын, ылангыя кижилер-биле ажылды күштелдирерин негеп турган.

Совхозтуң коммунистери боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны болгаш оларны күүседириниң талазы-биле кол хемчеглерни айыткан доктаалды хүлээп алган. Отчёт-соңгулдалыг хурал оңгу беш чылдың онаалдаларын күүседиринче, СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң кедээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле айыткан программазын амыдыралга боттандырарынче парторганизацияның кежигүннерин кыйгырган.

М. МОНГУШ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

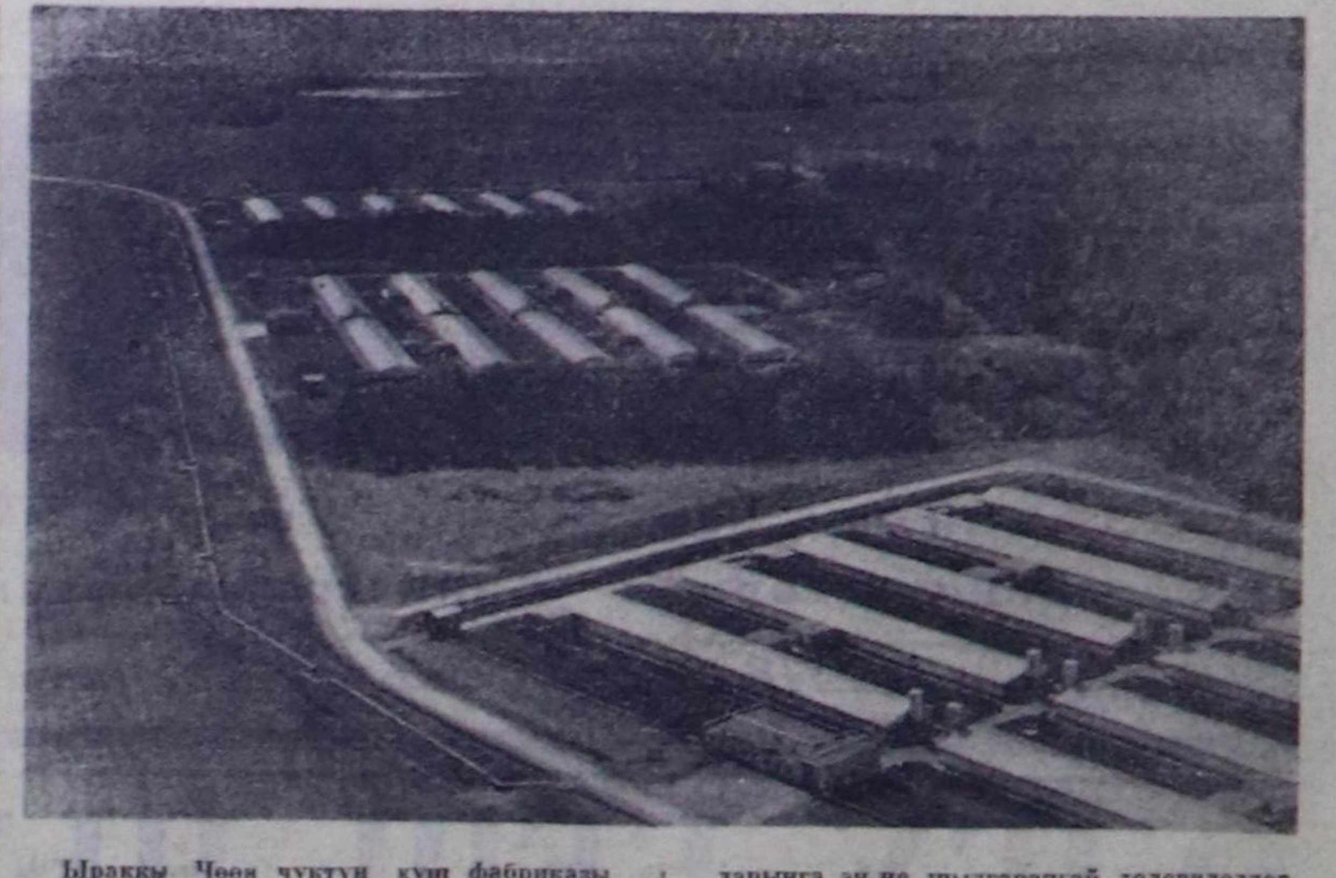

Ыраккы Чөөн чуктуң куш фабриказы чыл эгезинден бээр 300 миллион ажыг чуургаларны берген. Чеди чыл бурунгаар ынча хире чуурганы Хабаровск крайның бүгү куш фабрикалары берип турган.

Ыраккы Чөөн чуктуң куш фабриказы кедээ ажыл-агыйлыг бүдүрүлгелериниң комплекизинде кирип турар. Оон чогаадыкчыларынга эң-не шылгарангай төлевилелдер болгаш олар ёзугаар тудуг кылганы дээш 1978 чылда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналын тывыскан.

ЧУРУКТА: Ыраккы Чөөн чуктуң куш фабриказының зоналарының бирээзи.

А. ГАЛУШКОНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроиказы.

Хандырылгаңар кандыгыл?

ЧУРУМЧУТСА

Партия, чазак бүгү-ле чүвени кижилерниң чаагай чоруунга бараалгадып турарын херек кырында көрүп, чурттап чор мен. Назылап кыраан дээш күрүнеден пенсияны база ап тур мен. Найысылал Кызылга чурттап тура, эки чүүлдерни хөйнү көрдүм. Бажыңдан үнгеш, каш баскашла, херектиг чүүлдеримни садып алыр магазиннер база бар. Магалыг-дыр.

Чаңгыс чижек, автобус доктаар Восток деп остановкадан ырак эвесте, Дружба кудумчузунда, № 13 ийи каът аъш-чем магазини, солун-сеткүүл садар киоск, өөредилге херекселдери болгаш ном магазини, почта салбыры, ажаалга кассазы бар. Бо дээрге чүгле бистиң өг-бүлевиске эвес, оон чоогунда чурттап турар кижилерге дыка таарымчалыг.

А мен борта сагышка арай аапчок чүве барын бижикседим. Мотоциклдиг-даа, чиик-даа машиналыг кижилер аъш-чем магазиниң эжиинге чыпшыр кээп доктаар. Довурак-доозун куу туман апаар. Магазинче хөй кижилер үнүп, кирип турар болганда довурак-доозун ынаар база кирер, магазинниң культуразынга таарышпас болгай. Оон ыңай улуг, биче, кырган дээш кандыг-даа кижилерниң ол-ла магазиннер-биле аргыжарынга база шаптыктыг. Ында машиналар эртер, эртпес, азы доктаап турар дээш кандыг-даа орук демдектери чок.

Ынчангаш бо байдалды экижидери-биле магазиннер эжиинге чоокшуладыр машиналар эртпес, доктаавас кылгаш, машина доктаап турар тускай черден кылып, чурумчутса деп саналдыг мен.

М. ШОЙЖУН,
пенсионер.

Кызыл хоорай.

ЧУРУМ ЭКИЖИП ТУРАР

Ниитиниң корум-чурумун быжыглаар айтырыгже О. Шынаа кедээ Советти (күүском даргазы С. Артына) сөөлгү үеде кичээнгейни күштелдирип, хөй-нииити организацияларынга болгаш активчилерге даянып элээн ажылдарны чоруткан. Оон түңнелинде О. Шынаа кедээ Советтиң девискээринде ниитиниң корум-чурумун үрээр таварылгалар кызырлып, кем-херек үүгедир чоруктар мурнуку чылдарга бодаарга кескүзү-биле эвээжээн.

Ажыл-ишке чедиишкиндаа быжыг корум-чурумдан хамааржыры билдингир. О. Шынааның ажылчылери күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип ап-даа турар. Ылангыя мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип, 1700 тонна сигенни белеткээр тургаш, 2500 тоннаны кезип, планын 132 хуу күүсеткен. Малга чем белеткели ам-даа уламчылап, 12 трактор, 75 кижи ында ажылдап турар.

Корум-чурумну быжыглаарынга совхозтуң дирекциязы (директор Н. Балчый-оол) кедээ Совет-биле бир демниг ажылдап, күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидер талазы-биле хемчеглерни алган. Чолаачылар, трактористер болгаш өске-даа ажылчыннарның ортузунга ажылга харысалганы бедидер дугайында хемчеглерни боттандырып, негелдени күштелдирген. Бригадалар, салбырлар аайы-биле кижилерни күш-ажылче хаара тудуп, организастыг хемчеглерни алган турган. Ынчап кээрге, ажылдан оспаксыраар, арага-дарыже хандыкшыыр, ажыл шагы үзер кижилер ховартаан.

Бир эвес кандыг-бир кижи чурум үрээн азы ажыл шагы үскен таварылгада кедээ Советтиң күүскомунуң хуралынга азы совхозтуң дирекциязынга-даа сайгарып көре бээр. Чайын чартык чылдың түңнелин үндүрүп турган хурал үезинде Б. Доңмут эзирип алгаш, улус аразынга аъттыг халдып турган. Конторага оон-биле шыңгыы чугаалажып, билиндирген. База бир чижек. Бир эзирик чолаачы совхозтуң суг сөөртүр машиназын үстүргеш, четтирбейн барган турда, директор Начын-оол Донгакович Балчый-оол боду чорул тургаш, Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» совхозтуң Ак-Чыраага сиген белеткеп турган бригаданың чолаачызы болганын тыпкан. Сактырга-ла ялым чок ышкаш сагындырар бичии-даа бол чурум үрээшкиннерин анаа эрттирбейн илередип, хемчээн ап турар болза, ынчап корум-чурум экижиири, чурум үрекчилери эвээжээри билдингир.

Ам совхозтуң ниити планныг көргүзүглери багай эвес күүсеттинип турар. Ниитиниң малын хүр кыштадыр дээш белеткел ажылдары кидин түлүк чорул, мал кажааларын септеп, чаартып кылыр тускай бригадалар ажылдап турар.

Д. МИЖИТ.

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБААР

Бистиң ажыл-херээвисте чедиишкиннерниң үнер дөзү кижилерниң угаан-медерелинден, оларның идей-теоретиктиг болгаш политиктиг деңнелинден кол хамааржыр. Ынчангаш идей-политиктиг кижизидилге, ажылчы чоннуң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгези бистиң партияның кичээнгейинге туруп келген болгаш ам-даа доктаамал артпышаан. Идеологтуг ажылды экижидериниң моон соңгааргы угланыышкыннарын тодаратпышаан, СЭКП-ниң XXV съездизи ол ажылды амыдырал-биле, коммунистиг тургузуушкуннуң практиказы-биле быжыг холбаары эргежок чугула дээрзин демдеглээн.

Сөөлгү чылдарда СЭКП райкому, парткомнар, партия эге организациялары, ажыл-агыйлар болгаш бүдүрүлгениң удуртукчулары коммунистерниң, партия кежигүнү эвес-терниң политиктиг чырыдышкынының база экономиктиг өөредилгениң системазын удуртуп башкарарының деңнелин элээн бедиткен. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң шынарын экижидер сорулга-биле СЭКП райкомунуң бюроларынга, коммунистерниң ниити хуралдарынга хөй удаа чугаалажып келген. Чоокта чаа СЭКП райкомунуң XI пленумунга «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннуң политиктиг өөредилгезин экижидерниң талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Ук пленумга эрткен өөредилге чылында четпестерни илередип, оларны моон соңгаар болдурбас талазы-биле тодаргай сорулгаларны салган.

1978—79 өөредилге чылында районда партия чырыдышкынының четкизинде ниитизи-биле 62 школа тургустунган, ында 1700 дыңнакчылар хаара туттунган, оон иштинде 950 коммунистер өөренип эгелээн. Ол дээрге районнуң партия организациязының 94 хуузу боор турар. Ажылчын чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң системазынга 96 школа, ында 3100 ажыг дыңнакчылар хаара туттунган. Оларның составында хөй бурунгаар үлетпүр, тудуг болгаш кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчы ажылчыннары бактаап турар.

Чаа өөредилге чылында партия, комсомол чырыдышкынының болгаш ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң системазының мурнунда кол сорулгалар — СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарын, ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң чаа Конституцияларын, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң болгаш партия, чазактың өске-даа чугула документилерин ханы өөренири болур. Анаа кол кичээнгейни партияның теориязын болгаш политиказын коммунистиг тургузуушкуннуң практиказы-биле сырый холбаштырарынче, СЭКП-ниң делегей байдалынга хамааржыштыр ажыл-чорудулгазын болгаш идеологтуг демиселин өөрениринче, шиңгээдип алган билиглерин амыдыралга ажыглап, салган сорулгазын боттандырарынче угландырары чугула.

Партия органнарындан политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге партийжи удуртулганы хүн бүрү күштелдирери негеттинип турар. Өөредилгениң организастаарын болгаш оон шынарын экижидер сорулга-биле профэвилел, комсомол организацияларының, ажыл-агый удуртукчуларының харысалгазын бедидип, оон практиктиг угланыышкынын күштелдирер. Партия өөредилгезин күш-ажылчы коллективтерниң хүн бүрүлеги сорулгалары-биле сырый холбаары чугула. Ук өөредилгениң бүгү-ле звеноларының пропагандистерин шын шилип, өөредилгениң тускай кабинеттерин дерип, ында булуңнарны шимеп алган. Ам өөредилгеге херек чугула литератураларны, техниктиг херекселдерни болгаш көргүзүг материалдарын четчелээринче сагыш салып турар.

СЭКП райкому пропагандистерниң семинарларын ийи ай болгаш бир удаа эрттирип турарын планнаан. Бо өөредилге чылында партия, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгениң системазында 260 пропагандистер ажылдап эгелээн. Оларның аразындан дуржулгалыг пропагандистер: Т. С. Чимит-Доржу, К. К. Эмер-Сарыг, В. Д. Бекасова, Т. С. Кыргыс, К. С. Ооржак, Ак-Довуракта: Г. И. Свавильная, П. Н. Останина, М. С. Агбаан болгаш өскелерни-даа адап болур.

Чоокта чаа өөредилге чылын организастыг эгелээр сорулга-биле районнуң пропагандистер семинарын эрттирген.

О. МОНГУШ,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

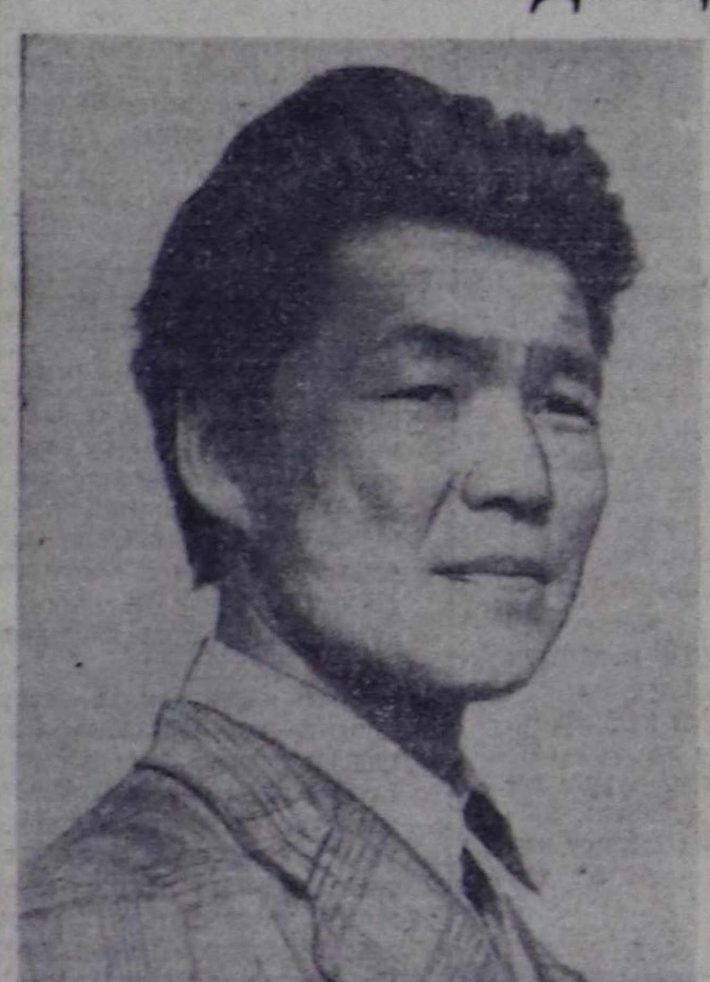

Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхозтуң Ак-Чыраа салбырының малчыннары оңгу беш чылдың үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир, ниитиниң малын кыштап хүрмендизажырар дээш кызымак ажылдап турарлар. 1978—1979 чылдың кыштаглаашкынынга белеткел ажылдары ол салбырда адакталып, хойга 26 кыштагларны бүрүн белеткеп алган.

Салбырның бригадир-зоотехниги коммунист М. Сүрүң-оолдуң ол ажылга киржилгези улуг. Оон удурткан хойжу бригадазы төрүүр 100 хойга онаапгтыр 86 хураганны камгалап ап, хойжу бригадалар аразында чарыштың мурнуку одуруунче үнген.

Совхозтуң коммунистери Маадыр-оол Маадырович Сүрүң-оолду совхозта партия комитединиң секретарының оралакчызынга соңгуп, улуг идегелди көргүскен.

Коммунист М. Сүрүң-оолдуң хөрек чуруун районнуң Хүндүлел самбыразында киирген.

ЧУРУКТА: М. Сүрүң-оол.

Сөзү, фотозу М. КАЛЧАННЫЫ.

СЫҢМАРЛАЖЫРЫ БЕРГЕ-ЛЕ-ДИР

Ийи — районда хөй чурттакчылыг суурларның бирээзи. Ол «Май 1» совхозтуң төвү. Мурнунда чылдарда манаа үлетпүр бараанпарының магазининден аңгыда, аъш-чемниң ийи магазини турган. Ынчан садып алыкчыларга дыка-ла таарымчалыг, кандыг-даа ээлчег чок турган.

Ам байдалывыс бергедээн. Бир магазинни дүжүргеш, оон турган бажыңын чуртталга бажыңы кылып каап. Чаңгыс магазинге кижилер ээлчегге үр туруп, хөй үе-шагын чидирер боор-дур. Ылангыя хлеб садып алыры дыка берге. Хлебти кежээ 4—5 шакта магазинге киирерге, хүнзедир хлеб манаап улус ээлчээн будап, чидирип алгаш, сыңмарлажып, иткилежип-ле эгелээр. Ынчап кээрде, күштүг кижилер ап үнер, кырганнар, бичии школачылар шедде калыр. Чамдыкта хлеб чедишпейн-даа баар чорду.

Чоокта чаа бир ындыг иткилежиишкинде хамааты Д-ниң өштү уштунган, амчиге чыдар ужурга таварышкан. Ол ышкаш өөреникчи бичии оол моорадыр кыстырган таварылга база бар. Чамдыкта ол кара чаңгыс магазинивис билдинмес чылдагаан-биле 2—3 хүн ажылдавайн баар-дыр.

Хагдынган магазинни катап ажыдар дугайында чоннуң дилээн райпо баштаар чери херекке албайн келген. Ынчалза-даа чоннуң дилээн хандырып, дыңнангыр болур дээрзин чогуур органнар райпога угаадып, биске дузалаар боор деп идегээр бис.

Д. АЙР-САНАА.

Тожу район.

ПАССАЖИРЛЕР САНАЛДАП, СҮМЕЛЕП ТУР

Бо чылдың сентябрь 8-те 210 (10807) дугаарлыг «Шын» солунга пассажир автостанцияларының болгаш автовокзалдарының ажылының база чонну хандырарының культуразын канчаар бедидериниң дугайында номчукчуларның ажык конференциязы эгелээнин дыңнаткан болгай. Манаа холбаштыр номчукчулар пассажир автотранспортунуң болгаш чолаачыларның ажылының дугайында база хөй чагаалар бижип турар. Ынчангаш ол бүгү темаларга чамдык чагааларны моон адаанда парладывыс.

Ажык конференцияның анкетазында пассажир автобустарының расписание-графиги таарымчалыг бе деп айтырыг база бар. Бо дугайында Эрзин болгаш Тес-Хем районнардан элээн каш чагаалар келген. Оларның ийизи бо.

Кызыл биле Эрзин аразында доктаамал автобус харылзаазы бар болгай. Ынчалзадаа ол черлер аразының автобус оруунга чоннуң хандырылгазы кончуг багай деп болур. Автобус Кызылдан Эрзинге келгеш, Мөрен болгаш Нарын суурларже ээлчештир (саарзык болгаш саарзык эвес санныг хүннерде) чедер ужурлуг. Чамдык хүннерде автобус орай келгеш, ол ийи суурнуң кайызынче-даа чорул шыдавайн турар. Оон чылдагааны автобустуң Кызылдан орай үнүп турарында-дыр. Мооң мурнунда автобус найысылалдан эртен 8 шак 45 минутада үнүп турган болгай. Ам хүндүскүнүң 14 шакта оон үнүп турар. Чер аразы ырак, 233 километр, а оон соонда үстүнде ады үнген суурларже база баар апаар болгай...

Оон аңгыда, автобустар чогуур шактарда үнмейн, график үреп турар таварылгалар бар. Чижээ, сентябрь 7-де 99—37 ТВВ дугаарлыг автобус чогуур шагында эвес, а кежээкиниң 17 шакта Кызылдан үнген. Ол-ла автобус Балгазынга орайтап келгеш, бир-ле кезээ үрелген. Ону чолаачы арай боорда кылып алгаш, Эрзинге дүнекиниң ийи шакта «союп» чеде берген. База ол-ла автобус даартазында дедир ээпкеш, Самагалдай безин четпейн, шуут үрелген. Таварылга боол трактор келгеш, сөөртүп алгаш, чоруй барган.

Автобусту Кызылдан он дөрт шакта үнер кылып каары дыка таарымча чок. Орук аразы ырак, пассажирлерниң доктаап, аштаныл-чемнениринге-даа таарышпас. Ынчангаш автобус эрги расписаниези ёзугаар үнер кылза кандыгыл деп айтырыглыг мен.

А. ТАВА.

Эрзин суур.

• • •

Бистиң районнуң төвү-биле харылзаажыр оруктарының байдалы дыка багай. Оон чижээнге Эрзин биле Нарын аразының оруун көргүзүп болур. Ону шагда-ла кылган, ынчалза-даа сөөлгү чылдарда кандыг-даа септелге ажылдарын кылбаан. Оон уржуунда ол суурларже автобустар чорууру безин бергедээн.

Автобус Кызылдан 14 шакта бистиң районче үнер апарган. Автобустар чолаачылары болгаш пассажирлер-даа Балгазынга кээп дүъштеп, чемненир, а Эрзин суурга баарга, орайтаан болгаш столовая хагдына берген болгулаар. Орайтаанындан автобустар чолаачылары оруу чүгээр дээп Мөрен суурже безин чорбайн баргылаар таварылгалар бар. Ынчалза-даа Кызылдан келген автобустар анаа-ла аалдар кезип, хууда чорууп кылып, харын-даа арагалаар чоруктар тургулааны билдингир болгай. Мээң бодап турарым: бир эвес Нарынче орук автобус чорууруңга таарышпас дээр болза, оода-ла Мөренче хүннүң чорул турар кылза таарымчалыг ышкаш.

С. МОРГУЙ.

• • •

Ажык конференцияның киржикчилеринге айтырыгларда хоорайлар, суурлар аразынга автобустар аргыжылгазының талазы-биле саналдар кандыгыл дээрзиниң дугайында айтырыг база бар.

Бистиң «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан суурунга Шагаан-Арыг АТБ-зиниң пассажир автобустары келбестээнден бээр чартык чыл ажа берген. Амгы үеде кижи бүрүзүнүң амыдыралынга ниитиниң автотранспортунуң ролю дыка улгалып, хүн бүрүнүң чугула херегдел-негелдези апарганы кымга-даа билдингир. Шагаан-Арыг АТБ-зиниң баштаар черинден, а ол ышкаш районнуң удуртур органнарындан-даа бистиң Арыскан чурттуглар орук-харылзаа дугайында айтырыг тургусканындан бээр он-даа чыл ажа берген. Херектиң ужуру чүдел дизе, орук доң үезинде пассажир арыгжылгазы эки, автобус үргүлчү кээп турар, чонга-даа таарымчалыг, чорук-даа чогумчалыг болур. А час дүжүп, чер эрип эгелээрге-ле, демги-ле «орук аарыы» эгелээр, ыңай-бээр, аъттыг-чадаг шуушкан чон-даа көвүдээр.

Арыскан-биле район төвүн, а ол ышкаш өске-даа суурларның аразынга харылзаа, ылангыя пассажир автобузунуң дугайында айтырыгны шиитпирлээр үези келген. Мен бо талазы-биле мооң мурнунда-ла чүүлдерни солуннардан номчуп турдум. Ол чериниң чонунуң болал [illegible] күзеп турары-биле алырга, хамык ужур орукта боор турар. Ынчангаш Арыскан оруунуң дугайында айтырыгны тургусса чогуур-дур.

К. ТОНГАК.

Улуг-Хем район.

• • •

Бистиң Ээрбек суурга автобус доктаар черге пассажирлер доктаап, манаар будканы туткан соонда ол чериниң чурттакчы чонунуң өөрүшкүзү улуг болган. Ынчанмайн канчаар, будка барда, автобус доктаамал чорул турар апаар болгай. Идегел удаткан чок буурап дүшкен, автобус келир хамаан чок, барааны безин көзүлбээн.

Ээрбек суур-биле республика найысылалы—Кызылдың аразынга автомобиль чоруур орук дугайында чугаа шаандан бээр туруп келгенин билир бис. Ынчалза-даа бо хүннерге чедир ол үзе шиитпирлеттинмээн: амгы үениң нарын автобустары чорууурунга орук таарышпас боорга, Автотранспорт эргелели-даа, Кызылдың пассажир АТБ-зи-даа ол чериниң чонунуң негелдезин хандырар арга чок боор турары чоп-даа ышаан. Ынчалза-даа Ээрбек биле Кызыл аразынга улуг эвес, бичии хемчээлдиг, ээлгир, чоруккур автобусту тускайлаза кандыг ирги деп саналдыг мен.

Б. ТОПЧУТ.

Бии-Хемниң Ээрбек суур.

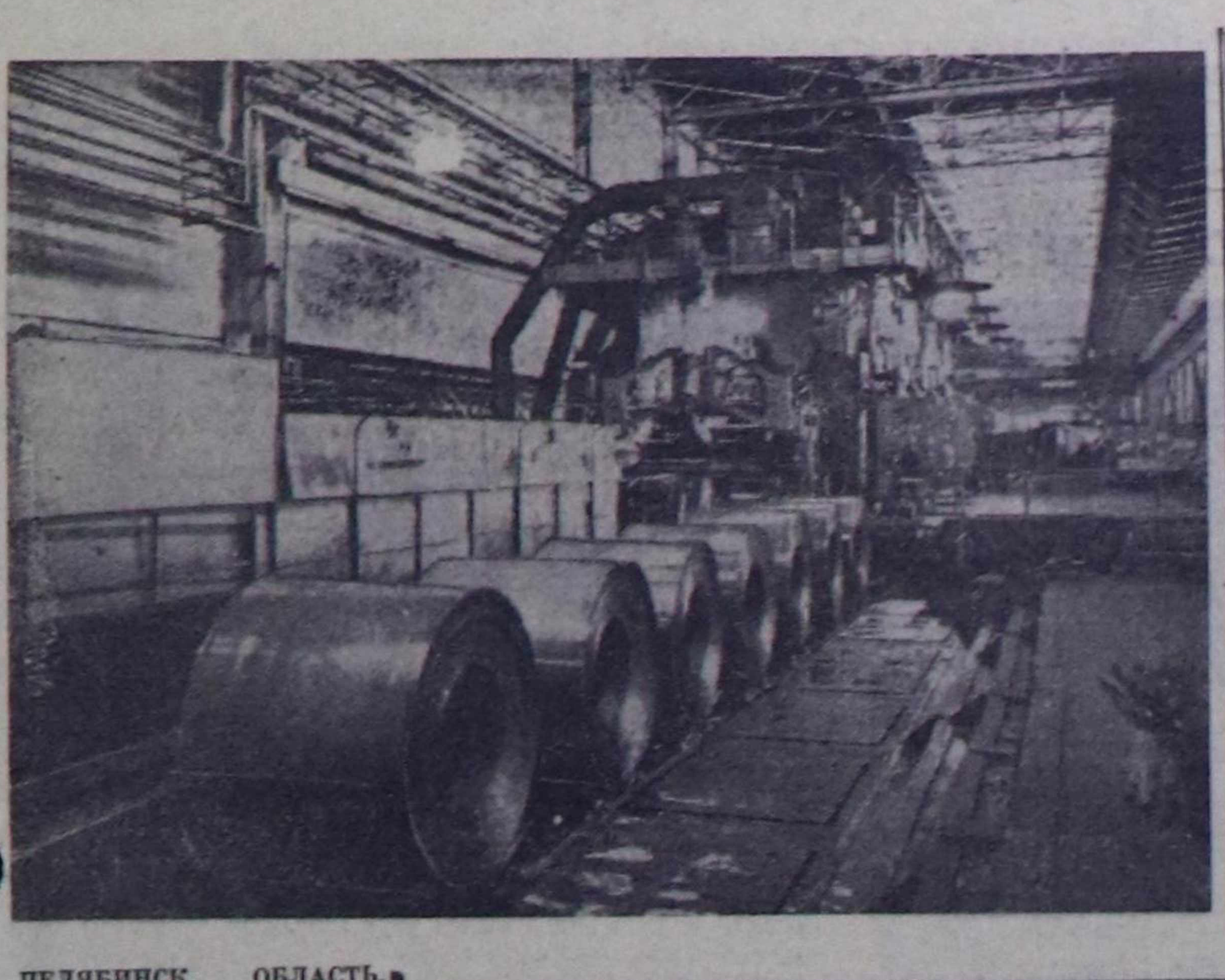

ЧЕЛЯБИНСК ОБЛАСТЬ. Магнитогорскиниң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинады каңны болгаш прокатты пландан ажыр бүдүрер талазы-биле чылга алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен. Оналдага немей каңны 101,9 муң тоннаны, а прокатты—24,9 муң тоннаны бүдүрген.

Чылдың эгезинден бээр 60 миллион киловатт-шак электроэнергияны камнап алган.

ЧУРУКТА: «2500» дээр соок шуткуушкун станы, ооң бүдүрген чуга демирлери Волжскиниң автомобиль заводунуң «Жигули» бүдүреринге ажыглаттынып турар.

Б. КЛИППИНИЦЕРНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КИЧЭЭНГЕЙНИ НЕГЭЭР

Амур областың Благовещенскиде «Сельхозтехника» каттыжышкынының район салбырының мастерскаязы чурттуң өске ындыг бүдүрүлгелеринге үлегер болур. Кадэз ажыл-агый машиналарының ажыглал-кадагалалының талазы-биле күрүне хайгааралының төлээлекчилери тракторлар, комбайннар, боду чоруур шассилер болгаш өске-даа кадэз ажыл-агый машиналарының септелгезин боттандырып турар 330 заводтарның, мастерскаяларның ажылы-биле танышканының, соонда кылган түңнели ындыг. Стандарттарның болгаш техниктиг саавырларның негелделерин септекчилерниң канчаар күүседип турарын олар хынап көргеннер.

Ийи чыл бурунгаар Благовещенскиге: «18523-73 «Тракторлар болгаш комбайннар дизельдери. Капитал септелгеге киирериниң болгаш капитал септелгеден үндүрериниң негелделери» деп күрүне стандартын шиңгээдип эгелээн. Шиңгээдип эгелээн дээрге-ле мурнакчы бүдүрүлгелерниң дуржулгазын болгаш кезектер белеткээр заводтарның күзелдерин мөөңнээн техниктиг нормалар документилериниң негелделеринге дүүштүр бүгү ажылды организастаары-дыр.

Литва ССР-ниң районнарының хөй кезиинде септекчилер машина бүдүрүкчүлериниң күш-ажылын хүндүлээр, боттары ажыл-ишчи, техника талазы-биле шыырак билдилиг. Молет, Шилуте, Юрбар районнарның «Сельхозтехника» салбырларында, Укмергениң, Гаргждайның септелге-механиктиг заводтары машиналар болгаш механизмнер септелгезин аажок экижиткеннер. Чижээ, Молет районда тракторлар чуур камераның болгаш кезектерни септеп, будуур участокту тургускан, кезектерни ажылдадып, шенээр стендилерни белеткээн.

Эрткен чайын чамдык районнарда септелге бүдүрүлгелериниң тудуу болгаш реконструкциязы дүргедээн. Ооң ындызы билдингир: амгы үеде кадэз ажыл-агый хөй техниканың эдилекчизи болу берген. Ооң чогумчалыг эдилели чүгле механизаторлардан хамааржыпас. Машина бүрүзү заводка азы тускайлаң мастерскаяга чогуур үезинде техника талазы-биле билдилиг ажаалданы негээр. Ындыг ажаалданы организаставас чүве болза, машинаның ажылдаар хуусаазы 1,5—2 катап кызырлыр. Ону практика болгаш шинчилелдер бадыткаан.

Ындыг турбуже, кадэз ажыл-агый техниказының септелгези бөгүн эвээш эвес дүвүрээшкиннерни, сагыш човаашкыннарын болдуруп турар. Кадэз күш-ажылдың чепсегленииишкининиң бедип турарының дугайын чоргаарал-биле чугаалап болур. Амгы үеде колхозтарның, совхозтарның, районнар аразының бүдүрүлгелериниң бир ажылчынынга 19,9 аът күжү онаажып турар — 1965 чылда турганындан 2,5 катап хөй. Кадэзниң техниктиг хандырылгазының улам ыңай өзүлдези үлетпүрден кадэзге бердинип турар машина, дериглерниң камналгалыг, шын эдилелинден улуу-биле хамааржыр.

Күрүне хайгааралының төлээлекчилери 330 заводтарны болгаш мастерскаяларны хынаанының түңнелинде техниканы септелгеге дужаарының хөй-хөй хажыдыышкыннарын илереткеннер.

«Казсельхозтехниканың» Алма-Атада дуржулга-шенелде заводунда безин тракторларны септелгеге четче эвес, малгаш-довураан аштавайн дужаап турар. Септекчилер трактор моторларының эдилеп эгелээнден бээр азы сөөлгү капитал септелгеден бээр ажылдап келгенниниң формулярларын албайн турар. Казахстанда шупту 23 бүдүрүлгелер хынаттынган. Оларның чээрбизи стандарттарның болгаш техниктиг саавырларның негелделерин үреп турар болган.

Септелгеже дужаалга—машинаның катап тургустунар оруунуң эгези. А олар ажыл-агыйларга кандыг апарган эгиттинип турарлары? Машиналарның кезектериниң сезен хуузун солувайн септеп, селевээн эгидип турар заводтар болгаш тускайлаң мастерскаялар чуртта эвээш эвес. Үстүнде адаттынган Благовещенскиде септелгениң шынарын башкарар системаны безин шиңгээдип ап турар. Саналга техниказын эдилээриниң болгаш хайгааараарының чуруму тодарадыр стандартты ында ажылдап кылган. Өске сөс-биле чугаалаарга, бар турар аргалары өскелерниң-биле дөмей-даа болза, ында ажыл-херекти техника талазы-биле билдилиг, харыысалгалыг чорудуп турар.

Чер болганда ындыг эвес болуп турары хомудангчыг. Дыка хөй мастерскаяларда септелге куду шынарлыг. Белорус ССР-ниң, Армян ССР-ниң, Кыргыс ССР-ниң, Туркмен ССР-ниң, Эстон ССР-ниң, Россия Федерациязының чамдык крайларының болгаш областарының бүдүрүлгелеринде байдал ындыг.

В. БЕЛЯЕВ,
СЭТА-ның хайгааракчызы.

Бомбурзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ДУРЖУЛГАНЫҢ БАЙЛАК ҮНДЕЗИНИ

ПРАГА. (СЭТА). Социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң бүгү талаларынга СЭКП-ниң политиказы биске байлак болгаш көнчүг улуг үнелиг үндезин чүүл болур деп, ЧКП ТК-ның органы «Руде право» солун «СЭКП-ниң идеологтуг ажылының чугула айтырыглары» деп Л. И. Брежневтиң чугааларының ийи томнуг чыылдазының ССРЭ-де үнгени-биле холбаштыр бижээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының ажылдарында партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын боттандырып чорудары-биле, экономикага, культурага, кижилерни кижизидеринге, массалар ортузунга партияның политиктиг ажылын организастаарынга партийжи удуртулганың деңнелин бедидери-биле холбашкан кол теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыглар илереттинген деп, солун онзалап демдеглээн. Социалистиг өске чурттарның акы-дунмалышкы партияларынга көнчүг улуг үнелиг чүүл болур идеологтуг ажыл-чорудулга талазы-биле СЭКП-ниң дуржулгазының ханы анализин болгаш түңнээшкинин номда берген. Идеологтуг ажыл бүгү партияның, бүгү коммунистерниң хереэ болур дээр дугайында Л. И. Брежневтиң чугаалаан чүүлдүг принципиалдыг ужур-дузалыг. Идей-политиктиг ажылды ажыл-агыйны углап башкарарының тодаргай түңнелдери-биле сырый холбаа-рының болгаш бот-боттарының аразында харылзаалыг болу-рунуң эргежок чугулазынче бодунуң чугааларынга Л. И. Брежнев кичээнгейни хөй удаа угландырып келген деп, «Руде право» демдеглээн. Езулуг дээштиг организакчы болгаш идей-кижизидикчи ажылдың кол негелдези болза субъективизмни болдурбайн турары болгаш бодунга база долгандыр турарларга бедик негелдени, бюрократизмге болгаш формализмге хамаарышпас тыр эптеш чок болурун негеп турар ленинчи чогаадыкчы стиль болур. Тодаргай байдалда айтырыгларны шиитпирлээрин ленинчи ёзу-биле көөрүн хапызы-биле тайылбырлап турар эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер» болгаш «Катап тургузуушкун» деп сактыышкыннарын чыылдада киргенниң фактызы улуг чүүлдүгзүнүүшкүнү болдурган.

Даштыкы политиканың айтырыгларын, делегей харылзааларының идеологтуг талаларын номда ханызы-биле анализтеп көрген деп, «Руде право» айыткан. Даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгага чедиишкин идеологтуг демиселди кошкатпас ужурлуг болгаш ындыг болурдаа ужурлуг деп бодал кол черни ээлээн.

Делегей харылзааларының улам ыңай хөгжүүрүнге социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазының быжыглары, оларның идейлиг болгаш политиктиг чаңгыс эви, чаа хевириниң харылзааларын ханыладыры шиитпирлиг ужур-дузалыг болур деп, «Руде право» демдеглээн. Ону Л. И. Брежневтиң чугааларында улуу-биле онзалап демдеглээн, чүге дээрге бистиң чурттарывыстың бүгү талалыг хөгжүлдези, оларның дүүштүрген даштыкы политиказы болгаш идеологтуг кады ажыллажылганы ханыладыры империализмге, неоколониализмге болгаш милитаризмге удур демиселди күштелдиреринге принципиалдыг ужур-дузалыг болур.

Делегейниң социалистиг системазын быжыглаарын болгаш улам ыңай өстүрерин делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинин сырый каттыштырарын СЭКП бодунуң эң чугула хүлээлгези кылдыр санап келген болгаш санап турар. Марксизм-ленинизмниң кол принциптериниң бирээзи болур пролетаржы интернационализмниң көнчүг улуг ужур-дузазын доктаамал онзалап демдеглеп турар Л. И. Брежневтиң ажылдарында ол айтырыгларның көскү черин ээлеп турары билдингир болгай деп, «Руде право» бижээн.

АЖЫЛЫН ДООСКАН

АДЕН. (СЭТА-ның корр.). Йемен социалистиг партияның I съездизи бодунуң ажылын дооскан. Ооң ажылының баштайгы хүнүнде ол партияны тургусканын чарлаан. Бодунуң ажыл-чорудулгазын эртемниг социализмниң үндезининге тургузуп турар чаа партияны тургусканы демократтыг Йеменниң амьдыралында ёзулуг-ла кайгамчыктыг болуушкун болган.

ЙСП-ниң I съездизи демократтыг Йеменниң улузунуң национал-демократтыг чаартылгаларының үе-чадазын доозар болгаш социализм тургузуушкунунче шилчиир кирер дээн быжыг шиитпирлиин болгаш чайгылыш чок тура соруктуун көргүскен. Ооң Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг оон-даа өске чурттар-биле, делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкини-биле эвилелди доктаамал быжыглаарынче чүткүп, эртемниг социализмниң ревизиялаар дээн кандыг-даа оралдажыышкыннарга удур демисежиринче чүткүп турарын ол илереткен.

Тайбыңны камгалаарынче, янзы-бүрү ниитилел тургузугнуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ доггуннаашкынының принциптерин сагыырынга, политики херектеринге киришпезиниң болгаш тускай доггуннаан чорууп хүндүлеп көөрүнүң үндезининге ол кавыының бүгү чурттары-биле найыралдыг харылзааларны хөгжүдеринче угланган демократтыг Йеменниң даштыкы политиказының үндезиннерин съезд база катап бадыткаан.

Съездиниң шиитпирлеринде болгаш резолюцияларында, делегаттарның саваалдарында империализмге, сионизмге, расизмге болгаш реакцияга хамаарыштыр ЙСП-ниң чайгылыш чок туружу илереттинген. Араб кавыга империализмниң болгаш реакцияның туруштарын быжыглаарынче, араб национал-хосталгалыг шимчээшкинни, чижээлээрге, Палестинаның хосталгалыг шимчээшкинин узуткаарынче угланган Чоокку Чөөн чүкке америк-сионисчи «садатчы» планнарга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны ол шиитпирлерде берген. Кэмп-Дэвидке болган дугуржулга Садаттың империализмниң болгаш сионизмниң чалчазы, араб революстуг болгаш Африканың национал-хосталгалыг шимчээшкининиң дайзыны болур ролюн сонгалап илереткен деп ол шиитпирлерде демдеглээн.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкыныңче чедип алырының херээнге, боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарынга, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынга, империализмниң агрессчи угланыышкынынга ойтур шавыышкын бээринге социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының, чүнүң-даа мурнунда Совет Эвилелиниң күженишкиннеринге ЙСП-ниң съездизи бедик үнелээшкинни берген.

Партияның ажыл-чорудулгазы демократтыг централизмниң, коллективтиг удуртулганың, партияның иштики демократиязын хөгжүдериниң, шүгүмчүлелдиң болгаш бот шүгүмчүлелдиң методун ажыглаарының принциптеринге үндезилеттинер деп айыткан ЙСП-ниң Уставын съездиге хүлээп алган. Йемен социалистерниң программазын база чүүлдүгзүнүп көрген. Ол программа национал-демократтыг революцияны доозарының үе-чадазында партияның болгаш улус массаларының политиказын база сорулгаларын, демократтыг Йеменниң социализмче улам ыңай шимчээшкининиң перспективаларын тодаргайлаан.

Съездиниң делегаттары партияның удуртукчу органнарын — Төп Комитетти, Политбюрону болгаш секретариатты соңгааннар. ЙСП ТК-ның Чиңгине секретарынга Абдель Фаттах Исмаилди соңгаан.

АКШ-ТЫҢ КАЖАРЛААШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. Диктатор Сомосаны доп-дораан халаштыларын, дептшилгелиг социал-экономиктиг чаартылгаларга боттарының үлүг-хуузун киирерин белен бүгү күштерниң киржилгези-биле демократтыг чазакты тургузарын Никарагуаның калбак оппозистиг фронтузу негээн. Чуртта кризисти шиитпирлээриниң болгаш байдалды чогумчударының планы тайылбырлаттынган медегелди ол фронт парлаан.

Никарагуага демократтыг ниитилелди тургузарынга үндезин кылдыр ук фронт минимум-программаны саналдаан, ында чижээ, национал гвардияны эде организастаары, политиктиг ажыл-чорудулганы хостуг болдурары, политиктиг чылдак-биле хоругдаттырган бүгү кижилерни хостаарын көрүп турар. Ол негелделерни боттандырары — тайбыңны матадылааарының, никарагуа улустуң хан төгүүшкүннерин соксадырының болгаш ону човулаң-хилинчектен чайладырының кара чаңгыс аргазы болуп турар.

• • •

САН-ХОСЕ. Сомосаның ирип-чыдаан ёзу-чурумунга чүүл-бүрү деткимчени көргүзүп турар Каттышкан Штаттарның политиказын Национал хосталганың Сандино аттыг фронтузу буруу шапкан. Диктаторжу ёзу-чурумнуң тынын алыр, ону эрге-чагыргага хевээр арттырар дээш бүгү-ле болдунгу дег чүүлдерни кылып турар АКШ-тың дипломатиязы шавар халдаашкынче кирипкен деп фронтунуң ында тараткан медегелинде демдеглээн. Чогум-на харын ол сорулга-биле Вашингтон Сомосаның болгаш калбак улусчу фронтунуң аразынга чугаалажыышкыннарга харылзаштырыкчы болур дузазын көргүзерин саналдаан.

Сомосаның болгаш оппозицияның төлээлекчилериниң аразында «билчиишкин» Никарагуада тыптып келген дээр аянныг чүвени хөй-ниитиге бүзүредир дээш америк пропагандачы машина база ажылдай берген. Ол шын эвес-тир, кадыг-дошкун дераниилээр болгаш өлүрер-чидирер чоруктуң дузазы-биле харын эрге-чагыргада ызыртынып турар ёзу-чурум-биле билчиишкин дугайында кандыг чугаа турар боор деп медегелде онзалап демдеглээн.

Коста-Риканың кызыгаарларын Никарагуаның шериглериниң үреп турарының дугайында айтырыгны Америк күрүнелер организациязынга көөрүн узамдыктырар дээш АКШ-тың администрациязы бүгү-ле болдунгу дег чүүлдерни кылып турар—деп, ол чурттуң «Република» солуну бижээн. Бодунуң чалчаларынга ыйыышкын таварыштырбышаан, Вашингтон Сомосагадаа, Коста-Рикага-даа таарышкан ындыг шиитпирлээшкинни дилеп тыварын кызыдып турарын ол солун демдеглээн.

Коста-Риканың президентизиниң, даштыкы херектер министриниң болгаш хоойлужудулга хуралының даргазының кады кылган медегелинде демдеглээнин ёзутаар алырга, Коста-Риканың туружу өскерлиш чок артар. Бир эвес Америк күрүнелер организациязы ук чорулдаэни шиитпирлептер шинек чок болур чүве болза, Коста-Рика оортан бодунуң үнериниң дугайын бодаар ужурга таваржы бээр деп ол медегелде онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Гватемалада ажыл соксадыышкыны уламчылавышаан. Чурттуң экономиктиг амыдыралы мунчураан: транспорт ажылдавастаан, хөй-хей бүдүрүлгелер болгаш күрүне албан черлери хагдынган. Өөредилге черлеринде кичээлдер соксаан. Дерзиилээшкинниң өскенинден база амыдырал болгаш күш-ажыл байдалдарының дорайтааныңдан чоннуң килеңнээр чорууну чалгыын шаажылал, күчүлел дузазы-биле ара соксадырын реакцылыг ёзу-чурум оралдажып турар.

ЧУРУКТА: полицейжилер күрүне албан черлериниң бирээзиниң эжииниң акызында турлар.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

НЕЙТРОННУГ БОМБАНЫ ХОРУУР

Нейтроннуг бомбаны бүдүреринге хөй миллион акша үндүрер дугайында хоойлу төлевилелин чүүлдүгзүнер деп АКШ-тың сенадының шиитпири совет кижилерниң ханы килеңнээшкинин болдурган. Ол шиитпирни ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам ыңай өскүдериниң оруунга чаа базым, тайбыңга өжээнниг күштерниң чавырлыышкын чорудулгазын кошкадырыче, бистиң планетавысты «соок дайынның» байдалынче база катап киирер деп чүткүлүг кылдыр олар санап турар.

— Империализмниң болгаш реакцияның күштери делегейниң хөй-ниитизиниң удурланыышкынын тоол көрбейн, боттарының айыылдыг планнарын боттандырып чорударын чедип алыр оралдажып турар. Олар нейтроннуг бомба-биле агрессчи НАТО блогун чепсеглээринче чүткүп турар. Ынчангаш ол планнарга удур, өлүмнүг чепсекти хоруурун дээш тайбыңга ынакшылдыг күштерниң улам-на идепкейлиг демисели эргежок чугула. Тайбыңны быжыглаарынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче угланган Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның күчүлүг, чайгылыш чок демиселин калбаа-биле деткээн. Быжыг тайбыңның хандырарының эрге-ажыктары-биле болган совет эгелекчи саналдарга бедик үнелелди КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXIII сессиязының киржикчилери берген — деп, Моссоветтиң депутады, Владимир Ильич аттыг электромеханика заводунуң токары В. Тихомиров медеглээн.

Ленинградтың «Большевик» заводунуң слесары В. Карпов мынча деп онзалап демдеглээн:

— Боттарының шериг чепсегленииишкининге чаа араатанзыг чепсекти мнап-ла немеп алырын чедип алыр дээш нейтроннуг бомбаның камгалакчылары «Чөөн чүктен айыыл» дугайында мегө бодалды өскүдүп турар. Ынчалза-даа оларның антисоветтиг калчаалыг пропагандазының мегези бүгү кижилерге илдең. Бис дайын күзевейн турар бис. Бистиң чуртувустуң чаа, тайбың эгелекчи саналдарын чүректиң ханызындан деткип турар бис.

— Ядролуг дайынның айыылындан улустарны долузу-биле чайладыры совет саналдарның үндезини болур. Нейтроннуг бомбаны бүдүреринден бот-боттары ойталаар талазы-биле чогуур күрүнелерниң дугуржулгазын чедип алырының дугайында санал ындыг сагыш салыышкынны илередип турар. Совет Эвилелиниң тайбың эгелекчи саналдары бүгү кижи төрелгетенниң кол эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Черде бүгү чаш уругларның келир үези дээш бистер, иелер, нейтроннуг бомбаны хоруурун негеп турар бис—деп, Киргизияда Панфилов аттыг колхозтуң звеночузу Маадыр-ие К. Сулейманова чугаалаан.

(СЭТА).

ТЕРГИИДЕП БОЛУР

Горизонтуга чедир чыскаалып алгаш, тудуг машиналары бот-боттарының соондан оожум шимчеп турарлар. Оларның соонга чеди метр бежен сантиметр калбак оруk артып калыр. Ол оруk бир шак болгаш-ла 200 метр узап турар. Брест—Москва оруунуң участоктарының бирээзиниң чаартылгазының «базымы» ындыг. Алыс утказы-биле алырга тергиин чаа автооруkту тудуп турар.

Ол оруkту амгы үениң эң чаа оруk-тудуг техниказы туда берген. Автооруkту тударынга шууштурар арганы берип турар дериг-херекселдерден болгаш бедик бүдүрүкчүлүг машиналарның комплекизинден ол техника тургустунган. Дең бүдүрүкчүлүг-биле болгаш технологтуг дес-дараалашкаа-биле бот-боттарының аразында харылзаалыг ол техника үзүктел чок тудуг конвейерин тургузуп турар.

Шылгалдаларны чедиишкинниг эрткеш, оруk-тудуг комплекстери чурттуң элээн каш транспорт тудугларында ажыглаттынып турар. Оларның саны улам өзер—ындыг техниканы үндүрери СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринде көрдүнген. Бүгү-эвилелдиң «Союздормашина» бүдүрүлге каттыжыышкынының бүдүрүлгелери ол техниканы бүдүре берген. Ооң начальниги Ю. Дейнего мынча деп чугаалаан:

— Ындыг комплекс хөй чүүлдүг кылып болур—олар ажылдарны долузу-биле механизастаарын хандырар: довуракты оруктай төгериндеп эгелээш бетон салырынга чедир, оруктуң кырын шеверлээринге болгаш хуваалда дилиндектерин чорударынга чедир кылыр. Бо бүгүнү автоматиканың контролю-биле чорудуп турар. Тудугнуң темпилери солун: оруk-тудуг комплекизи бир шак дургузунда аңгы-аңгы машиналарның ийи ажылчын ээлчег иштинде кылыр ажылын кылып каар. Ынчангаш ол комплексти кожуп чоруур элээн каш бетон заводтар болгаш 90 аар чүък сөөртүр машиналар хандырып турар.

Бедик бүдүрүкчүлүг комплекстерни узун болгаш бедик шынарлыг оруктарны дүрген тударынга хереглээр. «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарынга» дүүштүр беш чыл дургузунда ниити-күрүне болгаш республика ужур-дузалыг барык-ла 15 муң километр оруkту тудары болгаш чаартыры төлевилеттинген.

Автооруктарның тудуунуң бедик темпилерин болгаш чаартылгазын, оларның бедик шынарын чүгле машиналарның комплекстери хандырып шыдаар. Чижээ, Брест-Москва оруунуң чаартылгазын кыска хуусаада, Олимпиада-80-ниң ажыттынарынга чедир доозар. Оруктуң шынарының дугайын ооң техниктиг категориязы херечилеп турар. Аңаа машиналар шакта 150 километр чедир дүрген чоруп болур.

Беш чыл дургузунда машина кылыкчылары транспорт тудугларынга чээрби комплекстерни бүдүрүп үндүрер.

Г. ХАЦЕНКОВ,
СЭТА-ның корр.
Москва.

АКШ-тың талыйган дайынзырак бюджеди

ВАШИНГТОН. АКШ-тың дээди хоойлужудукчу органы боо-чепсекти улам ыңай эндере бүдүрерин чөпшээрээн. Америк конгресстиң ийи палатазы камгалал министерствозунуң бюджедин АКШ-тың төөгүзүнде эң улуг—117 миллиард 300 миллион доллар кылдыр чүүлдүгзүнүп көрген, бо дээрге эрткен чылын Пентагонга дөзевилеп бергенинден 7 миллиард доллар хөй-дүр.

Ынчаарга 117,3 миллиард доллар октябрь бирде эгелээн 1979 саң-хөө чылында АКШ-тың шериг дөзевилелдериниң хемчээлдериниң долу көргүзүү болбайн турар. Камгалал министерствозунуң хереглелдеринге чарыгдалдарның «үстүү» ниити хемчээлин бо чылын мооң мурнунда-ла 128,5 миллиард доллар кылдыр хоойлужудуп доктааткан. Ындыг «ийи дакпыр бухгалтерия» Пентагоннуң эргезинге аажок хөй курлавыр акша берип турар. Янзы-бүрү шериг программаларынга ол түңнерни Пентагон бодунуң көргенин ёзутаар кезээде канчаллдыр-даа ажыглап болур.

Боо-чепсектиң эң чаа системаларын, чижээ, диптер аразынга ужутар «МХ» дээр ракеталарның чаа хевирин, суг адаанга эжиндирер атомнуг «Трайдент» дээр хемелерни, шеригниң өске-даа техниказын тургузар талазы-биле эртемшинчилел ажылдарын күштелдирер арганы ол акша Пентагонга бээр. НАТО-нуң шериг күчүзүн күштелдирериниң планнарынга дүүштүр Барыын Европага АКШ-тың чепсектиг күштерин өстүреринге чарыгдаллар бюджетте көрдүнген. АКШ-тың девискээринге болгаш даштыкыга шериг базаларының база өске-даа объектилерниң тудуун калбартырынга акшаландырыышкыннар дугайында шериг эрге-чагыргаларның негелдезин хандырган.

Бо чылын шериг бюджединиң төлевилелин чугаалажыры конгресске «илдик чок» эрткен. Боо-чепсекти эндерилдир бүдүрерин шынар талазы-биле чаа чадаже шилчидериниң чаа чагыглары болгаш оортан кедергей хөй ажыкчончааларны ап турар шериг-үлетпүр комплекизин соруk киирген шуугаазыннyг антисоветтиг кампания аңаа идиг берген.

Америк аг-шеригниң бүгү-ле негелде-хереглелдерин хоойлужудукчулар шуут-ла хандырып берген деп, америк политиктиг хайгааракчылар айтып турар.

• • •

САН-ФРАНЦИСКО. АКШ-тың шериг чарыгдалдарының үргүлчү өзүп турары миллион-миллион американнарга аар үүрге болуп, инфляцияның өзеринге, ажыл чоктарының көвүдээринге идиг берип турар. «Пентагоннуң бюджеди болгаш ажыл чокталыышкыны» деп шинчилелде ону айтып турар. Чепсектиг күштерни ажаап-тежээринге болгаш боо-чепсектиң чаа системаларын тургузарынга берип турар миллиард-миллиард долларлар чуртка «чонну ажыл-биле хандырарынга идиг берип турар» деп, шериг-үлетпүр комплекизиниң пептередип турар хоозун бадыткалдарын шинчилелдиң автору М. Андерсон сойгалап илереткен. «Шериг чарыгдалдары кижилерни ажыл-биле хандырардан туржук, харын ажыл чокталыышкынының өзеринге идиглиг болуп турар. АКШ-тың шериг бюджединге бир миллиард долларны немээн санында-ла, АКШ-ка ажылдаар 12 муң чер ис чок чиде бээр» деп ол демдеглээн.

Пентагоннуң чилбизин хандырар чорук калбак массаларның эрге-ажыктарынга эң күштүг каража-когаралды чедирип турар, чүге дээрге, кадык камгалалын, өөредилгени, чуртталга тудуун киириштир, соңгаарладып болбас иштики программалар боттандырарынга дөзевилелдер ол санында-ла кызырлып турар болгай.

Акша-хөреңгилерни сарыыл чок чарыгдаарының аар уржуктарының бүзүреддиг чижээ, америк башкыларның байдалы болур. 1976 чылда АКШ-тың педагогика институттарын дооскан барык 200 муң кижиниң аразындан 92 муң башкы ажыл тыппаан. Оларны ажыл-биле хандырарынга Пентагоннуң дөрт-ле хүн дургузунда чарыгдаар каантар акша-мөңгүнү шуут четчир ийик деп, М. Андерсон айыткан.

Шериг сорулгаларынга чарыгдалдарны 5-тен 7 миллиард доллар чедир кызырарын соңгулдалар мурнунда аазааш, оозун уттупкан америк амгы эрге-чагыргаларны шинчилелдиң автору шүгүмчүлээн. Олтуң безин ажылдаар 178 муң черни хандырып болур ийик деп, автор онзалап демдеглээн.

«Америк шериг бюджедин кызырбааан шаанда америк экономиканың эң чидиг айтырыгларын шиитпирлээри болдунмас» деп шинчилелде чугаалаан. Шериг чарыгдалдарын бети дээрге 25 миллиард долларга кызырары безин 290 муң американнарны ажыл-биле хандырып болур ийик деп бодалын автор чугаалаан. Шериг үлетпүрүнүң дыка хөй кезиин тайбың угланыышкынче шилчидерин көрүп турар хоойлуну хүлээп алырының эргежок чугулазын М. Андерсон база айыткан.

В. ЧУКСЕЕВ.
(СЭТА).

МЕДЭЭЛЕР

Парлалга чагыдылгазы

Бай-Тайга районнуң ажыл-агый, бүдүрүлге болгаш албан организация черлеринде парлалга чагыдылгазы түлүктеп, 4600 ажыг экземпляр солуннар болгаш журналдар чагыттынган. Парлалга чагыдылгазынга идепкейлиг киржип турар коллективтер хөй. Бо хүннерде «Кара-Хөлде» 682, Тээли ортумак школазында 660 чагыдылга бижиттинген. Ол ышкаш бо ажылды эки организастап турар өске-даа черлерни адап болур.

Бо чугула ажыл-херекти бедик деңнелге организастап чорударынга партия организациялары улуг рольдуг. Парлалганың хөй-нийти тарадыкчылары номчукчуларның күзээнин ёзугаар солуннар, журналдарны чагыдып, оларга сүмени кадып турар.

Б. БАРБА.

• • •

Ол-ла районда «Мурнакчы» совхозта партия организациязы 1979 чылдың парлалга чагыдылгазын багай эвес чорудуп турар. Бо ажылга парлалганың хөй-нийти тарадыкчылары болгаш почтачылар идепкейлиг киржип турарлар.

Парлалганың хөй-нийти тарадыкчылары Очур Чымы, Кертик Доңгак, Каң-оол Серенот олар 200—250 кезек чагыдылганы организастааннар. Чамдык номчукчулар 4—5 чедир солуннарны болгаш журналдарны чагыдып алганнар. Оларга малчыннар Салчак Чугдур, Доңгак Адыг-оол, Хомушку Кызыл-оол, трактористер Хомушку Очур, Николай Хертек хамаарышырлар.

С. КАРА-САЛ.

• • •

Кинолекторий

Мугур-Аксы суурнуң Культура бажыңынга «Кижи болгаш хоойлу» деп кинолекторийни эрттирген. Аңаа лекцияны район прокурору К. Оюн номчаан. Арагалаар чорукту болдурбазының база арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирериниң, ыланғыя аныяктарның арага-дарыга хандып, кем-херек үүлгедирин болдурбас хемчеглерниң дугайын лектор чугаалаан. Солун лекция дээш чыылганнар өөрүп четтиргенин илергейлээннер. Лекция соонда ол-ла темага хамаарышкан киножурналды үндүрген.

Мындыг янзылыг солун лекция болурга чурттакчыларның эвээш болуру хомуданчыг. Ылаңгыя маңаа аныяктарны хөй-биле киириштирзе чогуур.

И. ДОСТАН.

Мөңгүн-Тайга район.

• • •

Өрттен камгалаан

Суг-Аксы суурда өрттен камгалал отрядыө орт-халап болган таварылгада шалыпкын, организастыг чорууну көргүзүп, дүрген дузаны чедирип турар. «Алдан-Маадыр» совхозтуң ховуга саваны, Ак-Тал фермазының улуг сарааты сигенин өрттениң бээрге, өрттен камгалал отряды коңгуг дүргени-биле өжүргеннер. Ол ышкаш О. Бурзууна, О. Очур оларның бажыңнарын, херим-кажаазын өрттен камгалаан. Черле орт командазының кежигүннери Сүт-Хөл девискээринге болгулаан өрттерни дүрген өжүрер дээш дидим, аваангыр хемчегни ап келгеннер. Б. Оңдар, А. Доңгак, Ю. Бокаштай олар онза шылгарап эрес-кашпагай чоруун көргүскен. Өрттен камгалал отрядынга ажыл-агыйның уаурткучулары, чоң өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

Тываның комсомол шаңналының лауреадынга кандидаттар

«МӨӨРЕЙНИҢ» МӨӨРЕЙИ

Республиканың хөгжүм-шии театрының хоочун-даа, аныяк-даа артистери мергежилин бедидер сорулга-биле чаа-чаа рольдарны шиңгаан дашкаар ойнап, шиилерни белеткеп тургузуп турар апарган. Ону артистер боттарының инициативазы-биле кылып келгеннер. Ындыг инициативаны аныяк артистер Люндуп Солун-оол, Дадар Барынмаа, Хертек Шириин-оол олар база үндүрүп, аныяк кыргыс драматург Мар Байджиевтиң «Мөөрей» деп шиизин сценажыткаңнар. Шиини артист Дадар Барынмаа чедиишкинниг очуулдурган.

Шии амгы үениң кижилериниң ажы-чаң кижизидилгезиниң, чүгле бодунуң думчууң борастаар, хуу өнчүзүрек, ниитиниң херээнге кирипшес кижилерниң болгаш Төрээн чуртунуң, чонунуң мурнунга төлептиг, боттарының амы-хуу амыдыралының чедимче чок апаар байдалдарынга-даа торулбас ынакшаапнарының дугайын көргүзүп турар.

«Мөөрейде» болуп турар болуушкуннар бистиң артистеривиске шагда-ла билдингир. Ынчалза-даа рольдарны ойнааны бир янзы. Артист Д. Барынмааны хөй рольдарга көргүлээп бис. Бо удаада артист ёзулуг арыг сеткил деп чүл дээрзин, ёзулуг ынакшылды тывары берге деп чүвени, ол ынакшылды тывар да берге оруктарны эртер деп чүвени көргүскен. Ол ышкаш ийи ынакшышкан чүректер бот-боттарын тывчып алгашдаа, кады чурттап шыдавазын база көргүскен. 22 харлыг аныяк кыс Нази кезээ мөңгеде ажы-төл чок боол артар, а ооң ынакшааны Азиз өлүмнүг аарыгга туттурган, сөөлгү хонуктарын, шактарын манаан турар...

Артист Л. Солун-оол биске эки кижилер дугайында хөйхөй рольдарны ойнап көргүскен болгай. Артизивис бо удаада чүгле бодун бодаар, өнчүзүрек, кижилер хүндүлеп билбес кижиниң ролюн ойнап, сойгалап турар. Ук рольду Л. Солун-оол мооң мурнунда ойнап турган рольдары ышкаш чедиишкинниг күүсеткен.

Далай кызыгаарынга шериг хүлээлгезин эрттирип тургаш, муң пассажирлиг теплоходту озал-ондакка таварыштырып болур турган, суг адазының чазылган атомнуг хемезинден чайладыр дээш боду радиацияга таварышкаш аар аараан, кижилиг мөзү-шынарлыг далайжының ролюн шиниде артист Хертек Шириин-оол ойнаан. Артистиң ооң мурнунда ойнап келген рольдарын көрүкчүлер эки билир. Таарзыр рольдарындан аңгыда, өске рольдарны ойнаары артист кижиниң хүлээлгезн. Ук сорулгага Х. Шириин-оол төлептиг болган. Азиз (Шириин-оол) эки херээжен кижиниң психологтуг байдалын ханы билип, ук аныяк херээженниң кандыг ынакшылды дилеп чорууруи (чежемейниң үен-даңын, хоолургак ажы-чаңын Нази көргүссе-даа) чугаалажыышкын үезинде угаапкаш, бодунче ээлдирип, ёзулуг ынакшыыл бээр кылдыр бүзүрелдиг ойнаан. Чаңгыс-даа, хөй-даа шиилерни көрүп, номчуп кааривиске, биске чаа овур-хевирлер тыптып, ону канчаар ойнаарының аргалары төрүттүнер. Артистеривистиң чүгле «Мөөрейде» эвес, а өске-даа шиилерде ылаңгыя классикада, чедиишкиниг ойнап турары—оларның хүн бүрү кызымак, дилец тывышкыныг ажылының түңнели. Азизтиң үнүнден, «Эргим, Нази! Дүүн мензэ хан солуушкуну кылган, а бо эртен база-ла баксырап эгеледим. Кажан-даа мынчаар баксыраваан кижи мен. Академик Павлов өлүп чыда бодунуң байдалының кандыг янзылыг болуп турарын дузалакчызынга бижип алыры-биле адап берип чыткан дээр. А мен эртемден-даа, уран чүүл-даа ажылдакчызы эвес-тир мен. Оода чадаарда тел төрүдүп, ыяш олуртуп, бажың тудуп каан болзумза! Бодалдарымдан өске кижилерге артырыц каар чүвем чок-тур. Кижи ырык чер кырынга бир-ле эки чүвени пылып каар дээш төрүттүнер деп чүвени ам-на билдим... А кижиниң эки талазын деңзиге салыр болза, ол домей-ле бак таланы ажыр базыптарынга чигзиниг турбас!... Сээң-биле чурттавааным-га хомудаар-дыр мен. Олдаа канчаар... ужуралын, билишкенивис чүдел үнелиг, чагааны номчааш муңгараар боор сен. Буруудатпайн көр. Маадырланыр аргам чогул. Баксырап чыдыр мен. Өлүп чыдыр мен. Байырлыг, Нази! Сенээ ынак-тыр мен».

Эки, шынчы чурттаалгага Азизтиң хандыкшылдыын ооң бо сөстери бадыткап турар. Шак ол хире: өлүм чоокшулап орар, ынчалза-даа ынакшыл кыптыгып, хайлыгып турар байдалды ол-ла ёзугаар көрүкчүге билиндирип чедирерп артист кижиниң кол сорулгазы. Ол кол сорулганы бистиң артистеривис Дадар Барынмаа, Люндуп Солун-оол, Хертек Шириин-оол олар чедип алганнар. Ук шиини тургузуп, артистерге боттуг дузаны чедирип келген, хөгжүм-шии театрының кол режиссёру, РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Сиин-оолду шиини ойнап турар артистер-биле кады Тываның комсомол шаңналының лауреадынга кандидат кылдыр база дептидип турар.

Б. КЕНЕШ.

ФРУНЗЕ ХООРАЙ ЧҮС ЧЫЛ БОЛГАН

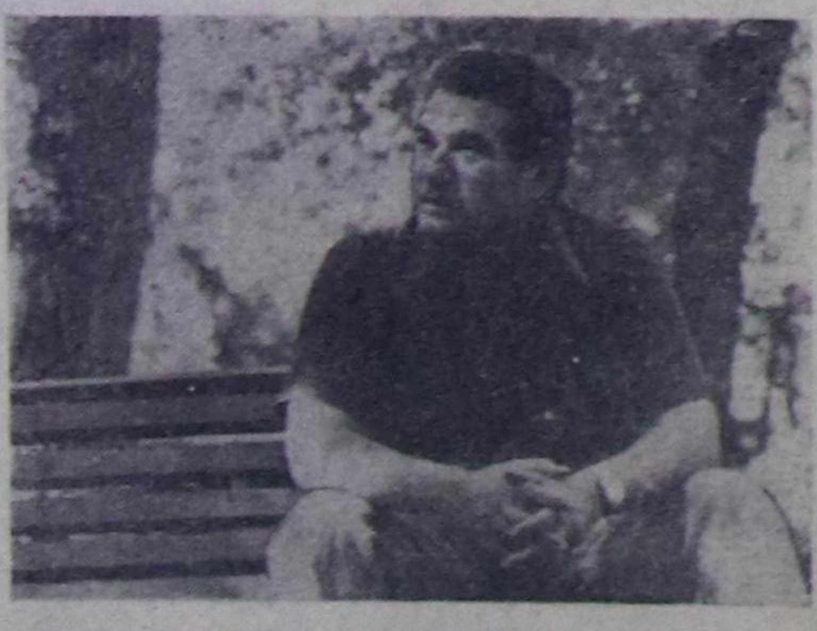

Хүннээректиг Киргизстанның найысылалы үндезилеттингениниң хүнүнден бээр чүс чыл болганын демдеглеп эрттирер.

Амгы үеде Фрунзе болза Киргизстанда үлетпүрнүң, эртемниң болгаш культураның улуг төвү. Ооң чурттакчы чону чартык миллион ажыг кижи.

Республиканың найысылалының үлетпүр бүдүрүлгелери продукцияның чүс-чүс хевирлерин бүдүрүп турар. Фрунзе хоорай нарын машиналарны болгаш приборларны даштыкыже үндүр садып турар апарган.

Амгы үеде Фрунзениң нийти билиг школаларында, ортумак тускай болгаш дээди өөредилге черлеринде 130 муң хире кижи өөренип турар.

Республиканың найысылалында Кыргыс ССР-ниң Эртемнер академиязы, библиотекалар, клубтар, кинотеатрлар, дөрт театр, филармония, «Кыргысфильм» киностудиязы ажылдап турар. Чурттакчы чонунуң ортузунга культура-чырыдыышкынның улуг ажылын музейлер чорудуп келген. Фрунзеде 18.2 миллион тиражтыг 46 журналды парлап, а солуннарның тиражтары өзүп турар.

Киргизияның найысылалы ногаан парктар болгаш садтар-биле каастаңган.

ЧУРУКТАРДА: «Айчүрек» деп төп универмагтың чанында фонтан; Кыргыс ССР-ниң улустуң чогаалчызы, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Чингиз Айтматов.

В. КОРОТАЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге хар хөлүмактыг чаъс чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 6—11, чамдык районнарга 0—5 градус чылыыр.

Кызылга база аяс хүн болур. Барыын чүк угланыышкынныг хат кошкак. Агаар 9—14 градус чылыг болур.

Республиканың автооруктарынга дүне, эртен бораңнаар. Бир муң метр хире черге көстүрү эки болур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.

10.35—Эртенги гимнастика.

10.55—**«Бистиң-биле кады кыл, бис ышкаш кыл, бистен дээре кыл».** ГДР-ден дамчыдылга.

11.55—**«Каң канчап катканыл».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серияз—**«Шылгалда».**

13.00—**«Молдав эскизтер».** Фильм-концерт.

13.30—15.50—Чапсар.

15.50—Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнериниң программазы: **«Ыяш дугайында баллада», «Чаңгыс Балтика», «Улустуң үстывыжы».**

16.40—**«Фридерик Шопен».**

17.25—Спорттуң өртке хамаарышкан хевирлериниң талазы-биле делегей маргылдаалары.

17.45—**«Орус чугаа».**

18.15—**«Миллионнарның ленинчи университеди». Республикаларның акы-дуңмалышкы эвилелинде».**

КЫЗЫЛДАН

18.45—Телемедээлер.

18.55—**«Социалистиг чарыштың хүн демдеглели».** Дамчыдылга.

19.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.

19.40—**«Уруглар**га **шүлүктер».**

19.55—Футбол талазы-биле **УЕФА-ның** кубогу. **«Торпедо»** (Москва) — **«Штутгарт»** (ГФР). **«Торпедо»** стадиондан дамчыдылга.

21.25—**«Каң канчап катканы».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы —**«Маадырлыг чорук».**

22.30—«Үе». Информастыг программа.

23.00—**«Балет дугайында».** Белорус ССР-ниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының баледи. Дамчыдылганы РСФСР-ниң алдарлыг артизи Б. Львов-Анохин чорудар.

00.15—00.55 — Документалдыг фильмнер программазы: **«Даглар өттүр», «Бистиң шилип алыр оруктарывыс»,** Төңгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.45—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң уругларның нийти ырызының фольклор бөлүүнүң концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.30—**«КАИ экраны».** Дамчыдылга.

19.45—Чарлалдар.

19.50—**«Солуу кижиниң бижиглелдери».** Уран-чечен телефильм.

20.40—21.15—**«Людмила Сенчина ырлаар.** Фильм-концерт.

Чаа кино

Найысылалдың киноэкраннарынга режиссёр Владимир Сарухановтуң тургусканы «Тайга хааныың дүшкени» деп кинозу үнүп эгелээр. Киновуң сценарийин Борис Камов бижээн. Рольдарда артистер Андрей Ростоцкий, Иван Краско, Герман Качин, Юрий Майнагашев, Светлана Чаптыкова, Асаикул Куттубаев, Виталий Канзыгаков болгаш өскелер-даа ойнап турар.

Эмчиниң сүмези

АЖЫ-ТӨЛДҮ ДОРУКТУРАРЫНДА

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак өзүп орар чаштарга кончуг улуг сагыш салып, оларның каң-кадык өзүп доругарынга бүгү-ле болдунар чүүлдерни кылып турар. Хөй уруглуг иелерни орденнер болгаш медальдар-биле шаңнап, оларга акша дузаламчызын көргүзүп турар. Оон ыңай бир хар четпээн уругларны эмнээри-биле оларга халас эмнерни бижип берип турар.

Уруглар эмчилери чаа төрүттүнген чаштарны аартпас дээш оларның кадык-шыырак өзеринге үргүлчү хайгааралды салып турар. Бир хар четпээн уруг аажок өзүүчел, ынчангаш ону аргалыг-ла болза аартпазы кончуг чугула.

Уруглар эмчилери чаш уругларны ай санында бажыңынга барып хайгаарап турар, а ие кижи урууп ай санында поликлиникага чедирип, ону деңзиледип турары чугула. Авалар уругларынга массаж, гимнастика, кандыг-бир аарыгга удур баш удур тарылга кылдырары кончуг чугула. Уругну шын өстүрүп доруктурарының бир кол чүүлү болза ону шын хүн чурумунга өөредири, өзүп орар айларының аайы-биле шын чемгерери, чууру, ойнадыры, дадыктырары, шаг-үеге хамаарыштыр уругну шын хептерери база бир чугула чүүл болур.

Ие кижи уруглар эмчизинге өй-шаанда барып, ажыктыг сүмелерни ап турар болза, кандыг-даа аарыгны хынылап дыш өскүтпейн, эгелеп чорда аарыгны эмнеп каары белен. Чамдык иелер уругларын эмчиге эккээрде арыг-шевергээ сагывайн турары шын эвес.

Ие кижи уругну бодунуң кара туразы-биле эмнеп, 4—5 хонук хиреде эмчиге чедирбейн бээр чорук хоралыг, чүге дээрге аарыг улам-на ханылап бар чыдар болгай. Аарыг дыка ханылаанда организмге эттинмес өскерлиишкиннер болу бээр, ооң түңнелинде чаш кижи амытынындан чарлып-даа болур. Шаанда быжар-думаа, дифтерия болгаш өске-даа халдавар аарыгларга удур тарылга кылыр эмнер чок турганы-биле бичии уруглар аажок хорап чораан болгай. Ам ол аарыглар колдуунда узуткаттынган, оларга удур тарылга кылыр эмнер бар апарган. Аарыгга удур тарылганы поликлиникага кылыр болза эки, чүге дээрге чамдык таварылгаларда тарылга кылган соонда хуулуушкун-даа болу берип болур.

Ие кижи ажы-төлүн өстүрер дээш чон мурнунга улуг харысалгалыг, ынчалза-даа чамдык иелерниң ажы-төлүнүң өзүп доругарынче кичээнгей салбас, чамдык ийи-чаңгыс аваларның арагаже сундугар чоруу дыка хоралыг.

Бир кончуг хоралыг чүүл—сааттыг иелерниң арага ижери болур. Арага ижер иелерниң уруу уруг савазында чорааш-ла арагадан хоранналы бээр, тыргар, курлур уруглар-даа төрүттүнүп болур.

Адаларның-даа, иелерниң-даа уруг-дарыының дугайында сагыш салбас, арагаже сундугар чоруу эвээжевейн турары хараадынчыг. Араганың хайы-биле ажы-төлүн ышкынып-даа турар ада-иелер бар. Чижээ, Эрги-Барлык суурда чурттап турар Сайзурук дээрзи уругларын багай ажаап турганының түңнелинде ийи чаш кижи амы-тынындан чарылган, ооң бо чылын төрүттүнген чаш кижизи база ылырынмайн барган.

Чамдык иелер бодунуң чаш төлүн өстүрерииче сагыш салбас, харын-даа оон дезип чоруур болгулаар-дыр. Татьяна Салчак дээр ие божуур бажыңга оол божуп алгаш, оглу чүгле үш хонуп чорда дезипкен. Бо чылдың июнь ай үезинде бир херээжен кижи арыг иштинге божааш, бичии оглун ол-ла черинге каапкаш барган, улус ол оолду божуур бажыңга эккеп каан. Оол ам эки доругуп турар, ынчалза-даа ада-иези кымнарыл деп чүве ам-даа билдинмес.

Кызыл-Мажалыктың Механизация кудумчузунда 22 дугаар бажыңда Вера Мончуш дээр дөрт уругнуң иези чурттап турар. Ол ие уругларын шоочалап каапкаш, үргүлчүле арагалап чоруп бээр чаңныг. Эмчилер ол авага уругларынга берзин дээш халас витамин бижип бээрге, «уругларым аргызар эм берип тур силер» дээш, оларга шорлуп турган.

Чамдык иелерниң бодунуң коданынга ногаа, чимис аймаа тарып өстүрбес чоруу кончуг четпес.

Ногаа, кат-чимис аймаанда организмге, ылаңгыя бичии уругларның өзүп мандыырынга ажыктыг хөй витаминнер бар. Ынчангаш чер-черде иелер ногаа өстүрерииче улуг кичээнгейин салыры дыка күзенчиг.

С. КУУЛАР,
уруглар эмчизи.

Ак-Довурак хоорай.

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

А. КАРПОВ — ЧЕМПИОН

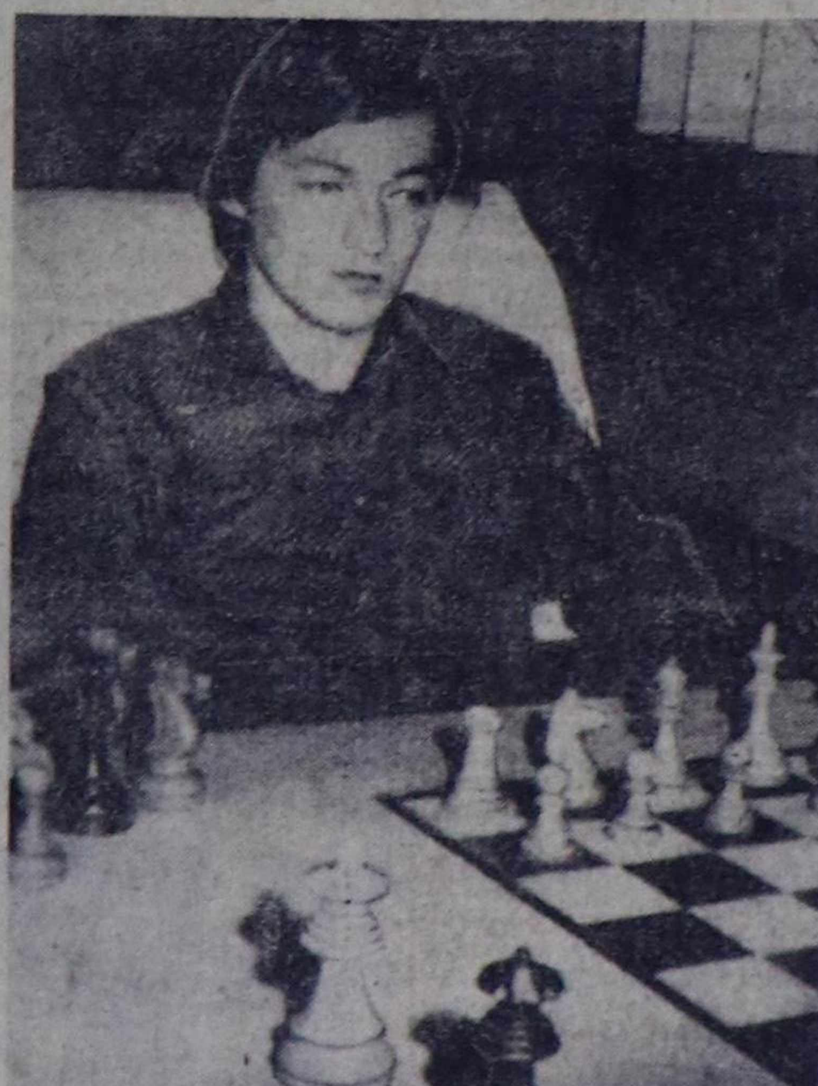

Шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону ат дээш Анатолий Карпов биле Виктор Корчнойнуң аразында Филиппинниң Багио хоорайга июль 18-те эгелээн маргылдаа үш ай үргүлчүлээш, дүүн доозулган.

Маргылдаага ниитизи-биле үжен ийи салыг болган. Үжен салыгның соонда маргылдааның ниити саны 5:5 болу берген турган. Үжен бирги салыг хайым боол доозулган. Октябрь 17-де үжен ийиги салыгга Карпов агыбиле ойнааш, удурланыкчызын камгаланырынче албадаан, соңгаарлаткыжеге чедир артык ооллуг болгаш туруш байдалы эки болу берген. Кордакчы В. Корчной июль 18-те соңгаарлаткан салыгны уламчылавайн, бодунуң төлээзин дамчыштыр дүжүп бергениниң дугайын медеглээн.

Ынчангаш делегей чемпиону А. Карпов бодунуң чемпион адын база катап бадыткаан.

ЧУРУКТА: А. Карпов.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

«ОЛИМПИЙ БАНК-49»

ВАРШАВА. (СЭТА-ның корр.). Улусчу Польшаның спортчу организацияларының эгелекчи саналы-биле ында «Олимпий банк-49» деп конкурсту организастаан. Аңаа чурттуң бүгү 49 воеводстволары киржир. Конкурстуң сорулгазы болза чуртка спортчу шимчээшкинни идепкейжидери болгаш Москваның Олимпий оюннарынга эки белеткенип алыры болур.

Олимпий оюннарынга белеткелдиң программазын чуртта ажылдап кылган. Ол программа үш чадалыг: бирги чада—1978 чыл, ийигизи—1979 чыл болгаш үшкүзү—1980 чылдың январьдан Олимпий оюннарының эгелээринге чедир.

Конкурстуң түңнелдерин үндүрер, Олимпий программазын күүседиринге воеводство бүрүзүнүң киирген салыышкынын үнелеп көөр болгаш воеводстволарның Польшаның Олимпий оюннарынга шилилдек командазынга төлээлекчилерин тодарадыр тускай комиссияны тургускан.

ОМСКИГЕ МАРГЫЛДААЛАР

Совет Эвилелиниң составынга Тываның киргенинден бээр 34 чыл болган оюн демдеглеп, бистиң республикадан Омск хоорайда өөренип турар студентилери спортчу маргылдаалар эрттирген.

Бир дугаарында волейбол маргылдаазы болган. Аңаа кедээ ажыл-агый институдунуң командазы тиилээн. Херээжен волейболистерден ветеринария институдунуң спортчулары тиилекчи болганнар.

Он алды мегениң хүрежи база болган. Ветеринария институдунуң төлээзи Борис Шактар-оол шүүлген. Ол-ла институттан Байыр Дамдын үжүүрлешкен.

Спортчу маргылдааларга эки киришкен дээш ветеринария институдундан Наталья Буулар, политехниктиг институттан Людмила Мигир-оол олар шаңнатканнар.

Спортчу маргылдаалар соонда бот-тывынгыр артистерниң уран чүүл көрүлдезн болган. Аңаа эң эки киришкен дээш ветеринария институдундан Надежда Оңдар, милиция школазындан Вячеслав Маспык-оол болгаш өскелер-даа өртектиг белектер-биле шаңнатканнар.

Чыл дургузунда эки өөредилгелиг болгаш сагылга-чурумнуг чоруу дээш ужар чүүл училищезиниң курсантызы Михаил Ооржак, садыг техникумунуң суртуулу Ирина Суван-оол олар база шаңнатканнар.

С. МОНГУШ.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Солдат болгаш чаан» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыынды» 9.20, **«Киноклуб: «Орлята»** 10.40, 15.00, **«Хуу истекчи»** 12.40, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Доктор Мрактени канчап сугга дүжүргени» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Юлия Вревская» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының автобаазазынга секретарь-машинакчы, автослесарь, девискээр аштакчызы, мотористер, вулканизаторщик, газэлектриканнакчызы, карбюраторщик болгаш агрегатчик херек. Ажылче албан автобузу-биле чоруур. Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Сукпак кудумчузу, 1, Кедээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының ындында, № 2 болгаш № 12 автобустар-биле төпчүзүнге чедир чоруур.

Кызылдың № 2 школазынга хеп азар черге ажылдаарлар, аштакчылар, чазаныкчы дарыы негеттинип турар. Ажылдаарын күзээннер директорга келир азы 2-42-07 телефондан айтырар.

Дирекция.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2705.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01296.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 243 (10840) | 1978 чылдың октябрь 20, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары!

СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисежиңер, сайзыраңгай социализмниң аргаларын долу ажыглаар дээш чүткүңер!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫ ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ-БИЛЕ УТКУУР

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде, ВЛКСМ обкомунда

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому республиканың бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының коллективтери партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга болгаш Ленинчи комсомолдуң 60 чылын телептиг уткуур дээш чарышкаш, бо чылдың III кварталында социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чамдык эки чедиишкиннерлиг болганын хүлээп алган доктаалында демдеглээн.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганының оюнга чедир беш чылдың үш чылының планын күүсеткениниң дугайын 20 бүдүрүлгелерниң коллективтери, 172 бригадалар болгаш 2000 ажыг ажылчыннар илеткээннер.

Сүт комбинадының, «Тыва суг тудуг» трестиниң № 2 КМК-зы, «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 957 КМК-зы, «Востоксантехмонтажтың» КМК-зының, Хову-Аксының АТБ-ниң, «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазы, Садыг министерствозунуң АТБ-ни, Кызылдың аъш-чем садыының, Мөңгүн-Тайга райпозунуң, Эрзин районнуң амыдырал хандырылга комбинадының, Шагаан-Арыгның коммунал бүдүрүлгелериниң комбинадының коллективтери пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсеткеннер.

Электроэнергияны, хөмүрдашты, хөм идиктерни, тудуг туумбузун, саржагны болгаш өске-даа кылыгларны бүдүрер талазы-биле онаалдалар күүсеттинген. 1977 чылдың III кварталынга деңнээрге продукция бүдүрериниң хемчээли 14,3 хуу, саарылга 12,2 хуу болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,4 хуу өскен.

Оон-биле кады бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтериниң пландарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседип турарында улуг четпестер бар. Бо чылдың III кварталында үлетпүр бүдүрүлгелерниң коллективтери продукция бүдүрериниң планын 91,0 хуу, саарылганың планын 88,0 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планы 92,1 хуу күүсеткен, республиканың 15 бүдүрүлгелери продукция саарылганың планын, 14 бүдүрүлге продукция бүдүрериниң планын күүсетпээн.

III кварталда дыка хөй тудуг организациялары пландарны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн. 45 тудуг организацияларының иштинден 24 организация тудуг-монтаж ажылдарының планын күүседип шыдаваан.

III кварталда «Тыва даг-дүгү», «Тудуг кезектери» комбинаттарының, эът комбинадының, пиво заводунуң, Үстүү-Енисейниң балык заводунуң, Кызыл-Мажалыктың туйибу заводунуң, Элегес-Аксының хана керамиктиг материалдар заводунуң, Чадааның хлеб заводунуң, Тураның болгаш Сарыг-Сепниң райүлетпүр комбинаттарының, «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң, «Шагаан-Арыг аар тудуг» трестиниң, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң, «Тыва кодээ тудуг» трестиниң № 586 КМК-ның, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның № 1 КМК-зының, Ак-Довурак АТБ-ниң, АТБ-3-түң, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Тес-Хем райпоэларының, Элегестиң болгаш Чыраа-Бажының ажылчын кооперацияларының коллективтери багай ажылдааннар.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң доктаалы-ры болза:

Кызыл хоорайның болгаш районнарның III кварталда социалистиг чарыштың негелделерин күүсеткени-биле холбаштыр хоорайларның болгаш районнарның аразында бирги черни тывыспас.

III кварталда социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр санавышаан, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын тывысыры болза:

— үлетпүр бүдүрүлгелерниң аразындан — үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин 100,5 хуу, саарылгазын — 100,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 102,1 хуу күүсеткен **сүт комбинадының коллективинге;**

— тудуг организацияларының аразындан — тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле планны 142,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 102,0 хуу күүсеткен **«Тыва суг тудуг» трестиң № 2 КМК-зының коллективинге:**

— транспорт бүдүрүлгелериниң аразындан — чүък сөөртүлгезиниң хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 114,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 102,7 хуу күүсеткен **Хову-Аксының АТБ-зиниң коллективинге;**

— садыг организацияларының аразындан — үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100,0 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 107,1 хуу күүсеткен **Кызылдың аъш-чем садыының коллективинге;**

— коммунал-амыдырал бүдүрүлгелериниң аразындан — амыдырал хандырылгазын боттандырар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни 161,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 110,3 хуу күүсеткен **Эрзин районнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективинге.**

Ийиги черлерни алган деп санавышаан, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелдерин **тывысыры болза:**

— үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразындан — бүдүрүлгениң хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100,6 хуу, продукция саарылгазын 101,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 100,9 хуу күүсеткен **автосептелге заводунуң коллективинге:**

— тудуг организацияларының аразындан — тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни 102,0 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 107,9 хуу, мал кажааларын ажыглалга киирерин 100 хуу күүсеткен **«Тыва кодээ тудуг» трестиң № 957 КМК-зының коллективинге;**

— автотранспорт бүдүрүлгелериниң аразындан — чүък сөөртүрүнүң хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни 103,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 109,6 хуу күүсеткен **«Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазынга;**

— садыг организацияларының аразындан — үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни 116,8 хуу, ниитиниң чемненилгезин 109,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 114,5 хуу күүсеткен **Мөңгүн-Тайга райпозунуң коллективинге:**

— коммунал-амыдырал бүдүрүлгелериниң аразындан — коммунал ачы-дуза чедирериниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни 114,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 120,4 хуу күүсеткен **Шагаан-Арыгның коммунал бүдүрүлгелериниң комбинадының коллективинге.**

Кызылдың туйибу заводунуң, «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкынының, «УТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперацияның, Тураның амыдырал хандырылга комбинадының, телеательениң, Садыг министерствозунуң АТБ-ниң коллективтериниң хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле эки ажылын демдеглээр.

1978 чылда пландарны болгаш хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелерни чугаа чокка күүседирин хандырар талазы-биле, ажылчы чоннарның бүгү коллективтеринге социалистиг чарышты организастаарын экижидер, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер, бүдүрүп турар продукцияның болгаш тудуг-монтаж ажылдарының шынарын экижидер болгаш ботүнезин чигедир. Чурттакчы чоннуң коммунал-амыдырал база садыг хандырылгазын сайзыраңгайжыдар талазы-биле немелде хемчеглерни тевилээрин болгаш боттандырып чорударын СЭКП-ниң Кызыл хоорkomунга, СЭКП-ниң райкомнарынга, хоорай-кожууннарга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, министерстволарга, ведомстволарга болгаш бүдүрүлгелерге дагзыр.

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫ-ЖУНУНУҢ КОЛ АЙТЫРЫЫ

ТОЖУ РАЙОН

КЫЛЫР АЖЫЛ АМ-ДАА ХӨЙ

Мал кыштаглаашкынынга белеткелди шалыпкын доозарының болгаш кыштаглаашкынны организастыг эрттирериниң талазы-биле СЭКП обкомунуң IX пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр Тожу районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары тускай хемчеглерни ажылдап кылгаш, ниитиң белеткелди күштелдирип турар. Район мал чеминиң планын ажыр күүсеткен. 8100 тонна сигенни, 7048 тонна силосту, 40 тонна будук-бүрүнү белеткээн, оон элээн хөйүн кыштагларда чедирген.

Совхозтар ниитизи-биле 22 муң ажыг баш мал кыштаглады. Хар улуг дүжер, кыш берге болур тайга черлерге ол хире хөй малды хүр чаагай кыш ажыраары нарын болгаш харысалгалыг сорулга. Белеткелди күштелдирип турар ужуру-даа бо. Малчыннарның бажыңнарының база мал кажааларының септелгези доостур чоокшулап турар. 38 бажыңның 32-зи септеттинген. «Тоора-Хем» совхоз Сарлыг-Хемде 600 баш мал семиртир шөлдү тудуп, ажыглалга киирген. Кажааларның агар септелгезин, мал чемгерер савааларны, суггарар оңгачалааны болгаш өске-даа чүүлдерни белеткээн.

Ынчалзажок чедир кылдынмаан чүүлдер хөй. «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның районда № 1 КМК-зы малчыннарга 3 бажыңнарын шеверлел ажылдарын ам-даа дооспаан, 600 хойга ийи кажааны тудуп бээр аазаашкынын күүсетпээнинден «Тоора-Хем» совхозтуң чамдык малчыннарында байдал элээн нарыыдап турар. Оон аңгыда фермаларда, кыштагларда агар септелгези кылдынмаан бажыңнар, кажаалар база бар. Ыраккы Бедий, Одүген, Соруг фермаларында чамдык ивижилерге чурттаар майгыннар, от салыр ааиг демирлер чедишпес.

Фермаларже, кыштагларже мал чеминиң сөөртүлгезиниң темпизи оожум. Кыштаглаашкынга белеткел талазы-биле кылза чогуур ажылдар ам-даа хөй. Совхозтарның дирекциялары, оларда партия, профэвилел организациялары болгаш улус депутаттарының чер-чер Советтери ол чугула ажыл-херекке кичээнгейни бичии-даа кошкадып болбас ужурлуг.

БҮЗҮРЕЛДИГ БИС

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге кодээ ажыл-ишчи бүрүзү үлүүн киирер ужурлуг болгай. Бистиң ферманың саанчылары, кадарчылары кыштаглаашкынга белеткенмишаан, сүт саалдазын улам көвүдедирин оралдажып турар.

Ажыл-ишчилерниң амыдырал-чуртталгазы улам экижээнинден оларның чедиишкиннери улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш кышкы үеле оларга таарымчалыг байдалды тургузары-биле бажыңнарның септелгезин шынарлыг дооскан. Оларны будуп, чугайлаан.

Мал кажааларының септелгези дооступ турар. Ферма коллективиниң күжү-биле 22 тонна сигенни, 4 тонна көк-суланы белеткээн. Совхозтуң белеткээни-биле кады мал чеми четчир. Ынчангаш кышкы үеле-даа саалда кудулавас.

Бо чылдагы көргүзүүвүс багай эвес, планда 104 тонна сүттү бүдүрер, 50 тоннаны күрүнеге садар, төрүүр 100 инектен-не 85 бызааны алыр турган. А 9 айларда бүдүрген сүт — 95 тонна ажыг кг, садканы 53 тонна 800 кг болган. Саанчылар Б. Б. Кол, Н. Матрин, бир инекке онааштыр 1600 кг-дан 1712 кг чедир сүттү саап алганнар. Чыл төнчүзүнге чедир сүт бүдүрер планның күүсеттинеринге бүзүрелдиг бис.

Ф. БАПЫР-БЕЛЕК,
«Май 1» совхозтуң төп сүт-бараан фермазының эргелекчизи.

ЧУГАА ХӨЙ, БАЙДАЛ ХЕВЭЭР

Бистиң Тожунуң ивижилери бо чылын эки ажылдаан. Ниитизи-биле үш фермада 10 муң ажыг иви бар. Олардан төрүүр 3160 ивиден 3052 анай алдынмас. Мен бодаарымга ол эки көргүзүг. Оон аңгыда дыка хөй ивини күрүнеге садары-биле одарладып семиртип турар.

Ийи фермаларының ажылдакчылары совхоз төвүнден талыгыр ырак тайгаларда чурттап, ажылдап турар. Оларның амыдырал-чуртталгазын экижидер дугайында чугаалар хөй болуп келген. Ынчалзажок байдал үндезини-биле экижээн деп чугаалап болбас. Ам кыш келген. Иви дээрге чулуун ыңкаш, онзагай оъттуг черлерге одарлаар. Ынчангаш ивижилер оон одарын каш-даа солуур. Ынчаарга бистерде чурттаар майгыннар, аңаа салып алыр изиг демирлер чедишпес. Ивилерге дусту үр үеде экелбес, оларны баглаар тендир безин чок боор-дур. Оон аңгыда ырак тайгаларда ажылдап турар ивижилерге садыг, эмнелге хандырылгазы багай. Кино, концерт шоолуг келбес.

Районнуң-даа, совхозтуң-даа удуртур черлери кышкы үеде ивижилерниң амыдыралынче онзалап сагыш салза чогуур.

К. ДОНГУРБАН,
Чазыларда иви салбырының ивижизи.

БОДУНУҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

Кол Даш-оол хой малдап дөрт чыл ажылдаан. Ынчалза-даа ол ажыл-ишке кызымаа-биле баштайгы чылындан-на районунда дуржулгалыг хойжуларны безин ажып турар апарган. Оон ажылында бир кол чүүл — чыл бүрү кышка эки белеткелдиг ужуражып турарында. Даш-оол бо чылын бодунуң күжү-биле 15 тонна сигенни, 16 тонна көк-суланы кезип белеткээн, улуг хой болгаш чаш хураган турар чыдыг база мал чемгерер шаараш кажааларны колдуунда боду септеп алган. Коммунист бодунуң кыштаанче кыжын мал чеми сөөртүр механизаторларның келирин манап орбас, аъттарын шанактааш хаптар. Кышка оон шанак, дериг-херексели база белен. Кыжын оттулар ыяжын чазын-на белеткеп алган. Кышка эки белеткенген ындыг хойжу «Тоора-Хем» совхозта ховар.

Аъдын мунгаш, азы «Урал» мотоциклинге олуруп-каш, Кол Ламажыкович Даш-оол Адыржыг суурга база четкилеп кээр. Ол хамыктың мурнунда совхоз конторазынга кире дүжер. Оон билип алыксаан чүүлү-ле хөй болур. Зоотехниктер болгаш мал эмчилери аңаа эргежок чугула, чүге дээрге олар-биле кады чылдың кайы-даа үезинде харылзажып ажылдаарын, оларның арга-сүмезин алырын ол утпас.

А. НУГУУРАК.

Тываның автосептелге заводунуң коллективи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп турар. Заводтуң коллективи 1978 чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге чоокшулаан. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Кызыл хоорай Совединиң депутады фрезеровщик Михаил Николаевич Бочкарев чорун турар. Бүдүрүлгениң мурнакчызы, коммунист М. Бочкарев оңгу беш чылдың үш чылының планын хуусаа бетинде күүсеткен, ам ол 1979 чылдың үлүүнде ажылдап кирипкен.

ЧУРУКТА: фрезеровщик М. Н. Бочкарев.

ЭШ ЛЕОНИД ИЛЬИЧ БРЕЖНЕВКЕ

Ханы хүндүткелдиг Леонид Ильич!

Шыдыраа талазы-биле делегей чемпионунуң ады дээш маргылдаа бистиң тиилелгевис-биле доозулганын илеткээр аас-кежиктиг болдум.

Маргылдааны белеткээр болгаш эрттирер үеде меңээ болгаш бистиң делегациявыска көргүскен аза сагыш салыышкын болгаш кичээнгей дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинним хүлээп ап көрүңер, эргим Леонид Ильич.

Совет шыдыраа школазының алдарын көвүдедиринге кедир үеде бүгү күжениишкиннеримни үндүреримни СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка бүзүреттим.

Делегей чемпиону Анатолий КАРПОВ.
1978 чылдың октябрь 18, Багио, Филиппины.

„САЛЮТ-6"—„СОЮЗ-31"—„ПРОГРЕСС-4": орбитада 125 хонук дургузунда

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Чер чоогунуң орбитазында космонавтылар Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков 125 хонук дургузунда ажылдап келгеннер.

Хүннүң программазын ёзугаар «Кристалл» агрегатка космос материаловедениезиниң талазы-биле технологтуг шенелдени, чаашкынналдырар агрегатты ажыглап тургаш сугга чунарын, күш-дамыр мергежилгелерин кылырын чоруткан.

Орбита комплекизиниң иштинге дүүн экипажтың ээчеглиг эмчи шинчилгезин чоруткан. Вакуумнуг «Чибис» костюмунуң дузазы-биле болгаш «Полином-2М» аппарат-биле гидростатиктиг базыышкынның салдарынга космонавтыларның чүрек-дамыр системазының ажылдаарын шинчилээн, судалдың согарының күштүүн база шинчилеп көрген болгаш мага-боттуң температуразын база динамометриктиг сан-түңнелдерни хемчээген.

Комплекстиг медицина шинчилелдериниң түңнели-биле алырга, Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков оларның надыкшып байдалы эки. Ийи космонавтыларның физиологтуг хемчээлдери болур-чогууру-биле хевээр арткан.

Орбитаның «Салют-6»—«Союз-31»—«Прогресс-4» эртем-шинчилел комплекизиниң иштики системалары болур-чогууру-биле ажылдап чоруур.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Беш чылдың үш чылының онаалдаларын күүсеткениниң дугайын ийи чүс беžен муң комсомолчу-аныяктар бригадалары илеткээннер. Ол болза октябрьның 18-те ажыттынган «Ленинниң чагыгларынга шынчы» деп Бүгү-эвилелдиң комсомол хуралынга тураскаатан аныяктарның хөй саннаг күш-ажылчы чедиишкиннериниң бирээзи болур.

Амгы хуралды ВЛКСМ-ниң 60 чылынга тураскааткан. Оон ажылының баштайгы хүнү-ле комсомол организацияларының «Коммунизмге өөренир» деп ленинчи чагыгны күүсеткениниң дугайында ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазында эдип үндүрген сорулгаларны канчаар боттандырып чорудуп турарының дугайында партияның болгаш улустуң мурнунга коллективтиг отчёду болган.

ЛЕНИНГРАД. Профтехөөредилгениң культура бажыңынга аныяк ажылчыннарга театр университеди ажыттынган. Ол А. С. Пушкин аттыг үлегерлиг театрның бир хевириниң «спутниги» болур. Ол театр хоорайның беш профессионал-техниктиг училищелери-биле чогаадыкчы кады ажылдажылга дугайында керээни чарып алган.

Келир үениң токарьларынга, тудугжуларынга, электромонтажник тер инге Ленинградтың эң хоочун театрының мастерлери залдап келгеннер. Байырлалдың улуг программазынга үлегерлиг коллективиниң эң дээре шиилериниден үзүндүлерни көргүскен. Ол шиилерниң бирээзи болур Д. Храбровицкийниң «Чүрек соп турда» деп шиизин театрның аныяк сонуургактарының чогаадыкчы дискуссиязынга чугаалажып көөр.

Театр университединиң программазында театр төөгүзүн өөренири, артистерниң чогаадыкчы кежээлери, шии белеткээр цехтериниң ажылы-биле таныжары көрдүнген. Профтехөөредилгениң культура бажыңында тургускан сонуургактарның шии студиязын пушкинчилер шефке алган. Ам мында Гогольдуң «Ревизор» деп шиизин көргүзери-биле белеткеп турар.

ИРКУТСК. Мында ажыттынган делгелгени «Сибирь шаажаңының чүс чылы» деп адаан. Эрткен чүс чылдың төнчүзүнде Хайтата Сибирьде эң-не баштайгы шаажаң бүдүрүлгезин организастап тургускан. Мында шаажаң заводунда чылда 25 миллион кылыгларны ам бүдүрүп турар. Мергежилдиг мастерлерниң ажылдарында Сибирьниң улустарының чараш угулзаларын, Байкалдың хээлерин ажыглап турар.

ШУЯ. (Ивановская область). Баштайгы совет-үелерниң хүлээп алган Фрунзе аттыг машина кылыр заводтуң Культура бажыңы хоорайның аян-танныын каастап турар. Мында чогаадыкчы ажылы кылырынга, спортка мергежилинге хөй үени солуур эртеминерге чогумчалыг байдалды тургускан. Беш чылдың төнчүзүнге чедир нес-тааны бүдүрер кирде культураның ам-даа 50 ажыг ындыг алба черлерин тударын тел...

ОДЕССА. Дунай чоогунуң специалжаан колхозтары хову шөлдерин шиигээдип алыырын эгелей берген. Областың ниити шөлү 85 муң гектар ажыг турар хөөлбектеринге бо күзүн кылагар карптын, лещтиң, ак амурнуң, толстолобиктиң чээрби миллион байлааннарын салып киирер. Ынча санныг байлааннарны инкубатор цехтерге, кыштагларга, өстүрүлге хөөлбектеринге өстүрүп турарының ачызында алган.

АЛМА-АТА. Павлодар областа Успенск районнуң чер ажылдакчылары күрүнеге кырлаг-кара болгаш чинге-тарааа садарының планын эң баштай күүседиикеннер. Олар Төрээн чурттуң шыгжамырынга 15 муң тонна продукцияны садканнар. Республикада крупа культураларын тарыырынга бир миллион ажыг гектар шөлдү үндүрген. Дужут багай эвес болган. Хүлээп алыр пунктуларже амгы үеде 300 ажыг муң тонна чинге-тарааны болгаш кырлыг-караны чудурүп чоруткан.

КИШИНЕВ. Молдавияның Дондюшаны дээр суурунда урок чүүл салбыры ажыттынган. Үш муң номчукчуларга урок чүүлдүң бүгү хевирлеринге литература болгаш диафильмнер, классиктиг болгаш улус музыказының хөй саннаг фонотеказы, амгы үениң композиторларының чогаалдары бар. Амгы үеде Молдавияның он чеди төп библиотекаларында урок чүүлдүң тускай салбырлары ажылдап турар. Кедээ чурттакчыларның өзүп турар негелделерин долузу-биле хандырарынга олар дузалап турар.

(СЭТА).

Советтер амыдыралы

ЧУРТТАП ТУРАР ЧЕРИНИҢ ААЙЫ-БИЛЕ

Советтерниң чон ортузунга чурттакчылыг черлер аайы-биле чорудуп турар организакчы болгаш кижизидилгелиг ажылынга хөй-ниитениң күштерин шын тургузары база чугула рольдуг. Кызыл районнуң чер-чер Советтери чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылдың организастыг эки үндезиннерин болгаш арга-хевирлерин тывар дээш элээн оралдашкан. Ынчангаш чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле ажыл чорударының чамдык чогуур системазы чер-черде тургустунуп келгилээн.

Чурттакчы чон ортузунга чорудар организас-массалыг ажылдарны Советтер чүгүндаа мурнунда депутаттарны, доктаамал комиссияларны болгаш бот ажыл-чорудулгалыг организацияларны дамчыштыр чорудуп турар. Районнуң Советтери ниитизи-биле 306 депутаттарлыг, 63 доктаамал комиссияларында 234 депутат, 154 активчилер ажылдап турар. Ажылчы чоннарның 252 организацияларында 1830 кижи киржип турар. Болар дээрге Советтерниң даянып турары аажок улуг күш.

Депутаттар соңгукчулары-биле ужуражып, күш-ажылчы коллективтерге барып, Советтерниң болгаш боттарының ажыл-чорудулгазын чугаалап берип турар. Оларның эң хөй кезии бүдүрүлгениң мурнакчылары болуп, массаларга үлегер-чижээн көргүспүшаан, оларны планныг даалгаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче мобилизастап турар. Депутаттарның округтарга болгаш чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле ажылын Шамбалыг, Сукпак, Баян-Кол, Кур-Чер кожээ Советтеринде эки организастаан. Ол Советтерниң депутат бүрүзү тускай демдеглел дептержигештиг, ында округтуң девискээрин, чеже соңгукчулар, өг-бүле, уруглар барын, кижилерниң кайда, кандыг ажылдап, уругларның каңчаар өөренип турарын, хөй-ниитениң кандыг организациялары барын болгаш округка кылдынган ажылдарны тодаргай демдеглеп турар.

Бо ажылдарны эки чорудуп турар депутаттарга Кур-Чер Совединиң депутады М. Дамдак, Элегес-Аксы Советтиң депутаттары У. Оюн, А. Зотов, район Совединиң депутады Б. Дапзынай болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Чижээ, Белчээ Дапзынай бодунуң соңгуткан округунга доктаамал ажылдавышаан, аныяктар кижизидилгезинче улуг кичээнгей салып турар. Күш-ажылга үлегер-чижээн көргүспүшаан, партия организациязының, чоннуң хуралдарынга санал-онаал киирип, Күңгүртүг суурда херээженнер чөвүлелиниң ажылын эки удуртуп турар. Район Совединиң депутаттары Е. Командрина, Н. Кононенко олар боттарының округтарында база эки ажылдап турар.

Сукпак кожээ Советтиң депутаттарының чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле ажылындан эки чажектерни хөйнү көргүзүп болур. Ол Советтиң депутады А. Козлитинден оон соңгукчулары чаа ясли-садты болгаш магазинни ажыттырарын дүргедедирин дилээн. Ол айтырыгны депутат күүскомга тургузарга, ол тудугларны кылып турар организациялардан күүском негелде кылганының түңнелинде олар ажыглалга дүргеп кирген. Советтиң чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы депутат Я. Иванов соңгукчулар-биле доктаамал харылзажып турган, оларның дилээ болгаш киржилгези-биле суур чаагайжыдылгазынга хөй чүүлдерни кылдырган. Оон удуртуп турар доктаамал комиссиязы бүдүрүлгелер, организациялар удуртукчуларының чаагайжыдылга талазы-биле информацияларын ап, ай санында рейдилерни кылып турар. Часкы чаагайжыдылгада бо суурда 250 ыяш, 1200 чадаң үнүш олуртунган, 4400 чечек тарыттынган болгаш 600 метр штакетник септеттинген, 580 метр палисадник туттунган, орук шимчээшкиннериниң демдектери тургустунгулаан. Комиссия чоннуң ногаа тарырынче кичээнгейни угландырып, ногаа суггарылгазын организастаар талазы-биле совхоз дирекциязынга сүме киирерге, дирекция ону дораан кылдырган.

Районнуң Советтериниң хамаарылгазында ажылчы чоннарның бот ажыл-чорудулгалыг организациялары хөй болгаш чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле ажыл чорударынга Советтерге улуг дузаны чедирип турар. Районда кудумчуларның болгаш кварталдарның 48, ада-иелерниң 14, херээженнерниң 16, клуб, библиотекаларның 11, социал хандырылганың 4, медицина албан черлериниң 4 чөвүлелдери, улусчу контрольдуң 11 бөлүктери болгаш постулары, 43 улусчу дружина, элээн хөй агитквартиралар, микрорайоннар төптери, санитар дружиналары болгаш 18 эш хуу судтары ажылдап турар. Оларда ниитизи-биле 1830 ажыг кижи киржип турар.

Кур-Чер кожээ Советте 19 микрорайоннар чөвүлелдери политмассалыг, культура-чырыдыышкын ажылдарының болгаш өске-даа хемчеглерниң перспективтиг планнарын тургузуп алгаш, оларны агитквартираларга, коллективтерге, клуб, школага болгаш микрорайон девискээринде өске-даа черлерге боттандырарын чедип ап турар. Ол планнарда байырлалдар, шагаа, лекция, тематиктиг кежээ, делгелгелер эрттирери, мурнакчылар болгаш хоочуннар-биле ужуражылгы, концерттер белеткээри дээн чергелиг чугула чүүлдерни киирген, оларны эгелээр, удуртур кижилерни томуйлап турар.

Кур-Чер кожээ Соведи микрорайоннар аразынга «Үлегерлиг корум-чурум база культурлуг амыдырал дээш» конкурсту чарлап турар. Ол-да чарышты хойжулар ортузунда база калбарткан. Оон негелделерин күүседир дээш микрорайоннарның чөвүлелдери боттарының хуралдарынга арагачыларны, ажылдан былдаарларны, уругларының кижизидилгезинче сагыш салбас ада-иелерни сайгарып, арыг-шевер хыналдаларын чорудуп турар. Национал чемнерниң, хептерниң делгелгелерин, чаа төрүттүнгеннерниң, өгленгеннерниң херечилелдерин байырлыг байдалга тыпсырын чорудуп турар. Чарыштың түңнелин чылда ийи катап үнер. Бо чылдың бирги чартыында чарыштың тиилекчизи № 5 микрорайон болуп, кызыл туктуг болгаш өргектиг шаңналдарны алган.

Шамбалыг кожээ Совет, оон депутаттары бот ажыл-чорудулгалыг организациялар-биле кады сырый харылзаалыг ажылдап турар. Ол организацияларның аразындан агитквартиралар улуг ажылдарны чорудуп, планнарны тургузуп, боттарының аразында чарыштыг ажылдап турар. Олар бажыңнарның арыг-шеверин хынап, корум-чурумну хайгаарап, уругларның өөредилгезинче кичээнгей салып келген. Чоннуң дыштанылга кежээлери, концерттер, шагаа болуп турар. Чарыштың тиилекчилери Шушенскоеже экскурсиялаан.

Моон-биле кады районнуң чер-чер Советтери чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле ажыл чорударынга бар аргаларны чедир ажыглап шыдавайн турарын демдеглээр апаар. Районда дыка хөй бот ажыл-чорудулгалыг организациялар ам-даа кошкак ажылдап турар болгаш чер-чер Советтери оларның практиктиг ажылынга четпес дузалажып турар. Хамаатыларны ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң, эргелел башкарылганың херээнге киириштирериниң бир массалыг хевири чурттакчылыг черлерниң хамаатыларының ниити хуралдары болур. Сөөлгү үеде бистиң районда чоннуң ниити хуралдары удаа-дараа болуп, оларга чугаалажып турар айтырыгларның саны көвүдеп, ужуткары ханылап турар. Ындыг хуралдарны Кур-Чер болгаш Баян-Кол кожээ Советтер эки белеткелдиг, бедик деңнелдиг эрттирип турар. Ынчалза-даа чамдык кожээ Советтерниң күүскомнары оларны эвээш чыылдырып турар болгаш четпес белеткелдиг эрттирип турар. Моон ужурунда чон ортузунга организас-массалыг ажылдар чорударының өске хевирлери-биле кады ажылчы чоннарның ниити хуралдарының ролюн болгаш ужур-дузазын улгаттырары чугула болуп турар.

Ш. КАНДАН,
Кызыл райкүүскомунуң секретары.

Көргүзүүн бедидер

Таңды районда «Коммунизмниң херели» совхозтуң хоочун малчыннарының бирээзи Доржай Биче-оолович Куулар бо чылын көргүзүг талазы-биле мурнакчыларның санынга кирген. Төрүүр алды чүс ажыг хоюндан хураганнарны менди камгалап алган. Бир хойга онааштыр 2,8 килограмм дүк кыргып алыр хүлээлгезин 3,2 кг кылдыр күүсеткен.

Бо малчын кышка хынамчалыг белеткенген. Кыштаан септеп, курган өдээн белеткен. Бодунуң кужу-биле он ажыг тонна сигенни белеткээн.

Хоочун малчын Доржай Куулар келир чылын моон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыр сорулганы салган.

О. ОПЕЕН.

Беш чылдың кижилери

СЕТКИЛИ ООЖУРГАВАС

Совхозта партком секретары Шурку Доржуевич Ооржак коммунистерниң бүдүрүлгеге киржилгезин, оларның күш-ажылчы чедиишкиннерин бистерге таныштырып олур.

Ажыл-агыйның экономиказының кол адыры — мал ажылы. Ынчангаш малчыннарның ажыл-ижин бирден бирээ чокка чугаалады. Оңгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш олар эрестиг ажылдап турарлар. Мал бажын өстүрериниң, күрүнеге эът, сүт, дүк садарының тос айлар планын совхоз күүсеткен. СЭКП кежигүнүнге кандидат Анатолий Өлзейниң удуртканы № 3 хойжу бригаданың ишчилериниң чедиишкиннерин мактааш, оларның көргүзүглерин адап берди. Бригада ниитизи-биле төрүүр чүс баш хойдан-на 101 хураганны доруктуруп өстүрген, күрүнеге 11 тонна дүктү саткан, 163 тонна сигенни белеткээн. Бо көргүзүглер социалистиг хүлээлгеден ажып турар.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер чорүп орар. Ленин орденниң эдилекчизи, коммунист Намдал Орус төрүүр чүс баш хойдан 110 хураганны алгаш, күш-ажылчы чарышка бирги черни ээлээн.

Коммунистер Иван биле Чечек Садилерни партком секретары база мактады. Бо малчын өг-бүле ажыл-ижин боттары биске чугаалап берген.

— Ниитиниң малын хүлээп алганывыстан бээр он бир чыл болду. Бо аразында хойнуң баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер дээш эш-өөрүвүс-биле бир дөмей кызымак ажылдап келдивис — деп, өгнүң херээжен эжи Чечек Кыргысовна Сади бистерге таныштырды.

Бригаданың кежигүннериниң бир демниг база боттарының шудургу күш-ажылының ачызында Садилерниң өг-бүлези чылдың-на багай эвес көргүзүглерлиг болуп келген. Чыл санында төрүүр чүс баш хойга онааштыр 95-тен куду хураган ап көрбээн. 1977—1978 чылдарның кыжы берге-даа болза, төрүүр чүс баш хойдан-на 106 хураганны доруктуруп өстүрген, тодаргайлаарга 357 хураганны совхозка хүлээткен. Хойдан-на 1800 грамм дүктү кыргып алган, ол хүлээлгеден ажып турар.

— Кыштаглаашкынга белеткенири чугула айтырыг болгай, ынчангаш ону частан эгелээр улус бис. Хойжунуң чедиишкинниг болуру моон хамааржыр — деп, Иван Сендиевич Сади чугаалап орар.

Шынап-ла ындыг. Ону барымдаалааш, бо хойжу өг-бүле кыштаглаашкынга белеткелди хынамчалыг чорудуп турар. Чайын-на кыштагларының кажааларының кырженин хоорган, аар-саар септелгезин кылып, өдекти болуп каар. Ам база-ла кышка ол бүрүн белен.

Мурнакчы малчын бодунуң кужу-биле чылдың-на сигенни белеткеп ап турар. Бо чылын совхозтуң девискээри кандаан, ынчангаш мал чемин хөйнү белеткеп алырынче хойжу бригаданың кежигүннери онза кичээнгейни салган. Иван Сендиевич он беш тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнгеш, чээрби тонна чедирип, сөглээн сөзүн ажыл-херек кырынга боттандыргаш, ону кыштаанда сөөртүп чедирип алган.

Одарларны шын ажыглаарынче, суггатче Садилер кол кичээнгейни салыр улус болду. Ындыг болбас аргажок. Мында шээр малды тургузу азыравайн, чүгле одарладып турар. Малды кыштан хүр ажырары-биле малчын ийи кыштагны кыдып алган. Бирги кыштагга хөй төрүүжеке чедир турар, кажан хөй оолдап эгелээрге ийиги кыштагга көжүп келир. Ол үеде келирге ында кажаалар курган, оът-сиген элбек болур. Боозу улуг болгаш төрээн хойларга дыка таарымчалыг. Кодандан дыка ыравайн тоттур оъттап алыр. Чаш хураганнарга чидиртир көк сиген белен, өске-даа таарымчалыг байдалды ында тургускан. Ол бүгү сагыш човангыр, эрестиг, кежээ малчыннарның күш-ажылының ачызында кылдынган.

Иван биле Чечек Садилер кадарган хоюнуң санын менди камгалаар, семиртилгезин эки чорудар, одарын, суггадын шын таарыштырар, чаш хураганнарны дүрген, эки доруктуруп алыр дээш үргүлчү-ле сагыш-сеткили оожуравайн чорууурлар. Шак мындыг ак сеткилдиг, харысалгалыг чорук эки көргүзүглерни чедип алырының үндезини болуп турар.

Иван Садиниң эки ажылын үнелеп көргеш, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль, «1976 чылдың соцчарыжының тиилекчизи» деп хорек демдээ-биле шаңнаан. Кадарчының кадайы Чечек «1976 чылдың соцчарыжының тиилекчизи» деп херек демдээн алган.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленуму көдээниң ишчилериниң мурнунда улуг сорулгаларны салган. Малдың баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер херекке төлептиг салыышкынын киирер дээш коммунистер Иван биле Чечек Садилер кызымак ажылдап турарлар.

Т. ХЕРТЕК.

Эрзин район, «Мөрен» совхоз.

ЧУРУКТАРДА: хойжу И. С. Сади; кадарчының хою одарда.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотолары.

Мурнакчы дуржулганы нептередир

ЧЕДИИШКИННЕРНИҢ ЧАЖЫДЫ

«Күш-ажылдың хостуу» совхоз Улуг-Хем районнуң өске ажыл-агыйларындан онза таарымчалыг байдалдар-биле ылгалбайн турар. Ынчалзажок. ол совхоз мал чемнерин каш чыл улаштыр өске ажыл-агыйлардан хөйнү белеткеп ап турарының чажыды чүдел? Бо чылын база-ла торгалыгжылар сиген белеткээр планын республикага бир дугаарында күүсеткен болгаш пландан артыкка 1500 тонна сенажты салган. А база-ла ол ышкаш суггаттыг черлерлиг «ҮТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтар бөдүүн чемнер белеткээриниң планын безин күүседип шыдаваандыр. Чулуктуг чемнер белеткээниниң түңнели оон-даа ылгалдыг болуп турар. Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу» совхоз силос салырының планын 43 хуу күүсеткен болза, Улуг-Хем районга ортумаа-биле чүгле 9,7 хуу болган...

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң кол агроному В. Ф. Лобаченкога ол айтырыгларны салырымга, мынчаар харыылады:

— Мал чеми культуралар өстүреринче онза кичээнгей салыр херек. Олар кызылдаштан дудак чок ажаалда негээр чүве болгай.

Ында мал чеми культураларның дүжүткүр болуп турарының кол чажыды чогумна оларга онза кичээнгей салып турарында. «Күш-ажылдың хостуу» совхоз мал чеми культураларны тарып өстүрер угланыышкынны каш чылдар бурунгаар чорудуп эгелээн. Оларны тарып өстүрер тарылга ээлчештирилгезин тускайлаан. Шоолуг үнүш-дүжүткүр эвес сиген шөлдерин үндезини-биле экижиткеп соонда, оларга хөй чылдыг сигеннерни тараан. Ол шөлдерни суггатчылар звеноларынга быжыглаан.

Ынчалзажок мында эң-не кол чүве — сигеннер үрезининиң дугайында сагыш салып турары. Совхозта хөй чылдыг сигеннер үрезини четчир болганда, тарылга шөлүн чыл бүрүде калбартып турар. Шоолуг дүжүткүр эвес участоктарны катап чаргаш, аңаа үрезинни чаштырар. Ам ында хөй чылдыг сигеннерниң бүгү-ле шөлдерин кыска хуусаада — 4—5 чыл дургузунда ажыглап турар. Ынчангаш ол черлерниң беримчези бедик. 1977 чылда хөй чылдыг сигеннер тараан шөлдерниң бир гектарының ортумак дүжүдү 22 центнер ашкан. Ынчаарга Даргай-оол Артааның баштап турары суггатчылар звенозу гектардан-на 45 центнер сигенни алган.

Бо чылын Улуг-Хем районга онза кандааашкынныг болган. Ол чорук Торгалыгның мал чеми белеткекчилериниң ажылының түңнелинге салдар чедирбээн. Мал чеми культураларның дүжүдү база-ла чаагай болган. Оон турнук, чемгерилге единниазынче шилчидерге, сиген дүжүдү эрткен чылдарныындан куду эвес болган.

Мал чеминиң тарылга ээлчештирилгезиниң планын удуртулга болдурбушаан, бо чылын совхозка шоолуг дүжүткүр эвес сиген шөлдериниң чамдызын аңаа тараа культуралары тарыры-биле аңдарган, а хөй чылдар дургузунда чүгле тарзалар тарып келген шөлдерде сигеннерни чаштырган. Ынчаар солуштур тарырга, тараалар-даа, мал чеми культуралар-даа эки үнер болур.

Совхозка хөй чылдарда ажылдап келген кол агроном Виктор Фомич Лобаченконуң бо талазы-биле ачы-хавыяазы улуг. Ол Торгалыгның сиген шөлдерин экижидерин чыл бүрүзүнде быжыг туруштуу-биле чорудуп келген. Оон ачызында «Күш-ажылдың хостуу» совхоз ам мал чемин бүдүрериниң талазы-биле республикада эки черлерниң бирээзи апарган.

Мал чемнери белеткээр талазы-биле хөй чылдар мурнунда тургускан механизастаттынган отряд ажыл-агыйга чем бүдүрүлгезин көвүдедиринге улуг рольду сиңап турарын база-ла демдеглээр херек. Бүгү белеткеттинген мал чемнериниң 90 хире хуузу ол отрядка онаажып турар. Сиген кезилдезиниң үезинде үлетпүр бүдүрүлгезиниң өске участокторындан кижилерни мал чеми белеткээринге хаара тудары эргежок чугула эвес апарган.

Бо чылын сезон эгезинде отрядты дөрт звенога үскен. Оларның бирээзи сигенни кезип, өске артканнары бөлүп сарааттап турган. Оон соонда АВМ агрегатка ажылдаар болгаш сенаж белеткээр звеноларны тургускулаан.

Хөй чылдыг сигеннерниң ийиги кезилдезин бо чылын совхозка бир дугаарында калбаа-биле ажыглаан. Аңаа сигенни баштай кескениниң соонда дораан-на суггарып эгелээн.

Бо ажыл-агыйда мал чеми бүдүрериниң бүгү-ле айтырыглары бүрүн шиитпирлеттинген деп болбас. Торгалыгжылар ам-даа хөй чүүлдерни кылыр ужурлуг. Хамыктың мурнунда мал чеми культураларын тарырының ээлчештирилгезин шиңгээдип алыры, шөлдерни чогуур үезинде чаартыры, бедик дүжүткүр мал чеми культураларны тарырын бодап көөрү, чем белеткээриниң дептиилгелиг аргазынче шилчиири, витаминниг далган белеткээр агрегаттарны ажыглаарын экижидери эргежок чугула.

В. КАРМАНОВ.

Улуг-Хем район.

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

ДООСТУР ЧЕТКЕН

«Ак-Туруг» совхозтуң коммунист Юрий Очур-оолга удурткан мыйыстыг бода мал бригадазының малчыннары бо хүннерде өдек-кыштаг септелгезин шалыпкын чорудуп турар. Бригада 877 баш инектиг. Оларны дөрт коданга кыштадыр.

Инек турар дөрт болгаш чаш бызаалар киирер ийи кажааларның септелгезин бо хүнге чедир доосхан. Кажааларның ойбак черлерин малгаштааш иштин болгаш даштын агартыр чугайлаан. Малга чем хайындырып белеткээр ийи цехтиң септелгезин база кылган. Малчыннар чурттаар 6 бажыңның капитал септелгезин, дөрт аал ишти чурттаар ийи чаа бажыңны немей туткан.

Малга чиртир 130 тонна сигенни болгаш 30 тонна пресстээн саваңны 4 кыштагда сөөртүп чедирген. 2800 тонна силосту салган.

Мал кажааларын база чуртталга бажыңнарын септээринге тудугжулар Сандак Карбы, Монгуш Бегзи, Аранчын Мартык болгаш өскелер-даа эки ажылдаан. Амгы үеде үүрмек септелге арткан.

САВАҢ БЕЛЕТКЕЛИНДЕ

Ол-ла совхозта ниитиниң малынга чем белеткээри база-ла үргүлчүлевишаан. Күдер Шир-оолга баштаткан 14 кижилиг механизастаттынган бригада Алтай крайда саваңны бөлүп, тырып боодалдаарында ажылдап турар. Ук бригада кыска үениң дуюгузунда 314 тонна саваңны тырып боодалдааш, ону 60 километр черде демир-орук станциязында сөөртүп чедирген. Саваңны тырып боодалдаарынга трэкторист Сенгии Тыгбан, ажылчыннар Александр Сундуп, Василий Доржатпан, Владимир Дармажап олар идепкейлиг ажылдап турар. Бригаданың ишчилери ам-даа саваңны тырып боодалдавышаан.

С. СОТНАМ.

Улуг-Хем район.

ТАРЫП БООЗАДЫЛГАДА СОРУЛГАЛАР

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга малдың баш санын өстүрери, оон продуктулуг чоруун көвүдедири кол айтырыгларының бирээзи. Кыс малдарның баш санын көвүдедип, олардан чаш малды алыры тарып боозадырындан улуг хамаарылгалыг.

Бистиң чуртувуска хойну тарып боозадырының аргазын нептереткенинден бээр 50 чыл болуп турар. Хой тарып боозадыр талазы-биле бирги дуржулгаларны 1928 чылда И. И. Ивановтуң удуртулгазы-биле Ставрополь крайының совхозтарынга организастап чорутукан. Ол ышкаш тарып боозадылганы ажыглап тургаш, К. Д. Филянский Кавказтың чиңге чарын дүктүг уксаазын үндүрген. Бедик продуктулуг бүдүрүкчүлерни ажыглап тургаш, тарып боозадылганың дузазы-биле бо үениң иштинде 27 ажыг уксааны совет специалистер үндүрген.

Бистиң республиканың ажыл-агыйларынга хой тарып боозадылгазын ажыглаавындан бээр үжен чыл болуп турар. Бо үениң иштинде хой ажылының продуктулуу дүргени-биле бедээн. Амгы үеде республиканың ажыл-агыйларының бүдүрүп турар дүгүнүң 60 хуузу чиңге-чарын болгаш чартык чарын болуп турар. Сөөлгү 10 чылдардан бээр хой ажылының продуктулуун бедидер талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылган. Республиканың девискээринде үш кезек черде районнар аразының мал тарып боозадыр станцияларын тургускан. Ол ышкаш уксаажыдылга ажылын, оон учёт-отчёдун экижидери-биле республиканың кол уксаажыдылга бүдүрүлгезин болгаш районнар аразының үш уксаажыдылга бүдүрүлгезин организастап тургускан.

Кызылда кожээ ажыл-агыйның кадрларының билиин бедидер школада хой тарып боозадыр техниктериниң 3 ай хуусаалыг курузун ажыткан. Сөөлгү үш чылда республиканың совхозтарында хой тарып боозадыр 41 пунктуларны туткулаан.

Бо чылын бистиң республиканың совхозтарынга эдержилгеге киирер бүгү хой-өшкүзүнүң план ёзугаар баш саны 520,8 муң, оон иштинде тарып боозадыры 300 муң. Октябрьның 6-да медээ-биле алырга, эдержилгеге кирген болгаш тарып боозаткан хой саны 413276 (планның 79,4 хуузу), оон иштинде тарып боозатканы 260903 (планның 86,9 хуузу).

Хойнуң тарып боозадылгазын мурнунда чылдарга деңнээрге, элээн организастыг эрттирген. Республиканың совхозтарынга 92 пунктулар ажылдаан. Бо талазы-биле Каа-Хем, Бии-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарга ажыл организастыг болгаш эрте эгелээн. Көрдүнген планын ажыр күүсеткен совхозтарның саны бо чылын дыка хөй болуп турар. Барыын-Хемчик районнуң бүгү совхозтары болгаш «Искра», Карл Маркс аттыг, «Бүрен», «Саян», «Енисей», «Ленинчи орук», «Тээли», «Мурнакчы» совхозтар планын ажыр күүсеткеннер.

Хой ажылынга эдержилгени кончаар эрттиргенинден келир чылдагы чаш малды алыры, оон шынары дыка хамааржыр. Ындыг турбуже бо харыысалгалыг кампанияны Улуг-Хем, Таңды районнарның чамдык совхозтары эң багай, организас чок эрттиргенин айтыры чугула.

Таңды район хой тарып боозадыр планын чүгле 48,9 хуу күүседип, бо ажылды кончуг озалдап организастаан. Бо районнуң совхозтарының удуртукчуларында болгаш специалистеринде чыдып калган чүүл бар. Хой оолдаашкынын апрель, май айларда эрттирерге эки. деп олар санап, ниити республикада шагда-ла хой ажылында практика кырында бадыткаан кызыны, часкы үеде хойну эрте оолдарынга эки деп чүүлге ам-даа чөпшээрешпейн турары эндеп. Ынчангаш бо районнуң совхозтарының хөй чылдар дургузунда төрүүр чүс хойдан камгалап ап турар хураганы 55—60-дан өрүлевейн турары таварылга эвес.

Хой ажылының продуктулуг чоруун бедидери бүдүрүкчү копкарларның күш-шыдалындан, олардан алыр чаш малдың шынары, оон келир үеде продуктулуг чоруу дыка хамаарылгалыг. Ол хирезинде республиканың хөй-хөй совхозтарында бүдүрүкчү кошкарларның чемгерилге, ажаалдазы чогуур негелдезинге мракта четпейн турар.

Ажыл-агыйларда тарып боозадыр техниктериниң солууру хөй. Тарып боозадылга пунктуларында зоогигиеналыг чурумнарның сагылгазы, оон технологиязы совхозтарның хөй кезиинде кудуку деңнелде чорун турар. Малчыннарның иштинден. хойжу бригадирлерни тарып боозадыр техниктер кылдыр өөредир талазы-биле ажыл чогуур негелдезинге мракта четпейн турар. Амга чедир районнарның болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары хойну тарып боозадырынче чогуур кичээнгейин салбайн турары четпес.

Хөй тарып боозадыры республиканың ажыл-агыйларында доозулган. Ам хойжуларның болгаш зооветспециалистерниң кичээнгейинге алыр чүүл болза чедир эдериштирбээн хойларның эдержилгезин организастаары болгаш бүдүрүкчү копкарларның ажаалда, чемгерилгезин чогуур негелдезинге чедир тургузары болур.

Ажыл-агыйларның специалистеринде мындыг четпес чүүл бар. Хойну тарып боозаткан соонда, копкарларны хойга каттыштыргаш, оларның немелде чемгерилгезинге сагыш салбайн баар. Эдержилге үезинде коданга салган бүдүрүкчүлерни хүн санында ээлчештирип (2—3-тен) коданга чемгерип турар. Мынчаар таарыштыр чемгерерге кошкарлар семис-шыырак болур, хойларның кызыраар чоруу турбас.

Үрезинни чашканда, үнүштү олуртканда, оон ээлдезин хайгаарап, суггарып ажаары ышкаш, хойнуң эдержилгезин, тарып боозадылгазы доозулганда оон күскү-кыжы одарын, ажаалга-чемгерилгезин эки организастаары негеттинер.

Хой ажылында эң харыысалгалыг үе — хураганнарны камгалап алыры болур. Ажыл-агыйның удуртукчулары, тускай эртемниглер бо кампанияже амдыгааштан эгелеп улуг кичээнгейни салып, шыңгыы контрольду тургузары чугула. Ам малчыннарның кичээнгейин, кужун чаш хураганнарны хүлээп алырының белеткелинче угландырары чугула. Чаш хураганнарны хүлээп алыр кажааларны чылыглап, курган өдекти белеткээр турар ужурлуг. Минералдыг, витаминниг чемнерни, эмнерни кодан бүрүзүнге четчир хемчээлдиг кылдыр белеткээрин амдыгааштан эгелээр херек.

Чаш хураганны хүлээп ап, ажаап турда күш-ажылды таарыштыр организастаары негеттинер. Сакманщиктер азы немелде күш республиканың ажыл-агыйларында кончуг четпес болуп турар. Оон уламындан чамдык коданнарны улгаттырар дээрге тургустунуп келир айтырыг бо. Хөй хой төрүп эгелей бээрге, чаш төлдү ажаап четтикпейн баар.

Забайкалчыларның дуржулгазын алырга, хой төрүүр үеде шуудулгалыг сакманныг арганы ажыглап турар. Оон кол хевири мындыг. Чаа төрээн хойлар 3 хонук иштинде хураганы-биле кады тускай үзүктээшкиннерге турар. Ындыг чаңгыстың көзенектериниң саны улгаттырган коданнарга 92 чедир, а бичии коданнарга 30—40 чедир турар. 4 хонган хураганнарны 10-10 кылдыр үскеш, аңгы бөлүктерге тургузар. Оон ыңай 15, 20, 30, 60, 120, 150 кылдыр сакманнарга улгаттырып чоруй баар. Борта кажаа иштинге хөй, хураганнарны чемгерер, суггарарда күш-ажылды элээн механизастаары чугула. Сугну ниити доскаардан сакманнарже хоолайларның, резин шлангының дузазы-биле дамчыдар. Сиген, саваңны кажааның иштинге өът шээнайазы автотранспорт-биле сөөртүр кылдыр кылыр.

Чаа төрээн хойнуң хураганын 20 хонук чедир хуусаада хүнде үш катап эмзирер апаар. Чаа төрээн хойларны 20 хонук иштинде кодан чоогунга оъткарар. Ынчангаш төрүүр коданның 20—30 хонукта чиир чемин белеткеп алыр.

Забайкалчылар төрүүр коданның кажаазының чанынга 12—15 га черни кажаалааш, культурлуг одар кылдыр ажыглап турар. Аңаа суле, човак-тараа холуксаазын тарып ап турар. Чаш хураганныг хойну 3 хонгаш соонда культурлуг одарларга кадаргаш, немелде чем (комбикорм) бээр. 20 хонук эрткен соонда чер одарынче кадарар. Ынчап келирге төрүүр 720 хойга хүнде 6 кижи негеттинер.

Мен бодаарымга, бо арганы бистиң совхозтарга моон соңгаар нептередир болза эки. Кажаа чанының одарларын бистиң төп зоналарга суггарылганы ажыглап тургаш, чүге кылып болбазыл? Барыын-мурнуу зоналарга культурлуг одарларны кыштаглар чанынга суггарылганың аппаратын 15—20 га черге ажыглап болур болгай. Шуудулгалыг сакманныг арганы ажыглаар болза, хой оолдаар үеде хол-биле кылыр ажыл механизастаттынар, чаш мал төлүн менди камгалап алырынга улуг ужур-дузалыг. Оон ыңай хойнуң кышкы арып баксыраар үезинде чемгерилгези экижир болгаш оон алыр продукцияның хемчээли, шынары бедиир, төрүүр коданнарны улгаттырарынга, чаңгыс кажаага ээлчеглиг хой оолдаашкынын организастаарынга дыка таарымчалыг болур.

К. ИРГИТ,

Көдээ ажыл-агый министерствозунуң хой ажылының талазы-биле улуг зоотехниги.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

КАЗАХСТАН: рудалар шыгжамырларынче

Бет-Пак-Дала девискээринде чер иштиниң чес рудазынче экскаваторлар болгаш самосвалдар чер иштиниң оруктары-биле чоткеннер. Дагжыларга ол орукту Джезказганның шахта тудар трестиниң А. Калинин биле В. Поповтуң чер үттээр бригадалары үттеп кылып бергеннер. 250 метр чер иштинге олар барык-ла ийи километр штрек системаларын хуусаазындан 80 хонук бурунгаар кылганнар.

Ийи коллектив кайызы-даа чер үттээр машиналарны белдилии-биле ажыглап билирлер. Хөй тонна чүък сөөртүр самосвалдар, экскаваторлар болгаш өске-даа улуг хемчээлдиг техника чоруурунга таарыштыр чер иштиниң оруунуң тудуунга ол техника күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ийи катап бедидер арганы берген.

Өске-даа бригадалар шалыпчы ажылдап турарлар. Трестиң коллективи беш чылдың үш чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Трестиң чер үттээр бригадалары Джезказганның дагжыларынга чер адаанда чес рудазының байлак шыгжамырларынче чер иштиниң 40 километр оруун кылып бергеннер.

БЕЛОРУССИЯ: автотранспортчуларның дүрген рейстери

Республиканың транспортчулары октябрь 3-те СЭКП ТК-га болган чөвүлел хуралга эш Л. И. Брежневтиң салган сорулгаларын алдарның-биле күүседиринге чүткүлдүтлер. Олар ам картофель сөөртүлгезинде идепкейлиг киржип турарлар. Миллион ажыг тонна картошка белеткел пунктуларында чедирттинген. «Ийиги хлеб» сөөртүлгезинге кажан-даа мынча автотранспорт ажыглаттынып көрбээн: сес муң ажыг автопоездилер, самосвалдар, чүък машиналары.

Транспорттуң шимчээшкининиң башкарылгазын, тодаргай, соксаал чок ажылдаарын районнарның башкарылга бөлүктери, зоналарның диспетчер пунктулары боттандырып турар. Сөөртүлгелер графиги тургустунган, шыңгыы контрольдаттынып турар. Транспорт отрядтары тургустунгулаан. Ажыл-агыйларның картофель ылгаар пунктуларында мөөңнээр бункерлер тургусканы автомобильдерни, прицептерни чүдүрерин дүргедедип турар. Ырак черлерже рейстер кылып турар колонналар техниктиг дузалалдың көжер мастерскаялары-биле хандыртынган. 140 станциялардан картофель чүдүрүп чорудуп турар демир-орукчулар-биле автотранспортчулар харылзаазын быжыткаңнар.

РСФСР: алдарлыг эгелээшкинниң уламчылакчылары

«Кызыл Выборгчу» каттыжышкынның музейинде бежен чыл бурунгаар Михаил Путинниң бригадазының ат салганы социалистиг чарыштың бистиң чуртувуска баштайгы керээзиниң улуг эвес хуудузубиле кожаланыштыр хүндүлүг черни чоокта чаа хоолай шуткуур цехке болган партияның ажык хуралының протоколу ээлепкен. Күш-ажылчы маргылдааның төрүттүнгени коллектив ол хуралга ССРЭ Конституциязының бир чылынга бараалгаткан шалыпчы ажыл-иштиң түңнелдерин үндүрген.

Хүлээлгелер бүрүнү-биле күүсеттинген: бедик камгалалдыг хоолайлар шуткуур күчүлүг тургузуг ажыглалда кирген, чаа кылыглар бүдүрүлгези шиңгээттинген. Беш чылдың үш чылының кол көргүзүглер талазы-биле онаалдаларын шуткукчулар күүседипкен.

Бо чедиишкиннер болза бүдүрүлгениң бүгү адырларында чарышты баштап турар коммунистер коллективтиң нийти ажыл-херээнге аажок салдарлыг болуп турары-биле тайылбырлаттынар.

ССРЭ Конституциязының хүнүнге бараалгаткан чарыштың түңнелин үндүрүп тура, алдарлыг эгелээшкинниң уламчылакчылары чедип алдынган темпилерни быжыглаар деп шиитпирлээннер. «Беш чылды хуусаа бетинде күүседир»,—хуралдың доктаалында мындыг шиитпир бижиттинген.

Ленинградтың өске-даа бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери амгы үеде оңгу беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринче улганыышкынны ап турарлар.

АЗЕРБАЙДЖАН: контрольда— техника ажыглалы

Нефтечал районнуң Апрель 28-и аттыг колхозунда депутат И. Мамедовтуң бригадазының механизаторлары хөвең ажаар комбайн-биле эң бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Ол коллектив социалистиг хүлээлгелерин районга бир дугаарында күүсеткен.

Татармагы кедээ Советтиң чанында дужүт ажаалдазының үезинде ажылдаары-биле тургустунган депутаттар штабы бригадирниң отчёдун дыңнаан. Коллективтиң дуржулгазын калбаа-биле нептередир деп шиитпирлээн. Мурнакчы дуржулганың школазынга кичээлдер чорударын апыяк депутатка дааскан.

Бо бачыданчыг өйде депутат штавының чымыжы улуг. Ооң кежигүннери чиг хөвеңниң шынарын кичээнгейлиг хынап турар: ажыл-агый бүгү хөвеңни бирги сорт-биле дужаарын хүлээнген. Депутаттар септелге албанының соксаал чокка ажылдаарын организастааннар, автолавкаларның хову турлагларынче үнер графигиниң күүсеттинип турарын хайгаарап турар.

Нефтечал районнуң ажыл-агыйларында тургустунгулаан бүгү 75 депутаттар штабтарының болгаш постуларының чугула сорулгазы техника ажыглалы болуп артпышаан. Эш Л. И. Брежневтиң Бакуга болган байырлыг хуралга онзалап чугаалаанын ёзугаар ажаалда агрегады, автомобиль, трактор бүрүзү, белеткел пунктузу, болбаазырадыр бүдүрүлге бүрүзү ёзулуг-ла хондур-хүнзедир, эң-не бедик ажыктыы-биле ажылдаап турзун дээш чоннуң айбычылары ажылдап турарлар.

ЛАТВИЯ: конструкцияның автору — шефчилер

Ригада электрилиг машиналар бүдүрер заводтуң бөлүк конструкторлары тускай эртемниглерге кердүрери-биле кажаа иштинге торф чаштырар чаштырыкчыны бараалгаткан. Ону улус чүүлдүгзүнүп көрген: ооң дузазы-биле чүгле хаван кажаазының чадыын солуп болур эвес, харын малга чем каап берип база болур. Завод шевердериниң бодалы ам боттуг кылдыр хуулган, заводтуң шефтеп турары «Малиена» колхозта ол чаштырыкчыны тракторда эптеп кошкан.

Энир чылын Алуксней районнуң үш колхозтарын шефке алгаш, завод коллективи шеф дузаламчызының планын тургускаш, ону хажык чокка боттандырып турар.

Көдээ ажыл-агый машиналарынга эртык кезектер белеткеп бээрин бүдүрүлге коллективи боттарының база бир чугула сорулгазы кылдыр көрүп турар.

Көдээниң чагыглары планның немелде кезээ кылдыр кээп турар болза-даа, завод коллективи оларны хуусаа бетинде күүседип чаңчыккан. Цех бачым даалгалар-даа күүседип турда безин көдээ ажыл-агый машиналарынга артык кезектер белеткээри соксавайн турган.

МОЛДАВИЯ: БАМ-га тураскаал тургустунар

Хөлбелчиннээн кызыл тук мурнунга шөлээн, бодамчалыг көрүш, шиитпирлиг шинчилиг арын—Алонка суурнуң тудугжуларының бодалынга Сергей Лазонуң овуру ынчаар көстүп келир. Хамаатыы дайынның ол тоолчаан маадырының адын эдилээн төп шөлге гранит ширээ кырынга честен бүткеп тураскаал тургустунар.

Комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге ол белекти Кишинёвта Сергей Лазо аттыг политехника институдунуң башкылары болгаш сургуулдары чоруткаңнар. Институт коллективиниң субботниктерге болгаш республиканың ажыл-агыйларының хову ажылдарынга ажылдап алган акша-хөреңгизиниң күсели-биле тураскаал тургускан. Ооң авторлары—институттуң башкылары скульптор Р. Дербенцев болгаш архитектор Б. Моргун.

ТАДЖИКИСТАН: «Рамит» заповедниктиң чаа чурттакчылары

Памирниң ээрилчек мыйыстыг черлик өшкүлери Гиссар дааның мурнуу талазында «Рамит» заповедниктиң чаа чурттакчылары апарганнар. Автомашиналыг үш бедик артты ашкаштын тускай кажаалыг девискээрде чурттай бергеннер.

Ховартаан амытаннарны катап тургузар болгаш оларның турар девискээрин делгемчидер сорулга-биле оларны көжүрген: ээрилчек мыйыстыг өшкүлер «Кызыл дептерде» киир бижиттинген. Бүгү делегейде оларның саны тос муң хире. Оларны камгалаар, чүзүн составын долдурар, баш санын өстүрер талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар республикада бо амытаннарның саны муң ажыг.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМНИҢ АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРЫНДАН

СОФИЯ

«Хүн бүрүзү—шиитпирлиг, хүн бүрүзү — шалыпчы». «Шынарлыг болгаш ажыктыг кылдыр ажылдаар». Ындыг лозуңнарга ам Болгарияның бүдүрүлге бүрүзүнге таваржып болур. Болгарияның Компартиязының национал партконференциязының шиитпирлерин чаа дайынчы программа кылдыр хүлээп алгаш, күш-ажылчы коллективтер оларны амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарышты калбак фронт-биле калбарты берген.

Чылдың тос айларының планын хуусаа бетинде күүсеткениниң дугайында рапорттар Софияда соксаал чок кээп турар. Чаңчыл ёзугаар, мурнакчы коллективтерниң мурнуу одуруунда Козлодуйнуң атом күжү-биле ажылдаар электростанциязының энергетиктери чорул турар. Олар чыл төнчүзүнге чедир чурттуң энергочеткизинге немей 50 миллион киловатт-шак электроэнергияны дужаарын хүлээнгеннер.

Стандарттыг эвес дериглерниң Шуменде заводу он айларның планын күүсеткениниң дугайын рапорттаан. Бүдүрүлгениң коллективи продукция шынарын эргелеп башкарарының комплекстиг системазын Болгария Улус Республикага бир дугаарында күүсеткеннерниң бирээзи болган. Ам ол заводтуң продукциязын кандыг-даа хөлүк чокка дораан хүлээп алыр.

ГАВАНА

Революцияның тиилелгезиниң январь бирде болур 20 чыл оюнга тураскааткан байырлалдар Кубада «Социализмниң тиилелгелиг оруу-биле бурунгаар» деп лозуң-биле эртип турар. Фидель Кастро баштаан революсчулар отрядының «Гранмадан» барып дүжүртүгениниң ою болгаш төрээн чурттуң эчизинге чедир хостаары дээш революстуг чепсектиг демиселдиң эгелээн хүнү болур декабрь 2-де эгелээр юбилейлиг айның төөгүлүг ол хүнүнге алдар кылдыр байырлалын Кубаның чону социалистиг тургузушкунның бүгү фронтуларынга чаа-чаа чедиишкиннери-биле уткуурунга белеткенип турар.

БУДАПЕШТ

Секешфехерварның радио болгаш телевидение дериглериниң «Видеотон» дээр заводунда күш-ажылда, өөредилгеде болгаш ниитилел амыдыралында мурнуу одуругда социалистиг күш-ажылдың бригадалары чорул турар. Бүдүрүлгениң амыдыралында чаа күш-ажылчы эгелээшкиннерниң, солун чүүлдерниң инициаторлары харын ол коллективтер болуп турар. Чогум-на харын социалистиг чарыштың ачызында «Видеотон» бешки беш чыл планының улуг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип турар.

Венгрияга социалистиг күш-ажылдың бригадалары дээш шимчээшкин эгелээн хүнден бээр бо хүннерде 20 чыл болур. «Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы» деп бедик атты эдилээр эрге дээш чарышты калбак нептереткен Совет Эвилелдиң ажылчы чоннарының үлегерин ёзугаар чурттуң күш-ажылчы дыка хөй коллективтеринге 1958 чылдың төнчүзүнде бедиткен хүлээлгелер алдынган.

Венгрияның муң-муң ажылчы чоннары «Социалистиг ёзу-биле ажылдаар, чурттаар болгаш өөренир» деп лозуң-биле ол шимчээшкинге киржи берген.

ХАНОЙ

Вьетнам беш чылдың үшкү чылын Вьетнамның Мурнуу чүгүнүң бүгү хоорайларынга болгаш можуларынга хереглекчилер кооперациязының калбак хөгжүлдези-биле демдеглээн. Ам чурттуң ол кезиинде хереглекчилерниң барык 4,5 миллион кижини каттыштырган 2400 чыгаан кооперативтери ажылдап турар. Оларның эргезинде акша-хөреңгилерниң нийти хемчээли 32 миллион доңг акша ажып турар.

Вьетнамның Компартиязының IV съездизиниң шиитпирлеринде көрдүнгениниң ёзугаар чурттуң Мурнуу чүгүнде хереглекчилер кооперациязының хөгжүлдези калбак хереглелдиң аъш-чем болгаш идик-хеп барааннары-биле чоннуң хандырылгазын экижидеринге идиг берип, садыгны социалистиг ёзу-биле чаартырының чугула үе-чадазы болуп турар.

(СЭТА).

УЛУСТАРНЫҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУУ ДЭЭШ

САН-ФРАНЦИСКО. АКШ-тың политиктиг көскү ажылдакчызы, сенатор Э. Кеннеди «Лос-Анджелес таймс» солунга чүүл бижээш, стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажышкыннарны эң дүрген чедиишкинниг доозарының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

— СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев эрткен айда мени хүлээп ап турда, стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында бүдүштүг болгаш ажыктыг дугуржулганың ужур-дузалыын чугаалашкан бис — деп чүүлде чугаалаан. Ядролуг күчүлерни өстүрериниң айыылдыг урзуктарлыг боол болурун чугаалажып турувуста совет удуртукчу онзалап айыткан— деп, сенатор демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң президент Дж. Картер-биле болгаш күрүне секретары С. Вэнс-биле стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсээн кызыгаарлаар дугайында айтырыг дугайты чоокта чаагы чугаалажышкыннарын Э. Кеннеди «идегел салыксанчыг чүүл» кылдыр үнелеп көрген болгаш С. Вэнстиң аян-чоруунуң үезинде чугаалажышкыннарны Москвага уламчылаары дугуржуушкун чедип алырын чоокшуладыр арганы бээр деп бодалын чугаалаан. «Бистиң ийи чуртувустуң болгаш бүгү делегейниң айыыл чок чоруунга ужур-дузазын алырга, стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында дугуржулга чугулазының талазы-биле чүнүң-биле-даа деңнеттинмес чүүл-дүр» — деп сенатор бижээн.

Стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында айтырыгга хамаарыштыр Совет Эвилели-биле дугуржуушкун чедип алырын будулдурар дээр АКШ-тың чамдык күштерниң оралдажыышкыннарын Э. Кеннеди шүгүмчүлээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының дайзыннарының дугуржулгага кандыг-даа хамаарылгазы чок айтырыглар-биле ону чарып алырын шаалдалаар дээр чүткүлүн буруу шапкан.

(СЭТА).

Кыдат шпионну шииткен

ТОКИО. Япон күрүне албан хаакчызы Икио Симанону Кыдатка ажыктыг кылдыр шпионнап турганы дээш Токионуң округ суду кара-бажыңнаар кылдыр шииткен.

Токиода харылзааның эртем төвүнүң ажылдакчызы албан-хүлээлгезин ажыглап алгаш, Ю. Симано япон күрүне албан черлеринде эртем-техниктиг шинчилелдер дугайында чажыт материалдарны чыып ап, оларны Кыдатче дамчыдып берип турганын истелге-биле илереткен деп, Киодо Цуси агентилел дамчыткан. Чижээ, корабль тудуушкун институдунда чорудуп турар электроннуг ажиндиришкин дериглериниң лабораториязының база далай порттарының институдунуң шинчилелдериниң дугайында документилерни ол кыдат шпион оорлап алган. Токионуң Канда районунда кыдат ном магазиннериниң ажылдакчыларын дамчыштыр шпион медээлерни Пекинче дамчыдып турган.

(СЭТА).

МИНИСТРНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

БЕЙРУТ. Кэмп-Дэвид дугуржулгалары нийти араб демиселдиң хүрээлениинден Египеттиң үнгенин, Египеттиң бодунуң бот-эргезин болгаш араб чурттарның бот-эргезин дорамчылай көргенин айтып турар. Ол дугуржулгалар палестин араб улустуң эргелери дээш, ооң төрээн черинге ээп чеде бээр болгаш бот-башкартынар эргези дээш демиселди үргүлчүлээр чоруктан Каирның былдап каапканын база айтып турар деп, Ирактың информация министри Саад Хаммуди медеглээн.

Кэмп-Дэвидке ат салдынган дугуржулгалар араб күрүнелер баштыннарының чөвүлел хуралының шиитпирлеринден Египеттиң шуут аткаарлааныын, эжелеттирген Голан бедиктерин, Иерусалимниң араб секторун болгаш Иордан хемниң барыын талакы эриин арабтарның эгидип алыр эргезинден ооң ойталааныын база херечилеп турар — деп, «Аль-Кифах аль-Араби» солуннуң айтырыгларынга харыылап тура, ол ирак министр онзалап демдеглээн. Ол дугуржулгалар Чоокку Чөөн чүкке дужуп берикчи шиитпирлээшкинни чедип алыр талазы-биле америк империализмниң, Израильдиң болгаш Египеттиң планнарын боттандырарының оруунга баштайгы базым болган.

Араб-совет найыралды улам ынай быжыглаарып ирак министр аажок деткип чугаалаан. Совет Эвилели арабтарның эвилелчизи болгаш өңнүү-дүр. Ол болза араб-сионистиг чөрүлдээде күштер балансызының чугула чүүлү болуп турар. Боттарының политиктиг туруштарын быжыглаарының болгаш дайынчы эрга-шинээн бедидериниң эрге-ажыктарынга таарыштыр араб күрүнелер ССРЭ-биле боттарының харылзааларын калбартыр ужурлуг.

Ирактың болгаш Совет Эвилелиниң аразында харылзааларга ирак министр эки үнелелди бергеш, ол харылзаалар найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында ийи чурттуң аразында ат салдынган керээниң ачызында быжыг бүдүштүг болуп турарын онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

АЙЫЫЛДЫГ ПЛАННАР

БРЮССЕЛЬ. НАТО-нуң ядролуг чепсек планнаар бөлүүнүң ийиги хуралы бельги найысылалдың Эгмонт ордузунда ажыттынган. Соңгу-Атлантика блогунуң кежигүннери чеди чурттуң—АКШ-тың, Англияның, Германияның Федеративтиг Республиказының, Италияның, Бельгияның, Данияның болгаш Турцияның даштыкы херектер министрлери ында киржип турар.

«Кувель Атлантик» дээр бюллетеньниң дыңнатканын ёзугаар алырга, ужуражышкынның кол айтырыы—нийтизи-биле болгаш ылангыя Барыын Европага ук блоктуң тактиктиг ядролуг күчүзүн чаартыры болур. Бельги парлалганың бодалы-биле алырга, шериг сорулгаларынга акшаландырыышкынны дыка өстүрүп тургаш, 1990 чылга чедир блок камгалалының узун хуусаалыг программазы дижир чүвени Пентагоннуң ыйыышкыны-биле хүлээп алган ужурунда, ону херек кырында боттандырып эгелээни-биле холбаштыр ол айтырыг көдүрлүп келген.

(СЭТА).

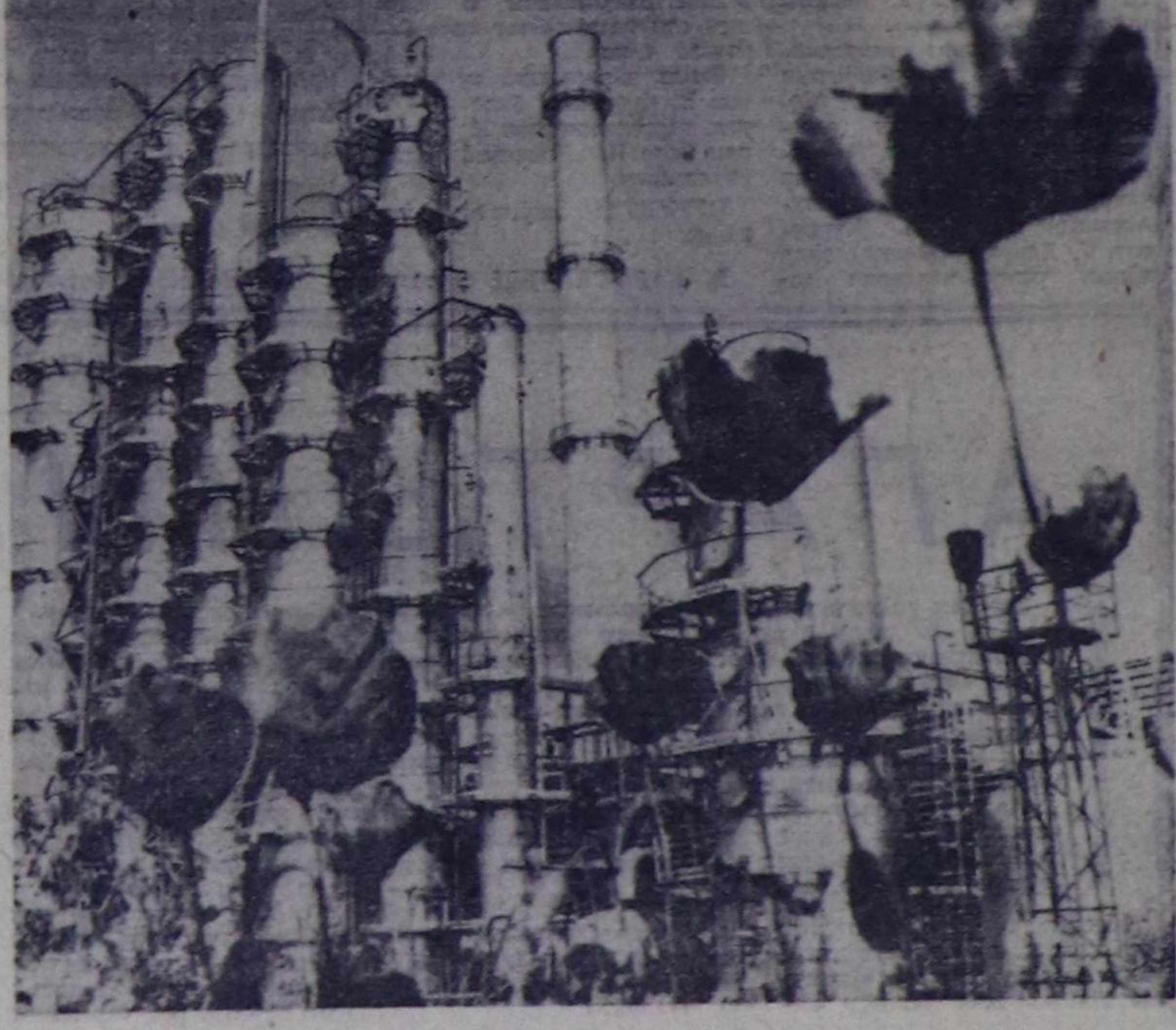

БОЛГАРИЯ. Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле туткан болгаш Волганың эриктеринден кээп турар нефть-биле ажылдаар Бургасстың нефтехимия комбинадында бүдүрүлге дүрген темп-биле калбарып турар. Нефть арыглаар талазы-биле чаа агрегаттарны чоокта чаа шенеп көрген. Оларны тудуп тургузарынга ГДР-ден келген специалистер киришкен.

ЧУРУКТА: арыглаар чаа агрегаттарның нийти хевири.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Чаңгыс талалыг дугуржулганы арабтар хүлээвээн

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ, Египет болгаш Израильдиң аразында ында уламчылап турар үш талалыг чугаалажышкыннар дугайын дыңнадып тура, Кэмп-Дэвидке дугуржулгаларда кердүнген «тайбың шиитпирлээшкин» деп адаар чүүлдүң чорудулгазынга Иорданияны болгаш Израильдиң эжелеп алганы араб девискээрлерде чурттап турар палестиннерниң «мөөреңгей төлээлекчилерин» хаара тударынче Вашингтон мурнукузу ышкаш улуг күженишкиннерни үндүрүп турар деп парлалга демдеглээн.

Чижээлээрге, Чоокку Чөөн чүк болгаш Мурнуу Азияның херектериниң талазы-биле күрүне секретарының дузалакчызы Г. Сондерстиң Иорданияже аян-чоруун ооң-биле холбап турар. Египеттиң таварышкан аңгылаашкынын чок кылыры-биле Иорданияның хаанының туружун өскертирин чедип алырын Дж. Картерниң администрациязы оралдажып турар деп, «Вашингтон стар» солун бижээн.

АММАН. (СЭТА). Кэмп-Дэвидке дугуржулгаларга хамаарыштыр Иорданияның туружу өскерлиш чокка артар деп, Национал консультативтиг чөвүлелге чүве чугаалааш, Иорданияның премьер-министри М. Бадран медеглээн. Ол туруш эжелеттирген бүгү араб черлерден израиль шериглерни долузу-биле үндүрериниң эргежок чугулазынга, палестин улустуң хоойлу ёзугаар эргелерин, ооң иштинде ооң бот-башкартынар эргезин боттандырып чорударынга, Чөөн Иерусалимге араб тускай дугуннааң чорукту катап тургузарынга үндезилеттинген. Ынчангаш Иорданияның сорулгазы болза Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш бүгү талалыг шиитпирлээшкинни чедип алыры болур.

Араб чурттарның аразында консультацияларны чорударын Иордания саналдап турар болгаш араб чурттарның күрүне болгаш чазак баштыннарының Багдадка болур чөвүлел хуралынга ол киржир деп, премьер-министр онзалап демдеглээн.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Вифлеемге массалыг митинг болган. Аңаа Иордан хемниң эжелеттирген барыын эриинде араб хоорайларның мэрлери киришкен. Митингиниң киржикчилери Кэмп-Дэвидке чарган египет-израиль чаңгыс талалыг дугуржулгаларны буруу шапкан резолюцияны хүлээп алган. Ында палестин улустуң кара чаңгыс хоойлу ёзугаар төлээлекчизи Палестинаны хостаарының организациязы болур деп онзалап демдеглээн. Израильдиң эжелеп алганы бүгү араб девискээрлерни хостаарының болгаш болунун төрээн черинге хамаарышпас күрүнени тургузуп алырынга палестин улустуң кол эргезин боттандырып чорударының дугайында палестиннерниң чаңгыс аай негеддези хоорайларның бот-башкартылгазының баштыннары деткээннер.

Ногаажынын булуңу

ЭКИ СҮМЕ-ДИР

Сүт-Хөл кедээ Советтиң девискээринде 595 өреге бар. Оларның иштинден 363 өреге 27 га черге картофельди тарааш, ажаап алганнар. 232 өреге чүну-даа тарывааң, а оларның хөй кезии ырак-узакта малчыннар. Ногаа культураларын 193 өреге тараан. Ногаа тарып өстүреринге арга-дуржулгалыг өг-бүлелерге бистиң Сүг-Аксы суурда Г. Ончур-оол, С. Маадыр-оол, М. Дупур-оол, Б. Сундуй оларны адап болур.

Суурну кезий кылаштап, «сарыг чашпан тараан» бажыннарны санап көргүледим-даа. Бо сарыг чашпаннарның орнунга келир чылын-на ногаа, картофель үне бээр кылдыр тайылбыр ажылын, белеткелди чорудары чугула боол турар.

Совхозтуң картофель, капустазы, огурец, помидору чылдын-на эки үнүп турар. Ынчалза-даа суурнуң чонунуң хуузунда огородун тарырынга тускай трактор бербейн турар. Чамдык ногаа тарывас улустуң ажы-төлү кожаларының кызын тургаш өстүрүп алган огурец, помидорларын үзе соп, өөрлаар чоруктар бар. Оларның ада-иелери бажыннарының чанынга ногаа, чечек, кат-чимис тарып олуртпайн, ону үнелеп билбезинде боол турар.

Мурнунда бо совхозка ногаа садар базаар шөлү турду, ол ам чок. Ону катап тургузары негеттинип келген. А. Даржайның «Көдээже чагаазы» чонну, албан организация удуртукчуларын бодандырып боор, оон бир түңнелди кижи бүрүзү үндүрүп келир ужурлуг.

О. ЧАҢ-ООЛ,
башкы.

ЧӨПТҮГ АЙТЫРЫГ

А. Даржайның «Көдээже чагаа» деп чүүлүн улуг сонуургал болгаш чүүлдүгзүнүүшкүн-биле таныштым. Ында бистиң республикада көдээ суурларның чурттакчы чонунуң кодан чанында дузалал участоктарында бөдалды шүгүмчүлекчи ёзу-биле бижээни чөптүг болгаш ону көдүрер, эдер үези келген чугула айтырыгларның бирээзи болур.

Бо чүгле барыын районнарда эвес, колдуунда үндезин тыва чурттакчылыг суурларда бар дээрзин ажыы-биле айтып болур.

Бир эвес бо талазы-биле дөртен чылдарны төнчүледир, бежен чылдарда көдээ черлерге картофель, ногаа тарыыры чоннуң база бир хандыкшылдыг ажылы турган болза, сөөлгү чылдарда суларап сандараңы чажыт эвес. Ооң чижээнге Тожу районнуң Адыр-Кежиг болгаш Ий суурларын айтырга-ла четчир. Ынчан чурттакчы чоннуң бажың чанынга огородунга болгаш колхозтарның бригадаларынга картофельди тарааш, оон багай эвес дүжүттү ап, районнуң иштики хереглелин-даа хандырып, күрүнеге садып-даа турган болгай.

Сөөлгү чылдарда совхозтар-даа, чурттакчы чон-даа картофель, ногаа өстүрерин барык каарынга четкен. «Тоора-Хем» совхоз ээзэш бичии картофель, ногааны тарыза-даа оон эки дүжүт албастаан, а «Май 1» совхозта ол ажыл шуут кагдынган деп санап болур. Ынчангаш бо районга өстүрүп ап болур ол продуктуларны садыг дамчыштыр күрүне фондузундан эккеп берзин дээр азырадыкчы хөөн бар.

Шаанда картофель, ногаа өстүрер талазы-биле салым-чаянныг чораан «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыннары Александра Ооржак, Елизавета Кенден, Екатерина Самбайлык ышкаштарның санал-оналын, сөс-домаан херекке албас, оларны деткивес чорук совхозта бар. Совхозтар удуртукчулары боттарының ажылчыннарынга чогуур өй-шаанда дузаны чедирбейн, огород шөлүн аңдарып алырынга, үрезин тыварынга дузалашпайн турары бо чугула айтырыгны ала чайгаарлаашкынче киирген.

Ынчангаш СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң негелделеринге дүүштүр база Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк районнарынга чораан үезинде эш Л. И. Брежневтиң берген сүмелеринге холбаштыр чоннуң дузалал ажыл-агыйын чогуур норма-чижек хемчээлге хөгжүдер хемчеглерни боттандырары бүгү-ниитиниң чугула сорулгаларының бирээзи болур.

В. ТАМДЫҢ-ООЛ,
персоналдыг пенсионер.

КОРАБЛЬ—ОКЕАНЧЕ

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр. Н. Констатинов). «Космонавт Георгий Добровольский» деп чаа эртем-шинчилел суднозунуң коллективи орбитаның «Салют-6»—«Союз» комплекизи-биле ажылдаар ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының тугун аскан бо корабль Ленинградтың портундан бодунуң баштайгы рейзинче чорупкан. Ажык океанга ол корабль космос ээлчээн эрттирер.

Суднода эртем экспедициязының сорулгазы болза, спутниктерден, космос корабльдеринден, орбитаның болгаш планеталар аразының станцияларындан телеметриктиг информацияны хүлээп алыры болгаш оларны сайгарып кылыры болур. Ол сорулгалар-биле судно лабораторияларының комплекизин күчүлүг саналга төвүн тургускан.

«Космонавт Георгия Добровольский»—А. А. Жданов аттыг судно тудар заводтуң мастерлериниң тудуп кылганы эртем корабльдериниң чаа салгалынга хамааржыр. Ол заводтан океанга ээлчег эрттирери-биле «Космонавт Владислав Волков» болгаш «Космонавт Павел Беляев» чорупкан. Олар боттарын совет космос программазының тергиин эки «далай шивээлери» кылдыр көргүскеннер. Амгы үеде заводтуң корабль тудукчулары ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Виктор Пацаевтиң адын тывыскан корабльде ажылдарны доозуп турарлар.

КОМБАЙННАР КЫЛЫР ЧЕРДЕ

«Гомсельмаш» заводта ГТО-нуң демдээн алганнарның отрядынга 2085 кижи немешкен. Ол чүл дээрге бүдүрүлгениң спорт клуву бо чылда социалистиг хүлээлгелериниң кол пунктуларының бирээзин күүседипкени ол болур.

...Хадылыг чараш арыгда туруп турар заводтуң турбаазазынче пятница санында бирги ээлчегниң соонда автобустар чоруптар. Цехтер иштинге маргылдаааларга тиилекчилерден тургустунган командалар ГТО-га спорттуң хөй хевирлеринге заводтуң бирги чери дээш маргылдаа чорудары-биле ынаар барып турар. Бүдүрүлгениң эң хөй санныг кижилиг кезээ болур «кадык-шылга цеги» кажан-даа дыштанмас. Ооң программазында янзы-бүрү маргылдаалар кирген. Заводтуң спартакиадазынга ол онза солун эртер. Маргылдаалар ийи чадалыг: баштай бригадалар болгаш ээлчеглер аразының цехтер иштинде маргылдаазы болур, а ооң соонда цехтериң болгаш килдистерниң шилиндек командаларының аразында түңнел маргылдаалар болур.

Массалыг спартакиада стартта ры спорт секцияларының ажыл-чорудулгазын идепкейжиткен. Амгы үеде заводта чээрби секциялар бар болгаш оларның хөй кезии ийи ээлчегде ажылдап турар.

Күш-культура болгаш спорт-массалыг ажылды эң дээре чорутканы дээш цехтер база килдистер аразының социалистиг чарыжының түңнелдерин чылда ийи катап үндүрер. Тиилекчилерге хүндүлүг бижиктерни, дипломнарны, тураскаал шаңналдарны, туристиг путевкаларны тыпсыр. Шаңналдарны Культура ордузунга спортчу кежээлерде байырлалдыг байдалда тыпсыр.

Күш-культураны болгаш спортту үргүлчү кылыры комбайн кылыкчыларынга күш-ажылчы чедиишкиннерин чедип алырынга дузалап турар. Чижээ, ГТО-нуң «алдын» демдээниң эдилекчизи Леонид Кожемякин «Күш-ажылчы алдар» орденниң III чергези-биле шаңнаткан, слесарь-монтажниктерниң чарыжынга үш катап тиилекчи болган. Заводтуң эң дээре күш-культуржулары—Анатолий Косовский, Владимир Атряшков, Николай Самусев, Петр Гордиенко болгаш өскелер-даа коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары.

«Гомсельмаштың» спортчулары Белоруссияда сураглыг болу бергеннер. Чижээлээрге, Людмила Цифанская шыдыраа талазы-биле республиканың чемпиону, чадаг-тергежилерниң шилиндек командазы «Красное знамя» ниитилелдиң бирги чери дээш маргылдаага тиилекчи болган, а ГТО-нуң хөй талалыг комплекизиниң талазы-биле коллектив Бүгү-эвилелдиң адырлар аразының маргылдааларынга ийиги чер ни ээлээн.

(СЭТА-ның корр.).

Гомель.

Үш чыл бурунгаар Ленинградка сураглыг «Аврора» крейсерниң кырынга Невская заставаның болук аныяктарынга алдынная синлбээн еүлделиг «ССРЭ-ниң паспорту» деп бижиктиг кызыл дептержигештерни тывыскан. Ам ССРЭ-ниң иштики херектер органнары Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатызының 100 миллион дугаарлыг паспортун тыпсырының кырында келген деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга ССРЭ-ниң иштики херектер министриниң оралакчызы Б. Т. ШУМИЛИН чугаалаан.

100 МИЛЛИОН ПАСПОРТ

Паспорттар тыпсырының ёзулалы байырлал апарган деп, министриниң оралакчызы чугаазын уламчылаан. Ук документилерни байырлалдыг байдалга, хөй нуруузунда революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлеринге тыпсып турар. Партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының дузазынга даянгаш, бис ол эки чаңчылды ам-даа бүгү тала-биле быжыглаар бис.

Чаа паспорттар тыпсыры чүгле милицияның херээ эвес апарган. Биске улуг дузаны партия болгаш совет организациялар, хөй-ниитиниң төлээлекчилери, чуртталга-ажыглал контораларының улус депутаттарының кедээ болгаш суур Советтериниң ажылдакчылары чедирип турар. Документилер солуурунуң болгаш алырының хуусаазының болгаш чурумунуң дугайында дыңнадыг системазы эки ажылдап турар. Чурттуң дыка хөй бүдүрүлгелеринде «Паспорт булуңнары» ажылдап, оон улус чугула херек сүмелерни ап турар. Чуртталга-бажың организацияларында, шериг комиссариаттарында, паспорт килдистеринде хамаатыларга таарымчалыг ажыл чурумун тургускан. Паспорттар долдурарынга, янзы-бүрү документилер кадагалаарынга, дилээрнге техниктиг херекселдерни ажыглап турар. Ол чорук паспортту хуусаа чок бээр болганда ону долдуруп белеткээриниң шыварын экижидип турар. Ам паспортту кижиниң бүгү чуртталгазының иштинде чаңгыс катап бээр апарган болгай.

Паспорт тыпсыры болгаш солуушкуну—күрүне херээ дээрзин онзалап демдеглекседим. Бо ажылда бүгү-ле чүве чугула: фото-чуруктарның шынарындан эгелээш, паспорт системазының дүрүмнерин пропагандалаарынга, оларны сагып турарының контролюнга чедир. Хамаатыларга чаа паспорттарны тыпсырып болгаш эрги хевириниң паспорттарын солуурун 1981 чылда доозары көрдүнген. Бо ажыл үезинде кижилерге кичээнгейлиг, хүндүткелдиг болуру, оларның хууда шагын камнаары дээш сагыш човаары чугула. Ам паспорт килдистериниң ажылдакчыларының канчаар ажылдап турарындан чон колдуунда бүгү совет милицияның ажылын үнелеп көрүп турар деп чугаалап болур.

Хамаатылар паспорттарны чурттап турар черинде иштики херектер органнарындан ап турар. Тускай майык ёзугаар билдиришкинни кирер, төрүттүнгенинии дугайында херечилелди база ийи фото-чуруктү бээр. Чуруктарны таарыштыр кезерин чүтле паспорт албанының ажылдакчылары кылыр дээрзин сагындырып каары артык эвес боор.

Төрүттүнгениниң дугайында херечилел чок болза, баш бурунгаар ол документилерни катап кылдыртып алыры-биле хамааты байдалдың акт бижидилгезиниң район азы хоорай килдизинге баар херек. Солуушкун үезинде мурнунда берген паспортту экээр. Фамилия, ат, адазының ады өскерилгенде, бижимелдерде шын эвес чүүлдерни эдер таварылгада, ол бүгүнү бадыткап турар төрүттүнгениниң дугайында херечилелди азы өске документилерни көргүзер. Паспорт алырының азы солуурунуң дугайында документилерни чуртталга-бажың организацияларынга дужаар, ол черлерниң ажылдакчылары үш хонук хуусаа иштинде ук документилерни иштики херектер органнарынга дужаар болгаш хамаатыларга паспортту алыр хүнүн, черин дыңнадыр ужурлуг. Хууда бажыңнарында чурттап турар хамаатылар паспорт алырының база солуурунуң дугайында документилерни иштики херектер органнарынга бодунга дужаар. Паспорт читкен таварылгада чурттап турар черинде иштики херектер органынга ук херек канчап болганын тайылбырлаан билдиришкинни ийи фото-чуруктү биле кады чедире бээр.

Паспорт системазы улуг социал-политиктиг ужур-дузалыг. Ол чоннуң учедунга үндезилээш чурттуң экономиктиг хөгжүлдезин планнаар, хамаатыларның хоойлу ёзугаар эргелерин болгаш сонуургалдарын хандырар, социалистиг хоойлужудулганы болгаш эрге-хоойлуну быжыглаар арганы берип турар. Паспорт системазының таарымчалыг ажылдаары тургустунган дүрүмнерни сагыырының күзели-биле чедип алыр. Хамаатылар өй-шаанда паспорт алыр болгаш 25 база 45 хар четкенде немелде фото-чуруктарны хырбаладып алыр, чурттап турар чери өскерилгенде үлүр бижидер, кирер бижидер азы бүрүткедир ужурлуг. Албан-дужаалдыг кижилер паспорт системазы долуу-биле боттанган турарын харылаар.

Ынчалзажок паспорт системазының дугайында Дүрүмнүң негелделери чамдык черлерде багай күүсединнип турары хомуданчыг. Азербайджан болгаш Туркмен ССР-лерниң, Кабардин-Балкар АССР-ниң, Ульяновск болгаш өске-даа областарның амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң барык-ла шуптузунга эрткен чылын хажыдыышкыннар турганы илерээн. Бурят АССР-де болгаш Томск областа паспорт дүрүмнерин хажыдар таварылгалар эвээш эвес.

Документилер белеткеп турар үеде ниитилелге ажыктыг ажылдан оспаксыраар, маңгысталчак ёзу-биле амыдырап чоруур чамдык кижилер билдинип кээп турар. Иштики херектер органнарының ажылдакчылары ол кижилерниң ак сеткилдиг күш-ажылчы амыдыралче эглип кээринге дузалаар хүлээлгелиг.

Чамдык черлерде паспорт системазын совет кижилерни, ылаңгыя аныяктарны, патриотизмге, Төрээн чурту дээш чоргаарадыг болурунга, бедик медерелдиг чорукка, хамааты хүлээлгелерин күүседир дээш хууда харысалгалыг болурунга кижизидеринге ажыглаарынче четпес кичээнгей салып турар. Паспорттарны байырлалдыг ёзуга тывыспайн турар таварылгалар бар. Паспорт системазын пропагандалап турар материалдарны парлалга, радио, телевидение эвээш үндүрүп турар.

Ниитизи-биле алырга, барык-ла үш чыл иштинде чорудуп келген ажыл ССРЭ-де паспорт системазын улам ыңай сайзырангайжыдар хемчеглер дугайында партияның болгаш чазактың шиитпирлери чогуур хуусаазында ылап күүсединнер дээрзин быжыг бүзүрел-биле чугаалаар арганы берип турар.

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

Эрткен дыштаныр хүннерде Кызылдың «Херел» спортзалынга «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш стол теннизинге маргылдаа болуп эрткен. Аңаа тус-тус болгаш эжеш теннисчилер күжүн шенешкеннер.

ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат, республиканың каш дакпыр чемпиону А. Серен оюнуң баштайгы үелеринден-не шылгараан. Ол барык кымга-даа уттурбайн, эр улустан чемпионнаан. Хову-Аксының төлээзи А. Хүреңоол, С. Даржаа (Кызыл) олар ийиги, үшкү черлерни ээлээннер.

Херээженнерниң аразынга болгулаан стол теннизиниң маргылдаазынга чаңгыс удаа эвес тиилекчи болуп келген Мария Шыырап (Кызыл) бо маргылдаага база бирги черни ээлээн. Дааранынкчы В. Даржаа сап талазы-биле аңаа бичии-ле четпээн.

Эжеш ойнаарынга эр улустан В. Фунтиков биле А. Серен, херээженнерден М. Шыырап биле Н. Дажынай олар тиилээннер.

ЧУРУКТА: маргылдаа үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧЕМПИОННАР

Петр Лукша—Кызылда «Тудуг кезектери» комбинатта инженер. Ол ажыл шагындан хостуг үезинде спортка хандыкшып, мага-бодун дадыктырып турар, чиик атлетикага бирги разрядтыг. Черниң узунун, бедиин халыырынга, аңгы-аңгы хемчээлдерлиг кросс чарыжынга халыырынга кончуг ынак. Петр чоокта чаа Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга тураскааткан кросс маргылдаазынга киришкеш, 1000 метрниң чарыжынга бирги черни алгаш, чемпионнаан.

Александр Монгуш — Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң агрономунгу. Ол хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат, спорттуң бо хевиринге бистиң республиканың каш дакпыр чемпиону. Самбо хүрешке Тыва АССР-ниң бирги чери дээш чоокта чаа болуп эрткен маргылдаага Александр база чедиишкинниг киржип, 68 килограммга бирги черни ээлээн.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГА

Тываның чогаалчылары номчукчулар-биле ужуражышкыннарны чер-черге организастап эрттирери чаңчыл апарган. Ол чорук номчукчулар биле чогаалчыларның аразында харылзааның быжыын болгаш ажыктыын көргүзүп турар.

Чоокта чаа ындыг ужуражылга найысылал Кызылда «Өңнүк» ном магазининге боop эрткен. Ылаңгыя чечен чогаалга ынак аныяктар аңаа хөйү-биле чыглып келген. Ук ужуражылганы «Өңнүктүң» ажылдакчылары Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга тураскаадып, организастаан. Аңаа чогаалчылар К. Кудажы, Ю. Кюнзегеш, С. Козлова, М. Хадаханэ, Л. Чадамба, аныяк шүлүкчүлер Е. Танова, А. Даржай олар киришкен. Олар номчукчуларынга кылган ажылдарын, чогаадыкчы пла нарын чугаалап берген. Оон-биле кады чогаалчыларның, ылаңгыя комсомол темазынга хамаарышкан чаа бижиттинген шүлүктерни залга чаңгыланы бээрге, чыылганнар ону сеткил ханып, адыш часкаашкыннары-биле уткуп хүлээп ап турган. Ужуражылга соонда ховар номнарның садыглаашкыны болган. Чогаалчылар садып алыкчыларның дилээн ёзугаар номнарынга хол үжүүн салып берип турганнар. Ол ужуражылга ёзулуг-ла өөрүшкүлүг, солун байырлалчыгаш боop эрткен.

К. ТҮЛҮШ.

ТЫВА МАРКА

Прагага организастаан почта маркаларының Бүгү-делегей делгелгези бодунуң ажылын чоокта чаа доозкан. Аңаа делегейниң дыка хөй чурттары идепкейлиг киржип, 1500 ажыг коллекцияларны делгээн. Он хонук дургузунда делгелгени ийи муң беш чүс көрүкчүлер сонуургаан. Ылаңгыя Маврикий ортулуктан келген, 1847 чылда үндүрген ак-көк, өкпе маркалар көрүкчүлерниң сонуургалын хаара тудкан. Оларны Англияга Елизавета II-ниң хааннаашкынының үезинде ол чурттан эккелген турган.

Элээн каш чурттарның сураглыг филателистери киришкен жюри дыка хөй экспонаттарны бедии-биле үнелээн.

Совет Эвилелинде почта маркаларының чыыкчыларының экспонаттары база үнеледип, 36 экспозицияга шаңналды тывыскан. Тыва маркаларның экспозициязының делгелгениң баарынга көрүкчүлер элээн доктаап, боттарының сонуургалын демдеглел дептеринге илереткен. Ылаңгыя тыва маркалар чыыкчызы, Москва чурттуг инженер С. Блехманның экспонаттары хөйнүң сонуургалын чаалап ап, жюриге үнелеткен. С. Блехман Тываның Совет Эвилелиниң составынга каттыжып кирерниге чедир үеде тыва маркалар дугайында номну чоокта чаа парлаткан.

Ук маркалар Прагага болган ол делгелгеге киришкеш, алдын чайырлыг медаль-биле шаңнаткан.

И. ВАКС.

Москва хоорай.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунун уругларның ниити ырызының фольклор бөлүүнүң концерти.
11.40—«Каң канчап каткан». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы — «Маадырлыг чорук».
12.45—«Чогаадылганың ужудуушкуну...» Документалдыг фильм.
13.25—Узбек ССР-ниң Джизак областың Октябрьск районнуң «Кур чержи» ансамбльниң концерти.
13.45—16.00—Чапсар.
16.00—«Сээң күш-ажылың — сээң бедииң». Документалдыг фильмнер программазы: «Бо барыксанчыг рельстер», «Капитаннар», «Вячеслав Павлович Губенко. Хирург».
17.00—«С. Нерестиң поэзиязы».
17.30—«Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруурларның клазы.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Шыяапам». Дамчыдылга.
18.20—«Эжик». Мультфильм.
18.30—«Тыва неделя». Информастыг программа.
18.50—«В. И. Ленинниң чогаалдарының баштайгы чыындызын Россияга парлааныындап бээр 80 чылынга». Беседа.
19.00—«Бо магниттиг делегей». Документалдыг фильм.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Ырак болгаш чоок ыр». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи композитор В. Левашов чорудар.
20.25—«Мексика». Документалдыг телефильм. «Экран» деп чогаадыкчы каттыжылышкыя үндүрген.
21.25—«Каң канчап каткан». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы — «Ажып үнгени».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—ВЛКСМ-ниң 60 чылынга. «Аныяктарның адрестери». Байырлалдыг үндүрүүшкүн.
00.30—01.20 «Даштыкы эстраданың аалгалары болгаш ритмнери». Төнгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.00—«Аныяктарның чогаадылгазы». Харьковтуң трактор заводунуң Культура бажыңының «Найырал» деп ыр болгаш танцы ансамблиниң киржикчилериниң концерти.
18.30—«Москва болгаш москвачылар».
19.00—«Уругларга дириг амытаннар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—21.00 «Антрацит». Уран-чечен фильм.

Агаар

Республикага бүрүлүүл, аязыр, чамдык черлерге чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр, чамдыкта 11—16 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы 3—8 градус чылыыр. Кызылга булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 4—9 метр, чамдыкта 11—16 метр чедир дыңзыыр. Агаарның температуразы 6—8 градус чылыг болур.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Солдат болгаш чаан» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 21.00, «Онза кижээнгей девискээринде» 18.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дагжа-ээ, барабан», 9.00, 15.00, 16.50, «Киноклуб»: «Светофор» 10.40, «Мээң лимбим сени кыйгырып тар» 12.00, 18.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Киноклуб: «Тоол чурттап чораан». «Авай» 10.00, 15.00, Хуу истекчи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дельфинниң хуну» 15.00, «Мафияның аспаанда» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Бир чагааның изи-биле

АГАРТЫНЫЫШКЫН

Тес-Хем район эмнелгезиниң ажылында четпестер-телбес. Ол дээрге аарыг кижилерге аъш-чем киирип дакциязынга келген. «Кандыг-даа албан организация черин айтып, көргүзүп турар адрестиг болгай, а бо эмнелгениң кайы-даа салбырын айыткан бижик чок болганындан эмчилеп келгеннер кирер ужурлуг салбырын бот-боттарындан айтыржып, аай-дедир кылаштажып, үе-шагын эрттирип турар.

Аарыг кижилер чыдар корпустарже эртенден орай кежээге чедир чемниг савалар туткан кижилер үзүктелбес. Ол дээрге аарыг кижилерге аъш-чем киирип турары-дыр»—деп, автор бижээн.

Шынап-ла ук эмнелгениң аарыг кижилер чыдар черинге чеде бээрге, авторнуң бижээни дег, каракка илдитер четпес чүүлдер-ле хөй. Эмнедип чыдар кижилер-биле аңаа даштыыртап келген кижилер ылгаттынмас. Чүге дээрге эмнелгеде халаттар, тапочкалар, эр улус кедер пижамалар чедишпезинден аарыг кижилерниң хөй кезии боттарының идик-хеви-биле турар. Бар халаттар, хеп аймаа эргижирээн, орбак, самдар.

Аарыг кижилерниң чыдар оруннарының чамдыктарында сыртык хаптары чок. Бо эмнелгеде орунну ак чоорган баштадыр херекселдерни үр үеде солувайн баарының дугайында чагаалар мооң мурнунда чылдарда редакцияга база кээп тургулаан. Ол чорук мынчага уламчылавышаның сөөлгү келген чагааның нарын-биле чораан үеде бадыткаттынган.

Район эмнелгези эрткен үшкү кварталда матрацтар, халаттар дээш өске-даа чымчак инвентарьны 2 муң рубльге садып алган. Келир кварталда база ынча түңге ону алыр деп турарын эмнелгениң кол бухгалтери П. Г. Пирогова чугаалап олурду. Хамык херек чүүлдерни квартал савында-ла немей ап турар дээр, а херек кырында эмнелгеде аарыг кижилерни чүге ындыг чединмес байдалда тудуп турарыл?

Кол бухгалтер Полина Георгиевнаның чугаалап турары-биле алырга, аарыг улус кедер халаттар, тапочкалар ышкаш чүүлдерни ийи чыл хуусаада эдилээри көрдүнген. Хеп чуур машиналарга янзы-бүрү порошоктар-биле чуурга ол хуусаага четпес ораап, элеп турарын ол тайылбырлаан. Ынчаар хептиң айыткан хуусаазын ханап турарындан хеп талазы-биле чедимче чок чүүлдер чайлаттынмастап, үргүлчүлеп келгенин бодаарга безин элдептиг...

Чамдыкта ак чоорганнарның үр үеде солуттунмазының болгаш чамдык палаталарда сыртыктар хаптарының чогунун дугайында кол эмчи И. В. Рождественскийден айтырарга: «Канчап ындыг болду, бистиинде ол бүгү четчир болгай?» деп удур айтырып элдепсинер.— Игорь Васильевич Рождественский районнуң улуг эмчизинге ажылдаа-ла ийиги чылче бар чыдар. Бо үениң дургузунда район төвүнде болгаш суурларда байдалды экижидерин оралдажып келген. Ынчалза-даа ооте эмнелгени ол ам-даа быжыг холда албаан дээрзин бөгүнгү байдал херечилеп турар.

Район эмнелгезиниң чыдып эмнедир салбырынга шагын кайы-даа үелеринде 70-ден өрү, чамдыкта түс-даа кижи четкеп турар. Мында аъш-чем хандырылгазының багайының дугайында авторнуң бижээнин аарыг кижилер база бадыткаан. Мооң кол-ла чылдаганы эъттен кылган чемнерниң ховары болур.

Тес-Хем райпозу эмнелгени эът-биле хандырар ужурлуг. Райпо бо чылын эмнелгеге норма ёзугаар 7 тонна эът бээр тургаш, ооң чартын-даа хандырбаан. Райпо баштаар черниң даргазы Ч. Б. Эртине эмнелгениң эът дээш сылып турар айтырыының чөптүүн, ооң аарыг кижилерге чугулазын билгензиг болза-даа, ук организацияга көрдүнген эъттиң чоокку үеде бердинмезин бүзүредирин оралдашкан: бо эмнелгеден аңгыда районда райповуң эът, чем-биле хандырары 2 эмнелге, 10 уруглар албан черлери болгаш 5 школа бар. Оон ыңай районга бо чылын 50 тонна эътти респотребсоюзтуң чедир бербээни хандырылгага дыка салдарлыг болган деп турар.

Күрүне фондузундан тесхемчилер 1978 чылда шынында 50 эвес, а 20 тонна эът алыр турган. Район эрткен үш кварталда 13 тонна 300 кг эътти алган. Алыр ужурлуг 20 тонна эъдениң артканын олар чылдың сөөлгү кварталында алырлар. Райпо баштаар черниң даргазы Ч. Эртиненин эмнелгениң эът-биле хандырылгазының багайын көрдүнмээн хөй сан-биле чугаалап, өскээр тайылбырлаарын оралдашканы элдептиг.

Райпо эмнелгеге чайгы үеде эът орнунга эъттен кылган тушёнкаларны, эът холумактыг кашаларны, консерваларны берип турган. Эмнелгениң поварлары ол бүдүдеп янзы-бүрү быдааларны кылырып оралдажып-даа турганнар. Аарыг туржук аңаа-даа кижиге консервадан кылган быдааның кандыызы билдингир.

Эмнелгеде эът айтырыышын ынчаар шиитпирлеттикмейн турарын ажыглааш, эъттиг үеде кылган чемниң нормазын аарыг улуска чедир бербейн бааары база бар. Кашалар болгаш сүттүг быдаа кылынтарынга янзы-бүрү крупалар болгаш макарон кылыгары бар. Ынчалза-даа эмнелгениң сүт-биле хандырылгазы база үзүктелиишкинниг, а саржагны сөөлгү каш чылда шуут көрбээн деп болур. Аарыг кижилер нормага четпес чиик өртектиг чемнер ёзугаар чемненип турар. Ук районнуң удуртукчуларынга бо хире хөй четпестер мынчага билдинмейн келген бе?

Поварларның мергежили амдаа чавыс, ону бедидер дээш оларны тускай курстарга өөредир хемчеглерни албаан.

Район эмнелгези херек кырында 1977 чылда аъш-чем айымаа садарынга көрдүнгек акшадан 9 муң рубльде чедир чарыгдаваан. Артыкталып турар ындыг хөреңги-биле чоңдан эът, саржагны садып ап, менюну экижидип ап-даа болур турган. Бо чорук-кол эмчи И. Рождественский болгаш кол бухгалтер (ооң ыңай экономистиң хүлээлгезин база күүседип турар) П. Пирогова оларның олутпайнының, кижилер дээш кичээнгейлиг эвезиниң херечизи-дир.

Кыш келген. Октябрь эгезинге чедир эмнелге коллективи картофель, капуста болгаш өске-даа ногаа аймаан белеткеп албаан. Ылаңгыя картофель шыгжап, кадагалаар черниң багайынга сылдагылааш, ол чугула чемни Кураан суурнуң чурттакчыларындан эвээш, кезектеп тыптыныып ап хандыртынар деп ала-чайгаарлаан хөөнде алыскан. Хүү келген тудум соок дыңзыыр, кандыг-бир ырак черде хуу кижилер подвалында картофельге идеген болбас.

Эмнелгениң котельназын сентябрь төнчүзүнден эгелеп, одалга сезону барык эгелей бергенде эде кылып, улуг озалдап кирген. Ону кылып доозуптарга, эмнелгениң үш-дөрт кезек черде аңгы-аңгы бажыңнарын болгаш чаа туткан гаражты, хеп чуур черни чылыдар кылдыр аңаа кожар. Ынча хөй чер чылыдар котельнаны эрте-ле бүдүрүп, ооң шенелдезин кылып, быжыры мчалап алырынче далашпааны дыка четпес.

Ол ышкаш одаар чүүл белеткээри база-ла кичээнгейден дашкаарлаан. Тайгада белеткээн ыяшты октябрь эгезинге чедир чоокшулатпаан болгаш хөмүр-дашты чедир дүжүрүп албаан.

Сөөлгү ийи чылда маңаа эмчилерге ийи-ийи квартиралыг үш бажыңны туткан, Гаражты, хеп чуур черни кылып алганы таарымчалыг. А келир чылын халдавырлыг аарыглар шинчиир, эмнээр тускай корпусту кылып алырып планнаан. Тудуг, суурну немеп алырын оралдажып турзада, ол бүгүнү кылып турарының темпизи кончуг оожум.

С. ТАС-ООЛ.
«Шынның» корр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2706.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01302

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 244 (10841) | 1978 чылдың октябрь 21, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Октябрьның тиилелгелиг революциязының соруктуг кииприкчизи болгаш организакчызы, совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш углакчы күжү — Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!

Партияның болгаш чоннуң бузулбас өндүр улуг, чаңгыс эви делгерезин!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

Суггаттыг черниң беримчези дээш

КЫЗЫМАК АЖЫЛДЫҢ ТҮҢНЕЛИ

Суггаттыг черлерни чөп ажыглап, чемишчидилгени норма ёзугаар төп, чогуур үезинде ийи-үш катап суггарып тургаш, оон чаагай дүжүттү кандыг-даа чылда ап болур дээрзин «Алдан-Маадыр» совхозтуң сураглыг суггатчызы Алдын-оол Кызыл-оол бо чылдың чазынында-ла солунга бижээн болгай. Ооң көдүрген чугула айтырыгларын солун арыннарынга чугаалажып турду.

Ол чүүл «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының чер ажылдыгларынга ажыктыг болган. Салбырда эвээш-даа болза суггаттыг черлер бар. Бо чылын оон суггатчылары Алдын-оол Кызыл-оолдуң сүмезин ёзугаар шынап-ла кызымак, шудургу ажылдаан. Чай кааң болза-даа, суггатчылар боттарының участоктарындан багай эвес дүжүттү өстүрген. Чижээ, Тюлюш Эртине 40 га черни суггарып чайлааш, ооң гектар бүрүзүнден 14 центнер тарааны өстүрген. Ынчангаш ол салбырның суггатчыларының аразынга чаагай дүжүт дээш калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнген. Оон ыңай Монгуш Соскур-оол болгаш Монгуш Чыкыл-оол олар кайызы-даа 30 гектар участокту суггарып тургаш, гектардан-на 11 центнер дүжүттү чедип алган. Сат Күдерек 25 гектар суггаттыг черниң га бүрүзүнден база-ла 10 центнер тарааны ажаап алган.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективи онгу беш чылдың үш чылдарының программазын хуусаадан үш ай мурнай дооскан. Ийи чыл тос айларның иштинде тыва шахтёрлар хереглекчилерге 2136 муң тонна оттулар чүүлдү берген. Разрезте чарыштың бирги одуруун экскаватор башкарыкчылары В. Гончаров, Н. Курин, Н. Кузнецов олар ээлеп, үш чылдың планныг даалгазын өскелерден мурнап дооскаппар. Улуг машинист Нехорошевтиң экскаваторжулар бригадазы үш чылдың планын өске бригадалардан мурнай дооскан. Машинист А. Н. Ирха бригадада чарыштың тиилекчизи. Ол улуг дуржулгалыг машинист мурнунда Казахстанның рудниктериниң бирээзинге, а ооң соонда Терапт-Хаяның мөңгүн суу кылыр бүдүрүлге черинге ажылдап турган. Ол хүн бүрүде ээлчег нормазын үргүлчү 20—30 хуу ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТАРДА: хөмүр-даш разрезинде оттулар чүүлдү чүдүрүп турары. Экскаватор машинизи А. Н. Ирха.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫ — ХҮННҮҢ КОЛ АЙТЫРЫЫ

ХЫНАМЧАЛЫГ УТКУУР

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтуң ажыл-ишчилери бир эп-сеткилдиг деткивишаан, аңаа харыы кылдыр участок бүрүзүнде кызымаккай ажылдап турарлар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунга эш Л. И. Брежнев ниитиниң малының баш санын өстүреринге мал чеминиң белеткели шиитпирлиг рольду ойнаар дээрзин айыткан. Ол чугула сорулга бо хүннерде совхозтуң ишчилеринде хүннүң айтырыы боор артпышаан.

Бо чылын «Кара-Хаактың» девискээринге кандаашкыныг чыл болган. Ооң уламындан оът-сигенниң үнгени хирелиг. Партияның болгаш чазактың салган сорулгазын чедиишкинниг боттандырар дээш совхозтуң ишчилери бүгү-ле арга-курлавырларын ажыглап турарлар. Мурнуку үелерде сиген кеспейн турган черлерден сигенкеп, бар-ла мал чемин бүрүнү-биле ажаап алыр сорулгалыг ажылдап турар. Ооң түңнелинде бо чылын ажыл-агый 1200 тонна сиген белеткээр планының 1000 тонназын күүседип алган. Оон аңгыда бир муң тонна силос салдынган, 400 тонна сенаж белеткеттинген. Көк-суүз кезилдези ам-даа үргүлчүлевишаан.

Ниитиниң малынга быжыг чем-сууруу тургузар дээш хойжу бригадаларның аразынга социалистиг чарышты дээштиг организастадывыс. Малчыннар боттарының бригадирлериниң дорт киржилгези-биле мал чеминиң белеткелинге ажылдааннар. Хоочун хойжулар Маңыкай Көк-оол, Ондар Дат-Хүрен, Ооя Ьалган, Оржуң Кызыл-оол олар боттарының планныг онаалдаларын ажыр күүседип, өскелерге үлегерин көргүскеннер.

Малдан алыр продуктуларны күрүнеге садар талазы-биле бо чылдың тос айларының планын совхоз ниитизи-биле чедиишкинниг күүседип турар. Эът планын январь-сентябрь айларда 106 хуу, сүттү — 113 хуу күүсеткилээн.

Даалган ажылынга ак сеткилдиг, хөй-ниитиниң ажылы дээш шудургу ажылдап чорур малчыннар бисте база эвээш эвес. Ындыг эштерниң чижээнге Маңыкай Көк-оолду, Чоодү Оруспайны айтып болур.

Ылаңгыя Маңыкай Көк-оол «Кара-Хаак» совхозта ат-сураглыг малчын. Ол ажылга кызымак-даа, арга-дуржулгазы улуг-даа. Бо шыырның болгаш ажыктыг чорукту беш чылының эгезинден тура ол төрүүр чүс баш хойга онаалаштыр 100-тен буду хураган ап келбээн. А бир хойдан ортумаа-биле 3,8 кг дүктү кыргып ап келген. Чоодү Оруспай база көргүзүг талазы-биле оон чыдып калбайн турар.

Амгы үеде совхозтуң малчыннарының кол сорулгазы — бо чедиишкиннерни келир чылын улам быжыглаары-биле чугула ажылдарны чорудары болур. Ол чүл дээрге, кышка белеткел. Келир чылгы «дүжүт» оон кол хамаарыжыр дээрзин малчыннар билир, аңаа белеткелди шудургу чорудуп турар.

Малга четчир сапныг чемни белеткеп, келир кышка уткуштур кажааны, чурттаар бажыңнарны эки септээр болгаш өске-даа ажылдарны кылыр талазы-биле социалистиг чарыш совхозтуң бригадаларының аразында калбарган. Бо хүннерге чедир коммунист Өртээлек Чазымның удурткаиы № 2 бригада тиилеп турар. Ооң малчыннарының кыштаглары колдуунда белен, сүт кудар доскаарларбиле кодан бүрүзү четчелеттинген, аңаа кышкы үеде сүт изидер чүүлдерни кылган. Ынчангаш, бо бригаданың төрүүр-даа, төрүвес-даа коданнары кышкы үеде чылыг сүт-биле бүрүн хандыртынар.

Совхозтуң хой оолдаашкының келир чылдың январь-февраль айларда чорудар. Ортa малчыннар шыңгыы белеткенип, кажаа, бажың септээринден аңгыда курлаг өдектн белүп турар. Ооң төрүүр малга ажык-дузазы кымга-даа билдингир болгай.

Чамдык малчыннар чайгы үелерде боттары хой кадарбас, уруглары̆нга даазыр ийикпе кожааларын айбылаар, ооң түңнелинде хой оъттуг черге хүнзевес, аал чоогунга дээскинер. Малчыннар боттары суур, кирген, хонук-хонуу-биле чиде бээр. Шак ындыг харысаалга чок чорукстуң түңнелинде эрткен сөөлгү ийи айда бистиң ийи чүс ажыг хойну, чедеп ажыг бода малды оор алган.

Ажыл-агыйның малчыннарынга шыңгыы шылгалданың үези келген. Ынчангаш совхозтуң специалистери, малчыннары болгаш өске-даа ишчилери кышка белеткелди дарый доозар сорулганы салган. Кыштаглаашкынны эки эртирер дээш бүгү курлавырларны, болдунар аргаларны ажыглап, мал чемин белеткээрин пыдаар шаавыс-биле үргүлчүлээр ужурлуг бис.

Б. ИРГИТ,

«Кара-Хаак» совхозтуң кол зоотехниги.

Кызыл район.

МАЛЧЫННАР ДУГУРУШКАН

Онгу беш чылдың шалыпчы үшкү чылында Каа-Хем районнуң малчыннарының чедип алган чүүлдерин түңнээн чаңчыл болган слётту Сарыг-Сепке эрттирген.

Районнуң малчыннары СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш күженииишкининг ажылдап турар. Ажыл-агыйлар онгу беш чылдың үш чылдарында күрүнеге дүк садарының планын ажыр күүсеткен. «Улуг Октябрь», «Енисей» совхозтар арбын дүктү саткан. Үшкү кварталда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң малчыннары бүгү көргүзүглер талазы-биле планныг онаалдаларын күүсеткеш, ажыл-агыйлар аразынга калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп, районнуң күш-ажылчы алдар тугунга төлептиг болган.

Бо хүннерде районнуң малчыннарының кол кичээнгейи — кыштаглаашкынга бүгү талабиле белеткенииринче угланган. Ажыл-агыйларда ниитизи-биле 2 муң тонна сенаж, 19 муң тонна силос салдынган.

Ажыл-агыйлардан Алгайже сезен кижини саваң белеткээри-биле чоруткан. Чамдык ак-тылааттынган черлерниң тааразын мал чеминге ажыглаары-биле ону ажаап алырын база организастаан.

Районнуң ажыл-агыйларында 400 ажыг кажааның 390-у септеттинген. Кажаалар септээрин СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз эки организастап, ажыл-агыйларның мурнуку одуруунда чоруп турар. Ынчаарга «Ленинчи орук», «Кызыл тук», «Енисей», совхозтарда кышка белеткел кошкак. Чижээ, «Ленинчи орук» совхозта ам безин кыштың тыныжы эгелеп, хар киир чаапкан турда безин инектиң дөрт кажаазы белен эвес. Малчыннар чурттаар бажыңнар, турлагларда чунар бажыңнар бар-даа болза септеттинмээн.

Малчыннар оргузунга лекция, беседа номчулгазы кудумеле чоруп келген. Кино, библиотека, автолавка келирин багӑй организастап турар. Амыдырал хандырылга комбинады малчыннарның чагыдаларын күүседир херекке дыңнангыр эвес болуп, көшкүн амыдыралга таарыштырган бажың херекселдерни кылбайн турар. Бо бүгү четпестерни малчыннар слётка чугаалаан.

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалында кезип белеткеп алган мал чемин камгалалтыг чарыгдаарының контролюн тургузары, бодунуң чемнерин ылбырады хайындырар чем цехтерин немей тудары эргежок чугула. Ниитиниң малын кыштан менди чыл ажырар дээш, бар арга-курлавырны ажыглап, кыштаглаашкынны организастыг чорударынче бүгү күштү моондзар, районнуң бүгү ажыл-агыйларында кыштагларның септелгезин эки шынарлыг кылдыр октябрь 25-ке чедир септеп доозар деп, слёттуң киржикчилери шиитпирлээн.

Бо чылын төрүүр чүс хойга онаалаштыр 105 хураганны, бир хойдан 3,6 кг дүктү ап, бодунуң социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Көрген-оол Чавыралович Иргит слётка санал бергеш, мынча дээн:

— Кыштаглаашкынга белеткелди бодумнуң күжүмбиле кылгаш, колдуунда доозуп, 8 тонна сигенни кезип алдым. Коданда хоюмну кыштан менди ажырар, чаш төлүп бүрүн камгалап алыр дээш, бүгү күштү салып ажылдап тур мен. Малчыннарга ажыктыг зооветеобредилгени организастааш, кадарчыларның класын бедидеринче кичээнгей салыры чугула.

— Эрткен кыш берге болуп, малчыннарга шыңгыы шылгалданы таварыштырган. Бо чылын оон-даа берге болур дээрзин агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы көргүзүп турар. Ындыг турбуже, бистиң «Кызыл тук» совхозта кадарчыларның турлагларында септезе чогуур 13 кажааның чүгле 8-и септеттинген. Совхозка кол зоотехник турбаандан бээр ам үш чыл болуп бар чыдар. Ол черге окташ эвес — деп, ук совхозтуң малчыны Тамара Салчак саналынга чугаалаан.

А. СОДУНАМ.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕЛДЕЗИН ХЫНАП ТУР БИС

ЧЫЛДАГААНЫ ЧҮДЕЛ?

Шалыпчы күш-ажылдың чылының сөөлгү кварталының баштайгы айы төнер чоокшулаан. Ниитиниң малынга чылыг оран-саваны белеткээри хүннүң чугула айтырыы.

«Тыва совхоз тудугнуң» № 3 КМК-зының коллективи 1200 баш бода малды тургузуп азыраар ийи кажааны «Тыва» совхозта ажыглалда киирген. Ук кажааларның тудуунга 152,4 муң рубльди шиңгээдип алган.

Ам бо хүннерде КМК-ның тудугжулары ол-ла совхозта кайызынга-даа 600 баш бода мал кирер ийи кажааның тудуун база чорудуп турар. Көдээ тудугжулар бир кажааны бо чылдың төнчүзүнге чедир ажыглалга киирер сорулгалыг ажылдап турарлар.

Ажыглалга кирер ук объектиниң тудуунда ажыл канчаар чорупп турарын көрээлинер. Ол ийи кажааның тудуунга ниитизи-биле 150 муң рубль ажыг түңнү шиңгээдип алыр ужурлуг. Октябрьның 1-ге чедир шупту 67,5 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылдынган турган, оон иштинде сентябрьда 23 муң рубльдиң ажылдарын кылып бүдүрген. А октябрьның баштайгы он хонуунда ында 8 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылдынган. Бо сан-түңнерден безин ап көөрге, ажыглалга кирер ужурлуг мындыг чугула объектиде ажылдың темпизи оожум.

Ында чогум кандыг ажылдар кылдынганыл? Бир кажааның тавааш салып белеткээш, бетоннаар ажылдарны доозуп турар. Кажаа ханаларының хажызынга бетоннаан пантустарны, кажаа ортузунда бедигээш, бетоннуг орукту, оон ийи талазында малга чем салыр өрээлчигештерниң шөлдерин бетоннаары дооступ турар. Кажааның оргаларын, чагыларын тургускан. Кол-ла күштү ам кажааның ханаларын шиварынче угландырган. Ында амгы үеде КМК-ның 45 кижилиг 4 бригадалары прораб Ортун-оол Ооржактың удуртулгазы-биле ол ажылдарда хаара туттунган. Тудугжулар ажылды дүргедедири-биле боттарындан хамаарышкан бүгүле чүвени кылып, кызымак ажылдап турарлар.

Ынчалза-даа чамдык чылдагааннарның ужурундан ажыл саадалгаларга таваржып турар. Ону № 3 КМК-ның начальниги Б. Л. Рязанцев мынчаар тайылбырлаан.

— 600 баш бода малды тургузуп азыраар кажааны чыл төнчүзүнге чедир ажыглалга киирер бис. Ам бо хүннерде сүг чылыдар пунктунуң тудуун доостурунга чоокшулаан. Ооң тудуунга 15 муң рубльди шиңгээдип алыры көрдүнген болза, ам херек кырында 3 муң хире рубльдиң ажылдары арткан.

Кажааның тудуун дүргедедип чорударынга тускай трансформатор болгаш электрилиг өрүмнер хереглеттинип турар. Ол херекселдер бисте чок. Бетонга үттер кылырынга электрилиг өрүмнер негеттинер. Хол-биле ол ажылдарны кылырга өртек-үнези дыка улуг болгаш үе-шак хөй чарыгдаттынар.

Ук объектини эргежок чугула материалдар-биле, херекселдер-биле хандырар дугайында айтырыг канчаар шиитпирлеттинип турарын «Тыва совхоз тудугнуң» бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелиниң начальниги Т. С. Благодатских мынчаар харыылаан:

— Ол объектиниң тудуунга херек трансформаторлар дээрге эң-не ховар болгаш улуг өртектиг эт-херекселге хамаарыжыр. № 3 КМК-га ындыг трансформаторну берип каан чүве, ону КМК-ның удуртулгазының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының бүрүүзү-биле камналга чок эдилээнинден ук трансформатор үрелген. Ону ам септеп кылырының аргазын ажыглаары чугула. Чаа трансформаторну бистиң каттыжыышкынга бээри-биле «Главкрасноярсктудугга» айтырыгны тургускан бис. Ынчалза-даа ол бүтпээн. Лимит ёзугаар фондуда көрдүнгенин бистиң каттыжыышкын ап алган болгай. Электрилиг өрүмнер бар, КМК-га берип болур бис. Шифер база чедишпейн турар. Шиферни дөрткү кварталда четчири-биле алыр бис.

Демир-бетон кылыгларны эргелелдиң чагыын ёзугаар бээрин «Тудуг кезектери» комбинат кончуг саададып турар. Ылаңгыя СПТК-59, БКЖ-5 маркалыг кылыгларны комбинат 4 ай дургузунда бүдүрбейн келген. Ынчангаш КМК-ларны демир-бетон кылыгларбиле хандырары болдунмайн турган. Байдалды экижидериниң хемчеглерин ап келдивис. БКЖ-5 маркалыг демир-бетон кылыгларны октябрьның 18—19-тан эгелеп № 3 КМК ап эгелээр. А СПТК-59 маркалыг кылыгларны комбинат октябрьның төнчүзүнден эгелеп бүдүрерин аазаан.

Н. ООРЖАК.

«Шынның» тускай корр.

СИБИРЬДЕ

Байкал чанында институт

Байкальскиде — бо хөл-далай эриинде химиктер хоорайында — экологтуг токсикология институду ажыттынган. Ооң сорулгазы — целлюлоза-саазын бүдүрүлгезиниң бойдуска салдарын өөренип көөрү, бойдусту камгалаар талазы-биле сүмелер ажылдап кылыры. Ындыг эртем организациязынга бо черни шилип алганы таварылга эвес.

Байкал чанында тургустунган целлюлоза-саазын комбинады ук адырның эң улуг бүдүрүлгези, хөөлбектелген суглар арыглаар талазы-биле ында ажыглаттынып турар чаӑдык аргалар делегей практиказында бир-ле дугаар ажыглаттынып турар. Байкалдың дириг амытаннары болгаш үнүштери онзагай болгаш даштыкы салдарларга алзычал. Бо кайгамчык сугну хандыр, ылаңгыя генетиктиг деңнелге шинчилээри чугула.

Институттуң ажылдакчылары Байкалдан аңгыда Амурга, Соңгу Двинага, Неманга, Карель АССР-ге, кайда-ла целлюлоза-саазын бүдүрүлгелери ажылдап турар болдур, ол черлерге шинчилелдерни база кылырлар.

А. ГАЙДАЙ.

СЭТА-ның корр.

Иркутск

Ак-көк делгемнер байыыр

Курганның балыкчылары күскү балык тудуушкунун эгелээн. Он-он тонна балык магазиннерже, столоваяларже, ыштаар, дузаар цехтерже чоруттунган. Областың балык ажыл-агыйларының коллективтери садыг четкилеринге эрткен чылдаазындан муң центнер балыкты ажыр дужаарын хүлээнгеннер.

Балык өстүрүкчүлериниң ажылында тараажыларның ажылы-биле дөмейлежир чүве база бар. Чазын олар балык өстүрер сугларга он-он миллион үүргенелерни «чажар», ооң соонда оларны камгалап, хайгаараар. Күзүн ооң дүжүдүн чыып алыр. Балык арбын болзун дээш хөй чемиштиг хөлдерни шилип алыр. Урал девискээринге кол тывыш балыы — сырок. Апрельден сентябрьга чедир үүргенеден ол улуг балык кылдыр өзүп улгады бээр.

Чооккy чылдарда «ак-көк делгемнерниң» дүжүдүн үш катап көвүдедирин балык ажыл-агыйының ажылдакчылары планнап турарлар. Ол сорулга-биле муң-муң гектар хөлдерни шиңгээдип алыр, областа бир-ле дугаар инкубатор цехтерлиг, балык кыштаар бассейнниг балык бүдүрүлгезин организастап турар.

С. ЧЕРЕПАНОВ,

СЭТА-ның корр.

Курган

Сибирьниң целлюлозазынга үнелел

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң калбак бүрүлүг ыяштарындан бир-ле дугаар ап турар целлюлозаның болгаш саазынның анализин Ленинградтың тускай эртемниглери кылганнар: продукция Бүгү-эвилелдиң стандарттарының негелделеринге дүгжүп турар деп олар доктааткан.

— Чурттуң Чөөн чүгүнге, чиг-эттиң болгаш одалганың кавызынга ыяш болбаазырадыр үлетпүрнүң дүрген хөгжүлдези түс черниң ыяштарының бот-шынарын тодаргай илередирин негей берген — деп, С. М. Киров аттыг ыяш академиязының лабораториязының удуртукчузу профессор Ю. Непенин чугаалаар. — Уралдан оожум океанның эриктеринге чедир элээн каш он-он миллион гектар девискээрни шинчилээш, ыяштарның кол-кол хевирлерин тодарадып, ыяш чиг-эдин болбаазырадырының ажыктыг технологиязын ажылдап кылдывыс.

Ам аңаа үндезилээш, Тавданың, Енисейскиниң, Красноярскиниң целлюлоза-саазын комбинаттарының тудуу төлевилеттинип турар.

Шинчилелдиң чугула түңнели болза мурнунда херек чок кылдыр санаттырып турган ыяштарны болбаазырадырының эртем талазы-биле сүмелерин ажылдап кылганы болур. Ол сүмелерни Ленинградтың эртемденнери Ангара-Енисей девискээрниң бүдүрүлгелеринге дамчыдып берген.

Н. КРУПЕНИК,

СЭТА-ның корр.

Ленинград

Баштайгы бедик бажың

Улан-Удэниң төп кезээнде хоорайда эң баштайгы бедик бажыңның — 12 каът гостиницаның — тудуу эгелей берген.

Бо сейсмиктиг районда чыл дургузунда ийи муң хире чер шимчээшкиннери демдеглеттинип турар. Ынчангаш тудуг төлевилекчилери ук бажыңны аажок аар ыйыышкыннарга шыдажыр демир-бетон плита кырынга демир каркас-биле быжыглаар деп саналдааннар. Хоорайда эң эки тудуг бригадаларының бирээзи Виктор Находкинниң бригадазынга ол гостиницаның тудуун даараан.

Ол коллективтиң кежигүнү бүрүзү ийи-үш холушкак профессияларлыг, ажылга аажок дуржулгалыг. Амыдырал хандырылга бажыңын, амыдыралдың телерадио аппаратураларын септээр заводту болгаш өске-даа объектилерни ол бригада тудуп, ажыглалда киирген.

Д. САНЖИЕВ,

СЭТА-ның корр.

Улан-Удэ

Сибирь улустарының музыказы

Сибирь улустарының — якуттарның, буряттарның, тываларның, хакастарның — национал интеллигенциязы чаа чогаадыкчы отряд-биле — профессионал композиторлар-биле неметтинген. Оларның чогаалдары РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң Сибирь организациязының организастаан концерттеринге чаңгыланып тургулаан. Чаа композитор кадрлар болза Россия Федерациязының училищелериниң болгаш консерваторийлериниң, ылаңгыя Новосибирскиниң М. И. Глинка аттыг консерваториязының доозукчулары.

— Композитор факультединиң чоокта чаагы доозукчулары якут Захар Степанов, тыва Дамба Хүреш-оол, бурят Юрий Ирдынеев болгаш өскелер-даа национал фольклорнуң аялгалары-биле каастаттынган, амгы үениң хөгжүм херекселдеринге таарыштыр тургустунган боттарының чогаалдарын күүседип турганнар — деп, Сибирь организациязының баштаар чериниң даргазы А. Новиков чугаалаан. — Композиторларның чаа отрядының төрүттүнгени — сибирь улустарының культура амыдыралынга улуг болуушкун.

Д. ИОХИМОВИЧ,

СЭТА-ның корр.

Новосибирск

Партийжи амыдырал: отчёттар болгаш соңгулдалар

КИЧЭЭНГЕЙНИ—МАЛ АЖЫЛЫНЧЕ

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир, СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар талазы-биле, ажыл-агыйның коммунистерниң ролюнун, оларның ажыл-ишиниң дугайын Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» совхозунда партия комитединиң отчёт-соңгулдалыг хуралынга илеткел кылган партком секретары Д. К. Монгуш чугаалап, ажыл-ишчи чедиишкиннерин-даа, ажылда четпестерни-даа анализтеп, ону эдип алырының аргаларынга доктааган.

«О. Шынаа» совхозтуң тургустунганындан бээр 5 чыл эрткен. Өрген бээзи чок турган черге тудуп эгелээш бо ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң, оон ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын хуралга илеткелчи-даа база санал бергеннер-даа чугаалап, ылангыя коммунистерниң ол ажылга киржилгезиниң, ажыл-херекти удуртурунга партия комитединиң ролюнун дугайын олар болур-чогууру-биле үнелээннер.

Совхозтуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың шалыпчы үшкү чылында чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Оон үш чылдарының планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чылы—октябрь 7-де күүседир дээн хүлээлгезин чамдык малчыннар хуусаа бетинде күүсеткеннер. Ылангыя хойжу Б. Аракчаа төрүүр 100 хойга онаапттыр 105 хураганны камгалап ап, совхозта чаш мал камгалап алырының талазы-биле чарышка бирги черин ээлээн. Чооду Күр-оол, Доктуут Маадыр-оол, Хөлбаа Чактар-оол олар төрүүр 100 хойга онаапттыр 92—98 хураганнарны камгалап ап, мурнакчы малчыннарның одуруунда кирген.

Коммунист Маадыр-оол Сүрүң-оолдуң удурткаңы № 3 хойжу бригада төрүүр 100 хойга онаапттыр 86 хураганны камгалап ап, мал чеми белеткээр планын ажыр күүседип, чарыштың тиилекчизи болган.

Эрткен чылдарга деңнээрге, о. шынаажылар хой кыргылдазын организастыг эрттирип, мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киришкеннер. Ылангыя коммунистер А. Деживей, М. Сүрүң-оол оларның удурткаңы бригадалар, Д. Майындының, Э. Саяның удурткаңы бот-орулга-чарыл-галыг трактор-хову бригадазы мал чеми белеткээр планнарын ажыр күүсеткен. Оон-даа өске чамдык чедиишкиннерге коммунистерниң киириштирип турар улуг-хуузу улуг дээрзин илеткелчи-даа, отчёт-соңгулдалыг хуралга санал берген коммунистер-даа демдеглээн.

Ажылда бар чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир, парткомнуң ажылында четпестер ам-даа бар дээрзинге санал бергеннер доктааган.

— Малчыннарны хандырып турары дөмей-даа болза, көргүзүглери чүге аңгы болуп турарыл? Кол-ла чылдагаан—чамдык малчыннарның харысалгазының кудузунда. Ол айтырыгны партком четпес шиитпирлеп турар—деп, совхозтуң мурнакчы хойжузу В. Аракчаа саналынга чугаалаан. Ылангыя М. Сумбаа, С. Уржанай, К. Доңмит, Ш. Шулуу, Б. Балчыр, Х. Майынды, В. Бады болгаш өске-даа чамдык хойжулар төрүүр 100 хойга онаапттыр 41—67 чедир хураганнарны алганы аң чавыс көргүзүг-дүр. Оон удамындан совхоз бо чылын 3770 баш чаш малды чедир албаан азы оон карылга 37 муң 700 рубль болган.

Малчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, оларның хүн бүрү өзүп орар негеделерин хандырар талазы-биле ажылче совхозта партия комитединиң кичээнгейи кошкак. Хойжу бригадаларның, салбырларның төптеринде кызыл-булуңнар, чунар-бажыңнар шуут чок. Кыштагларда төлевилел езугаар туттунган чүгле 6 бажың бар. Кыштагларга суг кудар 3 цистерна, 70 оңгача ам-даа негеттинип турар. Малчыннарга чугула херекселдиң барааннарын чедирерин автолавкалар садыгжылары узүктелдирип турар дээрзин совхозтуң кол мал эмчизи К-К. Дамдын, Деспей салбырның эргелекчизи В. Доңмит, совхоз директору Н. Балчый-оол олар саналынга шүгүмчүлеп, ол ажылдарны чогуур деңнелге тургузарының айтырыын шиитпирлээринге совхозта партия эге организацияларының болгаш партбөлүктериниң ролюн бедидериниң чугулазынга доктааганнар.

— Мал чеминге белеткел ажылдарының үезинде республиканың ажыл-агыйларындан хөй-хөй ажылчыннар бистиң совхозтуң девискээринге кээп ажылдаарлар. Ынчаан хандырылга талазы-биле айтырыгга бергедээшкиннер таваржы бээр-дир. Ону өөренип көргеш, совхозка рабкоопту тургузары чугула — деп, Ак-Чыраа салбырда бригадир-зоотехник М. Сүрүң-оол саналынга чугаалаан.

Совхозтуң салбырларында агитквартираларның, херээженнер чөвүлелдериниң суур чаагайжыдылгазының ажылынче контрольду партия комитеди кошкаткан. Школачы уругларының өөредилгезинче кичээнгей салбас коммунист ада-иелер база бар. Суурларның кудумчуларында ыяш тарып олуртулгазы багай, чечек тараан, ногаа өстүрүп турар бажыңнар шуут чок. Бо чугула ажылче кодээ Советтиң болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының кичээнгейин күштелдирери чугула дээрзин башкы Е. Самбуу, садыгжы М. Хажывылай олар саналдарынга чугаалаан.

Совхозта партия комитеди отчёттуг үеде партийжи ажылдың стилин, арга-хевирлерин улам сайзырадып, коммунистерни харысалгалыг участоктарда быжыглаан. Оларның эң хөйү—мал ажылында. Механизатор кадрлар-биле ажылды улам экижидери-биле 7 коммунисти ол участокта быжыглаан.

Партия комитеди 1976 чылдан бээр 21 аныяктарны СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Оларның хөй кезии мал ажылында хаара туттунган. Аныяк коммунистер-биле ажылче партком чогуур кичээнгейни углавдырып, олар-биле беседалажып, партия хуралдарынга отчёдун дыңнап турар.

Ниитиниң малын кыштан хүр-менди ажырары — үениң чугула сорулгаларының бирээзи. Ол ажылга совхозтуң коммунистери идепкейлиг киржип турар. Мал кыштагларының белеткели ам адакталган, кыштагларже мал чеминиң сөөртүлгезин уламчылап турар.

Малга кажаа-хораа тударынга улуг дузаны «Тыва кодээ тудуг» трестиң районда № 1070 мехколоннназы чедирер ужурлуг. Ол коллективтиң Кудук-Шөл деп черде кылганы 500 хой кирер кажаазы 2 чыл чедип чорааш, буступ барып дүшкен. А кажааны катап кылдыртырындан мехколоннаның удуртукчулары ойталаан. Бо чылын кылган кажаазы амга чедир хүлээп алдынмаан. Ынчангаш кацитал тудуг талазы-биле айтырыг парткомнуң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өйү келген айтырыгларын шиитпирлээринге болгаш оон четпестерин чайладырынга, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле ажылче чонну мобилизастаарының эргежок чугулазын СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга онаалап демдеглээн. Партия комитеди болгаш эге организациялары боттарының организакчы болгаш политмассалыг ажылының деңнелин ол бедик негелдеге дүүштүр тургузарының эргежок чугулазын хуралга айыткан.

М. КАЛЧАП,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕТТИНГЕН

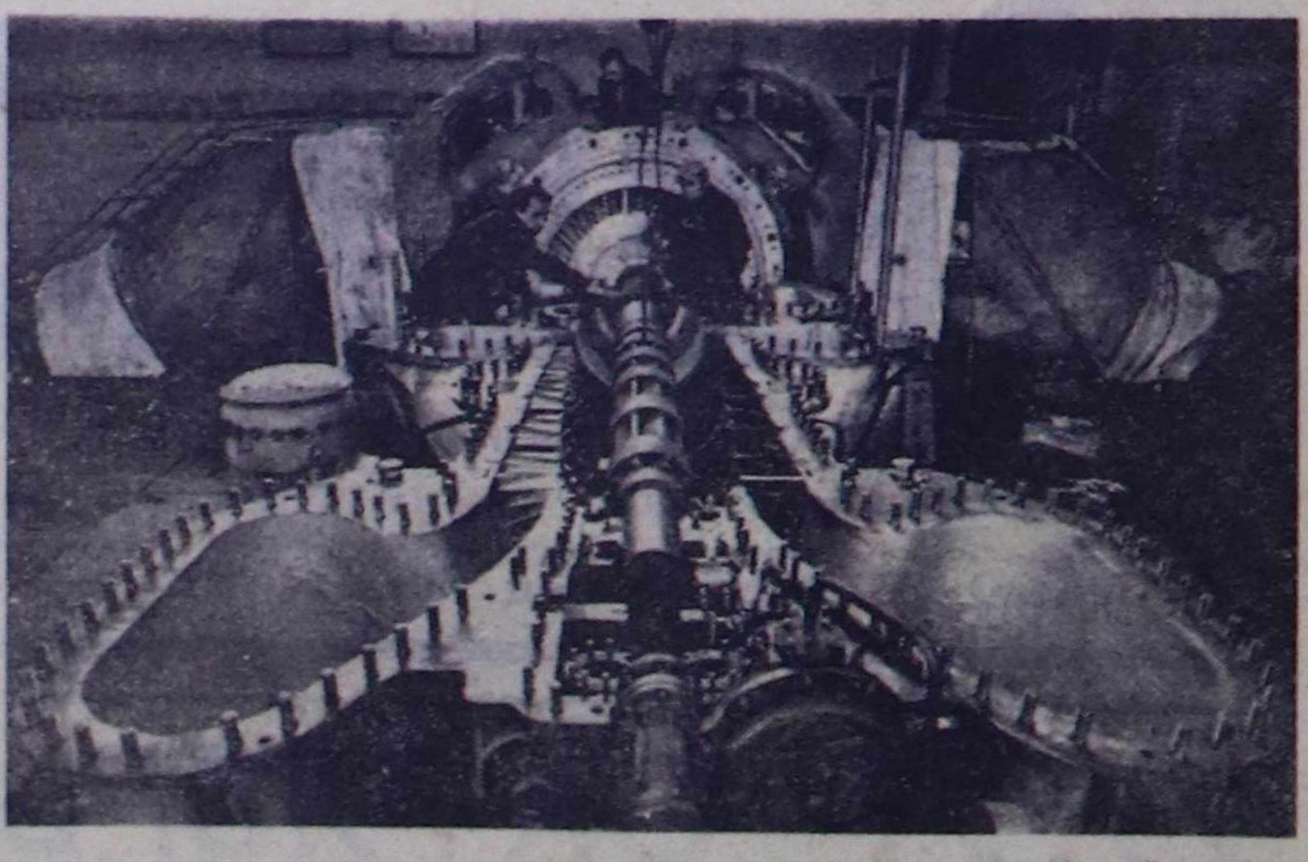

ЛЕНИНГРАД. В. И. Ленин аттыг «Невский завод» каттыжыышкын чыл эгезинден бээр бүдүрүлге программазынга немей бир миллион ажыг рубльдиң продукциязын саарган. Бүдүрүлгениң хемчээлиниң өзүлдезиниң темпилериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле беш чылдың үшкү чылының онаалдазын машина кылыкчылары ажыр күүсеткеннер.

В. И. Ленин аттыг «Невский завод» каттыжыышкынның чүс-чүс мурнакчылары онгу беш чылдың үш чылында хуу планнарын күүседипкеннер.

ЧУРУКТА: 10 муң киловатт күчүлүг ээлчеглиг газ турбиназын эптеп турары. Ону Тюмень областче чорудар.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

МЕТАЛЛОВЕДЕНИЕ ШТАВЫ

МОСКВА. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының А. А. Байков аттыг металлургия институду болза чуртта амгы үениң металлургиязының болгаш металловедениезиниң айтырыгларының талазы-биле дүүштүрүлге төвү болур, ол даштыкыда эртем талазы-биле шагда-ла сурагжый берген. Ол дугайын социалистиг, хөгжүп орар болгаш капиталистиг чурттар-биле оон калбак харылзаалары херечилеп турар.

Институттуң электронную микроскопияның база физиктиг методтарның лабораториязында парын тургузугнуң болгаш холуксааларның металлофизиктиг шынарларының база характеристикаларының комплекстиг шинчилээшкинин чорудуп турар.

Лабораторияда шеңелде агрегаттарының комплекизи, оон иштинде 1 миллион вольт чедир дүргедээр күчүлүг бедик вольтулуг электроннуг микроскоптуг. Ындыг бедик күжениишкин кылып чүүлдерни хайгаарап көөр арганы берип турар. Ол чорук динамиктиг шенелделерни чорударынга онза чугула.

ЧУРУКТА: лабораторияның электроннуг микроскову.

О. КУЗЬМИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

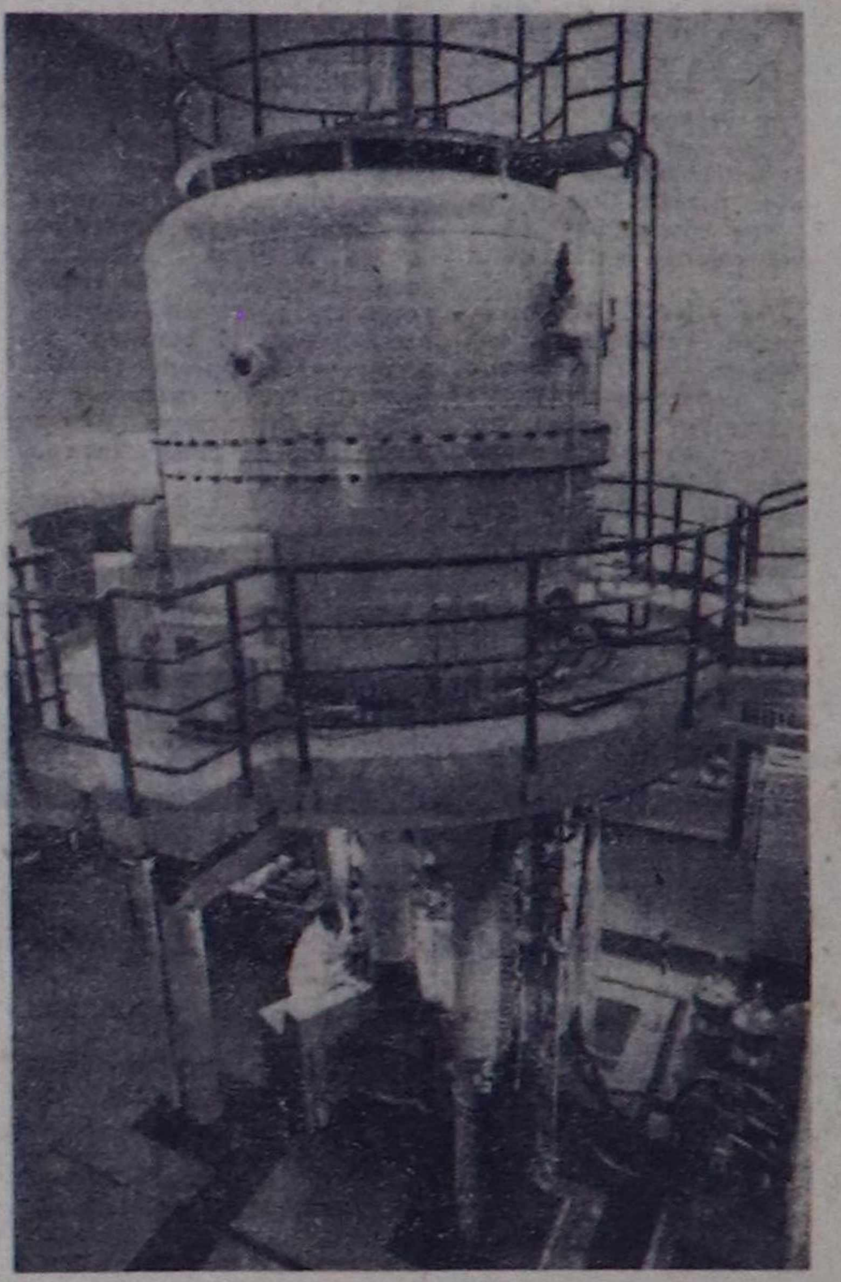

Бии-Хем районда Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң хой ажылдыг Ээрбек салбырының хоочун хойжулары Шириндүү Яндараа биле Бойду-Хөө Сувакпит олар (чурукта оң талазындан) чымыштыг иштиң мурнакчылары.

Хөй чылдарның иштинде ак сеткилдиг күш-ажылы дээш Ш. Яндараа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнааткан.

Бо чылын ооң өг-бүлези 656 иртти семиртир кадарып, келир кышка эки белеткенип алган. А ооң эжи Бойду-Хөө Сувакпит кадарган төрүүр 401 хоюндан бо чылын чүске онаапттыр 95 хураганны, хойдан-на 2,6 кг дүктү ап, берге чылда багай эвес күш-ажылчы көргүзүглүг болган.

ЧУРУКТА: хойжулар Яндараа биле Сувакпит.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

СЕКЦИЯЛАРГА ДАЯНГАШ

Кызыл хоорайның херээженнер чөвүлелиниң хуралынга хоорайның бүдүрүлгелеринде, албан организацияларында херээженнер чөвүлелдериниң ажылынга, чаа өөредилге чылында политкичээлдерниң эгелээшинге холбашкан айтырыгларны чугаалашкан.

Столоваялар болгаш ресторааннар трезинде херээженнер чөвүлелиниң даргазы В. А. Солдатенко ында херээженнерниң бүдүрүлгеге киржилгезиниң, өөредилгезиниң, планныг онаалдалар күүселдезиниң дугайын чугаалаан. Бо өөредилге чылында коллективте шупту 778 херээженнерниң иштинден чурттуң дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде 46 кижи, 16 аныяктар бот-өөредилге-биле ниити билиин бедидип турар. Коллективте аныяктарның ниити билии мурнуку чылдарга деңнээрге өскен. Аныяк специалистер-биле ажылды, ие херээженнерниң өг-бүлезиниң, ажы-төл кижизидилгезиниң байдалын кичээнгейниң төвүнге тургускан. Ол ышкаш школаларда тургускан буфеттерде аъш-чемниң шынарын экижидип, өөреникчилерни эки шынарлыг, чиик өртектиг, изиг чем-биле хандырарын база багай эвес тургускан. Ылангыя №№ 2, 7, 15 школаларда буфеттерде чемниң шынары экижии, бедик калорийлиг, нат-чимис, ногаалардан кылган янзы-бүрү ассортиментилиг апарган.

Чөвүлелдиң хуралынга Кызылдың пиво болгаш хлеб заводтарында херээженнер чөвүлелдериниң ажылының дугайын С. П. Деева чугаалаан. Ында херээженнер чөвүлелдериниң секцияларының ажылында улуг четпестер барын демдеглээн. Ону дарый чайладырып, тус-тус секцияларның ажылын экижидерин ол заводтарда херээженнер чөвүлелдеринге даасканы.

Р. ДОЛЗАТМАА.

МУРНАКЧЫ МАЛЧЫНДА

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозтуң хоочун хойжузу Монгуш Сагаан онгу беш чылдың шалыпчы чылында бодунга алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннииг күүседип турар.

Ол 1978 чылда төрүүр 100 хойдан 90 хураган, бир хойдан 2,5 килограмм дүк алыр деп хүлээнгеш, чүс хойдан 100 хураганны менди камгалап ап, хой бүрүзүнден 2,6 килограмм дүктү кыргып, сөглээн сөзүн ээлээн.

Малчын Кара-Дагда кыштааның септелгезин бурун дооскан. Ында 15 тонна курган өдекти бөлүп алган. Бодунуң күжү-биле кезип алганы 20 тонна эки шынарлыг сигенни кыштаанга сөөртүп чедирип алган.

С. СОТПАМ.

Солуннарны болгаш журналдарны өг-бүле бүрүзүнге

ТӨП СОЛУННАР ЭВЭЭШ

Улуг-Хем районнуң совхозтарында, бүдүрүлгелерде болгаш албан организацияларда, школаларда чаа чылдың парлалга чагыдылгазы мурнуку чылдарга деңнээрге элээн идепкейлиг чоруп турар.

Республиканың чер-черде партия, профэвилел, комсомол организацияларында дег, ук районда парлалга чагыдылгазын парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларының күжү-биле организастап турар. Бо чугула херекке ак сеткилдиг киржип турарларны айтыры чугула. А оларның бот-идепкейлиг район төвү —Шагаан-Арыг хоорайда «Союзпечать» салбыры (начальниги Г. К. Горбатова) кодуруп, парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларының санын көвүдедири-биле чогуур хемчеглерни ап чорудуп турар. Оон түңнелинде Шагаан-Арыг хоорайда идепкейлиг тарадыкчыларның саны өскен. Чижээлээрге, район эмнелгезинден П. К. Курумчина, № 1 ортумак школада комсомол, пионер организациялары, Чаа Шагаан-Арыг хоорайда тудугжу В. И. Атюнина болгаш өскелерни-даа адап болур.

Октябрь 10-га чедир районнуң хөй-ниити тарадыкчылары 2993 янзы-бүрү чагыдылгаларны организастаан. Оларның иштинден «Шын» солун — 886, «Тувинская правда» — 640, «Тываның аныяктары» — 469, «Молодёжь Тувы» — 101 экземпляр чагыттынган-даа болза, төп солуннарның чагыдылгазы куду деңнелде.

Чер-черде «Союзпечать» салбырларының болгаш парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларының мурнунда кол сорулга—солуннарны болгаш журналдарны өг-бүле бүрүзү чагыдып алган турарын чедип алыры.

Районда парлалга чагыдылгазы ам-даа чоруп турар.

В. САТ.

Чурттуң куш фермазынга

Ленинград чоогунда «Большевик» уксаажыдылга заводунуң ажылчыннары Ыракы Чөөн чүктүң болгаш сибирьжилерниң чагыын күүседипкен. Магадан облазынче болгаш Красноярск крайже бөлүк-бөлүк дагаа чуургаларын чорутканнар, олардан эъткир уксааның дагаалары частың үнүп келир.

Кодээ ажыл-агый дириг амытаннарының сайзыралының болгаш генетиказының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң селекционерлериниң тып үндүрген бо уксаазы — аэмрал куштарның чаа угланыышкыны. Олардан алдынган дагаа оолдарының доктааттынган деңзизи чеди-өс неделя дургузунда чедип алдынар. Оон кадында килограмм немелде деңзи бүрүзүнге ийи килограмм четпес чемнер чарыгдаттынар — нормадан барык-ла ийи катап эвээш.

Уксаажыдылга заводунун ажылдакчылары РСФСР-ниң, Белоруссияның, Украинаның, Казахстанның болгаш Грузияның репродукция фермаларынга алды миллион ажыг чуургалар чорудуп бээрин хүлээнгеннер. Бо бүдүрүлгеге продукция чоокку чылдарда дөрт катап көвүдээр

С. ФОНАРЕВ,
СЭТА-ның корр.
Ломоносов,
Ленинград область.

КҮШ-АЖЫЛ, ДЕМИСЕЛ, ТИИЛЕЛГЕ

Мээң мурнумда ийи фоточурук чыдыр. Төөгүлүг ийи үени ында көргүскен: 1918 чылдың октябрь болгаш 1978 чылдың апрель.

Биргизинде—алгы хөректээштерлиг, солдат шинельдерлиг, тараачын хөптерлиг аныяк кижилер. Кичээнгейлиг, эрес-соруккур, шиитпирлиг арын-шырайлар... Олар 1918 чылдың октябрь 29-та коммунистиг, бот-тускайлаң, чаңгыс аай—чаа хевирниң аныяктар организациязын тургускан. Олар, ынчан бодунуң хүрээлелинге 22 муң оолдар болгаш кыстарны каттыштырып турган комсомолдуң бирги съездизиниң делегаттары, ийи чүс хире кижи турган.

Барык алдан чыл эрткенде объектив чоокта чаагы болуушкунну — ВЛКСМ-ниң XVIII съездизин тырттырган. Кремльдиң съездилер ордузунуң улуг залынга Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң 38 миллион кежигүннерин төлээлээн беш муң хире делегаттар чыылган.

22 муң болгаш 38 миллион... Баштайгы комсомолчуларның бирээзиниң-не орнунга ол хүн 1727 кижи чыылган. 60 чыл—элээн каш салгалдың төөгүзү. Оларның салым-чолу, ажыл-херээ аңгы-аңгы, амыдыралчы туружу чаңгыс аай.

Дайынның дошкун чылдарында-даа, тайбың тургузуушкуннуң үезинде-даа комсомолчулар кезээде совет аныяктарның бирги одуругларынга туржуп келген. Хамааты дайынның чылдарында 200 муң комсомолчулар Совет эргечагырганы камгалаан. Комсомолчулар аар индустрияны тургузарынга киришкен. Олар Сталинградтың трактор, Горькийниң автозаводтарын тургузуп, Днепр ГЭС-ти болгаш Түркестан—Сибирь демир-оруун тудуп, бижик билбес чорукту узуткаарынга, эртемни хөгжүдеринге дузалаан. Комсомолчулар Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында кызыгаар чок эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруун көргүскен. Дайын соонда партияның кыйгырыы-биле комсомол кур болгаш куруккан черлерни шингээдиринге 350 муң оолдар, кыстарны чоруткан.

Бо хүннерде индустрияның 140 объектилерин комсомолдуң шуут киржилгези-биле тудуп турар. Оларның аразында—энергетиканың машина тудуунуң «Атоммаш» заводу, Барыын Сибирьниң нефть болгаш газ чыдар черлери, 3200 километр Байкал-Амур магистралы...

Ынчалза-даа кол чүүл кылган ажылдың санында эвес-ле болгай. Аныяктарны совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чаңчылдарынга комсомолдуң кижизидип турары эң-не кол чүүл болур. Ол чаңчылдар салгалдан салгалче дамчып, чаа-чаа эрес-маадырлыг чоруктарга болгаш тиилелгелерге чедирип турар.

Бо хүннерде революсчу демиселдиң романтиказының орнун меңерелдиг, кызымаккай күш-ажыл ээлээн. Оон сорулгазы—сайзыралдың чаа-чаа бедиктерин чедип алыры. Хоочун салгалга бодаарга аныяктарга эң-не улуг харысалга амгы үеде онаашкан. Чүл дизе аныяктар боттарының ажыл-херээ-биле келир үени тургусчуп турар. Келир үе—оларны.

ВЛКСМ-ниң 60 чылынга
у т к у ш т у р

Аныяк салгакчыларның тургузукчу энергиязы, комсомолчу ажыл-херектер чыл бүрүде улам көвүдеп турар. ВЛКСМ-ниң составының 57,6 хуузу амгы үеде улус ажыл-агыйында ажылдап, а өскелери—өөренип турар. Комсомолчулар — олар дээрге чурттуң бүгү депутаттарының бештиң бир кезээ, ол дээрге күрүне органнарынга болгаш хөй-ниити организацияларынга эң калбак төлээлежилге болуп турар. ССРЭ Конституциязын өзугаар ВЛКСМ хөөйлу-дүрүм саналдаар эргелиг.

Ленинчи комсомол чыл бүрүде бодунуң хүрээлелинге чаа-чаа кежигүннерни хүлээп ап турар. Сөөлгү дөрт чылда эвилелге 19 миллион ажыг оолдар, кыстар кирген. Оларның иштинде 2,5 миллион кижи ажылчыннар, 250 муң ажы колхозчулар, 950 муңу специалистер болгаш албан-хаакчылар. Аныяктарны комсомолче чүү хаара тудуп турарыл?

Эвилелдиң хүрээлелинге кирип алырын дилээн билдириишкиннерни номчуп олур мен. Оларны янзы-бүрү кижилер бижээн. Ынчалза-даа оларның алыс утказы чаңгыс: «Чаа ниитилелдиң тургузукчуларының бирги одуругларынга туржуксап турар мен...»

Бирги одуруглар! Тулчуушкун үезинде мурнуку одуругга турган кижилер боолаашкынның дииимиттиг оттарынга таваржыр, тайбың үеде—баштайгылар боттарының оруунга бергелерге база чайлаш чок таваржыр апаар. Баштайгы комсомолчулар комсомол биледи-биле кады винтовканы болгаш ийи чүс патронну ап турганнар, а амгы үеде—Сибирьниң, Соңгу чүктүң, Ыраккы Чөөн чүктүң чаа тудугларынче баар путёвкаларны бо-ла ап турарлар...

Бир-ле катап бир комсомолчу мынча дээн: «Коммунизмни тургузарда сес шактан беш шакка чедир дүъштеки чапсарлыг ажылдап каары ол эвес-ле болгай. Ону минута бүрүзүнде тургузуп турар». Ындыг минуталардан шактар, чылдар, он-он чылдар тургустунар. Күш-ажыл, демисел, эрес-маадырлыг чорук комсомолдуң бүгү салгалының үлүг-хуузу болуп турар.

Комсомол 145 миллион совет кижилерниң амыдыралының школазы апарган. Ону социологтар бадыткап, ону төөгү херечилеп турар. Ол дугайын комсомолчулар боттары мынчаар чугаалап турар: «Чаа ниитилелдиң билдилиг болгаш идепкейлиг тургузукчузу болурунга дузалап турары комсомолдун улуг ачы-хавыязы ол деп бодаар мен» (В. Солдатенко, Москвада ажылчын). «Комсомол кошкак кижиге—күштү, моган-шагзыраан кижиге—дыштаныылганы, талантылыгларга—орукту берип турар». (Г. Ярышек, Свердловскиде студент). «Кижилерге дузалаары, чүгле бодунга экини кылыр эвес, харын бодун долгандыр кижилер дугайын бодаар ол—мөгү-шынарга мени комсомол өөреткен» (Л. Овчинников, солдат)...

Владимир ЛУЦКИЙ,
«Смена» журналдың кол редакторунуң оралакчызы.

ШЫНГА ХАРЫЫ

Хемчег алдынган

«Шын» солунга кодээ бижикчи С. Удумбораның «Кызыл тараачын» совхозтуң Ээрбек салбырында мал чеминиң калагалалы багай тургустунган дугайында бижээн.

Аңаа хамаарыштыр Бии-Хем райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги эш Ю. Чихачёвтуң редакцияга дыңнатканы болза: чүүлде айыттынган фактыларны хынаарга, шын болган. Ээрбек салбырда 657 тонна сигенни белеткээш, ону хойжуларның кыштагларынче сөөртүп турар.

Салбырның ажылын четпес удуртуп турганы дээш, оон эргелекчизи турган А. Н. Завадскийни ажылындан хостааш, оон орнунга А. Б. Монгушту томуйлаан.

„Хемчег албаан"

Мындыг эге-биле бо чылдың август айның 13-те үнген № 188 «Шын» солунга улуг эвес чүүл парлаттынган.

Кызыл хоорküскомунуң иштики херектер килдизиниң начальниги, милицияның майору Е. С. Ключниковтуң редакцияга дыңнатканы-биле алырга, найысылалдың автовокзалынга ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар турганы шын болган. Амгы үеде автовокзал кавызынга милицияның тускай болуу хайгаарал кылып чорут турар.

Тожунуң аңчылары аъттаныпкан

«ЧЫМЧАК АЛДЫН» ТЫВЫКЧЫЛАРЫ

Чыл санында-ла аңнаар сезону эгелээр мурнунда Тожунуң «чымчак алдын» тывыкчылары боттарының слёдун эрттирер чаңчылдыг. Районнуң мурнакчы аңчыларының чоокта чаа Тоора-Хемге болган слёдунга эрткен аңнаар сезонунуң түңнелдерин үндүрген болгаш бо сезонда аңчыларның сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Слетка бөлүк мурнакчы аңчыларны шаңнаан болгаш бүгү аңчыларга кыйгырыгны хүлээп алган.

Слёт соонда райкүүском даргазының оралакчызы Илья Сергеевич КУЛИКОВ-биле «Шынның» корреспондентизи беседа кылган.

— Иван Сергеевич, районнуң аңчылары оңгу беш чылдың планын канчаар күүседип турарыл?

— Бо беш чылда Тожунуң кооперация аңнаар тывыш ажыл-агыйы черле эки ажылдаан, беш чылдың баштайгы ийи чыл, 9 айларында өлүк тывыжының планын ажыр күүсеткен. Ынчаарга күрүнениң Сыстыг-Хемде аңнаар тывыш ажыл-агыйы база-ла планын ажыр күүседип турар. Ниитизи-биле район өлүк талазы-биле беш чыл планын күүседиринге 30,8 муң рубльдиң «чымчак алдынын» киирери арткан. Районнуң аңнаар ажыл-агыйларының аңчылары болгаш база аңнаарынга ынак кижилери ону бо сезонда-ла күүседир дээрзинге быжыг бүзүрелдиг бис.

Аң-мең элбек чамдык чылдарда аңчыларның олчазы арбын боор-дур. Чүгле эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги кварталында районнуң аңчылары чартык миллион дыка ажыг рубльдиң өлүүн тып, Төрээн чуртка берген. Ол дээрге өөрүнчүг ажыл-херек-тир. Бо берге болгаш эң чугула херекке төлептиг үлүүн киирип турар эрес, шалыпчы аңчыларның аттарын маңаа адап көрейн. Кооперация аңнаар ажыл-агыйының аңчызы Тундума Кумзуяк чүгле эрткен чылын безин 4881 рубльдиң аң өлүк продукциязын дужааган, ол оңгу беш чылдың планын күүседипкен. Ол ышкаш аңчылар Виктор Викторов, Семен Чепкасов олар 4500—4700 ажыг рубльдиң аң-өлүүн киирген. Олар ам беш чылдың үш чылдарының планын күүседипкен. Сыстыг-Хемниң аңнаар-тывыш ажыл-агыйында Ак Дамыкай, В. Рошин ышкаш өске-даа он-он мурнакчы аңчылар база бар.

— Партия болгаш чазак долгандыр бойдусту шыңгыы камгалаарының, ооң байлаан, аң-меңни үргүлчү хумагалап база өстүрериниң дугайында доктаамал сагыш салып турар болгай. А ол ышкаш маңаа холбашкан айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чоокта чаа болган сессиязынга база чугаалашкан. Бо талазы-биле районда байдал кандыгыл?

— Ийе, ол дээрге чугула айтырыг. СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарында болгаш ССРЭ-ниң чаа Үндезин Хоойлузунуң 18 чүгүлүнде ол бүгүнүң дугайын база онзалап демдеглээн. Оларда айыттынган чүүлдерни боттандырар дээш районнуң партия, совет органнары база аңнаар тывыш ажыл-агыйлары болгаш хөй-ниитизи чамдык ажылдарны чорудуп турар. Бисте 180 муң гектар шөлдүг «Азас» деп заказник (камгалалдыг чер) ажылдап турар. Аң болгаш балык ажыл-агыйының штаттыг база штаттан дашкаар инспекторлары, егерьлери аң-мең, бойдус камгалалының талазы-биле үнүүшкүннерни, рейдилерни кылып, чоңга массалыг тайылбырны калбартып турар.

Ынчалзажок бо чугула ажыл-херекте четпестер аажок хөй. Аң-меңни, балыкты кайы хамаан чок кырып, хыдыыр болгаш төтчеглээр чоруктар ам-даа эвээш эвес. Аңнаарының чурумун аңчылар боттары безин үрей бээрлер. Эрткен сезонда кооперация аңнаар тывыш ажыл-агыйынга аңнаар чуруму үрээн 7 таварылга болган. Кая-даа ажылдавас, маңгыс-талчак амыдыралдыг, тоянчы ийи-чаңгыс кижилер өске черлерден келгеш, кандыг-даа чөпшээрел бижик чокка аң, балык төтчеглеп кырар. Чамдыкта түр кереэ чарып алгаш, аңнаар, оон туржук бистиң чамдык аңчыларывысты төөредип, үнелиг аң кежин арага-биле солуп алыр фактылар безин бар. Оон аңгыда чамдык аңчыларның база өске-даа кижилерниң серемчилел чогу-биле аргалышка өрт үндүрер чорук-аңнаар тывыш ажылынга, бойдус байлаанга улуг когаралды чедирип турар.

Совет база административ органнар, аңнаар тывыш ажыл-агыйлары болгаш бүгү хөй-нийти ындыг фактыларга удур шыңгыы демиселди чорудар, тайганың аң-меңин, балык, байлаан ажыктыг кылдыр чөп ажыглаар хүлээлгелиг.

— Бо чылгы аңнаар сезонунда районда чеже кижи аңнап үнерил, аңаа белеткел кандыгыл, Илья Сергеевич?

— Ниитизи-биле штаттыг аңчылар болгаш аңнаарынга ынак 800 ажыг кижи аңнап үнер. Оларны аңнаар черлерге чедирер вертолёттар, машиналар, тракторлар, ивилер база аъттар бар. Аңчылар херекслээр эргежок чугула аъш-чемни, ок-чемзекти черлер шаа-биле белеткээн, аң-меңниң «дужудуңуң» кайы черле, кандыызының хайгааралын база кылган. Аңнаарының бир баазазын, 22 бажыңчыгаштарны чаа туткулаан, эрги баазаларны, бажыңчыгаштарны септээн. Тус-тус аңнаар тывыш ажыл-агыйларының база совхозтарның аңчыларының, а ол ышкаш аңнаарынга ынак кижилерниң аңнаар черлериниң девискээрин тодараткан. Аң-өлүктүң шынарын бедидериниң дугайында чугааларны черчерге аңчылар-биле чорутку-лаан. Ынчалзажок аңнаар сезонунга белеткелде чамдык чедир кылдынмаан чүүлдер база бар болбайн аан. Планна күүседир чүве дээш аң-меңни кайы хамаан чок өлүрүп, кырып болбас. Маңаа холбаштыр аңнаар ажылының тускай эртемниглери, инспекторлар болгаш егерьлер контрольду күштелдирер, учёт-отчётту шыңгыырадыр ужурлуг. Бистиң бодап турувус болза, Тожунуң аңчылары бо аңнаар сезонунда Төрээн чурттуң мурнунга хүлээлгезин база-ла күүседип шыдаарлар.

КАМГАЛАП, ХУМАГАЛААР

Бистиң кооперация аңнаар тывыш ажыл-агыйының аңчылары чыл бүрүде хөй санныг аң-өлүктү күрүнеге дужаап турар. Ынчангаш бо коллектив аң-өлүк тывыжының талазы-биле беш чыл планын күүседир чоокшулаан. Аңаа мээң үлүүм база кирип турар. Эрткен чылын 4500 рубльдиң аң кежин дужаадым. Оңгу беш чылдың үш чылдарының планын күүсеткеш, ам ооң дөрткү чылының үлүүнде ажылдап турарым ол. Бо сезонда план база күүсеттинер.

Хоочун, дуржулгалыг аңчы кижи аң-меңни кайы хамаан чок төтчеглевес, а оларны камгалап, хумагалаар боор чүве. Маңаа холбаштыр мени дүвүредип чоруур чүүлдер дугайын чугаалаар бодай-дыр мен. Бир катап тайгада мээң бажыңчыгажымга Минскиден бир «аңчы» келген. «Мензэ чүгле ийи киш херек, оларны бо девискээрге хоран салгаш, дораан өлүрүп алыр мен» деп мындыг.

«Сээң ол хораннарың чипкеш өске хөй аңнар база черге кырлып калгай»—дээш, удурланып үнгүм. Маргыжып, маргыжып чорупкан. Мен бодаарымга ындыг төтчеглекчилерниң аңнаар эргезин казыыр болза эки.

Улуг-даа, бичии-даа аңнарга улуг когаралды чедирип турар бөрүлер бистиң районда хөй. Оларны капкалап өлүрерде аът херек апаар. А аңчыларда аъттар чок. Бо айтырыгларже кичээнгей салыр болза эки.

В. ВИКТОРОВ.

Кооперация аңнаар тывыш ажыл-агыйының аңчызы.

БИР КОЛ ЧҮҮЛ

Эрткен аңнаар сезонунда бистиң «Тоора-Хем» совхозтуң аңчылары 44 муң ажыг рубльдиң өлүүн дужааган. Ынчаарга ам бо сезонда 100 ажыг аңчы аъттыг, ивилиг аъттанып-кан.

Аңчыларга бир кол чүүл өлүктүң шынары болгай. Чамдыкта хуусаа четпээнде дүгү чедишпээн кара дииңни хөйнү өлүрер чорук шын эвес. Аң, дииңниң кежин ыттарга кайы хамаан чок чазарлатпайн база ону шын, чурум ёзугаар соып, ажаап кургадыры база чугула болгай. Ол бүгүден хөй чүүлдер хамааржыыр. Чаңгыс сөс биле чугаалаарга, өлүктүң шынары — аңчы бүрүзүнге бир кол чүүл болур деп бодалдыг мен.

Ш. САМБУУ,

пенсионер, аңчы.

ЧАҢЧЫККАН ААЙЫ-БИЛЕ

Ынчан районнуң мурнакчы аңчыларының слёду болуп турган. Сөөлзүредир тергиин аңчыларны шаңнап эгеледи. «Тоора-Хем» совхозтуң хоочун аңчыларының бирээзи Ак Лопсан-Базыр!» дээн соонда, күдүгүр узун дурт-сынныг, аллан хар иштинде кырган сандайындан оожум тургаш, президиум столунче базыпты. Ол хоочун аңчының арын-шырайын көөрүмге бүзүрелдиг, ооң-биле кады сеткилинде ханы өөрүшкү долганы илдең болду. Лопсан-Базыр слёттарга ындыг шаңналдарны хөй удаа ап келген.

Алызындан тайга-сын чурттуг, бичиизинден аъртаның кокпазын, дагның кадырын эдерип өскен, келзе-келзе чарышка аштырбас, эрес аңчыларның бирээзи болгай. Ооң бодал-сагыжы ам-даа тайга-сынның бажындан, шыргай аъргадан ыравааан. Чыл-бүрү аңнаар сезону эгелээрге, болганчок хаптар черни Баш-Хемниң ол чарыы Кара-Шожут, Бедик, Ак-Тайга девискээрин черле утпас. Ийи-үш чарыны коштааш, эң шыраап мунгаш, бодунуң звенозунда эш-өөрүн эдерткеш, тайгаже хаптар...

Бо удаада хоочун аңчы-биле сеткил хандыр хөөрешкен бис.

— Эрткен аңнаар сезонунда силерниң звено кайы хире олча-тывыштыг болганыл, Ак Сандыкович?

— Ниитизи-биле беш кижи 1600 ажыг дииң дужааган бис... Дииң-даа харын хиреэзинде шору болду ыйнаан, алды планын арай чедирбээн бис. Алды аңнаары берге, амыр эвес, орта мерген арга херек. Мээң кады чораан ол оолдар ам бо чылын, шыырак-ла аңнаар боор—деп, ол харылады.

Маңаа Ак Сандыковичиниң аңчы шынарының бир эки талазын көрээл. Кая-даа аңнап чорда ооң чанындан аныяк аңчы оолдар ыравас. Оларын Лопсан-Базыр «өөреникчилерим» дээр. Шынап-ла, сөөлгү беш-алды чылда безин ол кады аңнап чаңчыккан эжи Бараан Сүлдүм-биле аңнаарының аргазынга чеди оолду өөреткен. Оларның чамдыызы, чижээ, Ак Точка, Володя Бараан суглар, ам ол хоочуннарны ажып турар апарган.

— Бо чылын силер-биле кады аныяктардан кымнар чоруур деп тур?

— Точка ылап-ла аъттаныр, өске ийи хире оолду база эжеп аар мен.

— Олча эрткен чылдан дудавас боор аа?

— Харын, арай бут аарыксап турар... Ынчалза-даа ийи чүс ажыг дииң, үш-дөрт алды чайлыг-ла боор. Алдыга эки ыт-ла болза, берге эвес чүве ыйнаан моонар.

— Силерниң ол звенону кым баштаар деп тур?

— Звенону мен-не эдертир мен—деп, ол дорт харыылады.

Октябрьның эге хүннеринден эгелээш, Тожуга аажок хайнышкынныг: тайга-сыннарже аъттанып үнер аңчылар ок-чемзээн, боо-моңгузун, мунар өлгезин белеткээр, аъш-чемин тыптынып алыр, план, хүлээлгелер алыр, кереэ чарар, звено, бригада болуруп тодаралыр. Сактырга, кижи бүрүзү-ле ол дээш хөлзеп тургандыг. Ол-ла белеткел, хөлзээшкин аразынга базып тура, Ак Лопсан-Базыр бодунуун база ыяк бодап, белеткелин кылып алыр.

Адыр-Кежиг суурнуң артыы кудумчузунда чаңгыс аай туткан бир хевирниң бажыңнары чыскаалып чорут-кан. Оларның бирээзинде Ак Сандыкович чурттап орар. Бичии бажыңның эжиниң аксында чүү-хоо оваалаңы берген чыдыр. Аңчының херекселдери ол: ээр, ыңгырлжактар, чопактар, барбалар, тырттыглар, кудурга, хөндүргелер... Оларны белеткеп албас болза, ивилиг аңчы мен дээн херээ чок-ла болгай.

— Мензэ ийи дериг-херексели артык-артык боор кижи мен, ам чүгле бодумга ой арты, кады чоруур оолдарымга бергилепкен мен. Ам моон үнгеш, өөрүмнү бир эргий базыпкаш кээйн—дээш, ол ам-даа адак-бышкаа чиик кудумчуну өрү базыпты.

А. ПУГУУРАК,

журналист.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДУРЖУЛГА СОЛЧУП

ПРАГА. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазы А. Я. Пельше баштадыр СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң делегациязы Прагада чоруп турар. Ук делегация Чехословакияның Компартиязының ТК-зының Президиумунуң кежигүну, ЧКП-ның Прага хооркомунуң бирги секретары А. Капек-биле болгаш ЧКП-ның Прага хооркомунуң кежигүннери-биле ужурашкан. ЧКП-ның XV съездизиниң болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң шийтпирлериниң канчаар күүсеттинип турарының дугайында информацияларсолчуушкуну найыралчы беседа үезинде болган. Партияның Прага хоорай организациязының ажыл-чорудулгазы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылы-биле, чехословак найысылалдың хөгжүлдезиниң перспективалары-биле совет аалчылар танышкан.

ЧКП-ниң Төп контроль-ревизия комиссиязының удуртур ажылдакчылары-биле болгаш ооң даргазы М. Чапка-биле СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң делегациязы ужурашкан. Ийи партияның контроль органнарының ажыл-чорудулгазының дуржулгазын ужуражыышкын үезинде солушкан.

СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң делегациязы ЧКП-ниң хоорай болгаш область комитеттериниң контроль-ревизия комиссияларының кежигүннери-биле база ужурашкан. СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң болгаш партия комиссияларының ажылының хевирлериниң, аргаларының база ажыктыг чоруунуң дугайын А. Я. Пельше оларга чугаалап берген.

ПРАГА. СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазы А. Я. Пельше баштадыр СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң делегациязы Чехословакияның Компартиязының ТК-зының чалаанын ёзугаар эл чуртта чоруп турар аайы-биле Соңгу-Чех областка чораан. ЧКП обкомунуң удуртукчулары-биле болгаш областың контроль-ревизия комиссиязының кежигүннери-биле делегация кежигүннериниң беседазы болган. Партия контролюнуң талазынга ийи партияның айтырыгларын болгаш дуржулгазын ол беседа үезинде чугаалашкан.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Мартин хоорайда аар машина кылыр заводтуң цетинге бо чурукту тырттырган. Оон чоокта чаа ЛКТ-120 деп чаа тракторларны бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Ол бүдүрүлгениң продукциязы ыяш ажылдан кылырының техниказы болур. Ону социалистиг экономиктиг интеграция талазы-биле ЧССР-ниң өөрү акы-дуңмалышкы чурттарже хөй-биле садып турар.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

КҮШ—ЧАҢГЫС ЭПТЕ

БАГДАД. Ирактың Революстуг командылал чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Саддам Хусейнниң парлалга конференциязы Багдадка болган.

Араб чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының Багдадка ам болур чөвүлел хуралын үзер, ооң ужур-дузазын бичеледир дээш империалистиг бөлүктер, ылаңгыя америк империалистер, ам аажок улуг күжениишкиннерни үндүрүп турар —деп, ол чугаалаан. Багдадка дээди деңнелге болур чөвүлел хурал араб делегейге болгаш израиль агрессияның уржуктарын узуткаар дээш ооң демиселинге боттуг салдарын чедирер деп бүзүрелин С. Хусейн илергейлээн. Араб национга кыжанып келген айыылдарга удур арабтарның демниг хөделиишкинин араб делегейде амгы угланыышкынның үндезини болур деп ол онзалап демдеглээн. Эң кол кыжанышкын Кэмп-Дэвидке дугуржулгалар болур.

Кэмп-Дэвидке дугуржулганы чүдек-бужар чүүл кылдыр көргүскеш, Синайны Садат Египетке чүгле сөс кырынга эгидип берген, а херек кырында бүгү Египетти империализмге берипкен, ону империализмниң болгаш сионизмниң Африкаже база араб делегейже шургуп кирериниң көвүрүү болдурган деп, С. Хусейн медеглээн.

ТААРЫШТЫР ШИИТПИРЛЭЭШКИННИҢ АРГАЛАРЫН ДИЛЕП ТЫВАРЫ БОЛГАШ АГРЕССИЯНЫҢ КЫЖАНЫЫ

БЕЙРУТ. Ливанга тайбыңны деткиир талазы-биле арабтар аразының күштерниң составында боттары шериглерлиг аъы оларны акшаландырарынга киржип турар араб чурттарның даштыкы херектер министрлериниң Бейт эд-Динге эрткен чөвүлел хуралы ажылын дооскан. Ливан кризис-биле холбаалыг айтырыгларны ужуражыышкынның киржикчилери бүгү талалыг көрген болгаш ону Ливанның чаңгыс эвии, хамаарышпас чоруун, бот-эргезин хевээр арттырарынга, Эр-Риядке база Каирге дээди деңнелдерге арабтар аразының чөвүлел хуралдарының шиитпирлерин күүседиринге, чөрүлдежип турар ливан талаларның аразында өжээнешкек пропаганданы кайы-даа таланың соксадырынга база оларның аразынга национал эптежилгени чедип алырынга үндезилээш таарыштыр шиитпирлезе чогуур деп түңнелди үндүргениниң түңнел дыңнадыгда демдеглээн. Чонда боо-чепсекти хураап алырының база амгы үеде арабтар аразының күштеринде онаатташкан сорулгаларны бодунга алыр төлээде, национал айыыл чок чорукту хандырып шыдаар аргалыг ливан армияны тургузарының графигин ажылдап кылырының эргежок чугулазын дыңнадыгда онзалап демдеглээн.

Израиль-биле кады ажылдажылганың бүгү хевирлерин чөвүлел хуралдың киржикчилери буруу шапкан болгаш ындыг кады ажылдажылганы хоойлуга дүүштүр кезедип шаажылаар апаарын деткип чугаалаан.

Чөвүлел хуралдың ажылының түңнелдерин Ливанның чазак болгаш политиктиг бөлүктеринде чүүлдүгаукүүшкүн-биле уткаан. Чурттуң премьер-министри С. Хосс, мусульман общинаның удуртукчулары болгаш национал-патриотчу күштерниң көскү удуртукчулары Бейт эд-Динге хүлээп алдынган сүмелерни деткип турарын илергейлээн. Харын чүгле консервативтиг «ливан фронтунуң» баштыңы К. Шамун чөвүлел хуралдың шиитпирлерин хүлээвээн.

(СЭТА).

КЫЙГЫРЫГ

БЕРЛИН. Чоңга фашистиг «конституцияны» деп тургаш, диктатураны быжыглаар дээр шериг хунтазының оралдажыышкыннарынга удур чаңгыс аай фронт-биле демисежип үнүптеринче чурттуң бүгү демократтыг күштерин Чилиниң Коммунистиг партиязы кыйгырган. «Конституция» дижир чүве-биле холбаштыр дерзии кажарлаашкын кылыр дээр кара сагыштыг бодалдарга удур демиселге ажылчы чоннар, профэвлелдери, хоорай болгаш кедээ чурттакчылар идепкейлиг киржир ужурлуг деп Чилиниң Коммунистиг партиязының ында тараткан медеглелинде чугаалаан.

Конституция дугайында айтырыг талазы-биле бүгү-ниити санал бериишкиннериниң хажыызынга кым-даа артпас ужурлуг. Ол санал бериишкиннерин шериг диктатуразынга удур, чуртка демократия дээш тулчуушкунун чаа шөлү болдурары эргежок чугула деп ук документиде айыткан. Национал эргеажыктарга ёзулуг таарышкан база фашистиг ёзу-чурумну көөр хөөп чок бүгү кижилерни сырый каттыштырарынга бараан болгу дег боттарының демократтыг конституциязын бүгү улустуң чугаалажыышкынының үезинде чилиниң патриоттар ажылдап кылыр ужурлуг.

Чилиге чүгле кижиниң эргелерин болгаш социал эргелерни чарлап турар конституция эвес, харын ол эргелерни үреп болбазын болгаш улусчу эрге-чагыргаңы камгалаарын магадылап болгу дег конституция херек деп, документиде онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

БУРУУ ШАПКАН

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Никарагуаның диктаторга удур күштери чуртта байдалды «шиитпирлээр» херекке Вашингтонну харылзаштырыкчы болуксаар чоруун хүлээп көрбейн турар.

Күрдепартаментиниң разведка болгаш шинчилелдер бюрозунуң директору У. Боудлерге баштаткан америк харылзаштырыкчыларының чедип алыр деп тураары Никарагуада байдалды «болур чогуур-биле тургузары» Сомосаның ёзу-чурумун чок кылбаанда болгаш чурттуң келир үеде демократтыг чазаанга диктатурага удур боо-чепсектиг демиселди чорудуп турар Сандино аттыг национал хосталга фронтузунуң төлээлекчилериниң киржилгези чокка боддунмас деп, «12-ниң бөлүүнге» каттышкан никарагуа оппозициязының төлээлекчилери бодунуң медеглелинге айыткыннар.

Никарагуаның чурттап эртип турар кризизи болза АКШ-тың политиктиг, экономиктиг болгаш шериг талазы-биле деткимчезиниң, бодунуң салым-чолун шиитпирлээр эргезин чок никарагуа улустуң иштики херектеринге Каттышкан Штаттарның ажыы-биле киржип турарының ачызында эрге-чагыргада туруп турар Сомосаның ег-бүлезиниң чуртта тергиилелиниң түңнели болур деп ол документиде айыткан.

«12-ниң бөлүү» АКШ-тың талазындан Сомосаны, оларның аайындан эртпес ёзу-чурумнарны деткиирин доп-дораан соксадырын негээннер. Никарагуаның херектеринге даштыкы холгаарлап киржиишкинни хүлээп көрбейн, оппозиция мынча деп онзалап демдеглээн: эң дээре салым-чол дээш демиселди төнчүзүнге чедир чорударынга бистиң улузувус шиитпирлиг.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Коста-Рикага удур Сомосаның диктаторжу ёзу-чурумунуң чөңгээлээшкинин Америк күрүнелерниң организациязы шыңгыызы-биле буруу шапкан.

Америк күрүнелер организациязының ол девискээрде байдалды өөренип көөрү-биле Доминикан Республиканың, Колумбияның болгаш Барбадостуң төлээлекчилеринден тургустунган тускай комиссиязының илеткелинде киирген медээлер ёзугаар алырга, Никарагуаның национал гвардиязы кожазында Коста-Риканың кызыгаарынга боо-чепсектиг чөңгээлээшкиннерни чоруткан.

Чижээлээрге, Никарагуаның шериг-агаар чепсектиг күштериниң самолёттары ол республиканың агаар девискээрин хөй удаа үрээн. Чурттуң кызыгаар чоогунда суурларын араатанзызы-биле бомбалаан болгаш боолаан. Ол дээрбедекчи хөделиишкиннериниң түңнелинде элээн каш чурттакчылыг суурларга материалдыг улуг когаралды чедирген, хамааты чурттакчыларның аразында алурткеннер болгаш балыглаткеннар бар.

Америк күрүнелер организациязының доктаамал чөвүлелиниң хүлээп алган тускай резолюциязында ол кезиде тайбыңны болгаш доктаамал чорукту хевээр арттырарынга шыңгыы айыыл боол турар никарагуа ёзу-чурумнуң ол хөделиишкиннеринге ол организацияның кежигүнү күрүнелерниң ханы сагыш човаашкынын онзалап демдеглээн.

Хайгааракчыларның демдеглеп турары-биле алырга, бир эвес АКШ-тың деткимчези чок турган болза, Сомосаның ёзу-чуруму Коста-Рикага удур боо-чепсектиг ажык чөңгээлээшкинни кылып шыдавас.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

⊙ **ВЬЕНТЬЯН.** Республиканы чарлап тургусканындан бээр 3 чыл болган оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш Лаос Улус-Демократтыг Республикада калбарган.

Ажылчыннар болгаш тудугжулар бүдүрүлгелерниң чыл планнарын байырлалга чедир хуусаа бетинде күүседир, тудуп турар объектилерни, оруктарны болгаш көвүрүглерни ажыглалга киирер талазы-биле хүлээлгелерни ап турарлар. Кодээниң ажылчылары кодээ ажыл-агыйының ажылдарын—чайгы дүжүттү ажаап алырын, күскү кышкы үениң культураларын тарыырынга белеткелди, ирригация тудугларын септээрин, тарыыр черлерни калбартырын болгаш мал чемин белеткээрин чедиишкинниг чорудар дээш демисежип турар. Дүжүт ажаап алырынга, чоокта чаа болган уерлээшкинден үрелген оруктарны, көвүрүглерни, каналдарны катап тургузарынга дайынчылар дузалап турар.

⊙ **КАБУЛ.** Кызыл Чартык ай ниитилелиниң айы Афганистанда эгелээн.

Ол айның программазында ниитилелдиң сорулгаларын нептередири болгаш тайылбырлаары, хереглеп турарларга акша-херекги чыыры болгаш өске-даа хемчеглер көрдүнген.

Оон-биле холбаштыр ол организацияга Революстуг чөвүлелдиң даргазы, Афганистан Демократтыг Республиканың премьер-министри Нур Мухаммед Тараки байыр чедирген. Республиканың бүгү ажылчы чоннары ол айны эрттиреринге идепкейлиг-биле киржир болгаш ол организацияның хүрээлениин калбартыр дээрзинге бүзүрелди ол илереткен.

⊙ **ДАР-эс-САЛАМ.** Танзанияның порттар эргелели элээн каш порттарны, оон иштинде Дар-эс-Саламның, Тангениң, Мтвараның, Линдиниң портун калбартырынга болгаш чаартырынга 1,5 хире млрд. шиллингини чарыгдаар деп, эргелелдиң күүсекчи директору П. Кисумо медеглээн.

Дар-эс-Салам портче кирер каналды калбартырының, аар чүък сөөртүр суднолорну порт хүлээп ап болур кылдыр ханы суглуг черлерде судно доктаар черлерни быжыглаарының планын ажылдап кылган деп, П. Кисумо дыңнаткан.

⊙ **БОНН.** Конституция камгалаар талазы-биле федералдыг ведомство ГФР-ниң бундестагының депутаттарын безин истеп-сүрүп турар деп, барыын-герман «Франкфуртер рундшау» солун медеглээн. Солуннуң бижип турары-биле алырга, чурттуң конституциязынга удурланышкак ол фактыны ГФР-ниң иштики херектер министерствозу бадыткаан. Социалистиг чурттарның төлээлекчилери-биле бундестагтың депутаттарының харылзааларынга хамаарышкан медээлерни чүнүң-даа мурнунда чыып ап турар.

(СЭТА).

КАПИТАЛ ЧУРТТАРЫНДА

Лондоннуң албан-дужаалдыглары можунуң чурттакчы чонунга удур хаяныг истеп сүрүүшкүннер политиказын уламчылавышаан. Соңгу Ирландияга британ шериглерниң хөделиишкиннерин калбартырын улам күштелдирген.

Англи парлалганың «күчүлээшкин чепсээ» дээн чуруунда боо-чепсекти, октарны, карак чажы төгүлдүрер газтыг гранаталарны, аар моңнарны болгаш шериг хептиг амгы үениң өлүрүкчүлериниң өске-даа херекселдерин көргүскен. Амгы үеде олар барык 2 муң кижини өлүрген болгаш 20 муң соңгу ирландыларны балыглаан. Оларның хөй кезии тайбың хамаатылар болур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АНАТОЛИЙ КАРПОВКА БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

БАГИО. (СЭТА-ның тускай корр. А. Рошаль). Филиппинының Багио хоорайга делегейниң бирги чери дээш шыдыраа талазы-биле маргылдаа доозулган. Ийи кижиниң аразынга эрткен ол маргылдаа шыдыраа төөгүзүнде эң узун хуусаалыг боор турар — таптыг-ла үш ай уламчылаан. Маргылдаа кайгамчык өскерилгелерлиг болган: делегей чемпиону эгезинден тура мурнап чоруй (1:0, 4:1, 5:2), хенертен кордакчыга деңнежир кылдыр улаштыр-улаштыр уттурупкан (5:5), ооң сөөлүнде шиитпирлиг салыгга ыяк уткан. Совет шыдыраачыларның ойнааны маргылдааларның эң харысалгалыы-даа ол боор турар. «Аныяк А. Карпов бодунуң чурттап турар чуртунуң социал тургузуунуң ат-алдарын камгалап турар. Кордакчы ол чурттан дезип үнген болгаш ону бужартадырын кызып турар» деп, Филиппинының бир солуну бижээн. Аңаа улаштыр Карповтуң удурланыкчызы шыырак дуржулгалыг, оптуг болгаш ёзулуг кара сагыштыг кижи болгаш бодунга делегейниң элээн каш чурттарындан шыырак шыдыраачыларны дузалакчылары-биле эвилелдээринден аңгыда, индий дипломатче хал-даашкын кылганы дээш кемче хереэ онаап турар үй-балай үүлгедикчилерни безин эвилелдээнин айтыры артык эвес.

...32-ги салыгның хүнүнде чаргы чарары-биле чыылган жюри маргылдаа үезинде чаргы-чар үндүрбес дугайында дугуржулганы сагывайн, байдалды чидиглендирип, харын мырыңай кыжанып, меге буруудадыышкыннар үндүрүп, дора көрүп турганы дээш кордакчыны, чурту чок шыдыраачыны ол бүгү херектери дээш буруудаткан. Кем-херек үүлгедикчилери-биле харылзааларын үспейн, «Ананда Марга» бөлүктүң кежигүннерин бодунуң чурттап, дыштанып турган черинге хоргададып, Делегейниң шыдыраа Федерациязының дүрүмнерин үреп база маргылдаа үезинде бодун алырының багай үлегерин көргүскени дээш В. Корчнойну буруудатпас арга чок.

Маргылдааның 32-ги, сөөлгү болган салыынга А. Карпов тулган эки, көдүрлүүшкүннүг ойнаан. Угаан-бодалдың, мага-боттуң бүгү курлавыр күштерин, тура-соруун мөөңнеп шыдаарын ол көргүскен, чогаадыкчы аргаларының байлаан бадыткаан. Ооң тиилелгезинге бүзүреп турган миллион-миллион кижилерниң мурнунга бодунуң хүлээлгезин ол база утпаан. «Бүзүреп турар бис!» дээш телеграммалар дүшкүүрлүг апарган үеде безин кээп турган. Брянскиниң аңчылары, Шпицбергенниң хөмүр-даш ургайларының ажылчыннары, Москваның чогаалчылары... дээш кымнар телеграммаларны чорутпаан дээр. Миллион-миллион совет болгаш даштыкы кижилер Анатолий Карповтуң тиилелгезинге бүзүреп, турган.

Гроссмейстер М. Тальдың чугаалааны-биле алырга, октябрь 17-де сценага бистиң көрүп чаңчыкканывыс чемпион ойнап орган. Баш удур санап кааны дег, шыдыраа шөлүнге ыйыышкын тиилелгелиг согуушкунга экелген. Салыгны удуп алырының бүгү аргалары бар байдалга сонгаарлаткан. Ооң мурнунда болгулаан чедиишкин чок чамдык салыглардан кичээнген А. Карпов-даа, ооң өңнүктери-даа баш удур байырлап, байыр хүлээп албааннар. Дараазындагы хүнде, октябрь 18-те, удурланыкчызы 32-ги салыгга уттурганнар мен» деп билиндиренин ойнавайн медеглээниң маргылдааның арбитри чехословак гроссмейстер М. Филип дыңнадырга, делегей чемпиону туруушканындан хөөн чок хүлүмзүрээш, чүгле ынчан тиилелгени чедип алганының дугайында аалынче дыңнадырын «чөпшээрээн».

Берге демиселге чедип алган тиилелгези дээш А. Карповка бистиң шыдыраага сонуургалдыг бүгү кижилеривис изиг-биле байыр чедирип турар.

Анатолий Карпов 1951 чылдың май 23-те Челябинск областың Златоуст хоорайга төрүттүнген. Чеди харлыында шыдыраа ойнап өөренген. 1966 чылда мастер, 1969 чылда аныяктар аразынга делегей чемпиону болгаш делегей мастери, а дараазында чылда гроссмейстер апарган.

Делегейниң хөй-хөй маргылдааларынга Карпов тиилелгелерни чедип ап келген: Москвага (1971 ч.), Гастингске (1971-72 ч.), Сан-Антониога (1972 ч.), Мадридке (1973 ч.); делегейниң шыдыраа олимпиадаларының тиилекчизи совет команданың составынга: Югославияга (1972), Францияга (1974). Европаның команда аайы-биле чемпионадынга (1973 болгаш 1974 чылдарда) киришкен. 1974 чылда Ниццага эрткен делегейниң XI Олимпиадазынга совет команданы баштап тура, ол маргылдааларның төөгүзүнге турбаан чедиишкинни (14 санлаан 12-ни) чедип алган.

Делегейниң бирги чери дээш 1973 чылда шилилге маргылдаага Карпов 17 салыгны удуп ап, чүгле үш салыгта уттурган. 1975 чылда Карповту делегей чемпиону кылдыр чарлаан. Шыдыраа төөгүзүнге делегейниң 12-ги чемпиону болганы ол.

Делегейниң чаа чемпиону 1975-78 чылдарда (Багиога маргылдаага чедир) ниитизи-биле 187 катап маргылдаа оюнун ойнаан. Оларның 88-ин удуп алган, 93-үн хайымнаан, чүгле алды салыгта уттурган.

Шыдыраа журналистериниң делегей ассоциациязы 1973 чылдан бээр «Шыдыраа Оскары» шаңналды Карповка үзүктел чок тыпсып келген.

Бо чылын Анатолий Карпов Ленинград университединиң экономика факультедин доосқан, «1969—1977 чылдардагы шилиндек салыглар» деп номну үндүрген. Ындыг номга ам бир чаа аллардыг арынны немеп каап болур.

БАЙЫРЛАЛГА ТУРАСКААТКАН

ВЛКСМ-ниң 60 чылынга турааткан маргылдааларны Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуунуң комсомолчуларының болгаш аныяктарының ортузунда план ёзугаар эрттирип турар.

Чаа Шагаан-Арыгның Культура бажыңынга стол теннизинге хууда бирги чер дээш маргылдаа эрткен, аңаа чээрби спортчу киришкен.

Спорттуң бо хевиринге шалыпчы тудугнуң бирги чемпиону комсомолчу Эдуард Натпит-оол болган. Ийиги черни Валерий Доңгак ээлээн. Тиилекчилерге шаңналдарны аныяк специалистер болгаш тудугжуларның дыштанылга кежээзинге тывыскан.

С. ГЛАДКОВ.

МӨГЕЛЕР ЧОРУПКАН

Бо чылдың март айның төнчүзүнде Кызылга хоетуг хүрешке Сибирь зоназының маргылдаазы эрткен болгай. Аңаа бистиң республикадан Валерий Оюн (48 кг) чемпионнаан, 52 килограмм чедир деңзиге спорт мастери Александр Шойдук ийиги, 100 килограмм чедир деңзиге спорт мастеринге кандидат Ооржак Дапыл үшкү черни ээлээн. Ынчангаш олар Сибирь зоназының адын камгалаары-биле РСФСР-ниң чемпионадынга киржир эргени чедип алганнар.

Хоетуг хүрешке Россия Федерациязының бирги чери дээш маргылдаа Новосибирскиге эртер. Орта киржирибиле Тываның төлээлери В. Оюн, А. Шойдук, Д. Ооржак дүүн чорупкан.

Бистиң корр.

ШИЛИП АЛГАН

Ленинчи комсомолдуң 60 чылы болур юбилейинге тураскаатқан ырлар конкурузун чарлаан турган. Ол конкурска профессионал композиторлар Р. Кенденбиль, Д. Хүреш-оол, Б. Нухов, бот-тывынгыр композиторлар В. Борисенко, С. Базыр-оол, М. Кертик-оол, А. Ондар, К. Бааза-оол, Д. Седип, М. Монгул-оол, К. Х. Ензак, С. Бухтуев болгаш Москва чурттуг композитор Р. Майоров олар киришкеннер. Конкурска шүлүкчүлер Ю. Кюнзегеш, Д. Усманов, В. Саган-оол, К. Сүттүг-оол, А. Даржай, З. Намзырай, М. Хайдыптың сөстеринге бижиттинген ырлар кирген.

Жюрини РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады композитор Алексей Боктаевич Чыргал-оол даргалаан. Ооң кежигүннери — композиторлар, музыковедтер, чогаалчылар.

Көрдүнген чээрби ажыг ырлардан алды ырны шилип алган. Оларга Дамба Хүреш-оолдуң Куулар Черлик-оолдуң сөзүнге «Студент тудугжу отряд» болгаш Куулар Сүттүг-оолдуң сөзүнге «Ынакшыл чокта чурттаалга чок», Борис Нуховтуң Виктор Саган-оолдуң сөзүнге «Чаа Шагаан-Арыг», Владимир Борисенконуң Надежда Лушниковаының сөзүнге «Корчагинчилер» болгаш Ростислав Кенденбильдиң Юрий Кюнзегештиң сөзүнге бижээни «Алдарлыг комсомол». Солаан Базыр-оолдуң Куулар Черлик-оолдуң сөзүнге «Доозукчулар вальсы» деп ырлары хамааржыр. Конкурстуң түңнелин чоокку хүннерде үнер.

Б. КЕНЕШ.

ӨӨРТҮП ТУРАР

Москваның Б. Щукин аттыг училищезиниң доозукчулары, бистер болтарывыстың диплом ажылдарывысты — алдарлыг француз драматург Эжен Лабиштиң «Терезин шляпазы», шылгараңгай немец драматург Фридрих Шиллерниң «Кара сагыш болгаш ханы ынакшыл», сураглыг япон драматург Мондзаэмон Тикомацунуң «Ынакшаачыларның амы-тынынга четтингени» болгаш совет драматург Мустай Каримниң «Ай туттурган дүне» деп шиилериниң баштайгы көргүзүглерин чоңга бараалгаткан бис. Бистиң шиилеривиске чоннуң, ылаңгыя аныяктарның хөйү-биле кээп, сонуургап көрүп турарынга өөрүп турар бис. Чаа чырык чылыг театрга оюн көргүзери бистерни база өөртүп турар.

А. ШОЮН, артист.

ЗОНА СЕМИНАРЫ

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказы бодунуң планын ёзугаар күрүнениң массалыг библиотекаларының четкизин төпчүдеринге Өвүр, Чөөн-Хемчик районнарының библиотекаларының зона семинарын эрттирген. Семинарны райкүүскомунуң культура килдизиниң эргелекчизи С. Монгуш ажыткан.

Семинарга СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң инструкторы Н. Иргит, республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының директору А. Давыдова, ооң эртем-методиктиг килдизиниң эргелекчизи С. Шимит, уругларның Чуковский аттыг библиотеказының директору З. Стрелковская, библиотекарь В. Кужелова олар киришкеннер. «Төпчүдүлгениң чорудаарының белеткел ажылдары», «Төп чүттүнген система-биле кожээ библиотекаларга уругларны ном-биле хандырары», «Төпчүдүлгени чорударының үезинде каталогтар-биле ажыл» деп лекцияларны ийи районнуң 28 библиотекарьлары дыңнааннар. Семинарга каталогтар-биле ажылдаарынга практиктиг кичээлдер база болгулаан.

С. ООРЖАК, республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының эртем-методиктиг килдизиниң улуг методизи.

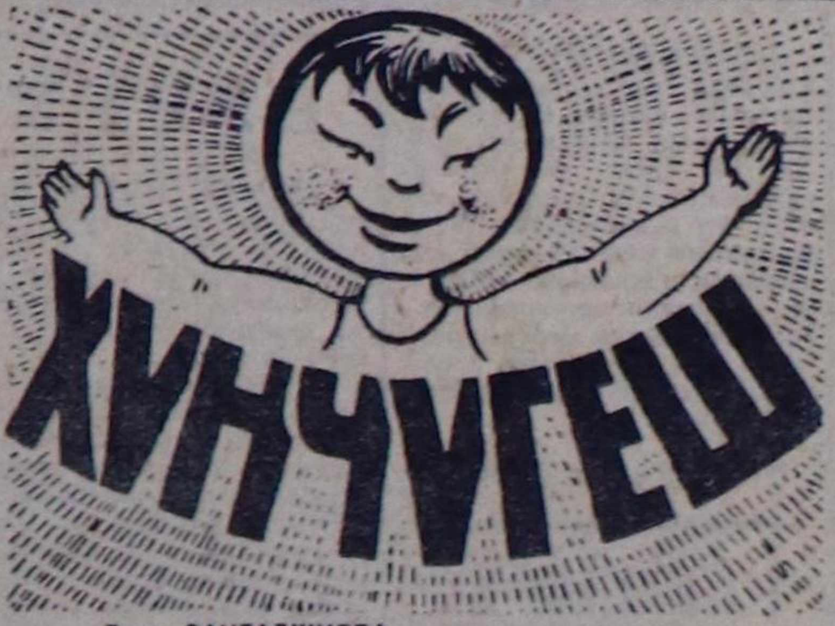

Бося САНГАДЖИЕВА, калмык шүлүкчү

КАРА ДИИСПЕЙ

Бир-ле катап дуңмам-биле
Бир чер чораан, чанып ора,
Хар дег аккыр даштыг черге
Кара дииспей көрүп каан бис.
Хөөкүй диисти куспактапкаш,
Хөөрешпишаан чаныптывыс.
Амдыы кара диисивисти
Ак сүт-биле чемгердивис.
Сырын-салгын канналыг дег
Чылыглап-даа аажок бис.
Хөөкүй дииспей бистиң-биле
Хөлчок өңнүк болу берген.
Диисивис оожум топтуг,
Диисивис чаптанчыг-даа,
Хөңнүвүс чок чүве чүгле
Хөө дег кара өңү-дүр ийин.

Суугуга пашты тиккеш,
Сүтү аңаа кылдып алдым.
Дуңмам уруг саваң алгаш,
Дузалажып кирип келген.
Чылыг сүт-даа саарлып баткан.
Кара диисти аккыр таака
Шынап кызып чугдувус-даа,
Хай-ла чүве — агарбас ийин.
Ону көргеш, кожам уруг
Оожум үннүг бисти сургаан:
— Кара өңнүг дииспейни
Канчаарга-даа агарбас чоор.
Каввактар бис, эштер, өөрлер?
Кара диис ам хевээр боор бе?
Оода-ла түдүм ак дүк
Оорта черле көзүлбес бе?

Орус дылдан Д. ЧЫДЫМ очулдурган.

БӨРҮ БИЛЕ ДИЛГИ

(Тоол)

Шыяан ам. Көк Бөрү-биле кажар Дилги ховуга ужуражы бериптир эвеспе.

— Дидим эжим, таныжып алыылам — деп, Дилги мындыг болган.

— Таныжып алыылы харын. Олча-омак орук дургаар болзун! — деп, Бөрү харыылаптыр.

— Баштай харын семис хой эъдинден хайырла — деп, Дилги саналдаан. Санал-даа хүлээп алдынган, ону дораан күүседипкен-дир эвеспе.

— Ам инек эъдинден — деп, Дилги улам амдажып, чугаалап-тыр. Дилег база-ла буу-хаа күүсеттинген.

— Семис аът эъдинден чиве, аа? — деп, Дилгизи улам сиңниги чугааланган. Кончуг семис аъттың эъдин Дилги база четтирип-тир. А аъттың ээзи сурагтыг аңчы боор-тур эвеспе. Аътты дидим Бөрү чиген-дир деп билип кааш, ооң «аңнаар» черинге капканы салгаш, хой кудуруу-биле чемиштеп каан-дыр.

Аът эъди төнерге, дидим Бөрү, кажар Дилги эжишкилер чемиш дилеп чорупканнар. Думчуунга чаагай чыт чыттаалып кээрге, кажар Дилги чура дүшкен. Хой кудуруу дуу ол чыткан. Аңаа эвес, сезиктиг кудурук-дур деп билгеш, Дилги эжи дидим Бөрүге чугаалап-тыр:

— Чаагай кудурукту баштай дидим эжим, силер-ле чооглап көрүңерем!

Дидим, ынчалза-даа мелегей Бөрү ынчаар капкага кире бериптир эвеспе. Кажар Дилги кудурукту эжинден уштуп тыртып алгаш, ооң чанынга чиплеэгелээн.

Бүзүрээчел, мелегей болганынга Бөрү хомудап, Дилгини каргап олура-ла, доңуп өлүп каап-тыр оо!

ЧАГЫ БАЖЫНДА

Белеткел клазының өөреникчизи Аржай-оол дээр бопугур хүрең чаактарлыг, борбак кара оол дүъштеки ээлчегде өөренип турар. Бүргег болгаш кыржаң сооктуг күскү хүн турган.

Аржай-оол сумказын чүктепкеш, школаже бар чораан. Кудумчуда көстүп келген кара-шокар бичии дииспеектиң хөй ыттарның ээрип, ойладыр бергенин ол эдээп ырактан көрген.

Дииспеек кудумчу хериминге четпейн, телефон ыяжынче үне халаан. Ол көрген уу-биле чагының мырыңай-ла шыпшык бажынче үне бергеш, ында берт ышкаш хөкшейтир олуруп алган.

«Четтирбейн барды! Эрес дииспеек-тир! Экизин!» кылдыр оол боданган.

Ыттар чагы дөзүнге кезек ээргилээш, чүк бүдараады тарай бергилээн.

Оол кежээ чанып орда, дээр улам чүдереп, калбак ак-ак хардарны черже саарып-ла эгелээн.

Эр демги-ле чагы чанынга келгеш көөрге, бичии дииспеек чагы бажында ай-даа олурбушаан болган. Безик чагы бажындан дүжүп чадап кааны ол-дур ийин, хөөкүй-нуң. Эрткен кижилерден дуза дилеп, чалыныган чүве дег, ол аажок чиңге үнү-биле «Мяа-оң! Мяа-оң!» деп-ле орган.

Аржай-оол хейзиг диисеекти хөлчок кээргей берген: «Хөөкүйге дыка-ла соок боор! Аштааны кончуг боор!» Оол чагыны долгандыр кылаштап турда, үшкү класстың Даваажык база чедип келген.

— Чүнү көрүп турарың ол, Аржай? Кады чапаалам, че.

— Дөө дииспеекти көрдааң! Кээргенчиин!

Даваажык чаап турган хардан камгалай караанга адылзын серилей туткаш, дииспеекти кезек көрүп тура, мынча дээн:

— Чеже-даа кээргээнзе, мындыг бедик чагыдан ону дүжүрүп ап шыдаар эвес сен. Харының соогун көрбес сен бе, дүрген чоруулу!

— Шыдаар мен — деп, Аржай-оол арай бүзүрел чок харыылаан.

— Чүнү шыдаар сен? Бо чагы бажында дииспеекти дүжүрүп шыдаар сен бе?!

— Шыдаар мен.

— Шыдавас сен! Черле хоржок сен.

Даваажык көрүп турда-ла, Аржай-оол чүктеп чораан сумказын чагы дөзүнгэ салып кааш, чагыже хербектенип үнүп-ле каан. Ынчалза-даа оол чер албайн, дедир дүжүп келген.

— Ол-дур! Шыдавас сен! — дигилеп, Даваажык сө-ле каттыргылаап: — Хе-хе-хе!

Аржай-оол чүве-даа мыгтавааан. Даваажык бир көөрге, Аржай-оол ботинкаларын уштуп турган. Оол холдарын чылыды үргүлээш, катап-ла үнүп каан. Эр баштай улуг шиптиир чок, бичии өрүлээш-ле, доктаап каап чораан. Чагы дөзүнде Даваажык база үн үспейн турган:

— Көргүп тур сен бе? Ол-дур! Шыдавас сен! Шыдавас сен! Чүге мыттавайн тур сен?

Чагының ортузунга чедир ырбаадап үнгеш, оол хеперлеп аажок дүргедей берген. Ол талыйтыр үнүп бар-ла чораан. Даваажык ам алаң кайгап, аксы «хак» дээн.

Кудумчулап эрткен улус узун чагы бажында бичии оолду көргеш, аажок дүвүреп, чыглып келгеннер.

— Ой, дадай! Чүү оолул бо?! — деп, бир херээжен кижи алгыра берген.

— Долзат кадайның уруунуң оглу-даа ышкаш! — дээн өске үн.

— Бо кончуг өлүген харда мындыг тас чагы, балык дег, чылбыргай эвес чүве бе!

— Харын аан! Оон-даа коргунчуг — электриниң кыпсыптар ийие але!

Чанагаш сывырындан демирлер ышкажыл!

— Дүрген дүжүп кел, оол!

— Ам мырыңай диисте чеде берди ышкажыл!

— Чоп саадап турун бердиң, оол? Дүргеде!

— Салдынмас дииспей-дир — дээн өөгенчиг чиңге үн бедиктен дыңналган.

— Хол бажында ыртыш турбайн, ам-даа бичии өрү үнгеш, колдуктаптар болза, але!

— Аа, өршээ! Чүү-ле болур ирги?! Оода машина белзе, электри станциязынче чорудар.

— Чоокта бажыннардан чоорганнардан экелиңер! Чагы дөзүнге хере тудуулап алыылыңар!

— Чылай-оол кончуг чагы үнер кижи, ону дүрген экелзе.

— Ах, кужур эриң, ам-на адыра соп алды! Колдуктавыт!

— Аяар дүш, кужур оглум! Аяар-аяар!

Кужур Аржай-оол дииспеекти солагай талазында колдуктапкан, дүргени сүрген дүжүп бадып орган.

Улустуң дүвүрээн алгырышкызы ам кээп чүтүр намдап, оолдуң дугайын чугаалажы бергеннер.

— Бо-ла кончуг өлген-чоткаанынга чылбыргай чагыже үне бээр чүү кончуг шыдамык тел боор!

— Ам кайда барды, моову?

— Дииспейни куспактап алгаш, маңнап чана берди.

— Долзат кадай бичии оглуң маңаа көрген болза, хөөкүй моорап паар турган боор ийин оң. Өршээ! Ат-ла бол часты!

М. ЭРГЕП.

«КҮЗЕГДЕ»
А. МОНГУШТУҢ фотоэтюду.

Агаар

Бөгүн республикага бүргег, аязыр, биче чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 4—9 градус чылыыр, чамдык районнарга бир градус сооктан дөрт градус чедир чылыыр. Кызылга шокар булуттаар, эртен бысканн хар чаар. Хаттың дүргени секундада 3—12 метр чедер. Агаарның температуразы 5—7 градус чылыг болур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Буратинонуң дөнгелгези».
11.25—«Силерге, ада-иелер».
11.55—«Каң канчап катканыл». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы — «Ажып эрткени».
13.00—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
13.30—«Ону шыдаар силер». Аныяк чогаадыкчыларның конкурузу.
14.20—РСФСР-ниң алдарлыг артизи Э. Москвитина ойнаар.
14.40—«Советтер болгаш амыдырал».
15.10—«Спортлото» тиражы.
15.25—«Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлалдыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар.
16.10—Уругларга фильм. «Фантазёрлар». Уран-чечен фильм.
17.15—«Черде кижи». Кодээ ажыл-агыйның ажылчыннарының дугайында кинопрограмма.
18.00—«Ыр-78».
18.30—«Дириг амытаннар дүйнүзүнде». Дамчыдылганы журналист В. М. Песков чорудар.
19.30—Медээлер.
19.50—«Чадаг - тергежигеш маңнап чоруй барган». Мультфильм.
20.00—«Правда» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей айтырыгларының талазы-биле беседазы.
20.45—«Силерге, кодээниң ажыл ишчилери».
21.25—«Каң канчап катканыл». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы — «Демисел».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Г. Свиридовтуң романстары болгаш ырлары». ССРЭ-ниң улустуң артизи Ленинчи шаңналдың лауреады Е. Образцова ырлаар.
23.40—«Баштайгы көргүзүгнүң мурнунда-ла». Киноконцерт.
00.30—01.00 «Гимнастика. Олимпий ынабыышкыннары». Документалдыг фильм. Төнгенде — медээлер.

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ БЕЛЕТКЕЛ САЛБЫРЫНГА ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРНИ ЧАЛАП ТУР

Белеткел салбырынга автомобиль транспортунуң, бүдүрүлге болгаш хамаатызы тудугнуң мергежилдерин өөренир факультеттеринге кирерлерин белеткээр. Аңаа бүдүрүлгениң мурнакчылары, хөй-ниитиге үлегерлиг аныяк ажылчыннар, колхозчулар болгаш Совет Армияның хүрээлеңинден халашканнарны хамаарышкан чериндец сүмелээн бижиктерин ёзугаар база ортумак эртем доосқан соонда бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерни хүлээп алыр.

Кирерниң экзамени чок. Өөренир хуусаазы 8 ай. Документилерин октябрь 10-дан ноябрь 20-ге чедир, Совет Армияның хүрээлеңинден халашканнар январь 15-ке чедир үе иштинде киирер. Белеткел салбырынга кирерин күзээннер мындыг документилерни киирер:

1) Хамаарылгалыг чериндец өөренирин сүмелээн бижик;
2) Бүдүрүлгениң болгаш комсомол организациязының характеристиказы;
3) ортумак эртем доосканының шынзылгазы;
4) күш-ажыл дептериниң хоолгазы;
5) 3×4 см. хемчээлдиг 6 фото-чуруктар;
6) эмчи шынзылгазы (286 майык ёзугаар)
7) ег-бүлезиниң дугайында шынзылга.

Билдириишкинни чорудар адрези: Кызыл, Рабочая 4, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 21-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Ийиг хүн адаанда бажың» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дагжа-ла, барабан» 10.20, 14.50, 16.30, «Мээң лимбим сени ыыгырыптар» 12.00, 18.10, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хуу истекчи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ону өөренмээн бис» 15.00, «80 хонук дургузунда Черни долгандыр» 17.00, 20.00 шактарда.

1978 чылдың октябрь 31-де 1979 чылдың төп солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдылга доостур.

Чагыдылганы харылзааның бүгү салбырларында болгаш белдирлерчиде, ажыл аайы-биле парлалга нептередикчилери чорудуп турар.

«СОЮЗПЕЧАТЬ»

АҢЧЫЛАРНЫҢ БОЛГАШ БАЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1978 чылдың октябрь 18-те Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле Тыва АССР-ниң девискээринге те-чуңма аңнаарын хораан.

Ийме суурдан Хемчиктиң аксынга чедир хем унун күрүнениң комплекстиг заказниги (камгалал чери) кылдыр чарлаан болгаш балыкты садары-биле тударын база Хемчикке моторлуг хемелерни ажыглаарын хораан.

• • •

Аңныыр ажыл-агыйның эргелели, республиканың аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң баштаар чери аңчыларга өлүктүг аңнарны аңнаарын 1978 чылдың октябрь 23-тен 1979 чылдың февраль 1-ге чедир чөпшээрээнин дыңнадып тур.

ЧАЗАЛГА

«Шынның» октябрь 20-де үнген 243 номеринде «Агартынныышкын» деп эгелиг материалдың эгезинде карартыр парлаан үш одуруглары мынчаар чазай номчуур: «Тес-Хем район эмнелгезиниң ажылында четпестерни илереткен О. Соянның чагаазы «Шын» солун редакциязынга келген».

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үжетүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 17531. Чагыг 2707.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01306.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чѳвүлелиниң органы

№ 245 (10842) | 1978 чылдың октябрь 22, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Ѳртээ 2 коп.

ООЛДАР БОЛГАШ КЫСТАР! БИЛИГЛЕРНИ ШУДУРГУ ШИҢГЭЭДИП АЛЫҢАР, БОТТАРЫҢАРНЫ БЕДИК ИДЕЙЛИГ КЫЛДЫР КИЖИЗИДИҢЕР! ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ, КОММУНИСТИГ ЁЗУ-БИЛЕ ЧУРТТАП, АЖЫЛДАП БАЗА ДЕМИСЕЖИП ѲѲРЕНИҢЕР!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

АЛДАРЛЫГ АЛДАН ЧЫЛДАР

ВЛКСМ Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң каттышкан байырлыг пленуму

Ленинчи комсомол! Бо дээрге чоргааралдың сѳстери-дир. Советтер чуртунуң, ооң улузунуң тѳөгүзүнде бүгү-ле эрес-маадырлыг чоруктар, кайгамчык чаагай үүле-херектер комсомолдуң ады-биле тудуш холбашкан. Партияның удуртулгазы-биле, чон-биле кады комсомол демиселдиң болгаш тииледиглерниң алдарлыг алдан чылдарын эрткен. Аныяк кижи бүрүзү ВЛКСМ-ниң хүрээлеңинге кирип тура, ленинчи ёзу-биле ѳѳренирин, ажылдаарын болгаш чурттаарын даңгыраглаар.

Совет кижилерниң аныяк салгалдары Ильичиниң чагыгларын ёзугаар ажылдап, ёзулуг коммунистер болуп ѳѳренген. Тѳөгүлүг 1918—20 чылдарда хамааты дайынның одунга канналган комсомолчулар, баштайгы беш чылдарның тургузукчулары, кадыг-дошкун 40 чылдарның комсомолчулары, кур болгаш куруккая черлерниң шиңгээдикчилери, космос шилчилекчилериниң баштайгылары ол чагыгларга шынчызын кѳргүскен. 70 чылдарның комсомолчулары база-ла ВЛКСМ-ниң, комсомол организациязы бүрүзүнүң сорулгаларын шиитпир билип, ленинчи чагыглар ёзугаар ѳѳренип, чурттап база ажылдап, совет улустуң дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын ыдыктыг-биле камгалап база кѳвүдедип, партияның XXV съездизиниң айыткан сорулгаларын күүседиринге боттарының ажылгыжын, ѳѳредилгезин бараалгат-капының дугайын партияга болгаш чонга рапорттап турар.

Дүүн найысылал Кызылга, Тываның хѳгжүм-шии театрының чаа бажыңы улам аян кирип, байырланчыг шинчи кирр шиметтинген турган. Улуг залдың сценазының дѳрүнде В. И. Ленинниң чуруун сиилбээн комсомол демдээ, ооң кийи хажызында «1918—1978» деп саннар, Ленинчи комсомолдуң алдарлыг оруктарын херечилээн алды ордени…

Хүндүскүнүң ийи шак. Театрның улуг залын Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга тураскааткан ВЛКСМ Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң байырлыг пленумунуң киржикчилери — оолдар, кыстар долдур олурупкан. Олар республиканың 31 муң ажыг комсомолчуларын тѳлээлеп келген.

Байырлыг пленумга чыылганнарның аразында бүдүрүлгениң болгаш улус ажыл-агыйының, ѳске-даа адырларның мурнакчылары, алдарлыг юбилейге уткуштур чарыштың тиилекчилери, партия, совет база профэвилел органнарының ажылдакчылары, министерстволарның болгаш ведомстволар удуртукчулары, партияның болгаш комсомолдуң, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, сураглыг кижилер бар.

Пленумну ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. С-М. Иргит** ажыткан.

Совет Эвилелиниң күрүне Гимнизи залга байырланчыг чаңгыланып үнген.

Марш аялгазының аайы-биле ВЛКСМ-ниң область болгаш Кызыл хоорай организацияларының кызыл туктарын, ВЛКСМ ТК-ның шилчиир тураскаалдыг Кызыл туктарын кирип келген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозун байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга аажок улуг кѳдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

Пленумнуң киржикчилеринге байыр чедирип, чүве чугаалаары-биле СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары **В. Е. Серяковка** сѳс берген.

— Октябрь 29-та Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилели алдан харлаар болгай. Ол улуг ѳѳрүшкүлүг байырлал-биле холбаштыр ВЛКСМ обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң байырлыг пленумунуң киржикчилеринге база силерниң нүүрүңерде республиканың комсомолчуларынга, аныяктарынга СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чѳвүлелиниң ѳмүнээзинден изиг байырны чедирерин чѳпшээреп кѳрүңер—деп, ол эгезинде чугаалаан.

Революцияның шуурганынга тѳрүттүнген, аңгы демиселдеринге канналган комсомолду большевиктерниң партиязы чаяап тургускан. Пролетар революциязының баштыңчызы, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленин комсомолду эгезинден-не үндезилеп тургускан.

ВЛКСМ-ниң Кызыл тугунда Совет Эвилелиниң алды ордени чайыннап турар. Ол дээрге Совет чурттуң бүгү тѳөгүзүнүң аңгы-аңгы үе-чадаларында комсомолчуларның алдарлыг ажыл-херектериниң демдээ-дир.

Комсомолчулар кезээде коммунистерден үлегер-чижек ап, социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалаарынга, чаа ниитилелди тургузарынга оолдарны болгаш кыстарны идепкейлиг хаңдыкшыдып турар. ВЛКСМ оларның коммунистиг кижизидилгезиниң херээнге тодаргай ажылы-биле Коммунистиг партияның шынчы база дайынчы дузалакчызы деп ададыр эргени болу чаалап алган.

Советтерниң аныяк республиказының дайзыннарынга удур демиселге, Совет эргени тургузары база быжыглаары, баштайгы беш чылдарның планнарын боттандырары дээш демиселге оолдарның болгаш кыстарның киржилгези Ленинчи комсомолдуң чыл демдеглелдеринге чырыткыланчак арын боор кирген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чаңныктыг чылдарында фронтуга болгаш тылга аныяк маадырларның эрес-маадырлыг чоруу бүгү салгалдарга мѳңгеде уттундурбазы-биле артар, немец эжелекчилерниң үрегдеп хоозураткан улус ажыл-агыйын катап тургузар үеде оолдар болгаш кыстар күш-ажылчы ѳндүр улуг маадырлыг үүлени кылган.

1924 чылдан бээр комсомол В. И. Ленинниң адын эдилеп келген. Ол эргим атты хүлээп ап тургаш, ленинчи ёзу-биле чурттаар, ажылдаар болгаш демисежир, улуг баштыңчының чагыгларын ыдыктыг-биле күүседир деп комсомолчулар даңгыраглааннар. Комсомолчу бүгү салгалдар ол даңгыраанга шынчы болган деп бѳгүн бүрүн эрге-биле чугаалаар ужурлуг бис. Бо хүннерде комсомолдуң 38 миллион армиязының аныяк дайынчылары ВЛКСМ-ниң тугун бедик тудуп, В. И. Ленинниң чагыгларынга шынчызын бадыткап турарлар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, ТК-ның декабрь (1977 чыл) база июль (1978 чыл) Пленумнарының шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыраккы Чѳөн чүктүң районнарынга чорааш берген айтыышкыннарын боттандырар дээш совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кѳдүрлүүшкүнүнүң байдалында ВЛКСМ-ниң 60 чылының байырлалы эртип турар-дыр деп, В. Е. Серяков чугаалаан. Комсомолдуң бо юбилейи болза Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын, ооң Ленинчи Төп Комитедин долгандыр оолдарның болгаш кыстарның улам сырый каттышканының, бодунуң социалистиг Тѳрээн чуртунга аныяк-ѳскенниң кызыгаар чок бердингениниң, совет улустарның найыралының болгаш ака-дуңма чоруунуң, пролетарлыг интернационализмниң ёзузунга оларның кижизиттингениниң чайынналчак кѳргүзүү боор турар.

Республиканың комсомолчулары болгаш аныяктары ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге СЭКП ТК-ның чедирген байырын, ол съездиге эш Л. И. Брежневтиң чугаазын дайынчы программа кылдыр хүлээп алгаш, аныяк салгал дугайында Коммунистиг партияның ада-сагыш салыышкынынга шудургу күш-ажылы, хой-нииты амыдыралынга идепкейлиг киржилгези-биле, эки ѳѳредилге-биле харыылап турар. Партияның Тыва область организациязы ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга оолдар болгаш кыстарның кайгамчыктыг ажыл-херектерин бедик-биле үнелеп турар. Ооң соонда В. Е. Серяков республиканың комсомол организацияларының ажыл-херектеринге, аныяк ѳскенниң коммунистиг идейлиг чоруунга, совет патриотизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң ёзузунга кижизидер талазы-биле оларның ажылынга доктааган.

ВЛКСМ-ниң 60 чылын тѳлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка киришкеш, тиилекчи болган аныяктар коллективтериниң болгаш үлетпүр бүдүрүлгениң, тудугнуң, транспорттуң болгаш кѳдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының аттарын ол чоргаарал-биле адаан.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң база ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, Тываның комсомол организациязы Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыңчы тудуу — чаа Шагаан-Арыгның болгаш Саяно-Шушенск ГЭС-тиң суг хѳѳлбээниң чоогунга турар суурларның тудугларынга идепкейлиг шефтеп, киржип турар. Хой ажылын улам ынай хѳгжүдеринге, капитал тудугга, чонга ачы-дуза чедиреринге комсомол организациялары шефтеп турар, комсомолчулар болгаш аныяктар күжениишкинин киирбейн турар улус ажыл-агыйының кандыг адыры чок.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга комсомол организацияларының ролюнуң улам ѳзүп турары, идепкейлиг ажыл-чорудулгазы партия комитеттериниң, республиканың бүгү коммунистериниң талазындан хүн бүрү сагыш салыышкынның болгаш кичээнгейниң ачызында чедип алдынган. Амгы үеде 800 хире аныяк коммунистер, 2 муң ажыг дагдыныкчылар, партияның болгаш комсомолдуң, күш-ажылдың хоочуннары оолдарга, кыстарга боттарының байлак дуржулгазын дамчыдып берип турар. Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге тѳлептиг үлүүн киирип турар бүгү дагдыныкчыларга, хоочуннарга СЭКП обкомунуң ѳмүнээзинден чүректиң ханызындан ѳѳрүп четтиришкинин ол илергейлээн.

Марксистиг-ленинчи теорияны, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарын ханызы-биле шудургу ѳѳренирин республиканың бүгү оолдар, кыстарын СЭКП-ниң область комитеди кыйгырып турар дээрзин ол уламчылап чугаалаан. ВЛКСМ комитеттери, комсомол организациялары ССРЭ-ниң ака-дуңма улустарының бузулбас найыралын улам быжыглаарынга холбашкан ажылдарны чорудар. Тѳрээн чурттуң чалбыыштыг патриоттарын, Улуг Октябрьның чаалап алыышкыннарын камгалаар дээш кандыг-даа үеде тургузунга белен бүзүрелдиг интернационалчыларны кижизидер ужурлуглар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл), июль (1978 чыл) Пленумнарының шиитпирлерин, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чѳөн чүктүң районнарынга чорааш эш Л. И. Брежневтиң салган сорулгаларын, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга Совет Тываның оолдары болгаш кыстары ам-даа улам идепкейлиг киржир дээрзинге быжыг бүзүрелди В. Е. Серяков түңнелинде илергейлээн.

Пленумга «ВЛКСМ-ниң 60 чыл оюу» деп илеткелди комсомол обкомунуң бирги секретары **Г. С-М. Иргит** кылган.

— Совет аныяктарның аас-кежиктиг амгы болгаш келир үезиниң дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш чүректиң ханызындан ѳѳрүп четтиришкинивисти силерниң ѳмүнээңерден, республиканың бүгү комсомолчуларының, оолдар болгаш кыстарының нүүрүнден бистиң партиявыска, ооң дайынчы штавы—ленинчи Төп Комитетке, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эргим эш Л. И. Брежневке илергейлээрин чѳпшээреп кѳрүңер—деп, ол эгезинде чугаалаан.

Комсомолдуң тѳрүттүнүп, тургустунганы болгаш ооң бүгү тѳөгүзү Ленинниң ады-биле, Коммунистиг партияның ажыл-чорудулгазы-биле тудуш холбаалыг.

ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге СЭКП ТК-ның чедирген байырын, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазын ажыл-чорудулганың дайынчы программазы кылдыр хүлээп албышаан, республиканың оолдар болгаш кыстары боттарының улуг эштери-биле кады заводтарның, фабрикаларның цехтеринде, хову турлагларында, тудугларда, СБФ-лерде болгаш хойжу бригадаларда, тудугларда кызымаккай ажылдап турар.

(Тѳнчүзү 3-кү арында).

ЧУРУКТА: байырлыг пленум үезинде. В. САВИНЫХТЫҢ фотозу.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМНАРЫ

1978 чылдың тос айларының дургузунда ССРЭ-ниң үлетпүрүнүң Күрүне планын күүсеткениниң түңнелдери

Үлетпүрнүң ажылдакчылары социалистиг чарышты калбартыр чоруткаш база ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн болгаш Улуг Октябрьның 61 чыл оюн тѳлептиг уткууурунга белеткенип тура, тос айларның планын чедиишкинниг күүсеткен. Ол дугайын ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадыында айыткан.

Продукцияны садгарарының хемчээлиниң болгаш кылыглардың хѳй кезиин бүдүреринң талазы-биле планны ажыр күүсеткен. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, үлетпүр бүдүрүлгезиниң немелде ѳзүлдези 4,8 хуу болган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгү 3,5 хуу ѳскен; ооң күзели-биле үлетпүр продукциязының немелде ѳзүлдезиниң дѳрттүң үш кезиин алган. Орулганы ѳстүрер болгаш бот-үнези чиигедир талазы-биле онаалда күүсеттинген.

Тос айларның дургузунда продукцияның эң чугула хевирлериниң бүдүрүлгези мындыг болган: электроэнергия—876 миллиард киловатт-шак; нефть (газ конденсады-биле кады)—424 миллион тонна; газ — 273 миллиард куб. метр; хѳмүр-даш—540 миллион тонна; каң—114 миллион тонна; кара металлдарның белен прокады—78,8 миллион тонна; каң хоолайлар — 13,2 миллион тонна; минералдыг чемиштээкчилер (чижек хемчээлдер-биле) — 74 миллион тонна; үнүш камгалаарының химиктиг чепсек-херекселдери (чижек хемчээлдер-биле)—373 муң тонна; химиктиг волокнолар болгаш хендирлер—840 муң тонна; металл чонар станоктар—177 муң кезек, ооң иштинде сан программазы-биле башкартынар станоктар—5,5 муң кезек; приборлар, автоматизацияның чепсек-херекселдери болгаш оларга артык кезектер—3,3 миллиард рубль; санаалга техниказының чепсек-херекселдери болгаш оларга артык кезектер—2,4 миллиард рубль; чиик үлетпүрге технологтуг дериг-херекселдер болгаш оларга артык кезектер—539 миллион рубль; аъш-чем, эът-сүт болгаш балык үлетпүрүнге технологтуг дериг-херекселдер болгаш оларга артык кезектер—394 миллион рубль; автомобильдер—1608 муң кезек, ооң иштинде: чүък сѳѳртүр автомобильдер—568 муң, чиик автомобильдер—983 муң кезек; тракторлар—430 муң кезек; кѳдээ ажыл-агый машиналары (мал ажылынга болгаш мал чеми бүдүреринге машиналар чокка)—1,8 миллиард рубль; мал ажылынга болгаш мал чеми бүдүреринге машиналар—1,4 миллиард рубль; тараа ажаар комбайннар—83,3 муң кезек; хѳвең ажаар машиналар—6,7 муң кезек; бүгү хевириниң пѳстери—8 миллиард дѳрбелчин метр; даараан кылыглар—15,4 миллиард рубль; хѳм идиктер—548 миллион эжеш.

Эътти (үлетпүрге болбаазырадып кылганы)—6,9 миллион тоннаны, колбаса кылыгларын—2,3 миллион тоннаны; аъш-чемниң балык продукциязын, балык консерваларын-биле каттыштыр—3,4 миллиард рубльге; саржагны—1,2 миллион тоннаны; үнүш үзүн—1,9 миллион тоннаны; кондитер кылыгларын—2,7 миллион тоннаны; шакты—47,1 миллион кезекти; фарфор-шаажаң болгаш майолик савазы—811 миллион кезекти; сорттуг саваны (шилден болгаш хрустальдан)— 263 миллион рубльге; радиоприемниктерни болгаш радиолаларны—6,5 миллион кезекти; телевизорларны —5,4 миллион кезекти, ооң иштинде ѳңнүг программаны хүлээп алыр телевизорларны—1 миллион кезекти; соодукчуларны—4,5 миллион кезекти; хеп чуур машиналарны—2,8 миллион кезекти; мотоциклдерни болгаш мотороллерлерни — 812 муң кезекти; мебельди—3,7 миллиард рубльге бүдүрген.

Ниитизи-биле үлетпүрнүң ажылының эки түңнелдери турбуже, чамдык бүдүрүлге каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелер чогуур ассортиментилиг болгаш шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрер база садар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң ѳзүлдезиниң, моондээшкиниң талазы-биле доктааткан онаалдаларны күүсетпээн деп, ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадында демдеглээн. Хѳмүр-даш казып тывар, кара металлдарның белен прокадын, ѳскерилгелиг токтуң электриштиг чедикчилерин, дарган-тангалга машиналарын, чүък сѳѳртүр вагоннарны, тудуг ыяжын, цементини, эптээр демир-бетонну, пѳстерни, фарфор-шаажаң болгаш майолик саваны болгаш продукцияның чамдык ѳске хевирлерин бүдүрер талазы-биле план чедир күүсеттинмээн.

Бүдүрүлгениң техника-экономиктиг болгаш бүдүрүп турар продукцияның шынарының кѳргүзүглери эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге экижээн.

Үлетпүр продукциязының ийи муң чаа хевирлерин шиңгээдиң алган болгаш бүдүрүп үндүрүп эгелээн; эргижирээн чамдык кылыгларны бүдүрүлгеден дүжүрген. Ооң-биле кады чамдык бүдүрүлге каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелер чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны нептередириниң планын чедир күүсетпээн.

Эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге шынарның дээди категорияның продукциязын бүдүрериниң хемчээли үштүң бири катап ѳскен.

1978 чылдың октябрь 1-де турганы-биле алырга 58 муң кылыглар Күрүнениң шынар демдектиг болган.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле А. Д. Ховалыгны шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Юстиция органнарынга үр чылда, үре-түңнелдиг ажылы дээш база тѳрүттүнген хүнүнден бээр бежен харлааны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң юстиция министри Анай-оол Дыртпаевич **Ховалыгны** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **Хүндүлел бижии-биле** шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1978 чылдың октябрь 19.

ОРГАНИЗАСТЫГ ДООЗАР

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» совхозунуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир база 1978 чылда дүжүт ажаап алыышкынын, кѳдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чемиңиң белеткелдерин хандырар талазы-биле немелде хемчеглерниң база 1978—1979 чылдың мал кыштаглаашкынын чедиишкининг эрттирер дугайында СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чѳвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле ажыл-иште хаара туттунган.

Ниитиниң малынга четчир чемни белеткээринге, чайгы семиртилгени чедиишкининг эрттирерингe совхозтуң ажылчыннарының киирген үлүг-хуузу мактадыг. Совхозтуң 28 муң хоюнга, 500 чылгызы бода малынга кыштагларда кажааларны кышка белеткээр талазы-биле ажыл доозуп турар болгаш 60 кыштагны комиссия хүлээп алган.

Мал чеминиң белеткелинге совхозтуң ажылчыннары идепкейлиг киржип, бот-орулга-ларылгалыг сигенчи бригаданың кежигүннериниң кызымак ажылының түңнелинде районнуң ажыл-агыйларындан «О. Шынаа» совхоз планын 170 хуу күүсеткен. Совхозтуң чамдык кыштаглары машина оруу чок черлерде турарын барымдаалааш, хар чагбаанда ол кыштагларже сиген сѳѳртүлгезин ам доозуп турар. Бо хүннерге чедир 760 тонна сиген кыштагларда дүжүртүнген. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарындан совхозтуң чамдык кыштагларында оъттуң үнгени чегей. Ынчангаш 1800 тонна мал чемин курлавырга арттырар дугайында шиитпирни совхоз дирекциязы хүлээп алган.

Совхозтуң малынга бо чылын 7 чаа кажааны кылып, ажыглалга киирерин кѳрдүнген. Ол база-ла оът-сигенниң багай үнгенинден хамааржыр. Ол кажааларның ам 3-үн ажыглалга киирери арткан.

Деспең салбырының малчыннары ниитиниң малын кыштан хүр-менди ажырары-биле база кызымак белеткенип турар. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, малдың чайгы семиртилгезиниң-даа, мал чеминиң белеткелиниң-даа талазы-биле ажылды ол салбырда эки организастаан. Ооң түңнелинде хойжу коммунистер Уржанай Дазыл-оолдуң, Саңчат Нанчаттың, комсомолчу Владимир Агбааның болгаш Сарыгбай Миндирнаның, Майынды Хѳпейниң, Чооду Күр-оолдуң болгаш оон-даа ѳске малчыннарның кыштаглары келир кышка бүрүн белеткеттинген. Ниитизи-биле хойжу кодан бүрүзүнде-ле 8—12 тонна сигенни дүжүрүп белеткээн.

— 1978—1979 чылдың мал кыштаглаашкынын чедиишкининг эрттирер дугайында СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чѳвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш салбырның ажыл-ишчилери кызымак ажылдап турар. Ооң түңнелинде салбырның малчыннарының кыштаглары колдуунда-ла шуптузу кышка белен. Хойжулар С. Мѳге-оол, Ч. Кызыл-оол, Ш. Шулуу оларның кыштагларында чедир кылдынмаан ажылдарны бо хүннерде кылып доозар бис—деп, ол салбырның эргелекчизи В. Доңмит чугаалады.

Совхозтуң Ак-Чыраа салбырында 29 кыштаг бар. Оларның 26-зын кышка белеткеп алган. Ылаңгыя кыжын машина оруу чок кыштагларже, мал чеминиң сѳѳртүлгезинче кичээнгейни салбыр баштаар черин угландырган болгаш 340 тонна сигенни кыштагларда сѳѳртүп чедирген.

Салбырның малчыннарындан кыштаглаашкынга эки белеткенген хойжулар хѳй. Ылаңгыя Ѳдекей Доктугунуң, Михаил Аңгыр-оолдуң, Даваа Шымраптың кыштаглары бүрүн белен байдалда.

Совхозтуң бо салбырының бригадир-зоотехниги М. Сүрүң-оолга удурткан хойжу бригадазы малдың чаш тѳлүн камгалап алыр талазы-биле ѳске бригадалардан дээре кѳргүзүглерлиг болуп, тѳрүүр 100 хойга онаапштыр 86 хураганы камгалап ап, мурнакчыларның одуруун баштаан.

Бо салбырда кыштаглаашкынның байдалы эрткен чылдарныынга деңнээрге хожудап турар. Ам-даа 3 кыштаг, ылаңгыя Т. Шулуунуң, В. Маңзырыкчының, Н. Наттыый-оолдуң кыштаглары кышка амга чедир белен эвес. Үге дээрге ында капитал септелге доозулбаан.

«О. Шынаа» совхозтуң ажылчыннары ниитиниң малын хүр-менди кыш ажырар, малга белеткээн чемни кыштагларже чедирер талазы-биле ажылды чедиишкининг чорудуп турар. Ынчалза-даа кыштагларда чедирген мал чемин кадагалап шыгжаар, кажааларны талазы-биле ажылда четпестер бар дээрзин совхозта партия комитединиң отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер чугаалап тургаңнар. «Мал ажылындан алыр дээн бүгү-ле чүүлдер хѳй—эът, сүт болгаш ѳске-даа продуктулар — хамыктың мурнунда четчир мал чеминден, ылаңгыя ынзы-бүрү болгаш белен шынарлыг чемнерден хамааржыр» деп, СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Ону амыдыралга боттандырары-биле чогуур хемчеглерни алыры «О. Шынаа» совхозтуң удуртукчуларындан дарый негеттинип турар.

М. КАЛЧАН,
«Шынның» тускай корр.

«САЛЮТ-6» — «СОЮЗ-31» — «ПРОГРЕСС-4»: орбитаны эткени

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТѲП. (СЭТА). Орбитага космонавтылар Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков оларның он ээс неделя дургузунда ужудуушкуну доозулган.

Октябрь 20-де экипаж медицина контролюнуң болгаш эртенги чемниң соонда станцияны ажаар талазы-биле ажылдарны күүсеткен, станцияның иштинде чорудуп турар биологтуг шенелделерни хынаан. Чер болгаш делегей океанының кырын дорт хайгаараан болгаш чурукка тырттырган.

Ужудуушкунунуң бүгү дургузунда улуг кичээнгейлиг орбита комплекзиниң экипажының күш-дамыр мергежилгелерин кылырынга үндүрген. Черже ээп келиринге белеткел үезинде болгаш Черниң байдалдарынга таарыштының алырының чорудулгазын чогумчалыг боддурары-биле космонавтылар «Чибис» деп вакуумнуг костюмну ажыглап тургаш үргүлчүнүң тренировкаларын чорудуп келгеннер. Ооң-биле кады ужудуушкунну доозары чоокшулааны-биле күш үндүрерин чоорту кѳвүдеткен.

Октябрь 19-та «Прогресс-4» чүък корабльниң шимчедикчилериниң дузазы-биле комплекстиң орбитазын эткен. Октябрь 20-ниң ийиги чартында база-ла ындыг маневрну боттандырып чоруткан.

Экипажтың илеткелдери-биле болгаш телеметриктиг информацияның сан-түңү-биле алырга, орбитаның «Салют-6» — «Союз-31» — «Прогресс-4» эртем-шинчилел комплекзиниң иштинде системалар болур-чогууру-биле ажылдап чоруур.

Космонавтылар Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков оларның кадыкшылы эки.

ЧЕМПИОННУҢ ОНЗАГАЙ ХҮНҮ

БАГИО, октябрь 20. (СЭТА-ның тускай корр. А. ГОШАЛЬ). Ол хүн делегей чемпиону Анатолий Карповка чүден-даа артык онзагай хүн болган: СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтен Багиога ооң адынга байыр чедирген телеграмма келген.

Делегей чемпиовунуң чурттап турары черинге совет делегациязының кежигүннери шуптузу чыылган. Телеграмманы номчуурга олар ѳѳрүшкүлүг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

— Бо бедик хүндүткел дээш чүректиң ханызындан ѳѳрүп четтиришкинни илередир сѳстер тыппас-тыр мен — деп, Анатолий Карпов чугаалаан.—Мен-даа, шупту совет шыдыраачылар-даа чоннуң, партияның, чазагтың болгаш эш Брежневтиң болдунуң сагыш салыышкынынга чаа чедиишкиннер-биле харыылаар хүлээлгелиг бис.

— Делегейниң бирги черин дээш маргылдаага сээң тиилелгең, Анатолий, Тѳрээн чуртка, комсомолдуң юбилейинге сээң эң эки белээң-дир — деп, ССРЭ-ниң Шыдыраа федерациязының даргазы ужудукчу-космонавт В. И. Севастьянов чугаалаан.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

№8 (79)

Тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улам ыңайгы демисел талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажылдап кылганы Программазы амыдыралга бүрүн боттанзын!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ДАГДЫНЫКЧЫ СААНЧЫ

Туран хоорайның артында-даа, мурнунда-даа дагдарже үне бергеш көөрге, кижиниң баарында салып каан, алдын тавактың иштинде ыяшкаш, узун баткан, доора кешкен кудумчулар, улуг-биче ыяш, даш бажыңнар, ажыл-агый, бүдүрүлгелериниң бедик хоорзалары көстүп келир.

Хоорайның кыдыында өзен ээмнерлиг даглар баарында, хем ол чарыын дургаар ак-ак узун кажааларлыг, чаңгыс хепке кудуп кааназыг чуртталга бажыңнарлыг суур онзалаңып көстүр. Ол болза Тывага эң баштай тургустунган ажыл-агыйларының бирээзи — Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң төп сүт-бараан фермазы-дыр.

Оон чайның иштинде-даа, кыштың соогунда-даа сүт сөөрткен машиналар Кызыл хоорайже хүннүң-не чоруп турар. Ол хөй сүттү республикада ат-сураглыг саанчылар бүдүрүп келгеннер. Оларның бирээзи ферманың мурнакчы саанчызы Галина Ивановна Бавуундуктуң адын хуралдарга дыңнап, хүндүлел самбыраларындан ооң чуруун көрүп, таныыр апарган мен.

Ферма конторазының чанынга чеде бээримге, Галина Ивановна кежээки саалдаже чоруурунга белеткенип турду. Өөрү-биле кады даглар аразында күскү саалда турлаанче үнерлери ол-дур ийин. Олар инекке бээр холушкак тараа-далганныг шоодайларны машиназынга чүдүрүп ап турдулар. Эң сооңунде сүт кудар ак чайырлыг бидоннарны база тургускулап алдылар. Чоруптарының кырында турда, Галина Ивановна боду-ла мени таныш кааш, ак диштерин чайыннадыр хүлүмзүрбүшаан, чедип келди. Ооң улуг кара карактарында ажык сеткилдиң көрүжүнүң отчуташтары чырыыр болду. Ол кара-хүрең шырайлыг, бодунга чаңгаттынган мөге-шыырак, ѳзулуг-ла бурунгу тыва херээженнерниң овур-хевири надагалаттынган кижи.

Ооң кара бажының дүгүнүң аразында мөңгүн удазыннар чүгүргүлей бергилээн болду. Ол бүрүн дүктер саанчының хөй чыл иштинде эрткен амыр эвес күш-ажылчы оруунуң истерин кижиниң сеткилинге бүдүү чугаалап бээр херечи кылдыр сагындырар. Шынап-ла Галина Ивановна бодунуң совхозунга 29 чыл саанчылап келген. Ол багай эвес көргүзүглерибиле чонун өөртүп, чеже-чеже чаш ажы-төлдү ак шиме-биле азырап келгенил? Буянныг-ла ажылдыр. Ооң күш-ажылын Төрээн чурт бедик-биле үнелээн. Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени ол эдилеп чоруур.

Машина чанынга чугаалажып турувуста, шала пөрүксүмээр аныяк херээжен мени мендилеп келди. Ам-на таныы кагдым. Мээң башкылап турган клазымга турган Зина болду. Ону ам Зинаида Монгуш дээр. Галина Ивановнаның дагдыныып алган аныяк саанчыларының бирээзи ол. Амгы үеде аныяк саанчы планныг даалгазын күүседип, өскелерден улуг-ла чыдып калбайн турар.

Олар ажылынче чоруй бардылар.

Конторанын кызыл булуңунга кире бээримге, дөрде хананың кескү черинде социалистиг чарышка тиилеп турар саанчыларның чуруктарын көргүзүп аскан болду. Г. И. Бавуундук ийи орус эштериниң ортузунда олур. Ажылынынге-даа, амыдырал-чуртталгазынга-даа сагыш-сетгилин каттыштырган найыралдың демдээ ол-дур деп билдим.

Г. И. Бавуундук 23 инек саап турар. Бир инектен чылда сүт саап алыр планы 2178 кг, а 9 айның түңнелинде 1860 кг-ны саап.

Галина Ивановна чүгле мурнакчы саанчы эвес, идепкейлиг хөй-ниитчи коммунист. Ол Туран хоорай Совединиң депутады. Суурнуң чаагайжыдылгазы, ферманың ажыл-ишчилериниң чурттаалга бажыңнарының септелгези, канализация кылыры дээш хөй-ле ажылдарны дүргедедиринге ооң киржилгези улуг.

Бир онза ажыл — ниитиниң малын онча-мендизин ажырар дээш сиген, саван белеткелин улам күштелдирери. Инектерниң эки ажаалда, чемгерилгезинден сүт саалдазын кудулатпазы хамааржыр.

Оон аңгыда Г. И. Бавуундук херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү боор турар. Өөредилгезинге кошкак уругларлыг ада-иелер-биле үргүлчү ажылдаары база негеттинип келир. Ажыл шагы үзер, арагалаар чорук-биле демиселди суурда херээженнер чөвүлели бирги черге ап айтырыы кылдыр көрүп турар. Чамдык арагага хандыыр кижилерни улус мурнунга хуралдарга тургускулап турар.

Ферманың ажыл-ишчилериниң амыдырал деңнели чыл келген санында улам-на бедип турарын Бавуундуктарның чурттап турар бажыңындан көөрге-ле илден. Бажыңга от салбас, суурну дургаар өскээн канализация системазындан келген изиг суг батареяларны чылыдып турар. Газ-биле доктаамал хандыртынган. Ажыл соонда телевизорну көрүп олурлар.

Улустуң херээ бодунуу, а бодунуң херээ улустуу апарган кижилеривиске дүрүм ѳзугаар чоргаарланып, оларга улуг-улуг чедиишкиннерни күзеп, каң дег кадыкшылдыг чорзуннар деп йѳрээп чоруур бис.

А. АРАПЧОР.

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИМ

Эрткен чайын «Шын» солунуң бир номеринге парлаттынган, Деражно суурдан келген бөлүк материалдарны сонуургап номчудум. Деражно суур Совединиң күүскомунуң даргазы Ф. Буняк, саанчы, школачы болгаш оон-даа өске кижилер суурунуң амгы сайзыралының дугайын конкреттиг тодаргай бижээн чорду. Фашистиг эжелекчилерге үрегдеткен черниң ол хире өзүп сайзырааныңга кым өөрүвес боор. Ылаңгыя ону хосташкан эки турачылар, бистерни, Деражноның ажылчы чоннарының чедиишкини дыка-ла өөрүнчүг-дүр.

Ол суурну хостаар дээш болган тулчуушкунга амы-тынын берген дайынчыларны утпайн, оларга ыдыктыг турасклалды тургускаш, ону ажаап-карактап, аңаа кыжын, чайын-даа диригчечектерни салып турары өөрүнчүг-дүр.

Ада-чурттуң дайынынга Кочетово суурдан ниитизи-биле 17 кижи чораан бис, ам чүгле үжүвүс арткан—ийивис пенсияда, бирээвис малчыннап чоруур.

Кочетово—(ону мурнунда Суг-Бажы деп адап турган) суур Тывада төөгүлүг черлерниң бирээзи. 1921 чылда Тывага национал-хосталгалыг революция тиилээрге, бо черге бүгү Тываның тургузукчу Улуг хуралы боор эрткен болгаш Тыва Арат Республика деп тускай күрүне чарлаттынган. Ак гвардейжилерге удур орус, тыва партизаннарның улуг тулчуушкуннары база мында болган. Орус партизаннарның командири Сергей Кочетовтуң ады-биле бо суурну адааныңың чылдагааны-даа ол.

Бистиң суурувус амгы үеде өзүп, сайзырап орар. Ортумак школалыг, 300 олуттуг клубтуг, амыдырал хандырылга комбинадының салбыры база ажылдап турар. Чурттакчыларның хөй кезии телевизорлуг, газты ажыглап турар.

«Коммунизмниң херели» совхозтуң экономиказы дүрген хөгжүп орар. Ында барык 40 муң хире шээр мал, 750 мыйыстыг бода мал, 200 ажыг чылгы болгаш 184 теве бар.

О. ПИЛЬЧИР-ООЛ,
эки турачы.

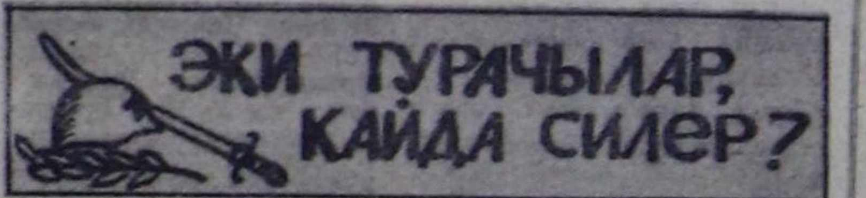

АЧАМ ДУГАЙЫ

Бо чылдың март айда Москвадан чагаа алдывыс. Ада-чурттуң Улуг дайынынга тулчуп чоруп турган 6-гы гвардейжи аъттыг шериг корпузунуң дайынчы алдарының музейин Москва хоорайда ажыткаанын база ол корпуска кирип турган дивизияларның, полктарының, эскадроннарының дайынчыларының кайда чурттап, ажылдап турарын дыңнадырын, дайынчы фото-чуруктарын, эдилеп чораан эт-севин музейге дамчыдып бээрин дилээн анкетаны чагаада суп каан болду. Тываның эки турачылары ол корпустуң 8-ки дивизиязының 31-ги полугунуң дөрткү эскадрону боор дайылдажып чораан болгай.

Мээң ачамның адын Оюн Аракчаа Кандапович дээр. Ол фронтудан ээп келгеш, 1976 чылда аараш мөчээн. Ол Тес-Хем районнуң Берт-Дагга чурттап чораан.

Ачамның артып калган документилерин: дайынчы чылдарда чуруун, шаңнаткан орден, медальдарының шыназылгаларын, сөөлгү чылдарда чуруун чорударынга белеткеп, чыып алган мен.

Фронтучуларның эдилеп чораан эт-севин, документилерин, фото-чуруктарын чыырынга идепкейлиг киржирин номчукчулардан диледим.

Тес-Хем районнуң Берт-Даг суурунда ажылдап, чурттап чоруур мен.

М. ОЮН.

РЕДАКЦИЯДАН: «Эки турачылар, кайда силер? деп рубриканы солун арнында ажыттывыс. Адаларның күш-ажылчы болгаш дайынчы эрткен оруун бистиң аныяктарывыс сонуургап турар. Ынчангаш эргим эки турачылар, боттарыңарның дайын шелүнге тулчуп чоруп турганыңарның, каяа тургаш фронтуже чорупканыңар, ам кайда ажылдап турарыңар дугайын база фронтучу эш-өөрүңерниң эрес-маадырлыг чоруунуң болгаш кады чоруткан эштериңерниң, кымның кайы хоорай, суур дээш тулчуушкунга амытынын бергенин бисче бижиңер. Чүге дээрге фронтудан ээп келбээн дайынчыларывыстың дөргүл-төрелдери ол дугайын дыңнадып бээрин редакциядан дилеп турар.

ТАЙБЫҢ АЖЫЛ-ИШТЕ СОЛДАТ

Республика типографиязының коллективи чоокта чаа бүдүрүлгезиниң хоочун ажылдакчызы Борис Иванович Потаповту төлептиг дыштаныышкынже байырлалдыг-биле үдээн. Ол типографияга дөртен чыл иштинде ажылдаан. Ынчалза-даа Борис Иванович төрээн коллективинде ам-даа ажылдавышаан. Ол кажан-даа мурнуку одуругда туржуп келген: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты бир дугаарында алганнарның бирээзи болганы таварылга эвес.

Б. И. Потапов 1937 чылда, 16 харлыг оол тургаш, типографияга өөреникчилеп кирген. А 1942 чылда бодунуң өөрү-биле кады полиграфист Борис Потапов Ада-чурттуң Улуг дайынынче эки турачы боор чорупкан. Ол Прибалтий фронтузунга дайынчы даалганы тергиин эки күүсеткени дээш «Эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Борис Иванович фашистиг Германияны чылча шапканының соонда, 1945 чылда, төрээн бүдүрүлге коллективинге ээп келгеш, бодунуң тургузукчу тайбың күш-ажылын үргүлчүлей берген. Ол, коллективтиң аныяктарының патриоттуг кижизидилгезинге идепкейлиг киржип, дыка хөй кижилерни бодунуң арга-мергежилинге өөредип, күш-ажылчы чаңчылдарны быжыглаарынга үлүүн кирип турар.

Төрээн чуртунуң хосталгазы дээш эрес-шудургу демисешкеш келген солдат Борис Иванович Потапов бо хүннерде күш-ажылчы ээлчегде, коллективтиң мурнакчыларының бирээзинге санадып турар.

О. ОПЕЕН.

САЛГАЛДАРНЫҢ ТУДУШ ХАРЫЛЗААЗЫ

Оожум океанның Кызыл Тук орденниг кызыгаар округу. Бо округтуң дайынчылары бистиң Төрээн чуртувустуң чөөн талакы кызыгаарын чылдың кандыг-даа үезинде серемчилелдиг камгалап турар. Олар курлаг черден, агаардан болгаш далайдан-даа болур халдаашкынга өлүмнүг согугну бээринге кезээде белен.

Кызыгаарлар боттарының дайынчы болгаш политиктиг белеткелин доктаамал бедидип, бедик мергежилдиг специалистер, эки белеткелдиг спортчулар боор турар.

ЧУРУКТА: Шериг-Далай Флодунуң кызыгаар шериинин тергиини, комсомолдуң XVIII съездизиниң делегады, бирги класстың специализи улуг матрос Виктор Шитов.

ЛЕНИНГРАД. Революцияның кавайы бо хоорайда Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери Совет Эвилелиниң Маадырлары болгаш Алдар орденниң долу эдилекчилери хөй. Аныяк салгалдың кижилерин Төрээн чуртунга, Коммунистиг партиязынга бердингген чорукка кижизидер талазы-биле олар улуг ажылды боттандырып турар. Бүдүрүлге черлериниң ажылчыннарынга, өөредилге черлериниң сургуулдарынга база шериг кезектериниң дайынчыларынга олар доктаамал барып, совет улустуң эрес-маадырлыг чоруунуң дугайын чугаалап бериш турар.

ЧУРУКТА: Ленинградтың камгалакчыларынга турасклал кылдыр тургускан монументиниң чанында Алдар орденниң долу эдилекчилери: (солагай талазындан) Д. Д. Александров, А. А. Андреев, А. М. Лебедев, Н. И. Новожилов, А. В. Гавеев, К. Я. Пелевин, Н. А. Маркин, И. П. Баранов, Г. К. Кравцов, С. Г. Герасимов, В. П. Макаров, Л. Н. Михневич, Т. Ф. Бобко, И. Е. Хлынин, П. Н. Иванов.

(СЭТА-ның фотохроникаазы).

ШЕРИГ ЧОЛААЧЫЛАРНЫҢ САЛЫЫШКЫНЫ

Офицер В. Сайкинге командылаткан салбыр ВЛКСМ Төп Комитединиң турасклал Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Салбырның дайынчылары Кур черниң тараазын сөөртүп турган чолаачыларның аразынга калбарган чарышка бирги черни алгаш, ол тук-биле шаңнаткан. Кур черде ажыл-агыйларының шаңнарынга болгаш элеваторларга олар 260 муң ажыг тонна тарааны сөөртүп чедирип, кодээниң ажыл-ишчилеринге улуг дузаны чедирген.

Аңаа дайынчылар В. Кирпич, М. Сорокин тараа сөөртүр талазыбиле командылал чериниң берген онаалдазын дөрт катап ажыр күүсеткен. Оларга «1978 чылдың ажаан алыышкынының гвардейжилери» деп бижиктиг ленталарны тывыскан.

Дүжүт ажааң алыышкынынга эки ажылдаан дайынчыларны өске-даа черлерде шаңнап, мактап турар. Ортаа Азияның Кызыл Тук орденниг шериг округунуң дайынчылары Кур черниң тараазын чидириг чок ажаап алырынга шынап-ла төлептиг салыышкынын киирген. Пландан ажыр 2 миллион ажыг тонна сөөртүнген. Дыка хөй шериг чолаачылар кожугаут машиналары-биле ажаап алыышкын доозулгуже чедир ийи муң тонна ажыг тарааны сөөртүп күш четтигипкен.

Кур черниң тараазын сөөртүп турган дайынчыларның аразынга «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң 60 чыл оюнуң чылында Төрээн чурттуң тараа шөлдеринге эң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаалы!» деп кыйгырыгның адаа-биле социалистиг чарыш калбарган турган. Ол чарышты командылал чери, политажылдакчылар, партия болгаш комсомол организациялары калбаа-биле организастап, доктаамал удуртуп турган.

Тараа сөөртүлгезинге социалистиг чарыштың түңнелдерин хүннүң-не үндүрүп, тиилекчилерни илередип келген. Тиилекчилерниң дугайын «Молнияларга», «Дайынчы хуудустарга» бижип, оларга дипломнарны, мактал бижиктерни тывыскылаан. Оон аңгыда мурнакчы болган дайынчыларның дугайында бижиктерни ада-иелеринче, ажылдап турган коллективтеринче чорудуп турган. Ол чорук дайынчыларның хей-аъдын көдүрүп, чаа-чаа чедиишкиннерже сорук киирген. Шериг албанында барган оглу бодунуң хүлээлгезин эки күүседип, каяа-даа мурнакчы үлегерин көргүзүп турар деп медээ ада-иеге өөрүнчүг болбайн канчаар.

Дүжүт ажаап алыышкынынга эң эки ажылдаан дайынчылар «1978 чылдың дүжүдүнүң кодээ ажыл-агый продуктуларын автомобиль-биле сөөртүрүнүң тергиини» деп херек демдектери-биле шаңнаткан.

Тараа сөөртүлгезиниң социалистиг чарыжынга чаа эгелээшкиннер тыптып кээп турган. Офицер Я. Комарның командылаан салбырының дайынчылары «Бөгүн дүүнгүзүнден, даарта бөгүнгүзүнден эки ажылдаар» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап турган. Ол эгелээшкинни өске эш-өөрү изии-биле деткээн. Бо чарыштың эгелекчилери планны ажыр күүседир, кывар-чаар материалдарны камнап алыр талазыбиле алган хүлээлгезин чедиишкинниг боттандырган.

Дайынчыларның болгаш күш-ажылчы коллективтерниң аразында найырал ажаап алыышкын хүннеринде улам быжыккан.

Республиканың шөлдеринде күш-ажыл ам-даа үргүлчүлевишаан, шериг чолаачылар тараа сөөртүлгезин дооскаш, рис, картофель, ногаа аймаан сөөртүп эгелээн.

АЛМА-АТА.

В. ЧЕРКИЗОВ,
СЭТА-ның корр.

МААДЫР ШИВЭЭ

1941 чылдың июньнуң 22-де, даң хаязында, фашистиг Германия Совет Эвилелинче оор ѳзу-биле халдаан. Агрессорлар Брест Шивээни дораан эжелеп аар бис деп болааннар. Ынчангаш боже эң-не шыырак, шиңгээттинген шериг кезектерин октап, ужар чүүл, артиллерия-биле деткип турган. Баштайгы минуталардан эгелеп шивээниң гарнизону ок-чепсээн тудкаш, эртык күштүг дайзын-биле сокчуп кирипкен.

Дайзынның күжү гарнизонунуң күжүнден каш-даа катап улуг турган. Шивээже муң-муң бомбалар, снарядтар чаъс ышкаш төктүп турган. Фашистер огнемёттар болгаш кара чажы төгүлдүрер газтарны база ажыглааннар. Ийи метр кылын ханалар, туйбулар, шилдер хайнып, эстип турда-ла, совет шериглер төрээн черин камгалап, эрес-дидим тулчуп турганнар.

Шивээниң камгалакчылары —ужен аңгыг нацияның оолдар, кыстары. Коммунистиг партияның болгаш Ленинчи комсомолдуң кижизиткени, социалистиг Төрээн чуртунга ѳзулут бердинген дайынчылар болгаш командирлер кандыг-даа берге үелерде фашистерге бичии-даа дүжүп бербейн, маадырлыг чорукту массалыг-биле көргүскен. Фронт Смоленскиниң чоогунга келген, ынчалза-даа маадырлыг шивээниң иштинде гранаталар частыышкыны, пулемёттарның тарбыдаашкыны, винтовка болгаш пистолеттер-биле аткылажыышкын дыңналып турган: ол болза шивээниң артында өлүм чок камгалакчылары-дыр. «Өлүр бис, ынчалза-даа шивээден үнүп бербес бис!» деп сөстерни олар хын турган туйбуларга бижип каан болганнар.

Брест шивээниң камгалалы — дайынның баштайгы минутазындан эгелээш интернационалчы херек болган. Шивээниң камгалакчылары шупту Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңны камгалаары дээш маадырлыы-биле өлгеннер.

...Чыл бүрүде Брестиге муң-муң аалчылар кээп турар. Чоң маңаа келгеш патриоттарның төккен ханы дээш, оларга ханы мөңгүлүг иле-редип, ѳзулалын бериш турар. Оларның салгакчылары мында өлүм чок маадырлыг чорукту көргүскен улуг мемориал комплексти бедидир тудуп, мөңге турасклалды кылган.

В. ИВАНОВ.

АЛДАРЛЫГ АЛДАН ЧЫЛДАР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Республикада бүдүрүлгениң элиги:рлиг участоктарында комсомолчу-аныяктарның 300 коллективтери шалыпчы ажылдап, «Ажыктыг чоруктуң болгаш шынарының беш чылынга — аныяктарның энтузиасты болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп шии-эшкиинде чүс-чүс аныяктар хаара туттунган. «ВЛКСМ-ниң 60 чылынга —60 шалыпчы хүннер» деп эжелчегге кирипкеш, 32 комсомолчу-аныяктар коллективтери, 583 аныяк ажылчыннар социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен. Садыг министерствозунуң автобаазазында Н. Нефетовтуң, Кызылдың демир-бетон кылыглар заводунда Н. Безлюдинниң, «Чечек» ательезинде Н. Якушинаның дааранықчылар бригадалары, Эрзинниң «Нарын» совхозунда № 3 хойжу бригада, Бии-Хемниң «Хадын» совхозунда сүт-бараан фермазы, Аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалының делегады В. Сүгдер-оол удурткан Улуг-Хемде мал чемниик белеткекчилериниң бригадазы оңгу беш чылдың үш чылдарының планнарын күүседипкен. Аныяк хойжулардан рекорд тургузуп, төрүүр чүс хойдан-на 130 хураган камгалап алган «Искра» совхозтуң хойжузу, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң делегады Р. Ооржак, «Тииелге» совхозта механизатор А. Ангыр-оол, Чадааның «Сельхозтехника» каттыжыышкынының автобаазазының чолаачызы С. Сат, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң саанчызы Р. Оюн, автосептелге заводунуң фрезеровщиги М. Бочкарев. 1979 чылдың үлүүнде ажылдап турар Кызылдың дааранылга фабриказының дааранықчызы Н. Кудрявцева олар ышкаш бүдүрүлгениң он-он мурнакчыларынга Тываның комсомолу чоргаарланып турар.

Республиканың студент болгаш өөреникчи аныяктары юбилейни күш-ажылга база өөредилгеге эки чедиишкиннерлиг уткуп турар. Чайгы күш-ажылчы семестриниң болгаш дүжүт ажаалдаазының, мал чемиинин белеткелиниң үезинде оларның күжү-биле 10 миллион ажыг рубльдиң ажылын кылган. Студентилерниң тудуг отрядтары үлетпүрнүң, социал-культуралың 80 ажыг объектилерин ажыглалга кииргeн.

«Аныяктар — антиимпериалистиг эп-сеткил каттыжыышкыны, тайбың болгаш демниилге дээш» деп Бүгү-эвилел кампаниязынга, Аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалынга белеткелдерге Тываның комсомолчулары болгаш аныяктары идепкейлиг киришкен. Бүгү комсомол организациялары митингилерни, субботниктерни эрттирген.

Комсомолдуң Тыва область организациязы, ийи дакпыр орденниг Совет Тываның аныяктары коммунистиг тургузуушкунга партияның область организациязының шынчы, дайынчы дузалакчызы болуп келген болгаш болур-даа дээрзин Г. С-М. Иргит түңнелинде илергейлээн.

Оон соонда МАР-ның ревсомолчуларының өмүнээзинден Убса-Нур аймак комитединиң бирги секретары С. Батдорж, Завхан аймак комитединиң ийиги секретары П. Доржпалам олар пленумнуң киржикчилеринге байыр чедирип чуве чугаалаан. ВЛКСМ-ниң 60 чыл оюу — совет аныяктарның амыдыралында төөгүлүг улуг болуушкун, чаа ниитилелди хол-холдарындан туттунчуп алгаш тургусчуп турар, ниити сорулгалары база идеалдары чаңгыс зай совет болгаш моол аныяктарның интернационалчы найыралының ёзулуг байырлалы болуп турарын аалчылар демдеглээн.

ВЛКСМ-ниң Хакас обкомунуң бирги секретары Ю. Киреев сөс ап, чаржып турарывыс Хакасияның аныяктарының мурнундан пленумнуң киржикчилеринге, Тываның оолдар, кыстарынга чүректиң ханызындан байыр чедирип, ажыл-херекке чедиишкиннерни база күзээн.

Комсомолдуң хоочуннарының өмүнээзинден аревэчи чораан, Тываның улустуң чогаалчызы С. А. Сарыг-оол сөс алгаш:

— Комсомолдуң юбилейиниң бо уттундурбас хүннерин бистер, хоочун салгалдың кижи бүрүзү өөрүшкү, сеткил ханыышкын-биле уткуп тура, чалыы үевистиң оттуг чылдарын сактып кээр-дир бис — деп, ол чугаалааш, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге аныяк салгалга чедиишкиннерни күзээн. Ол хоочуннарның өмүнээзинден кызыл тукту комсомолдуң область организациязынга дамчыткан.

70 чылдарның комсомолчуларының төлээлекчилери — дайынчылар болгаш студентилер, профтехучилищелерниң хөй бөлүк сургуулдары база пионерлер пленумнуң киржикчилеринге изиг байыр чедиргеннер.

ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң делегады Р. Ооржак комсомолдуң область организациязының рапортун партия обкомунга дамчыдып берген.

СЭКП ТК-га болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке байырлыг чагаазы пленумнуң киржикчилери аажок бедик көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

Байырлыг пленумнуң ажылы оон-биле доозулган. Ооң киржикчилери «Интернационалды» ырлажып күүсеткен.

В. МААДЫР.
С. ШОЙГУ,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТАРДА: Ленинге тураскаалга чечектер салып турганы.

АВТОНОМНУГ ОБЛАСТАРДА БОЛГАШ ОКРУГТАРДА

ГАЗ ДАМЧЫДЫКЧЫЗЫ АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

Васильководан адырыкталгаи газ дамчыдыкчызы Ненец автономнуг округта газты берип эгелээн. Бо чылын ак-көк одалганы Нарьян-Марда баштайгы он чеди бажыңнар алыр, ооң соонда ол поляр куржааның ындында хоорайны бүрүнү-биле газталдырар. Газ магистралының өске адыры кижи совхоз «Харитыя» төп суурун газ-биле хандырар.

В. ЖУКОВ,
СЭТА-ның корр.

НАРЬЯН-МАР.

ГЕОЛОГТАР СУУРЛАРЫ

Тюменьниң соңгу талазында геологтарның аныяк суурy — Новоаганскиниң калбарты тударының планы бадылаттынган. Ооң чурттакчылары — Аганскиниң нефть шинчилээр экспедициязының ажылдакчылары — суук одалганың чаа черлерин ажыткан.

Чуртталганың беш микрорайоннарын эки төлевилеттинген бажыңнар-биле тударын планда көрдүнген. Суурнуң төвүнге спорт комплекизи, албан черлериниң бажыңнары туттунар.

Округта геологтар чурттап турар өске-даа хоорайлар, суурлар чаагайжыттынып турар.

В. ЖИЛЯКОВ,
СЭТА-ның корр.

ХАНТЫ-МАНСИЙСК

БИЧИИ ФЕРМА

Обь хемниң далайже чоокшулаанының бир ортулуунда Пельвож деп сууржугаш бар. Ооң чурттакчылары хөй эвес, чээрби ажыг өреге. Ында «Горковский» совхозтуң ивижидери, балыкчылары, олдуунда-ла соңгу чүктүң хантылар деп улузунуң төлээлекчилери чурттап турар.

Суурда уруглар сады, школа-интернат бар. Аңаа чоок-кавыда кодан-турлагларда совхоз ажылчыннарының уругларын эккеп тургузуп турар. Ынчангаш олар кезээде чаа саггаи сүттүг турзун дээш улуг кижилер сарыш човаанныр. Холмогор уксааның инектерин эккелгеш, ол суурга ферма тургусканнар.

Ол ферманы саанчы А. Чупраков удуртуп турар. Поляр шынаалары инектерге аажок таарышкан, фермада сүт саалдазы Ямал-Ненец автономнуг округта эң бедик.

А. ОМЕЛЬЧУК,
СЭТА-ның корр.

Николай Островский аттыг

«Советтер чуртунуң аныяк гвардиязы» деп лозуң-биле эрткен Бүгү-эвилелдиң литературлуг конкурузунуң түңнелин үндүрген. Ону Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга алдар болдуруп ВЛКСМ ТК-зы, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилели болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Аныяк гвардия» деп ном үндүрер чери чарлаан.

Бирги шаңналдарны «Даштыг хөлдер» деп роман дээш Маргарита Малиновскаяга, «Космостуң берге оруктары» деп ном дээш Владимир Шаталовка; ийиги шаңналдарны — «Эң-не чугула» деп шүлүктер ному дээш Николай Дмитриевке, «Оскар дугайында чүнү билир силер?» деп тоожу дээш Холгер Пукка; үшкү шаңналдарны — «Хүннүг ужуражыышкыннар» деп шүлүктер чыындызы дээш Олег Беликовка, «Сылдыстар болгаш тейлер» деп шүлүктер ному дээш Анатолий Гребянщиковка тывыскылаан.

Мактал шаңналдарны «Чаяның ызы» деп тоожулар болгаш чечен чугаалар чыындызы дээш Оралхан Бокеевке, «Далай кырында тараа) шолу» деп шүлүктер болгаш шүлүглелдер чыындызы дээш Мамед Исмаилге, «Даң хаалазында ужудуушкун» деп документалдыг тоожу дээш Сергей Каширинге, «Райком секретары болзунза» деп ном дээш Виктор Салошенкога тывысқан.

Конкурстуң хүндүлүг дипломнарын «Амыдыралдың ийи одуруу» деп тоожу дээш Казат Акматовка, «Өөредиглиг проза» деп тоожу чыындылары дээш Валерий Алексеевке, «Комсомолчу край — бистиң Ыраккы Чөөн чүгүвүс» деп ном дээш Виктор Андрияновка, «Настасья» деп шүлүктер чыындызы дээш Ольга Ермолаевага, «Ындыг оолдар бар» деп роман дээш Иса Калпаевке, «Бүгүдениң даанылгазы» деп роман дээш Виталий Масловка, «Программист» деп роман дээш Александр Морозовка, «Океанда одаг» деп шүлүктер чыындызы дээш Иван Слепневке, «Алдының ырызы» деп тоожу дээш Саид Чахкиевке, «Төвүн дилеп тур мен» деп очерктер ному дээш Юрий Черновка тывыскылаан.

(СЭТА).

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ЛЕНИНЧИ УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

БЕРЛИН. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиказының дугайында» деп номунуң арын санында-ла бүгү ниити тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дугайында ханы сагыш човаашкын сиңниккен деп, неделя санында үнер «Хорицонт» журнал бижээн. Л. И. Брежневтиң ному — империализмниң агрессчи политиказынга удур, тайбың, улустарның кады ажылдажылгазы дээш демиселдиң сагыш-сеткилди хайныктырып келир чыл демдеглели-дир. Социализм биле тайбың чарылбас тудуш холбаалыг, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының даштыкы политиктиг угланыышкыны ханы бүзүрелдиг бүдүштүг дээрзин номунуң материалдары кижи бүрүзүнге бүзүредип турар.

Хүн чурумунда турар болгаш шиитпирлээри дээш ССРЭ-ниң чүткүлдүг база чайгылыш чокка демисежип турары шак ындыг сорулгалар Л. И. Брежневтиң чугааларында, чүүлдеринде тодаргай айыттынганын ол журнал онзалап демдеглээн.

Дүшкүүрлүг чорукту кошкадыры болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерин амыдыралга боттандырары делегейде социал-экономиктиг ханы өскерлиишкиннер-биле, айыыл чок чорукче, эң чептиг ниитилел организациязынче болгаш социал депшилгеже миллион-миллион кижилерниң чүткүлү-биле холбаалыг төөгүлүг боттуг чорудулга болуп турар деп чүвени эш Л. И. Брежнев бүзүрелдиг көргүзүп турар деп, ол журнал бижээн. Ол — ССРЭ-ниң, акы-дунма социалистиг өске-даа чурттарның даштыкы политиктиг угланыышкынының кол шугуму, үндезини-дир.

Ниити сорулгалары болгаш эрге-ажыктары-биле, эш-ёзузунуң эп-сеткил каттыштырылгазы-биле, акы-дунма дузалажылгазы-биле, марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге шынчы чоруу-биле каттышкан социалистиг күрүнелерниң чаңгыс эвин, найыралын болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарынче Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Совет күрүне бирги чергениң киржээнгейин салып турарын «Хорицонт» демдеглээн.

СЭКП-ниң даштыкы политиктиг чайгылыш чок угланыышкынының боттуг түңнелдери кезкү болгаш тодаргай Совет Эвилели моон соңгаарда ленинчи оруктап баар. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң политиказының шынның база амыдыралчызын сөөлгү он чылдарның төөгүзү бадыткаан. Л. И. Брежневтиң ному амгы шагның делегей амыдыралының эң чугула айтырыгларын эртем ёзузу-биле ханы анализтеп, СЭКП-ниң ленинчи даштыкы политиктиг угланыышкынының принциптерин чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдүп, кижи төрелгетенниң сагыш-сеткилин хайныктырып келир айтырыгларга харыыны берип турар. Ол — амгы үениң төөгүзүнүң холдан салдынмас ному, бистиң үевистиң айтырыгларын бүгү талалыг билип алырынга дузалаар ном-дур деп, «Хорицонт» бижээн.

(СЭТА).

ЛЮКСЕМБУРГТУҢ КОММУНИСТЕРИНИҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ЛЮКСЕМБУРГ. (СЭТА). Люксембургтуң Коммунистиг партиязының чурттуң политиктиг болгаш социал-экономиктиг байдалын анализтээринге болгаш коммунистерниң ээлчеглиг сорулгаларын тодаргайлаарынга тураскааткан, национал конференциязы ында болган.

Делегей парлалгазы А. Карповтуң тиилелгезиниң дугайында

Анатолий Карповтуң тиилелгезин Филиппинының бүгү солуннары калбаа-биле тайылбырлап турар. Сөөлгү, 32-ги салыгны тергиин эки ойнааш, аныяк совет гроссмейстер чидиг тулчуушкуннарлыг маргылдааның эң берге үезинде чогуур тиилелгени чедип алган деп, «Таймс джорн эл» солун бижээн. «Төлептиг-ле чемпион-дур» деп, ол солун онзалап демдеглээн.

«Корчной шыдыраа хөлүнге уттурган. Маргылдааның түңнелин шиитпирлээн 32-ги салыгда Карпов Корчнойну бүлүнче сыңдыр берипкен» деп, ЮПИ дээр америк агентилел дамчыткан.

Сөөлгү салыгда база Корчной кедергей берге байдалга таваржып, шагы аажок эвээжеп, девидеп туруп берген. Оон шагы бичe чугээртеп, онгарлып келзе-даа, оон туруштары шуут буурундулар дег болган деп, Рейтер агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

«Анатолий Карпов делегей чемпиону адын камгалап алган» деп, Францияның «Монд» солуну аажок улуг эге-биле бо маргылдааның дугайын парлаан. Югославияның солуннары «Карпов база катап эң күштүг шыдыраачы» болган деп эгелерлиг үнген. «Аныяк чемпион шынгы демиселге шыдашпас боор деп чамдык кижилер бодап турган-даа болза, шиитпирлиг үеде ол бүгү күжүн, тура-соруун тудуштур мөөнизэш, тиилеп үнген» деп, Югославияның «Вечерне новости» солуну бижээн.

ГКП-ниң Мангейм съездизи

МАНГЕЙМ. Герман компартияның Мангейм съездизи болуунуң ажылын эгелээн. Ында 800 ажыг делегат киржип турар. Коммунистиг болгаш ажылчын 30 ажыг партияларның, национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң төлээлекчилери ол съездиде барган. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының делегациязын СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин баштап барган.

Съездиниң делегаттары Баштаар черниң отчет илеткелин болгаш Төп ревизия комиссиязының илеткелин чугаалажырлар. Олар Герман компартияның программазын хүлээп алыр, ол ышкаш партияның удуртур органнарын соңгуур.

«Демократтыг болгаш социал депшилгеже эргиде — тайбың, хосталга, социализм дээш» деп Баштаар черниң отчет илеткелин съездиге Герман компартияның даргазы Г. Мис кылган. Партияның Бонн съездизиниң соонда үе депшилге болгаш реакция күштерниң аразында чидиг мөгелдежиишкиннерниң үези болган деп, ол онзалап демдеглээн. Мангейм съездизи партияның программазын хүлээп алыр болганындан онза ужурдузалыг болур. Германияның Федеративтиг Республиказының тодаргай байдалында бистиң үевистиң кол айтырыгларын шиитпирлээриниң үезинде К. Маркстың, Ф. Энгельстиң болгаш В. И. Ленинниң өөредиглерин чогаадыкчы ажыглаанының түңнели ол программа болур деп, илеткелчи чугаалаан.

Барыын Германияның иштики болгаш делегей байдалын, барыын-герман ажылчы чоннарның боттарының эргелери дээш демиселиниң дугайын, партияның мурнунда турар улуг сорулгаларның дугайын оратор чугаалаан.

Хүннүң ийиги чартынында съезд Төп ревизия комиссиязының отчет илеткелин дыңнаан. Оон соонда Герман Компартияның Баштаар чериниң отчет илеткелиниң талазы-биле санал бериишкиннери эгелээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының делегациязының баштыңы М. В. Зимянин съездиге чуве чугаалаан. Съездиге СЭКП ТК-ның байырлыг чагаазын база белээн — «В. И. Ленин биле Э. Тельман 1921 чылдың чайынында Коминтерниң III съездизиниң ажылының үезинде» деп улуг чурукту ол дамчыдып берген.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ПРАГА. СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң делегациязы СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазы А. Я. Пельше баштадыр Чехословакияның Компартиязының ТК-зының чалаазы ёзугаар Чехословак Социалистиг Республикада чоруп турар. Ол делегацияны Чехословакияның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Чехословакияның Президентизи Г. Гусак хүлээп алган.

Акы-дунма ийи партияның болгаш чурттарның аразында марксизм-ленинизмниң база пролетаржы интернационализмниң принциптеринге, социалистиг болгаш коммунистиг ниитилелди тургузарының херээнге Чехословакияның болгаш Совет Эвилелиниң эрге-ажыктарының база сорулгаларының чаңгыс аайынга үндезилеттинген кады ажылдажылганың хөгжүдезинге бедик үнелээшкинни чүректиң ханызындан эш-ёзузунуң байдалынга эрткен беседа үезинде берген. Ол кады ажылдажылганы улам ыңай калбартыр болгаш ханыладыр деп чүткүлдү онзалап демдеглээн.

ЧКП-ның Төп контроль-ревизия комиссиязының даргазы М. Чапка, ССРЭ-ниң Чехословакияда элчизи В. В. Мацкевич беседага киришкен.

(СЭТА).

Объективте — КУБА

Тудугжу — Кубада эң улуг хүндүткелдиг профессия. Чаа тудуглар ортулукта хөй. Ортулуктуң янзы-бүрү черлеринде үлетпүрнүң болгаш кодээ ажыл-агыйның бүдүрүлгелерин, чуртталга бажыңнарын, школаларны, эмнелгелерни, уруглар садтарын тудуп турар. Тудуг шөлдеринде бажык-ла 300 ажылчыннар-профессионалдар болгаш эки турачылар ажылдап турар. Чаагайжыттынган квартиралар-же ам ажылчы чоннарның муң-муң өг-бүлелери көжүп кирген. Беш чыл дургузунда (1976—1980 чч.) 200 муң чаа квартираларны ажыглалга кииреpи планнаттынган.

ЧУРУКТА: Гаванада тудугжу Габриэль Монтеро.

Н. ЧИГИРЬНИҢ фотозу.

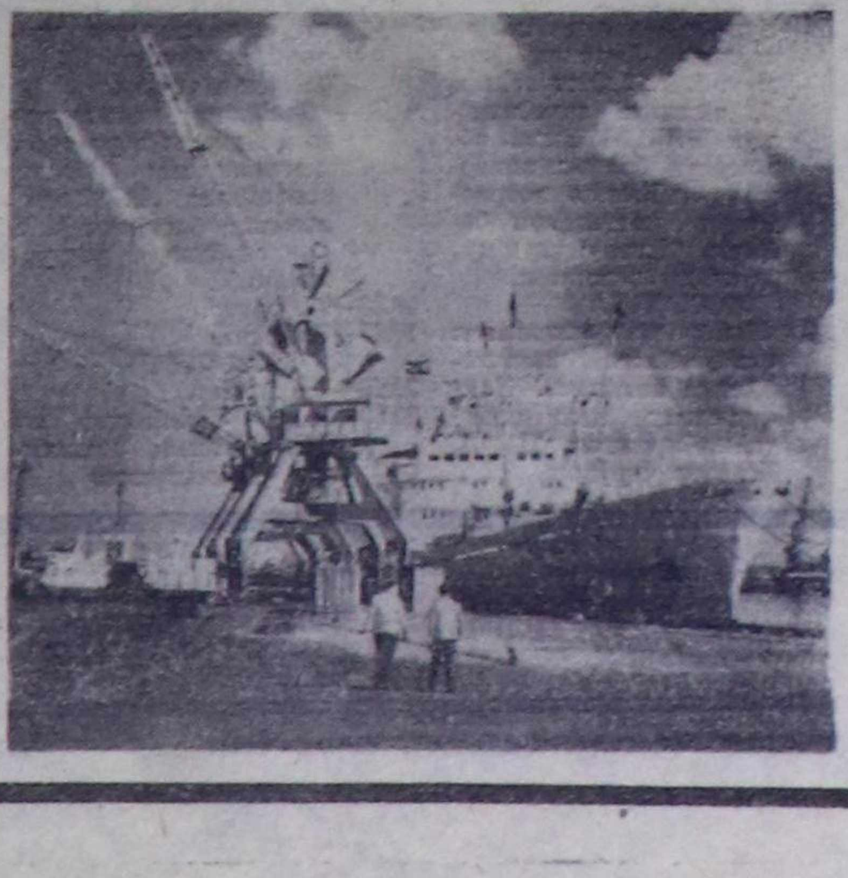

Хосталга ортулуунуң далай порттарында совет суднолар ам үргүлчү баар аалчылар болу берген. Кубаже станоктарны болгаш үлетпүрнүң өске-даа дериг-херекселдерин, кодээ ажыл-агый техниказын, янзы-бүрү херексел бараандарын сөөртүп турар. Төрээн чурттунче ээп кээп турар совет судноларның чүък сөөртүр черлеринде чигир, никель концентрады, цитрустар болгаш Кубаның экспортунуң өске-даа продукциязы бар.

ЧУРУКТАРДА: Гаваның портунда совет садыг суднозу.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникаазы).

Хөделиишкиннерниң чаңгыс эви

ПРАГА. Араб профэвилелдериниң Делегей конфедерациязының, ооң секретары Абу Бакр Джеллуд баштаан, Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының оон чиңгине секретары Э. Пасторино баштаан база Вьетнамның профэвилелдериниң федерациязының ооң чиңгине секретары Нгуен Тхюет баштаан делегацияларының ужуражыышкыны Прагага болганының дугайында кады кылган медегелдни ында парлап чарлаан.

Вьетнам Социалистиг Республиканың кызыгаарларында байдалдың база Кыдаттың чагырыкчы бөлүктериниң болгаш Кампучияның реакцылыг бөлүүнүң Вьетнамга өжегээр өнчүк-чөңгээлериниң уламындан дүшкүүрлүг чоруктуң күштелгениниң дугайын социалистиг Вьетнамның профэвилел делегациязы дыңнаткан.

Араб профэвилелдериниң Делегей конфедерациязының болгаш Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының делегацияларынга Вьетнамның чазаның тодаргай саналдарын таныштырган. Ол саналдар кызыгаар айтырыгларын болгаш чөрүлдээлерни ол девискээрниң улустарының болгаш империализмге удур, тайбың болгаш социал депшилге дээш оларның демиселиниң эрге-ажыктарынга таарыштыр чугаалажыышкыннар чорудуп тургаш, политиктиг арга-биле шиитпирлээринче угланган.

Пекинчи удуртулганың өнчүк-чөңгээлери болгаш Кыдаттың чагырыкчыларынга күткүттүрген кампучия армиязының сөөсаал чок агрессчи үүлгедиишкиннери ёзулуг дайын хевирлиг апарган деп медегелде айыткан. Вьетнам Социалистиг Республиканың маадырлыг улузунуң хамаарышпас чоруунга болгаш бот эргезинге удур өнчүк-чөңгээлер-биле холбаштыр делегациялар дүвүрээзиниң болгаш килеңнээшкинин илергейлээн база кайыын-даа болганындан хамаарылга чокка ындыг янзылыг чимзеиишкиннерни буруу шапкан.

Чуртунуң улус ажыл-агыйын катап тургузар болгаш социалистиг ниитилелди тайбың байдалдарында тургузар дээш боттарынга өжээннешкек политикага удур демиселди чорудуп турар вьетнам улус-биле база оон ажылчын аңгызы-биле делегейге эп-сеткил каттыштырылгазын калбартып база күштедиериниң эргежок чугулазын талалар онзалап демдеглээн. Ол девискээрниң айтырыгларын политиктиг арга-биле шиитпирлээринче Вьетнам Социалистиг Республиканың чүткүлүн бүрүн деткип турарын олар бадыткаан.

Арабтарга удур Кэмп-Дэвидке хүлээп алдынган шиитпирлерни Чоокку Чөөн чүкте байдалды чугаалажып тура делегациялар шиитпирлиг буруу шапкан. Палестинаны хосталарының организациязынга баштаткан палестин улусту боттарының идепкейлиг деткиир апаарын делегациялар база дагын бадыткаан.

(СЭТА).

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Чажыт ужуражылышкын черинде

Ушайка-хемниң эриин кырында № 12 эрги бажыңны Томскиниң чурттакчылары улуг сонуургал-биле көрүп турар апарган. Чүс чылдың эгезинде, РСДРП-ниң II съездизин белеткеп турар үеде аңаа чажыт ужуражылышкын бажыңы турган. «Революсчу социал-демократтыг сибирь бөлүү-биле» харылзаа тударынга ону В. И. Лениниң ажыглап турганы ам билдине берген. Ол болуушкуннар дугайын айтып турар документилер-биле областың чурттаанчылел музейи бодунуң материалдарын немеп алган.

— Ол үеде Томск Сибирьде революстуг шимчээшкинниң төвү турган. Аңаа марксисчи бөлгүмнер ажылдап турган. 1901 чылда Сибирьде эң баштайгы чажыт типография аңаа ажылдай берген. Ол типографияга революсчу литератураны парлап турган. База-ла ынчан Томскиниң революсчулары Сибирьниң бүгү марксисчи күштерин каттыштырарын саналдааннар. Ууваанда ону тургузуп алганнар — деп, музейниң эртем ажылдакчызы Л. Мезенцева чугаалаан.

1902 чылдың төнчүзүнде В. И. Ленин Томскиже «Искраның» харылзаачыларының бирээзи болур А. И. Ульянова-Елизарованы чоруткан. Ушайканың эриниң кырында чажыт ужуражылышкын бажыңын ол ынчан ажыглаан. Ынчан аңаа аптека турган.

Аптеканың ээлери оның кассир Елена Тернерниң адынга төптен чажыг литератураны, ол черниң революсчуларынга саавырларны ам хевирлиг кылдыр чорудуп берип турганын безин кааргынмааннар. Музейниң ажылдакчылары Е. Тернерниң дуңмазы, Алтайның эмчи институдунуң доцентизи И. Тернер-биле харылзажы бергеннер. Өг-бүлениң үнелиг чүүлдерин ол музейге белек кылдыр дамчыдып берген.

А. РУССКИН.

ТОМСК.

Сибирьниң аржааннары

ЭДЧ кежигуннери чурттарның каттышкан күжениишкиннери-биле тудуп турар Усть-Илимскиниң ыяш үлетпүрүнүң комплекизиниң тудугжуларының интернационалчы отрядының кежигуннери курорттарже барбайн, кадыкшылга эмнелгезиниң бүгү курулгазын ам эрттирип болурлар. Курортологияның болгаш физиотерапияның төп эртем-шинчилел институдунуң Сибирьде шорга кылыр бөлүүнүң экспедициязының шинчилеп тыпкан аржааннарының баазазынга улуг профилакторийни олар алганнар.

Гидрологтарның кызымак шинчилел ажылдары Сибирьде «чер адааның хөй санныг аптекаларын» — минералдыг аржааннарны ажыдар арганы берген. Оларның зоназында бальнеологтуг санаторийлерни болгаш дыштанылга бажыңнарын туткан. Минералдыг аржаан суглары ажыглап турар Аршан, Дарасун, Горячинск болгаш өске-даа кадыкшылга черлери ам калбарган. Амгы үеде аржаан суглуг черлерде бүдүрүлгелер, колхозтар болгаш совхозтар боттарының дыштанылга баазаларын тудуп турар апарган.

Л. ФАДЕЕВ,
СЭТА-ның корр.

ЧИТА.

АНАТОЛИЙ КАРПОВ: тиилээринге бүзүреп чораан мен

— Тиилээринге бүзүреп чораан мен. Мээң чедиишкинниг болурумга бүзүреп турганнарга четтирдим. Бодумнуң Төрээн чуртумнуң кичээнгейин ырак Багиога мен үргүлчү билип чораан мен: чедиишкиннерим кууседи сагыш-сеткил өөртүр чагаалар болгаш телеграммалар хүн-бүрү меңээ кээп турган,— деп, СЭТА-ның тускай корреспондентизинге бодунуң интервьюзун шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону Анатолий Карпов эгелээн.— 31-ги оюнга хайымны чедип ап шыдавайн барганым соонда, байдалды өскертир болгаш хараадаачыг чалыгларны уттуптарын оралдажып ужурлуг турган мен. Дыштаныр хүн үезинде Манилаже чорупкан мен. Орук ырак болгаш автомобильге беш шак чоруур, ынчалза-даа бистиң баскетболистеривистиң ойнаарын көрүксээн мен. Ол аян-чорук (ындыг база боор болур) мени шаггыратпаан, харын сергелең чорукту болдурган. Агы-биле ойнап турганым 32-ги салыгга шинтпирлери-биле демисежир деп бодап алгаш, эки туруштуг чедип алгаш, бодумга «Далашпа!» деп чугаалаан мен. Чедип алдынган артык, байдалды дүрген боттандырыышкынчорудар дээш күзел бо маргылдаага меңээ чаңгыс эвес удаа чедимче чок болгулааның утпаан мен.

— А бир эвес бичии соңгаарлааш, маргылдааның оруунуң чамдык келектерин база катап эртип көрзе?

— Маргылдааның 93 хонуктарын база катап «болуп» эртери чиик эвес, ынчалза-даа шенеп көрээлиңер. 1-ги салыгдан 7-ги салыгга чедир мурнай бээр дээш демиглел чорул келген. Ол чедиишкинниг болган. А ооң соонда калыкшылым тергиин эки болгаш спортчу шинчим эки турган-даа амдызында тайылбырлаттынмас хөй санныг частырыглар ужурунда 11-ги ужуражылышкынга уттуруп алган мен. Ооң соонда чоорту оругелп, уш тиилелгени чедип алырымга сан 4:1 апарган. Оон база катап спортчу тайылбырлаттынмас чүүл болган: оюнга эки байдал турбуже 18, 20 болгаш 22-ги салыгларга тиилеп ап шыдаваадым. Оларның сеелгүүнге контроль соонда удуп алырын болдурбайн барган алды кештерни кылдым. 21-ги ужуражылышкынга уттурганымны нээп алыр дээш эмин эртир далажыпканымны шыны-биле айтып турган. 27-ги салыгга удуп алганым соонда чиигей берген. Сан 2:5 апарганда удурланыкчым аштырылышкынга таварышканын билгеш, хамаан чокка ойнап эгелээн (удурланыкчы маргылдаалар-га ойнаар талазы-биле улуг дуржулгалыг дээрзин миннир херек). Ол үеде моган шылапканым онза салдарлыг болу берген. «Халдаашкыннар-биле» солчурунга «алзыпкаш» үш хайым болур оюннарга уттуруп, чүгле чаңгыс хайым чедип алдым. Ооң соонда бодумну туттуна берген мен.

— Долу сеткил ханыышкыны бар бе?

— Бо ап-не берге айтырыг боор. Маргылдаа хөй санныг айтырыглардыг болган. Ындыг болганда, ол маргылдаага төнчү тиилелге чүдеп эртык чугула. Ооң-биле, кол сорулганы күүседипкенимге мен өөрүп турар мен. Ынчалза-даа 6:5 сан меңээ ындыг-ла таарымчалыг эвес, чүге дээрге, маргылдааның бодунуң чорун нелгенинин көргүзүп турарыбиле алырга, оон улуг чедиишкинни чедип ап болур турган. Чогаадыкчы түңнелдерни үндүрери эрте "сор" — делгеренгейи-биле сайгарып көөрүнге үе херек болгай. Амдызында удуп алганым 8-ки, 27-ги болгаш 32-ги салыгларны демдеглеп болур мен. Удуп ап шыдавайн барганым 25-ки салыг эң эки болу бер часкан, ынчалза-даа соңгаарлатканн соонда мен аңаа бөлүт эки камгалантан мен.

— Бажынга эки сайгарылга аңаа дузалаан бе?

— Ынчаалмайн канчаар. Маңаа мен толээлекчилер болур гроссмейстерлер Ю. Балашов болгаш И. Зайцев оларга база бодумнуң парын болгаш угаанныр сүмелери-биле меңээ доктаамал дузалап чораан мурнунда делегей чемпиону чораан М. Тальга өөрүп четтириишкин сөстерин чугаалаксадым. Мээң-биле кады бүгү өөрүшкүвү болгаш харадаашкыннарны үлежип, кандыг-бир таарымча чок чүүлдерден мени камгалап чораан бистиң бүгү делегациявыска чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимни бо таварылганы ажыглап илереттим.

— Силерниң удурланыкчылар база дузалакчыларлыг ыйнган?

— Дузалакчыларлыг турганы билдингир. Ынчалза-даа Корчной мораль талазы-биле ындыг күчүлүг деткимче албаан. Советтер чуртунуң шыдыраага сонуургакчылары мени деткип турган болгай. Мээң ажыл-херектеримниң күрүнениң ажылдакчылары, школачылар сонуургап турган, комсомолчулардан болгаш пенсионерлерден телеграммаларны болгаш чагааларны ап турган мен — олар шуптузу меңээ чедиишкиннерим күзеп турганнар. Ынчангаш мен оларның күзелин күүсетпейн барып шыдавас турган мен.

Маңаа, Багиога, маргылдаа эки байдалга эртсин дээш бүгү чүүлдерни кылган дээрзин демдеглекседим. Шуурганнардан аңгыда бүгү бергелерни ажып эртерин дээш маргылдааның сөрүкчүлеринге, арбитрлеринге болгаш организакчыларынга өөрүп четтиргенимни илереткен мен. Бо болза Азия диңке дээди деңнелге болган баштайгы маргылдаа дээрзин онзалап демдеглээр апаар. Делегейниң бо кезиинге шыдыраавыс хогжүлдезинге ол маргылдаа чугула рольду ойнаар.

—Төрээн чуртче чаныксаардыр силер бе?

— Чаныксавайн канчаар! Бажыңымдан ыракка барыкла чылдың үштүң бир кезии эрткен. Төрээн черивисте бисти манап турарларга чүректиң ханызындан байыр болгаш улуу-биле четтиришкин.

Октябрь 18-те Багиога Анатолий Карповтуң парлалга конференциязы болган. Аңаа ооң толээлекчилери, совет делегацияның кежигүннери, ССРЭ-ниң шыдыраа федерациязының даргазы ужудукчу-космонавт В. И. Севастьянов киришкеннер.

А. Карпов журналистерниң айтырыгларынга харылзаан, маргылдааның органызакчыларынга, маргылдаага улуг сонуургалдыг болган филиппин улуска болгаш парлалгага өөрүп четтиргенин илереткен.

(СЭТА).

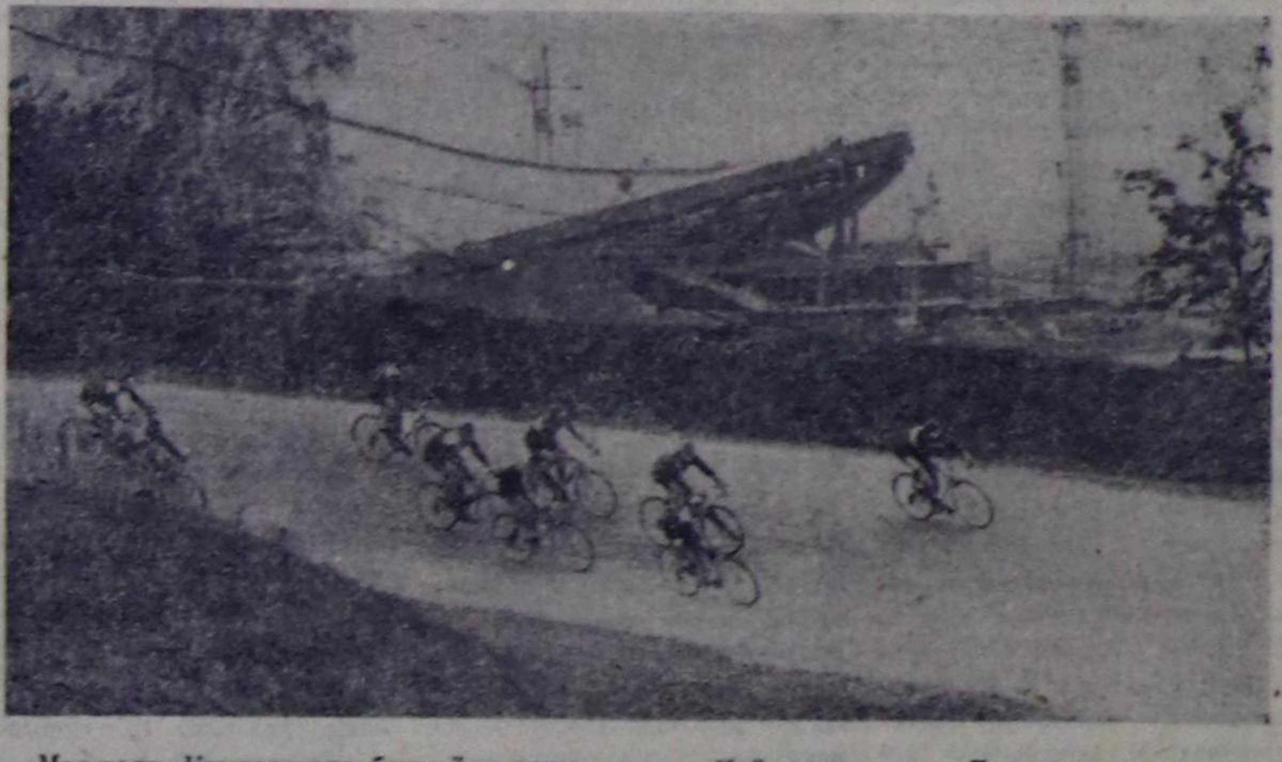

Москвада, Крылатскиде баштайгы олимпий тудуу — чадаг-терге чарыжы эрттирер дээрбек оруктуң тудуу доозулган.

Ленин орденниг «Центродорстрой» тресттиң № 802 тудуг эргелели ажылды доктааткан хуусаазындан он беш ай мурнай дооскан. Орукту ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга чедир ажыглалга киирер деп бедиткен хүлээлге күүсеттинген.

13,4 км узун болгаш 7 метр калбак орукка олимпийжилерниң чарыжы эртер. Келир чайын маңаа ССРЭ улустарының Спартакиадазының киржикчилери база чарыжырлар.

Найысылалдың «Динамо» пиптилелиниң чадаг-тергежилери олимпий дээрбээн баштай шенеп көргеннер.

Спортчуларның бодалы чаңгыс аай: «Орук берге, ынчалза-даа солун. Бодунуң дайынчы шынарларын кижи бүрүзү көргүзүп болур кылдыр бүгү байдалдарны ында тургускан».

ЧУРУКТА: чадаг-терегениң дээрбек оруунуң ээр чери (ындында — олимпий велотреги).

О. ИВАНОВТУҢ болгаш А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАА КИНО

Бо чаа кинонуң маадырлары — агаар-десант шериниң хайгыылчылары. Кинода бүгү болуушкуннар бистиң үеде болуп турар.

...Шериг өөредилгелериниң эгези. «Мурнуку» хайгыылчы үш бөлүк боттарының башкарар черинден даалга алыр — ийи хонук иштинде «удурланыкчының» команда пунктузун тыпкаш, түр үе иштинде шимчээшкин чокка тургузар.

Бир-ле катап радио-биле харылзажылышкын үезинде хайгыылчылар ындыг чүвени таварылга болуп билип алырлар — оларның чорук турар девискээринде шагдаалар дөрт бандиттерни дилеп турар.

«Онза кичээнгейниң девискээринде»

Оларның рациязын «удурланыкчылары» тудуп аптарын биле тура-ла Тарасов коргунчуг тывылышкынның дугайын шагдаа черинге дамчыдып бээр.

Команда пунктузунуң даалгазын күүседири ам чүгле Тарасовтуң бөлүүнге онаашкан, чүге дизе өске ийи «мурнуку» хайгыылчы бөлүк «удурланыкчыларның» холунче кире берген болур.

Шериг хайгыылчыларының кажар аргазы, тывынгыры болгаш шыдамык «удурланыкчының» бузээлээшкинин чаза булгап, шериг даалгазын күүседиринге дузалаар.

Чаа кинонуң сценарийиниң автору Евгений Месяцев ортумак школаны доскаш, шериг училищезинге өөренип кирген. Ооң соонда МКУ-нуң журналистика факультедин доозуп алган. 1963 чылдан эгелей Е. Месяцев «Известия», «Комсомольская правда» солуннарның болгаш «Смена» журналдың шериг корреспондентизи болуп ажылдап турган. Ол ужудукчулар, далайжылар, артиллеристер болгаш оон-даа өске шериг ажылдакчыларының дугайында хөй очерктерни болгаш репортажтарны бижээн.

Евгений Месяцев чаңгыс удаа эвес парашют-биле халып, суг адаа-биле чоруур хемелерге эжиндирип, шериг өөредилгелеринге хөй удаа киржип келген. Ынчангаш аңаа шериг амыдыралдың бүгү талалары эки билдингир болгаш «Онза кичээнгейниң девискээринде» деп киноға сценарийни бижээни таварылга эвес.

«Онза кичээнгейниң девискээринде» деп кино режиссер Андрей Малюковтуң бир дугаар ажылы болуп турар.

«Онза кичээнгейниң девискээринде» деп кино патриотчу темага 1978 чылдың эң эки кинозу деп санаттырган. Сценарист Евгений Месяцевке, режиссёр Андрей Малюковка болгаш артист Михай Волонтирге А. Довженко аттыг мөңгүн медальдарны тывыскан. Лейтенант Тарасовтуң ролюн Щукин аттыг театр училищезиниң доозукчузу Борис Галкин күүседип турар.

Агаар-десант шериниң хоочуну, кырган солдат, прапорщик Волонтирниң овур-хевирин Молдав ССР-ниң улустуң артизи Михай Волонтир тургускан.

«Онза кичээнгейниң девискээринде» деп кино найысылалдың киноэкраннарында үнүп эгелээн.

ХООРАЙ ЧЕМПИОНАДЫ

Кызылдың чемпиону ат дээш эр улустуң шыдыраа маргылдаазы октябрь 17-де эгелээн. Мында найысылалдың 24 шилиндек шыдыраачызы киржип турар, оларның аразында тос бирги разрядчы бар. Бо маргылдааның шаңналдыг черлерин ээлээн үш кижи хоорайның спортчу адын камгалаары-биле республика чемпионадынга киржир эргени алыр.

Маргылдааның ийи салыы эрткен. Дөрт шыдыраачы ийи тиилелгени чедип алган: С. Донгак, Н. Онуфриев, Ш. Монгуш, Ш. Куулар.

Ийиги салыгда бирги разрядчы Н. Онуфриев найысылалдың чемпиону Ч. Ооржу, Иштики херектер министерствозунуң толээзи М. Куулар бирги разрядчы, эрткен чылгы чемпионаттың ийиги черин алган В. Заворицци уткан.

Маргылдаада аныяк шыдыраачылар киржип турар, ынчалза-даа олар шыдыраага эки ойнаарын эрткен чылдарда көргүскен. Ол болза оңгу классчы А. Кольчиков, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентилери С. Ооржак, С. Монгуш, В. Сарыглар, автоорук техникумунуң сургуулу В. Колбасин олар-дыр. Амдызында А. Кольчиков биле С. Монгуш эки түңнелди чедип алган.

Маргылдаа уламчылап турар.

Н. ШИШИГИН,
маргылдааның кол судьязы.

Агаар

Республикага болгаш Кызылга көжүп турар булуттаар, чаъс, хар чагбас, хаттың күжү секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 3—8 градус чылыг, Кызылга—5—7 градус чылыг, чамдык черлерге—0-теп 5 градус соор. Дүне 13—18 градус соор.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ

БӨРТ

Хар ийи-даа удаа бичии чаггылааш, удур-ла эрип калгылаан. Күскү кара доңат үези. Ооалдаан диңчилер безин аъттаны бергилээн.

Бир-ле хүн малчыннар кыштагларынче саваң соортуп хүнзээш, тракторумну гаражке киирип кааш, бажып чаңыл-ла келдим. Кадайым чем-даа кылбаан, сайгылгааны кывыскаш, стол кырында көрүнчүк салып алган аажок-ла көрдүнгеп олур. Кижилдиң чиктии сүргей, менче-даа көрүнмес, бодунуң хевир-дүрзүзүн ам чаа көрүп калыкап чүве дег, көрүнчүкте сиңниге-ле берип-тир.

Бажының чолдак сарыг дүктерин ол-бо эде суйбагылап, кайы дүктүң кая чыдарын сайгарып, бир бөлүк дүктерин мурнунче-даа салыр, а өскелерин атаар-даа каар. Оон-на херт-бурт айтыра-дыр:

— Ажылың доостуң бе, Чевен-оол?

— Ийе, доостум, Ажык.

— Ынчаарга дораан чору!

— Кайнаар?

— Кайнаар боор ийик, тайгаже!

Кайгап-ла берген мен. Мени чүге тайгаже сывыртаары ол дээш аан.

— Чүге акыың аазадып алган кайтап турарың ол. Тайгадан барып диңнеп, киштеп эккел. Кодандан база адып эккээр сен.

Кадайым оон ынай меңээ бичии-даа чүве чугаалатпаан.

— Доо, Даш-оол, Дозурбап сугларның кадайларын көр: шупту киш кежи бөрттерлиг. А мен кандыг-дыр мен, Чевен-оол? Чараш бажымга безин соктадак каап алгаш, сиринейниш кыштаар.

Кадайымга чемелеткеш, ам черле шыжыгып-даа, муңгаып-даа келдим: киш дээр чижик аңда чүү боор! Кежип нөөрге, адыг ыыткаш эвес, а бичии эниктер хире чүвелер чоржук.

Аңчылар шупту аъттаны берген чүве болганда, пенсиялап олурар Шаар-оол ашактың кулаан коңгалап тургаш, ону мүн-не эш кылдыр эдертип алыр болдум. Совхозтан ийи ээрлиг аъттар чопшээреди алдым.

Даартазында аъттанышкан бис. Негей тон, күш-хүнезин дээш артынчаам база чору. Эзенги теп, аъттанырывын берген сүргей, ыяп-ла бир чүвеге бедиктенип алыр.

Кара-Мөөрүк тайгазының хүн ажар талазы колдуунга барып дүштүвүс. Сүлде бо, ижим ашак мени аай-баш чок айбылап-ла эгеледи де! Мени сен тайга-сын бажынче күш-биле эдерткен сен, ам мени азыраар сен дээр хөөнүг аан.

Аъттарның ээрлерин сойгаш, өртегилеп кааш, дедир чедип келиримге, кижим демгиле черандеп шимчевээн, ында-ла бургурадыр таакпылаап олур.

— Чүге чидип чордуң? Ам сугдан эккел че.

Диңчилер хууи ап торбас чүве-дир, кара пашка суглап эккелдим.

— Кашпагай кижи нуртаг будуктардан чыып эккел.

Будуктап эккээримге-даа эжим ол-ла черинде олурбушаан.

Ам адаанда ак эңчек чадып ап-тыр. Айбы-даа төнчү чок.

— Диңнеп-даанап чорбаап кижи ок-боота чидеп, кижээ балаң халдаттыр, халак! Бо кара тайганың арга чарыындан диңнээр сен. Хүннээрек талазынче барбас сен. Мен оон диңнээр мен.

Бедик тайганың арга таласы чарбыт харлыг, кижи кылаштаарга, даажы-ла солчуг болган. Пөшүр, шивилер баштарынче кайган алгаш, кежи-биле кадайымга бөрт кылыр киш дээр аңнып-гажы кайда-ла олур ирги дээш, кедеңгирлеп өрү-куду ыдып-ла тур мен.

ШООДУГ

Ийи-чаңгыс кээргээнер, кушкаштардан өске чүну-даа көрбедим. Хүн дүъш эрте берди. Ыяштар бажында чүү-даа көзүлбес. Бодум дыка турупкан болдум. Бир черге чыдып алгаш, удуксаам-даа кээр. Ынчалза-даа адыг тып кээр боор дээш, кортум. Дериткеп деп чүвем — бараң хөрсктээжим безин көк суг, аар-ла чүве.

Кежээ одагга арга чадаарда элейтип келгеш, шай хайындырып алгаш, ону аартап олурумда, Шаар-оол ашак база калгып чедип келди.

— Чаа, кашты аттың, оол?

— Чок. Куруг ийип.

— Силер кашты аттыңар?

Ашак харыылаарын далашпайн, кезек оргаш, мынча диди:

— Таңды кежиин четтирдим-не.

Ол ак эңчээн чаткаш, ынаар кагаа-ла кара чаңгыс диин болган.

Ооң даартазында меңээ коп-чуг-ла аас-кежиктиг хүн болган. Хүн дүъш үезинде кадыр кийин өрү сөөскеннерден туттунуп, арай деп-ле үнүп ор мен. Мурнумда кезек пөштерде бир-ле дааш үндү ыш-каш. Топтап көре бээримге, пөштүң унунда диң чыдыр ийин. Кадырны өрү карак-кулак чок, ужа-тура чүткүдүп-ле ор мен. Диң мендеп хонуп, ам-даа өрү маңнааш, адаккы будукта барып олуруп алды. Бөрткүлештир борбайтыр олуруп алган диңниң шала-була, сырп-кавы шыгаагаш, караккы шийе каапкаш, мажыны бастым-да! Кончут хос мургу эттинер боор бе! Шак дүштү. Оп шаа баскан — сураг.

Өске хола-биле октап шаап алгаш, баскан. Ам-на эттиниң үнү. Диңи чүве-даа тоор хире эвес, оон-даа өрү маңнааш, барып олуруп гады. Сес-тос хиро боолап чорумда, бир таңмазым ашак чедип келди.

— Чазып тур сен бе, оол?

— Хос мургу дегбес ийин.

Дүүрге канчап ындыг чазылган боор чоор — дээш, ашак «сыгыр-октуу»-биле мээң тып алган диңимни боолаар дей берди.

— Күжүр акым! Өршээп көр! Канчап-ооп-даа тургаш, бодум адып алыйн.

— Мен бодумга эвес, а сеңээ боолап бээрим ол-дур ийин, оол. Дыка девидеве.

Ашак мээң чадашкан диңимни чаңгыс атты.

— Бир октуг холадан каям! Көргүзем!

Уштуп-ла бердим.

— Оо! Мынчаар октап алырга, када дээр боор! Быстанны аки кирр какпаан. Огун. дарыын мырынай тырывааң. Аңаа-ла саазыннар суп каап. Бо холаны чүнүң-биле тырыр-дыр сен?

— Айтыр салаам-биле саазыннар киир идип алыр-ла кижи мен.

— Оо! Ыяш-биле ыяк тырып алыр чүве болбас ийикпе. Апаа саазыннар суп алырга дегбес болбайн канчаар — дээш, ол аңчы меңээ кезек холалар октап берди.

Чеди хонукта диңнедивис. Ашак тосту аткан, а мен — үшту.

Суурга чанып келгеш, бажынче кирип олурумза-ла, кадайымның бир дугаар-ла айтырган чүвези бо:

— Ойт! Кашты өлүрдүң, Чевен?

— Үшту.

— Каям, уштуп көргүзем! Көрүксээш, шыдавайн-дыр мен, Чевен. Чевен-Чаван-даа болза эрестиг чүвеми ынай!

Шоодайда үш диңим кежин уштуп-ла бердим. Кадайым хаваан дүе каапты. Чүдексинген-даа чүве дег кештерни кезек туткайн тур он.

— Чүнүң кежил бо? Паа, хайт! Диңң кештери ышкажы! Арта кара диңнер-ле-дир! Мен...

Кадайым оон ынай чүнү-даа ыттавайн, өрээлинче бурт диди. Соондан баргаш, бүдүү бакылаарымга, кыжим орун кырында так шуглапкаш, хая көрнүп чыдып ап-тыр.

Мен-даа бодум өрээлимче элейтиптим. Даштыкы аңкхевим олчаан орунга доңгаайып чыдыптым... Дүжүмзе киш кежи бөрт тудуп алгаш маңнап турар-дыр мен.

С. МОНГУШ.

ТВ

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—«Зарядкага чыскаалыңар».
10.55—«РСФСР-ниң улустуң артизи Валерий Климов ойнаар». Фильм-концерт.
11.30—«Будильник».
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!».
13.00—«Тоол аалдап келген». «Шевер Марья». Уран-чечен фильм 1-ги кезээ.
14.15—«Пароход боол ойнап тур бис». Воронеж хоорайның «Калинка» деп уругларның ыр ансамбльның концерти.
14.30—«Кодээге дамчыдылга». «СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».
15.30—«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар.
16.00—«Делегей байдалы».
16.30—«Цирк арназында».
17.00—«Чаңчылдарга шынчы». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Чурттуң күш-ажылчы коллективтеринге тураскааткан бөлүктен.
17.30—ССРЭ-ниң улустуң артизи Малика Сабирова болгаш Таджик ССР-ниң улустук артизи Музаффар Бурханов таңцылаар.
18.00—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — ЦСКА. ЦСКА-ның Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — медээлер.
20.15—«Силерге чагаа». Документалдыг телефильм.
20.35—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
21.35—«Каң канчап катканыл». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы—«Өлүм чок чорук».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Амыдыралдап ыр-биле». Аныяк күүседикчилерниң үшкү. Бүгү-эвилелдиң телевидение конкуру.
00.30—01.10—Баскетбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Херээженнер. «Спартак» (Москва область) — «Спартак» (Ленинград). Ленинградтан дамчыдылга. Төңгенде — медээлер.

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Каң канчап катканыл». «Хөй сериялыг уран-чечен телефильм 5 болгаш 6-гы сериялары.
12.55—«Диириг амытаннар дугайында». Дамчыдылганы журналист В. М. Песков чорудар.
13.55—16.00—Чапсар.
16.00—«Тараа дугайында сөс». Документалдыг фильм.
16.50—«Чурагчы». Тележурнал.
17.35—«Эрес оолдар чыскаалы».

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Отчугаш». Дамчыдылга.
18.30—«Шак-үе». Документалдыг фильм.
18.40—Телемедээлер.
18.55—Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң 60 чылынга тураскааткан ВЛКСМ Тыва обкомунуң болгаш комсомолдуң Кызыл хоорокомунуң каттышкан байырлыг Пленумунуң дугайында репортаж.

МОСКВАДАН

20.15—«Үшкү чыл—шалыпчы чыл». «Бистиң ажылывыстың шынары». Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетов чорудар.
21.00—«Россия черинге даңгыраглап тур бис». Кара хөрээннүг эвес черниң тудугларынче ВЛКСМ-ниң 60 чылы аттыг Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу отрядын байырлалдыы-биле үдээринге тураскааткан кежээ. Күрүнениң Төп концерт залындан дамчыдылга.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Делегей улустарының чогаадылгазы».
23.30—01.10 Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Тбилиси) — ЦСКА. Тбилисиден дамчыдылга. Төңгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.00—«Аваның школазы». Дамчыдылганы медицина эртемнериниң доктору, профессор Н. А. Тюрин чорудар.
18.30—«Орлёнок» телестудияның аныяк корреспондентилериниң, Москва хоорайның № 737 школазының башкызы М. И. Елинек-биле ужуражылгазы.
19.30—Медээлер.
19.45—Концерт.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Чарлалдар.
20.20—20.55— «Техниктиг информацияның медээлери». Дамчыдылга.

КИНО

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Солдат болгаш чаап» 10.00, «Изиг хүн адаанда бажың» 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дагжа-ла барабан» 9.00, 10.40, 12.20, 14.00, «Мээң лимбим сени кыйгырыптар» 15.40, 18.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ава» 10.00, 12.00, «Хуу истекчи» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шынчы өннүк Санча» 10.00, 12.00, «Дорамчылатканнар» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тайгага сегиржип алышкын» 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 16.40, 18.20, 21.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночымыдыы» 9.10, Киноклуб: «Диириг амытаннар дугайында» 10.40, 15.00, «Тайга хааның төнчүзү» 12.40, 17.00, 19.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Маншук дугайында ыр» 15.00, «Мээң лимбим сени кыйгырыптар» 17.30, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эр кижиниң берге амыдыралы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаанда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2708.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01309.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 246 (10843) | 1978 чылдың октябрь 24, вторник | 1925 чылдан үнделээттинген | Өртээ 2 ков.

Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның бузулбас эвилели делгерезин! Совет ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви быжыгып турзун!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

БҮГҮ КҮШТҮ САЛЫР

Аңгыс аңдарылгазының хүн демдеглели

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хогжүдериниң чугула негелдези, мал ажылын дүрген кодүрериниң баазазы оолза тараа бүдүрерин көвүдедири болур. Агротехниктиг хемчеглерниң системазынга хөрзүннү күзүн болбаазырадыры, тодаргайлаарга, аңгыс аңдарылгазын чогуур үезинде чорудары чугула рольду ойнап турар. Күскү аңдарылга хөрзүнге өл-шыкты мөөңнээринге база хевээр артырарынга идигни берип турар.

Октябрьның 18-тиң медээзи-биле алырга, республикада ниитизи-биле 136,7 муң га аңгыс аңдарар пландан 82,6 муң гаиы аңдарган азы 60,5 хуу болуп турар. Эрзин районнуң ажыл-агыйлары, ол ышкаш «Улуг-Хая», «Россия», «Кызыл тараачын», «Алдан-Маадыр», «Большевик», «Бурунгаар», «Кызыл тук», «Сукпак», «Шамбалыг» совхозтар болгаш Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы аңгыс аңдарылгазының планын күүседипкен. Бо үстүнде адыткан ажыл-агыйлар тараажының бүскү чымыштыг ижин мурнунда чылдарда-даа чогуур үезинде чорудуп, хөрзүннү баш удур ыяк белеткеп алырынга сагыш салып турарын демдеглээр херек. Олар бо чылын база аңгыс аңдарылгазын эрте эгелээш, ам эки түңнелди чедип алганы ол-дур.

Ооң-биле чергелештир агротехниктиг күскү хемчегни чугулага көрбейн, ону чорударын ээдадып турар ажыл-агыйлар амдаа бар. Чижээ, «Енисей», «Коммунизмниң херели», «Искра», «Хемчик», «Барлык», «Бүрен», «Күш-ажылдың хостуу», «Тес-Хем» совхозтар аңгыс аңдарарының планын амга чедир чүгле 12—22 хуу күүсеткилээн. Ооң ыңай Өвүр районнуң ажыл-агыйлары, «Бай-Тал», «Мурнакчы», «Сүт-Хөл» совхозтар чаңгыс-даа гектар аңгыс аңдарбаан.

Республиканың ажыл-агыйларынга аңгыс аңдарылгазын дүрген чорударынга чүү шаптыктап турарыл? Ол дээрге совхозтарның удуртукчуларының болгаш агрономнарының олутпай чоруу, аңдарылга агрегаттарының ажылының бүдүрүкчүлүүнүң кудузу-дур. Чамдык механизаторлар ээлчегде кылыр ажыл нормазын доңгүп-ле 40—45 хуу күүседип турар. Чамдык ажыл-агыйлар аңгыс аңдарылгазынче эвээш агрегаттар киирген. Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта 38 тракторнуң чүгле 2-зи аңдарылгада ажылдап турар. Ол ышкаш «Тиилелге» совхозта тракторларның 15—20 хуузу аңдарылгада киирген.

Чамдык ажыл-агыйларда, чижээ, «Найырал», «Совет Тыва», «Ак-Туруг», «Чыраа-Бажы», «Шекпээр», Карл Маркс аттыг совхозтарда аңгыс аңдарылгазын багай шынарлыг кылдыр чорудуп турар.

Келир чылдың дүжүдүнге черни белеткевишаан, хөрзүннү хат алырынга удур хемчеглерни боттандыраа чогуур. Хөрзүннү хат алырынга удур техниканы, аңдара кагдырбайн чарарын ажыглаар херек.

Аңгыс аңдарарын доозарынга чедир санныг хонуктар арткан. Бо чугула ажылды ноябрь 1-ге чедир доозар ужурлуг. Ынчангаш аңгыс аңдарылгазынче бүгү күштү салыры эргежок чугула.

ТИИЛЕКЧИЛЕР

Найысылалдың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи—республика типографиязының өрүлге цегинде коммунист Кызыл-оол Дүлүшович Допчун-оолга удурткан 8 кижи составтыг бригада ажылдап турар. Олар «Шын» солунну өрүп, чыскаап кылырын хүн бүрүде хандырып турар. Бо чылдың үшкү кварталында бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарышка К. Допчун-оолдун бригадазы бирги черни ээлээн болгаш социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар бригадалар аразынга шилчиир вымпелди база акша шаңналын алганнар. Бригадада Надежда Быкова, Зоя Допчун-оол, солун чыскаакчылары Мария Ерахтина, Степан Адыг олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар. Үшкү кварталдың планын олар кижи бүрүзү-ле 110—120 хуу күүсеткеш, бүдүрүлгениң мурнакчыларының одуруунче киргеннер.

СЭКП ТК-ның Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюнга Кыйгырыын танышташ, мурнакчы бригада социалистиг чарышка улам-на идепкейлиг киржип, шалыпчы ажылдаарын шиитпирлээннер.

* * *

Муза Дмитриевна Маландина типографияның эң хоочуннарының бирээзи. Ооң удурткан парлакчылар бригадазында 10 кижи ажылдап турар. 1978 чылдың планын олар январьдан эгелээш ажыр күүседип келгеннер. Ук бригада үш квартал улаштыр парлаар цехтиң бригадалар аразынга шилчиир вымпелин чаалап ап, өске бригадаларга алыспааннар. Үшкү кварталда бүдүрүлге планын 110 хуу күүседир хүлээлгелиг тургаш, 118 хуу күүсеткеш бирги черни ээлээннер. Мурнакчы бригада шилчиир вымпелди төлептиг-биле эдилеп, эң бедик көргүзүглерлиг болган. Бригададан Аня Белозерцева, Саша Адыг, Мария Михайлова, Тамара Шеглова олар планын 115-120 хуу күүседип турарлар. Олар амгы үеде А. Емельяновтуң «Чону чоорган» деп номун парлап турар, номнуң тиражы 3000 кезек. Октябрь 25-те доозар дээш улам-на эрестиг ажылдап турарлар. Чоокта чаа бригада СЭКП ТК-ның хуралынга СЭКП ТК-ның Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюнга Кыйгырыын таныткаш, октябрь айның планын 115 хуу күүседирин шиитпирлээннер.

О. ОПЕЕН.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюнуң байырлалының бүдүүзүнде найысылалдың күш-ажылчы коллективтери ажыл-ижин түңнеп, социалистиг чарышта улам-на идепкейлиг киржип турарлар.

Үшкү кварталда республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка кирипшеш, автосептелге заводунуң коллективи продукция бүдүреринң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100,6 хуу, продукция сайгарарын 101,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 100,9 хуу күүсеткени дээш ийиги черни ээлээш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелиниң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелин алган. Мурнакчы бүдүрүлгениң коллективи байырлалды мынчаар чедиишкинниг уткуп турар-дыр.

Заводтуң цехтериниң аразында чарышка шуткулга болгаш механиктиг цехтерниң коллективтери тиилекчи болуп турар. Олар эрткен 9 айларда планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеннер. 1978 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткеннерниң аразында заводтуң хоочуннары коммунистер фрезеровщик М. Бочкарев, токарь Г. Кострицев болгаш бодунуң мергежилиниң мастери токарь В. Шадрин олар база бар. Бүдүрүлгениң дыка хөй мурнакчылары амгы үеде 1979 чылдың үлүүнде ажылдап турарлар. Ындыг мурнакчыларга бүгү коллектив чоргаарланыр. Күш-ажылчы чедиишкинин заводтуң ажыл-ишчилери Октябрьның байырлалынга тураскаадып турарлар.

ЧУРУКТА: мергежилиниң мастерлери токарьлар В. Шадрин биле В. Кострицев.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧАРЫШТЫҢ АЧЫЗЫНДА

Найысылалда хоочун бүдүрүлге — алгы заводунуң коллективи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюн күш-ажылчы белектер-биле уткуп турар.

Цехтер болгаш түс-түс ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастап, түңнелин үезинде үндүрүп чарлап тургаш, ол ышкаш материалдыг, моральдыг деткимчени ажыглааш, оңгу беш чылдың шалыпчы чылының планныг даалгазын хуусаа бетинде күүседирин чыл эгезинде хүлээпкен.

Бо чылдың үшкү кварталының түңнели-биле алырга безин пити продукция бүдүрерин планындан 45 муң рубль артыкка күүсеткен, а сайгарылгазын 33 муңга ажырган. Чарыштың мурнуку одуруун кидис идик кылыр цехтиң ажылчыннары ээлеп, 26 муң ажелд кидис идиктерни белеткеп үндүрген. Модельчагыг идиктерни планда көрдүнгенинден 19 муң ажешти хөйнү кылган.

Идик кылыкчылары чүгле үлүг-норма ажыр күүседирин эвес, харын шынарлыг бүдүреринче кичээнгейни салып келгеннер. Бо чылын шынарже кол кичээнгейни угландырганының ачызында идиктерниң 92,8 хуузу эки шынарлыг азы бирги сорттуу болган. Күш-ажылдың хоочуннары М. Кондратова, коммунист Б. Сувап баштаан бригадалар чарыштың бирги одуруун ээлээннер.

Д. ЕНДАН.

ларны ажыглалга киирген.

Механизация эргелели, 2 болгаш 3 дугаар көжүп чорур механизастаттынган колонналарның коллективтери социалистиг чарышка эки көргүзүглерни чедип алган. А № 5 колоннаның ажылчыннары оон-даа бедик чедиишкиннерлиг болуп, 1978 чылдың тудуг ажылдарының планын ССРЭ-ниң Конституциязының байырлалының бүдүүзүнде-ле ажыр күүседипкен. Тудуг-монтаж ажылдарынга 760 ажыг муң рубльди шиңгээткен, ол дээрге планда көрдүнгенинден 40 муң рубль хөй болган. Тос бригада бо чылдың планныг даалгазын дооскан болгаш алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсеткен.

Е. МИХАЙЛОВ.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының ажылдакчылары бо чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кужениишкинниг ажылдап турарлар. Тудугжулар кодээнин мал ажылдакчыларынга тудуг тудар талазы-биле социалистиг чарышты организастаанының түңнелинде 4.900 дөрбелчин метр чуртталга шолун, үш клубту, 1500 ажыг тонна нортаа кирер шыгжамыр-складты, 1200 баш бода мал база 7500 баш хой кирер кажааларны ажыглалга киирген.

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

Ыраккы Мөңгүн-Тайганың мал ажылдакчылары кыштаглаашкынга белеткелди доозуп турар. Хой кажааларын беш звенолар септеп дооскан. Тудуг материалдары чедишпезинден база транспорт айтырыы берге болганындан хойжуларның, сарлыкчыларның хөй нурузу өглерге чурттаар ужурга таваржып турар. Ындыг-даа болза өглерни эки септеп чылыглаан. Чүс сезен хой кажааларының 9-уп чаңгыс аай хевир-биле туткан.

Районнуң совхозтары 1700 тонна мал чеми белеткээр планын 1850 тонна кылдыр белеткээн. Аңаа немештир курлавырга бодап 150 тоннаны белеткээр сорулга салган. Тес-Хемде белеткээн 650 тоннаа сигенни сөөртүп турар, ол ышкаш 185 тонна дусту Дус-Дагдан эккеп эгелээн. Суг-биле хандырылганы бо чылын экижидер деп шиитпирлээш, суглуг кудуктарны шуптузун ажыглаар кылдыр белеткээн, ынчангаш 25 муң хире өшкү, хойну кудуктан, а 23 муң баш малды суг сөөртүр машиналар-биле суггарар, ынчангаш 15 водовозтар белен.

Кыштаглаашкынга белеткелди хынап, долузу-биле хүлээп алыр партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң тускай комиссиязы ажылдап чоруп турар. Кыштаглаашкынга белеткелде үүрмек чүве турбас, ынчангаш бүгү чүвени ыяк кылыр дээш ажылдың дииңелиң бедиткеп.

Д. МОНГУШ.

БАЗА АЪТТАНЫПКАН

Аңчы Бараан Дээзиңгир Тожунуң кооперация аңныыр-тывыш ажыл-агый черинин шугумунда он алды чыл ажылдап, «чымчак алдын» тывыжынга киржип турар. Ол чылдың-на хөй олуктү дужаар аңчыларның бирээзи. Аңчы чүгле «чымчак алдын» тывыжынга мергежилдиг эвес, аал малынга, ыңгыыя чивилерге болгаш ак-меңге халдаар бөрүлерни өлүреринге база идепкейлиг киржип турар. Ол 1966 чылдан бээр 40 бөрүнү ужурган. Ыңгыыя 1967 чылда тос бөрү оолдарын нези-биле кады өлүрген. Бо чылын сес бөрзекти туткан.

Дуржулгалыг аңчы бо чылын 800 рубльден ээзээш эвес олукту дужаарын хүлээнгеш, Бедий тайгазынче аңнап аъттаныпкан.

А. ДОРЖУ.

Тоора-Хем суур.

Ыраккы Чөөн чүкте

Узун оруктарда

Приморьениң автомобиль оруктарында автопоездилер — контейнерлер сөөртүкчүлери көстүп келгилээн. Олар Ыраккы Чөөн чүктүң мурнуу районнарынче чүък чедирип турарлар.

Ленинградчыларның үлегери-биле Владивостокта улуг чүъктүг контейнерлер сөөртүп чедирер транспорт бөлдири тургустунган. «КамАЗ»-тардан тускай колонна четчелээн. Автомобильдерниң узун оруктарга чүък сөөртүрүнге ажыглааның ачызында ээзэн хөй демир-орук платформалары хосталган.

Автотранспорт амгы үеде Приморьениң үжеп бүдүрүлгелериниң чүъгүн сөөртүп турар. Чоокку үеде Хабаровск крайның районнарының чүъгүн сөөртүп эгелээри планнаттынып турар.

В. ИЛЬИНОВ,
СЭТА-ның корр.

ВЛАДИВОСТОК.

Суурлар көжүп турарлар

Уссури тайгазының ээзирген черлеринде чамдык суурларның аттары Приморье крайның чуруундан чидип турар апарган. Белокаменное, Холмы, Наумово болгаш өске-даа суурлар көжүртүнген. Дараазында — Захаровка суурнуң ээлчээ.

Чурттап өөренген черин каары амыр эвес, ындыг-даа болза, ыяш белеткелчилери болгаш оларның өг-бүле кежигүннери күзелдии-биле көжүп турарлар. Захаровканың чурттакчыларын Сыссевка суурда огород шөлдүг, чаагайжыды туттунган чуртталга бажыңнары, уруглар албан черлери манап турар. Ында харылзаа салбыры, магазиннер, амыдырал хандырылганың албан черлери ажылдап турар.

Ыяшчыларны болгаш оларның өг-бүлезин көжүрерин күрүнениң болгаш бүдүрүлгениң күзели-биле боттандырып турар. Приморье ыяшчыларының чаа-чаа суурлары Бүгү-эвилелдиң көрүлде-конкурузунуң тиилекчилери болуп, ССРЭ-ниң Арга-арыг болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүрлер министерствозунуң болгаш профэвилел ТК-ның дипломиу-биле шаңнаткан.

А. ГУЛЯНСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

УССУРИЙСК.

Чаартыкчыларның сүмези-биле

«Прибрежный» совхозтуң соя ажаап турар он дөрт «Нива» комбайннарының ажылының бүдүрүкчүлүү эрткен чылдаазындан 25 хуу бедик болуп турар. Ындыг көргүзүглерни чедип алырынга түс черниң чаартыкчылары дузалаан. Комбайннарны соя шөлдеринге ажылдаар кылдыр эде дериш турар, олар «Нива» комбайнның кестирер аппарадын дөрт метрден беш чедир калбартканнар. Соя ажаалдазынга ажылдаар машинаның күчүзү ындыг немелде чүктешкиге четчир дээрзин саналга көргүскен.

— Бистиң соявыс шөлдеринде херек кырында он дөрт «Нивалар» ажылдап турарда болза, бистер оларны он чеди деп санап турар бис — деп, совхоз директору И. Муленков чугаалаар. — Шак ындыг «немелде күш» 4680 гектар соя ийи неделя дургузунда чидириг чокка ажаап алырынга дузалаар.

Чуртта бүгү соя шөлдериниң чартыы мөөңнеттинген Амур облазында бо үнелиг культураның ажаалдазы уламчылап турар. Бүгү-ле 170 колхозтарда болгаш совхозтарда ажаалда техниказының туруш чок ажылдаарын хандырып турар бөлүктер тургустунгулаан. Машиналарның профилактиказынга болгаш септелгезинге херегләэр чугула механизмнер-биле болгаш көжер мастерскаялар-биле олар хандыртынган.

А. КРИВЧЕНКО,
СЭТА-ның корр.

БЛАГОВЕЩЕНСК.

Немелде күштү белеткеп турар

Мал ажылының комплекстеринге ажылдаар механизаторларны Хабаровск крайда бир дугаар-ла белеткеп эгелей берген. Оларга хереглел өзүп турар. Сүттүң 80 ажыг хуузун база бүгү хаван эъдин аажок улуг комплекстерлиг тускайлаң ажыл-агыйларда бүдүрүп турар.

Чаа мергежилдерни Хабаровскиде № 1 кодээ ажыл-агыйның профтехучилищезиниң сургуулдары база шиңгээдип ап турарлар. Олар чаашкыннаалдырар машиналарның машинистери болурлар. Крайның бүгү погаа шөлдерин чоокку чылдарда суггарылга-биле хандырары көрдүнген. Крайда кодээ ажыл-агыйның профтехучилищелеринде, «Сельхозтехника» салбырларының чанында курстарда ийи муң ажыг оолдар, кыстар өөренири-биле чедип келгеннер. Олар үжеп хире чаа мергежилдерге өөренип алырлар.

В. ВАСИЛЬЕВ,
СЭТА-ның корр.

ХАБАРОВСК

Кижизидилгени комплекстиг чорудар

ХАЙГААРАЛГА АЛЫР

Хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, арагалаар, оорлаар чоруктар-биле демиселди күштелдирер дугайында партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглерин боттандырар дээш бистиң республиканың партия, совет, административтиг органнары, хөй-нинти организациялары политмассалыг болгаш кижизидилге-ажылын база хоойлу-дүрүм тапыжылгазын ажылчы чоннарның ортузунга калбартып турар.

1976 чылда СЭКП Тыва обкомунуң II пленумунга ук айтырыгны ханызы-биле болгаш бүгү талалыг чугаалажып көргеш, кем-херек үүлгедир чорукту болдурбазының, социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарының талазы-биле республиканың партия, совет база административтиг органнарының мурнунга тодаргай сорулгаларны салган.

Бо сорулгаларны күүседир дээш эвээш эвес ажылдар чоруттунуп турар. Кем-херек үүлгедир чоруктар көскүзү-биле кызырылган. Ынчалзажок республиканың чамдык районнарында байдал чогуур деңнелинге чедир экиживейн турар.

Эрзин болгаш Тес-Хем районнарының девискээринде арагалаар, оорлаар болгаш өске-даа кем-херек үүлгедир чоруктарның саны кызырылбайн турар. Оларны ээзэжедиринин, харын-даа үндезини-биле узуткаарының талазы-биле айтырыгларны үстүнде адааныыс ийи районнуң партия, совет органнарының удуртукчулары, хөй-ниити организацияларының төлээлери, культура ажылдакчылары чөвүлел хуралга чугаалашкан.

Районнуң улусчу дружиналарының ажылын экижидеринин, оларның составынга коммунистерниң болгаш комсомолчуларның санын көвүдедиринин чугулазын, ол ажыл дээш партия, совет, комсомол организацияларының харысаалгазын улгаттырарының ужур-дузалын сапал берген эштер демдеглээннер.

Ооң-биле чергелештир кодээ суурларга үлегерлиг корум-чурумну тургузар дээш административтиг органнарның ажылдакчылары чер-черде партия, совет органнар-биле быжыг харылзааны тудуп, эш хуу судтарының, профилактика чөвүлелдериниң ажылын доктаамал хайгааралга алыры чугула дээрзин демдеглээннер.

Чөвүлел хуралга СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак, административтиг органнар килдизиниң эргелекчизи В. Д. Доруноол, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. Х. Красный олар киришкеннер.

Д. ЧЫДЫМ.

ПОЛИТХҮН

Айның үш дугаар неделязының пятница хүнү сапында республиканың бүгү районнарынга, хоорайларынга болгаш чурттакчылыг суурларынга чаңгыс аай политхүннү эрттирери чаңчыл апарган. Ол хүн чүс-чүс илетгелчилер, муң-муң лекторлар, пропагандистер, политинформаторлар күш-ажылчы коллективтерге, чоннуң чурттап турар черинге барып, лекция, беседаларны кылып берип турар. Эрткен пятница хүнүнде бо чугула ажыл республиканың чер болганынга база-ла организастыг эрткен.

КЫЗЫЛ. Найысылал Кызылдың партия, комсомол организацияларында база «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларында 300 ажыг лекторлар болгаш илеткелчилер, 400 чыгам политинформатор, 2 муң ажыг агитатор ажылдап турар. Олар ажылчы чоннарның күш-ажылчы коллективтеринге, микрорайоннарны дамчыштыр чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле лекция, беседаларны кылып, кижизидилге ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Эрткен пятницада политхүн Кызылга бедик деңнелге эрткен. Хоорайның ажылчы чону ол хүн Октябрь байырлалынга белеткенип, хоорай чаагайжыдылгазының талазы-биле улуг субботникти эрттирген. Ынчангаш лекция, беседаларны шефчилер ортузунга база кылган. «Тудуг кезектери» комбинатта партия организациязының лекторлары болгаш илетгелчилери лекцияларны цехтер аайы-биле номчаан.

ТУРАН. Бии-Хем районнуң чурттакчылыг черлеринге политхүн база-ла калбаа-биле организастыг эрткен. Түс-түс ажыл-агыйларының партия организациялары боттарының активчилерин фермалар, бригадалар болгаш малчыннар турлагларынче үндүргүлээн. Ол хүн районга ниитизи-биле 30 ажыг лекция номчуттунган. «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы И. М. Кицын биле экономист З. Ф. Докучиц сүт-бараан фермаларынга лекцияларны номчаан. Район төвүнүң школаларының башкылары бүдүрүлге черлеринге болгаш тудуг организацияларынга лекция, беседаларны кылган.

Ол-ла хүн район төвүнге мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыынга тураскааткан эртем-практиктиг конференция болуп эрткен. Ол талазы-биле илеткелди партия райкомунуң ийиги секретары А. А. Салчак кылган.

(Бистиң корр.).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕН, ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

СЭКП-ның хоочун кежигүнү, персоналдыг пенсионер Анастас Иванович МИКОЯННЫҢ үр болгаш зар аараш, 83 харлыында 1978 чылдың октябрь 21-де мөчээнин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ханы кажыдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ПЕРСПЕКТИВТИГ СОРУЛГАЛАРГА ҮНДЕЗИЛЭЭШ

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин—амыдыралга

Өске бүгү черлерде ышкаш, Барыын-Хемчиктиң партия организациязы СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче бүгү чоннуң күжүн мобилизаставышаан, кедээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезинде ажыглаттынмайн турар курлавырларны дилеп тып, ажыглаарынче, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кол кичээнгейни угландырып турар. ТК-ның ол Пленумунуң түңнелдериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан СЭКП райкомунуң пленумунга районнуң кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде байдалды бүгү талалыг анализтеп көргеш, моон соңгааргы чорудар ажылдарның сорулгаларын тодараткан.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң соонда, 12 чыл дургузунда ниитизи-биле районнуң кедээ ажыл-агыйынга улуг чаартылгалар болганын чедип алган чедиишкиннер бадыткап турар. Ол үениң иштинде районнуң кедээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге 14 миллион рубльди чарыгдаан, а чаңгыс бо чылын 2130 муң рубльди чарыгдаары көрдүнген. Бо дээрге партияның болгаш чазактың улуг сагыш салыышкынының тодаргай херечизи-дир. Районнуң бүгү совхозтары күрүнениң күчүлүг электри четкилери-биле коштунган. Бо үениң иштинде Барлыктың улуг суггарылга системазын ажыглалга киирген, совхозтарга хөй-хөй чуртталга бажыңнарын, чаңгыс аай машина гаражтарын, септелге мастерскаяларын, мал кажааларын туткулаан. Ажыл-агыйларның материал-техниктиг баазазы улам өзүп быжыккан, кедээ ажыл-ишчилерниң амыдырал-чуртталгазының деңнели бедээн.

Районнуң кедээ ажыл-агыйының хөгжүлдезинде чедиишкиннер, чаартылгалар бар-даа болза, мал болгаш чер ажылының культуразы ам-даа куду, оон ап турар продукт эвээш, чамдык чүүлдер талазы-биле күрүнеге садар планын район күүсетпейн келген. Маңаа чижектерни көргүзерге мындыг. 1976—77 чылдарда районнуң ажыл-агыйларынга эът бүдүрери сески беш чылга деннээрге, 21.2, сүт—20.2, а дүк 10.9 хуу кудулаан. Ооң-биле кады күрүнеге бо продуктуларны садыны база-ла элээн каш хуу эвээжээн. Мал ажылындан ап турар продуктуларның мынчаар кызырылгап чылдагааны чүдел? Хамыктың мурнунда ниитиниң малының баш санының өспейн, ооң продуктулуг чоруунуң бедивейн, а харын чамдыкта кудулап турарында. Инектиң, чылгының, хаванның баш саны кызырылган, а хой, өшкүнүң баш саны сески беш чылда турган хевээр. Ылангыя малдың баш саны, ооң продуктулуу «Барлык» совхозта дыка кызырылган.

Эът, сүт, дүк бүдүрери-биле мал ажылынга мурнакчы аргаларны ам-даа чедир ажыглавайн, малдың чемгерилгезин багай организастап, мал ажылынга тарып боозадылга, уксаажылга ажылдарын четпес чорудуп, мал ажылдакчыларының күш-ажылын организастап турарында четпестер-биле ам-даа шыңгыы демиселди чорутпаанывыстан болган. Ол ышкаш мал ажылында механизацияны, мурнакчы дуржулганы чедир ажыглавайн турар. «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая фермазынга дөрт чыл бурунгаар 200 инек кирер механизастаан кажааны туткан. Ынчалза-даа ында дериг-херекселдер амга чедир чогуур технологтуг негелделер ёзугаар ажылдаавайн турар.

Бо бүгү четпестерни моон соңгаар катаптавазы-биле, мал бажын, ооң продуктулуг чорууң өстүрери-биле районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары 1980—85 чылдарда чорудар ажылдарны планнап, тодаргай сорулгаларны салган. Ниитизи-биле районнуң ажыл-агыйлары он бирги беш чылдың соолунде саар бир инектен 1900 кг сүттү, бир хойдан 1,9 кг дүктү, күрүнеге садар бода малдың ортумак деңзизин 350—400 кг чедирерин көрген. Мону чедип алырда мал ажылын специализастап база концентрастап, ажыл-агыйлар аразының кооперациязынга хамаарыштыр хөй ажылдарны чорудар, малдың чемгерилгезин, кажаа-хоразын экижидер ажылдарны күштелдирер.

Мал ажылынга чедиишкин чер ажылындан кол хамаарлыр дээрзи билдингир. Районнуң ажыл-агыйлары 14700 га суггаттыг черлиг. Ынчалза-даа чыл бүрүде оон ап турар дүжүт чавыс. Бир эвес сески беш чылда тарааның ниити чылдазы ортумаа-биле районга 8200 тонна турган болза, тоску беш чылда болгаш онгу беш чылдың ийи чылында оон барык чартыы хире кызырылган.

Бистиң районга чер ажылын хөгжүдер талазы-биле эртем-шинчилел черлериниң талазындан элээн хөй шинчилел ажылдарын чорудуп келген. Ылангыя Бүгү-эвилелдиң кедээ ажыл-агый эртем-шинчилел лабораториязының (ВСХНИЛ) Сибирь салбыры «Барлык», «Хемчик», «Шекпээр» совхозтарга 1985-90 чылдарга чедир үр хуусаалыг перспективтиг социал-экономиктиг хөгжүлдениң планын тургузуп берген. Ында ажыл-агыйларның социал-экономиктиг хөгжүлдезин тодаргай айыткан. Ол ышкаш ажыл-агыйларга чер ажылын хөгжүдериниң схема-планын кылып, эртемге үндезилээн тодаргай системаны тургускан. Ооң-биле кады районга тускай экспедиция мал одарларын, шынааларны шинчилеп көрүп, ону ажыглаарының талазы-биле сүмелерни бергилээни моон соңгаар улуг ажыктыг болуру чугаажок.

«Барлык», «Хемчик» совхозтарга 1976—77 чылдарда Сибирьниң эртем-шинчилел институдунуң гидромелиорация ажылдакчылары суггаттыг черлерге чаа технологияны ажыглаар талазы-биле тускай шенелделерни чорудуп, районнуң суггаттыг черлериниң чаагай дүжүттү ап болурунуң аргазы барын бадыткааннар. А ол эртемденнерниң кылган планын, берген сүмелерин районнуң кедээ ажыл-агый специалистери багай күүседип, боттары чогаадыкчы, тускай шенелде-шинчилел ажылдары кылбайн турарының хараазы-биле мал, чер ажылындан эвээш продукция алыры уламчылап турар. Мону моон соңгаар болдурбайн, чаа чүүлдерни амыдыралга хөйү-биле ажыглаары чугула. Бо талазы-биле тус-тус партия организацияларындан, тускай эртемниглерден моон соңгаар негелдени күштелдирип, СЭКП райкомунуң талазындан партийжи удуртулганы чогуур деңнелге тургузар апаар.

Райкүүскомнуң кедээ ажыл-агый эргелели, совхозтар директорлары, тускай эртемниглер ажыл-агыйларның экономиказынче ханылап кирбес, чогуур анализти кылбас, ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле шыңгыы демиселди ам-даа кошкак чорудуп келген. Ооң түңнелинде ажыл-агыйлар чыл бүрүде карылгалыг ажылдап келген. Ону болдурбазы-биле районнуң саң-хөө органнары-биле кады чогуур хемчеглерни ажылдап кылырын көрген.

Ылангыя машина-техниканы чөп ажыглавайн турарындан ажыл-агыйлар хөй каража-чогаралга таваржып турар. Маңаа чаңгыс чижек. «Барлык», «Шекпээр» совхозтар боттарында четчир саның суг сөөртүр машиналарлыг турганш-ла ону четче ажыглавайн, кышкы үеде малчыннарга суг сөөртүр 3-4 улуг машиналарны хөлезилеп алыр. Ынчангаш ноябрь айдан майта чедир ол машиналар дээш АТБ «Барлыктан» 29115, а «Шекпээрден» 21609 рубльди төлеттирген. Бо чүл дээрге чамдык ажыл-агыйжы удуртукчуларның ам-даа экономиканы эки билбезин, камналга чогуш херечилеп турар-дыр.

Кедээ ажыл-агыйда ажылдап турар кадрлар талазы-биле, ылангыя салбырлар эргелекчилери, ферма, хойжу бригадалар бригадирлери аазы ортумак звенонуң ажылдакчылары-биле моон соңгаар улуг ажылды чорударын көрүп турар. Ниитизи-биле июль Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр чорудар херектер аажок хөй. Маңаа холбаштыр бүгү-ле партийжи организастыг болгаш политмассалыг ажылды күштелдирип, районнуң кедээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдери партия, совет, комсомол, профэвилел организацияларының кол сорулгазы болур.

Ылангыя амгы үеде партия организацияларында эртип турар отчёт-соңгулдадаарлыг хуралдарга кедээ коммунистер СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле практиктиг хемчеглерни кичээнгейниң төвүнге тургузуп турар. Агаар-бойдустуң берге байдалдары тураа-даа, районнуң коммунистери, ажылчы чоннары ниитиниң малынга чем белеткээринге идепкейлиг ажылдаан, ажыл-агыйлар планын 80 ажыг хуу күүсеткен. Алтай крайдан саваң белеткээри-биле 50 ажыг кижи ажылдаан. Бо чылын ажыл-агыйлар картофельдиң, ногааның багай эвес дүжүдүн алган. Амгы үеде кыштаглаашкынга белеткелди бүгү талазы-биле күштелдирип турар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин боттандырары-биле холбаштыр районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының ажылдап кылган перспективтиг хемчеглерин болгаш онгу беш чылдың үшкү чылын бүгү талазы-биле чедиишкиннег доозар, планныг сорулгаларны күүседир дээш районнуң бүгү коммунистери, ажылчы чону улам соруктуг кириишкиннег ажылдаары чугаажок.

Ш. КУУЛАР,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

КОРАБЛЬ ТУДУКЧУЗУ—ВАСИЛИЙ СМИРНОВ

ЛЕНИНГРАД. Балтийниң С. Орджоникидзе аттыг заводунуң судно эптекчилериниң бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, коммунист Василий Александрович Смирновтуң кылырынга кирипкен корабльдери дыка хөй далайларда болгаш океаннарда эжиндирип чоруур.

Оларның аразында хөй тонна чүък сөөртүр танкерлер, ыяш сөөртүкчүлери, руда сөөртүкчүлери болгаш «Космонавт Юрий Гагарин» болгаш «Космонавт Владимир Комаров» деп эртем корабльдери бар.

Ол даңзының аразында «Арктика» болгаш «Сибирь» деп атомнуг ледоколдар онзагай черни ээлээн. В. А. Смирновтуң бригадазы оларны тудуп эгелээриндең сугга эжиндирип кииреринге чедир ажылдаан. В. А. Смирновтуң найыралдыг бригадазының ажылчын бүрүзүнге ол атомоходтар школа болгаш шылгалда болган.

Ол бригада онгу беш чылдың дөрт чылының планын күүседипкен.

Партияның дөрт съездилериниң делегады, СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүнге үш катап соңгуткан, делегейниң хөй чурттарынга совет ажылчын аңгының хөй удаа төлээлеп чораан Василий Андреевич Смирнов чүнүң-даа мурнунда корабль тудукчузу, Москвадан азы ырак чуртче аян-чорукка чорааныныц соонда ээп келгеш, ол бодунуң өөрү ышкаш ажылчын хевин кедипкеш, чепсек-херекселдерин тудуп алыр.

ЧУРУКТА: В. А. Смирнов күш-ажылдың хүнүнүң соонда бригадада бодунуң өөрү-биле. Солагай талазындан оң талазынче: В. Цветков, В. Васильев, А. Цыкин, В. Смирнов, Н. Буров, И. Гришанов олар.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Баштайгы эжиндириишкин

ДУДИНКА. (Красноярск край). Чуртта хемниң эң-не улуг күчүлүг ледоколу болур «Капитан Чечкин» Заполярьеде Дудинка порттан хөй судноларны үдээри-биле бодунуң баштайгы ажылчын рейзин октябрь 16-да кылып чорупкан. Аңаа хемге эжиндириишкин октябрьның ортанга чедер, ооң соонда хар чаар, соой бээр болгаш дош туруптар. Бо чылын хемчилер бодунуң ажылын үргүлчүлевишаан: чаа ледокол 90 сантиметр чедир кылын доштуг хемге эжиндирип чоруп болур, а Енисейге доштуң ындыг кылыны чүгле январьда болур.

Сибирьниң бо хеминге чартык чүс чыл ажыг үениң дургузунда судноларны башкарып келген капитан Михаил Алексеевич Чечкинниң ады-биле ледоколду адаан. Финляндияга кылган «Капитан Чечкин» деп дизель-электроход эң чаа дериг-херекселдерлиг, кол шимчедикчилерин ырактан автомат-биле башкарар. Ооң шимчедикчилери 6330 аът күштүг.

Мурманскиден болгаш Архангельскиден Дудинкаже чүъктерни кыжын сөөртүп турар далайжыларга Арктиктиг «Узаткан эжиндириишкин» деп сөс чаңчыл болу берген. Енисейниң хемчилери бо чылын Арктиканы тооп көрбейн, чаа ледоколдуң дузазы-биле планга немей 20 муң тонна ажыг чүъкту Норильскиниң даг-металлургия комбинадының бүдүрүлгелеринге болгаш тудугларынга, Таймырның геологтарынга болгаш ивижилеринге немей сөөртүп чедирерлер.

А. ЩИГЛЕНКО,
СЭТА-ның корр.

СИБИРЬ ЧЕРДЕ

Разрезтиң тургустунганы

Чылда 55 миллион тонна хөмүр-даш бээр күчүлүг «Берёзовский-1» деп разрезтиң тудуун Красноярск крайда Шарыпово суурнуң чанында эгелээн. Ол чаа бүдүрүлге бедик бүдүрүкчүлүг, роторлуг экскаваторлар-биле, боду шимчээр тускай транспортёрлар-биле болгаш одаар чүүлү сөөртүр конвейерлер системазы-биле хандыртынар. Ажылчын бүрүзүнге айда 2500 тонна хөмүр-даш онаажыр. Разрезтиң одаар чүүлү ооң чанында туттунуп турар Берёзовскийниң электростанциязынга хереглеттинер.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарында» ону дүрген тударының ажылдарын айыткан, Сибирьниң чылда 6,4 миллион киловатт электроэнергия бээр ол күчүлүг чылыг станциязы болгаш чаа разрез—Канск-Ачинскиниң чылыг-энергетиктиг комплекизиниң кол объектилери болур.

А. ЩИГЛЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Шарыпово суур.

Тываның суггаттыг шынаалары

Бай-Хаак суурнуң чоогунда эрткен чайгы кандаашкындан саргара када берген шынааларда суггарылга системазының лотоктарын кежилдир салгылаан. Дагдан шурап баткан Дүрген хем 1200 гектар черни суггарар. А Дубинковтуң, В. Бекасовтуң удурткан мелиораторларның мурнакчы бригадалары, «Тыва суг тудуг» трестен Г. Елизаровка удурткан монтажниктер ол объектилерни хуусаа бетинде ажыглалга киирерин хүлээгген.

Р. КОЗЬМИН,
СЭТА-ның корр.
Кызыл хоорай.

Техника—бүзүрелдиг холдарда

Өмскиниң «Новоуральское» деп дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының специалистери кедээ ажыл-агый машиналарының техниктиг ажаалдазын чыл дургузунда үзүктел чок чорудар аргаже шилчээн. Дүжүт ажаалдазы эртерге-ле комбайннар болгаш өске-даа техника шөлдерден машина турар черге келир. Ону көөрге, улуг цех ышкаш: асфальтылаан черлерлиг, материалдар, артык кезектер шыгжаар стеллажтарның кырын дуглаан, автокарларны ажылдаарынга белеткээн. Мастерлерниң авиозу техниканы адырып, ону кышка белеткээр. Машиналар часка чедир каш удаа көрүлдени эртер болгаш септелгеге график ёзугаар кирер.

Машиналар турар төп шөлдү организастаанындан техниканы хову ажылдарынга чогуур үезинде белеткээринге күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны саңваска баштайгы чылда-ла чүгле септелгеге 100 муң рубльди камнап алган.

В. ЛОБОДА,
СЭТА-ның корр.
Омск.

Кадыкшылдың колхозта цеги

«Маяк» совхозтуң ажыл-ишчилери эмчиниң сүмелээни эмнээшкиннерин алыры-биле район төвүнче бар чытпастар. Физиотерапевтиг эмнээшкин кылыр дериглгелер-биле хандыртынган профилакторийни Вилкино суурда ажыткан.

Чоннуң медицина хандырылгазының ындыг хевири Зауральениң колхоз, совхозтарында нептерээн. Кадээниң профилакторийлериниң ажылдакчылары чүгле аарыгларга удур эмнээшкин чорудуп, ону болдурбазының хемчеглерин ап турар эвес, а мал ажаар комплекстерде, мастерскаяларда болгаш кедээ ажылагый бүдүрүлгезиниң өске-даа участоктарында санитар-гигиеналыг байдалды база доктаамал хайгаарап турарлар. Кадыкшыл дээш ажылдың ажыктыын «Шадринский» совхозтуң экономистериниң кылган санаалгалары бадыткап турар. Аараанындан ажыл шагы үзер чорук ол ажыл-агыйда ийи катап кызырылган.

О. ЧЕРЕПАНОВ,
СЭТА-ның корр.
Вилкино,
Курганск область.

Дээди өөредилге чери бадылаан

Бурятияда Селендумскиниң септелге-механика заводунуң техниктиг хөгжүлдезиниң планын Чөөн-Сибирьниң технологтуг институдунуң эртем-шинчилел секторунуң ажылдакчылары бадылаан. Ол программа ёзугаар ыяш дилер чаа рамаларны Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн түктүң ажыл-агыйларынга машина тудукчулары бүдүрүп үндүрүп эгелээннер. Ыяш дилдирер чаа черлерге технологтуг шугумну ол дээди өөредилге чериниң башкылары болгаш студентилери ажылдап кылган болгаш ону эптеп тургузарынга дузалашкан.

Д. САНКИЕВ,
СЭТА-ның корр.
Улан-Удэ.

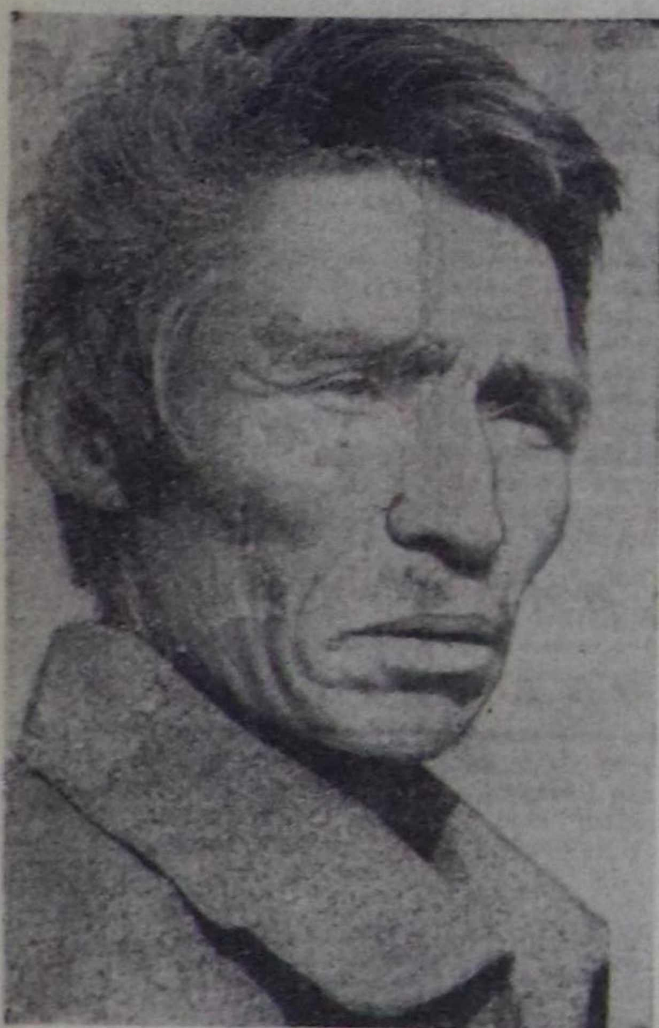

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» совхозунуң Ак-Чыраа салбырының ажыл-ишчилери шалыпчы иште хаара туттунган ажылдап турар. Ылангыя СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кедээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чемнерин белеткээрин база 1978—1979 чылдарның үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирерин хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында доктаалында айыткан сорулгаларны боттандырар дээш салбырның ажыл-ишчилери кыштаглаашкынга багай эвес белеткенген.

Чактар-оол Кыргысович Халбаа — ол салбырның № 3 хойжу бригадазының хойжузу. Төрүүр 100 хойга онааштыр 93 хураганны алган болгаш кыштаглаашкынга ол эки белеткенген, 12 тонна сигенни боду кезип белеткеп алган.

Коммунист Ч. Халбаа «1977 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээниң эдилекчизи, СЭКП Тес-Хем райкомунуң, райкүүскомнуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Ч. Халбаа.

М. КАЛЧАННЫҢ фотозу.

ХООЧУННАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжулары бо чылдың эрткен тос айларында кызымак ажылдап келгеннер. Ооң түңнелинде ажыл-агый ниитизи-биле төрүүр чүс баш хойга онааштыр 93 хураганны доруктуруп ап, багай эвес көргүзүглүг болган. Хойжулар ортузунда социалистиг чарышка коммунист Ондар Дяк-Хээ шылгараан. Төрүүр чүс баш хойдан-на 132 хураганны ол менди доруктурган.

Хоочун хойжу Моңгуш Ырыш пенсиялай берген. Ынчалза-даа бодунуң ынак ажылында хевээр арткан. Бо чылгы социалистиг хүлээлгезин ол ажыр күүседип, мурнакчылардан хожудавайн турар. Төрүүр чүс баш хойдан 100 хураганны менди өстүрген, бир баштан-на 2,3 кг дүктү малчын кыргып алган. Кыштаглаашкынга белеткелди дуржулгалыг малчын хынамчалыг чорудуп келген. Кыштааның зар-саар септелгезин боду кылып дооскан болгаш он ажыг тонна өдекти бөлүп алган. Эки шынарлыг 12 тонна ногаан сигенни белеткээш, кыштаанда сөөртүп чедирген. Хойжу кыштаглаашкынга бүрүн белен.

Хойжунуң кадайы, Маадырне Дакаа Моңгуш база пенсионер, ынчалза-даа ниитиниң малын өстүрер херекке төлептиг үлүүн ам-даа киирип чоруур. Ылангыя чаш хураганнарны доруктуруп, өстүрер талазы-биле мергежилдиг кижилерниң бирээзи. Он сес чыл хой кадарып келгеш, бо байлак дуржулганы өскелерден өөренип, ажылынга мергежилин бедидип тургаш, чедип алган.

Хоочун хойжулар бо чылын 390 баш хураганны хүлээп алгаш, ону кыштан хүр ажылары-биле чайгы, күскү семиртилгени эки чорудуп, кышка хынамчалыг белеткенип, өскелерге үлегерин көргүзүп турарлар.

Т. ХЕРТЕК.

МАШИНА-ДАА КИЧЭЭНГЕЙ НЕГЭЭР

Амгы үеде бистиң чуртка чер ажылын улам хөгжүдеринге кедээ ажыл-агый техниказын чөп ажыглаары улуг ужур-дузалыг болурун СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде онаалап айыткан.

Кедээ ажыл-агыйга улам-на нарын, улам улуг күчүлүг машина-техниканы чурттуң үлетпүрү берип турар. Оларның аразында улуг күштүг «К-700», «К-700А» болгаш «К-701» дээр тракторлар база бар. Бир эвес бо чаа машиналарны чөп ажыглаар, дүрүм ёзугаар ажаап, кадагалаар болза, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 30—35 хуу улгаттырар болгаш кедээге эргежок чугула профессияның дыка хөй кижилерин өске ажылдарга хостаар аргалыг.

Ынчалза-даа бистиң республиканда ындыг тракторларны долу күжү-биле ажыглавайн турарының факт-барымдааларлары хөй бооп турар. 1977 чылда бир тракторга онааштыр чижек санныг 1981 гектар азы ээлчегде-ле 11 гектар онаажып турган. Тодаргайлаарга, бир чылда-ла бир трактор 100-тен бичии-ле хөй хүннерде ажылдап турган-дыр. Ол хире улуг күштүг «аң аъттарның» курлавырларын чедир ажыглавайн турарының чылдагааны чогум чүдел?

Чоокта чаа республиканың чамдык ажыл-агыйларынга, ооң иштинде «Шамбалыг» совхозка «Кировец» тракторларны канчаар ажыглап турарын хынап көрген.

«Шамбалыг» совхозтуң кол инженеринге чоокта чаа ажылдап кирген М. Моңгуш «К-700» тракторларның чүгле бежиниң техниктиг паспорттарын көргүскен. Арткан үш тракторнуң паспорттары ооң мурнунда-ла ис чок читкен болган. А техниктиг паспорт дээрге тракторну эдиктир ажылдатканын, техниктиг хайгааралын, кылган ажылын айтыр эң чугула документ болгай. Бар паспорттарның чүгле ийизинде тракторларның кандыг ажылдарны кылганын демдеглээн боордан башка, өскелеринде кандыг-даа демдеглелдер чок болган.

Ол ышкаш сес тракторнуң ийизи шын эвес ажыглааныңың түңнелинде ажыл чок, аңаа турар болган. А ол үеде күскү аңгыс андарылгазы кидин-түлүк чоруп турган. Машина-техниканың чогуур документациязын чедир кылбас деп чүвениң уржуу ол-дур.

Амгы үениң чаа, нарын техниказы аңаа шыңгыы кичээнгейлиг болурун негээр. Чогумна ооң ужурундан «Шамбалыг» болгаш өске-даа ажыл-агыйлар «Сельхозтехника»-биле чогуур керээни чарган. «Сельхозтехниканың» Кызылда каттыжыышкыны-биле керээ чаргаш, «Шамбалыг» совхозтуң удуртукчулары, аңаа бир автомашинаны безин «ачыладып мундуруп» каан турган. Ынчалза-даа «Сельхозтехниканың»-даа, «Шамбалыгның»-даа талазындан чаа тракторларга чогуур хайгаарал, хандырылга чок болган.

Бир эвес техниктиг хандырылганың технологтуг негелделерин ыяк сагып, паспорт, документилерге кылдынган чүүлдерни ыяап-ла демдеглеп тургаш, ажыглаар болза, «Кировец» ышкаш чаа тракторлар септелге чокка 4000 мотор-шак азы 2 чыл уламчыр тура дүшпейн, ажылдаар аргалыг.

«Шамбалыг» совхозка тракторларны хынап турда, эдикчи-мастер О. Моңгуш бир машинаның демдеглел журналын көргүскен. Ында бижээни-биле алырга, тракторнуң техниктиг ажаалдаларының хуусаалары барымдаалаттынмаан, дыка узамдыгыышкынныг болган. А Хомушку Күдер-оолдуң хүлээп алган трактору № 2 теххайгааралды ийи удаа кылганының аразында 240 мотор-шак ажылдаар ужурлуг турган болза, 290 деп бижип каап. Ол чүл дээрге, үстү чедир кутпаан, белдирлерни чогуур үезинде чагбаан болгаш одалга насозун хынаваан деп чүвени айтып турар-дыр. Тракторну хынап, үзеп-чаарының ажылдарын мастерскаяга кылыр ужурлуг. А шамбалыгжылар ол бүгүнү ажык шөлге кылып турар-дыр. Үстүнде азы үнген О. Моңгушта чүгле бедүүн 3 дылгүүрден өске кандыг-даа херексел чок болган. Эдикчи-мастерде электролит, аккумулятор, дугуй хейин хынаар херекселдер безин чок болган. Ооң ужурундан чогуур параметрлер хемчээлинден артык азы четпес болгулааны хыналдадан илерээн. Чижээ, дугуйлар иштиниң базыышкыны 1,4-тен 1,8 атмосфера чедир чайгылыышкынныг, вентилятор куру кошкак, аккумуляторнуң ажаалдазы четпес болган. Аккумуляторларны 60 шак болгаш-ла, азы неделяда бир удаа хынаар ужурлуг турда, эдикчи-мастерниң бодунда электролит болгаш холумак чок, арыг сут безин чок болган.

Үстүнде айыттынган болгаш өске-даа четпестер «Сельхозтехника» каттыжыышкынының ажылдакчыларының харысаалга чогундан боop турганы илерээн. Ынчалза-даа совхозтуң бодунуң механизаторларының техникага камныг, кичээнгейлиг болурун чедир билбейн турарындан база хамаарыжып турар. Олар техниктиг ажаалга-хайгаарал кылыр дээнде чүгле маслонуң болгаш сугнуң деңнелин көөр, тракторнуң белдирлериниң, кол-кол кезектериниң байдалын, канчаар ажылдап турарын хынавас. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, «Кировец» деп амгы үениң болбаазын машиназын чүгле кыры-биле хайгаарап көөрлер. А ол канчап-даа таарышпас чорук-тур. Машина-техникага база-ла доктаамал хайгаарал херек болгай.

Бир эвес совхозтарның механизаторларының, тускай эртемниглериниң болгаш «Сельхозтехниканың» ажылдакчыларының талазындан кедээ ажыл-агый машиналарынга хайгааралды күштелдирип, чогуур дүрүм ёзугаар кадагалап, ажаар болза, техниканың ажыктыы, ооң ачызында алыр орулга улам улгадыр деп чүвени амыдырал көргүзүп турар. Ынчан «Кировецтер»-даа үр үеде, үрелиишкин чокка, улам ажыктыг кылдыр ажылдап шыдаар.

Г. ТУТЫНИНА,
Тываның күрхайгаарал лабораториязының килдис эргелекчизи.

...ХҮЛЭЭЛГЕЗИН МЕДЕРЕЛДИГ КӨӨР

Чоокта чаа Улуг-Хем районнуң төвү Шагаан-Арыг хоорайга мөзү-шынар кижизидилгезинге холбаштыр эртем-практиктиг конференция болуп эрткен. Аңаа СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи В. Н. Комбуй, райкүүскомдаргазының оралакчызы С. Б. Монгуш, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Д. Х. Ооржак, районнуң прокурору Б. К. Свердюков, улус судунуң улуг судьязы Т. Т. Белова болгаш өскелер-даа тус-тузунда бедик утка-шынарлыг илеткелдерни кылган.

СЭКП райкомунуң секретары З. М. Лакпаның «СЭКП-ниң XXV съездизи болгаш ажылчы чоннарның мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларының дугайында» аңаа кылган дыңнадыын моон адаанда парладывыс.

Коммунизм тургузуушкунунуң экономиктиг болгаш социал-политиктиг сайзыралының бо үезинде кижилерниң чүтле эртемниг болгаш тускай мергежилдиг болурундан аңгыда оларның бедик моральдыг мөзү-шынары чугула.

Кижи бүрүзүнүң культурлуг, чараш аажы-чаңныг болурунга мөзү-шынар кижизидилгези кол рольдуг. Бистиң партиявыс, Совет чазаавыс социал институттар (өг-бүле, школа, дээди өөредилге черлери, күш-ажылдың болгаш өөредилгениң коллективтери, культура, албан черлери) дамчыштыр кижи бүрүзүн коммунистиг идеалга чаңчыктырары-биле кижизидилге ажылын чорудуп турар. Ол дугайын СЭКП-ниң XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиргине секретары Л. И. Брежнев мынча дээн: «Амыдыралга идепкейлиг туруш дег, сөглээн сөс-биле ажыл-херектиң карышпазы хүн бүрүнүң нормачыжээ апаар, ниитилел хүлээлгезин медереллдиг көөр чорук дег кижиниң өрү көдүрер чүве чок. Ындыг турушту ажылдап кылыры — мөзү-шынар кижизидилгезиниң сорулгазы».

Бо сөстерниң утказын хандыр бодаар болза, мөзү-шынар кижизидилгезиниң деңнелиндеп дыка хөй чүүл хамаарылгалыг болурун, чүнүң-даа мурнунда оңгу беш чылдың чугула сорулгаларының бирээзи — ажылдың бүдүрүкчүлүү болгаш продукцияның шынары дээш долу күш-биле ажылдаарын кижи бүрүзү билебээр. Ажылдың бүдүрүкчүлүү, продукцияның шынары — чүгле экономиктиг айтырыг эвес, а мөзү-шынар кижизидилгезиниң база чугула айтырыы болур. Эки мөзү-шынар, чараш аажы-чаң — чер кырынга баштайгы базымнардан эгелээш, кижиниң бүгү ажыл, амыдыралының дургузунда кайгамчык үнелел-дир.

Партияның XXV съездизиниң айтышкыннарын болгаш СЭКП ТК-ның өске-даа доктаал, шиитпирлерин удурткулга болдургаш, районнуң партия организациязы коммунистерни, бүгү ажылчы чонну марксисчи-ленинчи өөредигге, оларны патриотизмге болгаш интернационализмге, кижилерниң ажыл-херээнде, аажы-чаңында эргиниң артышкыннары-биле эптеш чок болурунга кижизидер ажылды организастап турар.

Сөөлгү үеде районнуң совхозтарының партия организациялары, бүдүрүлгелер, албан организация черлери чоннуң мөзү-шынар кижизидилгезинче элээн сагыш салып турар апарганы өөрүнчүг. Инженер-техниктиг ажылдакчыларны, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин чон ортузунга кижизидилге ажылын чорударынче хаара тудуп, ажылчын аңгының аныяк салгалын коллективниң ажыл-ижинге харыысалгалыг болурунче угланган лекция, беседа пропагандазының ролюн бедидери СЭКП райкомунуң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар.

Кижизидилгени комплекстиг чорудар

Мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларын партия, профэвилел, комсомол хуралдарынга болгаш күш-ажылчы коллективтерге сайгарып турар. Чижээлээрге, промкомбинатта (директору П. С. Карманович, партия организациязының секретары А. Е. Береговой) ук ажыл бедик деңнелде турар, аныяктарга күш-ажылдың хоочуннары — дагдыныкчыларны быжыглаан. Дагдыныкчы Санчап Эрес-оол бодунга үш аныяк ажылчынны дагдынгаш, ажылының дуржулгазын, мергежилинде ажыглап турары уран аргаларны дамчыдып берип турар. Бо коллективте ындыг дагдыныкчылар хөй. «Колючка» деп шүгүмчүлелдиг хана-солунга коллективтиң ажыл, амыдыралында четпестерни чырыдары чаңчыл болган.

1977 чылда Ак-Туруг суурга «Эрги, чаа ёзулалдар» деп темага кежээ эрткен. Аңаа 300 ажыг кижи чыылган. Чамдык кижилер эрги, чаа ёзулалдар дугайында үнелиг санал-оналын бергилээн. Ол ышкаш «Хөй-ниитиниң корум-чурумун сагыры — совет кижи бүрүзүнүң хамааты хүлээлгези» деп темага суурнуң бүгү чонунуң хуралын эрттирген. Аңаа 400 ажыг кижи келген. Бо чижектиг кежээлерни, хуралдарны, ужуражылгаларны эрттиргилээниниң соонда, ук суурда корум-чурум элээн быжыккан.

Мөзү-шынар кижизидилгезиниң талазы-биле Көк-Чыраа, Иштии-Хем, Арыг-Бажы сес чыл школалары кескү ажылдарны чорудуп турар. Эрткен өөредилге чылында Көк-Чыраа школазынга мөзү-шынар кижизидилгезинге болгаш өөреникчилерниң эрге-хүлээлгелериниң дугайында 178 лекция, беседаны кылган. Кайда кижизидилге ажылы болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумунуң талазы-биле ажыл доктаамал чоруп турар болдур, ында ажылдың бүдүрүкчүлүү, продукцияның шынары эки болур. Ындыг коллективтерге райпромкомбинатты, Арыг-Үзүү ажылчын кооперациязын, Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазын, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырында хойжулар бригадазын хамаарыштырып болур.

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү бузуглап, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир, арага-дарыже сундугар, оорлаар чоруктарга удур демисежир профилактика чөвүлелдери чурттакчылыг черлер бүрүзүнде ажылдап турар. Ынчалза-даа ажыл чогуур деңнелинде эвес. Профилактика эрттиргениниң түңнелинде илерээни: районда 246 кижи доктаамал ажыл, өөредилге чок, 183 өг-бүле арагаже сундугар, хөй-ниитиге ажыктыг ажыл кылбайн турарындан чедимчес байдалда, 70 элээди оолдар, уруглар өөредилгезин ара кагтан болгаш 63 элээди оолдар кем-херек үүлгедип болурунга чедир чуруму баксыраан болуп турар. Бо саннар чүнү көргүзүп турарыл? Мөзү-шынар талазы-биле чогуур үезинде кижизиттинмээн кижилер-дир. Оларны учётка ап, хемчеглерни ап чорудуп турар.

Районда дыка хөй арагачыларны учётка алган. Бо чылдың тос айларында оларның чамдыктары эмнеткен болгаш эмнедип турар. Ынчалза-даа арагалаашкынга удур ажыл чорудар комиссияның ажылы чогуур деңнелге четпейн турар. Шагаан-Арыг хоорайда, Хайыракан, Чаа-Хөл суурларда арагалаашкын уржуундан кем-херек үүлгедиглери ам-даа эвээжевээн.

Коммунистиг партия болгаш бистиң күрүне совет улустуң материалдыг чаагай амыдыралын экижидеринге эвээш эвес чүүлдерни кылып турар. Ол сорулгаларны моон соңгаар-даа чайгылыш чок боттандырары бистиң хүлээлгевис. Ынчалзажок кижилерниң материалдыг аргаларының өзүлдези оларның идепкей, мөзү-шынар болгаш культурлуг деңнелиниң өзүлдези-биле доктаамал тудуш харылзаалыг болурун чедип алыры эргежок чугула.

Партия, профэвилел, комсомол организацияларының, бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының кичээнгейин чонну, ылаңгыя аныяк салгалды мөзү-шынар кижизидилгезинге хаара тудары кол сорулгаларның бирээзи. Ол ышкаш ажыл шагы үзер, арагалаар чоруктарны болдурбас дээш шыңгыы ажылдарны чорудары негеттинип турар. Чоннуң культурлуг дыштанылгазын организастаары, мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыглары-биле холбашкан күш-ажылчы байырлалдарны, ёзулалдарны, кежээлерни удаа-дараа эрттирери, ажылчы чоннуң сонуургалын хандыр өөренири ажылывыстың сорулгазы болур.

ЛЕКТОРЛАРГА — ХҮНДҮЛҮГ АТ

1978 чылдың октябрь 19-та үндүрген Чарлыы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму «РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тургузар дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1964 чылдың май 26-да Чарлыын лекторларга база хамаарыштырган.

Чаа Чарлыкка дүүштүр РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты чоннуң ортузунга политиктиг болгаш эртем билиглерин нептередиринге үр үеде идепкейлиг ажыл-чорудулгазы дээш, марксисчи-ленинчи теорияны, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң политиказын, эртем-техниканың чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы, уран чүүлдү база литератураны пропагандалаарынга, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге улуг ачы-хавылазы дээш «Билиг» ниитилелиниң кежигүнү лекторларга, а ол ышкаш лекция пропагандазының деңнелин бедидеринге база ону организастаарын экижидеринге эң шылгарап келген оон-даа өске кижилерге база тывсыр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1978 чылдың октябрь 19-та үндүрген Чарлыын «РСФСР-ниң Дээди Совединиң Ведомостарынга» долузу-биле парлаар.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БӨГҮН — КАТТЫШКАН НАЦИЯЛАР ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ ХҮНҮ

Чыл бүрү октябрь 24-те делегей Каттышкан Нациялар Организациязының хүнүн демдеглээр.

КНО-ну тургускан хүнден бээр үүе чылдың үштүң бир кезии эрткен. Делегейниң ол организацияны таарымчалыг чугула рольду ойнааш, кижи төрелгетен хогжүлдезиниң төөгүзүнде быжыы-биле кирген төөгүлүг дуржулга көргүзүп турар деп, КНО-га идиг бээриниң Совет ассоциациязының даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү В. Г. Трухановский СЭТА-ның корреспондентиниң-биле беседазынга чугаалаан. Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияны, ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында керээни, Чоокку Чөөн чүкке таарыштыр тайбың шиитпирлээшкинниң негелделериниң дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын хүлээп алганы ышкаш, КНО-нуң ындыг акциялары таарымчалыг үнелээшкинге төлептиг болуп турар. КНО-нуң чогуур өске-даа таарымчалыг дыка хөй шиитпирлери бар.

Бистиң үевисте делегей дүрген өскерлип турар. Бир эвес 1945 чылда КНО-нуң Уставының адаанга 50 чурт адын салган турган болза, ам КНО-нуң Нью-Йоркта бажыңының баарында организацияның кежигүннери — 150 чурттуң туктары кийискип турар. Дыка хөй улустар колониализмниң кинчи-бектерин ап октааш, хамаарышпас чорукту чедип алган болгаш КНО-нуң кежигүннери болу берген. Ол чорук Каттышкан Нациялар Организациязынга политиктиг байдалды боттуу-биле өскерткен.

Бо чылын КНО дыка идепкейлиг хөделип турар. Ооң кичээнгейи амгы үениң эң чугула айтырыынче — чепсегленишкинниң дүжүрерниң айтырыынче угланган. КНО-нуң Кол Ассамблеязының май-июньда болган тускай сессиязын чепсегленишкинни дүжүрер дугайында айтырыгга шуут тураскааткан. Улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарының талазы-биле бодунуң политиказынга шынчы Совет Эвилели чугула саналдарны киирген.

Совет саналдар эң чугула сорулганы чедип алырынче — боо-чепсекти, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти кызыгаарлаарынче, кызырарынче болгаш хоруурунче угланган. Хөй-хөй чурттарның хөй-ниитизи ынчангаш харын ол саналдарны чүүлдүгзүнүп уткаан. Ол саналдарны боттандырары делегей харылзааларынга дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының херээн быжыглап, ханыладып база калбартып болур ийик.

Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкының быжыглаарының херээнге-даа, чепсегленишкинни дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээринге-даа КНО улуг рольду ойнаар апаар дээрзин Совет Эвилелинде билип турар. Буянныг чаагай ол херекке хамаарыштыр ССРЭ КНО-га эң улуг деткимчени көргүзер бодалдыг.

БЕЛЬГИЯНЫҢ ЧАА ЧАЗАА

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Социал-христиан партияның төлээлекчизи П. Ванден Буйнантстың тургусканы Бельгияның чаа чазаа даңгырак хүлээп алган. Экономиктиг болгаш ол кавының айтырыгларының талазы-биле чагырыкчы коалицияның иштинге болган чөрүлдээлер ужурунда бо чылдың октябрь 11-де халашкан Л. Тиндеманстың чазаандан чаа чазактың составы херек кырында чүнүң-биле-даа ылгалбайн турар.

Премьер-министр П. Ванден Буйнанте национал камгалалдың министриниң эргедужаалын бодунга арттырып алган. Премьер-министрниң оралакчызының эрге-дужаалынга юстиция министри Р. Ван Элсландыны томуйлаан.

Ында демдеглеп турары-биле алырга, чаа чазак түр чазак болур болгаш кыска хуусаа иштинде турар. Ооң кол сорулгалары болза күрүнениң конституция реформазын белеткээри, парламентиге ээлчег чок соңгулдаларны чорудары, чуртта экономиктиг болгаш социал байдалды экижидер талазы-биле дарый хемчеглерни ап чорудары болур деп, чаа президент-министр медеглээн.

Элээн каш айтырыгларның талазы-биле шыңгыы чөрүлдээлерниң барыын ужурундан чурт хуусаа бетинде парламент соңгулдаларындан чайлап шыдавас деп, ол демдеглээн.

Конституция реформазының төлевилелин чоокку ийи айның дургузунда парламентиге киирген турар. Конституция реформазын чүүлдүгзүнүп көөрү парламентиниң тарадырынга чайгаар чедирер ужурлуг болганда чаа чазактың эрге-чагыргага турарының хуусаазы парламентиден хамааржыр деп, оон ынай П. Ванден Буйнантс чугаалаан.

ССРЭ-НИҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ ТУТКАН

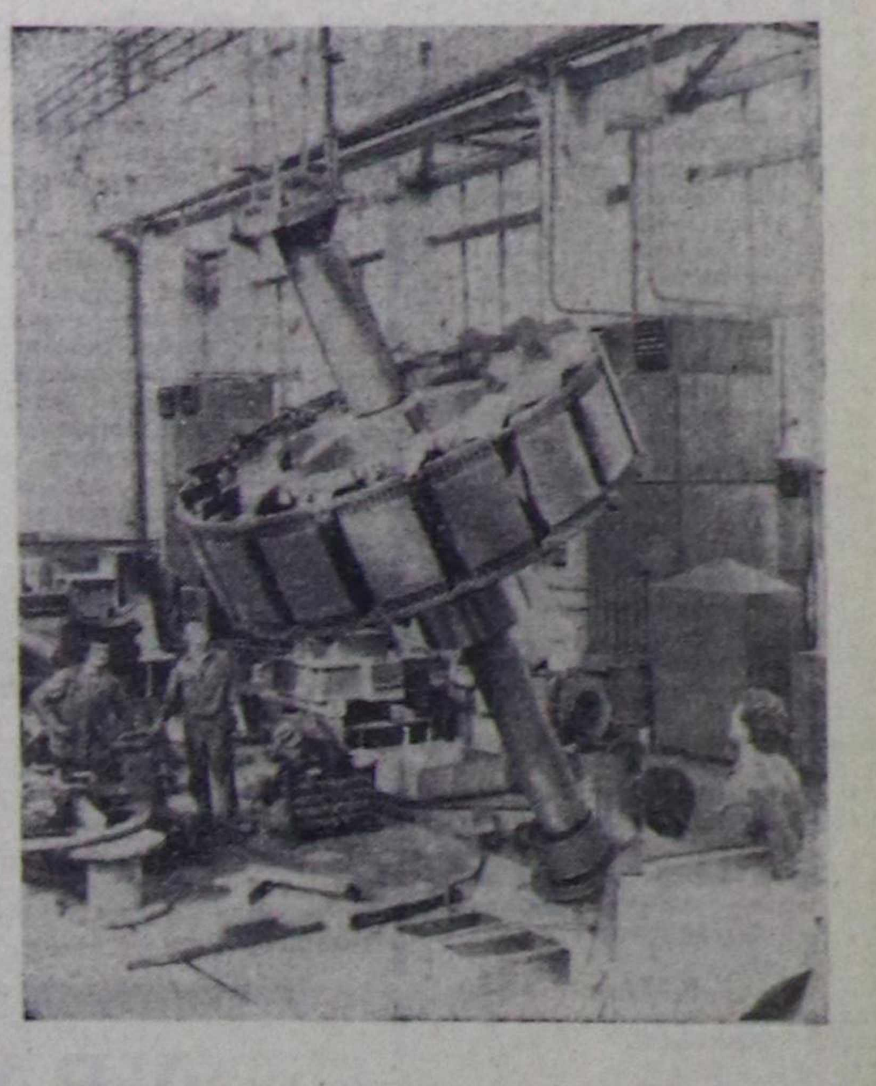

Софияның В. Коларов аттыг чондурар техника заводу болза Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле тудкан найысылалдың улуг бүдүрүлгези болур. Ленинградтың «Электросила» заводу-биле ол сырый харылзаалыг. Бо завод продукциязының барык үштүң ийи кезиин ССРЭ-же үндүр садып турар.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

КАРЖЫ ҮРЭЭН

БЕРЛИН. (СЭТА). ГФР-ниң бундестагының президентизинге Барыын Берлинниң чагырыкчы бургомистри Д. Штоббени соңгааны болза «Берлин (Барыын) ГФР-ниң тургустунган кезээ болбас болгаш ооң чагыргазында турбайн турар деп айыткан 1971 чылдың сентябрь 3-те чарган дөрт талалыг дугуржулганы каржы үрээни болур» деп дыңнадыгны АДН агентилел нептереткен.

ГФР-ниң конституция-эрге хүлээлгелерин Барыын Берлинниң чагырыкчы бургомистриниң күүседип турарын Барыын Берлинге хамаарыштыр ГФР-ниң хоойлута удур, семээшкининиң күштелгени кылдыр үнелеп көрүп болур деп ол дыңнадыгда айыткан.

АРААТАНЗЫГ ЧЕПСЕКТИ ХОРУУР!

Нейтроннуг чепсектиң «кол кезектерин» бүдүрүп эгелээр болгаш НАТО-нуң барыын-европейжи чурттарында туруп турар ракета болгаш артиллерия чепсээниң чамдык системаларын нейтроннуг дайынчы чепсек-биле чепсеглеп болур кылдыр чаартып кылыр дээн АКШ-тың администрациязының шиитпири делегейде улуг килеңнээшкинни болдурган. Ол айыылдыг шиитпирни янзы-бүрү чурттарның хөй-ниитизи ядролуг чепсектиң ол чаа хевирин хоруурун негеп турар делегейниң улустарынга турамыккай чөңгээлээшкин, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дээш демисежип турар планетаның хөй миллион кижилериниң тура-соруун тооп көрбээни кылдыр үнелеп көрген.

Праганың «Руде право» солуну мынча деп бижээн: Ак бажыңның чаа базымы бүгү делегейде буруу шапкан араатанзыг чепсекти комплекстиг бүдүрериниң оруунче АКШ-тың шилчээниниң айыылдыының дугайын чигзиниг чокка херечилеп турар. Ооң-биле холбаштыр нейтроннуг бомбага удур бүгү делегей шимчээшкиниң улам ыңай күштелдирери улам-на улуг ужур-дузалыг болу берген.

Ол шимчээшкинге янзы-бүрү политиктиг угланыышкынның чаа-чаа, организациялар болгаш партиялар каттыжып турар дээр дугайын бүгү диптерден кээп турар дыңнадыглар херечилеп турар. Нейтроннуг чепсекти бүдүреринге болгаш боо-чепсекти эндере бүдүреринге удурланган резолюцияларга ниитизи-биле ам 700 миллион ажыг кижи ат салган. Ат салганнарның саны соксаал чокка өзүп турар.

Нейтроннуг чепсектиң «кол кезектерин» бүдүрерин эгелээр деп АКШ-тың президентизиниң шиитпирин ГДР-ниң найысылалында үнүп турар «Нойес дойчланд» солуну «АКШ-тың президентизи нейтроннуг чепсекке дайынчы октарны бүдүрерин чөпшээрээн» деп тодаргайлаан. Ол шиитпир бүгү-ниитиниң дүвүрээзинин болдурган. Нейтроннуг бомбаны шуут бүдүрер дугайында айтышкынны дорту-биле бербээн-даа болза, чаа хемчег ону бүдүреринге арганы ажыдып берген деп, «Берлинер цайтунг» бижээн.

Барыын Европада туруп турар ядролуг чепсектиң чамдык системаларын оларны нейтроннуг ядролуг октар-биле чепсеглеп болур кылдыр чаартып кылыр дугайында шиитпир-биле холбаштыр албан ёзузу-биле сагыш човаашкынны Нидерландының чазаа илереткен. Даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде мынча деп бижээн: «Нейтроннуг бомба деп адаар чүүлдүң кезектерин бүдүрүп эгелээрин АКШ-тың чазааның эргежок чугула деп санааның дугайында медээ чазактың сагыш човаашкынын болдурган».

АКШ-ка нейтроннуг бомбаны бүдүрериниң аргазын президент Картер база катап ажыдып берген деп, Лондонуң «Дейли мейл» солуну онзалап демдеглээн. Дж. Картерниң айтышкынын «ядролуг ок-чепсектиң чаа хевирлерин бүдүрерин чүүлдүгзүнгени болур» деп бодунуң ээлчээнде «Файнэншл таймс» адаан. Нейтроннуг чепсекти калбартып чорудары ядролуг дайынның өскүп үнеринге чиги-биле чедирип болур деп, «Таймс» солун сагындырган. Ындыг айыылзыныышкынны Италияның «Мессаджеро» солуну база илереткен. «Нейтроннуг чепсек аңаа дайынны ядролуг дайынче дүрген өскүдүп кииреринге арганы бериптер ийик» деп, ол солун бижээн.

АКШ-тың администрациязының шиитпирин «нейтроннуг бомба-биле коргударын база катап эгелээни» болгаш ядролуг боо-чепсекти көвүдедириниң оруунга чаа базым кылдыр француз «Юманите» солун үнелеп көрген.

Америк администрациязының айыылдыг хөделиишкининге ГФР-ниң хөй-ниитизи килеңнээн. Нейтроннуг бомбаны бүдүреринге болгаш ону барыын-герман девискээрге тургузарынга ГФР-ниң чазаа шиитпирлии-биле удурланыр ужурлуг деп, Соңгу Рейн-Вестфалия черниң шериг албанын эрттирерине удурланыкчыларның интернационалы деп тайбыңның немец ниитилелиниң медеглелинде айыткан. Мюнхенниң чурттакчылары ноябрь 11-ден 19-ка чедир тайбыңның неделязын эрттирер деп шиитпирлээн. Ооң үезинде нейтроннуг бомбага болгаш массалыг узуткаашкын чепсээниң өске-даа хевирлеринге удур демиселдиң лозуңнары-биле митингилерни болгаш чыскаалдарны эрттирер. Чурттуң хөй-ниитизиниң кол организациялары ол хемчеглерге киржириниң дугайын чөпшээрежип турарын медеглээннер.

«АКШ-тың президентизи нейтроннуг бомбаны бүдүреринге оруктуажыткан» деп эгелиг дыңнадыында Токионуң «Нихон кэйдзай» солуну «НАТО-нуң чурттарында-даа, АКШ-тың бодунда-даа нейтроннуг бомбаны бүдүреринге удурланыышкыннар өскен» деп демдеглээн. «Херектиң ужуру чүл дээрге, нейтроннуг бомбаның кезектерин бүдүрүп эгелээри болза нейтроннуг чепсекти нептередириниң оруунга бурунгаар базым болур» деп, «Токио симбун» айыткан.

Каттышкан Штаттарда Ак бажыңның шиитпири килеңнээшкиниг чорукту көвүдеткен. Нейтроннуг бомбаны бүдүрериниң планнарынга америк улус шиитпирлии-биле удурланып турар. Ол бомбаны бүдүрүп үндүрери ракета-ядролуг боо-чепсектиң контроль чокка эндере бүдүрүлгезин көвүдедиринге чигзиниг чокка чедирер деп, АКШ-тың сураглыг хөй-нинти ажылдакчызы Ричард Морфорд медеглээн. Бөдүүн американнар чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле боттуг депшилгени чедип алыры дээш демисежип, администрациядан боо-чепсектиң чаа системаларын көвүдедиринден ойталаарын, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле тодаргай ажыл-херекке шилчиирин негеп турарлар деп, ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ДОКПАК — БУРЖУАЗ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ДЕМДЭЭ

Барыын чүкте «демократия» — чагырыкчы аңгының эвээш санныг төлээлекчилеринге эгээртинмес байлак болгаш артык эргелер болур, а ажылчы чоннарга, социал дең эрге болгаш хамааты хосталгалар дээш демиселчилерге ол — полицейлерниң докпактары, кара-бажыңнар, хан тегүүшкүннүг шаажылалдар болур.

«Хостуг делегейниң» чурттарында кончуг улуг, эки чепсегленген суд-шииткекчи аппарат бар. Ооң сорулгазы болза, амгы үениң капиталистиг делегейинде чөптүг эвес чорукка удур таарзынмас чоруктуң кандыг-даа илерээшкинин каржызы-биле базары болур.

ЧУРУКТА: докпак — Барыын чүкте корум-чуруум камгалакчыларының кол «барымдаа чүүлү» болур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КЫДАТ ШОВИНИСТЕРНИҢ ПЛАНЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Пекинниң болгаш оон талалакчыларының Пномпеньде доктаамал ажыглап турар эрги болгаш билдингир аргалары болза нүгүлдээшкин болгаш кегедээшкин болур деп, редакция чүүлүнде «Куан дой нян зан» солун бижээн.

Пекинден үнүп турар хоп-меге калчаалыг болган тудумна оларның хөделиишкиннери улам-на каржы-дошкун болгаш кара сагыштыг боор турар деп, солун демдеглээн.

Делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи Пол Поттуң — Иенг Сариниң кампучи бөлүүнүң чорудуп турар өлүрүкчү политиказын буруу шаап, Мурнуу-Чөөн Азияга бодунуң тергиидекчи, эжелекчи, улуг күрүнесирек стратегиязын боттандырып чорудар сорулга-биле Пномпеньде бодунуң чалчаларын ажыглап турар Пекинниң чагырыкчы бөлүктериниң каржы-дошкун, кара сагыштыг ужур-утказын сойгалап илерелип турар. Пекинде-даа, Пномпень-даа «Кампучияже улуг шаап халдаашкынны Вьетнам белеткеп турар» деп адаар хоп-меге шуугаазынны үндүргеннер. А оон-биле кады Кыдат боду вьетнам-кыдат кызыгаардан 8—10 километр черде девискээрлерже боттарының улам-на хөй санныг шериглерин, шериг чепсек-херекселдерин чорудуп, шериг өөредилгезин эрттирип, оңгулар казып, быжыглаашкыннар тудуп турар.

Пекинниң айтышкыны-биле кампучи реакционерлер он-он дивизияларны, хөй санныг танкыларны, артиллерияны, боо-чепсекти кыдат чөвүлекчилерниң командылалы-биле Вьетнамга удур чаа шериг халдаашкыннарын чорудары-биле вьетнам кызыгаарның чоогунда мөөңнеп турар.

Кыдат пропаганда «Вьетнам Коммонгсом дээр кампучи портче халдаашкынны кылыр деп турар» дээр дугайында шуугаазынны үндүрүп турда, Вьетнамга удур шериг халдаашкыннарын чорударынга бодунуң талалакчыларынга дузалаары-биле ол портче боо-чепсекти, ооң иштинде ээр артиллерияны болгаш танкыларны эккеп, кыдат корабльдер удаа-дараа кээп турар. Вьетнам балыкчыларга удур үзүктел чок чөңгээлээшкиннерни болгаш кем-буруулуг үүлгедиглерни чорудуп, кыдат корабльдер Вьетнамның девискээр сугларын үреп келгеннер.

«Вьетнам Кампучияга эргилде чорудар деп турар» дээр дугайын Пекин чарлап турар үеде, Кыдат хоралакчы ажыл-чорудулганы чорудары-биле болгаш корум-чурум чок чорукту болдурары-биле шпионнарны болгаш диверсантыларны Вьетнамче чажыды-биле чорудуп турар. ВСР-ниң кызыгаар чоогунда районнарга үймээннерни организастап чорудары-биле мурнунда Вьетнамга чурттап турган болгаш Кыдатче дезип чоруткан кыдат националдыг он-он муң кижини Вьетнамче чорударын ол планнап турар.

Пекинниң бүгү хоп-мегелери кыдат удуртукчуларының кара сагыштыг бодалдарын болгаш хөделиишкиннерин чажырарынче угланган деп, солун онзалап демдеглээн. Херектиң ужуру чүл дээрге, амгы үеде Вьетнамның чөптүг туружу болгаш оон чорудуп турары тайбыңның, кады ажылдажылганың болгаш найыралдың даштыкы политиказы делегейниң хөй-ниитизиниң, чүнүң-даа мурнунда Мурнуу-Чөөн Азияда хөй-ниитиниң чүүлдүгзүнүүшкүнүң болгаш деткимчезиниң кежангызындан артыкка алганы болур. Оон-биле кады Пекинниң Вьетнамга удур, социалистиг чурттарга удур угланган өжээнниг политиказы, дайын кыпсып үндүреринче ооң кыйгырыы бодунуң барык бүгү өңнүктерин чидирер болгаш бодун чааскаанзыраадырынга чедирер ындыг байдалды болдурган. Кыдаттың талазында чүгле кампучи чалчалары болгаш империализмниң база делегей реакциязының күштери артып калган.

Пропагандисчи шуугаазыннар-биле, кыдат төлээлекчилерниң Вьетнамны хоптап турганы, даштыкы чурттарже хөй удаа чоруп келгени-биле Пекин бодунуң улуг күрүнесирек, тергиидекчи болгаш эжелекчи политиказын чажырып чаап шыдавас деп, түңнелинде «Куан дой нян зан» солун бижээн.

МЕДЭЭЛЕР

Соок — косметологтуң дузалакчызы

УССР-ниң Эртемнер академиязының эртемденнериниң Харьковтуң медиктери-биле кады кылганы чаа аппарат косметолог эмчилерниң дузалакчызы болу бээр. Ону криогенниг аппликатор дээр. Чамдык кеш аарыгларын эмнээринге ол дыка таарымчалыг. Ол приборнуң сүүр бажын, ооң иштинде шимчеп чоруп турар суук азот-биле 180 градус чедир соодуптар, эмчи аарыг черни ооң-биле эмнээрин таарыштырып турар. Баксыраан кешти аарышлыг эвес кылдыр ап каапкаш, ооң соонда чаа кеш-биле солуп кааптар. ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң медицинаның чаа техниказының талазы-биле комитеди ук аппаратты калбаа-биле үндүрүп эгелээр деп сүмелээн.

Физиктер болгаш медиктер Харьковка криогенниг херекселдерни чогаадып кылган, оларны чурттуң офтальмология, стоматология болгаш өске-даа медицина албан черлеринде ажыглап турар.

(СЭТА-ның корр.)

ХАРЬКОВ.

Дириг индикаторлар

Латвияның эколог эртемденнери долгандыр турар бойдустуң арыын хынаарының чаа аргазын сүмелээннер. Химиктиг анализтерден чыда калбас идегелдиг медээни берип болур микроорганизмнерни, үнүштерни болгаш насекомнарны олар шинчилеп көрген. Оларның дузазы-биле чижээлээрге, сугнуң шынарын тодарадып болур.

Суг дүвүнде черде чурттап турар «ручейниктер» кандыг-даа бүлүргей сугга шыдашпастар. Үлетпүр артынчылары-биле чемненир бактериялар, моллюскулар болгаш бичии рактар бар, суг шыгжамырлары хирленип баксырай бээрге, олар эндерлип кээрлер.

Сера, кальций, коргулчун, цинк бар хөрзүнну эндевес дириг индикаторлар база бар.

С. ШПУНГИН, СЭТА-ның корр.

РИГА.

Фергана шынаазында далай

Узбекистанда Фергана шынаазында тудуп турар кылымал далай — Андижанның суг шыгжамыры баштайгы чүс-чүс миллион кубометр сугну чыып алган.

Кара-Дарья хемниң унун боггаан бетон хананың узуну 965 метр болур. Ооң эң бедии 115,5 метр чедер. Кылымал далайга 1 миллиард 750 миллион кубометр суг чыглыр. Ол болза республиканың эң улуг 13 шыгжамырларында бөгүн мөөңнеттинип турар суг курлавырының үштүң биринден хөй. Ында 100 муң киловатт күчүлүг гидроэлектростанцияны база тудуп турар.

Андижанның суг шыгжамыры Кара-Дарья хемниң суунуң сезонда болгаш хөй чылдар дургузунда дең-дески эвес агарын ажып эртер арганы бээр. Узбекистанның болгаш ооң-биле кожа Киргизияның 400 муң гектар черин суг-биле ол хандырар. Фергана шынаазының ажыл-агыйлары ооң түңнелинде чыл бүрүзүнде 100 муң тонна ажыг хөвенни, хөй санныг виноградты, ногааларны, бахчи культураларын немей ап болур деп санап турар.

Андижанның суг шыгжамырларының [illegible] 1981 чылда чедер. Амгы үеде плотинаның бедии 80 метр четкен болгаш ында ыш үш миллион кубометр бетонну салган.

Ооң чоогунда гидротудугжулар хоорайы тургускан. Ооң чурттакчыларының саны 20 муң кижи ашкан.

Э. ХОДЖАЕВ, ПМА-ның корр.

ЭКИ БЕЛЕТКЕНИР

СЭКП ТК-ның бо чылын хүлээп алган «Бот-тывынгыр уран чогаадылганы улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалында мынчаар айыткан: «Клубтарның, Культура ордуларының болгаш бажыңнарының, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтерниң ажылының угаашыннарынче, оларның күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-чорудулгазы-биле харылзааларын быжыглаарынче бот-тывынгыр уран чүүлдүг кижилерниң идей-политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар кижизидилгезинге, оларның угаан-медерелинде эргиниң артышкыннарын чок кылырынга калбак ажыглаарынче онза кичээнгейни угландырар». Ынчангаш бо доктаалды удуртулга болдургаш, республиканың партия, совет органнары, культура ажылдакчылары бот-тывынгыр уран чогаадылганы улам ыңай хөгжүдер дээш калбак хемчеглерни ап чорудуп турар.

Чылдан чылче Тыва АССР-ниң уран чүүлү улам сайзырап олурар. Ооң бир чижээ найысылал Кызылдың бот-тывынгыр уран чүүл коллективтерниң ажыл-херээнден көрүп болур бис.

Кызылдың үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, транспорт, албан организация черлериниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлделерин органызастап эрттирери чаңчыл апарган. Бо талазы-биле улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүседикчи комитединиң культура килдизи биче эвес ажылды кылып турар. Хоорайның эрткен чылгы Улуг Октябрьның 60 чыл болган оюнга тураскааткан бот-тывынгыр уран чүүл коллективтерниң көрүлдезинге 18 коллектив киришкен. Аңаа моон мурнунда көрүлдеге киришпейн турган демир-бетон кылыглар заводунуң, сайгарылга баазазының болгаш өске-даа чамдык коллективтерниң бот-тывынгыр артистери идепкейлиг киришкеннер. Ол ышкаш хоорайның харылзаа бөлдиризиниң, Кызылдың үлетпүр садыының база аъш-чем садыының, республиканың херегленикчилер ниитилелиниң автобаазазының коллективтери эки белеткелдиг болганнар.

Ол көрүлдеге ниити ырның, танцының, үрер хөгжүм оркестрлериниң болгаш ыры ансамбльдериниң коллективтеринге хөй санныг, янзы-бүрү ажыл мергежилдиг кижилер киржип, боттарының уран талантызын бараалгатканнар. Хоорайның элээн хөй бүдүрүлге, транспорт, албан организация черлериниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери доктаамал ажылдап турар. Оларга Кызыл хоорайның харылзаа бөлдирин, столовайлар болгаш ресторанннар трезии, автотранспорт бүдүрүлгези, Кызылда аъш-чем садыы болгаш өске-даа коллективтерни хамаарыштырып болур.

Бо чылын хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң сөөлгү түңнел көрүлдези декабрьда болур. Ма-

Көрүлдеге уткуштур

[…]ык коллективтер амдыгааштан багай эвес белеткенип турар.

Орта бир чижек кылдыр Кызылдың аъш-чем садыының бот-тывынгыр уран чүүл коллективин кирип болур.

Кызылдың аъш-чем садыының каттышкан профэвилел комитединиң даргазы Нелля Михайловна Гуркина мынчаар чугаалап турар:

— Коллективте бот-тывынгыр уран чүүлдүң сайзыраарынче улуг кичээнгейни салып турар бис. Бисте ниити ырның, танцының, домра-дошпулуурнуң, ийи-чаңгыстың ырларының бөлгүмнери доктаамал ажылдап турар. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң удуртукчулары В. Нагорный биле В. Котенко олар боттарының опаашкан ажыл-херээнге ак сеткилдиин көргүзүп, бот-тывынгыр артистерни эки белеткел ажылын эки чорудуп келгеннер. Ынчангаш оларга хүндүткел улуг.

Бо коллективтиң бот-тывынгыр артистери хоорай көрүлдезинге чедиишкиннерлиг болуп турар. Эрткен чылгы көрүлдеге бо коллективтиң бот-тывынгыр артистериниң каас-чараш идик-хеви бирги чергениң дипломун, ниити ыр бөлүү ийиги чергениң дипломун алган.

Ам бо коллектив Ленинчи комсомолдуң 60 чыл болур оюнга тураскааткан «Комсомол мээң чалыы назыным» деп хоорайның уран чүүл көрүлдезинге багай эвес белеткенип турар. Танцы бөлүүнде 16 кыстар хаара туттунган болгаш олар молдав улустуң база амгы үениң чаа танцыларын белеткеп турар. А ниити ырның болгаш ийи-чаңгыстың-даа ырларының бөлүүнде белеткел багай эвес. Чаа Совет Конституцияның 27 чүүлүнде: **«Угаан-бодалдың үнелиг эртине чүүлдерин камгалаар, көвүдедир болгаш оларны совет кижилерниң мөзү-шынар база эстетиктиг кижизидилгезинге, культурлуг деңнелиин бедидеринге калбаа-биле ажыглаар дугайында күрүне сагыш салып турар.**

ССРЭ-де профессионалдыг уран чүүлдү болгаш улустуң уран-чечен чогаадылгазын хөгжүдерин бүгү хемчеглер-биле деткип турар» — деп айыткан.

Кызыл хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге белеткел ажылы чамдык бүдүрүлге, тудуг, транспорт, албан организация черлеринде кончуг кошкак чорупт турар. Маңаа тодаргай чижек кылдыр республика типографиязының коллективин ап болур. Олар ам-даа хоорай көрүлдезинге белеткенмейн турар. Коллективте бот-тывынгыр уран чүүлге хандыкшылдыг аныяктар хөй. Ында партия организациязы, комсомол комитеди бот-тывынгыр уран чүүлдү чогуур негелдезинге чедир сайзырадып тургузарынче кичээнгей салбайн турары хомуданчыг.

Шак мындыг янзылыг байдалды хоорайның өске бүдүрүлгелеринден — даараныглга комбинадындан, № 1, 2, 3 автотранспорт бүдүрүлгелеринден база көрүп болур.

Санныг хонуктар биллиртпейн эрте бээр. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң хоорай көрүлдези удавас. Ынчангаш аңаа бүгү коллективтер амдыгааштан эки белеткенир ужурлуг.

Х. ХЕРЕЛ.

УРАН ХОЛДАР БАРААЛГАДЫЫ

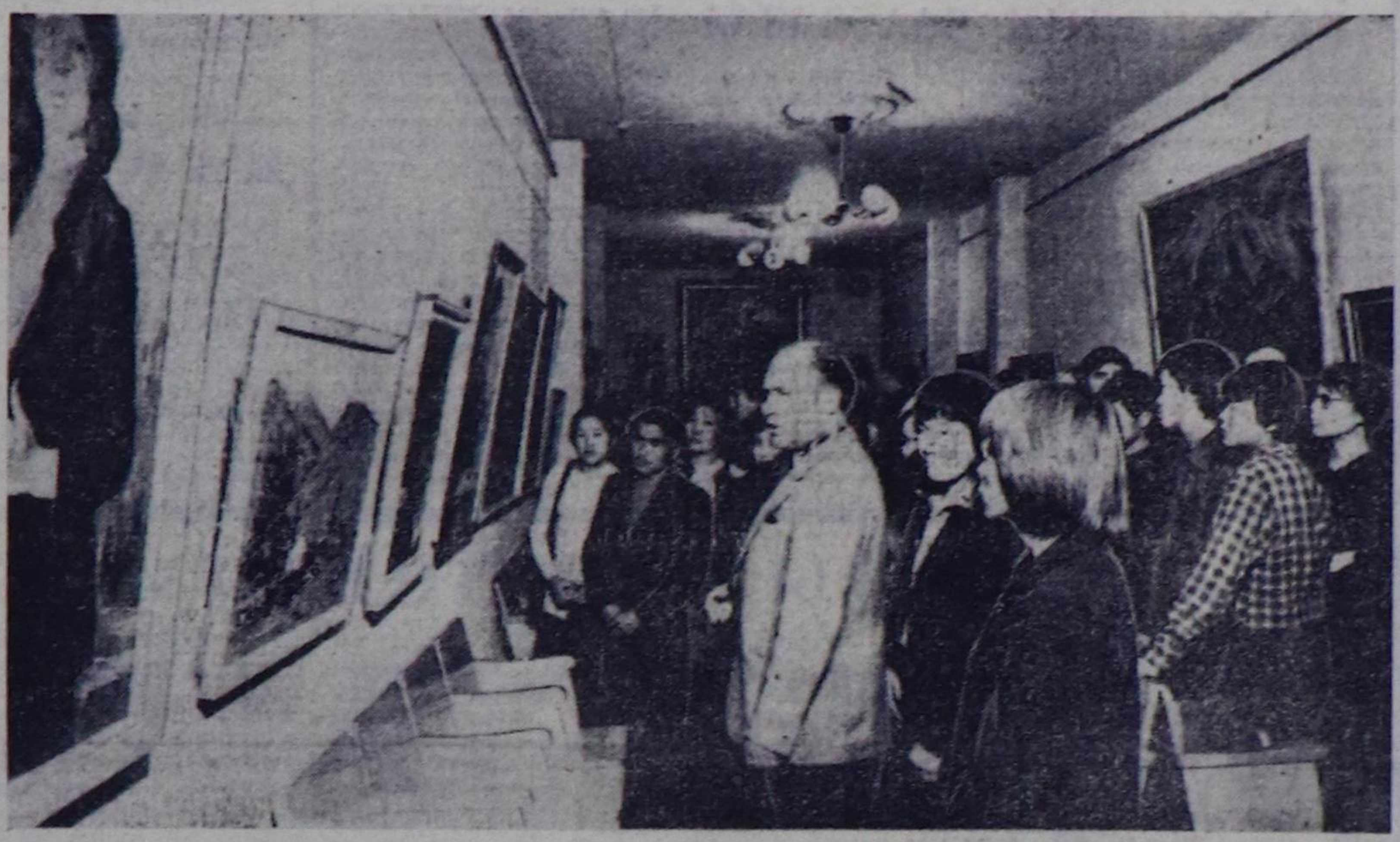

Комсомолдуң 60 чыл оюнга тураскааткан республиканың аныяк чурукчуларының ажылдарының делгелгези Алдан-Маадыр аттыг музейге болуп эрткен. Делгелгени ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары М. Фирсова ажыткан. Он сес аныяк авторлар дөртен ажыг ажылдарын делгелгеге бараалгаткан. Аныяк авторларның ажылдарын ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү Ю. Курекий таныштырып, тайылбырлап берген.

Чурукчулар И. Салчак болгаш С. Сааяның ажылдарының чанынга көрүкчүлер үр доктаап, оларның кылган ажылдарын улуг сонуургал-биле топтап көрүп турганнар. Ол ышкаш чурукчу Надя Рушеваның чуруктарын чон база катап улуг сонуургал-биле көрүп, үнелелди берген. Ук делгелге музейде ам-даа ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Алдан-Маадыр аттыг музейде аныяк чурукчуларның ажылдарын көрүкчүлерниң сонуургап көрүп турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Шортанның дужаады-биле». Мультфильм.
11.25—«Хераажен кижи аът эзертепкенде». Уран-чечен фильм.
12.55—Владимир хоорайның «Русь» ансамблиниң концерти.
13.25—16.00—Чапсар.
16.00—Документалдыг фильмнер программазы: «Оолдар ортулуу», «Оолдар заставазы», «Ак-хөрек-тээштер».
16.45—«Төөгүнүң арыннары». Александр Невский. Дамчыдылганы төөгү эртемнериниң доктору С. О. Шмидт чорудар.
17.15—«Москвачыларның ажылчын магадылалы».
17.45—«Объектив».
18.45—«Ленинниң чагыгаарынга шынчы». Бүгү-эвилелдиң комсомол хуралы.

КЫЗЫЛДАН
18.30—Телемедээлер.
18.45—«Аныяк үннер». Дамчыдылга.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН
19.30—Медээлер.
19.45—«1978 чылдың дужуду дээш».
20.15—С. Кедаштың (Португалия) болгаш «Инти-Иллимани», «Лос Паррос» (Чили) ансамбльдериниң киржилгези-биле концерт.
20.35—Останкино концерт студиязынга чогаалчы В. Катаев-биле ужуражылгазын.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—01.10—Россияның составынга Армения кирген иниң 150 чылынга тураскааткан РСФСР-ге Армян ССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннериниң түңнел концерти. ССР Эвилелиниң Күрүнениң улегерлиг театрындан дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
18.30—«Улустуң аалгалары».
18.45—«Чангызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН
19.30—21.00—«Дүвүрээзинниг ай». Уран-чечен фильм.

Эргим номчукчулар!
«ШЫН»
солунну чагыдып алыңар!
Чагыдылганың өртээ чылда 6 рубль.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тайгага сегиржип алышкыя» 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 16.40, 18.20, «Фронт шугумунуң артында фронт» 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кипочыынды» 9.40, «Киноклуб: «Кым болуруа» 17.00, «Тайга хааныыың төнчүзү» 11.00, 12.50, 15.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дужуп бербестер» 18.20, «Мээң линейм сени кыйгырыптар» 15.00, 19.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дагжа-ла, барабан» 14.30, «Хуу истекчи» 17.00, 18.55, 20.40 шактарда.

АГААР

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкыныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 1—6 градус чылыыр, чамдык районнарга 0—5 градус соор.

Кызылга аяс хүн болур. Эртенги шактарда биче хар чаар. Хат кошкак. Агаар хүндүс 2—4 градус чылыыр. Республиканың автооруктарынга быскаавааар. Ыччалзадаа оруктуң көстүрү эки болур.

БАЗА КАТАП ТААКПЫ ДУГАЙЫНДА

(Саннар, фактылар)

«Таакпылаванар. Ол организмге хоралыг!» деп, эртемденнер болгаш эмчилер солун, сеткүүл арыннарында хөй-хөй статьяларны бижип, таакпының кижиниң организминге кайы хире хоралыының дугайында тайылбыр ажылын хүн бүрү соксаал чок чорудуп турар.

Медицина эртемнериниң доктору Ф. И. Алжигитов ол хоралыг чаңчыл дугайында дараазында чаа фактыларны немээн.

Чер бөмбүрзээнде таакпылаар кижилер хүннүң-не 2,5 миллиард сигаретти тыртып турар.

Американың Каттышкан Штаттарында 30 миллион кижи таакпылап турар.

1977 чылда француззар 11,9 миллиард франк-биле 84 миллиард сигаретти болгаш 10,6 миллиард сигараны садып тырткан.

Бистиң чуртувуста тоску беш чылда таакпы бүдүрүлгези 20 хуу өскен.

[illegible]

Тускай эртемниглерниң доктаамал хайгааралынга турган 13 муң он бир харлыг американ оолдар боттарының чажыттарындан өөредилгедаа, ниити өзүлде-сайзыралдаа талазы-биле үш ай ходжудап калган болгаш аарыычал болган. Чылдагааны — оларның ыелери саттыг турган таакпылап турган.

Чаңгыс сигарета кижиниң организминге хонукта негеттинер 25 мг С витаминниң үштүң бир хуузун узуткап турар. Чаңгыс апельсинде, ол хире С витамин бар дижик. Бир эвес хүнде 20 сигарета тыртып турар кижи организминге С витаминниң чогуур деңнелин тудар дизе, хүнделе чээрби апельсинни чиир ужурлуг-дур.

Француз эртемденнерниң шинчилээни: чээрби хар четпээн болгаш 55 хардан өрү назылыг кижилерниң организминге таакпының хоралыының дээжи улуг.

Таакпылап турар кижилер [illegible]

[illegible]

Чаңгыс сигарета кижиниң назынын 5,5 минута кызырар. Таакпылаар кижилерниң ортумак назыны, таакпылавас кижилерден 6—8 чыл кыска болур.

КАДЫКШЫЛ БӨЛҮКТЕРИ

Кызылда ийи кадыкшыл бөлүү чоокта чаа катап ажылдап эгелээн.

Кадыкшыл бөлүүнүң бирээзи эртен ажылдаар. Чылыг үеде арыг агаарга сула шимчээшкиннер кылыр, парктың спорт шөлүнге волейбол, баскетбол ойнап турар. Кышкы үеде неделяда үш удаа спорт залынга сула шимчээшкиннерни кылып келген. Ооң аңгыда кижиниң кадыкшылын быжыглаарынга хамаарышкан номнар-биле таныжып, мага-бодун дадыктырып турарлар. Бо бөлүктүң киржикчилериниң кадыы, назыны, ажылдап турар чери шупту аңгы-аңгы. Кадыын быжыглаар, мага-бодун сайзырадыр дээш кичээлдерге олар доктаамал кээп турар.

Өске бөлүктүң кижилери ажыл шагының соонда спорт залынга боттарының кадыының, назынының аайы-биле күш-дамыр шимчээшкиннерин кылып, волейбол, баскетбол ойнап турарлар.

Кадыкшыл бөлүктериниң киржикчилери чайын хоорай кыдыынче туристиг походтарны органызастаан, парктың хөөлбээнге хемелеп, эштип өөренип алганнар. Кыжын хаактыг болгаш конькилиг селгүүстеп турар бис.

[illegible]

Р. ДОЛЗАТМАА, кадыкшыл бөлүүнүң киржикчизи.

КАИ-НИҢ Экраны

НЕГЕЛДЕНИ ШЫҢГЫЫРАДЫР

Республиканың оруктарынга чүс-чүс автомашиналар дүн-хүн чок аргыжып турар. Оларның аразында чүък, чиик машиналар, мотоциклдер дээш, кандыызы чок дээр. Машиналарның көвүдээни-биле чергелештир чолаачы кадрларның саны база көвүдээри чугаажок болгай. Чолаачы мергежил эң нарын мергежилдерниң бирээзи. Ол кижиден шыдамык, эскериичел, корум-чурумнуг болуруп болгаш эдилээн техниказын хандыр билген турарын негээр. Ынчангаш ол мергежилди шилип алган кижилер эң харыысалгалыг болур дээрзи билдингир-дир.

Транспорт ажылдакчыларының кол сорулгазы улус ажыл-агыйынга херектиг чүъктерни дүрген чедирери, чоннуң аргыжылгазын хандырары болгай. Бодап көөрге, бир черден чүъкти чүдүрүп алгаш, өске черге чедиреринде [illegible]

спорттуң үрелик болганындан, чолаачының серемчилел чогундан, а хөй нурууза чолаачының эзирик чорааныңдан болуп турар. Чамдыкта чолаачы ажыл сөөлүнде машиназын бажыңының чанынга тургузуп алырындан озал-ондак база болур.

Бажың чанында турган машина канчап озал-ондак кылдыр деп чамдык кижилер айтырар чадавас, ынчангаш ону тайылбырлаза чогуур. Машиназын бажың чанынга тургузуп алган чолаачы бодуунуң туралааны-биле ынай бээр бо-ла чораап болур: хуузунда ажылынга-даа, кижилерниң айбызынга-даа чоргулаар. Ол үеде ажыл бүдүрүп алганын азы эжинге дузалап-канын «чуур» чоруктар хөй удаа таваржып турар. Бир-тээ ажыл шагындан дашкаар, албан херээ эвес чуве болганда, туразы-биле машина мунган чолаачының кичээнгейи [illegible]

мунар чоруктар база көвүдеп турар. Машинаны оорлап мунган кижилер холдуунда элээр эвес болур, ынчангаш олар озал-ондакты бо-ла кылган боор-дур. Чижээ, С. Буталаев дээрзи бо чылдың сентябрьда № 12 автобаазаның машиназын эзирик чорааш, сорлап мунган. Бир эвес ону автоинспекция тутпаан болза, озал-ондак кылып, күрүнеге богарад чедирери чугаажок турган. База ол-ла үеде Н. Дятлов дээрзи база эзирик чораан, автомашина оорлап мунгаш, аңдара тудуп каан. Мындыг чижектерни кирер болза, элээн хөй.

Хоорайның автобүдүрүлгелериниң удуртукчулары чолаачыларның ажылын контрольдаарының системазын амгы ыяындан чаартып, олардан негелдени шыңгыыратса чогуур. Чолаачыларның бажыңнарының чанында турар машиналарны илередири-биле кылган рейд дыка хөй мындыг машиналарны илередип туткан. Ооң аңгыда транспорт бүдүрүлгелериниң диспетчерлери четпес ажылдап турарын, орукка чорууруннуң бижиктерин шын эвес долдуруп турарын, дежурный механиктер орукка чораан машиналарның гараж тарже ээп келгенин хайгааравайн турарын база илереткен. Бо айтырыгже «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының, ГПС-тиң АТБ-зиниң, «Трансельхозтехниканың» автобаазазының, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының, «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкынының, [illegible]

О. ДОВЫГИНА, КАИ инспектору.

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ БЕЛЕТКЕЛ САЛБЫРЫНГА ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРНИ ЧАЛАП ТУР

Белеткел салбырынга автомобиль транспортунуң, бүдүрүлге болгаш хамааты тудугнуң мергежилдерин өөренир факультеттеринге кирерлерин белеткээр. Аңаа бүдүрүлгениң мурнакчылары, хөй-ниитиге үлегерлиг аныяк ажылчыннар, колхозчулар болгаш Совет Армияның хүрээлениниден халашканнары хамаарышкан черинден сүмелээн бижиктерин ёзугаар база ортумак эртем дооскан соонда бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерни хүлээп алыр.

Кирериниң экзамени чок. Өөренир хуусаазы 8 ай. Документилерни октябрь 10-дан ноябрь 20-ге чедир, Совет Армияның хүрээлениниден халашканнар январь 15-ке чедир үе иштинде киирер. Белеткел салбырынга кирерин күзээннер мындыг документилерни киирер:

1) Хамаарылгалыг черинден өөренирин сүмелээн бижик;
2) бүдүрүлгениң болгаш комсомол организациязының характеристиказы;
3) ортумак эртем дооскаының шынзылгазы;
4) күш-ажыл дептериниң хоолгазы;
5) 3×4 см хемчээлдиг 6 фото-чуруктар;
6) эмчи шынзылгазы (286 майык ёзугаар);
7) өг-бүлезиниң дугайында шынзылга.

Биллиришкинни чорудар адрес: Кызыл, Рабочая 4, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы.

1978 чылдың октябрь 31-де 1979 чылдың солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдылга доозулур. Чагыдылганы харылзаа бүгү салбырларында болгаш беддирерлиг ажыл-албан черлериниң общественниктерден ужуражыр.

«СОЮЗПЕЧАТЬ».

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2709.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-00814.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 247 (10844) | 1978 чылдың октябрь 25, среда | 1925 чылда үндүр эгелээн | Өртээ 2 көп.

Л. И. БРЕЖНЕВ С. ВЕНСТИ ХҮЛЭЭП АЛГАН

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнсти октябрь 23-те Кремльге хүлээп алган болгаш ооң-биле беседа эрттирген, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко анаа киришкен.

Стратегтиг шавар халдаашкыннарның боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында дугуржулганы ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга чарарынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажырынче беседа үезинде кол кичээнгейни салган. Ол айтырыглар дугайты Москвага болган чугаалажыышкыннарның ажыктыын болгаш боттуун демдеглээш, ийи тала дугуржулгага дүрген ат салырын хандырар дээш күжениишкиннерни салыр болгаш чугула херекти эчизинге чедирер деп боттарының шиитпирлиг чоруунуң дугайын медеглээн.

Чогуур дугуржуушкуннарны чедип алыр сорулга-биле боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының болгаш чепсегленишкинин дүжүрериниң өскедаа айтырыгларын дугайты чугаалажыышкыннарга депшилге чедип алырынга эдиг бээр бодалдыын ийи тала база илергейлээн.

Совет-америк харылзааларда сөөлгү үеде көстүп келген таарымча чок чүүлдерже кичээнгейни угландырраш, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзааларны орталандырары, оларның депшилгелиг шугум-биле хөгжүлдезин хандырары ийи чурттуң улустарының эрге-ажыктарынга, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынын чорудулгазын хандырарының болгаш бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының сорулгаларынга таарышкан болур ийик дээрзин Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Беседага совет таладан — ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы, Чепсектиг Күштерниң Кол штавының начальниги Совет Эвилелиниң Маршалы Н. В. Огарков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы Г. М. Корниенко, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчызы А. М. Александров; америк таладан — АКШ-тың чепсегленишкинни дүжүрер болгаш боо-чепсекко контроль талазы-биле агентилел чериниң директору П. Уорнке, АКШ-тың ССРЭ-де элчини М. Туп олар база киришкен.

БЕЛЕТКЕЛДИ ДҮРГЕН ДООЗАР

Көдээ ишчилерниң, ылаңгыя малчыннарның ажыл-херээнде эң харысалгалыг үе—кыштаглаашкын эгелээн. Маңаа бүгү таланың организас-техниктиг белеткелдери совхозтарда ам-даа доозулбайн турар. Кайы-даа ажыл-агыйда кажааларның болгаш мал чеми белеткээр цехтерниң, чуртталга бажыңнарының белеткели чүгле 83—85 хуу четкен, а суг сөөртүр машиналарның болгаш кудуктарның белени оон-даа куду—70—80 хууда доктаай бергилээн. Мал чемнерин фермаларже болгаш кыштагларже сөөртүрү ам чаа-ла орту четкен.

СЭКП Тыва обкомунуң тоску пленуму кыштаглаашкынга бүгү белеткелди район комиссияларының хүлээп алырын ноябрь 1-де доозар деп доктааткан. Арткан хонуктарда кандыг чүүлдерже кичээнгейни мөөңнээрил?

Септелгениң шынарында четпестер хөй болуп турар, хыналдалар үезинде бо айтырыгже кичээнгей салыр болгаш ону чедир кылырының хуусааларын болгаш харыылаар кижилерни ыяк тодарадып алыр херек. Онза быжырымчалыг болгаш негеделиг хыналданы чаш малдар кажааларынга хамаарыштыр чорудары эргежок чугула, чүге дээрге. практикадан көстүп турары-биле алырга, бода-даа, шээр-даа малда сөөлгү чылдарда кызыраар чорук эвээжеп турар, а ол хиреде-ле доруктуруп ап турар чаш малдың саны чер албайн турары ооң хоразындан, ылаңгыя өкпе болгаш ижин аарыгларындан болуп турарын, биригээр чугаалаарга, соокка алысканындан болуп турарын малчыннар-даа, удуртукчулар-даа, тускай эртемниглер-даа билир.

Кыштаглаашкынга белеткелдин хыналдазын чорудуп тура, инектерниң болгаш эдержилге назыны четкен казыраларның боос-кызырының шинчилгезин ай санында чорудуп турарын база хынаар. СЭКП обкомунуң пленумунуң доктаалында айытканы болза, боозу тодараттынган мал бүрүзүн саанчыга, инек кадарчызынга акт ёзугаар чаш төл алыры-биле быжыглаар деп айыткан. Шак ындыг ажылды шээр малга хамаарыштыр, хойнуң боозунуң, сөөлгү айында шинчилгезин чоруткаш, хойжуларга база акт ёзугаар хураган алырын дагзып болур.

Сөөлгү үеде мал чеминиң кадагалалында улуг четпестер илереп турар. Бии-Хемниң совхозтарынга сарааттарны малга чиртир фактылар турган. Чөөн-Хемчиктиң совхозтарында сиген өрттенир чоруктар, ооң иштинде чоокта чаа «Сүт-Хөл» совхозтуң ийи чүс тонна хире сиген, саваңының өрттенгени ажыл-агый удуртукчуларын улуг кичээндирип, бо талазы-биле шыңгыы хемчеглер алырын негеп турар. Ниитиниң мал чеминиң чыгдынган черлериниң чоогунга өглер хондуруп, малдар чоокшуладып болбас. Өртке удур херекселдерни четчелээри, сагындырар бижиктер азары, дүн-хүннүң таңныылдарын тургузары мырыңай эргежок чугула.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл.) Пленумунга мал чемин болбаазырадып, анаа минерал-витаминниг немелделерни ыяап-ла холуп, фермаларже, малчыннарже нормалап, дензилеп, документилерлиг чорудар шак ындыг мал чеминиң кажааларын ажыл-агый бүрүзүнге тударын чугула деп көрген. Партия обкомунуң тоску пленумунуң шиитпиринде ындыг кажааларны чогуур механизмнер-биле дерип туткан турарын районнарның партия, совет органнарынга болгаш ажыл-агыйлар удуртукчуларынга дааскан. Ындыг кажааларны дыка хөй ажыл-агыйлар кылып турар. Ынчалза-даа чамдык совхозтарда ол кажааларда бөдүүн чем үүрмектекчилери бар-даа болза, минерал-витаминниг немелделер холуур дозаторлар чок, кээп турар болгаш үндүрүп турар чемнерниң дензи-учёду хоомай, ук кажааларнын эргелекчилери эрге-хүлээлгезин чедир билбес болгулап турар, ынчангаш ол бүгүнү эдери чугула.

Кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттиреринде ап чорудар организас-техниктиг чугула айтырыгларның бирээзи— кышкы одарларны бодамчалыг, планныг ажыглаары. Кодан бүрүзүнүң одарларының кызыгаарларын, ай-айлап одарладыр участоктарын демдеглээш, кыштың эң соок үезинде база мал оолдап турар үеде эң-не оъттуг болгаш чоок черлерин арттырып алырын план-схемага көрген турар.

Кышкы үеде малдың өзүлдезин хандырары, ооң баш санының база чаш төлүнүң бүрүн камгалалын хандырары, продуктулуг чоруун бедидери кижилерден, малчын кадрлардан бир дугаарында хамааржыр. Ынчангаш оларның ажылынга, амыдырал-чурттагазынга таарымчалыг байдалды тургузары кыштаглаашкынга белеткелдиң, ооң хыналдазының бир кол чүүлү. Районнарның партия, совет органнары, ажыл-агыйлар удуртукчулары болгаш хөй-нийти организациялары малчыннарның кышкы үеде социалистиг чарыжының негелделерин район болгаш ажыл-агый бүрүзүнге таарыштыр ажылдап кылгаш, ук чарыштың дээштиин бедидер организастыг хемчеглерни ап чорудар ужурлуг.

— Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, көдээ ажыл-агыйның бүгү талалыг болгаш шапкын хөгжүлдези дээш демисежинер! Мал кыштагладыышкынын чедиишкинниг чорудар дээш демисежинер!— деп. Улуг Октябрьның 61 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларының чалбыыштыг сөстери бо хүннерде көдээниң ажыл-ишчилерин улам соруң киирер.

ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде, ВЛКСМ обкомунда

АМДЫГААШТАН ПЛАННААР

Бо чылдың октябрь 20-ниң медээзи-биле алырга, бистиң республиканың совхозтары сигенни 128,4 муң тоннаны, азы планның 78 хуузун, сенажты 21,7 муң тоннаны, азы 41,9 хуу, витаминниг сиген далганын 4,6 муң тоннаны, азы 53,8 хуу күүседип, 141,9 муң тонна силос массазын салганын СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому демдеглээн. Сиген белеткээр талазы-биле планныг онаалдазын Өвүр, Мөңгүн-Тайга болгаш Тожу районнарның ажыл-агыйлары күүсеткилээн.

Эрткен он хонукта мал чеми белеткээринге эң бедик көргүзүглерни Өвүр, Бай-Тайга, Улуг-Хем болгаш Кызыл районнары чедип алган. Ол черлерде мал чеминиң курлавырының өзүлдезин чем единицазы-биле алырга тус-тус 7,8; 7,4; 6,0; 3,9 хуу болгулаан.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң **ДОКТААДЫРЫ БОЛЗА:**

1978 чылдың октябрьның ийиги он хонуунда мал чеминиң белеткелинде калбарган социалистиг чарышка тиилекчи деп дараазында районнарны санаар:

— **төп зонадан**—Кызыл район (СЭКП райкомунуң секретары К. Н. Шулуу, райкүүском даргазы А. К. Бакулин, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы Ч. О. Ооржак, ВЛКСМ райкомунуң секретары Г. А. Медведев);

— **барыын зонадан**— Бай-Тайга район (СЭКП райкомунуң секретары Д. С. Даңзын-оол, райкүүском даргазы И. У. Уапун, ВЛКСМ райкомунуң секретары С. Д. Демдек);

— **мурнуу зонадан** — Өвүр район (СЭКП райкомунуң секретары Ч. Х. Ооржак, райкүүском даргазы А. Б. Семис-оол, ВЛКСМ райкомунуң секретары С. М. Достай).

Кызыл, Бай-Тайга болгаш Өвүр районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш 200-200 рубль шаңналын тыпсыр.

Мал кыштагладыышкынынга белеткелди ноябрь 1-ге чедир доозар хемчеглерни албышаан, үндүр бижиттинген сигенни болгаш шөлдерде арткан тарааны чезип алырын, кыштагларда мал чеминиң курлавырларын чөптүг чарыгдаар планын тургузарын, мал чемин болбаазырадыр бүгү механизмнерниң болгаш дериг-херекселдерниң үзүктел чок ажылдаарын чедип алырын, мал чемгерер черлерниң болгаш чемгерилге цехтериниң начальниктеринге ажыл-херекти эки билир кижилерни томуйлаарын, кыш дургузунда мал чемин болбаазырадырының болгаш белеткээриниң планын тургузарын Көдээ ажыл-агый министерствозунга, СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомнарынга, ВЛКСМ райкомнарынга, «Скотопром» треске, көдээ Советтерге, партия, профэвилел, комсомол организацияларынга, совхозтарның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге дагзыр. Мал чемгерер черлерге, кормоцехтерге, сиген шыгжаар черлерге болгаш өске-даа мал чеми турар черлерге өртке удур айыыл чок чоруктуң хандырылгазынче онза кичээнгейни угландырар. Кышкы үеде хырбыышты белеткээриниң болгаш мал чеминиң сөөртүлгезиниң планын ажылдап кылырын, белеткелчилерниң, пресстекчилерниң бригадаларын болгаш мал чеми сөөртүр транспорт колонналарын четчелээр, оларга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузаар.

Хыргыыш белеткелинде, саван пресстээр черде болгаш кышкы үеде мал чеми сөөртүрүнге хаара туттунган бүгү ажылдакчыларның ортузунга социалистиг чарыштың негелделерин немей ажылдап кылыр.

Кызылдың дааранылга фабриказының бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарышка доктаамал тиилекчи болуп келген коллективтерниң бирээзи— Н. Я. Якушкинаның бригадазы бо чылдың эгезинден тура 1173 рубльдиң продукциязын бүдүргеш, чыл планын бүрүн күүсеткен. Ол коллектив ам келир чылдың январының үлүүнде ажылдап кирипкен.

Бригаданың чамдык кежигүннери, ылаңгыя дуржулгалыг даараныкчылар Л. Курганская, Т. Шайфуллина олар оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир чеде бергеннер.

Комсомолчу- а н ыяктарның бо шалыпчы коллективи боттарының арга-курлавырларын санап көргеш, чыл төнчүзүнге чедир дыка хөй түңнүг рубльдиң продукциязын херегленчилерге бээрин хүлээнген.

ЧУРУКТА: ук бригаданың кежигүннери ажыл үезинде. Оң талазында бригадир Н. Якушкина.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АРМЕНИЯНЫҢ ХҮННЭЭРЕКТИГ УРАН ЧҮҮЛҮ

Россияның составынга Арменияның киргениниң 150 чылынга тураскааткан Россия Федерациязынга Армян ССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннери ленинчи национал политиказын, тиилелгезиниң совет культураның мастерлериниң үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының чайыннанчак көргүзүүү болган. Октябрь 23-те ССР Эвилелиниң Улуг театрынга болган концерт хүннээректиг республиканың төлээлекчилериниң чогаадыкчы отчёдунуң түңнел көргүзүү болган. Анаа найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, найысылалдың бүдүрүлгелериниң ажылчыннары, Москва чоогунуң көдээ ажыл-ишчилери чыглып келген.

Концерт эгелээрниң мурнунда ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Чирков акы-дуңмалышкы республиканың чогаадыкчы интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга улуг чедиишкиннерни күзеп, Арменияның уран чүүл мастерлеринге чүректиң ханызындан байыр чедирген. Чүректиң ханызындан өөрүшкүлүг хүлээп алыышкын дээш москвачыларга өөрүп четтиргенин ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Арутюнян бодунуң харыы сөзүнге илереткен.

Кайгамчыктыг юбилейге тураскааткан композитор Э. Оганесянның «Мөңгеде кады» деп чаа ырызы-биле концерт эгелээн. Байырлыг юбилейге А. Арутюнянның бижээни «Орус акывыска» деп ырны ол кежээ эң баштай күүсеткен.

Концертке республиканың кол чогаадыкчы коллективтери болгаш республиканың сураглыг күүседикчилери — Т. Алтунян аттыг танцының, улустуң ырызының ансамбли, Арменияның бичге ансамбли болгаш өскелер-даа киришкен. Алдарлыг мастерлер-биле кады аныяк артистер — П. И. Чайковский аттыг тускай музыка школазының, Ереванның хореография училищезиниң өөреникчилери база киришкеннер.

Байырлыг концерт социалистиг улуг Төрээн чуртка, ленинчи партияга, совет улустарның акы-дуңмалышкы чоруунга болгаш найыралынга гимн болуп чаңгыланып үнген А. Хачатурянның «Өөрүшкүнүң одазы-биле» доозулган.

Улуг чедиишкин-биле эрткен концерт СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң МХК-ның бирги секретары В. В. Гришин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, Арменияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары К. С. Демирчян, Армян ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Е. Саркисов, Армян ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ф. Т. Саркисян олар олурушканнар.

(СЭТА-ның корр.).

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Төп Комитеттериниң секретарьларының чөвүлел хуралы

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Төп Комитеттериниң организастыг-партийжи ажыл айтырыглары-биле ажылдап турар секретарьларының чөвүлел хуралы октябрь 23-те ында эгелээн. Социализмниң политиктиг системазынга коммунистиг болгаш ажылчын партияларының, массалыг организацияларының ролюнуң дугайында айтырыг дугайты чөвүлел хуралда киржип турар акы-дуңма партияларның аразынга сапаласалдар солчурунга мону тураскааткан.

Чөвүлел хуралдың ажылында киржип турарлар болза: Болгарияның Коммунистиг партиязындан —БКП ТК-ның секретары П. Дюлгеров; Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязындан — ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Н. Немет; Вьетнамның Коммунистиг партиязындан — ВКП ТК-ның кежигүнү, ВКП ТК-ның Организастыг-партийжи ажыл килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Буй Куанг Тао; Германияның Социалистиг чаңгыс-аай партиязындан—ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, секретары Х. Долус; Кубаның Коммунистиг партиязындан — Кубаның Компартиязының ТК-зының кежигүнү Х. Камачо; Лаостуң Улусчу-революстуг партиязындан — ЛУРП ТК-зының Политбюро кежигүнү Фуми Вонгвичит; Моолдуң Араттың революстиг чамындан — МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары С. Жалан-Ажап; Польшаның Каттышкан ажылчын партиязындан — ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Э. Бабюх, ПКАП ТК-ның секретары З. Жандаровский; Румынияның Коммунистиг партиязындан — РКП ТК-ның Политкүүскомунуң кежигүнү, секретары К. Дэскэлеску; Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязындан — СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов; Чехословакияның Коммунистиг партиязындан — ЧКП ТК-ның секретары М. Бене.

Чөвүлел хуралдың ажылында акы-дуңма партияларның Төп Комитеттериниң килдистериниң эргелекчилери болгаш эргелекчилерниң оралакчылары, ол ышкаш «Тайбың болгаш социализм айтырыглары» журналдың Редакция коллегиязының кежигүнү Р. Бауэр база киржип турар.

ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары А. К. Немет чөвүлел хуралды ажыткан.

«САЛЮТ-6»–«СОЮЗ-31»–«ПРОГРЕСС-4»: ШИНЧИЛЕЛДЕР УЛАМЧЫЛАВЫШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Башкарып чоруур «Салют-6» — «Союз-31» — «Прогресс-4» эртем-шинчилел комплекизиниң ужудуушкуну үргүлчүлевишаан.

Эдип-чазалганың соонда комплекстиң орбитазының хемчээлдери мындыг:

— Чер кырындан эң ыраа —376 километр;

— Чер кырындан эң чоок ыраа—359 километр.

— долганыр үези—91,7 минута;

— ийленчээ—51,6 градус.

Орбиталыг ужудуушкунда Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков 130 хонук дургузунда ужудуп келгеннер. Эртенги ажылдарның болгаш эртенги чемниң соонда космонавтылар төлевилээн программа ёзугаар ажылдааннар.

Октябрь 23-түң улуг кезиин медицина шинчилелдеринге үндүрген. Хөй хүлээлгелиг «Полином-2М» аппаратураның дузазы-биле чүректиң биоэлектриниг илепкейлиг чоруун, даштыкы тынышкынның хемчээлдерин, а ол ышкаш судалдарның согарын шинчилеп көрген.

Космос материаловедениезиниң программазын ёзугаар «Кристалл» болгаш «Сплав» деп агрегаттарга чартык дамчыдыкчы материалдарны — калмийниң сульфидин болгаш калмий-мөңгүн суу—теллур үштүң каттыжыышкынын алыр сорулга-биле технологтуг ийи шенелдени чоруткан.

Экипажтың илеткелдери болгаш телеметриктиг информацияның сан-түңү-биле алырга орбитаның «Салют-6» — «Союз-31» — «Прогресс-4» комплекизиниң иштики системалары болгаш эртем аппаратуразы болур чогууру-биле ажылдап чоруур.

Эштер Коваленок болгаш Иванченков оларның кадыкшылы эки.

ЭКИ

Келир кышка хынамчалыг белеткенир дээш калбарган чарышка бистиң совхоз база идепкейлиг киржип турар. Бо чылын шээр мал 52 кодаңга кыштаар. Ол кыштагларның септелгезин бүрүн доосқан бис. Бода малдың он бир кыштааның чаңгызын септээри арткан, ону каш хонуктан белеткеп тер бис.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузаар ажылга совхозтуң ишчилери шалыпчы киришкен. План ёзугаар 5060 тонна сиген белеткээр турган, ону 5160 тонна кылдыр күүсеткен бис. Ол ажыл ам-даа үргүлчүлеп турар.

Бо хүннерде малчыннарның кыштагларынче мал чеминиң сөөртүлгези бисте чугула ажылдарның бирээзи болган. Ол ажылче кожуглуг 11 трактор, 6 автомашина хаара туттунган. 2500 тонна сигенни олар кыштагларда чедирген. Механизаторларның аразында калбарган социалистиг чарышка тракторист Казимир Сарыгбай, чолаачы Александр Напчор тиилекчи болуп турар.

«Тес-Хемниң» Ү. Шынаа салбырының (эргелекчизи Н. Дадар-оол) коллективи келир кышка багай эвес белеткенген. Мал чеми белеткээр планын олар чедиишкинниг күүсеткен болгаш 400 тонна сигенни кыштагларда чедирген.

Бо салбырда өшкү 21 кодаңга, чылгы 3 кодаңга кыштаар. Кажаа-хоразын эки чылыглаан, малының чемин четчир кылдыр белеткээн, ишчилерге кыш коргунчуг эвес деп чугаалап болур.

Боттарывыстың бар арга-курлавырларывысты ажыглап тургаш, келир кышты уткуп, ону чедиишкинниг ажып эртип, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларын күүседир дээш совхозтуң ишчилери ажылдап турар.

Х. СЕРИКОВ,
«Тес-Хем» совхозта партком секретары.

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫНЫҢ ХҮННҮҢ КОЛ АЙТЫРЫГЫ

Оңгу беш чылдың үшкү чылының эрткен тос айларында Тес-Хем район күрүнеге 1800 тонна эътти, 530 тонна сүттү, 166 тонна дүктү саткан. Ону дараалаштыр көргүзерге 64,7, 114,2, 93,4 хуулар болгулаан. Бо сан-чурагайлардан алгаш көөрге, эът биле дүктүң планы чер албайн турар.

Амгы үеде бүгү ажыл-агыйларның кол сорулгазы — келир кышка белеткел. Ол дугайында СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң шиитпирлеринде тодаргай айыткан. Ол шиитпирлерге дүүштүр Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары эвээш эвес ажылдарны кылып чоруткан.

Келир кышын ук районнуң девискээринде 26 кыштагга бода мал, 180 кодаңга шээр мал кыштаар. Ол кыштагларның септелгези колдуунда доозулган. Бо каш хонукта 15 хире кажааны септээри арткан. А малчыннар кыштаар 99 чуртталга бажыңының чүгле сезен хирези белен, арткаңнарының кажан доозары билдинмес.

Ук районнуң совхозтары сигениң кезилдезин колдуунда Ак-Чыраага чоруткан. Анаа мал чеми белеткээн беш районнуң бирээзи ол. Келир кышка уткуштур район ниитиниң малынга 14 муң тонна сиген белеткээр турган, ооң оч ийи муң тоннаазын белеткээн. Ол ажыл ам-даа уламчылап турар.

Мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле ажыл-агыйлар аразында калбарган социалистиг чарышка «О. Шынаа» биле «Тес-Хем» совхоза мурнап турар. «О. Шынаа» мал чеми белеткээр планын 160 хуу, «Тес-Хем» 102 хуу күүсеткилээн.

«О. Шынаа» совхоз келир кышка хынамчалыг белеткенип турар ажыл-агый. Мында малчыннарже сиген сөөртүлгезин организастыг чорудуп турар. Барык сес чүс хире тонна сигенни совхозтуң механизаторлары коданнарда чедирген. Ылаңгыя харлыг үеде машина оруу бергедей бээр хире черлерже онза кичээнгейни о. шыныажылар салган. Ындыг кадыр-берт кодаңнарга сиген бо хүннерде чедиртинген.

Мал чеми белеткээринге «Кызыгаар» совхоз элээн хожудап турар. 3150 тонна сиген белеткээр планының чүгле 68 хуузун күүседип алган. Оон аңгыда ында чүгле 150 тонна силос салдынган, саваң шуут чок. Ол белеткеттинген сигени безин ам-даа Ак-Чыраада хевээр. Сөөртүр машина чок. Ол аразы бир чүс ажыг километр.

«Кызыгаар» совхозтуң малчыннарынга кышкы үеде суг сөөртүр 7 машинаны тургускан. Оларның чүгле ийизи бо хүннерде ажылдап турар. Артканнарының кажан ажылдазыры билдинмес.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Ниитизи-биле районда келир кышка уткуштур белеткел ажылдарында бергедээшкиннер-ле хөй. Машина-техниканың чедишпезиниден Ак-Чыраада белеткеттинген сигенниң чартык кезии ам-даа сөөртүлбээн. Районнуң бар-ла техниказы ындаар угланган болзажок, ол ажыл чогуур деңнелге чедир шуудавайн турар.

Мал чемгерер 1500 кооппаларны, 1300 шагжаларны районнуң ажыл-агыйлары белеткээр турган. Бо хүннерге чедир бары — 330 кооппа, 720 шагжа бар. Материал чок деп чылдагаан-биле бо ажыл ара соксаан.

Кыш эргин артап кирип орар. Эки белеткелдиг ажыл-агый ону чедиишкинниг ажып эртер. Тес-Хемниң чамдык кышка белен эвес ажыл-агыйлары белеткелди дүрген доозар хүлээлгелиг.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

БҮГҮ УЧАСТОКТАРЖЕ ХАНЫЛААР

Кызылдың даараныглга фабриказының коммунистери бөттарының отчёт-соңгулдалыг хуралын бедик көдүрлүүшкүнүг, принципиалдыг байдалга эрттирген, ону бүдүрүлгениң ажыл-херектери-биле сырый холбаштырган.

Коллектив вос айларда продукция сайгарарының планын 102 хуу, орулга киирерин 121 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 94,1 хуу бедиткен. Продукцияның бедик шынары дээш демисел коллективте партия организациязының ажылында бир кол черни ээлеп келген. Ынчангаш шынар көргүзүү эки турар. Бирги сорттуң продукциязын бүдүрериниң планын 96,4 хуу боттандырган, 75 муң рубльдиң продукциязынга күрүнениң Шынар демдээн тывыскан. Бүдүрүлге ниитизи-биле планныг онаалдазын доктаамал күүседип, социалистиг чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерин ажыглап келген.

Отчёт-соңгулдалыг хуралга илеткелчи — партбюро секретары Б. Н. Брюханова фабрикада мастер М. Е. Потылицынаның удурткан бригаданың дугайын чоргаарал-биле чугаалаан. Ооң кежигүннери деңнешкен ажылдап, чыл бүрүде планныг даалгаларын күүседип, мурнуку одуругда чоруп келген. Тос айларның планын олар 102,3 хуу күүсеткен. Бригаданың чедиишкиннеринде кол чүве чүл? Коллективти сырый каттыштырып, пайыралдыг, бот-боттарынга негелделиг байдалды тургусканында. Ол ышкаш мастер Л. Н. Гурковаының удурткан № 6 бригада, Н. И. Вяткинаның, коммунист В. М. Акулованың удурткан кыдыглаар быжып белеткээр цех база багай эвес ажылдап, социалистиг хүлээлгелерин күүсеткилээн.

Фабриканың коммунистери коллективте ажыл-херектерниң авангарды болуп, барык шупту планныг онаалдаларын күүседип турар. Боттарының хүлээлгезин бедик харысалга-биле көрүп, кызымаккай ажылдап келген мурнакчыларның аразында коммунистер хөй. Чижээ, хоочун даараныкчы Р. Т. Сумбаа Улуг Октябрьның 61 чыл оюнда онгу беш чылдың планын күүсеткенин рапорттаарынга белеткенип, шудургу ажылдап турар. Коммунистер З. Д. Гриценко ам 1980 чылдың, О. Д. Монгуш 1979 чылдың октябрьның үлүүнде ажылдап кирген. Аныяк коммунистер М. Дырыш-оол, Л. Бөлзек, Т. Палкина олар хоочуннардан чыда калбайн, ажылга эк сеткилдиин көргүзүп келгеннер.

Партия организациязының ажылының чедиишкини коллективтиң амыдыралының бүгү талаларын, ында ажылдакчы бүрүзүнүң ажыл-ижин, ажыглаттынмайн турар курлавырларны ооң эки билиринде, организакчы болгаш политиктиг ажылдың деңнелин бүгү талалыг бедидеринде болур. Фабрикада партия организациязының ажылын анализтеп тура, отчёттут үеде мурнакчы ажылчыннарның күсели-биле бодунуң хүрээлениң 4 кижиге өстүрүп, партия организациязы улам быжыкканып, барык бүгү коммунистер харысалгалыг участоктарда авангардчы ролюн көргүзүп турарын демдеглээн.

Ынчалза-даа партбюронуң организакчы болгаш кижизидикчи ажылында чамдык четпестерниң дугайын илеткелчи тодаргай чугаалавайн барган. Чыл иштинде партбюронуң хуралын чүгле 4 удаа чыылдырганы, партияның хуралын 3 удаа эрттирбейн барганы дыка четпес. Партия хуралдарынга коммунистерниң отчёттарын, дыңнадыгларын алырын база оларның тус-тузу-биле беседалажыышкын чорударын практикалаваан. Хүлээп алган шиитпирлер күүселдезин кошкак контрольдаан. Бо ажылдарны доктаамал чорудуп, участок бүрүзүнче ханылап кирери партбюродан негеттинип турар дээрзин хуралга санал берген коммунистер чөптүү-биле демдеглээн.

Партия организациязының хүрээлеңинде 20 коммунист болгаш партия кежигүнүнүң кандидаттары бар. Ол хире улуг күштүг, быжыга берген коллективте мурнакчылар-биле кожа хожудаарлар турбас ужурлуг. А фабриканың бир кол участогу Хову-Аксының даараныглга цегиниң чаа күчүлерин ажыглалга киирери-биле холбаштыр ажыл чугудавайн турарын отчёт-соңгулдалыг хуралга дүвүрээзин-биле чугаалап турганнар. Ооң ажылынга хүн бүрүде дузалап, башкарары дирекция черинден болгаш партия организациязындан негеттинип турар.

Отчёт-соңгулдалыг хуралга санал берген коммунистер партия организациязы, ооң бюрозу ам-даа долу күш-биле ажылдавайн турарының фактыларын чугаалап, чамдык чугула айтырыгларга доктаап турганнар.

— Бисте бүгү күжениишкин чүгле план күүседиринче угланган, бүдүн чай дургузунда улуг күжениишкинни үндүрүп келдивис. Ыланғыя сентябрьда чамдык субботаларда улай-улай-даа ажылдап турдувус. Мындыг чоруктап кижи моган туруптар үелер бар боор-дур — деп, коммунист Р. Т. Сумбаа саналынга чугаалааш, кылган ажылдың доктааттынган өртек-үнезин тургузуп турарында шын эвес чүүлдер барын шүгүмчүлээн. Оол урут хөйлеңи, херээженнерниң платьелери ышкаш ындыг кылыгларны бүдүреринге расценканы шын таарыштырарын ол саналдаан. Чамдык дериишкиннер чыл чылы-биле ажыглал чок анаа турар. чорукту, буфетте аъш-чемниң шынары багайын, даараныкчыларның культурлуг дыштаныылгазын четпес организастааның эш Сумбаа чөптүү-биле шүгүмчүлээн.

Даараныглга машиналары үрели бээрге, ону эттирер дээш слесарьлар, механиктер дилеп, хөй үе-шакты чидирер чоруктар бар, а даараныглга цегиниң иштиниң санитарлыг деңнели куду дээрзин коммунист Т. И. Палкина чугаалааш, ону чайладырынче кичээнгейни угландырган. Коллективте эки турапың улусчу дружиназының, улусчу контроль бөлүүнүң ажылынга хамаарыштыр чугула саналдарны коммунистер З. Д. Гриценко, М. П. Белосуев олар көдүрген.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, ажылдан үнеп-кирер чоруктар коллективте эвээжевейн турар. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге бо чылдың тос айларында 200 кижи-хүннүн ажыл шагын үскен, а 13 кижи прогулдааны дээш ажылдан үндүрткен. Ажыл шагы үскеннерни профэвилел комитединге чугаалажып көрүп, дирекцияның дужаалы-биле хемчеглерни хүлээдип турар. Ынчалза-даа кижизидилге ажылынче кичээнгейни күштелдирери негеттинип турар.

Фабрикада ортумак ажыл разрядының нормазы 1,86 турбуже, амгы үеде 1,79 болуп турар. Ажылчыннарның мергежилиниң чавызын бо факт көргүзүп турар. Ындыг турбуже ажылчыннарның, ылаңгыя ында хөй аныяктарның мергежилин бедидери-биле техниктиг өөредилгени органызастаар дугайында айтырыг чиди-биле тургустунуп турда-ла, ону мынчага чедир эгелевээн. Мергежил аайы-биле конкурстар эрттирери, дыштаныылга кежээлерин организастаары чергелиг ажылдарны чорутпайн турар. Аныяк даараныкчыларның күш-ажылының болгаш культурлуг дыштаныылгазының байдалын кичээнгейлиг хайгаарааары коммунистерниң мурнунда чугула айтырыг болуп турар. Аныяктарны дагдынып алгаш, мергежилге өөредир, кижизидер талазы-биле ажыл чогуур деңнелге тургустунмаан.

Отчёттут үеде кылдынган ажылды түңнеп, четпестерни чылдагаанын илереткеш, коммунистер даараныглга фабриказының мурнунда кол сорулгаларны чугаалашкан. Онгу беш чылдың болгаш ооң үшкү чылының планнарын доллур болгаш ажыр күүседир дээш коллективти сырый каттыштырып, организакчы болгаш кижизидикчи ажылды идепкейжидеринче угланган доктаалды хурал хүлээп алган.

В. МААДЫР,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

КОЛ АЙТЫРЫГ—БАШКЫЛАР БЕЛЕТКЭЭРИ

Кызылдың педагогика институдунуң коммунистери боттарының ажыл-херектериниң дугайын отчёт-соңгулдалыг хуралынга сайгарып чугаалашканнар. Партбюро секретары Д. С. Куулар ның илеткелинде өөредилге-кижизидилге ажылының байдалы, коммунистерниң партийжи даалгаларны күүседип келгени, политикмассалыг ажыл дугайында чугаалап турар. Партбюро, ооң кежигүннери отчёттуг үениң дургузунда эвээш эвес ажылдарны чорутканын илеткелчи болгаш санал берген коммунистер-даа демдеглээннер.

Келир үениң башкыларын белеткээр харысалгалыг хүлээлге ук коллективке онаажып турар. Бедик мергежилдиг специалистерни белеткээр дээш институттуң башкылар коллективи улуг ажылдарны чорудуп турарлар. Моон мурнунда турганынга бодаарга өөредилгениң деңнели бедип олурар, ооң шынары бичии-даа бол өскен. Ниитизи-биле академиктиг 43 бөлүктен сес ле бөлүк бедик шынарлыг өөредилгени чедип алган. Эрткен өөредилге чылында институтту 200 ажыг студент доозуп үнген.

Келир үениң башкылары студент отрядтарга ажылдап, кедээ ажыл-агый ажылдарынга база идепкейлиг киржип келгеннер. Эрткен чылын олар тудуг отрядтарынга 86 муң ажыг рубльди шиңгээткен. Хөй-нити профессиялар факультединиң ажылы экижээн. Педагогика практиказы, чайгы үеде пионер лагерьлеринге ажыл дээн ышкаш айтырыгларже сагыш салышкын улуг. Коллектив кежигүннериниң өөредилгези, социалистиг чарышты организастаары, коммунистерниң уставчы негелделерни күүседип турганы ышкаш айтырыгларга илеткелчи база доктааган.

Үстүнде чүүлдер-биле чергелештир четпестерниң дугайын илеткелчи демдеглээн. Студентилерниң кичээл үзер чоруу кончуг хөй болган, өөредилгезин ара каар чоруктар бар, 14 доозукчу ажылдаар ужурлуг школаларынга мынчага чедир барбаан. Уставчы негелделерни хажыда бээр чоруктар чамдык коммунистерниң талазындан база тургулаан. Черле ынчаш аныяк эштер-биле, ылаңгыя партия кежигүнүнге кандидат студентилер-биле ажылды партбюро четпес организастааныңдан бо талазы-биле таарымча чок чүүлдер таваржып тургулаан. Партия организациязының хүрээлеңи комсомол комитединиң рекомендациязын ёзугаар хүлээп ап турар студентилер-биле ходдуг өзүп турар. Ынчалза-даа төлептиг мурнакчыларны партия кежигүнүнге киирип алыр айтырыгны база бодаар болза эки.

Партия организациязының, ооң партбюрозунуң ажылынга тодаргай анализти берип, четпестерниң дугайын хуралга санал берген коммунистер айытканнар. Институтта кол-кол участоктарны коммунистер удуртуп турар, оларның кижи бүрүзүнүң харысалгазындан хөй чүүлдер хамааржыр дээрзин проректор Л. П. Салчак саналынга демдеглээн. Ажыл-херээнге бердинген, бедик мергежилдиг башкылар В. А. Копеел, К. Б. Март-оол, Ш. Ч. Сат болгаш өске-даа коммунистерни ол адаан. Хөй-нити организацияларын удуртурунче сагыш салыр болза эки. Ыланғыя институтта комсомол ажылы көскү черни ээлевейн турарын ол айыткан.

Педагогика факультединиң баазазы кошкак, өөренир аудиториялар, кабинеттер чедишпезиниң дугайын бодунуң саналынга ук факультеттиң деканы С. С. Курбатская чөптүү-биле демдеглээн. Шак ындыг байдалга өөредилге-кижизидилге ажылын чедиишкинниг чорудары берге дээрзин чугаажок. Ук айтырыгны чогуур органнар өөренип көргеш, практиктиг дуза чедирер ужурлуг.

Педагогика институдунуң башкылары чон ортузунга лекция пропагандазынга идепкейлиг киржип турарының дугайын институтта библиотека эргелекчизи Е. И. Байкара саналынга айыткан. Ынчалза-даа чамдык кафедраларның башкылары институттан өске черлерге лекцияларны ховар номчуп турарлар, ол ышкаш чамдык лекцияларның тематиказы холун эрттир кызыы болуп турар.

Коммунистер—биохимия факультединиң улуг башкызы С. К. Чоксум, математика кафедразының эргелекчизи С. С. Салчак олар партбюронуң кичээнгей салбайн барганы айтырыгларга доктаамганнар. Тус-тус коммунистер-биле ажыл кошкак болган. Идей-кижизидилгелиг ажылче сагыш салыры чугула. Партийжи даалгаларның хүгаалдазын база бодаза эки. Партийжи сагылга-чурумну үреп турган чамдык таварылгалардан шынгыы түңнел үндүрери-биле ону анализтеп көрген болза эки деп санап турар. Коммунистерниң отчёттарын дыңнаары, практикалаарынче сагыш салыр ужурлуг.

Студентилерниң хөй-ниитичи идепкейин, оларның харысалгазын бедидеринге тус-тус бөлүктерде комсомол организацияларының секретарьларының, ол ышкаш ВЛКСМ комитединиң ролюн бедидериниң чугулазын филология факультединиң деканы К. Б. Март-оол саналынга айыткан. Үшкү күш-ажылчы семестрниң дугайын физика-математика факультединиң деканы Х. О. Ондар, студентилерниң амыдырал байдалынга хамаарышкан айтырыглар дугайын 4-кү курсчу Алла Очур саналынга айтып демдеглээннер.

Аныяк салгалдың кижизидикчилери—келир үениң башкыларын белеткээриниң айтырыы канчаар шиитпирлеттинип турарыл дээрзи ол хүнгү хуралга көскү черни ээлевейн барганы хомудаачыг. Херек кырында алыр болза бо ажылда четпестер эвээш эвес дээрзин ук хуралдың ажылынга киришкен, СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдис эргелекчизи Д. Б. Ондар бодунуң саналынга онзалап айытканы таварылга эвес. Ажылдың участок бүрүзүнге коммунистерниң харысалгазын бедидерин чедип алыр. Деканат, кафедра бүрүзүнүң ажылынга ханы анализти бээри чугула турган. Чыл бүрү-ле институтту 250 кижи доозуп үнер ужурлуг турбуже, өөредилгезин ара каар чоруктар хөй, ынчангаш эвээш санныг кижи доозуп үнүп турар. Эртем шинчилелдеринге хамаарышкан чугаа хуралга кончуг эвээш болганы четпес. Бо айтырыгны моон мурнунда отчёттуг хуралга база айтып турза-даа, бо удаада база анализ чокка эрттиргени четпес. Материалдыг баазага хамаарышкан айтырыгларны шиитпирлээрде чогум кандыг чүүлдер херек боop турарын тодаргай айтып, чогуур органнар мурнунга тургузары чугула дээрзин Д. Б. Ондар айыткан.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң улус өөредилгезиниң талазы-биле сорулгаларын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ортумак школа дугайында доктаалын амыдыралга боттандырар дээш, Кызылдың педагогика институдунуң коммунистери моон соңгаар кылып чорудар ажылдарының угланыышкынын тодарадып, чугаалашкан айтырыгларга хамаарыштыр делгерендей доктаалды хуралга хүлээп алган. Ооң күүселдезин доктаамал контрольга тургузары чугула.

Б. ДИРЧИН,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

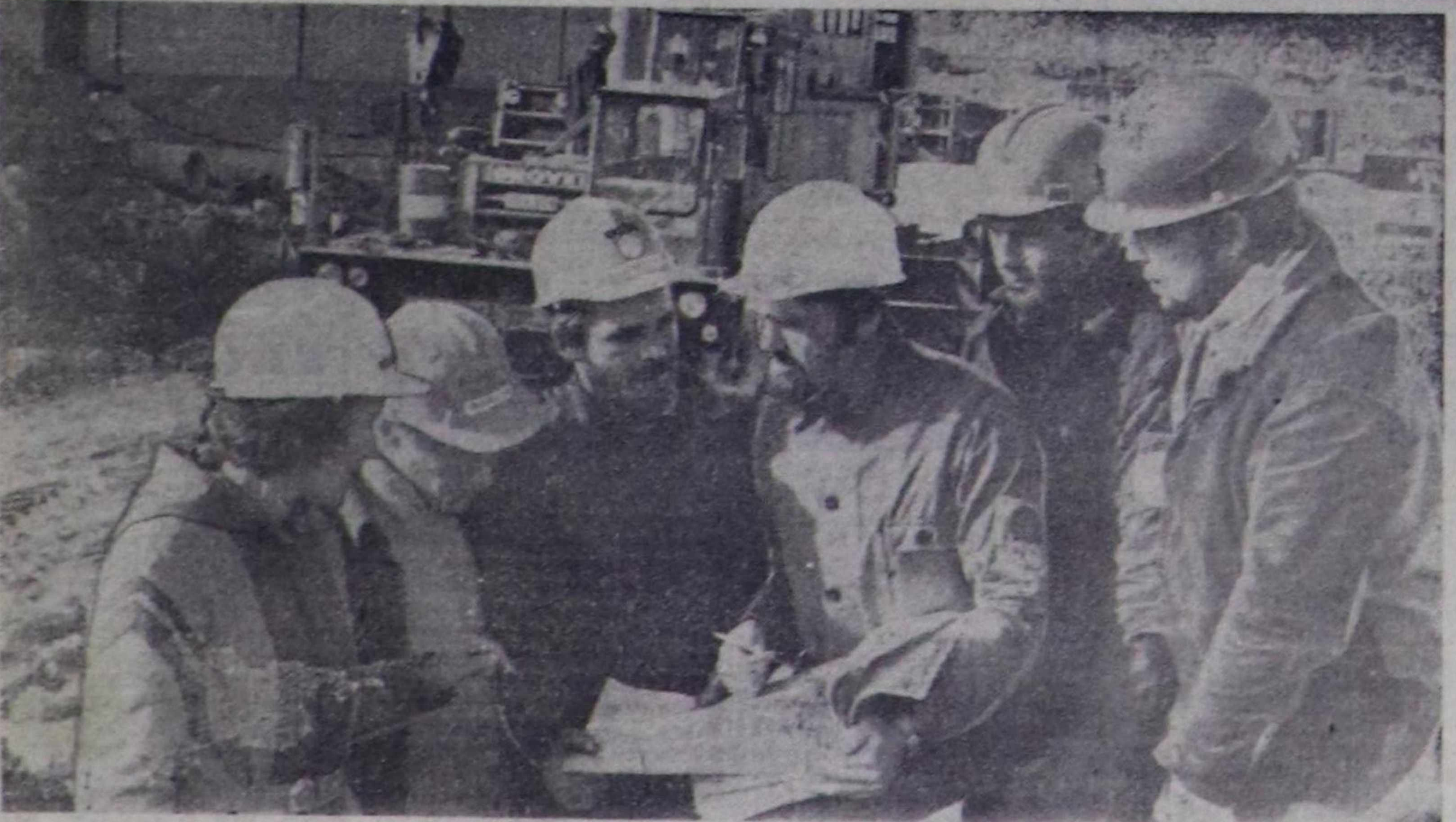

Карелияның Калевальск районунда Финляндияның фирмалары-биле кады Костомукштуң даг-байлакшыдылга комбинадын болгаш Костомукш хоорайны тудуп турар. Ол бүдүрүлге чылда 24 милдиион тонна чиг руданы казып тывар болгаш болбаазырадып кылыр. Комбинат бодунуң продукциязын—демир рудазының окатыштарын Череповецкиниң металлургия заводунуң улуг домналарынче чорудуп баар. Тудугда бот-боттарын билчир чорук болгаш найырал совет база фин тудугжуларга кол объектилерни төлевилээн хуусаадан мурнай тударынга арганы берген.

Чоокта чаа Костомукшка онза болуушкун болган: даг-жыларның чаа хоорайының баштайгы чуртталга бажыңнарынче улус кожүп кирген.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче): совет болгаш фин тудугжулар Лилия Чередниченко, Сеппо Липматта, Кюёсти Мяатта, Владимир Болдовский, Александр Ушаков болгаш Василий Давыдов.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цегинде рудниктен даг массазы сөөртүп ажылдап турар «БелАЗ-540» деп машинаның чолаачыларындан ам 15 кижи онгу беш чылдың үш чылының планын күүсеткеш, ооң дөрткү чылының кышкы айларының үлүүнде ажылдай берген. Оларга Г. Л. Карповту, Я. Г. Евдокименкону, С. М. Туровецти, О. Р. Предени, И. П. Чернышевти, А. В. Оськинни болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Мурнакчыларның эң аныя—23 харлыг комсомолчу Александр Екимов Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнуң бетинде 10-гу беш чылдың үш чылының планын күүседир дээн хүлээлгезин ажырган. Тодаргайлаарга, ол үш чыл иштинде 370 400 тонна даг массазы сөөртүр планын 420 120 тонна чедирген. Александр Екимов бо коллективте шериг албанындан халажып келгеш, ол хевээр кадржып ажылдаан, Ак-Довурактың кежээки техникумунда өөренип турар.

ЧУРУКТА: Александр Екимов.

Х. МОНГУШТУҢ фотозу.

СӨЗҮНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГ

Онгу беш чылдың баштайгы үш чылының планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүсеткеш, ВЛКСМ-ниң 60 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуурун Кызылдың «Чечек» ательезиниң Н. Я. Якушкинага удурткан комсомолчу-аныяктарның даараныкчылар бригадазы хүлээнген. Тура-соруктуг, ажыл-ишчи аныяктар сөглээн сөзүн амыдыралга боттандырып, октябрь 7-де-ле үш чыл планын күүсеткен.

Ленинчи комсомолдуң «60 чылынга—60 шалыпчы хүннер» деп шалыпчы күш-ажылчы ээлчегиниң социалистиг чарыжынга бригаданың аныяктары идепкейлиг киришкеш, чедиишкиннерлиг болган. Ынчангаш үшкү кварталда комсомолчу-аныяктар коллективтериниң аразында чарыштың тиилекчизи болуп, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу болгаш дипломну-биле шаннаткан.

Мурнакчы бригаданың кежигүннери амгы үеде 1979 чылдың январь айының үлүүн кылып кирипкен.

Шак мындыг эки көргүзүгнү аныяк ажыл-ишчилер социалистиг чарышты дээштиг организастап, эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдап тургаш чедип алган. Ол ышкаш даараныкчыларның мергежилин доктаамал бедидип турар.

Л. Курганская, А. Коршевская, Т. Шайфулина болгаш өске-даа мурнакчы даараныкчылар бригадада бар. Олар хүн нормазын 150—190 хуу күүседип келгеннер.

Чыл төнчүзүнге чедир чеди муң рубльдиң продукциязын пландан ажыр үндүрерин бригаданың коллективи аазаан, ону ажыр боттандырарының бүгү аргалары оларда бар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

КЫШТААНДА ХОНУПКАН

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозтуң хоочун хойжузу О. Седен-Дамбаа бодунуң кузээ Хаак деп черден көшкеш, Чаңгыс-Тейде кыштаанда хонупкан.

Ол онгу беш чылдың үшкү чылында төрүүр 100 хойдан 106 хураганны камгалап алгаш, бир хойдан 2,5 килограмм дүктү кыргып алгаш, хүлээлгезин күүсеткен. Боду 15 тонна ногаан сигенни белеткээш, кыштаанда сарааттап алган.

Хойжунуң хоюнуң кужу семис. Чайгы үеде үш катап одар солуп көшкениниң бир түңнели ол.

Ол кыштаанда 14 тонна кургаг өдекти бөлүп алган. Хой чемгерер шагжаларны четчири-биле белеткээн. Кыштагның үүрмек септелгезин боду кылып алган.

К. СЕМИС-ООЛ.

„ШЫНГА" хары

КЕЛИР ЧЫЛЫН БЭЭР

Бора-Тайга суурда кедээ Культура бажыңының директору М. Дарый-оолдуң тус черде чурттаар бажың чок, бергеден турарының дугайында чагаазы редакцияга келген.

Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң культура килдизиниң эргелекчизи С. Монгуштуң редакцияга дыңнатканы:

М. Дарый-оол онзагкан ажылынга кызымак болганындан ооң директорлаан Культура бажыңы районда эки ажылдыгларының санында турар. Чурттаар бажың дугайында кедээ Совет күүскомунуң даргазынга ооң тургускан айтырыы чаа бажыңнар немешпээнинден шиитпирлеттинмейн келген.

Тус өг-бүле амдызында школа бажыңында чурттап турар. «Алдан-Маадыр» совхоз келир чылын Бора-Тайга суурга чаа чуртталга бажыңнарын тударын планнаан. Бирги ээлчегде М. Дарый-оолга ооң бажыңы бээр. Чаа бажың болгуже амгы бажыңынга чурттаарын оларга чөпшээрээн.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ҮШКҮ ЧЫЛЫНЫҢ АЖЫГЛАЛГА КИРЕР ТУДУГЛАРЫНДА

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Иртыш биле Тобол аразында аажок делгем торфтуг тулаа бар. Аңчылар чугаазын ёзугаар алырга, кааң чылда кижи олап эртип болур, а машина хоржок. Ынчангаш газ дамчыдар магистральды тудугжулар олап соок чыккыгайны бергенде кылып эрттирген. Ындыг-даа болза, ол кедүрлүп үнүп келбес кылдыр быжыглап четтикпээннер — час дүжери билек техниканы чайладыр ужурга таварышканнар.

Хоолай дамчыдыкчыны демир-бетондан кылган базырыглар-биле базырып киирер ужурлуг. Бо тулаалыг шынаага беш муң хире ындыг базырыглар херек. База катап кыш келирин манаар бе? Дузалаары-биле авиаторлар келген — чедери берге черге газ дамчыдар магистральдың тудуу-биле холбашкан ажылдарны доозары сорулгалыг каттышкан вертолет отряды тургустунган. Чуртта эң улуг одалга-энергетиктиг баазa тургустунуп турар тюмень соңгу чүгтүң чер иштиниң байлаан шиңгээдип эгелээнден бээр-ле авиация геологтарның, нефтичилерниң, газ тывыкчыларының идегелдиг дузалакчылары болу берген. Вертолеттарның дузазы-биле электри дамчыдар шугумну тудуп, телевидение суургазын эптеп, улуг-улуг бажыңнарны кылып турар. Ындыг-даа болза, Барыын Сибирьниң авиаторлары газ дамчыдар хоолайлар эптеп көрбээннер. Ужудукчулардан эң-не уран чигелел негеттинген: «п» хевирлиг, дөрт тонна базырыгны хоолайның бодун-даа, ону тускайлаан шарыын-даа үревейн, мундур бадырар.

Чээрби чыл стажтыг ужудукчу Н. Бабинцевтиң экипажы бир дугаарында агаарже көдүрлүп үнген. «МИ-10К» деп вертолет-кран тулаа кырынга каш хүн улаштыр ажылдап келген. Н. Бабинцевтиң экипажының ужудуушкунунга үндезилээш, агаардан газ дамчыдар хоолай эптээриниң инструкциязын ажылдап кылган.

Улуг Юган деп хемчигешке газ дамчыдар хоолайларны база ужудукчулар чедирген. Хоолайларны вертолет шелүнге сугжулар чедирген. Олар судно чорбас бичии хемнер дамчыштыр чүс-чүс муң тонна чүъкту чедиргеннер.

«Тюменьыяшулет п р у у ң» коллективтери магистральдың чанында тулаага чиик техника турар шелдерни белеткеп бергеннер.

Шак ындыг кады ажылдажылганың аргалы-биле газ дамчыдар магистральды ол малгаштыг тулааны кежер черин белеткээн. Амгы үеде тудугжулар сугжуларның, ужудукчуларның, ыяш белеткелчилериниң, демир-оруукчуларның деткимчези-биле магистральдың Иртыш биле Обь аразында эң берге участогунче сөөлгү штурмну эгелээннер. Вынгапур — Челябинск аразында бир муң беш чүс километр газ дамчыдар магистраль бо чылын — хуусаазындан оранчок эрте— ажыглалга кирер.

В. ЖИЛЯКОВ,
СЭТА-ның корр.
ТЮМЕНЬ.

«СЕЛЬСКАЯ НОВЬ» № 10

Бо ниитилел-политиктиг болгаш эртем-дешпилге журналының айтырыгларының октябрьда үнген ээлчеглиг дугаары «Чөвүлел шиитпирлээн...» деп фоторепортаж-биле ажыттынган. Ол фоторепортажта Воронеж областа улус депутаттарының Колыбель кедээ Совединиң ажылының, бир чыл бурунгаар хүлээп алганывыс ССРЭ-ниң чаа Конституциязын амыдыралга канчаар боттандырып турарының дугайында тодаргай чижектерлиг чуруктарны киирген. Үндезин Хоойлунуң бир чылын канчаар утканын Талды-Курган областа «Енбекши» совхозтуң звено удуртукчузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң күрүне шаңналының лауреады Б. Тетенова чугаалап турар. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин канчаар күүседип турарының дугайында ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агый министри В. Месяцтың чүүлүн ол-ла журналда парлаан. А. Рыжковтуң «Өөрүшкүлүг базым-биле» деп фоторепортажында Курган областа «Юргамышский» совхозтуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы чедиишкиннерин көргүскен.

Ленинчи комсомолдуң 60 чылын удаваc демдеглээр болгай бис. Ол төөгүлүг болуушкунга уткуштур Латви ССР-ниң «Большевик» совхозунда бүдүрүлге участогунуң начальниги, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты, ВЛКСМ ТК-ның кежигүнү Валентин Пузактың болгаш Закарпат областың «Ново життя» совхозта звено удуртукчузу, Ленинчи комсомол шаңналдың лауреады, ВЛКСМ ТК-ның кежигүнү Мария Чорбаның интервьюзун парлаан. «Сельская новьтуң» фоторепортёру А. Иолис Грузияда совхоз директору, комсомолчу Тамази Джапаридзе-биле номчукчуларны таныштырар.

Саратов болгаш Пенза областарының районнарында кедээ ажыл-агыйлар аразында кооперация дугайында «Чаңгыс аай болгаш аңгы-аңгы» деп эгелиг чүүлдү экономист В. Афанасьев бижээн. Журнал кедээ ажыл-агый мергежилдиглериниң дугайында бөлүк очерктерни парлаарын уламчылап турар. Ол ышкаш кедээ ажыл-агый эртемнериниң доктору И. Елагинниң, биология эртемнериниң кандидады А. Юдинниң болгаш өске-даа тускай эртемниглерниң эртем ужур-дузалыг чүүлдерин ук журналдың бо дугаарындан номчукчулар сонуургаар.

А «Өг-бүле, бажың болгаш ажыл-агый» деп бөлүктен огород, сад өстүрериниң болгаш бажың-балгат чаагайжыдылгазының, өг-бүле ажылынга тускай эртемниглерниң эргежок чугула сүмелерин парлаан. Янзы-бүрү медээлерни көрүштүг чуруктар-биле делгерендейжили бергени номчукчуларны өөртүр.

А. КУЛИКОВ,
«Сельская новь» журналдың редактору.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: дүжүт тараажыларны алдаржыдар

Туланың тараажыларында чаа сорулга тылтып келген — гектар бүрүзүнден-не 50 центнер дүжүт алыр. Шак мындыг кестүп көрбээн бедик дүжүттүг обласка бир-ле дугаарында Новомосковск районда Ленин аттыг колхоз өстүрген. СЭКП ТК-нын март (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлери ооң эгезин салган. Ол төөгүлүг Пленум болурунуң мурнунда ажыл-агыйга, обласка-даа бир гектар черден алдынар дүжүт көнчүг хаая 7 центнер ажып турган.

Ынчаарга кедээ ажыл-агыйга техника-даа, минералдыг чемишчидилге-дээ арбыдап келген. Тараажылар чер ажылының культуразын бедидер, алызындан берим чези чавыс шөлдерниң дүжүткүрүн улгаттырар, чаа, дүжүткүр сорттарны шиңгээдип алыр дээш шиитпирлиг демиселди чорудуп бергеннер. Онза чедиишкин өңгү беш чылда чедип алдынган. 1976 чылда гектар бүрүзүнден 42 центнер, 1977 чылда — 44, а бо чылын 50 центнер дүжүттү савалап алган.

— Сөөлгү чылдар берге-ле чылдар болду, чаъстаанда чайыктаар, хат, шуурган тарааны ужур шаап каантар, — деп колхоз даргазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Стародубцев шугулдай аарак чугаалады. — Ындыг-даа болза бистиң тараажыларывыс шөлден бүгү дүжүттү ажаап алырынга, бойдустуң багай аажылары-биле демисежип өөрени бергеннер. Күрүнеге тараа садар талазы-биле беш чылдың үш чылының планнарын колхоз элээн ажыр күүсеткен.

УЗБЕКИСТАН: камналга рейстери

Ташкентиниң тепчүттүнген сөөртүлгелер трезиниң № 2512 автоколоннназында В. Поповтуң бригадазы камнап алдынган кывар чүүл-биле ам неделя хире ажылдап турар: Ол коллектив беш чылдың эгезинден бээр 40 муң литр бензинни камнап алган.

Владимир Попов барыкла он беш чыл дургузунда чолаачылап турар. Хоорайны көнчүг эки билир. Кандыг-даа объектиже баар эң кыска оруктү шилип ап шыдаар. Эң ажыктыг маршруттарны шилип алырынга эштеринге бригадир дузалап турар.

Автомобильди рейске кежээ белеткээн турары бригадада шуут дүрүм болган. Машинаның техниктиг байдалы көнчүг эки дээрзинге бүзүревээн шаанда, В. Попов машинаны орукче салып үндүрбес. Коллективтиң чедиишкиннериниң бир чылдагааны ында. Прицептерни база хөй ажыглаар. Кывар чүүл камнап алырының немелде курлавыры ол: эвээш бензин чарыгдап чорааш, хөй чүък чедирер.

Мурнакчыларның дуржулгазын колоннаның бүгү чолаачылары ажыглап турар.

ГРУЗИЯ: чер үттээр маска музейде

«Грузгорнохимпром» бүдүрүлге каттыжыышкынының Гумбрин рудниинде сөөлгү чер үттээр маска үндүр бижиттинген. Бүдүрүлгениң күш-ажылчы алдарының музейинге ол делгедир. Ооң ӊадилекчизи» Р. Микадзе тускай курс дооскаш, ам даг үттээр комбайнның башкарыкчызы болу берген. Каттыжыышкынның руда тывар болгаш болбаазырадыр он бүдүрүлгелериниң 7-и механизастаттынган болгаш автоматчыттынган. Автоматчыттынган бүдүрүлгелерде технологтуг чорудулгаларны каш-ла кижи башкарып турар.

АЗЕРБАЙДЖАН: техника уран холдарда

Пушкин районнуң Ленин аттыг колхозунуң механизатору Г. Иманов бодунуң хуузунда беш чыл планын хуусаазындан эрте күүсеткен. Ол бодунуң хөвең ажаар агрегадының бункериндин дүжүт ажаалдазы эгелээнден бээр 250 дугаар тонна хөвеңни дүжүрген.

Бо ажаалда ээлчээнде, кажан республикада инатовчуларның үлегери-биле ажаалда-сөөртүлге комплекссилери болгаш звенолары тургустунганда, аныяк механизатор күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң онза бедик көргүзүүн чедип алган — хүннүң-не чээрби тонна хөвең — нормадан оранчок артык.

ЛАТВИЯ: гобелен көрүлдези

Ийи ажылчынның аразында — өртемчейниң көк далайлары, ногаан черлери. Чурукчу А. Целманың «Бүгү чурттарның пролетарийлери...» деп ВЦСПС-тиң бажыңынга таарыштыр тургускан гобелен пөзүнүң чуруу ынчаар көстүр. Ол композиция — пөс чурумалдарының Ригада ажыттынган республика делгелгезиниң экспонаттарының бирээзи. Гобелен пөстүң янзы-бүрү хевирлерин, өңнерин бо делгелгеден көрүп болур.

Республика чурукчуларының пөсте аргыттынган чуруктары Москваның, Ленинградтың, Киевтиң болгаш чурттуң өске-даа хоорайларының албан черлериниң бажыңнарын каастап турар. Оларның авторлары эвилелдешкен республикаларның база даштыкы чурттарның конкурстарының шаңналдарын бо-ла апкан турарлар.

ТАДЖИКИСТАН: «күш-ажылынар дээш четтирдивис»

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. Петренконуң удуртканы «Душанбетудуг» каттыжыышкынның шеверлекчилер бригадазының кежигүннери-биле чаа квартиралар алган чурттакчыларның ужуражыышкыны шак бо бөдүүн болгаш чүректиң ханызындан үнүп турар сөстер-биле доозулган. Ол сөстер ажылдың шынары дээш тудугжуларның харыысалгазын бедидип турар болгаш чуртталга фондузунга чурттакчыларның камныг болурун кичээндирер. Республика найысылалының бир чаа микрорайонунда элээн каш чуртталга бажыңнарын бо мурнакчы коллектив хуусаазындан бир ай бурунгаар кылып дооскан. Бо чедиишкинге инженер деткимче улуг рольдуг болган: тудугжулар биле дужаакчыларга хонуктуң-неделяның графигин кылган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү аажок бедээн.

(СЭТА).

ТУРКМЕНИЯ: Каракумда арга-арыглар

Туркменияның тускайлаң ажыл-агыйлары Каракум ховуларынга ыяш тарыыры-биле шөлдерни белеткеп кирипкен. Алдан муң гектар черни аңдарар ужурлуг. Мооң мурнунда саксаулдуң, черкестиң, кандымның үрезиннерин чаашкын суу-биле өттүргүнген кур черлерже самолет кырындан чаштырып турган. Ам оларны үлдүреттинген хөрзүнче трактор чаштырыкчылары-биле чаштырар деп шиитпирлээн. Бо арганың дузазы-биле үрезиннерниң үнүүчели бедик болур.

Саксаул болгаш өске-даа чадаң үнүштерниң Каракумда шөлү ам он миллион ажып турар. Чыл бүрүде 50—60 муң гектар чаа-чаа арга-арыглар тарыттынган турар. Саксаулдуң болгаш өске-даа чадаң үнүштерниң чиирбейлери — каракүль уксааның хойларынга чаагай чем. Арга-арыг өске албан-хүлээлгени база күүседип турар — ол бөлза хөрзүннү хат үрээшкининден камгалаар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

ХООЧУННАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

МАНГЕЙМ. Герман компартияның съездизинге барган аайы-биле СЭКП-ниң делегациязы СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин баштадыр Герман компартияның баштаар чериниң кежигүннериниң немец коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң хоочуннары-биле байырлалдыг ужуражыышкынынга кирипкен.

Герман компартияның баштаар чериниң Даргазы Г. Мис чүве чугаалааш, дайынга болгаш фашизмге удур, тайбың болгаш улустар аразынга билчиишкин дээш идепкейлиг демисежип, тиилээн социализмниң баштайгы чурту — Совет Эвилели-биле акы-дуңма пролетарлыг эп-сеткил каттыштырылгазының сагыш-сеткилин ыдыктыы-биле кадагалап келген немец коммунистерниң каш-даа салгалдарының дайынчы чаңчылдарының салгалып келгенин демдеглээн.

• • •

ГКП-НИҢ СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫЛЫН ДООСКАНЫ

МАНГЕЙМ. Герман компартияның съездизи ажылын ында дооскан. ГКП-ниң программазын съезд чүүлдүг деп көрген. Ажылчын ангының революсчу партиязы болур ооң сорулгаларын ында тодараткан, демократтыг болгаш социал депшилгеже эргилде дээш, улустар аразынга тайбың болгаш найырал дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары дээш, чепсегленишкинни дүжүрери болгаш национал хамаарышпас чорук дээш демиселдиң аргалары болгаш методтары төлевилеттинген.

Партияның Даргазынга Г. Мисти катап соңгаан. Баштаар черни болгаш Төп ревизия комиссиязын соңгаан. ГКП-ниң Баштаар чериниң пленуму болуп, Баштаар чериниң президиумун болгаш секретариадын соңгаан.

• • •

Герман компартияның съездизиниң ажылының хүннеринде улуг хоорайларга болгаш үлетпүр төптеринге митингилер база хуралдар эртип, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның съездиде барган төлээлекчилери оларга чүве чугаалаан.

СЭКП-ниң делегациязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Делегей килдизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. В. Загладин Штутгартка болган митингиниң киржикчилеринге коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга совет улустуң чедиишкиннериниң дугайын чугаалап берип, быжыг тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырарынга Совет Эвилели моон соңгаар-даа бүгү-ле болдунгу дег чүүлдерни кылырын демдеглээн.

• • •

КОМПАРТИЯНЫҢ БИЖИИ

ДАККА. Бангладештиң Компартиязының Даргазы М. Сингх биле Бангладештиң Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары М. Фархад чурттуң удуртулгазынга бижик тывыскан. Компартияның ажыл-чорудулгазын хорууп кааның күш чок болдурарын негээн. Ол документиниң адаанда 150 муң чыгам кижи ат салган. Компартия ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш кезээде демисежип, демократтыг шимчээшкинге дыка улуг үлүг-хуузун киирип, чурттуң хамаарышпас чоруу дээш демиселге чугула рольду ойнап келгенин ук бижикте айыткан.

• • •

Г. МАКЛЕННАННЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ЛОНДОН. Хамааты эргелер дээш Ольстерде шимчээшкинниң базар сорулга-биле англи эрге-чагыргаларның ында үүлгедип турар дерзиилээшкиннери соңгу-ирланд кризисти чидиглендирериңге чедирип келген деп, Великобританияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Г. Макленнанның Белфастыга кылган медеглелинде демдеглээн. Великобританияның чазаанын бо можуга хамаарыштыр политиктиг угланыышкынының буурап дүшкенин ол онзалап демдеглээш, Ольстерниң айтырыын шиитпирлээриниң боттуг программазы Лондонда чок деп медеглээн.

• • •

ИСПАНИЯНЫҢ ЧАГЫРЫКЧЫ ПАРТИЯЗЫНЫҢ СЪЕЗДИЗИ

МАДРИД. Испанияның чагырыкчы партиязының — Демократтыг төп эвилелиниң бирги съездизи ажылын дооскан. Партияның 86 муң кежигүннерин төлээлээн. 1.800 делегат чурттуң иштики политиктиг байдалының айтырыгларын чугаалажып, делегей айтырыгларынга хамаарыштыр партияның туружун тодараткан.

Франкочу диктатурадан буржуаз-демократтыг ёзу-чурумче чурттуң шилчиишкининиң дооларын, демократтыг чааргылгаларны улам ыңай быжыглаарын, национал экономиканы кадыкшыдарын партия чугула сорулгазы кылдыр чарлаан. Демократтыг төп эвилели чуртту Европаның экономиктиг ниитилежилгези-биле демнештирери болгаш НАТО дээр шериг блогунга Испанияны киирери дээш туржуп турар.

Испанияның чагырыкчы партиязының даргазынга амгы чазактың баштыңы А. Суарести катап соңгаан.

• • •

МИНИСТРЛЕР КАБИНЕДИНИҢ ХУРАЛЫ

БЕЙРУТ. Ливанга тайбынны деткиириниң талазы-биле арабтар аразының күштериниң составында боттарының шериглерлиг азы оларны акшаландырарынга киржип турар араб күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң Бейт эд-Динге болган конференциязының шиитпирлерин Ливанның министрлер кабинеди бодунуң онза хуралынга чүүлдүг деп көрген. Ол шиитпирлерни эң дүрген күүседириниң эргежок чугулазын ливан чазак онзалап демдеглээн.

Конференцияның шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының тодаргай планын белеткээри-биле премьер-министр С. Хосс даргалаан министрлер комитедин хуралдан тургускан. Министрлер кабинединиң албан хуузунда кылган медеглелинде онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, ол шиитпирлер «ливан кризисти таарыштыр шиитпирлээриниң дугуйүрү болуп турар.

• • •

ШИИТПИРЛИГ ШҮГҮМЧҮЛЭЭШКИН

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-тың профэвилелдериниң болгаш хөй-нитти организацияларының Детройтка эрткен конференциязының киржикчилери Вашингтоннуң иштики политиказын шиитпирлиг шүгүмчүлээн.

100 ажыг белүктерниң болгаш организацияларның, оларның аразында Херээженнерниң национал организациязының, Өңгүр кештиг чоннуң депшилгезинге идиг бээриниң национал эвилелиниң, Чырыдыышкынның национал эвилелиниң төлээлекчилери ол конференцияга кирипкен. Олар автомобиль, аэрокосмос үлетпүрүнүң болгаш кедээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң ажылчыннарының каттышкан профэвилелиниң кыйгырыын ёзугаар Детройтка чеде бергеннер.

Бөдүүн чоннуң байдалын экижидер дээш чазак чүнү-даа кылбайн турарын конференцияга санал берген ораторлар демдеглээн.

ВЛКСМ-НИҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА-ның корр.). Моолдуң ийиги үлетпүр төвү болур Дарханның аревэчилери бо хүннерде «ВЛКСМ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы хүннер» деп лозуң биле ажылдап турарлар.

Амгы үеде бистиң кол сорулгавыс болза ВЛКСМ-ниң төөгүлүг 60 чылын тайылбыр утуу болур деп, МАРЭ-ниң Дархан хоорай комитединиң бирги секретары Ж. Лхудэвжамц СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Хоорайның үжен үлетпүр бүдүрүлгелеринде 79 ажыг аревэчи-аныяктар болгаш интернационалдыг бригадалар ол кайгамчыктыг хүнге аадар болдуруп күш-ажылчы ээлчегте киргеннер. Амгы үеде чарышта техниктиг дуза чедирер трестиң бригадазы мурнап турар.

Дарханның аревэчилериниң аразынга социалистиг чарышты организастап тура бис совет улустуң, соң аныяк салгалының байлак дуржулгазынга даянып турар бис деп, Ж. Лхудэвжамц онзалап демдеглээн.

А. БАБЕНКО.

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ КОНСУЛЬТАЦИЯЗЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Үш ай дургузунда үргүлчүлеп келген чазак кризизин ажып эртер сорулга-биле чурттуң эң улуг политиктиг партияларының делегациялары-биле чугаалажыышкыннарны Португалияның президентизи А. Рамалью Эанеш база катап чоруткан. Ол консультацияларның үеинде күрүне баштыңы келир үениң чазааның премьер-министринге томуйлаар деп турар кижилериниң кандидатуралары-биле партияларның удуртукчуларын таныштырган деп дыңнаткан. Президентиниң бодап турары-биле алырга, ол чазак парламент партияларының төлээлекчилерин киирер болгаш Республика хуралының хөй кезииниң деткимчезин алыр ужурлуг.

Президент-биле ужурашканының соонда ПКП-ниң делегациязын баштап турган Португал коммунистиг партияның Чиңгине секретары Алваро Куньял чамдык политиктиг күштер чүгле кызыы партийжи сонуургалдарын удуртулга болдуруп турардыр деп журналистерге медеглээн. Ындыг туруш чазак кризизин таарыштыр шиитпирлээринге шаптыктап турар болгаш демократтыг албан черлеринге хора чедирип болур.

Кризисти таарыштыр шиитпирлээринге эки салыышкынны киирер дээш ПКП бүгү-ле болдунар чүүлдү кылыр деп, ол медеглээн. Бүтү партияның өмүнээзинден эвес, а хууда үндезининге коммунистер чазактың составынга кирериниге компартия чөпшээрежиринге белен. Келир чазакка хамаарыштыр ПКП-ниң түңнел туружу ол чазактың составындан болгаш программазындан хамааржыр.

ИТАЛИЯ. Итали коммунистерниң «Унита» солунун номчуп турда римчи аныяк оолду чоокта чаа фашистерниң араатанзыы-биле адып өлүргени чурттуң депшилгелиг хөй-ниитизиниң ханы килеңнээшкинин болдурган.

Чуртта «хүрең» айыылдың өзүп турарынга, депшилгелиг итальянчыларны, профэвилел активчилерин, коммунистерни өлүрүп турар Муссолиниңиң артынчыларының террористиг турамыкпай хөделиишкиннеринге удурланган массалыг митингини СЭТА-ның тускай корреспондентизи итали найысылалдың кудумчуларынга тырттырган.

«Фашизм эртпес!» — Италияның ак сеткилдиг кижилериниң негелдези ындыг.

И. УТКИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

НЕЙТРОННУГ ӨЛҮМНУ БОЛДУРБАЗЫН УЛУСТАР НЕГЕП ТУРАР

Кижилерни массалыг узуткаарының араатанзыг чепсээ болур нейтроннуг бомбаны херек кырынга тургузарынче болгаш нептеределинче оруктү ажыдып, ол чепсектиң «кол кезектерин» бүдүрерин эгелээр деп, АКШ-тың чазааның шиитпири бүгү делегейде ханы килеңнээшкинни болдурган. Америк милитаристерни кынчыктырбазын, нейтроннуг өлүмнүң кыжанылындан кижи төрелгетенни чайладып алырын улустар негеп турар.

ВАШИНГТОН. «Нейтроннуг бомба ышкаш ындыг эң араатанзыг болгаш айыылдыг чепсек орап кырынга турбас ужурлуг» деп, «Херээженнер, тайбың дээш демисежиңер» дээр хөй-ниити организациязының ийи даргазының бирээзи Эдит Лауб медеглээн. Нейтроннуг чепсектиң «кол кезектерин» бүдүрүп эгелээр дээн шиитпир кижи төрелгетенни ядролуг халаптың айыылынга таварыштырып болур деп, ол демдеглээн.

Ак бажыңның ол шиитпирин «алдагдалдыг болгаш хараадалды болдуруп турар» чүве-дир деп, «Бүгү делегейге тайбың дээш демиселчилер» дээр хөй-ниити организациязының президентизи Р. Карнет адаан. Нейтроннуг бомбаны бүдүрери Октаргайның кадык бодалдыг бүгү кижилериниң удурланып турары чаа дайынның кыжанылын улам улгаттырар деп, «Чаа угланыышкын» дээр хөй-ниити организациязының күүсекчи директору С. Готлиб онзалап демдеглээн.

Ак бажыңның шиитпири «стратегтиг боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазынче чүткүл дугайында АКШ-тың чазааның бадыткалдарынга удурланышкак дерзии болгаш айыылдыг базым-дыр» деп, сураглыг америк эртемден, Бриджпорт университединиң философия факультединиң деканы Г. Парсонс чугаалаан.

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-тың чазааның шиитпирин БНО-нуң бөлүктери буруу шапкан. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбас дээш Каттышкан Нациялар Организациязының салып турар күжениишкиннеринге, БНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле тускай сессиязының ол амыдыралчы чугула талаа тодаргай базымнарны чедип алыр деп улустарның чүткүлүн бүгү долузу-биле илергейлээн шиитпирлеринге америк чазактың бо шиитпири чорушкек-тир деп, Герман Демократтыг Республиканың төлээлекчизи Г. Гердер медеглээн.

«Бистиң туруш-бодалывыс билдингир. Нейтроннуг бомбага удур бис» деп, БНО-нуң Ассамблеязының Бирги комитединиң (политиктиг айтырыгларның болгаш айыыл чок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле) даргазы, Финляндияның төлээлекчизи И. Пастинен медеглээн.

Ядролуг боо-чепсекти, массалыг узуткаашкынның нейтроннуг бомба ышкаш ындыг хевирлериниң чепсектерин мөөннээрин болдурбас дээш күжениишкиннерни каттыштырары ядролуг чепсээ бар болгаш чок, улуг болгаш биче, сайзырангай болгаш хөгжүп орар — бүгү-ле күрүнелерге эргежок чугула деп, Афганистанның төлээлекчизи А. Джалили медеглээн.

ГААНА. Барыын Европада сайгара тургузуп алган ядролуг чепсээниң чамдык системаларын Каттышкан Штаттарның чаартыр дээн шиитпиринин дугайты Голландияның чазаа сагышсыраан сеткилин албан хуузу-биле илергейлээн. Ол системаларны нейтроннуг ядролуг октар-биле октаптар чадавас дээш голланд чазак сагышсырап турары ол. «Нейтроннуг бомба дижир чүвениң «кол кезектерин» бүдүрүп эгелээрин АКШ-тың чазааның эргежок чугула деп көргенин дугайты дыңнадыг-биле хол баштыр министрлер кабинеди сагышсыраан» деп, Голландияның даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде чугаалаан.

АКШ-тың президентизиниң шиитпирин дугайты хараадаан сеткил илергейлеттинген резолюцияны Нидерландының парламентизи хүлээп алган.

ЛОНДОН. Америк администрацияның шиитпири боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынга хамаарыштыр кижи төрелгетенниң идегелдеринге эң улуг согуушкунну таварыштырып болур деп, ядролуг чепсегленишкинни дүжүрер дээш англи шимчээшкинниң организастыг айтырыглар талазы-биле секретары Д. Рис медеглээн. Ам безин АКШ-тың Барыын Европада, чижээ, британ ортулуктарында, турар шериглериниң эргезинде ядролуг 7 муң октар мөөңнеттинген. Оларга араатанзыг нейтроннуг бомбаны немээр дээн бодалды чүнүң-биле-даа агартып болбас. Нейтроннуг бомбаны бүдүрееринге удурланып үнерин англи чазактан тайбыңның англи талалакчылары негээн деп ол онзалап демдеглээн.

Ак бажыңның хөделиишкиннери атомнуг дайынның кыжанылын улгаттырарынче аппар чыдар-дыр деп, Великобританияның премьер-министринге чагаазынга лейбористиг партияның национал күүскомунуң даргазы Ф. Оллаун айыткан.

ПАРИЖ. Нейтроннуг бомба ышкаш ындыг араатан чепсекти улустарга доннаштырар дээр АКШ-тың оралдажыышкыны бүгү делегейде тайбыңга кыжанып турар-дыр деп, тайбыңның национал чөвүлелиниң секретариадының кежигүнү Мишель Ланжиньон айыткан. Эң-не дерзии араатан нейтроннуг чепсектиң «кол кезектерин» бүдүрүп эгелээр деп АКШ-тың чазааның шиитпирин Францияда тайбың талалакчылары шиитпирлиг буруу шаап турарын ол демдеглээн.

ДЕЛИ. Вашингтоннуң үүлгедиглерин индийлер кайгап-харап, ону килеңнеп турар деп, тайбың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү-индий организациязының удуртукчуларының бирээзи, хөй-ниитичи кескү ажылдакчы Бэрен Рай медеглээн. АКШ боо-чепсекти эндере бүдүрерин күштелдирип, кажан-бир шагда төөгүнүң билири боо-чепсектерден эң-не араатанзыг чепсекти бүдүреринче оруктү ажыдып турар-дыр. Кижи төрелгетенге удур ол коргунчуг кемниг үүлгедигни улустар кажан-даа аңаа эртирбестер.

БЕРН. Вашингтоннуң авантюристиг угланыышкыны тайбыңны эргим үнелеп турар бүгү кижилерниң килеңниг удурланыышкынын болдурбайн барып шыдавас деп, тайбыңның швейцар шимчээшкининиң чурттуң хөй-ниитизинге кыйгырыында чугаалаан. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дээш, чепсегленишкинни дүжүрер дээш, нейтроннуг бомбаны доп-дораан хоруур дээш, улустарның тайбың келир үези дээш демиселди идепкейжидери эргежок чугула.

ПРАГА. АКШ-тың президентизиниң нейтроннуг бомбаның «кол кезектерин» бүдүрүп эгелээр дээн шиитпиринге эң шиитпирлиг удурланыышкынывысты илергейлеп тур бис. Ол — араатан чепсекти бүдүреринге чедирер базым-дыр, ындыг чепсекти ажыглаары халаптыг уржуктарлыг болур. Агрессчи Соңгу-Атлантика блогунуң армиязын АКШ-тың ол чепсек-биле чепсеглээр дээр бодалы — тайбыңга шуут кыжанышкын-дыр деп, Праганың ЧКД дээр комбинатының полупроводниктер заводунга болган массалыг митингиниң киржикчилериниң резолюциязында чугаалаан.

Америк чазактың кем-буруулуг бодалдарын буруу шапкаш, митингиниң киржикчилери Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының БНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXIII сессиязынга көөр кылдыр киирген тайбыңга ынакшылдыг саналдарны изии-биле деткээннер.

ЛИМА. Вашингтоннуң хөделиишкиннери Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың Хельсинкиге ат салдынган Түңнел актызынга удурланышкак-тыр. АКШ-тың төлээлекчизи база аңаа адын салган болгай. Чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин чедип алырынче, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче болгаш быжыг тайбыңны доктаадып тургузарынче улустарның чүткүлүнге америк чазактың нейтроннуг бомбага хамаарыштыр шиитпири улуг согуушкунну таварыштырып турар-дыр деп, Тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлелиниң Президиумунуң кежигүнү, Перунуң национал бот-эрге, делегейге эп-сеткил каттыштырылгазы болгаш бүгү делегейге тайбың дээш шимчээшкининиң даргазы Асунсьон Кабальеро Мендес медеглээн.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЭҢ ТЕРГИИН ШЫДЫРААЧЫЗЫ

Даштыкы гроссмейстерлер Анатолий Карповтуң тиилелгезиниң дугайында.

«Анатолий Карповка, делегей чемпионунга деңнежир кижи ам чок»— деп, **америк гроссмейстер Роберт Бирн** медеглээн.

Көскү америк гроссмейстер, шыдыраа тайылбырлакчызы Р. Бирн СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседалыңга Багиога эрткен маргылдаа ийи аңгы оюннуг мастерлериниң мөөрейи болган, аңаа аныяк совет гроссмейстер бодунуң оюнунуң артык күштүүн көргүскен деп чугаалаан.

Ол бодунуң Карпов-биле салыгларының-даа дуржулгазындан оон оюнунуң ханы бодалдыын, дүрген болгаш тода ойнаар аргалыын, оюнунуң эң эки уламчылаашкынын кезээде тып алырын онзалап демдеглээн. Америк шыдыраачының бодалы-биле алырга, Карповтуң эң дээре салыы эң сөөлгү, шиитпирлиг салыы болган. «Нью-Йорк таймс» солунда шыдыраа килдизин удуртуп турар Бирн маргылдаа эгелээр мурнунда-ла Карпов тиилээр, артында-за 6 : 5 сан-биле деп медеглээн турганын сагындырган.

СЭТА-ның корреспондентилери элээн каш делегей гроссмейстерлеринден Багиога маргылдааның түңнелиниң дугайында чүнү бодап турарын чугаалаарын дилээннер.

«Багиога маргылдаа эгелээр мурнунда-ла Карповтуң тиилелгезинге бүзүреп турган мен— деп, **дани гроссмейстер Бент Ларсен** демдеглээн. — Ынчангаш оон делегейниң эң шылак шыдыраачызының алын база катап чаалап алганынга элдепсинмес мен. Мээң бодап турарым-биле алырга, Карпов 27 дугаар салыгны кончуг эки ойнаан. Аңаа ол шыдыраачының эң бедик мергежилин, салым-чаяанының ылаптыг көргүскен. Маргылдааның эң солун салыы деп ону санаар мен».

Чамдык шыдыраачылар, а ону сонуургаарларның хөй кезии оюн хайым болурга ону солун эвес деп көөр чүве деп, дани гроссмейстер чугаалааш, ындыг бодал-биле чөпшээрешпейн турарын айыткан. Оон чижээнге 23-кү салыгны айтып болур. Ол салыгга Карпов идегелдиг камгалалды ылаптыг тода, чараш тургускан.

Маргылдааның нийти чорудуун алыр болза, мээң бодалым-биле, ол холчок-ла узай берген. Чижээ, 20-ги, 22-ги салыгларга Карпов улуп алыр аргалыг турду, эрттирипти. Ындыг-даа болза, Карпов берге байдалдардан уштунуп үнериниң эки аргаларын дүрген тып шыдаар-дыр деп. дани гроссмейстер медеглээн.

«Анатолий Карпов делегейде шыдыраачыларның шуптузундан дээре ойнап билир»— деп, **ГФР-ниң гроссмейстери Роберт Хюбнер** чугаалаан.

«Чаа тывылган чүүлдерни доп-дораан шилип ап, ону оон мурнунда турган чүүлдер-биле харылзаштырар талазы-биле Карпов кайгамчык мерген кижи-дир. Ол кончуг чугула. Оон аңгыда А. Карповтуң ойнаарының дүргени, кештерни бодап, сайгарарының аргалары онзагай»— деп, ол медеглээн.

«Анатолий Карповтуң тиилеп алганынга байыр чедирип тур мен!»—ындыг сөстер-биле бодунуң чугаазын **сураглыг югослав шыдыраачы Светозар Глигорич** эгелээн. «Карповтуң назыны аныяк-даа бол, ойнаарының аяны тергиин эки. Мээң черле таарзып турар. Ол бо эрткен нарын маргылдаага кончуг эки белеткенген-дир, салыгдан салыгже оюнну нарыыладып келди».

Оон бодалы-биле маргылдааның баштайгы тиилелгелиг салыын, 14-кү база сөөлгү, 32-ги салыгларны Карпов тулган ойнаан. Югослав гроссмейстер: «Анатолий Карпов маргылдааны оон-даа эрте доозуп болур турган, арай далаш ойнагылаан» деп база чугаалаан.

«Анатолий Карпов бөгүнде, маргыш чок, делегейниң эң шылак шыдыраачызы» — деп, билдингир **венгр гроссмейстер Гедеон Барц** чугаалаан.— Оон база бир херечизи болза, Багиога тиилелге-дир. Маргылдааның шала төнчүзүнде делегей чемпионунуң оюнунуң бичии сулараан узун хуусаада чидиг демиселден база кордакчының болгаш оон «командазының» төлеп чок аажылаашкын н а р ы н д а н, спортчу чурумну сагывазындан, маргылдаа эрттирериниң байдалын доктаамал черүлдээлер-биле чиргилеңдирип келгенинден хамаарышкан деп бодаар мен.

Карпов бодунуң удурланыкчызын спортчу демиселгеде, чогаадыкчы оюнга-даа ашкан. Делегей чемпионунуң бо маргылдаага дээре чедиишкиннери кылдыр 14-кү, 32-ги салыгларны хамаарыштырар мен. 14-кү салыгга Карпов удурланыкчызының 13-кү салыгга шынар чидиргеш, халдаашкынче шилчээн чеңсээн оон бодунга удур ажыглаан. Ол ийи салыг кайызы-даа делегей чемпионунуң тиилелгези-биле доозулган болгай.

Анатолий Карпов ойнап чоруур чемпион. Сөөлгү үш чылда ол хөй маргылдааларга эң алдаржаан шыдыраачылар-биле ойнааш, делегейде бөгүнде оон-биле быражыптар шыдыраачы чок деп чүвени бадыткаан».

Буэнос-Айресте «Кларин» солуну «Шыдыраа делегейинде Карпов тергиидеп арткан» деп чүүлде **аргентин гроссмейстер Мигель Найдорфтуң** мындыг сөстерин киирген: «Аныяк Анатолий чемпион атты дүрүм ёзугаар чаалап алган. Сөөлгү салыгны шуут тергиин эки ойнаан. Карпов Филиппиныга шыдыраа маргылдаазын ойнаар дээш барган, тиилелгени ылаптыы-биле чедип-даа алган».

СЭТА-ның корр.

Часкы, күскү сезоннарда хонаш-турлагларда малчыннарга, тудугжуларга, тараажыларга, сигенчилерге агиткультбригадаларның аалдап келгеш, солун программалыг концертти көргүскеш, агитхуудустарны ажыл-агыйларның амыдыралынга дүүштүр үндүрүп берип, дузалажы каапкаш, аъттаныптарын бо-ла көөр бис. Ындыгларга Хандагайтының район Культура бажыңының «Чадаган», «Барлык» совхозтуң кедээ Культура бажыңының «Аян» агиткультбригадалары хамаар-жыр.

ЧУРУКТА: «Чадаган» күүселде үезинде.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

Солун кижи дугайында

ХООЧУН ТООЛЧУ

Шак ындыг атка төлептиг болуру белен эвес херек. Төрээн чонунуң амыдыралын, оон уран чогаадылгазын, аас чогаалының байлакшылын ханы билир кижи ындыг атты чедип ап шыдаар болбайн аан.

Тывада сураглыг шак ындыг тоолчу, ыраажыларның бирээзи Мөңгүн-Тайганың Мугур-Аксы чурттуг, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Саая Чүвүрекович Самбуу болур.

Кижилерни бодунче хаара тыртып, сорунзалап турган ышкаш кайгамчыкла кижи. Оон улуг эвес бажыңчыгажындан улус үстүр эвес. Кежээлерде аңаа хоочуннуң чаңгыс чер чурттуглары, башкылар, эмчилер чыглып келир. Артистер, музыкантылар, журналистер аңаа база бо-ла аалдап барган болур.

Кырганның орар бажыңында кижи кайгаар чүве чок, бөдүүн, таарымчалыг. Оон боду биче сеткилдиг, эмиргек, чону дээнде чүү-даа харам чок кижилерниң бирээзи. Кырганны ол чоокта танывас кижи барык-ла чок. Саая Чүвүрековичиге ужураажып келгенде олар өөрүшкү-хөглээшкин-биле суткуп, кадыкшылын сонуургавышаан, харын-даа тоолдан сала каап, эрги шагның ырындан ырлап бээрин дилегилээрлер. Оон тоолчурну чугааларының болгаш ырларының ужур-утказы ханы угланыышкынныг. Чон дугайында алгап, ырлап, оон күзел-чүткүлдерин алдаржыдып чорууру дег аас-кежик кайдал.

Ол ам 75 харлап турар. Саая Чүвүрековичиниң назы-хары дээрээн-даа болза, ол ужен ажыг тоолчургу чугааларны, улустуң ырлгаларының 150 хире сөзүн шээжи-биле билир. Бо бүгү улустуң аас чогаалының байлакшылының хөй кезиин Тываның эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчылары, Улусчу чогаадылга бажыңының ажылдакчылары чыып бижиткен. Тоолчу-ыраажы аас чогаалының кайы хире хөй эртине байлактарын билири оон безин тодаргай-дыр. Ол чүгле шээжи-биле билир чүүлдерин күүседип чоруурундан аңгыда, ыры бүрүзүн бодунуу-биле, бир янзы аянчыдып, немелде каасталгаларны киирип, улам-на шынаржыдып турары-биле онзагай. Ынчангаш ол өске күүседикчилерден ылгалып турар. Оон ырларының музыказынга хамаарыштыр база ону чугаалап болур.

С. Ч. Самбууну ыр, тоолдарының ужур-утказы ханы: «Тоол кижини сорук киирер — деп, ол чугаалап олурар.— Тоол салып тура чеже дүннерни уйгу чокка эрттирбедим дээр, ыччалза-даа черле туруп шаглыравас чордум. Тоолдар кижини күш киирип, угаазыралдыг болдурар».

Тываның хоорай, суурларында уран тоолчулар, улусчу ыраажылар хөй. Оларның чогаадылгазының ужур-утказы ханы. Олар төрээн чериниң эрес-кежээ кижилерин алдаржыдып, четпестерни, эргиниң артыышкыннарын сойгалап турганнар. Оларны чеч хүндүлээр, чоргаарланып. Саая Чүвүрекович Самбуу республиканың эң хоочун тоолчуларының бирээзи. 75 харлаанын таварыштыр хоочунувуска изиг байыр чедирип, чаагай күзээшкиннерни бараалгаттывыс.

З. КЫРГЫС, ТДЛТЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы.

АК ХАЛАТТЫГ КИЖИЛЕР

ХАНЫ БҮЗҮРЕЛ

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чоннуң кадыының дугайында ала сагыш салыышкынын хүн бүрүде чорудуп турар. Чоннуң кадыын камгалаары-биле ак халаттыг кижилерни, эмчилерни чурттуң дээди өөредилге черлеринге белеткээш ырак-узак районнарга барып ажылдаары-биле чорудуп турар. Эмчилер чоннуң кадыын камгалаар хүндүлүг хүлээлгезин ак сеткилдии-биле күүседип турарлар. Ындыгларның бирээзи Бай-Тайга районда нийти аарыглар эмчизи Николай Шуглеевич Куулар боор турар.

Эш Куулар 1976 чылда Красноярск хоорайга медицина институдун дооскаш төрээн Тывазынга чанып кээрге, республиканың Кадык камгалал министерствозу ону Бай-Тайга районнуң нийти аарыгларының улуг эмчизинге томуйлаарга Николай Шуглеевич ону улуг күзел-биле хүлээп алгаш ажылдай берген. Бодунуң ажылынга бердинген эмчи дораан-на чоннуң хүндүткелин чедип алган. Николай Шуглеевичиниң хүлээп алыышкынынга аарыг кижилер улуг күзел-биле кирип турарлар. Хөй-хөй малчыннар, совхозтар ажылчыннары, механизаторлар, албан-хаакчылар, пенсионерлер кадыы эттингеш, Николай Шуглеевичиге өөрүп четтиргенин сеткилиниң ханызындан илергейлеп турарлар.

Николай Кууларның алыс чурту Чөөн-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы суур. Эвилең-ээлдек, эмчи Бай-Тайганың чону-биле дораан-на эптежи берген. Бай-тайгажылар Николай Шуглеевичини «бистиң эмчивис» деп эң-не чоок алап, эмчизинге ханы бүзүрелин илергейлеп турарлар.

Т. САЛЧАК.

„ЧЕТТИРДИМ" ДИЖИР

Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл суурунда туберкулёзка удур санаторий бар. Аңаа республиканың кайы-даа черинден келген кижилер кадыын эдип эмненип, дыштанып турар.

Санитарка Раиса Валериановна Бочегурованы бүгү эмненип турар кижилер мактаар. Ол аарыг кижилерге эптиг-ээлдек, оларның дилеглеринге эң-не кичээнгейлиг болгаш дыңнангыр боорга ындыглар.

Санаторийге эмненгеш, кадыы эттингеш чанып турар кижилер «Четтирдим, Раиса Валериановна!» дижип турарлар.

Ч. ДАРЫ-СҮРҮН. Чаа-Хөл санаторийи.

КЫШКА БЕЛЕН

Р. О. Комбу «Чодураа» совхозта медицина пунктузунуң эргелекчизи. А 20 чыл ажыг стажтыг К. К. Увансай чүтле бо ажыл-агыйга безин он чыл ажыг үеде акушеркалап турар. Ажылдап турары медицина пунктузун кышка удур эки белеткеп алыр дээш Роза Олеговна биле Кара-кыс Кадыковна организастыг хемчеглерни баш удур алганнар. Бо бүгүнүң түңнелинде ол пункт кышка белеткелин Тес-Хем районда медицина албан черлеринден мурнай дооскан.

Медицина пунктузунуң даштында 48 кубометр одаар ыяшты дужүрген. Медпунктуну септээш чугайлаан, шалаларын, соңгаларын болгаш эт-херекселин дозулап будаан. Бо чаагай ажыл-херекте Р. О. Комбунуң болгаш К. К. Увансайның киирген үлүү улуг.

С. ТАС-ООЛ.

БОТТАНГАН КҮЗЕЛ

Ынчаарда онгу классты доозуп үнеринге чедир ийи-ле ай арткан турган. Бора-Тайга ортумак школазының бөлүк өөреникчилери онгу классты дооскан соонда кым кандыг мергежилди чедип алырын бо-ла чугаалажы бээр турганнар. Оларның аразында башкы-даа, агроном-даа, зоотехник-даа, ужудукчу-даа болур күзелдиг кижилер бар болгулаар турган.

— Мен эмчи болур мен— деп, узунзумаар сынныг, кара-кара карактарлыг Катя Монгуш чугаалаар турган.

Екатерина Монгуштуң күзели боттанган-даа. Ол Бора-Тайга ортумак школазын чедиишкиннинг дооскаш, 1974 чылда Кызылдың медицина училищезинге өөренип кирген. Урут училищени доозуптарга, ону Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Хөл эмнелгезиниң хирургия салбырынга сестраладып ажылдадып каан. Сүт-Хөл эмнелгезиниң удуртукчулары аныяк урутнуң ажылга кызымаан көргеш, ону Хөр-Тайганың участок эмнелгезинге барып ажылдаары-биле чорутукан. Үр-даа болбаанда ол чоннуң хүндүткелин чедип алган. 1976 чылда Екатерина Бызыяевнаны Ак-Даш суурнуң эмнелге пунктузунга ажылдадып каан. Аныяк эмчи кол кичээнгейни аарыгны баш удур болдурбазының хемчеглерин алырынче угландырган. Ол янзы-бүрү аарыгларга удур тарылганы үргүлчү чорудуп турар. Оон ынай эмнелге темазынга беседаларны эрттирери база үзүктелбес. Екатерина Бызыяевнаның бир онза кичээнгей салыр чүүлү чаштарны хайгаарап көөрү. Ол уругларны эмчиден үндүрүп кээри билек тускай хайгааралга алтар.

Аныяк эмчини ырак одарларда малчыннар-даа, өске-даа ажыл-ишчилер бо-ла чалап чедип кээр. Эмчи дүннүң караңгызында-даа, кыштың соогунда-даа, чайның изиинде-даа чалалгадан ойталавас, аарыг кижилерге аъттыг-даа, чадаг-даа, машиналыг-даа чедип, эмнелге дузаламчызын көргүзүп турар.

Екатерина Бызылевна ай санында санитар бюллетеньнерин үндүрүп, оларны хөй кижи чыгдыр, эң көскү черлерге азып турар. Эмчиниң чон ортузунга чорудуп турар беседаларының темазы янзы-бүрү. Чижээ, «Херээженнерниң гигиеназы», «Араганың хоразы», «Туберкулёз», «Бруцеллёз», «Өкпеге дегдириишкин» болгаш оон-даа өске.

Екатерина Бызылевна идепкейлиг хөй-ниитижи. Ол суурда херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү болгаш оон санитар секторун удуртуп турар. Монгуштуң удуртуп турары эмнелге чери эрткен чылын эмнелге черлериниң аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган, бо чылын ол эмнелге чери база-ла мурнакчы ажылдыг черлериниң бирээзи боор артпышаан турар.

Е. Б. Монгуш бодунуң профессионалдыг болгаш политиктиг билиин доктаамал бедидип турар. Ол солуннарны болгаш журналдарны чагыдып алган үргүлчү номчуп, ону бо-ла чонга таныштырып тайылбырлаан олурар.

Моон мурнунда суурда комсомол ажылы коскү черин ээлевейн турган болза, ам комсомолчуларның болгаш аныяктарның идепкейи бедээн. Олар мал чемин белеткээринге болгаш өске-даа часкы, күскү хову ажылдарынга идепкейлиг киржип турар болу берген. Ол болза комсомол организациязының секретары эмчи Екатерина Бызыяевна Монгуштуң организакчы ажылының үре-түңнели. Е. Б. Монгуш бот-тывынгыр урал чүүлдү неп тереди риниң идепкейлиг киржикчизи. Ол «Хамнаарак» агиткультбригаданың кежигүнү болгаш бодунуң удуртуп турары комсомолчулар-биле үнүүшкүннүг концерттерни организастап турар. Эмчиниң кызымак ажылын бедии-биле үнелээш, ВЛКСМ Чөөн-Хемчик райкому бо чылын Крымга халас барып дыштаныр путёвканы аңаа тывыскан. Аныяк эмчиниң чуруу Сүт-Хөл эмнелгезиниң хүндүлел самбыразында база бар.

С. МОНГУШ,
Ак-Даш сес чыл школазының өөредилге эргелекчизи.

КАРПОВКА ЧЕМПИОННУҢ АЛДЫН МЕДАЛЫН ТЫВЫСКАНЫ

БАГИО. (СЭТА-ның корр). «Конгресстер ордузунуң» залынга Анатолий Карповка делегей чемпионунуң алдын медалын тыпсырынга тураскааткан байырлыг ёзулал болган.

Делегейниң Шыдыраа федерациязының (ФИДЕ) бюро кежигүнү ФИДЕ-ниң президентизи М. Эйвениң байыр чедириишкинин номчаан.

Делегейниң Шыдыраа федерациязының вице-президентилери Б. Кажич (Югославия) биле Ф. Кампоманес (Филиппины) олар Анатолий Карповка делегей чемпионунуң алдын медалын тывыскан. Карповка чаңчыл ёзугаар чечекти берген.

Анатолий Карпов сөс алгаш, Филиппиныңың чазааның, чонунуң база маргылдааның организакчыларының талазындан оон бодунга болгаш совет спорт делегациязынга көргүскени сагыш-салыышкын дээш өөрүп четтиргенин илереткен.

ДӨРТКҮ САЛЫГ СООНДА

Шыдыраага Кызыл хоорайның чемпионадының дөрткү салыы доозулган, маргылдааның чартыы эрткен. Ийиги разрядчы М. Дарташ бо салыгларда удурланыкчыларын шуптузун уткаш, өөрүн чаалкаан мурнай берген.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи С. Куулар дөрткү салыгда М. Куулар-биле эки ойнап, ноян талазынче шыңгыы халдаашкынны кылган. М. Куулар берге байдалга таварышкаш, шагын эрттирипкен.

Бирги разрядчылар эрткен чылдагы чемпионаттың ийиги черин алган В. Заворин, Н. Онуфриев, Д. Ондар, С. Доңгак, В. Саратовкин кошкак ойнап турарлар, олар ойнаан салыгларның чүгле чартыын кезиин удуп алганнар. Бирги разрядчылар Ч. Оюн биле Ю. Белов бир-бир уттургаш, кайызы-даа 3-3 санныг болганнар.

Ийиги разрядчылар аныяк инженер В. Бахаев биле А. Делгер-оол үш-үш санныг, шаңналдыг черни ап болур шыдыраачыларның санынга кирип турарлар.

Оолдар аразынга хоорай чемпиону А. Кольчиков Н. Онуфриевти уткаш, 2,5 санныг болган. В. Моисеев биле С. Ооржак баштайгы тиилелгени чедип алганнар.

Маргылдааның киржикчилериниң мурнунда сөөлгү шиитпирлиг салыглар арткан.

Н. ШИШИГИН, маргылдааның кол судьязы.

АГААР

Бөгүн республикага бүргег, аязыр, чамдык черлерге бышкап хар чаар. Соңгу чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы үш градус чылыгдап ийи градус чедир соор, чамдык районнарга 2—7 градус соор. Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 1—3 градус чылыг болур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Эки турачылар». Уран-чечен фильм.
12.30—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
13.30—16.05—Чапсар.
16.05—«Сибирьде болгаш Ыракы Чөөн чүкте». Кинопрограмма: «Эким, Нерюнгри», «Директор Сергеев 8-тен 18 шакка чедир», «Оттуг десант».
17.00—«Тонмес лицей».

КЫЗЫЛДАН

18.10—«Телемедээлер».
18.25—«Хоойлу болгаш хүлээлге». Дамчыдылга.
18.35—«Кедээ библиотекарь». Документалдыг фильм.
18.45—«СЭКП-ның XXV съездизиниң шиитпирлерин —амыдыралга». Дамчыдылга.
19.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Уругларга шүлүктер».
20.00—«Ыр-78».
20.30—«Партия хуралы». Москваның И. А. Лихачев аттыг автомобиль заводунуң кац болгаш өнүг шуткулга цехиниң коммунистериниң отчёт-соңгулдалыг партия хуралындан репортаж.
21.10—«Арфалар квартеди ойнаар».
21.20—«Оолдар». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги сериязы.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Оңнуктерниң арыннары». Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин чорудар.
23.45—01.05—«Музыка амыдыралы». Тележурнал. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.10—«Төрээн бойдус».
18.30—«Эртемниң амыдыралы».
19.00—«Харыылаңар, горнистер!».

КЫЗЫЛДАН

19.30—Чарлалдар.
19.35—Уругларга фильм. «Кряжонок». Уран-чечен телефильм.
20.05—20.35—«Ермек Серкебаев ырлаар». Фильм-концерт.

ОКТЯБРЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Чаңгызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.
11.40—«Оолдар». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.
12.50—Узбек ССР-ниң Күрүнениң симфония оркестриниң концерти. Ташкенттен дамчыдылга.
13.20—16.05—Чапсар.
16.05—«Чаңгыс борбак амыдырал». Документалдыг телефильм.
16.55—Трускавец хоорайның «Березка» деп ыр-хөгжүм ансамблиниң оюну.
17.10—«Шыдыраа школазы». «Разрядчылар клазы». Төнчүзү.

КЫЗЫЛДАН

17.40—Мультфильмнер программазы: «Хевирлекчи кымыскаяк», «Калейдоскоп», «Чада».
18.10—Телемедээлер.
18.25—«Тудугда комсомол». Документалдыг фильм.
18.35—«Ол күштүң кезии болганымга аас-кежиктиг болдум!». Дамчыдылга.
19.15—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Ленинчи комсомолдуң бүгү-делегейге ажыл-чорудулгазы».
20.15—Концерт. Программада Д. Шостаковичиниң, Г. Свиридовтуң, Дм. Кабалевскийниң чогаалдары.
20.35—«Бистиң тайылбырывыс». Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летунов чорудар.
21.20—«Оолдар». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«С. Михалков. Чогаадылгазының арыннары».
23.50—00.40—Балеттиң аныяк артистериниң концерти. Төнгенде— медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.40—«М. Светловтуң поэзиязы».
18.10—«Найыралдың оруу».
18.40—«Орлёнок» телестудияның концерт залы».

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Мээң аныяк үем—комсомол!». Комсомол ырызының Кызылга фестивалының киржикчилериниң концерти.
19.55—20.40 «Кулук чанында». Телефильм.

Солуннуң дараазында номери октябрь 27-де үнер.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аныяк гвардия» 10.00, 13.00, 16.00, 19.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Тайгада сегиржип алыышкын» 9.30, 11.00, «Тайга хаанының төнчүзү» 12.40, 15.00, 17.00, 20.50 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Ийи хүн адаанда бажың» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Мээң чурттап турар бажыңым» 13.30, 18.20, «Мээң лимбим сени кыйгыр-ынтар» 15.00, 20.00 шактарда.

ОКТЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Онза кичээнгейниң девискээринде» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.40 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Киночымыдыы» 9.10, «Тайга хаанының төнчүзү» 10.30, 12.20, 15.00, 17.00, 19.00, 20.50 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Солдат болгап чаан» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Ийи хүн адаанда бажың» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы чурттуң бүгү техниктиг дээди өөредилге черлеринге кирери-биле 6 айлыг кежээки белеткел курстарынга сургуулдар чыып алыр.

Кичээлдер 1978 чылдың ноябрь 1-де 19 шакта эгелээр.

Курстар дээш 28 рубль хемчээлдиг төлеврин 14107 санга кандыг-даа ажаалда кассазынга төлээр.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузу 4, кабинет 215.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Эдреш 17531. Чагыг 2710.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00946

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ның Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 248 (10845) | 1978 чылдың октябрь 27, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кол

Үлетпүр ажылдакчылары! Улустуң хереглел бараанарының шынарын болгаш ассортиментизин экижидиңер! Совет кижилерниң улам өзүп орар хереглелдерин улам долу хандырыңар!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

СЭКП ТК-да болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедиринге колхозтарның, совхозтарның материалдыг сонуургалын бедидер, боттарының экономиказын быжыглап алырда колхозтарга болгаш совхозтарга саң-хөө дузаламчызын көргүзер сорулга-биле СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Сүттү, дүктү, каракульду, хойларны болгаш өшкүлерни, картофельди болгаш ногааларның чамдык хевирлерин садып алыр өртектер дугайында» база «Колхозтарга болгаш совхозтарга саң-хөө дузаламчызын көргүзер дугайында» доктаалдар хүлээп алган.

Садып алыр өртектер дугайында доктаалда 1979 чылдың январь 1-ден эгелээш сүттү болгаш сүт продуктуларны садып алыр өртектерни чурттуң ортумаа-биле 14 хуу, хойларны болгаш өшкүлерни садып алыр өртектерни 11 хуу, дүктүүн —18 хуу, каракуль хураган кештерин—35 хуу, картофельди—38 хуу, огурецтерни, помидорларны, согунаны болгаш чеснокту садып алыр өртектерни 9 хуу бедидерин көрген.

Садып алыр өртектерни бедитсе-даа, үүрмектеп садыглаар өртектерни өскертпес.

Сүттү, сүт хоюун, хойларны болгаш өшкүлерни, картофельди садып алыр өртектерни бойдус-экономика байдалдарын барымдаалап, республикалар аайы-биле аңгы-аңгы болдурар. Сүттү садып алыр өртектерни сорттар болгаш зоналар аайы-биле, хойларны болгаш өшкүлерни садып алыр өртектерни деңгилдезиниң категорияларының база зоналарының аайы-биле, картофельди садып алыр өртектерни областарның, крайларның болгаш автономнуг республикаларның байдалдарын барымдаалап бадылаарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге даасқан.

Огурецтерни, помидорларны, согунаны болгаш чеснокту зоналар, быжарының хуусааларын болгаш шынарын барымдаалап ылгааның ёзугаар садып алырының чаа бедиткен өртектерин ССРЭ-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитеди-биле дугурушканың ёзугаар ажылдап кылырын болгаш 1979 чылдың январь 1-ден эгелеп күштүг болдуруп чорударын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге даасқан.

Дүктү болгаш каракуль хураган кештерин садып алырының өртектериниң прейскурантыларын, эргежок чугула апарганда бараанныг бүдүрүлгениң кол районнарын барымдаалап өртектерни аңгы-аңгы болдурарын, ол ышкаш айыттынган продукцияның эң үнелиг хевирлеринге болгаш сорттарынга өртектерни колдады бедидерин көрүп тургаш, ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министерствозунуң болгаш ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң киржилгези-биле ажылдап кылырын болгаш бадылаарын ССРЭ-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитединге даасқан.

Садып алыр өртектерни мынчалдыр бедидеринге күрүнениң чарыгдалдары чылга онааштыр 3,2 миллиард рубль болур.

Колхозтарга болгаш совхозтарга саң-хөө дузаламчызын көргүзер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында ССРЭ-ниң Күрбанкызының чээлилериниң талазы-биле 7,3 миллиард түңнүг өрелерни болгаш төлээр хуусаазын узаткан 4 миллиард рубль түңнүг өрелерни колхозтардан болгаш совхозтардан үндүр бижиир кылдыр көргенин эвилелдешкен республикалар аайы-биле хуваазанын бадылаан.

Эгидериниң хуусаалары 1978—1980 чылдарда келир чээлилер талазы-биле өрени бирги ээлчегде үндүр бижиирин болгаш төлээлер хуусаазын узадыр апаарын көрүп, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң экономиктиг база саң-хөө байдалын барымдаалап тургаш, ССРЭ-ниң Күрбанкызындан алган чээлилер талазы-биле өрелерни үндүр бижииириниң хемчээлдерин болгаш төлээр хуусааларын узадырын район, область, край болгаш автономнуг республика бүрүзүнүң аайы-биле тодарадырын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге даасқан.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң доктаалын удуртулга болдургаш, партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары, колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери камналгалыг болгаш хумагалалдыг болуру, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, көдээ ажыл-агый продукциязының бот-үнезин чиигедир болгаш ажыктыын бедидер дээш демиселди калбартыр дээрзинге СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүрелин илергейлээн.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Октябрь 25-те РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болуп, 1978 чылдың 9 айларында РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң түңнелдерин анаа чугаалашкан.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл) болгаш июль (1978 чыл) Пленумнарының шиитпирлерин чедиишкиннг күүседип, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугааларында кирген айтышкыннарны болгаш сүмелерни амыдыралга боттандырып турарының, ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн болгаш Улуг Октябрьның 61 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбак нептереткениниң түңнелинде РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге чаа чугула чүүлдер чедип алдынганын хуралга демдеглээн.

Продукция сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле 9 айларның планы күүсеттинген. Республиканың девискээринге үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң немей өзүлдези эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге, 1978 чылдың планында көрдүнген 4,5 хуунуң орнунга 4,6 хуу болган. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3,7 хуу немей өскен.

РСФСР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бо чылын тараа культураларының эки дүжүдүн өстүрген. Эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге мал ажылының продуктуларының кол хевирлерин бүдүрери көвүдээн.

Социал программа чедиишкиннг боттанып турар. Үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы 3,8 хуу болгаш чоңга ачы-дуза чедирериниң хемчээли 7,9 хуу улгаткан. Күрүнениң капитал салыышкыннарының күсели-биле нийти шөлү 23,4 миллион дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын, социал болгаш культура-амыдырал угланыышкынының хөй санныг объектилерин ажыглалга киирген.

1978 чылдың 9 айларында РСФСР-ниң Күрүне бюджеди орулгалар талазы-биле күүсеттинген. Бүгү автономнуг республикаларның күрүне бюджеттери, крайларның, областарның, Москва болгаш Ленинград хоорайларның бюджеттери орулгалар талазы-биле база күүсеттинген.

Ынчалзажок Россия Федерациязының планының болгаш бюджединиң күүселдезинде четпестер база барын хуралга демдеглээн.

1978 чылдың 9 айларында план болгаш бюджет күүселдезиниң түңнелдерин ыяк анализтээрин, продукцияны бүдүреринин болгаш дужаап чорударының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң, кол фондуларны ажыглалга киирериниң талазы-биле онаалдаларны күүседип турарында хожудаашкыннарны бо чылдың арткан үезинде ажып эртериниң хемчеглерин ажылдап кылырын болгаш боттандырарын РСФСР-ниң министерстволарының, ведомстволарының удуртукчуларынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, Москва болгаш Ленинград хооркүүскомнарынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев ук хуралга чүве чугаалаан.

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫ-НЫҢ КОЛ АЙТЫРЫГЫ

ҮҮРМЕК ЧҮВЕ ТУРБАС

Ажыг кыштың тывызы үре кагылап, ак харын даглар хөрээнче киир чаап кел чыдары ол. Өске бүгү ажыл-агыйларда дег, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының мал ажылдыглары бо чылдың кыштаглаашкынга белеткелдиң темпизин бедидип, кижи болгаш техника күжүн мөөңнеп турар.

Ажыл-агыйның ишчилери бо хүннерде кол кичээнгейни чүүже угландырганының дугайын кол зоотехник М. Чистобаев мынчаар чугаалап турар:

— Бо чылын кол күштү мал чеми белеткээринче мөөңнээн бис. Ажыл-агыйның фермаларында, малчыннарда ниитизи-биле 2790 мыйыстыг бода мал, 10 муң ажыг хой бар. Ол ышкаш 1700 ажыг аныяк молдургалар, хунажыннар, бызаалар бар. Ынча малды кыштап хүр ажырар сорулга-биле кыштаглаашкынга белеткелди эрте-ле эгелээр деп шиитпирлээп бис. Хойжуларның үжен үш турлагларында чуртталга бажыңнарының иштин чугайлап, будуп, соңгаларын шилдеп, печкаларын эдип септээрин доозуп турар. Ол ышкаш хөмүр-даш, ыяшты сөөртүп чедирерин организастаан. Бирги ээлчегде мал чемин фермаларже сөөртүп турар. Аныяк бода мал турлаанче амга чедир 158 тонна саваңны сөөртүп, сарааттаан. Хойжуларның турлагларынче саваңны база дажыглап турар.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылында үүрмек чүве турбас ужурлуг. Мал кажааларын чылыглаары, курган өдек бөлери, шанак, дуга, хендирден эгелээш идик-хепке чедир хыннамчалыг кылыр ажыл-ла хөй. Ол дугайын малчыннар эки билип, амдыгааштан хөделип турар. Кадарчы Иван Липовцев, хойжулар Петр Чүлдүн, Сергей Тырышкак олар кыштаглаашкынга ыяк белеткенип, өскээртен дуза дилевейн ажылдап турарлар. Чурттаалга бажыңнарының крышаларын кылырынга, кажаалар доразын, кырын хөмерлээн ышкаш улуг хемчээлдиг ажылдарга тудугжулар болгаш хүүрек-ускууштуг тракторлуг механизаторлар дузалажып турар.

Шөлдерде 1000 тонна хире саваң бар. Ону «Беларусь» база К-700 тракторлар-биле ажаап ап турар.

Келир чылдың февраль эгезинде хойнун массалыг оолдаашкыны эгелээр. Ынчангаш эки хоолулуг мал чемин, сигенни, саваңны амдыгааштан магадылаан. Сиген үнүжү хирелиг-даа болза 700 тоннаны курлавырлаан.

Кыш мапавас болганда Дуржулга станциязының мал ажылдыглары, тускай эртемниглери ниитиниң малынга тодуг, чылыг кыштаглаашкынны хандырар дээш күжениишкиннг ажылдап турар.

Д. ЕНДАН.

ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР ДЭЭШ

Кыштаглаашкынга эки белеткел — малдың чаш төлүн менди камгалап ап, хөй продукция алырының бир кол магадылалы болур. Бо чугула ажыл «Алдан-Маадыр» совхозта уламчылап турар.

Совхоз эрткен чылын 116 коданга шээр малды кыштатпан болза, бо чылын оларның санын 86 чедир кызырган. Ол чөрүк эвээш малдыг коданнарны каттыштыргаш, мөөңнеп, улгаттырганындан чедип алдынган. Чижээ, бода малдың 16 коданын 4 улуг кодан кылдыр мөөңнээн. Бо бүгү кыштаглаашкынга белеткелди шынарлыг чорударынга биче эвес идиглиг болуп турар.

1978—79 чылдың кыштаглаашкынынга республиканың мурнакчы малчыны Д. Ооржак, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д-Н. Ооржак, аныяк малчыннар К. Монгуш, Ш. Ооржак, совхозтуң Бора-Тайга салбырында Д. Ховалыг, С. Монгуш, Ак-Даш салбырындан М. Ондар дээш өскелер-даа өдек-кыштагларын ыяк кылдыр септеп, боттары 10—20 тонна сигенни кезин белеткээш, кыштагларында чедирип алганнар. Бо малчыннар кыштагларында өдекти бөлүп, малдың чаш төлүн тургузар кажааларын чылыглап, мал чемгерер, суггарар херекселдерин бүрүн четчелеп алган.

Ынчалзажок чамдык малчыннар бо хүннерге чедир кыштагларын орта септеп, чылыглап албаан. Совхозтуң Бора-Тайга салбырынга—үш, Алдан-Маадыр төп салбырында беш кыштаг мынчага чедир септеттинмээн болуп турар. Удавас хар чаап, соок дүжүп келирин биле тура, совхозтуң удуртукчулары кыштагларны бүрүн септеп доозар талазы-биле дээштиг хемчеглер ап чорутпайн турары канчап-даа таарышпас.

Ынчангаш арткан хозуктарда кыштаглаашкынга белеткелди үениң байдалынга дүүштүр шалыпкын болгаш шынарлыг организастап чорударын негеттинип турар.

М. СУНДУКАЙ.
Чөөн-Хемчик район.

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының Чаңгыс-Шивиде өшкү бригадазының кадарчыларының ниити хуралынга бригадир Чүпештээ Ондар малчыннар кыштаглаашкынны чедиишкиннг эрттирерин, төрүүр 100 өшкүден 90 анайны камгалап алырын, бир өшкүден 500 грамм чөөктү кыргызырын бузүреткен.

Бригаданың мурнакчы кадарчылары Делгер-оол Түлүш, Болат-оол Ондар келир чылын төрүүр 100 өшкүге онааштыр 95 анайны камгалап алыр болгаш бир өшкүден 700 грамм чөөктү кыргызырын хүлээнгеннер. Ол ышкаш келир кышка чогумчалыг белеткенип, кадарган малын кыштап менди ажырарын аазааннар.

Салбырның ыраккы болгаш делгем одар-белчиирлиг чери Шом-Шумда өшкү кадарчызы Александр Ондар бо чылын төрүүр 100 өшкүден 116 анайны чидириг чок камгалап алган болгаш бир өшкүден-не 888 грамм чөөктү кыргып алган. Ынчангаш совхозтуң өшкү кадарчыларының аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи боон, Моол Арат Республиказже экскурсиялаар халас путёвка-биле шаңнаткан. Мурнакчы кадарчы А. Ондар келир чылын 100 өшкүге онааштыр 110 анайны камгалап алырын хүлээнип турар.

Совхозтуң дирекциязы, партия, ажылчын комитеттери малчыннарның амыдырал-чуртталгазының культурлуг деңнелин бедидеринче чугула кичээнгейни салып турар. Чаңгыс-Шиви бригаданың төвүнде чунар-бажыңны, кызыл-булуңну тудуп, ажыглалга киирген.

О. БОРАШ.
Чөөн-Хемчик район.

Хүр-менди ажырар

«Чаа орук» совхозтуң К. Ынаалай удурткан № 2 хойжу бригадазының малчыннары 1978-79 чылдың кыжынга хынамчалыг белеткенип турарлар. Малчын бүрүзү кыштагларында четчир хемчээлдиг сигенни чедирип алган.

Бригаданың хойжуларының аразында мурнакчылар эвээш эвес. Ындыгларга Б. Сагаачы, С. Хайыың, С. Ынаалай дээш өскелерин-даа хамаарыштырып болур. Кызымаккай ишчилер кыштагларын өй-шаанда эки шынарлыг кылдыр септеп, четчир өдекти бөлүп, дусту база чедирип алган.

С. КОМБУ.
Эрзин район.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты Мария Васильевна Сафронованың удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы 90 аал ишти чурттаар бажыңның тудуунда ажылдап турар. Комсомолчу кыстар графикте көрдүнгенин мурнап, планын ажыр күүседип турар. Шеверлекчилер М. Ондар, Н. Доюлбаа, С. Хертек бригадада чоокта келгеннер, ынчалза-даа дуржулгалыг эштериниң дузазы-биле олар ажылга мергежип, чаңчыга бергеннер. Ам олар мурнакчыларның одуруунда чоруп турарлар. Чурттаалга бажыңында шеверлел ажылдарын мурнакчы бригада Октябрьның 61 чыл оюн таварыштыр доозкаш, чагыкчыларга—Тыва автоорук эргелелинге хүлээдирин шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) мурнакчы шеверлекчилер, комсомолчулар Маргарита Ондар, Наташа Доюлбаа, Светлана Хертек.

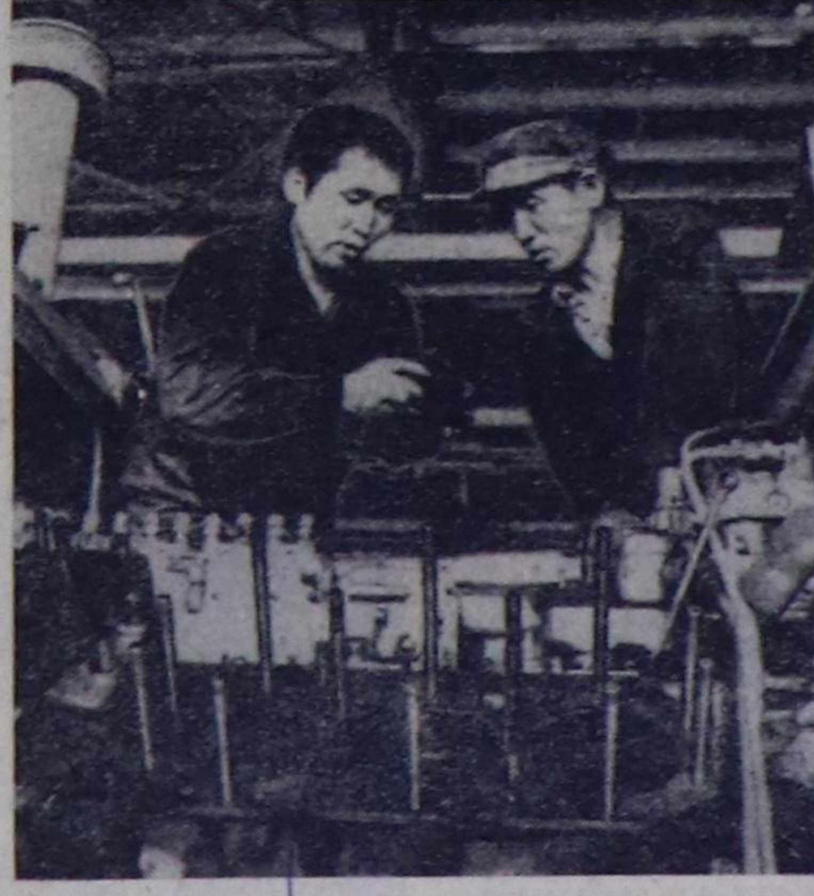

«Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкынының мастерскаязының цехтеринге өөрүшкүлүг медээ дыңналы берген: мастер В. М. Хорошавцевтиң участогунга бо чылдың эгезинден бээр К-700 дээр 83 тракторну септеп, холдан үндүрген. Ол дээрге, чүгле участоктуң ажылчыннарының эвес, харын районнар аразының каттыжыышкынының бүдүн коллективиниң күш-ажылчы тиилелгези-дир. Чүге дээрге, пландан ажыр үш улуг тракторну септеп үндүргени ол. Участоктуң слесарь-мотористери болгаш агрегатчылары кызымаккай ажылдаан. Коммунистер П. Байыр-оол, М. Иргит олар социалистиг чарыштың бирги болгаш ийиги черин ээлээннер. Үшкү черде —моторист Д. Монгуш болган.

ЧУРУКТА: слесарь-моторист Петр Ондарович Байыр-оол (солагай талазында) «Совет Тыва» совхозтуң механизатору Койгун Кадарчы-оолга К-700 тракторну септээринге дузалажып тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

УЖУДУУШКУНДА «ИНТЕРКОСМОС-18»

СЭТА-ның дыңнадыы

Тайбың сорулгаларга космос делгемин шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазының программазын ёзугаар 1978 чылдың октябрь 24-те, Совет Эвилелинге Черниң «Интеркосмос-18» кылымал спутнигин салып үндүрген.

«Интеркосмос-18» спутникти салып үндүргениниң сорулгазы болза Черниң магнитосферазының болгаш ионосферазының аразында бот-боттарынга салдар чедирип турарын комплекстиг шинчилеп көөрү болур.

Спутниктиң иштинде информация дамчыдарынга херектиг эртем аппаратуразын тургускан. Ону Венгр Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Польша Улус Республиканың, Румыния Социалистиг Республиканың, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың специалистери кылган.

Черниң «Интеркосмос-18» кылымал спутнигин орбитаже дараазында хемчээлдиг кылдыр салып үндүрген:

— Чер кырындан эң ыраа (апогейге)—768 километр;

— Чер кырындан эң чоок ыраа (перигейге)—407 километр;

— долганырының баштайгы үези—96,4 минута;

— орбитаның ийленчээ—83 градус.

Шенелдениң киржикчилери чурттарның специалистери космодромга эртем аппаратуразын белеткээн болгаш оон ажылын удуртуруп боттандырып чорукан.

Спутниктиң иштинде системалар болур-чогууру-биле ажылдап чоруур.

Совет Эвилелиниң командылал-хемчээкчи комплекизиниң Чер кырында станциялары болгаш шенелдениң киржикчилери чурттарның телеметриктиг системазының хүлээп алыр пунктулары спутниктен кээп турар эртем информациязын үргүлчү хүлээп ап турар.

КОМСОМОЛ ДУГАЙЫНДА ЭКРАН

Чоокта чаа Москвага ВЛКСМ-ниң юбилейинге тураскаатткан аныяктар фильминиң Бүгү-эвилел неделязы солун көргүзүглер-биле ажыттынган. Найысылалдың кинодокументалистериниң чаа ажылы — Ленинчи комсомолдуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарының дугайын тоожуп турар «Салгакчылар» деп картина-биле көрүкчүлер танышкан. «Онза кичээнгейниң девискээринде» деп уран-чечен кино совет дайынчыларның хүн бүрүде маадырлыг ажыл-херээниң дугайын көргүзүп турар.

Темалыг кежээлер, партияның хоочуннары-биле, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының киржикчилери-биле, беш чылдың мурнакчылары-биле, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң делегаттары, литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары-биле ужуражылгалар — аныяктар фильминиң неделязының программазында кирип турар.

(СЭТА-ның корр.).
Москва.

ВЛКСМ-ниң 60 чылынга

ЛЕНИННИҢ ХЕРЭЭНГЕ ШЫНЧЫ

100 муң аныяк москвачылар беш чылдың үш чылдарының планныг онаалдаларын күүседипкен. Ленинградта «Киров заводу» каттыжыышкынның конвейеринден пландан ажыр күчүлүг 15 тракторну бүдүрүп үндүрген. Миллиард пуд тарааны ажаап алган украин тараажыларның тиилелгезинге аныяк ишчилер улуг үлүгнү киирген. Чурттуң аныяктарының бо бүгү болгаш өске-даа чедиишкиннериниң дугайын октябрь 25-те доозулган «Ленинниң чагыгларынга шынчы бис» деп Бүгү-эвилелдиң комсомол хуралының киржикчилери чоргаарал-биле чугаалап турганнар.

Төрээн Коммунистиг партияга, оон ленинчи Төп Комитединге ынакшылдың болгаш өөрүп четтиришкиниң сөстерин олар комсомол организациязы бүрүзүнге чугаалап турганнар. Партияның удуртулгазы-биле, оон доктаалдал сагыш салыышкынынга чалгынналган комсомол демиселдиң болгаш тиилелгениң алдарлыг оруун эрткен болгаш аныяктарның хүлээп көрдүнген асаангоды болу берген.

Ховуларга болгаш заводтарга, школаларга болгаш дээди өөредилге терлеринге, Төрээн чурттуң ыдыктыг кызыгаарларын камгалаарынга аныяктар беш чылдың чыл демдегелинге кезек арынарны киирген. Миллион-миллион аныяк бүдүрүлгечилер, он-он муң аныяктар коллективтери үш чылдарның планнарын күүседипкен. БАМ-ның аныяк тудугжулары, Тюменьниң нефтичилери, «Союз» газ дамчыдылга хоолайының болгаш Атоммаштың тудугжулары күш-ажылчы улуг чедиишкиннерниг ажылдап турар.

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң объектилериниң тудуунга шефтээшкинни улам экижидер дугайында эш Л. И. Брежневтиң айтыышкынын күүсеткилшаан, комсомол ол районнарже боттарының муң-муң дайынчыларын чоруткан. ВЛКСМ-ниң 60 чылы аттыг Бүгү-эвилелдиң шалыпчы отряды Кара хөрзүннүг эвес зонада чедиишкиннг ажылдап эгелей берген. Оолдар болгаш кыстар БАМ-ның тудугжуларының чарышка кыйгырганын хүлээп алганнар.

Хуралга белеткелдиң болгаш ону эрттирген үеде патриотчу үнелиг эгелээшкиннерни аныяктар үндүрген. Шалыпчы тудугларга субботниктер эрттирилээн. Дыка хөй аныяк ажылчыннар, участоктар, цехтер, ээлчеглер боттарының камнап алган чиг-эдинге болгаш электроэнергиязынга ажылдаан. Беш чылдың планныг онаалдаларын В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнга чедир күүседиринче кыйгырган Ульяновскиниң комсомолчуларының эгелээшкинин кайгамчыктыг деткимчени алган.

(СЭТА).

КҮҮСЕЛДЕНИ ЧЕДИП АЛЫР

СЭКП-ның XXV съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң оон дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чорааш берген айтырыышкыннарын база сүмелерин күүседир дээш совхозта партия организациязы ажыл-ишчилерниң ортузунга чамдык ажылдарны отчёттуг үениң дургузунда чорудуп келген.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр кедээ ажыл-агыйны хөгжүдер хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону боттандырарынче кичээнгейни угландырган. Партия комитединиң болгаш эге организацияларының хүн бүрү чорудуп турар партийжи-организастыг, политмассалыг ажылының түңнелинде Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың эрткен тос айларында чамдык эки көргүзүглерни чедип алган. Ажыл-ишчилер тос айларда күрүнеге эът садарының планын 105 хуу, сүт садарының онаалдазын 103 хуу күүсеткен.

Совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының саны чыл келген тудум-на өзүп орар. Коммунистер хой кадарчызы өг-бүле Аяк-Хээ биле Хеймерек Ондарлар бо чылын төрүүр чүс баш хойга онаалтыр 132 хураганны доруктуруп өстүргеш, социалистиг чарышка барги черни ээлээн. Ол ышкаш хойжулар Куулар Хевек-оол, Моңгуш Ырыш, саанчылар Моңгуш Чүчүк, Моңгуш Бараан ышкаш өске-даа мурнакчылар ажыл-агыйда бар. Бо дугайын партком секретары Ч. Б. Моңгуш отчёт илеткелинге чугаалаан.

Партия организациязының удуртулгазы-биле отчёттуг үениң иштинде совхоз ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда чамдык чедиишкиннерни чедип алганын илеткелчи болгаш санал берген коммунистер демдеглээн. Оон-биле чергелештир хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин четпес организастап турарынче, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже олар кол кичээнгейни угландырган.

Мал болгаш чер ажылында четпестерни чайладыр, ону партияның салып турар сорулгаларынга дүүштүр хөгжүдер дугайында коммунистерниң болгаш парткомнуң хуралдарынга каш удаа чугаалажып, чугула хемчеглерни айыткан шиитпирлерни хүлээп ап тураа-даа, оон күүселдезин чедип алыры-биле дээштиг хемчеглерни партком албааның коммунистер М. Д. Мирчин, О. Х. Моңгуш, А. Д. Ховалыг боттарының саналынга чугаалаан.

Совхоз бо чылдың эрткен тос айларында эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге саар инек, төрүүр хой, чылгы, хаван бажын элээн өстүрген. Ынчалза-даа малдың кадазын, хайгааралын кошкадып, ажаалда-тежээлдезин суларатканындан база чамдык малчыннарның харысаалгазын кудулатканындан малдың өлүрү, чидери, оор алыры ам-даа хой болуп артпышаан. Эрткен тос айларда 838 баш мал янзы-бүрү чылдагааннардан өлген. Оон уламындан күрүнеге дүк садарының, мал бажы өстүрериниң пааннарын күүсетпээн.

Совхозтуң экономиказының кол адыры мал ажылы болганда ында дыка хөй кижи ажылдап турар. Олардан чүгле 8 кижи партия кежигүнү, оон ийизи бригадир. Тооте партия организациязы малчыннарны партияга хүлээп алыр ажылды багай чорудуп турар. Отчёттуг үениң дургузунда партияның хүрээзенинге чаңгыс-даа кижи хүлээп албаан. СЭКП-ның XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр партийжи хүрээлеңге хүлээп алыышкынны организастаар болгаш аныяк коммунистерни кижизидер ажылды партия организациялары күштелдирер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң VII пленумунуң доктаалын күүседир хемчеглерни партия организациялары, партком кошкак алган.

Мал ажылының специалистери малчыннар ортузунга ажылды, малдың уксаазын экижидер, зооветеринар өөредилгени организастаар, мурнакчы дуржулганы нептередир болгаш өске-даа мал ажылын хөгжүдеринче угланган боттуг хемчеглерни албайн келгенин отчёт-соңгулдалыг хуралга шыңгыы шүүмчүлээн. Кол зоотехник С. Ооржак хүлээлгезин негелдеге чедир күүсетпейн турар. Байдал мындыг турда специалистер-биле ажылды экижидер тодаргай хемчеглерни партком албааны четпес деп демдеглээн.

Малдың баш санын өстүрери, продуктулуун бедидери чер ажылы-биле тудуш колбаалыг. Тараа болгаш мал чеми культураларының чаагай дүжүдүн өстүрүп алырга, ниитиниң малынга четчир санныг чем курлавыры тургустунар. Ындыг турбуже чер ажылының культуразын бедидер, суггаттыг черлерниң ажыглалын экижидер, чемишчидилгениң ажыктыг ажыглаар хемчеглер совхозта четпес боттанып турар. Ажыл-агыйда суггаттыг тарылга шөлү ээзин эвес. Суггатчыларының ажылын чогуур деңнелге чедир организаставайн келгениниң дүжүт куду болуп артпышаан. Бо күзүн суггаттыг 200 га кызыл-тасты ажаарга чүгле 70 тонна дүжүттү берген. Өске-даа суггаттыг черлерниң дүжүдү багай болган.

Партия хуралдарынга хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин хынаар, оон канчаар күүсеттингенин коммунистерге дыңнадыр ажылды парторганизациялар, партком чедир чорутпайн келген. Профэвилел, комсомол, «Билиг» ниитилел организацияларының, херээженнер чөвүлелиниң ажылын экижидер дугайында хуралдарга чугаалажып тураа-даа, үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин хынап, оларның удуртукчуларының дыңнадыгларын ап көрбээн. Оон уламындан ол организацияларның ажылы сулараан. Комсомолчуларның болгаш аныяктарның арызында ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, хөй-ниитиниң чурумун үрээр, арагалаар чоруктар ам-даа бар. Санал берген коммунистер С. О. Куулар, Л. М. Куулар, С. Б. Моңгуш болгаш өскелер-даа аныяктарның болгаш өөреникчилерниң өөредилге-кижизидилгезиниң, сагылга-чурумунуң дугайында сагыш човап чугаалааннар. Ынчангаш аныяктарның ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирериниче, оларны ниитиге ажыктыг ажылче хаара тударынче, комсомол организациязының ажылынга партийжи удуртулганы экижидеринче парткомнуң кичээнгейин коммунистер угландырган.

Санал берген коммунистер парткомнуң ажылының стилинде, арга-методунда, политиктиг болгаш кижизидилге ажылында четпестер барын шүгүмчүлээн. Ылаңгыя партийжи ажылче ханылап кирбес, ажыл-агый айтырыгларынче коллап чардыгар, кижилер-биле тодаргай ажыл кылбас чорук парткомда бар. Партком кежигүннери партия эге организацияларының хуралдарынга олурушпайн турар. Коммунистер шупту партийжи даалгалыг, ону канчаар күүседип турарының дугайында чаңгыс-даа кижи информациязын парткомга дыңнап көрбээн.

СЭКП-ның XXV съездизиниң, партия Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле совхозтуң коммунистериниң мурнунда салдынып турар сорулгаларны отчёт-соңгулдалыг хуралга тодаргай чугаалашкан.

Т. ХЕРТЕК,
«Шынның» тускай корр.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

№ 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн чамдык чедиишкиннерлиг уткаан. Бүдүрүлгениң 7 бригадалары ол байырлалга уткуштур үш чыл планын күүседир хүлээлгелиг ажылдап турган. Олар боттарының сөзүн ээлээннер. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Н. Зюзиннин, коммунист М. Ф. Деминниң, А. А. Шевченконуң, Н. Кравцовтуң бригадалары оларга хамааржыр. Шупту 38 чолаачы үш чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен. А бүдүрүлгениң мурнакчылары В. С. Арчумаев, В. И. Баев олар 2 чыл 9 айларның дургузунда 4 чылдың планын күүседиипкен, амгы үеде оңгу беш чылдың сөөлгү чылының үлүүнде ажылдап турар.

Ниитизи-биле бүдүрүлге чүък сөөртүлгезиниң планын 107,2 хуу күүсеткен азы эрткен 9 айларда пландан ажыр 60 муң тонна чүъкту сөөрткен.

Бүдүрүлгениң бригадаларының арызында социалистиг чарышты организастаан. Шупту 24 бригадаларның 11-и коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты эдилеп турарлар. 13 бригада ол атты чедип алыры дээш шимчээшкинде киржип турар. П. А. Пышеевтиң, М. А. Сухоносовтуң, В. П. Барыбинниң бригадалары база мурнакчыларның одуруунче кирип, оңгу беш чылдың үш чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде, 2 чыл 9 ай дургузунда күүсеткеннер. Коллективтиң коммунистери ажыл-ишке-даа, сагылга-чурумга-даа өске эштерге эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар. Хууда ай, квартал планнарын 130—150 хуу күүседип турарларга коммунистер РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады А. И. Галайко, В. В. Андреев, Д. Ф. Бабушкин, М. А. Кончаков, А. Б. Коваленко болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир бүдүрүлгениң ажылында четпестер болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыглар барып АТБ-ның партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер шүгүмчүлекчи ёзу-биле тодарадып, четпестерни чайладырының аргаларын илередипшаан, олар ажыл-агыйжы чугааны чорутканнар.

Чүък сөөртүрүнүң талазы-биле план эрткен 9 айларда 400 муң тонна-километрге чедир күүсеттинмээн. Автомобильдерниң ажылче үнериниң коэффициентизи план ёзугаар 0,6 турган болза, херек кырында 0,57 болган. Ол чугула көргүзүг күүсеттинмээнинден 24 муң тонна чүъкту сөөртүр, 2744 муң тонна-километрни ажылдап кылыр арганы бүдүрүлге чидирген. Автомобиль бүрүзүнүң хүнүң-не орукка чорууру ортумаа-биле планнаттынганындан херек кырында ажылдааны 0,52 шак куду болган.

Планнаттынган көргүзүглер мынчаар күүсеттинмейн турда, техниктиг байдалы белен автомобильдерниң ажыл чок, анаа турары эрткен 9 айларда 13741 автомобиль-хүн болган, оон иштинде 1810 хүн чолаачы чогундан, 11493 хүн байырлалдар болгаш дыштаныглар хүннери. Оон уламындан 20,2 муң тонна чүъкту чедир сөөртпээн, 7100 муң тонна-километр ажылдап кылдынмаан. Бо дээрге күрүне планын күүседиринге чедир ажыглаттынмаан курлавыр-дыр.

Ол ышкаш бүдүрүлгеде ажыл шагын чогуур нормазынга чедир долу ажыглавайн турары ажылга шаптыктап турар. Ниитизи-биле 1571 муң кижи-шакты ажылдаар турган, херек кырында АТБ-ның чолаачылары 1457 муң кижи-шакты ажылдаан, азы ортумаа-биле чолаачы бүрүзү-ле 120 шакты чедир ажылдаваан. Чолаачыларның-даа, септекчилерниң-даа ортумак ажыл хүнүнүң үргүлчүлели 1977 чылдыындан эвээжээн. Ажыл шагының бүдүрүкчүлүг эвес чидириглери хөй. Чижээ: бүдүн хүнде ажыл чок туруушкуннар 438 кижи-хүн, ээлчегге туруушкуннар 997 кижи-шак болгулаан. Бо дээрге четче эвес санаттынганы-дыр, а автомобильдерниң чүъкту чүдүрерде, дужүрерде үе-шакты чидирери болгаш септекчилерниң ажылының чидириглери санаттынмайн турар болгай.

Камналга чурумун сагыырынче парторганизация, кичээнгейни кошкатканын чамдык фактылар көргүзүп турар. Эрткен 9 айларда 177,4 муң литр кывар-чаар материалдар артыкка чарыгдаттынган. Машина-техниканы шын эвес ажыглааныңдан олар чогуур хуусаадан эрте септелгеге кирер чоруктар хөй. Септелге үезинде кезектер чуурунга ажыглаар электриниг «Тайфун» деп херекселди камныг ажыглаваанындан ол үрелген, кезектерни хол-биле чуурга хөй үе-шак чарыгдаттынарындан септелгениң шынары баксырап, автомобильдерниң кезектери септелгеде үези узап турар.

Отчёттуг үениң дургузунда партия хуралдарынга бүдүрүлгениң планныг онаалдаларының күүселдезиниң, аныяктарны кижизидеринге партия организациязының ролюнуң болгаш коммунистерниң авангардчы ролюнуң дугайында айтырыгларны чугаалажып турган. Коммунистер партия хуралдарынга идепкейлиг киржип, ажылда бар четпестерни чайладырының арга-хемчеглерин боттарының саналдарынга чугаалап турганнар. Ылаңгыя коммунистер В. А. Асоньчев, А. Ф. Горлушкин, Н. К. Колодкина, А. С. Шарыпов, В. И. Сидяев, К. А. Жуков, М. Ф. Демин олар коллективтиң бүдүрүлге болгаш хөй-нити ажылынга идепкейлиг киржип турарлар.

Ынчалза-даа ажылчыннар ортузунга политкижизидилгелиг ажылды чогуур деңнелге чедир тургуспааны илден. Партия болгаш профэвилел организациялары кадрларны бүдүрүлгеге быжыглаар, сагылга-чурумну экижидер талазы-биле айтырыгларже кошкак кичээнгейни салып келген. Прогул кылганындан 445 кижи-хүн үстүнген, үш кварталдың дургузунда орук-транспорт шимчээшкининиң чурумун үрээн 48 санныг таварылганы АТБ-ның чолаачылары болдурган. Оон уламындан 15390 рубльдиң хоразалынга бүдүрүлге таварышкан.

Бо АТБ-де 14 комсомолчу бар. Комсомол организациязының ажылын удуртурун аныяк коммунист Ю. Калмыковка дааскан турган. Ынчалза-даа отчёттуг үениң дургузунда комсомолчуларның хуралы чаңгыс-даа болбаан. Херек кырында аныяктар ортузунга кандыг-даа ажылды чорутпайн келгени партия организациязының талазындан аныяктар-биле ажылды болдунуң хайгааралынга албааның хуралга санал берген коммунистер айыткан.

Үстүнде айыттынган фактылардан болгаш чижектерден ап көөрге бүдүрүлгениң ажылың экижидип, күрүне планының күүселдезин чедип алырынга чедир ажыглаттынмайн турар иштики курлавырлар бар-дыр. СЭКП-ның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш коллективтиң бүгү күжүн, өлче мөөннээринге коммунистерниң авангардчы ролюн бедидери чугула. Оңгу беш чылдың үшкү чылының сөөлгү кварталы чорупп турар. 1978 чылдың планныг онаалдаларын күүседиринде хожудаашкыннарны чайлатпышаан, чыл планының бүрүн күүселдезин чедип алыры дээш ам-даа хөй ажылдарны чорудары коллективтен, партия организациязындан негеттинип турар.

Н. ООРЖАК.
«Шынның» тускай корреспондентизи.

ОКТЯБРЬГА КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕКТЕР

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарының, совхозтарының коллективтери Улуг Октябрьның 61 чыл оюн шалыпчы күш-ажыл-биле уткуп турарлар. СЭТА-ның корреспондентилери ол дугайын медээлеп турлар.

БРЯНСК. Новозыбков районда «Комсомолец» колхозтуң ишчилери Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжынга улуг чедиишкиннерлиг болуп турар. Мал болгаш чер ажылының бүгү продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле беш чылдың үш чылдарының планнары хуусаа бетинде күүсеттингилээн. Колхоз күрүнеге пландан ажыр ийи муң ажыг центнер тарааны, чээрби беш муң центнер картофельди, сес чүс сезен центнер сүттү, үш чүс бежен центнер эътти болгаш өске-даа продуктуларны хөйнү саткан.

ВЛАДИВОСТОК. Чукоткаже болгаш Кыдыкы Соңгу чүктүң өске-даа ырак районнарынче чыл эгезинден бээр 95 муң тонна чүъкту пландан ажыр дажып чедирген. Ол болза далай пароходствозунуң далайжыларының болгаш порттар ажылдакчыларының хүлээлгелеринде кордүнгенинден оранчок хөй. Социалистиг чарышты тодаргай организастааны ол чедиишкиннерге дузалаан. Чүдүрүүшкүнге болгаш өске-даа операцияларга судноларның саадаар чоруу 23,7 хуу кызырылган.

ВОРОНЕЖ. Кантемировка районда «Победа» колхозтуң тараажылары күрүнеге чигир свеклазын садар талазы-биле беш чыл планын күүседипкеннер. Бо чылын күрүне шыгжамырынче чүс муң центнер свекланы чүдүрүп чоруткан. Ажаан алыышкынны аажок күчүлүг ажаалда-сөөртүлге комплексиниң дузазы-биле кыска хуусаада, бедик шынарлыг чоруткан.

ТЕПЛООЗЕРСК (Хабаровск край). Цемент заводунуң коллективи чыл эгезинден бээр Байкал-Амур магистралының тудуунче ийи чүс муң тонна продукцияны чорудуп берген. Ол болза эрткен чылдыындан чээрби беш хуу хөй.

СЛОБОДЗЕЯ (Молдав ССР). Огород продукциязының Молдавияда эң улуг бүдүрүкчүзү — Слободзея районнуң ногаажылары Улуг Октябрьга туралпаатаан социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсеткен: 255 муң тонна помидорлар, капуста, чигирзиг перец күрүнеге дужааттынган. Мичурин, Свердлов, Жданов аттыг колхозтарның бөлүмнериниң болбаазырадып турар шолү эң бедик дүжүттүг болган.

(СЭТА).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Елизавета Баяндина Туран ортумак школазын дооскаш, комсомолчу путёвка-биле районнуң амыдырал хандырылга комбинадынга дааранықчылап кирген.

Хоочуннарның арга-дузазы-биле шилип алган ажылынга мергежээн кыс ам херээжен улустуң хептерин быжарының мастеринге чедир өскен. Ол — Туран хоорай Совединиң депутады. Тос айларның планныг даалгаларын Елизавета Баяндина 136 хуу күүсеткен. Оон удуртуп турары бызыкчылар цеги планныг даалгазын база-ла ажыр күүсеткен.

ЧУРУКТА: Е. Баяндина.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

Комсомолчу кыс Галина Сустрикова Кызылдың сүт заводунга ажылдап кире-ле, ам чаа-ла чыл чедип чоруур-даа болза, ак сеткилдиг күш-ажылы, ээлдек аажы-чаңы-биле кады ажылдап турар эш-өөрүнүң хүндүткелин чедип алган.

Ол дугайын оон дагдыныкчызы, заводтуң хоочун ажылчыны, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи коммунист Раиса Ивановна Солодянкина чоргаарал-биле чугаалаар.

ЧУРУКТА: Галина Сустрикова.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

Иван Симчитович Данзурун—Тес-Хем районда «Чодураа» совхозтуң эң дээре малчыннарының бирээзи. Ол—улгаттыр каттыштырган коданнарны тургузарының районга эгелекчизи. Бо чылын ол районнуң хойжуларының социалистиг чарыжының тиилекчизи болган. Төрүүр чүс хойдан 110 хураганны камгалап ап, дүк кыргыыр хүлээлгезин чеди хуу ажыр күүсеткен.

Төрээн чурт малчынның күш-ажылын бедии-биле үнелээн. Оон хөрээн Ленин, Октябрь Революциязы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнери каастап чоруур.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

МОСКВАЧЫЛАРНЫҢ ЧАРЫЖЫ

Улуг Октябрьның байырлалын москвачылар чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп турарлар. Продукция сайгарарының талазы-биле тос айларның планнарын найысылалдың бүгү үлетпүр бүдүрүлгелери күүседипкеннер. 1600 кылыглар күрүнениң Шынар демдээ-биле үнелеткен. Үш миллион ажыг дөрбелчин метр чуртталга шөлү ажыглалда кирген. Москваның ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының үшкү кварталда түңнелдериниң дугайын СЭКП-ның Москва хооркомунуң, Моссоветтиң күүскомунуң, Москва хоорайның профэвилел чөвүлелиниң президиумунуң, ВЛКСМ-ниң Москва хооркомунуң каттышкан хуралынга чугаалажып турда бо саннар адаттынган.

Ажылдаар туруш бүрүзүнге эвээш чарыгдал үндүрүп тургаш, эң бедик түңнелдерни чедип алыры дээш москвачылар шудургу демисежип турар дээрзи демдеглеттинген. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 110 чылын таварыштыр боттарының хуузунда беш чыл планнарын күүсеткен турар дугайында хоорайның мурнакчы ажылчыннарының инициативазы-биле эгелээн шимчээшкин улам калбарып турар. Дыка хөй заводтарның, фабрикаларның коллективтери 1979 чылга уткуштур планнарны хүлээп алганнар.

Үшкү кварталда социалистиг чарыштың бирги черин найысылалдың Перов районунуң ажылчы чону чаалап алган. Ийиги, үшкү черлерде—Ворошилов, Куйбышев районнары. Тудуг организацияларының болгаш тудуг материалдарының үлетпүр бүдүрүлгелериниң, олимпий тудугларының коллективтериниң чарыжының түңнелдерин үндүрген.

(СЭТА).

ВЛКСМ-ниң 60 чылынга уткуштур

ЧЕЛЯБИНСК. «Теплоприбор» заводтуң комсомол организациязы бо чылын ВЛКСМ хооркомунуң шилчип чоруур Кызыл тугу-биле ийи удаа шаңнаткан. Кылыгларының чартыыы күрүнениң Шынар демдектиг кылдыр үндүрүп турар бүдүрүлгениң чедиишкиннеринде комсомолчуларның күш-ажылының улуг үлүү кирген.

ВЛКСМ-ниң 60 чылын төлептиг уткуурун белеткеп тура, заводтуң 67 аныяк ажылчыннары беш чылдың үш чылының онаалдаларын кайгамчык хүнге чедир күүседир деп хүлээлге алганнар. Юрий Байерниң слесарь-эптекчилер бригадазы комсомолдуң юбилейинге чедир пландан ажыр 150 приборну—металлургия болгаш химия үлетпүрүнге ажыглаар «КС-3» деп потенциометрлерни эптеп кылган.

Юбилейлиг комсомолчу чыл заводтуң комсомол организациязының 30 чылы-биле кады болур. Ол чорук комсомолчуларның идепкейин улам бедиткен. Оларшуптузу Ленинчи зачётту дужаап алганнар. 83 аныяк чаартыкчылар 127 саналдарны киирген, оларның экономиктиг ажыктыы 16 муң рубль болган.

ЧУРУКТА: Юрий Байер бодунуң бригадазы-биле.
Б. КЛИПИНИЦЕРНИН фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АЖЫЛЫВЫС МЫНДЫГ

Кызыл районнуң эң ыраккы ажыл-агыйы — «Тере-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ның XXV съездизиниң салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседип, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кызымаккай ажылдап турарлар. Бо хүннерде совхозтуң бүгү малчыннары кыштаглаашкынга белеткелди багай эвес чорудуп турарлар. Кыштагларда, бригадалар төптеринде мал кажаалары, малчыннарның олурар бажыңнары септеттинген.

«Тере-Хөл» совхозтуң ивижилери, хойжулары, сарлыкчылары, чылгычылары болгаш инек кадарчылары оңгу беш чылдың шалыпчы үшкү чылының эрткен тос айларында багай эвес ажылдааннар. Ылаңгыя малдың чаш төлүн менди камгалап ап, оон баш санын өстүрер талазы-биле эки көргүзүглерни чедип алганнар ажыл-агыйда эвээш эвес болган. Ындыгларга хойжулар Иван Бады, Максим Хуужаан, Болзу Ичин болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Ажыл-агыйның бир кол адыры—иви ажылы болур. Совхоз бо чылын 100 ивиге онаалтыр 80 анайны камгалап алган. А мурнакчы ивижилер Билип Диизаң 100 ивиден 99 анайны, Шулуу Чигжит—86 анайны менди камгалап ап, доруктурган.

Ол ышкаш инек фермазында кадарчылардан Сергей Чигжит 100 инекке онаалтыр 80 бызааны камгалап алгаш, социалистиг чарышка тиилекчи болган. Мал ажылында бо чижектиг мурнакчыларның аттарын оон-даа ыңай уламчылап болур.

Бистиң совхозувус район төвүнден дыка ырак-узак черде, тайга-сын колдаан девискээрде туруп турар. Ынчангаш аңаа чүвүң-даа мурнунда ивини, сарлыкты болгаш чылгыны өстүрери таарымчалыг. Оон-биле чергелештир ажыл-агыйда 6200 ажыг хойну болгаш элээн хөй санныг инекти база тургускан. Кышкы үеде бо малдарга эвээш эвес чем, сиген-ширбиил негеттинерин билдиривир. Ынчалгажок ажыл-агыйның девискээри таарымча чок, сиген кезер машина-техника орта ажыглаттынмас болганындан мал чемнерни чогуур негелдезинге чедир белеткеп ап шыдавайн турар бис. А белеткеттинген сиген-ширбиилди кыжын ырак-узак кыштагларже аътка чүдүрүп чедирерге-даа, ол чүге-даа чедишпес, дораан төпе бээр. Машина-трактор чедиишкезинден кыжын далбый тыртар болгаш техника күжү негээр өске-даа аар ажылдар колдуунда кылдынмайн турар.

Ол ышкаш инек фермазында аар ажылдар механизастаттынмаан, бүгү-ле чүвени—инекти саарын, чемгерерин, өдээн аштаарын хол-биле чорудуп турар. Мал чеминиң айтырыы мында база-ла нарын.

Оон көңгүс өске байдал иви, чылгы болгаш сарлык ажылында тургустунган. Бо малдар кескен сиген болгаш кижи күжү үндүрүп белеткээн өске-даа чемнер, кажаа-хораа чугула негевес, чайгаар бүткен одарлар оъттаар. Ынчангаш оларның эъди, сүдү, кежи ажыл-агыйга арыг орулганы киирип турар. Моон алгаш көөрге, «Тере-Хөл» совхозту чүгле иви, чылгы болгаш сарлык ажылдыг кылдыр специализастаар болза эң-не таарымчалыг болгу дег.

Амгы үеде малчыннарның, ивижилерниң амыдырал хандырылгазы мурнуку чылдарга бодаарга, коскузуг-биле экижээн. Алдыы, Үстүү Балыктыгларны, Каргы хемин дургаар чурттап турар малчыннарның, ивижилерниң кышкы турлагларында чурттаар бажыңнарны чедиштир туткан. Чайгы үеде көжер-дүжерде ап чорууурунга эптиг майгыннар-биле, өске-даа чугула херек дериг-херекселдер-биле хандыртынган. Мал ажылдыглар аъш-чем аймаа-биле база багай эвес хандыртынып турар.

Бистиң совхозтуң ажыл-амыдыралында эки чүүлдерниң хөлегезинде четпестер база чок деп болбас. Ылаңгыя чон ортузунга кижизидилге, политмассалыг ажылдар куду деңнелде болуп артпышаан. Совхозтуң удуртур ажылдакчылары, специалистери малчыннарның ыраккы аалдарынга чорза-даа, чуртта, даштыкыда болгаш республикада база район иштинде янзы-бүрү болуушкуннарның дугайында лекция, беседаларны чүгле ында-хаая кылгылаар.

Оон-биле чергелештир ыракта малчыннарга солун, сеткүүл чедирилгезин организастап турары дыка багай. Мал бригадаларының шуптузунда почтальоннар бар-даа болза, олар орта ажылдавайн, улустуң чагыдылгазын үзүктелдирип чедирип турар. Ынчангаш тайгада ивижилер, сарлыкчылар чагыткан солуннарын ай-айы-биле албайн баар таварылгалар хаая эвес.

Бо бүгү четпестерни дарый чайладырын малчыннар негеп турар. Оларның чөптүг негелдезин чогумчалыг хандырып, чон ортузунга политмассалыг ажылды, солун, сеткүүл чедирилгезин үениң байдалынга дүүштүр организастаар өйү келген.

А. ХУУЖУГУР,
«Тере-Хөл» совхозтуң кол зоотехниги.

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

ПРАГА. Чехословакияның Компартиязының ТК-зының чалааны ёзугаар СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң делегациязы ук комитеттиң даргазы А. Я. Пельше баштадыр Чехословакияга чоруп тургаш, Братиславадан чуртунче чорупкан.

ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Словакияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. Ленарт, ЧКП-ниң Төп контроль-ревизия комиссиязының даргазы М. Чапка болгаш албаның өске-даа кижилери совет аалчыларны Братислава аэропортундан барып үдээн.

• • •

МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕНИ

Москваның Внуково аэропортундан ол делегацияны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хооркомунуң бирги секретары В. В. Гришин, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазы Г. Ф. Сизов, СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазының оралакчызы С. О. Постовалов, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизиниң оралакчызы Г. Х. Шахназаров олар барып уткуп алган.

Уткукчуларның аразынга Чехословакияның ССРЭ-де элчини Ч. Ловетинский база турган.

(СЭТА).

• • •

ПАРИЖТЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз чазактың чалааны-биле албанның аян-чоруун кылып келген СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң Францияның даштыкы херектер министри Л. де Гиренго-биле чугаалажыышкыннары эгелээн.

Совет-француз кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле болгаш кайызынга-даа сонуургалдыг боор турар делегей политиказының чамдык чугула айтырыгларының, ылаңгыя делегейде дыш-күүрлүг чорук чавырлыышкынының политиказын ханыладырынга хамаарышкан айтырыгларның талазы-биле санал-онал солчулгазы болган.

• • •

КУЛЬТУРА ХҮННЕРИ

СОФИЯ. Совет культура хүннери Болгарияда эгелээн. Ооң-биле холбаштыр Софияга болган байырлыг хуралга Болгарияның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Болгария Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. Тодоров, өске-даа болгар удуртукчулар, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев олар олурушкан.

БУР-нуң Культура комитединиң даргазы Л. Живкова совет культура хүннери болгар-совет найыралдың быжыглаттынар көргүзүү болу бээр деп бодунуң чугаазынга онзалап демдеглээн.

СЭКП Төп Комитетинден, Совет чазактан болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтен Болгарияның Коммунистиг партиязынга, болгар акы-дуңмаларга, болгар культура болгаш уран чүүл ажылдакчыларынга чүректиң ханызындан байырны П. Н. Демичев дамчыткан.

(СЭТА).

СЭКП-ниң делегациязының ГФР-де чоруп турары

БОТРОП. СЭКП ТК-ның делегациязы СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин баштадыр Герман компартияның съездизинге киришкен аайы-биле Рурнуң үлетпүрлүг районунга чораан. СЭКП-ниң болгаш Герман компартияның аразында найыралга тураскаадкан митинг даг-руда үлетпүрүнүң ында төптериниң бирээзинге болган. Герман компартияның кежигүннери база Гельзенкирхенниң, Гладбектиң, Оберхаузенниң, Дортмундтуң, Эссенниң болгаш өске-даа хоорайларының ажылчы чоннарының төлээлекчилери аңаа киришкен. Империализмге удур, тайбын, хосталга болгаш социализм дээш демиселге интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының демдээ-биле ол митинг эрткен.

Герман компартияның даргазының оралакчызы Г. Готье чыылганнарның мурнунга чүве чугаалап тура, Мангеймге болган съездиге ГКП-ниң программазын хүлээп алганы партияның амыдыралынга чугула болуушкун болганын онзалап демдеглээн.

Тайбынны боттуг камгалаарының политиказын чорудуп, боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадырын негеп турар социалистиг күрүне—Совет Эвилелиниң коммунистери болгаш ажылчы чоннары-биле акы-дуңма эп-сеткил каттыштырылгазының харылзааларын хөгжүдери ук программаның чүүлдериниң бирээзи болуп турарын Г. Готье демдеглээн.

СЭКП-ниң делегациязының ол митингиге чүве чугаалаан кежигүннери СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин совет кижилерниң канчап күүседип турарының дугайын, күш-ажылга, бүгү делегейге тайбынны быжыглаар дээш демиселге оларның чедиишкиннериниң дугайын чугаалаан.

• • •

Ботроптуң хоорай чагыргазынга баргаш, СЭКП-ниң делегациязы ук хоорайның обер-бургомистри Э. Вильчок-биле ужурашкан. Хоорайның хүндүлүг аалчыларының «Алдын дептеринге» делегация кежигүннери аттарын салган.

• • •

СЭКП-ниң делегациязының кежигүннери Вуппертальга баргаш, эртемниг коммунизмниң үндезин салыкчыларының бирээзи, 1820 чылда аңаа төрүттүнген Ф. Энгельстиң амыдырал-чуртталгазы болгаш ажыл-чорудулгазы-биле холбаалыг тураскаалдыг черлер-биле таныжып кан.

Делегацияның кежигүннери Фридрих Энгельстиң ады-биле холбаалыг Төпке чораан, ону Герман компартияның инициативазы-биле тургускан. Олар Ф. Энгельстиң өг-бүлезиниң бажыңында ажыттынган музейни көрген, өндүр улуг революсчунуң болгаш бодалчының тураскаалының баарынга венок-чечекти салган.

Герман компартияның хоорай организациязының удуртулгазының кежигүннери совет аалчыларга изиг байыр чедирген.

• • •

Ол-ла хүн ССРЭ-ниң Боннда элчин черинге Герман компартияның удуртукчуларының болгаш активчилериниң, демократтыг хөй-ниити төлээлекчилериниң Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының делегациязы-биле найыралчы ужуражыышкыны болган.

• • •

ГАМБУРГ. СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин баштадыр СЭКП ТК-ның делегациязы Герман компартияның Мангейм съездизинге киришкен аайы-биле октябрь 25-те Гамбургка чораан. Немец болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининиң шылгарангай ажылдакчызы Э. Тельманның үр үеде чурттап чорааны Эппендорфтуң ажылчык районунда ооң музейинге делегацияның кежигүннери чораан.

Гамбург портунуң докериндeн Германияның Компартиязының ТК-зының даргазынга чедир Э. Тельман алдарлыг орукту эрткен. 1944 чылдың августа Бухенвальдта албадал-хилинчектээшкин лагеринге эзэсчи өлүрүкчүлериниң холундан ол мөчээн.

Музейниң делгиир чүүлдерин делегацияның кежигүннери эргип көрген. Э. Тельманга музейде тургускан хөрек тураскаалдың баарынга чечектерни олар салган.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ!

Вьетнам Социалистиг Республиканың чазааның Премьер-Министри Фам Ван Донгтуң Малайзияже болгаш Сингапурже аян-чоруу доозулган. Ооң түңнелинде ВСР-ниң ол чурттар-биле үр хуусаалыг болгаш хөй талалыг найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларынга быжыг үндезин салдынган деп, «Нян зан» солун демдеглээн. Чижээлээрге, ийи күрүнелерниң чайысылалдарының аразында агаар харылзаазының дугайында Вьетнам-Малайзия дугуржулгага ат салдынган. Садыг-экономиктиг харылзааларны, туризмни, культураны, медицина шинчилелдерин улам ыңай хөгжүдериниң талазы-биле чугаалажыышкыннарны уламчылаар деп шиитпирлээн.

Социалистиг Вьетнамның чазак баштыңы ооң мурнунда Таиландыже, Филиппиннерже болгаш Индонезияже ооң-биле домей чедиишкиниг аян-чорук кылганы амгы аян-чорукту улам улуг ужур-дузалыг болдурган. Мурнунда болган аян-чоруктарның үезинде янзы-бүрү политиктиг системалыг күрүнелерниң аразында эки кожа-хелбээ харылзааларны хөгжүдеринге оруктү ажыткан дугуржулгаларга ат салган.

Бо бүгү беш чурт Мурнуу-Чөөн Азияның күрүнелериниң ассоциациязында (АСЕАН) кирип турар. Ол кавыының бо организациязын 1967 чылда-ла тургускан. Ында кирип турар чурттарның экономиктиг улуг күчүзүн барымдаалап көргеш (чурттакчы чону 250 млн. кижи, ак-коргулчунуң, нефтиниң, демир рудазының, чёстиң, никельдиң улуг курлавырлары, каучук бүдүрүлгези бар), америк империализм сну болуунун сорулгаларынга ажыглаарын оралдашкан. Вьетнамга агрессчи дайынны чорудуп тура, ол АСЕАН-ны шериг-политиктиг шынарлыг болдурарын болгаш ол кавының өске чурттарынга удур тургузарын оралдашкан.

Империалистиг агрессияга удур Индий-Кыдаттың улустарының тиилелгези Мурнуу-Чөөн Азияда байдалды экижидериниң эгезин салган. Фам Ван Донгтуң аян-чоруунуң түңнелдериниң көргүскени-биле алырга, ол кавының чурттарының хөй кезии кыска хуусааның дургузунда—чүгле үш чыл болганда дайын үезинден бээр артып калган бүзүрешпес чорукту болгаш каразыыр чорукту улуу-биле ажып эртип, бот-боттарынга ажыктыг харылзааларны тургузуп эгелээннер. Чүгле Кампучия ол үре-түңнелдиг болуушкунга киришпейн барган. Ол чорук Пекинниң бак сүмелерин эдеренниң хоралыын көргүзүп турар.

Индий-Кыдаттың социалистиг чурттарның чавырлыышкын политиказын чедиишкинниг боттандырып чорутканының түңнелинде, оларның тайбынга ынакшылдыг, чогаадыкчы, эгелекчи саналдарының түңнелинде Мурнуу-Чөөн Азияны тайбынның, хамаарышпас чоруктуң, нейтралитеттиң болгаш доктаамал чоруктуң девискээри болдурарынче боттуг базымнар кылыры болдунуп болур апарган.

Г. ШИШКИН,
СЭТА-ның корр.

КНО-нуң хүнү

НЬЮ-ЙОРК. Аңаа октябрь 24-те Каттышкан Нациялар Организациязының Хүнүн байырлалдыг демдеглеп эрттирген. Бүгү-делегей организациязының кол сорулгазы кылдыр «дайынның халавындан келир үениң салгалдарын хостаар» деп өндүр чаагай сорулганы чарлап үндүрген КНО-нуң Уставының күштүг болган үезинден бээр үжен үш чыл эрткен.

Делегей ниитилежилгезиниң штаб-квартиразынга болган байырлалга чүве чугаалааш, КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхайм делегейниң янзы-бүрү районнарында өскүп үнүп кээп турар айыылдыг дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче Бүгү-делегей организациязының күжениишкиннери угланган деп медеглээн. Амгы үеде делегейниң Чоокку Чөөн чүк болгаш Мурнуу Африка ышкаш ындыг районнарынга чөптүг тайбыңны чедип алыры улам-на эргежок ужур-дузалыг болу берген деп, ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

УДУРЛАНЫЫШКЫННЫҢ ШУУРГАНЫ

Нейтроннуг бомбаның «кол незенгерин» бүдүрүп эгелээр деп Ак бажыңның шиитпириниң дугайын бүгү делегейде миллион-миллион кижилер ханы килеңнээшкин-биле дыңнаан. Бүгү диилтер чурттарының депшилгелиг хөй-ниитизи Пентагоннуң эң дерзии пландары кижи төрелгетенге эң аар уржуктарны чедирип болур дээрзин эки билип турар.

НЬЮ-ЙОРК

Боо-чепсектерниң өске-даа эң чаа хевирлерин Каттышкан Штаттарның тургусканы ышкаш, Вашингтоннуң шиитпири стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында совет-америк дугуржулганы чарарының перспективаларынга кончуг айыылдыг салдарын чедирип болур деп, Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң КНО-да төлээлекчизи К. Тэлбот онзалап демдеглээн.

Ындыг янзылыг политика чүгле шериг-үлетпүр комплекизиниң эрге-ажыктарынга тааржып болур деп, «Сэйн» дээр хөй-ниити организациязының даргазы Д. Кортрайт медеглээн. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының аргазын бодунуң базымы-биле Каттышкан Штаттар кыжанылыышкын адаанга тургузуп турар-дыр деп, америк баяаттарның болгаш политиктиг ажылдакчыларның «Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразынга чөпшээрежилге талазы-биле америк комитет» дээр салдарлыг каттыжыышкынының директору К. Марси медеглээн.

БУДАПЕШТ

Демократтыг Аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының бюрозу медеглел үндүргеш, нейтроннуг бомбаны бүдүреринден кайы-даа талаңың ойталаарының дугайында Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының саналынга харыы кылдыр АКШ-тың администрациязы ядролуг чепсекти эндере бүдүрериниң база бир болгаш эң айыылдыг үе-чадазын кижи төрелгетенге доңнаштырып турар-дыр деп демдеглээн. АКШ-тың шериг-үлетпүр комплекизи НАТО-нуң империалистиг бөлүктериниң болгаш тайбыңга удурланыштыр туржуп турар өске-даа күштерниң деткимчези-биле делегейниң адролуг халапче кирер чыгаарын оралдажып турар-дыр. Ындыг политика делегейниң чүгле суралгыг дугуржулгаларынга удурланыышкак эвес, харын чоңга удур болгаш буян чок чүүл болуп, тайбыңга болгаш делегейниң айыыл чок чоруунга боттуг кыжаныышкын болуп турар-дыр.

Демократтыг Аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязы нейтроннуг бомбага удур эптеш чок демиселди чорударынче делегейниң бүгү аныяктарын болгаш бүгү хөй-ниитизин кыйгырган.

СОФИЯ

Массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа хевирлерин тургузары тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка кайы хире улуг айыылды тургузуп турарын бүгү делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи утаан билип турар деп, «Народна Армия» солун бижээн. Нейтроннуг бомбага удурлаыышкыннар Каттышкан Штаттарның бодунда аажок улуг хемчээлдерлиг болу берген. Совет Эвилелинден болгаш Варшава керээзиниң киржикчилери өске-даа күрүнелерден шериг болгаш техника талазы-биле артык күштерлиг болуруун чедип алырының турбайн турар оруктарын дилээр чоруун Барыын чүктүң генералдары болгаш дайынзырак политиктери соксадыр үе келгеп боор. Олар ооң орнунга харын социалистиг чурттарның планетага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту магадылап турар утаан-сарыылдыг саналдарынга амгы үениң негеп турары ышкаш бүдүштүг харыыдан бээри дээре болур ийик.

ГАВАНА

Тайбыңның херээнге айыылдыг шиитпирни америк администрация стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарның ийиги үе-чадазының бүдүүзүнде хүлээп алганы бодунче кичээнгейни ээлдирип турар-дыр деп, Кубаның Компартиязының органы «Гранма» солун айыткан. Стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсээн кызыгаарлаарын чедип алырынче бодунуң «чүткүлдүүнүң» дугайында Вашингтоннуң медеглелдеринге АКШ-тың дайынзырак идегеттериниң кем-буруулуг бодалы чорупкан-тир. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкындан болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарындан сарыылдыг шилип алыышкын чок болгаш туруп-даа шылавас деп, ол солун демдеглээн.

ЖЕНЕВА

Швейцарияның Күш-ажыл партиязының органы «Вуа увриер» солун Вашингтоннуң шиитпирин «коргудуп-сүртедирииниң политиказы-дыр» деп адаан. Нейтроннуг бомбаны бүдүрерин соңгаарладыр деп чазын чарлаттынган шиитпир шуут-ла оптуг кажарлаашкын болган болгаш Барыын Европаның хөй-ниитизиниң база чамдык чазактарының удурланыышкыннарынга таваржы бээр деп каразыышкын уламындан болдунганы ам бүгүдеге билдингир апарган деп, ол солун демдеглээн.

ЛОНДОН

АКШ-тың чазааның шиитпири—боо-чепсекти эндере бүдүрерин чаа үе-чадага чедирип, тайбыңга болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынының херээнге улуг хораны чедирип болур айыылдыг базым-дыр деп, Лондоннуң кооператив ниитилелиниң политиктиг комитединиң секретары Альф Ломас чугаалаан. Нейтроннуг бомба — массалыг узуткаашкынның кижилерге билдингир чепсектериниң эң-не аартаазы-дыр, ынчангаш НАТО-нуң чепсегленииишкининге ооң кирип келириниң кыжаныы англи хөй-ниитини хаңы дүвүредип турар. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыын ёзугаар чепсегленииишкиннерни дүжүрер дээш хөделиишкиннерниң октябрь 31-ге чедир уламчылаар неделязының үезинде Англияда тайбың талалакчыларының митингилериниң болгаш хуралдарының кол темазы ынчангаш харын нейтроннуг бомбага удур демисел болур деп, Альф Ломас онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Чоннуң чедиишкини

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистан Демократтыг Республиканың Революстуг чөвүлелиниң хуралы болган. Аңаа апрель революциязының соонда эрткен үениң дургузунда кылган ажыл дугайында отчётту Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-зының чиңгине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы болгаш премьер-министри Нур Мухаммед Тараки кылган.

Афганистанның даштыкы политиказының айтырыгларынга хамаарыштыр чүве чугаалааш, ол политика тайбынның, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш тускай догуннаан чоруктуң, өске күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлап киришпезиниң принциптеринге үндезилеттинген деп, ол бадыткаан. АДР-ниң ССРЭ-биле кады ажылдажылгазы ёзулуг акы-дуңмалышкы болгаш деңэргениң ёзузу-биле хөгжүп турар деп, ол айыткан.

Революция соонда эрткен үе дургузунда социал-экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээри-биле элээн күжениишкиннерни үндүрген деп, илеткелчи демдеглээн. Цементиниң бүдүрерин көвүдедир болгаш нефть болбаазырадып кылыр үлетпүрүн хөгжүдер талазы-биле пландарны ажылдап кылган. Эрткен чылдың ол үезиниң көргүзүглеринден үш ажыг катап ажып турар 67 муң тонна хөмүр-дашты казып тыпкан. Нефтиниң болгаш газты казып тывары элээн көвүдеткен.

Улусчу эрге-чагырганың үезинде 110 школаларны туткан, пушту, дари болгаш узбек дылдарга 1 млн. өөредилге номнарын парлаан болгаш нептереткен, 435 муң тиражтыг эртем номнарын белеткээш, парлап үндүрген.

ФОТОКАЛЕЙДОСКОП

Папуа — Чаа Гвинеяның улустарының культуразы онзагай болгаш солун. Оларның ёзулалдары танцылар, музыка болгаш ырлар-биле үдеттирген.

ЧУРУКТА: ёзулал костюмун, дойдулар болгаш куштар чүглериндeн кылган бүдүн чартык метр бедик бөрт кеткен танцычы.

АП—СЭТА-ның фотозу.

АКШ. Бо улуг мөөгүнү Маунт—Вернон хоорайның (Вашингтон штатта) чурттакчызы Пегги Уиллис тып алган. Ооң деңзизи чээрби ажыг килограмм болган.

АП—СЭТА-ның фотозу.

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУКТУҢ ХООЙЛУЗУ-БИЛЕ

Моол Арат Республиканың найысылалы Улан-Батор хоорайга тудар трикотаж фабриказының техниктиг төлевилелин совет специалистер ажылдап кылырын доосkан. Чылда миллион кылыгларны чаа бүдүрүлге бүдүрер күчүлүг болур.

Моолда совет специалистерниң дузаламчызы-биле Чойбалсанда болгаш Баян-Улегейде дүк чуур фабрикаларны, өске-даа фабрикаларны болгаш комбинаттарны туткан. ССРЭ-ниң дузазы-биле туткан бүдүрүлгелерде акы-дуңмалышкы чурттуң чиик үлетпүрүнүң бүгү продукциязының дөрттүң бир кезиин бүдүрүп турар деп, ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министерствозунга СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

Бистиң күрүневис ажылдап турар бүдүрүлгелерин чаартырынга, бүдүрүлге күчүлерин шиңгээдип алырынга, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер талазы-биле хемчеглерни боттандырып чорударынга техниктиг дузаламчыны база көргүзүп турар. Моолдан келген хөй ажылчыннар Совет Эвилелиниң төрелдешкек бүдүрүлгелеринде өөредилге эртип турарлар.

(СЭТА-ның корр.).
Москва.

ЫНАНЫШТЫГ КАМГАЛАЛ

Алма-Атаның эң хөй шимчээшкиниг оруктарының бирээзиниң чанында өөн гектар черде биологтуг комбинаттың бажыңнарын туткан. Ооң бүдүрүп турар продукциязы болза эмнелге-профилактиктиг сывороткалар, вакциналар, диагностика эмнери болгаш халдавырлыг аарыглардан малды камгалаарының өске-даа дээштиг биологтуг камгалал чүүлдери болур.

Амгы үеде Казахстанда 35 миллион хой, 8 миллион хире инек, миллион ажыг чылгы мал болгаш теве бар. Малдың мөөңнеттингени кончуг сырый. Чижээлээрге, специализаттынган мал ажыл-агыйларында 70—100 муң баш хой, 7—10 муң инек бар боор турар. Бичии-ле халдавырлыг аарыг эпизоотияны—малдың массалыг аарыырын болдуруп болур. Ону болдурбазынга улуг рольду аарыглардан малды камгалаарының ынаныштыг чепсек-херекселдери-б и л е чепсегленген ветеринарлар улуг рольду ойнап турар.

Казахстанда ветеринарияның специалистерин 3 дээди болгаш 18 ортумак өөредилге черлери белеткеп турар. Республиканың мал ажылында 6500 ветеринария эмчилери база 11 муң хире фельдшерлер бар. Ветеринария албаның чогуур системазының эмнелге-профилактиктиг хемчеглерни бодамчалыг организастааның болгаш ону план ёзугаар чорудуп турарының ачызында малдың хөй айыылдыг аарыгларын шагда-ла чок кылган болгаш өскелерин улуу-биле эвээжеткен. Малдың халдавырлыг аарыгларының чаңгыс-даа таварылгазы сөөлгү 5—7 чылдар дургузунда боор көрбээн районнар бар.

... Биологтуг комбинаттың директорунуң оралакчызы Станислав Абабков-биле кады цехтерни кезидивис. Чырык залдар, ак ханалар болгаш шил көйнеглер улуг лабораторияларны сагындырар. Хөй хоолай дамчыдыкчылары болгаш сал-туң көргүзүкчүлери-биле эндере дераттынген улуг реакторлар билдинмес чажыт чүүлдер ышкаш көстүр. Ында шынап-ла аңаа эвес чүүл болуп турар, ында халдавырлыг вирустарны болгаш бактерияларны чагырып ап турар. Дириг амытаннарның база кижиниң кезээ мөңгеде дайзыннары боор келген олардан ынаныштыг өнүктерни база камгалакчыларны кылып ап турар. Дириг амытанның организминче сыккырткан вакциналар иммунитетти — кандыг-бир аарыгдан аарывас чорукту болдуруптар. Өске эмнерни (эмнелге сывороткаларын) боттарының дайзыннары — аарыгларны болдуруп турар микробтар болгаш вирустар-биле демисежир эгелээр кылдыр бүдүрүп үндүрүп турар.

47 чыл дургузунда ажылдап келгеш, комбинаттың коллективи байлак дуржулгалыг апарган. Баштай комбинат чаңгыс каът бичии бажыңнарга турган болгаш чылда ниити хемчээли 30—60 муң литр үш-дөрт хевирниң сывороткаларын болгаш вакциналарын кылып турган.

Чоорту бүдүрүлге улуг күчүлүг болу берген. Эмнерни лабораторияга белеткеп кылырының методундан үлетпүрнүң — реакторнуң методунче шилчээшкинниң соонда ооң күчүзү онза улгаткан. Бир эвес мурнунда эмниң бир хевириниң ниити хемчээли 100 литрден ашпайн турган болза, ам ооң хемчээли он-он катап өскен. Автоматиканың чепсек-херекселдерин бүдүрүлгеге нептередириниң аргалары бар апарган, эмнерниң шынары бедээн. Чыл бүрүзүнде комбинат 1—2 чаа эмни бүдүрерин шиңгээдип ап турар.

Николай МАСЛОВ.
(ПМА).

Ирак-сирия чугаалажыышкыннар

БАГДАД. (СЭТА). Ында Иракттың президентизи А. Х. Аль-Бакр биле Сирияның президентизи Х. Асадтың аразында чугаалажыышкыннар боор турар.

Ийи тала египет президент Садаттың дүжүп бериикчи политиказынга болгаш АКШ биле Израильдиң Чоокку Чөөн чүкте демиселди араб национың эрге-ажыктарынга чөрүлдежип турар ындыг «тагрыштыр шиитпирлээшкинниң» албадаар дээн оралдажыышкыннарынга удур дүүштүрген кады хөделиишкиннерни чугаалажып көрген.

• • •

ДАМАСК. (СЭТА). Бүгү чугаалашкан айтырыглар, ылаңгыя арабтарга удур сүлчээниң хемчээлдериниң, ол сүлчээниң сорулгаларының болгаш аңаа удур демиселдиң оруктарының дугайында Сирияның болгаш Иракттың үзел-бодалдарының долу дүүшкээн «Тишрин» солун демдеглээн. Ийи тала империалистиг-сионисчи пландарга удур кады демиселди чорударынче кайызының-даа чүткүп турарын илереткеннер деп, солун онзалап демдеглээн.

Кыдаттың профэвилелдериниң съездизи

Пекинге профэвилелдериниң IX Бүгү-кыдат съездизи болуп эрткен. Мурнуку, VIII съезд 20 чыл бурунгаар болган. Мао Цзэ-дуннуң болгаш ооң талалакчыларының өөскүдүп үндүргени «культура революциязының» үезинде профэвилелдерниң Бүгү-кыдат федерациязы болгаш чер-черде профэвилел организацияларын чылча шаап каан турган. Федерацияның баштыңчыларының хөй кезии хоп-мегеге болгаш истеп сүрүүшкүнге таварышканнар.

Пекинниң парлалгазында үндүрген съездизиниң материалдарындан илереп турары-биле алырга, профэвилел организациялары чурттуң ажылчыннарын «дөрт модернизация» деп адаар чүүлче угландырар ужурлуг. Ооң алыс утказы болза шериг үлетпүрүн колдадып хөгжүдери болгаш шериг күчүзүн өстүрери болур. Делегей ареназынга кыдат профэвилелдерниң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарының бирээзи кылдыр «гегемонизм-биле демиселдиң» сорулгазын илап үндүрген. Маоисчилерниң дылында ол болза чавырлыышкынга удур демисел, амгы кыдат удуртулганың эжелекчи улуг күрүнезирек чүткүүшкүннерин боттандырып чорудары дээш демисел болур.

Съездиге Кыдаттың профэвилелдериниң чаа уставын бадылаан, ынчалза-даа ооң долу сөзүн амдызында парлаваан. Удуртукчу органны—күүскомну тургускан. Ооң даргазынга КПП ТК-ның Политбюро кежигүнү Ни Чжифуну соңгаан.

(СЭТА).

Октябрь 26-да Австрия республика бодунуң национал байырлалы—Доктаамал нейтралитеттиң политиказын чарлааның хүнүн демдеглеп эрттирген. Ол политика Австрияның ат алдарны болгаш делегей ареназынга хүлээп алыышкынны чаалап алырынга дузалаан.

ЧУРУКТА: амгы Венада. Мурнунда — Дунайны кежир чаа көвүрүг тудуу. Ындында КНО-нуң төвүнүң хөй каът бажыңнары көстүп тур.

Ю. ВЫХОДЦЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Янзы-бүрү медээлер

Танцы экспедициязы

Тускай экспедиция Чукотка чартык ортулуктуң суурларындан чукчилер биле эскимостарның фольклор эртинезин чыып алган. Оон киржикчилери дөртен ажыг национал танцыларны кино пленказынга тырттырган, он-он ырларны, танцы музыкаларын, магнитофонга бижиткен, танцычыларның тоолчуларының, чазаныкчы, даараныкчы дээш өске-даа шеверлериниң чуруктарын тырттыргылаашннар. Чыгдынган улустуң ырларының болгаш танцыларының эң экилери «эргырон» чукот-эскимос ансамбльдиң чаа программазынга күүсеттинер. Ноябрьда ансамбльдиң он чылы демдеглеттинер, ынчаарда көрүкчүлерге ол номерлер баралгаттынар.

Г. КРАСНОГОР, СЭТА-ның корр.

АНАДЫРЬ.

Ойнап алышкыннар

Чоннуң акша-хөреңгизин кадагалаарының база бир эптиг аргазы 1966 чылда үндүрген күрүнениң 3 хуулуг иштики ойнаашкынның чээлизиниң облигациялары болур. Бо чылдың сентябрь 30-де ук облигацияларның 98-ки тиражы болган.

Чамдык кызылчылар бо удаада ойнаашкынныг болгулаан. Чижээ, Николай Иванович Патрушев болгаш пенсионер Александра Федоровна Кодинец олар 500-500 рубльди ойнап алганнар. А Наталья Афанасьевна Петрыхинаның садып алган облигациязы 280 рубль ойнаашкынныг болган.

Кызыл хоорайның төп ажаалга кассазы үш хуулуг иштики ойнаашкынның чээлизиниң 98-ки тиражы дээш амдызында 2185 рубльди төлээн.

* * *

Акша-бараан лотереязының «Күскү» үндүрүлгезиниң ойнаашкыны бо чылдың сентябрь 22-де болган.

Кызыл хоорайның чурттакчызы Илья Очурович Доспан мотоцикл ойнап алган. Көдээ ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчызы Людмила Григорьевна Сухомова, үлетпүр барааннарының садыгжызы Галина Игнатьевна Чанзан-оол олар тус-тузунда соодукчу, магнитофон ойнап алганнар.

Найысылалдың төп ажаалга кассазы «Күскү» үндүрүлгениң тиражы дээш бо хүннерге чедир 3684 рубль 60 көпеекти төлээн. Билеттери ойнаашкынныг болган өөрүшкү, хүлүмзүрүглүг кижилер ажаалга кассазынче амдаа шуушпушаан.

Г. УДИЛОВА.

Боттары туткан

Улуг-Хемниң Ак-Туруг ортумак школазының үстүкү класстарының өөреникчилери суур чанында шыкка бөдүүн стадион тудуп алырын шиитпирлээн. Күш-ажыл башкызы В. О. Өлчейниң удуртулгазы-биле хостуг үелеринде ажылдап тургаш, стадионну долгандыр херимнээш, волейбол, футбол, баскетбол ойнаар шөлдерни дерип кылган. Черниң узунун, бедиин халыыр черни, чадаг чарыш оруун туткан. Ол ышкаш көрүкчүлер олурар сандайларны кылган.

Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга тураскааткан маргылдаалар чаа стадионга болгулаан, аңаа көрүкчүлер хөй-биле кээп, хостуг үезин ажыктыг эрттирип турарлар.

С. СОТНАМ.

АКТИВКЕ ДАЯНМЫШААН

Эрги-Барлык көдээ библиотеказын Культура бажыңының бар делгем өрээлинде тургускан. Ажыл шагының үезинде маңаа чеде бээрге улуг, биче кижилер уазүктел чок кээп, чаа солун, сеткүүл номчаан, бижиткен номнарын солуткан, библиотекада кылгылаан янзы-бүрү делгелгелерни сонуургап көргениң дораан эскерип каар бис. Номчукчуларның маңаа келгени бо бүгүнү сонуургап көөрүнге таарымчалыг чүүлдерни мында кылгылаан.

Кандыг чаа номнар келгилээнин, ооң допчу утказын чугаалап бербишаан, библиотека эргелекчизи ол-бо номнарны номчукчуга сапалдап, көргүзүп, номчукчуларның сонуургалын база барымдаалап турар.

— Библиотекарьлап ажылдааш он тос чыл болдум. Маңаа баштайгы эвээш санныг номнардан ам библиотеканың ном фондузу 9987 чедип, а номчукчуларның саны 620 кижи четкен—деп, эргелекчи Долума Хунапаевна Сарыглар чугаалап олурар.

Эрги-Барлык көдээ библиотеказы Барыын-Хемчик районда эң эки ажылдыг библиотекаларның бирээзи. Библиотеканың эки ажылы ооң эргелекчизинден кол хамаарыжыр дээрзи билдингир. Үр үениң иштинде библиотекага ажылдап келгеш Долума Хунапаевна хөй чүүлдерни көрүп, билип алган, арга-дуржулгазы бедээн.

Библиотекага кижи кире бээрге янзы-бүрү делгелгелер, чыскаалдыр салган солун, сеткүүл, чаа номнар кижиниң сонуургалын хайныктыра бээр. «Комсомолдуң 60 чылынга» деп эгелиг делгелгеде комсомолдуң эрткен оруун көргүскен номнарны үе-үе аайы-биле делгеп салган. Комсомол дугайында кандыг ном сонуургаар болдур сен, оон белен тып, көрүп болур. Ном салыр полкаларда «Чечектелле, Совет Тывам», «Улуг Октябрьның оруу-биле», «Тыва 10-гу беш чылда», «Тываның көдээ ажыл-агыйы», «Тываның чогаалчылары» дээш өске-даа ном делгелгелерин чараштыр кылгылаан. Оон аңгыда «Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларынга» деп улуг эгелиг делгирде механизаторларга, хойжуларга, саанчыларга тускай булуңнарны база кылгылаан. Бо бүгү номнар делгелгези, булуңнар каас-чараш дериттинген, ханы утказыг мерген-чечен сөстер-биле бижиттинген, номнарны ажылчы чонга пропагандалаарынга улуг кижизидикчи рольду ойнап турары чугаажок.

Ол чыл бүрүде номчукчуларның санын өстүрүп, ном бээриниң планын күүседип келген. Эрткен 1977 чылда 800 номчукчуларны хаара тудар тургаш 945 кижини, 7000 ном бээрин 7052 кылдыр ажыр күүсеткен. Бо чылгы планнары база күүсеттинеринге ол бүзүрелдиг.

Ажыл-ижиниң бир чедиишкини ооң хөй санныг номчукчулары-биле быжыг харылзаалыында, оларның-биле дугуржуп, ажылды активчилерге даянып чорудуп турарында. Ыракты малчыннарда, фермада, хойжу бригадаларда 5 кезек черде көжер библиотекаларны тургускан. Номнарны өйлеп-өйлеп баргаш солуп, номчукчуларның чагыгларын бижип чорудуп турар.

— Библиотеканың ажыл планын тургузарда совхозта хөй-ниити организациялары-биле кады тургузуп, оларның-биле демниг ажылдап турар мен. Ылаңгыя комсомол комитеди, клуб чеөүлели, херээжеппер чөвүлели-биле демнежип турарынга культура-массалыг ажылдар организастыг болур-дур—деп, Долума Хунапаевна чугаалады.

Мынчаар демнежип тургаш олар бо чылын Культура бажыңынга Л. И. Брежневтиң «Катап тургузуушкун», «Бичии чер» деп номнарынга, чогаалчы Салим Сүрүн-оолдуң «Кымның оглул» деп номунга номчулга конференцияларын эрттиргилээн. Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» деп номнарынга конференцияя солуп, бедик утка-шынарлыг, хөй кижи киржикчилиг болган. Бо номнар талазы-биле совхозтуң директору О. Д. Сарыглар, комсомол комитединиң секретары Даваалаң Алдын-кыс, кижизидикчи башкы Урана Монгуш, библиотекарь боду болгаш өске-даа номчукчулар чүве чугаалааш, ук номнарны бедик-биле үнелеп, солун, ханы утказыг бижиттингенин демдеглээннер.

Эң-не хөй номнарны ап номчуп турар номчукчулар дугайын айтырарымга ол мынча диди:

— Ындыглар бисте хөй. Ажылчыннар Чапаев Чадамба, Донгак Севээн-оол, Иргит Оолак, башкылар Надежда Намчилова, Нина Базыр, аныяктар Даваалаң Алдын-кыс, Донгак Опак-кыс, өөреникчи Наташа Кош-оол дээш өске-лер-даа хөйү-биле номчуп турарлар...

Ажыл-херээнге бердинген библиотекарывыс чүгле бодунуң дорт ажылы-биле кызыгаарланыр эвес, харын совхозта хөй-нити ажылынга эң идепкейлиг киржип турар. Ол совхозта партком болгаш херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү.

Библиотеканы кышка эки белеткээн. Бо хүннерде Ленинчи комсомолдуң юбилейинге белеткенип турар. Стендилерни чаарткан.

Библиотекарь Долума Хунапаевнаның чедиишкиниг ажыл-ижиниң херечизи оон шаңнадып келгени хөй санныг Хүндүлел бижиктери, мактаалдары болур. Ынак херээнге ол моон соңгаар-даа төлептиг бараан болур.

ЧУРУКТА: Комсомол комитединиң секретары Даваалаң Алдын-кыс (солагай талазында) библиотекарь Долума Сарыглар-биле ажыл-ижин планнап, чугаалажып олурлар.

Сөзү болгаш фотозу Х. Монгуштуу.

Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының 1978 чылдың ноябрь 7-де байырлыг чыскаалының дугайында

Хоорайның ажылчы чонунуң Улуг Октябрьның 61 чыл оюнга тураскааткан байырлыг чыскаалы 1978 чылдың ноябрь 7-де 11 шакта эгелээр. Байырлыг чыскаалга ажылчы чоннар каттышкан колонналар боол киржир.

№ 1 колонна—хоорайның бүгү школаларының өөреникчилери болгаш башкылары. Чыскаалыр чери: **Комсомольская кудумчузу, ИХМ-ниң бажыңының чаны.** Харысалгалыг кижизи—Л. А. Галактионов.

№ 2 колонна—башкы институдунуң, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң филиалының, техникумнарның коллективтери. Чыскаалыр чери: **Комсомольская кудумчузу, ИХМ-ниң бажыңының чанынга № 1 колонна-ның соонга.** Харысалгалыг кижизи—В. И. Даниленко.

№ 3 колонна—профессионал-техниктиг училищелерниң, профтехөөредилге эргелелиниң коллективтери. Чыскаалыр чери—**Комсомольская кудумчузу, ИХМ-ниң бажыңының чанынга № 2 колоннаның соонга.** Харысалгалыг кижизи— В. Т. Блинов.

№ 4 колонна—Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилери, коммунистиг күш-ажылдың коллективтери: автомобиль септээр заводтуң, «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының, «Красноярскстроймеханизация» трестиң № 14 механизация эргелелиниң, телеательениң, Кызылдың аъш-чем садыының, сүт комбинадының, ном садыының килдизиниң, республика типографиязының коллективтери. Чыскаалыр чери: **Комсомольская кудумчузу, «Тувинская правда» солуннуң редакциязының бажыңының чанынга.** Харысалгалыг кижизи—А. М. Самойленко.

№ 5 колонна—тудуг материалдарының үлетпүрүнүң каттыжышкынының, аъш-чем, одаар чүүл үлетпүрүнүң, ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелдериниң, эът комбинадының, балык заводунуң, «Стройдеталь» комбинаттың, ыяш ажылдап кылыр комбинаттың, мебель фабриказының, алгы заводунуң, Тываның «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының, даг-техниктиг инспекциязының, Кызылдың даараныылга фабриказының, «Росводпром» каттыжышкынның демир-бетон кылыглар заводунуң, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, Тываның электри четкилериниң коллективтери. Чыскаалыр чери: **Комсомольская кудумчузу, «Тувинская правда» солуннуң редакциязының бажыңының чанынга № 4 колонна-ның соонга.** Харысалгалыг кижизи—А. С. Хрипунов.

№ 6 колонна—Тываның транспорт эргелелиниң, автомобиль оруктарының тудуунуң болгаш ажыглалының бүдүрүлге эргелелиниң, Осводтуң, Енисей пароходствозунуң Кызыл район эргелелиниң, харылзаа бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң коллективтери. Чыскаалыр чери: **Интернациональная кудумчузу, музей бажыңының чанынга.** Харысалгалыг кижизи — Н. Е. Лобачев.

№ 7 колонна—«Тыва тудуг» трестиң, ооң чагыргазында организацияларының, «Тыва көдээ тудуг» трестиң, «Красноярск хамааты тудуг төлевилели» институттуң комплекстиг төлевилел килдизиниң, Красноярскиниң инженер-тудуг төлевилелиниң трезиниң экспедициязының, тудуг болгаш архитектура эргелелиниң, «ТЭС тудуг» эргелелиниң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның коллективтери. Чыскаалыр чери: **Интернациональная кудумчузу, музей бажыңының чаны.** Харысалгалыг кижизи — В. З. Сатаев.

№ 8 колонна—Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг хандырылгазының республика комитединиң база «Скотопром» трестиң аңаа чагыртан бүдүрүлгелериниң, Зооветснабтың, арга-арыг ажыл-агыйының, тараа продуктуларының эргелелдериниң, аэрология экспедициязының, аңныыр-тывыыш ажыл-агыйының, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң коллективтери. Чыскаалыр чери: **Интернациональная кудумчузу, музей бажыңының чанынга № 7 колоннаның соонга.** Харысалгалыг кижизи—И. Г. Ларионов.

№ 9 колонна—Коммунал ажыл-агый болгаш Чоннуң амыдырал хандырылга министерстволарының коллективтери. Чыскаалыр чери: **Интернациональная кудумчузу, Кадык камгалал министерствозунуң бажыңының чанынга.** Харысалгалыг кижизи — Н. Н. Зверков.

№ 10 колонна—СЭКП обкомунуң болгаш хоорокомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, хоорай Совединиң Президиумунуң, хоорай Совединиң күүскомунуң, ВЛКСМ обкомунуң болгаш хоорокомунуң, профэвилелдиң болгаш профэвилел обкомнарының, солуннар редакцияларының, «Билиг» ниитилелиниң, ТДЛГЭШИ-ниң телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң, Культура, Чырыдышкын, Сан, Юстиция, Социал хандырылга министерстволарының, уруглар садтарының болгаш яслилерниң, кинопрокаттың, банкыларның, ажаалда кассаларының, статистика эргелелиниң, күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң, ДОСААФ-тың коллективтери. Чыскаалыр чери: **Комсомольская кудумчузу, «Тувинская правда» солуннуң редакциязының бажыңының чанынга, № 5 колоннаның соонга.** Харысалгалыг кижизи—В. М. Грудинин.

№ 11 колонна—Садыг министерствозунуң, Тыва респотребсоюзтуң, күрүнениң садыг инспекциязының, нефтебаазаның, стандарттарның база хемчээр техниканың лабораториязының, хандырылга болгаш саарылга күрүне хайгааралының эргелелиниң, материал-техниктиг хандырылга эргелелиниң коллективтери. Чыскаалыр чери: **Интернациональная кудумчузу, Кадык камгалал министерствозунуң бажыңының чанынга № 9 колоннаның соонга.** Харысалгалыг кижизи—Ч. К. Сандык.

№ 12 колонна—Кадык камгалал министерствозунуң болгаш аптека эргелелиниң коллективтери. Чыскаалыр чери: **Ленин кудумчузу, музей бажыңының чанынга.** Харысалгалыг кижизи—О. К. Ондар.

Шупту колонналар чыскаалыр черлеринге 10 шак 30 минута турда чедип кээр.

Каттышкан колонналарның чыскаалышкынын база шимчээшкининиң чуруму дээш харысалгалыг кижи—Кызыл хоорайның шериг комиссары **В. А. Озерский.**

Байырлыг чыскаалдың үезинде ниитиниң корум-чурумуму дээш харысалгалыг кижи—ИХМ-ниң хоорай килдизиниң начальниги **Е. С. Ключников.**

БАЙЫРЛАЛ КОМИССИЯЗЫ.

Ротару угбашкыларының концерти

Концерт залында ырның сээлгү үннери чаңгыланган. Ооң соонда үр үе дургузунда шыпшың апарган. Ротару угбашкылар—Аурика, София болгаш Лидия чүү болганын аайын тыппайн барганнар.

Хенертен адыш часкаашкыннары диңмиреп үнген: дыңнакчылар сонуургаан ырызын база катап дилеп турган. Ынчангаш олар база катап ырлаар апарганнар.

Ол болза үш угбашкыларның киришкен концерти болган. Олар мурнунда кады ырлавайн чорааннар. София болза делегейниң хөй конкурстарының лауреады, Украин ССР-ниң алдарлыг артизи, Ялтада чурттап турар. «Червону Рута» дээр ыр-хөгжүм ансамблиниң ыраажызы.

Лидия Черновицкиниң күрүне университединиң даштыкы дылдар факультедин дооскан. Ынчалза-даа ырга ынак чорук артык күштүг болу берген. Ол ам «Черемош» ансамбльдиң ыраажызы. Черновицкиниң область филармониязынга чоокта чаа тургускан ол ансамбль ам сураглыг болу берген. Олла ыр-хөгжүм коллективинде музыка училищезиниң доозукчузу Аурика база ырлап турар.

ЧУРУКТА: Ротару угбашкыларның ырлап турары. Солагай талазындан оң талазынче—Аурика, София, Лидия.

А. ЛЕВИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Джалильдиң өөрүнүң дугайында

Шүлүкчү Муса Джалильдиң маадырлыг чоруу чүгле бистиң чуртувуста эвес, оон дашкаар-даа черлерде калбаа-биле билдингир. Ындыг болза-даа ооң кады демисежип чораан эш-өөрүнүң амыдырал-чурталгазы хөйге калбаа-биле билдингир эвес. Ооң ужурунда Исхак Забировтуң «Джалиль-биле кады» деп 1977 чылда Ташкентиниң «Еш гвардия» дээр ном үндүрер черинге парлап үндүрген ному улуг сонуургалды хайындырып турар.

Ук номда Джалильдиң өөрүнүң дугайын допчу болгаш кончуг тодаргай бижип турар. Джалильдиң эштери Абдулла Алиш, Фуат Булатов, Гайнан Курмашев, Габдулла Батталов, Зиннат Хасанов, Ахмед Симаев, Гариф Шабаев, Фуат Сайфульмулюков, Ахат Атнашев, Салим Бухаров оларның Муса Джалиль-биле кады немец фашистерге удур чажыт байдалга чорудуп турган демиселиниң дугайын номда кончуг эки бижип турар. Муса Джалильдиң өөрү ооң боду-биле кады 1944 чылдың август 25-те Плетцензей дээр кара-бажыңга шаажыладып каан боор турар.

И. Забировтуң номунуң эң үнелиг чүүлү болза, Джалильдиң чажыт бөлүүнүң дугайында кончуг солун болгаш боттуг чүүлдерни, ол үениң тургустунган байдалын шынныы-биле бижип турарында болур. Номнуң автору И. Забиров шүлүкчүнүң болгаш ооң өөрүнүң дугайында материалды чээрби чыл хиреде чыып, шинчилеп келгеш, ук номну бижээн. И. Забиров мынчаар бижип турар: «Джалильдиң чажыт бөлүү фашистерниң кара сагыштыг үүлгедиглерин шиитпирлии-биле үзе шаап, оларның дайынчы кезек болур чоруунга бүгү тала-биле моондактап турган. Туттурган кижилерни бодунуң чуртунга удур демиселге ажыглаар дээн Гитлерниң кордалындан чүү-даа үнмейн барган. Оларның эң баштай четчелеп тургусканы 825 дугаарлыг батальону белорус партизаннарга удур чоруттунган турган, ынчалза-даа туттурган кижилер нацистерниң офицерлерин кыра шаап кааш, партизаннарның талазынче чүмү-биле шилчип кире берген». (Номнуң 11-ги арнында ынчаар бижээн).

Номда маадыр бүрүзүнүң намдары, ооң маадырлыг чорукче оруу, маадырларны билир чораан кижилерниң сактыышкыннары кирип турар.

Ук ном Муса Джалильдиң чогаалдарын сонуургаар, ооң маадырлыг чоруун өөренип көөр кижилерге дыка ажыктыг боор турар.

Амир МАХМУДОВ.

Татар АССР.

КЕДЕРГЕЙ-ЛЕ ОЙНААН

Канаданың Торонто хоорайның «Синема» кинотеатрынга «Дерсу Узала» деп совет фильмни көргүскен. «Торонто стар» солун фильмниң чедиишкинин кончуг чоптуг деп демдеглээн: 1975 чылда ол «Оскар» шаңналын алган, а бир чыл эрткенде «фестивальдың фестивалынга» (Торонтога делегейниң кинокөрүлдезиниң чаңчыл болган ады ындыг) хамыкты кайгаткан. Канадада эң улуг солуннарның бирээзи алдарлыг кинорежиссёр Акира Куросаваның ажылын мактап, совет сценарист Юрий Нагибин, артистер Юрий Соломин болгаш Максим Мунзук оон чыда калбас-тыр деп айыткан. Фильмде Дерсунуң овур-хевирин кедергей уран мергежилдиг көргүскен.

Мында көрүкчүлер Куросаваның чогаадыкчы ажылы-биле эвээш бичии-даа бол таныш. Сураглыг режиссёрнуң чамдык ажылдарын кино сонуургакчыларының клубтарынга, теледамчыдылгаларга көргүзүп турар.

Совет кино—«Дерсу Узала» ны—Канадага көргүскени кайгамчык таварылга болду. Чүге дээрге маңаа келгенден бээр дөрт чыл иштинде бистиң кинематографистеривистиң ажылын бо чурттуң экраннарынга ол хире делгереңгей-биле көргүскенин билбейн-дир мен.

А. ПАЛЛАДИН,

ПМА-ның Канадада тускай корр.

«Экран» журналдан.

ШЫДЫРАА ШЫЫРАКТАР ИЛЕРЭЭН

Кызылдың бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазының сөөлгү, чедиги салыының мурнунда чемпион атты чаалап ап болгу дег ийи кижи илерен үнген. Ол болза М. Дарташ биле Ч. Оюн-дур.

Алдыгы салыгда М. Дарташ А. Делгер-оол-биле ойнааш, инициативаны алгаш, чараш комбинацияны ажыглааш, уткан. Ол ам 5,5 санныг.

1977 чылда Кызылдың чемпиону Ч. Оюн алдыгы салыгда М. Куулярны дужуп бээринче албадаан. Ч. Оюн 4,5 санныг.

Чедиги шиитпирлиг салыгда Ч. Оюн—В. Бузыкаев, Ю. Белов—М. Дарташ ойнаар. Сөөлгү салыг октябрь 29-та болур.

Н. ШИШИГИН, маргылдааның кол судьязы.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—**«Үе».** Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—**«Харылаңар, горнистер!».**
11.25—**«Оолдар».** Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.
12.30—Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады Сибирьниң Красноярскиниң Күрүне ансамблиниң концерти. Удурукчузу — РСФСР-ниң улустуң артизи М. Годенко.
13.15—16.50—Чапсар.
16.50—**ВЛКСМ-ниң 60 чылынга.** Документалдыг фильмнер программазы: **«Хүн бүрү маадырлыг чорук», «Улуска чүнү белекке бээр сен», «Хараачыгай».**

КЫЗЫЛДАН

18.00—**«Компромисс».** Мультфильм.
18.10—Телемедээлер.
18.25—Телефильм.
18.40—**«Ленинчи комсомолдуң юбилейинге».** Дамчыдылга.
19.10—**«Хүн медээлери».** Киножурнал.
19.20—**«Тыва неделя».** Информастыг программа.

МОСКВАДАН

19.40—**«Москва болгаш москвачылар».**
20.25—**«Комсомолчулар — доспес чүректер».** Совет ыр концерти.
20.50—01.10— **Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң 60 чылынга тураскааткан ВЛКСМ ТК-ның болгаш Москваның база Москва областың комсомол активиниң байырлыг хуралы.** Байырлыг концерт. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — **«Үе».** Информастыг программа. Төвгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.00—П. Чайковский — Ийиги симфония. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Улуг симфония оркестри күүседир. Дирижеру — РСФСР-ниң артизи В. Федосеев.
18.40—Чарлаалдар.
18.55—**«Поэзия».** В. Маяковский. Артист Л. Филатов номчуур.

КЫЗЫЛДАН

19.40—**«Янзы-бүрү чылдарның шүлүктери».** О. Берггольцтуң шүлүктерин РСФСР-ниң алдарлыг артизи З. Шарко номчуур.
20.05—21.45—**«Сээң орденнериң, комсомол!»** Телефильм.

Агаар

Бөгүн республикада биче булуттаар, чагбас. Соңгу-чөөн чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 1—6 метр чедер. Агаарның температуразы 0—5 градус чылыыр, чамдык черлерге 0—5 градус соор.

Кызылга база аяс хүн болур. Хат кошкак. Агаар дүне 12—15 градус соор, хүндүс 1—3 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Оңза кичээнгей девискээринде»** 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Киночыындызы».** 11.00 **«Аныяк гвардия»** 15.00, **«Тайга хаанының төнчүзү».** 12.30, 18.00, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Дагжа-ла, барабан»** 15.00, **«Тайгала сегиржип алышкын»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Улуг самдарлар»** 15.00, **«Солдат болгаш чаан»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Александра Александровна Седийниң 1970 чылда Кызылдың эмчи училищезин доосканының дугайында II серия-лыг, № 467543 диплому читкенин барымдаалааш, ону ам күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2710.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00951.

ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛГА АЛДАР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 249 (10846) | 1978 чылдың октябрь 28, суббота | 1925 чылда үндезилдеттинген | Өртээ 2 коп.

Коммунистиг партияның идегелдиг дузалакчызы болгаш курлавыр күжү, коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелинге

Улуг байырлалы — Бүгү-Эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң 60 чылы-биле комсомолчуларга, бүгү совет аныяктарга СЭКП Төп Комитеди чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур.

Улуг Ленинниң инициативазын ёзугаар тургустунган комсомол Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле улуг болгаш маадырлыг орукту эрткен. Совет кижилерниң бүгү салгалдарының биографиязы комсомол-биле, оон алдарлыг төөгүзү-биле чарылбас холбаалыг. Оон хүрээлелинге барык 150 миллион кижи коммунистиг каңналыышкынның школазын эрткен. Аныяк ленинчилерниң эвилели Советтер чуртунуң революсчу кедүрлүүшкүнүн, чогаадылгазын, мөңгеде чалыы чоруун, оолдарның болгаш кыстарның ленинчи ёзу-биле, коммунистиг ёзу-биле чурттаар, ажылдаар болгаш демисежир деп чүткүлүнүң чырыткылаңчак демдээ болур.

Коммунистер-биле, бүгү күш-ажылчы улус-биле кады комсомолчулар хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының фронтуларынга коргуш чок тулушкан, баштайгы беш чылдар планнарының болгаш дайын соондагы чаартылганың тудугларынга эрес-шудургу ажылдаан. Сайзырангай социализм ниитилелин тургузарынга Ленинчи комсомол улуг салыышкынын киирген, совет аныяктарның идепкейлиг тургузукчу күжү, дайынчы организакчызы болуп турар. Комсомолдуң күш-ажылчы болгаш дайынчы эрес-маадыр чоруктарын Төрээн чурт болур-чогууру-биле демдеглээн — оон тугунда Совет Эвилелиниң алды ордени чайнаан.

Чеден чылдарның комсомолчулары Коммунистиг партияның кайгамчыктыг чаңчылдарын ыдыктыы-биле кадагалап, улуг салгалдарның өндүр улуг херээн төлептиг уламчылап турар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырар дээш, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер болгаш ажылдың шынарын экижидер дээш аныяктар чүткүлдүг демисежип турар. Аныяктарга турза чогуур дайынчы энергия-биле олар Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң байлактарын шиңгээдип алырынга, Кара эвес хөрзүннүг зонаны чаартырынга киржип, билиглерни, эртемниң, техниканың болгаш культураның чедиишкиннерин шиңгээдип ап турар. Аныяк салгакчыларны бедик идейлиг бүзүрелдиг, күш-ажылга ынакшылдыг, чаагай аажы-чаңныг, социалистиг Ада-чуртту камгалаарынга кандыг-даа минутада туржу бээринге белен кылдыр кижизидерде партияга ВЛКСМ дузалап турар. Коммунизмниң аныяк тургузукчуларының шалыпчы отряды кылдыр ададыр эргезин болуунуң бүгү ажыл-херектери-биле комсомол алдарлыы-биле бүзүредип турар.

Аныяк салгалдың бүгү талалыг болгаш бир дески сайзыралынга эң таарымчалыг аргалар сайзыраңгай социализмниң байдалдарында тургустунган. Ленинчи комсомолдуң, бүгү совет аныяктарның чогаадыкчы идепкейиниң улам ынай илерээринге ССРЭ-ниң чаа Конституциязы калбак аргаларны ажыткан.

Партияны долгандыр сырый каттышкан комсомол чаа ниитилел тургузукчуларының баштайгы одуругларынга моон соңгаар-даа баар, аныяктарны марксисчи-ленинчи үзел-бодалга, коммунизмни тургузарынга белен, тура-соруктуг болгаш билдилиг болур чорукка кижизидер дээрзинге СЭКП Төп Комитеди быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

СЭКП-ниң дайынчы дузалакчызы болгаш идегелдиг кур күжү—Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилели делгерезин!

Бистиң өндүр улуг Төрээн чуртувустуң аныяк салгалынга алдар!

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче, бурунгаар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

С. УЙНУКЕЙНИҢ чураан плакады.

„АНЫЯК ГВАРДИЯ"

МОСКВА. (СЭТА-ның корр. Н. Леонова). Боттарының аалдарының чагыгларынга аныяктарның шынчы чоруунуң бүзүрелдиг херечизи «Советтер чуртунуң аныяк гвардиязы» деп Бүгү-эвилелдиң чурук делгелгези болган. Найысылалдың Төп делгелге залынче ол делгелге октябрь 26-да баштайгы көрүкчүлерни —партияның болгаш комсомолдуң хоочуннарын, мурнакчы ажылчыннарны, күш-ажылчы салгалдың дагдыныкчыларын, 70 чылдарның аныяктарының төлээлекчилерин чалаан.

— Көргүзүг чүүлдерни (ында муң ажыг чогаалдар кирген) комсомолдуң коллективтиг портреди деп адап болур. Ону А. Дейнека, С. Герасимов, К. Петров-Водкин, В. Мухина, Ю. Пименов ышкаш сураглыг мастерлер болгаш хөй националдыг совет чурулга уран чүүлүнүң чаңчылдарын хөгжүдүп турар аныяк чурукчулар тургускан— деп, ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң секретары В. Володин чугаалаан.

Делгелгени ВЛКСМ-ниң 60 чылынга тураскааткан болгаш ол залдар комсомолдуң төөгүзүн чугаалап турган ышкаш сагындырар.

С. САРЫГ-ООЛ,

Тываның улустуң чогаалчызы.

КОМСОМОЛЧУГА

Аныяк эш комсомолчу, колхозчу сээң
Ажылыңны, чүткүлүңнү хөй чон билир.
Аревэчи дептериңни хойлап чоруп,
Амгы туткан биледиңни кармактадың.
ЧАЗ-чилер одаглары—калбак шөлге
Шары бажы мунуп чортуп, шаг-ла болдуң.
Эвилелдиң эчизинден чигзинерлер
Эрте-дүже хүлүмзүреп шоодуп чорду.
Кадыг ширик андазынга алдырбаска,
Каккылашкан ийи шары тендиңнешкеш,
Кадыкпаан чаш буттарыңны хайыражок
Ханзырадыр долгагылап, өйүп чорду.
Бурундукка хорлаан холуң кезилзе-даа,
Муңчулгаштың ырмасынып соксавадың,
Дывыржаан дег, мурнуңдува чүткүп чоруп
Тракторнуң тудазындан тудуп алдың.
Ам сен бодуң бүзүрелдиг хая көрем:
Ашкан артың бедии, берти ырак калды,
Ада башкы Ленинниң мерген айтыы,
Аткан даң дег, кырыңда бо хаяаланды.

Байырлалга рапорттар

Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга уткуштур оңгу беш чылдың үш чылының планныг оналдазын күүсеткениниң дугайында Кызылдың № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң Е. Кузовлев удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы ВЛКСМ Тыва обкомунга рапорттаан.

Аныяктарның бо коллективи 1978 чылдың эрткен айларында 196 муң тонна чүък сөөртүр планын 216 муң тонна кылдыр, тонна-километр эртер планын 106,6 хуу күүсеткен. Оон аңгыда беш тонна кывар-чаар материалдарны, 5,4 комплект дугуйну камнап алган.

• • •

Оңгу беш чылдың үшкү чылында төрүүр чүс хойга онаалтыр 95 хураган алыр деп социалистиг хүлээлгени алгаш, ВЛКСМ-ниң 60 чыл оюнга алдар кылдыр 97 хураган кылдыр күүсеткениң Эрзинниң «Нарында» № 3 комсомолчу-аныяктар бригадазы (бригадири Б. Кунгаа, комсомол бөлүүнүң удуртукчузу Д. Шактар) ВЛКСМ обкомунга рапорттаан.

Бо бригада дүк садар планын 100 хуу, мал чеми белеткээрин—103 хуу күүсеткеш, Ленинчи комсомолдуң төрүттүнгенинге хүнүнге уткуштур немей 80 тонна сиген белеткээр дээн хүлээлгезин база чедиишкинниг боттандырган.

• • •

Тес-Хемде «Чодураа» совхозтуң комсомолчу-аныяктарының Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи бөлүүнүң күш-ажылын комсомолдуң юбилейинге тураскааткан.

Ферманың саанчылары оңгу беш чылдың баштайгы үш чылында күрүнеге 400 тонна сүт садар дээн хүлээлгезин ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн демдеглеп турар хүнде 533 тонна кылдыр күүсеткеш, бо хүнге чедир 30 тонна сүттү немей дужааган. Ол күш-ажылчы тиилелгезиниң дугайында коллектив ВЛКСМ обкомунга рапорттаан.

• • •

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Е. С. Бизяеваның удурткан комсомолчу-аныяктарның шеверлекчилер бригадазы «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелинде мурнакчы бригадаларның бирээзи. ВЛКСМ-ниң 60 чыл оюнга чедир оңгу беш чылдың баштайгы үш чылының планныг оналдаларын күүселдирип олар хүлээнген. Шеверлекчилер күш-ажылды органнзастаарын экижидип, бүдүрүкчүлүүн бедиткен. Ооң түңнелинде үш чыл планын хуусаа бетинде, сентябрь 30-де күүсеткен. Тудугжулар 215 муң рубльдиң ажылын кылган. Оңгу беш чылдың эгезинде бир кижи хүнде 13 дөрбелчин метр хананың шеверлел ажылдарын кылып турган болза, ол ам 17 дөрбелчин метр четкен.

ВЛКСМ-ниң 60 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгезин күүсеткен дугайында комсомол обкомунга бригада рапорттаан.

Бригаданың кежигүннеринден Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи Ондар Көк-кыс, ВЛКСМ Кызыл хоорокомунуң бюро кежигүнү Зоя Шыырап, бригадир Екатерина Бизяева, шеверлекчи Агафья Райкова болгаш өскелер-даа эки ажылдап турарлар.

«Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга—60 шалыпчы хүннер» деп шалыпчы ээлчегниң социалистиг чарыжынга бригада идепкейлиг кирипкеш, бо чылдың тос айларының түңнели-биле бирги черни алган.

• • •

Мөңгүн-Тайгада Мугур-Аксының септелге-тудуг участогунуң Н. Делгер-оолга удурткан комсомолчу-аныяктарның шеверлекчилер бригадазы оңгу беш чылдың үшкү чылының планныг оналдазын 109,4 хуу күүсеткеш, комсомолдуң юбилейин күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан.

Бо чылдың октябрь 1-ден эгелээш 1979 чылдың үлүүн бригаданың кежигүннери кылып кирипкен.

• • •

Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң О. Оюларга удурткан комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы боттарының байырлалынга төлептиг ужурашкан. Төрүүр чүс баш хойга онаалтыр 101 хураганны доруктуруп алгаш, аныяктарның хойжу бригадаларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Чалыы назының хоорайында

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинадының арыглал фабриказының коллективи ол байырлалга тураскаадып, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Фабриканың үүрмектеп-сорттаар комплекизи октябрьда планындан ажыр 12000 тонна руданы ажылдап кылырын хүлээнген.

Бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цех 200 тонна сорттуг даг-дүгүн арыглаар болгаш ай планындан ажыр 500 тонна белен продукцияны чүдүрүп чорудар. Байырлалга тураскааткан социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннииг күүседир дээш коллектив кежигүннери шалыпчы иште хаара туттунган ажылдап турар.

БЕЛЕК

Тыва АССР-ниң алдарлыг дагжызы, Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинадының рудникте экскаватор машинистериниң аразында чарлаттынган социалистиг чарыштың каш дакпыр тиилекчизи П. П. Селюктуң дугайында макталдың сөстери Абаканның демир рудазының рудниинге ооң ажылдап турганы чылдарында-ла дыңналып турган. Ынчан ол база-ла экскаватор машинизи турган.

Петр Павлович чалыы назының хоорайы Ак-Довуракка 14 чыл мурнунда келгеш-ле, чаа ажылдап эгелээн рудникке ажылдап кирген. Ол ам комбинаттың рудниинде № 8 экскаваторнуң экипажының бригадири. Ооң удурткан экипажы октябрьда 180000 тонна даг массазын казар планныг. Ол даалгазын чедиишкиннииг күүседир дээрзинге бүзүрелин П. П. Селюктуң удуртканы экипажтың күш-ажылчы чедиишкиннери бадыткап турар. БИСТИҢ КОРР.

РОССИЯНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

1978 ЧЫЛДЫҢ ТОС АЙЛАРЫНДА РСФСР-НИҢ ҮЛЕГПҮРҮНҮҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕНИНИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА РСФСР-НИҢ ТӨП СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ДЫҢНАДЫЫ

Улуг Октябрьның 61 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбак нептереткеш, Россия Федерациязының үлегпүрүнүң ажылдакчылары продукцияны сайгарарының болгаш кылыгларның эң чугула хевирлериниң хөй нуруузун бүдүрериниң талазы-биле тос айларның планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Үлегпүр бүдүрүүшкүнүнүң немей өзүлдези эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге 4,6 хуу болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3,7 хуу немей өскен: бүдүрүүшкүн хемчээлиниң немей өзүлдезинин 83 хуузу оон күжели-биле алдынган. Арыг оругла алырын өстүрериниң болгаш продукцияның бот-үнезин чиигедириниң талазы-биле оналдалар күүсеттингени.

Москваның болгаш Ленинградтың, автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның үлегпүрү продукция сайгарарының тос айлар планын күүсеткен, а Тыва АССР-ниң, Мурманск, Псков, Орёл, Курск, Ульяновск, Кемерово, Тюмень, Чита болгаш Магадан областарның үлегпүрү күүсетпээн.

Үлегпүрге ниитизи-биле тос айларның планы күүсеттинген-даа болза чамдык бүдүрүлге каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелер продукцияны кылып үндүрериниң болгаш чорудуп бээриниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң болгаш мөөңнээшкиннериниң талазы-биле оналдаларны күүсетпээн. Минералдыг чемишчидилгелерни, күгүрлүг кислотаны, чүък вагоннарын, тудуг ыяжын, чылып эптээр демир-бетонну, пестерни болгаш продукцияның өске-даа чамдык хевирлерин бүдүрериниң планы чедир күүсеттинмээн.

Бүдүрүлге каттыжыышкыннарының болгаш бүдүрүлгелериниң коллективтери социалистиг чарышты күүсетпишаан, бар четпестерни чайладырының, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң болгаш ажылдың шынарын бедидериниң хемчеглерин ап турар.

(СЭТА).

БЕДИК ШАҢНАЛ

Партия, совет органнарынга үр чылда үре-түңнелдиг ажылы дээш база 60 харлааны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң канцелярия эргелекчизи Иван Иванович Ещенкону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар ооң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

1918 1978

60 Ленинниң чагыгларынга шынчы бис

Төөгүден одуруглар

1918 чылдың октябрь 29-та комсомолдуң бирги съездизинге Бүгү-российаның Аныяктарның Коммунистиг Эвилелин тургускан.

1924 чылда VI съездиге комсомолга В. И. Ленинниң адын тывсыр дугайында шиитпирни хүлээп алган. Оон бээр ону Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилели деп адаар апарган.

• • •

ССР Эвилелиниң Төп Күүсекчи Комитединиң Президиумунуң доктаалы болза:

Ажылчын, тараачынның Кызыл Армиязының он чыл оюн таварыштыр Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелин Кызыл Тук орден-биле шаңнаар.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Төп Күүсекчи Комитединиң Президиумунуң 1928 чылдың февраль 20-деги Доктаалы.

• • •

ССР Эвилелиниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планын чедиишкиннинг боттандырарын хандырган шалыпчы чоруктуң болгаш социалистиг чарыштың херээнге көргүскен идепкейи дээш Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелин Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаар.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Төп Күүсекчи Комитединиң Президиумунуң 1931 чылдың январь 21-деги Доктаалы.

• • •

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында гитлерчи Германияга удур совет улустуң демиселинге Төрээн чурттуң мурнунга шылгараңгай ачы-хавыязы дээш база Ада-Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердинишкиниң ёзузунга совет аныяктарны кижизидер талазы-биле улуг ажылы дээш Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелин Ленин орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1945 чылдың июнь 14-теги Чарлыы.

• • •

Совет аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң херээнге Төрээн чурттуң мурнунга шылгараңгай ачы-хавыязы болгаш социалистиг тургузуушкунга идепкейлиг киржилгези дээш ВЛКСМ-ниң үндезилеттиниң тургустунганының 30 чылы-биле холбаштыр Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелин Ленин орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1948 чылдың октябрь 25-теги Чарлыы.

• • •

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың кыйгырыынга кезээде изиг-биле харылап келген, комсомолчуларның болгаш аныяктарның социалистиг тургузуушкунга улуг ачы-хавыязын барымдаалааш база кур болгаш куруккан черлерни чедиишкиннинг шиңгээдип алырынга комсомолчуларның, совет аныяктарның эрес-маадырлыг болгаш үре-түңнелдиг күш-ажылын онзалап демдеглевишаан, Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелин Ленин орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1956 чылдың ноябрь 5-теги Чарлыы.

• • •

Совет эрге-чагырганы тургузарынга база быжыглаарынга комсомолчуларның, совет аныяктарның улуг салыышкыны болгаш шылгараңгай ачы-хавыязы, бистиң Төрээн чуртувустуң дайзыннарынга удур тулчуушкуннарга көргүскен эрес-дидим база маадырлыг чоруу дээш база В. И. Ленинниң чагыгларынга бердинерин ёзузунга ээн олурар аныяк салгалды кижизидер талазы-биле үре-түңнелдиг ажылы дээш ВЛКСМ-ниң 50 чыл оюн-биле холбаштыр Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелин Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1968 чылдың октябрь 25-теги Чарлыы.

АНЫЯКТАР ЭВИЛЕЛИНИҢ КЕЖИГҮНҮ БОЛУРУ ДЭЭРГЕ НИИТИ ХЕРЕККЕ БОДУНУҢ АЖЫЛЫН, БОДУНУҢ КҮЖҮН БЭЭР КЫЛДЫР АЖЫЛ-ХЕРЕКТИ ЫНЧААР ЧОРУДАРЫ БОЛУР.

В. Ульянов (Ленин)

КЕЗЭЭДЕ МУРНУКУ ОДУРУГГА

Ленинчи комсомол даарта, октябрь 29-та, төрээн Коммунистиг партия база бүгү совет улус-биле, делегейниң депшилгелиг аныяктары-биле бодунуң алдарлыг 60 чыл юбилейин байырлалдыг демдеглээр.

Улуг баштыңчы болгаш башкы Владимир Ильич Ленин комсомол төрүттүнүп тывылганындан эгелээш-ле, ону үндезилеп тургускан. Комсомолдуң быжыгып тургустунганы, ооң бүгү төөгүзү В. И. Ленинниң ады-биле, Коммунистиг партияның ажыл-чорудулгазы-биле чарылбас тудуш холбаалыг. Ленин биле партия комсомолду дадыктырып быжыглаан, революсчу номнал-биле чепсеглээн, Аныяктарның Коммунистиг Эвилелиниң идейлиг болгаш организастыг үндезинин ажылдап кылган.

Владимир Ильич Ленинниң өндүр улуг эргим адын комсомол чоргаарал-биле хүлээп алгаш, ооң чагыгларын ыдыктыы-биле күүседип келген болгаш күүседип-даа турар. Ол ыдыктыг чагыгларга шынчызын социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң бүгү үе-чадаларында кааң-даа: дайын шөлдеринге-даа, тайбың тургузукчу күш-ажылга-даа, эртемниң эртинелерин шиңгээдип алырынга-даа, космосту штурмчаарынга-даа комсомолчу салгалдар бүзүрелдиг бадыткаан. В. И. Ленинниң чагыгларынга кезээде шынчы болбушаан, комсомол бодунуң эрес-маадырлыг чоруу, кайгамчык чаагай ажыл-херээ-биле Коммунистиг партияның шынчы дузалакчызы болгаш курлавыр күжү болуп келген болгаш болуп-даа турар.

ВЛКСМ-ниң эрес-маадыр чоруктары, үре-түңнелдиг ажыл-херектери төөгүнүң чыл демдеглелдеринге алдын үжүктер-биле киир бижиттинген. Революцияның тугун бедик тудушканнарның, хамааты дайынның тулчуушкун шөлдеринге эрес-дидим тулушкан Павел Корчагин ышкаш эрес-маадырларның аттары кезээ-мөңгеде озулбас алдар-биле бүргеттинген. Баштайгы беш чылдарның тудугларынче-даа, колхозчу амыдыралды тургусчурунче-даа база Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун тулчуушкуннарының шөлдеринче-даа, Соңгу-чүктүң болгаш Сибирьниң байлаан база кур болгаш куруккан черлерин шиңгээдип алырынче-даа комсомол Ленинниң ады-биле чорупп турган.

В. И. Ленин бодунуң чагыгларынга комсомол кандыг-даа ажылга бодунуң дузазын көргүзер, бодунуң инициативазын үндүрер шалыпчы бөлүк болур деп айыткан. Партияның кыйгырыын, Төрээн чурттуң даалгаларын ленинчи ёзу-биле күүсетпишаан, комсомол кандыг-даа ажыл-херекке мурнуку одуругга туржур чаагай чаңчылын бо хүннерде үргүлчүледипшаан. Байкал-Амурнуң демир-орук тудуун, кара эвес херзүннүг зонага тудуглар кылып, оларны шиңгээдип алырын болгаш Бүгү-эвилелдиң өске-даа комсомолчу шалыпчы тудугларын кылдыр чарлаан он-он черлерде муң-муң комсомолчулар амгы үеде эрес-шудургу ажылдап турар.

Хоочун салгалдың алдарлыг чаңчылдарын улам хөгжүдүп, уламчылавышаан, 70 чылдарның комсомолчулары, аныяктары Ленинчи комсомолдуң бо юбилейин политиктиг болгаш күш-ажылчы дээн улуг көдүрлүүшкүннүң байдалынга демдеглеп турар. Бүгү комсомол комитеттериниң, эге организацияларының ажыл-чорудулгазы амгы үеде СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чорааш берген айтышкыннарын, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң шиитпирлерин боттандырар ажыл-херектерже угланган болгаш аңаа чагырткан.

ВЛКСМ-ниң база бир дайынчы отряды—31 муң ажыг кежигүннүг Тываның комсомолу ВЛКСМ-ниң 60 чылын чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер, эки өөредилге, чаагай ажыл-херектери-биле уткуп турар. «ВЛКСМ-ниң 60 чылынга—60 шалыпчы хүннер» деп ээлчегге киришкеш, 1340 аныяк ажыл-ишчилер 1978 чылдың даалгазын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда күүсеткен, комсомолчу-аныяктарның 583 коллективтери беш чылдың үш чылдарының даалгазын чедиишкиннинг күүсеткенин рапорттаан.

Боттарының төлептиг күш-ажылы-биле сурагжып турар комсомолчулар дажок хөй. «Искра» совхозтуң хойжузу Раиса Ооржак, «Тыва дагдүгү» комбинаттың регулировщиги Юрий Кунгаа, Кызылдың педагогика училищезиниң сургуулу Светлана Осипенко ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң делегады болуп чораан. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң хову-трактор бригадазының бригадири Виктор Сүглер-оол, педагогика институдунуң студентизи Надежда Анисимова Кубага болган аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалынга киришкен.

«Нарын» совхозтуң комсомолчу хойжузу Антонина Баянова Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады. Аныяк саанчылар Оюмаа Бай-Кара, Руслана Оюн, Анфия Чанзан, хойжулар Раиса Ооржак, Шолбан Моңгуш, Доржу Нурзат, чолаачылар Сергей Сат, Евгений Кузовлев, фрезеровщик Михаил Бочкарев болгаш өске-даа чүс-чүс комсомолчулар, аныяктар Ленинчи комсомолдуң юбилейин төлептиг күш-ажыл-биле уткааннар.

Алдарлыг юбилейге хөй-хөй аныяктар коллективтери, ылангыя «Росводпромнуң» демир-бетон кылыглар заводунда бетонщиктер бригадазы, «Нарын» совхозта комсомолчу-аныяктарның № 3 хойжу бригадазы, «Хадың» база «Тээли» совхозтарда комсомолчу-аныяктарның сүт-бараан фермалары, «Тыва дагдүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарда чамдык аныяктар бригадалары болгаш өске-даа коллективтер беш чылдың үш чылдарының даалгаларын күүсеткенин рапорттааннар. Студент, сургуул база өөреникчи аныяктар бо байырлалды эки өөредилге, хөй-нити ажылынга идепкейлиг киржилгези-биле уткуп турар.

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу—чаа Шагаан-Арыгның база Саян-Шушенск ГЭС-тиң суг хоолбээниң чоогунга турар суурларның тудуунга комсомолчуларның, аныяктарның идепкейлиг киржири, республикага хой ажылын хөгжүдери, капитал тудуг болгаш өске чугула ажылдар Тываның комсомолчуларының шалыпчы херээ болу берген.

Аас-кежиктиг чалыы назын дээш, амгы болгаш келир үениң аныяк салгалының дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш Коммунистиг партияга, ооң ленинчи Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке Совет Тываның бүгү комсомолчулары, аныяктары чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин сөзүн илергейлеп турар. Ооң-биле кады олар СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин база ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң шиитпирин күүседиринге моон соңгаар-даа төлептиг үлүүн кииреринге долу шиитпирлиглер.

В. ГЛУШЕНКОВ,
ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретары.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ КОМСОМОЛЧУ ШАЛЫПЧЫ ТУДУУ

Бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуу — Чаа Шагаан-Арыгда бистиң Төрээн чуртувустуң аңгы-аңгы булуңнарындан келген 20 ажыг национуң оолдар, кыстары найыралдыг ажылдап, чурттап турарлар. Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка шалыпчы тудугнуң бүгү бригадалары киришкен.

Аңаа Людмила Крыцинаның удуртканы комсомолчу-аныяктарның шеверлекчилер бригадазы социалистиг чарышка тиилекчи болуп, эки түңнелдерни чедип алган.

ЧУРУКТА: Л. Крыцинаның удуртканы комсомолчу-аныяктарның шеверлекчилер бригадазының кежигүннери.

САЛГАЛДАН САЛГАЛЧЕ

Бистиң районувуста сураглыг хойжуларның чурту деп чоргаарал-биле чугаалап болур. Хой ажылынга шылгараңгай чедиишкиннери дээш Тывага хойжулардан эң-не баштай Баян-Таланның хойжузу Ооржак Чываажыковиң Лопсанчап Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болганын билир болгай бис. Оон соонда ындыг бедик атты Чөөн-Хемчиктиң хойжулары М. Д. Чола, Д.-Н. Ч. Ооржак алдылар. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты алганнар база эвээш эвес. Чүс хойдан-на 141 хураган алгаш, бо чылың республика чемпиону «Алдан-Маадырның» хоотун хойжузу Д. А. Ооржак ышкаш, сураглыг хойжулар-ла хөй.

Хойжу болуру дээрге нарын болгаш харыысалгалыг херек. Ада-өгбелерниң бурунгудан бээр уламчылап келген ол ажыл-мергежилин бөгүнгү комсомолду салгал шефтеп, аңаа идепкейлиг киржип турарының чижектери чүгле Чөөн-Хемчиктен эвес, республиканың бүгү районнарындан көрүп болур. Оларның аразында сураглыг апарганнар безин бар. Эрзинде комсомолчу хойжу Татьяна Баянова Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады. Мээң ажылдап турарым «Искра» совхозта төрүүр чүс хойдан-на 112-ден 130 чедир хураган алган Татьяна Ондар, Моңгуш Эрес-оол ышкаш аныяк хойжулар бар. Чүс хойга опаштыр бо чылын мээң көргүзүүм — 131 хураган.

Бөдүүн комсомолчу, хойжу меңээ бо чыл—улуг өөрүшкүнүң чылы болду. Республиканың комсомолчулары меңээ улуг бүзүрелди көргүскени-биле ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң делегадынга соңгудуп, ооң улуг шуулганынга киржир аас-кежиктиг болдум.

Раиса ООРЖАК,
ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң делегады.

ПРАКТИКАДАН БИЛДИМ

Кижилерни бичиизинден үжүк-бижикке өөредип, төлептиг аажы-чаңга кижизидип, эртем-билигниң делгем оруунче үдеп дөгүдүп каары — бистиң чуртта эң бүгүнныг, чаагай херектерниң бирээзи. Ол чаагай херек башкыларның үлүүнде онаажып турар.

Эрес шудургу чүткүл, быжыг тура-соруктуг турда, кижи күзелин ынап-ла чедип алтар чүве-дир дээрзин бодумнуң дуржулгамдан билген мен. Башкы болур күзелим боттанган. Эрткен чылын Кызылдың педагогика институдунуң биохимия факультедин дооскаш, Туранның № 2 ортумак школазында ажылдай бердим. Комсомолчу, аныяк өөрүм башкылар мында база бар-дыр. Хоочун башкыларның арга-дуржулгазынга, ажыктыг сүмелеринге даянмышаан, бир демниг ажылдап тур бис.

Класстан дашкаар кылыр ажылдар-ла хөй. Ада-иелер-биле болгаш өөреникчилер ортузунга ажылдар, кичээлдерге белеткел дээш оон-даа ынай. Үе-шакты чөп ажыглавас болза, чаңчыкпаан кижи четтикпейн баргылаар чорду. Мен 8 «б» класстың удурткукчу башкызы мен. Удавас бирги улдун доостур. Мээң клазым амдызында 100 хуу өөредилгелиг чорупп турар.

Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга уткуштур «Ленинниң чагыгларынга шынчы бис» деп кыйгырыгның ада-биле комсомолчу хуралдар эрткилээн. Аңаа бүгү-ле кылган ажылдарны түңнээр, моон соңгаар сорулгаларны чугаалажыр. Мээң клазым аңаа идепкейлиг киржип турар. Янзы-бүрү комсомолчу ырлар күүселдезиниң болгаш шүлүктер номчулгазының талазы-биле конкурстарны өөреникчилер ортузунда кидин тулук организастап турар бис. Ол ышкаш класстар аразында спортчу маргылдаалар база-ла эрткилеп турар. Ол-ла бүгү ажылдарны организастап эртгиреринге комсомолчу башкыларның киирип турар үлүг-хуузу эвээш эвес.

Раиса БАК-ООЛ.

НАЙЫРАЛДЫҢ БЫЖЫГ ДОҢУ

Бо чайын Хосталганың ортулуунга болуп эрткен Бүгү-делегейниң аныяктарының болгаш студентилериниң XI фестивалынга киржир аас-кежиктиг болдум. Ук фестивальга 135 чурттардан аныяктарның болгаш студентилерниң 2 муң ажыг политиктиг организацияларының, культурлуг болгаш найыралчы каттыжыышкыннарының делегациялары киришкен.

Делегейде улуг диптерниң бирээзи — Америк дипке бир дугаар социалистиг күрүне—Кубаның найысылалы Гаванага делегейниң бурунгаар депшилгелиг аныяктарының эп-сеткил каттыштырылгазының чайынналчак байырлалы болган. Чараш чаагай чурумалдыг хосталганың ортулуунга барып, янзы-бүрү нация эш-өөр-биле оңнуктежип таныжканывыс найыралдың доңун улам быжыглаан. Ол мээң педагогика институдун доозуп, башкы боор дээн күзелимни чедип алырынга улуг идигни берип, мени ажыл-ишче, өөредилгеже улам сорук кииргени.

Бай-Хаак ортумак школазында практиканы чедиишкиннинг эрттирип, В. И. Ленинниң «Өөренир, өөренир база катап өөренир» дээн чаагай чагыг сөстерин сагып, башкының чымыштыг ижиниң аргаларын быжыы-биле шиңгээдип алырын оралдажып чор мен. Алдарлыг комсомолдуң 60 чыл юбилейин таварыштыр төрээн партиямның, Совет чазактың аныяк салгалды быжыг билиг чедип алзын дээш доктаамал сагыш салып турарынга өөрүп четтиргенимни сеткилимниң ханызындан илередип чору мен.

Н. АНИСИМОВА,
Кызылда педагогика институдунуң бешки курузунуң студентизи, Гаванага болуп эрткен аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалының киржикчизи.

Комсомолчу Анфия Чанзан үш чыл бурунгаар ортумак школаны дооскаш, «Хадың» совхозтуң сүт-бараан фермазынга саанчылай берген. Ол ам бо ферманың эргелекчизи. Мында 13 саанчының 10-у комсомолчу, үжү дагдынычы.

Комсомолдуң 60 чылынга алдаржыткан социалистиг чарышка бо ферманың коллективи тиилекчилерниң бирээзи болган, бо чылдың 9 айларында күрүнеге сүт садар планын 128 хуу күүсеткен. Саар бир инекке оналаштыр 1555 кг сүттү сагган. Анфия Комбуй-ооловна Чанзанның организакчы, шудургу күш-ажылын бедии-биле үнелээн. ВЛКСМ-ниң 60 чылынга тураскааткан ВЛКСМ ТК-ның болгаш Москваның база Москва областың комсомол активиниң байырлыг хуралынга киржири-биле ону Тываның комсомолу чоруткан.

Бо чурукту Анфия Чанзан ВЛКСМ Тыва обкомунуң база Кызыл хоорком унуң байырлыг пленумунга келген үеде тырттырган. Солагай талазында А. К. Чанзан база Туранда № 957 КМК-ның бызанчызы С. Ханзан-оол.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ҮЛҮҮВҮС

Ленинчи комсомолдуң алдарлыг юбилейин Каа-Хемниң комсомолчулары болгаш аныяктары төлептиг уткуп, социалистиг чарышка чамдык чедиишкиннерни чедип алган. «Ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылынга аныяктарның энтузиазмы болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп шимчээшкинге 2 муң ажыг комсомолчулар хаара туттунган.

Олардан «Кызыл тук» совхозтуң чолаачызы, ВЛКСМ ТК-ның «Алдын тараа» деп хүндүлүг демдээниң эдилекчизи О. Тарыма, ВЛКСМ ТК-ның «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп хөрек демдээниң эдилекчизи, «Енисей» совхозтуң чолаачызы В. Сальников, «Бүрен» совхозтуң чолаачызы В. Полежаев, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта мурнакчы механизатор-лар Г. Новиков, В. Сеферов, «Енисей» совхозтуң саанчылары Н. Дамба, И. Кара-кыс оларга болгаш өскелерге-даа чоргаарланыр бис.

Бо хүннерде көдээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезинде 450 комсомолчуларның чартыктан хөй кезии механизаторлар болгаш малчыннар. Районда комсомолчу-аныяктарның 3 СБФ-зи, 6 хову-трактор бригадазы бар. Бо чылын мал чеминиң белеткелинге аныяктарның 9 коллективтери ажылдап, бо чугула ажылга идепкейлиг киришкен.

Районнуң ажыл-ишчилери беш чылдың үшкү чылында күрүнеге сүт болгаш эът садарының тос айлар планын күүсеткенинге комсомолчу-аныяктар коллективтериниң киирген үлүү биче эвес. Ылангыя «Енисей» совхозтуң СБФ-зи беш чылдың үш чылдарының планын хууса» бетинде, бо чылдың сентябрьда-ла күүседипкен.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидер дээш демиселге аныяктарны мобилизастаар талазы-биле улуг ажылды СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Улуг Октябрь» совхозтарның комсомол организациялары чорудуп келген.

Алдарлыг юбилейде боттарывыстың чедиишкиннеривистиң дугайын рапорттавышаан, районнуң бүдүрүкчү күштериниң хөгжүдеринге, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге ийи дакпыр күжениишкин-биле үлүүвүстү кииреривисти бүзүредип турар бис.

С. ОЧУР-ООЛ,
ВЛКСМ Каа-Хем райкомунуң ийиги секретары.

УТТУНДУРБАС ХҮННЕР

1944 чылдың октябрьның ортан үези чүве. Эртен эртежик кабинедимге олурумда, аревэ Төп Комитединиң чөвүлекчизи А. Н. Шишков кирип келди. Дугуржурда акизин харын деп бодап, мендилежи тыртып кагдым. Чугаавысты эгелээр деп оруувуста телефон кыңгырт диди. Дыңнай бээримге, партия обкомунуң бир секретары болду.

— Москвадан Тока дарга телеграмма чоруткан-дыр. Аревэ кежигүннерин ВЛКСМ-ге киирер дугайында айтырыгны комсомол Төп Комитединге шиитпирлээри-биле секлерни чөвүлекчи-биле кады, чогуур документилерин алгаш, дүрген чедип келзин дээн-дир. Маңаа дүрген кээп көрүңер, дугуржууду — деп, секретарь элээн дакпыжап чугаалады.

— Александр Николаевич, кончуг солун-дур, өөрүнчүг-даа-дыр. Бисти Москваже кыйгырткан-дыр. Аревэни комсомолга хүлээп алыр дей берген, чогуур документилерни кылып алгаш, дүрген келзин деп, эш Тока телеграмма чоруткан-дыр. Че, обкомга барып дугуржуп, дүрген белеткенир-ле болгай, Александр Николаевич —дидим.

Шишков черле угаанныг, сагыштыг кижи: —Бир дугаарында пленум чыгбас болза хоржок. Аревэни комсомолга хүлээп алыр дугайында айтырыгны чугаалашкаш, дилег-доктаал үндүрер апаар-дыр. Бо айтырыг эрте-даа бол, орай-даа бол тургустунуп келир деп чүвени билип турган мен ийин. Ынчангаш черле белеткелдиг бүдүү кылып турган кижи мен, чамдык документилер харын белен, а чамдыктары арай төнгелек — дей-дир.

Шынап-ла аревэ, пионер дугайында бүгү сан-чурагай, ооң төөгүзүнүң, ажыл-чорудулгазының материалдары, чыл чылдче хүлээп алдынып келген чугула доктаалдар, дүрүмнер болгаш өске-даа айтырыглар талазы-биле тодаргай харыыларны берип турар документилер чөвүлекчиниң «шыгжамырында» бар болган. Ол чорук бистиң белеткеливиске чугула болган чүве. Ам чүгле пленумнуң көрүп, бадылаар документилерин кылыры арткан. Аревэ Төп Комитединиң ээлчег чок пленумунга тургузар айтырыывыстың допчу илеткелин, аревэни комсомолга хүлээп алырын ВЛКСМ Төп Комитединден дилээр доктаалды бижип белеткээри арткан. Ону ВКП(б) Тыва обкомунуң ажылдакчыларының дузазы-биле дыка шалыпкын белеткеп дооскан бис.

ВЛКСМ Төп Комитединиң бюрозу ТАРЭ Төп Комитединиң VI пленумунуң доктаалын чугаалажып көргеш, Тываның аревэзин ВЛКСМ-ге хүлээп алыр дугайында доктаалды 1944 чылдың декабрь 5-те үндүрген.

Аревэ кежигүннерин ВЛКСМ-ниң хүрээлеңинге хүлээп ап турарының үезинде Тываның аревэ организациязы 7 муң 500 ажыг кежигүннүг турган. Ынчангаш хүлээп алыышкын элээн үр үеде боол турган. Ындыг хемчеглерни ВЛКСМ Төп Комитединиң ук кампанияны чорудары-биле тургускан бригадазының, ВКП(б) обкомунуң удуртулгазы-биле ВЛКСМ-ниң оргкомитеди чогааткаш, калбак хуралга бадылаан. Хамыктың мурнунда Кызылдың болгаш районнарның оргбюроларын тургускан, оргбюроларның секретарьларын, оларның бюро кежигүннерин комсомолга хүлээп алган. Оргбюроларның удуртур составынга мурнунда аревэ кочкомнарының секретарьлары, килдистер эргелекчилери турган эштер колдуунда хевээр арткылаан.

Хүлээп алыышкын 1945 чылдың февральдан эгелээш августа чедир колдуунда доозулган. Партияның область организациязының удуртулгазы-биле комсомол организацияларының чоруткан улуг ажылының түңнелин ноябрьда комсомолдуң областың активиниң хуралынга чугаалапкан. Ол үеге чедир ВЛКСМ кежигүнүнге 4828 кижини хүлээп алган.

Тываның пионерлерин Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязынга хүлээп алырын эгелээр дугайында ВКП(б) обкому 1945 чылдың майда доктаал үндүрген. Ол ажыл Тываның чер болганынга база-ла чедиишкиннинг эрткен...

Ол дээрге Тываның аныяк өскеннериниң амыдыралынга уттундурбас хүннер болуп арткан.

М. МОМБУЖАП,
Аревэ ТК-ның бирги секретары чораан.

Партия организацияларында отчёттар болгаш соңгулдалар

УДУРТУЛГАНЫ, НЕГЕЛДЕНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Чоокта чаа Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң коммунистериниң отчёт-соңгулдалыг хуралы болуп эрткен. Аңаа отчёттуг үениң дургузунда чоруткан ажылдың дугайын ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалажып, партийжи массаның болгаш совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң тура-соруун, бодалын илеретпишаан, коммунистер ленинчи партияның иштики болгаш даштыкы политиказын изии-биле чүүлдүгзүнүп, ону амыдыралга боттандырарынга долу шиитпирлиин чаңгыс эп-сеткил-биле илергейлээн.

Совхозта партия организациязының секретары Р. С. Хунай-оол отчёт-илеткелинге болгаш коммунистер саналдарынга четпестерни болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыгларны партийжи принципиалдыг ёзу-биле илереткеш, ону чайладырының аргаларын айтып турганнар. Оон аңгыда онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседириниң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга партийжи удуртулганың стилин, аргаларын сайзыраңгайжыдарының, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң дугайында айтырыгларже отчёт-соңгулдалыг хуралга кол кичээнгейни угландырган.

Совхозта партия организациязының дайынчы арга-шинээн бедээн, бүдүрүлгениң экономиказынче хаңылап кирип, коммунистерниң болгаш ажылчы чоннарның күжүн политиктиг болгаш ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээринче мобилизастап турар. Совхозтуң парткомунуң секретары Р. С Хунай-оол ол дугайын бодунуң илеткелинге бүдүрүлгениң чедиишкиннериниң чижектери-биле бадыткап чугаалаан. «Ак-Туруг» совхоз онгу беш чылдың үшкү чылының эрткен тос айларында күрүнеге сүт садарының чыл планын 204 хуу, эът садарының тос айларда планын 101 хуу күүсеткен. Ол ышкаш мал бажының өзүлдезин 109 хуу чедирген.

Совхоз эрткен чылын 1094 тонна сиген белеткээн болза, бо чылын 1300 тоннаны, силос 1977 чылда шуут белеткеттинмээн турган болза, бо чылын 2270 тоннаны белеткээн. Күрүнеге саткан бир малдың ортумак деңнели 1977 чылда бода мал—290 килограмм, шээр мал—35 килограмм турганындан ол саннар бо чылын тус-тузунда 340—400, 40—42 килограмм четкен. Эрткен чылын планын чүгле дөрт-ле малчын күүсеткен болза, ам оларның саны 37 чедир өскен.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга мынча деп чугаалаан: «Коммунист бүрүзү ниити херек дээш сагыжы аарып чоруур, коллективке эп-найыралдыг байдалды, чогаадыкчы болгаш чүткүлдүг ажылды тургузар дээш күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзер, билдилиг организакчы, чаа аргадуржулганың шептередикчизи болур ужурлуг». «Ак-Туруг» совхозта ынчаар чурттап, ажылдап чоруур коммунистер эвээш эвес. Оларга Александра Сүүр-оол, Монгуш Сагаан, Ирина Данзырын, Анай Хүргүл-оол, Виктор Майтар болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Үстүнде адааныывыс эки чүүлдер-биле чергелештир партия организациязының организастыг болгаш политмассалыг ажылында четпестер бары база демдеглеттинген. Мал ажылы—совхозтуң экономиказының кол үндезини. Ол хиреэнде-ле эң улуг четпестер бо адырда бар болган. Эът, сүт, дүк бүдүрери эрткен чылдың деңнелинден кудулаан. Ооң кол-ла чылдагааны — малдың өлүп хораар, кызыраар чоруунуң хөйүнде, ооң эъткир, дүккүр продукциязының чавызында, уксаажыдылга ажылының кошкаанда, чыл бүрүде мал чеминиң планын күүсетпейн турарында.

Малдың өлүп хораар чоруу эрткен чылдарга бодаарга бичии кызырылза-даа, ол ам-даа хөй. Эрткен тос айларда 52 бода мал, 2045 шээр мал өлүп хораан. Совхоз 1978 чылда төрүүр 100 малга онаалтыр 80 бызаа, 85 хураган алыр хүлээлгезин күүсетпээн. Ажылынга ээ-харысалга чок малчыннар база бар. Кадарчылар Доспан Оюу, Кандан Каадыр-оол, Мактан Сундуй, Сат Дажы олар төрүүр 100 хойдан-на чүгле 32—69 хураганнарны алганнар. Ындыг көргүзүглүг кадарчыларның хоюнуң саны 3753 баш. Ынчаарга ол хойдан оода-ла эвээш-ле дизе төрүүр чүс хойга онаалтыр 80 хураганны алган болза, оон 4 муң ажыг хураганны немей алыр турган.

Ортумак звенонуң специалистерин эки шилип албайн, олардан парткомнуң, совхозтуң дирекциязының талазындан негелде, харысалганы кошкатканындан бо чылдың эрткен тос айларында 22 бода мал, 405 шээр мал дулаан. Ооң иштинден бүдүрүкчү 23(!) кошкарларны мал эмчилериниң харысалга чогундан креолин-биле өлүр чип алганнар. Зооветеринарлыг учётту кошкак тургузуп турарындан өлген малдарга чогуур үе-шаанда тодаргай актыларны тургуспайн турар.

Партия организациязының, совхозтуң удуртукчуларының негелде чогундан, чамдык ажыл-агый удуртукчуларындан ажылга харысалга чок болгаш эрецгейлээр чоруктар илереп турган. Бо чорук ниити ажыл-агыйга багай салдарны чедирип келген. Ооң чижээнге мындыг фактыларны ап көрээлиңер. Ажылга харысалга чок, арагалаар дээш уксаажыдылга зоотехниги турган Сүгежикти партия кежигүнүнден үндүрген. Кол зоотехник турган Кууларны ажылындан хостаан.

Кыштаглаашкынга белеткелде четпестерни коммунистер сайтарып чугаалашканнар. Кыштың тыныжы келген. А чамдык кыштагларның көржеңи безин ам-даа аштаттынмаан. Оон туржук чогум кана кыштаарын безин билбес малчыннар бар. Совхозта партия организациязы малчыннар ортузунга партийжи өзекти быжыглаарынче, эң телептиглерни партияга киирип алыр талазы-биле ажылче кошкак кичээнгей салып турар. Совхозта бүгү малчыннарның, хойжуларының чүгле 16-ы коммунистер. Сөөлгү үш-дөрт чылдарда хой ажылынче комсомолчу путёвка-биле аныяктарны шуут чорутпаан.

Малчыннар ортузунда политмассалыг болгаш кижизидилге ажылы чогуур негелдезинге чедир тургустунмаан. Арагалаар, ажыл шагы үзер, оорланыр чоруктар-биле демиселге хөй-ниитини ам-даа кошкак хаара тудуп турар. Чон ортузунга кижизидилге ажылын экижидер талазы-биле тускай хемчеглерниң планын ажылдап кылыры негеттинип турар.

Совхозтуң коммунистериниң отчёт-соңгулдалыг хуралындан онгу беш чылдың үшкү чылын чедиишкинниг доозар база кедээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринче угланган сорулганы айтып турар доктаалды хүлээп алган.

В. ЧАДАМБА,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

Тайылбыр булуңу

АФГАНИСТАН

Чөөн чүктүг-биле ук хоорай эрте турар. Дагларга хүрээлеткен Кабул шынаазында даң караңгызы тайылгалак. Хүнүң баштайгы херелдери шынааның барыын талазында Шерваз дагларының бажын алдынналдыр шоигалак. Ынчалзажок афган найысылалдың кудумчуларында болгаш шөлдеринде хайым амыдырал шагда эгелээн. Кабулду эрги болгаш чаа хоорай кылдыр аңгылап турар садыг-үлэтнүрлүг Майванду кудумчузунда мопедалар, чадаг-тергелер болгаш элчигеннер мунганнар-биле холуштур машиналар төнчү чок шуушкан. Национал янзы-бүрү оң-баазын, а ол ышкаш европейжи идик-хеп кедип алган кабулчулар ажыл-херек ужун ыңай-бээр далашкан. Садыгжылар когаа, кат-чимис, бакалея лавгыларын ажыткылаан. Заводтарның медээлери кулак уюк чаңгыланган. Кабул— бурунгу хоорай, шаанда—чин-коъш таварын эртер белдир турган, а амгы үеде — Төп Азияның автоорук магистралының белдири. Бистиң хүнериивиске чедир кадагалаттынып келген кажараарган шивээлерниң ханалары Александр Македонскийниң шериглерин, араб болгаш моол эжелекчилерниң халдаашкыннарын утпаан. Бузундулардан ол кашпаа удаа катап тургустунган.

Улусчу-демократтыг партияның удуртулгазы-биле патриотчу хей-аът кирген шериглер Надир-Шахтың башкарыкчы династиязының буржуаз-помещик ёзу-чурумунга удур демисежип үнгеш, Афганистан Демократтыг Республиканы чарлаанындан бээр чартык чыл эрткен. Чурттуң калбак массалары чаа күрүне тургузуун деткээннер. Ынчангаш ниитилел ажыл-чорудулгазының революсчу чаартылгалар болуп турар бүгү-ле адырларында ажыл-ишчи көдүрлүүшкүнүнүң бедик болуп турарының ужуру ында.

Ол чаартылгаларның калбак программазын айыткан чаа афган чазактың декреттери болгаш доктаалдары амыдыралда боттавып эгелээн. Ол дээрге —чуртту индустриалдизастаар, ажылчы чоннарның амыдырал байдалын экижидер, ажылчын профэвилелдер болгаш өске-даа массалыг демократтыг организацилар тургузар талазы-биле хемчеглер-дир.

Чурттуң чүс-чүс чылдагы экономиктиг хожудаашкынын ажып эртериниң программазын тодаратпышаан, даштыкы капиталдың тергидээшкинин чок кылырының, үлетпүрге күрүне секторун быжыглаарының, бойдус байлактарын ажыглаарынга дээштиг контрольду болгаш чоннуң эргеажыктарынга чамдык өске-даа хемчеглерни боттандырарының эргежок чугулазын премьер-министр Дра Нур Мухаммед Тараки демдеглээн.

Ынчалзажок Афганистанда эң чугула социал-экономиктиг сорулга болза, помещиктерден черни хавырып алгаш, чер чок болгаш эвээш черлиг тараачыннарга үлеп бээри баш удур көрүп турар чер реформазын чорудары болур. Бо сорулга-биле чер болгаш провинцияларда «тараачыннар айтырыгларын таарыштырар» талазы-биле тускай комитеттерни тургускан. Ядыы тараачыннарга чиигелделер бээр, бүдүрүлге-амыдырал кооператорларын, черниң демниг болбаазырадыр эштежилгелерни тургузар дээш ышкаш айтырыгларны комитеттер шиитпирлеп турар. Помещиктерге болгаш ростовщиктерге тараачыннарның ереглерин күш чок болдурар азы элээн кызырар дугайында чазак декреди июль айда парлаттынган. Чер реформазының чедиишкинниг боттанышкынындан чаа демократтыг тургузугнуң алыс бижыы хамааржыр.

Республикага бүгү-ниити халас эге өөредилгени киирерниче, чоннуң халас медицина хандырылгазының системазын тургузарынче эгелеп кирипкен. Хоорайларда, ырак-тыя көдээ черлерде бижик билбес чорукту узуткаарының талазы-биле курстар, ажылчы чоннарга кежээки школалар ажыттынып турар. Ук ажылды чорударын мурнакчы ажылчыннарга, күш-ажылчы интеллигенцияның төлээлекчилеринге, Афганистанның Улус-демократтыг партиязының активчилеринге дааскан.

Чуртта национал айтырыын шиитпирлеп турар. Афганистан — хөй националдыг республика. Үндезин чурттакчылары — пуштуннардан аңгыда, ында узбектер, таджиктер, туркменнер, казахтар, белуджилер, нуристаннар, хазарейжилер болгаш өске-даа биче улустар чурттап турар.

Чоннуң эрге-ажыктарын барымдаалап көрбүшаан, Афганистан Демократтыг Республиканың чазаа революцияның баштайгы хүннеринден эгелээш-ле, тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиканы — тайбың кожа-хелбээ дугуннаарының принциптеринге үндезилээш, каттышпазының болгаш идепкейлиг нейтралитеттиң, ол девискээрниң бүгү чурттары-биле кожа-хелбээ харылзааларны быжыглаарының политиказын чорударынче, Совет Эвилели-биле эп-найыралчы харылзааларны хөгжүдеринче угланышкынны алган.

Эш Л. И. Брежнев Бакуга бодунуң чугаазынга Афганистанга болган апрель революциязының болгаш совет-афган харылзааларның дугайында чугаалааш, мынча деп демдеглээн: «Афганистан Демократтыг Республикага — хамаарышпас, тайбыңга ынакшылдыг, кана-даа каттышпаан күрүнеге байыр чедирип тур бис, ол күрүне Азияның ол девискээринге тайбыңның болгаш турум чоруктуң улуг фактору болу бээр дээрзинге бүзүреэр бис. Бистиң чуртувус-биле найыралдыг харылзааларын хөгжүдер база ханыладыр дээш чаа Афганистанның күзелин деткиир бис».

Апрель революциязы чурттуң мурнунга экономиктиг болгаш социал депшилгеже, хамаарышпас даштыкы политиканы чорударынче калбак оруктү ажыткан. Ынчалзажок Афганистанның политиктиг горизонтузунуң кырында дээр кезээде каан-аяс деп бодаар болза, ол шын эвес болу бээр ийик. Революция ғныяк республиканың дайзыннарын коргудупкан болгаш өжээн-кылын хайныктырыпкан. Барыын чүкте империалистиг бөлүктер болгаш Афганистаның бодунда иштики реакцияның күштери кара сагыштыг өжээниг үүлгедиглерни организастап, АДР-ге, ооң улусчу чазаанга удур сүлчээни белеткеп чорудуп турар. Чоокта чаа Кабул радиозун дамчыштыр Абдул Кадыр биле Шехпур оларның контрреволюсчу бөлүүн илередип тыпканының дугайын дыңнаткан болгай. Ооң киржикчилери чазакка удур айыылдыг сүлчээни белеткеп турганнар. Серемчилелдиг болурунче болгаш революцияның чаалап алышкыннарын камгалаарынга белен болурунче чонну Улусчу-демократтыг партия кыйгырган.

П. БЕРЕЗНИКОВСКИЙ.
(СЭТА).

ПАРИЖТЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ПАРИЖ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң болгаш Францияның даштыкы херектер министри Л. де Гиренгонуң аразында чугаалажыышкыннар октябрь 26-да уламчылаан.

Совет-француз харылзааларының байдалын болгаш ол харылзааларны хөгжүдериниң перспективаларын чугаалажыышкыннар үезинде көрген. Ооң-биле кады политиктиг талага кады ажылдажылгаже онза кичээнгейни салган.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының база чепсегленишкинниң дүжүрериниң талазынга практиктиг хемчеглерже шилчииириниң эргежок чугулазынга холбаштыр ол талазы-биле айтырыгларны, ол ышкаш делегейниң чамдык девискээрлеринде, ылангыя Европада, Чоокку Чөөн чүкте, Африкада байдалды делегейниң өйү келген чугула айтырыгларының дугайты санал-оналдар солчуушкунунуң үезинде тодаргай чугаалажып көрген.

(СЭТА).

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫ ДЭЭШ

ОТТАВА. Экономика, үлетпүр болгаш эртем-техника талазы-биле кады ажылдажылганың совет-канада холушкак комиссиязының ийиги сессиязы канада найысылалда ажылдап эгелээн. Совет чазак делегациязын ол сессияда ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, а Канаданың —Канаданың үлетпүр болгаш садыг министри Д. Хорпер баштап турар.

Совет делегациязын баштыңын Канаданың премьер-министри П. Э. Трюдо хүлээп алган болгаш совет-канада экономиктиг харылзааларны хөгжүдериниң айтырыгларын дугайты бееседаны ооң-биле эрттирген.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ХӨДЕЛИИШКИННЕР ПРОГРАММАЗЫ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ноябрь 2-де Багдадка эрттирерин төлевилээн араб чурттарның күрүне болгаш чазак баштыңнарының чөвүлел хуралы араб улустарның эргелерин, ооң иштинде Палестинаның араб улузунуң хоойлу ёзугаар национал эргелерин катап тургузарының айтырыгларын чугаалажып көөр деп «Манди морнинг» деп неделя саңында үнер солунга интервьюзунга Ирактың информация министри С. К. Хаммуди медеглээн.

Ирактың эгелекчи саналы-биле чыылдырып турар чөвүлел хуралдың хүн айтырыынга Кэмп-Дэвидке болган ужуражыышкыннарның болгаш Израиль биле Египеттиң аразында чаңгыс талалыг дугуржулгаларга ат салганының түңнелинде, а ол ышкаш Чоокку Чөөн чүк месележиишкинин империалистиг-сионисчи таарыштыр шиитпирлээрин арабтарга албадаар дээн оралдажыышкыннарның түңнелинде тургустунуп келген чаа байдалларда хөделиишкиннерниң программазын ажылдап кылыры кирген турар деп, ол чугаалаан.

Чөвүлел хуралга киржириниң чалалгаларын бүгү араб күрүнелерниң баштыңнарынга, а ол ышкаш Палестинаны хостаарының организациязының күүскомунуң даргазы Я. Арафатка чоруткан деп, С. К. Хаммуди онзалап демдеглээн. Кэмп-Дэвидтиң дүжүп берикчи дугуржулгаларын амыдыралга боттандырып чорударын кызымаа-биле уламчылап турар Египет чалалга албаан.

Ирак-совет харылзаалар дугайында айтырыгга харыылап тура, ССРЭ арабтарның эвилелчизи болгаш өңнүү болуп артпышаан деп, С. К. Хаммуди демдеглээн. Бистиң харылзааларывыс найыралдың, кады ажылдажылганың, бот-боттарының иштики херектеринче холгаарлап киришпезиниң, тускай догуннаан чорукту болгаш дең эргени хүндүлеп көөрүнүң үндезининге тургустунган деп, ол онзалап демдеглээн.

ДАМАСК. (СЭТА). Багдадка дээди деңнелге болур чөвүлел хуралдың бүдүүзүнде Чоокку Чөөн чүкте байдалды сайгарып көөрүнге тураскааткан чүүлдү «Тишрин» солун парлаан.

Арабтарга удур угланган сүлчээниң мурнунга ол чөвүлел хурал тодаргай национал турушту ажылдап кылыр ужурлуг деп ол чүүлде айыткан. Чижээлээрге, Египеттиң дүжүп берикчи ёзу-чурумну-биле политиктиг, экономиктиг харылзааларны үзери, Израиль-биле кады ажылдажылгга дээш бойкот дугайында шиитпирни Египетке хамаарыштырары эргежок чугула.

Чаңгыс талалыг египет-израиль дугуржулганы чарарынга дузалап тура, Кэмп-Дэвидтиң айыылдыг уржуктары дээш Каттышкан Штаттар дорт харысалганы бодунга алган. Ооң политиказы араб улустарның хоойлу ёзугаар эргелеринче удур угланган. Ындыг байдалда арабтар Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле кады ажылдажылганы улам быжыглаар ужурлуг. Хамаарышпас чорукту болгаш араб национал-хосталгалыг шимчээшкинниң чаалап алышкыннарын камгалап алырынга ол чорук эргежок чугула деп, «Тишрин» онзалап демдеглээн.

Португалияның чонунуң калбак кезектери чурттуң социал-экономиктиг айтырыгларын чөптүг шиитпирлээри дээш демиселде киржип турар.

ЧУРУКТА: Лиссабоннуң херээженнериниң чуртта амыдыралдың өртек-үнезиниң аартаашкынынга удур демисежип үнүп турары.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

МУРНУУ-ЧӨӨН АЗИЯЖЕ ДЭН СЯО-ПИННИҢ БААРЫНГА

СИНГАПУР. (СЭТА). Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарынче КУР-нуң Күрчөвүлелиниң премьериниң оралакчызы Дэн Сяо-пинниң аян-чоруунуң бүдүүзүнде Кыдаттың массалыг информациязының чепсек-херекселдери улуг кампанияны чорудa берген. Антисовет болгаш антивьетнам ыыгылдээшкиннерниң чаа көдүрлүүшкүнүнүң өөскүп үнгени ВСР-ниң чазааның Премьер-Министри Фам Ван Донгтуң Тайландыже, Филиппинлже, Индонезияже, Малайзияже болгаш Сингапурже чоокта чаа доозулган аян-чоруктары ол кавыга тайбыңның болгаш таагай кожа-хелбээ догуннаашкынының эрге-ажыктарынга ол күрүнелер-биле Вьетнамның янзы-бүрү талалыг харылзааларын улам ыңай быжыглаарынга билдингир-ле түңнелдерни бергени-биле болган.

Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарының удуртукчулары-биле Фам Ван Донгтуң чугаалажыышкыннарының түңнелдери Пекинниң удуртукчуларының ажыы-биле кылыктаныышкынын болдурган. Ол чорук таварылга эвес. ВСР биле Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарының аразында бот-боттарының иштики херектеринге холгаарлап киришпезиниң дугайында дугуржууушкун кыдат удуртукчуларның онза таарзынмас чоруун болдурган.

Тайландыда, Малайзияда болгаш өске-даа элээн каш чурттарда Пекинниң организастааны болгаш идепкейлии-биле деткип турары чазактарга удур шимчээшкиннер-биле демисел болза Мурнуу-Чөөн Азияның эң чидиг айтырыгларының бирээзи боор турары билдингир болгай. Чазакка удур бөлүктерни деткип турары күрүнелер аразының харылзааларын экижидеринге шаптык болбас дээр дугайында кыдат төлээлекчилерниң медеглелдери ол районнуң чурттарының удуртукчуларынга шуут-ла таарышпайн турар. Дэн Сяо-пинниң ам болур аян-чоруунуң үезинде ол дугайын Пекинде хире-хире болгаш-ла чугаалаарынга ынак тускай догуннаан чорукту база өскениң эрге-ажыктарын хүндүлеп көөрүнүң дугайын Кыдатта канчаар билип турарын тодаргайлап алырын ол чурттарның удуртукчулары күзеп турар.

Бо айда даштыкы журналистерниң бөлүүнге чүве чугаалааш, Дэн Сяо-пин Мурнуу-Чөөн Азияда чурттарда маоисчи тура халыышкын шимчээшкиннерин деткиирин ден Кыдат ойталавайн турар деп чугаалаан. «Бир эвес Кыдат ол дугайында албанның медеглелин кылган болза, ооң дүжүп бергени ол болур ийик. Ол болза ааптырыкчы туруш болур ийик» деп, ол онзалап демдеглээн.

Дэн Сяо-пинниң медеглели Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарының найысылалдарында шыңгыы дүвүрээзинни болдурган.

(СЭТА).

ОЙТУР ШАВЫШКЫН

Делегейниң душкуурлуг чоруунуң чавырлыышкынын баксырадырынче реакцылыг империалистиг күштерниң угландырган политиказының чардынмас кезии болза, ажылчын болгаш демократтыг шимчээшкинче, хамыктың мурнунда ооң авангарды —социалистиг чурттарже болгаш капиталистиг чурттарда коммунистиг шимчээшкинче халдаашкын болуп турар. Ол таварылга эвес. Чогум-на социалистиг дем каттыштырылга чурттары, коммунистиг болгаш ажылчын партиялар тайбың болгаш кижи төрелгетениниң айыыл чок чоруу дээш демиселге кол болгаш эң-не чайгылыш чок күш болуп турарын реакция эки билир. Быжыг тайбыңны коммунистер социал депшилгениң чугула белеткели болгаш таарымчалыг байдалдары кылдыр көрүп турарлар.

Антикоммунистиг калчаараашкын — империалистиг реакцияның кошкаавының, бодунуң туруштарынга оон бүзүрел чогунуң херечизи-дир. Коммунистиг шимчээшкинниң кол отрядтары капитализмче төөгүлүг шаап халдаашкынынга чаа-чаа сорулгаларны шиитпирлээрин чедип ап турарын монополистиг капитал көрүп, хөделип турар.

Социалистиг дем каттыштырылга чурттары экономиканы чайгылыш чок кедүрериниң, улустарының амыдырал байдалын бедидериниң, социалистиг демократияны хөгжүдериниң, социализмниң даштыкы политиктиг туруштарын быжыглаарының сорулгаларын бүзүрелдиг шиитпирлеп турарлар. Бо чылдың чайынында Крымга Л. И. Брежневтиң социалистиг чурттарның акы-дуңма партияларының удуртукчулары-биле найыралчы ужуражыышкыннары социалистиг дем каттыштырылга чурттарының партияларының болгаш улустарының аразында найыралды, бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдеринге чугула ужур-дузалыг болган. Социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунуң планнарын амыдыралга боттандырар чорук делегей амыдыралының кол чүүлү болур чавырлыышкынны быжыглаарының болгаш хаңылдадырының эрге-ажыктарынга акы-дуңма социалистиг чурттарның күжениишкиннерин, дем кадып хөделириин улам идепкейжидеринге дузалап турар дээрзин ол ужуражыышкыннар бүзүрелдиг көргүскен.

Капиталистиг хөй-хөй чурттарда болгаш хөгжүп орар чурттарда коммунистиг партиялар улам чаа-чаа күштерниң чыып, массаларга салдарын калбартып турар. Чогум-на коммунистер монополистиг капиталдың дарлалындан болгаш кара-туразында ажылдашкынындан ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктарын камгалаарының боттуг программаларын идип үндүрүп турарлар. Коммунистиг партияларның сөөлгү үеде болгулаан съездилери ону бүзүрелдиг көргүскен.

Италияның Коммунистиг партиязы ажылчы чоннарның үндезин эргелери дээш, чуртунуң демократтыг хөгжүлдезиниң перспективазы дээш шудургу туржуп турар. Португалияның, Данияның, Германияның Федеративтиг Республиказының, Испанияның, Финляндияның, Норвегияның болгаш өске-даа чурттарның коммунистиг партиялары бурунгаар базымнарны кылып турар. Француз коммунистер чөөн үеалдиг күштерниң чаңгыс эвин чедип алырының оруунда моондактарны ажып эртер дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар. Фашистиг реакцияның шаап халдаашкынын Чилиниң болгаш Уругвайның коммунистиг партияларын сыы шавар күш-шинек чок болган. АКШ-та, Канадада, Израильде, араб чурттарда, Индияда, Гваделупада болгаш Мартиникада хөй миллион кижилер коммунистерниң үнүн улам-на кичээнгейлиг дыңнап турарлар.

Аңгылар тулчуушкуннарынга чаалап алган төөгүлүг инициативаны ажылчын аңгының болгаш ооң коммунистиг авангардының холундан хоора тыртып алыр дээр идегелин буржуазия ам-даа оскунмаан. Марксисчи-ленинчи партияларга удур, бүгү демократтарга удур, демократтыг хосталгаларга удур империалистиг болгаш реакцылыг күштерниң демиселинге шөг антикоммунизм ол күштерниң кол чепсээ болуп артпышаан.

Күрүне-монополистиг капиталдың тергиидээшкининиң байдалдарында буржуаз чурттарда шаажылал аппарады күштелип, барыын болгаш келдергей барыын үеалдиг күштер бүгү хемчег-биле идепкейжип, кижиниң эргелеринче болгаш хамааты хосталгаларже угландырган халдаашкыннарны боттандырып турар.

Ажылчын аңгы болгаш ажылчы массалар демократтыг хосталгаларны чаалап ап, империалистиг реакцияның күштеринге удур кадыг-дошкун демиселге ол демократтыг хосталгаларны камгалап турарын амыдырал бүгү тодазы-биле херечилеп турар. А империалистиг күштер оскунган туруштарын эгидип алыр дээр оралдажыышкыннарын чүгле соксатпаан эвес, харын ол оралдажыышкыннарын идепкейжидип турарын амыдырал база херечилеп турар. Бо талазы-биле кандыг-бир хоозун бодалдар чүгле үндезин-барымдаа чок эвес, харын коммунистиг, ажылчын шимчээшкинниңге айыылдыг.

Бо үеде империалистиг реакцияның хоралакты үүлгедиишкиннеринге ооң идеологтуг хоралаашкыннары калчаарап барган ооң чидиг хылыжын коммунистерге удур угландырганы билдингир болгай.

Коммунистерниң күжү хамыктың мурнунда оларның хүрээлелиниң интернационалчы сырый каттыжыышкынында болгаш эп-сеткил каттыштырылгазында деп чүвени аңгы дайзыны эки билир. Ооң ужурунда акы-дуңма партияларның чаңгыс эвин болгаш дем-биле каттыштырылгазын буза тепсир дээр күжениишкиннер антикоммунистиг күштерниң ажыл-чорудулгазында кол черни ээлеп турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның аразынга сааг дээр, бүзүрешпес чоруктарны болдурары-биле эң-не бужарчүдек аргаларны ажыглап турар.

Амыдырал-биле шылгаттынган болгаш хынаттынган, ам безин хөй-хөй чурттарның болгаш улустарның дуржулгазы-биле бадыткаттынган аңгы демиселиниң, интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының оруундан коммунистерни тайзы идерин дайзыннар дыка күзеп турарлар.

Коммунистерниң тиилеттирбезинин үндезини марксизм-ленинизмге шынчы чорукта, партияларның тургузуунуң болгаш ажыл-чорудулгазының делегейниң ажылчын шимчээшкини-биле хынаттынган принциптерин коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чайгылыш чок боттандырып турарында деп чүвени бистиң дайзыннарывыс эки билип турарлар. Чогум-на харын олар кайы-бир чурттуң национал онзагай байдалынга ол принциптер дүүшпестээн, «эргижирээн» дээр чүвени чуулчуруп, бо принциптерни ыыгылдеп, олче халдап турарлар. Социализм чурттарының коммунистиг партиялары, ылангыя Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы чаа ниитилел болгаш ону тургузар дээш демиселдиң кандыг-ла «рецептилерин» капиталистиг чурттарның коммунистиг партияларынга «албадаары-биле» кыжанып турар дээр кыдыр херектиң байдалын ынчаар көргүзерин антикоммунистиг пропагандисчи машина чер болганда оралдажып турар.

Ындыг янзылыг чүткүлдер Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга шуут чүүлдешпезин билдингир. Социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш демисешпишаан, совет коммунистер чаа ниитилел тургузуу бодунуң үлегер-чижээниң күжү-биле улустарны бодунуң талазынче чаалап ап турар дээрзин барымдаалап келген болгаш барымдааалап-даа турар.

Социал-демократияның чамдык удуртукчулары коммунистиг шимчээшкинниң дайзыннары-биле чаңгыс одуругда турарын хараадаашкын-биле демдеглээр апаар. Оларның иштинден Италияның социалистиг партиязының секретары Краксиниң демдеглеп болур. Дайын соолуундеги үеде ол ленинизмче калчаалыг, өгүүзүдекчи халдаашкынны кылып келген. Боттарының туруштары ажылчыц партияларының кады ажылдажылгазының херээнге когаралды чедирбейн барып шыдавазын, тайбыңның болгаш социал депшилгениң аажок улуг күчүзүн долу ажыглаарын ажылчын шимчээшкинге шаптыктавайн барып шыдавас деп чүвени ындыг янзылыг ажылдакчылар билбейн турарлар. Бо ажылдакчылар коммунистерге удур монополистиг буржуазия-биле кады хөделбишаан, социалистерни болгаш социал-демократтарны киириштирген ажылчын шимчээшкинге удур демиселди чорударын боттарының ол-ла бак ерээлы-биле чиигедип турарын көөрүп күзевейн турарлар.

Акы-дуңма партияларның кады ажылдажылгазының өзүп турар зорудулгазын саадатыр, оон-биле кады ажылчын шимчээшкинниң, антимонополистиг болгаш хосталгалыг өске-даа бүгү күштерниң янзы-бүрү отрядтарының каттыжарынче орукка моондактарны тургузуп турар ол кижилерниң чимзениишкиннеринге хамаарыштыр доктаамал серемчилелдиг болурун амгы байдал коммунистерден шыңгыы негеп турар. Коммунистер ажылчын аңгының дайзыннарының кордаашкыннарын үзе шавар бүрүн шиитпирлиг. Ажылчын шимчээшкинниң дайзыннарының бүгү халдаашкыннарынга болгаш чимзениишкиннеринге ой-шаанда ойтур шавыышкынны бээри шаг-үениң негелдези-дир.

В. КОРНОПОВ.
«Правданың» политиктиг хайгаарачызы.

Партияның салгакчызы — Маадыр, ишчи комсомол!

АЛДАРЛЫГ КОМСОМОЛ

Сөзү Ю. КЮНЗЕГЕШТИИ. Аялгазы Р. КЕНДЕНБИЛЬДИИ.

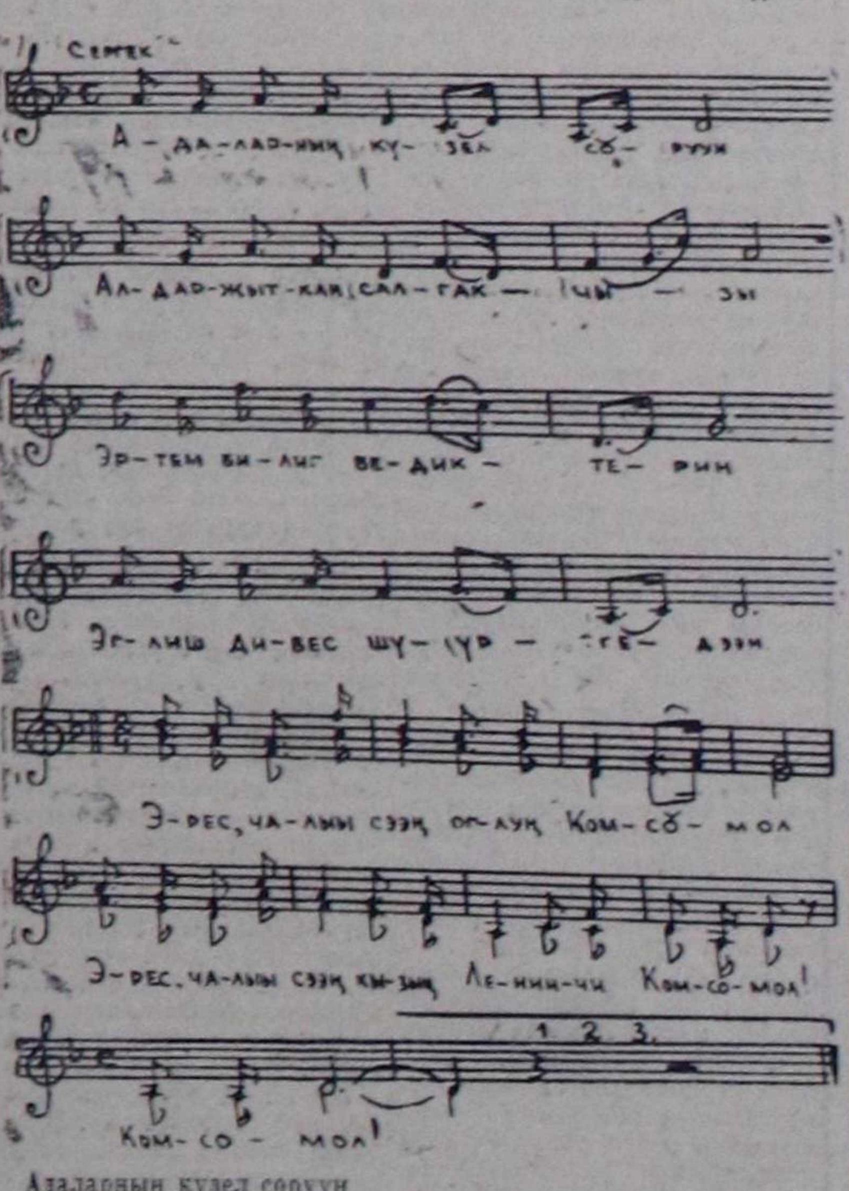

Адаларның күзел соруун
Алдаржыткан салгакчызы,
Эртем-билиг бедиктерин
Эглиш дивес шүүргедээн
Эрес, чалыы Сээң оглуң Комсомол.
Эрес, чалыы Сээң кызың
Ленинчи Комсомол!

Улустарның найыралын,
Улуг чаагай аас-кежиин
Дарганнап каан Совет чурттуң
Тайбың тугун быжыг туткан
Дайынчызы Сээң оглуң Комсомол,
Дайынчызы Сээң кызың
Ленинчи Комсомол!

Ховуларда, хоорайларда
Хостуг ырын диңмиреткен,
Ада-чуртун чаартып турар
Ажыл-ишке хавыаалыг
Алдар бүргээн Сээң оглуң Комсомол,
Алдар бүргээн Сээң кызың
Ленинчи Комсомол!

КОРЧАГИНГЕ ДӨЗЕШТЕР

Шуурган, шуурганна-ла,
Шугул, шынчы шуурганна-ла!
Корчагиннер демиселче
Коргуш чокка кирип турлар.

Шак ындыг шуурганныг хүннерде, Совет эрге-чагырга болгаш хосталга дээш өлүмнүг согуушкуннарның хүннеринде, большевиктерниң удуртулгазы-биле эрес-дидим тулчуп турган, комсомол төрүттүнген. Революсчу шуурганга болгаш тургузукчу күш-ажылга каңналган Ленинчи комсомолдуң төөгүзү — Павел Корчагинниң овур-хевиринде долузу-биле мөзүлежип, мурнувдагы хөй-хөй болгаш келир үениң салгалдарынга өөредиглиг болгаш дээскенчег дириг төөгү болуп мөңгези-биле арткан. Бистер ол демиселдиң тиилелгезин, дээди шынның күштүүн билген бис.

Саян болгаш Таңды-Уланы халыштап турган эрги ёзунуң караңгы дүмбейин Октябрьның улуг шуурганы ап октаан, човулаңның чорганын, кинчи-бегин үзе шаап, чердээрни сиртиледир силгипкен. Шуургандан одунган, аңаа чаңаттынган тыва корчагиннер орус чоннуң деткимчези-биле тура халчып, эргиниң ирик дазылдарын коптара быралап, оруунга шаптыктап турган артынчы озалдарны ширбий шаапкан. Улуг Ленинниң номналының ачызында Тыва черге хосталганың болгаш эрге-шелээниң ашпас хүнү чырып келген...

Бистер, дөртен чылдарның комсомолчулары, ленинчи комсомолдуң төөгүзүн боттарывыстың намдарларывыс деп билир бис. Бистиң канчаар өөренипкенивисти, ажылдаарывысты болгаш чурттаарывысты ол дайынчы болгаш күш-ажылчы алдар-биле долдунган төөгүзү-биле өөредип келген. Бистер чээрби, үжен чылдарның комсомолчуларының, тыва корчагиннерниң, революсчу хей-аъттыг тура-соруунуң, оларның кынтыккан ажыл-ишчи үлегерин хүлээп албышаан, төрээн совет Тывавыстың хөгжүлдезинге аазаш эвес улуувусту киирген бис.

Бистер культура революциязының идепкейлиг дайынчылары болуп, «Бижик билбее чорукту узуткаар!» деп лозуңнуң адаа-биле ажылдап:

«Эр-ле ботка эртем херек,
Эмдик аътка ээр херек.
Ал-ла ботка билиг херек,
Ада-чуртка кадр херек»

деп ырлажып, чоннуң ортузунга культура тургузуушкунунуң айтырыгларын сурталдап турган бис. Ол ышкаш малдың баш санын улам өстүрер, школа тудар, оруктар, буга-сумун кылыр ажылдарны база ооп эртсэн бис.

Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында Тываның комсомолчулары ийи-үш дакпыр күженишкин-биле ажылдап, «Бүгү-ле чүвени фронтуга», «Бүгү-ле чүвени Кызыл Шеригге» деп лозуңнарның адаанга сырый каттышкан турган. Олар чүгле дузаламчы чыыры-биле, амыр-дыш чок ажылдаары-биле, хөй белек чорудары-биле кызыгаарланмайн:

...Ада-чурттуң хосталгазы,
Арат чоннуң чыргалы дээш
Тулчуушкунче,
тулчуушкунче
Тура дүшпейн бурунгаар»

деп ырлажып, фронтуже эки тура-биле чоруп, боттарының эрес-маадырлыг чоруун көргүзүп, ёзулуг тыва корчагиннер болганнар.

Совет Эвилелиниң составынга Тыва эки тура-биле каттышканының соонда Тываның комсомолу катап төрүттүнген болгаш чаа амыдыралды тудуп кирипкен, көшкүн амыдыралды суурлажыдуп, коллективизацияже партия организациязының удуртулгазы-биле коммунистер-биле кады комсомолчулар болгаш анияктар кедүрэуп үнген. Чаа-чаа колхозтар тургустунуп, культурлуг амыдырал дээш демисел хайныгып-ла эгелээн. Кайда-даа анияктар, оларның маадырлыг күш-ажылы, урап ырлары!

«Эргим кыстар,
Эрес оолдар,
Колхозтарже, совхозтарже
Хондур-дуңдур түтсүп
ореал!».

Амыдырал чаагайжаан, ажыл-агый шуудаан тудум, анияктарның мурнунга улам чаа-чаа улуг сорулгалар тургустунуп турган: кодээ ажыл-агыйны механизастаары, малдың продуктулуг чоруун бедидери, үлетпүрнү база тудугну, транспортту хөгжүдери, чоннуң материалдыг чаагай чоруун экижидери дээш оон-даа өске. Ол-ла бүгү шылгалдаларны Тываның комсомолу алдарлыы-биле тудуп эрткен. Ынчангаш бистер бодувустуң оожургал чок чалыы назынывысты чаагай ажыл-херектер-биле төлептиг чурттап эртенивиске чоргаарланып, амгы салгал ону арыг болгаш алдын холдары-биле хүлээп алгаш, улам бурунгаар бээып кел чыдарынга өөрүп чоруур бис.

Шынап-ла амгы салгалдың комсомолчулары болгаш анияктары хоочун салгалдың революсчу, дайынчы, күш-ажылчы болгаш интернационалчы чаңчылдарын ыдыктыы-биле камгалап, улам көвүдедип турар.

Оларның холдары-биле «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарны тудуп тургускан. Ак-Довурак—Абаза оруу кылдынган, СЭКП-ниң XXV съездизиниң база ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Тываның комсомол организациязы Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу—чаа Шагаан-Арыгның болгаш Саян-Шушенск ГЭС-тиң суг хөөлбээниң чоогунга турар суурларның тудугларынга, хөй ажылын улам ыңай хөгжүдеринге, капитал тудугга, культура тургузуушкунунга, чонга ачы-дуза чедиреринге идепкейлиг киржип, шефтеп, ёзулуг корчагиннер болуп турарлар.

Эртемниң чажыдын тып, ортумак, дээди өөредилге черлеринде муң-муң анияктар хаара туттунган. Бодунуң херээниң ёзулуг мастери ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң делегады хойжу Ранса Ооржактың, анияктарның болгаш студентилерниң Кубага болган XI Бүгү-делегей фестивалының киржикчизи механизатор Виктор Сүтдер-оолдуң, ВЛКСМ Төп Комитединиң Москвага ам болур байырлыг пленумунуң киржикчизи саанчы Фаина Чанзаңның, Тываның комсомолунуң шаңналының лауреады артист Моңгуш Дарыйның, тудугжу Э. Моңгуштуң, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң спорт мастери Иван Хураганның болгаш өскелерниң-даа ат-сураа бүгү Тывага билдингир.

Бистер амгы салгалдың ажыл-херээн, эртем-билиин, чогаадыкчы болгаш тывынгыр арга-аргаларын магадап, келир үевис ёзулуг-ла төлептиг кезээде-ле корчагинчи холдадыр деп чүвеге бүзүреп чоруур бис. Ол бедик чоргаарал-биле алды орденниг эдилекчизи Ленинчи комсомолдуң дайынчы болгаш күш-ажылчы алдар-биле шыптынган 60 чыл оюн уткуп, даразында сөстерни чугаалаксаар мен:

Комсомолга кижизиткен,
Коммунист мен бөгүн
келгеш,
Ада-чуртум улуг херээн
Алдар бодап, кылчып чор
мен.

О. СУВАКПИТ,
чогаалчы.

Москваның Б. Щукин аттыг театр училищезин юбилейлиг чылда он сес студентилер дооскан. Олар ам республиканың хөгжүм-шии театрының хоочун артистери-биле бир дөмей ук театрның бурун эргелиг артистери болу бергеннер. Олар анияк салгалдың артистери. Артистерниң шии көргүзүглерин республиканың ажылчы-ишчилери көрүп эгелей берген.

ЧУРУКТА: Б. Щукин аттыг театр училищезиниң бо чылдагы доозукчулары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ

⊙ Бөгүн ВЛКСМ обкомунуң шаңналы дээш комсомолдуң 60 чылынга тураскаатан хостуг хүреш маргылдаазы «Херел» спорт залынга 10 шакта эгелээр. Даарта 10 шакта уламчылаар.

⊙ Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга тураскааткан мотокросс Хербис даанда хаак баазазынга октябрь 29-та болур. Орта Хакас автономнуг областың, Тыва АССР-ниң командалары киржир. Эгелээри 11 шакта.

⊙ Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга тураскааткан комсомолчуларның болгаш анияктарның манифестациязы Ленин шолунге октябрь 29-та 10 шакта эгелээр.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.50—Эртенги гимнастика.
11.10—«Анияктарның чогаадылгазы».
11.30—«Силерге, ада-иелер».
12.00—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
12.30—«Чурукчулар дугайында чечен чугаалар». «Плакат чурукчулары». РСФСР-ниң алдарлыг чурукчулары О. Савостюк болгаш Б. Успенский.
13.00—«Музыкалыг абонемент». «Операның анияк ыраажылары».
13.30—«Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлалдыг программа. Дамчыдылганы Ю. В. Белянчикова чорудар.
14.15 «Москвачы херээжен». Телеклуб.
15.30—«Спортлото» тиражы.
15.45—«Кижи. Чер. Октаргай». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов чорудар.
16.30—«Кырган аваның хол майгыны». Мультфильм.
16.40—«Билдингир-даа бол, эрдемниг». Академик, ССРЭ-ниң ЭА-ның этнография институдунуң директору Ю. В. Бромлей-биле чугаа. Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар.
17.45—Маадырлыг комсомол дугайында ырлар темазынга фантазия. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфония оркестри күүседир. Дирижеру — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьев.
17.55—Бүгү-Эвилелдиң Анияктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң 60 чылынга тураскааткан Москва хоорайның комсомолчуларының болгаш анияктарының манифестациязы. Кызыл шөлден дамчыдылга. Төнгенде—концерт.
19.45—Спортчу гимнастика талазы-биле делегей чемпионады. Эр кижилер. Страсбургтан дамчыдылга.
20.20—«9-ку студия». Дамчыдылганы В. С. Зорин чорудар.
21.20—«Чаңгыс классчылар». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги сериязы.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.15—00.55 — «Кинопанорама». Дамчыдылганы кинокритик Г. А. Капралов чорудар. Төнгенде—медээлер.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оназа кичээнгей девискээринде» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыынды» 9.40, «Тайга хаанының топчузу» 11.00, 12.40, 15.00, 17.00, 19.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Анияк гвардия» 15.00, 17.30, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тайгага сегиржип алышкын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ПИОНЕРНИҢ МУЗЕЙИ

КОЛЕСНИКОВО. (Курган область, СЭТА-ның корр. О. Черепанов). Коля Мяготинниң музейи Урал чоогунда Колесниково суурда ажыттынган. Беш залда делгээн чүүлдер бичии маадырның амыдыралының, Урал чоогунга пионер шимчээшкининиң төөгүзүнүң дугайын көргүзүп турар.

30 чылдар үезинде колхозка хора чедирип, чоннуң хереңгизин оорлап турган байларны сойгалаарынга кедээ актиачилерге Коля Мяготин дузалаан. Октябрьның соок кежээзинде дээрбечилерниң боолаашкыны коргуш чок пионерниң амы-тынын элекке үскен.

Коля Мяготинниң дугайында тураскаалды ооң чаңгыс чер чурттуглары камныы-биле кадагалап турар. Тус черниң колхозун, кедээ школаны, областың пионерлер бажыңын ооң ады-биле адаан. Музейни тургузарынга областың бүгү анияктары болгаш пионерлери киришкен. Ооң төлевилелин анияк архитекторлар хей-ниитичи эгелээшкин-биле кылган. Комсомолчу ол тускуга студентилер, техникумнарның, профтехучилищелерниң сургуулдары, школачылар ажылдаан. Музейже кирер эжикте шөйдан кылган самбырада: «ВЛКСМ-ниң 60 чыл сюнга алдар болдуруп Курган областың комсомолчулары туткан» деп бижил каан турар.

СЕМЕН ГУДЗЕНКО

ЧАЛЫЫ САЛГАЛ

«Өндүр чонум кежиин
дээштиң
Өлүр тыным өргүүр мен»—
деп,
Коргулчун ок чаап турда,
Комсомолчу сөзүм бердим.
Арыг шынчы даңгыраамны
Арта баспайн, күүседир мен.
Кадыг өйде маадыр-биле
Кады чораан—аскым-кежиим.
Комсомолга каннаттырган
Коргуш билбес шериг эрлер
Төрээн ынак чону дээштиң
Төктүр ханын харамнанмас.
Бедүүн хептиг чалыы өөрүм
Бөлүү-биле ишче шуушкан.
Магаданчыг улуг тудуг
Маадырның адын алган.
Заялдырган демир чалгыг,
Эртенги даң хаяазы-ла.
Алдар болгаш хүндү бүргээн
Ажыл-иш-даа диңмирер тур!
«Хамык чоннуң дидим,
демниг
Карак кызыл ажыл-ижи
Булуң сана кыйгы салып,
Бурунгаар»—деп тургаизыг-
дыр.
Сүстүп чыдар элезиннер
Чүүден артык
каастаныпкан.
Ховар, чалыы үнүш
дагжаан
Хову-шөлдер таныттынмас—
Чулук тырткан чалыы
талдар
Шуугажып тургаизыг-даа.
Хүүрек туткаш олурткаңнар
Хүлүмзүрүп олче көрген.
Кандап суксаан
хөрзүннерин
Кайгап ханмас үнүш
бүргээн:
Чимис-каттар
салбактанган
Чиңгир ногаан
хевистер-ле.
Хүннүң изиг чаазы-биле
Күжүр черни эргелеткен.
Арыг суглуг хемниң агыы
Агрономга чагыртыпкан.
Сай-кум кыдыын дургаар
Саглаң терек шууржа
берген.
Кадыг өйде маадыр-биле
Кады чораан—аскым-кежиим.
Чайның изиг үезинде
Чалыы өөрүм мону кылган
Даарта көөр сен, чүктер
сана
Тараа чалгып,
сагланнажыр.
Салгын чааскаан
сырыннап,
Шаан төңдүр улчаан черге
Данны уткуй заводтуң
Даашкыр үнү кыйгы салыр.
Бедүүн хептиг чалыы өөрүм
Бөлүү-биле ишче кирер.
Өзүп орган улуг тудуг
Өске маадыр адын алыр.
«Ажыл-иш» деп мөңге
сөстүң
Алыс дөзү—амыдырал.
Комсомолчу чалыы салгал
Коммунизм тургусчуп тур.

Очулдурган Моңгуш ДОРЖУ.

ЧУРТТАЛГАНЫҢ ЧЕЧЭЭН ТАРЫЫЛ

Черивистиң
кырын шыва
кызыл чечек сагла...ашкан
Чээрби чүс чыл
оглу, кызы —
чалбыраашты үем-чергем,
Сагыш-сеткил
ынаа синген,
хайыралыг бистиң чурту
Чаянкчы күш—
силер-биле кады чаартып,
чурттап чор мен.
Силер-биле кады чораан,
Улуг-Хемниң
ужары дег,
Боогдал билбес соруум киткен,
чалгынналып,
ажылдаар мен.
Силер-биле кады чораан,
Мөңгүн-Тайга
меңгизи дег,
Боралгак чок,
амыдырал
буян кежиин үлежир мен.
Силер чокта,
ырлаттынмас,
мага хандыр хөглеттинмес,
Чилчиим үстүп,
чааскаанзырап,
чечек ышкаш хадыыр дег боор.
Силер чокта,
мээң өөм дош дег соок.
ээнзирен каар,
Чиңгир көк дээр
аът кулаа көзүлбейн баар
дүн дег апаар.
Чүс-чүс чылда
салгалдар боол,
өзүп мандыыр
үем-чергем.
Чүрек согуун,
сеткил хөөнүн.
судалывыс деннеп чоруул!
Салдынышпас четтиишкен
чалыы эрес
өннүктерим,
Чангыс эптиң доңун чешпейн,
чуртталганың
чечээн тарыыл!

С. МАННАК.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

Күштүг, эрес кашпагай чоруктуң, кадыкшылдың үндезини — күш-культурага болгаш спортка хандыкшылдыг кижилерниң саны бистиң республикада чылдың-на өзүп орар. Күш-культуржуларның саны 78 муң ашкан, ооң иштинден 34 муң кижи янзы-бүрү секцияларда хаара туттунган. Чүгле эрткен чылын 120 кижи бирги разрядтың, ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттың нормазын 33, спорт мастериниң—16 кижи күүсеткен. 1978 чылда сес кижи ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын күүсеткен.

Спорттуң национал хевирлеринге Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадазынга Тыва АССР-ниң шилилдек командазы 1977, 1978 чылдарда чемпион болган. Командаңның составының хөй нуруузу анияктар, олар спорттуң национал хевирлеринге мергежилдиин көргүскен.

«ССРЭ-ниң күш-ажылга болгаш оран камгалалынга белен бол» деп Бүгү-эвилелдиң чаа күш-культура комплекизин хүлээп алганындан бээр алды чыл ашкан. Янзы-бүрү мергежилдиг, назы-харның кижилерин спортче ол хаара туткан. Бистиң республикада 20 муң хире кижи ГТО-нуң хөрек демдээниң эдилекчилери болганнар.

Уруглар ортузунга күш-культураны болгаш спортту сайзырадырынче улуг кичээнгейни салып турар. Анияк хаакчыларның, хоккеистерниң, шыдыраачыларның, футболистерниң болгаш өскелерниң-даа маргылдаалары чылдың-на районнарга, Кызылга эртип турар. Ооң тиилекчилери зона маргылдаазынга киржип келген.

ОЛ-ДАА БОЛЗА БЕЛЭЭМ

Хостуг хүрешке чажымдан тура чүткүлдүг чораан кижи мен. Хүрешкен мөгелерни улуг сонуургал-биле көрүп, оларның арга-мергежилин өөренип алырын оралдажып чордум.

Мээң сонуургалым, чүткүлүмнү дуржулгалыг тренерлер эскергеш, мени хүрешке өөредип эгелээн. Баштайгы чедиишкиннерни чедип алгаш, кижи улам хей-аът кирер чорду. Ынчалза-даа аштырыышкыннарга база таварышкылап турдум. Ундаравас, харын-даа келир маргылдааларга уткуштур улам шыңгыы белеткенирин дуржулгалыг тренерлерим чагып турган чүве.

1969 чылда ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат атты алдым. Ол мээң улуг өөрүшкү, улуг бүзүрел болган. Оон бээр хөй-ле маргылдааларга киржип, республиканың, хоорайның адын камгалаарынга улуг-хуумну киириштирип келген мен.

Чүгле мен эвес, Тываның мөгелери сөөлгү чылдарда улуг шылгалдаларга киришкен. Башкир АССР-те чыл санында Салават Юлаев аттыг маргылдаалар эртип турар. Аңаа бистиң республикадан барып киржип, багай эвес түңнелдерни чедип ап келдим. Оон аңгыда спорттуң национал хевирлеринге Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң улустарының спартакиадазынга база киришкилээн мен.

Бо чылдың июнь айда «Азия төвү» шаңнал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазы Кызылга болуп эрткен. Аңаа Туркмен, Казах, Узбек, Таджик ССР-лерниң, Хабаровск крайның болгаш өске-даа черлерниң төлээлери күжүн шенешкеннер. Аңаа мен үшкү черни ээлеп, ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын күүсеттим.

Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюн демдеглээривис бо чылда чедип алган спортчу чедиишкинним юбилейге белээм болур. Оон аңгыда хостуг хүрешке элээн хөй анияктарны өөредип, белеткээн мен. Бистиң республикага спортту сайзырадырынга улуг-хуумну киирип, ам-даа улам күженишкиниг ажылдаар мен.

В. КАРА-ТОНПУГ,
ССРЭ-ниң спорт мастери.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 17531. Чагыг 2711.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00955

КОМСОМОЛ ДЕЛГЕРЕЗИН!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 250 (10847) | 1978 чылдың октябрь 29, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ТУГУНГА КЕЗЭЭДЕ ШЫНЧЫ!

ВЛКСМ-ниң 60 чылынга тураскааткан Москвага болган байырлыг хурал

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилели—60 чыл болган. Ленинчи комсомол Советтер чуртунуң мөңгеде аныяк-чалыызының, ооң чырыткылыг келир үеже чүткүлүнүң чайынналчак демдээ боор турар. Ол коммунистер партиязының дайынчы дузалакчызы болгаш иделдиг курлавыры болбушаан, күш-ажылчы болгаш дайынчы эрес-маадырлыг чоруктарының романтиказы-биле доллунган улуг орукту эрткен. Спасскиниң штурмнаашкынныг дүнелери болгаш чылча шаптырган рейхстагтың кырынга киискээн өңгүр кызыл тук, баштайгы ээлдеринишкинниң Магнитка кырынга хаяазы болгаш чүс-чүс чылдарның тайга-сыннарында кылдынган БАМ-ның каң оруктары, кур черлерниң алдын сарыг тараалары болгаш Тюменьниң нефть фонтаннары, Кара эвес хөрзүннүг черлерни чаартыры болгаш Кама эриинде кандаар-даа аажок улуг автозавод—бо бүгү дээрге, Советтер чуртунуң төөгүзүнүң маадырлыг үелери, ВЛКСМ-ниң намдарының маадырлыг одуруглары ол-дур.

Мээң комсомолчу чалыы назыным... Совет кижилерниң бүгү салгалдары комсомолдуң хүрээлеңинге тургаш эрткен коммунистиг дадыгылышкынның школазынга өөрүп четтиришкинин илередири-биле ол сөстерни ынакшыл болгаш сагыш-сеткилиниң ханызындан чылыы-биле катап-катап чугаалап турар. Улуг Ленин РКСМ-ниң III съездизиниң индиринден аныяктарны «Коммунизмге өөренир!»—деп, кыйгырган. Революсчу дайынчыларның хоочун салгалының төлептиг уламчылакчылары 70 чылдарның комсомолчулары Төрээн чурттуң алдарады дээш соруктуг күш-ажылы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырары дээш кызымаккай демисели-биле ол чагыгга чайгылыш чок шынчызын бадыткап турарлар.

ВЛКСМ ТК-ның, Москваның болгаш Москва облазының комсомол активиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң 60 чыл болганынга тураскааткан байырлыг хуралы Лениниң херээнге, коммунизмниң идеалдарынга кызыгаар чок бердинген чоруктуң чайынналчак көргүзүү болган. Ол октябрьның 27-де Кремльдиң Съездилер ордузунга болган.

МОСКВА. ВЛКСМ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хурал. ЧУРУКТА: байырлыг хурал үезинде. СЭТА. (Чурукту фототелеграф дамчыштыр хүлээп алган).

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков оларны хуралдың киржикчилери туруп келгеш, дыңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Президиумда — ВЛКСМ ТК-ның бюро кежигүннери, эвилелдешкен республикаларның комсомол ТК-ларының бирги секретарьлары, партия, совет болгаш хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери, революцияның болгаш аныяктарның коммунистиг шимчээшкининиң хоочун киржикчилери, өңгү беш чылдың мурнакчылары, Демократтыг Аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының, Делегейниң студентилер эвилелиниң, акы-дуңма социалистиг чурттарның аныяктар эвилелдериниң ВЛКСМ-ниң 60 чылын байырлаарынга келген төлээлериниң удуртукчулары олурганнар.

ССРЭ-ниң Күрүне гимнизи чаагайы-биле чаңгыланып турган. Ленинчи комсомолдуң Совет Эвилелиниң аңды орденнери чайынналган Кызыл тугун, тураскаал туктарны, Москваның болгаш Москва облазының комсомол организацияларының туктарын марш аялгазының адаа-биле залга киирип келген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга улуг сорук кириишкинниг соңгаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке сөс берген. Байырлыг хуралдың киржикчилери туруп келгеш, Леонид Ильич Брежневке үрле соксаваан дыңмиттиг адыш часкаашкыны-биле байыр чедиргеннер.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер, комсомолчулар!

Партияның болгаш комсомолдуң хүндүлүг хоочуннары!

Хүндүлүг даштыкы аалчылар!

Эргим өңнүктер!

Партия Төп Комитеди мындыг шиитпирни хүлээп алган: ВЛКСМ-ниң 60 чыл болганы-биле холбаштыр база коммунистиг тургузуушкунга комсомолдуң улуг ачы-хавыназын демдеглээри-биле Бүгү-Эвилелдиң Аныяктарның Коммунистиг Ленинчи Эвилелин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Кызыл тугу-биле шаңнаар (Дыңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны. Шупту туруп келген).

Бо дээрге, онза шаңнал боор турар. Кызыл тук—революцияның символу, күш-ажылчы кижилерниң хосталгазы болгаш аас-кежик дээш эрес-дидим демиселдиң символу болур.

Большевиктер улуг Ленинге баштадып алгаш, ол туктуң адаа-биле, ажылчы чоннарны баррикадаларже эдертип, Кышкы ордуну штурмнаарынче, эрги делегейни штурмнаарынче баштап чорупп турганнар. Совет улус ол Кызыл тукту тудуп алгаш, бодунуң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле чоргаш, фашистиг агрессорларга удур хан төгүүшкүннүг тулчуушкуннарга, чаа ниитилелди тургузары дээш демиселге бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгени чедип алгаш, амгы үеде коммунизм тургузуушкунунуң оруу-биле бүзүрелдиг базып бар чоруур.

Бистиң бо үевисте революстуг туктуң адаанга бөмбүрзектиң чаа-чаа миллион кижилери туржуп турар — төөгүнүң хоойлу ёзугаар бурунгаар шимчээшкиниң ындыг-дыр.

Кызыл тук—ол дээрге комсомолдуң бүгү-ле салгакчыларынга шаңнал-дыр.

Ол дээрге Бирги аъттыг шериглиң тура дүшпес атаказынга киржип, Днепрогэсти болгаш Магнитканы тудуп, Тиилелге тугун рейхстагтың кырынга аскан кижилерге шаңнал-дыр. Ол дээрге дайынның хоозуратканы улус ажылагыйын катап тургузуп база кур черни аңдарганнарга шаңнал-дыр.

Ол дээрге бодунуң комсомолчу изиг чүрээниң күзээнин ёзугаар заводтарда болгаш тудугларда, хову-шөлдерде болгаш фермаларда ажылдап турарларга, бодун улустуң өөредилгезинге болгаш кадыкшылын камгалаарының херээнге бараалгатканнарга, ынак Төрээн чуртунуң айыыл чок чоруун болгаш тайбыңны камгалап турар кижилерге шаңнал-дыр. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ол дээрге коммунистиг тургузуушкунуң өндүр улуг планнарын амыдыралга боттандырар дээш туюлунга чедир демисежип турар бүгү кижилерге шаңнал-дыр.

1920 чылдың октябрь айдала комсомолдуң III съездизинге Ленин комсомолчуларны коммунистиг ниитилелди тургузарын боттарының сорулгазы кылдыр салырынче кыйгырып, «кандыг-даа суурга, кандыг-даа хоорайга ниити күш-ажылдың эң-не бичии-даа, эң-не бөдүүн-даа болза, кандыг-ла-бир сорулгазын хүн бүрүде шиитпирлээринче» кыйгырган болгай. Бо дээрге Лениниң чугаалаан сөстери-дир (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Лениниң бо сөстери силерге—70 чылдарның совет аныяктарынга-даа ажыл-чорудулганың программазы боор артпышаан.

Комсомол дээрге бөгүн-даа ленинчи шалыпчы бригада-дыр, ооң он-он миллион кежигүннерни, аныяк энтузиастар өндүр улуг херектерни бүдүрүп турарлар. Чок, олар чүгле Байкалдан Амур ындынга чедир тайга сынны, даг-дашты болгаш доң черни таварты орук кылып, Кара эвес хөрзүннүг черлерни чаартып,

(Төнчүзү 2-ги арында).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНГЕ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич БРЕЖНЕВКЕ

Эргим Леонид Ильич!

Комсомолчулар, бүгү совет аныяктар улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлалын — ВЛКСМ-ниң 60 чылын шалыпчы ажылдажы, шудургу өөредилгези, эртем-техникага болгаш уран-чечен чогаадылгага чедиишкиннери-биле, шериг албаның үлегерлиг эрттирери-биле уткуп турар. «Лениниң чагыгларынга шынчы!» деп 60 миллион оолдарның болгаш кыстарның киришкени Бүгү-эвилел комсомол хуралы Октябрьның херээнге шынчы чоруктуң, Коммунистиг партияны долгандыр совет аныяктарның бузулбас сырый каттыжыышкынының чырыткылаңчак көргүзүү болу берген.

Ленинчи комсомолга СЭКП ТК-ның байырлыг чагаазын аныяк кижи бүрүзү аныяк салгалга партияның кызыгаар чок бүзүрелиниң чаа илерели кылдыр изиг-биле хүлээп алган. Партия комсомолду коммунизмниң аныяк тургузукчуларының шалыпчы отряды кылдыр санап турарынга чоргаарланыр бис. Көргүскен бүзүрелди бүгү амыдыралывыс-биле бүзүредип бадыткаар бис. Боттарывыстың бүгү энергиявысты, билиивисти, күштеривисти СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, партияның өндүр улуг айтыышкыннарын боттандырарынга бербишаан, кезээде ленинчи ёзу-биле, коммунистиг ёзу-биле чурттаар бис. Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң, аныяк демиселчилерниң бүгү салгалдарының ынакшылын болгаш бердинишкинин, бедик шаңнал—СЭКП ТК-ның тураскаал Кызыл тугу дээш оолдар, кыстарның өөрүп четтиришкинин хүлээп ал, төрээн партиявыс.

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, өлүм чок ленинчи херектиң шынчы үргүлчүлекчизи, амгы үениң партия болгаш күрүне талазы-биле шылгарааңгай ажылдакчызы Силер, эргим Леонид Ильич, оя тукту комсомолга тывысканыңарга кызыгаар чок чоргаарланып тур бис. Партияның өндүр улуг херээнге, күш-ажылчы чонга бараан болдурган Силерниң бүгү чырыткылаңчак амыдырал-чуртталгаңар аныяк кижи бүрүзүнге коммунистиг бүзүрелдиң, эрес-маадыр чоруктуң, энергияның, күзел-соруктуң, буянныг болгаш эвилең чаагай сагыш-сеткилдиң сорук кииринчи үлегер-чижээ-дир.

Кызыл тукту арыг кадагалап, бедик тудуп, кезээде база бүгү чүүлдер талазы-биле коммунистерниң үлегерин эдерип салгаарывысты партияга, Силерге, эргим Леонид Ильич, байырлалды-биле аазап тур бис.

Бистиң аныяк демиселчилер эвилели Лениниң партиязының удуртулгазы-биле быжыгып, дайынчы болгаш күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктарга соруккур туржуп, ынак Ада-чуртунуң нүүрүнде массалыг маадырлыг чоруун көргүзүп келген. Бүгү салгалдарның комсомолчулары бүгү шылгалдаларны ленинчи чагыгларга кызыгаар чок шынчы ёзу-биле эртип, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң мурнуку фронтуларынга чоруп келген.

Кезээде дириг, улам-на тиилеп турар өөредигни—марксизм-ленинизмни ханы база чогаадыкчы шиңгээдип алырын кезээде коммунистерден өөренип ап келген болгаш өөренип ап турар бис. Аныяктарны идея, аңгы талазы-биле каңналдырар, оолдарны болгаш кыстарны В. И. Лениниң амыдырал-чуртталгазының болгаш ажыл-чорудулгазының үлегер-чижээнге, партияның болгаш чоннуң революсчу, дайынчы база күш-ажылчы чаңчылдарынга кижизидер талазы-биле ажылды комсомол организациялары күштелдирер. Аныяктарны идепкейлиг амыдыралчы турушка, коммунистиг моральдың болгаш аажы-чаңның, ожээннешкек идеологияны эптеш чок көөрүнүң бедик принциптеринге кижизидерин, совет амыдыралды сөзү болгаш ажыл-херээ-биле бадыткаарын комсомол бодунуң сорулгазы кылдыр санап турар.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүн, бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын үргүлчү быжыглаарын кезээде коммунистерден өөренип ап келген болгаш өөренип ап турар бис. Бөгүн дүүнгүзүндев эки ажылдаары, а даарта бөгүнгүзүндев эки ажылдаары—бистиң даңгыраавыс. Ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир, камналгалыг болгаш хумагалыг болур, ажыктыг чорук болгаш шынар дээш улам идепкейлиг демисежир төлээде комсомол организациялары бүгү чүүлдерни кызыр. Комсомолчулар, бүгү оолдар болгаш кыстар улам шудургу өөренип, боттарының билиглерин байлакшыдар, эртемниң болгаш культураның, техниканың болгаш бүдүрүлгениң эң чаа чедиишкиннерин шиңгээдип алыр.

Боттарывыстың Төрээн чуртувуска кызыгаар чок ынакшылды, бистиң чуртувустуң акы-дуңма улустарының бузулбас найыралын хумагалаарын болгаш быжыглаарын, Советтер чуртунуң Үндезин Хоойлузун амыдыралга боттандырарын, делегейде бүгү улустуң баштайгы социалистиг күрүнезиниң хамаатыларының хүлээлгелерин ыдыктыы-биле күүседирин кезээде коммунистерден өөренип ап келген болгаш өөренип ап турар бис. Адаларының кызыгаар чок эрес-маадыр чоруктарының чаңчылдарын төлептиг уламчылаар аргамергежилдиг ёзулуг патриоттуг интернационалчылар кылдыр оолдарны болгаш кыстарны моон соңгаар-даа ыяк ынчалдыр кижизидерин комсомол организациялары боттарының сорулгазы кылдыр көрүп турар. Бистиң амыдырал-чуртталгавыс—бистиң Төрээн чуртувустуң кезикчамдыы-дыр, ынчангаш партияның баштайгы кыйгырыын ёзугаар Улуг Октябрьның чаалап алыышкыннарының камгалалынга туржурунга кезээде белен бис!

Пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге шынчы Ленинчи комсомол акы-дуңма социалистиг чурттарның аныяктар эвилелдери-биле найыралды болгаш кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа чайгылыш чокка быжыглаар болгаш калбартыр, империализмге болгаш неоколониализмге, реакцияга, болгаш фашизмге удур, тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш аныяктарның демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын өскерлиш чокка илергейлээр.

Партияның херээ дээш туруштуг, медерелдиг болгаш идепкейлиг дайынчылар болурун, чедип алдынган чүүлдерни хынамчалыг болгаш негелделиг үнелеп көөрүн, эгелээн ажыл-херекти эчизинге чедирерин кезээде коммунистерден өөренип ап келген болгаш өөренип ап турар бис. Лениниң чагыын эдербишаан, комсомол организациялары хүн бүрү практиктиг ажыл-херектеринге комсомолчуларны ВЛКСМ кежигүнүнүң ады дээш бедик харысалгага кижизидер, өөредилгеге, күш-ажылга, ниитилел-политиктиг амыдыралга оларның авангардчы ролюн бедидер, сагылга-чурумну болгаш организастыг болур чорукту быжыглаар.

Ленинчи комсомолдуң маадырлыг оруу чаа-чаа ажыл-херектерже кыйгырып турар. Комсомолдуң күжү—партийжи удуртулгада! Партияның дайынчы дузалакчызы болгаш идегелдиг кур күжү—аныяк ленинчилерниң эвилелин кезээде быжыглаар бис!

Бистерге, 70 чылдарның аныяк салгалынга, ажылчыннарга болгаш колхозчуларга, специалистерге болгаш эртемденнерге, студентилерге болгаш өөреникчилерге, Совет Арминың болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчыларынга, коммунизм дээш чүткүдүг демиселчилер—бистиң адаларывыстың болгаш кырган-ачаларывыстың ыдыктыг херээн уламчылаар өндүр чаагай аас-кежик таварышкан. Оолдар болгаш кыстар аңаа чоргаарланыр, салгакчыларның революсчу ёзу-биле салгалырын ханы билир! «Партия-биле кады, чон-биле кады!»— бистиң комсомолчу кол хоойлувус ындыг болуп келген, болуп турар болгаш кезээде ындыг болур.

Революцияга, Төрээн чуртка, Лениниң өндүр улуг партиязынга шынчы чоруктуң демдээ—СЭКП ТК-ның тураскаал Кызыл тугун Силерден хүлээп алгаш эргим Леонид Ильич, коммунизмниң долу тиилелгезинге чедир чаа-чаа маадырлыг ажыл-херектерниң оруктары-биле ол тукту бедик тудуп эртерин байырлалды-биле аазап тур бис!

Төрээн Коммунистиг партиявыска алдар!

Бистиң өндүр улуг Төрээн чуртувуска алдар!

Коммунизм делгерезин!

ВЛКСМ ТК-ның, Москва хоорайның болгаш Москва областың комсомол активиниң байырлыг хуралының киржикчилери.

ССРЭ-ниң Дээди Совединин чыылдырар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза: Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң тоску чыырлгазының өңгү сессиязын 1978 чылдың ноябрь 29-та Москва хоорайга чыылдырар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ

Москва, Кремль. 1978 чылдың октябрь 27.

МӨЗҮ-ШЫНАР КИЖИЗИДИЛГЕЗИНИҢ АЙТЫРЫГЛАРЫ

Дүүн Кызылга Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга партияның XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларын чугаалажыышкын көөрүнге тураскааткан конференцияны СЭКП Тыва обкому эрттирген. Аңаа республиканың наймысалалының болгаш районнарның партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының харыысалгалыг ажылдакчылары, министерстволарның, ведомстволарның бүдүрүлгелерниң, организацияларның, албан черлерниң, өөредилге черлериниң, хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери киришкен.

«Мөзү-шынар кижизидилгезиниң сорулгалары комплекстиг боттандырылыш чорудаарының айтырыглары» деп илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак кылган.

СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары Д. Б. Чамзырайның «Мөзү-шынар кижизидилгезиниң сорулгаларын боттандырарынга партия, ажылагый, хөй-нийти организацияларының ажылыныӊ дуржулгазындан», Тыва АССР-ниң прокурору В. Б. Кара-Салдың «Ажылчы чоннарны коммунистиг моральдың ёзузунга болгаш аңаа удурланышкак чүүлдерге эптеш чок чорукка кижизидери», «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң директору Ю. М. Евдокимовтуң «Күш-ажылчы коллективке мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыглары», Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң директору Ш. Д. Ооржактың «Күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш хөй-нийтиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле совхоз дирекциязының ажылының дуржулгазындан», улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы Е. Д. Удуракинаның «Кызыл хоорай күүскомунуң чанында назы четпээннерниң херектериниң талазы-биле комиссияның ажылының практиказындан», Каа-Хем районда Сарыг-Сеп № 2 ортумак школазының директору С. М. Достайның «Өөреникчилерни мөзү-шынар кижизидилгезинге школаның, ег-бүлениң, хөй-нийтиниң кады ажылы», улус депутаттарының Кызыл-Даг кожуун Совединиң күүскомунуң даргазы Т. Д. Чечек-оолдуң «Хоойлу-дүрүм үрээрин болдурбазынга кожуун Советтиң ролю», Кызыл хоорайның № 4 ортумак ПТУ-нуң директорунуң политкижизидилге ажылының талазы-биле оралакчызы Ф. И. Мералякованың «Профтехучилищеде идей-кижизидилгелиг ажылды тургусканы», Кызылда Күрүнениң педагогика институдунуң эртем ажылының талазы-биле проректору Л. П. Салчактың «Өөреникчилерниң мөзү-шынар кижизидилгезинге педагогиктиг болгаш психологтуг факторларны барымдаалап көөрү», улус депутаттарының Бай-Тайга район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы В. Х. Сүге-Маадырның «Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинде талазы-биле улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш хөй-нийтиниң ажыл-чорудулгазын дүүштүрери» деп тематиктиг дыңнадыгларын конференцияның киржикчилери дыңнаан.

Конференцияның ажылынга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин киржип, ук конференцияның киржикчилеринге чугаалаан.

Конференция чугаалашкан айтырыг талазы-биле ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин улам имай сайзырангайжыдарынче угланган сүмелерни хүлээп алган.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ТУГУНГА КЕЗЭЭДЕ ШЫНЧЫ!

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Енисейде болгаш Ангарада эң улуг гидроэлектри станцияларын тудуп турарлар эвес. Олар бистиң бүгү коммунистиг хереэвисти бурунгаар шимчедип, боттарының үлегер-чижээ-биле марксизм-ленинизмниң үндезиннерин бадыткап, амгы үениң эртеминиң чедиишкиннерин улустуң чаагай чоруу дээш күш-ажылы-биле холбаштырып турарлар. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

СЭКП-ниң XXV съездизи бистиң Төрээн чуртувустуң социал, ажыл-агый болгаш угаан-бодал хөгжүлдезиниң тодаргай, ооң-биле кады улуг-чаагай сорулгаларын салган. Бистер ам хүн санында-ла шаанда бөдүн неделяда, харын-даа бөдүн айларда эртип турганывыс хире хемчээлди эртип турар-дыр бис. Ол бүгү бистиң силерниң-биле кады кылып турарывыс бүгү ажыл-херектеривистиң улуун, чүгүле ужур-дузалыын, болгаш коммунистер база комсомолчулар бистерниң бүзүреливисти ёзугаар боттарывыска алган харысалганы айтып турар. Бүгү-ле чүүлдер дээш — чедиишкинниг болгаш чедимче чок-даа чорук дээш харысалгалыг болурун айтып турар-дыр. Коммунистиг идеалдарны боттуг чүүлдер кылыптар, ындыг организастыг болгаш медерелдиг чорукту, бүдүрүкчү күштерниң, ол хире улуг хөгжүлдезин чедип алыры дээш харысалганы айтып турар-дыр.

Бистер, коммунистер, боттарывыстың аныяк-чалыы салгакчыларывыска Кызыл тукту тыпсып тура, Ленинчи комсомол мооң-даа соңгаар партияның идегелин бүзүредир, бодунуң бүгү күштерин бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш бээр дээрзинге быжыы-биле бүзүреп турар бис!

Эргим өңнүктер, партияның хүндүлүг болгаш бедик шаңналы дээш силерге сагыш-сеткилимниң бүгү ханызындан байыр чедирип тур мен. **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны. Шупту туруп келген).**

Революцияның тугунга кажан кезээде шынчы болуңар! **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Улуг Ленинниң овур-хевирлиг сиилбээн Кызыл тук коммунизмниң тиилелгези дээш чаа-чаа чаагай ажыл-херектерже сорук киирер болзун! **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны. Байырлыг хуралдың киржикчилери чаңгыс үн-биле: «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга—алдар! Алдар! Алдар!», «СЭКП», «Ленинчи ТК-га алдар!», деп кыйгырыглыг йөрээлдер салып турганнар. Ордунуң иштинге күчүлүг «Ура!» чаңгыланып турган).**

Эш Л. И. Брежнев диңмиттиг адыш часкаашкыны үргүлчүлеп турда, Ленинчи комсомолдуң төлээлекчилеринге СЭКП ТК-ның тураскаал Кызыл тугун тывыскан.

Ындырде—ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары **Б. Н. Пастухов.** Бистер амгы үеде уттундурбас, өөрүшкүлүг минуталарны көрүп тур бис деп, ол чугаалаан. Бо хүн комсомолдуң төөгүзүнге кезээ-мөңгеде кирер. Бедик шаңнал—СЭКП ТК-ның тураскаал Кызыл тугу-биле бистиң төрээн партиявыс ВЛКСМ-ниң алдан чылын демдеглээн. Партия Төп Комитединиң чедирген байырында СЭКП-ниң дайынчы дузалакчызы болгаш идегелдиг курлавыры болур Ленинчи комсомолдуң ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелеп көрген.

Бистер бо бедик шаңнал-биле кады партияның, коммунизмниң өндүр улуг хереэ дээш демиселчилерге, Кызыл тукка ханы холушкан демиселчилерге кезээде шынчы болур деп чагыын база хүлээп ап турар бис. Комсомолчуларга, комсомолга идейлиг каңналдышкынның школазын эрткен миллион-миллион совет кижилерге бо тук революцияның кызыл оду боон ныктыгып турар, ынчангаш ол бистерге Ленинниң тугу, Октябрьның тугу, Тиилелгениң тугу болганда, социалистиг Ада-чуртка, пролетарлыг интернационализмге кызыгаар чокка бердинишкинниниң демдээ болганда, биске ыдыктыг тук боор турар.

Комсомолга тураскаал Кызыл тукту СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң тывысканы бистиң байырлалывысты онза уткалыг болгаш ужурлуг болдуруп турар. Шынчы ленинчи, бистиң партияның болгаш күрүнениң шылгараңгай удуртукчузу, аныяктарның шылгараңгай угааныг өөредикчизи, Леонид Ильич, бүгү салгалдың коммунистерниң болгаш комсомолчуларының маадырлыг чоруктарының үзүлбес холбалылыгын үлегер-чижээ боор турар. Ооң күш-ажылдың кижилериниң аас-кежии дээш бүгү маадырлыг амыдыралы болгаш демисели аныяктарга чайыннанчак үлегер-чижек боор турар. Идея талазы-биле эң ханы бүзүрели, большевикчи күзел-чүткүлү, эрес-дидим, кылымаккай чоруу, кандаар-даа аажок улуг күш-ажылы, чылыг сагыш-сеткили болгаш бөдүүн аажы-чаңы Л. И. Брежневти кайнаар-даа аажок авторитеттиг болдуруп, Ленинчи комсомолдуң, совет аныяктарның ханы болгаш арыг ынакшылын, бүгү делегейниң бурунгаар депшилгелиг аныяктарының хүндүткелин алган.

Эргим Леонид Ильич, бөгүн Силерниң ВЛКСМ-ге тывыскан тугуңар комсомолчуларны, аныяк оолдар болгаш кыстарны коммунизмниң эрге-ажыктары дээш чаа-чаа тиилелгелерже кезээде сорук киирер. Бо туктуң адаа-биле, партияның удуртулгазы-биле чорааш, бистер, ленинчи бау-биле чурттаар, демисежир болгаш тиилээр бис!

Комсомолду Улуг Октябрь тургускан деп, оратор уламчылаан. Ооң алыс эгезинге коммунистер, улуг Ленин турганнар. Аныяктарга революстуг ажыл-чорудулганың делгемин ажыткан, ону амгы демиселиниң болгаш социалистиг тургузуушкуннуң чалбыышынга каңнаан Коммунистиг партияның башталгазы-биле ам алдан алдарлыг чылдарның дургузунда комсомол шынчызы-биле чоруп орар.

Ленинчи комсомолдуң бүгү намдары партияның маадырлыг төөгүзүнден, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде эң баштайгы күрүнезиниң тургустунуп келгениниң болгаш хөгжүлдезиниң улуг чыл демдеглелинден чарылбас.

Улуг Октябрьның төөгүлүг хүннеринде большевиктер партиязы-биле, ададары болгаш акылары-биле кады чаңгыс одуругга аныяк ажылчыннар болгаш тараачыннар, солдаттар болгаш матростар чоруп турган. Баштайгы беш чылдарның чылдары, социалистиг чаартыг тургузуушкунуң бүгү фронтузунга шиитпирлиг шаан халдаашкынның чылдары комсомолдуң амыдыралынга улуг тудугларның хемчээлдери-биле, чаа заводтарның медээлери-биле кирген. Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-берге чылдарында комсомолчулар болгаш аныяктар бодун деңнээр чүүл чокка алдаржыткан-нар. Партияның кыйгырыы-биле дайзынга шиитпирлиг согуушкунче бүгү совет улус болгаш ооң-биле кады ооң аныяк салгалы көдүрлүп үнген. Фронтуга болгаш партизан отрядтарынга, чажыт байдалга болгаш тыылга 11 миллион хире комсомолчулар маадырлыг чоруктуң эң бедик үлегерин, бодунуң Ие-Төрээн чуртунга бердинген чоруун көргүскеннер. Хоорайларны болгаш көдээ суурларны, дайынның үрегдээн чүүлдерин катап тургускан аныяк оолдарның болгаш кыстарның ажыл-херектери, Ленинчи комсомолдуң намдарынга алдын үжүктер-биле бижиттинген.

Кур черги шиңгээдип алыр деп партия кыйгырыг салырга, ол карак четпес делгемнерни шиңгээдип алыры-биле дайынга бижыккан комсомолчу салгал болгаш амыдыралга чаа кирип турарлар чорупкан. Оларның шудургу чоруунуң, массалыг маадырлыг чоруунуң дириг тураскаалы кур черлерниң совхозтары болур. Ол совхозтарның аттарында кур черлерже бодунуң эң дээре оолдарын болгаш кыстарын чорудкан чурттуң бүгү намдары илереттинген. Партияның аграр политиказын боттандырып чорударынга комсомол ооң кезээде идепкейлиг дузалакчызы боор келген.

Комсомолчу херектерниң маадырлыг чыл демдеглелдеринде Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң, Соңгу чүктүң берге райоңнарын шиңгээдип алырынга шефтээшкин, химия, нефть болгаш газ үлетпүрүнүң улуг тудугларын тударынга, атомнуг энергетиканы тургузарынга, космосту шиңгээдип алырынга киржилге кирген.

Комсомолдуң төөгүзү — ол болза чүгле алдарлыг херектерниң чыл демдеглели эвес, харын ооң намдарының тургустунганы хөй миллион кижилерниң салым-чолу болур. Бодунуң улузунга бараан болур деп чаңгыс улуг идеяга төрелденикеш, олар Төрээн чуртка, партияга, комсомолга боттарының күштүг болгаш чараш боор турганы эң эки бүгү чүүлдерин берип турганнар.

Дайын чылдарында болгаш тайбың тургузуушкунның чылдарында боттарының өлүм чок маадырлыг чоруктарын кылган Николай Островский, Виталий Бонивур, Гани Муратбаев, Алексей Стаханов, Паша Ангелина, Зоя Космодемьянская, Николай Гастелло, Александр Матросов, Олег Кошевой, Имант Судмалис, Юрий Гагарин, Борис Гайнуллин, Анатолий Мерзлов, Михаил Мороз болгаш өске-даа хөй муң комсомолчулар келир үениң салгалдарының сагыжынга мөңгези-биле артар.

Амгы юбилей болза комсомолчу салгалдарның ужуражыышкыны болур деп, Б. Н. Пастухов уламчылаан. Бистиң чыскаалывыстың мурнакчылары—хоочуннарлыв бис ону эгелээр бис. Олар бо залда база хөй. Олар бистиң дириг төөгүвүс. Ооң-биле кады олар бистиң үе-чергежилеривис, коммунистер, партияның солдаттары болур болгаш амгы үеде олар чурттуң амыдыралынга идепкейлиг-биле киржип турарлар. Силерге аас-кежикти, ур чылдарда кадыкшылды күзедивис, бистиң эргим хоочун эштеривис!

Улуг Октябрьның чүс чылын уткуур салым-чолдуг салгал амгы үеде чурттап турар — ол болза бистиң октябряттарывыс, пионерлеривис болгаш школачыларывыс-тыр. Оларның сагыш човангыр вожатыйы комсомол болур.

Амгы үеде 38 миллион кежигүннүг Ленинчи комсомол, бүгү совет аныяктар СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, партияның Төп Комитединиң, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң эң ханы, программа болур чугаазында салган сорулгаларны боттандырып чорударынга улуг көдүрлүүшкүн-биле идепкейлиг киржип турар.

Сайзыраңгай социализмниң ниитилелинге комсомолдуң ролюн бедидеринге партия бүгү байдалдарны тургускан. Ол байдалдарны бүгү чурттуң бир чыл оюн чоокта чаа байырлыы-биле демдеглеп эрттирген ССРЭ Конституциязында быжыглаан. Коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазының эң чугула политиктиг, экономиктиг болгаш социал сорулгаларын шиитпирлээрин партия ВЛКСМ-ниң ажыл-чорудулгазы-биле холбап турар.

Амгы үеде, комсомолдуң фронтузу—цехтерде, тараа шөлдеринде, фермаларда, тудуг шөлдеринде болгаш эртем лабораторияларында — ажыктыг чорук болгаш шынарже партияның утланышкыны боттанып чоруп турар бүгү черлерде туруп турар. Амгы үеде комсомолдуң фронтузу ниитилелдиң бедик сорулгаларынче аныяктарның чүткүлү, ооң марксисчи-ленинчи үзел-бодалы, мөзү-шынар талазы-биле арыг чоруу болгаш күш-дамыр сайзыралы тургустунуп турар черлерде эртип турар. Аныяктарның коммунистиг кижизидилгези, ооң амгы талазы-биле каңналышкыны, совет патриотизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң ёзузунга кижизидилге, Төрээн чурттуң баштайгы-ла кыйгырыы-биле социализмни камгалаарынга белен чорукка кижизидилге болза бүгү комсомол организацияларының кол сорулгазы болур. Социалистиг чурттарның аныяктарының акы-дуңмалышкы эвилелдери-биле кады, планетаның демократтыг аныяктары-биле кады комсомолдуң амгы үеде фронтузу империализмге болгаш неоколониализмге, фашизмге болгаш расизмге удур, тайбың, демократия база социал депшилге дээш демисел калбарып турар черде туруп турар. «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп коммунистерниң дайынчы кыйгырыын бижээн тук киискип турар баррикадаларның талазында совет аныяктар кезээде туруп келген.

Совет аныяк оолдар болгаш кыстар бистиң партиявыстың мерген угааныг даштыкы политиказын паш-биле, чүректиң ханызындан чүүлдүгзүвүп, тайбың болгаш делегейниң кады ажылдажылгазы дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улам ыңай демиселдиң программазын боттандырып чорударынче утланган СЭКП Төп Комитединиң, Совет чазактың, эш Л. И. Брежневтиң хөй талалыг ажыл-чорудулгазын долузу-биле деткип турарлар.

Партияның хереэнге, коммунизмниң идеалдарынга аныяк салгалдың кызыгаар чок шынчызының чаа чайыннанчак херечизи болза «Ленинниң чагыгларынга шынчы бис!» деп темалыг, бо хүннерде болуп эрткен Бүгү-эвилелдиң комсомол хуралы болур. Ук хуралга 60 миллион кижи—аныяк ажылчыннар, колхозчулар, инженерлер, студентилер, школачылар, шериг албанныглар, партияның болгаш комсомолдуң хоочуннары, аныяктарның дагдыныкчылары киришкеннер.

Комсомол бодунуң алдан чылын күш-ажылчы тиилелгелер-биле, өөредилгеге, шериг албанынга, уран-чечен болгаш эртем-техниктиг чогаадылгага, хөй-ниити ажылынга чедиишкиннер-биле демдеглээн.

Чеди миллион аныяк ажылчыннар болгаш колхозчулар, 300 муң комсомолчу-аныяктар коллективтери оңгу беш чылдың үш чылының онаалдаларын күүсеткен деп СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка илеткеп тур бис. Оларның аразында Москваның болгаш Москва чоогунуң 150 муң аныяк ажылчыннары бар.

БАМ-ның тудугжулары Мурнуу Якутияның хөмүр-дажын сөөртүр баштайгы эшелоннуң оруун хуусаа бетинде салып дооскан болгаш Бурятия баар каң орукту хуусаазындан бир чыл эрте тудуп тургускан. Магниткаңың бүгү салгалдарының комсомолчулары шалыпчы ээлчегге туруп алгаш, 250 миллион тонна прокатты бүдүргеннер, а Ленинградтың «Электросила» каттыжыышкынының ажылчыннары Усть-Илимскиге херек 16-гы генераторну кылганнар. Украинаның болгаш Казахстанның аныяк тараажылары Төрээн чурттуң шыгжамырларынга ийи миллиард пудтан хөй тарааны урар дээш ол республикаларның ажылчы чоннары-биле кады бүгү чүүлдү кылганнар. Чоокта чаа бүгү эвилелдешкен республикалардан комсомолдуң үш муң төлээлекчилери Кара хөрзүннүг эвес зонаны чаартырынга боттарының үлүг-хуузун киирер дээш ынаар чорупканнар. Комсомолдуң кижизиттирикчилери Владимир Коваленок биле Александр Иванченков Чер чоогунуң космос делгеминде ам чүс үжен дөрт дугаар хүннү үзүк чок эрттирип турарлар. Анатолий Карпов кадыг-берге, карак кызыл демиселге чедип алган тиилелгезин комсомолдуң 60 чылынга тураскааткан. Бистиң комсомолдуң Төп Комитединиң кежигүнү идегеливисти шынзыткан болгаш тиилеп үнген!

Чаңгыс сөс-биле алырга, бүгү совет аныяктар боттарының байырлалынга белеткениң тура, багай эвес ажылдаан деп чугаалап болур бүгү барымдаалар бар.

Ынчалза-даа чедип алган тиилелгелерни бис чаа ижавар халдаашкынга туруш кылдыр көрүп турар бис. Шиитпирлеттинмээн айтырыгларга болгаш четпестерге бодунуң кичээнгейин мөөңнээринге партия комсомолду өөредип турар. Коммунистиг тургузуушкунга комсомол организация бүрүзүнүң, комсомолчу бүрүзүнүң ролюн улам ыңай бедидерин, идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин күштелдирерин бис туруштуг-биле чедип алыр бис.

Төрээн Коммунистиг партияның шылгараңган удуртулгазы-биле ажылдап, демисежип, тиилээри дээрге — улуг алдар. Аныяктарның коммунистиг эвилелиниң күжүнүң кол үнер дөзү, ооң бүгү чедиишкиннериниң магалыглыы болза мерген угааныг партийжи удуртулгада, өзүп орар аныяк салгал дугайында Төрээн чурттуң ада сагыш салыышкынында дээрзин ВЛКСМ-ниң бүгү дуржулгазы тодаргай бадыткап турар. Ленинчи комсомол бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазын СЭКП-ниң политиказының үндезининге, ооң чиңгине шугумунга бүрүн дүүштүр чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар.

Бөгүн, комсомолдуң 60 чылын демдеглеп тура, партияның кыйгырыын ёзугаар коммунистиг тургузуушкуннуң чаа-чаа харысалгалыг участоктарынче чорууруңга белен, кажан-даа, кандыг-даа үеде партияның идегелдиг дузалакчылары болурувусту даңгыраглап тур бис!

Түңнелинде Б. Н. Пастухов Советтер чуртунуң комсомолчулары, бүгү оолдар, кыстары партияның революсчу тугунуң адаа-биле боттарының хүрээлелин улам сырый каттыштырарын, бүгү күжүн, билиин болгаш хей-аъдын коммунизм дээш демиселге бээрин, улуг Ленинниң хереэнге кезээде шынчы болурун Ленинчи комсомолдуң, бүгү совет аныяктарның өмүнээзинден Коммунистиг партияга, ооң ленинчи Төп Комитединге, ТК-ның Политбюрозунга, эш Л. И. Брежневке бүзүреткен.

Б. Н. Пастуховтуң чугаазын үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары каш удаа үзе кирип турган.

Ооң соонда Москваның Ленинчи комсомол аттыг автозаводунуң токары, участоктуң комсоргу **Николай Махонин** сөс алган. СЭКП ТК-ның байыр чедиришкининде, Леонид Ильич Брежневтиң ханы уткалыг чугаазында илерээн, партияның бедик үнелээшкининге, мерген угааныг чагыг-сөзүнге сорук кирген бистер ада сагыш салыышкынынга эрес-шудургу күш-ажыл-биле, чаа-чаа тиилелгелер-биле харыылаар бис деп ол чугаалаан. А ажылчын сөс — идегелдиг сөс! Ажылчын аңгыга хамаарылгавыска, СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, оңгу беш чылдың пландарын күүседиринге боттуг киржилгевиске чоргаарланып турар бис.

Москваның автомобиль тудугжуларының алдарлыг ажыл-херектеринге доктаагаш, оратор бистиң заводтуң ийиги комсомолчу бүрүзү коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы боор турар деп дыңнаткан. ВЛКСМ-ниң 60 чылын уткуп тура, муң ажыг аныяк автозаводчулар оңгу беш чылдың үш чылының онаалдаларын күүсеткенин дугайын илеткээннер. Пландап ажыр 900 автомобильдерни бүдүрүп үндүрер деп хүлээлгевисти хуусаа бетинде күүсеткен бис.

Гвардейжи ёзу-биле, коммунистиг ёзу-биле ажылдаарынга Коммунистиг партия, Ленинчи комсомол бисти өөредип турар деп Н. Махонин сиэзалап демдеглээн. Бистиң кол дагдыныкчывыс ажылчын коллектив апарган. Бүгү ниитиниң сорук кириишкининге, ажыктыг болгаш улам бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хайныктырар ажылчын коллективтиң күчү-күжүнүң болгаш мерген угаанының дугайын эш Л. И. Брежнев «Катап тургузуушкун» деп номунда кайгамчык онза сөстер-биле бижээн. Ук номда коммунизм дээш улуг салгалдарның демиселиниң үнелеп четтинмес дуржулгазы сиңниккен.

Күш-ажылдың кижилерин чоок көрүп, хүндүлеп чоруурунар дээш, аныг-хууда эрес-дидим чоруунар болгаш туруштуунар дээш, бистиң амыдыралывыстың аас-кежиин, планетага тайбың дээш аныяк ажылчыннар Силерге оол, кыстың чүректиң ханызындан изиг-биле өөрүп четтиргенин илередип турар, эргим Леонид Ильич!

Ооң соонда Херсон областың Каховка районунуң Карл Маркс аттыг колхозунуң механизатору **Татьяна Ерижакка** сөс берген. Мен Москвага шуут-ла тараа шөлүнден чедип келдим деп чугаалап болур мен. Бо чыл тараажыларга кадыг-берге чыл болган. Агаар-бойдус тараажыларның күзел-чүткүлүн шенээн чүве дег болган. Ынчалза-даа колхозтарның болгаш совхозтарның ажылчыннары ажылчын аңгының идепкейлиг киржилгези-биле кадыг-дошкун агаар-бойдуска боттарының дайынчы организастыг чоруун, эрес-шудургу күш-ажылын удур тургускаш, тиилеп үнгеннер! Төрээн чурт чаагай дүжүттүг алган.

Көдээниң аныяк ишчилери чедип алган чүүлдеринге доктаавастар. Чиксээлээрге, мен бодум Бүгү-эвилелдиң комсомол хуралынга 1979 чылда 22 муң центнер тарааны бастырар деп хүлээлгени алган мен. Бистер, партияның өөредип турары ышкаш, бодувустуң ажывыстың түңнелдерин шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, четпестерни илередип, оларны чүткүлдүг чайлатпышаан, курлавырларны ажыглаар ужурлуг бис. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң, комсомолдуң XVIII съездизиниң тодаргатканы чаа улуг сорулгаларны шиитпирлээри-биле бо бүгү онзагай боор турар.

Совет Чепсектиг Күштерниң дайынчылары залче кирип келгеннер. Төөгүге уттундурбас тиилелгелерниң алдары бүргээн дайынчы туктар чыскаалганнарының кырында киискээн. «Шупту дыңнаңар!» деп, фанфарлар медээлепкен.

Совет дайынчыларның мурнундан суг адаанның атомнуг хемезиниң командири бирги рангының капитаны, Совет Эвилелиниң Маадыры **В. Т. Козлов** чүве чугаалаан. Бо кызыл туктарның чаңгыс аай одуруунда сураглыг Бичии черге 18-ки армияның составынга маадырлыы-биле тулчуп чораан далай шериинин 255-ки бригадазының тугу база бар деп, ол илеткээн. Баштайгы хүннерден эгелээш тиилелгениң салюттарынга чедир дайынның оруктарын эрткен коммунистиң, политажылдакчының маадырлыг чорууның кезин база ол тукта бар дээрзин билип тур бис, эргим Леонид Ильич. Силерниң изиг партийжи сөзүнер болгаш үлегер-чижээнерге чалгынналган коммунистерге баштаткан бичии черживлерниң шуптузунун маадырлыг чоруу база ында.

Партияның хереэнге бердинген чорукту, коммунистиг идейлиг чорукту, патриотизмни, бедик медерелдиг болгаш ханы бердинген чорукту — улуг салгалдарның кайгамчык мөзү-шынарларын аныяк дайынчылар салгап алганнар. Коммунистиг даартагы хүнче орукту бүзүрелдиг-биле изеп турар совет улустуң тайбың күш-ажылының камгалалынга турар хоочун салгалдың ыдыктыг хереэн уламчылаарын партияның биске бүзүрээнинге чоргаарланып турар бис. Комсомолчулар болгаш бүгү дайынчылар хоочун салгалдарның дайынчы алдарын бедик-биле тудуп, эки албан хереэ-биле оларның кайгамчык херектерин улам көвүдедирлер дээрзин Коммунистиг партияга, Ленинчи комсомолга даңгыраглап тур бис.

Адыш часкаашкыннары диңмирээн турда, В. Т. Козлов Совет Чепсектиг Күштерниң дайынчыларының рапортун хуралдың президиумунга дамчыдып берген.

Ындырде — Ташкентиниң күрүне университединиң студентизи **Гульбахор Пулатова.** Бистиң чуртувус күчүлүг индустриялыг, эртем, культура болгаш өөредилге бедик-биле хөгжээн чурт апарган турарын көөрүн Владимир Ильич Ленин күзеп чораан деп, ол чугаалаан. Бистиң чуртувус ам шынап-ла ындыг чурт апарган. Совет студентилерниң болгаш техникумнарның сургуулдарының барык он миллион кижилиг отряды дээрге Ильичиниң амыдыралга боттанган күзели-дир!

Коммунистиг тургузуушкунга телептиг үлүгнү киирер дээш, мергежилдиг специалистер болурунга боттарывысты белеткеп турар бис. Бистиң бүгү-ле ажыл-херектеривистиң ажыктыг чорууп бедидериниң күчүлүг чепсээ болур билиглер-биле чепсеглениринге партия бисти өөредип турар. Совет студентилер өөредилге программазын чогаадыкчы ёзу-биле шиңгээтпишаан, ленинчи революсчу теория-биле доктаамал чепсегленип, эртем ниитилелдеринде ханы сонуургалдыг өөренип, хөй-ниити факультеттерде кичээлдеп турарлар.

Студентилерниң тудугжу отрядтары келир үениң специалистерниң дадыгышкынының, мөзү-шынарлыг болгаш хамааты медерелдиг чоруктуң быжыглаашкынының ёзулуг школазы болу берген. Бистер анаа практиктиг ажыл-чорудулгага чаңчыгып, бодувустуң чуртувустуң күчү-күжүн быжыглаарынга тодаргай улуг-хуузу киирип турар бис. Чээрбиги күш-ажылчы семестрниң студент зачётказында барык миллиард ажыг капитал салыышкыннары шиңгээттинген. ВЛКСМ-ниң 60 чылынга бистиң белээвис ол!

Байырлыг хуралдың киржикчилеринге комсомолдуң бүгү салгалдарының төлээлериниң байыр чедиришкини аныяк ленинчилерниң Эвилелиниң чаңчылдарының чаңгыс аай чоруун көскүзү-биле илередип турар-дыр. Комсомолдуң хоочуннарының мурнундан сөс алган, 1917 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, РКСМ-ниң III съездизиниң делегады, СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады Ленинградтың политехниктиг институдунуң доцентизи **Л. Н. Шушпанов** мынча деп чугаалаан: Аныяк ленинчилерниң дайынчы Эвилелинге төрээн Коммунистиг партиявыстың Төп Комитединиң тураскаалдыг Кызыл тугун тывыскан. Ленинчи комсомолдуң бүгү салгалдарынга шаңнал болур Кызыл туктуң дугайында Леонид Ильич Брежнев кайгамчык-ла эки чугаалады. Туктуң өңүнде хамааты дайынының революсчу өрттүң-даа, баштайгы беш чылдарның чырык хаяаларын-даа, фашизмни баскан улуг тиилелгениң салюдун-даа, силерниң комсомолчу чүректериңерниң одун-даа көрүп тур бис.

Ленин болгаш партия комсомолду өстүрген, делегейниң революстуг чаартылгаларының өлүм чок идеялары-биле чепсеглээн, коммунистиг келир үени тургузарының бедик болгаш чаагай сорулгазы-биле сорук киирген. Чеден чылдарның оолдар, кыстары хоочун салгалдарның маадырлыг революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын алдарлы-биле уламчылап турарынга бистер, комсомолдуң хоочуннары, чоргаарланып турар бис. Бодувустуң чалыы чылдарывысты, амыдыралывысты берген хереэвис идегелдиг холдарда-дыр дээрзин көөрүнден артык аас-кежик биске турбас.

Миллион-миллион оолдар, кыстарның эгээртинмес күжүнүң үнер дөзү болза партияның болгаш Леонид Ильич Брежневке баштаткан ооң Төп Комитединиң шылгараңгай политиказы болур.

Силерге бөгүн тывыскан Кызыл тукту бедик тудуңар, марксисчи-ленинчи өөредигни могаг чокка шиңгээдип алыңар, эртем-билиг дээш кылымаккай демисежиңер, коммунизм тургузукчуларының мурнуку одуруунга кезээде чоруңар, улуг Ленинниң «Өөренир, өөренир база катап өөренир» деп чагыынга кезээде телептиг болуңар деп, комсомолдуң болгаш партияның хоочуну аныяктарны кыйгырган.

Кремльдиң Съездилер ордузунга пионерлерниң горннары чаңгылаан: аныяк ленинчилер залче кирип эгелээн, олар улуг акызы болгаш вожатыйы — комсомолга байыр чедирип, совет пионерниң ажыл-хереэниң дугайын рапорттааннар. Бүгү эвилелдешкен республикаларның пионер организацияларының тө- [illegible] черлерин президиумга дамчыдып өөрип турган.

«Аныяк пионерлер! Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хереэ дээш демиселге кезээде белен болуңар!» деп кыйгырыгга:

— Кезээде белен! — деп, харыы чаңгылаан.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың удуртукчуларынга, революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарынга, комсомолчуларга, даштыкы аалчыларга пионерлер чечектер тывыскан.

Залга олурганнар Хо Ши Минниң Коммунистиг Аныяктар Эвилелиниң ТК-зының бирги секретары **Данг Куок Баонуң** чугаазын адыш часкап хүлээп алган.

ВЛКСМ-ниң 60 чыл оюн таварыштыр социалистиг чурттарның аныяктарының акы-дуңма эвилелдериниң өмүнээзинден ол ленинчи комсомолга, бүгү совет аныяктарга изиг байырны чедирген.

Коммунистиг партияның, ооң эш Л. И. Брежневке баштаткан Төп Комитединиң удуртулгазы-биле оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга улуг чедиишкиннерни чедип алырын, акы-дуңма найыралды болгаш дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп тура, совет аныяктарга күзедивис.

Вьетнамның аныяктарында, бүгү чонунда тайбың байдалга чурттаар, бодунуң чуртунуң келир үезин хамаарышпас болгаш хостуг чоруктуң байдалында тургузар деп чаңгыс күзел бар. Ынчалзажок Пекинниң удуртулгазы Вьетнамга болгаш Мурнуу-Чөөн Азияда өске-даа чурттарга хамаарыштыр улуг күрүнелиг, гегемонисчи политиканы боттандырарын шаагдап бээр оралдажып келген. Американ империалистерге болгаш оларның өөмээржактеринге удур дайынга вьетнам улус тиилелгени чедип алган соонда дарый Пекин хамаарышпас, чаңгыс аай болгаш социалистиг Вьетнамны Мурнуу-Чөөн Азияга бодунуң эжелекчи пландарын боттандырарынга моондак кылдыр көрүп эгелээн. Ынчангаш Кампучияның контрреволюсчу удуртукчу бөлүктериниң бистиң чуртувуска удур эгелээн дайынын Пекин бодунуң эрге-ажыынга дүүштүр ажыглап турар. Бистиң чуртувустуң бүгү кызыгаарларын үрээринге Пекин эрге-чагырга армиязын, авиациязын, шериг-далай флодун ажыглап турар. Пекин удуртулга кыдат улустуң эрге-ажыктарын тоовайн, бистиң чуртувуска удур дайынзырак политиканы боттандырып, Мурнуу-Чөөн Азияга болгаш бүгү делегейниң тайбынынга, айыыл чок чоруунга улуг кыжанышты тургузуп турар дээрзин билдингир.

Бистиң чуртувустуң аныяктары, бүгү чону алдарлыг Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле Вьетнамның хамаарышпас болгаш чурт-девискээр талазы-биле бүдүн турар чоруунга халдап турар бүгү күштерге шиитпирлиг согугну бээр, кандыг-даа кадыг-бергелерни болгаш шылгалдаларны ажып эртер болгаш социалистиг тургузугну чедиишкинниг уламчылаар, Мурнуу-Чөөн Азияга тайбының болгаш социализмниң быжыг шөлеңгижи болур хүлээлгезин күүседир.

Вьетнам революциязының хөгжүлдезиниң бээзим бүрүзүнде чедип алдынып турар чедиишкиннер Ленинниң Төрээн чуртунуң чедиишкиннериниң, Совет Эвилелиниң, акы-дуңма социалистиг чурттарның болгаш депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң улуг деткимчезиниң, ажыктыг дузаламчызының ачызында чедип алдынып турар дээрзин Вьетнамның бүгү аныяктары, чону ханы угаап-билип турар. Империалистиг агрессияга удур бистиң демиселививстиң кадыг-дошкун чылдарында, амгы үеде биске таварышкан берге шылгалдаларның хүннеринде кезээде бисти деткип, биске дузалажып келгениңер дээш Октябрьның Төрээн чуртунга, Ленинниң партиязынга, Ленинчи комсомолга, Советтер чуртунуң бүгү аныяктарынга чүректиң ханызындан өөрүп четтирдивис!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери улуг көдүрлүүшкүннүң, үзүктел чок адыш часкаашкынының байдалында хүлээп алган.

Байырлыг хурал хаггынган деп чарлаттынган. Ооң киржикчилери туруп келгеш, «Интернационалды» улуг сорук кириишкин-биле ырлаан. СЭКП-ге, ооң дайынчы штавы—ленинчи Төп Комитетке, коммунизм тургузукчузу—маадырлыг совет улуска байыр чедирген кыйгырыглар чаңгыланып турган.

* * *

Кремльдиң Съездилер ордузунга хуралдың киржикчилеринге комсомолдуң 60 чылынга тураскааткан байырлал концертин көргүскен.

Улуг чедиишкинниг эрткен ол концертке Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң удуртукчулары олурушкан.

(СЭТА).

Комсомол организацияларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Аныяктарның күш-ажылчы болгаш идей-политиктиг кижизидилгезинге чедиишкиннери дээш база Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюу-биле холбаштыр **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:**

Эрзин районнуң комсомол организациязын;

Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң комсомол организациязын;

Кызылдың аъш-чем бараалар садыында комсомол организациязын;

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозта комсомолчу-аныяктарның Оргу-Шөл хойжу бригадазының коллективин;

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунда комсомолчу-аныяктарның Харал-Тей сүт-бараан фермазын.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ

Кызыл хоорай, 1978 чылдың октябрь 26.

Комсомол ажылдакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле идепкейлиг ажылы дээш база Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюу-биле холбаштыр **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:**

Сарыг-оол Донгакович **Демдекти** — ВЛКСМ-ниң Бай-Тайга райкомунуң бирги секретарын;

Зинаида Шуржеповна **Ондарны** — ВЛКСМ Тыва обкомунуң комсомол органнарының килдизиниң эргелекчизин;

Любовь Петровна **Шумованы** — Кызылдың школа-интернадында пионерлерниң улуг вожатыйын.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ

Кызыл хоорай, 1978 чылдың октябрь 26.

Аныяктар дагдыныкчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге идепкейлиг киржилгези дээш база Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюу-биле холбаштыр **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:**

Екатерина Сергеевна **Биляеваны** — «Тыва тудуг» трестиниң 48-ки тудуг эргелелинде комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадирин;

Бадаа Буевич **Кунганы** — Эрзин районнуң «Нарын» совхозунда комсомолчу-аныяктарның № 3 хойжу бригадазының бригадирин.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1978 чылдың октябрь 26.

М. В. Бавуу-Сюрюнну Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Өөредилгеге чедиишкиннери, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржилгези дээш база Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюу-биле холбаштыр күрүнениң Кызылдың педагогика институдунуң студентизи Мира Викторовна **Бавуу-Сюрюнну Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1978 чылдың октябрь 26.

Бөгүн — Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнү

Чүък машиналарын, автобустарны, күчүлүг автопоездилерни Кара хөрзүннүг эвес зонадан болгаш Памирниң дээрде шаптыккан оруктарындан, Каракумнарның изиг элезиннеринден болгаш Сибирьниң кыштагларындан-даа көрүп болур. Транспорттуң бүгү хевирлери-биле чедирип турар чүъктерниң 80 ажыг хуузу болгаш пассажирлерниң 70 хире хуузу автомобилистерниң үлүүнге онаажып турар. Чүгле Россия Федерациязында безин ниити ажыглалдың автотранспорту хүн-хүн иштинде 55 миллион пассажирлерни аргыштырып, 8,5 миллион тонна хире чүъктерни чедирип турар.

Адырның ажыл-ишчилери боттарының профессионал байырлалынга кандыг чединишкиннер-биле ужуражып турарын СЭТА-ның корреспондентизинге РСФСР-нин автомобиль транспортунуң министри Е. Г. Трубицын чугаалаан:

— Автомобиль транспорту болза онгу беш чылда бедик темпилер-биле хөгжүп турар улус ажыл-агыйының чугула адырларының бирээзи. Ынчангаш автомобиль бүдүрерин үлетпүр доктаамал көвүдедип турар. Оон-биле кады чүък машиналарының, автобустарның, автопоездилерниң шынары экижип, оларны ажыглаарының хуусаазы база узап турар.

«Москваавтотранспорт т у ң» кол эргелелиниң чолаачылары машиналарның септелге чок маңнаашкынын өстүрер дээш чарыштың эгелекчилери болганнар. Ону СЭКП ТК-нын Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев бедик-биле үнелээн. Амгы үеде алдан муң ажыг чолаачылар автомашиналарның капитал септелге чокка 300—350 муң километр чедир маңнаарын чедип алганнар. Мурнакчыларның кол чединишкиннери болза бедик профессионал мергежил, техникага ажыл-агыйжы хамаарылга, автозаводтар ажылдакчылары-биле болгаш эртемденнер-биле сырый кады ажылдажылга боор турар.

Адырның ажыл-ишчилериниң күжениишкиннери улус ажыл-агыйының болгаш чонуң сөөртүлгеге херегледерин чогуур өй-шаанда улам долузу-биле хандырарынче угланган. Амгы үеде бистиң эң чугула сорулгавыс болза кедээ ажыл-агыйның херегледерин үлегерлиг хандырары болур. СЭКП ТК-нын июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырбышаан, автомобилистер дүжүт ажаалдазы-биле холбашкан ажылдарны чединишкиннинг доозар дээш ажылдап турар. Автопоездилерни болгаш хөй чүък дажыглаар автомобильдерни, контейнерлерни калбаа-биле ажыглаары, төпчүткен сөөртүлгелерни болгаш бригада арганы-биле ажылдаарын шиңгээдип алыры транспорт шуудтурулгазын дыка дүргедедир, кедээ ажыл-агый продукциязының чидиринин кызырар арганы берген.

Транспорттуң өске-даа хевирлериниң бүдүрүлге черлериниң коллективтери-биле автомобилистерниң комплекстиг чарыжы шимчээр составты ажыглаарын экижидеринге, чүъктер сөөртүрүнүң хуусаазын кызырарынга дузалап турар. СЭКП Төп Комитединиң чүүлдүг деп санааны, Ленинградтың транспорт беддириниң далайжыларының, демир-орукчуларының, автомобилистериниң, хемчилериниң күш-ажылчы дем каттыштырылгазының дуржулгазы калбак нептерээшкинни алган. Ону Владивостоктуң, Хабаровсктиң, Новосибирсктиң, Мурманскиниң, Риганың болгаш өске-даа хоорайларының транспорт беддирлериниң коллективтери чединишкиннинг шиңгээдип алганнар.

Социалистиг чарышты калбартып тургаш, 58 муң ажыг чолаачылар, 1500 бригадалар болгаш 14 бүдүрүлгелер үш чылдың планнарын күүседипкеннер. Бүдүрүлгениң 500 мурнакчылары боттарының хууда беш чыл онаалдаларын бүрүн күүседипкен. Ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидериниң курлавырларын ажыглавышаан, адырның ажыл-ишчилери бүгү энергиязын онгу беш чылдың онаалдаларын чединишкиннинг күүседиринче углап турар.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ МАРШРУТТАРЫ-БИЛЕ

Бүгү күштү салыр

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чылын республиканың автотранспорт эргелелиниң коллективи күш-ажылчы чединишкиннерлиг уткаан. Ам бо хүннерде эргелелдиң бүдүрүлгелериниң коллективтериниң социалистиг чарышты улам-на калбарткан. Автотранспортчулар боттарының байырлалынга — Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүнге таварыштыр чединишкиннерни улам-на көвүдедип, ажаа бедик көдүрлүүшкүннүг ужуражып турарлары ол.

Бо чылдың эрткен 9 айларында чүък сөөртүлгезиниң планы 103,2 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге ол көргүзүг 13,8 хуу, чүък сайгарылгазы 1,9 хуу өскен. Пассажирлер аргыштырылгазының планы 101,8 хуу күүсеттинген болгаш эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 3,6 хуу өзүлделиг болган.

Бир эвес онгу беш чылдың эгезинден алыр болза, 2 чыл 9 айларда автотранспорт эргелелиниң коллективи чүък сөөртүлгезиниң планын 3 хуу ажыр күүсеткен. А Минусинск АТБ-зиниң мурнакчы коллективи онгу беш чылдың үш чылының планын 2 чыл 8 айлар дургузунда күүсеткенин демдеглээри өөрүнчүг. Кызылдың пассажирлер АТБ-зи, автосептелге заводу, Тываның автовокзалдарының бүдүрүлге каттыжыышкыны 1978 чылда каш-даа удаа социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп үнгүлээн. Чадааның, Кызылдың № 2 АТБ-зиниң, Хову-Аксының, Минусинскиниң АТБ-лериниң коллективтери планныг онаалдаларын чединишкиннинг күүседип турарлар.

Бистиң дыка хөй мурнакчыларывыс боттарының байырлалын күш-ажылчы чединишкиннери-биле уткуп турарлар. ССРЭ Конституциязының бир чылынга таварыштыр хууда беш чыл планын 3 чолаачы болгаш 38 септекчилер доозкан. Шак ындыг тергиинннерге Минусинск АТБ-зинден чолаачылары Иван Фадеевич Зольников, Геннадий Павлович Губанов, Юрий Васильевич Сухарев, септекчилер Семён Кириллович Низин, Алексей Петрович Семёнов, автосептелге заводундан слесарь-мотористер Павел Степанович Герасимюк, Николай Георгиевич Зайцев, Владимир Романович Хунай-оол болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чылында беш чылдың дөрт чылының планныг онаалдаларын 56 чолаачы болгаш 145 септекчи, а үш чылдың планын 45 бригада азы 736 чолаачы болгаш септекчи күүсеткен. Владимир Коноваловтуң, Юрий Ринастың, Рапсов Ягофаровтуң, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Юрий Зюзиниң, Виктор Арчумаевтиң, Владимир Прибытковуң удурткан бригадалары 4 чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен, социалистиг чарышты баштап турар мурнакчы бригадаларывыс ол. Үш чыл планын күүсеткеннерге Кызылдың № 3 АТБ-ден Михаил Петренко, Александр Лукин, Николай Путненко, Кызылдың пассажир АТБ-зинден Леонид Бойко, Юрий Малышев, Виктор Тусин, Хову-Аксының АТБ-зинден Валерий Кушик, Юрий Попков, Владимир Дэка болгаш оон-даа өске хөй-хөй мурнакчыларывысты хамаарыштырып болур.

Шалыпчы күш-ажылдың чылында алган социалистиг хүлээлгезин — 1978 чылдың планын 9 айлар дургузунда бистиң коллективтиң чүък автомашиналарының 115 чолаачылары, автобус, таксомотор чолаачыларындан 7 кижи болгаш 100 септекчи чединишкиннинг күүсеткен. Оларның аразында Хову-Аксының АТБ-зинден Фёдор Сироткин, Виктор Гондаренко, Анатолий Ведманов, Минусинскиниңден чолаачылар Владимир Мясников, Виктор Елфимов, Владимир Алцман, Николай Владимиров, септекчилер Шамиль Халлиулин, Анатолий Старовойтов, № 2 АТБ-ден чолаачылар Николай Сорокин, Илья Захаров, Альберт Мартынов, № 1 АТБ-ден Анатолий Галайко, Александр Кравцов, Борис Крыцин болгаш оон-даа өске мурнакчылар бар.

Эргелелдиң бүдүрүлгелеринде пассажирлерни хандырарының бедик культуразы дээш социалистиг чарыш калбарган. Ол чарышта автобус чолаачыларындан 280 кижи, таксомоторларнындан 60 чолаачы хаара туттунган. Бир маршрутка «пассажирлерни хандырарының культуразының талазы-биле үлегер-көргүзүглүг маршрут» атты тывыскан. Ол дээрге Хову-Аксының АТБ-зиниң чолаачыларының харылап турары № 2 маршрут-тур. Автовокзалдарның болгаш пассажир автостанцияларының коллективтери «Шынарның беш чылынга—пассажирлерни үлегерлиг хандырары дээш» девизтиг ажылдап, чарышта киржип турарлар.

Чарыштың ачызында чолаачыларның, кондукторларның ажылы, оларның пассажирлерге хамаарылгазы экижээн, күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыккан, бүдүрүлгениң көргүзүглери бедип турар. Пассажирлерни хандырарының бедик культуразы дээш чарышка Кызыл АТБ-зинден Юрий Деревягин, Виталий Тутатчиков, Хову-Аксының АТБ-зинден Станислав Янковтуң бригадазы, Чадааныңындан чолаачылар Дары-Сүү Ондар, Сергей Уюсов, Лен-оол Монгуш олар чединишкинниг ажылдааш, тиилекчи болуп турарлар. А Сарыг-Септиң, Хову-Аксының автостанцияларының коллективтери «пассажирлерни хандырарынга үлегерлиг» деп атты чедип алганнар.

Амгы үеде автотранспортчуларның чугула сорулгазы — республиканың улус ажыл-агыйынга чугула хөй санныг янзы-бүрү чүъктерни Абаканның, Минусинскиниң, Абазаның демир-орук станцияларындан сөөртүрү болур. Саян артындан хүн бүрүде-ле 1700 тонна чүъктү автотранспорт эргелели сөөртүрү көрдүнген. Ол сорулгаларны күүседири дээш автомашиналарның техниктиг белеңин, шугумче үнерин көвүдедирин, ажыл чок апаа турарын, машиналарның куруг маңнаарын кызырарын чедип алыры бистен негеттинер-дир. Ол сорулгаларывысты күүседиринче бүгү күжүвүстү салып ажылдаар бис.

В. ПАРУНИН,
Тываның автотранспорт эргелелиниң начальниги.

АК-ДОВУРАКТЫҢ ЧОЛААЧЫЛАРЫ

Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинадының транспорт цегиниң дыка хөй чолаачылары, механизаторлары болгаш септекчилери онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнгеннер. Олар алган хүлээлгелерин күүседир дээш аразында социалистиг чарышты калбартып, күжениишкиннинг ажылдап турарлар. Беш чылдың эгезинден эгелээш планны ажыр күүседип, үени мурнап ажылдап турар мурнакчылар көвүдээн. Оларның аразында аар чүък сөөртүр БелАЗ-тар чолаачылары Г. Карпов, Н. Чернышов, О. Преде, А. Оськин, В. Кожанец, К. Лаптев, Ч. Ооржак, А. Чымба болгаш өскелер-даа онза шылгараан. Ажылга кызымаккай болгаш ак сеткилдиг чорук, бүгү күжүн берип ажылдаар дээш чүткүл, машина-техникага камныг чорук оларга чединишкиннинг ажылдаар арганы берип турар.

Оларның ажылга чедип алган бедик темпизи болгаш оон деңдески чоруу кошкавайн турарын демдеглээри өөрүнчүг. Чижээ, цехте 17 чолаачы ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн үш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткени-биле уткааннар. Социалистиг чарыштың доктаамал тиилекчизи, мурнакчы чолаачы Григорий Карпов беш чылдың эгезинден бээр пландаа ажыр 1200 муң тонна даг массазын сөөрткен, ам 1979 чылдың декабрьның үлүүнде ажылдап кирипкен.

Чолаачылар Н. Чернышов, О. Преде, В. Кожанец, С. Туровец болгаш оон-даа өскелер беш чылдың дөрткү чылының планын күүседиринге чоокшулаанннар. Цехтиң 15 чолаачылары, оларның аразында А. Драчёв, А. Чымба, Ч. Ооржак, И. Губерт, Н. Миронов олар бо чылдың планын база доозар четкеннер.

Кижи бүрүзүнүң кызымаккай күш-ажылы бүгү коллективтиң чединишкиннерин көвүдеткен. Ол дугайын цехте коммунист Семён Михайлович Туровецтиң удурткан № 4 чолаачылар бригадазының чижээнден көрүп болур. Бригада кежигүннери бригадиринге деңнежир дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Оон түңнелинде бригада беш чылдың эгезинден бээр 4 миллион 373 муң тонна даг массазы сөөртүр планныг тургаш, херек кырында 2 чыл 9 ай дургузунда 4 миллион 557 муң тоннаны сөөрткен. А. Н. Прохоренконуң удурткан БелАЗ-тар чолаачыларының бригадазы база бедик көргүзүглерлиг.

Ай бүрүзүнде даалгазын ажыр күүседип келген Г. И. Кудрявцев удурткан № 2 колонна социалистиг чарышка бирги черни быжыы-биле ээлеп турар. Олар эрткен тос айларда планга немей 20500 тонна даг массазын сөөрткен. Ол ышкаш цехте А. И. Степановтуң удурткан септекчилер база эки көргүзүглерни чедип ап турар.

М. ООРЖАК.
Ак-Довурак хоорай.

«Сельхозтехниканың» районнар аразының Кызыл каттыжыышкынының автотранспортчулары ССРЭ Конституциязының бир чыл оюн болгаш профессионал байырлалы — Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүн төлептиг уткааннар.

Бригадалар аразының социалистиг чарыжынга Виктор Николаевич Абрамовка удурткан комсомолчу-аныяктарның чолаачылар бригадазы мурнуку одуруга чоруп турар. Бригаданың он ийи кежигүннери шуптузу келир чылдың үлүүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы бриганың удуртукчузу В. К. Абрамов рейсче чоруптарының мурнуу чарыында.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

НОЯБРЬ 7-ДЕ

«Тыва сут тудуг» трестиң ажылдакчылары онгу беш чылдың үшкү чылында бедиткен хүлээлгени алган. 1978 чыл эгелеп турда, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның совет улуска Чагаазын таныштырааш, бистиң трестиң коллективи социалистиг чарышты улам калбартып, ону участоктар, бригадалар, цехтер болгаш тус-тус кижилер аразынга тодаргай организастаарын шиитпирлээн. Тресте партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары социалистиг чарышты бедик деңнелге организастап чоруткаш, багай эвес түңнелдерни чедип алган. Автотранспорт бүдүрүлгези көскү чединишкиннерлиг болган. Ажыктыг болгаш шынарлыг чоруктуң беш чылының үшкү чылының тос айларының дургузунда улус ажыл-агыйынга 690 муң тонна чүъктү сөөртүр планын херек кырында 768 муң тонна кылдыр күүсеткен. Ол ышкаш 21 миллион тонна-километрни эртер турган болза, планның күүселдези 22 миллион 576 муң тонна-километр болган. Ол дээрге бистиң АТБ-ниң улуг күш-ажылчы чединишкини-дир. Оон түңнелинде автотранспорт бүдүрүлгези бо чылдың үшкү кварталында республиканың автотранспорт бүдүрүлгелериниң аразынга социалистиг чарыштың ийиги черин болгаш Кызыл хоорайга — бирги черни чаалап алган.

Ол күш-ажылчы тиилелге дээрге бистиң АТБ-ниң колонналарының, бригадаларының болгаш тус-тус чолаачыларының аразында чарышты дээштиг кылдыр организастааның ачызы-дыр. Бистер «Тыва сут тудуг» трестиң автобүдүрүлгезиниң ийиги колоннзының МАЗ-503 самосвалдар чолаачыларының бригадазында ажылдап турар бис. Бистиң бригада онгу беш чылдың үшкү чылының тос айларының түңнелдери-биле алыры, элээн чединишкиннинг ажылдаан. Ол болза Улуг Октябрьның 61 чылын болгаш Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүн күш-ажылчы чединишкиннер-биле уткуур дээш бистиң кижи бүрүзүнүң кызымаккай ажылының түңнели болур.

Бригаданың кежигүннери шуптузу онгу беш чылдың сөөлгү 1980 чылының планын бо чылдың ноябрь 7-ден эгелеп күүседип кириптер дээш ажылдап турар. Бистер сөглээн сөзүвүске ээ боор шыдаар бис.

Чединишкинниң үндезини күш-ажылды шын организастаары, автомашиналарның ажылче үнериниң коэффициентизин улгаттырары, графикти хажык чок күүседири болгаш автомашиналарның апаа турар чоруун кызырары боор турар. Оон аңгыда мурнакчы дуржулганы ажыглаары база улуг идиглиг боор турар. Бистиң бригадада хөй чылдарда ажылдаан, улуг дуржулгалыг чолаачылар эвээш эвес. Оларга бригадиривис В. Котельников, В. Столбов, Н. Князев, К. Картанков дээш өскелер-даа хамааржыр. Олар шуптузу бо чылдың планын күүсеткен, 1979 чылдың үлүүнде ажылдап турарлар. Мен бодум база-ла 1979 чылдың декабрь айының планын күүседип кирипкен мен.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң кедээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында шиитпирин амыдыралга боттандырарынга үлүүвүстү киирер бис. Амгы үеде бистер республиканың суггарылга системаларын тургузарынга эргежок чугула чүъктерни сөөртүп турар бис. Ылангыя бистиң трестиң демир-бетон кылыгларын чогуур черлеринге чедирери чугула боор турар.

А. КАЗАНЦЕВ,
чолаачы.

Онгу беш чылдың үшкү чылының тос айларының түңнели-биле «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазы хоорайның автотранспорт бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжынга бирги черни алган. Ук коллектив СЭКП Кызыл хооркомунуң болгаш хооркүүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Коллектив бирги черни дөрткү кварталда кымга-даа бербес дээш кызымаккай ажылдап турар.

ЧУРУКТА: автобаазаның мурнакчы чолаачылары (солагай талазындан оң талазынче): М. Сорокин, Н. Синадубов, А. Афанасьев, В. Атяшев, Н. Назаров, В. Баутин. Олар үшкү кварталда үш чылдарның планныг даалгазын күүседипкеш, бо хүннерде 1979 чылдың үлүүнде ажылдап турарлар.

«Тыва кобальт» комбинаттың автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүн күш-ажылчы чединишкиннер-биле уткуп турар. Олар руда болгаш оттулар чүүл сөөртүрүнге эки түңнелдерлиг. Онгу беш чылдың үшкү кварталында дыка хөй чолаачылар үш чылдарның планныг даалгазын күүседипкеннер. Оларның аразында хоочун чолаачы Сүге Салчакович Чанзаң база бар. Ол ук бүдүрүлгеге черинде моон-биле чээрби чыл ажылдап турар. Дуржулгалыг чолаачы «Каа-Хем» разрезтен хөмүр-даш сөөртүп турар. С. С. Чанзаң чамдык хүннерде ийи рейсти кылып турар. Бо хүннерде ол келир чылдың планныг даалгаларын күүседип турар.

ЧУРУКТА: чолаачы С. С. Чанзаң.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭН

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкому 1978—1979 чаа өөредилге чылында политиктиг, экономиктиг болгаш комсомол өөредилгелерин бедик деңнелге чорудар дээш чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Партия райкомунуң бюрозунга, парткомнарның болгаш бюроларның хуралдарынга чаа өөредилге чылының четчелээшкинин сайгарып көрүп, эрткен өөредилге чылында турган четпестерни чайладырының арга-сүмелерин дугуржуп чугаалашкан. Бо чылдың октябрь 2-де баштайгы организастыг кичээлдерге СЭКП райкомунуң харыысалгалыг ажылдакчылары, райком болгаш партком кежигүннери олурушкан.

Өөредилге чылы «Мурнакчы», «Бай-Тал», «Кара-Хөл» совхозтарда, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында, райпо, тудуг организацияларында, школаларда болгаш өске-даа черлерде элээн организастыг эгелээн. Партия, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгелерден аңгыда совхозтар төптери суурларда агитквартиралар лайы-биле өөредилгелерни организастап тургускан.

Чаа өөредилге чылында бүгү хевирниң өөредилгезиниң 107 школаларында 2759 дыңнакчылар хаара туттунган. Оон иштинде 587 коммунистер бар. Партийжи өөредилгениң 59, экономиктиг өөредилгениң 28 болгаш комсомол өөредилгезиниң 20 школалары ажылдап турар. Эрткен өөредилге чылында «Бай-Тал» совхозка болгаш чамдык бүдүрүлге черлеринге экономиктиг өөредилге колдай берген турганы-биле партийжи өөредилгениң школаларының саны кызырылган турган. Бо өөредилге чылында ындыг чижектиг чазыг турбас. Чаа өөредилге чылында кайы-даа хевирлеринде ССРЭ-ниң чаа Конституциязын өөрениринче кичээнгейни углаттырган. 33 школалар сайзыраңгай социализмниң Конституциязын өөренир. Партия, профэвилел болгаш комсомол өөредилгезинде «СЭКП-ниң идеология ажылының эргежок чугула айтырыглары» деп эш Л. И. Брежневтиң номун өөренирин көрген. Амгы үеде өөредилгениң кайы-даа хевирлериниң бүгү-ле звеноларында СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарын калбаа-биле өөрединче пропагандистерниң кичээнгейин угландырган.

Чаа өөредилге чылында парткомнар болгаш партия организациялары пропагандистерни шилип алыр, оларны таарыштыр тургузарынче онза сагыш салган. Районда 104 пропагандистерниң хөй кезии дээди эртемниг. Экономиктиг өөредилгелерде кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин хаара тудкан. Пропагандистерниң 79,8 хуузу коммунистер болуп турар.

Өөредилге чылынга белеткел ажылдарын «Мурнакчы» совхоз, районнуң бот-орулгажарылгалыг септелге-тудуг участогу, райпо болгаш өске-даа чамдык организациялар эки чоруткан. Ында кичээл эрттирер черлерни, кызыл-булуңнарны өөредилге эгелээриниң мурнунда-ла дерип белеткээн. Дыңнакчыларның өөрениринге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Пропагандистер өөредилгеге херектиг номнарны, көргүзүг материалдарын тып ап, өөредилге программазы-биле баш бурунгаар таныжканнар.

Хөй чылдарда пропагандистеп келген болгаш ук ажылга арга-дуржулгазы улгаткан эштерни мактап, маңаа оларның адын адаары артык эвес. Ындыгларга С. Д. Хөвалыг, А. Х. Доржу, А. П. Дамдын, Х. Х. Сендажы, Ч. А. Ондар дээш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Өөредилге чылын организастыг эгелээр болгаш өөредилгени шынарлыг чорудары-биле чамдык кылдынган ажылдарга чергелештир чедир шиитпирлеттинмейн турар база чедир кылыр ажылдарның барын миннир апаар. Чижээлээрге, «Тээли» совхозтуң төвүнге, Найырал салбырынга болгаш «Кара-Хөл» совхозтуң Делег-Хөлга кичээлдер чогуур үе-шаанда эртпейн турганы илерээн. Ол ышкаш чамдык парткомнар, партия организациялары кичээл эрттирер өрээлдерни тускайлаар, ону дыңнакчыларга таарымчалыг кылдыр дерип, шимээринче чогуур кичээнгейни салбайн турар. Чамдык совхозтарның малчыннар турлагларында кичээл эрттирер кызыл-булуңнар чок, бар черлерниң кызыл-булуңнарын мынчага дээр септевээн. Оларга «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының Шат болгаш Эдер-Куй бригадаларының төптерин хамаарыштырып болур. Мурнуку чылдарда кичээлдерни малчыннарның бажыңнарынга эрттирип турган болза, бо чылын база-ла ындыг болурунуң кырында келген. Бо ажыл-агыйның удуртукчулары ук бригадаларның төптерин тудар айтырыгны дарый шиитпирлээри чугула. Чамдыкта стол, сандайлары, көскү агитациязы четчир эки кызыл-булуңнарда чүве бижиир самбыра чок болур таварылгалар тургулаан. Мындыг байдал пропагандиске-даа, дыңнакчыларга-даа дыка эпчок апаар. Одаар чүүл чок болганындан чамдык кызыл-булуңнар хагдынып, кичээл үстүр чоруктар тургулаан. Өөредилгеге хамаарышкан бо чижектиг четпестерни дарый эдип, дыңнакчыларга таарымчалыг байдалды тургузары удуртукчу бүрүзүнүң, партия организацияларының хүлээлгези дээрзин утпаза чогуур.

Б. БАРБА,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

МАРТТЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Наезжих Вера Михайловна республика типографиязының өрүлге цегинде 22 чыл ажылдап турар. Ол ажылдап келген чылдарының иштинде онаашкан планын үргүлчү ажыр күүседип, бүдүрүлгениң мурнакчыларының одуруунга үргүлчү туруп келгеннерниң бирээзи. Онгу беш чылдың үш чылының планын Вера Михайловна хуусаадан эрте күүсеткеш, ам 1979 чылдың март айының үлүүнде ажылдап турар. Хүн бүрүнүң ажыл нормазын хоочун өрукчү шалыпкын болгаш эки шынарлыы-биле күүседип, өске эш-өөрүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп турар. Ол эрткен сентябрь айның планын 105 хуу күүседир хүлээлгелиг тургаш, а херек кырында 115 хуу күүсеткен. В. Наезжихтиң мергежил-дуржулгазы байлак, ол бешки разрядтың ажылчызы.

Вера Михайловна өрүлге цегинде аныяктарның дагдыныкчызы хүлээлгезин эки күүседип турар. Оон өөреткени аныяктардан планын ажыр күүседип, эки ажылдап турарлар-даа бар.

Бодунуң кызымак ажыл-ижи-биле Вера Михайловна коллективтиң хүндүткелин чаалап алган. Бүдүрүлгениң мурнакчызы Вера Михайловна 1978 чылдың планын база чединишкиннинг күүседир дээш күжениишкиннинг ажылдап турар. Октябрьның планын хоочун ажылчын чогуур хуусаазындан 4 хонук эрте, 27-де күүседир хүлээлгелиг. Ол сөзүн ээлээн, айның планы чединишкиннинг күүсеттинген.

О. ОПЕЕН.

КҮҮСЕТКЕН

Кызылдың № 4 столовазының коллективи эрткен үшкү кварталда 211 муң рубльдиң продукциязын сайгарар турган, 219 муң чедирип, планын 104 хуу күүсеткен. Столованың директору В. В. Сычёва ажылды эки организастап турар.

Столованың ажылдакчылары М. Ф. Путненко, В. И. Логинова, Н. Я. Юшкова, М. Е. Феоктистова олар онаашкан ажылынга ак сеткилдиин көргүзүп өскелерге үлегер-чижектиг боор турарлар. Кызылдың № 4 столовазының коллективи бүгү совет улус-биле бир демей Улуг Октябрьның 61 чылын төлептиг уткуур дээш улам күжениишкиннинг ажылдап турар.

БИСТИҢ КОРР.

ШЫН — 4-кү арын ● 1978 ч. октябрь 29

ТЫВАНЫҢ КОМСОМОЛ ШАҢНАЛЫНЫҢ ЛАУРЕАТТАРЫ

«1978 чылдың литература болгаш уран чүүл талазы-биле Тываның комсомол шаңналын тыпсырының дугайында» доктааалды ВЛКСМ обкомунуң бюрозу хүлээп алган.

Чогаалчы **Светлана Козловага** «Арга өттүр чырык» деп шүлүктер чыындызы, чурукчу **Сарыг-оол Сааяга** «Кедээ хөгжүмчүлер» болгаш өске-даа чуруктары, композитор **Дамба Хүреш-оолга** «Студент тудугжу отряд» деп ырызы, артист **Дадар Барынмаага** «Мөөрей» деп шииде Назиниң ролюн чедиишкинниг ойнааны дээш база аныяк чурукчу **Надя Рушеваага** (мөчээн соонда) Тываның комсомол шаңналының лауреаттары деп хүндүлүг аттарны тывыскан.

УРАН ЫРЛАР КУТТУЛЗУН

Тываның күрүне филармониязының чаа концерт сезону бөгүн ажыттынып турар. Ол болуушкунга тураскаадып, кандыг-кандыг күүселделер болурун база коллектив кандыг чаа программа-биле ажылдаарын чугаалап бээрин Тываның күрүне филармониязының директорунуң оралакчызы Сергей Епифанович ЛИФАНОВТАН бистиң корреспондентивис дилээн. Ооң харыызын моон адаанда парладывыс.

— Тываның күрүне филармониязының бо чылдагы чаа сезонунуң ажыдыышкынны төөгүлүг болуушкун — Ленинчи комсомолдуң 60 чылы-биле капсырлашкан. Бистиң коллектививистиң кежиигүннериниң хөй кезии аныяктар болганда ол таварылга ийи дакпыр байырлал болуп турар.

Чаа сезонунуң ажыдыышкынының үезинде бистиң сценавыска аалчылар оюн көргүзүп эгелээн. Олар бистиң келир үевис—чаштарны утпааннар. «Хөглүг калейдоскоп» деп эстрада-цирк көргүзүгнү бичиилер бөгүн-не көрүп эгелээрлер. Ооң программазында «Ызырар сандай», «Илбичилерниң, иллюзионистерниң болгаш аттракционнарның делегейи», «АБВГД-лээшкин» деп көргүзүглер болур. Бо оюнну уруглар садтарында чаштарга болгаш эге класстарның өөреникчилеринге таарыштырган. Ооң программазын сурагдыг клоуннар Кузья биле Петюлькин башкарып турар.

Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга тураскааткан «Алдын күс» деп концертти филармонияның сценазындан көрүкчүлер база бөгүндеп көрүп эгелээр. Ооң программазында «Чечектер» деп ыры-хөгжүмнүг ансамбльдиң көргүзүглери бар. Цирк артистери, РСФСР-ниң алдарлыг артистери Елена Амвросева биле Георгий Шакиин боттарының уран талантызын чонга бараалгадыр.

«Ромэн» деп цыган театрның артистери база бистиң республикада аалдап келген. Ооң «Фестиваль» ыры-хөгжүм ансамблиниң концерти бо айның төнчүзүнге чедир филармонияның сценазынга чаңгыланыр.

Тываның күрүне филармониязының бодунуң артистери үш бөлүкке куваттынган. «Отчугаш» бөлүү бо хүннерде Тываның девискээринде чок. Ол Чита облазында концерт көргүзүп чоруп турар. Ооң чаштарга таарыштыр тургускан программазында «Алчы-Кара болгаш Аңгыр-Чечек» ойнаарактар шиизи кэскү черни ээлээн. «Отчугаштың» артистери ол черлерниң чонунга, оон ангыда Амур областың ишчилеринге боттарының уран талантызын бараалгаткаш, чаа чыл бүдүүзүнде төрээн Тывазынче ээп келир.

Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга тураскаадып, бистиң коллектив комсомолчу-аныяктарның «Аян» бөлүүн база организастап тургускан. Ыры-хөгжүмнүг бо ансамбль солун программалыг концертти белеткеп алган, бо хүннерде Тываның эң ырак районнарының бирээзи—Эрзин биле Тес-Хемче аъттаныпкан-нар. Ол 14 кижи составтыг бөлүктү Анатолий Сержиң-оол удурткан. Бо сезонда бистиң республиканың хоорай, суурларынга доктаамал аалдап баар бөлүк бо.

Ноябрьның 1-ден эгелеп «Гармония» бөлүү Саян ындынче ужуптар. Тываның күрүне филармониязының бо төлээлери РСФСР-ниң хоорайларынга бистиң республиканың чонунуң уран талантызын көргүзүп чедер. Олар бараан бүгү сезон дургузунда бистиң Төрээн чуртувустуң хоорайларын кезиирлер.

Чаа сезонда филармонияның артистери чаа күш-биле ажылдап кирипкен. Оларның сорулгазы чаңгыс — ажылчын ишчилерге боттарының уран талантызын бараалгатпышаан, оларның маадырлыг ажылын алгап мактаар.

ЧУРУКТА: «Аян» ыры-хөгжүмнүг ансамбльдиң киржикчилери күүселде үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АНЫЯК ҮННЕР

ХАР

Хар-даа чаапкан.
Хамык чүве агарарган:
Шаарарган аргалар-даа,
Чаттып баткан хову, шөл-даа...
Агаар арыг,
Амдыызында соок-даа дүшпээн.
Дыка шөлээн баскылаар сен:
Кыйырт-кыйырт, кыйырт-кыйырт.
Хар-даа чаапкан.
Кажан-даа хонгаш дона бээрге,
Хаак аъдың могаар эвес
Кадыр тейге чүгүлээр сен.

Н. ОНДАР.

НОМЧУКЧУ МЕН

Чаа солун көргенимде,
Сагыш-чүрээм амырай бээр.
Ажа тыртып, салдыкпайн,
Арай оожум номчуй бээр мен.
Чылдан чылче чагылгадан
Чыда калбас чагыкчы мен.
Шынныг чүүлге үндезилээш,
Чырыда бээр бижикчи мен.
Чүгле чаңгыс солун эвес,
Чүүл-бүрү сеткүүлдерни
Хостуг үе шактарымда
Холдан салбас номчукчу мен.

В. САНАА.

ЧАГЛААМ

Чагтан харны чеже күзүн
Чаптап дозуп турбадым дээр.
Чаражым мээ чеже катап
Чассып ойнап келбеди дээр.*
Ынчалза-даа башкы харны
Ынай када мени өөртүр.
Соок кыжын, эргимим дег,
Соккан чүрээм чылдыр эвес.
Чагтан харны бактап канчаар,
Часкы черни суггаргай аан.
Сарыым кыстың эргелеени
Часта, соокта чаглаам чүве.

М. МАДОН.

ӨӨРҮНЧҮГ УЖУРАЖЫЛГА

(Чечен чугаа)

Чечектелип орар чалыы Тывамның найысылалы — Кызыл хоорайга келген санымда албан-биле Н. Гастелло аттыг парктын эргип көөр чаңчылдыг мен. Сагыш-сеткилим мени ынаар чайгаар-ла тырта бээр. Чүге ындыызын черле орта билбес мен. Азы хөлбең ногаан шыргай арга-арыг иштинге, көктүг-шыктыг шынаа, ховуларга, кадыр-берт тайгаларга ойнап, хөй кадарын өскен малчын улустуң оглу болгаш ындыг ийик мен бе?

Бо удаада база-ла бойдустуң чаяалгазы-биле болу бүткен парктын магадап көрүп, чечектери хадып эгелей берген чодуурааларның чаъс соонда серин, шык агаар-биле холушкан чаагай чыдынга харамдыгып тыныпып, бодамышаан, шөлээн кылаштап чор мен.

— Ой, эжен! Экии!— дизе-ле, уткуштур келген аныяк оол менче холун сунду.

— Экии— дээш, танывазым оолдуң холун элдепсиниp туттум.

— Силерни дораан танып кагдым. Кажан келдиңер? Хандагайтыда хевээр силер бе?— деп мындыг.

— Бөгүн келдим. Хандагайтыда хевээр мен—деп, оолдун мээң чурттап турар черимден бээр айтырып, танып тура-рынга улам элдепсиниp харыыладым.

— Валя! Сээң амы-тынның ап, ханын берген акый бодур—деп ,чанында бичии оол чедип алган турган уруткэ көрду.

— Ындыг бе, Сергей?

— Ийе.

— Өөрүнчүг-ле ужуражылга-дыр. Силерниң дугайыңарда Сергей мензэ чугаалаап чүве, акый. Мензэ чедирген буянныг дузаңар дээш улуу-биле четтирдим. Ынчан силер эжиңер-биле хаңыңар бербээн болзуңараа, амылыг артарым бергедей берген турар — дей каапкарга, карактарының чажы бүлдендирижип келди.

Үш чыл мурнунда Өвүрнүн Хандагайты эмнелгезинге болган таварылга ол аразында сагыжымга кире дүжүп келди: эмнелгениң божудулга салбыры, кушетка кырында эриннери кадып, арны спазын дег, агарып калган, өлүг-биле дириглиң аразында тынартынмас чыдар аныяк уруг, чырык өртемчей кырынга төрүттүнүп келгенин чарлаан дег ындыкы өрээлден дыңналып кээп турар чаш уругнуң өткүт кышкызы; арын-шырайлары дүвүрээзинге алзып, шыңгыырай бергилээн, чай чок ажылдап, ыңай-бээр маңнажып, аразында далаш сүмележип каап чоруп турар ак-ак халаттарлыг эмчилер. «Эмнелгеге аныяк не зар божааш, хөй хан чидирген. Аныяк неңиң амы-тыны дээш демисел чоруп турар. Ханы бирги группаның донорлары бар болза, кончуг дүрген район эмнелгезинге чедип кээп, ханын бээрин дилеп тур бис»— деп чарлалды радиодан дыңнай тыртып кааш-ла чедип келген мендеп болгаш эжим Сандактан дорт хан кудуушкуну канчаар болганы, эмнелгеден үнүп кел чыдырывыста бир аныяк оолдуң:—«Силерге улуу-биле четтирдим»—деп, холдарывыс тудуп турганы бодал-сагыжымга шывараш кылдыр чуруттунуп эрти.

Уруг бүлдендиржип келген карактарының чажын аржыылчыгаш-биле чода туткулааш, хүлүмзүрүүрүн оралдашпышаан, уламчылады:

— Ынчан бергедеп божаан оглум бо ышкажыл. Ам удавас үш харлаар—дээш, менче кайгап турган бопугур чаактарлыг, улуг кара карактарлыг лаптанчыг төлүнүң бажының дүктерин суйбай туткулады.

— Мөңгүн-Тайгадан Чадаанада ава, ачазы сугже машинага кел чыдырывыста орук ара эъди аарып, Хандагайты безин четпейн чорувуста божааш, ынчап барган кижи болбазыкпе. Силерниң ачыңар-биле дириг арткан. Берге үеде бисте дузалап, оглумнуң авазының амы-тынын ап, арыг ханыңарны бергениңер дээш четтирдивис. Силерниң чедирген дузаңарның ачызын кажан-даа уттас бис—деп, чарлып чоруп тура, Сергей сеткилиниң ханызындан сөгледи. Эвээш-биче-даа болза кижилерге буян чедирип, ачы-дуза көргүзүп чорууруумга, ону үнелээн чылыг сөстерни дыңнааш, сеткил ханып, өөрүвүшаан, оруум уламчылап чоруптум.

М. ЭРЕС-ООЛ.

НЕПТЕРЕТСЕ

Тыва хөгжүм херекселдериниң дугайында чугааны моон мурнунда-даа чорудуп турганын номчуп келдим. Бо талазы-биле чамдык шиитпирлер-даа хүлээп алдынган чүве боор. Бистиң Тес-Хемде бо айтырыг база-ла чедимче чок шиитпирлеттинип турар. Мээң санаалым болза тыва хөгжүм херекселдерин бүдүрүп кылыр, оларга аныяк-өскенни ойнадып өөредири. Оркестрлер-даа тургузуп болур арга черле бар.

Бо күзүн бистиң Самагалдай суурга чогаалчы Светлана Козлова болгаш Улусчу чогаадылга бажыңының ажылдакчызы, бот-тывынгыр композитор Донгак Шактар олар чорааннар. Светлана Владимировна бодунуң чогаал ажылы-биле бисти таныштырган. Ол беш номнуң автору, ам мырыңай чоокта чаа Тываның комсомол шаңналының лауреады база болганын дыңнадывыс.

Бот-тывынгыр композитор Донгак Шактар тыва хөгжүм херекселдерин сайзырадып хөгжүдер, ону чоң ортузунга тарадып нептередир, аныяктарга өөредир дугайында бодунуң бодалдарын илередип чугаалааны солун болду.

Тыва хөгжүм херекселдерин кылып билир кижилер хөй чораан, олар ам-даа бар. Бодумнуң көргеним бир чижекти киирип көрейн. Ынчап бичии мен. Бистиң кожавыс Самдар Лакпа дээр ашак чораан. Ооң өөнден, ылаңгыя кыжын, улуг, биче чоң узүлбес. Оларны ынаар кандыг сорунза тыртып турган деп бодаар силер? Ол өгден хөгжүмнүң таалапчыг аялгазы дыңналып кээп турар чүве. Ол бодунуң кылып алганы чадаганынга болгаш кулузун хомузунга ойнааш олуруптарга, шыпап-ла кижи омакшып кээр турган.

Ол ыргаанның дугайында база бир мындыг төөгү чугаа бар. Шагда чүве-дир, аныяк чоруур шаанда ону дүжүметтер бир-ле шоолуг эвес херек ужун кара өгге олуртуп каан. Ону хөгжүмчү кижи деп дыңнааш, улуг дүжүмет келдирип келгеш ойнаткан. Лакпа баштай хөглүг, ооң соонда килеңниң аялгаларын ырлады бээрге дүжүмет чоорту-ла суларай берген дижир...

Башкы исти соңгаргызы базар. Ынчангаш ыргааның оглунуң уруу Лакпа Каракыс ам О. Шынааның Культура бажыңының баянизи болуп ажылдап турар.

Ө. ЧИҢМИТ.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

АНАТОЛИЙ КАРПОВ МОСКВАДА

— Дөрт ай эрткениниң соонда төрээн черимге база катап ээп келгенимге улуу-биле өөрүп тур мен. Бо онза чылыг уткуушкунга сеткилим хайныгып тур. Бодунуң хүлээлгезин күүсеткен кижиниң өөрүшкүзү-биле амырап тур мен.

Филиппинниң Багио хоорайга күжениишкиниң болгаш чидиг маргылдаага шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону атты камгалап алганының соонда Москваже октябрь 26-да эртен ээп келгеш, Анатолий Карповтуң баштайгы сөстери ындыг болган.

Шак эрте-даа болза Шереметьево аэропортка ам делегейниң ийи дакпыр чемпионунга байыр чедирер дээш элээн каш чүс москвачылар чыглып келген. Ында Анатолий Карповтуң ада-иези, төрелдери, өңнүктери, найысылалдың спорт болгаш шыдыраа талазы-биле хөй-ниитизиниң төлээлекчилери, спорт удуртукчулары бар болган.

Оркестрниң үнү чаңгыланып, спорт ниитилелдериниң өннүт туктары хатка кииcкип турган болгаш үр үеде болган маргылдаага могап турупкан чемпионну өөрүшкүлүг хүлүмзүрүүшкүннер, куспактаашкыннар, хол тудуушкуннары-биле, чечектер-биле уткаан...

Самолёттуң чадазының чанынга парлалга конференциязы эгелээн. Могап турупкан болза-даа журналистерниң хөй санныг айтырыгларынга Анатолий Карпов күзелдиг-биле харыылап берген.

— Маргылдаа Москвадан кончуг ырак черге болган, ынчалза-даа Төрээн чуртуңуң сагыш салыышкынын болгаш деткимчезин үргүлчү аңаа ап турган бис. Совет делегацияның адресинге хөй санныг байырлыг телеграммалар кээп турган. Тиилелге-биле мензэ ээзи-биле база чүректиң ханызындан байыр чедирген болгаш мензэ чаа чедиишкиннерни күзээн СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң телеграммазын алган хүнүм мензэ эң-не өөрүшкүлүг хүн болган. Бодумнуң амгы тиилелгемни Ленинчи комсомолдуң алдарлыг 60 чылынга тураскааттым.

Ужуражылгага чүве чугаалааш, ВЛКСМ-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Александр Колякин тиилелгени чедип алыр дээш шудургу болгаш тура-соруктуг чоруу дээш Анатолий Карпов ВЛКСМ ТК-ның «Спортчу эрес-шудургу чоруу» деп Хүндүлүг демдээ-биле шаңнаткан деп дыңнаткан.

Карповтуң чедиишкини —ол болза элээн каш миллион кижи чедип турар чүгле совет шыдыраачыларга эвес, харын спортка бүгү сонуургалдыгларга, бистиң бүгү улузувуска белек болур деп, Карпов-биле кады ужуп келген, ССРЭ-ниң шыдыраа федерациязының даргазы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ужудукчу-космонавт Виталий Севастьянов онзалап демдеглээн.

Чыылганнарга чүве чугаалааш, Анатолий Карпов мынча дээн:

— Маргылдаага удуп алыры белен эвес болган. Дыка-ла могап турупканым билдингир, ынчангаш Буэнос-Айреске болур бүгү-делегейниң шыдыраа олимпиадазынга ойнавас мен. Ынчалза-даа «ойнап турар чемпион» бооп артар мен. Келир чылдың частан бээр база катап ойнап эгелээр мен. Делегейниң шыдыраа федерациязының конгрезинге Аргентинага баарым чадавас. Аңаа чижээлээрге, делегейниң бирги чери дээш дараазында болур маргылдааның чурумун чугаалажып көөр. Бо чылын ону шуут-ла тондур ажылдап кылбас боор деп бодаар мен. Ол чурумну келир чылын бадылаар.

А амдыызында делегейниң шыдыраа олимпиадазынга ССРЭ-ниң шилиндек командазында бодумнуң эштеримге чаңчыл болган тиилелгени күзедим.

(СЭТА-ның корр.).

БАЗА КАТАП ИЙИГИ ЧЕРДЕ

Гимнастикага делегейниң бирги чери дээш XIX чемпионат Страсбургта болуп турар. Ол улуг спортчу байырлалда 33 чурттарның эң шилиндек спортчулары киржип келген. Маргылдааның байырлыг ажыдыышкынының соонда команда талазы-биле бирги чер дээш спортчу демисел эгелээн. Чемпион ат дээш демиселге Совет Эвилели биле Япониянын шилиндек командаларының гимнастары маргышканнар. Маргылдааның түңнелинде Японияның командазы ниитизи-биле 579,85 баллды алгаш, алдын медальдың эдилекчизи болганнар. Совет гимнастар 578,95 баллдыг болуп, база катап ийиги черни ээлээннер. Моон мурнунда болган чемпионатка совет спортчулар база ийиги черни алган турганнар. Герман Демократтыг Республиканың спортчулары үшкү черде.

Совет уруглар херээжен гимнастар аразынга бирги чер дээш болган маргылдаага шылгарааннар. Олар ниитизи-биле 388,75 баллдыг болганнар. Румынияның спортчулары — ийиги, Герман Демократтыг Республиканың командазы үшкү черлерде.

Херээжен спортчулар аразынга албан болгаш хүсели-биле күүседир программалыг маргылдааның түңнелинде Москва чурттуг Елена Мухина өскелерни мурнап турар. Румынияның шилиндек командазының капитаны, Олимпий оюннарының чемпиону Надя Команечи ам дээрезинде ийиги черде чоруп турар.

Гимнастиканың хөй хевирлеринге хуула бирги чер дээш маргылдаада Монреаль Олимпиадазының тулган чемпиону совет гимнаст Николай Андрианов өскелерни мурнап чоруп турар. Оон ниити баллы 116,6. Япон Эйдзо Кенмоцу ийиги черде. Делегейниң тулган чемпиону чораан япон гимнаст Сигеру Касамацу ам дээрезинде үшкү, шаңналдыг черни ээлеп турар.

(СЭТА-ның корр).

ОЛИМПИАДА ЭГЕЛЭЭН

Шыдыраага Бүгү-делегейниң олимпиадазы Аргентинаның найысылалы Буэнос-Айресте октябрьның 27-де эгелээн. Ол улуг маргылдаала 64 эр, 32 херээжен командалар киржип турар.

Олимпиаданың бирги турунда Совет Эвилелиниң херээжен шыдыраачылары Голландияның командазын 2,5:2,5:0,5 санга тиилээн. А бистиң эр улустуң командазы ам дээрезинде 1:0 кылдыр Ульстың командазын мурнап турар. Оларның ужуражылгазында үш салыг соңгаарлаттынган.

Херээжен шыдыраачылардан Венгрияның, Румынияның, Испанияның, Индияның, Англияның, Испанияның болгаш Австралияның командалары чаңгыс-даа аштырыышкын чок чоруп турарлар. Эр улустан Болгарияның, Англияның, Испанияның, Финляндияның командалары удурланыкчыларын 4:0 санга удуп алганнар.

Маргылдаа швейцар система-биле чоруп турар.

(СЭТА).

ДЫШТАНЫР ХҮНДЕ

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында хөй-нити организациялары дыштаныр хүннерни ажыктыг, солун эрттирериниче кичээнгейни салган. Чоокта чаа дыштаныр хүнде салбырда херээженнер чөвүлели болгаш комсомол организациязы дүшкен бүрү чыырынга болгаш суур чаагайжыдылгазынга шефтээшкинни организастааннар. Аңаа Кызыл-Даг суурнуң барык бүгү чурттакчылары киришкеннер. Хемчик болгаш Кызыл-Даг арыгларындан дүшкен бүрү чыырынга дыка хөй кижи киришкен. Бүдүн хүнде болган шефтээшкинниң түңнелинде 12 тонна 297 кг бүрүнү бөлгеш Мажалыктың инек фермазында сөөртүп дүжүрген.

Суурнуң кудумчуларында 117 дөс янзы-бүрү улуг, биче ыяштарны тарып олурткан. Шефтээшкин чоруп турар үеде «Чаңнык» деп хана солуну комсомол организациязының активчилери үндүргеннер. Аңаа эки ажылдаан кижилерни мактап, шеф үезинде болган чамдык четпестерни шүгүмчүлээн.

№ 6 агитквартира даргазы (Раиса Монгуш) 1 тонна 820 кг, № 4, 10 агитквартиралар (даргалары Чайкина Сүрүн, Чурукпан Шөмбүл) тус-тузунда 1,3 тонна 940 кг бүрүнү бөлүп сөөрткеннер. № 9 болгаш № 6 агитквартиралар суур чаагайжыдылгазының ажылынга эки ажылдааннар. Иргит Болатмаа, Александра Бинн-оол, Дарья Күжүгет, Чечек Күжүгет, Чечек Дамдынчап болгаш өскелер-даа ол хүн эң эрес ажылдааннар.

Б. САЛЧАК.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга бүргег хүн болур. Чамдык девискээрлерге улуг эвес хар чаар. Агаарның температуразы 2—7 градус, Кызылга 2—4 градус чылыг, чамдык черлерге 4 градус сооктан 1 градус чедир чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Опаа кичээнгей девискээринде» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыынды» 10.00, «Тайга хааның төнчүзү» 11.20, 13.10, 15.00, 17.00, 18.50, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дагжа-ла, барабан» 10.00, 12.00, «Трактористер» 14.00, 16.00, «Ада чок чорук» 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бопивурнун чүрээ» 10.00, «Тайгага сегирҗип алыышкын» 13.00, 15.00, 16.50, «Чиңге удазын» 18.40, 20.30 шактарда.

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Баштай ат салыр эрге» 9.30, 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кортик» 9.20, 11.00, 15.00, 16.40, «Опаа кичээнгей девискээринде» 12.40, 18.20, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тайга хааның төнчүзү» 15.00, 16.40, 18.30, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аныяк гвардия» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Тыва АССР-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозу болгаш «Тывасуг тудуг» трест Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри М. Б. Достак-оолдуң кадайы

Нина Федоровна АНИСИМОВАНЫҢ

элекке мөчээни-биле холбаштыр аваа болгаш оон өг-бүлезинге ханы кажыыдалын илергейлеп тур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.50—«Зарядкага чыскаалыңар!»
11.10—«Аныяктар дугайында ырлар».
11.30—«Будильник».
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!»
13.00—«Тоол аалдан келген». «Шевер Марья». Уран-чечен фильм. 2-ги кезээ.
14.00—«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар.
14.30—«Кедээге дамчыдылга».
15.30—«Эш комсомол».
16.00—«Оолдар таарыштыр чыглып келген». Чурттуң күш-ажылчы коллективтеринге тураскааткан бөлүктен.
16.30—«Делегей байдалы».
17.00—«Бөгүн — Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнү». РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң министри Е. Г. Трубицынның чугаазы.
17.15—«Силерниң чагааларыңар-биле». Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүнге тураскааткан музыкалыг программа.
18.00—Спортчу программа: футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады: ЦСКА—«Днепр» (Днепропетровск). ЦСКА стадионундан дамчыдылга: спортчу гимнастика талазы-биле делегей чемпионады. Херээженнер. Страсбургтан дамчыдылга.
20.20—«Кино аян-чорукчулар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
21.20—«Чаңгыс классчылар». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.55—«Чаагай орукче». Байырлалдыг программа. Төнгенде —медээлер.

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Чаңгыс классчылар». Уран-чечен телефильм. 1 болгаш 2-ги сериялары.
13.10—«Билдингир-даа бол, алдентиг». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар.
14.10—16.30—Чапсар.
16.30—«Кедээниң ажыл хүннери». Кинопрограмма: «Суурдан суур чедир», «Этология үндезининге», «Дангарииниң хүн демдеглели».

КЫЗЫЛДАН

17.30—Документалдыг фильм.
17.50—Телемедээлер.
18.00—«Найырал». Пропаганда редакциязының телепрограммазы.
18.30—«Шлягер». Улуг улуска мультфильм.
18.40—«Адрес: Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.40—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырның үлегерлиг ниити ырызының концерти. Удуртукчузу — РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Кутузов.
20.10—«Бедикче орук ара». Күрүнениң Моссовет аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. Автору — П. Устинов.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—Спортчу гимнастика талазы-биле делегей чемпионады. Херээженнер. Страсбургтан дамчыдылга.
00.15—00.50—Концерт. Программада В. Моцартының, Ф. Дювьениң чогаалдары. Ленинградтан дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.30—«Кылыр болгаш билир бол». Аныяк техниктерге дамчыдылга.
18.15—«Людвиг Ван Бетховен».
19.00—«Шүлүктерни номчуп тура».

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Мишка, Зоя, Сережа болгаш өскелер-даа». Телефильм.
19.50—20.20—«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2712.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00958

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 251 (10848) | 1978 чылдың октябрь 31, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

КЕЖЭЭКИ БОЛГАШ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ

Бистиң чуртувус бүгү-ниити эртем-билигниң делегейде бир дугаар чурту апарган. Кижи бүрүзүнүң билиг деңнелин бедидери — бистиң чуртувустуң экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң кол факторларының бирээзи. ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «Бистиң үевис—кайгамчык улуг эртем-техниктиг революцияның үези. Аныяктарның мурнунда боттарының билиг-мергежилин доктаамал бедидериниң сорулгазы кажангызындан артык чидии-биле тургустунуп турар».

Улус өөредилгезиниң бүгү талалыг хөгжүлдезинче Коммунистиг партия болгаш Совет чазак доктаамал сагыш салып турар. Аныяк өскенге билиглерни шиңгээдип алырының бүгү-ле оруктары ажык. Ам бисте бүгү-ниити ыяап-ла ортумак өөредилгени боттандырып эгелээн.

Аныяктарның бүгү-ниити ыяап-ла ортумак өөредилгезин боттандырып чорударынга кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларның ролю улуг. Кандыг-бир чылдагаан-биле ортумак эртем чедип албаан аныяктар бүдүрүлгелерге болгаш ажыл-агыйларга ажылдавышаан, боттарының өөредилгезин чедиишкинниг уламчылап болурунуң аргаларын бисте тургускан. Бистиң республикада ажылчын аныяктарның кежээки база турум болгаш бот-өөредилгелиг школалары ажылдап турар. Аңаа чыл бүрү хөй санныг ажылчыннар ортумак эртемни чедип ап турарлар. Эрткен өөредилге чылында он бирги классты 1502, сески классты 720 кижи дооскан. Школаның доозукчулары өөредилге-биле күш-ажылды чедиишкинниг холбап, ажыл-херээнге мергежившаан, өөредилгезин оон ыңай уламчылап, дээди болгаш ортумак тускай эртемни чедип ап, улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы участоктарында ажылдап турарлар.

Республиканың турум болгаш бот-өөредилгелиг школазы Тес-Хем, Эрзин, Өвүр, Кызыл, Мөңгүн-Тайга районнарының база Кызыл хоорайның төп өөредилге-консультация пунктузун хаара тудуп турар. Оларда ниитизи-биле өөредилге-консультацияның 29 пунктузун организастаан, оларның аразында социалистиг чарышты база чорудуп турар. Төп консультация пунктузунуң материалдыг баазазы быжыккан, эки дериттинген кабинеттер бар. Школа бо өөредилге чылынга база эки белеткенген, башкы кадрлар четчир. Мында өөредилге сентябрьда-ла эгелээн. Ынчалзажок өөреникчилерниң кичээлге кээп турары чаңгыс аай эвес, кичээл шагы үзер чоруктар бар. Октябрьның ортанга чедир чамдык хүннерде школага өөрензе чогуур кижилерниң чүгле 30—40 хуузу кээп турары илерээн. «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкыны ышкаш чамдык организациялар ажылчын аныяктарның өөредилгезин кичээнгейге ап турар, а ынчаарга хоорайның транспорт, тудуг организациялары ук айтырыгже кичээнгей салбайн келген. № 48 тудуг эгелели ышкаш улуг организациядан безин чүгле ийи-чаңгыс кижилер өөренип турар, херек кырында ында өөрензе чогуур кижилер эвээш эвес.

Бүдүрүлгелер-биле харылзааны школаның башкылар коллективи тудуп турар, а бүдүрүлгелерниң, албан организациязының талазындан беттиг дуза чедирип шыдавайн турар, оон уламындан өөреникчилер кичээлдерни үзүп, өөредилгезин уламчылавайн артып каап турарлар. Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгези—күрүне ужур-дузалыг улуг айтырыгларның бирээзи. Аныяктар өөредилгезин партия, профэвилел, комсомол органнары доктаамал контрольга алыр ужурлуг. ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң талазындан бо айтырыгже кичээнгейни углаттырары чугула.

Эрткен өөредилге чылының төнчүзүнде республиканың турум болгаш бот-өөредилгелиг школазында организастаан чарыштың түңнелин үндүрген. Эрзинниң Мөренде, Тес-Хемниң Чыргаландыда, Кызыл районнуң Сукпакта өөредилге-консультация пунктуларының ажылы багай эвес болган. Олар боттарынга хамаарышкыр ажыл-агыйлар-биле харылзааны эки тургускан, ынчангаш ажыл-херек түңнелдиг бооп турарының чылдагааны ында.

Өөредилге, эртем-билиг чедип алыры кижи бүрүзүнүң хуузунда херээ эвес, социал чугула айтырыг дээрзин аныяктарга билиндирбишаан, оларның өөреиринге бүгү талалыг деткимчени көргүзери, өөредилгени контрольга алыры черчерде хөй-ниити органнарының болгаш бүдүрүлге, ажыл-агый удуртукчуларындан негеттинип турар. «Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем» деп көрүлдени каш чыл улаштыр организастап келзе-даа, оон түңнелин чогуур өй-шаанда үрдүрбейн турар.

Шак мындыг четпестерниң уламындан аныяктарның кежээки болгаш бот-өөредилгезин организастап чорудуп турарында улуг четпестер бар. Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводу, № 741 КМК, Чөөн-Хемчиктиң «Алдан-Маадыр» совхозу ажылчын аныяктарның өөредилгезин кичээнгейге албайн келген. Шак ындыг байдалдан чайлаар дээш бо өөредилге чылында бир демниг ажылдаары негеттинип турар.

«ООЛДАР БОЛГАШ КЫСТАР! БИЛИГЛЕРНИ ШУДУРГУ ШИҢГЭЭДИП АЛЫҢАР, БОТТАРЫҢАРНЫ БЕДИК ИДЕЙЛИГ КЫЛДЫР КИЖИЗИДИҢЕР!».

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 61 чылы сөөнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларында ынчаар чугаалап турар. Аңаа харыы кылдыр «Аныяк кижи бүрүзүнге-ле —ортумак эртем» деп лозуңнуң амыдыралга боттанылгазын чедип алыр дээш бир демниг ажылдаары партия, совет, комсомол органнарындан, ажыл-агый болгаш бүдүрүлге удуртукчуларындан негеттинип турар.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН, АЖЫЛ ХӨЙ

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдары-биле болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ол Пленумга илеткели-биле таныжкаш база кодээ ажыл-агыйны хөгжүдер дээш кодээге капитал тудугну улам экижидер талазы-биле партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглеринге сорук киргеш, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның № 5 мехколонназының инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш ажылчыннары 1978 чылдың планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш улам күжениишкинниг ажылдап турарлар.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чылынга чедир онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгени бистиң мехколоннаның коллективи алгаш, ол сөглээн сөзүн ажыл-херекке боттандырар дээш күжениишкинниг ажылдааннар. Инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш ажылчыннар онгу беш чылдың үшкү чылының планын 9 айларда ажыр күүсеткен. Кереэ ёзугаар 725 муң рубльдиң ажылын кылыр тургаш, күүсеткени 780 муң рубль азы 107,5 хуу, бодунуң күжү-биле 559 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, 713 муң рубльдиң ажылын кылган, азы 118 хуу, совхозтарга 504 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылын кылыр тургаш, 130,3 хуу күүсеткен. Мехколоннаның коллективи тос айларда 200 олуттуг 2 клубту, 300—500 баш хой кирер 4 кажаалар ны, ийи-ийи аал чурттаар 6 бажыңнарны, бир аал чурттаар 1 бажыңны—ниитизи-биле 740 дөрбелчин метр чурттаглга шөлүн ажыглалга кирген. «Мөрен», Ленин аттыг совхозтарда 2 котельнаяның тудуун доосуп, ажыглалга кирген болгаш мехколоннаның ажылчыннарын чурттадыры-биле ийи аал чурттаар 2 бажыңны доозуп, 420 дөрбелчин метр чурттаглга шөлүн ажыглалга кирген.

КМК-ның планныг онаалдаларын күүседиринге мурнакчы бригадаларның болгаш тудугжуларның саны хүн-бүрү өзүп, оларның социалистиг хүлээлгени күүсединге улуг деткимчени берип турар. Коммунист Иван Наиниинің удуртканы тудугжу бригаданың көргүзүү эки, ай планын доктаамал ажыр күүседип, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Ол ышкаш Кава Бадының удуртканы тудугжу бригада база мурнакчы бригадаларның санынга кирип келген.

Мурнакчылардан ыяш белеткелинде Сат Мөңгүн-оол, ыяш дилер пехтен Беганкей Кошкар-оол, чолаачылардан Енвак Кан-оол, Юрий Ламажап, аныяк коммунист Кара-Сал Кыргыс-оол дээш ажылынга кызел-соруктуг ажылдап турарлар хөй.

№ 5 КМК-ның мурнунда салдынган турар сорулгалар улуг болгаш чыл төнчүзүнге чедир ажылдың шынарын экижидип, темпизин дүргедедип тургаш, «Нарын» совхозка общежитиени, бир аал чурттаар бажыңны, «Мөрен» совхозка база бир аал чурттаар бажыңны, «Чаа орук» совхозка ийи аал чурттаар ийи бажыңны, 3000 хойга семиртилге пунктузун, 500 хой кирер бир кажааны болгаш мехколоннаның тудуу—10 трактор, 5 автомашина кирер гаражты ажыглалга кирер.

КМК амгы үеде кышка белеткелдер ажылын чорудуп, ыяңгыя 1979 чылдың бирги кварталында тудар тудугларның белеткел ажылдарынче кичээнгейни угландырып, ону эгелей берген.

«Хемчеглер алдынып турза-даа, кодээ тудугнуң бүдүрүлге баазазы ам-даа кошкак. Ооң уламындан тудугнуң шынары куду болур, ооң хуусаазы узап, үнези улгадыр чоруктар болуп турар. Хөй санныг тудугларга капитал салыышкыннарны бызарадканының түңнелинде кодээ ажыл-агыйның ажыглалга кирер күчүлериниң планнары үстүп база доозулбаан тудугларның саны көвүдеп турар»—деп, СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга илеткелинге эш Л. И. Брежневтиң айтканы — бистиң районнуң тудугжуларынга база хамаарыжыр. Ону бистиң мехколоннаның тудугжулары ажыл-чорукте өөренип, кылган ажылының шынарынче кол кичээнгейни угландырарын, тудугларның ажыглалга кирер хуусаазын узамдыктырар чорукту болдурбас болгаш кодээниң ажыл-ишчилериниң өзүп орар негелделеринге дүүштүр тудуг ажылын чорудар дээш улам күжениишкинниг ажылдаарын хүлээнгеннер.

Ч. ДЕКПИШ-ООЛ.

Эрзинде № 5 мехколоннаның начальниги.

Эш Дмитрий Федорович УСТИНОВКА

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң көскү ажылдакчызы Силерге СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Силерниң 70 харлаан хүнүңерде изиг байыр чедирип тур.

Хөй чылдарда чурттаарыңарны, чаагай кадыкшылдыг болуруңарны база бистиң партиявыстың болгаш совет улустуң чаагай чоруу дээш үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгалыг болуруңарны Силерге чүректиң ханызындан күзедивис, эргим Дмитрий Федорович.

СЭКП Төп Комитеди	ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму	ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели

Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновка Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында болгаш дайын соондагы үеде чурттуң камгалалын быжыглаарда Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяалыг болганы дээш база төрүттүнгенинден бээр 70 харлааны-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Дмитрий Федорович **Устиновка Совет Эвилелиниң Маадыры** атты тывыспышаан, ону **Ленин** орден-биле болгаш «Алдын сылдыс» медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1978 чылдың октябрь 27.

Гроссмейстер А. Е. Карповту Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Спортчу чедиишкиннери болгаш совет шыдыраа школазын хөгжүдеринге улуг салыышкыны дээш гроссмейстер Анатолий Евгеньевич **Карповту Күш-ажылдың Кызыл Тук** орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1978 чылдың октябрь 27.

ТИИЛЕКЧИЛЕР

Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга холбаштыр чогаадыкчы аныяктар-биле театрлар ажылының Бүгү-эвилел көрүлдезиниң түңнелдерин үндүрген. Ол көрүлдени ССРЭ-ниң Культура министерствозу, ВЛКСМ ТК, Культура ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зы болгаш Бүгү-российаның театр ниитилелиниң баштаар чери чарлаан турган.

Ам чурттуң театрларында аныяктар коллективтерниң чогаадыкчы составының дөртен чыгам хуузу апарган. Талантылыг чаа-чаа артистерниң, режиссёрларның, ырлаачыларның, балетмейстерлерниң, чурукчуларның аттарын көрүлде илереткен. Театржы аныяктарның чедиишкиннери амгы үениң совет авторларының чогаалдарындан шиилерни тургусканы-биле кажок холбаалыг. Дагдынкчылар шинчээшкини — улуг салгалдың мастерлериниң боттарының байлак дуржулгазын чогаадыкчы аныяктарга дамчыдып бээри улам улуг-биле калбарган.

Чурттуң 24 театр коллективин үш чергениң дипломнары болгаш акша шаңналдары-биле Бүгү-эвилел көрүлдезиниң төп комиссиязы шаңнаан. Оларның аразында Ленинградтың С. М. Киров аттыг операның болгаш балеттиң үлегерлиг театры, Ленинградта Өйнаарактарның Улуг театры, ол ышкаш Свердловскиниң музыкалыг комедия театры, Белоруссияның шиилиг үлегерлиг театры, Москваның Ленинчи комсомол аттыг театры болгаш Латвий ССР-ниң Аныяк көрүкчүлер театры бар.

Чогаадыкчы аныяктарны кижизидер талазы-биле үргүлчү болгаш үре-түңнелдиг ажылы дээш чурттуң дыка хөй театрларын дипломнар-биле шаңнаан, а оларның коллективтеринге өөрүп четтиришкинни чарлаан. Театрларның чээрби алды артистеринге, чурукчуларынга болгаш режиссёрларынга «Чогаадыкчы аныяктарның Бүгү-эвилел көрүлдезиниң лауреады» деп атты тывыскан.

(СЭТА-ның корр).

АДАЛАРНЫҢ ХЕРЭЭНГЕ ШЫНЧЫ

Бурунгу хүн Кызылга дээр каан, аяс болган. Найысылалдың Ленин шөлүнге чыылган аныяктарының сагыш-сеткили база сергек, омак-хөглүг. Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң 60 чылынга тураскааткан байырлыг митингизинге киржир комсомолчулар эртен эртежик-ле чыглып келген.

Кызылдың дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң эң тергиин өөредилгелиг болгаш сагылга-чурумнуг студентилериниң, сургуулдарының, үлетпүр, бүдүрүлгелерниң мурнакчыларының, Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга уткуштур онгу беш чылдың баштайгы үш чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен аныяктар бригадаларының, коллективтериниң төлээлериниң холдарында кызыл туктар, транспаранттылар, байырлыг лозуңнар хөлбеңнээн. Ында «Коммунистиг партияга алдар!», «Ленинчи комсомол делгерезин!», «Адаларның херээнге шынчы бис» дээн сөстер кииским.

Үрер хөгжүмнүң үделгези-биле найысылалдың аныяктары чыскаалбышаан, Ленин шөлүнге келгеннер. В. И. Ленинниң тураскаалынга чечектерни хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының хоочуннары, Тываның комсомол организациязының хоочуннары, бүдүрүлгениң мурнакчылары салганнар.

Байырлыг митингини ВЛКСМ Кызыл хоорком унуң бирги секретары К. Д. Саагы-Балраа ажыткан. Ажыл-ишке, өөредилгеге чүткүлдүг-биле, кызымак күш-ажылы-биле, мергежилинге бердингени-биле салган сорулгазын чедиишкинниг күүседип, боттарының юбилейин төлептиг уткаан комсомолчуларның болгаш аныяктарның дугайында ол чугаалаан.

Найысылалдың аныяктарынга болгаш комсомолчуларынга изиг байырны СЭКП хооркомунуң болгаш хоркүүскомунуң өмүнээзинден СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары Б. П. Свиццов чедирген. Хоорайда партия организацияларының удуртулгазы-биле шалыпчы ажылдап турар аныяктарның чедиишкиннерин ол сеткил ханышкын-биле демдеглээн.

Хамааты дайынның хоочуну Михаил Иванович Пахомов чүве чугаалаан:

— Бистер Николай Островскийниң чаяакчылары бис. Ол үеде комсомолчулар аныяк Совет күрүнениң күчү-күжүн быжыглап, даштыкы интервентилерни өйтүр шаап, маадырлыг херектерни кылып турганнар. Ол дугайында Н. Островский «Кац канчап катканыл?» деп номунда тодаргай бижээн. Шынап-ла, каң чалбыыштыг ол чылдарда каңналып, дадыккан. Бо хүннерде комсомолчулар адаларның ол чаагай херээнге шынчы болуп, Төрээн чуртунуң чаагай чоруу дээш ажылдың кайы-даа участогунга барып, төлептиг үлүүн киирип, партия «Херек!» дээрге, комсомол «Белен!» деп харыылап турар — деп М. И. Пахомов сеткил ханышкын-биле чугаалаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, «Бичии черге» дайылдажып турганнарның бирээзи, амгы үеде республиканың Саң министерствозунуң ажылдакчызы Д. Г. Катруша сөс алгаш, фашистиг Германияга удур маадырлыы-биле тулчуп турган комсомолчуларның дугайында чугаалап, бо салгалдың аныяктары аңаа шынчы чоруун көргүзүп турарын демдеглээн.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты бистиң республикада эң баштай чаалап алган бүдүрүлгелерниң бирээзи—республика типографиязының ажылчыны, комсомолчу Татьяна Коршунова найысылалдың аныяк ажылчыннарының өмүнээзинден сөс ап, хоорайның комсомолчулары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга үлүг-хуузун киирип, моон соңгаар улам күжениишкинниг ажылдаарын илереткен.

Байырлыг митингиниң соолунде найысылал Кызылдың аныяктары болгаш комсомолчулары Лениниң чагыгларынга шынчы болурун, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чаа-чаа тиилелгелерже улам бурунгаарлаарын дангыраглааннар.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТАРДА: байырлыг митингиниң киржикчилери; Хамааты дайынның хоочуну М. И. Пахомовтуң чүве чугаалап турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

САМАГАЛДАЙ

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозу саң-хөө чарыгдалдарының талазы-биле улуг хажыдыышкыннарны кылган. Бо чылын прораб К. М. Сувандии 200 баш инек кирер кажааның тудуунга ажылдап турган тудуг бригадазынга (бригадири Б. Балиан) санаттынган акша төлевиринге немей 40 хуу шаңнал акшаны санавышаан, ооң кырынга 20 хуу район коэффициентизин кадып, ниитизи-биле 5244 рубль 30 көпеекти ажыр төлеп берген.

Командировкага 323 рубль 48 көпеек ажыр чарыгдаттынган, 580 рубльдиң документизи бадылаттынмайн турда-ла үндүр бижипкен.

Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынындан артык кезектер сөөртүп берип турар А. Суворовка эрткен 1977 чыл дургузунда 403 рубль 50 көпеек база О. Байырга бо чылдың майдан эгелеп 275 рубль 52 көпеекти артыкка төлээн болуп турар.

Эрткен чылдың июль айдан бээр 994 рубльдиң үүрмек барааннары саттынган, оларның учёт-отчёду, камгалгазы кончуг багай. 655 рубль 50 көпеектиң бараанннары кайы хамаан чок үлеттинген. Хыналдадан илерээн четпестерни Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитеди бодунуң хуралынга сайгарып көргеш, күрүнеге 5244 рубль когаралын чедиргени дээш ол түңүн чартыын эгидер сорулга-биле совхоз директору С. Л. Чангы-оол, кол бухгалтер В. Д. Колуштан оларның тус-туста чартык айның, прораб К. М. Сувандииниң бүдүн айның шалыңын тыртар деп шиитпирлээн.

ШАГААН-АРЫГ

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунда малдың баш санын камгалаар талазы-биле хемчеглерни четпес ап чорууп турары хыналдадан илерээн.

Чылдан чылче малдың өлүп хораары, чидери болгаш ону оорладыры көвүдеп, чүс башка онааштыр малдың төлү база өспейн турар. Зооветеринария болгаш бухгалтер учёду кудуу деңнелде. Ооң түңнелинде бо чылдың сес айларының иштинде 37 баш бода мал, 901 баш шээр мал өлүп хораан. 8 боданы, 317 шээр малды оорга алысқан. Малчыннар Б. Кииммоолдуң коданындан—46, М. Бавууның—56, К. Кадр-оолдуң—49 баш шээр мал дудаан. Бо чылдың июль айда бүдүрүкчү кошкарларны чуп турда ээлдириг шын эвес болганындан 22 бүдүрүкчү кошкарлар өлген. Өскелери ур үе иштинде дараан.

Улуг-Хем районнуң улусчу контроль комитеди бо айтырыгны бодунуң хуралынга сайгарып көргеш буруулуг эштер: «Ак-Туруг» совхозтуң кол мал эмчизи Г. Д. Шойдакты, кол зоотехниги К. Д. Кара-Салды, мал эмчилери М. Д. Кара-Салды, Э. С. Ооржакты шыңгыы доңгудуп, четпестерни чайладырын комитет олардан негээн.

ЧАДААНА

Чадааның хлеб заводунда бирги болгаш ийиги сорттуң 7700 кг далгандан кылып каан 700 кг хлебтиң шынары кудуу болган. Бирги сорттуң далганындан кылган 400 кг хлебтиң бирээзинге-ле онааштыр деңзизи 50—60 грамм четпестиг болуп турар.

Батоннар быжырып турган үеде печканың температуразы 160 градус болуп, нормазынга 60 градус четпес болган. Печканың термометри чок. Ынчангаш температура режимин хынавайн турар. Хлеб заводунуң лабораториязы бар-даа болза ында хлебтиң шынарын хынаар херекселдер чок, журнал долдурарда карак-биле чижеглеп кылып турар. Бо четпестерниң түңнелинде хөй хлеб бракталып турар. Магазиннерге хлеб садарын үргүлчү үзүктелдирип келген.

Ооң кадында хлеб заводунуң санитарлыг байдалы кудуу, хлебтиң шынарынга хамаарыштыр чоңдан хөй санныг хомудалдар киргилээн.

Хлеб заводунуң кылган продуктуларының кудуу шынарлыг болуп турарын районнуң улусчу контроль комитеди хуралынга чугаалажып көргеш, завод директору К. М. Донгак, технологу Н. Ооржак оларга четпес ажылдааны дээш доңгупдалар хүлээткен.

ТООРА-ХЕМ

«Тоора-Хем» совхозтуң бухгалтерия аппарадының ажылдакчыларының боттарынга акша шиңгээдип ап турганының фактыларын ол совхозта улусчу контроль бөлүү илереткеш, Тожу районнуң улусчу контроль комитединге кииргеи. Комитет ону хуралга сайгарып көрген.

«Тоора-Хем» совхозтуң улуг бухгалтери М. Бузураш совхоз кассазындан бир муң рубльди, бухгалтер Т. Яргина 630 рубльди боттарынга шиңгээдип алган. Улуг бухгалтерниң чөпшээрели-биле кассадан элээн хөй түңнүг акшаларны берип турганының фактылары илерээн.

Бо талазы-биле материалды районнуң улусчу контроль комитеди прокуратура черинче шилчиткен.

1978 чыл
октябрь
№ 10

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

УЧАСТОК БҮРҮЗҮНГЕ

Бир бөлүктүң ажылының дуржулгазындан

Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединге эң эки ажылдыг бөлүктер дугайында чугаалажы бергенде Николай Михайлович Злыгостевти баштай-ла адаар. Ол — районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынында мастер, хоорайның улусчу контроль комитединиң кежигүнү. Ооң удурткан улусчу контроль бөлүү материалдыг курлавырларны чөп ажыглаар дугайында сагыш салып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, планныг онаалдаларны күүседирин доктаамал бедидерин хандырар дээш демисежип турар.

Ол улуг коллективте бо бөлүк хайгыылчыларының күжүн таарыштыр тургузуп, бүдүрүлгениң бүгү участоктарын контрольга алган. Бөлүктүң кежигүн бүрүзү тодаргай даалгалыг. Оларда хоочун ажылчыннар болгаш дуржулгалыг специалистер бар болганда кандыг-даа айтырыг талазы-биле хыналда мергежилдиг чоруттунуп турар.

Кол бөлүкте контролёрлар шупту доктаамал даалгалыг. Ону бээрде оларның кежи бүрүзүнүң арга-мергежилин барымдаалап, бүдүрүлгениң чугула айтырыгларынга контрольду боттандырарынче угландырган. Чижээ, одалга аппаратуразының септелгезиниң талазы-биле слесарь В. Н. Хлапов профэвилел комитединиң кежигүнү, хостуг үезинде чурук тырттырарынга сундулут. Ынчангаш рейд, хыналдаларның хөй кезиинге киржип, четпестерни сойгалаап чуруктарны тырттыргаш, азып турар.

Каттыжыышкында кол бөлүктен аңгыда цехтерде улусчу контрольдуң ийи бөлүү, үш постузу бар. Ында 41 хайгыылчы хаара туттунган. Доктаамал, массалыг контрольду организастап, бүдүрүлгениң мурнунда сорулгаларының күүселдезинче бөлүктерниң болгаш постуларының күженишкинин мөөнниэзри-биле кол бөлүкте 4 секторну тургускан. Олар участоктарда ажыл-херектиң байдалын доктаамал информастап, четпестерни чайладыр, курлавырларны ажыглаар талазы-биле санал-оналды киирип, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун быжыглаарын чедип ап келген.

Бо бүгү чүүлдерни коллективте партия организациязы болгаш администрация чериниң деткимче дузазынга даянгаш чорудуп турар.

Чижээ, янзы-бүрү кажыдышкыннарның хөжүүндан бүдүрүлге бензинни доктаамал ажыр чарыгдап турган. Улусчу контролёрлар ооң чылдагаанын тодараткан. Элээн хөй автомобильдер спидометр чок ажылдап, олар рейстен келирге бактарда бензинниң хемчээвейн, орукта чоруп турар автомобильдерниң ажылынга контрольду багай тургусканы илерээн. Ол четпестерниң уламындан кывар чүүлдер ажыр чарыгдаттынып турар болган.

Социалистиг өнчүнү камгалаарының талазы-биле секторда контролёрлар нефть продуктуларының чоп чарыгдалынга доктаамал хайгааралды тургускан. Эрткен чылын бо талазы-биле 5 хыналда чорутқан. Илерээн четпестерге хамаарыштыр участок мастерлериниң, колонна начальниктериниң дыңнадыгларын чаңгыс эвес удаа чугаалажып көрген.

Контрольду доктаамал боттандырып, дээштиг хемчеглер ап келгениңден эрткен чылын «Сельхозтехника» каттыжыышкыны элээн хөй бензинни камнап алган.

Кол бөлүк улусчу контролёрларны белеткээринче кичээнгейни күштелдирген. Коллективтиң мурнунда сорулгаларны, планныг онаалдалар күүселдезин, бүдүрүлгениң шиитпирлеттинмээн айтырыгларын хуралдарга чугаалажып, контролёрларның дыңнадыгларын ап келген.

Амгы үеде ында бүгү улусчу контролёрлар политөөредилгеде хаара туттунган. Бөлүктер даргалары болгаш постулар удуртукчулары хоорайның улусчу контроль комитединде доктаамал ажылдаар семинарның кичээлдеринге барып турар.

Контрольдуң дээштиин бедидериниң бир чугула чепсээ —ону хөйге калбаа-биле билдингир болдурарында. Ында улусчу контрольдуң кол бөлүү тускай стендини тургускаш, хайгыылчыларның даңзызын, ажыл планын ында аскан. Хыналдалар түңнелдериниң материалдарын фото-бурууладыышкыннарны, алдынган хемчеглер дугайын база аңаа көргүзүп турар. Хыналдалар түңнелдерин, киирген материалдарны эзугаар албан-дужаалдыг кижилерниң ап чорутқан хемчеглериниң дугайын коллективке дыңнадыры улуг ужур-дузалыг. Бо сорулга-биле контролёрлар коллективтиң хуралдарын, партия, профэвилел хуралдарын ажыглап турар. Чүгле бо чылын безин ындыг 10 дыңнадыгларны кылган.

Ынчалза-даа «Дайынчы хуудус», «Дүвүрээзиниит медээ»— чергелиг контрольдуң көскүзүнүң дайынчы хевирлерин ам-даа чедир ажыглавайн турар. Улусчу контролёрларның чорутқан ажылы бо чылдың эрткен айларында коллективтиң ниити продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының планын багай эвес күүседиринге идигин берген.

В. ПОЛЕЖАЕВ,
Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң инспектору.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талаже) ол коллективте улусчу контроль бөлүүнүң даргазы Н. М. Злыгостев, бөлүктүң кежигүннери Б. О. Байыр-оол, Г. Г. Цетракова «Шамбалыг» совхозтан маңаа бодунуң ажылдап турар тракторун септеп келген механизатор Н. Н. Хөмүшкунун ажылының шынарын көрүп турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

«АЗА ОҢГАРЫ»

1974 чылда республика найысылалының Каа-Хем кудумчузунда 4 каът чаа школаны ажыглалга киирип турда, ооң канализациязын «Водоканал» чери хүлээп албаан. Ынчалза-даа тудугну хүлээп алыр ужурга таварышкан. Чүге дээрге, уруглар өөренир ужурлуг. Ооң соонда 3 дугаар тудуг эргелели канализация шугумун үш-дөрт-даа катап эдерин оралдашкан. Ону кылыр дээш та чеже хире акша-хөреңгини үндүрген, та чеже кижи болгаш машина-техника ажылдаан чүве? Оңгарны катап каскаш, дедир хөөп-ле турар. Ону ажылчыннар «Аза оңгары» деп адай бергеннер.

Бо хүннерде Кызылга база бир чаа гостиницаны туткаш, ажыглалга киирер дей бергенде, демги-ле оңгарны катап казып, канализацияны тудуштуруп чадашкаш, туруп берген. Ону база-ла 3-кү тудуг эргелелиниң бир бригадазы ай ажыг үеде казып, кылып келген. Түңнел чок. Канализацияның ажылдаары бергедээн. Бир эвес гостиницаны ажыглалга киириптерге, ол ажылдавас болза, база-ла дөрткү школа ышкаш, тускай бүдкер тудар апаар чадавас. Бо-ла бүгүнүң кылдынмайн турарынга кым буруулугул?

Т. МОНГУШ.

КИЧЭЭНГЕЙНИ КОШКАТПАС

Ниитиниң малының кыштаглаашкынынга белеткелди база ону организастыг эрттирериниң айтырыын Тожунуң улусчу контролёрлары кичээнгейниң төвүнге тургузуп келген болгаш тургузуп-даа турар. Ол чугула ажылды бистер бо чылдың чазынындан эгелээн бис.

Чайгы, күскү үелерде районнуң контроль комитеди райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелели-биле кады совхозтарда ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээр талазы-биле ажылдың чорудулгазынга хайгааралды күштелдирип турган. Ылаңгыя ол чугула кампанияның үезинде мал чеми белеткээр бригадаларга улусчу контрольдуң түр 12 постулары ажылдап турган. Ооң аңгыда улусчу контрольдуң район комитединиң кежигүннери болгаш ооң штаттан дашкаар инспекторлары бо ажылга база идепкейлиг киришкен.

Район ниитиниң малынга чем белеткээр планын октябрь 15-те бүрүн күүсеткен. Маңаа бистиң контролёрларывыс база үлүүн киирген. Олар кол кичээнгейни ажылдың шынарынче угландырганнар. Чижээ, контролёрларның хыналдазының үезинде Эрги база Хаак-Аксының сиген бригадалары кескен сигенни бөлерде шөлдерге арттырып каап, четче бөлбейн турарын улусчу контролёрлар илереткеш, ону катап бөлдүрген болгаш ооң түңнелин бригадаларның ниити хуралынга чугаалашкан. Ооң соонда ындыг четпестер чайлаттынган. Өске-даа ындыг чижектерни көргүзүп болур.

Районнуң улусчу контролёрларның ажылынга амгы үеде мал чемин кадагалап, хумагалап база ажыктыг ажыглаарының айтырыы чугула черни ээлеп турар. Октябрь эгезинде кылган хыналда үезинде «Тоора-Хем» совхозтуң Шынаа, Хойлуг-Мээс девискээринде белеткээн чамдык сигенни мал үреп, чип турары, Көк-Чар сүт-бараан фермазында сарааттаан көк-сула изип, үрелип чыдары илерээн. Ол дугайында айтырыгны районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкаш, ол сигеннерниң кажааларын экижидип, кыштагларже дүрген сөөртүрүн совхозтуң дирекциязынга дааскан.

«Тоора-Хем» совхозта улусчу контроль бөлүү (даргазы Ш. С. Самбуу) малчыннар кыштагларын частап эгелээш-ле белеткеп алган турарынче чогуур кичээнгейни салган. Ынчангаш чамдык малчыннар чазын кыштаандан көжерде-ле хөй кажааларының көрженин ноптарып, үүрмек септелгезин кылган, өдекти бөлген.

Бистиң улусчу контролёрларывыс сентябрь, октябрь айларда совхозтарның мал кыштаглаашкынынга белеткелиниң байдалын хынаан. Ол үеге чедир малчыннар чурттаар бажыңнарының, мал кажааларының база чем каап бээр саваларның хөй нуруузу септеттинген болган.

Ынчалза-даа чамдык малчыннарның чурттаалга бажыңнарының болгаш кажааларының септелгези доозулбааның база септелгеде чедир кылдынмаан чүүлдерниң бары база илерээн. Ындыг четпестер Таңмалыгда, Белдирде болгаш Көк-Чар фермазында бар болгулаан. Куштуг-Кежиг база «Май бир» совхозтуң төп сүт-бараан фермаларының белеткелинде чедир кылдынмаан чүүлдер бар болган.

Ол хыналдаларның түңнелин районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан, кыштаглаашкынга белеткелди чогуур өйүнде доозарын «Тоора-Хем», «Май бир» совхозтарның дирекцияларынга дааскан. Ооң соонда ниити белеткел шапкынчаан. Ынчалзажок маңаа холбаштыр кылза чогуур чүүлдер ам-даа бар.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының районда КМК-зы «Тоора-Хем» совхозка 600 хөй кирер ийи кажааны база малчыннарга бажыңнар тудуп бээр деп аазаашкынын күүсетпээн. Ол чорук совхозка элээн берге байдалды таварыштырып турар. Ол дугайында айтырыгны улусчу контролёрлар чогуур өйүнде кодуруп, сагындырып турза-даа, КМК-ның талазындан чогуур түңнел кылбаан.

Районнуң улусчу контроль органнары кыштаглаашкында байдалды моон соңгаар-даа доктаамал хайгааралга алыр апаар. Ам колдуунда районнуң малчыннары кыштаглаарында көжүп келгилээн. Ынчангаш ажыл-агыйларда улусчу контроль бөлүктери болгаш постулары, мал чеминиң сөөртүлгезиниң, ону кадагалап база чарыгдап турарының, малдың ажаалда-тежээлдезиниң дугайында хыналдаларны чорудуп, бо чугула ажыл-херекке кичээнгейни кошкатпас ужурлуг.

С. ХИРЛИГ-ООЛ,
Тожу районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

САНАЛ-ОНАЛ ЧҮҮ ИРГИ?

Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозта шээр малдың хорамчазы дыка хөй болган. Чогум хандыр бодап көөр болза, ол чидириг мал ажылында хамаарышкан кижилерниң харыысалга чогундан болуп турар. Малдың өлүп хораар чоруун болгаш чидириглерин болдурбазы—мал ажылының тускай эртемниглериниң, малчыннарның дорт хүлээлгези болгай.

Кыжын малдың өлүп хораар чоруу чайгы үеде семиртилгезиниң кошкаандан, одарларны болгаш мал чемин шын эвес төтчеглеп ажыглаанындан болуп турар.

Бо совхозка 1977-78 чылдың кыжынында 704 баш хөй өлген, 228 баш читкен. Ынчангаш шупту 932 баш шээр малдан когараан. Эътке херевлеп чарыгдаан шээр малдың саны база хөй. Бо дээрге ортумак черлериң 3—4 кодан хире хоюу-дур. Мындыг байдал-биле ажылдаар болза, ажыл-агыйның мал бажы өстүрер планын күүсединиге улуг бергелерни тургузуп келир-дир.

Бо айтырыгларга холбаштыр совхозта улусчу контролёрларның бодалы, санал-оналы чүү ирги?

М. БАГАЛДАЙ,
көдээ бижикчи.

ЭЛДЕПТИГ ДҮШ

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының № 1 КМК-зының начальниги Анатолий Григорьевич Русанов-биле кол инженер Виктор Александрович Монгуш бир катап таалап удуп чыткаш, элдептиг дүштү дүжээннер.

— Ат кыдырла, капчаарыл?

— Чүү болду, Анатолий Григорьевич?

— Чүү болду деп чүнүл, бо хамык хойлар бистиң тудуп чиди.

— Кандыг-даа хөй мында чогул, бо дээрге аалчылар бажыңы-дыр, чүнү дембээрөп чыдарың ол?

— Ах, харылаан улаарай берип-тир мен.

— Ол чүнү ынчаар улаарап, дужей берген кижи боор сен, Анатолий Григорьевич?

— Чүнү деп чүң боор, Монгуш, кажааларын тудуп бээр дээш чайладыр, күзедир чадашканывые хойларны бодааш, ынчаар дүжей берген боор мен. Бакла чүве ындай турзун...

Дүш-дүлде чүү деп. Ынчалзажок А. Г. Русановтуң бо коргунчуг, элдеп дүжүнге дүгжү берги дег шынныг чүве база бар.

Ооң начальниктеп турар КМК-зы «Тоора-Хем» совхозка 600 хөй кирер ийи кажааны тудуп бээр боол хүлээнгеш, чазын-на оларның чүгле чагыларын казып каап, ажылды ара соксаткан. А ам кыш, соок келген, ол хөй хойну каяа кыштадырыл? А ол ышкаш бо-ла КМК «Май бир» совхозтуң малчыннарынга үш бажыңны тудуп, шеверлел ажылын кылбайн ара каггай. Районнуң улусчу контроль органнары ол бүгүнү дугайын чугаалажып, КМК-ның начальниги А. Г. Русановка сагындырып, хуусааны айтып турган, а ол оон түңнел кылбаан. Ынчангаш А. Г. Русанов-биле В. А. Монгуштуң дүне-даа, хүндүс-даа ындыг сагышсыралга алысканы таварылга эвес. Ара кагдынган тудугларны канчалза эки?

Д. АЙЫР-САНАА.
Тожу район.

САГЫШ АМЫР ЧОРУКТУҢ УРЖУУ

«Чамдык планнар-ла күүсеттинип турза, өскези-даа канчаар, олар хамаан бе, чиир чем, ижер суг эвес, а мал эмнери ышкажыл»... Республиканың «Зооветснаб» каттыжыышкынының даргазы Николай Иванович Сова ындыг хөөндең элээн каш чыл уштунуп чадаан. Кандыг-даа чүве өйлүг, хемчээлдиг, сан-түңнүг-ле болгай. Николай Иванович ону база ындыг болур деп эскербээн.

Кажан, ам улусчу контроль органнарының ажылдакчылары хыналда кылып эгелей бээрге шимчевес. Сова шимчеп, дүвүреп, бачыды-ла эгелээн. Баштай ол үрелип, будулган чүүлдерниң, ажыр чарыгдалдарның сан-түңүнге «канчап ындыг чоор» дээш бүзүрексевейн-даа турган.

Чоннуң хайгыылчыларының хыналдазы ону кайнаар-даа «кыймыш» кылбаан. Самбың тутқаш, санаап соонда чазыг кайын турар. Каттыжыышкын чыл бүрүде-ле хөй түңнүг мал эмнерин, өске-даа чугула херекселдерни үреп, оорладып турарын хыналдалар көрүнчүк дег көргүзүп кеп. Оларның чамдыктары бо: 1976 чылда 4900 рубль түңнүг креолин дудагдаан, ол дээш кымга-даа хемчег хүлээтпээн болгаш төлеттирбээн. Эрткен чылын 6630 килограмм креолинниң кайнаар-даа төктү бергенин билдинмейн барган, ооң өртээ 1326 рубль.

Күрүнениң акша-хөреңгизи дээрге саарлып турар сай эвес-ле болгай. «Зооветснаб» каттыжыышкынының удуртукчулары чыл бүрүде-ле нормадан ажыр хөй акша-хөреңгини чашканнап турганын фактылар бадыткаан. Чоон-Сибирь демир-орууну Ташеба станциязынга келген мал эмнерин, биопрепараттарны вагоннардан, цистернадан чогуур өйүнде дүжүрүп, сөөртүп албааны, контейнерлерни үр аңаа тургусканы дээш каттыжыышкын эрткен чылын 2889 рубльге торгаткан, а бо чылдың 9 айларында ындыг торгаал 1716 рубль болган. «Ол чүс-чүс акша мээң карманымдан үнер эвес, күрүнениң-дир» дээш Николай Иванович база-ла тоомчага албаан. Мал эмнээр үнелиг хөй эмнерни, ылаңгыя дезинфекция кылыр креолинни, дуст, гексохлорин, каустиктиг сода ышкаш чүүлдерни ол-ла Ташеба станциядан үр үеде сөөртүп албаанындан, ажык черге чыткаш, боттарының ажыктыг шынарын чидирген болгаш үрелип, баксыраан. Ындыг кижи шыдажыр аргажок факт «Зооветснаб» каттыжыышкынының даргазын база-ла дүвүретпээн.

Кажан республиканың «Зооветснаб» каттыжыышкынында, күрүнениң ветеринария четкилеринде болгаш совхозтарында мал эмнерин, биопрепараттарны, дезинфекция кылыр бүдүмелдерни болгаш херекселдерни шыгжап кадагалап, ажыглап турарында база учёт-отчедунда четпестерниң дугайын хынааш, ол айтырыгны республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга сайгарып, чугаалажып көөрге ол каттыжыышкында ындыг улуг четпестер илерээн.

«Зооветснаб» каттыжыышкынының даргазы Н. И. Совага шыңгыы хемчегни хүлээдир ужурлуг турган, ынчалзажок хыналда үезинде илерээн четпестерни, ооң соонда эдер талазы-биле хемчеглерни алганын барымдаалааш, комитет аңаа доңгулданы хүлээткен.

Бо айтырыгны комитетке чугаалажып турар үеде республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң база совхозтарның дирекция черлериниң адрестеринге шыңгыы чемелелдерни кылган. Чамдык совхозтар ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң бадылааны нормага дүүштүр, чылда малдың ортумак баш санынга онааштыр мал эмнеринге, биопрепараттарга, мал эмнээр херекселдерге холбаштыр чагыгларны чогуур өйүнде киирбейн турар. «Тоора-Хем», «Шамбалыг» совхозтар 1975 чылдан бээр, а «Мөгей-Бүрен», «Чыраа-Бажы», Жданов аттыг, «Хадын», «Улуг Октябрь», «О. Шынаа» совхозтар бо чылын ындыг чагыгны шуут киирбээн.

Көдээ ажыл-агый министерствозунуң ветеринария албаны база бухгалтерия ажылдакчыларының, экономистериниң контроль чогундан мал эмнээринге база дезинфекция кылырынга хереглээр эмнерни, биопрепараттарны садып алыр акша-хөреңгини совхозтарның бүдүрүлге саңхүү планында көрдүнгенинден ыракта ажыр чарыгдап турар. «Бай-Тал» биле «Х Улуг хурал» совхозтарның удуртукчулары база-ла акша-хөреңгиге ындыг харам чок эштер боор тур. Баштайгызы ындыг чарыгдалга планнаттынганы—7,7 муң рубль турда 14666 рубльдиң чагыын киирген, а өскези планда көрдүнгени 1,7 рубль турда, янзы-бүрү мал эмнериниң, дезинфекция кылыр чүүлдерниң, биопрепараттарның 11582 рубль чагыын киирген. Ындыг фактылар өске ажыл-агыйларда база бар.

Республиканың совхозтарының хөй нурууз аптекалыг ветеринария-эмнелге пунктулары-биле хандыртынмаан, 66 совхозтарның болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының чүгле оңунда аптекалыг чаңгыс аай хевирбиле туттунган мал эмнээр черлер бар, а өскелеринде мал эмнерин душкан-на черлеринге, харын-даа ветеринария ажылдакчылары, бригадирлер боттарының бажыңнарынга шыгжаар ужурга таваржып турар.

Республиканың совхозтары чыл бүрүде хөй акша-түңнүг биопрепараттарны ап турар. (Бо чылын малдың коралыг аарыгларын баш удур болдурбазынга хереглээр вакцин болгаш өске-даа эмнерни садып алыры-биле 340 муң рубльди үндүрген). Ынчалзажок мал эмчилери—самдык специалистер профилактика ажылын чорутпайн турар. Бо чылын «Барлык», «Күш-ажылдың хостуу» «Чодураа», «Кызыгаар» совхозтарның чамдык малдары божаалааны илерээн. Хойну чуурунга ажыл-агыйлар креолинни нормадан үш катап ажыр ап турар хиреде, «Тес-Хем», «Чодураа», «Тиилелге», «Сукпак», «Кара-Хаак», «Кызыл тараачын» совхозтарның база Дуржулга станциязының чамдык малында кодур бары билдинген.

Бо айтырыгларга холбаштыр демдеглеттинген четпестерни шалыпкын чайладыр талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алыр дээрзиниң дугайында Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненконуң, «Скотопром» тресттиң директорунуң оралакчызы Н. Н. Борисенконуң медеглелин республиканың улусчу контроль комитеди кичээнгейге алган.

С. САЛЧАК-ООЛ.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш, күш-ажылчы ачы-хавыязын хүлээп көргениниң демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле **шаңнаарлар** болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Александра Сергеевна **Абрамовага** — столоваялар болгаш ресторалнар трезиниң № 3 бүдүрүлгезиниң буфетчизи.

Мария Павловна **Бызова** — пенсионер.

Анна Захаровна **Вековцева** — пенсионер.

Мария Константиновна **Верзинова** — пенсионер.

Мария Захаровна **Грудинина** — столоваялар болгаш ресторалнар трезиниң № 1 бүдүрүлгезиниң кондитери.

Мария Ивановна **Дедова** — № 1 ажылчын аныяктар школазының башкызы.

Антонина Витальевна **Денисова** — пенсионер.

Евдокия Ивановна **Дресвянникова** — пенсионер.

Вера Антоновна **Дунаевская** — пенсионер.

Устинья Александровна **Дурновцева** — чер ажылдары кылыр тудуг эргелелиниң кадрлар килдизиниң улуг инспектору.

Екатерина Степановна **Жарова** — столоваялар болгаш ресторалнар трезиниң № 1 бүдүрүлгезиниң буфетчизи.

Нина Петровна **Запорожская** — столоваялар болгаш ресторалнар трезиниң № 4 бүдүрүлгезиниң кассири.

Анна Васильевна **Золотухина** — пенсионер.

Надежда Никифоровна **Исакова** — пенсионер.

Евдокия Николаевна **Кондрашова** — столоваялар болгаш ресторалнар трезиниң № 3 бүдүрүлгезиниң кладовщиги.

Анна Антоновна **Королева** — столоваялар болгаш ресторалнар трезиниң № 4 бүдүрүлгезиниң повары.

Павел Петрович **Королев** — автоорук техникумунуң кабинет эргелекчизи.

Раиса Петровна **Котельникова** — «Улуг-Хем» ресторанның диетсестразы.

Екатерина Яковлевна **Кошкарова** — пенсионер.

Васса Афанасьевна **Лаптева** — столоваялар болгаш ресторалнар трезиниң № 1 бүдүрүлгезиниң повары.

Валентина Степановна **Лукянова** — пенсионер.

Ксения Михайловна **Макшанцева** — «Улуг-Хем» ресторанның бүдүрүлге эргелекчизи.

Евдокия Михайловна **Мартышкина** — столоваялар болгаш ресторалнар трезиниң техниктиг ажылдакчызы.

Анисья Яковлевна **Мельниченко** — столоваялар болгаш ресторалнар трезиниң № 1 бүдүрүлгезиниң кассири.

Урандай Узун-оолович **Намытпай** — пенсионер.

Иван Сергеевич **Некрасов** — столоваялар болгаш ресторалнар трезиниң № 1 бүдүрүлгезиниң кладовщиги.

Моисей Михайлович **Никитин** — пенсионер.

Глафира Александровна **Песегова** — столоваялар болгаш ресторалнар трезиниң № 3 бүдүрүлгезиниң кондитери.

Дарья Константиновна **Петрусева** — пенсионер.

Мария Абрамовна **Полежаева** — столоваялар болгаш ресторалнар трезиниң № 1 бүдүрүлгезиниң кондитери.

Вера Ивановна **Саар-Курбашкының** республика конторазының техниктиг ажылдакчызы.

Екатерина Ивановна **Сенникова** — пенсионер.

Оюн Сандиевна **Хожилай** — столоваялар болгаш ресторалнар трезиниң № 1 бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Матрена Максимовна **Яковлева** — пенсионер.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Ооржак Таскараевич **Кангыр-оол** — «Шекпээр» совхозта нефтебааза эргелекчизи.

Александра Александровна **Карпова** — Ак-Довурак АТБ-ның диспетчери.

Павел Феонтисович **Кудинов** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны.

Кара-кыс Чандаловна **Куулар** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Көшкендей Биче-ооловна **Куулар** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Надежда Петровна **Ляшенко** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Думен-Байыр Додупович **Монгуш** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Мындан-оолович **Монгуш** — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Саңгыдара Шокар-оолович **Монгуш** — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Хоп Сундуевич **Монгуш** — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Часындак Чаш-оолович **Монгуш** — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Хеймерек Опгаковна **Ооржак** — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Антонина Васильевна **Раевская** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизиниң ажыл-агый эргелекчизи.

Достанмаа Намчыловна **Сарыглар** — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Карат Дарый-оолович **Сарыглар** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Анна Лаврентьевна **Сталбуева** — Ак-Довурак АТБ-ның ажылчыны.

Габдула Агмулимович **Тухватуллин** — № 1 КМК-ның ажылчыны.

Иван Тимофеевич **Щербаков** — № 741 КМК-ның чолаачызы.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Иван Кудурушпаевич **Амыртаа** — Баян-Кол суурда пенсионер.

Кыргыс Чанчыпович **Дүрбүлек** — Баян-Кол суурда пенсионер.

Доп Кумбатовна **Кужугет** — Баян-Кол суурда пенсионер.

Серен-оол Семенович **Кыргыс** — Баян-Кол суурда пенсионер.

Чамзырын Сонамович **Монгуш** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Байкара Улуурович **Норбужук** — Баян-Кол суурда пенсионер.

Кулактай Дойнурович **Оюн** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Андрей Аскак-оолович **Темир-оол** — Баян-Кол суурда пенсионер.

Анна Кунгаавна **Хунажык** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Хандымаа Маадыевна **Чолдак-Сарыг** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Максим Чаш-оолович **Шоглал** — Баян-Кол суурда пенсионер.

Николай Манчынович **Шонгар** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Василий Степанович **Бурков** — райпода ажыл-агый эргелекчизи.

Михаил Самбуевич **Бюрбю** — «Сельхозтехниканың» слесары.

Анна Арсентьевна **Гончарова** — таңныыл чериниң контролёру.

Ульяна Ипатовна **Давыдова** — районнуң улус өөредилге килдизиниң кол бухгалтериниң оралакчызы.

Бэртаар Дойдуевна **Дамбадоо** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Мария Андреевна **Дулова** — Туран хоорайда пенсионер.

Агриппина Яковлевна **Дунюшина** — Туран хоорайда пенсионер.

Василий Михайлович **Евдокимов** — Туран хоорайда персоналдыг пенсионер.

Домна Агеевна **Евдокимова** — № 1 школаның ажылчыны.

Елена Алексеевна **Жирова** — райпо ажылчыны.

Григорий Ефимович **Ильин** — Аржаан ортумак школазының ажылчыны.

Анна Алексеевна **Казанцева** — Туран хоорайда пенсионер.

Анна Степановна **Кирсанова** — райпо ажылчыны.

Александра Кузьминична **Кицина** — Туран хоорайда № 1 ясли-садтың эргелекчизи.

Надежда Спиридоновна **Кудря** — райпо ажылчыны.

Никифор Иванович **Лавриненко** — Туран хоорайда пенсионер.

Сергей Владимирович **Лихтин** — нефтебааза салбырының оператору.

Василий Алексеевич **Мартынов** — № 1470 орук-бүдүрүлге участогунуң ажылчыны.

Алексей Ерыилович **Михайлов** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Николаевна **Никифорова** — таңныыл чериниң контролёру.

Кайгал-оол Бойдуевич **Ооржак** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Ирина Ивановна **Охотникова** — Туран хоорайда № 1 школаның техниктиг ажылчыны.

Сергей Иванович **Саин** — Туран хоорайда пенсионер.

Евдокия Мироновна **Семиволкова** — Суштуң сес чыл школазының техниктиг ажылчыны.

Степан Оттукпанович **Семис-оол** — Туран хоорайда пенсионер.

Шивит Доспановна **Сендажы** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Далай Санданович **Серенов** — Туран хоорайда персоналдыг пенсионер.

Иван Николаевич **Симонов** — арга-ыяш ажыл-агыйының ажылчыны.

Борис Бедик-Хүреңович **Топчут** — Туран хоорайда пенсионер.

Дмитрий Дмитриевич **Толстиков** — Туран хоорайда пенсионер.

Лидия Владимировна **Трифанова** — райпо ажылчыны.

Павел Иванович **Туров** — арга-ыяш ажыл-агыйының ажылчыны.

Евдокия Перфильевна **Утева** — райпонуң бухгалтери.

Ольга Александровна **Хабарова** — Туран хоорайда № 1 школаның башкызы.

Анна Семеновна **Хардина** — Туран хоорайда «Малютка» яслиниң ажыл-агый эргелекчизи.

Анисья Захаровна **Черкунова** — Ээрбек школазының башкызы.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Үгер-Боо Чоодуевич **Баа-Хөө** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Иван Бүлчүнович **Бавыына** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Балдан Хорукович **Баазан** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Донгак Айыжыевич **Балчый-оол** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чайкина Толааевна **Далаа** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чооду Даржаaевич **Далаа** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Бежендей Дарыговна **Данчыт** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Николай Демчикович **Дапый-оол** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Чооргап Чалчыковна **Дойнур** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Суванмаа Натовна **Кочанай** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Дондуп Дививпеевич **Куруу** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Сашутмаа Малчыновна **Куруу** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Александр Дарзыгович **Монгалбии** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Саар Чалдыраевна **Монгалбии** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Биче-оол Эътович **Намзырай** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Буян-Кежик Ногаановна **Ногаан** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Шалима Ногаановна **Ногаан** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Арат-оол Булчунович **Санчат** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Дунзенмаа Дордумовна **Төмүр-оол** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Камза Каваевич **Хаспаа** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Щорс Бүлчүнович **Цирк** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Борис Хептеевич **Чавырак** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Макар Эътсигбеевич **Чамдыылай** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Хөлбек Бүлчүнович **Чамчы** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Өолет Дарганович **Чамыян** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Санчат Халбынович **Чолдак** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Натпит Сапыковна **Чооду** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Самбыла Самданович **Чооду** — Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Шойдак Аламович **Шойдан** — Берт-Даг суурда пенсионер.

Сундуй Шыырапович **Шыырап** — Берт-Даг суурда пенсионер.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Кимир Чысынмаевич **Дордуп-оол** — кадыкшыдылга школазының директору.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Норбу Баа-Хөөевич **Аракчаа** — Мөрен суурда пенсионер.

Ногаанчын Сурасович **Болган** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Өпер Шагдыровна **Баян** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Саян Эрекейевич **Бекее** — Мөрен суурда пенсионер.

Орус Дүгеровна **Бижээ** — Булуң-Бажында кедээ магазин эргелекчизи.

Быраат Чымбаевич **Буду** — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Амырта Кекович **Дадарыкпай** — Мөрен суурда пенсионер.

Сумбуу Кунаажаповна **Дачаажап** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Топ Белековна **Дарый** — Булуң-Бажы суурда пенсионер.

Саян Чайзапович **Дөрбет** — Мөрен суурда пенсионер.

Сүрүң Херелович **Доржу** — Мөрен суурда пенсионер.

Кыргыс Доктугуевич **Дүгержап** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Норжунмаа Эдиповна **Дүмен** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Өлзей Сереэдарович **Дүмен** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Бора Серживевич **Калиндивии** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Быраат Кандановна **Калин** — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Кангаа Дугурович **Канзай** — Мөрен суурда пенсионер.

Монге Сурасовна **Кежик** — Нарын суурда пенсионер.

Лопсан Дүгерович **Кенден** — Мөрен суурда пенсионер.

Бел Сереэдаровна **Комбу-Сүрүң** — «Мөрен» совхозтуң ажылчыны.

Даниил Дунгукович **Комбу-Сүрүң** — «Мөрен» совхозтуң ажылчыны.

Севил Амгылановна **Кунаажап** — Мөрен суурда пенсионер.

Долзат Хоортаевна **Күндел** — Булуң-Бажы суурда пенсионер.

Артына Намчаевич **Күнзек** — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Наталья Дадыновна **Күнчүн** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Кыргыс Сенгиевич **Маажый** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Сагаан Азыраевич **Майдыр** — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Огдай Баңырлычыевна **Мидик** — Мөрен суурда пенсионер.

Иван Сотпаевич **Микпан** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Севил Чалзыраевна **Минчеймаа** — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Кыргыс Панзыевич **Немдак** — Булуң-Бажы суурда пенсионер.

Чагдаа Шарановна **Нүрзет** — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Шуауу Бэйырлычаевна **Өшкү-Саар** — Мөрен суурда пенсионер.

Топтан Дубутович **Сактаагай** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Маруся Довууевна **Севилмаа** — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Мер Чамбалович **Сегбе** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Дежит Дунгуевна **Серен** — Мөрен суурда пенсионер.

Иван Думбунович **Сергей** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Серенмаа Сурасовна **Серензук** — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Дензинмаа Максыровна **Сереэдар** — Мөрен суурда пенсионер.

Сотпа Соскунович **Сотпам** — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Долгар Ивановна **Сундуй** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Бамбынай Учураловна **Хангай** — Мөрен суурда пенсионер.

Чадаана Сурасович **Чадамба** — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Артем Сан-оолович **Чамыян** — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Санчаа Сурасович **Чаргаа** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Сенчи Кангууевна **Чигжит** — Мөрен суурда пенсионер.

Севилмаа Хорзууевна **Чиктимаа** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Дамба Баякович **Чыпсынак** — «Мөрен» совхозтуң ажылчыны.

Кыргыс Сүрүнович **Шижээ** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары **С. КРАСНЫЙ.**

Кызыл хоорай. 1978 чылдың октябрь 26.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: байырлалга — хуусаа бетинде

Улуг Октябрьның байырлалын Ленинградтың сураглыг «Светлана» каттыжыышкыны күш-ажылчы белектерлиг уткуп турар. Коллективтиң социалистиг хүлээлгелериниң бир пунктузу күүсеттинген—мини-ЭВМ-ниң чаа модификациязын хуусаа бетинде үндүрүп эгелээн. Ол үндүрүүшкүнүң дүргедеткени—бүдүрүлге чорудулгазын механизастаар болгаш автоматизастаар программаның чедиишкинниг күүсеттингени. Цехтерни болгаш лабораторияларны эле дериирге кызыртынган график ёзугаар чоруттунуп турар. «Светланада» ам 60 хире чаа технологтуг чорудулгалар шиңгээттинген. Оларның хөй кезиин башкарарын ЭВМ-ге «дааскан».

Бүдүрүлге фирмазын реконструкциялап чаартырын план ёзугаар боттандырбышаан, чаа хевирниң продукциязын шиңгээдип, бүдүрүп үндүрерин приборлар бүдүрүкчүлери чедиишкинниг чорудуп турар. Эң-не шын савааp электронгут машиналар эргижирээн приборларны конвейерден үндүр кывып турар.

КАЗАХСТАН: суггаттыг черлерниң беримчези улгаткан

Павлодар областа Казах ССР-ниң 30 чылы аттыг колхозта чер ханызының сугларын тарылга шөлдери суггарарынга ажыглаар талазы-биле аажок улуг гидротехниктиг дериг тургустунган. Хоглуларда оларларның болгаш тарылга шөлдериниң продуктулуун бедиткишаан, к.л чемнериниң проблемазын ол шиитпирлээн.

Эң эки участоктарны кукурузаага, чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннерге аңгылап үскеш, колхоз мал чемнери культурларның бедик дүжүдүн чедип алган. Ооң ачызында бо, кестүп көрбээн кааң чылда безин, колхоз мал чемнери белээкээр планын үжен үш хуу ажыр күүсеткен.

АЗЕРБАЙДЖАН: завод ногаанчыдылгазы

Бүдүрүлгениң улуг садчызы В. Гасанов бүдүрүлге ажылчыннары-биле кады Бакуда радио заводунуң шынар дээш конкурузунуң лауреады болган. Ооң баштап турары албан бөлүү бүдүрүлге культуразын бедидеринге улуг салыышкынны кылган.

Бакуда эң-не ногаан чер болур завод девискээрин кипарис, пальма, терек одурутлары каастап турар. Ыяштар доозунну чыпшындырып, радио болгаш электрон аппараттары эптеп турар цехтерже оларның кирерин эвээжедип турар. Эптээр конвейерлер чечекүнүштерлиг «кудумчуларны» дургаар шөйлүп чоруткан.

— Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынары сөөлгү үеде орайчок бедээн, ол барык-ла шупту баштайгы көргүзүлдеден-не дужааттынып турар,—деп завод директору Т. Раев чугаалаар—бо чедиишкиннерде ботаника садындан кээп турар шефтилериниң дузазы-биле заводка эки тускайлаң климатты тургузуп берген завод садчыларының болгаш агрономнарының салыышкыны база бар.

БЕЛОРУССИЯ: хөй-ниитичи социология албаны

Бобруйскиде «Беларусьреанимтехника» каттыжыышкынында шиңгээттинген күш-ажыл шынары башкарар комплекстиг система бүдүрүлгениң хөй-ниитичи социология албанының киржилгези-биле ажылдаттынып кылдынган. Ол система заводтуң иштики стандарттарынга үндезилеттинген. Ол стандарттарның түс бүрүзү—чүс-чүс кижилериниң коллективтиг дүрүжүлгезы болгаш бодалдары. Ону баш бурунгаар илередип, тодарадырын парткомнуң информация сектору боттандырып турар.

Каттыжыышкынның ишчилериниң удаа-дараа кирип турар чаартыкчы саналдарын ында өөренип көрүп турар. Техниктиг контроль килдизиниң ажылдакчыларының долдуруп киирген анкеталары аажок ажыктыг болуп турар. Олар продукцияның шынарын бедидериниң оруктарын айыткан.

Катыжыышкынның 17 кыдыгларынга күрүнениң Шынар демдээ тывыскан дугайын чокта чаа «Чаңныктар» цехтерге дыңнаткан. Амгы үеде бүдүрүлгениң бүгү продукциязының дөрттүң бир кезээ ол демдек-биле маркалаттынып турар. Ол чедиишкинде хөй-ниитичи социологтарның киирген үлүү эвээш эвес.

Оларның база бир чугула үлүү: каттыжыышкынның саналга төвүнге сайгартынып, түңнеттингенин оларның шинчилелдери коллективтиң социал хөгжүлдезиниң планын тодарадырынга дузалаан.

УКРАИНА: ногаа конвейери

Ингул девискээринде Карл Маркс аттыг совхозта помидорлар болбаазырадыр талазы-биле кучүлүг технологтуг конвейер ажыглалда кирген. Ол конвейер томат хандызын консерва кылыр заводтарга дүрген болгаш чедириг чокка чедирип шыдаар. Ук ажыл-агыйның коллективи гектар бүрүзүнден 300 центнер ногаа дээш демисежип турар. Күс орайтаза-даа гектар бүрүзүнден 320—340 центнер дүжүттү ап турар, ынча дүжүттү чүгле беш чылдың төнчүзүнде алыры көрдүнген. Республиканың муриуу чүгүнде эң хөй ногаа шөлдүг Ингул совхозтары 60 муң тонна ногааны ажаап алган, помидорнуң, салат перезиниң, баклажанның арбын дүжүдү алдынган.

Капуста ажаалдазы эгелээн, чамдык совхозтар гектар бүрүзүнден 500—650 центнер капустаны ап турар.

АРМЕНИЯ: мастерниң кичээлдери

Ереванда уран-театр институдунуң сургуулдары армян чурукчулар хоочунунуң мастерскаязынга болур кичээлдерни четтикпейн манап турарлар. Оларның «Ервани Кочарның кичээлдери» деп адап алганы ол кичээлдер амыдыралга совет чурукчунуң туружунуң, амгы уран чүүлдүң уг-шиижиниң дугайында чугаалар болгаш мергежил чедип алырының кичээлдери болу бээр.

ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Ервани Кочарның талантызы хөй талалыг. Мастерскаяның бозагазын артап кирип чыда-ла ону доораан эскерип каар. Чогум кымыл ол, скульптор бе, чазаныкчы бе азы чурукчу бе дээрзин ылгап билири берге. Республиканың хоорайларын каастап турар ооң кылган тураскаалдары байырам-чырыткылыг чуруктар-биле болгаш аажок чараш кылдыр чазаан чүүлдер-биле кожаланчышкак туруп лаар.

— Кылдынган чүвени кандыг-бир жанрга чыгаарындыг кончуг чугула бе ынчаш? — дээш мастерниң чугаалааны:—Меңээ, чурукчу кижиге, чүгүла чүве болза, көрген чүвезиниң алыс утказын тодарадыры, чоннуң төөгүзүн болгаш бөгүнгү байдалын хамызы-биле билири, ону бодунуң ажылынга илередири болур.

1939 чылда, армян улустуң эпозу «Давид Сасунскийниң» бир муң чыл болганы-биле холбаштыр Кочар ооң чурук каасталгазын чураан. Ол эпостуң маадырының тураскаалын кылыр бодал аңаа ынчаарда тыптып келген. Бодунуң күзелин боттандырарынга чүткүлдүг Давид Сасунскийниң тураскаалы ам чээрби чылдар дургузунда Ереванны каастап турар болгаш республика найысылалының эмблемазы болу берген.

— Чонумнуң төөгүзүнүң маадырлыг арынары, күчүтен, мерген кижилер мени кезээде кичээндирип келген — деп, чурукчу чугаалаар.

Ереванда амгы үениң чурулга-синиг уран чүүл музейиниң чаа немешкен делгээнде хамааты дайынның маадыры Гайның портредин чурукчунуң чогаадылга ажылында маадырлыг чоруктар көргүзүүнүң уламчылалы кылдыр көрүп болур. Чаа бодалдар ооң чүрээн дололдуруп турар. Гранит азы ½ хүлер-биле кылдына бээр маадырлар тураскаалдары амдызында саазында карандаштап чураан дөзевилел чуруктар кылдыр бүдүп турар.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

А. А. ГРОМЫКОНУҢ ПАРИЖКЕ ЧОРУП ТУРГАНЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Ында албанның аян-чоруун кылып чоруур СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыкога аалдар болдуруп Францияның дашкыы херектер министри Л. де Гиренго октябрь 26-да дүштеки шайлалга кылган.

Дүштеки шайлалгага Л. де Гиренго болгаш А. А. Громыко чүве чугаалааннар.

* * *

Францияда албанның аян-чоруун кылып чоруур СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дашкыы херектер министри А. А. Громыкону октябрь 27-де Елисей ордузунга Француз Республиканың президентизи В. Жискар д' Эстэн хүлээп алган.

Беседа үезинде Совет Эвилели биле Францияның аразында кады ажылдажылганың кол айтырыгларын болгаш ону улам ынай хөгжүдериниң перспективаларын чугаалажып көрген.

Ийи күрүнелерниң бот-боттарынга сонуургалдыг бооп турар делегей политиказының чамдык кол айтырыгларының талазы-биле чугаадыкчы болгаш ажыктыг саналонал солчулгазы болган.

Чаарлыышкын угланыышкыны-биле ооп ынай-даа бижиы-биле чоруурунга, амгы үениң кол айтырыгларының талазы-биле дугуржулгаларның болгаш кады ажылдажылганың талаларын калбартырынче ССРЭ биле Францияның кайызының-даа чүткүлдүүн онзалап демдеглээн.

А. А. Громыкога аалдар болдуруп, Француз Республиканың президентизи чылыг болгаш найыралдыг байдалга эрткен эртенги шайлалга кылган.

ХҮНДҮЛҮГ ПРОФЕССИЯ

ХАНОЙ. Тудугжунуң профессиязы — социалистиг Вьетнамда эң алдарлыг болгаш хүндүткелдиг. Ында кижи кайгаар чүве чок—хөй чылдар үргүлчүлээн дайынның соонда чурт ам дүрген катап тургустунуп турар, хөгжүлделиг экономиканың хереглелдери чаа заводтарны болгаш фабрикаларны тударын негеп турар.

Бо чыл республиканың бүгү төөгүзүнде тудуг ажылдарының кайгамчык калбарыышкыны-биле демдеглеттинген. Чыл эгезинден бээр 560 ажыг объектилерни ажыглалга киирген. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли эрткен чылдыынга деңнээрге ол үениң дургузунда 12 хуу улгаткан.

Вьетнамның Компартиязының ТК-зының ийиги пленумунуң кодээ ажыл-агыйны дүрген көдүрер талазы-биле салган сорулгалары тудугнуң хемчээлин улгаттырарын көрген. Чүгле сөөлгү үеде безин кодээ ажыл-агыйның хереглелинге 100 ажыг объектилерни туткан, оларның аразында ирригация тудугаары, каналдар, суг мөөнзэр станциялар, мал ажылының комплекстери бар.

Муң-муң вьетнамнарның хүн бүрү кожууп кирип турары чаа бажыңнар—республикада бөгүнгү амыдыралдың эң кайгамчыктыг демдээ-дир. Чаагайжыды туттунган чурттаалга бажыңнары, школалар, культура ордулары хоорайларның болгаш суурларның каасталгазы болуп бар чыдар. Чыл эгезинден бээр 230 муң дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнары—чурттаалга тудуузунуң айтырыын шиитпирлээринге тудугжуларның үлүг-хуузу ол-дур.

(СЭТА).

Чазактың болгаш монополияларның улуска удур политиказынга удурланган, боттарының кол эрге-ажыктарын камгалаар дээш Японияда ажылчы чоннарның чаңчыл болган «Күскү шаап халдаашкынының» үезинде ажылдаар эргени хандырары база үндүрүглерни кызырары дээш демисел чоруп турар.

ЧУРУКТА: Японияның ажылчы чоннарының «Күскү шаап халдаашкынының» киржикчилери Токиода чыскаал үезинде.

Джапан пресс — СЭТА-ның фотозу.

Съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга

БОНН. Мангейм съездизи бистиң партиявыстың политиказының кол угланыышкыннарын тодараткан деп, «Унзере цайт» солунуң айтырыгларынга харылап тура, Герман компартиязының Даргазының оралакчызы Г. Готье медеглээн.

Партияның программазын делегаттарның хүлээп алганы Герман компартияның улам ыңайгы ажыл-чорудулгазынга улуг ужур-дузалыг деп ол демдеглээн. Партияның бүдүрүлгелерде, дээди өөредилге черлеринде кежигүннери ам съездиниң документилери-биле танышкан турары эргежок чугула. Боттарының социал болгаш демократтыг эргелери дээш ажылчы чоннарның демисежип үнүүшкүннериниң чедиишкинниг болурувуң үндезини харын ында.

Мангейм съездизиниң шиитпирлери Герман компартияның хүрээлеңин калбартыр, Германияның Федеративтиг Республиказынга коммунистерниң салдарын күштелдирер аргаларны бистиң мурнувуска ажыдып турар. Чоннуң калбак кезектериниң органузунга съездиниң документилерин тайылбырлаар талазы-биле чугула сорулга бистиң мурнувуста турар. Бистиң партиявыстың политиказын амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дугайында чугаа чоруп турары ол. (СЭТА).

БЕЙРУТ. (СЭТА). Йемен Социалистиг партияның ажыл-чорудулгазы социал-политиктиг амыдыралдың бүгү талаларынга ооң удуртукчу ролюн быжыглаарынче, демократияны хөгжүдериниң болгаш национал-демократтыг революцияның үе-чадазын доозарының эрге-ажыктарынга ажылчы чоннар-биле харылзааларны күштелдиреринче угланган болур деп. «Аль-Хуррия» журналга интервьюзунга ЙСП ТК-ның Чиңгине секретары Абдель Фаттах Исмаил медеглээн.

Идеологтуг ажылды бис улуг ужур-дузалыг деп санаар бис. Ону эки-жидер сорулга-биле партия эртемниг социализмниң үндезиннерин өөренир талазы-биле база хөй

АВАНГАРДЧЫ ПАРТИЯНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

санныг кижилерни өөредир дээш дашкыыже чорудары-биле улуг ажылды калбартып чорудар. Партийжи парлалганың болгаш массалыг информацияның өске-даа чепсек херекселдерин хөгжүдер база ооң ролюн бедидер талазы-биле улуг кичээнгейни үндүрер деп, ол чугаалаан.

Организастыг айтырыгларга доктаагаш, ЙСП мурнузу ышкаш демократтыг централизмниң болгаш коллективтиг удуртулганың принциивин удуртулга болдурар деп, Чиңгине секретарь айыткан.

Партияның хүрээлеңинге Хоойлу үндүрер чер-черниң-даа, төп-даа органнарның ажылынга херек кырында киржиринче ажылчын аңгының болгаш ажылчы чоннарның иштинде ооң эвилелчилериниң эң дээре төлээлекчилерин партия бүгү хемчеглер-биле хаара тудар.

Түр дээди улусчу чөвүлелде болгаш чер-черниң улусчу чөвүлеллеринде ажылчын аңгының болгаш тараачыннарның төлээлекчилериниң саны 50 хуу ажыг болур кылдыр хемчеглерни база чорудар.

Ол бүгү хемчеглер ажылчы чоннарның ролюн бедидеринге болгаш партияның авангардчы ролюн быжыглаарынга арганы бээри чигзиниг чок деп, А. Ф. Исмаил онзалап демдеглээн.

ажылчыннарны, тараачыннарны база ажылчы чоннарның өске-даа кезектериниң төлээлекчилерин хаара тударының аргазы-биле ооң аңгы составын экижидер дээш партия чогуур хемчеглерни ап чорудар.

ЙСП-ниң политиказы чуртка экономиктиг чаартылгаларның, социалистиг шинчилелче өзүп кирер ужурлуг чаа шинчилелди тургузарының херээнге ажылчын аңгының авангардчы ролюн бедидеринче угланган болур деп, А. Ф. Исмаил демдеглээн.

(СЭТА).

Төрээн Тывавыста

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Чөөн-Хемчик райпотребсоюзунуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың үшкү чылында салган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш кужениишкинниг ажылдап турар. Чадаана хоорайның «Культтовар» магазининиң коллективи октябрь төнчүзүнге чедир 1 млн. 224 муң рубльдиң бараанын чоңга садар хүлээлгени алган турган, ол хүлээлге ам күүсединнериниң кырында келген.

Алган хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип, кызымак ажылдап турар садыгжылар хөй. Автолавканың чолаачы-садыгжылары И. Чертков, В. Ростовцев болгаш Бажың-Алаак суурда садыгжы Роза Кара-сал олар алган хүлээлгезин чаа Конституцияның бир чыл оюнуң бүдүүзүнде күүседипкен.

Роза Кара-Сал Бажың-Алаакта дежурный магазинниң садыгжызы. Онгу беш чылдың үшкү чылында 439 муң рубльдиң бараанын чоңга садар хүлээлге алган турган, ол хүлээлге үшкү кварталда күүсеттинген. Автолавканың чолаачы-садыгжылары Иван Чертков 261 муң рубльдиң, Виктор Ростовцев 297 муң рубльдиң бараанын чоңга саткан. Олар малчыннарның доктаамал аалчылары. Малчыннарның хереглээ барааннарын, чагыын өйшаанда күүседип, боттарының харылзап турары кодааннарын график ёзугаар эргип турар. Ам олар онгу беш чылдың дөртку чылының улуунда ажылдап турарлар.

А. МОНГУШ.

ЭКИ-ЛЕ-ДИР

Бо чылдың октябрь эгезинден бээр мөренчилер чаа Культура бажыңныг болганывыс бисти өөртүп турар. Делгем улуг Культура бажыңында 200 олуттуг зал, фойе, библиотека база бар. Культура-массалыг ажылдарны чорударынга биске дыка таарымчалыг апарган. Солун кежээлер, ужуражылгалар, концерттер моон соңгаар үзүк чок бооп-ла турар болзун.

А. БУУРУЛДАЙ.
Эрзин район.

* * *

УЖУРАЖЫЛГА

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге хөгжүм-шии театрының артистери-биле ужуражылга болган. Тыва АССР-ниң болгаш РСФСР-ниң улустуң артизи Мунзук Кара-кыс база Москваның Щукин аттыг театр училищезин бо чылын дооскан аныяк артистер Борис Баир болгаш Галина Мунзук олар Кызылдың педагогика институдунуң студентилери-биле ужурашкан.

Ленинчи комсомолдуң юбилейиниң чылында училищени дооскаш, чон мурнунга бараан бооп эгелээнинге аныяк артистер өөрүшкүзүн илередип, боттарының чогаадыкчы планнарын чыылганнарга сонуургатканнар. Театрның хоочуну Кара-кыс Намзатовна 46 чылдар дургузунда театрга ажылдап келген үезинде көрген солун чүүлдерин, байлак дуржулгазын аныктарга чугаалап берген. Ужуражылганың түңнелинде Мунзук Кара-кыс бодунуң чогаатканы шүлүктерин, Галина Мунзук Чингиз Айтматовтуң тоожузундан узундуну номчаан.

Р. ТОЛЗАТМАА.

УТКА-ШЫНАР, ХАРЫЫСАЛГА

Шүлүктер сайгарылгазы

«Шын» солун редакциязының культура килдизинге хүн бүрү кээр чагааларның хөй кезии шүлүктер бооп турар дизе, хөөредиг эвес боор. Келген шүлүктер-биле ханыладыр танышкаш, оларны сайгара бээрге, хөй кезии холуттунуп турары чажыт эвес. Шүлүктерниң чырыкче үнмейн баарының чылдагааннары чүдел? Мону тодарадыры-биле элээн каш авторларның чоокку үеде чоруткулаан чогаалдары-биле танышып көрээлиңер.

Хову-Аксы суурда чурттап, ажылдап турар хоочун бижикчи О. Короданың «Оорну кыңчыктырбаалы» деп шүлүүнде мындыг одуруглар бар:

«Кайгал эрлер сүлчээлешкеш,
«КАМАЗ»-ты — хөлгелентеш,
Алды инекти чүдүргеш,
Адар-Төштеп эртип чораан.

А шүлүкте оорлар Адар-Төшке КАИ улузунга болгаш дружинниктерге тутурганын чугаалап турар. Мындыг болганда «Адар-Төштеп эртип чораан» деп одуругну тургусканы шын эвес, Адар-Төштеп ажып орган дээр турган. Туттурган оорлар дугайында бо «чогаалдың» төнчүзү мындыг:

Оорнуң холу чолдак,
Оорлазы база сынык.
Чоруу сараалыг,
Човаашкыны — халак.

Оорлаар чорук-биле демисел кижи бүрүзүнүң хереэ, өскениң азыраан мал-маганынга каража-когараалды чедирип турар оорларны сатираның одубиле «өрттендир» чиртир ужурлуг бис. Ындыг турбуже бо удаада авторнуң «огу» «өдүрекке» хамааанчок, «хөлге» бежин дегбейн барганы хомудаанчыг. Эреңгей сөстер-биле амдажаан оорларны кезедири берге! Авторнуң чогаалының эге одуругларында «Кайгал эрлер» апарганы чиктиг. Бир-бир бодаарга, оорларны сойгалавайн, а мактап тургаазыг. Ол-ла авторнуң «Чүректи камгаалы» деп шүлүүнде, чадаг кылаштаары ажыктыг, чүрек дадыгар, а чүрек кадык чорза, «чүс-даа чыл чурттаар сен» дээрзин сурган турар.

Чүрээң кадык чоруур
болза,
Чүс-даа чыл чурттаар сен
Чүрээң быжыг ажылдаарга,
Чүү-даа чүвээ чалынмас
сен.

Эртем-техниканың болбаазырангай бо үезинде хөлезинниг транспорт хөй, магалыг болган дээрзин бижип-бижип алгаш, ол хөй боор, чадаг кылаштажып тургаш, чүректериниң камгаап алыыры, өннүк, деп кыйгы үндүрерге таарымча чок. Күш-культура, болгаш спорт-биле эки өңнүктежиилл деп эжин кыйгырган болза, дээштиг болур ийик.

Тес-Хемниң Самагалдайда Т. Моторк, Ч. Өөлет болгаш «Тес-Хем» совхозта Б. Доюпдуптуң, Чөөн-Хемчикте О. Аракчааның аттары номчукчуларга билдингир. Бо удаада ол эштерниң чоруткулааны «Эрзин-Тестиң малчын кызы», «Дөрттээн шүлүктер» (Т. Моторк), «Кадарчылал эгелээн мен» (Ч. Өөлет), «Хоойлумну ырлап чор мен», «Өлүмге сөс» (Б. Доюндун), «Турасорук» (О. Аракчаа) деп шүлүктеринде чаа, онзагай чүве чок, чогуур негелделерге четпейн баргылаан. Авторларның «Хүлбүс аткан черден хүнниң аннаар» дээн ышкаш, эргижирээн темаларны катаптап турары хомудаанчыг. Ук авторлар чаа-чаа темаларже шилчип, солун шүлүктерни бижиир боор дээрзинге идегеп каалы.

Эрзин суурдан Д. Чыргал-оол «Душтук болза», «Кезек дуруяа ужуп эрти», «Башкымга» деп шүлүктерин чоруткан. Авторнуң шүлүктери эреңгей чугаа болурундан аңгыда, амгы үениң саанчы кызы кежегелиг деп бижип турар. Ону бадыткаары-биле дараазында одуругну киирдивис:

Кежиг-Аксы фермазынга
Кезээде-ле артып калза,
Кежегезн курлаан ашкан
Кежээ саанчаа душтук болза.

Бистиң өгбелеривистиң чугаазындан алырга, эр улус кежегелиг чораан болгай. Д. Чыргал-оол мону канчап билбес болду. Одуруглар аянныштырар дээш киирген сөзү дээрзин көскү-дүр.

Кызыл районнуң Чедерден К. Калындүү «Дөрттээн одуругларны» чоруктан. Оларның бирээзи бо:

Наадымга алдан дөртке
шугдуп үнген
Начын-биле хүреш дизе,
бырашпас мен.
Кара ишке начынымны
кыйгырар мен,
Калындүүнүң оглу-биле
туттуп көрем.

Начындан бодум сестир мең оглум-биле «кара» ажылга маргыжып көрзүн дээн-не боор. Чүгле бо одуруглар эвес, өскелери-даа утка-шынар талазы-биле чавыс деңнелге бижиттинген.

Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг суурда М. Байынды «Төрээн черим», «Сактыышкын» деп шүлүктерни чоруткан. Аныяк автор кызып ажылдаар болза, эки шүлүктерни бижип болурунуң демдектери ооң баштайгы шүлүктеринден илереп турар.

Каа-Хемниң Белбей суурда башкы М. Болаттың «Оглуңдур мен», «Чүрээм ыры болу бердиң», «Чүү деп алгаайн» деп шүлүктерин эки кызып элер болза, олардан ёзулуг чогаалдар үнүп кээрн чугаажок. Авторнуң дылы кошкак, а дылды билир болзувусса, кандыг шынарлыг чогаалдарны бижиириивис көстү бээр.

Бо сайгарылгавыска М. Байындыдан аңгыда, номчукчулар ортузунда билдингир авторларның шүлүктерин сайгарганывыс таварылга эвес. Чүл дээрге чамдык авторлар чыындыларын үндүрүп-даа алгаш, «оспестээш» туруптар, редакцияга эдеринчи чагааларынга «эдип-чазап хоктлаарын» улуу-биле дилээн боор. Ол чорук авторларның талазындан негелде-харыысалганың кончуг кошкаан көргүзүп турар. Чамдык авторлар «Чүгле хостуг үемде бижидим, далаш-биле» сут дигилээн болгулаар. Ындыг эштер чогаал ажылын чиик көрүп турары илдең.

Чүгле парладырынче далашпайн, хапы утказыг, уттундурбас овур-хевир чуруттунган чаа-чаа чогаалдардан тургузарын аныяк авторларга күзеп, бот-дугайты харыысалганы утпазын сагындыраалы.

М. БУЯН-ООЛ.

Библиотека болгаш элээдилер

ДЕМНИГ ХӨДЕЛИР

«Берге кижизидилгелиг элээди деп кымыл ол?» деп айтырыгга харыылаары ындыг-ла амыр эвес. Бистиң библиотеканың ажылдакчылары бо айтырыгга мынчаар харыылаарлар: «Берге кижизидилгелиг уруглар чок, а чүгле берге ада-иелер бар!»

Ада-иелер кандыг болдур, оларның уругларының аажычаны база ындыг болур. Берге кижизидилгелиг элээди уруг дээрге өг-бүлеге орта кандыг-даа хамаарылга чок, кижизидилгениң кандыг-даа «агымын амзаваан», эваа-ла ала-чайгаар өзүп келген бичиилер болур. Сарыг-Септе милицияның уруглар өрээлиниң учётунда 12 берге кижизидилгелиг элээдилер бар. Олар шупту үстүкү класстың өөреникчилери. Оларның эге класстарга өөренип чораанының дугайында характеристикаларын номчуурга шупту-ла эртем-билигге сундулуг, эш-өөрзүрек, сонуургак, хөй-ниитичи болгулаар. А сес класска өөреп киргенинден эгелээш оларның характеристикаларын номчуурга шуут сыр өске, оларның өөредилгеге кызымаа чоорту кошкаан: кичээлдер үзер, чурум үрээр чоруктары көвүдээп болгаш ада-иелериниң, башкыларының сөс-домаан тоовас таварылгалар тургулаан болур.

Каш-ла чылдар иштинде өөреникчилерниң характериниң канчап ынчаар өскерли бээриниң дугайында айтырыгга мындыг харыыга келгилээр бис: «Өг-бүлеге кижизидилгениң кошкак болганындан, ада-иелерниң, өг-бүледе улуг угбаларының, акыларының дуймаларынга хамаарылгазының кошкаандан оларның өөредилгеге кошкак, хөй-ниитиниң сагылга-чурумун үрээр таварылгаларының тыптып турары ол».

Ол шынап-ла ындыг. Уругларның милиция өрээлинде учётта кирген элээдилерниң хөй кезииниң ада-иелери арагалаар, уругларының өөредилгезин, сагылга-чурумун доктаамал хынавас, оларга дуза катпас кижилер болгулаар. Мындыг өг-бүлелерниң уруглары хостуг шагын канчаар эрттирерин билбес болгаш оорлаар, араглаар чоруктарга чедир үүлгедиглерни кылып турар. Ол бистиң ниитилеливиске эң-не таарышпас, эң-не багай чаңчылдарның бирээзи.

Өг-бүлеге кижизидилге—бүгү-ле кижизидилге айтырыының эге кол чадазы. Бүгү-ле аажы-чаңның хевирлеп тургустунарынга өг-бүлеге эгелээн кижизидилге улуг рольду ойнаар. Ынчангаштың элээди уругларның кижизидилгезин оон ындай эки чорудар дизе, эң-не баштай ада-иелерни кижизидеринден эгелезе чугула. Ол сорулганы амыдыралга боттандырары-биле бистиң библиотеканың ажылдакчылары номчукчу ада-иелерге ажы-төлдү канчаар кижизидериниң дугайында айтырыгларга хамаарыштыр тайылбыр ажылын чорудуп турар бис. Аңаа хамаарыштыр «Уругларның сонуургалын өг-бүлеге канчаар кижизидип болуруул?», «Уругларның аажы-чаңын хевирлеп тургузарынга ада-иениң салдары», «Ада-иелер-биле уругларның аразынга мөсилделижиишкиннерни болдурбазының аргалары» чижектиг беседаларны доктаамал кылып турар бис.

Бистиң библиотека кижизидилге ажылын экижидер сорулга-биле аныяк юристиң школазын ажыдар. Школаның ажылынга милиция, суд, прокуратура ажылдакчылары доктаамал киржип, «берге» ада-иелер болгаш элээдилер-биле профилактика ажылын кылырынга дузалажып, ол ажылды улам күштелдирер болза эки.

Эрткен чылын, эрткен айларда берге кижизидилгелиг элээдилер-биле ажылга «Кижи болгаш хоойлу», «Бистиң аас-кежиивистиң хоойлузу», «Кижиле бүгү-ле чүве чараш болур ужурлуг» болгаш оон-даа өске ном делгелгелерин организастаан бис.

Ном шилип алырынга кылып келгенивис профилактика ажылдары, ада-иелер болгаш берге кижизидилгелиг элээдилер-биле беседалар, номнар сайгарылгалары тос номчукчуну немей хаара туткан. Ынчалза-даа милицияның уруглар өрээли-биле харылзаавыс ам-даа кошкак. Ынчангаш школа, милицияның уруглар өрээли болгаш библиотека моон соңгаар быжыг харылзаалыг ажылдаар болза эки. Чүге дизе кижизидилге айтырыы чүгле ийи-чаңгыс кижиниң хереэ эвес, хөй-ниитиниң чугула хереэ. Ол ада-ие, школа болгаш хөй-нииттиг организацияларының демниг кады хөделип ажылдаарындан база кол хамааржыр.

Л. РОЗЫГРАЕВА,
Сарыг-Септиң район библиотеказының уруглар салбырының эргелекчизи.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ БОЛУР

Республиканың хөгжүм-шии театрының 43-кү сезону чоокта чаа ажыттынган. Театрда бо хүннерде аңгы-аңгы драматургтарның шиилерин үзүктел чок көргүзүп турар. Найысылалдың чурттакчылары ол шиилерни көрүп, культурлуг дыштанылгазын театрга эрттирип турары өөрүнчүг.

Бистиң театрывыс чаа туттунган, делгем, чырык. Театрже кире бээрге, арыг-силиг, көрүкчүлерниң сеткил-сагыжынга дыка таарыжыр. Ында бүгү таарымчалыг байдал хостуг шагын ажыктыг кылдыр эрттирер дээш аңаа барган аалчыларны шевергип, культурлуг болурунче чайгаар-ла албадаптар. Ынчалза-даа бистиң чамдык көрүкчүлеривисте четпес чүүлдерни эскерип болур.

Шииниң көргүзүү чоруп турда чамдык көрүкчүлер маадырларның рольдарынче сиңнигип кичээнгей салбас, каттырбас черлерге са-ла каттыржыр чорукту эскерип болур. Сураглыг немец драматург В. Шиллерниң «Кара сагыш болгаш ханы ынакшыл» деп шиизинде эң-не коргунчуг, кээргенчиг чери—Фердинанд биле Луизаның сөөлгү ужуражылгазының үезинде (Луиза хоранныг лимонадты ижип кенде) Фердинанд Луизадан: «Луиза, сен кандыг-дыр сен?!» деп айтырарга залда көрүкчүлер чир-шоң дүжүп каттыржы бээри кончуг эпчок болду.

Көрүкчү кижи артист кижи биле бир домей шииниң маадырларының чүнү көргүзер деп турарынче сиңнигип, шииде болуп турар үеже «шилчиир» ужурлуг.

Бир элдептиг чүве—шии төнер чоокшудан орда, көжеге безин хагдынмаанда, хенертен оон-моон улустар туруп, кирипткейндир маңнажып, шимчеп-ле эгелээр. Ол дээрге гардеробче далашканнар-дыр.

А кажан артистер бараалгадыын дооскаш, көжегезин катап ажыдыптарга, залда көрүкчүлерниң чартыы чок, чамдызы кылаштапкан, өскелери туруп алган болур. А артистер көрүкчүлерже мөгейип, байырлажып турар өйде улус оон-даа эвээжеп каар. Харында көрүкчүлер, бистер, артистерге оларның солун оюну дээш мөгейип, өөрүп четтиргенивисти илередир тургаш мындыг байдалга кээрвис кончуг-ла хомуданчыг-дыр. Бодун долгандыр орар көрүкчүлерни болгаш оларга бараан болган артистерни хүндүлеп көөрүн утпаза эки.

М. ООРЖАК,
Кызылда пединститутуң студентизи.

Ада-иелерге

ӨӨРЕДИЛГЕ НОМНАРЫН КАМНААР

Бо өөредилге чылындан эгелеп белеткел болгаш бирги класстың өөреникчилеринге халас өөредилге номнарын берген. Ол дээш ада-иелер өөрүп четтиргенин илередип турарын чугаажок.

1978—1979 өөредилге чылының бирги улдуну төне берген. Уругларывыстың халас алган өөредилге номнары кандыг байдалдыын, эргим ада-иелер, хайгаарап көрээлиңер. Белеткел класының өөреникчизи дээрге ам-даа бичии кижи болбайн аан, ооң номнарының эмгелиг эки эдилели ада-иезинден, элээди акы, угбаларындан база кол хамааржыр.

Садыгларга эвти-ле келгилээр чуга ном карттары-биле азы ол тывылбас болза арыг саазыннар, эрги солуннар-биле-даа номнарын карттап алырынга бичии уругларын ада-иелер чаңчыктырып өөредир болза эки. Дараазында чылын ол номну алыр кижиге эки эдилелдиг номнарны дамчыдарын моон эгелээрин утпаалы.

Өөредилге номнарын камныг эдилээр дугайында школада чогуур кижизидилге ажылдарын башкыларның удуртулгазы-биле пионер болгаш комсомол организациялары чорудуп турар. Эрги номнарны септээрин күш-ажылдың тускай кичээлдеринге чорудуп эгелээн. Номга сонуургалдыгларның бөлүмү школа библиотеказында номнарны камнаар, септеп-селиир талазы-биле улуг ачы-дузаны чедирип, өөредилге номнарының фондузун тургузуп эгелей берген. Ада-иелерде, төрелдерде артыкшылдыг өөредилге номнары, литература бар болза, оларны школага белек кылдыр бээр болза, дыка-ла эки болур ийик.

О. КОРОДА,
башкы.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

АНЫЯК МӨГЕЛЕР ӨЗҮП ОРАР

Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга тураскааткан спортчу маргылдаалар бистиң республиканың найысылалынга эрткен. Оларның иштинден ВЛКСМ обкомунуң шаңналы дээш хостуг хүреш республика маргылдаазы көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара туткан.

Юбилейге тураскааткан маргылдаага 8 командадан 90 хире шилиндек мөгелер киришкен.

ВЛКСМ обкомунуң секретары А. С. Серен маргылдааның ажыдылгазының үезинде мөгелерге байыр чедиргеш, спортчу чедиишкиннерни күзээн.

«Азия төвү» шаңнал дээш бо чайын бистиң республиканың найысылалынга эрткен Бүгү-эвилел маргылдаазынга киришкеш, ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын күүсеткен 7 мөгеге мастерниң хөрек демдээн болгаш шынзылгазын маңаа байырлалдыы-биле тывыскан. Мөңге Чадамба, Вячеслав Кара-Төнмүг, Александр Кундан, Александр Оюн болгаш өскелер-даа мастерниң документизин алганнар.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак маргылдааның байырлыг ажыдыышкынынга киришкен.

Ийи хүн ургулчулээн маргылдааның түңнелинде команда талазы-биле бирги черни Кызылдың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң мөгелери алгаш, ВЛКСМ обкомунуң кубогу, тураскаалдыг вымпели-биле шаңнаткан. Ийиги черни Чөөн-Хемчик районнуң спортчулары, үшкүзүн — Ак-Довурак хоорайның төлээлери алган.

ВЛКСМ-ниң 60 чылынга тураскааткан маргылдааның шаңналдыг черин алыр дээш мөгелерниң аразынга спортчу демисел баштайгы салыглардан сөөлүнге чедир шыңгыы болган. Тиилелгени чедип алыры-биле тура-соруктуг, мергежилдиг хүрежип турар талантылыг аныяктарны маргылдаа илереткен. Оларга Чөөн-Хемчиктен келген 9 класстың өөреникчизи Виктор Куулар (52 кг), «Динамонуң» төлээзи Василий Хураган (52 кг), Ак-Довурактың мөгези Иван Сарыглар (57 кг), башкы институдунуң студентизи Валерий Ооржак (74 кг) болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Деңзи аайы-биле хууда бирги черлерни дараазында мөгелер алган: ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Александр Доржу (Хову-Аксы), Виктор Куулар (Чөөн-Хемчик), мастерге кандидат Александр Күжүгет («Спартак»), самбога спорт мастери Иван Хураган («Динамо»), мастерге кандидат Олег Ооржак («Спартак»), Валерий Ооржак (башкы институду), мастерге кандидат Сергей Одаң-оол (Ак-Довурак), Юрий Томашенко («Спартак»), Николай Ставерт («Динамо»).

Бирги черни алган спортчуларга бирги черлениң дипломнарын, хөрек демдектерин, тураскаалдыг белектерни тывыскан. Ийиги, үшкү черни ээлээннерге ийиги, үшкү черлениң дипломнарын, хөрек демдектерин берген.

Т. ХЕРТЕК.

Дулениң шаажаң заводу олимпий демдектиг дыка хөй кылыгларны бүдүрүп үндүрүп турар. Бо чылдың эгезинден тура дулежилер Оргкомитеттиң «Олимпиада-80» деп диплому-биле демдеглээни сувенирлерни 750 муң рубльге бүдүрген.

ЧУРУКТА: каастап каан сава болгаш чечек салыр сава (авторлары В. Рогов биле В. Васильев).

Н. АКИМОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Аныяктарның чогаадылгазы». Харьковтуң трактор заводунуң Культура бажыңының «Найыралдыг оолдар» деп ыр болгаш танцы ансамблиниң концерти.
11.25—П. Устинов—«Бедикче орук ара». Күрүнениң Моссовет аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизи.
13.45—16.30—Чарсар.
16.30—«Сибирьде болгаш Ыракты Чөөн чүкте». Кинопрограмма. «Омск», «Хүннээректиг шынааның хоорайы».
17.30—«Төөгүнүң арыннары». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрофикация министри П. С. Непорожный база Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. В. Комзин киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Документалдыг фильм.
18.20—Телемедээлер.
18.30—«Амыдырал химиязы болгаш бис». Документалдыг фильм.
18.40—«Уран чүүл болгаш үе». Дамчыдылга.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Чурук бүрүзүнде хүн».
20.00—Совет ыр концерти. Ленинградтан дамчыдылга.
20.25—«Үшкү чыл — шалыпчы чыл». Дамчыдылгага Узбекистанның КП-ның Самарканд обкомунуң бирги секретары Б. Р. Рахимов киржир.
21.05—«Бырышкак сапыктар». Урал-чечен телефильм.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Святослав Рихтерниң хрониказы». Телефильмниң баштайгы көргүзүү.
00.20—01.00 «Днепропетровск». Документалдыг телефильм. Төнгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.00—Карел телевидениениң болгаш радионуң симфония оркестриниң концерти. Дирижеру—Э. Чивжель. Программада И. Штраустуң чогаалдары. Петрозаводсктен дамчыдылга.
18.30—«Бистиң садывыс».
19.00—«Адаларывыстың аныяк үезинге шынчы бис».

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Мээң Дагестаным». Документалдыг фильм.
20.20—20.50 «Тоолдар пароды». Фильм-концерт.

АГААР

Бөгүн республикага кежүп турар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаар дүне 9—14 градус соор, хүндүс 2—7 градус чылыыр.

Кызылга база аас хүн болур. Биче сырыннаар. Агаар дүне 9—11 градус соор, хүндүс 2—4 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Баштай ат салыр эрге» 9.30, 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кортик» 9.20, 11.00, «Киноклуб: «Элээдилер болгаш хоойлу» 15.00, 17.00, «Онза кичээнгей девискээрин» дең 12.40, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тайга хаанының төнчүзү» 15.00, 16.40, 18.30, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Петр хаанның арапты канчаар кадайландырганының дугайында тоожу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАРЛАЛ

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ БЕЛЕТКЕЛ САЛБЫРЫНГА ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРНИ ЧАЛАП ТУР

Белеткел салбырынга автомобиль транспортунуң, бүдүрүлге болгаш хамааты тудугнуң мергежилдерин өөренир факультеттеринге кирерлерни белеткээр. Аңаа бүдүрүлгениң мурнакчылары, хөй-ниитиге үлегерлиг аныяк ажылчыннар, колхозчулар болгаш Совет Армияның хүрээлеңинден халашканнарны хамаарышкан черинден сүмелээн бижиктерин ёзугаар база ортумак эртем дооскан соонда бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерни хүлээп алыр.

Кирерниң экзамени чок. Өөренир хуусаазы 8 ай. Документилерни октябрь 10-дан ноябрь 20-ге чедир. Совет Армияның хүрээлеңинден халашканнар январь 15-ке чедир үе иштинде киирер. Белеткел салбырынга кирерин күзээннер мындыг документилерни киирер:

1) Хамаарылгалыг чериндеп өөренирин сүмелээн бижик;

2) Бүдүрүлгениң болгаш комсомол организациязының характеристиказы;

3) ортумак эртем дооскаанының шынзылгазы;
4) күш-ажыл дептеризиниң хоолгазы;
5) 3×4 см. хемчээлдиг 6 фото-чуруктар;
6) эмчи шынзылгазы (286 майык ёзугаар)
7) ег-бүлезиниң дугайында шынзылга.

Билдириишкинни чорудар адрези: Кызыл, Рабочая 4, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаанда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2713.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер эвр, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-0115.